DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
XVI. Dizi — Sa. 71

KURTULUŞ SAVAŞI GÜNLÜĞÜ

I

(AÇIKLAMALI KRONOLOJİ)

MONDROS'TAN ERZURUM KONGRESİ'NE
(30 Ekim 1918 — 22 Temmuz 1919)

ZEKİ SARIHAN

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRKTARİHKURUMUYAYINLARI

XVI. Dizi — Sa. 71

KURTULUŞ SAVAŞI GÜNLÜĞÜ

I

(AÇIKLAMALI KRONOLOJİ)

MONDROS'TAN ERZURUM KONGRESİ'NE
(30 Ekim 1918 — 22 Temmuz 1919)

ZEKİ SARIHAN

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA

1993

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1. baskı 1982 Öğretmen Dünyası Yayınları
2. baskı 1986 Öğretmen Yayınları

ISBN 975-16-0517-2 Tk.
ISBN 975-16-0518-0

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KİTAP HAKKINDA

Türk Kurtuluş Savaşı'nın tam bir kronolojisini yapmak oldukça güçtür.

Kurtuluş Savaşı tarihinin yazılabilmesi için o yıllarda yayımlanmış gazeteletin tam olarak taranması gerekiyor. Bunlardan bazılarının kütüphanelerde bulunan koleksiyonları oldukça eksiktir; hele mahalli gazetelerden bazılarının elde ancak birkaç sayısı vardır. Türk devlet arşivlerinden örneğin Başbakanlık Arşivi'nden de ancak sınırlı sayıda kişinin yararlanmasına izin verilmektedir.

İngiliz arşivleri, Türk okuyucusu için önemli ölçüde gün ışığına çıkarıldı. Ancak bu savaşla ilgili diğer ülkelerin arşivlerinden yeterince yararlanılamadı. Bunun yanında, yabancı ülkelerin, hele Arap ve İslam dünyasının o zamanki basını taranamadı.

Eksiksiz bir kronoloji ancak, devletçe veya büyük kuruluşlarca desteklenen uzman kurulların, araştırma ekiplerinin uzun süreli, sabırlı ve dikkatli bir çalışmasını gerektiriyor.

Bazı olayların hangi gün geçtiğini kesin olarak saptamak zordur. Bu durum da tam bir kronoloji yapmanın önündeki engellerden biridir.

Elinizdeki kitap, yazılı kaynaklar üzerinde 10 yıl süren bir araştırmanın ürünüdür. Türkçe'de eski ve yeni yazıyla basılmış hemen bütün ciddî kaynaklar gözden geçirilmiştir. Bunların içinde belgesel özelliği olan, olayların tarihlerini verenlere ağırlık verilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Anadolu'da çıkan gazetelerin taranmasına, olaylar için bunların kaynak gösterilmesine önem verilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı'nın özel olarak çevirttiği ve daktilo metinler halinde muhafaza ettiği Yunan kaynaklarından yararlanılmıştır. Tükçe'ye çevrilmiş bazı İngilizce ve Fransızca önemli kaynaklar da taranmıştır.

Kurtuluş Savaşı Günlüğü'nde, Mondros'tan Lozan'a kadar, 4 yıllık bir sürede Türk Kurtuluş Savaşı'nı doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren ve bu bakımdan önemli olduğuna inandığımız bütün olgulara işaret etmeye çalışılmıştır.

Kitap dört cilt olarak planlanmıştır. Bu ciltlerin kapsadıkları dönemler şöyledir:

1.Cilt: 30 Ekim 1918 - 22 Temmuz 1919 (Mondoros Ateşkes Anlaşması - Erzurum Kongresi).

2.Cilt: 23 Temmuz 1919 - 22 Nisan 1920 (Erzurum Kongresi - Büyük Millet Meclisi'nin açılışı).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

3. Cilt: 23 Nisan 1920 - 22 Ağustos 1921 (Büyük Millet Meclisi'nin açılışı - Sakarya Savaşı.

4. Cilt: 23 Ağustos 1921 - 20 Kasım 1922 (Sakarya Savaşı - Lozan Konferansı).

Okuyucuların, yararlanılan kaynakları, 4. cildin yayımını beklemeden incelemek isteyebilecekleri düşünülerek, bunların listesi birinci cilde konmuştur.

Olay hakkında özgün bilgiler veren kaynaklar, okuyucunun daha geniş bilgiler edinebilmesine yardımcı olmak amacıyla metin içinde kısaltılarak gösterilmiştir. Bunlardan, kitabın adıyla kısaltılanlar "Kısaltmalar" bölümünde açıklanmıştır. Yazarların soyadıyla kısaltılmış olanlar için ise "Yararlanılan Kaynaklar"ın "Kitaplar" bölümüne bakılmalıdır.

Birden çok kitabından yararlanılan yazarların kitapları numaralanmıştır. Kitap numaralarıyla aynı kitabın cilt numaralarının karışmaması için, kitap numaraları siyahla dizilmiştir. Kitapta pek az yerde geçen bazı eserlerin adları ise, metinde kısaltılmadan verilmiştir.

Kitapta her paragraf, bir olguya işaret etmektedir. Gerektiği yerlerde bu olgunun öncesi ve sonrasıyla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Fakat paragraf sonundaki kaynaklar bu olayın öncesi ve sonrasıyla değil, yalnızca o günkü gelişmelerle ilgilidir.

Birbirine çok yakın konular aynı paragrafta verilmiş fakat bunlar yıldız (*) la ayrılmıştır.

Bazan farklı kaynaklar, aynı olayı değişik tarihlerde göstermektedirler. Böyle durumlarda, şu iki yoldan biri izlenmiştir:

Kaynakların çoğunun birleştiği, olay tarihinin aşağı yukarı kesinleştiği durumlarda olay o tarihte ele alınmış, farklı bir tarih gösteren kaynağın yanında bu durum belirtilmiştir.

Kaynaklar birden çok tarihi göstermiş, bu nedenle olay tarihi de kesin olarak anlaşılamamışsa, aynı olay değişik tarihlerde işlenmiş, bu bölümler arasında bir karşılaştırma olnağı sağlamak amacıyla, "krş" kısaltmasıyla diğer tarihlere yollama yapılmıştır.

Her günün sonunda, o günün basınından yazı ve haber başlıkları, özetler ya da özgün cümleler verilmiştir.

Gerek bunların, gerekse diğer metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla dilin sadeleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Aynı amaçla, bazı kurum adları da bu günkü dille verilmiştir. "Vilayatı Şarkiyye Müdafaai Hukuk Cemiyeti" yerine "Doğu İlleri Hakları Savunma Derneği", "Harbiye Nezareti" yerine "Savaş Bakanlığı", "Sedaret" yerine "Başbakanlık"... gibi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Belgeler gün ışığına çıktıkça, Türkiye tarihine ilgi arttıkça ve en önemlisi araştırma olanakları genişledikçe, Kurtuluş Savaşı ile ilgili çok daha olgun yapıtların ortaya konulabileceğine inanıyoruz.

"Kurtuluş Savaşı Günlüğü", okuyucu ve araştırıcıların bu konuya duydukları ilgiyi tazeleyebilirse, bu bile bizi mutlu etmeye yetecektir.

Ankara, Temmuz/1982

İKİNCİ BASKI İÇİN

Kurtuluş Savaşı Günlüğü'nün 1982'de basılan birinci cildi, daha dördüncü cildi yayımlanmadan tükendi. Özel ilgi alanına hitap eden, üstelik kronoloji türünden bir çalışma için bu durum, araştırmacıya güç vermektedir.

İkinci ve üçüncü cildi yayımlandıktan sonra onu takım halinde isteyenler olmasaydı, bu cildin yeni baskısını yapmak için acele etmezdim. Çalışmanın eksikliklerini biliyorum ve bunları her geçen gün daha fazla hissediyorum. Tarık Zafer Tunaya hocamız, Türkiye'de Siyasi Partiler'in yeni baskısı için 32 yıl bekledi, daha doğrusu çalıştı. Ne var ki, bu tip çalışmalar için "tamam" demek hiç bir zaman mümkün olmayacak.

Elimden daha fazlası gelseydi, kitabı genişletmekten çok, eksiğini azaltmak için didinirdim. Genişlemesi, yayım güçlüklerini artırıyor, okuyucuyu da satınalma açısından zorluyor.

Gene de, öğretmenlik, pazarlamacılık, yayıncılık gibi işler arasında bu birinci ciltte bazı değişiklikler yapma imkânını bulabildim. 40'ı bağımsız, 93'ü ek olmak üzere 133 yeni paragraf eklendi, 11 paragrafın yeri değiştirildi, 17 paragraf atıldı, 12'sinde kısaltma yapıldı, 81'i az ya da çok genişletildi, 8'i bir diğer paragrafla birleştirildi, 192 kez de yeni kaynaklara yollama yapıldı.

Bu kitap için daha önemli olanı, sonuna bir "dizin"in konulabilmiş olmasıdır. Böylece, herhangi bir konuda araştırma yapmak isteyenler için kitabın tümünü taramak gerekmeyecektir.

Bunlardan başka, bu baskıda daha az basım yanlışıyla karşılaşacağınızı umarım. İlk baskıda yer alan kaynakça ile, 2. ve 3. ciltte ek olarak verilen kaynaklar ve bunların baskısından sonra incelenebilenler, bu baskıda birleştirilmiştir.

Kitabı hazırlarken, bundan lise düzeyindeki öğrencilerin de yararlanabilmesi için metinlerdeki dili sadeleştirmiş, çoğu yerde kuruluşların adlarını bile bugünkü dille vermiştim. Bu konudaki eleştiriye hak vererek hiç değilse kuruluş adlarını (bakanlıklar dışında) aslına çevirdim, gerektiği yerlerde bugünkü dille karşılığını ayraç içinde gösterdim.

Kurtuluş Savaşı Günlüğü için basınımızın ve yazarların gösterdiği ilgiyi "mütevazî bir öğretmen"in çabasını teşvik olarak, geçirdiğimiz çalkantılı yılların ge-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tirdiği olumsuzlukları dengeleme olarak alıyorum ve teşekkür ediyorum. Tahmin edilebileceği gibi dizgisi zor olan bu kitabı, hiçbir yakınmada bulunamayarak, çoğu zaman, hata sayısını ilk dizgide sayfada sıfıra indirmeyi başararak dizen **Muzaffer Büyükgül** ustaya da teşekkür borçluyum.

Mayıs 1986

Zeki SARIHAN

TEŞEKKÜRLER

Kütüphaneciliğin sunduğu dar olanaklara rağmen, buralardaki çalışmalarım sırasında ellerinden gelen bütün kolaylığı gösteren **Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Kütüphanesi, Millî Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, TBMMM kütüphanesi, İstanbul Belediye Kütüphanesi ve İstanbul Atatürk Kitaplığı yetkili ve çalışanlarına;** geniş kütüphanesinden defalarca yararlanmama izin veren sayın **Mehmet Bahçeci**'ye, İngilizce ve Fransızca kaynaklardan yararlanmamı sağlayan sayın **Ümit Bayram, Cahit Can, Evren Değer, Ahmet Erdoğan, Bülent İbrişim,** ve **Öktem Kalaycıoğlu**'na; düzeltme ve baskı işlerinde emeği geçen kardeşim **Ayhan Sarıhan**'na; bu kitabın ortaya çıkması için bana güç veren, heyecanımı paylaşan ve bu çalışmamın aileye getirdiği yüklere severek katılan eşim **Şenal**'a teşekkür etmeyi borç biliyorum.

Z. S.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KISALTMALAR

(Yazarların soyadlarıyla yapılan kısaltmalar konusunda kaynaklar listesinden yararlanılacaktır).

AOS	: Anadolu'da Ortodoks Sadası gazetesi
AÖAS	: Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler
Armağan	: Büyük Zaferin 50. Yıldönümüne Armağan (Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı)
AS	: Açıksöz gazetesi
ASD	: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri(Atatürk)
ATBD	: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi
ATTB	: Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri (ASD'nin IV. cildi)
AYVZ	: Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti (Matbuat Müdiriyet-i Umumiyesi)
Bel.	: Belleten
bel.	: belge
bkz.	: Bakınız
BTTB	: Belgelerle Türk Tarihi dergisi
CEYS	: Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri (Türk Tarih Kurumu)
Coşar	: Günü Gününe İstiklal Harbi Gazetesi
CR	: Ceridei Resmiye
ÇEH	: Çerkez Ethem'in Hatıraları
Ermeni Mezalimi	: (bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi Şark Cephesi Kumandanlığı)
GM	: Gayei Milliye gazetesi
Gnkur.	: Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri... (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı).
HM	: Hakimiyeti Milliye gazetesi
HTVD	: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
İ. Doğru	: İzmir'e Doğru gazetesi
UF	: İzmir Fecayii (Yazarı yayınevi belli değil)
İHH	: İstiklal Harbi Hülasası (Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi
İr. Mil.	: İradei Milliye gazetesi
KASÖT	: 1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi (Yunan Genelkurmay Başkanlığı)
krş.	: Karşılaştırınız.
KSİ	: Kurtuluş Savaşında İçel (Kurtuluş Savaşı'nda İçel tarihini Yazma Komitesi).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kurtuluş	: Kurtuluş Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi Yayın Organı (Anadolu Yayınları).
MAZC	: Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi
MEH	: Matbuat-ı Ecnebiye Hülasaları
Mem.	: Memleket gazetesi
MH	: Matbuat Hülasaları
M.H.C.	: Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
MMZC	: Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 1920
MN	: Millî Nevsal,
OAYM	: Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi (Garp Cephesi Erkânı Harbiye İkinci Şubesi)
PM	: Pontus Meselesi (Matbuat Müdiriyet-i Umumiyesi)
PS	: Peyamı Sabah gazetesi
R. 1	: İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Olarak Makam-ı Askeriyeden Mevrut Raporlar (Yazan, yayımlayan belli değil)
R. 2	: İzmir'in Yunanlılar tarafından İşgaline Müteallik Jandarma Kumandanlığı'nın ve Osmanlı Komisyonu Reisi'nin Raporları (Yazarı, yayımlayanı belli değil)
R. 3	: Matbuat (İzmir'in işgali üzerine; yazan, yayımlayan belli değil)
SR	: Sebilürreşat dergisi
ŞTYZ	: Şarkî Trakya'da Yunan Zulümleri
TA	: Tarih Araştırmaları dergisi
Tas Ef.	: Tasviri Efkâr gazetesi
Tarih IV	: (Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti)
Tar. Ves.	: Tarih Vesikaları dergisi
Tev. Ef.	: Tevhidi efkâr gazetesi
Tİ	: Türkçe İstanbul gazetesi
TİH	: Türk İstiklal Harbi (Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi)
TK	: Türk Kültürü dergisi
TSKT	: Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (Genelkurmay Başkanlığı)
TV	: Takvimi Vekayı
TYF	: Türkiye'de Yunan Fecayii (Dahiliye Nezareti Müdür-ü Umumiyesi)
UİT	: Uluslararası İlişkiler Tarihi (SSCB Bilimler Akademisi)
ves	: Vesika
YA	: Yeni Adana gazetesi
Yak. Tar.	: Yakın Tarihimiz dergisi
YG.	: Yenigün, Anadolu'da Yenigün gazeteleri
YM	: Yunan Mezalimi (Halide Edip...)
YTD	: Yeni Tarih dergisi
ZC	: Zabıt Ceridesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MONDROS'TAN ERZURUM KONGRESİ'NE

(30 Ekim 1918 — 22 Temmuz 1919)

1918-EKİM .

30 — ÇARŞAMBA

1. Mondoros Ateşkes Anlaşması imza edildi... İtilaf Devletleri adına hareket eden İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Calthorpe ile Bahriye Bakanı Raif Bey'in başkanlığındaki Türkiye delegeleri arasında Limni'nin Mondros Limanı'ndaki Agememnon Zırhlısı'nda yapılan görüşmeler sonuçlandı. 25 maddelik anlaşmanın imzalanmasıyla Türkiye açısından Birinci Dünya Savaşı sona erdi. Anlaşma hükümlerine göre Müttefikler için Boğazlar açılacak, istihkâmlar işgal edilecek; Türkiye, savaşta aldığı tutsakları geri verecek, sınırların korunması ve iç güvenliğin sağlanması için gerekli olandan fazla askeri terhis edecek, Türk savaş gemileri limanlarda göz hapsine alınacak; Müttefikler; güvenliklerinin tehdit edildiğine karar verdikleri durumlarda önemli noktaları işgal edebilecekler, limanlar ve demiryolları bu devletlere açılacak, karşı devletlere kapatılacak; Müttefikler isterse Türkiye, Kafkasları boşaltacak, Toros Tünelleri işgal edilecek, telsiz ve telgraf hatları denetlenecek, Hicaz, Asir, Yemen, Suriye, Irak, Bingazi, Trablus'taki Türk birlikleri teslim olacak, Türkiye, Almanya ve müttefikleriyle bütün ilgisini kesecek; Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Sivas'ta karışıklık çıkarsa buralar İtilaf Devletlerince işgal edilebilecek... Birinci Dünya Savaşı, 1914'te, başını İngiltere'nin çektiği İtilaf Devletleri'yle Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında başlamış, Türkiye'de iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Partisi'nin ileri gelenleri de bir olup bitti ile Türkiye'yi Almanya'nın yanında savaşa sokmuşlardır. (**Tas.Ef., Sabah:** 1; **Vakit, Ati, İkdam:** 1, 3; **Minber:** 3 Kasım; **TV:** 3384; **HTVD** 31, ves 789; **MN** 1922: 161; **İnal:** 1985; **TİH** I: 32; **Danişmend:** 450)

2. Amiral Calthorpe, Mondros'ta Türk Delegeleri Başkanı Bahriye Bakanı Rauf Bey'in (Orbay) isteği üzerine ona bir mektup verdi: "Hiç bir Yunan savaş gemisinin İstanbul'a gitmemesi, İstanbul'un işgal edilmemesi konusundaki kuvvetli isteğinizi hükümetime bildirdim..." Rauf Bey, 2 Kasım'da İstanbul'da gazetelere verdiği demeçte "Sizi temin ederim ki, İstanbul'umuza tek bir düşman askeri çıkmayacaktır" diyecek, Calthorpe'un mektubu ve Rauf Bey'in bu sözleri bir güvence sayılacaktır. 13 Kasım'da Müttefik filosu ile birlikte Yunan savaş gemileri de İstanbul'a gelecektir. (**TİH** I: 220; **Selek 2,** I: 62; **Türkgeldi 2:** 66)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — EKİM

3. Başbakan Ahmet İzzet Paşa, Mebuslar Meclisi'nin ve Senato'nun gizli oturumunda, Ateşkes Anlaşması'nın şartlarını anlattı. Meclis ve Senato imza için Hükümet'e yetki verdi. Talat Paşa'nın görevi bırakmasıyla İzzet Paşa başkanlığındaki geçiş hükümeti, 14 Ekim'de kurulmuştu. Mebuslar Meclisi'nin çoğunluğu İttihatcı mebuslardan meydana geliyor. (**Akşam, Vakit, Ati, Tas. Ef:** 31; **İnal:** 1981; **TİH: 48; Türkgeldi 2;** 63).

4. Fransa'nın Versay kentinde toplanan Müttefikler'in Askerî Konseyi, Almanya ile Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'na kabul ettireceği ateşkes şartlarını görüşmeye başladı. Avusturya 3, Almanya 11, imparatorluktan ayrılarak bağımsızlık ilan etmiş olan Macaristan da 13 Kasım'da ağır ateşkes şartlarını kabul etmek zorunda kalacaklardır. (**Vakit: 3, 4** Kasım; **Türkgeldi 2;** 84)

5. Avusturya - Macaristan orduları dağılıyor. İmparator, donanmayı Yugoslavlara teslim etmek zorunda kaldı. İtalyanlar bu ordundan 400.000 tutsak, 7.000 top ele geçiriyor. (**Vakit:** 31 Ekim, 3, 16 Kasım; **Tas. Ef:** 1, **Sabah:** 2 Kasım)

6. İtilaf Devletleri Türkiye üzerinde askerî denetim kurmaya hazırlanıyor, İngiliz öncü birlikleri Meriç kıyısına ulaştı. 22 İngiliz gemisi ise İzmir önünde. (**Belen: 15)** * Kars'a bağlı Aralık, Iğdır Ermeniler,Ardahan İngilizler tarafından işgal edildi. Türk birlikleri Tuzluca'yı da boşalttı (**Gnkur:** 40-43)

7. Hükümet, Karargâhı Adana'da olan Yıldırım Orduları Komutanı Alman Liman Von Sanders'i İstanbul'a çağırdı. Komutan'nın Mustafa Kemal'e bırakılmasını emretti. Savaş boyunca Türkiye ordusunun sevk ve yönetimi Alman Subaylarının elindeydi. Liman Von Sanders, yarın komutayı Mustafa Kemal'e bırakacak, Mustafa Kemal de 7 Kasım'da Bakanlık emrine alınınca 10 Kasım'da komutayı Nihat Paşa'ya devrederek Adana'dan İstanbul'a hareket edecektir. (**HTVD** 27, ves, 690 a, b, 693, 694; **Sanders:** 353)

8. Rum Patrik Kaymakamlığına seçilmiş ve seçimi onaylanmış olan Bursa Metropoliti Doretheos, Padişah'ı, Veliahd Abdülmecit'i, Senato ve Meclis başkanlarını ziyaret etti. Ziyaret ettiği kişiler, Rumlara karşı duydukları sevgi ve muhabbetten söz ettiler. Doretheos Rumların Hükümet'e yardımcı olmasını isteyen Meclis Başkanı Halil Bey'e "Rumlar son yıllarda çok mağdur oldu. Elimden duadan başka birşey gelmez" dedi. (**Hadisat:** 1 Kasım)

9. İstanbul'da Halkalı Tarım Okulunda iki işçinin düzenlediği ilk komünist grubun yaptığı toplantıda halkı emperyalizme karşı mücadeleye çağıran bir bildiri kabul edildi. (**Sayılgan:** 109; **Tunçay:** 296)

10. **Hadisat**'ın 11. sayısında Cenab Şehabettin: Savaşa girmeyi istemiş olan millet değildir. İsteyerek girdiği harpte millet böyle mi hareket eder? -Ateşkes görüşmeleri devam ediyor. **İkdam:** Mondros'ta görüşmeler halen devam ediyor. -Avusturya - Macaristan'da pek mühim hareketler. **Vakit:** Müzakereleri sonuçlandırmak bizim elimizde. -Terhis hazırlıkları devam ediyor. **Ati:** Hükümet kimseyi dışarıya bırakmayacaktır. **Tasviri Efkâr:** Ateşkes görüşmelerinin sonu yaklaşıyor. **Sabah:** Hakikî İttihat hakikî Terakki...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — EKİM

31 — PERŞEMBE

1. Dün imzalanan Mondoros Ateşkes Anlaşması yürürlüğe girdi. Başbakan Ahmet İzzet Paşa, ateşkes imzalandığını ordulara ve illere bildirdi. 2 Kasım'da da şartlarını bildirecek. Türkiye'nin silah altında 400.000 kişilik bir ordusu var. Başkomutanlık Karargâhı İstanbul'da, 2. Ordu Adana, 3. Ordu İstanbul, 5. Ordu Gelibolu, 6. Ordu Musul, 7. Ordu Racu (İslahiye güneyinde), 8. Ordu İzmir, 9. Ordu Kars'ta bulunuyor. Kafkas İslam Ordusu da Bakû'da. Ateşkes imzalandığının öğrenilmesi, savaştan bıkmış kamuoyunda ve askerler üzerinde genel bir memlukluk yaratıyor. Şartları ağır bulan ve kaygı belirtenler de var. (**İkdam:** 1; **Ati:** 2 Kasım; **KTVD** 27, ves. 698; **TİH** I: 46; **TSKT** III/6-1: 229)

2. İngiliz Hükümeti, Amiral Calthorpe'u, ateşkes şartlarını Türkiye'ye kabul ettirme başarısını gösterdiğinden ötürü kutlamaya karar verdi. Calthorpe'a verilen talimat: "İstanbul'un işgal edilmeyeceğine dair herhangi bir güvence vermeyin!" Calthorpe, Rauf Bey'in, İstanbul'un işgal edilmemesi ve Yunan gemilerinin İstanbul'a sokulmaması yolundaki isteğini İngiltere'ye bildirmişti. (**Jaeschke 2:** 28)

3. Liman Von Sanders, Adana'da birliklerine bir emir yayımlayarak komutayı Mustafa Kemal'e devretti. Onun başarılarını övdü. Mustafa Kemal, Yıldırım Orduları Grubu komutanlığını almak üzere Racu'dan Adana'ya geldi. Sanders İstanbul'a gitti. Yıldırım Orduları Grubu, Suriye Cephesi'ni savunurken, İngilizlerin ilerlemesi üzerine Adana'ya çekilmişti. (**HTVD** 27, ves. 690 c, 691, 696, 697; **Atay 2:** 75; **Kınross:** 211; **Sanders:** 353; **Cebesoy 1:** 26)

4. Mondros Ateşkes Anlaşması, Fransız Parlamentosu'nda alkışlarla karşılandı, Fransız kamuoyu da savaşın sona ermesinden memnun. Fransız ordusu savaşta 1.364.000 ölü, 740.000 sakat, 3.000.000 yaralı, 490.000 tutsak vermişti. Savaşın genel blançosu ise yaklaşık 10.00.000 ölü, 20.000.000 yaralı, 6.000.000 kayıp... (**Akyüz:** 39; **MN** 1922: 237; **Türkgeldi 2:** 81)

5. İttihat ve Terakki yönetimi siyasetinin iflas etmesi ve bu parti baskısının hafiflemesi üzerine İstanbul'da dernek ve parti kurma çalışmaları hızlanıyor... Bugün, Hürriyetperver Avam, Ahali İktisat Fırkaları ile İstihlas-ı Vatan (Vatanın Kurtuluşu) Cemiyeti kuruldu. Hürriyetperver Avam Fırkası'nın kurucuları, İçişleri Bakanı Fethi Bey (Okyar) ile Hüseyin Kadri Bey... İttihat ve Terakki eski mebuslarınca kurulan parti, İttihatçılık suçlamasından kurtulamayacak, Millî Mücadele yanlısı olacaktır. Ahali İktisat Fırkası'nın kurucuları ise tüccarlar. Parti, sıkıyönetim ve sansür sebebiyle bir varlık gösteremeyecek, Millî Kongre'nin kurucuları arasında yer alacaktır. İstanbul'da en etkin parti, çalışmalarına yeniden başlayacak olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası olacaktır. 1920 yılı başına kadar 33 siyasî parti ve dernek kurulacaktır. (**Vakit, Minber:** 2; **Kutay 4:** 6; **Sencer:** 71 "Ahali İktisat Fırkası 1 Kasım'da kuruldu"; **Tökin:** 53 "Hürriyetperver Fırkası Kasım'da kuruldu" **Tunaya** II: 71, Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası 10-19 Ekim arası kurulmuş olmalıdır.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — EKİM

6. İzzet Paşa 9. Ordu'ya ateşkes yapıldığını bildirirken Kafkasya ve Azerbaycan'ın boşaltılmasını da emretti (**Karacebe:** 31). ★Birinci Kafkas Kolordusu dağıtıldı. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir İstanbul'a çağrıldı.Karabekir, önce 25 Aralık'ta Tekirdağ'daki 14. Kolordu Komutanlığı'na, daha sonra 13 Mart 1919'da, karargâhı Erzurum'da bulunan 15. Kolordu Komutanlığı'na atanacak, Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar burada görevine devam edecektir. (**Karabekir 1:** 3)
7. Türkiye, 4 yıllık savaş boyunca bir yokluklar, kıtlıklar ülkesi haline gelmiş bulunuyor. Türkiye'nin savaştan önceki büyükbaş hayvan mevcudu 6.938.306 iken savaş sonunda bu sayı 4.118.000'e, at, 1.050.580'den 630.000'e eşek 1.373.700'den 825.000'e, koyun 18.721.550'den 11.200.000'e, keçi, 6.463.180'den 2.065.000'e deve 314.000'den 95.000'e, diğer hayvanların mevcudu ise 30.000'den 18.000'e düşmüş bulunuyor. (**Çavdar:** 29)
8. Azınlıkların gösteri ve taşkınlıkları başlıyor: İstanbul ve İzmir'de bazı binalara İtilaf Devletleri'nin bayrakları çekildi. Kurtuluş Savaşı boyunca özellikle kıyı bölgelerinde azınlık, kışkırtmalara alet olacak, Rumlar Yunan ordusunda gönüllü askerlik yapacak, buna karşılık daha çok Musevîler ve İç Anadolu bölgesindeki Hıristiyanlar, Türklerle birlikte yaşamak istediklerini bildirecek; bu Rumlar, İtilaf Devletleri'nin kışkırtıcı siyasetlerini ve Fener Rum Partikliği'ni protesto edeceklerdir. (**Ati:** 2, **Tansel I:** 172; **Tanin:** 23.8.1945: "1 Kasım günü, bütün gün bayraklar asılı kaldılar. Ancak gece indirilebildiler")
9. Balıkesir Mutasarrıflığı'na Harran Mutasarrıfı Hacim Muhittin Bey (Çarıklı) atandı. Hacim Muhittin Bey, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri başkanlığı yapacaktır. (**TV:** 3382; **Ses:** 14 Kasım)
10. **Vakit:** İstanbul Muhafızı Fevzi Paşa'nın basın toplantısı: Sükûn ve vekarımızı koruyalım. - Ateşkes arefesinde: Osmanlı Devleti'nin uzun süre yaşayabilmesi imkânsızdır (Ahmet Emin). - Müzakerelerin son safhası. **Ati:** Hükümet dün gizli oturumda Mebuslar Meclisi'ne ve Senato'ya İngilizlerin tekliflerini bildirdi. Hükümet'e geniş yetkiler verildi. **Tasviri Efkâr:** Mütarekename ve mebusların üzüntüsü (Ebüzziyazade). **Sabah:** Düşmanın ateşkes şartları 22 madde. **Zaman:** Düşmanın şartları nedir? - Düşmanın dostluğu. **The New York Times:** Türkler Çanakkale Boğazı'ndan geçmesi için İtilaf donanmasını davet ediyor(!) **İkdam:** Avusturya - Macaristan teşkilatı değişiyor. **Akşam:** Bir iki güne kadar ateşkes. - Necmettin Sadık: Yarını düşünelim. Ümitsizliğe kapılmayalım. Bu nihayet bir askerî anlaşmadır. **Hadisat'**ta Süleyman Nazif, Senato'da Hükümet'e çatan Damat Ferit'e hücum ediyor. Hükümet darbesi söylentilerinin herkesi tedirgin ettiğini, bu sebeple Hükümet'in köşe başlarına mitralyözlü nöbetçiler koymasının normal olduğunu yazıyor. * Balıkesir'de Hasan Basri'nin (Çantay) yönetiminde haftalık **Ses** gazetesinin 3. sayısı:Sancağımızda hüküm süren İspanyol ve firengi hastalıkları konusunda sağlık müdürü ile görüşme. -İlimizde asayiş düzeliyor. Jandarma Genel Komutanı Refer Bey'in Balıkesir'e gelişi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

1 — CUMA

1. Ateşkes anlaşmasına rağmen İngiliz askerî harekâtı devam ediyor, Irak'taki İngiliz Orduları Komutanı Marshall, emrindeki birliklere Musul'un işgal edilmesini emretti. Durumu 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa'ya da bildirdi. Ali İhsan Paşa, ne yapması gerektiğini İstanbul'dan soracak, İngilizler 3 Kasım'da Musul'u işgal edecekler, 8 Kasım'da da Hükümet konağına İngiliz bayrağı çekilecektir. ★Katma'ya İnen bir İngiliz uçağı, Ateşkes şartlarını Mustafa Kemal'e bildirdi. (**TİH** IV: 48; **Sonyel:** 17; **Uzel 2:** 20) ★Reyhanlı, İngiliz ve Arap birliklerince işgal edildi. Reyhanlı yarın geri alınacak, 9 Kasım'da Antakya, İskenderun, Samandağ, Yayladağ, Altınözü ile birlikte Fransızlarca işgal edilecektir. (**Gnkur:** 34)

2. Önceki gün Limni adasında Mondoros Ateşkes Anlaşması'nı imza eden Rauf Bey başkanlığındaki Türkiye delegeleri İstanbul'a döndüler. Hükümet, Rauf Bey'in verdiği bilgilerden memnun. Padişah ise, kurulu hemen kabul etmedi. Onun, bu kurulun başkanlığına Damat Ferit'in atanmayışından kızgın olduğu sanılıyor. (**Vakit, Ati, Sabah, Hadisat, Akşam, Tas.Ef:** 2; **Simavi:** 425; **Yak. Tar.** II: 80; **Türkgeldi 2:** 104) ★Rauf Bey Hükümeti ziyaret edederk, İngilizlerin acelesi yüzünden, talimat almadan anlaşmayı imza etmek zorunda kaldıklarını anlattı (**Tanin:** 23.8.1945).

3. İttihat ve Terakki Fırkası'nın son kongresi açıldı. Başkanlığa Şair Mehmet Emin Bey, 2. başkanlığa, M. Şemsettin Bey seçildi. Talat Paşa, Savaşa nasıl girildiğini anlattı. Parti başkanlığından istifa ettiğini söyledi. İttihatçılar, partiyi liberalleştirmek istiyorlar. Partinin devleti savaşa sokan önderleri 2/3 gecesi İstanbul'dan kaçacak, Kongre, 5 Kasım'da Parti'nin tarihe karıştığını ilan edecek, yerine Tecceddüt Fırkası kurulacaktır. İttihat ve Terakki, İkinci Abdülhamit yönetimine karşı özgürlük mücadelesi vermiş, 1908 İkinci Meşrutiyet'in ilanı hareketine önderlik etmiş, bu devrimden sonra giderek devlete tamamen hakim olmuş, hak ve özgürlükleri baskı altına alarak Osmanlı Devleti'ni de savaşa sokmuştu. İstanbul'da hiç bir yayın organı İttihat ve Terakki'yi artık savunamıyor. (**Sabah, Vakit, Minber, Ati, Hadisat, İkdam:** 2; **Zaman:** 1, 5; **Tas. Ef:** 2, 4) ★Cemal Paşa, Deniz Bakanı Rauf Bey'e yazdığı mektupta, pek kısa bir zaman için memleketten uzaklamakta olduğunu, emrindeki otomobilleri bakanlığa geri verdiğini bildirdi. (**Atatürk Ansiklopedisi** 3: 269).

4. Budapeşte'de yeni kurulan Mihail Karoly Hükümeti, Macaristan'ın bağımsızlığını ilan etti. Avusturya - Macaristan İmparatorluğu yalnızca Avusturya'dan ibaret kaldı. İmparatorluğa dahil olan Polonyalılar 15, Çekler ise 28 Eylül'de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Macaristan 13 Kasım'da ateşkesi kabul edecek, 16 Kasım'da ülkede cumhuriyet ilan edilecektir. Avusturya - Macaristan İmparatorluğu, Almanya, Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan'la birlikte İtilaf Devletleri'ne karşı savaşmıştı. (**Tas. Ef:** 5, 6; **TİH** I: 24)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

5. İtalyanlar, İtilaf Devletleri adına, Avusturya'ya ateşkes şartlarını bildirdiler. "Ya kabul ya reddedeceksiniz. Müzakere yapamayacağız!" dediler. Donanmasını Yugoslavya'ya, ordusunun büyük bir bölümünü İtalya'ya teslim etmek zorunda kalmış olan Avusturya, yarından sonra ağır ateşkes koşullarını imza etmek zorunda kalacaktır. (**Vakit:** 2; **Ati:** 2, 4; **Tas.Ef:** 2, 7; **Türkgeldi 2:** 76)

6. Moskova'da I. Rusya Müslüman Komünistler Kongresi başladı. Kongre 12 Kasım'da sona erecek. (**Şemssutdinov:** 99)

7. Türk dostu Piyer Loti, bir Fransız gazetesinde Türkiye lehine ilk makalesini yazdı. Loti, bundan sonra yazacağı yazılarla da Türkiye'nin parçalanmasına karşı çıkacak, Türkiye basını kendisinden övgüyle söz edecek, İstanbul'a bir caddeye adı verilecek, Ankara Hükümeti de kendisine teşekkür edecektir. Fransız **Le Journal** gazetesinde ise şöyle deniyor: Türkiye'yi yüzyıllarca en iyi manevî kolonisi yapan geleneksel politikamızı sürdürmek için artık önümüzde engel kalmadı. (**Akyüz:** 41) **The New York Times:** Ateşkes anlaşması Türkiye'de biz İtilaf Devletlerine mutlak bir üstünlük sağlıyor. (**Ulagay:** 30)

8. İstanbul'da Doktor Rasim Ferit'in imtiyaz sahibi olduğu, daha sonra Mustafa Kemal'in de ortak olacağı günlük **Minber** gazetesinin ilk sayısı çıktı: Felaketten ibret alalım. **İkdam:** Yazık mağluplara! -Allah'ın yardımı ile Osmanlı ve İngiltere, Fransa delegeleri arasında ateşkes yapıldı, cephelerde düşmanlığın sona erdirilmesi emri verildi. **Vakit**'te Ahmet Emin (Yalman): Memleket artık sulh ve sükûna kavuşmuş demektir. Fakat mevcut millî felaket hepimizin kalbini sızlatacak. Başımızı yüksek tutalım, gelecekten ümit kesmemeliyiz. **Sabah:** Türklerin günahı nedir? Ateşkes şartları öyle ağır ki, kolumuzu kanadımızı kırıyor. **Tasviri Efkâr**'da çevresi çiçeklerle bezenmiş, üstünden güneş doğan "mütareke" temsili... **Ati:** Ateşkes imzalandı. -Macaristan'da cumhuriyet akımları. **Zaman:** Fethi Bey'in demeci: Bugün kimse kalkıp da İttihat ve Terakki Hükümeti hiç hata yapmadı diyemez... **Akşam:** Ateşkes şartları henüz resmen tebliğ edilmedi. -Eski Levazım Başkanı İsmail Hakkı Paşa kayıp. Kaçtığı sanılıyor. -Talat Paşa, siyasî hayattan çekiliyor. **Hadisat**'ın karikatürü: Boylu boyunca yere uzanmış ölü bir Türk askeri. "Zaten hasta değil mi idi?" - Avrupalılara karşı vaziyetimiz.

2 — CUMARTESİ

1. İngiliz Komutan Marshall Musul'u işgal etmek, 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa vermemek istiyor. Marshall, Ali İhsan Paşa'ya Musul'u işgal etme emrini aldığını bildirdi. İki komutan yarın İstanbul'dan cevap gelinceye kadar durumlarını korumayı kararlaştırdılar. İngilizler yarın şehri işgal edecekler, daha sonra da bütün Musul topraklarını ele geçireceklerdir. Ali İhsan Paşa, İngilizler tarafından 2 Mart 1919'da tutuklanacak ve İstanbul'dan alınıp Malta'ya götürülecektir. (**TİH** I: 80; **Belen:** 32; **Uzel 2:** 21) ★ Kerkük iline bağlı Köysancak İngilizlerce işgal altına alındı. (**Gnkur:** 158)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 – KASIM

2. Trakya'nın işgal edileceğinden kaygı duyan Edirnelilerden bazıları, İstanbul'da toplanarak bölgenin haklarını savunmak amacıyla bir dernek kurmaya karar verdiler. Dernek, Trakya-Paşaeli Müdadaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti adıyla 1 (veya 2) Aralık'ta kurulacak, Trakya nüfusunun çoğunluğunun Türk olduğu yolunda birçok yayınlar yapacak, Avrupa'ya delegeler gönderecektir. Batı Trakya, Meriç'e kadar, Müttefikler'in işgalinde bulunuyor, daha sonra Doğu Trakya da, 20 Temmuz 1920'de Tekirdağ'dan başlamak üzere 10 günde Yunan işgali altına girecektir. (**Bıyıklıoğlu 2:** 125; **Selek 2,** I: 68)

3. Bu gece bir Alman denizaltısıyla yurttan kaçacak olan eski Başbakan Talat Paşa, Başbakan İzzet Paşa'ya yazıp bıraktığı mektupta, bütün siyasî hayatında amacının yurda namusluca hizmet etmek olduğunu, millete karşı hesap vermek ve verilecek cezayı çekmek için yurdun yabancı nufuzundan uzak kaldığı bir zamanda ilk telgrafa uyarak döneceğini yazdı. (**Okyar:** 254; **Tarih Konuşuyor** I: 26)

4. Bahriye Bakanı Rauf Bey, gazetelere verdiği demeçte: Çok sevinçli dönüm, Mondoros Ateşkesi bir başarıdır. Devletimizin bağımsızlığı, milletimizin onuru tamamiyle kurtarılmıştır. Sizi temin ederim ki, İstanbul'umuza tek bir düşman askeri çıkmayacaktır, dedi.Dışişleri Bakanı Nabi Bey de yaptığı basın toplantısında, anlaşmanın devletin egemenlik haklarına dokunmayacağını söyledi. Rauf Bey, Mondros'tan, İstanbul'a dün dönmüştü. (**Türkgeldi 2:** 68; **Hadisat, Vakit:** 3; **Yak.Tar. I: 81; Atatürk Ansiklopedisi 3;** 130)

5. Başbakan İzzet Paşa, ordulara ve illere ateşkes şartlarını bildirdi. Halkın heyecana sürüklenmemesini, her türlü güvenlik önleminin alınmasını istedi. (**Minber:** 3; **TV:** 3384; **HTVD** 27, ves. 710; **Karabekir 1:** 4)

6. Reyhanlı İngiliz ve Arap kuvvetlerinden geri alındı. Dün işgal edilen kasaba 9 Kasım'da yeniden Fransızlar tarafından işgal edilecek ve 1939'a kadar Türkiye'den ayrı kalacaktır. (**Gnkur:** 34)

7. Divaniye Mebusu Fuat Bey, Mebuslar Meclisi'nde Sait Halim ve Talat Paşa kabinelerinin Yüce Divan'a verilmesini istedi. 28 Ekim tarihli önerge 4 Kasım'da 5. Şube'ye havale edilecektir. Şube, bu kabinelerde görev almış bakanların ifadelerini alacaktır. Yüce Divan konusu İstanbul basınını günlerce meşgul edecektir. Talat Paşa ve arkadaşları bu gece kaçacaklar, savaş kabinelerinin öteki üyelerinden birçoğu daha sonra tutuklanacak ve İngilizler tarafından Malta'ya götürülecektir. (**Tas.Ef., Hasidat:** 3)

8. Bölgenin Türk varlığını ve Türkiye'ye bağlılığını korumak amacıyla Ardahan Millî Şûrası kuruldu (**TK** 126: 133).

9. Yunan Başbakanı Venizelos, Türkiye ile ilgili isteklerini İngiliz Başbakanı Lloyd George'a bildirdi. Venizelos, Makri'den Erdek'e kadar, Batı Anadolu'nun 812.000 Rum nüfusu ile Yunanistan'a bırakılmasını istedi. (**Jaeschke 2:** 61; **Sonyel:** 33; **Gökbel:** 10)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

10. **Ati:** Talat Paşa artık siyasî hayattan çekileceğini söylemiş. -Celal Nuri: İzzet Paşa'ya: Bırakınız herkes dilediği gibi konuşsun. Damat Ferid Paşa, Ali Kemal Bey, kim olursa olsun, bağırsınlar, çağırsınlar. Basın hür olsun. Kabinenizde savaştan sorumlu olanların ne işi var? **Tasviri Efkâr:** Şimdi ne yapacağız? **Minber:** Basın hürriyeti. **Vakit:** Ateşkes şartları sırf askerî mahiyet taşıyor. -Ahmet Emin: Ateşkesten sonra: İstanbul halkında her zamanki neşe ve hayat yok. **Hadisat**'ta Cenap Şahabettin: Tam dört denedir devam eden menhus kâbustan, işte derilerimiz kemiklerimize yapışık, kurumuş ve küçülmüş, fakir ve hakarete uğramış, mecalsiz ve pürmatem çıkıyoruz. Fransız Hükümeti'nin yarı resmî organı **Le Temps** (Tan): Müttefikler, Doğu'yu siyasî bakımdan yeniden kurmalıdır. Bunu, yaparken, Türkiye'deki çıkarlarını unutmamalıdır.Fransa'ya gelince, Yakın Doğu'da büyük bir görev ve değerli hakları bulunduğunu unutamaz, (**Akyüz:** 41)

2/3 — CUMARTESİ/PAZAR

1. Türkiye'yi Birinci Dünya Savaşına sokan İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri Başbakan Talat Paşa, Başkomutan Vekili Enver Paşa, Cemal Paşa ile arkadaşları Dr. Nazım, Bedri, Bahattin Şakir, Azmi beyler, Alman U-170 denizaltısı ile İstanbul'dan Odesa yönüne hareket ettiler. Enver ve Cemal paşalar da yeni Başbakan İzzet Paşa'ya bıraktıkları mektupta, amaçlarının memlekete hizmet etmek olduğunu ve yabancı etkisi kalkınca yurda gelip hesap vereceklerini bildirdiler. İstanbul, Paşaların kaçışı ile günlerce çalkanacak, kaçaklar gazetelerin sert saldırılarına uğrayacaklar, Hükümet'in kaçıştan haberi olduğu ileri sürülecektir. Hükümet, Paşaları Alman Hükümeti'nden isteyecek fakat geri verilmelerini sağlayamayacaktır. Ermeni intikamcıları tarafından Talat Paşa 15 Mart 1921'de Berlin'de, Cemal Paşa 21 Temmuz 1922'de Tiflis'te öldürülecek, Enver Paşa ise Buhara'da Sovyet aleyhtarı güçlerin başına geçince, Tacikistan'da 4 Ağustos 1922'de bir çarpışmada ölecektir. (**Minber Hadisat, Vakit, İkdam, Sabah, Tas.Ef:** 4; **Ati:** 4, 5; **Zaman:** 5; (özgeçmişleri); **Simavi:** 429; **İnal:** 1943; **Atatürk Ansiklopedisi** 3: 140; Cavit Bey: "Sabah Rauf Bey, Cemal Paşa'dan aldığı mektubu gösterdi. Bir mektup da Sadrazam'a yazmış. Bu ilk firar haberi. Hepimizde pek fena bir tesir yaptı". **Tanin:** 24.8.1945)

3 — PAZAR

1. İngilizler Musul'u işgale başladılar. 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa, durumu Genelkurmay'a, Yıldırım Orduları Grubu'na, 7. ve 9. Ordulara da bildirdi. İngilizler 8 Kasım'da Musul Hükümet Konağı'na İngiliz bayrağı çekecekler, Hükümet aynı gün İngilizlerin gösterdiği çizgiye kadar çekilme emrini verecek, 30 Kasım'a kadar milyonlarca liralık askerî malzeme İngilizlere bırakılarak Musul toprakları terkedilecek ve askerler terhis edilmeye başlanacaktır. (**Hadisat:** 18; **HTVD** 28, ves. 717; **TİH** I: 81; **Bayur:** 24; **Uzel 2:** 21) Kuzey Irak'ta Revandiz kasabası da İngilizler tarafından işgal edildi (**Gnkur:** 158).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 – KASIM

2. Fransızların bir savaş gemisi İskenderun Limanı'na geldi. Başbakan İzzet Paşa, Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal'in bazı sorularına verdiği cevapta: "Müttefikler İskenderun'a zorla girmeye kalkarlarsa üzerimize ateş etseler bile karşılık vermeyin" dedi. Mustafa Kemal bugün de, Genelkurmay'dan Ateşkes Anlaşması'nda Suriye sınırı ve Toros tünellerinin durumu konusunda açık bilgiler istedi. (**HTVD** 27, ves. 714; 28, ves. 719-722; **TİH** I: 58; V: **6; İncedayı 2:** 31; **Şapolyo 1:** 165; **Atay 1:** 70)

3. Çanakkale Boğazı içindeki mayın hatları toplanmaya başlandı. 6 Kasım'da İngiliz ve Fransızlar Çanakkale Boğazı'nı işgale başlayacaklar, 7 Kasım'da ise İngiliz Basra Torpidosu İstanbul'a gelecektir. (**Minber, Ati:** 6; **TİH V:** 6)

4. Sekizinci Ordu eski Kumandanı Cevat Paşa (Çobanlı), Genelkurmay Başkanlığı'na getirildi. Cevat Paşa'nın bu görevi 24 Aralığa kadar sürecek, bu tarihte Fevzi Paşa (Çakmak); Genelkurmay başkanı olacaktır. Cevat Paşa 14 Mayıs - 2 Ağustos 1919 ve 9 Ekim 1919 - 16 Şubat 1920 tarihleri arasında 2 kez daha Genelkurmay Başkanlığı yapacaktır. (**TV:** 3386; **Tas.Ef:** 5, görüşme)

5. Yalnızca Avusturya'dan ibaret kalmış fakat adı hâlâ Avusturya - Macaristan İmparatorluğu olan Avusturya, İtilaf Devletleri ve ABD ile ateşkes imzalandı Ateşkes şartlarına göre Avusturya Ordusu bütünüyle terhis edilecek, Avusturya'nın boşaltacağı topraklar, Müttefikler ve Amerikan kuvvetlerince işgal edilecek, Yurttaki önemli noktalar da işgal altına alınacak. Halk kitlelerinin büyük hoşnutsuzluğu karşısında İmparator, 12 Kasım'da tahtından vazgeçmek zorunda kalacak, ertesi gün de ülkede cumhuriyet ilan edilecektir.(**Minber, İkdam, Ati, Zaman:** 5; **Vakit:** 5, 6; **Tas.Ef:** 7; **Türkgeldi:** 76; **TİH** I: 24)

6. Savaştan yenik çıkmış Almanya'da halk kitlelerinin imparatorluk yönetimine karşı duyduğu kin eyleme dönüştü. Kiel'deki deniz üssünde denizcilerin ayaklanmasıyla Alman Devrimi başladı. İhtilal 9 Kasım'da Berlin ve Spa'ya sıçrayacak, 10 Kasım'da Berlin'de İşçi, Asker ve Halk Temsilcileri Şûrası kurulacak, Alman İmparatoru II. Wilhelm imparatorluk tacından vazgeçecek ve Hollanda'ya sığınacaktır. (**Minber, Ati:** 5; **TİH** I: 26; **Kaygusuz:** 143 "7 Kasım")

7. İstanbul'da Avusturya ordusuna mensup askerler, subaylarının görevlerine son vererek kendi kendilerini yönetmek üzere üç meclis kurdular (**Hadisat:** 8; **Tas.Ef:** 9).

8. Buğdatlı Yüzbaşı Nuri Sait, Başbakanlığa gönderilmek üzere Katma'da Ali Fuat Paşa'ya verdiği bir mektupta, bir Müslüman federasyonu önerdi (**Karabekir 1:** 28 "İngiliz oyunu").

9. **The New York Times**'de okuyucu mektubu: 500 yıldan beri katliâm ve yağmadan başka birşey yapmayan Türklerin dünya siyaset tarihindeki sayfaları kapanmak üzeredir. (**Ulagay:** 30).**Sabah:** Avusturya'nın çöküşü. -Kanlı ihtilaller. **Tasviri Efkâr:** Yeni imtihan devresi. **Minber:** Anayasa çocuk oyuncağı değildir. **Vakit:** Ateşkes anlaşmasında iç işlerimize karışma ve millî hakimiye-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 – KASIM

timize saldırı yok. **İkdam**'ın başyazısı: İttihat ve Terakki: Talihsiz bir cemiyet. Ne parlak bir başlangıç, ne hazin bir son. **Hadisat**'ta, Divaniye Mebusu Fuat Bey'in Meclis Başkanlığı'na verdiği savaş kabinelerinin Yüce Divan'a verilmesini isteyen 28 Ekim tarihli yazısı. -Mondros Ateşkes Anlaşması metni. -Süleyman Nazif, İttihat ve Terakki Fırkası'nın kendini feshetmesi kararını şüpheyle karşılıyor.

4 — PAZARTESİ

1. Bir Fransız alayı, Doğu Trakya'ya gelerek Uzunköprü - Sirkeci demiryolunu denetime aldı. Mondros Ateşkes Anlaşması'na göre Müttefikler demiryollarını denetleyecekler. Bazı kaynaklara göre demiryolu işletmesi 9 Kasım'da Fransızlar eline geçmiştir. (**Bıyıklıoğlu 2:** 145; **Tansel** I: 167)

2. Adana'da bulunan Yıldırım Orduları Grubu ile 7. Ordunun karargâhlarının lağvedilmesi kararlaştırıldı. Karar, 9 Kasım'da bildirilecek, Grup Komutanı Mustafa Kemal, 13 Kasım'da İstanbul'a gelecektir. (**TİH** I: 63; **Şapolyo 1:** 170)

3. Liman Von Sandres, Adana'dan İstanbul'a geldi. (**Sanders:** 355).★ General Hans Von Seeckt, "Osmanlı Devleti'nin yıkılma nedenleri" hakkında Karadeniz'de yazdığı raporda çöküş nedenleri olarak devlet idaresindeki zaafları, işe yolsuzluklarını, Alman yardımının çarçur edilmesini, Liman Von Sanders'in ehliyetsizliğini gösterdi. Sanders de 27 Mart'ta bir rapor verecek. (**Kurat:** 37) ★Ali Fuat Paşa, Katma'dan Adana'ya gelerek Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. İki komutan Çukurova'da bir direniş merkezi kurmayı kararlaştırdılar. (**Cebesoy 1:** 29)

4. Mebuslar Meclisi'nde, Meclis'in feshi, savaş kabinelerinin Yüce Divan'a sevkedilmesi, İttihatçı paşaların kaçışı tartışıldı. Divaniye Mebusu Fuat Bey'in, Sait Halim ve Talat Paşa kabinelerinin Yüce Divan'a verilmesini isteyen 28 Ekim tarihli önergesi 5. Şube'ye havale edildi. 10 maddelik önerge, bu kabinelerin suçu olarak başlıca şunları ileri sürüyor: Yurdu sebepsiz savaşa sokmak, Meclis'e yalan söylemek, savaşı dirayetsiz ellere bırakmak, suistimal yollarına sapmak, basın özgürlüğünü ortadan kaldırmak, bir takım çetelere yardım ederek yurt içinde ırz, mal ve cana saldırmak. (**Meclisi Mebusan 521:** 5; **Atatürk** Ansiklopedisi 3; 165) ★Meclis'te, Rum ve Ermeni mebuslar, 1915 yılında Ermeni göçettirme olayında ve Rumlara karşı suç işlediklerini ileri sürdükleri sorumluların cezalandırılmasını istediler. Verdikleri rakamlara göre, savaş boyunca 1 milyon Ermeni, 550.000 Rum öldürülmüş, Amele Taburları'nda 250.000 kişi açlık ve yoksulluktan ölmüş, 250.000 Rum da sınırdışı edilmiş (**Hadisat, Sabah, İkdam, Minber:** 5; **Ati, Vakit:** 4, 5)

5. 31 Ekim'den beri, Fransa'nın Versay kentinde toplantı halinde bulunan İtilaf Devletleri temsilcileri Almanya'ya sunacakları ateşkes şartlarını hazırladılar Almanya ağır ateşkes şartlarını 11 Kasım'da imzalamak zorunda kalacaktır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

(**Tas.Ef:** 8; **Vakit:** 8, 9) ★ Avusturya'nın dün imzaladığı ateşkes yürürlüğe girdi (**TİH** I: 25).

6. İngilizlerin ateşkes şartlarını istedikleri gibi yorumlamaları ve zorlamaları karşısında İzzet Paşa Hükümeti istifa etmek istiyor. Talat paşa Kabinesi'nin istifası üzerine 14 Ekim'de hükümet kurmuş olan İzzet Paşa içerde de kabinesinde İttihatçıları barındırmak ve İttihatçıları korumakla suçlanıyor. İzzet Paşa, İngilizlerin isteklerini yeteri kadar yerine getiremediği için Padişah tarafından 8 Kasım'da istifaya zorlanacak, yerine 12 Kasım'da Tevfik Paşa Hükümeti kurulacaktır. (**Atatürk Ansiklopedisi** 4: 163, "konu Bakanlar Kurulu'nda görüşüldü")

7. İstanbul basını önceki geceki kaçışlar üzerinde duruyor. **İkdam:** Üç paşa daha kaçtı. -Türk milletinin bahtı. **Sabah:** Kaçan kaçana! - Yüce Divan. -Viyana'da Bolşevik Hükümeti. -(Tevfik Fikret'in Han-ı Yağma şiiri). **Minber:** Kötümserliği haklı gösterecek bir belirti yok. Şimdi harbin yaraları sarılmalıdır. **Tasviri Efkâr:** Mebuslar Meclisi'nin feshi meselesi. **Ati:** Avusturya dağılıyor. **Vakit:** Mektuplar bundan sonra kapalı zarflarla gönderilebilecek -Enver ve Cemal paşaların firarı. Talat Paşa hakkındaki söylenti kesin değil. -Suriye Ordu kumandanlarından Cevat Paşa İstanbul'a döndü. **Hadisat:** Evvelki gün firar edenler. -Gazete "Teşkilatı Mahsusa gibi serseri gizli ve muzır kuvvetler"in dağıtılma kararından ötürü Başbakan'ı kutluyor. Savaş ilan edenlere hücum ediyor.

5 — SALI

1. Türkiye ordusunun boşaltacağı hesaba katılarak başka bir ülkenin işgal etmesini önlemek için Kars'ta Kars İşlâm Şûrası adıyla geçici bir hükümet kurulması kararlaştırıldı Şûra, 14 Kasım'da kongresini yaparak geçici hükümeti kuracak, daha sonra İngilizler tarafından dağıtılarak üyeleri Malta'ya götürülecek ve Kars Ermenilere teslim edilecektir. (**Bıyıklıoğlu** 10; **Kırzıoğlu:** 8; **Erdoğan:** 166; Tansel, **AKS:** 66)

2. İttihat ve Terakki Fırkası'nın son kongresinin son oturumunda partinin adının tarihe karıştığı ve örgütün feshedilmesi 4 çekimser, 9 olumsuz oya karşı 35 oyla kabul edildi. İttihak ve Terakki Cemiyeti 1889'da kurulmuş, Abdülhamit rejimine karşı mücadele etmiş, 1908'den sonra iktidara gelince Almancı bir siyaset izleyerek hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmıştı. Parti kongresinde Teceddüt adıyla yeni bir parti kurulması da kararlaştırılmış bulunuyor. İttihat ve Terakki'de görev almış birçok kişi, Millî Mücadele'ye katılarak Mustafa Kemal'in kadrolarını meydana getirecek, bir kısmı da yurt dışında ve içeride İttihatçılığı yaşatmaya uğraşacaktır. (**Ati:** 5 "4 Kasım"; **Minber, İkdam:** 7; **Zaman:** 6, 7; **Tunaya:** 408; **Bıyıklıoğlu:** 33; Cavit Bey'in 4 tarihli notu: "Teceddüt Fırkası teşekkül etmiş. İttihat ve Terakki'nin yeniden vaftiz olmasından başka bir şey değil. Program aşağı yukarı o. İnsanlar yine o insanlar. Teceddüt Fırkası'nda

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 – KASIM

en az görülecek şey teceddüttür sanırım". **Tanin:** 26.8.1945; **Kutay:** 10.665 "3 Kasım").

3. Hükümet, İngilizlerin İskenderun Limanı'ndan yararlanmalarına izin verdi. Başbakan İzzet Paşa Mustafa Kemal'e çektiği telde durumu bildirdi. İngilizlerin kalıcı olmayıp, misafir olduklarını iler, sürdü. (**HTVD** 28 ves: 740, 743, 744; **TİH** I: 59; IV: 4; **Şapolyo 1:** 169, **Atay 1:** 75)

4. Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal; Adana'dan İzzet Paşa'ya çektiği telde: "İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak, ihtirasatının önüne geçmeğe imkân kalmayacaktır" dedi. Bütün Anadolu'yu işgal etseler izin verecek miyiz? diye sordu; İngilizler İskenderun'a çıkarsa ateş açtıracağını bildirdi. Mustafa Kemal, Adana'ya çağırdığı Ali Fuat Paşa ile de görüştü. (**HTVD** 28, ves. 735-737; **ATTB:** 18; **Cebesoy 1:** 29; **Selek 2,** I: 56; **Bayur:** 27; **Şapolyo 1:** 167). ★Mustafa Kemal Mersin'e geldi. Mutasarrıf ve Jandarma Bölük Komutanı ile, alınacak tedbirleri görüştü. Depodaki yeni silahların ve cephanenin dağ köylerine dağıtılmasını tavsiye etti. (**KSİ:** 30)

5. Orduların terhisi ile ilgili Padişah iradesi çıktı. İlk kafile olarak 1880-1884 doğumlular bırakılacak. Hükümet, silah altındaki 400.000 erin yaklaşık 10'da 9'unu memleketlerine göndermekte büyük güçlük çekecek, erler, açlık ve yoksulluk içinde köylerinin yolunu tutacaklardır. ★Yıldırım Orduları Grubu ile 2. Ordu karargâhlarının lağvedilmesine ilişkin karar da çıktı. (**TV:** 3387, 3389; **THVD** 29, ves. 745; **Minber:** 6; **Ati:** 6, 7) ★Kâzım Karabekir, Kars'tan İstanbul'a hareket etti (**Karabekir 1:** 5).

6. İçişleri Bakanı Fethi Bey'in bugün yayımlanan demeci: Barış şartları lehimizedir. Memleketimizde kimse harbe yeniden girmeyi düşünmüyor. Barış proğramımızın esası, Arapların özerk idaresi, İslam olmayan unsurların gelişmesidir. (**Ati:** 5)

7. Müttefikler, ABD Başkanı Wilson'un 8 Ocak'ta açıkladığı ilkelerini kabul ettiklerini bildirdiler. Wilson, milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkını ve gizli anlaşmaların terkedilmesini de içeren 14 maddelik bir program yayımlamıştı. Programın 12. maddesine göre, Osmanlı Devleti'nin Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerine dokunulmayacak. Türkiye'de kalan diğer milletlerin güvenlik içinde varlıklarını korumaları ve geliştirmeleri kefalet altına alınacak, Boğazlar'dan bütün milletlerim ticaret gemileri serbestçe geçecek. (**UİT** 3: 41; **Kutay:** 10.655)

8. Maliye Bakanı Cavit Bey'in bugünkü notlarından: Gazeteler günler geçtikçe perdeyi yükseltiyorlar. Hükümet zaaf ve aciz gösterdikçe, onlar kuvvet kazanıyorlar. Sadrazama bu durumun fena gittiğini, bunun önüne geçmek icap ettiğini söylüyorum. Söğüyor, müteessir görünüyor, fakat kat'i bir şey yapamıyor. (**Tanin:** 26.8.1945).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

9. **Ati:** İttihat ve Terakki ismini değiştirmiş, Teceddüt Fırkası olmuş. -Soysallıoğlu'nun mebuslara çağrısı: Millet böyle bir Mebuslar Meclisi'ni istemez. Haysiyet sahibi olanlar istifa etmelidir. -Koca Cavit Bey, ihtikârı ve harp zenginlerini nasıl alkışlıyordu?... **İkdam,** İttihatçıların nasıl kaçtıklarını anlatıyor, "aman yarabbi!..." **Vakit:** Eski Hükümet ilerigelenlerinin kaçışı, Şiddetli tedbir ve takibat. -Halkı ezenler gazabından korkuyor. **Minber:** Hükümet seçimlere gitmelidir. Avusturya ve Macaristan'da olduğu gibi anarşi, yani sözün ayağa düşmesi tehlikelidir. **Tasviri Efkâr:** Sükût. -Firarî Muhtekirlerin korkusu: "Azizim bu ne hal? Yolda gördüğün her çeki tahtasını darağacı zannediyorsun..." **Sabah:** Bakınız kimlere tapınıyordunuz. -Hürriyet kahramanları nasıl kaçmışlar. **Zaman:** Firarlar hakkında. **Akşam:** Harbe nasıl girdik. Mahmut Paşa'nın ifşaatı. Sait Halim Paşa, muhakeme edilmesini istiyor. İbrahim Bey de "ipimi kendim çekerim!" diyor. -Necmettin Sadık; Mebuslar Meclisi, bu kadar gürültüden sonra, içe ve dışa karşı büsbütün gayri tabii bir hal almıştır. Feshedilmesini istemek şu zamanda doğru değildir. Bırakalım, şu son toplantı devrelerinde millete ve devlete yararlı olsunlar. -Şehrimizdeki Avusturya Bolşevikleri, dün gece vapura binmeğe razı oldular. **Hadisat'**ta: Süleyman Nazif: Hileden başka meziyeti olmayan Talat Paşa, vehminden istifade ettiği Abdülhamit kadar nam ve namusuna saygı göstermedi. -Firarlar meselesi. -Mebuslar Meclisi'nde hararetli görüşmeler.

6 — ÇARŞAMBA

1. Bahriye Bakanı Rauf Bey, gece (5/6), Mondros'ta Şevket Bey'e çektiği telgrafta, Amiral Calthorpe'tan Yunan donanmasının İstanbul'a sokulmaması ve işgallere girişilmemesi ricasında bulunulmasını istedi. (**Himmetoğlu** I: 58)

2. İngilizlerle Fransızlar, 1915'te çetin deniz ve kara savaşlarıyla ele geçiremedikleri Çanakkale Boğazı'nı işgale başladılar. Çanakkale Boğazı'nın iki yakasında 273 top, 12 mayın hattında 579 mayın, 2 denizaltı engel, 1 torpido bataryası ile 16 ışıldak bulunuyordu. "Bataryalarından alınan erler, uzak ordugâhlara gitmek üzere, şan ve şerefle savundukları mevzilerinden gözyaşları ile ayrılıyor..." 9 Kasım'da tabya ve iskeleleri işgal edecek gemiler Boğaz'dan geçmeye başlayacak, 10 Kasım'da küçük bir İngiliz birliği Çanakkale'nin içine, Müstahkem Mevkî Komutanlığı'na da İngiliz komutanı yerleşecektir. 12 Kasım'da işgal tamamlanacaktır. (**Zaman:** 8; **Sabah:** 10; **TİH** I: 111; **Bel. XXV:** 91; **Belen:** 24)

3. Limanın açılmasını sağlamak, Müttefik çıkarlarını korumak ve asayışı sağlamak için İzmir'e gelen Binbaşı Allan Dickson yönetiminde İngiliz 39 numaralı savaş gemisi Rumların sevgi gösterileriyle karşılandı. Aya Fotini kilisesine Yunan bayrağı, rıhtım ve caddelerle mağazalara Müttefik ve Yunan bayrakları çekildi. Bunun üzerine İzmirli bazı aydınlar bir toplantı yaparak İzmir Müdafaai Hukuku Osmaniye Cemiyeti (İzmir Osmanlı Haklarını Savunma Derneği)nin kuruluş hazırlıklarına başladılar. Vali Nurettin Paşa ve Dickson birer bildiri

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 – KASIM

yayımlayarak gösterileri kınadılar (**Sabah:** 9; **Taçalan:** 10, 143; **TİH** I: 129; **Roda:** 4; **YOİ** I: 36 "7 Kasım")

4. Mustafa Kemal, Başbakan'ın dünkü isteklerini reddetti. Yerine başka bir kumandan gönderilmesini istedi. İzzet Paşa, Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Mustafa Kemal'e, İskenderun Limanı'na çıkmak isteyen İngilizlere iyi davranılmasını bildirmişti. Mustafa Kemal, 3 Kasım'da Güney'deki ordu kuruluşlarının yeni biçimiyle ilgili Genelkurmay'a bir öneri yapmış fakat bu kabul edilmeyerek Yıldırım Orduları Grubu'nun lağvedilmesi kararlaştırılmıştı. (**HTVD** 28 ves. 743; **ATTB:** 19; **TİH** I: 60; **Bayur:** 28; **Şapolyo:** I: 169; **Atay 1:** 76)

5. Başbakan İzzet Paşa, Ateşkes imzalandığını duyurarak Mısır'da bulunan Amiral Calthorpe aracılığıyla Yemen, Asir ve Medine kumandanlarına teslim olmalarını emretti.Medine Muhafızı Fahrettin Paşa emre uymayacak, 26 Aralık'ta verdiği cevapta, Padişah buyruğu isteyecektir. İstanbul'dan Padişah'ın emrini taşıyan bir kurul gönderilmesi üzerine 10 Ocak'ta teslim olacak, İngilizler tarafından Malta'ya götürülecek, 1921'de Ankara Hükümeti'nin Kâbil elçiliğine atanacaktır. (**TİH** I: 201) ★Hükümet Ali İhsan Paşa'nın 6. Ordu Kumandanlığı'nda kalmasını kararlaştırdı (**TV:** 3389).

6. Vahdettin, İngilizlere zorluk çıkaracak kimseleri Hükümet'te görmek isyemiyor. Padişah, Başbakan'dan üç İttihatçı bakanın kabineden çıkarılmasını istedi. Başbakan bunu reddetti. Buna karşılık Padişah'ın zorlaması sonuçsuz kalmayacak ve İzzet Paşa, yarından sonra istifasını vermek zorunda kalacaktır. (**İnal:** 1989; **Kutay:** 10.665; **Okyar:** 257, **Mevlanzade 2:** 19 "Fethi, Rauf, Cavit ve emsali kişilerin ihracını ihtar, diğer sorumlu İttihatçıların tutuklanarak yargılanmaları gereğini Padişah ima ett"; **Tanin:** 27, 28.8.1945, Cavit Bey'in notları). ★Senato Başkanı Ahmet Rıza Bey, Sultan'a Tevfik Paşa'nın başbakan yapılmasını önerdi. (**Kutay:** 10.665; İzzet Paşa ile Fethi Bey'in Saray'a gidişi. **Okyar:** 255)

7. Senato üyesi Çürüksulu Mahmut Paşa, verdiği önergede Sarıkamış, Filistin,Irak ve benzeri yenilgilerle, iaşe yolsuzluklarının araştırılmasını istedi. Savaşı idare edenleri macera ve kişisel hırs peşinde koşmakla suçladı. (**Harp Kabinelerinin İsticvabı**) ★Divaniye Mebusu Fuat Bey'in Sait Halim ve Talat Paşa kabinelerinin Yüce Divan'a verilmesini öngören 28 tarihli önergesini görüşen 5. Şube, suçlamaları hakkında Fuad Bey'i dinledi. Suçlanan kişilerin teker teker çağrılarak sorgulanmalarını kararlaştırdı. (**Meclisi Mebusan 521:** 6)

8. Mondros Ateşkes Anlaşması'nı Türkiye'ye imzalatan Amiral Calthorpe, İngiltere'nin İstanbul Yüksek Komiseri olarak atandı. Kendisine "İskenderun'un teslimini isteyiniz. Türklerin sokulma teşebbüslerinden sakınınız!" emri verildi. (**Jaeschke 1:** 2)

9. **The New York Times:** New York'ta Ermenilerin, onuruna verdikleri bir yemekte konuşan İstanbul eski Büyükelçisi Morgenthau, Türkiye'nin birkaç yıl

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

süreyle işgal edilmesi, kendi kendini yönetecek duruma gelinceye kadar, İtilaf Devletleri'nin ya da Amerika'nın mandası altına alınması gerektiğini söyledi. **The İslamic Sosyety** (Hindistan): Hindistan İslam topluluğu, Türkiye'ye yardım etme kararı aldı. (**Ulagay:** 32; **Bayur 2:** 330; **Jaeschke 1:** 2)

10. **İkdam:** Bize hükümetin kuvvetlisi gerekir. **Vakit:** İki ahbab paşalar (Enver ve Cemal). -Enver Paşa'nın Napolyonluk sevdası. -Hesaplar tasfiye olunurken kaçanlar ve tutulanlar. -İtilaf gemileri ne zaman gelecekler? **Tasviri Efkâr:** Kabinenin mesleğinde sürat istiyoruz. -Vehip Paşa'nın yolsuzlukları. **Ati:** İttihat ve Terakki'nin milyonları. -Terhis başladı. -Almanlar Yavuz'u Türk memurlarına teslim etti. -27 Ekim'de Kırım Meclisi bağımsızlık ilan etti. **Zaman:** Kaçanlar kaçmayanlar, -Refik Halit: Efendiler nereye?... **Hadisat'ta** Cenap Şahabettin, Ermenilerin katledilmesinde Almanya'nın sorumluluğu üzerinde duruyor. ★Maliye Bakanı Cavit Bey, bugünkü notlarında Ati gazetesinde Celal Nuri'nin kendileri aleyhindeki yayınlarından şikâyet ediyor ve onun Saray'dan emir almış olduğunu, Rumlarla aynı paralelde yayın yaptığını ileri sürüyor. (**Tanin:** 27.8.1945)

7 — PERŞEMBE

1. İşgal ordularının öncüleri İstanbul'da... Savaş Bakanlığı nezdinde İngiliz İrtibat Subayı Murphy ve Deniz Bakanlığı nezdinde İngiliz İrtibat Subayı Chilton, Basra Torpidosu ile İstanbul'a geldiler ve "Yaşasın İngilizler!" diye bağıran bir topluluk tarafından karşılandılar. Hükümet gelenler için Perapalas ve Tokatlıyan otellerinde 80 oda ayırmış bulunuyor. (**Minber, Zaman, Sabah:** 8; **Tas.Ef:** 8, 9; **Tİ, Vakit:** 9)

2. İngilizler, İskenderun Limanı'nın General Allenby'ye teslim edilmesini istediler, yoksa şehri zorla alacaklarını bildirdiler. Başbakan "İskenderun yüzünden ateşkesi bozmayalım, şehri teslim edin" emrini verdi. Musul'da İngiliz Kumandanı Marshall, Ali İhsan Paşa'ya "Musul ili Türk birlikleri tarafından bütünüyle boşaltılmalıdır" emrini verdi. (**TİH** I: 62, 87; **Atay 1:** 80, İngiliz isteği ve Başbakan'ın Mustafa Kemal'e teli "8 Kasım").

3. Yıldırım Orduları Grubu ve 7. Ordu karargâhlarının lağvedilmesi kararını Padişah onayladı. İtilaf Devletleri'nin isteklerinde direnilmesini isteyen Mustafa Kemal, Bakanlık emrine alındı. 10'da komutayı 2. Ordu Komutanı Nihat Paşaya devrederek Adana'dan ayrılacak. (**TV:** 3390, **Minber, Ati:** 11; **Cebesoy 1:** 30)

4. Fransızların 122. Tümen Komutanı Uzunköprü'deki Türk birliği komutanına emir gönderdi: 9 Kasım'da 3 bölükle geleceğiz. 70 oda, 3 ton sebze, 5 ton yakacak hazırlat!... İstek Hükümet tarafından hayretle karşılandı. Birlik komutanına verilen karşılıkta: İşgal için sebep yok. Zorla girerlerse yalnız protesto edin. Ateş etmeyin, dendi. (**TİH** I: 120)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

5. Bir Yunan tümeni Batı Trakya'da İskeçe'yi işgale başladı. (**Sabah:** 12; **Yak.Tar.** III: 10).

6. İngiliz arama - tarama gemileri Boğaz'da mayın toplamaya başladı. Boğaz'dan Marmara'ya giren savaş gemisi Fransız Arian... (**Zaman:** 8; **TİH** I: 113)

7. İngiltere'de bazı Türkler ve İngilizler tarafından İngiliz - Osmanlı Derneği kuruldu. (**Jaeschke 2;** 254)

8. 31 Ekim'de atanan Havran eski Mutasarrıfı Hacim Muhittin Bey, Balıkesir'de törenlerle karşılanarak mutasarrıflık görevine başladı (**Ses:** 14).

9. **Zaman:** Kuvvetli Hükümet. -Yüce Divan meselesi. **Ati:** Yeniden 12 mebusun istifa edeceği hakkında kuvvetli şayialar var. -Celal Nuri: Ey Türk Padişahı, ey Türk milleti (İttihatçılara karşı) uyanalım! (Ati bugün Hükümet tarafından kapatıldı. Celal Nuri, Hükümet üyeleriyle görüşmelerinden bir sonuç alamadı, **Tanin:** 27.8.1945). **Sabah:** Yine gelir ve geleceklerdir de, İtilaf Devletleri davamızı bitirdikten sonra Osmanlı memleketlerinden bize ne bırakacaklarsa bıraksınlar, Hıristiyan vatandaşlarımızın haklarını güvence altına alsınlar, o kayıp rical, kıraraktan, vuraraktan, dökerekten yine gelir. **Tasviri Efkâr:** Açık ve dürüst gitmek lazım. **Minber:** İtilaf basının zaferi. -Teceddüt Fırkası'nın bildirisi. **Vakit**'de Ahmet Emin: Işık yerine sis... -Hüseyin Cahit yeni bir parti kuracak mı? **İkdam:** İttihat ve Terakki'nin yeni ismi: Teceddüt. -Eski bir imparatorluk, Avusturya-Macaristan'ın çüküşü. **Hadisat:** Örtülü ödenek ne imiş? Harbiye Nezareti Muhasebat eski Umum Müdürü ile mühim bir mülakat. -Süleyman Nazif: Savaştan sorumlu. -Diyarbakır Valisi Doktor Reşit ile mülakat? "50 binden fazla kişiyi öldürtmüşsünüz. Bunda mübalağa ne kadar?" "Hepsi yalan!" Balıkesir'de haftalık olarak yayımlanan **Ses**'in 4. sayısı: Hasan Basri, "Bugünkü vazifelerimiz" başlığı altında savaş yıllarında yapılan yolsuzluklardan yakınarak herkesi millî yardıma, yuvalarına dönecek olan çaresiz erlere yardım elini uzatmaya çağırıyor. -Ateşkes'teki bazı ağır maddelerden şimdilik ümitsizliğe kapılmıyoruz. Yurdumuzda sükûneti koruyabilirsek, barış masasında büyük adamlarımız uyanık bulunursa, hakimiyet haklarımıza dokunulmaması pek ziyade ihtimal içindedir.

8 — CUMA

1. Kabinesinde bazı ittihatçıları bulundurduğu gerekçesiyle, İngilizlerin isteklerini yeteri kadar yerine getiremeyen Başbakan Ahmet İzzet Paşa, Padişah tarafından istifaya mecbur edildi. İzzet Paşa, Talat Paşa Kabinesi'nin istifası üzerine hükümetini 25 gün önce 14 Ekim'de kurmuştu. Kabine, basın organlarının çoğunun da hücumuna uğruyor ve İttihatçılara artçılık yapan bir hükümet olarak nitelendiriliyordu. Yeni Hükümet'i 12 Kasım'da İngiliz siyasetine biraz daha yakın olan Tevfik Paşa kuracak, İzzet Paşa, bundan sonraki hükümetlerin çoğuna da sandalyesiz bakan olarak alınacak, İçişleri, Dışişleri bakanlıkla-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 – KASIM

rında bulunacaktır. (**Vakit, Hadisat, Ati, İkdam:** 10; **Tas.Ef:** 10, 11; **Minber:** 11 **Simavi:** 434; **İnal:** 989; 2006; **Mevlanazade** 2: 19; **Danişmend:** 543; **Tanin:** 27, 28.8.1945; **Okyar:** 260)

2. Musul'da Hükümet Konağı'na İngiliz bayrağı çekildi. Şehirdeki bütün Türk bayrakları indirildi. Başbakan'ın 6. Ordu Kumandanı Ali İhsan paşa'ya gönderdiği emirde "Musul'u teslim edin. İngilizlerin göstereceği çizgiye kadar çekilin" denmesi üzerine 6. Ordu, milyonlarca liralık malzemeyi İngilizlere teslim ederek çekilmeye başladı. (**TİH** I; 89; **Belen:** 33)

3. İngiltere'nin dün Türkiye'ye Yüksek Komiser olarak atadığı Amiral Calthorpe'a verilen emir: Türk Hükümetinin bütün Türk birliklerinin Kafkasya'dan 1914 sınırı berisine çekilmesini, savaş gemilerinin teslim edilerek Haliç'e çekilmesi, savaş ve ticaret gemilerinin listesinin verilmesini isteyin! (**TİH** V: 7) ★ Calthorpe, Türk Savaş Bakanlığı'na gizli yazısında, Yunan gemilerinin Boğazlar'dan geçişine engel olunamayacağını bildirdi. (**Himmetoğlu:** I: 57).

4. Doğu'da 15. Tümen birlikleri Hazer Denizi Batı kıyısında ve Bakû kuzeyinde Petrovsk (Mahaçkale) şehrine girdiler. Kafkas Ordusunun bazı birlikleri terhis edildi. (**İHH:** 4; **Bıyıklıoğlu:** 80)

5. Dün İstanbul'a gelen ilk İtilaf gemisinden çıkan "Kontrol Komisyonu" üyesi 4 Fransız subayı Beyoğlu'na yürüdü. Bütün Beyoğlu Caddesi yabancı bayraklarla dolu. Dün gelen Basra Torpidosu'ndan çıkan 2 irtibat subayı da hükümetle temasa geçtiler. (**İkdam, Vakit, Minber:** 9; **TİH** I: 121, V: 7; **Bel.** XXV: 92; **Söylemezoğlu:** 22)

6. Mustafa Kemal, Adana'dan Başbakan'a gönderdiği kapalı telde, Mondros Ateşkes Anlaşması'nın istenilen yöne çekilebileceğini belirterek şunları bildirdi: Anlaşma devletin korunmasına kefil olmuyor. Bugün, Payas-Kilis çizgisine kadar olan toprakları isteyen İngilizler, yarın Kilikya'yı, Konya-İzmir çizgisini, ordumuzun kendileri tarafından yöneltilmesini ve hatta bakanların kendileri tarafından seçilmesini isteyebilirler. İngilizlerle gizli bir anlaşma yapılmışsa bilmek istiyorum. (**ATTB:** 21; **TİH** I: 202; **Şapolyo 1:** 173; **Bayur:** 29; **İnceday1 2:** 32; **Atay 1:** 80)

7. Padişah Vahdettin, kendisini ziyaret eden Bahriye Bakanı Rauf Bey'e: Millet bir koyun sürüsü.Yönetimi için bir çoban lazım. O da benim!... dedi. Vahdettin, Cuma selamlığında Rauf Bey'i alıkoyarak Ateşkes Anlaşması'nın imzası konusunda bilgi aldı. Rauf Bey, Padişah'a Damat Ferit'i şikâyet etti, Vahdettin, Damat Ferit'i sevmediğini söyledi. (**Hadisat:** 9; **Yak.Tar.** II: 240; **Atatürk Ansiklopedisi** 3: 130, Ziyaretin, Rauf Bey'in İstanbul'a döndüğü gün olan 1 Kasım'da yapıldığı)

8. Almanlarla İtilaf Devletleri arasında ateşkes görüşmeleri başladı. Alman delege İtilaf Devletleri'nden insaflı davranmalarını isterken onları, Almanya'da Bolşevizm tehlikesiyle korkutmak istedi. "Almanya'da Bolşevizm zuhur ederse Avru-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

pa'ya yayılır!..." dedi. Fransız Mareşali Foch'un cevabı: "Bu, savaştan bitmiş milletlerin hastalığıdır". Ağır hükümler taşıyan anlaşma 11 Kasım'da imzalanacak. (**Vakit, Minber:** 9; **TİH** I: 27; **UİT** 3: 43; **Türkgeldi 2:** 87)

9. **İkdam:** Anayasanın 12. maddesi (Basın özgürlüğü) **Minber:** Coğrafî birliğimiz. **Tasviri Efâr:** Yüce Divan meselesi hakkında. **Sabah:** Demir çember. **Zaman:** Geçmişin dersleri. -Türkçülüğün tahribatına dair. **Vakit:** Savaşın çıktığı dakikalarda önemli telefon konuşmaları. **Hadisat:** Faik Ali'nin Ziya Gökalp'i suçlayan şiiri. -Vehip Paşa'nın menkıbelerinden.

9 — CUMARTESİ

1. Antakya, Altınözü, Kırıkhan, Reyhanlı, Samandağ, Yayladağ, İskenderun İngiliz birlikleri tarafından işgal edildi. İşgal hareketi, halkın hoşnutsuzluğuna sebep oldu. Yarından sonra İskenderun halkı, İngiliz erzak deposu önünde toplanacak, İngilizler, kaymakam ve liman başkanının kollarını bağlayıp şehirde gezdireceklerdir. İskenderun bu tarihten başlayarak 21 yıl Türkiye'den ayrı kalacak ve Hatay'la birlikte 1939'da Türkiye'ye yeniden bağlanacaktır. (**HTVD** 29, ves. 752, 754, 758; 30, ves. 762-765; **Ati:** 17; **Dalkır:** 14; **Gnkur:** 63)

2. Çanakkale Boğazı'nın iki yakasındaki tabyaları ve iskeleleri işgal edecek askerleri taşıyan İtilaf gemileri Boğaz'dan geçmeye başladı. 200 kişilik bir kuvvet Seddülbahir'e, 400 kişilik bir kuvvet de Kumkale'ye çıktı. İtilaf Devletleri 1915'de çetin deniz ve kara savaşlarıyla bu tabyaları alamamışlar, 1916 yılının ilk aylarında buradan çekilnek zorunda kalmışlardı. (**Sabah:** 10; **Vakit:** 11; **TİH** I: Himmetoğlu I: 63)

3. Fransızlar, Uzunköprü Sirkeci arasındaki Doğu Trakya Demiryolu'nu işletmeye başladılar. (**Sabah:** 12; **Bıyıklıoğlu:** 80, **Selek 2,** I: 59; **Himmetoğlu** I: 70)

4. Türkiye basınında, Ateşkes Anlaşması'nın Türkiye'nin lehine olduğu yolundaki yazılara karşı, İngiliz Dışişleri Bakanı, İstanbul Yüksek Komiseri Calthorpe'a şu talimatı verdi: Türklerin dostluk gösterilerine yüz vermetin. Majesteleri Hükümeti'nin Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak barış hakkındaki düşünceleri sert ve kesindir. Mısır ve Hindistan'daki uyruklarımız Türklerin yenilgiye uğratıldığını anlamalı. Mezopotamya, Suriye, Arabistan'ın Türkiye'ye geri verilmemesi, siyasetimizin ayrılmaz bir parçasıdır. (**Sonyel:** 10; **Akşin:** 93; **Jaeschke 2:** 21)

5. İstanbul'da dönemin ilk siyasî derneği Selamet-i Amme Heyeti kuruldu. Heyet, kurtuluş yolu olarak Wilson ilkelerini savunuyor, Hürriyet ve İtilaf'la Sulh ve Selamet partilerinden bir yüksek kurul meydana getirilmesini öğütlüyor. Kurucular: Beyrut eski Valisi Edhem, gazeteci Asaf Muammer, Mahmut Sadık, Nüzhet Sabit, Fazıl Ahmet, Danıştay eski üyesi Reşat Fuat, Konya eski Mebusu Zeynelabidin, Müderris Fatin, Davavekili Mustafa Arif, Mehmet Ali, Binbaşı Nahit. (**Ati, Sabah:** 10; Tunaya II: 89; **Kuran:** 746, kuruluşunu 22

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

Kasım olarak gösteriyor; **Vakit:** 27; **Yeni İstanbul:** "Dün başkanlığa Şeyhülmuharririn Mahmut Sadık Efendi'yi seçti"; **Hadisat:** 27, bildirisi. **Krş.** 22)

6. Meclis 5. Şubesi, Divaniye Mebusu Fuat Bey'in önergesi üzerine, Savaş Kabinesi üyelerini sorgulamaya başladı. Eski Başbakan Sait Halim Paşa savaşa sebepsiz ve vakitsiz girildiğini, Almanların emrivakiler yaptığını, kendisinin daha büyük kötülükleri önlemek için istifa etmediğini, kumandan ve idarecilerin atanmasında Bakanlar Kurulu'nun hiç bir rolü olmadığını, ordunun arkadan vurulmaması için tehcir kanunu çıkardıklarını, bunun kötü uygulanmış olmasından sorumlu olmayacağını, facialarl olup bittikten sonra duyduğunu söyledi. "Savaşın gidişi hakkında hiç bir şeyden haberimiz olmuyordu" diyen bir mebusun sözlerine "biz de aynı durumdaydık" dedi. Sansür konulmuş olmasını savundu. Teşlilat-ı Mahsusa'nın kuruluş ve yaptıklarından sonradan haberdar olduğunu ve bu teşkilatı dağıttığını söyledi. (**Meclisi Mebusan 521:** 9-40. ★Maliye Bakanı Cavit Bey, Bakanlığa giderek işlerini bitirdi. Ermenilerin satılan mallarının karşılığı olarak bankada tuttuğu paranın 1 milyon lirasının harcanmasına emir verdi. (**Tanin:** 30.8.1945)
7. Almanya'nın Berlin ve Spa şehirlerinde ihtilal. Alman imparatoru II. Wilhelm imparatorluk tahtından vazgeçti. Yarın Hollanda'ya sığınacak. Almanya'da Cumhuriyet ilan edildi. (**Vakit, Minber, Ati, İkdam, Tas:Ef., Sabah:** 11; **UİT** 3: 45)
8. İstanbul'da İngiliz işbirlikçisi **Yeni İstanbul** Gazetesi'nin ilk sayısı çıktı. Süleyman Radi'nin başyazarı olduğu günlük Yeni İstanbul'un adı 8 Aralık'ta Türkçe İstanbul olarak değişecek, başyazarlığına ise İngiliz casuslarıyla sıkı ilişki içinde olan ve İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin kurucusu Sait Molla geçecektir. Bugünkü sayısında Vahdettin ve Prens Sabahattin'in resimleri. Başyazı: İngiltere ve Biz: Lloyd George, eski Türklerin bir kere daha muhabbetlerine müstehak olursa, kabinesi, İslamlar hakkındaki geleneğini yaşatır. **Sabah'ta** Ali Kemal, "İngiliz Dostluğu"nun faydalarını anlatıyor: İngiliz milleti kâinatın en azimli milletidir. Devlet-i Osmaniye için iki siyasî ilke biliriz. İçerde milliyetlerin birliği, dışarda İngiliz dostluğu. İngiltere ile bozuşmamamız gerekir. **Minber:** Barış yakındır. -Avusturya'nın çöküşü. **İkdam:** İngiliz ve Fransız temsilcileri şehrimizde. **Tasviri Efkâr:** Fikirler keşmekeşi... **Vakit:** İstanbul Muhafızı Fevzi Paşa ile mülakat. -İsmail Hakkı Paşa ne zaman gelecek?. **Hadisat:** İran cihada niçin gitmedi?

10 — PAZAR

1. İngiliz Clarck Muhribi ile 2 İngiliz generali Cory ve Vaugh, Fransız Mangini muhribiyle de General Bunoust İstanbul'a geldiler. Bir İtilaf donanması da İzmir'de. Liman Başkanı,Garnizon Komutanı General Wilson'u, Wilson da Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'yı ziyaret etti. (**İkdam, Minber, Yeni İstanbul:** 11; **TİH** V: 10)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 – KASIM

2. Küçük bir İngiliz birliği Çanakkale şehrine çıktı. Müstahkem Mevki Komutanlığı'na da İngiliz Tümen Komutanlığı yerleşti. Çanakkale'ye 19 Haziran 1920'de Yunanlılar da asker çıkaracak, 13 Kasım'da bu kuvvetleri geri çekecekler, İngilizler ise Çanakkale'yi 23 Eylül 1923'te boşaltacaklardır. (**Ati:** 11; **TİH** I: 113; **Gnkur:** 21)

3. Fransız kuvvetleri Uzunköprü'ye geldi. Önce 100 kişilik bir birlik, ardından 45. Piyade Alayı'nın büyük bir kısmı gelerek Uzunköprü'ye yerleşti. Fransız kuvvetleri 16 Kasım'da Bakırköy'e 4.000 kişilik bir kuvvet halinde ulaşacaklar ve Reşadiye Kışlası'na yerleşeceklerdir. (**Zaman:** 16; **TİH** I: 121)

4. Ahmet İzzet Paşa Mustafa Kemal'i makina başına çağırıp İstanbul'da bulunmasının uygun olacağını bildirdi. Komutanı olduğu Yıldırım Orduları Karargâhı lağvedilmiş olan Mustafa Kemal Paşa, komutayı 2. Ordu Komutanı Nihat Paşa'ya devrederek Adana'dan trenle İstanbul yönüne hareket etti. Mustafa Kemal, İzzet Paşa Kabinesi'nde Savaş Bakanlığı'na gelmek istiyor.13 Kasım'da İstanbul'a ulaşınca, Tevfik Paşa'nın hükümeti kurduğunu öğrenecek ve bu hükümetin güvenoyu almaması için uğraşacaktır. (**THVD** 29, ves, 760, 761; **TİH** I: 63; IV: 5; **Uluğ:** 16)

5. Batı Trakya'nın Türklerde kalmasını sağlamak amacıyla İstanbul'da Garbi Trakya Cemiyeti (daha sonra Komitesi) kuruldu. Batı Trakya Türkleri Bulgarlarla anlaşarak Yunanlılara karşı çete savaşları yapacak, Bulgarlarla birlikte geçici bir hükümet de kuracaktır. 7 Kasım'da Yunan kuvvetleri Batı Trakya'da İskeçe Şehri'ni işgal etmişti. (**Bıyıklıoğlu 2:** 138)

6. Mebuslar Meclisi'nin 5. Şubesi'nde Bayındırlık eski Bakanı Çürüksulu Mahmut Paşa ile Adliye eski Bakanı İbrahim Bey'in sorgulamaları yapıldı. Çürüksulu Mahmut Paşa, savaşa sebepsiz yere girildiğini, Almanya ile yapılan ittifak anlaşmasını görmediğini, müzakeresinden bile haberdar olmadığını söyledi. İbrahim Bey de savaşın gidişi hakkında Hükümet üyelerinin de haberi olmadığını, bu konularda kendilerine bilgi verilmediğini, yolsuzluklarla mücadele ettiğini ama dinletemediğini, Hükümet'in tehcir facialarını bu olaylar olduktan sonra duyduğunu söyledi. Hükümet'in bu konuda araştırma kurulları oluşturduğunu bildirdi. Hükümet'in, tehcir edilenlerin mallarının muhafazası için bir kanun yaptığını, tehciri askerlerin yaptığını bildirdi. (**Meclisi Mebusan 521:** 49-93)

7. Cumhuriyet ilan edilmiş olan Almanya'nın Berlin şehrinde İşçi - Asker - Halk Temsilcileri Şûrası kuruldu. Dün cumhuriyetin ilanıyla birlikte imparatorluktan vazgeçmek zorunda kalan II. Wilhelm bugün Hollanda'ya sığındı. (**Sabah, İkdam:** 15; **Minber:** 16; **Tas.Ef:** 15, 18; **Ati:** 18)

8. Yüksek Komiser Calthorpe'un, İstanbul Hükümeti'ne bugün gönderdiği yazıya göre İngiliz Hükümeti, Ateşkes şartlarının uygulanmasında iyi niyetli davranarak 16. maddeyi Osmanlı Devleti'nin şanına layık bir biçimde yorumlaya-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

cak. İzzet Paşa, verdiği cevapta şükranlarını bildirdi. 16. Madde Yemen, Asir, Hicaz, Suriye, Irak'taki Osmanlı birliklerinin en yakın İtilaf birliklerine teslimini ve Kilikya'daki Türk birlikleri fazlasının geri çekilmesini öngörüyor (**Sabah:** 11)

9. **The New York Times:** Osmanlı Devleti'nin yaşatılması için geçerli hiç bir sebep kalmamıştır. **Sabah:** Nasıl bir hükümet isteriz? -Yüce Divan'a doğru. **Tasviri Efkâr:** Buhranlar içinde buhran (Hükümet buhranı). **İkdam:** Hükümet'in istifa haberi. -50 sefinelik bir donanma gelecek. **Vakit**'te Halide Edip: Suriye'de Türkler. **Hadisat**'ta Cenap Şahabettin, Velid Ebüziya'ya sesleniyor,hoşlanılmasa bile Hükümet konusunda gürültü etmemeyi öğütlüyor. -Vehip Paşa hakkında iki mülakat.

11 — PAZARTESİ

1. Tevfik Paşa, ilk hükümetini kurdu. Padişah'ın güvendiği ünlü devlet adamlarından olan Tevfik Paşa'nın kurduğu hükümete, iki gün sonra donanmaları İstanbul'a gelecek olan İtilaf Devletleri'nin isteklerini yerine getiren, ayrıca hiç bir İttihatçı kokusu taşımayan bir hükümet gözüyle bakılıyor. Padişah, kabinesinde Hayri Efendi, Fethi Bey, Cavit Bey gibi İttihatçılar bulunduğu gerekçesiyle İzzet Paşa Hükümeti'ni istifaya zorlamış, o da, Padişah'ın Anayasa'yı çiğnediğini ileri sürerek 8 Kasım'da bakanlarıyla birlikte istifa etmişti. Tevfik Paşa, 2 ay 1 gün sürecek bu ilk hükümetinden sonra 13 Ocak'ta ikinci, 24 Şubat'ta üçüncü kabinesini kuracak. 4 Mart'ta Damat Ferit iktidara gelecektir. Ali Rıza, Salih ve tekrar Damat Ferit hükümetlerinden sonra Tevfik Paşa 21 Ekim 1920'de yeniden başbakan olacak ve Babiâli'nin lağvedildiği 4 Kasım 1922'ye kadar bu görevde kalacaktır. (**TV:** 3392; **Vakit, Minber, İkdam, Tas.Ef., Zaman, Sabah, Ati, Hadisat:** 12; **Simavi:** 441; **Türkgeldi 1:** 163; **MN** 1922: 162; **Danişmend:** 454; **Tanin:** 1.9.1945. Cavit Bey, günlük notlarında bakanları tek tek ele alarak eleştiriyor). ★Yeni hükümette görev alan bakanlardan biri Fethi Bey'e, amansız bir hesaplaşma döneminin başlayacağını haber vererek, fırsat varken yurdu terketmelerini salık verdi (**Okyar:** 262).

2. Tevfik Paşa Hükümeti: **Başbakan:** Tevfik Paşa; **İçişleri:** Mustafa Arif Bey; **Dışişleri:** Mustafa Reşit Paşa, **Harbiye:** Abdullah Paşa, **Genelkurmay Başkanı:** Cevat Paşa, **Maliye:** Abdurrahman Efendi, **Adliye:** Ali Haydar Efendi, **Bahriye:** Ali Rıza Paşa, **Evkaf:** (Kambur) İzzet Bey, **Eğitim:** Rıza Tevfik Bey, **Bayındırlık:** Mehmet Ziya Paşa, **Ticaret ve Tarım:** Kostaki Vayani Efendi, **İaşe:** Muzaffer Bey (vekâleten), daha sonra Reşit Bey, **Danıştay:** Mehmet şerif Paşa, **Posta Telgraf:** Oskan Efendi (reddetmesi üzerine Yusuf Franko Paşa), **Şeyhülislam:** Haydarizade İbrahim Efendi. (**TV:** 3392; **Vakit, Minber, İkdam, Zaman. Tas.Ef., Sabah, Ati:** 12; **Simavi:** 441; **Danişmend:** 454)

3. Teceddüt Fırkası... Hüseyin Hüsnü Paşa, İsmail Canbolat, M. Şemsettin, Yunus Nadi, Dr. Tevfik Rüştü gibi ittihatçılar tarafından bugün resmen kurulan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 – KASIM

partinin kuruluşu, İttihat ve Terakki Fırkası'nın 1 - 5 Kasım tarihleri arasında yapılan son kongresinde kararlaştırılmıştı.Partinin yöneticileri İttihat ve Terakki yöneticilerini eleştiriyor. Millî Kongre'nin kurucuları arasında yer alacak olan parti, İttihatçılara karşı sürdürülen şiddetli kampanyalar sebebiyle gelişemeyecektir. Bu partiye girdiği yolunda bir haberi Mustafa Kemal yalanlayacaktır. Hükümet partiyi 5 Mayıs 1919'da kapatacaktır. (**Tunaya:** 412; **Tunaya II:** 92 "9 Kasım"; **Bıyıklıoğlu:** 80; **Ati'nin** 5, **Minber**'in 7 Kasım tarihli sayılarda partinin kurulduğuna ilişkin haberler vardır).

4. İstanbul Hükümeti'nin Deniz Bakanlığı'ndaki İngiliz İrtibat Subayı Chilton, hükümetlerinden aldığı emir üzerine doğrudan doğruya Başbakanlığa bir nota vererek 1878 sınırının doğusunda bulunan toprakların boşaltılmasını istedi: "Bu hususta ne vakit emir verildiğini ve ne vakit boşaltmanın tamamlandığını bildiriniz..." dedi. Hükümet isteği ne red ne de protesto edecek, ancak, sözlü başvurularla boşaltmanın geciktirilmesini isteyecek, öte yandan 9. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa'ya her an boşatmaya hazır olması talimatını verecektir. (**TİH** I: 157; **Bel,** XXI: 574)

5. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın hazırladığı bir plana göre Kilikya ve Kuzey Suriye'de Ermeni devleti kuruluyor. Buralar Ermeni göçmenleriyle doldurulacak; Amerika'dan da göçmen getirilecek. Ermeni devleti Türkiye ile Araplar arasında tampon görevi yapacak. Hogart muhtırasında "Bundan sonraki Osmanlı Devleti, Bursa hükümet merkezi olmak üzere bütün Anadolu'yu içine almalıdır. Belki yabancı topraklarda kalan küçük bir kısımla birlikte İzmir ve Avrupalıların himayesine girmesi uygun olan 6 il de bu sınırın dışında kalır" deniyor. (**Şimşir 2:** 23; **Jaechke 1:** 3)

6. Hükümet adına Büyükelçi Rıfat Paşa, 2/3 Kasım gecesi İstanbul'dan kaçan Enver, Talat, Cemal paşalarla Dr. Nazım, Bedri, Bahattin Şakir beylerin geri verilmesini Almanya'dan istedi. 7 Kasım tarihli Sabah'a göre, Başbakan doğrudan doğruya Alman İmparatoru'na başvurmuş. Almanya 16 Kasım'da iade isteğini, bu kişiler hakkında mahkemelerin mahkûmiyet kararı olmadığı gerekçesiyle reddedecektir. (**Şimsir 2:** 150; **Jaeschke 2:** 172; **Sabah:** 7)

7. Başbakan Tevfik Paşa, İngiliz gazeteci Price'a verdiği demeçte: Amacımız, İngiltere ile eski dostluğumuzu canlandırmaktır. İtilaf Devletleri'nin bizi biraz tecrübeli kişilerin ellerine vermeleri lazımdır! dedi. (**Jaeschke 1:** 3)

8. Almanya, İtilaf Devletleriyle ateşkes imzaladı. 33 maddelik anlaşmaya göre Almanlar,işgal altındaki Belçika, Fransa, Lüksemburg, Alsas-Loren topraklarını 15 gün içinde boşaltacaklar, 5 bin top, 25 bin mitralyöz, 17 bin uçak, bütün denizaltılarını ve karşılıksız olarak savaş tutsaklarını teslim edecekler, Bükreş ve Brest-Litovsk anlaşması yürürlükten kalkacak, Doğu Afrika'daki Alman kuvvetleri teslim olacak, Alman istihkâmları işgal edilecek, Alman deniz ve hava kuvvetleri gözaltına alınacak... İtilaf Devletleri'yle Almanya arasında barış an-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

laşması 28 Haziran 1919'da Versay'da imzalanacaktır. (**Hadisat, Minber:** 13; **Ati, Zaman, Tas.Ef:** 13, 14; **Vakit:** 14, 17; **Türkgeldi 2:** 91; **UİT** 3: 46)

9. Polonya'nın başkenti Varşova'da isyan başladı. Almanya, Avusturya, Macaristan da ihtilaller içinde çalkalanıyor...

10. İngilizler, Halep doğusunda ve Fırat üzerinde bulunan Rakka kasabasınını işgal ettiler, Kerkük'e bağlı Erbil de İngilizlerce işgal edildi. (**Gnkur:** 152, 158) ★ Müttefiklerin Çanakkale Boğazı'ndaki torpil temizleme işleri tamamlandı (**Karacabe:** 52).

11. **Yeni İstanbul:** Yenigün'ün telaşları. -Fransız özel heyetiyle görüşme izlenimleri. **Vakit**'te Ahmet Emin: Herkes ileri, biz geri. -Çanakkale'nin teslimi. **Tasviri Efkâr:** Nasıl kabineye muhtacız? **Hadisat**'ta Süleyman Nazif, İzzet Paşa'yı ve onun Başbakanlık'tan ayrılışını övüyor.

12 — SALI

1. İngilizlerin ve Fransızların Çanakkale Boğazı'nı 6 Kasım'dan bu yana sürdürdükleri işgalleri tamamlandı. İtilaf donanması Marmara'da. İstanbul'a bir Fransız tugayı getirildi. Deniz Bakanlığı, gelecek İtilaf donanması sebebiyle Boğaz'ın yarın her türlü Türk deniz araçlarına kapatıldığını ilan etti. (**Ati:** 13; **Bel. XXV:** 92; **Himmetoğlu** I: 65; **Tansel** I: 55)

2. İngiliz Generali Clark, Adana'da İkinci Ordu Komutanı Nihat Paşa'ya bir nota verdi: "14 Aralık öğleden önce, Osmanlı birlikleri Pozantı'nın batısına kadar çekileceklerdir. Silahlar teslim edilecektir". Nihat Paşa, bölgeyi boşaltmamak, silahları da teslim etmemek istiyor. Her ihtimale karşı da topları ve malzemeyi gerilere taşıtıyor. Bugün başlayan boşaltma 26 Aralık'a kadar tamamlanacak, gerekli tedbirler tam alınamadığı için milyonlarca liralık savaş araç gereci İngilizlere terkedilecektir. (**TİH** I: 64; **Karacebe:** 57)

3. İngiltere'nin Manchester kentindeki Ermeni Temsilcileri Komitesi, Yurtsuz Kalmış Rumlar Komitesi ve Suriyeliler Birliği temsilcileri, İngiliz, Fransız, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan yöneticilerine bir telgraf göndererek "Zaferinizi saygı ile kutlar, gaddar Türklerin yüzyıllar süren zulmünden bizleri kurtaracak olan güzel bir barışı beklemenin mutluluğu içinde bulunduğumuzu bildiririz" diye yazdılar. (**Kitsikis:** 185)

4. Alman İmparatoru'ndan sonra Avusturya-Macaristan İmparatoru da tahttan vazgeçti. 1 Kasım'da Macaristan bağımsızlığını ilan etmiş, Polonyalılar 15, Çekler ise 28 Ekim'de imparatorluktan ayrılmışlardı. Yalnız Avusturya'dan ibaret kalmış olan ülkenin yöneticileri, 3 Kasım'da ağır barış şartlarını imzalamak zorunda kalmışlardı. Yarın da Avusturya'da cumhuriyet ilan edilecek. (**Vakit, Ati, İkdam:** 17; **Söz:** 20)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

5. Mebuslar Meclisi'nin 5. Şubesi'nde, Yüce Divan'a sevkedilmesi istenen savaş hükümetlerinde Eğitim Bakanlığı yapmış olan Ahmet Şükrü Bey'in ifadesi alındı. Kastamonu Mebusu Ahmet Şükrü Bey, görev aldığı hükümeti savundu. Savaşa, özellikle Ruslara karşı ve haklı olarak girildiğini, Hükümet'in parlamentoda daima gerçekleri anlattığını, İtilaf Devletleri'nden şerefli bir barış önerisi almadıklarını, savaş sırasında ordunun dirayetli Alman komutanlarının elinde bulunduğunu, tehcir yasasını, ordu komutanlarının raporları üzerine çıkardıklarını söyledi. Teşkilat-ı Mahsusa'nın yaptıkları konusunda bilgisi olmadığını anlattı. Savaş sırasında sansürün doğal olduğunu, yolsuzluklarla hükümetinin bir ilgisi olmadığını ileri sürdü. Savaş ilan edildikten 10 gün sonra Ticaret ve Tarım Bakanı olarak Hükümet'e giren, daha sonra Dışişleri Bakanlığı yapan İstanbul Mebusu Ahmet Nesimi Bey, Ermenilerin, Rus kışkırtmasıyla ordunun arkasını vurmak istediklerini, bu sebeple tehcir kanunu çıkardıklarını, kanunu kötü uygulayanlar için soruşturma kurulları kurduğunu, olağanüstü durum nedeniyle suçluların hepsinin cezalandırılamadığını söyledi. Nesimi Bey'in sorgusu yarın da sürecek. (**Meclisi Mebusan 521:** 95-143) ★Cavit Bey'in günlüğü: memlekette gizli eller ve gizli kuvvetlerin hükümran olduğuna dair şayialar, yazılar eksik olmuyor (**Tanin:** 1.9.1945)

6. **Tasviri Efkâr:** Herşeyden önce fikir birliği olması lazım. **Sabah:** Meşrutiyette Padişah haklarının önemi -Rumbeyoğlu Fahrettin'in yazısı: Osmanlı Devleti'nin dış siyaseti. **İkdam:** Dümdar (artçı) kabine. **Vakit**'te Ahmet Emin: Millî hakimiyet. **Yeni İstanbul**'da İngiliz Kralı V. George, Başkan Wilson ve Tevfik Paşa'nın resimleri. -Osmanlılar, eski Türkler ancak İngiliz kavm-i necibinin (soylu milletinin) samimi yardımıyla hayatını sağlayabilir ve refaha ulaştırabilir. **Ati:** İngilizler, İzmir'de Rumlara gösterilerin bırakılmasını tavsiye ediyorlar.**Zaman:** Almanya'da idare ve saltanat buhranı. **Akşam:** Delegelerimize refakat eden Bahriye Yüzbaşısı Tevfik Bey'in muharririmize önemli demeci. -Necmettin Sadık: Hükümetlerin Padişah'ın güvenini kazanması yeterli değildir. Milletin de güvenini kazanmalı. Bakanlar, Meclis içinden seçilmelidir. **Hadisat**'ta Cenap Şahabettin: Kabine'de güvenilir kişiler var. Güveni esirgemek için hiç bir bahane bulamıyoruz.

13 — ÇARŞAMBA

1. İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan gemilerinden meydana gelen 61 parçalık büyük filo İstanbul'a geldi. İngiliz, Fransız ve İtalyanların 3.500 askeri karaya çıkmak ve Boğaz istihkâmlarına yerleşmek için gemilerde bekliyor. Beyoğlu Hıristiyanları gösteri yapıyor: "Zito Venizelos!..." Yarın istihkâmlar Türkler tarafından boşaltılmaya başlanacak ve buralara İtilaf askerleri yerleşecektir. Sonradan gelenlerle birlikte gemilerin sayısı 167'ye yükselecektir. Bu denetim işlemine rağmen İstanbul resmen işgal edilmiş sayılmıyor. İş-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

gal, resmen 16 Mart 1920'de yapılacak. (**Vakit, Minber, İkdam, Tas.Ef:** 13, 14; **Zaman, Sabah, Ati:** 14: **Yeni İstanbul** 14, 15; **TİH** I: 122; **Göztepe:** 57)

2. İtilaf filosuyla İstanbul'a gelenlerden: Garnizon Kumandanı Henry Wilson, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, temsilcisi Tümamiral R. Webb; Fransız Yüksek Komiseri Amiral Amet, İtalyan Yüksek Komiseri Conte Sforza. Mareşal Wilson (İngiliz Genelkurmay Başkanı), General Wilson'un Franchet d'Espere'e bağlı olmadan Calthorpe ile birlikte çalışmasını emretti. (**Akşam:** 14; **Jaesckhe 1:** 4)

3. Mustafa Kemal, trenle Adana'dan İstanbul'a geldi. Yıldırım Orduları Grup Karargâhı'nın lağvedilmesi üzerine Bakanlık emrine alınmış ve birliklerinin komutasını 2. Ordu Kumandanı Nihat Paşaya devretmişti. Mustafa Kemal, yaveri Cevat Abbas'a, İtilaf gemileri için "Geldikleri gibi giderler!" dedi. Hükümet'te bir görev almayı uman Mustafa Kemal, ilk iş olarak Rauf Bey'i, ardından İzzet paşa'yı ziyaret edecek, Padişah'tan randevu alacak, çeşitli görüşmelerle çözüm yolları araştıracak, 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği göreviyle 16 Mayıs 1919'da yola çıkmasına kadar İstanbul'da kalacaktır. (**Minber, Vakit:** 16; **Atay 2:** 81; **İncedayı 2;** 34; **Kınross:** 221)

4. Ateşkes uygulamasını denetlemek üzere İtilaf Devletleri ve Türkiye'nin katıldığı Ateşkes Karma Komisyonu kuruldu. İstanbul'da göreve başlayan kurulun başkanlığına Moskova eski Elçisi Galip Kemali (Söylemezoğlu)getirildi. Galip Kemali Bey, İzmir'in işgali üzerine 19 Mayıs 1919'da bu görevinden ayrılacaktır. (**TV:** 3401; **Ati:** 14; **TD** I: 52; **Söylemezoğlu:** 22)

5. İngilizler, Kuzey Irak'ta Süleymaniye Sancağını işgal ettiler. Süleymaniye, Türk Ordusu tarafından 24/25 Ekim gecesi boşaltılmıştı. (**Gnkur:** 158)

6. Ekim'de Suriye'den İzmir'e nakledilen 8. Ordu lağvedilerek yerine 17. Kolordu bırakıldı. Kolordu 56. ve 57. Tümenlerden meydana geliyor. (**TSKT:** III/6-1: 230)

7. İstanbul'da Karakol Cemiyeti... (**Himmetoğlu** I: 80)

8. Avusturya'da cumhuriyet ilan edildi. İmparator dün tahttan vazgeçmişti. Almanya'da cumhuriyet 9 Kasım'da ilan edilmişti, 16 Kasım'da da Macaristan'da ilan edilecek. (**Tas.Ef: 17; Akşin:** 18)

9. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan 1 Kasım'da ayrılan Macaristan, İtilaf Devletleri'yle ateşkes imzaladı. Belgrad'da imzalanan anlaşma, Almanlara, Avusturyalılara ve Türkiye'ye imzalatılan anlaşmaya benzeyen maddeler taşıyor. (**TİH** I: 25; **Türkgeldi 2:** 100)

10. Yeni Hükümet adına Eğitim Bakanı Rıza Tevfik Bey, gazetecilerin sorusunu cevaplandırdı: İşlerimizin çoğunluğundan yeni seçimlere gitme işini görüşmedik. İttihatçıları imha yoluna gidilmeyecek, kanun dairesinde hare-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

ket edilecektir. Hükümet gizli kuvvetlere dayanmıyor. (**Minber:** 14) ★Savaş yıllarında Ticaret ve Tarım Bakanlığı'yla Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Ahmet Nesimi Bey'in sorgulanmasına Mebuslar Meclisi'nin 5. Şubesi'nde devam edildi. Nesimi Bey, Bakanlığı sırasında İtilaf Devletleri'nden resmen barış önerisi almadığını, Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluşundan haberdar olmadığını, savaş sırasında bazı şirketlerin korunmadığını söyledi. (**Meclisi Mebusan 521:** 143-157)

11. Sovyet Rusya, 3 Mart 1918'de imzalanan Brest - Litovsk Anlaşması'nı feshetti (**UİT** 3: 71).

12. **Nea Ellas** adlı Yunan gazetesi yazıyor: Kıbrıs, Epir, Oniki Ada, Trakya ve Küçük Asya (Batı Anadolu) Yunanistan'a verilmelidir. Yunanistan İstanbul'a kadar uzanmalıdır. Yunanistan'dan başka hiçbir ülke İstanbul'un mirasına konamaz! (**Sonyel:** 31) **Ati'de** Celal Nuri, İttihatçılara çatıyor: "Doksanbeşe Doğru..." **Yeni İstanbul:** Müttefiklerin donanması bugün geliyor. **Vakit:** Cihan harbi sona eriyor. **İkdam:** İtilaf donanması bugün gelecek. -İstanbul-Selânik yolu açıldı. **Tasviri Efkâr:** Kendi kendimizi kurtaralım. "Bize bizden gelir ancak bir işte dad lazımsa/Ümidi kes zaferden, gayrıdan imdad lazımsa". **Sabah:** Tevfik Paşa Kabinesi, İtilaf Devletleri üzerinde iyi etki yaptı. **Zaman:** Harbiumumî sona erdi. **Hadisat'ta** Süleyman Nazif: Şerefli ve teşekkür edilecek bir geçmişi bulunmamasına rağmen Mebuslar Meclisi'nin dağıtılmamasını öğütlüyor. -Son haberler: İtilaf donanması bugün geliyor. -İstanbul'da İsmail Suphi tarafından kurulan günlük **Söz** gazetesinin ilk sayısı.

14 — PERŞEMBE

1. İstanbul Boğazı'nın iki yakasındaki müstahkem mevkiler Türkler tarafından boşaltılmaya başlandı. Burayı koruyan 3600 erden 3.174'ü Ateşkes'ten bu yana terhis edilip memleketlerine gönderilmiş bulunuyor. Bu mevkileri yarın İtilaf askerleri işgale başlayacaktır. (**TİH** I: 115)

2. İstanbul üzerinde İngiliz uçakları uçtu. İstanbul limanına uçak taşıyan bir İngiliz gemisi gelmişti. (**Akşam:** 14; **Zaman:** 16)

3. Fransız Yüksek Komiseri Amet ile İtalyan Yüksek Komiseri Kont Sforza, İstanbul'da görevlerine başladılar. İngiliz Yüksek Komiseri ise Amiral Calthorpe. Calthorpe; İtilaf Devletleri Akdeniz Donanması Başkomutanı idi.İtilaf Devletleri adına Mondros'ta ateşkes görüşmelerini idare etmiş ve imzalamıştı. Bugün Başbakanı ve Deniz Bakanı'nı ziyaret etti. Törenle karşılandı ve uğurlandı. (**Sabah, Ati, Vakit, Tas. Ef:** 15)

4. Kars İslam Şûrası'nın 1. Kars Kongresi, Piroğlu Fahrettin başkanlığında 8 kişilik bir geçici kurul ile, Kepenekçi İbrahim Ağa başkanlığında Millî İslam Şûrası Merkez-i Umumisi adıyla yerli bir hükümet kurdu. Şûra, 30

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

Kasım'da 60 delegenin katılmasıyla Kars'ta üç gün sürecek kongresini yaparak 12 kişilik merkez temsilcilerini seçecek, 18 Ocak'ta da Cihangiroğlu İbrahim başkanlığında Güneybatı Kafkas Geçici Hükümeti'ni kuracaktır. (**TK** 126: 132; **Kırzıoğlu** 8; **Erdoğan:** 168)

5. İskenderun Limanı'ndaki Fransız gemi komutanı İskenderun Kaymakamı ile Liman Başkanı'nı tutukladı. 2. Ordu Komutanı Nihat Paşa, olayı protesto etti. (**HTVD** 30, ves. 765; 31 ves. 773, 774, 776, 777; **TİH** I: 63)

6. Suriye ve Ermenistan Fransız Yüksek Komiseri Georges Picot, Paris'e çektiği telgrafta "Suriye'de Fransa'nın durumunu kurtarmak için tek çare Suriye'ye 20.000 Fransız askerinin gönderilmesi ve memleketin yönetimi sorumluluğunun Fransızlara bırakılmasını İngilizlerden istemektir. Yoksa Suriye'de İngiliz ordusunun bulunması, Fransızlara karşı olan elemanlara güç ve yüreklilik aşılayacaktır" dedi. (**Evans:** 113)

7. 21. Kolordu'nun lağvedilmesi üzerine bu kolordunun komutanı Nurettin Paşa, 17. Kolordu Kumandanlığı'na atandı. Nurettin, Paşa, İzmir'de işgal hazırlıklarına karşı direniş çalışmalarını desteklediği için 10 Nisan 1919'da Damat Ferit Hükümeti tarafından bu görevden alınacak, yerine atanan Ali Nadir Paşa İzmir'in işgali sırasında hiç bir tedbir almayacaktır. (**TV:** 3409)

8. İstanbul'da İtalyan Elçiliği'ne törenle bayrak çekildi. Yüksek Komiser Sforza İstanbul'a dün gelmişti. (**Akşam:** 15)

9. Ati Gazetesi, İngiliz Generali Gouraud ile görüşmesini yayımladı: "Sevimli bir zat. Hareket ve tavırları İngiliz kibarlığını gösteriyor. Dedi ki Şehri gayet güzel buldum. Türk ordusu, dünyanın en iyi savaşan askeridir. Türk hükümetiyle ilişkilerimiz tamamen iyidir. İstanbul'da fiyatlar çok pahalı olduğundan, yiyeceğimizi İngiltere'den getiriyoruz. Bir malî komisyon geliyor".

10. Mebuslar Meclisi'nin 5. Şubesi'nde Bayındırlık eski bakanlarından Abbas Halim Paşa'nın sorgulaması yapıldıç Abbas Halim Paşa, Kabine'ye savaş ilanından sonra girdiğini, Rusya'nın çöküşünden sonra da ayrıldığını bildirerek, soruların çoğunun kendisi ile ilgili olmadığını söyledi. Tehcir yasasının bir zorunluluk sonucu yapıldığını, çeşitli konularda Hükümet üyelerine bilgi verilmediğini, oylarının sorulmadığını,bu sebeple Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluşundan da haberi olmadığını söyledi. (**Meclisi Mebusuan 521:** 159-167).

11. **Yeni İstanbul:** İki ulu tacidar, dostluk halinde, İslam âleminin dostu ve hakikî yardımcısı İngiltere Kralı ve Hindistan İmparatoru George Hazretleri büyük ve müşfik hakanımız adil - unvan padişahımız şevketlü, kudretlü Altıncı Sultan mehmet Vahidettin Han Efendimiz Hazretleri... (resimleri). **Zaman:** İtilaf donanması geldi. **Tasviri Efkâr:** İtilaf gemileri harimimize girerken... **Sabah:** Londra'da İtilaf Devletleri'nin zaferi kutlanıyor. **Minber:**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

Yazık onlara: Gazetelerimize bakarsanız, zannedersiniz ki, ne memleket, be millet hiç bir tehlike, hatta hiç bir buhran geçirmiyor. Onlar birtakım yılanların kafasını ezmek bahanesiyle yeni yılanlar peyda ediyorlar... **Hadisat:** Enver Paşa'nın Başbakan'a 3 tarihiyle mektubu. -Cinayet failleri. **Ses** (Balıkesir): 4 Kasım'da Mebuslar Meclisi'nde 550.000 Rum'un öldürüldüğünü ve telef edildiğini söyleyen Emanuelidi Efendi'ye: Rumlar değil, Müslümanlar mazlumdur. (Rum çeteleri ve öldürülen Müslümanların adları).

15 — CUMA

1. Önceki gün, gemilerle İstanbul'a gelen İtilaf askerleri, Türkler tarafından boşaltılan İstanbul Boğazı'nın iki yakasındaki müstahkem mevkileri işgal etti.3.500 kişilik işgal kuvvetinin 1.500'ü İngiliz, 540'ı Fransız, 470'i İtalyan olmak üzere 2.500'ü karaya çıkmış bulunuyor. İtilaf subayları da İstanbul'da istedikleri binayı boşalttırıp yerleşiyor. (**TİH** I: 116, 122; **İkdam:** 16; **Bıyıklıoğlu:** 80)

2. Son Türk askeri Musul'dan ayrıldı. 6. Ordu'nun erleri terhis ediliyor. Milyonlarca liralık malzeme İngilizlere terkedildi. (**TİH** I: 90; **Bıyıklıoğlu:** 80)

3. Fransız kuvvetleri Belen'i işgal etti. Dün de Fransızlar İskenderun kaymakamı ile Liman Başkanı'nı tutuklamışlardır. İkinci Ordu Kumandanı Nihat Paşa, Genelkurmay'dan Fransızların İskenderun'da Türk memurlarına karşı hareketini kınamasını istedi. Bir Fransız torpido arama gemisi de İzmir Limanı'na geldi. (**HTVD** 31, ves. 773)

4. Önceki gün Adana'da İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, Padişah ile görüştü, Hükümet'te yer alması konusunda onu aydınlatmaya çalıştı. Padişah ise ona Hükümet'te yer vermek istemiyor. Padişah, ordunun kendisine bağlı kalıp kalmayacağı konusunda Mustafa Kemal'in ağzını yokladı. Mustafa Kemal, İstanbul'da kalacağı 6 aylık süre içinde Padişah'la birkaç görüşme daha yapacaktır. (**Ati:** 16; **Akşin:** 87; **Bıyıklıoğlu:** 80; **Jaeschke 2:** 97; **Uluğ:** 43; **Okyar:**257 "Canbolat'ın evinde 3 gün 3 gece toplantı yaptıktan sonra Mustafa Kemal ve Kâzım Karabekir'in huzura kabullerini temin ettik")

5. Sovyet devrimini ezmek için İngiliz ve Fransız savaş gemilerinden meydana gelen bir filo, İstanbul'dan Karadeniz'e açıldı. Müttefikler, Rusya'da Çarlığı geri getirmek isteyen Denikin, Kolçak, Yudeniç kuvvetlerine yardım ediyor (**Ati:** 16; **UİT** 3: 72)

6. İngiliz genarali Allenby, İngiliz Savaş Başkanlığı'na, Türklere İngiliz isteklerinin yerine getirilmesi için uyarıda bulunulmasını rica etti. (**Jaeschke 1:** 4).

7. **Sabah:** Zavallı Türkler. **Zaman:** Ateşkes ve barış konusunda -Yüce Divan meselesi **Tasviri Efkâr:** İfrattan tefrite (ortalamanın çok üstünde çok altı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

na) düşmeyelim. -İngiliz Amirali Calthorpe şehrimizde. **Ati:** (Times'ten): Gelecekte savaş olmayacak. -Celal Nuri: Hakimiyet-i milliye. **Minber:** Alman Ateşkesi'nin umumî mahiyeti. **Akşam:** Bir haftadan beri, Avrupa ile haberleşmeyi Eyfel telsiz istasyonu ile sağlıyoruz. -İmzasız başyazı, Beyoğlu'nda Venizelos lehine yapılan gösterileri kınıyor: "Vatandaşlık Nezaketi". -Beyoğlu'nda Sulh bayramı. **Yenigün**'de Yunus Nadi: İttihat Terakki artık yok.Şimdi yapılacak iş, kanun yolundan, mantık yolundan yürümektir. **Söz**'de Asaf Muammer: İstediğimiz, canilerin cezalandırılması, gizli teşkilatın, bir daha dirilmemek üzere dağıtılması, bunları beklemeyen bir Osmanlı da bulmak mümkün değildir. ★ Ömer Fevzi Trabzon'da **Selamet** gazetesini çıkarmaya başladı. (Goloğlu, **Millî Mücadelede Trabzon:** 5)

16 — CUMARTESİ

1. Fransızların 4.000 kişilik bir kuvveti Bakırköy'e kadar gelip yerleşti. Fransızlar, Üsküdar Vapur İskelesi'nden Saray Kapısı'na kadar bütün rıhtımın antrepo ve binalarının iki gün içinde kendilerine teslim edilmesini istediler. (**Ati:** 16, 18; **Tas.Ef:** 17; **Hadisat:** 18; **Akşin:** 83) ★Dışişleri Bakanı Reşit Paşa Amiral Calthorpe'a bu işgallerin Ateşkes Anlaşması'nda olmadığını söyledi. (**Sabah:** 18).

2. Alman Hükümeti, 2/3 Kasım gecesi İstanbul'dan kaçan İttihatçı şefleri Türkiye'ye vermeyi reddetti. Alman Dışişleri Bakanlığı, yetkili mahkemenin tutuklama kararı gönderilirse geri verebileceğini bildirdi. İstanbul Hükümeti, Talat Enver, Cemal Paşalarla Dr. Nazım, Bedri, Bahattin Şakir ve Azmi Beylerin iadelerini 11 Kasım'da istemişti. (**Sabah:** 9 Aralık; **Jaeschke 2:** 172)

3. Almanya ve Avusturya'dan sonra Macaristan'da da cumhuriyet ilan edildi. Savaştan yenilmiş olarak çıkan devletler içindeki Türkiye'de ise Padişahlığa 4 yıl sonra son verilecek, cumhuriyet 5 yıl sonra 29 Ekim 1923'te ilan edilecek. (**Hadisat:** 18; **Akşin:** 18)

4. 9. Ordu birlikleri Azerbaycan'ın Bakû kentini terketti. İngiliz birlikleri yarın Bakû'ya çıkarma yapacak. (**Karacabe:** 31; Avcıoğlu, **Millî Kurtuluş Tarihi** II: 765; **Kutay:** 101; **Bıyıklıoğlu:** 80; "11 Kasım")

5. Gazeteci G. Ward Price'a yüksek bir memur, Müttefikler dost değil, fatih olarak geldikleri için Türklerin telaşta olduklarını söylemiş. ★İngiltere'nin Roma Büyükelçisi Rodd'un bildirdiğine göre İtalyan Başbakanı Sallandra, İtalyan askerlerinin İtilaf Devletleri'ne danışmadan küçük Asya'ya çıkmayacakları konusunda güvence vermiş. (**Jaeschke 1;** 4)

6. **Sabah**'ta Ali Kemal: Fransız ve Türkler: İki vatanımız var. Biri asıl vatanımız, diğeri Fransa! **Minber:** En acele işlerimiz. Birincisi: iaşe ve asayiş, ikincisi barış, üçüncüsü: para meselesi, dördüncüsü: her türlü suistimallerin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

araştırılmasına hızla devam etmek, beşincisi: yetim ve düşkünlere yardım etmek. -Anafartalar kahramanı olarak ün yapmış olan Mustafa Kemal Paşa,önceki gün İstanbul'a geldi. (resmi ile). **Ati:** Mahkûmlar af istiyor. -Kahvenin kilosu dün 14 kuruşa satıldı! -Celal Nuri: İçtimaî kıyamet (Bolşevizm, sosyalizm). **Tasviri Efkâr:** Bu da geçer! (17: Geçer ama biçer de geçer). **Yeni İstanbul:** Osmanlı tarihinde Sultan Altıncı Mehmet Vahidettin Hazretleri'nden daha bedbaht bir padişah yok. Millet bu aziz tacın etrafında derin bir huşu ile toplanmalı... **Zaman:** Biz ne zaman hazırlanacağız? **Vakit:** Mustafa Kemal paşa. -Şehrimizdeki İtilaf Kuvvetleri. Haliç'e giren savaş gemileri. **Akşam**'da Necmettin Sadık: Bütün dünyadan ümidi keserek yapayalnız kaldığımız şu anda kurtuluşumuzu kimden bekliyoruz. Birleşelim ve hazırlanalım. Altıyüz senelik bir milletin istikbali söz konusu olurken, sen dedin, ben dedim gibi şeylerle meşgul olmak günahtır. **Hadisat'ta** Süleyman Nazif: Tehdit eden musibetler.

17 — PAZAR

1. İçişleri eski Bakanı Fethi Bey'in çıkardığı ve Mustafa Kemal'in ortağı olduğu Minber gazetesi Tevfik Paşa Hükümeti'ni eleştirdi: "Ateşkes anlaşması çiğneniyor. Hükümet ise seyirci kalıyor. 150 yıldır, millî çıkarlardan çok, dışa şirin görünme hastalığı var". Gazetenin bugünkü sayısında da Mustafa Kemal Paşa'nın bir demeci ve özgeçmişi var."İngilizlerin milletimizin hürriyetine ve devletimizin istiklaline riayette gösterecekleri hürmet ve insaniyet karşısında yalnız benim değil, bütün milletin mütehassis olması pek tabiidir.(...) Kuvvetli olmak için askerî kuvvet en sonra gelir..." Hükümette yer almak isteyen Mustafa Kemal Paşa İngilizlerin, Padişah'ın ve siyaset çevrelerinin ilgisini çekmeye çalışıyor. (**Minber** 17; **Akşin:** 88; **Tansel** I: 76). ★ 1908 hareketinin ünlü isimlerinden Senato Başkanı Ahmet Rıza'nın Daily Mail Gazetesi muhabiri Ward Price'a demeci: "İngiltere ile samimî bir ittifakı arzu ederiz" (**Jaeschke 1:** 5)

2. İtilaf subaylarının İstanbul'da gösterdikleri binaları boşalttırıp işgal etmeleri ve benzeri isteklerde bulunmaları üzerine Savaş Bakanlığı, Başbakanlık'tan sordu: İtilaf Devletlerinin herhangi bir general ve subayı her istediğini yapacak mıdır? Bugün bu yoldaki başvurmaları uygunsuz ve mantıksız bir dereceye varmıştır. (**Söz:** 20; **TİH** I: 124)

3. Meclis'te 10 Rum milletvekili Başkanlığa bir önerge vererek "15 yıldan beri hükümet çalışması altında meydana gelen facialar hakkında inceleme yapılsın" dileğinde bulundular. Rum mebuslar, savaş sırasında 250.000 Rum'un sınır dışı edilmiş olduğunu da belirttiler. (**Gökbilgin** I: 6; **Tansel** I: 68; **Kutay:** 176; **Atatürk Ansiklopedisi** 3: 183) ★ Eski Başbakan Sait Halim Paşa, 9 Kasım'da 5. Şube'de verdiği ifadesindeki bazı sorulara yazılı olarak da cevap verdi. Divaniye Mebusu Fuat Bey'in Savaş Kabinelerinin Yüce Divan'da yargılanmasıyla ilgili 28 Ekim tarihli önergesi 4 Kasım'da 5. Şube'ye

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 – KASIM

havale edilmiş, şube 9 Kasım'da Sait Halim Paşa'nın sorgulamasını yapmıştı. (**Meclisi Mebusan 521:** 41-48) ★Cavit Bey, Hükümet'e şartlı olarak güvenoyu verilmesini öneriyor (**Tanin:** 5.9.1945).

4. İstanbul Pangaltı'daki bir kilisede Rumlar bir tören düzenlediler. Törende İtilaf Devletleri'nin subayları da bulundu. (**İkdam, Hadisat:** 18)

5. Türk askerlerinin dün boşalttığı Bakû'ya İngiliz kuvvetleri girdi. Bakû Türkleri, Türkiye ordusu lehinde gösteriler yapıp İngiliz kuvvetlerine karşı direnmeyi önerdiler. Türk birlikleri Tebriz'den de çekiliyor. ★İngilizler, İzmit, Eskişehir, Afyon, Samsun ve Merzifon'a kontrol birlikleri gönderdiler. (**İHT:** 4, 5; **TİH** I: 155; III: 18; **Belen:** 34; **Selek 2,** I: 81; **Danişmend:** 454; **Karacabe:** 31)

6. İngiliz Yüksek Komiser Yardımcısı Webb, Baştercüman Ryan ve Askerî Ateşe Deedes İstanbul'a geldi Yüksek Komiser Calthorpe ise 13 Kasım'da gelmişti. (**Jaeschke 1:** 5).

7. İngiltere'nin Atina Elçisi Granville'in bildirdiğine göre **Eleftirion Vima** gazetesi şöyle yazıyor: Yunanistan'ın Trakya ve Küçük Asya'yı almayacağını sanan herhangi bir Yunanlı, çılgın olmalıdır (**Sonyel:** 31). ★Granville Batı Trakya'dan başka bütün Yunan taleplerinin reddini tavsiye etti (**Jaeschke 1:** 5).

8. **Sabah'**ın Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile ilgili yayını: Muhterem mücahit, Tokat eski Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin açıklaması: Hürriyet ve İtilaf ölmemiştir. Genel Merkezi ile, şubeleriyle, sürgünlerden ve yabancı devletlerden dönen, peşpeşe dönmekte olan eski mabuslarıyla mevcut ve birlik halinde faaliyettedir... (**Sabah:** 17) ★ Teceddüt Fırkası İdare Meclisi'nin 5. toplantısında 1918 yılı bütçesi 18.843 lira olarak kabul edildi (**Tunaya** II: 101).

9. Kuzey Irak'ta Süleymaniye kentinde Şeyh Mahmut, bir Kürt yönetimi kurdu. Şeyh Mahmut, daha sonra İngilizlere isyan edecek, tutuklanacak, Kurtuluş Savaşı sona erince Kürtleri Türklerden ayırmak için İngilizler Şeyh Mahmut'u hapisten çıkararak Süleymaniye'de kurduğu Güney Kürdistan Hükümeti'nin başına geçirecektir. Süleymaniye'yi 13 Kasım'da İngilizler işgal etmişti. (**TİH** I: 94. krş. 19 Mayıs)

10. **Yeni İstanbul** gazetesinin aktardığına göre Rumca **Faros** gazetesi, İstanbul'a Yunan askerleri gelir gelmez İstanbul'daki Yunanlıların (Rumların) silah altına alınacağını ve işgal edilen yerlere yerleştirileceğini yazıyor. -Yeniden, Hindistan İmparatoru kıyafetiyle İngiliz Kralı V. George'un resmi. **Minber:** Ordumuzun en yüksek kumandanlarından Mustafa Kemal Paşa. Mustafa Kemal Paşa ile mülakat. Yüksek bir özgeçmiş. Askerî hizmetleri, siyasî kanaatleri. Kuvvetli bir ordu hakkındaki fikri. İngilizlere karşı duyguları **Hadisat:** Yabancı imtiyazların ilgası.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

18 — PAZARTESİ

1. Tevfik Paşa Hükümeti'nin programı Meclis'te okundu. Programda şerefli bir barış yapılması, milliyetler arası dostluğun kurulması, asayişin sağlanması gibi konular var. Program üzerine yapılan tartışmalarda bazı mebuslar İstanbul'a İtilaf askerlerinin çıkarılmasını protesto ettiler. Nerelerin işgal edildiğini bile bilmediği için Hükümet'i suçladılar: Bugün hakkımızı işittirecek bir makam bulamıyorsak da elbet birgün işittireceğiz, bir millet ölse bile şerefi ile ölür! dendi. Hükümeti savunanlar ise ufak tefek aksaklıklar olduğunu, Ateşkes Karma Komisyonu'nun bunları yoluna koyacağını söylediler. Bugünkü oylama 84 kabul, 27 red, 3 çekimser. Mustafa Kemal'in güvenoyu verilmemesi için kuliste yaptığı çalışma sonuç vermedi. Çoğunluk sağlanamadığı için yarın yeniden oylama yapılacak. (**Vakit, Minber, Söz, İkdam, Tas.Ef., Hadisat, Sabah:** 19; **Atay 2:** 19; **Mevlanazade** 2: 25; **Kınross:** 222)

2. Mebuslar Meclisi'nin dağıtılacağı söylentileri üzerine Mustafa kemal'in bu günkü Vakit'te yayımlanan demeci: İngiltere Hükümeti'nin Osmanlılara karşı olan iyi niyetinden şüphe etmek istemem. Hükümet Mebuslar Meclisi'ne dayanmak zorundadır. Meclis'in milleti temsil etmediği gibi dedikodulara aldırış edilmemelidir. (**Vakit:** 18; **ASD III:** 1)

3. Türk birlikleri İran'ın Urmiye Gölü Doğusundaki Tebriz kentini bütünüyle boşalttı (**TİH** I: 155).

4. Harbiye Nazırı Abdullah Paşa, İkinci Ordu Kumandanı Nihat Paşa'nın 14 tarihli yazısına verdiği karşılıkta, İngilizleri kuşkulandıracağı için Araplarla dostluk kurmanın sakıncalı olacağını bildirdi. Nihat Paşa, Şerif Ordusu Genelkurmay Başkanı Seyit Nuri'nin dostluk konusundaki görüşlerini bildirmişti. (**HTVD** 31, ves. 766)

5. İstanbul'daki Alman askerleri Kadıköy'de gözaltına alındı. İstanbul'da, Savaş sırasında Türkiye ordusunda savaşmış olan 9-10 bin Alman askeri var ★ İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, gözaltında bulunan Rum ve Ermenilerin serbest bırakılmasını istedi. (**Ati:** 18; **Jaeschke 1:** 5)

6. İstanbul'daki Yunan Kulübünde yapılan resmikabulde Yunan Amirali Kakolidi: Size anavatanın selamını ve bayrağını getirdim. Buraya kılıç değil, zeytin dalı getirdik, dedi. Yunan Kulübü'ne bayrak çekildi. (**İkdam:** 20; **Minber:** 18, 20; **TİH** I: 123; **Atatürk Ansiklopedisi** 4: 250)

7. İngiliz Dışişleri Bakan Vekili Curzon, Avam Kamarası'nda bir konuşma yaptı: Lloyd George'un 5 Ocak 1918 tarihli demeci tatmin edici değildi. İngiltere 10 Ocak 1917 tarihli savaş hedeflerini sıkı tutmaktadır. Kürt, Arap Ermeni, Rum ve Yahudileri Türk hakimiyetinden kurtaracağız... (**Jaeschke 1:** 5; **Erol:** 34)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

8. Almanya'dan bağımsızlığını ilan eden ve geçici bir yönetim kurulan Letonya'da Cumhuriyet ilan edildi. 1 Mayıs 1920'de toplanacak olan Kurucu Meclis anayasa hazırlayacak.

9. **Vakit'**te Ahmet Emin: Tarihî dakikalar. -Kerenski birkaç güne kadar şehrimize geliyor(!) **Ati:** Sarkıntılık başladı. Önceki akşam, iki Fransız eri, köprüden geçen bir İslam kadının peçesini açarak sarkıntılık yapmıştır. **Minber:** Ateşkes Anlaşması'nın Takvim-i Vekayi'de yayımlanan metni dışında gizli maddeleri bulunduğu yolundaki söylentileri yalanlamaya izinliyiz. -Bir kişilik bir parti(Celal Nuri ve gazetesi ile alay). -Kuvvetli hükümet isteriz **Tasviri Efkâr:** Ne yapacağız? Nasıl kurtulacağız?. **İkdam:** Millî Meclis'te partiler faaliyette. -Fener Beyleri ve Rum isyanı. **Söz:** Türk ve Rum meselesi. **Yeni İstanbul'da** Sait Molla Venizelos'u savunuyor. "Onu saf halka kötü tanıttılar..." **Akşam:** İstanbul işgal ediliyor mu? İngiliz ve Fransız amiralleri, yapılan hareketlerde bir işgal şekli görmüyorlar. Reşit Paşa'nın teminatı. -Necmettin Sadık: Başını az sağa çevirsen İttihatçılıkla suçluyorlar. **Hadisat'**ta Süleyman Nazif: Talat Paşa'nın iki kabinesi nihaî zafer teraneleriyle milleti aldattı. Şimdiki Hükümet de susarak millî vicadanı incitmesin. **Sabah'**ta Ali Kemal: Kurtuluşumuzu İtilaf siyasetinde görüyoruz.

19 — SALI

1. Mebuslar Meclisi, 33 olumsuza karşı 91 oyla 11 Kasım'da kurulan Tevfik Paşa Hükümeti'ne güvenoyu verdi. Çoğunluğun sağlanmadığı dünkü oylamada 27 red, 3 çekimsere karşı 84 güven oyu kullanılmıştı. (**Akşam:** 19; **Vakit, Minber, Söz, Hadisat, Ati, Tas.Ef., Sabah, İkdam:** 20)

2. Mustafa Kemal, Tevfik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu almaması için yaptığı çalışmalar bir sonuç vermeyince Padişah'la görüşmek istedi ve 22 Kasım için randevu aldı. Bugünkü Minber Gazetesi'nde onun 1914 tarihli bir mektubu yayımlandı ve Ahmet Hulki imzasıyla "Yurdun geleceği Mustafa Kemal'den büyük hizmetler beklemekte haklıdır" diye yazıldı. Mustafa Kemal İzzet Paşa'nın kuracağı bir hükümette Savaş Bakanı olmak istiyordu. (**Minber** 19; **Aydemir 1:** I: 346; **Akşin:** 88; **Atay 2:** 88) ★Maliye eski Bakanı Cavit Bey, Veliaht Abdülmecit'i ziyaret etti. Saray'ın İzzet Paşa Kabinesi'ne müdahalelerini anlattı. Yeni Hükümet üyeleri hakkında sohbet edildi. Abdülmecit'in, şimdi ne yapacağı sorusuna Cavit Bey, okumakla vakit geçirdiği cevabını verdi. (**Tanin:** 5.9.1945)

3. Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa, İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserlerine verdiği bir nota ile Boğaz dışındaki istihkâmların işgalini protesto etti. İngilizler, İstanbul'a işgal amacıyla gelmedikleri, Fransızlar ise işgalin ateşkes hükümlerine aykırı olmadığı cevabını vereceklerdir. (**Sabah:** 18; **Tas.Ef:** 20; **TİH** I: 124; **Tansel:** I: 57)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

4. Harbiye Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı'na bir yazı göndererek İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'tan alınan yazının ateşkes hükümlerine aykırı olduğunu bildirdi, gerekli siyasî teşebbüslerin yapılmasını istedi. Calthorpe, 17 Kasım tarihli ve buna ek olarak verdiği yazıda 2. Ordu'nun 15 Aralık'a kadar Pozantı'ya çekilmesini, elindeki silah ve cephaneyi teslim etmesini istemişti.İkinci Ordu kış şartlarına rağmen Pozantı'ya kadar Adana'yı boşaltmak zorunda kalacak, merkezi de Konya'ya taşınacaktır. (**HTVD** 31, ves. 780, 781)

5. İngiliz Genelkurmay Başkanlığı General Allenby ve Milne'e gönderdiği telgraflarda Medine Muhafızı Fahrettin Paşa'nın teslim olmayarak ateşkes şartlarını çiğnediğini; şartlar yerine getirilmezse İstanbul'un işgal edilebileceğini bildirdi. Fahrettin Paşa, ancak Padişah'ın özel emri gittikten sonra 10 Ocak'ta teslim olacaktır. (**Bel.** 143: 335)

6. General Von Lenthe ile erkânı ve Alman Askerî Kurulu'nun büyük kısmı Odesa ve Nikolayef üzerinden Almanya'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. Loman Von Sanders, kalan Alman subaylarıyla Moda'ya taşınıyor. (**Sanders:** 356)

7. **Ati:** Yetimlere yeni bir lütuf: Zatışahane (Padişah) bir köşk daha verdi. **Minber:** Kabine var mı, yok mu? **Vakit'**te Ahmet Emin: Varlık için mücadele. -Ateşkes hükümlerinin uygulanması. İtilaf askerlerinin işgal ettiği binalar. **Akşam:** Tevfik Paşa Kabinesi bugün Meclis'te 91 reyle itimat kazanmıştır. -Necmettin Sadık: Buhran olacak mı? -Almanya'da Bolşeviklik. **Hadisat'**ta Süleyman Nazif: Dün Mebuslar Meclisi'nde birbirine zıt gibi görünen iki değerli hatip Halep Mecusu Artin ve Muş Mebusu İlyas Sami bir noktada birleştiler. Cinayetleri lânetlemek, canilerin cezalandırılması. **Zaman:** Tevfik Paşa, Meclis'in kesin bir güvenine sahip olamaz da istifa ederse, derhal kuvvetli ve uyumlu bir kabine kurulmalıdır. **Sabah:** Bizimkine mütareke değil, kayıtsız şartsız teslim derler.

20 — ÇARŞAMBA

1. Türk donanması İstanbul'da ve Yavuz gemisi İzmit'te gözaltına alındı (**Tas.Ef:** 21; **Kutay:** 10.666).

2. İngilizler ve Fransızlar, Çanakkale Boğazı'nın iki yakasını paylaştılar. Batı yakasına Fransızlar, Doğu yakasına ise İngilizler hakim olacak. ★İngilizler Maydos'u (Eceabat) işgal ettiler. (**TİH** I: 115; **Gnkur:** 21; **Bel.** XXV: 92) ★İngiliz ve Fransız askerî kurullarının İstanbul'daki görevlileri de açıklandı. Türkiye'deki İtilaf Kuvvetleri Kumandanı General Wilson, Doğu Ordusu Başkumandanı Fransız d'Esperey'in emri altında olacak. İstanbul'daki bu üstünlük yarışı, iki devlet arasında birçok sürtüşmelere sebep olacaktır. (**Sabah:** 21) ★İngiliz kuvvetleri, Türk ordusunun boşalttığı Musul iline bağlı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

Telafir, Sencar, Zibar ilçelerini işgal etti. Musul ise 3 Kasım'da işgal edilmişti. (**Gnkur:** 157)

3. İtilaf Devletleri'nin hadsiz hesapsız isteklerini incelemek, bunların, ateşkes şartlarına uyup uymadığına karar vermek üzere Dışişleri Bakanlığı bünyesinde bir komisyon kuruldu (**Vakit:** 21; **Sabah:** 21, 22; **İkdam, Tas.Ef:** 22).

4. Bir süredir gizli çalışan İttihatçı düşmanı liberal Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti İstanbul'da kuruldu. Başkan Topçu Feriki Ferit Paşa. İlk yönetim kurulunda Gazeteci Ali Kemal, Elaziz eski Valisi Cemal Bey, Danıştay üyesi Sait Molla da var. (**Sabah:** 22, 23, 24; **Ati:** 24; **Yeni İstanbul:** 29, İçişleri bakanlığı'na hitabı; **Tunaya:** 416; **Ati:** 2 Aralık: "Beyazıt şubesi mersimle açıldı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bazı üyeleri de açılışta hazır bulundu"). ★ İstanbul'daki tanınmış Çukurovalı Türkler biraraya geldi. Bu görüşmelerin sonunda 21 Aralık'ta Kilikyalılar Cemiyeti kurulacaktır. (**Ener 2:** 31)

5. Bakanlar Kurulu, Talat, Enver, Cemal, İsmail Hakkı Paşalar ile, Doktor Nazım, Bedri, Bahattin, Şakir, İaşe Bakanı Kemal ve Muhittin Beylerin mallarının hiç bir surette başkasına devredilemeyeceği kararını aldı.Mebuslar Meclisi'nde Hudeyde Mebusu Hıfzı Bey savaş içinde vurgunculuk yaptıkları gerekçesiyle adı geçen İttihatçıların mallarına el konulmasını istemiş, konu Hükümet'e havale edilmişti. (**Gökbilgin** I: 8)

6. Kadıköy kadınları adına gazetelere gönderilen bir yazıda, Hükümet adına Meclis'te söylenen "Yenik düştük. İstediklerini yaparlar" sözü şiddetle eleştirildi. "Millî haklarımızı ve ismetimizi muhafaza edecek hükümet ve erkek yoksa biz varız!" denildi. (**Akşam:** 19; **Minber, Söz:** 20)

7. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'a yayması emredilen fikir: Türkler, fatihlerin (İtilaf Devletleri'nin) hakkı olarak kabul ettirilen bütün şartları ve ateşkes şartlarını uygularlarsa iyilik ümit edebilirler... (**Jaeschke 1:** 5).

8. İngiltere'nin Atina Elçisi Granville, Venizelos'un Ayasofya konusunda bir anlaşma istediğini hükümetine bildirdi (**Jaeschke 1:** 5).

9. **Minber:** Ve minel acayip: Tevfik Paşa nihayet güvenoyu koparabildi. **Tasviri Efkâr:** İtimat reyi verdiler. **Sabah:** Ah Hürriyet! Evet Hürriyet olmasaydı, Sait Halim, Talat paşaların iğrenç başbakanlıkları olmasaydı, bugünün bülbülleri gölgede bırakan şu şakrak mebuslarımız o solgun kürsülerinde miskin miskin tüneklerlerdi. **Vakit:** Almanya zorluklar içinde. **İkdam:** Almanya'da büyük inkılaplar. **Söz:** Kabine aleyhinde propagandalar. **Ati**'de bir İngiliz albayının sorulara verdiği karşılıklar: İşgaller ateşkes anlaşmasına uygundur... **Hadisat:** Şehrimizde bulunan İngiliz ileri gelenlerinden biri ile mülakat: Rum gösterilerinin önemi yoktur. Biraz sevinirler, bağırırlar, yorulup susarlar. Türkler necip ve vakur hareket ediyor. Geçmişteki hatalar, inşallah gelecekte tekrar edilmez.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

21 — PERŞEMBE

1. İngilizler Kilyos'a kadar olan bölgeyi işgal ettiler. İşgal kuvvetleri, Karadeniz'den gelebilecek denizaltılara karşı Boğaz girişinin her iki yanına birer batarya yerleştirdiler. 3 İngiliz motoru da Boğaz ağzını gözetliyor. (**Minber:** 22; **TİH** I: 116) ★İngilizler Musul İli'nin işgaline devam ediyor. Dün işgal edilen Telafir, Sencer ve Zibar'dan sonra bugün de Akre işgal altına alındı (**Gnkur:** 157)

2. İtilaf kumandanları, İstanbul'u işgal ettiklerini söylüyor. Hükümet ise bunun işgal sayılmayacağını, kumandanların bu sözü kullanmamaları gerektiğini savunuyor. (**TİH** I: 125; **Akşin:** 106)

3. Fransız Yüksek Komiseri Amet'in raporu Moniteur Oriental'da: Eski Türk-Fransız dostluğu kalıcıdır.Barış yakındır... (**Jaeschke 1:** 5). ★İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Hükümetine gönderdiği raporda Türklerin Yunan tahriklerinden şikâyet ettiğini bildirdi. (**Jaeschke 1:** 5).

4. Maliye eski Bakanı Cavit Bey, Minber Gazetesi hakkında Fethi Bey'le görüştü Fethi Bey, sermayesinin önemli bir kısmı Mustafa Kemal Paşa tarafından sağlanmış olan gazetenin zarar ettiğini söyledi. Cavit Bey de gazeteye para bulacağını söyledi. Minber Hükümet'e şiddetle muhalefet ediyor. (**Tanin:** 8.9.1945)

5. **Minber:** Tevfik Paşa Hükümeti'ne çatarak radikal işler yapacak hükümet kurulmasını istiyor. **Tasviri Efkâr:** Tehlike sokaklarda dolaşıyor. Birleşelim. -Örtülü ödenek meydana çıkıyor: Yalnız 1918 yılının başından beri yaklaşık 4 milyon lira alınmıştır. Paraları kimlere vermişler... **Ati:** Valilerimiz arasında büyük değişiklikler olacak. **Sabah:** Almanya'daki hercümerç. **İkdam:** Almanya'daki devrimler. Silahlı askerlerin ve ahalinin zaptettiği yerleri gösterir harita. Haftalık **Sebilürreşat:** Öksüz İslam diyarı. -Hindistan'da ihtilaller. **Hadisat:** Mebuslarımız hiçbir iş yapmadı diyenler haksızlık ediyorlar. Öyle olsaydı beş yıl önceki durumda olurduk. Oysa ne kadar aşağı durumdayız... -Yeis değil, ümit. **Ses** (Balıkesir) M. Akif. Yeisin kufür olduğuna inanarak, azimkâr, iradeli olmalıyız. Felaketlerden ibret alarak birlikten katiyyen ayrılmamalıyız.

22 — CUMA

1. Mustafa Kemal, Tevfik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu alması üzerine Padişah'la görüştü. Padişah'tan umduğu bir cevap alamadı. Padişah Mustafa Kemal'e: Ordu seni sever, onlardan bana bir kötülük gelmeyeceğine güvence verebilir misin? diye sordu. Bazı kaynaklara göre görüşmenin tarihi 23'tür. Mustafa Kemal 13 Kasım'da İstanbul'a gelmiş, 15'inde Padişah'la ilk görüşmesini yapmıştı. Mustafa Kemal 16 Mayıs'a kadar, yaklaşık 6 ay süreyle kaldığı İstanbul'da İzzet, Ali Fuat Paşalarla, İsmet Bey'le, Damat

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

Ferit Paşa ve onun bazı bakanlarıyla, İngiliz Rahibi (casus) Frew ve İtalyan Elçiliği'nden bazı kişilerle görüşecek, bir çıkış yolu arayacaktır. (**Tansel 1:** 77; **Atay 2:** 83; **BTTD** 2: 5; **Aydemir 1, I:** 346; **Tansel:** 36; **Uluğ:** 43 "29 Kasım"; **Kinross:** 223)

2. General Allenby adına general Wilson, İstanbul Hükümeti'ni tehdit ett. Notası Hükümet'te görüşüldü. İngilizlerin bu tehdidi üzerine Hükümet, Adana bölgesindeki kuvvetleri Pozantı'ya kadar çekmeyi kabul etti.Savaş Bakanlığı, 2. Ordu Komutanlığı'ndan elde mevcut malzemeden kurtarılması mümkün olanların Pozantı gerisine taşınmasını istedi. Cevap: Ne mümkünse yapacağım. (**TİH** I: 66; **HTVD** 31, ves. 783, 784, 785)

3. Dışişleri Bakanı Reşit Paşa, umutlarını bağladı İngiltere'ye karşı büyük dostluktan söz ettiyse de, Türklerin ağır biçimde cezalandırılacağı ve bunun bütün İngiliz sömürgelerinde bilinmesi gerektiği talimatını alan İstanbul'daki İngiliz yetkililer Dışişleri Bakanı'na yüz vermediler. (**Jaeschke 2:** 23)

4. İngilizler, basın ve mektuplara sansür koydu. (**Ati:** 22; "Bu söylentilere aklımız ermez, çünkü Anayasa'nın 12. maddesi açıktır"). 1 Aralık'tan başlayarak Hükümet sansür uygulanmasına başlayacak, daha sonra Müttefik temsilcileriyle hükümet temsilcileri basını birlikte sansür edecektir. Müttefik sansürü 19 Kasım 1922'de kalkacak.

5. Harbiye Nezareti Müsteşarı Albay İsmet Bey, Bakanlık emrine alındı. Yerine Mustafa Hilmi Paşa atandı. Aydın (İzmer) Valiliği'ne de Ethem Bey atandı. Onun yerini Nurettin Paşa, Nurettin Paşa'nın yerini de işgal arefesinde Kambur İzzet alacaktır. (**TV:** 3402)

6. 13 Kasım'da kurulan Ateşkes Karma Komisyonu ilk toplantısını yaptı.Başkanı Moskova eski Büyükelçisi Galip Kemali (Söylemezoğlu). Komisyona İngilizleri temsilen Askerî Ateşe Deedes, Fransız subayı Despriéres, İtalyanlar adına da Arlotta katılıyor. Komisyon Ateşkes hükümlerinin uygulama biçimini denetleyecek. (**Jaeschke 1:** 6)

7. İngilizlerle Fransızlar arasında İstanbul'daki üstünlük yarışı devam ediyor. General Wilson'a İngilizler d'Esperey'i tanımaması emrini verdiler. (**Jaeschke 1:** 6)

8. İstanbul'da Rıfat Sabit, Mustafa Arif, Mehmet Ali, Fazıl Ahmet, Asaf Muammer Beyler tarafından, partileri millî varlığı temsil etmek için biraraya getirmek amacıyla Selamet-i Amme Heyeti kuruldu. Hürriyet ve İtilaf, Sulh ve Selamet partilerine yakın olan kurucuları çeşitli partilere dağılacak, kuruluş bir etkinlik gösteremeyecektir. (**Tunaya:** 412. Krş. 9 Kasım)

9. **Vakit:** Barış hazırlıkları başladı. **Minber:** Hükümet evliya oldu. -Sirkeci istasyonu işgal edilmiş ve hat komiseri Şakir Bey istifa etmiştir. -Rumlar her tarafta miting yapıyor. Hükümet hâlâ faaliyete gelemedi. **Tasviri Efkâr:**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

İtilafçılar ile de itilaf edelim. **Ati:** İngilizler Odesa'yı işgal etti. İstanbul ile Odesa arasında kablo tamir edildi. -Türkiye'ye karşı ilan edilmiş iktisadî abluka kaldırıldı. **Hadisat'**ta Süleyman Nazif: Tarihî büyük dost (Piyer Loti).

23 — CUMARTESİ

1. Gemi ile İstanbul'a gelen Fransız Doğu Orduları Başkomutanı General d'Esperey azınlıkların gösterileriyle karşılandı. d'Esperey'in görkemli girişi, Türklere gözdağı vermek olduğu kadar, İngilizlerle bir üstünlük yarışından da kaynaklanıyor. d'Esperey İstanbul'daki kuvvetlerinin en yetkili kişisi olurken İngilizler dün General Wilson'a onu tanımamalarını emretmişlerdi. Beyoğlu'nda bir İngiliz taburu Rumların gösterilerine sebep oldu. Türklerin maneviyatı ise bozuk. (**Akşam:** 23; **İkdam:** 23, 24; **Vakit:** 23, 24, 25; **Sabah, Minber:** 24; **Hadisat, Tas.Ef:** 24, 25; **Bayur:** 31, **Akşin:** 107)

2. Harbiye Nazırı Abdullah Paşa, Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya'daki Türk subaylarının buraları boşaltmalarını emretti (**Jaeschke 1:** 6).

3. Bakanlar Kurulu, Amiral Calthorpe ile görüşüldüğünde, Rum gösterileri konusunun münasip bir dille anlatılmasını kararlaştırdı (**Gökbilgin** I: 7). ★ Calthorpe'un raporuna göre, Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa, Fransızların Kilikya'daki Ermeni politikasının sonucunun bir volkan olduğunu ihtar etmiş (**Jaeschke 1:** 6).

4. Ermeni kırım ve göçettirme olaylarını incelemek üzere Hükümet bir kurul oluşturdu. Kurul başkanlığına Bitlis eski Valisi Mazhar Bey getirildi. Ateşkes Karma Komisyonu da toplantılarına devam ederek bazı kararlar aldı (**Sabah, Ati:** 24). ★Meclis'in 5. Şubesi'nde Meclis eski Başkanı, Dışişleri ve Adalet eski Bakanı, Menteşe Mebusu Halil Bey'in ifadesi alındı. Halil Bey, Hükümet'e 1915 sonlarında girdiğini belirterek savaşa girilmesinden, tehcir yasasından sorumlu olamayacağını söyledi. Sorulardan birçoğu için "Enver Paşa'ya sorunuz" dedi. Suçlamaları kabul etmedi. Hudeyde Mebusu Fuat Bey'in, savaş kabinelerinin Yüce Divan'a verilmesini isteyen 10 maddelik 28 Ekim tarihli yazısı, 4 Kasım'da 5. Şube'ye yollanmıştı. (**Meclisi Mebusan 521:** 179-189)

5. Padişah Vahdettin, Dolmabahçe Sarayı'ndan Yıldız'daki sarayına taşındı. Bir yoruma göre Padişah, Dolmabahçe önünde demirlemiş bulunan Yunan savaş gemisi Averof'un bir taşkınlığından çekiniyor. (**Minber, Ati:** 24; **Akşin:** 82)

6. İstanbul'da beşi öğretmen olan Halil Nimetullah, Mehmet Sadi, Halil Fahri, Nesip Servet, Hıfzı Tevfik, Rıza İzzet beyler tarafından Millî Türk Cemiyeti adlı bir dernek kuruldu. Dernek, Türk milletinin varlığını korumak için, taşıdığı medenî vasıfları meydana koymak ve millet arasında birliği sağlamak amacını güdüyor. (**Tunaya** II: 145)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

7. Türkiye'de bulunan Alman Askerî Kurulu Başkanı Liman Von Sanders, Savaş Bakanlığı'ndan, 9.000 Alman askerini götürmek için gemi istedi. Hemen taşıyamayacakları askerlerin sağlıklarının da korunmasını rica etti. Genelkurmay 3 Aralık'ta, Sanders'ten ilk gemi ile İstanbul'dan uzaklaşmasını isteyecek, 12 Aralık'ta Alman askerleri Heybeliada ve Büyükada'da gözaltına alınacak, Sanders, ilk Alaman asker kafilesi ile 29 Ocak'ta İstanbul'dan ayrılabilecektir. (**HTVD** 32 ves: 790)

8. İngilizler Kuzey Irak'taki Zehük ve İmadiye kasabalarını işgal ettiler. Ay sonuna kadar Türk kuvvetleri bütün Musul topraklarını boşaltmış ve buraları İngilizler işgal altına almış olacak. (**Gnkur:** 157)

9. Tasviri Efkâr'ın yayınına göre İstanbul nüfusu 1.105.124 kişi. Bunun 603.919'u Müslüman, 218.416'sı Rum, 88.109'u Ermeni, 55.333'ü de Musevi (**Tas.Ef:** 23, 24).

10. Morning Post muhabiri Mösyö Folley, Maliye eski Bakanı Cavit Bey'le görüşerek, Ermeni kırımının arkasında Almanların bulunduğunu, İttihat ve Terakki'nin yeniden işbaşına gelebileceğini söyledi. İngiliz himayesine girme konusunda Cavit Bey'in görüşünü sordu. Cavit Bey, böyle bir şey kabul edilemeyeceğini, Fransızların sevildiğini, fakat şu sırada daha çok İngiltere'den yardım beklenildiğini söyledi. (**Tanin:** 8.9.1945)

11. **Tasviri Efkâr:** Kendimizi tanıtmak acil gereği. **Sabah:** Enverland! -Bugünün en mühim meselesi iaşe ve kömür. **Ati:** Mekke Emiri, Padişah'a son derece hürmetkâr. **Vakit:** Rusya'da İtilaf harekâtı. **Minber:** Memleketin düşünürleri harekete geliyor. Vatanın selametini kurtarmak için bütün aydın fikirlerin birleşmesi ümidi kuvvet bulmuştur. -İstiskal (Hükümet'e hücum). **Akşam:** Vaziyet ve Hükümet. -İtilafın arası açılıyor mu? Yeni bir üçlü İtilaf kurulduğu ve Cebelitarık'a el konulduğu havadisi. Hariciye Müsteşarı, bilgisi olmadığını bildiriyor. -General d'Esperey bugün şehrimize geld. **Zaman:** Ermenilere karşı takip edilmiş olan imha siyasetinin asıl amillerini arayıp bulmak için Amerikalılarla diğer İtilaf Devletleri'ne mensup adaletli ve tarafsız kişilerden tahkik komisyonları kurulmalı. Milletin üzerindeki lekeyi silmek için en emin yol budur. Hükümet için artık, uzun uzadıya düşünecek vakit kalmamıştır. **Yenigün:** Hükümet, propogandanın en basit şekillerine bile önem vermiyor. Hükümet, etrafımızı saran belalardan kurtaracak olan şeyin gökten zembille mi ineceğini sanıyor?

24 — PAZAR

1. Padişah, The Daily Mail muhabirini kabul etti: İngiliz milletine karşı beslediğim sevgi ve hayranlığı babam Abdülmecit'ten miras aldım.Memleketimle İngiltere arasındaki dostluğu güçlendirmek için elimden geleni yapacağım. Türkiye'deki bazı siyasî komiteler tarafından Ermeniler hakkında yapılan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

muameleyi büyük bir üzüntüyle öğrendim. Karşılıklı öldürmeler kalbimi kırdı. Saltanata geçince, sebep olanların son derece şiddetli cezalandırılması için soruşturma emrini verdim. Bugün bu mesele bütün ayrıntılarıyla soruşturulmaktadır. (**Simavi:** 448; **Gökbilgin** I: 15; **Tansel** I: 69; **Akşin:** 97; **Jaeschke 2:** 3)

2. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un Adana'nın boşaltılmasını istemesi üzerine, İkinci Ordu Komutanı Nihat Paşa, İngiliz Komutanı'ndan boşaltmanın daha geç bir tarihte bitirilmesi için izin istedi. Nihat Paşa, Yıldırım Orduları birliklerinden kalan silah ve savaş gereçlerini kurtarmaya çalışıyor. (**TİH** I: 65; **HTVD** 31 ves. 788).

3. İstanbul'da Müttefiklerarası bir askerî yönetim kuruldu (**Karacebe:** 54).

4. Bir İtalyan kruvazörü Marmaris ve İzmir'e geldi (**TİH** I: 130).

5. Pasaport kanunu yürürlüğe girdi. Buna göre, Türkiye'ye girmek ve Türkiye'den çıkmak için pasaport almak zorunluluğu var. (**TV:** 3402)

6. Hükümet, kurtarılmış (ve yeniden kaybedilecek) Doğu İlleri için 1918 yılı bütçesine 5 milyon lira ödenek konulmasına ilişkin yasa önerisini görüşerek Meclis Başkanlığı'na göndermeye karar verdi (**Gökbilgin** I: 14).

7. Maliye eski Bakanı, Biga Mebusu Cavit Bey, Mebuslar Meclisi'nin 5. Şubesi'nde sorgulandı. Cavit Bey, bugünkü uzun açıklamalarında Almanların emrivakisi ile savaşa nasıl girildiğini anlattı. Kendisinin, hatta Hükümet'in kararlarına karşı Enver Paşa'nın Almanlarla birlikte savaşmak için gösterdiği çabaları sıraladı. Hükümet'ten ayrıldığı zaman vatana ihanetle suçlandığını, ölümle tehdit edildiğini söyledi. Cavit Bey'in sorgulaması yarın ve yarından sonra da devam edecektir. (**Meclisi Mebusan 521:** 191-219; Cavit Bey; Her halde sözlerimin dinleyenler üzerinde derin ve iyi bir tesir yapmış olduğunu hissettim. Bunu içtimadan sonra alenen de izhar ettiler. **Tanin** 8.9.1945)

8. **İkdam:** Vahdete doğru... Korkumuzdan ittihat demiyoruz, vahdet diyoruz. **Minber:** Babiâli zihniyeti. -Genel Harp ve milliyet prensipleri. **Ati:** Hindistan'da Hilafet bakımından galeyan hasıl olmuş. **Tasviri Efkâr:** Partisizlik tehlikesi. **Yeni İstanbul:** Amerika, İspanya, Japonya'nın birleşerek İngiltere'ye harp ilan edeceğine ve Cebelitarık'ın işgaline ait söylentilere inanmayınız.**Hadisat:** Hükümet ne yapıyor? -General d'Espere şehrimize geldi.

25 — PAZARTESİ

1. Adana'ya gelen Fransız Albayı Reymond, şehrin Fransız askerleri tarafından işgal edileceğini bildirerek Türk askerlerinin çekilmesini emretti. 2. Ordu kumandanı Nihat Paşa, Savaş Bakanlığı'ndan, Adana'ya güçlü bir vali ve polis müdürü atanmasını istedi. (**HTVD** 32, ves. 792, 793; **Arıkoğlu:** 72)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 — KASIM

2. Bakanlar Kurulu, Türkiye toprakları üzerinde yabancı emellerini tartışarak Suriye, Irak, Halep, Rumeli ve Doğu illerinde bulunan Türklerin ve göçmenlerin tarihsel hak ve varlıklarını inceleyip ispat etmek için bir komisyon kurulmasını kararlaştırdı (**Gökbilgin** I: 12, **Tansel:** I: 69).

3. Fransız Doğu Orduları Komutanı d'Esperey, Dışişleri Bakanı Reşit Paşa'dan, İstanbul'daki Alman askerlerinin sıkı bir gözetim altına alınmasını istedi. Cevap: 28: 1 Aralık'tan sonra alınacaktır. (**Jaeschke 1:** 6). ★d'Esperey Galatasaray Lisesi'ni ziyaret etti. Gençliğe Padişah'ın izinden gitmelerini tavsiye etti. Bu okulda Fransızca eğitim yapılıyor. (**Ati, İkdam, Sabah:** 26)

4. 5 zırhlı ve 11 muhripten meydana gelen bir İtilaf filosu, Bolşevik Devrimi'ni bastırmak üzere İstanbul'dan Karadeniz'e açıldı. Bugün Babiâli'de uzun bir görüşme yapan Amiral Calthorpe da Sivastopol'a gidiyor. (**Hadisat, Sabah:** 26; **Jaeschke 1:** 6).

5. Liman Von Sanders Padişah'a veda ziyareti yaptı. Alman General, son olarak Yıldırım Orduları Grup Komutanı bulunuyordu. Sanders İstanbul'dan 29 Ocak'ta ayrılabilecek. (**İkdam:** 27 "Yakında ayrılıyor")

6. Francet d'Esperey İstanbul'daki Fransız kolonisini kabul etti. "Yüksek Komiser Amet haklarınızı kabul ettirecektir" dedi. (**Jaeschke 1:** 6).

7. Maliye eski bakanlarından Cavit Bey'in Mebuslar Meclisi 5. Şubesi'nde sorgulamasına devam edildi. Yüce Divan'a verilmesi isteğiyle sorgulanan Cavit Bey, seferberliğin Bakanlar Kurulu'nca yapılmadığını, ilan edildikten sonra karamamesinin imza ettirildiğini söyledi Hükümet'in savaşa giriş sebebi olarak Rus saldırısını gösterdiğini, kendisinin gerçeği bildiği halde Meclis kürsüsünden açıkça itiraz edemediğini anlattı. "Ermeni tehciri yapılırken Hükümet'te değildim ama arkadaşlarımı her zaman uyardım, savaşın gidişi konusunda yalnız Meclis'e değil, Hükümet'e de bilgi verilmezdi. Bunu yabancı basından izledik. İtilaf Devletleri'nden ciddî bir barış önerisi almadık" dedi. (**Meclisi Mebusan 521:** 221-248; **Tanin:** 11.9.1945)

8. **Yeni İstanbul:** Prens Sabahattin Bey mücadelesine devam ediyor. Barış meselesini, Osmanlı Devleti'nin lehine halletmek üzere Avrupa'da siyasî ileri gelenlerle temasta. Pek verimli sonuçlarla döneceğini müjdeleriz. **Tasviri Efkâr:** Piyer Loti'nin vefakârlığı. **Ati:** Müttefik donanması Marmara'da atış denemeleri yapacakmış. -Rus ihtilali münasebetiyle. **Vakit:** Ukrayna'da Bolşevik cereyanı. **Minber,** gene Hükümet'i eleştiriyor: Kudretsizlik değil, liyakatsizlik. **Hadisat:** İnkılabı Beşer gazetesi bir kararla kapatıldı. Bu, Tevfik Paşa Hükümeti'nin meşrutiyete ilk darbesidir.

26 — SALI

1. Enver ve Cemal Paşaları yargılamak üzere Kâzım Paşa Bakanlığında bir Divanıharp kuruldu. Bu paşalar, diğer bazı İttihatçılarla birlikte 2/3 Kasım

1918 — KASIM

gecesi İstanbul'dan kaçmışlar, geri verilmeleri yolundaki isteğe Alman Hükümeti, haklarında mahkeme kararı olmadığı gerekçesiyle red cevabı vermişti. (**TV:** 3407) ★ Maliye eski Bakanı Cavit Bey'in Mebuslar Meclisi'nin 5. Şubesi'nde 3 gündür süren sorgulaması bitti. Cavit bey, bugünkü açıklamalarında Hükümet'in savaş sırasında bazı şirketleri zengin ettiği, sansür ve Teşkilat-ı Mahsusa hakkındaki sorulara cevap verdi. Eski Bayındırlık Bakanı Ali Münif Bey de sorulara kısa karşılıklar vererek suçlamalarla ilgisi olmadığını söyledi. (**Meclisi Mebusan 521:** 249-274; **Tanin:** 11.9.1945)

2. Başkumandanlık Vekilliği ve Harbiye Nezareti'nde (Enver ve Cemal Paşalar), seferberliğin ilanından beri yapılan yolsuzlukları incelemek üzere, Harbiye Nezareti Müsteşarı Hilmi Paşa'nın başkanlığında bir komisyon kuruldu (**TV:** 3407).

3. İtilaf Devletleri, Almanya ve Avusturya büyükelçilerinin İstanbul'da gözaltına alınmasını istediler. Bulgaristan'la ilişiğin kesilmesini de ihtar ettiler. Avusturya Büyükelçisi 30 Kasım'da, Bulgaristan Büyükelçisi 5 Aralık'ta İstanbul'dan ayrılacaktır. (**İkdam:** 29; ilişiğin kesildiğine ilişkin, **Ati:** 29)

4. 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa, Harbiye Nezareti'ne, yeniden inceleme yapılmadan 3 İl'in boşaltılmasının sakıncalı olacağını, buralar halkının Ermeni ve Gürcü egemenliği istemediğini bildirdi. Dün, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, İngilizlerin 3 İl'in boşaltılmasında direttiklerini bildirerek çekilmek için hazılık yapılmasını ve çekilmenin nasıl yapılacağının bildirilmesini emretmişti. (**Bel.** XXI: 575, 576)

5. Londra'daki Saint Paul Katedrali'nde "Doğu'daki Hıristiyan toplulukları Müslüman boyundurluğundan kurtarmak" için bir ayin yapıldı. Toplantıda Atina Metropoliti, Orta ve Kuzey Avrupa Angilikan Kiliseleri temsilcileri, Sırp ve diğer Ortodoks Kiliseleri mensupları da hazır bulundu (**Kitsikis:** 275)

6. İngilizler, Kuzey Irak'ta Zehük ve İmadiye'den sonra Zaho'yu da işgal ettiler. Musul şehri ise 3 Kasım'da işgal edilmişti. Türk Ordusu'nun Musul ili topraklarını boşaltması tamamlanıyor. (**Gnkur:** 157)

7. **Tasviri Efkâr:** Kabahat Kimde? (27: Mesul kim?) **Yeni İstanbul:** İmtiyaz sahibimiz Sait Minla Bey'e alçakça bir tecavüz. **Ati:** Adana'nın işgali haberi katiyyen doğru değildir. **Minber:** Senato Başkanı Ahmet Rıza Bey, Arap, Ermeni, Rum vesair unsura zulüm edenlerin derhal adalete teslimini istiyor. **Vakit:** Almanya'da neler oluyor? **İkdam:** Romanya kraliyet ailesi şehrimizde. **Sabah:** Ne büyük, ne âlicenap millet: Fransızlar. Bunu dün d'Esperey'in Mekteb-i Sultani'yi (Galatasaray) ziyaretindeki konuşmasında ve Piyer Loti'nin dün gelen Fransız gazetelerinden birindeki yazısında yeniden gördük.**Akşam:** Adana hakkında Hükümet'in teşebbüsleri. -Darülfünun

1918 – KASIM

öğretmenlerinden Ahmet Cevat'ın başyazısı: Türkçe ve Rumca gazetelere: Tuttuğumuz yolu terk edin. Barışalım. Wilson prensipleriyle, açılacak olan yeni devre layık, Milletler Cemiyeti'nde kendimize özel bir yer temin edelim. **Yenigün'de** Yunus Nadi: Dünya'nın dengesi yeniden kurulurken Türkiye'nin sürüklendiği macerada İngiltere'nin ve Fransa'nın payları hatırlanmalıdır. Türkiye yarın için İtilaf Devletleri'ne muhip bir unsur olabilecekken, Yunanistan Türkiye'nin karşısına çıkarılıyor. **Hadisat:** Dün bir vali azledildi. Çünkü İttihatçı imiş!... Diğer bir vali atandı. Çünkü İtilafçıdır... Günahtır!...

27 — ÇARŞAMBA

1. İngilizlerin Karadeniz Ordusu Başkumandanlığı'na atanan General Milne İstanbul'a geldi Karargâhı ise 18 Aralık'ta gelecek. 4 gün önce de Fransız d'Esperey gelmişti. İki ülke, İstanbul'da üstünlük için yarışıyor. Yunan Siyasî Temsilcisi Aleksandropolis de bazı Yunan memurlarıyla birlikte İstanbul'a geldi. (**Ati:** 27; **Minber, Sabah:** 28; **Yeni İstanbul:** 29; **Tansel:** 4)

2. İkinci Ordu Kumandanı Nihat Paşa, 20. Kolordu Kumandanlığı'ndan Fransızların Beylan'da el koydukları savaş araçlarının geri istenmesini, Bedevîlerin istasyon muhafızlarına yapacakları saldırıya karşı konulmasını istedi. Harbiye Nezareti'nin tavsiyesi: Ateşle karşılık vermeyin, başka tedbirler alın... (**HTVD** 32, ves. 794-796).

3. İngilizler, İtilaf Devletleri adına Gelibolu'ya çıkarma yaptılar. 18 Temmuz 1920'de Yunanlılar da buraya asker çıkaracak, 2 yıl 4 ay kaldıktan sonra 28 Kasım 1922'de boşaltacaklar. Lozan Anlaşması üzerine İngiliz kuvvetleri de 30 Eylül 1923'te çekilecektir. (**Gnkur:** 22)

4. İngiliz Yüksek Komiseri Vekili Webb'in raporuna göre Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri tarafından yönetilmesi için bir bildiriye imza toplanmış (**Jaeschke 1:** 7).

5. Mebuslar Meclisi'nin 5. Şubesi'nde Yüce Divan'a verilmesi istenen savaş kabinesi üyelerinden, Ticaret ve Tarım eski Bakanı Mustafa Şerif Bey ile İçişleri eski Bakanı İsmail Canbolat'ın ifadelerine başvuruldu. Mustafa Şerif Bey, 1917'de Hükümet'e girdiği için soruların çoğunun kendisiyle ilgisi olmadığını, Hükümet üyelerinin savaşın gidişi hakkında mebuslardan daha fazla bir bilgisi olmadığını söyledi. Yoksuzluk iddialarını cevapladı. Talat Paşa Hükümeti'nin son zamanlarda 2 ay kadar İçişleri Bakanlığı yapan İsmail Canbolat ise, Hükümet'e bazı şartlar ileri sürerek girdiğini, Anayasa'ya aykırı uygulamalar düzeltilmediği, Enver Paşa ve Cemal Paşa ile birlikte çalışamadığı için 30 Eylül'de istifa ettiğini anlattı. (**Meclisi Mebusan 521:** 275-308)

6. **The New York Times:** İstanbul basını, Türkiye'nin malî ve askerî denetimini ABD'nin üstlenmesini istiyor... **İkdam:** Liman Von Sanders Paşa hak-

1918 — KASIM

kında söylentiler: Rumlara zulüm yaptırmış. **Vakit:** Prens Sabahattin Bey, fikirleri ve muarızları. **Ati:** Bulgaristan'da Bolşevik cereyanları şiddetlenmiş. -İtilaf Devletleri'nin Rusya harekâtı. **Tasviri Efkâr:** Adana'mızın serveti ve kıymeti. **Yeni İstanbul:** Prens Sabahattin Bey yakında gelecek. - Fransız generali d'Esperey'in parlak ve isabetli bir hitabı: Şimdiki hükümdarınız takibi lazımgelen yolu tayin etmiştir. Memleketin gençliği, Padişah'ın izini takip ederse vazifesini yapmış sayılacaktır. (Galatasaray Lisesi'ni önceki günkü ziyaretinde). **Hadisat:** Piyer Loti.

28 — PERŞEMBE

1. Kafkas 1. Kolordusu Kumandanlığı yapmış olan Kâzım Karabekir Paşa, Kars'tan İstanbul'a döndü. "Boğaziçi'ne girdiğimiz zaman, karşılıklı İngiliz ve Fransız bayraklarının sallandığını görerek heyecana geldim. İstiklalimizi kullanmağa vicdanıma karşı ahdettim". Karabekir 25 Aralık'ta 14. Kolordu, 13 Mart 1919'da da 15 Kolordu Komutanlığı'na atanacaktır. (**Karabekir 2:** 31)

2. Bir İngiliz Birliği, İskenderun kuzeyinde bulunan Payas'a çıktı (**Dalkır:** 14). ★Bir Fransız ve üç İngiliz savaş gemisi de Samsun'a geldi.Mutasarrıf ve Jandarma Komutanı'ndan şehirdeki asayiş konusunda bilgi istedi. Jandarma Komutanı cevap vermedi. Gelenler, şehirde Ermeni tutuklu olup olmadığını araştırdılar ve Almanların 24 saat içinde şehri terketmelerini emrettiler. (**Sabah:** 30)

3. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, Rumlara, tahriklerden kaçınmalarını ihtar etti. Tevfik Paşa Hükümeti, Rum tahriklerinin önlenmesi için Yüksek Komiser'e başvurmuştu.(**Jaeschke 1:** 7) ★Yunanistan, siyasî temsilci olarak Kanelopulos'u, askerî temsilci olarak da Katehakis'i İstanbul'a gönderdi. Konsolos olarak Goharis, daha önce gönderilmişti. (**PM:** 36)

4. İstanbul'da İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri ilk ortak toplantılarını yaptılar (**Jaeschke 1:** 7).

5. Mebuslar Meclisi'nin 5. Şubesi'nde, Posta Telgraf eski Bakanı Hüseyin Haşim Paşa'nın ifadesi alındı. Balıkesir Mebusu olan Paşa Hükümet'e 1917'de girdiğini, bu nedenle suçlamaların çoğuyla ilgisi olmadığını söyledi. (**Meclisi Mebusan 521:** 309-320)

6. Ukrayna Orta Elçisi, Padişah'a güven mektubunu sundu (**TV:** 3407; **Hadisat:** 29).

7. İngiliz Genelkurmay haberalma raporu: Türk milleri üç gruba bölünmektedir: 1. İttihat ve Terakki, 2. Memleketin refahını isteyenler, 3. Asıl amacı barış içinde yaşamak olan siyasî kanıdan yoksun halk (**Jaeschke 2:** 168).

1918 — KASIM

8. **Figaro:** Veliahd Abdülmecit, Associates Press muhabirini kabul etti ve "Yardımınızı arzu ederiz" dedi. (**Jaeschke 1:** 7). **Yeni İstanbul:** Almanya Türkiye'yi harbe girmeye zorlamıştır (**Jaeschke 1:** 7). **Ati:** Memleketlerine iade edilen (Türkiye'ye geri dönen) gayri müslim muhacirlerin miktarı 23.594 kişi imiş. **Haftalık Gazete:** Yunanistan'ın amaçları. **İkdam:** Aydın vilayetimiz ve Yunanlıların hülyası. **Minber:** Soba Borusu (Tevfik Paşa). **Hadisat,** Tehcir adıyla katliâm yapanların cezalandırılmasında komisyonlar kurarak çalışmayı eleştiriyor. Suçun apaçık ortada olduğunu, suçluların şimdiye kadar asılmış olmaları gerektiğini yazıyor. **Ses** (Balıkesir) İzmir muhabirinin mektubunda İzmir'deki Rum gösterileri ve Rum basınının yazıları kınanıyor. İzmir Türk mebuslarının sessizliği ayıplanıyor.

29 — CUMA

1. Ateşkes Anlaşması'nın yarattığı tehlikelere, devletin çökertilmesi ve milletin bağımsızlık haklarını yokedilmesi,Türkiye topraklarının işgal altına alınması çabalarına karşı ilk örgütlü toparlanma: Millî Kongre, Talim ve Terbiye Derneği'nde ilk toplantısını yaparak kuruldu. Göz Doktoru Esat Paşa'nın yönetiminde 50 parti ve derneğin katıldığı Milli Kongre toplantısında, bir proğram komisyonu kuruldu. Bağımsızlık düşüncesi çevresinde çeşitli eğilimleri temsil eden Millî Kongre, bildirisini 6 Aralık'ta yayımlayacak (**Tunaya:** 417; **Tunaya II:** 150; **Gökbilgin. I:** 149; **BTTD** 21: 5; **Tansel I:** 149)
2. 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa, İngilizlerden gelecek tehlikelere karşı Savaş Bakanlığı'nı uyardı. Allenby'nin isteği üzerine Ali İhsan Paşa 9 Şubat'ta İstanbul'a çağrılacak, 2 Mart'ta tutuklanacaktır. (**TİH** I: 96, 206)
3. Dün İstanbul'a gelen Kâzım Karabekir, Harbiye Nezareti Müsteşarlığı'ndan alınmış olan arkadaşı Albay İsmet'le (İnönü) görüştü. İsmet Bey'den kendisinin Doğu'ya tayin ettirilmesini istedi. Karabekir'e göre İsmet Bey, askerlikten ayrılarak çiftçilik yapmayı önerdi. (**Karabekir 2:** 32)
4. İngiliz Dışişleri, Roma Büyükelçisi Rodd'a, "Küçükasya'ya yapılacak bir İtalyan çıkarması, arkadan bir Yunan çıkarmasını kaçınılmaz kılar. Majesteleri Hükümeti, bir Yunan isteğini, İtalyan örneğine uyarak reddetmeyebilir" diye yazdı. Rodd, İtalyan Başbakanı'nın diğer İtilaf Devletleri'nin rızalarını almadan İtalya'nın Küçükasya'ya çıkarma yapmayacağı konusunda güvence verdiğini yazmıştı. (**Jaeschke 1:** 7)
5. **Vakit:** Yavuz hırsız misali: Bulgarlar Edirne'yi elde etmek için Amerika'ya başvurmuşlar. **Minber:** Nasıl bir hükümete muhtacız? **Tasviri Efkâr:** Hep kendimiz yapacağız. **Ati:** İtilaf'ın talebiyle Hükümer, Bulgaristan'la ilişiği kesti. -Bolşevizm. **İkdam:** Eski adamlar hâlâ mevkide. Eski kabine yarı İttihatçı idi. Ya şimdiki kabine? Tasfiye politikası istiyoruz. **Sebilürreşat:** Elcezire aşiretlerinin sadakatı. **Akşam:** Ekmeksizlik, susuzluk, kömürsüzlük.

1918 – KASIM

-Barış şartları. -Hakikî ıslahatı nasıl yapabiliriz? -Asayiş hakkında Polis Müdürü muhabirimize ne diyor? **Zaman:** Kabine'nin talihsizlikleri. **Sabah'**ta Ali Kemal kanun yolundan ayrılınmamasını istiyenlere çatıyor. "Şimdiye kadar ne şer işlendiyse kanunî, şimdiden sonra cüz'î bir hayır işlemek lazım gelse gayrikanunî... **Hadisat:** Kabine'nin tasfiyesi meselesi ve Prens Sabahattin.

30 – CUMARTESİ

1. Kars Millî İslam Şûrası'nın 3 gün sürecek kongresi Kars'ta açıdı. Kongre'ye milletvekili adıyla 60 temsilci katılıyor. Millî İslam Şûrası'nı 14 Kasım'da Kars'ta yapılan kongre kurmuştu. Şûra, Ordunun çekileceği yerleri koruyacak Millî Kongre, 18 Ocak'ta toplanarak Cihangiroğlu İbrahim başkanlığında Güney-Batı Kafkas Geçici Hükümeti'ni kuracaktır. (**Kırzıoğlu:** 8; **Erdoğan:** 169; **TK** 126: 132; **Şapolyo 2:** 158).

2. Hükümet, Alman ve Avusturyalı uzmanlar tarafından yapımı durdurulmuş olan Toros Tünelleri'nin İngilizler tarafından işgalini istemeye karar verdi... (**Akşin:** 143)

3. Musul ili topraklarının İngilizler tarafından işgali tamamlandı. İngilizler Musul şehrini 3 Kasım'da işgal etmişlerdi. (**Gnkur:** 157, 158) ★9. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa, Batum Müstahkem Mevki Kumandanlığı'ndan aldığı bilgileri çok acele bir telle Savaş Bakanlığı'na aktardı. Buna göre İngilizler, Türk Askerlerine kötü davranıyor, silahlara el koyuyor, bunları Ermenilere dağıtıyor. Yakup Şevki Paşa, şeref ve haysiyete aykırı bu davranışlar karşısında ne yapmaları gerektiğini sordu. (**HTVD** 83; bel 1946).

4. Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa, şimdiye kadar 10.600 kadar Ermeni ve Rum göçmeninin Türkiye'ye geri döndüğünü açıkladı (**Jaeschke 2:** 37).

5. Ermeni Temsilcisi Bogos Nubar Paşa, İtilaf Devletleri'ne başvurdu:İtilaf Devletleri ve Milletleri Cemiyeti'nin himayesinde bağımsız bir Ermenistan kurulsun (**Tansel** I: 121)

6. Kâzım Karabekir, Savaş Bakanı Abdullah Paşa'ya Doğu'da Ermenilerin yaptıkları kırım hakkında bilgi verdi. Onun, kendisini Doğu'ya tayin ettirmesini istedi. Karabekir, 25 Aralık'ta Tekirdağ'daki 14. Kolordu Komutanlığı'na atanacak, 13 Mart'ta da 15. Kolordu Komutanlığı görevine getirilecektir. (**Karabekir 2:** 32)

7. Abdullah Paşa, Başbakan'a, İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserlerinin Samsun, Adana ve Musul'daki güvensizlikten şikâyetleri konusunda bilgi verdi (**Jaeschke 1:** 8).

1918 — KASIM

8. İtilaf Devletleri'nin 26'da, gözaltına alınmasını istedikleri Avusturya Büyükelçisi Pallavicini İstanbul'dan ayrıldı. Ateşkes anlaşmasına göre, Türkiye, Almanya ve müttefikleriyle ilişkisini kesmek zorunda. Hükümet, Bulgaristan'la da ilişiği kesmiş bulunuyor. (**Hadisat:** 29; **Vakit:** 1 Aralık; **Söylemezoğlu:** 28).

9. İngiliz Yardım Kurumu'nun müdürü Rahip Frew, hapishanelerin kötü durumundan şikâyet etti (**Jaeschke 1:** 8).

10. İngilizlerin elinde tutsak bulunan 300 Türk askeri Mısır'dan İstanbul'a getirildi. Yurt dışındaki Türk tutsaklar, zaman zaman gemilerle İstanbul'a gelmeye devam edecektir. (**Hadisat, Sabah:** 1 Aralık)

11. Müttefikler, Almanya topraklarından Alsas - Loren'in işgalini tamamladılar (**Türkgeldi 2:** 102).

12. **İkdam:** Amerika ve Türkiye: Her milletin kendi başına bırakılması. -İsviçre'de Prens Sabahattin Bey'in faaliyeti. **Vakit:** İtilaf hükümdarları Paris'te toplanıyor. **Minber:** Tehlike karşısında birlik. -İçişleri eski Bakanı Ali Fethi Bey'in Sabah yazarı Ali Kemal'e cevabı. **Yeni İstanbul'**da Sait Molla: Rum ve Ermeni vatandaşlarıma... Fail hepimiziz, çünkü sustuk. **Hadisat:** Genel af, çok, pek çok gecikti. Rumca gazeteler, ahaliye silah dağıltıldığını ısrarla ileri sürüyorlar. -Geçen Hükümet döneminde korkudan Müslüman olanlar konusunda Patrikhane ile Mezhepler Nezareti arasında görüşmeler yapılıyor. -Türkçülük akımının tahribatı.

1918 — ARALIK

1 — PAZAR

1. Hükümet gazetelere sansür koydu. Çıkarılan emre göre İtilaf Devletleri'nin askerî harekâtı hakkında, heyecan verici ve milliyetlerin arasını açan,Padişah'a saygısız, büyük devletlere düşmanlık güden ve hükümet şeklini değiştirmeye yönelik yayın yapılamayacak. Yarından başlayarak İstanbul'da gazetelerin birçok yeri sansürlü çıkmaya başlayacak, 20 Ocak'ta Sansür Kurulu'na İtilaf Devletleri de girecek, 5 Şubat'ta sansür ağırlaştırılacaktır. Sansür sebebiyle İstanbul basını Erzurum, Sivas Kongreleri ve Büyük Millet Meclisi'nin açılışı haberlerini veremeyecektir. Ali Rıza Paşa ve 1920 yılı Ekiminde Anadolu ile uzlaşmak için kurulan Tevfik Paşa hükümetleri zamanında sansür gevşeyecektir. (**Minber, Hadisat, Sabah, Ati:** 2, **Vakit, Akşam:** 2, 3, 4; **Tas.Ef:** 2, 3; **İkdam:** 3, 4).

2. Doğu Trakya'nın Türkiye'den koparılmasını önlemek amacıyla Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti (Osmanlı Haklarını Savunma Derneği) resmen kuruldu. Dernek, Edirne ve Lüleburgaz'da kongreler yapacak, Avrupa'ya delegeler gönderecek, daha sonra Anadolu ve Rumeli Hak-

1918 – ARALIK

ları Savunma Derneği'nin Edirne'deki bir şubesi olacaktır. Derneğin 7 Kasım, 2 ve 15 Aralık'ta kurulduğuna ilişkin kayıtlar da vardır. (**Bıyıklıoğlu 2:** 124; **Ati:** 2; **Tas.Ef:** 7; Heyetin kurulduğu ve çalışması; **Tunaya:** 478; "2 Aralık"; **Hadisat** 1 "Edirne'de Müdafaa-i Hukuk-u Milliye maksadıyle teşekkül eden heyet"in bildirisi).

3. Bölgenin Türklerden ayrılmasını önlemek amacıyla İzmir'de İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti (İzmir Osmanlı Haklarını Savunma Derneği) resmen kuruldu. Derneğin kuruluş çalışmaları 6 Kasım'da başlamıştı. Dernek ilk büyük kongresini 17 Mart'ta yapacak, İzmir'de nüfus çoğunluğunun Türk olduğu konusunda broşürler çıkaracaktır. (**TİH I:** 134; **Taçalan:** 147; **Cebesoy 1:** 41)

4. İngiliz savaş gemileri Batum'a geldi. ★ Kafkas Ordusu'ndan 1301 - 1309 (1885-1893) doğumlular da terhis edildi. ★ İngilizlerin diretmesi üzerine Dışişleri Bakanlığı Kars, Ardahan, Batum'un boşaltılmasında acele edilmesini, 9. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa'nın değiştirilmesini Hükümet'ten istedi. (**İHH:** 5)

5. Yemen, Hudeyde ve Asir illeri İngiliz kuvvetlerince işgal edildi. Hicaz İli'nin Mekke Sancağı ile Cidde sancağı 1916'da İngiliz işgali altına girmişti. Osmanlı birlikleri Yemen ve Asir'den 15 Şubat 1919'da çekilmeye başlayacak, İngilizler Medine'yi 10 Ocak'ta işgal edeceklerdir. (**Gnkur:** 143, 144)

6. Kâzım Karabekir, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa ve eski Başbakan İzzet Paşa ile görüştü (**Karabekir 2:** 82). ★Ali Fuat Paşa Katma'dan İstanbul'a hareket etti (**Cebesoy 1:** 31). ★İzmir Valisi Etem Bey, görevine başladı. 24 Ekim'de Rahmi Bey'in görevine son verilmesi üzerine Nurettin Paşa vali vekili olmuş, 6 Kasım'da Dickson gemisinin gelişinden sonra, bu görev Tahsin Bey'e verilmişti. Bugün göreve başlayan Etem Bey de çok geçmeden istifa edecek, 26 Ocak'ta Nurettin Paşa yeniden göreve başlayacaktır. (**Umar:** 42)

7. Milne'in raporu: Osmanlı Genelkurmayı 9 kolorduda ısrar ediyor. (Savaş Bakanlığı'nın 16 Aralık'ta cevabı: "3 Kolordu yeter!") ★Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: Padişah, Prens Sabahattin'in dönmesine izin vermek istiyor (**Jaeschke 1: 8).**

8. Fransız ordusu, Alman topraklarına girmeye başladı. Almanya ile İtilaf Devletleri, 11 Kasım'da ateşkes imzalamışlardı. (**Hadisat:** 1 Aralık; **Türkgeldi** 2: 102).

9. **Tasviri Efkâr:** Halkı yükseltmek lazım. - Wilson'un terazisi doğru tartıyor mu? **Sabah:** Ocak ve Ocaklılar (İttihat ve Terakki). **Yeni İstanbul:** Adeta Almanların sömürgesi olmuştuk. **Minber:** İngiliz gazeteci Price'in demeci:

1918 — ARALIK

İngiltere'ye gider gitmez yapacağım ilk iş. Türklerin büyüklüğünü tanıtmak olacaktır. (**Jaeschke1:** 8). **İkdam:** Matbuatımız sefil dedikodularla, şahsiyatla uğraşıyor. -Sabahattin Bey barış için itilaf Devletleri'yle müzakere ediyor.- Şehrimizde Ateşkes uygulaması ve Rumlar. **Ati:** Almanya'da ordu, Bolşevik harekâtına karşı Hükümet'le beraber, **Hadisat,** Yüce Divan'a verileceklerle ilgili komisyonun pek yavaş hareket ettiğinden şikâyet ediyor. İstanbul'da **Köy Hocası** adlı 15 günlük derginin ilk sayısı: Bizi sahici Müslümanlık kurtarır.

2 — PAZARTESİ

1. 30 Kasım'da açılan Kars Kongresi görüşmelerini tamamladı. 60 kişiyle açılıp 70 kişiyle kapanan kongrede, Kars İslam Şûrası'nın kurulması kararlaştırıldı. Cihangiroğlu İbrahim Bey başkanlığında 12 kişilik Şûra merkez temsilcileri seçildi. Kongre, İngilizlerin Türk ordusundan teslim almakta olduğu silahları ele geçirerek bir millî şûra ordusu kurmaya, anavatana bağlı kalmaya da karar verdi. (**TK:** 126: 132)

2. Damat Ferit Paşa Ayan Meclisi'nde, Mebuslar Meclisi'nin dağıtılmasını istedi. Padişah, İngilizlerin İsteği üzerine Mebuslar Meclisi'ni 21 Aralık'ta dağıtacaktır. (**İkdam, Hadisat, Yeni Gazete, Vakit:** 3; **TV;** 3418 eki; **Minber:** 4)

3. Maliye eski Bakanı Cavit Bey, eski Başbakan İzzet Paşa ile görüştü. Savaş Bakanı Abdullah Paşa'ya karşı subaylar arasında galeyan ve bir örgütlenme olduğu konuşuldu. İzzet Paşa, Hükümet düşer de kendisine başbakanlık teklif edilirse birşey yapıp yapamayacaklarını, özellikle para bulup bulamayacaklarını sordu. Cavit Bey, Fransızlar ve İngilizlerle görüşülerek belki bir çözüm yolu bulunabileceğini söyledi. (**Tanin:** 12.9.1945).

4. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: Bugünün üç meselesi asayişsizlik, Ermeni kızlarının azat olması ve halkta bulunan silahlardır. (**Jaeschke 1:** 9).

5. İngiliz Dışişleri'nin bugün aldığı bir muhtırada Karadeniz kıyılarında İtilaf Devletleri'nin himayesinde bir Pontos devleti kurulması istendi (**Akşin:** 241; **Jaeschke 1:** 9; **2:** 57).

6. İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri, 13 Eylül 1915 tarihli terkedilmiş mallar hakkındaki yasanın yürürlükten kaldırılmasını istediler. (**Jaeschke 1:** 9).

7. Mebuslar Meclisi'nde, İaşe eski Bakanı Kemal Bey'in ifadesi alındı. Kemal Bey, Talat Paşa Kabinesi'nin son zamanında 1,5 ay bakanlık yaptığını söyleyerek Divaniye Mebusu Fuat Bey'in, Savaş Kabinelerinin Yüce Divan'a verilmesini isteyen 28 Ekim tarihli dilekçesindeki 10 maddelik suçlamalarla

1918 — ARALIK

ilgisi bulunmadığını, şirketlerle kişisel olarak ilgilendiğini söyledi. İaşe yolsuzlukları ile ilgili soruları cevapladı. (**Meclisi Mebusan 521** : 321-332).

8. **Ati:** Basınımız yine sansürle zincirlendi. -Celal Nuri: Hürriyet. **Sabah:** Hükümet muhaliflere geçmelidir. **Minber:** Veliahd-ı Saltanat Hazretleri'nin sadrazam olacakları dün rivayet edilmişse de kesin olarak yalanlanmasına izinliyiz.- Anayasa'ya aykırı olarak Hükümet sansür usulünü yeniden koymuştur. **Vakit:** Barış hazırlıkları başlıyor. -Basın sansürü. **Hadisat:** İtilaf Devletleri'nden Sait Halim Paşa bir, Talat Paşa iki kere barış teklifi aldılar, fakat savaşa devam etme cinayetini işlediler. Hele bir Yüce Divan kurulsun, daha neler duyacağız!... **Akşam**'da Necmettin Sadık'ın, başlığından başka her satırı sansürce çıkarılmış yazısı: "Mahut usuller" (Gazetenin diğer sayfalarının da yarısı beyaz!..)

3 — SALI

1. İngilizlerle Fransızlar, İstanbul'da hangilerinin daha yetkili olduğu tartışmasını şimdilik çözdüler. İki ülke arasında Londra'da yapılan anlaşmaya göre, Türkiye'nin Avrupa bölümünden Fransız d'Esperey, Anadolu bölümünden ise İngiliz Milne sorumlu olacak. (**Akşin:** 107: **Şimşir 2:** 51; **Bıyıklıoğlu:** 80)

2. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Medine Muhafızı Fahrettin Paşa'nın belirli bir tarihe kadar teslim olmaması halinde Arapların harekete geçirilmesini emretti. Fahrettin Paşa, Padişah'tan emir gitmedikçe Medine'yi teslim etmiyor. (**Bel.** 143: 338).

3. İngiliz işgalinin yaklaşmakta olduğunu gören Urfalılar, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurdular.

4. Genelkurmay Başkanlığı, Türkiye'de Alman Askerî Kurulu Başkanı Liman Von Sanders'ten, bir yazı ile, kendisinin ve Alman subaylarının ilk araçla İstanbul'u terketmelerini rica etti. Sanders ve Alman askerlerinin ilk kafilesi ancak 29 Ocak'ta İstanbul'dan ayrılabilecektir. Sanders de Alman askerlerinin taşınabilmesi için Savaş Bakanlığı'ndan 23 Kasım'da gemi istemişti. (**HTVD:** 32 ves. 815)

5. **Minber**'in başyazısı: Paşam o senin harcın değildir... (Yazının başlığından başka her satırı sansür edilmiş!). -Hükümet dün Mebuslar Meclisi'ne gitmeyip Babıâli'de basın siyasetiyle meşgul olmuş ve bazı musibet icraat kararlaştırmıştır. **Ati:** Sansürlerimiz (sansürlü). **Tasviri Efkâr:** Birlik sağlamak amacıyla tasfiye meselesi uzlaştırılabilir mi? **Sabah:** Alınımızın yazısı. **Vakit:** Avusturya'da savaş sorumlularının yargılanmasına karar verildi. **İkdam:** İstikbalde Balkan siyasetimiz. **Hadisat:** Süleyman Nazif'in İsmail Suphi Bey'le polemiği. -Sansür ve basın. **Yeni Gazete**'nin 4-1568. sayısı: Senato'da Ahmet Rıza ve Damat Ferit'in dünkü önergeleri. Ahmet Rıza,

1918 — ARALIK

katliâm sanıklarının yargılanması ile ilgili önergesinin savsaklanmamasını, Damat Ferit, Mebuslar Meclisi'nin dağıtılmasını istiyor.**Akşam**'da Necmettin Sadık'ın dün sansürce çıkarılan yazısı: Mahut Usuller. (Sansüre çatıyor.) - Gazetemizin dünkü sayısı okuyucularımızı kahkahalarla güldürecek bir durumdaydı. Abdülhamit zamanından kalma, mahut kafalı bir sansüre uğramış, nerede zulm, kahır, millet, kuvvet, istibdat vb. kelimeler varsa çıkarılmıştır. Olay Bakanlar Kurulu'na aksetmiştir.

4 — ÇARŞAMBA

1. Vilayat-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (Doğu Anadolu Hakları Savunma Derneği) İstanbul'da kuruldu. Doğu Anadolu'nun Ermenilere ve Gürcülere verilmesini önlemek, Türkiye'de kalmasını sağlamak amacıyla kurulan derneğin başına Mahmut Nedim Bey getirildi. Kurucuları: Beyrut eski Valisi İsmail Hakkı, Beyazıt Mebusu Şefik, Diyarbakır Mebusları Zülfü ve Fevzi, Süleyman Nazif Beylerle Cevat (Dursunoğlu), Hoca Raif Efendi. Dernek 10 Mart'ta Erzurum'da bir şube açacak, Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti ile birlikte 23 Temmuz'da Erzurum Kongresi'ni düzenleyecektir. (**BTTD** 35: 6 "2 Aralık"; **Himmetoğlu** II: 52 "3 Aralık"; **Tas.Ef:** 14; **Ati:** 16, "Çalışmasını tebrik ederiz."; **Dursunoğlu:** 17; **Hadisat:** 4, "Vilayat-ı Şarkiye'de Türk ve Kürtlerin hukuk-u milliyesini müdafaa azmiyle... bir heyet teşkil edilmiş ve resmî muameleye tevessül kılınmıştır...". 14: "İlk toplantısını dün yaptı")
2. İstanbul'da birçok ünlü gazetecinin yer aldığı Wilson Prensipleri Cemiyeti kuruldu. ABD Başkanı Wilson, 18 Ocak 1918'de yayımladığı bir programın 12. maddesinde, Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin Türkiye'den koparılmamasını öngörüyordu. Dernek bu görüşün propogandasını yaparken Amerikan mandacılığının da öncülüğünü yapacaktır. Yönetim kurulu: Halide Edip, Dr. Celal Muhtar, Ali Kemal, Refik Halit, Tahsin. "Heyet-i Faaleye"de bulunanlar: Celal Nuri (Ati), Necmettin Sadık (Akşam), Velid Ebüzziya (Tasviri Efkâr), Cevat (Zaman), Ali Kemal (Sabah), Ahmet Emin (Vakit), Mahmut Sadık (Yeni Gazete), Yunus Nadi (Yenigün) ve yazar ve düşünürlerden "birçok zevat", Genel Yazmanı: Ragıp Nurettin. (**Hadisat:** 6; **Yeni Gazete:** 7; **Ati:** 6, 15; **Vakit, Minber, Tas. Ef:** 6; **Tunaya:** 445; **Tunaya II:** 245).
3. Türk birlikleri bütün Kuzey-Batı İran'ı boşalttı. Arpaçay üzerindeki 1877 sınır hattına geldi. ★ Harbiye Bakanlığı, Kars, Ardahan, Batum'da milis kuvvetlerinin Türkleri korumalarını emretti (**İHH:** 5; **Jaeschke 1:** 9).
4. İngiliz Yüksek Komiseri Vekili Webb'in raporu: Padişah popülerdir ve İngiltere'ye karşı iyi niyetlidir (**Jaeschke 1:** 9).

1918 — ARALIK

5. Siyonistlerin lideri Weizmann, İngiliz Dışişleri Bakanı A.J. Balfour ile Filistin sorununu tartıştı. Filistin'e, aynı kuşaktan 4-5 milyon Yahudi yerleştirilmesini, buranın bir Yahudi yurdu haline getirilmesini istedi. Balfour'un sorusu üzerine, Yahudi devleti içinde, Yahudi olmayanların yurttaşlık haklarından bütünüyle yararlanacaklarını söyledi. Balfour, Faysal ile anlaşmalarını tavsiye etti. (**Evans:** 120)

6. **Sabah:** Mebuslar Meclisi'nde ve Âyan'da bu oyun devam edemez. Damat Ferit Paşa'nın teklifini nazarı itibara almanın zamanı geldi. (Damat Ferit önceki gün Meclis'in feshedilmesini istemişti.) **Tasviri Efkâr:** Sansür meselesi. **İkdam:** Sansürün geri gelişi. - Türkler mağdur ve masumdur. **Vakit:** Savaştan barışa geçiş. - Ermenileri göçettirme suçluları hakkında soruşturma başlıyor. **Minber:** Yunanistan tahtının İngiliz prenslerinden birine verilmesi için kuvvetli bir cereyan vardır. **Yeni İstanbul:** Sükûna doğru. **Hadisat:** Genel af ve siyasî kin.-İngiltere, İmparator Wilhelm'in iadesi için Hollanda'ya baskı yapacak. - (Gazetede ilk sansür.) **Akşam:** Din ve ıslahat. - Şerif Paşa kimdir? - Başımıza gelenler (önceki günkü sayının sansür edilişi).

5 — PERŞEMBE

1. Dün kurulan Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin yöneticileri Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson'a bir mektup gönderdiler. Mektupta Türkiye'de yapılacak reforma Amerika'nın tek başına rehberlik etmesi istendi. Mektuba göre Amerika, Türkiye'yi en az 15 yıl aydınlatacak, eğitecek ve koruyacak. Mektubu yazanlar Halide Edip (Öğretmen), Celal Muhtar (Eski Bakan), Yunus Nadi (Yenigün). Ahmet Emin (Vakit), Velit Ebüzziya (Tasviri Efkâr), Ali Kemal (Sabah), Mahmut Sadık (Yeni Gazete), Celal Nuri (Ati), Necmettin Sadık (Akşam), M. Celal (Zaman). Dernek, İngiliz Hükümeti'ne gönderdiği bir başka mektupta da İngiltere'nin Türkiye'deki Amerikan mandasına aracılık yapmasını istedi. 1919 yılında Amerikan mandacılığı İstanbul'da birçok çevreler tarafından hararetle savunulacak, gazetelerin çoğu bunun propagandasını yapacaktır. (**Erol:** 36, 39; **TA** 3: 237; **Tas.Ef:** 6; "Derneğin kararları"; **Tunaya** II: 257; **Sabah:** 22; Avcıoğlu: **Yeni Halkçı:** 5 Ağustos 1973)

2. İtilaf Devletleri'nin sürekli sıkıştırmaları sonucu, 9. Ordu, Gürcü ve Ermenilere ait topraklardan çekildi. Buralar Gürcistan'a ve Ermenistan'a bırakıldı. (**TİH** I: 155; **Selek 2,** I: 81)

3. İkinci Ordu Kumandanı Nihat Paşa, eldeki mevcut trenlerin Pozantı'ya silah ve erzak taşımakta olduğunu bildirerek Harbiye Nezareti'nden Adana'ya tren gönderilmesini istedi. Nihat Paşa'nın verdiği bilgiye göre, terhis edilen askerler yaya gidiyor. (**HTVD** 32, ves. 814)

4. Çarlık Rusyası başbakanlarından Lirof, Dışişleri Bakanı ve Kadetlerin yöneticilerinden Milyakof, bazı generaller İstanbul'a geldiler. İstanbul'da birkaç

1918 — ARALIK

gün kalıp Paris'e gidecek olan Milyakof, Rusya'ya kuvvetli bir İtilaf donanmasının gönderilmesini, buna dayanarak yeni bir Rusya kurulmasını istiyor. (**Vakit:** 6,7,8; **Minber:** 7, 8, 9; **Yeni Gazete:** 7 "Dün geldi")

5. İstanbul'da Alman Askerî Kurulu Başkanı Liman Von Sanders, Türk Genelkurmayı'na Alman ve Avusturya askerleri ile savaş araçlarının nerelerde bulunduğunu bildirdi: Sivas-Hekimhan arasında otomobil kolları, Tokat-Samsun arasında 930 Alman ve Avusturyalı, Sivas'ta 180 Alman ve Avusturyalı, Samsun'da 80 bin litre benzin, 8 bin litre zeytinyağı, 8 bin litre makina yağı... (**HTVD** 32, ves. 804)
6. Savaşta Türkiye'nin müttefiki olan Bulgaristan'ın İstanbul Büyükelçisi Koloşef, Bulgaristan'la ilişiğin kesilmesi üzerine, yurduna gitmek için İstanbul'dan ayrıldı. İtilaf Devletleri 26 Kasım'da Bulgaristan'la ilişiğin kesilmesini, Büyükelçi'nin gözaltına alınmasını istemişlerdi. Aynı durumda olan Avusturya Büyükelçisi de 30 Kasım'da İstanbul'dan ayrılmıştı. (**İkdam, Yeni Gazete:** 6)
7. İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Hohler'in raporu: İstanbul'un Türkler tarafından yönetilmesine son vermek için şimdiki şartlardan yararlanılmazsa çok yazık olacak... Türkler bir domuz ahırını bile yönetemezler. Buradaki yönetim, her İngiliz'i tiksindirecek kadar ağırdır! (**Sonyel:** 11) ★ İngilizlerin Bern Elçisi (daha sonra İstanbul Yüksek Komiseri) Rumbold, Almanya'daki Türk öğrencilerinin sıkıntılı durumunu, ülkesinin Dışişleri Bakanlığı'na bildirdi(**Jaeschke 1:** 9).
8. **Yeni İstanbul:** Büyük bir sima: (Fransız) General Foşh. - Hainlere ceza mı, lütuf mu vadedildi? **Tasviri Efkâr:** Neler kaybediyoruz? **Ati:** Bu hafta içinde Rus filosu limanımıza gelecekmiş. İstanbul - Budapeşte arasında yakında şimendifer işleyecek, şehrimize yakında Sırbistan temsilcisi gelecekmiş. **İkdam:** Ateşkesin imzalanmasından başlanarak ilk yapılacak iş, suçluların cezalandırılmasıydı. Böylece hem Türklere sürülmek istenen leke temizlenecek, hem de içte memnuniyet meydana getirilecekti. En büyük caniler fütursuzca kaçırıldı. **Hadisat'**ta Süleyman Nazif, Önceki gün kurulan Doğu İlleri Hakları SavunmaDerneği'nin amaçlarını açıklıyor (Sansürlü). **Ses** (Balıkesir): Zavallı köylülerimiz. Şu dört buçuk yıl içinde ne işkenceler, ateşler, ne büyük sefaletler ve felaketler gördü. Uğursuz savaşın bütün ağırlıkları onların omuzlarına yüklenmişti. Köylü demek velinimet demek, çoğunluk demek, asıl millet demektir. Bu varlığın ihmali, vatanın batması demektir. **Söz**'de Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti'nin, Mahmut Şevket Paşa suikastında idam edilenlerin yakınlarını arayan ilanı (**Tunaya** II. 140).

6 — **CUMA**

1. 29 Kasım'da ilk toplantısını yapan Millî Kongre, büyük kongresini yaptı; bildiri ve programını yayımladı. 60 kadar derneğin katıldığı Göz Doktoru

1918 – ARALIK

Esat Paşa yönetimindeki Millî Kongre, bütün millî kuvvetleri birleştirmeye, milletin hak ve çıkarlarını elde etmeye, Milletler Cemiyeti'ne hür ve bağımsız bir millet olarak girmeye, basında dayanışmaya, ülkedeki milletler arasında uyuşma ve dostluk kurulmasına, yayın yapmaya ve yabancı ülkelere kurul göndermeye çalışacağını ilan etti. İngilizler ve Damat Ferit Hükümetleri Millî Kongre'nin çalışmalarından hoşlanmayacaklar. Esat Paşa 18 Mayıs'ta tutuklanacak ve Kütahya'ya sürgüne gönderilecektir. (**Hadisat, Vakit, Minber, İkdam:** 7; **BTTD** 21:5)

2. İngiliz işgali, Güneydoğu'da ateşkes sınırının içine uzandı. İngilizler, bir Hintli taburu ve bir süvari bölüğü ile Kilis'i işgal ettiler. Kilis Ermenileri sevinçli. Hintli askerler ise, ağlayan Kilisli Müslümanlara üzülüyor. İşgalciler telgrafhaneye el koyarak Kilis'in İstanbul'la ilişiğini kestiler. Halkın ürünlerine el kondu. 28 Şubat'ta Halep'te meydana gelen karışıklık bahane edilerek 16 Kilisli tutuklandı. (**TİH** IV: 13; **Gnkur:** 30)

3. Sait Paşa, Aden'i İngilizlere teslim etti. İngilizler, Medine'nin tesliminde de acele ediyorlar. İngiliz temsilcisi Wingate, Kahire'den İngiliz Dışişleri'ne Allenby'nin isteğini bildirdi: Medine Kumandanı Fahrettin Paşa'nın teslimini sağlamak üzere, İstanbul Hükümeti'nin emirlerini taşıyan bir Türk subayının gönderilmesinin sağlanması. (**Bel.** 143: 339)

4. İstanbul, uluslararası açık bir şehir görünümünde. Bugün 6 gemilik bir Japon filosu, eski Rus Dışişleri Bakanı ve Kadet Partisi Başkanı Miliyakof (krş. 5), Selânik'ten bir Rus generali geldi. Japonlar savaşta İtilaf Devletleri'nin müttefiki idi. 12 Nisan 1919'da bir Japon ticaret kurulu; 17 Nisan 1921'de de bir Japon elçisi İstanbul'a gelecek. (**Yeni Gazete, Hadisat, Vakit, Ati:** 7; **Tas. Ef:** 9; **TİH** V: 10).

5. Kâzım Karabekir, Padişah'la görüştü. Padişah "Sizin gibi, genç, mert, güvenilir kumandanları olan bir millet elbet de batmaz!" dedi. Karabekir, kumandanların İstanbul'da toplanmasının hata olduğunu söyledi. Karabekir 28 Kasım'da Kars'tan İstanbul'a gelmişti. Genelkurmay Başkanı olmak isteyen Eski Kafkas 1. Kolordusu Kumandanı Karabekir, 25 Aralık'ta, Tekirdağ'da bulunan 14. Kolordu Kumandanlığı'na atanacak. (**Ati:** 7; **Karabekir 2:** 33)

6. Rum ve Ermeni kiliseleri, Türklere karşı işbirliği için Rum-Ermeni Birliği Komitesi'ni kurdular (Avcıoğlu **Milli Kurtuluş Tarihi** III: 1165).

7. İhtilal içinde çalkalanan Almanya'nın başkenti Berlin'de sokak savaşları oluyor. Halk kitlelerinin imparatorluk yönetimine karşı duyduğu kin, 3 Kasım'da Kiel Deniz Üssü'nde denizcilerin ayaklanması ile başlamış, ihtilal 9 Kasım'da Berlin ve Spa'ya sıçramıştı. 10 Kasım'da da Berlin'de İşçi, Asker ve Halk Temsilcileri Şurâsı kurulmuştu. İmparator II. Wilhelm'in tahttan vazgeçip Hollanda'ya sığındığı 9 Kasım'dan beri Almanya cumhuriyetle yönetiliyor. (**Ati:** 12; **Karabekir 1:** 9)

1918 — ARALIK

8. **Tasviri Efkâr:** Kendimizi tanıtmak teşebbüsleri başladı. (Wilson Prensipler Cemiyeti). **Yeni İstanbul:** Süleyman Radi'nin gazetemizle ilgisi kalmamıştır. - Abdullah Cevdet: Türkiye, nereye gidiyorsun? Hâlâ böyle bağırmakta fayda vardır. Seni öldürenleri(İttihatçıları) kucağında tuttukça barış masasının başına gidemeyeceksin. **Vakit:** İki büyük Türk dostu Piyer Loti ve Klodfarer'in lehimize yayını. - Rumların Trabzon Imparatorluğu'nu diriltme teşebbüsü. **Ati:** Kabine değişecekmiş. **İkdam:** Bugünün en önemli meselesi ekmek. **Hadisat:** Wilson Prensipleri Cemiyeti. **Yeni Gazete:** Eğlenceli bir celse. Dün Meclis-i Mebusan-ı İttihadiyun'da tarihî günlere mahsus bir hazırlık, bir telaş, bir sinirlilik vardı. - Yeni Bursa Valisi Hâzım Beyefendi. **Ses'te,** Sulha u Selamet Cemiyeti'nin ilanı: Adapazarı'ndan dönen Ermeni cemaati için yerinde bir hastane yaptırılacağı. Kolaylık gösterilmesi için Hilal-i Ahmer'e başvurulduğu (**Tunaya II:** 140).

7 — CUMARTESİ

1. Padişah, Ayan Meclisi üyesi Azeryan Efendi'yi kabul etti. Ermeni kırımından ötürü üzüntülü olduğunu, bu yolsuzluklardan ötürü bütün milleti suçlamanın doğru olmadığını söyledi. (**Gökbilgin** I: 15) ★Talat Paşa Hükümeti'nde 1,5 ay İaşe Bakanlığı yapmış olan Kemal Bey, Mebuslar Meclisi'nin 5. Şubesi'nde millî şirketler hakkında bilgi verdi. Yüce Divan'a sevkedilmesi istenenlerden Kemal Bey ve İttihat Terakki Hükümeti, halkın yiyecek ihtiyacını düşünmek yerine, bir takım kişileri zengin etmekle suçlanıyor. (**Meclisi Mebusan 521:** 342)

2. Veliahd Abdülmecit'in İngiliz gazetecisi Ward Price'a 1 Aralık'ta verdiği demeç The Morning Post'ta: İttihat ve Terakkî hâlâ var. İktidara gelmesini tek başımıza önleyemeyiz. Padişah ve ben sizin yardımınızı hararetle istiyoruz. Biz Türkler bütün kültürümüzü Fransa ve İngiltere'den aldık... (**Vakit, Sabah, Tas. Ef:** 18; **Jaeschke 2:** 12).

3. Maliye eski Bakanı Cavit Bey, bugünkü notlarında Tevfik Paşa Hükümeti'ne karşı ve yeni hükümeti kurmak için yapılan çalışmaları anlatıyor. Ahmet Rıza, kendi seçtiği ittihatçılarla parti yeniden kurulursa kendisinin başa geçeceğini söylemiş. Fethi Bey razı olmamış. Mustafa Kemal, Ahmet Rıza'nın başkanlığı altında bir Hükümet listesi hazırlamış. (**Tanin:** 13.9.1945; aynı konuda 11 tarihli notları: **Tanin:** 15.9.1945)

4. Bir İngiliz birliğinin 3 Aralık'ta gelişinden sonra Fransız birlikleri de Antakya'ya girdi. (**Karacebe:** 57). ★2. Ordu Kumandanı Nihat Paşa, işgal sırasında azınlıkların taşkınlıklarına karşı önlem alınmasını Savaş Bakanlığı'ndan istedi. (**HTVD** 33, ves. 817; **TİH** I: 70).

5. İngiliz YÜksek Komiserliği memurlarından Hohler'in raporuna göre, Türkiye'de tedavüldeki para miktarı 165 milyon Osmanlı Lirası (**Jaeschke 1:** 9).

1918 — ARALIK

6. Azerbaycan Parlamentosu Fatih Ali Han'ı Başbakanlığa getirdi (**TİH** III: 18).

7. **Minber:** Temelsiz bir bina: Wilson Prensipleri Cemiyeti, **Sabah:** Bu Meclis böyle kalamaz. **Tasviri Efkâr:** İstanbul'u kurtarmak için. **Sabah:** Sabahattin Bey (Prens) ve mesleği (siyaseti). **Vakit:** Limanımızda bir Japon filosu. - İstanbul'da bir Rus heyeti. -Millî Kongre'nin bildirisi. **Yeni Gazete:** Barışa hazırlanırken: Bugünün işi, barış masası başında geleceğimize karar verilirken, doğal haklarımızı nazarı dikkate aldırmak için hazırlanmaktadır. Barışa kadar, zaman, suçluları cezalandırma yolları aramak, ekmek ve kömür meselelerini hal etmekle, asayişi korumaya çalışmakla geçerse, kâr hanesine ne kaydedilebilir? **Hadisat:** Kabine kendini nasıl savunacak? - Kayseri'den Ermeni gazetelerine yazıldığına göre, şehirde 2-3 bin kadar İslam olmuş Ermeni kadını varmış. Bunların ekserisinin kocası vefat ettiğinden büyük kısmı sefalet halinde imiş. - Millî Kongre'nin bildirisi.

8 — PAZAR

1. 30 Kasım - 2 Aralık tarihleri arasında toplanmış olan Kars İslam Şûrası Başkanı Emin Ali imzasıyla, Japon İmparatoruna çekilen telgrafta "Asya Asyalılarındır" denilerek Kars İslâm Şûrası'nın tanınmasına İmparator'un yardım etmesi istendi. (**Kırzıoğlu:** 14).

2. Harbiye Nazırı Abdullah Paşa, Medine Muhafızı Fahrettin Paşa'ya, 6 ve 28 Kasım tarihli teslim ol emrini tekrar bildirdi. Telsizle verilen emir, Yüzbaşı Ziya Bey'le elden de gönderildi. Fahrettin Paşa, ancak Padişah'ın emriyle teslim olacağı cevabını verecek, bu şart yerine getirildikten sonra 10 Ocak'ta teslim olacaktır. (**TİH** I: 47)

3. Sovyet Halk Komiserleri Konseyi, Estonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıdı (**UİT** 3: 158, **Ati:** 11).

4. **Yenigün**'de Yunus Nadi, Wilson Prensipleri Cemiyeti'ni ve Amerika'nın Türkiye'nin yönetimini üzerine alması görüşünü savunuyor (**Akşam:** 8; **Erol;** 46). Yeni İstanbul gazetesinin adı **Türkçe İstanbul** oldu. - Talat, Enver, Cemal paşalarla lanetli arkadaşlarından diğer 8 kişinin mutlaka idamla cezalandırılacaklarını kesinlikle ve belge göstererek beyan ederiz. **Vakit:** İtilaf memleketlerinde çıkan gazeteleri okuyunca, yeryüzünde bir Türk milletinin bulunduğunu unuttuklarını görüyoruz. -Ahmet Emin: Barış uzak değil. **Ati:** Şehrimize gelen Rus Heyeti, Mösyö Milyokof ile mülakat: Yeni Rus Millî Hükümeti Kafkasya'da teşekkül etmeye başladı. **Akşam:** Almanya'nın çeşitli şehirlerinde 3 bine yakın öğrencimiz sefalet içinde yavaş yavaş eriyip mahvoluyor. —Tehcir edilenlere yardım için İngiliz, Amerikan, Fransız Kızılhaçı'ndan 5 gemi geliyor.- General d'Esperey yakında şehrimize geliyor. **Söz:** Piyasamızda Bolşevikliğin en fenasını tatbik eden ticaret er-

1918 — ARALIK

babının da artık yularını biraz kısmalıdır (**Akşam:** 8). **Minber:** Ne Hükümet'te kudret var, ve ona nüfuz edebilecek kuvvetlerde belirli bir amaç mevcut. Hâlâ zulmet içindeyiz. **Yeni Gazete:** Adalet ve icraat bekleyen yalnız biz değiliz, bütün cihandır. Suçlular meydanda ama hakimlerimiz bunlara verilecek cezanın kitaplarda yerini arıyor. Artık millet ve cihana karşı icraat başlasın (**Akşam:** 8); **Tarsus** Gazetesi (anlam olarak): Vilayetimizin bahtsız ufukları iki haftadır yine kararmış, karanlık bulutlarla sarılmış bulunuyor. Ağızdan ağıza söylenen sözler, anayurdumuzla ayrılık belirtileri gösteriyor (**KSİ:** 36).

9 — PAZARTESİ

1. Yavuz Gemisi, İngilizlerin kontrolünde İstinye'den İzmit'e götürüldü (**TİH** V: 10).
2. Oğuzeli Fransızlar tarafından işgal edildi. Oğuzeli 25 Aralık 1921'de kurtulacaktır. (**Gnkur:** 30)
3. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, İstanbul Yüksek Komiseri'ne, Fahrettin Paşa'nın teslimini sağlamak için, İstanbul Hükümeti üzerine baskı yapılmasını emretti. İngilizler, Medine Muhafızı olan ve Padişah iradesi gelmedikçe teslim olmamakta direnen Fahrettin Paşa'nınAraplarla anlaşarak bir direnme hareketi başlatmasından çekiniyor. (**Bel.** 143: 340) ★ Savaş Bakanlığı, Liman Von Sanders'ten Türkiye'yi terketmesini istedi. Sanders artık Türk hükümeti emrinde olmadığını Calthorpe'a bildiriyor. Emir uygulanamıyor. (**Sanders:** 357).
4. Hükümet, düşman devletlerden gelecek mallardan alınan gümrük vergisini yüzde yüz artıran 17 Eylül 1916 tarihli kararı kaldırdı. (**TV:** 3420).
5. **Minber,** Amerikan mandasına karşı çıkıyor. İleri devletlerden ayrı ayrı yararlanılmasını savunuyor: Avrupa rekabeti karşısında ABD'ye iltica doğru mudur? **Tasviri Efkâr:** Dayanma noktası bulamıyoruz. -Enver Paşa'nın istila hırsı. Büyükdere ve Büyükçekmece'deki çiftlikleri. **Vakit:** Kafkasya'da Bolşeviklere karşı savaş. - Bulgaristan Türklerini unutmayalım. **Ati** geçici olarak kapatıldı. 11'de yeniden çıkacak. -İstanbul'da **Teceddüt** dergisinin 1. sayısı (**Jaeschke 1:** 9). **Yeni Gazete:** Türkleri biraz da halis Türklere bıraksalar... Türk, bundan sonra sahte Türklerin hatalarına kurban olmak istemeyecek, **Hadisat:** Talat Paşa Almanya'da imiş. **Yenigün:** Almanya, Paşaları geri vermeyi reddetti.

10 — SALI

1. Mekke Şerifi Hüseyin'e mensup olduklarını söyleyen 400 kişilik bir Arap birliği, İngilizlerin kışkırtmasıyla, Çobanbeyli, Akçakoyunlu ve Cerablus'u işgal ederek Cerablus askerî ambarlarına el koydu (**TİH** I: 77, 96). ★6. Or-

1918 — ARALIK

du Musul'u bırakarak Nusaybin'e çekildi. Ordu 2 Şubat'ta lağvedilerek 13. Kolordu'ya çevrilecek. (**TSKT** III/6-1: 230)

2. Medine Kumandanı Fahrettin Paşa'nın teslim olmasını sağlamak için İstanbul Hükümeti'nin emrini taşıyan bir subay, bir İngiliz destroyeri ile İstanbul'dan ayrıldı. Mondros Ateşkes Anlaşması'na göre Medine'deki kuvvetlerin İngilizlere teslim olmasını bildiren Başbakanlık emri, Mısır'daki İngiliz telsizi ile Fahrettin Paşa'ya bildirilmiş, fakat o, Padişah iradesi ile bu göreve memur edildiğini belirterek ancak Padişah emriyle teslim olacağını bildirmişti. Fahrettin Paşa, Padişah emrinin elden gönderilmesi üzerine 10 Ocak'ta teslim olacak ve İngilizler tarafından önce Kahire'ye oradan Malta'ya götürülecektir. (**Bel.** 143: 34)

3. ABD Başkanı Wilson, Türkiye'den ayrılan yerlerin Milletler Cemiyeti'nin malı olacağını umuyor. Wilson, Almanya ile yapılan Ateşkes şartlarını parlamentoya sunarken yaptığı konuşmada savaş sonuçlarıyla öğündüklerini de söyledi.(**Vakit, Ati:** 14; **Jaeschke 1:** 9).

4. Barutçuzade Faik Ahmet yönetiminde Trabzon'da İstikbal gazetesinin 1. sayısı; "Osmanlı inkılabı ve bugünün vazifeleri". İstikbal, bir yandan Trabzon'da millî örgütlenmenin sözcülüğünü yaparken, öte yandan Enver Paşa ve arkadaşlarının Türkiye'de yönetimi yeniden ele alması amacıyla, Kemalist Ankara yönetimine muhalefet edecektir. (**Jaeschke 1:** 9).

5. İngilizlere güvenerek Nahcivan bölgesini ele geçirmek isteyen Ermeniler, Aras Hükümeti topraklarına saldırdılar. Albay Dolhanof komutasındaki Ermeni alayı, Aras boyunca ilerlerken çete reisi Antranik de Dereleğez, Zengezor (Zingezör) bölgesinde tedhiş yapıyor. Askerî teşkilattan yoksun Müslüman halk, İran'a başvuracak, İran'ın gönderdiği arabulucuyu Dolhanof hapsedecek, sonunda yerli halkın direnci ile Ermeni saldırısı bir süre durdurulacaktır. (**Ünüvar:** 16).

6. Savaşın ilk yıllarında Şeyhülislamlık yapmış olan Hayri Efendi, Mebuslar Meclisi'nin 5. Şubesi'ne verdiği yazılı ifadede, bazı bakanların ısrarı ile savaşa girildiğini, Ermeni facialarını önlemek için Talat Paşa'ya başvurduğunu, anlaşmazlıkların büyümesi üzerine Hükümet'ten ayrıldığını bildirdi. 5. Şube, Yüce Divan'a verilmesi istenen Savaş Kabinesi üyelerinin 9 Kasım'dan beri ifadelerini alıyor. (**Meclisi Mebusan 521:** 347)

7. Doğu İlleri Hakları Savunma Derneği'nin Erzurum'da şubesini açacak olanlardan Cevat (Dursunoğlu) İstanbul'dan Trabzon'a gitti (**Dursunoğlu:** 3).

8. Maliye eski Bakanı Cavit Bey, İzzet Paşa'yı ziyaret etti. Eski Başbakan İzzet Paşa, Savaş Bakanı Abdullah Paşa'nın kendisine bir mektup yazarak Ateşkes hükümlerinin uygulanışından rahatsız olan subayların başlarına kendisini (İzzet Paşa'yı) geçirmek için bir kurul oluşturdukları haberini ilettiğini, bu subayların adlarını istediğini söyledi. İzzet Paşa, bu subayları tanımadı-

1918 — ARALIK

ğı, kendisinin de böyle bir işin başına geçecek adam olmadığı karşılığını vermiş. (**Tanin:** 15.9.1945)

9. **Sabah,** İttihat ve Terakki'ye çatmaya devam ediyor. - Genel merkezinde arama. (11: Yağma Hasan'ın böreği, 12: gene). **Tasviri Efkâr:** Enver Paşa'nın örtülü ödeneği suistimallerinden: Paramızı nasıl israf ediyorlardı? **Vakit:** Ermeni olayları, sebep ve etkileri. **İkdam:** Pek yavaş gidiyoruz. Belki de hiç yürümüyoruz. Hasan Tahsin'in İzmir'de çıkartmakta olduğu **Hukuku Beşer,** Kadınların yüzlerini açmasını istediği için, İzmir Merkez Komutanlığı kararı ile İslâm duygularını incitici yayın yapmaktan kapatıldı (**Umar:** 118). **Hadisat'**ta Süleyman Nazif'in başyazısı bütünüyle sansür.- Ortalıkta pahalılık neden çoğalıyor?-Giresun muallim ve muallimelerine altı aydan beri maaş verilemediği ve iaşeden de hiçbir surette muavenet edilmediği haber veriliyor. Acınacak bir halde bulunan ilim ve maarif işçilerinin tehvin (ucuzluk) ihtiyacı hususunu Maarif Nezareti'nin nazarı atıfetine arz ederiz.

11 — ÇARŞAMBA

1. Fransızlar, yerli 400 Ermeniyle birlikte Dörtyol'u işgal ettiler. Evler yağma edildi. Adana halkında büyük bir heyecan var. Adana'da geçici bir hükümet kurulacağı söyleniyor. 2. Ordu Kumandanı Nihat Paşa durumu Genelkurmay'a, Genelkurmay da Harbiye Nezareti'ne bildirdi (**HTVD** 33, ves. 823; **TİH** I: 70, IV: 5; **Belen;** 31; **Selek 2** 1: 59; **Tansel** I: 50). ★Cerablus İngilizler tarafından işgal edildi. Cerablus 26 Aralık'ta geri alınacak, sonra birkaç kez daha el değiştirerek en son 28 Aralık 1921'de Türkler tarafından boşaltılacaktır. (**Gnkur;** 152).
2. Lefkoşe'deki Müslümanlar, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılma planını protesto ettiler. Kurtuluş Savaşı boyunca Kıbrıs Müslümanları özellikle Türkiye'deki işgal edilen yerler göçmenlerine birçok yardımlar toplayacaklardır. (**Sabah:** 30.5.1919).
3. Hükümet Anadolu'yu 10 bölgeye ayırarak her birine Ermeni kırımını soruşturmak üzere birer kurul gönderilmesini kararlaştırdı.14 Aralık'ta, olay sanıklarını yargılamak üzere bazı merkezlerde divanıharpler kurma kararı alınacak, 15'te bu mahkemelerin ilki İstanbul'da kurulacaktır. (**Ati:** 9; **Hadisat:** 11; **Akşin:** 140; **Gökbilgin** I: 16)
4. Genelkurmay Başkanlığı, Dışişleri'ne başvurarak, 2. Ordu'nun Adana'yı boşaltma tarihinin kış sebebiyle 15 Ocak'a kadar uzatılması için İtilâf Devletleri nezdinde girişimde bulunulmasını istedi. Cevap: Komutanlık doğrudan doğruya İngiliz Generali Allenby'ye başvursun. (**HTVD** 38, ves. 821, 822)
5. Osmanlı yurttaşlarının düşman devletlerin uyruklarına olan borçlarının ödenmesini durduran 1 Mart 1916 tarihli yasanın İtilaf Devletleri uyruklarına uygulanmayacağı hükme bağlandı.(**TV:** 3420).

1918 — ARALIK

6. İstanbul'da yetkili İngilizlerden biri Ermeni Azadamard gazetesine bir demeç verdi: İngilizler, Ermenilerin acılarına bir an önce son verilmesini yürekten istiyorlar. Ermeniler bundan emin olabilir. (**Gökbilgin** I: 16)

7. İngiliz Yüksek Komiseri Vekili Webb'in raporuna göre Fransa, kapitülasyonların yeniden uygulanmasını istiyor. Kapitülasyonlar, savaşa girilince kaldırılmıştı. (**Jaeschke 1:** 10)

8. **Türkçe İstanbul'**da Sait Molla, okuyucularına İngiltere'yi tanıtıyor ve övüyor, **Tasviri Efkâr:** Pahalılık, **İkdam:** Mecburî askerliğin lağvına doğru. **Minber:** Yıldız zihniyeti. - Rusya'da son vaziyet. Bolşevikler ve karşı kuvvetler (Metin tamamen sansür). **Sabah:** Yağma Hasan'ın böreği. Ali Rıza ve Muhlis beylerin kurdukları **Nizam** gazetesinin ilk sayısı (**Hadisat:** 10). **Yeni Gazete:** Sansür (bütünüyle sansür). - Yunan Başvekili Venizelos Paris'e gidiyor. **Hadisat:** Malî ve iktisadî durumumuz.

12 — PERŞEMBE

1. Hükümet, Doğu'da Üç İl'in boşaltılmasında zaman kazanmak istiyor. Genelkurmay Başkanlığı 9. Ordu Komutanı'na: Mart'tan önce boşaltmamız mümkün değil. İtilaf Devletleri'nden bir kurul gitsin, görsün, boşaltma tarihini birlikte tespit edin, diye yazdı. Türk birliklerinin boşalttığı Batum'u İngilizler 24 Aralık'ta işgal edecekler. 9. Ordu birlikleri 26 Aralık'ta da Kars'ı boşaltmak zorunda kalacaktır. (**TİH** III: 160)

2. 2. Ordu Kumandanı Nihat Paşa, Ordu çekilince Adana'da geçici bir hükümet kurmak isteyenlerle görüştü. Onlara teşebbüslerinin yanlış olduğunu söyledi. Hükümet kurulmayacağı konusunda güvence aldı. Nihat Paşa, Adana halkının endişelerini de Harbiye Nezareti'ne yazdı. Genelkurmay, yarın geçici hükümet kurulması tehlikesini İçişleri Bakanlığı'na yazarak bu ilde idarenin, polis ve jandarmanın kuvvetli bulundurulmasını isteyecektir. (**HTVD** 33, ves. 825) ★Geri dönen Ermenilerle Müslümanlar arasında Belen'de küçük çarpışmalar oldu. 30 Kasımda da İskenderun'da böyle çarpışmalar olmuştu. (**Véou:** 39)

3. Şam, Asir, Kudüs mebusları Hükümet'e bir dilekçe vererek Ermeni kırımına karşılık, Müslümanların uğradığı zulmün de incelenmesini istediler. 4 Kasım'da Mebuslar Meclisi'ndeki Rum ve Ermeni Mebuslar, Rum ve Ermenilere zulmedenlerin cezalandırılmasını istemişler, 16 Kasım'da Rum milletvekilleri başkanlığa bu yolda bir önerge de vermişler, hükümet 23 Kasım'da Rum ve Ermeni göçettirme suçlarını incelemek üzere bir kurul oluşturmuş, dün de Anadolu'yu 10 bölgeye ayırarak herbirine Ermeni göçettirme olaylarını incelemek üzere bir kurul gönderilmesini kararlaştırmıştı. (**Gökbilgin** I: 16) ★ Talat Paşa Kabinesi'nde Şeyhülislamlık yapmış olan Musa Kâzım Efendi, Mebuslar Meclisi 5. Şubesi'ne gönderdiği yazılı ifade-

1918 — ARALIK

sinde, savaş kabinelerinin Yüce Divan'a verilmesi için Divaniye Mebusu Fuat Bey tarafından yöneltilen suçlamalarla bir ilgisi olmadığını bildirdi. 9 Kasım'dan beri sürdürülen sorgulama bitti. (**Meclisi Mebusan 521:** 355-358)

4. Özel Divanıharp Enver ve Cemal Paşaların 10 gün içinde teslim olmalarını, olmadıkları takdirde yokluklarında yargılanacaklarını, mallarına haciz konacağını ve medenî haklarından yoksun edileceklerini ilan etti. 2/3 Kasım gecesi bir Alman denizaltısıyla İstanbul'dan kaçan paşalar teslim olmayınca Mahkeme 1 Ocak'ta bunları ordudan çıkaracak, mallarına haciz koyacaktır, Paşalar, 5 Temmuz 1919'da yokluklarında idama mahkûm olacaklardır. (**TV:** 3416; **Ati:** 12)
5. **Tasviri Efkâr:** Biz mahkemelerde uğraşırken sanık mebuslar adlî takipten masun kalıyorlar. **Ati:** Barış konferansı pek yakında işe başlayacak. -Berlin'de karşı ihtilal harekâtı tehditkâr bir hal alıyor. **İkdam:** Meclis-i Mebusan'da Türk mazlumlarının hakkı ve duası. Mehmet Emin Bey'in nutku: Yapılan fenalıklarda Türk'ün kabahati yoktur. **Vakit:** Alman İmparatoru'nun intihara teşebbüsü. **Hadisat:** Siyasî Partiler-Kürtler-Ermeniler. Balıkesir'de yayımlanan **Ses,** Salı günleri köylüler için de bir nüsha çıkarıyor. -"Rumlar mı Mazlum?" yazısının yankıları.

13 — CUMA

1. 9. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa, Üç İl'i boşaltma işleminin Şubat sonunda bitebileceğini Hükümet'e bildirdi. Çok miktarda yiyecek stoklarını ve silâhları demiryollarına yığıp Erzurum'a nakletmeye başlayan Yakup Şevki Paşa, zaman kazanmaya çalışıyor... ★İngiliz Generali Bach da Kars'a geldi. (**TİH** I: 160; **Erdoğan:** 169)
2. İstanbul'da siyasî çevrelerde Hükümet aleyhine kulis çalışmaları yoğunlaştı. Genel Af Kanunu çıkarılır çıkarılmaz Meclis'in dağıtılacağı, 2500 kişilik bir sürgün listesi hazırlandığı söylentileri dolaşıyor. Fethi Bey'in Cavit Bey'e anlattığına göre, Mustafa Kemal'in Ahmet Rıza Bey'le birlikte hazırladığı hükümet listesi de gerçekleşme şansını kaybetmiş. (**Tanin:** 16.9.1945)
3. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson, Dünya'ya verecekleri yeni düzeni konuşmak üzere Paris'e geldi; törenlerle karşılandı. Wilson 18 Ocak'ta açılacak Barış Konferansı'na katılacak; 27 Haziran'da ABD'ye dönecektir. (**Ati, İkdam, Hadisat:** 15)
4. Vilayat-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 30 kadar kurucusu Millî Müdafaa Cemiyeti'nin merkezinde bir toplantı yaparak yönetim kurulunu seçtiler. Doğu illerinde, birbirlerinin haklarına saldırmaksızın "Türk ve Kürtlerin" menfaatlerinin uzlaştırılarak haklarının savunulmasına, Avrupa'ya kurullar gönderilmesine, Fransızca bir gazete çıkarılmasına... karar verdiler (**Hadisat:** 14).

1918 — ARALIK

5. **Tasviri Efkâr:** Fikir buhranı mı, hükümet buhranı mı? **İkdam:** Hakikat, hep hakikat, daima hakikat: Rumlara, Ermenilere yapılan gadrden Türkler de masum kalmamıştır. Ne İstanbul, ne Anadolu bir Ermenistan, bir Yunanistan olamaz. **Ati:** Emir Faysal, Fransa'dan İngiltere'ye geçmiş, İngiltere'ye bir heyet gönderiyor. -Berlin elçimiz, firarî Paşaların geri verilmesini istiyor. -Adanalıların millî hisleri. **Söz:** Adana'nın yüzde 87'si Türk'tür. **Minber:** Adana'nın feryadı. **Hadisat**'ta Süleyman Nazif, Doğu illeri nüfusunun çoğunlukla Türk olduğunu savunuyor: "Bizim hakkımız".

14 — CUMARTESİ

1. Bakanlar Kurulu, Ermenilerin göçettirilmesi sırasında suç işliyenlerin, yurdun çeşitli yerlerinde kurulacak divaniharplerde yargılanmalarına karar verdi. Hükümet, böylece elverişli barış şartları elde edeceğini umuyor. (**Ati:** 15; **Hadisat:** 16; **Akşin:** 141). ★Mebuslar Meclisi 5. Şubesi, Yüce Divan'a verilmesi istenen savaş hükümetleri bakanlarının Şube'de verdikleri ifadelerinin basılarak mebuslara dağıtılmasını kararlaştırdı. Divaniye Mebusu Fuat Bey'in önergesi üzerine Şube 9 Kasım'dan bu yana 14 oturum yaparak bakanların ifadelerini almıştı. (**Meclisi Mebusan 521:** 343)

2. Bir İtilaf donanması İzmir'e geldi. İngiliz, Fransız ve İtalyan gemilerinden meydana gelen filo, 22 Aralık'a kadar İzmir'de kalacak. (**TİH** I: 130, 143; **Bıyıklıoğlu:** 8).

3. Yunanlılarla İtalyanlar, Batı Anadolu için kavga ediyorlar. Cenova'da İtalyan gençleri Yunan konsolosluğu'nu taşladılar, kurşunladılar. (**Kitsikis:** 50).

4. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Medine Kumandanı Fahrettin Paşa 15 Aralık'a kadar teslim olmazsa, Boğazlar'daki istihkâmların tahrip edileceğinin İstanbul Hükümeti'ne bildirilmesini emretti. Medine Kumandanı, İstanbul'dan gönderilen subayı dinlemeyerek teslim olmayınca İngilizler, Hükümet'i yeniden sıkıştıracak, Fahrettin Paşa, sonunda 10 Ocak'ta teslim olacaktır. (**Bel:** 143: 343)

5. Yüksek Komiser Vekili Webb, hükümetine gönderdiği raporda "Asayişsizlikten ötürü İstanbul'da Müttefikler'in polisi gerekiyor" diye bildirdi. İstanbul'da İtilaf Devletleri'nin polis örgütü 17 Ocak'ta kurulacak ve bu örgüt istediği tutuklamaları yapacaktır. (**Akşin:** 109; **Jaeschke 1:** 10)

6. İngiltere'nin sömürgesi İrlanda'da bağımsızlıkçı parti Sinn Fein seçimlerde büyük bir zafer kazandı. 21 Ocak'ta parti İrlanda'nın bağımsızlığını ilan edecek ve Türkiye'de, özellikle Anadolu'da yayımlanan gazeteler İrlanda konusunda sık sık yayın yapacaklardır.

7. **The New York Times:** Türkler kendilerini yönetemezler. İtilaf Devletleri tarafından sıkı bir takip altında bulundurulmaları gerekir. **Sabah:** Talat Pa-

1918 — ARALIK

şa Ermenilerin imhasını emretmiştir. - Başyazı sansür, **Türkçe İstanbul:** (İngilizci): Gazetemizin Wilson Prensipleri Cemiyeti ile hiç bir surette alâkası yoktur. -Şeyhülislam, 1914 fetvalarını feshetmelidir. **Ati'**de Celal Nuri: Büyük muhakemeler, Adalet yerini bulmalıdır. **Minber:** Tehlike karşısında (gazetenin birçok yeri sansürlü). **Tasviri Efkâr:** Doğu illerinde çoğunluk Müslümanlardadır. Cemiyetin teşkili, istatistikler. **Vakit**'te Ahmet Emin: Bağımsız Arnavutluk. -Divaniye Mebusu Fuat Bey'in ölümü. **Yeni Gazete:** Mert düşmanlara kinimiz, diyeceğimiz yok. Riyakâr ve sahte dostlar, sahte Türkler bu memleketi bu hale getirmiştir. Hâlâ gözümüzü açmayacak, onlara inanacak mıyız? **Hadisat:** Eğitimin durumu.- Mali vaziyetimizi çok düşünmeliyiz.

15 — PAZAR

1. Merkezi Adana'da bulunan ve Çukurova'yı boşaltmakta olan 2. Ordu lağvedildi. Komutanı Nihat Paşa, Adana'ya vali vekili olarak atandı. 2. Ordu karargâhı Konya'ya nakledilecek. Nihat Paşa Adana'ya bırakılmayınca Konya'ya gidecek. Adana'ya vali olarak Galip Bey atanacaktır. 2. Ordu'nun 12. Kolordu Karargâhı Konya'ya, 20. Kolordu Karargâhı Ankara'ya, 15 Kolordu Karargâhı Erzurum'a gönderiliyor. (**TİH** I: 72; **TSKT** III/3-1: 230 "10 Aralık"; **KSİ:** 36)
2. **Vakit:** Adana Türk'tür. - Arnavutluk, kendi doğal sınırları içinde bağımsız bir devlet olmalıdır. **Söz:** Adana Türk ve Müslüman'dır. **Tasviri Efkâr:** Adanalıların feryadı. **Türkçe İstanbul:** Adana'nın durumu. **Minber:** Bütün medenî kamuoyuna karşı Adanalıların feryadı. - Wilson'un hayat hikâyesi. **Ati:** Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin yönetim kurulu (Bkz. 4 Aralık). **İkdam:** Adanalılar Türk kalmak istiyor. - Yine mebusların tasfiyesi meselesi. -Rusya'da idare tarzı. Lenin gittikçe kuvvet kazanıyor. **Reuter Ajansı:** Pontus Cumhuriyeti hakkında Rum komitelerinin propogandası (**Jaeschke 1:** 10). **Hadisat:** Genel sefaletin sebepleri.- Adana Osmanlıdır ve Osmanlı kalmalıdır. **Yeni Gazete:** Kabine meselesi: İş bilmezlikleri kaldırmak, iş bilenleri getirmek...

16 — PAZARTESİ

1. Padişah ve Dışişleri Bakanı adına İngiliz Karadeniz Orduları Kumandanı Milne'i ziyaret eden Dr. Sami, İngiliz Genel Karargâhı'nda yalvardı. Medine'de ve başka yerlerde Müslümanlara uygulanan "aydın" yönetimin Türkiye'ye de sağlanmasını istedi. Milne, hükümetine gönderdiği raporda şunları bildirdi: Padişah, barışı beklersek geç kalabileceğimizi söyleyerek İngiltere'nin Türkiye'deki idareyi mümkün olan çabuklukla ele almasını istedi. İç kısımlara İngiliz kontrol subaylarının gönderilmesini rica ediyor. (**Akşin:** 144, 213)

1918 — ARALIK

2. Hükümet, Ermeni göçettirme sanıkları için ilk divanıharbi kurdu. Başkanlığına Mahmut Hayret Paşa atandı. Mahkeme, 5 Şubat'tan başlayarak Ermeni göçettirme olayı sanıklarını yargılayacak, Boğazlıyan eski Kaymakamı Kemal Bey ile Bayburt eski Kaymakamı Nusret Bey, asılarak idam edileceklerdir. Ankara ise tehcir mahkemelerini 11 Ağustos 1920'de lağvedecektir. (**TV:** 3424; **Tas. Ef:** 17; **Akşin:** 141).
3. İngiliz Yüksek Komiserliği, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın önceki gün gönderdiği talimat üzerine, İstanbul Hükümeti'ne verdiği notada, Medine Kumandanı Fahrettin Paşa teslim olmazsa Çanakkale istihkâmlarının tahrip edileceğini bildirdi. Çanakkale istihkâmları, İngiliz ve Fransızların işgalinde bulunuyor. Hükümet, Medine ve Asir'e sözünün geçmediğini bildirecektir. (**Tas. Ef:** 17; **Akşin:** 108)
4. Ebubekir Hâzım Bey, Bursa Valiliği'ne atandı. Hâzım Bey, görevden alınması üzerine İçişleri Bakanı Cemal Bey'e 15 Mart'ta bir telgraf çekecek ve bu sebeple yargılanacaktır. (**TV:** 3421) ★ İstanbul Valisi Süleyman Kâni Bey azledildi. Yerine Yusuf Ziya Bey atandı. Kani Bey, 4 aydır Vali Vekilliği ve İstanbul Belediye Başkanlığı yapıyordu. (**TV:** 3425; **Yeni Gazete:** 17)
5. İstanbul'a bir Amerika Birleşik Devletleri gemisi geldi (**Vakit:** 17).
6. Millî bağımsızlık için yayın yapacak olan **Işık** gazetesi Giresun'da yayına başladı. **Türkçe İstanbul**'da Sait Molla, Wilson İlkeleri Derneği kurucularından bir kısmının aleyhinde bulunuyor. Almancılarla İngiliz dostları arasındaki kavganın kendisi gibi İngiliz dostlarının zaferiyle sonuçlandığını, Türkiye'yi Amerika'nın değil, İngiliz yardımının kurtaracağını yazıyor: Amerika'ya olan saygımız, İngiltere'ye olan sevgimize zarar vermez. **İkdam:** Kendi yağımızla kavrulmak. **Minber:** Sansür meselesi (yer yer sansürlü). **Ati:** Harbiye Bakanı Abdullah Paşa'nın istifası, üzüntüyle haber alınmıştır. -Vilayat-ı Şarkiyye Cemiyeti'ni çalışmalarından dolayı tebrik ederiz. **Sabah:** Almanya'nın başına gelenler. **Caclamanos:** "Venizelos, Rum gazetelerinin sansürünü protesto etti" (**Jaeschke 1:** 10). **Yeni Gazete:** Millet-Mebusan: Efendiler, milletin intizarının bir büyük mahkeme hükmünde olduğunu unutmayınız. Sizin için bu mahkemede iki nokta kaldı, ya kurtuluş, ya mahkûmiyet. Kendinizi toplamalısınız. -Adanalıların memleketlerine ve Türklüğe bağlılıkları. **Hadisat:** Wilson Paris'te nasıl karşılandı? - Büyük Sırbistan'a doğru. **Akşam:** Kuvvetli hükümet. -Kafkasya'daki Türkler bizim için ne düşünüyorlar. Batum'daki askerlerimizin sefaleti. Ateşkesin etkileri. **Köy Hocası** dergisinin 2. sayısı: Ömrümüzün kuymetini bilmiyoruz.

17 — SALI

1. İngilizler ve Fransızların Güney ve Güneydoğu Anadolu'da işgalleri hızlandı. Fransızlar, Ceyhan, Karataş, Misis, Toprakkale'yi işgal ettiler. General Hamlin teftiş için Adana'ya geldi. Vali Nazım Bey'le yemek yedi. Hükümet

1918 — ARALIK

ileri gelenleri ile tanıştı. Gece şerefine verilen ziyafette bulundu (**Ener:** 15; **Ener 1:** 28 "18 Aralık"; **Véou:** 34) ★Çoğu Ermenilerden kurulmuş 1500 kişilik bir Fransız birliği de Mersin'i işgal altına aldı (**Gnkur:** 1, 34, 35; **Ener:** 15: **TİH** I: 70; IV: 5; **Belen:** 31; **KSİ:** 40 "Mersin'i Hintli Müslüman askerlerle İngilizler işgal ettiler"). ★ İngiliz birlikleri, bölgenin önemli bir ticaret ve sanayi merkezi olan Antep'e girdi. Ermeni azınlık taşkınlıklar yapmaya başladı. ★ 7.000 asker taşıyan İngiliz savaş gemileri de Batum'a geldi (**TK** 126: 133; **Tansel** I: 52; **Gnkur:** 29; **Kırzıoğlu: 9**)

2. Amerikalı gazeteci Mr. Browne, Başmabeyinci Lütfi Simavi'yi ziyaret ederek Padişah'ın neler yapması gerektiği konusunda bazı öğütlerde bulundu: Amerika Cumhurbaşkanı'na bir mektup yazsın. Ermeni göçettirme suçlularını cezalandıracağını, tarafsız devletlerden birer inceleyici delege istendiğini yazsın. Her türlü reformu yapmak için tarafsız bir devletten uzmanlar istesin... Lütfi Simavi bu görüşmeyi yarın Padişah'a bildirecek, daha sonra Browne Padişah'la da görüşecek, ancak Vahdettin onu soğuk karşılayacaktır... (**Simavi:** 454)

3. İstanbul'da yeni bir parti: Amasya eski Mebusu İsmail Hakkı Paşa ve 4 arkadaşı tarafından Selamet-i Osmaniye Fırkası kuruldu. Parti, kuruluş hazırlıkları yaparken Milli Kongre'nin kurucuları arasında yer almıştı. Ancak Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası ile birleşecek ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yörüngesine girerek Millî Kongre'den çekilecektir. (**Tunaya:** 423; **Ati:** 18, programı) ★Seyit Abdülkadir Efendi başkanlığında kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti, kuruluş bildirisini İçişleri Bakanlığı'na verdi (**Tunaya** II: 186).

4. İstanbul'dan Bolşevik devrimini boğmak için 15 ve 28 Kasım'da ayrılan İtilaf donanması, Odesa Limanı'na girerek demirledi. 5 bin Fransız Askeri şehre çıkarıldı. Ukrayna askerleri ile Fransızlar arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Beyaz Rus gönüllüleri Fransızlara katıldılar. 10 Aralık'ta şehri zapteden Grekof birlikleri şehirden çıkarıldı. Grekof da bir Bolşevik düşmanı. İtilaf Devletleri ve Beyaz Ruslar, Bolşevikler karşısında yenilecekler, hem Odesa'yı, hem Kırım'ı terketmek zorunda kalacaklardır. (**Sabah:** 22; **Bujak:** 146; **Danişmend:** 454)

5. Wilson Prensipleri Cemiyeti, Fransa Başbakanı Clémenceau'ya bir mektupla başvurarak, 5 Aralık'ta Wilson'a yaptıkları başvurunun gerçekleşmesi için yardım istedi (**Tunaya** II: 255).

6. **Sabah'**ta Ali Kemal: Zan etme ki çile doldu. şimdi! - Adanalıların feryadı. -Odesa'nın Bolşeviklerden temizlenmesi. **Tasviri Efkâr:** Hükümetsizlik tehlikesi. **Minber:** Gizli kuvvetler (tamamen sansür). **Ati,** Yer yer sansürlü. **The Morning Post'**ta Reuter Ajansı'nın haberi: Karadeniz Rumlarının Trabzon başkent olmak üzere bir Pontos hükümeti kurmak için Avrupa'ya komiteler göndereceği söyleniyor (**Jaeschke 2:** 57). **Vakit:** Limanımıza ge-

1918 — ARALIK

len Amerikan gemisi Mahma süvarisiyle görüşme. **Köylü**'de (İzmir) Mehmet Refet, Hasan Tahsin'in Hukuku Beşer gazetesini "memlekete bolşeviklik sokarak bulanık suda balık avlamak" istemekle suçluyor. Kadınların yüzlerini açması gerektiğini yazan Hukuku, Beşer 10 Aralık'ta kapatılmıştı (**Umar:** 188). **Hadisat**'ın 59. sayısı: Trabzon Posta ve Telgraf memurları erzak ve para ihtiyaçları 3 gün içinde sağlanmazsa görevi bırakacaklar.-1889 sayımına göre Van ilinin Kürt ve Ermeni nüfusları (Hakkâri ile birlikte) Kürt: 158.262, Ermeni 82.426, Bitlis ilinde Kürt: 175.606, Ermeni 79.268 (Hadisat, yarından başlayarak 6 Şubat 1919'a kadar kapalı kalacaktır). **Yeni Gazete** İstifalar. -Tehcir kurbanlarından bir muhterem zat: Zöhrap Efendi.

18 — ÇARŞAMBA

1. Tarsus ve Yumurtalık Fransızlar tarafından işgal edildi (**Gnkur:** 2, 35; **TİH** IV: 287 "Tarsus 17 Aralık").

2. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bildiriyor: Mondros görüşmeleri sırasında Rauf Bey, ayrı ayrı denetimden rahatsız olduklarını, İngiltere Türkiye'nin yönetimine önderlik ederse, İngiltere'nin şartlarını kabule hazır olduklarını söylemişti. Ben de bu görüşteyim. Hak fethedene aittir. (**Akşin:** 103)

3. Bulgaristan Meclisi'nde Türk mebuslar Sofya'daki yabancı devletlerin elçilerine bir muhtıra verdiler: Batı Trakya'nın geleceği halk oylamasıyla tespit edilsin. Burada 80 bin Hıristiyan, 720 bin Müslüman var. Barış Konferansı bizi de dinlesin. Türkiye'ye göç etmiş hemşehrilerimizin geri dönmelerine izin verilsin. (**İstiklal, İkdam:** 24 Ocak; **Bıyıklıoğlu 2:** 138)
4. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne'ın karargâhı da İstanbul'a geldi. Milne, 27 Kasım'da gelmişti. (**Danişmend**: 454; **Tansel:** 4)

5. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, General Allenby'ye, Türk Hükümeti'nin Payas ve Dörtyol'da Ermeniler tarafından yapılan cinayetleri protesto ettiğini bir telgrafla bildirdi (**Jaeschke 1:** 10).

6. Mebuslar Meclisi'nde Teceddüt Fırkası'na bağlı mebuslarca Hükümet'e gensoru önergesi verildi. Yeni Hükümet'i kimin kuracağı ile ilgili tahminler ve çalışmalar yoğunlaştı. Cavit Bey'in bugünkü notu: Bugün içinde bulunduğumuz halin hükümetsizlikten hiç bir farkı yoktur. Her şey iflas halindedir. (**Tanin:** 17.9.1945; **Tunaya** II: 101)

7. **Türkçe İstanbul:** İstanbullulara, Talat, Enver, Cemal ve arkadaşlarının hemşehrilikten çıkarılmalarını teklif ediyoruz. -Türkler, Piyer Loti'ye minnettardırlar. **İkdam:** Barış önünde maksat ve gayemiz: Millet sorumlu değildir. İtham edilemez. Mezalimin failleri ceza görmelidir. Memlekette uzlaşma ve sevgi olmalıdır. Unsurlar (milliyetler) arasında uçurumlar peyda

1918 — ARALIK

edilmemelidir. **Ati:** Endişe ve telaş: İttihat ve Terakki'ye uzaktan yakından mensup olan 2.500 kişi tutuklanacakmış. Başımızda Altıncı Sultan Mehmet gibi adil bir padişah bulunurken, böyle bir uygulama beklemek abestir...**Minber:** Manzara-i umumiye. -Kırım'ın İtilaf Devletleri nezdinde Olağanüstü Komiseri Ayazof Sabri ile mülakat: Denikin zararlıdır. Petrola teşkilatı bağımsızlık istiyor. Bir haftadır İtilaf Devletleri'yle bağlantılıdır. Bayrağımın altında 100.000 kişi vardır. Bütün gözlerim Türkiye'dedir. **Batum** gazetesi: Wilson ilkelerine göre Batum Türklerindir (**Jaeschke 1:** 10). **Vakit:** Trakyalı muhacirler. **Erciyes** gazetesinde "Kayseri'de Adana Vilayeti Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'nin, Ermenilerin tanıklığı ile hırsız çeteleriyle ilgili olmakla suçlanıp kurşuna dizilen Çukurovalı 25 ağanın başına geleni protesto eden ve Türklere de hayat hakkı isteyen bildirisi. (**Ayhan:** 17)

19 — PERŞEMBE

1. Fransızların Güney'de çıkarma harekâtı devam ediyor. Şehrin önceki gün işgalinden sonra bugün de General Hamlin Mersin'e geldi. Fransızlar, Bahçe, Hassa, Islahiye ve Memure'yi işgal ettiler (**TİH** I: 70; IV: 5; **HTVD** 33, ves. 830; **Gnkur:** 1, 30, 33). ★General Romieu'nun komutasındaki kuvvetler Tarsus'u işgal etti (**KSİ:** 40; **Ener:** 15; krş. 17).

2. Türkiye halkında işgallere karşı ilk eylemli kıpırdanma: Dörtyol'un Karaköse köylüleri, Fransız askerlerinin sık sık işledikleri cinayetlere dayanamadılar, Fransız askerleriyle çatıştılar, barikatlar kurarak köylerini savundular. 15 işgalci asker öldürüldü. Fransızlar şaşkınlık içinde Dörtyol'a çekildi. (**TİH** IV: 55; **Tansel** I: 220; **Saral:** 28)

3. Meclis'te 50 imzalı bir önerge ile yapılan gizli oturumda kabineye güvensizlik oyu verilmesi kararlaştırıldı. Hükümet, mebuslardan daha atik davranacak ve yarından sonra Padişah iradesiyle Mebuslar Meclisi kapatılacaktır. (**Okyar:** 265)

4. İngilizler Batum Limanı'na el koydular. Önceki gün 7.000 İngiliz Askeri Batum'a çıkarılmıştı. (**TİH** I: 161; **Ati:** 31).

5. İstanbul'da bulunan Alman askerleri, Heybeliada'da gözaltına alındı. Samsun'daki Alman birlikleri, 12 Ocak'ta İstanbul'a hareket edecek, 16 Ocak'ta İstanbul'daki hasta Alman askerleri La Spezia'ya götürülecek, 29 Ocak'ta da Türkiye'deki Alman Askeri Kurulu Başkanı Liman Von Sanders ile ilk asker kafilesi İstanbul'dan ayrılacaktır (**Sanders:** 357).

6. İstifa eden Abdullah Paşa'nın yerine Harbiye Bakanlığı'na Cevat Paşa (Çobanlı) getirildi (13 Ocak 1919'a kadar). Cevat Paşa'dan boşalan Genelkurmay Başkanlığı'na Fevzi Paşa atanacak. (**TV:** 3425; **Sabah:** 23)

1918 — ARALIK

7. Matbuat Cemiyeti sansüre karşı çıktı. Bu konuda hazırlanan bir muhtıra, Senato Başkanlığı'na verildi. Bu ayın 1'inde konulan Hükümet sansürü sebebiyle gazetelerde birçok yer beyaz çıkıyor. Sansür giderek ağırlaşınca 14 Şubat'ta toplanan Matbuat Kongresi, bütün gazetelerin yayınlarını durduracağı tehdidinde bulunacak, ancak bunun bir yararı olmayacaktır. (**Vakit:** 20)

8. İstanbul'da Muallimler Cemiyeti kongresi, Eğitim Bakanı Rıza Tevfik başkanlığında toplandı (**Zaman:** 20).

9. İstanbul'da İngiliz Amirali, Yunan Leon Destroyeri Kumandanı İlia Mavrudi'yi çağırarak, Leon'un İzmir'e hareket etmesi için Fransız ve İtalyanların tasviplerini aldığını bildirdi. Bu haberin Yunan Hükümeti'ne de bildirilmesini istedi. 6 Kasım ve sonrasında İzmir'e İngiliz, Fransız, İtalyan gemileri gelmiş, Rumlar, Yunan gemisinin de gelmesi için başvurularda bulunmuşlardı. Leon İzmir'e 24 Aralık'ta varacaktır. (**YOİ I:** 36)

10. **Vakit'te** Ahmet Emin: Ya daha fenası olursa! - Wilson İlkeleri üzerine önemli açıklamalar, **Tasviri Efkâr:** Memleketimizin her tarafında çoğunluk Müslümanlardadır.- Asayişsizlik. **Sabah:** Biz muhalifler kimleriz ve neler istiyoruz? (20: Biz muhalifler neler istiyoruz?). **Sebilürreşat:** Trakya'da mezalim: -Zavallı İslam memleketlerimiz ne halde?**Yeni Gazete:** Ermenilerin tehciri ve Almanlar. **Ses** (Balıkesir): Tanrı'ya çok şükür, bizde de köylü derdi, sevgisi ile yaşayan büyük yürekli adamlar varmış (İstanbul'da 15 günlük Köy Hocası dergisinin çıkışı). - Balıkesir'de açılan Reşit Bey Hastanesi.

20 — CUMA

1. Mustafa Kemal, Padişah'la üçüncü görüşmesini yaptı. Birinci görüşmeyi 15. İkincisini 22 Kasım'da yapmıştı. (**Vakit, Ati: 21, Akşin:** 113, **Uluğ:** 43). ★ Ali Fuat Paşa, Katma'dan İstanbul'a geldi. İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey ve daha sonra Mustafa Kemal'le buluştu. İkisi durumu gözden geçirdiler. Terhislerin durdurulması, silah ve cephanenin teslim edilmemesi subayların Anadolu'ya geçmesi, halkın maneviyatının yükseltilmesi gerektiği yolunda kararlar aldılar. (**Cebesoy 1:** 31)

2. 6. Ordu'nun birlikleri, Nizip güneyindeki demiryolu üzerinde önemli bir ikmal merkezi olan Cerablus'u kurtardılar. Burası, Mekke Emiri Şerif'e bağlı olduğunu söyleyen ve İngilizlerin kışkırtmasıyla hareket eden 400 kişilik bir Arap birliği tarafından, 10 Aralık'ta işgal edilmişti. Cerablus, 3 Ocak'ta yeniden elden çıkacak ve İngilizlerin eline geçecektir. (**Tansel** I: 36).

3. Alman Büyükelçiliği memurları, İstanbul'u terketti. 29 Ocak'ta da Alman askerlerinin ilk kafilesi İstanbul'dan ayrılacaktır. Avusturya Elçisi 30 Kasım, Bulgaristan Elçisi 5 Aralık'ta İstanbul'u terketmişti. (**Jaeschke 1:** 10)

1918 — ARALIK

4. Ermenistan Gürcistan'a savaş ilan etti. ★İngiliz askeri misyonu Tiflis'e geldi (**Jaeschke 1**: 11).
5. **Vakit:** Savaştan sonra açlık tehlikesi. **Tasviri Efkâr:** Yıkmak, yapmaktan kolaydır. - Kilikyalılar Derneği kuruldu. **Türkçe İstanbul:** Ocağımıza incir diktiler (İttihatçılar). **Minber:** Hükümet ve millet elele verek tarihimizde misli görülmemiş bu buhranlı günleri aşmaya mecburuz. Milletin meselelere sahip çıkışı umut vericidir. **Ati:** Göçettirme meselesinde alakadar memurlar, umumî mahkemelere verilecek. -Sansür (Birçok yeri sansürlü). **Zaman:** Muallimler Cemiyeti.

21 — CUMARTESİ

1. Padişah, Mebuslar Meclisi'ni kapattı. İngilizler, işgallere karşı sesini yükselten bu Meclis'in kapatılması için, bir süredir Padişah'ı sıkıştırıyorlardı. Çoğunluğunu İttihatçıların oluşturduğu gerekçesiyle, Türkçe İstanbul, Sabah gibi gazeteler de Meclis'in kapatılmasını istiyorlardı. Meclis, Hükümet'e gensoru önergesi vermişti ve Hükümet'in düşürülme ihtimali vardı. Anayasa'ya göre, Meclis'i dağıtan Padişah'ın 4 ay içinde yeni seçimler yaptırması gerekiyor. Hükümet sürekli, seçimden kaçacak, sonunda seçimleri barıştan sonraya erteleyecektir. Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra Anadolu'da gelişen direniş hareketi üzerine, Damat Ferit Hükümeti düşüp 2 Ekim'de Ali Rıza Paşa Hükümeti işbaşına gelince, seçimler yapılacak ve son Osmanlı Mebuslar Meclisi, 12 Ocak 1920'de açılacaktır. (**Tİ, Tas.Ef., Vakit, Ati, Yeni Gazete, İkdam:** 22; **Sabah:** 23; **TV:** 3425; **Göztepe:** 74; **Akşin:** 134; **Simavi:** 460; **Mevlanzade** 2: 28; **Türkgeldi 1:** 167; **Danişmend:** 455; **Tanin:** 17.9.1945)
2. Fransız ve gönüllü Ermeni birlikleri Adana'ya gelerek askerî binaları işgal etti. Şehirde tutuklamalar başladı. Ermeniler "Kahrolsun Türkler!" diyerek Türk bayrağını yırttılar. 2. Ordu'ya bağlı birlikler 13 Aralık'ta şehirden ayrılarak Konya'ya gitmişti. Adana, Fransızlar tarafından 20 Aralık 1921'de boşaltılacak, Türk Ordusu, 5 Ocak 1922'de şehre girecektir. (**Esat:** 22; **Tansel** I: 150; **Aydemir 2,** II: 188; **Ener:** 15 ve **Karacebe:** 57 "20 Aralık'ta")
3. İstanbul'da Kilikyalılar Cemiyeti kuruldu. İstanbul'da yaşayan Adanalı ileri gelen kişilerce kurulan dernek, Trakya Paşaeli, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye, Vilayat-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gibi, adını aldığı bölgenin Türk egemenliğinde kalmasını savunuyor. (**Tunaya:** 485; **İkdam:** 26, 27; **Tas.Ef:** 20 "kuruldu"; **Himmetoğlu** II; 53; **Ener 2;** 31. "Çukurovalı Türkler, 20 Kasım'da bir araya gelmişler, Derneği uzun görüşmelerden sonra kurmuşlardır. Başkanlığa Senato Başkanı Rıfat Bey (Menemencioğlu), yönetim kurulu üyeliklerine, Dışişleri Bakanı Nabi (Menemencioğlu), Bayındırlık eski Bakanı Ali Münif (Yeğenağa), Halep Mebusu Ali Cenani, elçilerden Rüstem Bey seçildi")

1918 — ARALIK

4. 16 Aralık'ta İstanbul Valiliğine atanan Yusuf Ziya Bey'in, İstanbul Belediye Başkanlığı'nı da yürütmesi için karar çıktı (**TV:** 3426; **Ziyaoğlu:** 245 "18 Aralık'ta vekil olarak atandı").

5. **Vakit**'te Ahmet Emin, okuyucu mektuplarına verdiği cevapta, Amerika'yı tercih sebebini anlatıyor: Amerika tarafsızdır. Türkiye'den uzaktır, çıkar peşinde koşmaz, sermayesi boldur... **Türkçe İstanbul:** Din ile devlet birbirinden ayrılmamalıdır. Çünkü yapacağı sarsıntılar bu mülkü harap eder. **Tasviri Efkâr:** Kendi kendimizi kurtaracağız. **Sabah:** Odesa'da çarpışmalar (tamamı sansür). **İstikbal** (Trabzon): Hakimiyet-i milliye (**Jaeschke 1:** 11). **Yeni Gazete**'ye gönderilen mektup: Ermenileri tehcir etmeye yanaşmaması üzerine Kastamonu Valisi'nin görevden alınması.Gelen Vali Atıf Bey'in zamanında Ermeni mallarının yağma edilmesi, erkeklerin sürülüp kadınların çırılçıplak sürülmesi, Ermeni çocuklarının İslam hanelerine dağıtılması.

22 — PAZAR

1. İngiliz ve Fransız temsilcileri Pozantı'ya gelerek buranın işgal edileceğini bildirdiler. Pozantı Çukurova'yı İç Anadolu ve İstanbul'a bağlayan önemli bir kavşak noktasında bulunuyor. Kasaba 27 Aralık'ta Fransızlar tarafından işgal edilecek (**TİH** I: 72)

2. İstanbul'da Kürdistan Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yardım etmeye karar verdi (**Sabah:** 23). ★Hürriyet ve İtilaf, Kürdistan için özerklik istedi (**Gökbilgin** I: 22; **Jaeschke 1:** 11).

3. Mebuslar Meclisi'nin Padişah tarafından feshedilmesi üzerine, İçişleri Bakanı Mustafa Arif Bey'le yapılan mülakat: Meclis'in feshi kamuoyunun bazı kısımlarında büyük hayretle karşılandı. İçişleri Bakanı, seçimlerin ne zaman yapılacağı konusunda henüz bir fikri olmadığını, Yüce Divan'ın toplanacağını, fakat savaş kabinelerinin divanıharplerde yargılanacağını, genel af meselesinin de görüşülmediğini, ama bir genel af yapılabileceğini söyledi (**İstiklal:** 23)

4. **Söz**'de Soysallıoğlu İsmail Suphi: İttihat ve Terakki, kendi kazdığı kuyuya düştü: **İkdam:** Meşrutiyet hayatımızda fevkalade tarihi bir gün: Meclis-i Mebusan, zarurî sebeplere dayanılarak feshoIunmuştur. **Türkçe İstanbul:** Meclis'i kapamakla Padişahımız büyüklüğünü gösterdi. **Ati:** Talat ve Enver Paşalar Berlin'de hapsedilmişlerdir. **Yeni Gazete:** Nihayet olacak oldu. Mebuslar Meclisi'nin feshi. Bu durum Kabine'ye her türlü serbestliği vermez. Millet en küçük hareketinin denetleyicisidir.

23 - PAZARTESİ

1. İstanbul'da bir parti daha kuruldu: Sosyal Demokrat Fırkası. Dr. Hasan Rıza (Soyak) başkanlığında kurulan partinin amacı sermayedarlar, şirket ve

1918 – ARALIK

derneklerin sosyal demokrat ilkelerine göre yönetilmesi, işçilerin hayat şartlarının iyileştirilmesi vb. Parti kurucuları, daha sonra kurulacak Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası çevrelerince "Büyük burjuvaların yamakları" olarak nitelenecek, Sosyal Demokrat Fıkrası önemli bir varlık da gösteremeyecektir. (**Ati:** 21; **İkdam:** 18 Ocak; **Tunaya:** 423; **Tunçay:** 85; **Harris:** 49)

2. 3 Temmuz 1918 tarihine kadar işlenmiş suçlar için genel af ilan edildi. Ermenileri göçettirme suçları af dışı bırakıldı. Vahdettin bu tarihte tahta çıkmıştı. (**TV:** 3427; **Vakit, Sabah, İstiklal:** 25; **Akşin:** 139)

3. İngilizler Nizip'i işgal ettiler. İngilizler kasabayı 3 Eylül 1920'de boşaltacaklar, bu tarihte Fransız işgali başlayacaktır. (**Gnkur:** 30)

4. Ahıska ve Ahılkelek Geçici Hükümeti adına Halk Komiseri, Gürcülerin yönetimi altında yaşamak istemediklerini, Türk yönetimi altında kalmak istediklerini bildirdi.

5. 2. Ordu Kumandanı Nihat Paşa Konya'ya geldi. Karargâhı lağvedilen, erlerinin çoğu terhis edilen 2. Ordu Çukurova'yı boşaltıyor. Nihat Paşa Adana Valiliği'ne atanmış ancak Fransızlar tarafından buraya sokulmamıştı.(**TİH** I: 74)

6. Nihat Paşa'nın Adana'ya sokulmaması üzerine Hükümet, Adana Valiliği'ne Kastamonu eski Valisi Galip Bey'i atadı. Adana'nın ileri gelen aileleri burada geçici bir hükümet kurmak istemiş ve Nihat Paşa onları vazgeçirmişti. Gerçekte Fransızların yönettiği Adana'da Galip Bey, bir süre görev yaptıktan sonra ayrılacak, 17 Mart'ta Trabzon Valiliği'ne atanacaktır. (**TV:** 3427; **Ati:** 25)

7. İngiliz Savaş Bakanlığı'nın görüşü: İstanbul'a girmek için İngiliz vizesi gerekir. ★İtalyan Dışişleri Bakanı Sonnino İstanbul'a İtalyan birliklerinin gönderilmesini istedi. (**Jaeschke 1:** 11)

8. Rauf Ahmet'in başyazarı olduğu günlük **İstiklal** gazetesinin ilk sayısı İstanbul'da yayımlandı: Dünya haritası ne şekle giriyor? **Türkçe İstanbul:** Mebuslar Meclisi, müstehak olduğu fesih felaketine kendisi sebep oldu. **Tasviri Efkâr:** Fesihten sonra. - Wilson mu, Rozvelt mi? Aralarındaki rekabet. **Ati**'de Celal Nuri: Paydostan sonra: Mebuslar Meclisi'nin feshinden hayırlı neticeler çıkarılmalıdır. - İngiltere Ordusu, Ren'in sol sahilini işgal etti. Mister Wilson, İngiltere ve Amerika'nın işbirliğini beğeniyor. Almanya yiyecek için Amerika'ya başvuruyor. **İkdam:** Fesihten sonra. - Firarî paşaların mülkleri haczolunuyor. **Zaman:** Kesin ve kanunî icraat lazım. - Barışın esasları hazırlanırken **Vakit:** İtilaf Devletleri ortaklaşa Rusya'daki sükûnu kurmaya çalışacaklar. **Sabah:** Kürdistan Cemiyeti, İttifakla Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na müzaheret ve muavenete karar verdi. - Ali Kemal: İtilaf Devletleri ve Türkler.

1918 — ARALIK

24 — SALI

1. Yunan savaş gemisi Leon, İstanbul'dan İzmir'e geldi. 18 kişilik bir deniz birliği karaya çıktı. İzmir Rumları büyük gösteriler yaptılar. Yarın İzmir'de Yunan Konsolosluğu açılacak ve buraya Yunan bayrağı çekilecektir (**Misailidis:** 11; **KASÖT:** 27; **Jaeschke 2:** 65; **Gökbel:** 31; **YOİ** I: 37).

2. Fevzi Paşa (Çakmak) Genelkurmay Başkanlığı'na getirildi. Ferik Fevzi Paşa, eski 7. Ordu Kumandanı idi. Bu görevi 3 Kasım'dan beri Cevat Paşa yürütüyordu. Fevzi Paşa'nın bu görevi 14 Mayıs 1919'a kadar sürecek, bu tarihte görev yeniden Cevat Paşa'ya verilecektir. (**TV:** 3429; **Sabah:** 23; **Ati:** 27; **TSKT** III/6-1: 261)

3. Batum'da Türk yönetimi sona erdi. İngilizler şehre bir askerî vali tayin ettiler. Şehrin yönetimi İngiliz Askerî Valisi'nin emrinde olmak üzere, çeşitli milliyetlerden meydana gelen bir kurula bırakıldı. Batum, 11 Mart 1921'de Doğu Cephesi birliklerince işgal edilecek, 16 Mart 1921 Türk - Sovyet Anlaşması gereğince de Gürcistan'a bırakılacaktır (**Ati:** 31; **Bel.** XXI: 579; **TİH** I: 161; **Selek 2,** I: 59).

4. **Tasviri Efkâr:** Biraz da azim ve ümit. - Memleketimizin her yanında çoğunluk Müslümanlarda. Trabzon ilimiz: 921.128 Müslüman, 161.574 Rum, 37.549 Ermeni, 2.743 diğer. **İkdam:** Seçim ne zaman ve nasıl olacak? - Umumî ahlak ve eski mebuslar. **Ati:** Türkiye'de Fransız etkisi. **İstiklal:** Versay Sarayı'nda tarihî bir celse. **Vakit:** Millî İstihlak Kadınlar Derneği'nde barış tartışmaları. -Müşir Kâzım Paşa ile görüşme. **Yeni Gazete:** Yeni Ermeni Hükümeti'nin gerçek Türk çevrelerinde memnuniyetle karşılandığını iddia edebiliriz.

25 — ÇARŞAMBA

1. Fransızlar Adana'nın Cebelibereket (Osmaniye) ilçesini işgal ettiler. Fransızlar Osmaniye'yi 24 Aralık 1921'de boşaltacaktır. (**Gnkur:** 1; krş. 1 Ocak)

2. Hükümet, Genel Savaş'ta askerden kaçanları affetti. Sıkıyönetim bölgesi olmayan bölgelerde, Ermeni göçettirme sanığı subayların, ceza mahkemelerinde yargılanacakları konusunda da kararname çıkarıldı. (**TV:** 3430; **Vakit:** 29; **Sabah:** 31)

3. Lağvedilmiş olan 1. Kafkas Kolordusu'nun kumandanı Kâzım Karabekir, Tekirdağ'da bulunan 14. Kolordu'nun kumandanlığına, Muhittin Bey de Beşinci Tümen Komutanlığı'na atandılar (**Ati:** 29; **TV:** 3430; **Karabekir 2:** 33).

4. İran Hükümeti, ikisi Müslüman, ikisi Ermeni 4 kişilik bir kurulu, Aras Türk Hükümeti'nin topraklarına saldıran Ermeni Albay Dolhanof'a göndererek saldırının durdurulmasını istedi. Dolhanof, kurulu dinledikten sonra

1918 — ARALIK

hapsedecek, saldırılarını sürdürecek, fakat halkın savunmaya geçmesi üzerine Ermeni kuvvetleri kovalanacaktır. Bu bölgede kurulmuş küçük mahalli hükümetlerden biri olan ve savunma kuvvetlerini henüz hazırlamamış bulunan Aras Hükümeti, Dolhanof kuvvetlerinin saldırıya geçmesi üzerine, İran Hükümeti'nden 10 Aralık'ta yardım istemişti (**Ünüvar:** 16).

5. **Adana** gazetesinin ilk sayısı yayımlandı. Adana, Fransız işgal yönetimi tarafından kapatılınca Yeni Adana adıyla çıkacak, Pozantı'da bir vagonda Adana'nın kurtuluşuna kadar, daha sonra da Adana'da yayımına devam edecektir. Adana'da Ferda gazetesi ise millî kuvvetler aleyhinde ve Fransızlar lehinde yayın yapacaktır. (**Çoşar:** 66). Erzurum'da, Albayrak gazetesini çıkaracak olan 5 kişi, Türk Basmaevi adıyla bir şirket kurdu (**Kırzıoğlu:** 9). **Zaman:** Tehlikeli bir halet-i ruhiye. **Sabah:** Rusya'nın ihyasına doğru. **Tasviri Efkâr:** Hükümet'in programı var mı? (26: Program meselesi). **Ati:** İtilaf 4.500 ton kömür veriyor. - Karadağ Sırbistan ile birleştiğini ilan ediyor. **İstiklâl:** Genel af kararnamesi. **Yeni Gazete:** Mebuslar Meclisi aradan çıktı. Millet ile Hükümet başbaşa kaldı. Hükümet gün geçirmeden bu Meclis'ten kurtulmalıydı. Nihayet kurtuldu.

26 — PERŞEMBE

1. Türk ordusu Pozantı'ya kadar bütün Çukurova bölgesini boşalttı. Geri çekilme tamamlandı. Gerekli tedbirler alınamadığı için milyonlarca liralık savaş araç ve gereci Fransızların eline geçti. Bunlar: 30 vagon piyade ve topçu cephanesi, 15 vagon benzin, 2 denizuçağı, 200 ton yiyecek. Bu bölgede işgallerini yarın tamamlayacak olan Fransızlar, Adana'da da 126 vagonluk silah, cephane ve yiyeceğe el koydular. Nihat Paşa, Hükümet'e, İngilizlerin kendisini Adana'ya sokmadıklarını, Fransızların Pozantı'yı da işgal etmek istediklerini bildirdi. Çukurova'da, Fransızlarla savaşmak için birçok gönüllü birlik kurulacak, bunlar ordu birlikleri tarafından desteklenecek ve örgütlenecek; kanlı çarpışmalardan sonra Fransızlar 1921 yılı aralık ayında bu bölgeyi boşaltmak zorunda kalacaktır. (**HTVD** 33 ves. 831, 834, 836; **TİH.** I: 69, 73; **Tansel:** 5)
2. 9. Ordu Karargâhı Kars'tan ayrıldı. Yakup Şevki Paşa, Kars İslam Şûrası'na bir miktar tüfek ve 1.000 lira verdi. Savaş araç ve gereçleri ise gerilere taşınmış bulunuyor. Ruslardan alınmış olan bu araç, gereç ve yiyecekler, merkezi Erzurum'a taşınan ve daha sonra 15. Kolordu adını alacak olan birliklerin 1921 yılına kadar olan ihtiyacını giderecektir. İngiliz Generali Bach, Kars İslâm Şurası Hükümeti'ni tanımaya razı olduğunu bildiriyor. Türk ordusu, çekilmeden önce bu bölgede birçok küçük şûra hükümetinin kurulmasına yardım etmiş bulunuyor. Bunlardan çoğunu İngilizler daha sonra teker teker ortadan kaldıracaklar ve Kars'ı Ermenilere teslim edeceklerdir. Türk ordusu Kars'a yeniden 30 Ekim 1920'de girecektir. (**Erdoğan:**

1918 — ARALIK

173; **Tansel:** 66) Ordu Kumandanlığı, Savaş Bakanlığı'na raporunda, boşaltılan Iğdır'a dönen Ermenilerin Türklere zulmettiklerini, göçe zorlanan Türklerin yardım istediğini anlattı. (**ATBD** 85, bel. 2039)

3. Dün İngiliz valinin işe başlamasından sonra, Batum'da Türk bayrağı indirilerek yerine İngiliz bayrağı çekildi. 7.000 askerle Batum'u işgal etmiş olan İngilizler, Türklerin elinde bulunan bazı binaları zorla boşalttılar. Türk memurlara kötü davrandılar. İngilizler Türk Ordusu'nun topları bırakmasında da ısrar ediyor. İngiliz yönetimi, telsiz istasyonlarına el koyarak Batum'un dış bağlantılarını kesti. (**İHH:** 5; **Bıyıklıoğlu:** 10)

4. Medine Muhafızı Fahrettin Paşa, teslim olmamakta direniyor. 6, 28 Kasım ve 8 Aralık tarihli ve bugün Cevat Paşa'nın tekrar ettiği Hükümet emirlerini dinlemiyor. Bugün verdiği cevapta padişah iradesi gelmedikçe teslim olmayacağını bildirdi. Fahrettin Paşa'nın Araplarla işbirliği yaparak bir direnme hareketi başlatacağından çekinen İngilizler, teslim olmamakta direnirse, Çanakkale istihkâmlarını havaya uçuracaklarını Hükümet'e ihtar etmişlerdi. Fahrettin Paşa 10 Ocak'ta Medine'yi teslim etmek zorunda kalacaktır. (**TİH** I: 47)

5. 11 Aralık'ta İngilizlerin işgal ettiği Cerablus geri alındı. Kasaba 1 Ocak 1919'da İngilizlerce yeniden işgal edilecek, 10/11 Temmuz 1920'de geri alınacak, 4 Ağustos 1920'de Fransız işgali altına girecek, 9 Ağustos'ta yeniden geri alınacak; fakat 28 Aralık 1921'de Türk kuvvetlerince boşaltılacaktır. (**Gnkur:** 152)

6. İstanbul'da 10 kişi Padişah'a yazılı bir dilekçe sundular. Yabancı devletlerin İttihatçıların cezalandırılmasını istediğini belirterek, bu yurtta oturmak ve halkı yönetmek hakkını elde etmek için, bu şartın yerine getirilmesini istediler. (**Alemdar:** 23 Ocak)

7. **Sabah:** Tevfik Paşa Hükümeti'nin düşürülmesi için bazı girişimler yapılıyor. Yeni Hükümet listesinde Mustafa Kemal, Bahriye Nazırlığına aday. **Türkçe İstanbul'da** Sait Molla, İttihatçıların yargılanacağı haberi üzerine "Hamdolsun!". diyor. **Vakit:** Trakya Türklerinin medeniyet âlemine bir başvurusu. **Zaman:** Kabul edilebilecek barış şartları. **Tasviri Efkâr;** Doğu İlleri Heyeti'nin Piyer Loti'ye mektubu. - Firarî paşaların muhakemeleri. **İstiklal:** Osmanlı görüşünden barış meselesinin umumi manzarası. **Sebilürreşat,** geniş ölçüde sansürlü. **Ses** (Balıkesir): Adanalıların, Anadolu'dan ayrılmamak için Hükümet'e çektikleri telgraf. - Mutasarrıf Hacim Muhittin'in, atama fermanının okunması töreninde konuşması.

27 — CUMA

1. Fransız kuvvetleri, Pozantı'yı işgalleri altına aldılar. Milyonlarca lira tutan 200 vagon yiyecekten başka Fransızlar, 120 otomobile de el koydular. Po-

1918 — ARALIK

zantı, 27 Mayıs 1920'ye kadar Fransız işgali altında kalacaktır. (**Gnkur:** 2; **TİH** I: 73; **Karacebe:** 57 "29 Aralık")

2. Tahidromos gazetesinde yayımlanan bir mülakatında Dışişleri Bakanı Reşit Paşa, İtilaf Devletleri temsilcileriyle aralarının çok iyi olduğunu, Hükümet'in bütün yükümlülükleri yerine getirdiğini, İstanbul'un işgal edilmeyeceği konusunda kesin güvence aldıklarını, bir veya iki ay sonra toplanacağı söylenen Barış Konferansı'na katılmaya hazır olduklarını, ancak delegeleri henüz seçmediklerini söyledi. Başka bir soru üzerine, zamanı gelince Yunanistan'la uzlaşacaklarını ekledi. Yunan yöneticileri hakkında ne düşündüğünü açıklamaktan kaçındı. (**İstiklal, Sabah:** 28).

3. Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nin İkinci Matbuat Kongresi, İkinci Başkan Yunus Nadi'nin açış konuşmasıyla İstanbul'da çalışmaya başladı. (10 Ocağa kadar). Sansür sebebiyle İstanbul'da yayımlanan gazetelerin birçok yerleri beyaz çıkıyor. (**İkdam, Ati, Sabah, Tas. Ef., Yeni Gazete, İstiklal:** 28).

4. İstanbul'da Rum Edebiyat Derneği, Wilson, Lloyd George, İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour, Yunan Başbakanı, Venizelos'u onursal üyeliğe seçti. Dernek daha önce Fransız Başbakanı Clemenceau ile Cumhurbaşkanı Poincaré'yi de onursal üyeliğe kabul etmişti. (**İstiklal:** 29)

5. Bir İngiliz Birliği, Halep'ten Kilis'e geldi. Urfa ve Kilis, İngiliz işgali altında bulunuyor. (**TİH** I: 77)

6. Mustafa Kemal, dünkü Sabah ve Söz gazetelerinde yayımlanan kurulması düşünülen yeni Hükümet'te, Bahriye Nazırı olacağı yolundaki haberi yalanladı. "Bu konuda benim rızam alınmış değildir" dedi. (**Göztepe:** 98)

7. ABD'nin bir siyasi temsilcisi İstanbul'a geldi. Yüksek Komiser Bristol ise 28 Ocak'ta gelecek (**Ati:** 28)

8. **Sabah:** Fesih, genel af, e... sonra? **Tasviri Efkâr**'da ilk sansür: Zavallı Gülhane Hastahanemiz. - Maddeten mağlup olduk, manen de mağlup olmayalım. **İkdam:** Hürriyet ve basın hakkında. - Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti. - Berlin İhtilali. **Yeni Gazete:** Bir ibret levhası: İtilaf'a teslim olunan Alman donanması. -Malî durumumuz hakkında.

28 — CUMARTESİ

1. Merkezi Konya'da olan 2. Ordu Kumandanlığı'nın adı, Yıldırım Birlikleri Müfettişliği'ne çevrildi. 2. Ordu. Kumandanlığı, Adana'nın boşaltılması üzerine, buradan Konya'ya nakledilmiş, daha sonra da karargâhı lağvedilmişti. (**Bıyıklıoğlu:** 46).

2. Teslim olmamakta direnen Medine Kumandanı Fahrettin Paşa'nın garnizonundaki bazı subaylar, onu hedef alan bir bildiri yayımlayarak teslim olmayı savundular. Buna karşı yayımlanacak iki bildiride de Medine'nin savu-

1918 — ARALIK

nulması istenecek, teslim olmak İsteyenler lanetlenecektir. Fahrettin Paşa, 13 gün sonra teslim olmak zorunda kalacaktır. (**Bel.** 143: 371)

3. Dağıstan'dan çekilen 15. Tümen'in büyük bir bölümü, Trabzon yolu ile Samsun'a gitmek üzere, yaya olarak Batum'dan ayrıldı. Batum'da yığılan askerleri taşımaya gemiler yetmiyor. (**TİH** I: 162)

4. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporuna göre Mebuslar Meclisi'nin kapatılması, Padişah'ın İttihat ve Terakki'ye karşı bir hareketidir. (**Jaeschke** 1: 11).

5. Doğu Makedonya'dan Bulgarların kovduğu birçok Rum göçmeni, İstanbul'a geldi (**İstiklal:** 29).

6. **İstiklal**'de Rauf Ahmet: Barış davasında haklarımızı nasıl savunmalıyız: Kendi yağımızla kavrulmaya imkân yoktur. Eski dayinlerimiz ve bunlara katılacak Amerika ile 10-15 yıllık toplu borçlanma anlaşmaları yapılmalı. **Vakit:** İttihat ve Terakki'yi söndürmenin yolu. **İkdam:** Bu mazlum millet mi suçlu? **Tasviri Efkâr:** İşlerimiz neden bozuk gidiyor? (Sansürlü). **Sabah:** Veyl (Yazık) mağluplara!... **Türkçe İstanbul:** Firarî paşaların emlakı: Kendini ızrar eden bir hilekâr/ Birgün elbet cürmü meydana çıkar. **Yeni Gazete,** sorumsuz kişilerin hükümet işlerine karışmamasını istiyor.

29 — PAZAR

1. Marmaris'e gelen bir İtalyan muhribinde görevli iki binbaşı, kasabayı baştanbaşa dolaşarak Hükümet konağı, askerî binalar, hastane ve fırınların durumunu inceledi. İtalyanlar Marmaris'i 10 Mayıs'ta işgal edecekler. (**TİH** I: 142)

2. İçişleri Bakanlığı, Batum Mutasarrıfı'na idarenin İngilizlere devredilmesini ve memurların İstanbul'a dönmesini emretti. Batum'da Türk yönetimi, İngiliz askerlerinin 1 ve 17 Aralık'ta gelişleri üzerine, 24 Aralık'ta sona ermişti. (**TİH I:** 162; **Tansel** I: 52)

3. Vekaleten idare edilmekte olan Posta Telgraf Telefon Bakanlığı'na Cebelilübnan eski Mutasarrıfı Yusuf Franko Paşa atandı (**TV:** 3432). ★Papa'nın İstanbul temsilcisine bir gümüş Hilaliahmer madalyası verilmesiyle ilgili Padişah iradesi çıktı (**TV:** 3433).

4. Fransız Parlamentosu'nda bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı M. Pichon: "Bizim, Osmanlı imparatorluğu'nda karşı çıkılamayacak haklarımız vardır: Tarihe ve anlaşmalara dayanan haklarımız Suriye, Lübnan, Kilikya, Filistin'i içine almaktadır. Manda sistemi karşısında bile bu istek ve haklarımızdan hiç bir zaman vazgeçmedik" dedi. (**Evans:** 114)

5. İngiliz Yüksek Komiseri Vekili Webb'in raporu: Türkiye Hükümeti iflas etmiştir (**Jaeschke 1:** 11).

1918 — ARALIK

6. İngiltere'de genel seçimler sonuçlandı. Lloyd George'un partisi çoğunluğu sağladı. (**İstiklal:** 30; **Ati:** 3 Ocak)

7. **Söz:** Mustafa Kemal, Teceddüt Fırkası'na girdi. (Mustafa Kemal, yarın tekzip edecektir. **Bayur** I: 196; **Akşin:** 191; **Kutay** 3: 199; **Tunaya:** 413). **İstiklal:** İngiltere'de seçimler. Lloyd George çoğunluğu sağlayacak. **Akşam:** Lloyd George'a göre barış. -Almanya'da cumhuriyet. **Yeni Gazete**'de Mahmut Sadık, Matbuat Kongresi'nde, sansür hakkında olumlu kararlar alınmasını beklediğini yazıyor: Basın cebir ve tazyik altında yaşayamaz. **Sabah**'ta Ali Kemal, Matbuat Cemiyeti'nin eskiden İttihat Terakki yardakçılarından meydana geldiğini yazıyor: Bu Cemiyetin yönetiminde, yeni devir için yeni simalar ister. **Tasviri Efkâr:** Basının ve Matbuat Cemiyeti'nin ittihat ve terakki ziniyetinden kurtulması gerekir. **Yenigün**'de Yunus Nadi: İngiltere Türk dostluğuna cevap vermeyerek, onun yılana sarılmasına sebep oldu.

30 — PAZARTESİ

1. Başbakan Venizelos, toplanacak Paris Barış Konferansı'na sunmak üzere bir muhtıra hazırladı. Bandırma doğusundan Akdeniz'e inen çizginin batısında kalan toprakların Yunanistan'a verilmesini istedi. İstanbul'da Türk topluluğunun, diğer milletler nüfusu toplamının yarısı kadar bile olmadığını ileri sürdü. Uluslararası garantiler altına alındıktan sonra, İstanbul'un da Yunanistan'a verilmesini istedi. Konferans, bu istekleri Yunan-Arnavut Komisyonu'na havale edecek. Komisyon, İzmir ve arkasının Yunanistan'a verilmesini 30 Mart'ta uygun görecektir. Muhtırada İstanbul Nüfus İstatistiği; 449.114 Türk, 364, 459 Yunanlı, 159.193 Ermeni, 46.521 Musevî, 4.331 Bulgar, 150,055 diğer... (**YOİ** I: 26; **Jaeschke 2:** 61; **Bıyıklıoğlu 2:** 146; **TİH** I: 144; **KASÖT:** 31; **Rentis: 5**)

2. Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa, İngiliz Yüksek Komiserliği'ne giderek Musul'daki İngiliz saldırısını protesto etti. Amiral Webb verdiği cevapta: Ateşkes şartlarının yenilmiş Türkiye'ye dikte ettirildiğini unutmayınız! dedi. Reşit Paşa, ziyaretinde: "Fransız nüfuzunu isteyenler varsa da, Padişah ve Hükümet adına kesinlikle söylüyorum ki, çoğunluğun İstediği bizi İngiltere'nin idare etmesidir" dedi. (**Jaeschke 2:** 8; **İstiklal:** 31: **Alemdar:** 1 Ocak, ziyareti)

3. Mustafa Kemal, Teceddüt Fırkası'na girdiği yolunda Söz Gazetesi'nin dünkü yayınını yalanladı. 26 Aralık tarihli Sabah'ta Mustafa Kemal'in yeni kurulması düşünülen Hükümet'te Deniz Bakanlığı'na getirileceği yazılmış, Mustafa Kemal bu haberi de yalanlamıştı (**Borak 1:** 285; **Kutay 3:** 199; **Tunaya:** 413)

4. 9. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa, Kars'tan Harbiye Bakanlığı'na Gönderdiği telgrafta, İngilizlerin Batum'da Türk ordusuna ait silahlara el-

1918 — ARALIK

koyup bunları Ermenilere dağıttığını bildirdi. İngilizlerin böyle hareketleri karşısında ne yapılacağına ilişkin bir talimat olmadığı için onların keyfine uyulduğunu, bunun ise şeref ve haysiyetle bağdaşmadığını belirtti.(**HTVD** 83, bel. 1946)

5. 17. Kolordu Kumandanı Miralay Nurettin Bey, 25. Kolordu Kumandanlığı'na, Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Selahattin Adil Bey, 17. Kolordu Kumandanlığı'na atandı. (**TV:** 3455). ★Nurettin Bey, İzmir'den ayrıldı (**Erdeha:** 377)

6. Fransız Doğu Orduları Kumandanı d'Esperey ikinci defa Edirne'de. İslam Cemaati Kulübü'ndeki konuşması: Barış Konferansı, Trakya'nın geleceği konusunda yakında karar verecek. Bu karar ne olursa olsun onu sükûnetle karşılayacaksınız. Asayişi bozarsanız zarar görürsünüz. (**Bıyıklıoğlu 2:** 189)

7. **Vakit**'te Ahmet Emin: Matbuat Kongresi. - Bulgarlar kendilerini kurtarmaya çalışıyorlar. **Ati:** Vilson'un prensipleri müzakerede esas oluyor. **Tasviri Efkâr:** Birliği bozanlar. **Türkçe İstanbul**'da Sait Molla, Hükümet'i Padişah'a şikâyet etti. Bu yazıda sansür kurullarına uyulmadığı için gazete 5 gün kapatılacak;fakat bundan sonraki ilk sayısı 11 Ocak'ta çıkacaktır. **İstiklal:** Boğazlar meselesi. **Yeni Gazete:** Temcit Pilavı gibi, yine sansür meselesi.

31 — SALI

1. Eski 37. Kafkas Tümeni Kumandanı Miralay Kâzım Bey (Orbay), 60. Tümen Komutanlığı'na atandı. Kâzım Bey; 2 Haziran'da 61. Tümen Komutanlığı'na vekâleten atanacak, bu görevi 2 Ağustos'ta asliye çevrilecektir.(**TV:** 3436)

2. Amerikan Yakın Doğu Yardım Kurumu yöneticisi Dr. James L. Barton, İstanbul'a hareket etti (**Jaeschke 1:** 12).

3. Batum'dan Trabzon Metropoliti Hrisantos'a gönderilen bir mektupta, Ekaterinodar'da bir Pontus Genel Merkezi'nin açıldığı, bunun Rusya'da şubeler açmakta olduğu haber verildi. Barış Konferansı'nda Pontos davasını savunacak olan derneğin Trabzon'da da bir şubesinin açılması için Metropolit'in yardımları ve görüşleri rica edildi. (Mektubun üzerindeki tarih 12 Aralık'tır. Yunanlıların o zamanki takvimi kullanılmışsa bu, 25 Aralığa denk düşer. **PM** I. ks. 117)

4. **İstiklal**'da Rauf Ahmet: Sansür münasebetiyle, dördüncü kuvvet hakkında birkaç mülahaza. **Ati.** Avrupa'da Müslüman bakanı olan ilk kabine: Yugoslavya Hükümeti. - Piyer Loti'ye düello teklifi. **Sabah:** Yağma sofralarının tasfiyesi.Millî Kantarya vesaireye el konulması. **Yeni Gazete:** Ekmek, iaşe.- Talat Paşa Almanya'da.

1919 — OCAK

1 — ÇARŞAMBA

1. İstanbul Hükümeti, İngilizlerin Batum'da yarattığı olupbitti karşısında, Üç İl'de (Kars, Ardahan, Batum) bulunan Türk memurlarının dönmesini kararlaştırdı. İçişleri Bakanlığı da memurların dönmesini 29 Aralık'ta emretmişti. Ay sonunda, bu illerde hiç bir Türk memuru kalmayacaktır. (**Gökbilgin** I: 34)

2. İngiliz kuvvetleri, ardarda Antep'e gelmeye devam ediyor. Bugün de General Mc. Donald 100 atlı ile şehirdeki İngiliz işgalini pekiştirdi. 17 Aralık'ta Antep'e bir İngiliz birliği gelmişti. 15 Ocak'ta da yeni birlikler gelecek. (**Abadi:** 15; **TİH** I: 77) ★Osmaniye de Fransızlar tarafından işgal edildi. (**Dalkır:** 183; krş. 25 Aralık).

3. Enver Paşa ile Cemal Paşa bir kararla ordudan çıkarıldı, bunların mallarına haciz kondu. Paşalar 2/3 Kasım gecesi İstanbul'dan kaçmışlardı. 26 Kasım'da Kâzım Paşa başkanlığında Enver ve Cemal Paşaları yargılamak üzere bir Savaş Mahkemesi ile, Harbiye Bakanı başkanlığında, bu iki kişinin seferberlikten beri bakanlıklarında yaptıkları yolsuzlukları incelemek için bir komisyon kurulmuştu. Enver ve Cemal Paşalar, 5 Temmuz'da yokluklarında idama mahkûm edilecekler. (**TV:** 3436; **YG:** 3; **Alemdar:** 5)

4. Ingiliz Dışişleri Bakanlığı'nın İstanbul Yüksek Komiseri'ne talimatı: Medine'nin teslimine ve Türkiye'ye dikte ettirilen şartların bütün ayrıntıları ile yerine getirilmesine kadar, Ateşkes Anlaşması'nın ihlal edildiği yolundaki Türk Hükümeti şikâyetlerini dinlemeyin. Türkiye'ye tek başımıza malî yardım veremeyiz. Bunun için Müttefikler'in razı olması şarttır. (**Jaeschke 2:** 23)

5. İki yıl önce, Hükümet emriyle İzmir Valisi tarafından ülkeden çıkarılan Rum Metropoliti (Başpapaz) Hrisostomos, İstanbul'dan İzmir'e döndü. Hrisostomos, Kurtuluş Savaşı boyunca İzmir'de siyasî çalışmalara da katılacak, 15 Mayıs'ta İzmir'i işgal eden Yunan kuvvetlerini kutsayacak, şehrin Türk Ordusu'nca kurtarılmasından sonra Mustafa Kemal'e görüşmeden çıkarken, kalabalık tarafından linç edilecektir. (**Tas.Ef:** 5: **YG:** 6; **Taçalan:** 161; **YOİ** I: 37 "2 Ocak"). ★İzmir eski Valisi Rahmi Bey de İstanbul'a geldi. Rahmi Bey hakkında soruşturma yapılıyor. (**Yeni Gazete:** 2, 3)

6. 1314-1316 (1898-1900) doğumlu erlerin terhisi ile ilgili kararname imzalandı. Ateşkes Anlaşması'na göre Türkiye Ordusu'nun sınırların korunması ve iç güvenlik ihtiyacından fazla olan ordu insan gücü terhis edilecek. Ordulardan terhis edilen erleri memleketlerine gönderecek araç sıkıntısı çekiliyor.Erlerin pek çoğu yaya gidiyor; bir kısmı yollarda hastalanıyor, ölüyor. (**TV:** 3436)

1919 – OCAK

7. Geri dönmüş Ermenilerden dördü, Tarsus ile Adana arasında yaralandı. Lejyon karakollarından birine bağlı Ermeniler, bu olayın öcünü almak için 6 Türk'ü kurşuna dizdiler, diğer bazılarını süngüleyerek öldürdüler. Ermenilerin yanlarında götürdükleri Türklerden kaçmaya teşebbüs edenler de öldürüldü. Bunun üzerine Dörtyol Müslümanları silahlanıyor. (**Véou:** 40)

8. Beyoğlu'nda Amerikan Elçiliği'ne bayrak çekildi. ABD ile diplomatik ilişkiler 20 Nisan 1917'de kesilmişti. Bir ABD siyası temsilcisi 27 Aralık'ta İstanbul'a gelmişti. Yarın da Beyoğlu'nda Yunan Konsolosluğu'na bayrak çekilecek. (**İstiklal, Yeni Gazete:** 3)

9. Askerî Nigehban Cemiyeti'nin bildirisi Alemdar'da. Dernek, kurmay subayları şiddetle suçluyor. Onların yurdun başına bela kesildiğini bildirerek İttihat ve Terakki Hükümeti'nin ordudan çıkardığı subayların göreve döndürülmelerini istiyor. Cevat Paşa'nın bildiriye tepki olarak orduya genelgesi: Orduda cemiyet olamaz! (**YG:** 6; **Akşin:** 216)

10. Genel Savaş'ta esir düşen Türk askerleri dönüyor. 2.000 kadar esir, bir İngiliz vapuru ile İstanbul'a getirildi. 30 Kasım'da Mısır'dan ilk kafile dönmüştü. (**İstiklal:** 2; **Ati:** 10 "Sibirya'dakiler ne olacak?")

11. Hindistan Müslümanları, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bir muhtıra verdiler. Hindistan'daki Müslüman ve Hindular, Kurtuluş Savaşımız boyunca İngiliz egemenliğine karşı mücadele edecekler, Türkiye'nin parçalanmaması ve bağımsızlığının elinden alınmaması için İngiliz Hükümeti'ne, Hindistan'daki İngiliz yönetimine birçok başvuruda bulunacaklar, toplantılar, gösteriler, boykotlar yapacaklardır. (**Jaeschke 1:** 12) ★Faysal da Arap isteklerini bir muhtıra ile Konferans'a sundu. Ana ilke olarak Arap birliğini ve büyük bir devletin yardımını istedi. Faysal, isteklerini 29 Ocak'ta yayımlayacak, 6 Şubat'ta da On'lar Şûrası'nda savunacaktır. (**Evans:** 124; krş. 31 Ocak)

12. **Sabah'ta** Ali Kemal: Mebus seçimlerinin yakında başlayacağını sanıyoruz. **Alemdar,** yayımına izin verilmediği için bugün **Alem** adıyla yayımlandı. Yarın Asildar, 4 Ocak'ta da yeniden Alemdar olacak. **İstiklal'**de Rauf Ahmet, Rusya'nın bölünmesini ve güçsüzleştirilmesini savunuyor: Kendimizden sonra, bizi en çok ilgilendiren, Rusya'nın alacağı şekildir. - Türkiye Ermeni ve Rumları için Amerika'da 300 milyon dolar toplanmıştır. **Yenigün,** Tasviri Efkâr'a çatıyor: Tasviri Efkâr hikâyesi değil, yılan hikâyesi. Acaba Velid Ebüzziya Bey, yayından vazgeçmek taahhüdünü olsun yerine getirecek mi? **Tasviri Efkâr:** Bugün Frenklerin yılbaşısı, bizim de yılbaşımız mı olacak? **Vakit,** Sansür tarafından çıkarılan haberleri bastığı gerekçesiyle 5 gün kapatıldı. (Muvakkit adıyla çıkacak). **Yeni Gazete,** Millî Kantarya, Millî İthalat, Millî Mensucat Şirketi, Millî İktisat Bankası, Millî Ekmekçiler Cemiyeti gibi kuruluşlara Hükümet'in el koymasını savunuyor: "Tabîi hale doğru". -Cemal Paşa'nın Suriye ve Filistin'den sürülen kurbanları. **Diken'**in

1919 — OCAK

5. sayısı: 1919 yılına nasıl giriyoruz: Matbuatın dili bağlı. Tramvaylar öküzle çekiliyor. Susuzluktan uyuz olan olana. Elektrik yerine çıra lambası. Fes yerine mendil...

2 — PERŞEMBE

1. Seçimler konusunu görüşen Hükümet, bazı yerlerin işgal altında olmasını gerekçe göstererek, seçimlerin barış yapıldıktan sonra yenilenmesini kararlaştırdı. Bu konudaki Padişah iradesi yarından sonra çıkacak. Anayasa'ya göre seçimlerin, Meclis dağıtıldıktan sonra 4 ay içinde yapılması gerekiyor: Padişah Mebuslar Meclisi'ni 21 Aralık'ta kapatmıştı. (**YG:** 4, 5; **Alemdar:** 4; **İstiklal: 5; Gökbilgin** I: 45; **Akşin:** 137)

2. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, İngiliz Yüksek Komiseri'ne ateşkes döneminde orduya vermek istedikleri biçimi bildirdi. Orduyu 9 kolordu ve 20 tümen halinde yeniden örgütlemek istediklerini belirtti.Buna göre ordu, 40.801 tüfek, 632 top, 756 makinalı tüfekten kurulacak, İngilizlerin istekleri doğrultusunda Türkiye ordusu 40.878 tüfek, 240 makinalı tüfek, 256 top ile sınırlanacaktır. (**TİH** I; 174; **Belen:** 36; Krş. 27 Ocak)

3. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, Konya'da Yıldırım Birlikleri Müfettişi Nihat Paşa'nın görevinden alınmasını istedi. Nihat Paşa'nın suçu: halkı örgütleyip silahlandırmak... Nihat Paşa İngilizlerin 16 Ocak tarihli ikinci isteği üzerine 22 Ocak'ta görevinden alınacaktır. (**YG:** 4; Dışişleri Bakanı M. Reşit Paşa'nın Amiral'i ziyareti: **TİH** I: 74; **Şimşir 2:** 23)

4. Medine Muhafızı Fahrettin Paşa'nın teslimini sağlamak üzere gönderilen Yüzbaşı Ziya, Savaş Bakanlığı'na gönderdiği mektupta, Paşa'nın teslim olmayacağını, gerektiğinde onunla birlik olarak, Peygamber'in türbesini havaya uçurmaya niyetli olduğunu bildirdi. 6 Ocak'ta teslim protokolu hazırlanacak ve 10 Ocak'ta Fahrettin Paşa teslim olmak zorunda kalacaktır. (**Bel.** 143: 350)

5. İstanbul'da Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası kuruldu. Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti ile Selamet-i Osmaniye Fırkası'nın birleşmesinden meydana gelen partinin kuruluş tarih üzerinde farklı bilgiler verilmektedir. (**Tökin:** 54 "2 Ocak", **Tunaya:** 424 "3 Aralık", Selamet-i Osmaniye Fırkası'nın kuruluşu 30 Aralık(?): s. 423)

6. Beyoğlu'nda Yunan Konsolosluğu'na bayrak çekildi. Dün de Elçilik görevi yapacak olan Amerikan Yüksek Komiserliğine bayrak çekilmişti. (**İstiklal:** 3; **Yeni Gazete:** 2 "dün çekildi")

7. Hükümet'in çıkardığı kararnameye göre dışardan getirilecek her türlü maden kömüründen geçici olarak gümrük vergisi alınmayacak. İstanbul yakacak sıkıntısı çekiyor. (**TV: 3440**)

1919 — OCAK

8. İngiliz Yüksek Komiseri'nin Londra'ya teli: Türk Hükümeti'ni protesto edip durmak, hem faydasız, hem de şerefimizle bağdaşmıyor. Tevfik Paşa Hükümeti bize her türlü iyi niyeti gösteriyorsa da, emirlerine uyulmuyor. Yeni biçimde eylem gerekiyor. Aleyhlerinde delil bulunduğu sanılan kişilerin tutuklanmasını istememem için yetki istiyorum. (**Şimşir 2:** 29; **Akşin:** 108)
9. İngiliz Dışişleri Bakan Vekili Curzon, bir yıl önce hazırladığı Türkiye ile ilgili önerilerini Başbakanlığa sundu. Curzon, Doğu milliyetçiliğini karşılarına almadan kalıcı bir çözümün ancak Türkiye'ye Ankara ve çevresinde tam bağımsız bir devlet kurma hakkının verilmesi ile mümkün olabileceğini, bu yolla da Türk milliyetçiliğinin patlamasının önlenebileceğini ileri sürüyor. (**Nicolson:** 75)
10. **İkdam:** Anadolu'yu en iyi savunma imar ile kabil olacak... **Tevhidi Efkâr:** Sefaletin önüne nasıl geçeceğiz? **Sabah:** İcraat! İcraat! **Yenigün**'de Yunus Nadi'nin yer yer sansürlü yazısı: İngiltere ve biz... -Adana'nın Türklüğünü ispat eden kesin deliller. 5 gün süreyle kapatılmış olan Vakit, bugün **Muvakkit** adıyla yayınlandı. **Alemdar:** Çete (İttihat ve Terakki) karşısında kabine. - Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Topçu Şubesi tekrar açıldı. Demokrat Fırkası'nın Aksaray Şubesi açıldı. **İstiklal**'de Rauf Ahmet: İngiltere'de başa gelen ve Dünya siyasetinde önemli bir rol oynayacak Lloyd George bir halk çocuğudur. Yetim büyümüştür. Bu çok önemlidir. Şiddetli radikaldir. Hatta bir dereceye kadar sosyalisttir. İngiltere halkının böyle 20. Asır devlet adamlarının etrafında toplanmasından ders alalım... **Yeni Gazete:** 1919 yılı insanlık tarihinin en önemli bir yılı olacak mı? **Ses** (Balıkesir): Muhtekirler cezasız mı kalacak? 15 günlük **Köy Hocası**'nın 3. sayısı.

3 — CUMA

1. Ardahan'da, yabancı işgalini önlemek ve Ardahan'ın Türkiye'ye bağlılığını devam ettirmek amacıyla Ardahan Kongresi toplandı. Toplantı 5 Ocak'a kadar sürecek ve geçici bir hükümet kurulması kararlaştırılacaktır. İkinci Ardahan Kongresi 7-10 Ocak'ta yapılacaktır. (**Kırzıoğlu:** 9)
2. İngilizler, Urfa-Bilecik güneyinde demiryolu üzerinde bulunan Cerablus kasabasını işgal ettiler. Türk Bucak Müdürü ve jandarmaları hapsettiler. Taburun ağır silahlarına el koydular. Cerablus, 10 Aralık'ta İngilizlerin teşvik ettiği 400 kişilik bir Arap birliği tarafından işgal edilmiş, fakat 6. Ordu'ya bağlı birliklerce 20 Aralık'ta kurtarılmıştı. (**TİH** I: 77)
3. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, hükümetinden, tutuklanacak Türklerin işgal kuvvetlerince yakalanması iznini istedi. Bu işi Türk Hükümeti'nin yapamayacağını bildirdi.(**Akşin:** 112: **Şimşir 2:** 31)
4. İngiliz Savaş Bakanlığı, İstanbul, Bağdat ve Kahire'deki kumandanlıklarına bir tel çekti: Türk birlikleri Kafkasya'dan çekilirken gıda stoklarını Erzu-

1919 — OCAK

rum'a taşıyor. Bunlar Ermeni malıdır. Taşıtan komutanlar yakalanıp cezalandırılmalı, Batum ve gerekli görülecek başka yerlerde askerî mahkemeler kurulmalıdır. (**Şimşir 2:** 31)

5. Fransız Başbakanı Clemenceau, İtalyanların Antalya'ya çıkmasına razı oldu. İtalyanlar 28 Mart'ta Antalya'yı işgal edecekler ve bunu halkın isteği üzerine yaptıklarını açıklayacaklardır. (**Jaeschke 1:** 12)

6. Sulh ve Selamet Cemiyeti'nin Galata'daki binasında yapılan toplantıda, Serbest Amele Sendikaları İttihadı adı altında bir örgüt kurulması kararlaştırıldı. Tüzük görüşüldü. (**Alemdar: 4)**

7. Hicaz Kralı Hüseyin adına Faysal ile Siyonist Örgütü adına Weizmann, Filistin'de Yahudi devleti kurulmasını öngören bir anlaşma imzaladılar. Wizman, Arap davası Konferans önüne geldiğinde, Arapları desteklemeye söz vermişti. Anlaşma, Fransızların aleyhinde ve İngiliz planlarına uygun düşüyor. Anlaşmaya göre, Filistin'de din ayrılığı güdülmeyecek. Yahudilerin Filistin'e göçmesi teşvik edilecek. Yahudiler, Arapların ekonomik kaynaklarının işletilmesi için yardım edecekler. Anlaşma, Arap bağımsızlığı gerçekleşince yürürlüğe girecek. (**Evans:** 121)

8. **Hukuku Beşer**'de Bezmi Nusret'in (daha sonra Alaşehir Kaymakamı) basın özgürlüğünü savunan ve aynı zamanda Köylü Gazetesi'nin kodamanları arkalayan yayınına çatan yazısı (**Kaygusuz:** 145). **Muvakkit:** Gençlerin millete hitabı: Ümitsizliği kalbinden kopar at. Azminde metin ol! **Ati:** İngiltere'de seçim. - Basın - Sansür -Hükümet. **Tasviri Efkâr:** Teşkilatsızlık karşısında. **İstiklal:** Cihan mukadderatı önünde Wilson.- Genel af üzerine İttihatçılara muhalif bazı şahsiyetler yakında yurda dönüyor.

4 — CUMARTESİ

1. Padişah, Mebuslar Meclisi için yapılacak seçimleri barışın imzalanmasından sonraya erteleyen Hükümet kararını imzaladı.Gerekçe olarak şimdi seçim yapılamayacağı, seferberlik durumunun henüz sona ermeyişi, bazı yerlerin işgal altında olması ileri sürüldü. Anayasa'ya göre seçimlerin 4 ay içinde yapılması gerekiyordu. Mebuslar Meclisi'ni 21 Aralık'ta kapatan Padişah, millet temsilcilerinin kendisine ve İngilizlere boyun eğmeyerek sorun yaratacağından çekiniyor. İttihatçıların kazanacağı korkusuyla İngiliz yanlısı çevreler de seçim istemiyor. (**TV:** 3436; **Ati, İkdam, YG:** 5; **Tas.Ef:** 7)
2. 3 savaş, 2 ulaştırma gemisinden meydana gelen bir İtalyan filosu Marmaris'e geldi. Filo Komutanı "Askerlerinizi niçin terhis etmediniz?" diye sordu. Komutan, 3 gün sonra da İtalyan gemilerinin barınması için bir yer gösterilmesini isteyecek. İtalyanlar Marmaris'i üç ay sonra 11 Mayıs'ta, Fethiye ve Bodrum'la birlikte işgal edecekler. (**TİH** I; 143; **Şefik** I: 13)

1919 – OCAK

3. 9. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa, Kars'tan Harbiye Nezareti'ne telgrafında, Serdarabat, Erivan ve Iğdır Müslüman halkına Ermenilerin yapmakta oldukları zulmün önlenmesi için İtilaf hükümetlerine başvurulmasını istedi (**ATBD** 85, bel. 2040)

4. İzmir sıkıyönetimi tarafından Hukuku Beşer adlı gazetesi kapatılan Hasan Tahsin (Osman Nevres), **Sulh ve Selamet** Gazetesi'ni çıkarmaya başladı. Hasan Tahsin, daha sonra Hukuku Beşer'i yeniden çıkaracak, Yunanlıların İzmir'i işgal ettiği gün Konak Alanı'nda silahını ateşleyecek ve orada vurularak öldürülecektir (**Taçalan:** 163) **Yenigün:** İçişleri Bakanı'nın istifası meselesi. Cami Bey, İçişleri Bakanlığı'na tayin edilecek. **Ati:** Barış Konferansı 13 Ocak'ta toplanacakmış. İngiltere, delegelerini seçti. **İkdam:** Wilson'a açık mektup (Türk milletinin barışsever ve suçsuz olduğu, Anadolu'da Türklerin çoğunlukta olduğu, Türklerin medeniyetten anladığı vb). **Tasviri Efkâr:** Barış görüşmeleri başlıyor. -Tasfiyenin şiddetlenmesi lüzumu. **Sabah:** Saltanat'ın kutsal hakları ve Hükümdar'ın önemli görevleri. **Alemdar:** Hayâsızların gözü hâlâ Hükümet'te. **İstiklâl'**de M.Zekeriya: Avrupa'da dengesizlik.

5 – PAZAR

1. İngiliz Yüksek Komiseri'nin raporuna göre, 2 Ocak'ta onu ziyaret eden Sait Molla (daha sonra İngiliz Muhipleri Derneği kurucusu, Türkçe İstanbul Gazetesi'nin başyazarı), Mustafa Paşa, Bedirhanoğlu Emin Ali ve diğer bazı Kürt ileri gelenleri, İngiliz mandası altında özerk bir Kürdistan istediler. Kürdistan için istedikleri toprakların sınırı ise Ermeni istekleriyle çelişiyor. (**Sonyel:** 26).
2. Tutuklamalar başladı. Kırklareli Mutasarrıfı Hilmi Bey, tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne kapatıldı. Bundan böyle hemen hergün tutuklamalar olacak, asıl büyük tutuklama ise 30 Ocak'ta yapılacaktır. (**Şimşir 2:** 49)

3. **İkdam:** Kendini kurtarmanın yolu, yolsuzluk yapmamak. Şimdiki Hükümet'i devirirlerse Almanya'nın şimdiki Rusya'dan ne farkı kalır? -Şirket-i Hayriye, memur ve hizmetlilere verdiği ekmeği kesti. 68 numaralı vapur mürettebatı çalışmayacaklarını bildirdiler; güçlükle yatıştırıldılar. **Tasviri Efkâr:** Şehremin'de ölümlerin artması. **Alemdar:** Millet ve memleketin saadet ve selametini düşünürken öldürülen kurbanlarımızdan, Savaş eski Bakanı Nazım Paşa, -Gazete, örtülü ödenekten "çimlen"miş olanları anlatıyor. **İstiklal:** Kendimizi savunamıyoruz. **Yenigün,** Hükümet'in seçimleri barıştan sonraya erteleyen kararını eleştiriyor. Yunus Nadi: Meşrutiyet meselesi, yeni seçimlere dair -Trakya Müdafaa Cemiyet'nin faaliyeti. **Muvakkit:** Riga'nın İngilizler tarafından işgali. **Le Progres de Lyon:** Türk ordusu Ermenilere amansızca eziyetler yapıyor. Bazı Türkler, Ermeni ırkını yok etme şeklindeki Türk politikasını taçlandırmak istiyorlar. (**Akyüz:** 48) **Yeni**

1919 — OCAK

Gazete: Yenecek ekmek istiyoruz. Cemiyet-i Akvam teşkilatı. **Akşam:** Mahut un meselesi. Dedikodulara son vermek için, Hükümet'ten un mukavelenamesinin neşrini talep ederiz.(Cavit Bey'in 6 Ocak tarihli notu: Un mukavelesi Hükümet için müthiş bir darbe oldu. Matbuat feryat ediyor. Bütün İstanbul çalkalanıyor. Her mahfelde bundan bahsolunuyor. Ne rivayetler dönüyor... **Tanin:** 21.9.1945).

6 — PAZARTESİ

1. Amerika Birleşik Devletleri'nin 26. Başkanı Theodore Roosevelt öldü. Başkan Kinley'in bir suikast sonucu ölmesi üzerine 1901'de Cumhuriyetçi Parti'den başkan seçilen Roosevelt, 1904'te ikinci kez başkan olmuş, dış politikada yayılma siyaseti gütmüş, Rus-Japon savaşı'nda arabulucuk yapmış ve bu sebeple Nobel Barış Ödülü'nü almıştı. 1908 seçimlerine katılmamış olan Roosevelt, 1912'de İlerici Parti'yi kurarak seçimlere katılmışsa da, başkanlığı Wilson'a kaptırmıştı. (**İstiklal, Alemdar:** 9; **Cumhuriyet Ansiklopedisi**).
2. Hükümet eski valilerden Sabit Bey ve Cemal Azmi Bey'i Ermenileri göçettirme suçundan mahkemeye sevketti. Sivas eski Valisi Sabit Bey 14 Ocak'ta tutuklanacak. Çorum Jandarma Kumandanı Mehmet Tevfik, Trabzon Gümrük Memuru Mehmet Ali Bey ve 2 tüccar tutuklandı. (**Gökbilgin** I: 38; **İkdam:** 7; **Şimşir 2:** 49)
3. İstanbul'da Makedonyalılar Cemiyeti kuruldu (**Himmetoğlu** II: 33).
4. İngiltere, 18 Ocak'ta açılacak Paris Barış Konferansı'nda güdeceği hedefleri belirleyen gizli bir plan hazırladı. Plan gerçekleşirse, İstanbul ve Boğazlar ya uluslararası bir denetime, ya da ABD denetimine sokulacak, Trakya ya Yunanistan'a verilecek ya da Yunanistan'la Bulgaristan arasında bölüştürülecek. İzmir ve çevresi Yunanistan'a verilecek. İzmir ve İstanbul serbest liman olacak. Suriye, Filistin, Mezopotamya, Arabistan, Ermenistan ve Kafkasya'da Osmanlı egemenliği sona erecek. Filistin, ABD veya İngiltere'nin denetimine verilecek. Musul, Bağdat veya Basra'da İngiliz denetiminde Arap devleti veya devletleri kurulacak. ABD veya Fransa koruyuculuğunda Ermenistan, ABD koruyuculuğunda Kafkas devletleri kurulacak. İngiltere rehberliğinde Kürtlerin ve Nasturilerin özerkliği olacak. (**Akşin:** 103)
5. 9. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa, Kars'tan Savaş Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, Batum'da İngilizlerin Türk erlerini öldürdüğünü, Rumlardan ve Ermenilerden kurulmuş milislerin, Türk subayların evini basarak eşyayı yağma ettiklerini bildirdi; Batum'daki İngiliz kumandanlığına kesin emirler verilmesi için girişimde bulunulmasını istedi (**ATBD** 85, bel. 2041).
6. Çar Nikola'nın son Dışişleri Bakanı ve sonra Denikin tarafından kurulan Ekatirinodar Hükümeti'nde Dışişleri Bakanı, Kadet partisi ileri gelenlerinden Mösyö Sasanof İstanbul'a geldi. Gazetecilerin ısrarlı birçok sorusunu

1919 — OCAK

cevapsız bıraktı. Adî bir yolcu olduğunu, Paris'e gittiğini söyledi. Ekatirinodar'da bir hükümet bulunmadığını, kendisinin de dışişleri bakanı olmadığını ekledi. Denikin'in Dışişleri Bakanı Nakrasof, bir generalle birlikte Paris'e giderken, 25 Haziran'da İstanbul'a gelecektir. (**YG, Yeni Gazete, Vakit:** 8)

7. **Alemdar**'da Refi Cevat: Siyasette hangi yol? İngiltere'nin eğilim duyduğu taraf, şimdiye kadar siyasetin hiç bir safhasında iflas etmemiştir, edemez. Menfaatimizi, İngiltere'nin müttefikleriyle bize açacakları şehrah (ana) siyasette görüyoruz. **İstiklal**'de Rauf Ahmet: Meşrutiyete müstehak mıyız? Hiç bir Osmanlı Hükümeti, meşrutiyete karşı olamaz. Ama millet uyanmalı, idareye karışmalıdır. Millet kitlesi uyanmazsa, birkaç seçkin kişi siyasî ve toplumsal geleceğimizi kuramaz. **Söz**'de İsmail Hakkı: Wilson Prensipleri Cemiyeti Türkiye'yi Amerikan himayesine sokmak istiyor. Temelsiz bir bina (**Erol:** 46). **İkdam:** Seçim meselesi. -İstanbul'un ekmek derdi. **Tasviri Efkâr:** Padişah'ın Times'e demeci. **Vakit:** Genel Savaş'ta İngiltere'nin kayıpları: 141.634 subay, 2.907.357 assubay ve asker. **Yeni Gazete:** Padişah'ın sözleri, sözlerin padişahıdır.(Vahdettin'in İngiliz gazetecesine demecini tasvip ediyor.) -Mebuslar Meclisi seçimi. Hükümet'in sorumluluk yükü. İlk adımda bir zuhul mü var?

7 — SALI

1. İkinci Ardahan Kongresi, Üç gün sürecek kongreye Ardahan, Ahıska, Ahılkelek, Kağızman, Oltu, Akbaba delegeleri katılıyor. 20 delegeden meydana gelen kongre üyeleri eski İttihatçılar ve Teşkilat-ı Mahsusa üyeleri. Kongrenin kararları için bkz. 9 Ocak. Birinci Ardahan Kongresi 3 Ocak'ta toplanmıştı. (**Kırzıoğlu:** 10; **Ertürk:** 208; **TK** 126: 133)

2. Bir İtalyan ve bir Yunan savaş gemisi İzmir'e geldi. Bu gemilerle gelen birer siyasî temsilci şehre çıkarak göreve başladı. (**TİH** I: 144)

3. Dokuzuncu Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa ile İngilizlerin Batum İşgal Komutanı General Walker, Türklerin bu bölgeyi boşaltma şartlarını görüşmek üzere Kars'ta buluştular. İngiliz general, Üç İl'in 25 Ocak'a kadar bütünüyle boşaltılmasını, Rus malı hiç bir şeyin geriye taşınmamasını istedi. 9. Ordu, Erzurum'a nakletmek üzere 9 Ocak'ta Kars'tan ayrılacaktır. (**TİH** I: 163; **Tansel** I: 53; **Belen:** 35)

4. İstanbul'da yeni kurulan İngiliz yanlısı Nigehban Cemiyet-i Askeriyesi adlı derneğin programı yayımlandı. Savaş Bakanlığı Merkez Kumandanlığı binasını merkez gösteren dernek,askerî-siyasî bir yapı gösteriyor. Kiraz Hamdi Paşa ile bazı albay, yarbay, binbaşı ve yüzbaşılar tarafından kurulan dernek, Anadolu'da iç isyanlarda rol oynayacak, 20 Ekim'de Hükümet tarafından kapatıldığı duyurulacaktır. (**Tunaya** II: 337)

1919 — OCAK

5. Boğazlıyan eski Kaymakamı Kemal Bey, İstanbul'da tutuklandı. Kemal Bey, 1915 tarihli Ermeni kırımı suçundan yargılanıp 10 Nisan'da idam edilecektir. Trabzon'daki Ermenilerin göçettirilmesi sırasında meydana gelen olayların sanıklarından bir kısmı da bugün İstanbul'da tutuklandı. (**İkdam:** 8; **Sabah:** 9; **Şimşir 2:** 50)
6. İngiliz Yüksek Komiseri, Dışişleri Bakanı Reşit Paşa ile görüşmesinde, İngiliz esirlerine kötü davrananlarla Ermeni kırımından sorumlu olanları İngiliz Hükümeti'nin çok sert biçimde cezalandırmaya kararlı o!duğunu söyledi. Reşit Paşa verdiği karşılıkta "Biraz zahmet bahşedilirse adalet yerini bulacak. Hükümet, İngiliz Hükümeti'nin desteğine güvenebileceğini ummaktadır" dedi. (**Şimşir 2:** 50)
7. Medine Muhafızı Fahrettin Paşa'nın ve kuvvetlerinin teslim protokolü imzalandı. Mondros Ateşkes Anlaşması'na göre bu kuvvetler en yakın İngiliz kuvvetlerine teslim olmak zorundaydı; ancak Fahrettin Paşa iki aydır teslim olmamakta direniyordu.Teslim işlemi 10 Ocak'ta başlayacak. (**Yak.Tar.** I: 86)
8. Kozan eski Mebusu Cami Bey, İçişleri Müsteşarlığı'na atandı. Cami Bey, İçişleri Bakanı Mustafa Arif Bey'in istifası üzerine 14 Ocak'ta görevinden ayrılacaktır. (**TV:** 3440; **Alemdar:** 7; **YG:** 8)
9. İskenderun ve Belen'de 30 Kasım ve 12 Aralık tarihlerinde çıkan bazı olaylar üzerine General Hamlin, Albay Romieu'yu görevlendirdi. İskenderun'da yüksek yetkiye sahip bir Savaş Divanı kurulmasını emretti. Mahkeme 19 Şubat'ta ilk toplantısını yapacak, olay çıkaran bazı Ermeniler hakkında 15 yıla kadar hapis cezası verilecektir. (**Véou:** 41)
10. **Alemdar:** Nigehban Cemiyet-i Askeriyesi'nin programı, Harbiye Nezareti'ne bildirisi. -Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Balıkesir, Tire, Samatya, Kadıköy şubelerinin tekrar açılması için çalışmaya başlandı. **İstiklal:** Gürcüler ve Ermeniler Güney Kafkasya'da savaşıyor. **Ati:** Müfrit sosyalistlerin Rusya'daki harekâtından korkuluyormuş. **Vakit:** Değirmenciler mukavelesinin feshi emredilmiştir. Minareyi çalanlar kılıfını hazırlayamamış. **Yeni Gazete:** Değirmencilerle yapılan anlaşma konusunda dedikodular.

8 — ÇARŞAMBA

1. Ermeni göçettirme suçlarını yargılamakla görevli mahkemelere atamalar yapıldı. Atama yapılan divanı harpler İzmir, Bursa, Tekirdağ, Edirne, Samsun, Antep'te kurulmuş bulunuyor. İstanbul'da da birkaç gündür, Ermeni olayları sebebiyle bazı kişiler tutuklanıyor. 25 Aralık tarihli Hükümet kararnamesine göre sıkıyönetim olmayan yerlerdeki bu tip davalara ceza mahkemelerinde bakılacak. Bu davalara bakacak ilk mahkeme, İstanbul'da 16 Aralık'ta kurulmuştu. (**TV:** 3445)

1919 – OCAK

2. Journal Muhabiri Tödeks, Maliye eski Bakanı Cavit Bey'le bir görüşme yaptı. Hükümet'in durumundan şikâyet etti. Cumartesi günü görüşeceği Padişah'a da kuvvetli bir hükümet kurulması gereğini söyleyeceğini belirtti. Cavit Bey, Fransızların kimseyle görüşmeden, bürolarında rapor hazırladıklarından, ihtiyaç duydukları bilgileri Rum ve Ermenilerden aldıklarından yakındı. (**Tanin:** 21.9.1945).
3. **Vakit**'te Halide Edip: Müslümanlar kendilerine efendi değil, dost istiyorlar. **İkdam:** İstanbul, Doğu ve Batı'nın incisi... Nüfusunun yüzde 63'ü İslam, yüzde 22'si Rum, yüzde 15'i de Ermeni'dir. **İstiklal:** Lenin'in idaresi altında Rusya: 25 yıl Rusya'da kalan Hollanda Petersburg Elçisinin bir Hollanda gazetesine demeci: Halk yoksul, Bolşevikler ise gece-gündüz eğleniyor. -Refik Ahmet: Gün geçtikçe durumumuz kötüleşiyor. Vatan ancak etrafında bütün milletin toplanacağı bir hükümetle kurtulur. Bunu Tevfik Paşa yapabilir. -Irak ve Suriye'de bulunan Ermenilerden 10 bini Sivas'a dönmüş. Patrikhane yardım etmeyi düşünmektedir. **Alemdar:** Prens Sabahattin gelmek üzere. Özel kâtibi Satvet Lütfü Padişah'la görüştü. -Göçettirme facialarından bir liste. **Yeni Gazete:** Komitacılık zihniyeti (9: Komitacılık zihniyeti ve ihtikâr).

9 — PERŞEMBE

1. İkinci Ardahan Kongresi bitti. Kongre, Ardahan, Ahıska, Ahılkelek, Akbaba, Kağızman ve Oltu delegelerinin katılmasıyla 7 Ocak'ta açılmıştı. Birinci Ardahan Kongresi ise 3 Ocak'ta yapılmıştı. Bu İkinci Kongrede, Kars merkez olmak üzere bütün millî şûraların katılacağı bir genel kongre toplanması, çekilmekte olan 9. Ordu'dan silah alarak askerî teşkilat yapılması, İngilizlere silah teslim edilmemesi, Trabzon'da çıkan İstiklal ve İkbal, Batum'da çıkarılacak Sedayı Millet, Erzurum'da çıkacak Albayrak gazeteleriyle ulusal hakların savunulması kararlaştırıldı. Üçüncü ve son büyük Kars Kongresi 18 Ocak'ta toplanarak bir anayasa kabul edecek ve geçici bir hükümet kurmaya karar verecektir. (**TK** 126: 133; **Kırzıoğlu:** 10; **Ertürk:** 208)
2. Ermenilerin İdarî Şefi unvanını taşıyan Fransız generali Brémond, Genel Vali sıfatıyla Kilikya'nın idaresini üzerine aldı. Genel Savaşta Adana'dan sürülmüş olan Ermenilerin bölgeye dönmesi de hızlandı. (**TİH** II: 75; **Belen:** 32; **Tansel** I : 216; **Ener:** 16 "19 Ocak")
3. Türkiye ordusunun son birlikleri Kars'tan çekildi. 12 Ocak'ta 9. Ordu'nun karargâhı Erzurum'a gelecektir. (**TK** 126: 133)
4. Yunanlılar Uzunköprü-Hadımköy demiryolunu işgal ettiler. 14 Ocak'ta da Hadımköy'den Kuleli Burgaz'a kadar bütün demiryolu bir Yunan taburu tarafından işgal edilecektir. (**Bıyıklıoğlu:** 81; **Selek 2,** I: 60)
5. Halep'ten gelen terhis kafilesi Urfa'ya bağlı Suruç yöresinde İngiliz-Fransız yanlısı Basravî Aşireti kuvvetlerinin baskınına uğradı. 5 subay öldürüldü. Askerlerin malları yağma edildi. (**TİH** IV: 16)

1919 — OCAK

6. Kapalı bulunan İttihat ve Terakki Fırkası'nın genel merkez binasında arama yapıldı. Birçok belgenin kaçırıldığı ileri sürülüyor. 5 Kasım günü İttihat Terakki adının tarihe karıştığı kabul edilmiş ve yerine Teceddüt Fırkası kurulmuştu. (**Sabah:** 10, 11)

7. **Yenigün'**de Yunus Nadi: Tehcir ve taktil. Tutuklamalar, takipler ve yargılamalar. (Meselenin kanun ve usul dairesinde dağdağasız bir biçimde ele alınmasını istiyor).**Sabah:** Berlin'de ihtilal. Bankalar muhasara altında. **İkdam:** Muazzam Almanya iki ateş arasında. Berlin'de ihtilaller ve çarpışmalar. -(İkdam'da dönemin ilk sansürü, başyazının bazı yerleri). **Vakit:** Berlin'de ihtilal başladı. **Alemdar:** Berlin'de ihtilal başladı. -Talat, Nazım, Cemal, Baha Şakir, Azmi ve Bedri'nin Berlin'de bulunduğu anlaşıldı. Hükümet geri verilmeleri için şiddetli ve yeni teşebbüste bulunuyor. **İstiklal:** Almanya'da sosyalistler vaziyete hakim. -Rozvelt kimdir? **Yeni Gazete:** Almanya, Avusturya ve Macaristan'da kalanlar. -Berlin'de ihtilal. **Ses** (Balıkesir): Büyük savaşta yapılan hırsızlıklar. -Hürriyet ve İtilaf'ın Balıkesir Şubesi açıldı.

10 — CUMA

1. İstanbul'da yeniden çalışmaya geçmiş olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, ilk merkez yönetim kurulunu seçti. Başkanı Nuri Paşa; yönetim kurulu üyelerinden bazıları: Müşir Zeki Paşa, Abdülkadir, Zeynelabidin, Ali Kemal, Refik Halit, Rıza Tevfik... İngiliz yanlısı bir siyaset izleyen Parti, İttihatçılıkla suçladığı Anadolu harekâtına şiddetle karşı çıkacaktır. Savaştan sonra Parti'nin önde gelen kişilerinden çoğu, yurt dışına çıkacak veya çıkarılacaktır. (**Sabah:** 11, **Alemdar:** 11, 12; **Tunaya:** 447; **Akşin:** 181, 196; **Göztepe:** 97; **Kaygusuz:** 147)

2. İngiliz Yüksek Komiseri, Vahdettin'den aldığı gizli mesajı Londra'ya telliyor: Padişah, bütün umudunu İngiltere'ye bağladı. Her istediğimiz kimsenin tutuklanmasına razı. İngiliz Kralı'nın, kendisinin Halifelik makamında kalması için yardım edip edemeyeceğini soruyor. Yüksek Komiserlik'ten gelen bir işarete göre hareket edeceğini söylüyor. (**Akşin:** 146; **Şimşir 2:** 36)

3. Medine Muhafızı Fahrettin Paşa, Padişah'ın bir İngiliz gemisiyle elden gönderdiği emir üzerine şehri İngilizlere teslim etmeyi kabul etmek zorunda kaldı. Türk askerlerinin Medine'yi boşaltması 7 Şubat'ta tamamlanacaktır. İngilizler, Fahrettin Paşa'nın teslim olması için Hükümet'i çeşitli biçimlerde tehdit etmişlerdi. Fahrettin Paşa, Hükümet'in teslim ol çağrılarına uymamış, ancak Padişah'ın emriyle teslim olabileceği cevabını vermişti. Kahire'ye götürülecek olan Paşa, savaş esiri olarak 5 Ağustos'ta Malta'ya nakledilecek. (**YG:** 16 "Medine'de kahramanca savunmasıyla askerî tarihimize parlak ve şerefli bir sayfa ilave etmiş olan Fahrettin Paşa"; **TİH** I: 47; **Bel.** 143: 356; **Yak.Tar.** I: 87, 124; **Gnkur:** 145).

1919 — OCAK

4. Batum İli İslam Derneği adına Trabzon'a gelen iki kişi, Belediye teşkilatı ve propoganda işlerinde harcanmak üzere Güney Batı Kafkas İslam halkı adına İstanbul Hükümeti'nden yardım istediler.Trabzon Valiliği yazıyı İçişleri, İçişleri de Dışişleri'ne, bu bakanlık da 22 Ocak'ta Bakanlar Kurulu'na havale edecek, yazı oradan Barış Hazırlıkları Komisyonu'na gönderilecektir. Komisyon, 9 Mart'ta para yardımı yapılmasını önerecekse de Güney-Batı Kafkas Geçici Hükümeti'nin İngilizler tarafından dağıtılması üzerine, buraya yardım yapılması mümkün olmayacaktır. (**BTTD** 20: 5)
5. Başkan Wilson, yenilen devletlerden alınacak yerlerin yenenler tarafından ilhak edilmemesini, buraların kurulması düşünülen Milletler Cemiyeti'nin egemenliği, himayesi veya mandası altına verilmesini istedi (**Karacebe:** 69).
6. 27 Aralık'ta başlayan Matbuat Cemiyeti'nin kongresi bitti. Sansür konusunu Hükümet'le görüşmek için görevlendirilen Mahmut Sadık, konunun Hükümet'in dış politikasını ilgilendirdiğini, bu sebeple Hükümet'in tutumunu henüz belirleyemediğini söyledi. Başkanlığa Mahmut Sadık, genel sekreterliğe Rauf Ahmet Beyler, yönetim kurulu üyeliklerine de, Ahmet Emin, Celal Muhtar, Refik Halit, Celal Nuri, Necmettin Sadık, Nabizade Hamdi, Markritis, Fresko, Hraçya, Zaven, Makridis, Ali Kemal, Ahmet Rasim Beyler seçildiler. (**Yeni Gazete, Söz:** 11) ★ Maliye eski Bakanı Cavit Bey'e, çok ziyaretçi kabul etmesinin dikkat çektiği ve telefon konuşmalarına dikkat etmesi gerektiği haber verildi (**Tanin:** 22.9.1945).
7. Fransız-İngiliz çekişmesi: Fransız Yüksek Komiseri Amiral Amet, İngilizlerin demiryollarına el koymasını protesto etti (**Jaeschke 1:** 13)
8. **Alemdar'da** Hürriyet ve İtilaf'ın yalanlaması: Sulh ve Selamet Cemiyeti'yle birleşmedik. -Refi Cevat: Büyük zannettiklerimiz: Enver Paşa. -Ahmet Reşit: Memleketi bu hale getirenleri cezalandırmak için daha ne kadar bekleyeceğiz? **İstiklal:** Örnek bir siyasî hayat: Reis Rozvelt. -Alman ihtilalinde denizcilerin rolü. **Vakit:** Rozvelt'in ölümü. -Sosyal Demokrat Fırkası. **Ati:** Sibirya'dakiler ne olacak? **Sabah:** Rusya'nın geleceği (11: Troçki, Lenin'i tutuklamış...) **Yenigün'**de Yunus Nadi'nin devam eden yazı dizisi: İngiltere ve biz. -Berlin'de ihtilal. **Yeni Gazete:** Mekteb-i Sultanî ihya edilecek mi?

11 — CUMARTESİ

1. İstanbul Hükümeti, barışın imzalanmasına kadar gümrük kanununu yürürlükten kaldırdı. Kapitülasyonlar; İtilaf Devletleri yararına yeniden yürürlüğe konulmuş oldu. Hükümet kararına göre, hayvan vergisi de eskiden olduğu gibi iki misli olarak alınacak. (**TV:** 3448; kapitülasyonlar konusunda krş. 19 Ocak)
2. İngiliz Hükümeti, İstanbul'daki polis ve sağlık teşkilatına el konulmasını emretti. General Wilson; 17 Ocak'ta Savaş Bakanlığı'na, İstanbul polisine ve sağlık teşkilatına el koyduğunu bildirecek, İstanbul Hükümeti, 39

1919 — OCAK

Ocak'ta bu durumu memnunlukla karşıladığını, açıklayacaktır! (**Akşin:** 110)

3. İngiliz Yüksek Komiseri'nin raporu: İttihatçı şefleri tutuklayarak herkese ibret olacak biçimde cezalandırmak çok yerinde olur. ★ İngiliz Maliye Eksperi Sir Adam Block'un raporu: Türkiye illerinin malî durumu ümitsizdir. (**Jaeschke 1:** 13, **2:** 173)

4. Samsun'daki Amerikan Tabacco Company (Tütün Şirketi), bütün Müslümanların, özellikle köylülerin silahlandırıldığını bildirdi.

5. **İkdam:** Berlin'de Spartaküslerin hücumu. * 30 Aralık'ta Hükümet'i Padişah'a şikayet eden bir yazıdan ötürü kapatılmış olan Sait Molla'nın **Türkçe İstanbul'u** yayın hayatına bugün çıkan sayısıyla devam ediyor. **Tasviri Efkâr:** Müslümanları yükseltmek lazım. **İstiklal'de** Rauf Ahmet: Daldığımız ölüm uykusundan uyanmaya başladık. Gözlerimizi iyice oğuşturmalı. Gerçekleri olduğu gibi görmenin zamanı geldi. **Vakit'te** Ahmet Emin: Yegâne ümit kapısı: Aydınlar birlik halinde bir millî kuvvet teşkil etmeli. Temiz amaçlarla bir mücadele açmalı. Her türlü fikri ve partiyi sinesine kabul edecek kadar yüksek bir fikirden, vatanî mücadele başlamalı. **Ati:** Cemal, Nazım, Bahattin, Bedri, Azmi, Berlin'de tutuklandı. -Petersburg'da sefalet son dereceyi bulmuş. **Söz:** Matbuat Kongresi'nin merkez komitesini seçişi.

12 — PAZAR

1. Başbakan Tevfik Paşa, Padişah'a istifasını sundu. İstifanın amacı, Hükümet'te bazı değişiklikler yapmak. Tevfik Paşa yarın, saraya daha yakın bir hükümet kuracak. İkinci Tevfik Paşa Hükümeti İngilizlerin baskısına daha fazla dayanamayarak 3 Mart'ta istifa edecektir. (**YG:** 13 "Matbuatın zaferi!..."; **Vakit, Alemdar, İstiklal, Yeni Gazete:** 14; **Tİ:** 14 "Muhalefetin başarısı"; **Tanin:** 22.9.1945)

2. İngilizler Kars'a gelerek müstahkem mevkîlere yerleştiler. 18 Ocak'ta Kars'ta 3. Kars Kongresi toplanacak ve Güney Batı Kafkas Geçici Hükümeti kurulacaktır. İngiliz Generali Bach 13 Aralık'ta, Batum İşgal Komutanı General Walker ise 7 Ocak'ta Kars'a gelmişlerdi. 9. Ordu Karargâhı 9 Ocak'ta Kars'tan ayrılmıştı. (**TİH** I: 13; **Kırzıoğlu:** 9)

3. Samsun'daki Alman birlikleri (1.000 asker) İstanbul'a gönderildi. 29 Ocak'ta Türkiye'deki Alman Askerî Kurulu Başkanı Sanders ile Alman askerlerinin ilk kafilesi İstanbul'dan ayrılacaktır (**Jaeschke 1:** 13).

4. İngiliz Karadeniz Orduları Başkomutanı General Milne İstanbul'a yerleşti. İngiliz Hükümeti'ne şu öneriyi yaptı: Kafkaslardan çekilmeyi, hasadı da birlikte götürmek için geciktiriyorlar. Yetki verin, İstanbul'u işgal edeyim. Çanakkale istihkâmlarını uçurayım. Türklere çok sert bir ders vermek gerek! (**Akşin:** 108)

1919 — OCAK

5. Paris Barış Konferansı'nın hazırlık toplantıları Versay Sarayı'nda başladı. Konferans 18 Ocak'ta başlayacak. Fransız Mareşali Foch Almanlarla barışıp Bolşevikler üzerine yürümeyi önerdi, Wilson ve Lloyd George reddettiler. Bu ikisi, Bolşeviklerle görüşme yolunu tercih ediyorlar (**UİT** 3: 112; **Bel. XX**: 684)
6. Hükümet, şehit çocukları, göçmen ve mültecilerin durumunu çözümlemek amacıyla bir komisyon kurulmasını kararlaştırdı. Ülkede bu durumda bulunan 100.000 kişi var. Bunların çoğu, ordu menzil hastaneleri ile nekahathanelerinde, illerin yetimhanelerinde besleniyor. Bu kurumlar ise ordunun alacağı yeni biçim nedeniyle lağvediliyor. (**Gökbilgin I**: 46)
7. **Vakit:** Barış hazırlıkları başlıyor. **Alemdar:** Hükümet'in istifa edeceği şiddetle söyleniyor.Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın pek muhterem erkânına, bu faal üyelere kalpten başarı dileriz. **Türkçe İstanbul'**un başyazısı sansür. **Sabah'**ta Ali Kemal, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı tanıtıyor ve övüyor: O bir çete değil, meşrutiyetçi bir partidir. Muhalif bildiği partilere düşman gözüyle bakmaz. **Ati:** Almanya'da ihtilal. **İkdam:** Ahmet İzzet Paşa kabinesi mi? **Yeni Gazete:** Gazeteciler vazifelerini yapacak gücü bulamazlarsa pek büyük bir vicdan azabı içinde kalırlar.

13 — PAZARTESİ

1. Tevfik Paşa, ikinci hükümetini kurdu. Saray'ın ünlü devlet adamlarından Tevfik Paşa, İzzet Paşa'nın istifası üzerine 11 Kasım'da birinci hükümetini kurmuş, gazetelerin şiddetli hücumlarına uğrayan bu kabinede değişiklik yapmak üzere dün istifa etmişti. Tevfik Paşa, İngilizleri hoşnut etme çabalarına rağmen onların ağır baskıları karşısında fazla dayanamayarak 3 Mart'ta görevden ayrılacak ve yerini Damat Ferit Hükümeti'ne bırakacaktır. İngilizlerin Sevr Anlaşması'nı imzalaması için Anadolu ile uzlaşma istemeleri üzerine, 21 Ekim 1920'de Tevfik Paşa yeniden başbakan yapılacak ve Babıâli'nin lağvolduğu 4 Kasım 1922'ye kadar bu görevde kalacaktır. (**YG, Alemdar:** 13; **İstiklal, Tİ, Sabah, Tas.Ef., Vakit, Ati, İkdam, Zaman, Yeni Gazete:** 14; **Söz:** 15; **TV:** 3445; **Tanin:** 22.9.1945)
2. Tevfik Paşa'nın yeni hükümeti... **Başbakan:** Tevfik Paşa; **Şeyhülislam:** Haydarîzade İbrahim Efendi; **İçişleri:** Ahmet İzzet Bey (vekâleten); **Dışişleri:** Mustafa Reşit Paşa; **Harbiye:** Ömer Yaver Paşa (20 Ocak'a kadar vekil olarak Ali Rıza Paşa; **Evkaf:** Ahmet İzzet Bey; **Eğitim:** Yusuf Ziya Paşa? **Bayındırlık:** Ali Rıza Paşa); **Maliye:** Abdurrahman Bey; **Adliye:** Arif Hikmet Paşa; **Bahriye:** Mehmet Ziya Paşa: **Ticaret ve Ziraat:** Kostaki Vayari Efendi; **Danıştay Başkanı:** Mehmet Şerif Paşa; **Posta Telgraf Telefon:** Yusuf Franko Paşa; **İaşe:** Abdurrahman Bey. Saray'a daha yakın olan bu kabinede Ömer Yaver, Arif Hikmet, Yusuf Franko Paşa dışında kalan bakanlar geçen Tevfik Paşa Kabinesi'nin de üyesi idiler. (**YG, Alemdar:** 13; **İstiklal, Tİ, Sabah, Tas.Ef., Vakit, Ati, İkdam, Zaman, Yeni**

1919 — OCAK

Gazete: 14; **Söz:** 15; **TV:** 3445; **Akşin:** 148; **Türkgeldi 1:** 179; **Tanin: 22.9.1945)**

3. 9. Ordu'nun karargâhı Kars'tan Erzurum'a nakledildi. Ruslardan kalan binlerce ton savaş aracı ve yiyecek de birlikte nakledildi. 4.300 ton besin maddesi ise taşınamadı. 9. Ordu, çekilme sırasında bölgedeki Müslüman halkı silahlandırıyor ve kurulmakta olan şûra hükümetlerine yardım ediyor. 9. Ordu birliklerinin Üç İl sınırının berisine çekilmesi 25 (veya 31) Ocak'ta tamamlanacak. (**TİH** I: 164)

4. İngilizler bir vali, 20 memur ve 200 kişilik askerleri ile Kars'a geldiler (**TİH** I: 166). ★ Takviye edilmiş bir İngiliz tugayı Kilis'i işgal etti. Tugay, yarından sonra da Antep'i işgal edecek. (**Karacabe:** 61)

5. İngiliz generali Allenby, 6 Ordu Kumandanı Ali İhsan Paşa'nın görevden alınmasını istedi. İngiliz Yüksek Komiseri de, Yıldırım Birlikleri Müfettişi Nihat Paşa'nın görevden alınmasını istedi. Nihat Paşa 22 Ocak, Ali İhsan Paşa 9 Şubat'ta görevden alınacaktır. (**Jaeschke 1:** 13; **Bıyıklıoğlu:** 46)

6. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan sordu: Türk Hükümeti'nin muhalefeti karşısında bana tutuklama yetkisi verir misiniz? (**Jaeschke 1:** 13).

7. Medine'deki Türk kuvvetlerinin teslimi tamamlandı. Medine Muhafızı Fahrettin Paşa'nın teslim olmamak için Ateşkes Anlaşması'ndan beri direnişi sonuçsuz kaldı. (**Sabah:** 15; **Ati:** 15 "Fahrettin Paşa dün teslim oldu"; **Bayur 2:** 164 "14 Ocak"; **Kutay 3:** 101)

8. Tutuklamalar aralıksız devam ediyor. Bugün de 3 sivil memurla 1 teğmen Bekirağa Bölüğü'ne gönderildi.İngilizlerin, azınlık örgütlerinin ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın zorlamalarıyla tutuklamalar bundan sonra daha da hızlanacaktır. (**İkdam:** 14; **Şimşir 2:** 50)

9. **Times:** Türkiye'nin sıkıntıları; para yokluğu, çetecilik, ahlaksızlık (**Jaeschke 1:** 13). **İkdam:** Eski Dünya'da yeni hükümetler: Ortaya çeşit çeşit bayraklar çıkıyor. Çekoslovakya, Yugoslavya, Arap, Ermeni bayrakları... **Tasviri Efkâr:** Neden birleşemiyoruz? Çünkü İslamiyet fikri duçara uğramıştır. **Vakit'**te Ahmet Emin: Partilerin üstünde. **Alemdar:** Barış hazırlığı ve Kabine. Kaçırılan fırsatların arkasından, dizimizi çok döveceğimizden korkarız. * Gazeteler, un konusunda Hükümet'in değirmencilerle yaptığı anlaşma üzerinde duruyorlar. **İstiklal:** Değirmenciler meselesi. Bu konuda matbuatın zaferi. **Ati:** Rozvelt. **Sabah:** Yunanistan'ın ümitleri. **Sebilürreşat:** Zavallı İslam memleketlerimiz ne halde? **Yeni Gazete:** Her şeyden evvel Hükümet içinde uyum gerekir. -Barış Konferansı bugün açılıyor. **Akşam:** Almanya'daki talebemiz. -Troçki Lenin'i hapsettirmiş(!) **Zaman:** Böyle bir hükümetin işbaşında kalması, kabine buhranından daha zararlıdır.

1919 — OCAK

14 — SALI

1. İngilizler Güneydoğu'da Cerablus'tan sonra Resulayn, Arappınar ve Siftek İstasyonlarını da işgal ettiler (**TİH** I: 97; **Gnkur:** 146).

2. Bir Yunan taburu, Trakya'da Hadımköy'den Kuleli Burgaz'a kadar bütün demiryolu istasyonlarını işgal etti. Bölgedeki Rumlar sevinç gösterileri yapıyor. Türkler ise endişeli. (**TİH** I: 77; **Bıyıklıoğlu 2:** 151)

3. 3 Aralık'ta kurulan Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti ile 17 Aralık'ta kurulan Osmanlı Selamet Fırkası birleşti. Yeni partinin adı Osmanlı Sulh ve Selamet Fırkası. Yönetim kurulu: İsmail Hakkı Paşa, Yahya Adnan Paşa, Asaf Muammer Bey, Soysallıoğlu İsmail Suphi Bey, Cami Bey, Mehmet Ali Kasım Bey, Kudret Haki Bey, Osman Nevres Bey, Mehmet Refik Bey ve Fazıl Efendi. Parti, bu birleşmeden sonra Millî Kongre'den çekilecektir. İttihatçıların aleyhinde olan parti, manda düşüncesine karşı bağımsızlıkçı ve liberal bir politika güdecek ve sesini nisbeten duyuracaktır. (**Tunaya:** 424; **Tunaya** II: 237; **Alemdar:** 15). ★ İttihat ve Terakki'yi yeniden diriltme çabaları... (**Tanin** 24.9.1945)

4. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Genel Merkezi, Nuri Paşa'nın başkanlığında toplandı.Hükümet'in Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na dayanmayı reddetmesi halinde onu desteklemeyeceğini ilan etme kararı aldı (**Alemdar:** 15; bkz. 15, 18 Ocak)

5. 4 Aralıkta kurulan Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin kuruluş dilekçesi Refik Halit Bey (Karay) tarafından İçişleri Bakanlığı'na verildi (**Tunaya** II: 249).

6. Tutuklamalar devam ediyor. Bugün de 6 Ocak'ta mahkemeye sevkedilen Sivas eski Valisi Sabit Bey tutuklandı. (**Şimşir 2:** 58)

7. İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Cami Bey, Hükümette'ki değişiklik sebebiyle istifa etti. Kozan eski Mebusu Cami Bey, bu göreve bir hafta önce 7 Ocak'ta getirilmişti. Söz gazetesine verdiği demeçte "Bugünün görevi, geçmişten hesap sormak değil, varlığımızı en az zararla devam ettirmektir. Bakan Mustafa Arif Bey istifa edince ben de ayrıldım" dedi. Yarın da Adliye Bakanlığı Müsteşarı Yusuf Kemal Bey istifa edecek. (**Söz, YG, Vakit:** 15)

8. **Alemdar:** Hükümet buhranı, Lenin'le Troçki arasında şiddetli ayrılık. **İstiklal:** Kabine buhranı geçmiştir, fakat hükümet buhranı var. Almanya'da ihtilal. Berlin sokaklarında kan dökülüyor. -Lloyd George Amele Partisi için bir Bolşevik grubu diyor. **Vakit:** Halkın yenilgisi. -Yeni Kabine. **Türkçe İstanbul:** Yeni Hükümet: Muhalefetin başarısı. (Türkçe İstanbul, bir süreden beri, Hükümet'te bazı bakanların değiştirilmesini istiyordu.) **Tasviri Efkâr:** Hükümet buhranı giderildi mi? **Sabah:** Tevfik Paşa'nın hata ve sevap cetveli. **Zaman:** Sırat köprüsü. **Yeni Gazete:** Beklenen bir olay: Hükümet değişikliği.

1919 — OCAK

15 — ÇARŞAMBA

1. İtilaf Devletleri tarafından işgal yarışı devam ediyor. Fransızlar bugün Şark Demiryolları yönetimini ele geçirdiler. İngiliz subayları ve memurları da Haydarpaşa İstasyonu'na el koydular. (**İstiklal:** 17; **Aydemir 1,** II: 197)

2. İngilizler, takviyeli bir süvari tugayı göndererek Halep'teki kuvvetlerinin güvenliğini sağlamak ve yem bulmak bahanesi ile Antep Sancağı'nı işgal ettiler. 23 Ocak'ta Hükümet konağını basacaklardır. (**Kurtcebe:** 61; **Yetkin:** 38; **Ünler:** 11; Antep'e bundan önce gelen İngiliz birlikleri için bkz. 17 Aralık ve 1 Ocak)

3. Alman Spartakist devrimcilerinden Karl Liebknecht ve Roza Luxemburg, Alman polisi tarafından öldürüldüler. Liebknecht Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin liderlerindendi ve parlamento üyesiydi.Dünya Savaşı'na karşı çıkmış, tutuklanmış ve 1918'de serbest bırakılmıştı. Polonya asıllı Luxemburg da Zurih Üniversitesi'nde ve Sosyal Demokrat Parti Okulu'nda öğretmenlik yapmış, 1915 Berlin ayaklanmasını düzenleyenlerden biri olduğu için 8 Kasım 1918'e kadar tutuklu kalmıştı. (**İstiklal, Zaman, Muvakkit:** 19)

4. İngilizci çalışmaların yoğunlaşması Amerikalıları telaşlandırdı. Amerikan siyasî temsilcisi, Maliye eski Bakanı Cavit Bey'i ziyaret etti. Cavit Bey Amerikan yardımı için hemen karar verilmesini istedi. (**Tanin:** 25.9.1945)

5. Calthorpe'un önceki günkü sorusuna İngiliz Dışişleri Bakanlığı cevap verdi: "Polise el koymanız yeter." Calthorpe, Türk Hükümeti'nin muhalefeti karşısında, hükümetinden tutuklama yetkisi istemişti. İngiliz Savaş Bakanlığı, İstanbul, Kahire, Bağdat'taki İngiliz başkumandanlıklarına çektiği telde, yakalanıp cezalandırılmasını istediği 9 Türk komutanının adlarını bildirdi: Nuri, Mürsel, Yakup Şevki, Nihat, Ali İhsan, Fahrettin, Galip, Yemen'de 7. Kolordu Komutanı Tevfik Paşalar. (**Şimşir 2:** 31, 233)

6. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Türk Hükümetine verdiği cevapta: Savaşta yenildiniz. Ateşkeş anlaşmasına göre yükümlülüğünüzün her bir zerresini yerine getirmedikçe, bize olan şikâyet yazılarınız kabul edilmeyecek, dedi. Hükümet, bir süreden beri Harbiye Nezareti'nin uyarısı üzerine ateşkes hükümlerine aykırı işler ve taşkınlık yapan azınlıkları İngiliz Yüksek Komiserliği'ne şikâyet ediyordu. (**Akşin:** 143)

7. 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa'nın, Savaş Bakanlığı'na gönderdiği rapor: İngilizler, Türklerden gayri bütün kavimleri kışkırtarak Osmanlı Padişahlığı'nı parçalamak emelindedirler (**Bıyıklıoğlu:** 74).

8. Hürriyet ve İtilaf Fırkası yöneticileri olan Mustafa Sabri Efendi, Damat Ferit ve arkadaşları, Başbakan'ı ziyaret ederek, Hükümet'in hangi partiye dayanarak iş göreceğini sordular. Tevfik Paşa, "meşrutiyet idaresinin, mülk ve milletin kefili olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası"na dayanarak iş görecekleri ce-

1919 — OCAK

vabını verdi. Bunun üzerine, partinin, genel merkezi, Hükümet'i desteklemeye karar verdi. (**Alemdar:** 16)

9. 1.000 Alman Samsun'dan vapurla İstanbul'a getirildi. Kadıköy ve Haydarpaşa'daki Almanların Adalar'a nakline devam ediliyor. İstanbul polisi, her Alman'a bir kimlik verdi Alman ve Avusturya uyruklulara, cumartesi, pazartesi ve çarşamba günleri polise gelerek kendilerini göstermeleri zorunluluğu getirildi. Yarın hasta Alman askerleri, La Plaza'ya gönderilecek. (**Yeni Gazete:** 16)
10. Polis müdürlüğü, bazı evlerde, yetimhane ve kişilerde Ermeni kızları ve çocukları bulunduğunun haber alındığını, bunların bir hafta içinde en yakın polis karakoluna teslim edilmesini; aksi halde, yapılan aramalarda bunları alıkoydukları anlaşılan kimselerin cezalandırılacağını ilan etti (**Yeni gazete:** 16).
11. Diyarbakır Mebusu Fevzi Bey, İngilizlerin isteği üzerine, Ermeni göçettirme suçundan tutuklandı. İki gün sonra gene Diyarbakır mebuslarından olan Zülfü Bey tutuklanacak, 18 Ocak'ta sorguları yapılacaktır. Fevzi ve Zülfü beyler, 4 Aralık'ta kurulan Vilayat-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almışlardı. (**İstiklal:** 16, **YG:** 17)
12. İrlanda bağımsızlıkçı partisi Sinn Fein'in Kongresi Dublin'de toplandı ve kongrede bir bağımsızlık deklerasyonu kabul edildi. 14 Aralık seçimlerinde çoğunluk kazanan parti, 21 Ocak'ta İrlanda'nın İngiltere'ye karşı bağımsızlığını ilan edecek (**Churchill:** 283).
13. **Söz**'de Cami Bey'in istifa sebebini açıklayan demeci ile Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti ve Selamet-i Osmaniye Fırkası'nın birleşme bildirisi. (Bkz. 14 Ocak). **Tasviri Efkâr:** Adalet de gürültüye gidiyor. **İkdam:** Bugün dünyanın kaderine hakim olanlar: İngiltere, Amerika, Fransa. **Vakit:** yeni kabine nasıl karşılandı: Halk arasında hayret ve üzüntü. Gazetelerin hemen hepsi kabine aleyhinde. **Alemdar**'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası programı. -Refi Cevat: kabine bize ümit veriyor. **İstiklal:** Hükümet konusunda Ahmet Rıza Bey ile görüştük. -Rusya'da aşırı sosyalist hareketleri devam ediyor. Zulüm olayları çoğalmıştır. Bir yandan Rus eski ileri gelenleri, diğer yandan İtilaf Hükümetleri, Rusya'yı anarşiden kurtararak sükûn ve intizamı kurmaya çalışıyorlar. **Yeni Gazete:** ne istediğimizi bilmiş olsak. -Dünya nereye gidiyor, biz nereye gidiyoruz? **Akşam:** Barış Konferansı'nda biz ne olacağız? -Necmettin Sadık: Tevfik Paşa kabinesi milletin hiç bir ferdine, daha doğrusu millet fertlerini temsil eden parti ve kişilerden, akım ve eğilimlerden hiçbirine dayanmıyor. Yirminci Yüzyıl'da, Onbeşinci Yüzyıl zihniyeti yaşayamaz.

16 — PERŞEMBE

1. İsviçre'de bulunan hemen bütün Türk aydınları Cenevre'de bir kongre topladılar. Türkiye'nin haklarını yarından sonra açılacak Paris Barış Konferansı

1919 – OCAK

çevrelerinde ve İtilaf devletleri nezdinde savunmak konusunda kararlar alındı. Bu iş için Şerif Paşa temsilci seçildi. Wilson (ABD), Lloyd George (İngiltere), Clemenceau (Fransa) ve Orlando (İtalya)'ya telgraflar çekildi. Şerif Paşa, daha sonra Türkiye'nin haklarını savunmaktan vazgeçerek, Kürt delegeliğini kabul edecek, sonra bundan da vazgeçecektir. (**YG, İstiklal, İkdam:** 21; kararları için bk. 16 Şubat; **Eskigün, İstiklal; Kuran:** 694). ★Maliye eski bakanı Cavit Bey'in Ahmet Rıza'yı ziyaretinde, barış Konferansı'na gidebilecek delegelerin ve Tevfik Paşa'nın "kötülükleri" konuşuldu. Birbirleriyle aralarında geçmiş olan eski tartışmaları unutmaları gerektiğinde anlaştılar. (**Tanin:** 25.9.1945)

2. İngilizlerin İstanbul Yüksek Komiserliği, Yıldırım Birlikleri Müfettişi Nihat Paşa'nın görevinden alınmasın için ikinci notasını verdi. Nihat Paşa, 2. Ordu Komutanı olduğu sırada Çukurova'dan çekilirken halka silah dağıtmakla suçlanıyor. İlk nota 2 Ocak'ta verilmişti. Nihat Paşa halen Konya'da bulunuyor. İngilizlerin bu baskıları sonucu, 22 Ocak'ta görevinden alınacak. (**TİH** I: 74)

3. Müttefikler, İstanbul'un asayişini üzerlerine alıyor... Bugün şehre 45 Fransız polisi geldi. Yakında 150 polisin daha geleceği haber veriliyor. İngilizlerin Garnizon Komutanı General Wilson, yarın Türk Savaş Bakanlığı'na İstanbul polis ve sağlık örgütünü üzerine aldığını bildirecektir. (**İstiklal:** 17)

4. İstanbul'da bulunan hasta Alman askerleri La Spaza'ya hareket etti. 29 Ocak'ta da Alman Askerî Kurulu Başkanı Sanders ile ilk Alman asker kolu İstanbul'dan ayrılacaktır. (**Jaeschke 1:** 14)

5. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Savaş Bakanlığı'na yazısında "Ateşkesin uygulanması bizim işimizdir. İstanbul'da daha sıkı işbirliği temenni edilir" diye bildirdi. Savaş Bakanlığı da General Allenby'nin İstanbul'a geleceğini Dışişleri Bakanlığı'na bildirdi. (**Jaeschke 1:** 13-14)

6. İtilaf Devletleri ile Almanya arasında yapılan 11 Kasım tarihli ateşkes anlaşması bir ay daha uzatıldı. İtilaf Devletleri, Almanya'ya bazı tavizler verdiler. Alman Hükümeti, barış hükümlerinin hafifletilmesi için sürekli olarak Almanya'da devrim tehlikesini gösteriyor ve Bolşeviklere karşı cephe kurmayı öneriyordu. Dün Alman Polisi, Alman devrimcilerinin önderleri Roza Luxemburg ve Karl Leibkneckt'i öldürmüştü. (**UİT** 3: 96)

7. İtilaf Devletleri'yle General Kolçak arasında bir anlaşma imzalandı. Buna göre Kolçak, hareket taktiğini Müttefik kuvvetlerin temsilcisi olan Janin'in direktiflerine göre geliştirecek. Müttefik subaylar, Kolçak ordusunu eğitecek, Sibirya'da faaliyet gösteren Kolçak, Müttefiklerin yardımıyla 300.000 kişilik bir ordu kuracaktır. Müttefikler 26 Mayıs'ta Kolçak'a, Moskova'yı ele geçirdiği takdirde kendisini hükümet olarak tanımayı vadedeceklerdir. (**UİT** 3: 171)

1919 – OCAK

8. **Yenigün**'de Yunus Nadi "Varlık veya yokluk" başlıklı yazısında millî bir hükümet istiyor ve millî sözüne karşı olan Rıza Tevfik'e çatıyor. —Yusuf Kemal Bey'in Adalet Bakanlığı Müsteşarlığı'ndan istifası. **Vakit,** bugünkü başyazısından ötürü süresiz olarak kapatıldı. Yarın Muvakkit adıyla çıkarak yayınına devam edecektir. 22'de Evkat, 25'te Mütevakkit, 7 Şubat'ta Muvakkit, 14 Şubat'ta Mütevakkit, 27 Şubat'ta yeniden Vakit... **Ati:** Avrupa'daki siyasî mahkûmlar geliyor. -Yeni işlerde ihtiyat zabitlerini unutmayınız. **Zaman:** Trakya. -Mukaddemat-ı Sulhiye Kongresi'nin ikinci toplantısı. **Türkçe İstanbul:** İrtica var mı? 31 Mart'ta İrtica var diye bağırdılar. Kâmil Paşa zamanında da. Şimdi de öyle diyorlar. Tevfik Paşa gibi kiyaset sahibi (uyanık), vatanını seven biri hiç bir zaman istibdat kurmaz... **Tasviri Efkâr:** Almanya'daki talebemiz ne olacak? **Alemdar,** İttihatçılardan hesap sorulmayışından şikâyet ediyor: "...İttihat ve Terakki gelecek, hükümeti kolundan tutup atacak, Beyazıt meydanı gene sehpalarla donanacak, o vakte kadar Allah yardımcımız olsun!" **İstiklal**'de Rauf Ahmet, "İstiğfar ve istifa" başlıklı yazısında Tevfik Paşa'nın hatalarını sayarak, istifa etmekte bir dakika gecikmemesini istiyor. **The Times:** Dönmüş olan Ermenilerin sıkıntısı. **Ses** (Balıkesir): Yağma devrinde Anadolu. Araştırmaya nereden başlamalı? Millet, yağmacıların yakasına yapışmaktan korkmamalı. **Köy Hocası**'nın 4. sayısı.

17 — CUMA

1. İngilizlerin Garnizon Komutanı General Wilson, İstanbul Hükümeti Harbiye Nezareti'ne, İstanbul polisi ve sağlık örgütünü üzerine aldığını bildirerek, bundan sonra kendilerinden gelecek emirlerin uygulanmasını istedi. İngiliz Hükümeti bu emri 11 Ocak'ta vermiş, dün de İstanbul'a Fransız atlı polisleri gelmişti. Hükümet 30 Ocak'ta bu durumdan memnun olduğunu açıklayacaktır! (**TİH** I: 126)
2. Atina'da yayınlanan Rumca **Patris** gazetesi, Karadeniz'de bir Pontus cumhuriyeti kurmak için uğraşan kurulun çalışmaları hakkında geniş bilgi yazdı: İnebolu'dan Batum'a kadar uzanacak geniş bir Rum devleti... (**İkdam:** 18; **Selek 2,** I: 74)
3. Cavit Bey, Rauf Bey, İzzet Paşa, Rüstem bey buluşarak İngilizlerle bir anlaşma yapma konusunu görüştüler. Seyfullah Paşa'nın bir süre önce İngiliz siyasî temsilciliğine bu konuda verdiği muhtıranın cevabının beklenmesine karar verildi. İzzet Paşa, askerî kuvveti de olan bir hükümete İngilizlerin yardım yapabileceğini söyledi. (**Tanin:** 28.9.1945)
4. Nahcivan'dan Batum'a, Iğdır'dan Ahıska'ya kadar Türklerin yaşadığı bölgelerden gelen 131 temsilcinin Kars'taki kongresi gece yarısından sonraya kadar sürdü. yarın Cunubîgarbî- kafkas Hükümet-i Muvakkata-i Milliyesi ilan edilecek. (**Bel.** 189-190: 116)

1919 — OCAK

5. **Yenigün**'de Yunus Nadi, yer yer sansürlü başyazısında Tevfik Paşa Hükümetini'ni seçimleri belirsiz bir tarihe ertelendiği için suçluyor. -Ermenistan'ın Paris'e gönderdiği delegeler kurulu başkanı Aharonyan ile mülakat. **İstiklal**'de Rauf Ahmet'in "Meşrutiyet usulünde hükümdarın yeri" başlıklı yazısı: Memleketin istisnasız bütün kuvvetlerini vatanın kurtuluşu uğrunda çalıştırabilecek, tam manasıyle millî bir hükümet kurulması yegâne emelimiz ve saltanat makamı en son sığınağımızdır. **Alemdar:** Tasviye lüzumu. Hükümet tasfiye yapacak, yeniden feryatlara hazır olalım. **Tasviri Efkâr:** İşlerimiz neden düzelmiyor? **Sabah:** Avusturya-Macaristan yanardağı. **İkdam:** Medine-i Münevvere, fakrettin Paşa. **Muvakkit** (Vakit): Anlaşmak lüzumu. -Partilerin bugünkü durumu, -Yevfik Paşa Kabinesi güvene mazhar mıdır? **Söz:** Çanaktan çöplenenlere dair. —Yunan Kralı İstanbul'a gelecekmiş. **Ati:** Portugal'da (Portekiz) kanlı çarpışmalar olmuştur. **Yeni** Gazete: Yine ekmek meselesi.

18 — CUMARTESİ

1. Paris Barış Konferansı, Versay Sarayı'nda çalışmalarına başladı... Konferans İtilaf Devletleri'nin savaş sonrası dünyaya verecekleri yeni düzeni ve Avrupa'nın geleceğini kararlaştıracak. 500 kadar gazeteci, Konferansı izlemek için Paris'te toplanmış bulunuyor. Konferansı en çok meşgul eden konular Osmanlı Devleti'nin ve Almanya'nın alacağı yeni biçim olacaktır. İstanbul gazetelerinin çoğu ve İstanbul Hükümetleri uzun süre gözlerini ve kulaklarını Konferans'a dikecek, Türklerin geleceğinin bu konferans tarafından çizileceği, davanın iyi savunulması ve Türkiye'nin İtilaf devletleri'ne ne kadar gerekli olduğu, halkın Ermeni kırımından ve savaşa girmekten sorumlu olmadığı anlatılırsa Türkiye'nin kurtulacağı gibi ümitler yazılacak ve söylenecektir: Paris Barış Konferansı'nda şu devletler temsil ediliyor: İngiltere, ABD, Fransa, İtalya, Japonya, Belçika, Sırbistan, Brezilya, Kanada, Avusturya, Güney Afrika, Hindistan, Çin, Çekoslovakya, Polonya, Yunanistan, Hicaz, Portekiz, Romanya, Siyam, Yeni Zelanda, Bolivya, Küba, Ekvator, Guatemala, Haiti, Honduras, Liberya, Nikaragua, Panama, Peru, Uruguay. Konferans, bunlardan 4 Büyükler denen İngiltere, Fransa, ABD, İtalya'nın etkinliği ve denetiminde çalışacaktır (**YG, Ati, İkdam, Zaman, Alemdar, Sabah:** 20; **TİH** I: 187; UİT 3; 111; **Gökbel:** 17).
2. 131 delegenin katıldığı Üçüncü ve son Büyük Kars Kongresi açıldı. Dr. Esat (Oktay) başkanlığında açılan Kongre, Kars Şûrası'nın 18 maddelik anayasasını görüştü ve Şâra yönetiminde Canubugarbî Kafkas Hükümet-i Muvakkate-i Milliyesi (Güney-Batı Kafkas Millî Geçici Hükümeti) adını verdi. Yeni Hükümet'in başkanı Cihangiroğlu İbrahim Bey. Anayasa'ya göre Hükümet'in resmî dili Türkçe ve bayrağı ayyıldızlı, üç renkli olacak. 18 yaşını bitirmiş bütün erkekler seçimlerde oy kullanabilecekler; seçilmek için

1919 – OCAK

25 yaşında olmak gerekiyor. Güney-Batı Kafkas Millî Geçici Hükümeti'nin hükmettiği bölgede 1.738.478 kişi yaşıyor. İngilizler, 12 Nisan'da bu hükümeti dağıtarak üyelerini tutuklayacak ve Malta'ya göndereceklerdir. (**TK** 126; 135; **BTTD** 11: 22; 35: 6; **Kırzıoğlu:** 11-21; **Erdoğan:** 183; **Bıyıklıoğlu:** 10; **Bel.** 189-190: 116)

3. Velihat Abdülmecit, Padişah'a verdiği ilk muhtırada, hükümetin zayıflığından şikâyet etti ve Saltanat Şûrası'nın toplanmasını istedi. Abdülmecit, İngilizlere dost olmakla birlikte, çoğu zaman Padişah'la anlaşmazlığa düşecek, özellikle Damat Ferit Hükümeti'ne muhalefet edecek ve bu sebeple bir ara evinde göz hapsine de alınacaktır. (**Türkgeldi 1:** 182; Padişah'a mektubu 12.6.1919, ikinci muhtırası: 16.7.1919)
4. Musul eski Valisi Mehmet Memduh Bey tutuklandı. Diyarbakır eski Valisi Reşit Bey teslim oldu. (25'te cezaevinden kaçacak, polislerce yakalanacakken 6 Şubat'ta intihar edecektir). Tutuklu Diyarbakır eski mebusları Fevzi ve Zülfü beylerin sorguları yapıldı. (**İkdam:** 19)
5. Fransızlar, Bolşeviklere karşı savaşmak üzere gönderecekleri general ve 400 askerin konaklaması için Boğaziçinde bazı sarayların boşaltılmasını istediler.
6. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, kendi doğrultusunda bir çalışma göstermediği için Tevfik Paşa Hükümeti'ni destekleme kararını gözden geçirmeye karar verdi. Damat Ferit'in de içinde olduğu bir parti temsilci grubu 15 Ocak'ta Başbakan'ı ziyaret ederek Hükümet'in hangi partiye dayandığını sormuşlar, Tevfik paşa da Hürriyet ve İtilaf'a dayandığını söylemişti. Bunun üzerine parti, Hükümeti desteklemeye karar vermişti. Hürriyet ve İtilaf, Hükümeti, tasfiye yapmaya ve tutuklamalara zorluyor. (**Alemdar:** 19)
7. Kilikyalılar Cemiyeti, İngiliz, Fransız, İtalyan, ABD Yüksek Komiserlerine bir bildiri vererek Adana'nın Türk olduğunu, yabancı boyunduruk altında yaşamak istemediklerini bildirdi. Kilikyalılar Cemiyeti, 21 Aralık'ta İstanbul'da, ileri gelen Çukurovalılar tarafından kurulmuştu (**İstiklal:** 30).
8. **Ati:** Amerika Avrupa'nın doyurulması için yüz milyon dolar ayırdı. Çok miktarda süt tozu gönderecek. **İkdam:** Koca Amerika: Avrupa'nın doyurma memuru. **Söz:** İttihat ve Terakki'nin bilinen tehdit politikası. **Muvakkit:** Aydın İli dışında posta sansürünün lağvı. **Tasviri Efkâr:** Trablus ve Yemen'deki kuvvetlerimiz. -Kilikya'nın kurtarılması(iki sütun tamamen sansür) **Alemdar**'da Refi Cevat: Umumî işlerde azınlıkları da sorumluluğu ortak edelim. **İstiklal**'de Rauf Ahmet: Hâlâ vakit var ise... Partilerin birleşerek barışın imzalanmasına kadar, varlığımızı ve meşrutiyetimizi korumak gibi basit bir program çerçevesinde birleşerek hükümet kurmaları tek çaredir. -Eski Rus Başbakanı Prens Lodof İtilaf memleketlerinin Rusya işlerine müdahaleleri için siyasî teşebbüste bulundu. **Yenigün**'de Yunus Nadi, "Tehlikeler Karşısında" başlıklı yazısında, Tevfik Paşa Kabinesi'ni şiddetle

1919 — OCAK

tenkit etmeyen pek az Türk gazetesinin kaldığını yazıyor. Sabah'ın bu hükümeti Almanlar ve Avusturyalıların desteklediği yolundaki yayınını eleştiriyor.

19 — PAZAR

1. Yunanlılar Anadolu kıyılarına gelip sondaj yapıyorlar. Bugün de Yunan Kızılhaç Kurulu'nu getiren bir Yunan gemisi İzmir'e geldi. Urla'da Rumlar taşkınlıklarda bulundular. Anfitriti hastane gemisiyle gelen doktorlar, Türk hastalara da bakacak. (**Jaeschke 2:** 65; **Misailidis:** 25 "21 Ocak"; **Umar.** 48 "20 Ocak"; **Roda:** 10 "21 Ocak 1919'dan 1 Şubat 1921'e kadar 224.750 Yunan, 47.425 Türk, 18.228 Yahudi, 7.905 Ermeni, 3.369 Katolik hasta kabul edildi. Parasız olarak 329.067 reçete yazıldı. Yine parasız olarak 4.015 bakteri tahlili ve 3.133 ameliyat yapıldı..."; **YOİ** I: 37 "İki yıl içinde 30.137 kişi tedavi edildi")
2. Müttefikler, Türk Hükümeti'ne verdikleri ortak bir notayla, 1914'te ilan edilen, kapitülasyonların tek yanlı olarak kaldırılması kararını ve bu karara dayanarak yapılan işlemleri kabul etmeyeceklerini bildirdiler. Hükümet 26 Ocak'ta bu notayı görüşerek, İttihat ve Terakki'nin kapitülasyonları zamansız kaldırdığı görüşüne varacaktır. (**Akşin:** 160)
3. İstanbul'la Avrupa'nın, savaş sırasında kesilmiş olan telgraf bağlantısı yeniden sağlandı (**Alemdar:** 20).
4. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb'in İngiltere'de bir dostuna mektubu: Görünürde memleketi işgal etmediğimiz halde, valilerini tayin ediyor veya görevlerinden uzaklaştırıyoruz. Polislerini yönetiyor, basınlarını denetliyor, Rum ve Ermeni tutukluları işledikleri suçlara bakmaksızın serbest bırakıyoruz. İstediğimiz her şeye el koyuyoruz. Politikamız, sürgünün keskin ucuna dayanıyor. padişah, bizi buraya yerleştirmek istiyor. (**Akşin:** 162; **Sonyel:** 44).
5. Allenby, Çukurova'da Fransız işgali altındaki yerleri ikiye ayırarak, mülkî idareyi Fransızlara, askerî kontrolü İngilizlere verdi. Albay Brémond'u Adana valiliğine atadı. Brémond, 1 Şubat'ta Adana'ya gelecek, 2 Şubat'ta da valilikte bürosunu kuracaktır. (**Ener:** 16).
6. **Sabah**'ta Ali Kemal: Yine "Yaşasın İttihat ve Terakki!" diye bağırılıyor. **Tasviri Efkâr**'ın başyazısı bütünüyle sansür. **İstiklal**'de Rauf Ahmet, Hükümeti destekleyen partilere soruyor: Nereye gidiyoruz? -Liebknecht katledilmiştir. Bunun büyük önemi var. **Muvakkit:** Berlin'de öldürülen Liebknecht'in sonu (resmi). **Ati:** Ekmek derdinden illallah!!! **Zaman:** Alman aşırılarının sonu. **İkdam:** Divanıharpte ilk yargılama. **Yeni Gazete:** Hâlâ komitacılık zihniyeti. **Akşam**'da Necmettin sadık, Hürriyet ve İtilaf'ın bildirisini yorumlayarak partinin yöneticilerine bazı öğütlerde bulunuyor. **Yenigün:**

1919 — OCAK

Barış Konferansı'nda kendi lehimize kararlar çıkarttırmak istiyorsak, önce işe milletin emelleriyle uyum içinde bir hükümet kurarak başlamalıyız.

20 — PAZARTESİ

1. Müttefik temsilcileri ile Hükümet arasındaki görüşmeler sonuçlandı. Bundan böyle basın, İtilaf devletleri ile Türk Hükümeti'ni temsil eden ortak bir komisyon tarafından sansür edilecek. Hükümet, sansürü 1 Aralık'ta koymuştu. Çıkarılan emre göre, "İtilaf devletleri'nin askeri harekâtı hakkında, heyecan verici, Padişah'a saygısız, Büyük Devletler'e düşmanlık güden, hükümet şeklini değiştirmeye yönelik ve milliyetlerin arasını açan" yayın yasaklanmıştı. (**Ati:** 20, **YG:** 21; **Akşin:** 111).

2. Türkiye meselesi Müttefikler'in masasında. İngiliz başbakanı Lloyd George, öngördükleri üç manda sistemini açıkladı. Türkiye mandası tartışıldı. ABD Başkanı Wilson Türkiye'nin parçalanmasının erken olduğunu söyledi. İtalyan Başbakanı Orlando ise tek bir istekleri olduğunu açıkladı: Bölüşümün adaletli yapılması, İtalya'nın payının verilmesi. (**BTTD** 35: 36). ★ Emir Faysal, Paris'te Amerikan delegasyonundan Westerman'la görüştü. Ünlü İngiliz casusu Lawrance'nin çevirmenlik yaptığı görüşmede Faysal, Arapların İngiliz ve Fransız denetimi altına girmek istemediklerini, ille de bunlardan birinin kanatları altına girmek zorunda kalırlarsa İngilizleri tercih ettiklerini söyledi. (**Evans:** 122).

3. Merkezi İzmir şehri olan Aydın Valiliği'ne Nurettin Paşa atandı. Nurettin Paşa, daha önce bu görevi vekâleten yürütmüştü. Direniş örgütlerini desteklediği için İzmir'in işgali öncesinde Nurettin Paşa bu görevden ingilizlerin isteğiyle alınacak, yerine şimdiki Evkaf Bakanı Kambur İzzet atanacaktır. (**TV:** 3452; **YG, Vakit:** 22; **Gökbel:** 33).

4. İzzet Paşa, Rauf Bey, Rüstem Bey ve Seyfullah Paşa, Cavit Bey'in evine gittiler, Seyfullah Paşa, İngiliz Yüksek Siyasî temsilcisi ile yaptığı görüşmeyi anlattı. Hükümet'in değiştirilmesini isteyince temsilci, bunun Türkiye'nın iç işlerinden olduğunu söylemiş. İngilizlerle anlaşma yapacak kuvvetin elemanlarını sormuş. Önceki günkü karara rağmen Abdullah Paşa da adlarını vermiş. Cavit Bey'le Fethi Bey'in görüşmesinde de taşrada örgütlenmek, propaganda yapmak gereği üzerinde duruldu. (**Tanin:** 28.9.1945).

5. Ermeni lejyonları Kırıkhan'da 3 Müslümanı öldürdü. Dün de Belen'de bir Müslüman öldürülmüştü. Bu olaylar üzerine Fransız askerleri Ermeni çetelerinin peşine düşecek, karşı koyan Ermenilerden kurulu birliklerin bir kısmını dağıtacak, diğerlerini geri hizmetlere alacaktır. (**Véou:** 42).

6. İstanbul'daki Amerikan Komisyonu delegesi Lewis Heck, Barış Konferansı'ndaki Amerikan delegelerine bir rapor gönderdi: İç Anadolu Türkleri sürgünden dönen Hıristiyanlara, özellikle Rum ve Ermenilere baskı yapıyor-

1919 — OCAK

lar. Hıristiyanlara kıyım yapmakla suçlananları yargılamak için kurulmuş divanıharpler aldatmacadır. İtilaf Devletleri, işgal alanlarını genişletmelidir. (**Evans:** 168)

7. Birinci Yunan Kolordusu'nun ilk kıtası olan 2. Tümen'ının 34. Alayı Odesa'ya çıktı. Alay, 14 Ocak'ta Odesa'da karargâhını kurmuş olan Tümenler Grup Komutanı General Anselme'in emrine verildi. İtilaf Devletleri, Rusya seferiyle Karadeniz kıyılarını kontrol altına almak ve Bolşevik dalgalarının önüne set çekmek istiyorlar. (**Büjak:** 145)
8. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Zavallı, perişan ve yaralı vatan, kör gözlerimizi silmeye çalışalım ki, evladının birlik ve ihtimamını bekliyor. **Tasviri Efkâr:** Gözümüzün önünde neler cereyan ediyor! Rum-Ermeni ittihadı. **Zaman:** Felaket karşısında. **Alemdar:** İttihatçı yılanlar başlarını kaldırıyor. -Barış Konferansı açıldı. **İstiklal**'de Rauf Ahmet, millî birlik hükümeti için partilerden kesin karşılık bekliyor: "Evet veya hayır". **Türkçe İstanbul:** Gayet mühim olan başmakalemiz sansür tarafından çıkarılmıştır. Adana'da yayımlanan **Ferda** gazetesi, Fransız Albayı Romieu'nun Kilikya'da Müslüman ve Hıristiyanları el ele çalışmaya davetini yayımladı. İşgal kuvvetleri kumandanı gazetenin bir yazarına verdiği demeçte şehrin imar ve temizliğine dikkat edilmesini de istiyor. (**Gökbilgin** I: 27) **Yeni Gazete:** Demokrasiye yeni bir hayat vermek için bizde sarfedilen gayretlerden bir tek örnek verenin elini öpelim!

21 — SALI

1. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, İstanbul'da öldü. Paşa, 1877-1878 Türk-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu Cephesi kumandanı idi. 23 yıl Mısır Elçiliğinde'nde, daha sonra Senato Başkanlığı'nda ve Başbakanlık'ta bulunmuştu. 79 yaşındaydı. (**TV:** 3453; **Ati, Vakit, YG:** 22; **Sabah, Yeni Gazete:** 23; **Tas.Ef:** 22, 24; **Söz:** 24; **İkdam:** 22 "Siyasî ve askerî tarihimizin övüncü")
2. Padişah, İttihatçılara karşı geniş bir ava girmeden önce ingilizlerin desteğini sağlamaya çalışıyor. Padişah'ın görevlendirdiği Damat Ferit, İngilizlerden yardım istedi. Kendisinin İngilizlerin emirlerini daha iyi yapabileceğini, İngilizlerin istemediği kişileri şiddetle cezalandırmaktan yana olduğunu, ancak İttihatçıların kuvvetli bir örgüte sahip olduklarını söyledi. (**Akşin:** 150; **Jaeschke 2:** 23; **Şimşir 2:** 37) ★ Başbakan Tevfik Paşa, Ahmet Muhtar Paşa'nın cenazesinde karşılaştığı İçişleri eski Bakanı Fethi Bey'i, konağına götürerek, suistimal ve benzeri suçları işlemiş olanları divanıharpte yargılamak zorunda kalacağını, Padişah'ın ise, bu kimseler için Yüce Divan'ı uygun gördüğünü söyledi. (**Okyar:** 273).
3. Bugün Padişah'a ulaşan üç ayrı telgrafta, Bosna-Hersek Müslümanları yardım istedi; Urla'da Rumların hareketlerinden, Van'da Ermeni evlerine yerleştirilmiş 6 bin kişinin 8 aydır gündeliklerini alamadıklarından ve evlerden çıkarıldıklarından şikâyet edildi (**Türkgeldi 1:** 176).

1919 – OCAK

4. Trablusgarp'te İtalyanlara karşı direnen Prens Osman Fuat, İngilizlere teslim olmayı reddetti ve Fransızlara sığındı (**Kutay 3:** 104).

5. Türk birlikleri Posof'u boşalttı. Burayı Gürcüler işgal etti. Posof, 2 Mart 1921'de yeniden Türkiye'ye bağlanacaktır. Posof, 1877'den 4 Nisan 1918'e kadar da Rus işgalinde kalmıştı. (**Gnkur:** 41) Yakup Şevki Paşa Erzurum'dan Savaş Bakanlığı'na yazısında, Ermenilerin Arpaçay doğrusunda Müslüman halkı katlettiklerini, Ardahan'ın Yuşkamen köyüne saldıran Gürcülerin çekilmeye mecbur bırakıldığını bildirdi (**ATBD** 85, bel 2042)

6. Dışişleri Bakanı Reşit Paşa, Yunanlıların Trakya'daki demiryollarına el koyması üzerine kamuoyunun tepkisini yatıştırmaya çalışıyor. Bakan: Bu bir işgal değildir. Türk memurları görev başındadır, dedi. 14 Ocak'ta Yunan birlikleri Hadımköy'den Kuleli Burgaz'a kadar olan demiryoluna el koymuşlardı. (**Tas. Ef:** 22)

7. Sivas eski valilerinden Ahmet Muammer Bey tutuklandı. 18 Ocak'ta da Musul eski Valisi Mehmet Memduh Bey tutuklanmış, Diyarbakır eski Valisi Reşit Bey teslim olmuş, aynı gün Diyarbakır Mebusları Fevzi Bey'le Zülfü Bey'in sorguları yapılmıştı. (**Şimşir 2:** 50)

8. Ermeni göçettirme suçlarına bakacak divanıharplerin görev alanları belirlendi. İstanbul, İzmir, Van, Tekirdağ, Antep, Samsun, Bursa, Beyazıt divanıharpleri, çevre il ve sancaklarda işlenen bu suçlara da bakacak. Gereksizliği sebebiyle Edirne ve Bandırma divanıharpleri kaldırıldı. (**TV:** 3452).

9. Maliye eski Bakanı Cavit Bey, İngiliz Malî Eksperi Sir Adam Block'la İsveç Elçisi'nin evinde uzun bir görüşme yaptı. Osmanlı maliyesi, devletin borçları ve benzeri konular üzerinde duruldu. (**Tanin:** 30.9.1945)

10. İtilaf Yüksek Konseyi'nin kararı: Wilson Rusya hükümet başkanlarını Büyükada'ya davet edecektir... Çağrıyı Lenin kabul edecek (4 Şubat), Denikin ve Kolçak ise reddedecektir. (16 Şubat))**Jaeschke 1:** 14).

11. 14 Aralık seçimlerinde çoğunluğu sağlayan İrlanda Milliyetçi Örgütü Sinn Fein'in temsilcileri, İrlanda Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan edip İrlanda'daki İngilizlere savaş ilan ettiler. Askerlerini terhis etmekte olan İngiltere gerileyerek 1921'de bazı şartlarla, Kuzey İrlanda dışında kalan toprakların bağımsızlığını kabul edecektir. (**Küçükçüoğlu:** 51)

12. **İkdam:** Şerif Paşa, Paris Barış Konferansı'nda delegemiz (bkz. 16 Ocak) -Firarî paşalar (Enver, Cemal, Talat) Almanya tarafından geri veriliyor. **İstiklal:** Uçurumun kenarında. -Clemenceau Barış Konferansı başkanı. **Yenigün'**de Yunus Nadi: Yaygaralardan intibaha. **Yeni Gazete:** Niçin kuvvetlerimizi toplayamıyoruz? Niçin anlaşamıyoruz?

1919 — OCAK

22 — ÇARŞAMBA

1. Bir İngiliz kontrol birliği Eskişehir'e geldi (24 Mart 1920'de gidecek). ★ İngilizler Konya İstasyonu'nu işgal ettiler. Antalya, Burdur, Isparta, Muğla ile birlikte burası İtalyan egemenliğine bırakılacaktır. (**Bıyıklıoğlu:** 81; **Selek 2,** I: 59 "23 Ocak" **Gnkur:** 28, 46) ★ İngilizler 30 Ekim 1918'de işgal ettikleri Ardahan'ı boşalttılar. Ardahan'ı Ermeniler işgal etti. Ermeni işgali ardahan'da 30 Eylül 1920'ye kadar sürecek, kasaba bu tarihte Gürcü, 23 Şubat 1921'de de Türk yönetimine geçecektir. (**Gnkur:** 39)
2. Merkezi Konya'da bulunan 2. Ordu (Yıldırım) Birlikleri Müfettişi Nihat Paşa, İngilizlerin isteği ile bu görevinden alındı, İstanbul'a çağrıldı. Yerine Mersinli Cemal Paşa atandı. İngilizlerin bu baskısını şerefine yediremeyen Harbiye Nazırı Cemal Paşa, görevinden istifa etmişti. Nihat Paşa'nın görevden alınma emrini yeni Harbiye Nazırı Ömer Yaver Paşa tebliğ etti. Nihat Paşa 2. Ordu'nun Çukurova'yı boşaltması sırasında halkı silahlandırmakla suçlanıyor. (**TİH** I: 74; **Belen:** 32)
3. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, İstanbul'da yaptığı bir toplantıda, Batı Trakya'daki Yunan işgalinin kaldırılmasını istedi: Trakya bir bütündür. Yüzde seksen beşini Türkler meydana getiriyor. (**Selek 2,** 1: 72; **Bıyıklıoğlu 2:** 152)
4. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, yayımladığı bir bildiriyle yeniden siyasî hayata atıldığını duyurdu. İttihatçıları suçladı. Yeni Hükümet'i destekliyecek kadar güçlü olduğunu belirtti. Basın özgürlüğü istedi. Hükümet'i uyuşuklukla suçladı. Parti yeni yöneticilerini 10 Ocak'ta seçmiçti. (**Sabah, Tes.Ef., Yeni Gazete, Ikdam, YG, Alemdar:** 24; **Evkat:** 25; **Tunaya:** 448; **Akşin:** 182)
5. Hürriyetperveran Avam Fırkası Başkanı Fethi Bey (Okyar), ülkenin bağımsızlığını sağlamak üzere alınacak ortak tedbirleri görüşmek için partileri toplantıya çağırdı. Bu çağrı üzerine 26 Ocak'ta Matbuat Cemiyeti'nde bir toplantı yapılacak, buna Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Osmanlı Demokrat Fırkası katılmayacak ve toplantı bir hafta sonraya ertelenecektir. (**Alemdar:** 25 "Dünkü yıkıcılarla bugünkü yapıcılar birleşemez"; **Gökbilgin** I: 42)
6. Tüm Rusya Müslüman İşleri Merkezi'nin gönderdiği Yeni Dünya ekibi, başlarında Mustafa Suphi olduğu halde Kırım'a geldi. Burada Yeni Dünya yayımına devam ederek denizcilerle Karadeniz kıyılarına gönderilecek, Mustafa Suphi Müslüman Komünistlerin Bürosu'nu açacak, 2 ay sonra bir kurultay toplayacak, Kırım'ın İtilaf Devletleri'nce işgali üzerine buradan ayrılmak zorunda kalacaktır. Mustafa Suphi, arkadaşlarıyla birlikte Yahya ve adamları tarafından 28/29 Ocak 1921 gecesi öldürülecektir. (**Tunçay:** 203; **Bel.** 140: 596; **Mustafa Suphi:** 30).

1919 — OCAK

7. 9. Ordu birlikleri Kars'a bağlı Hanak'tan çekildi. Burada Gürcü yönetimi kuruldu. Hanak, 1 mart 1921'de yeniden Türkiye'ye bağlanacaktır. (**Gnkur:** 41)

8. Kuzey Kafkasya milletlerini temsilen Abdülmecit Çermoyef başkanlığında 12 kişilik bir kurul, bazı görüşmeler yapmak üzere İstanbul'a geldi. Barış Konferansı'nda Türkiye'nin yardımlarından(!) yararlanmayı uman kurulun yoluna devam edip etmediği, görüşmelerden aldığı sonuçlar bilinmiyor. (**Ati:** 24, **Gökbilgin I:** 35)

9. Yunan Hükümeti Yunan millî marşını İngilizce'ye çevrilen Rudyard Kibling'e teşekkür etti ve bir Büyük İskender madalyası gönderdi. Propaganda için Londra'yı merkez seçen Yunanlılar, millî marşı İngiltere'de bestelecekler ve satışa çıkaracaklardır. (**Kitsikis:** 106)

10. **Söz**'de Asaf Muammer'in, İttihatçıların kötülüğü konusunda Zaman gazetesi ile polemiği: Felaketler karşısında görevimiz ne olmalıdır? **Yenigün**'de Yunus Nadi: Türk Birliği. -Gürcistan barış delegesi ile mülakat. **İstiklal:** Büyük bir kumandanımızın ölümü (Gazi Ahmet Muhtar Paşa). **Ati:** Firarî Enver Paşa'nın konağı, Hükümet'çe boşaltılıyor. **Zaman:** Partilerin uzlaşmasına doğru *Muvakkit'in dün kapatılması üzerine Vakit, bugün **Evkat** adıyla yayımına devam ediyor.

23 — PERŞEMBE

1. İngiliz Dışişleri, Savaş ve Donanma bakanlıklarının katıldığı bir toplantıda ateşkes hükümlerinin uygulanmasına Türklerin zorluk çıkardığına, suçlu Türklerin tutuklanıp cezalandırılmasına, Batum'dan başka Suriye ve Mezopotamya'da da askerî mahkemeler kurulmasına, işgal altında olamayan yerlerden tutuklananların Malta'ya götürülebileceğine karar verildi. Bu konularda İstanbul Yüksek Komiseri'ne verilecek talimat hazırlandı. (**Şimşir 2:** 40, 205)

2. Halkın 15 Ocak'ta işgali protesto etmesi üzerine, İngilizler Antep'te hükümet konağını bastılar. İşgal Kuvvetleri Komutanı Mc. Andres, kentin ileri gelenlerini Amerikan Koleji'nde toplayarak şöyle dedi: Birçok Antepli, içinde bulunduğu siyasî durumu bilmiyor. İtilaf Devletleri gereken yerleri işgal etmektedir. Buranın idaresinin kimi ait olacağı barış Konferansı'nda belirlenecektir. Geçmişte Ermenilere zulüm yapanlar cezalandırılacaktır. İdareye yardımcı olunuz... İngilizler, Ermenilere zulüm yapmakla suçladıkları kişileri tutuklayarak Mısır'a götürüyor. (**Ünler:** 11; **TİH** IV: 50)

3. Müttefiklerin İstanbul Yüksek Komiserleri, bütün Rum ve Ermeni tutukluları serbest bırakılmasını isteyen bir nota verdiler. Hükümet'in yarından sonraki toplantısında, bunun güçlüğü üzerinde durulacak, sakıncalarını Yüksek Komiserlere anlatma kararı alınacaktır. (**Jaeschke 1:** 14 "Rum ve

1919 — OCAK

Ermeni askerlerin terhis edilmesi" (?); **Gökbilgin I:** 37, Hükümet'in konuyu 25'te görüşmesi)

4. Londra'da Hıristiyan Kiliselerini Birleştirme Derneği'nin düzenlediği bir mitingde, Ayasofya'nın yeniden kilise haline hetirilmesi istendi. Piskopos Gore, Hint Müslümanlarını bu işe karşı durmamaya çağırdı. (**Kitsikis:** 240)

5. İzmir'de yayımlanan **Anadolu,** İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini haber veriyor. **Alemdar,** partilerin bir program etrafında ortak bir millî hükümet kurmaları görüşüne karşı çıkıyor: Biz o oyunlara gelmeyiz. Sütten ağzımız yandı. **Evkat'**ta 3 sütun sansür. **İkdam:** Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın ölümü -İstanbul'un 1918 yılı nüfus istatistiği: Doğumlar: 11.174, Ölümler: 15.308; Nikahlar: 4.746, Boşanmalar: 1.248, **Tasviri Efkâr:** neden parti kuramıyoruz? -Rum okullarından Türkçe kalkıyor. **Yenigün'**de Yunus Nadi: Vatan Partisi... Bütün milletin yalnız bu maksat için toplanması gerekir. Bu parti, içine yavaş yavaş Türk olmayanları da alacaktır (Gazete, Bakanlar Kurulu kararıyla 3 gün için kapatıldı. Yarın Yenigün okuyucularına "Eskigün" gazetesi hitap edecek). **Sebilürreşat:** Tevhide (birliği) dair. **Yeni Gazete:** Tarihî bir gün. Babıâli Baskını'nın 7. yıldönümü (Kâmil Paşa'nın resmi). **Ses** (Balıkesir): İhtikâr hakkında bir cevap. **Diken,** Kantarya ve Millî Mensucat Şirketi'nin yakasına yapışılmasıyla alay ediyor.

24 — CUMA

1. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'dan Londra'ya: Başbakan 160-200 kişinin tutuklandığını bildirdi. İçişleri Bakanı, Ermeni kırımından sorumlu 40 kişilik bir liste hazırladığını söylüyor.İş hızla gelişmektedir. Eyleme geçmemizin tam zamanıdır. Eyleme geçmesi için İçişleri Bakanı'na cesaret veriyor, haber toplayarak kendisine yardımcı oluyorum. (**Şimşir 2:** 39)

2. İstanbul'da İçanadolu Rumlarının temsilcilerinden meydana gelen bir Anadolu Komitesi kuruldu. Komitenin 7 üyesinden biri olan Sofokl Hüdaverdioğlu, Mart-Nisan aylarına doğru İçanadolu Rumlarının toprak istediklerini savunmak üzere Paris ve Londra'ya gidecektir. (**Kitsikis.** 220)

3. Hazırlanan 5 büyük gemi ile Almanya'ya gönderilecekleri, İstanbul'daki Alman subaylarına bildirildi. Almanların ilk bölümü 29 Ocak'ta gidecek. (**Sanders:** 358)

4. **Söz'**de Soysallıoğlu İsmail Suphi: Türkler sorumlu ise Ermeniler daha çok sorumludur. -Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyet Programı (tamamen sansür). -Asaf Muammer ve Nevres Beylerin Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti'nden istifası. **Eskigün'**de Yunus Nadi: Millî birliğe doğru. -Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın cenaze töreni. Yaşamak azminde olan milletler kahramanlarını unutmamalıdırlar. **Sabah:** Hürriyet ve İtilaf'ın bildirisi, -Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti programı.**Tasviri Efkâr:**

1919 – OCAK

Rum ve Ermeniler birleşirken. **İkdam:** Batı Trakya mebuslarının Sofya'daki İtilaf temsilcilerine 18 Aralık'ta verdikleri muhtıra. **İstiklal'**de Rauf Ahmet: Mağlup psikolojisi. **Ati:** Barış esaslarını hazırlama işimiz son buldu. —Kuzey Kafkas Hükümetinin Paris Konferansı'na gitmekte olan delegeler kâtibi İbrahim Bey ile Perapalas'ta mülakat. **Mütevakkit:** Rusya'daki esirlerimiz. -Azerbaycan Hükümeti. **Yeni Gazete:** Barış Konferansı etrafında. -Hürriyet ve İtilaf'ın 22 tarihli bildirisi. **Alemdar:** Hürriyet ve İtilaf'ın beyannamesi.

25 — CUMARTESİ

1. Dokuzuncu Ordu, 1887 sınırının gerisine çekildi. Ordu, yanındaki bol teçhizatı da gerilere taşıdı. Ordunun çekildiği bölgelerde şûra hükümetleri yönetimi ele almış durumda. 3 mart 1918 Brest-Litovsk Anlaşması gereğince Kars, Ardahan ve Batum illerinde halkoylaması yapılmış ve buralar Türkiye'ye katılmıştı. Üç İl'de Türkiye'nin kısa süren egemenliği sona erdi. (**Erdoğan:** 175; **Bıyıklıoğlu:** 47; **Belen:** 35 "31 Ocak"; krş. 31 Ocak)

2. Ermeni göçettirme olaylarından sanık Diyarbakır eski valisi Doktor Reşit Bey, tutuklu olduğu Bekirağa Bölüğü'nden kaçtı. Reşit Bey, 18 Ocak'ta teslim olmuştu. Reşit Bey'in kaçışı Hürriyet ve İtilafçıların Hükümet'e sert hücumlarına sebep olacak, Reşit Bey,polis tarafından sıkıştırıldığı Beşiktaş sırtlarında, 6 Mart'ta intihar edecektir. (**Söz, İstiklal, Alemdar:** 26; **Sabah, Tas.Ef., Vakit, İkdam:** 26, 27; **Ati:** 27; **Yak.Tar.** II: 340; **Tanin:** 1.10.1945)

3. Samsun'daki İngiliz Yüzbaşısı Harty'nin raporu: Türkler arada bir uğrayan savaş gemilerinden etkileniyor ama iç kısımdakiler pek aldırmıyor. Müttefikler birbirlerinden koparsa Türkiye seferber olup öç alır. (**Akşin:** 242).

4. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Yüksek Komiser Calthorpe'un 10 Ocak tarihli raporunu yorumluyor: "Padişah İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı fazla bir şey yapacak güçte değildir. Bu işleri biz elimize alabilirsek kendisi halkın büyük nefretinden kurtulabilecektir. Daha sonra da işimize yarayan bir dost olabilir..." Yüksek Komiser adı geçen raporunda Padişah'ın İngiltere'ye umut bağladığını ve her istedikleri kişiyi tutuklamaya razı olduğunu bildirmişti. (**Şimşir 2:** 37)

5. İzmir'de belediye seçimleri yapıldı. Rumların katılmadıkları seçimleri tam liste halinde Türkler kazandı. Vali Nurettin Paşa, seçimi kazananlar arasında bulunan Hacı Hasan Paşa'yı Belediye başkanlığına atayacaktır. (**Erdeha:** 378)

6. Hükümet, İngiliz Yüksek Komiseri'nin bütün Ermeni tutuklu ve hükümlülerin serbest bırakılması isteğini görüştü. Bunun sakıncalarını Yüksek Komiser'e anlatma görevi Dışişleri Bakanı'na verildi. (**Gökbilgin** I: 37)

1919 — OCAK

7. **Tasviri Efkar:** Geçit başı. **Ati:** Yeni siyasete doğru. -İran delegeleri Fransa'ya ulaştı. **İkdam:** Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın (22 tarihli olup 2 tarihli gazetelerde yayımlanan) bildirisine dair: Ölüp de yeniden dirilme. İkdam hiç bir partiyi tutmuyor. **Mütevakkit**'te Ahmet Emin de Hürriyet ve İtilaf'ın bildirisini yorumluyor. **İstiklal**'de Rauf Ahmet bildiriyi eleştiriyor, fakat "İttihat ve Terakki'nin cinayetlerinin cezalandırılması hakkındaki ilk kısma kayıtsız şartsız katılıyoruz" diyor. **İstiklal**'de (Trabzon), Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti. **Yeni Gazete:** Nihayet kımıldanıyor muyuz? -Hürriyet ve İtilaf'ın programı. -Siyasî evrakın yayınlanması. **Karagöz:** Memlekette akıllı buhranı var. -Karagöz'ün sulh hazırlığı... "Hep çürük desteklere dayandık, bu baziçede (oyunda) bizler yine yandık."

26 — PAZAR

1. Hükümet, Müttefiklerin 19 tarihli isteğini görüştü, kapitülasyonların geri getirilmesinin vakitsiz olduğu, bunun görüşülmesinin barıştan sonraya ertelenmesi kararını aldı. İtilaf Devletleri, verdikleri notada, kapitülasyonların kaldırılmasıyla ilgili 1914 tarihli kararı tanımadıklarını bildirmişlerdi. Hükümet kararına göre, bunun sakıncalarını Yüksek Komiserlere Dışişleri Bakanı anlatacak. (**Gökbilgin I**: 50)

2. Nurettin Paşa, Aydın Valiliği görevine başladı. İzmir'de samimi bir biçimde karşılandı. Nurettin Paşa bu göreve 20 Ocak'ta asaleten atanmıştı. 14 Şubat'ta da 17. Kolordu Kumandanlığı'nı üzerine alacak, İzmir'de direniş örgütlerini desteklediği için işgal öncesinde bu görevlerinden alınacaktır. (**İkdam:** 28; **Taçalan:** 185; **Umar:** 42 "24 Ocak".

3. Hürriyetperveran Avam Fırkası başkanı Fethi Bey'in 22 tarihli çağırısına Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Osmanlı Demokrat Fırkası katılmadı. Matbuat Cemiyeti'ndeki toplantı haftaya ertelendi. Fethi Bey, bağımsızlığı sağlamak için ortak tedbirler almak üzere, partileri bir araya gelmeye çağırmıştı. (**YG:** 27)

4. Hürriyet ve İtilaf Fırkası dün Bekirağa Bölüğü'nden kaçan Diyarbakır eski valisi Reşit Bey'in kaçışına, Hükümet'in tedbirsizliğinin sebep olduğunu ileri sürdü. Hükümet'i protesto etti. (**Alemdar:** 27)

5. Bitlis Valisi Selim Paşa, Edirne Valiliği'ne vekâleten atandı. ★ Padişah, İstanbul Lâtin Cemaati Vekilliği'ne Jozef Dalinda'nın seçimini onayladı. (**TV:** 3458)

6. İsviçre'de görevli İngiliz diplomatı Rumbold'un Raporu: Ahmet Reşit, Fransa lehinedir (**Jaeschke 1:** 15).

7. **Eskigün'de** Yunus Nadi: Birleşme meselesi: Şimdi tehlikenin en büyüğüne maruz bulunan millî varlığımızın korunması için genel bir birleşme ile işe Türk birliğinden başlanmalıdır. **Ati**'de Celal Nuri: Milletin hayat ve mema-

1919 – OCAK

ti. **İstiklal**'de Rauf Ahmet: Acaba, ağlamaktan başka yapacak birşey kalmadığı zaman mı birleşeceğiz? Bu durum karşısında insanın, vatana karşı o son görevini yapacağından ümidini keseceği geliyor. **Alemdar**'da Refi Cevat, Reşit Bey'in kaçışını ele alıyor: Atı alan Üsküdar'ı geçti. Gazetemiz çıktığından beri bağırıyoruz. Efendiler bu acz ile hükümet edilmez!.. **Söz:** Partiler arasında. -Yağma hasanın böreği: Kantariye şirketi yağmalarından. -İttihat ve Terakki ellerinin faaliyeti. -Sulh ve Selamet-i Osmaniye, Hürriyetperveran Avam Fırkası'nın bir araya gelme önerisine cevap veriyor: Herşeyden önce İttihatçı partiler tasfiye edilmelidir. **Yeni Gazete:** Barış delegelerimiz. -Barış Konferansı Büyükada'da.

27 — PAZARTESİ

1. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak), İngilizlere, Ateşkes dönemi silah kadrosu olarak Türkiye Ordusu'nun elinde 40.801 er, 632 top, 756 makinalı tüfek bulundurulmasını önerdi (**Akşin:** 145,165, krş. 2 Ocak).

2. Padişah, başmabeyinci Ali Fuat Bey'e (Türkgeldi) İtilaf Devletleri memurlarının baskısından dert yandı: Ecnebiler pek amansız! Fikirlerini, hissettirerek değil, açıktan açığa dile getiriyorlar. Bizi zorlayarak Meclis'i dağıttırdılar... (**Türkgeldi 1:** 182)

3. İstanbul'da Telefon Şirketi çalışanları, ücretlerinin arttırılması için greve gittiler. Yarın anlaşma olacak. 17 Şubat'ta Reji işçileri greve başlayacak. (**Mütevakkit:** 28; **Yeni Gazete:** 29).

4. Başkan Wilson, Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi'nde, Japonya temsilcisine, ülkesinin Pasifik'teki Alman sömürgelerini Japon topraklarına katma konusunda görüşlerini sordu. Kiauchow'un ve Ekvator'un kuzeyindeki Alman adalarının Japonya topraklarına katılması kararlaştırıldı. Yüksek Konsey'de ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya temsil ediliyor. (**Evans:** 93)

5. **Tasviri Efkâr:** Partilerin birleşmesi. **Yenigün,** 3 gün kullandığı Eskigün adını bırakarak yeni adıyla çıkmaya başladı. Yunus Nadi: Varlığımızın savunulması. **Alemdar**'da Refi Cevat, Reşit Bey'in önceki günkü kaçışı üzerine İttihatçıların her yana sızabileceklerini ve iktidara gelebileceklerini yazıyor: Yapamadıklarımızı yapacaklar... -İttihatçı Hükümet zamanında işkence yapan polisler cezalandırılıyor. **İstiklal:** İstanbul Muhafızı Fevzi Paşa'nın, Reşit Bey'in kaçışı ile ilgili demeci. **Mütevakkit:** Lenin ile Troçki arasında esaslı anlaşmazlık, Lenin Bolşevik idarenin tadiline taraftar. Troçki bugünkü idare biçiminin devamını istiyor. (Lenin'in resmi, yazı sansürlü) **Yeni Gazete,** Dr. Reşit'in kaçışından ötürü Hükümet'i suçluyor. Komitacılara karşı kesin tedbirler alınmasını istiyor.

1919 — OCAK

28 — SALI

1. Karargâhı Kars'tan Erzurum'a nakledilmiş bulunan 9. Ordu'nun kumandanı Yakup Şevki Paşa, Savaş Bakanlığı'na bir rapor göndererek Doğu'daki halkın perişan durumunu anlattı. Doğu illerine güçlü, namuslu, çalışkan kişilerin atanmasını istedi. (**TİH** I: 229)

2. Senato Başkanı Ahmet Rıza Bey, siyasi parti temsilcileriyle iç ve dış olaylar hakkında bir görüşme yaptı, Toplantıya Hürriyet ve itilaf ve Sulh ve Selamet partileri katılmadı. İstanbul basının ve siyasi çevrelerin bugünlerde en çok üzerinde durdukları konu, yurdun kurtarılması için partilerin birleşmesi. Hürriyetperveran Avam Fıkrası Başkanı Fethi Bey'in bu konuda bir toplantı çağrısına da bazı partiler uymamışlar, 26 Ocak'ta Matbuat Cemiyeti'nde yapılacak toplantı, haftaya ertelenmişti (**Vakit, Ati:** 28; **İkdam, Yeni Gazete:** 27; **Tas.Ef:** 29; **Sabah, Söz:** 30; **Alemdar:** 3 Şubat: "Hürriyet ve İtilaf'ın konu ile ilgili açıklaması"; **Göztepe:** 92 "Ahmet Rıza Bey, günün en önemli adamı kesilmişti") ★ Maliye eski Bakanı Cavit Bey, Abdurrahman Şeref Bey'in evinde Cemil Molla ile görüştü. Cemil Molla'nın ergeç iktidara gelecek olan İttihat ve terakki'nin komitacılığı yolundaki sözlerine karşı Cavit Bey, partinin iktidara gelirse yeni kişilerle geleceğini söyledi (**Tanin:** 3.10.1945)

3. Türkiye'deki Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Bristol İstanbul'a geldi. Bristol, 12 Ağustos'ta ABD Yüksek Komiseri olacaktır. (**Jaeschke 1:** 15).

4. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un Türk Hükümeti'ni azarlaması... Amiral, İngiliz Dışişleri'ne gönderdiği raporda şöyle diyor: Diyarbakır eski Valisi Reşit Bey'in cezaevinden kaçışını duyar duymaz Mr. Ryan'ı Başbakan'a yolladım. Şunları söylettim: "Bu, İtilaf Devletleri'ne karşı da bir meydan okumadır. Reşit Bey'in kaçışını küçük memurlara bağlamak yararsızdır. Hükümet üyeleri sorumluluktan kurtulamaz". (**Reşit Bey, Bekirağa** Bölüğü'nden 25 Ocak'ta kaçmıştı) (**Şimşir 2:** 54)

5. 10 Ocak'ta teslim olmak zorunda kalan Medine Muhafızı Fahrettin Paşa, Maltaya'ya sevkedilmek üzere Süveyş'e götürüldü. Teslim alınan 1300 kadar Türk subay ve eri de enterne edilmek üzere yarın Mısır'a sevkedilecek. Tebuk'tan Medine'ye kadar mevzileri işgal etmekte olan Hicaz Garnizonu'nda, Kasım ayında 550 subay ve 11.000 er bulunuyordu. (**Bel.** 143: 356, 369, **YG:** 4 Şubat)

6. İstanbul Muhafızı Fevzi Paşa, Merkezi İstanbul'da olan 25. Kolordu Kumandanlığı'na atandı. Fevzi Paşa'nın İstanbul Muhafızlığı görevi de devam ediyor, yeni görevi için kararnamesi 9 Şubat'ta çıkacak. (**TV:** 3470)

7. **İstiklal**'de Rauf Ahmet: Millî birliğe dair: Bu yoldaki yayın, yazık ki sonuçsuz kaldı. -Gazeteler 2 kuruşa çıkıyor. **İkdam:** Vali Reşit hâlâ firarda.

1919 – OCAK

—Makedonya hür ve bağımsız olmak istiyor. **tasviri Efkâr**'ın başyazısı bütünüyle sansür. **Mütevakkit**'te Ahmet Emin: Teceddüt Fıkrası. -Cemiyet-i Akvam kuruluyor. **Yeni Gazete,** elektrik kesintisi nedeniyle bugün yayımlanamadı.

29 — ÇARŞAMBA

1. Osmanlı Mesaî Fırkası resmen kuruldu. Bazı fabrikalardan seçilen eski İttihatçı memur ve ustabaşılar tarafından makina mühendisi M.Memduh başkanlığında kurulan parti, son Mebuslar Meclisi için yapılacak seçimlerde 135 ikinci seçmenin oyuyla Zeytinburnu Fabrikası'ndan Numune Usta'yı mebus seçtirmeyi başaracaktır. (**Söz, İkdam:** 2. Şubat; **Tunaya:** 458; **Tunçay:** 90; **YG:** 26 "İçişleri Bakanlığı'na tüzük ve programını dün (25 Ocak) verdi"; İçtüzüğü altındaki tarih 17 Kanun-u Sani 1334'tür...)
2. İngilizler, yarın tutuklayacakları kişilerin paralarını kontrol altına almak için Türk bankalarına denetçiler gönderdiler. Denetçiler anahtarları teslim aldılar, paraları sayıp kasaları mühürlediler. Bankaların çalışmalarına 4 Ocak'ta kontrollü olarak izin verilecek. (**Söz:** 3 Şubat; **Akşin:** 155; Cavit Bey: "Almanlar ve Avusturyalılar hakkında yaptıkları muameleyi bize de tatbik ediyorlar. Hükümet'in ses çıkarmağa, itiraz etmeğe kabiliyeti yok." **Tanin:** 3.10.1945)
3. Türkiye'deki Alman Askerî Kurulu Başkanı Liman Von Sanders ile bir kısım Alman subay ve erleri İstanbul'dan ayrıldı. Türkiye'deki Alman askerleri Heybeliada'da gözaltında bulunduruluyordu. Hasta Alman askerleri ise 16 Ocakta gönderilmişlerdi. Sanders, 25 şubat'ta Malta'da tutuklanacaktır (**Sanders:** 358).
4. İstihzarat-ı Sulhiye (Barışı Hazırlama) Komisyonu üyeleri açıklandı. Damat Ferit, Çürüksulu Mahmut, İsmet Bey (İnönü). (**Ati, YG:** 30)
5. İstanbul'da telefoncular işbaşı yaptılar. Telefon Şirketi çalışanları, ücretlerinin artırılması için önceki gün işi bırakmışlardı. Dün, şirketle işçi ve memurlar arasında anlaşmaya varılmıştı. (**İkdam:** 30; **Yeni Gazete:** 29, 30 "Bitmedi, Ne olacağı şüpheli")
6. **Mütevakkit**'te Ahmet Emin: Varlığı devam ettirme meselesi. **Alemdar:** Reşit'in izi bulunmuş. -70 kuruşa et yiyeceğiz... **İstiklal:** Yeni Lehistan'ın (Polonya) tarihçesi. **İkdam:** Ahmet Rıza Bey'in partileri birliğe daveti. **Ati:** Reşit yakalanmak üzere. -Portugal'da (Portekiz) cumhuriyet taraftarları üstün gelmiştir. **Tasviri Efkâr**'ın başyazısı bugün de bütünüyle sansür. **Yeni Gazete:** Barışa doğru nasıl gidiliyor? **Karagöz**'de, kaçmak isteyenler için her cinsin parasına göre vasıtaları bulunan Karagöz...

30 — PERŞEMBE

1. İstanbul'da İttihatçıların evleri abluka altına alınarak tutuklanmalarına başlandı. Hüseyin Cahit, Hüseyin Canbolat, Kara Kemal, Hüseyin Kadri, Tev-

1919 – OCAK

fik Rüştü, Hamallar Kâhyası Ferit, Ziya Gökalp, Mithat Şükrü başta olmak üzere 27 ittihatçı Bekirağa Bölüğü'ne kapatıldı. Tutuklamalar, İngiliz Yüksek Komiseri'ne göre "çok iyi bir başlangıç". Yüksek Komiser Calthorpe, şimdiye kadar 40 önemli kişinin tutuklanmış olduğunu bildirdi. Malta Valisi'ne, Ada'ya 50-60 kadar tutukluyu kabul edip edemeyeceğini sordu. Üç Yüksek Komiser, Hükümet'e tutuklanacak kişilerle ilgili 36 kişilik bir liste vermişti. Tutuklamalar ardarda devam edecek, bunların 67'si 28 Mayıs'ta Bekirağa Bölüğü'nden İngilizler tarafından alınarak Malta'ya götürülecektir. (**Akşam:** 30; **Sabah, Ati, İkdam, Tas.Ef., Zaman, YG, Mütevakkit:** 31; **Tİ:** 1, **Söz:** 2 Şubat; **Şimşir 2:** 50; **Göztepe:** 89; **Akşin:** 153; **Danişmend:** 455; **Tanin:** 3.10.1945; **Yedigün:** 7.11.1934, H.Cahit "Sansaryan Hanı'na götürüldük. Orada 18 gün kaldık.")

2. İngiltere, Fransa, ABD, İtalya temsilcilerinden meydana gelen Yüksek Konsey, Ermenistan, Suriye, Mezopotamya, Filistin, Arabistan ve Kürdistan'ın Türkiye'den ayrılması ve himaye sisteminin kabulünü kararlaştırdı. İngiliz Başbakanı Lloyd George, Yakın Doğu'da İngiliz askerlerinin terhis edildiğini söyledi. İstanbul'la Ermenistan mandasını üzerine almasını ABD'ye resmen önerdi. Başkan Wilson, "Amerika halkı, Türkiye'de bir askerî sorumluluğu reddedecektir" dedi. Lloyd George'un önerisi üzerine, Türkiye'de intizam ve asayişin korunmasında gerekli askerî kuvvetlerin, adaletli ve iktisadî bir biçimde paylaşılması konusunda rapor hazırlaması görevi, bir askerî komisyona verildi. (**Evans:** 99; **Bayur:** 35; **BTTD** 34: 37; **Akşin:** 164; **Jaeschke 2:** 196; **Erol:** 5; **Bıyıklıoğlu:** 6)

3. Hükümet, İngilizlerin İstanbul'da polis ve sağlık işlerine el koymasından memnun olduğunu resmen açıkladı. 17 Ocak'ta General Wilson, polis ve sağlık örgütünü üzerine aldıklarını resmen bildirmiş, bunun için bir atama da yapılmıştı. (**Gökbilgin** I: 33)

4. İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiser Lewis Heck'in raporu: İstanbul'da büyük bir yoksulluk hakim (**Duru:** 16). *Cavit Bey, bankaları denetlemekle görevli İngiliz subaylarından Thomson'a, istedikleri her bilgiyi her gün verebileceklerini, bankalara el koyma işinin halkın tepkisini çekeceğini ve ekonomi üzerinde olumsuz etki yaratacağını söyledi. Thomson, en çok mark ve kuronlarla meşgul olduklarını söyledi. (**Tanin:** 3, 5.10.1945)

5. Adana Valiliği'ne atanan Albay Brémond, 7 kişilik maiyetiyle birlikte Mersin'e geldi. Bémond yarından sonra Adana'ya gelerek karargâhını kuracaktır. (**Véou:** 51)

6. **Söz:** Varlığımızın savunulması ve partilerin anlaşması konusu. **Ati:** Birlik: Bugünün ihtiyacı. -Zavallı memurlarımız. **İkdam:** Türkiye'nin savaştan önceki nüfusu: 15.044.846'sı İslam olmak üzere 18.520.016. -Yeni bir fırka ruhsat aldı: Ahali İktisat Fırkası (bildirisi). **Alemdar.** yeni bir hükümet buhranı. **İstiklal:** Adanalılar Cemiyeti'nin, Yüksek Komiserlere verdiği, 18

1919 — OCAK

Ocak tarihli bildirisi. **Mütevakkit:** Hükümet buhranı ihtimalleri büyüyor. -Mister Wilson'un Roma'da verdiği nutuk. **Sabah:** Padişah, Hürriyet ve İtilaf Fırkası yöneticilerini kabul etti. **Türkçe İstanbul:** İttihat ve Terakki hortluyor mu? **Haftalık Gazete:** Barış mutluluk getirecek mi? **Yeni Gazete:** Hastalığı teşhis etmeli. (Ahmet Rıza Bey'in, partileri biraraya getirme çabasının başarısızlığa uğraması nedeni olarak karşılıklı güvensizlik gösteriliyor. Bu durumun giderilmesi isteniyor). **Akşam:** Barış şartlarımız nasıl olmalı? **Ses** (Balıkesir): İhtikâr meselesi. **Köy Hocası**'nın 5. sayısı.

31 — CUMA

1. Türk Ordusu'nun Üç İl'i (Kars, Ardahan, Batum) boşaltması tamamlandı. Buralarda Türk yönetimi sona erdi. Krş. 25 Ocak. (**Belen:** 35; **Bıyıklıoğlu:** 47; **Atak:** 7 "Erzurum'da bütün camiler ve depolar erzak, şeker ve mermi ile dolmuştu. Ordunun kasası da altın ile dolu idi")

2. Yüksek Konsey'de İngiliz Başbakanı, şartlarını kabul ettirmek için Türkiye'nin çeşitli yerlerine asker gönderilmesini önerdi. Küçük birliklerin gönderilmesi kabul edildi. Askerî uzmanların hesabına göre, Suriye ve Ermenistan mandasını korumak için 1.084.000 askere ihtiyaç var! (**Akşin:** 164)

3. Emir Faysal, Paris Barış Konferansı'na bir muhtıra verdi. İskenderun güneyinde kalan Arapların Wilson ilkelerine dayanarak bağımsızlıklarının tanınmasını istedi. Faysal, 6 Şubat'ta Arap davasını Konferans huzurunda savunacaktır. (**BTTD** 35: 40; **krş.** 1 Ocak)

4. Rus Geçici Beyaz Hükümeti'nin temsilcileri olan General Oseçin ile bir amiral, Paris'e gitmek üzere bir savaş gemisiyle İstanbul'dan ayrıldılar (**Alemdar:** 1 Şubat):

5. Senato Başkanı Ahmet Rıza Bey'in Senato'nun bazı üyelerinin Hükümet aleyhindeki çalışmaları Saray ve Hükümet taraftarlarını huzursuz ediyor. Ali Kemal, Sabah gazetesi'nin bugünkü sayısında Senato'ya çattı ve onu İttihat ve Terakki'nin son döküntülerinden meydana gelen bir kurum olmakla suçladı. Senato Başkanı Ahmet Rıza Bey, 27 Ocak'ta parti başkanlarıyla iç ve dış durum üzerine Senato'da bir toplantı yapmıştı. (**Akşin:** 188; **Tanin:** 5.10.1945, Cavit Bey notlarında tutuklamalar ve benzeri konular).

6. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Anlaşma meselesi. Dünkü tutuklamaların basındaki yorumları, anlaşma meselesinde yeni bir ölçü olacak. **Söz:** İttihatçıların tutuklanması. **Ati:** İttihatçıların ileri gelenleri dün tutuklandı. -Hükümet buhranı hakkındaki söylenti kuvvet buluyor. -Hakimiyet ve millî kabiliyet. **Zaman:** Hükümet buhranı kesin. -Partilerin uzlaşmasına doğru. **Alemdar.** Son ümit: Hükümet aleyhinde pek mualla (yüksek) bir makama (padişah'a). **Mütevakkit:** Maziyi tasfiye.

1919—ŞUBAT

1 — CUMARTESİ

1. İtilaf Devletleri'nin demiryollarına el koyması devam ediyor. İngilizlerle Fransızlar Kasaba (Turgutlu) - Aydın Demiryolu'na el koydular. Son olarak 15 Ocak'ta Fransızlar Şark Demiryolları'na, İngilizler de Haydarpaşa İstasyonu'na el koymuşlardı. (**TİH** I:132; **Bıyıklıoğlu:** 81; **Selek 2,** I: 60).

2. İngilizler, İngiliz savaş tutsaklarına kötü davrandıklarını ileri sürdükleri 23 kişinin kendilerine teslim edilmesini Dışişleri Bakanlığı'ndan istediler. Yüksek Komiser Calthorpe, 5 Şubat'ta Londra'ya bunun bir ön liste olduğunu, yeni listelerin, tamamlandıkça Türk Hükümeti'ne verileceğini bildirecektir. İngilizler bundan önce de gayriresmî olarak bazı kişilerin tutuklanmasını istemişlerdi. Ancak bu, resmen verdikleri ilk liste. Ayrıca bazı kişilerin İngiliz makamlarına teslimini de ilk kez istiyorlar. (**Akşin:** 156; **Şimşir 2:** 61) ★ Cavit Bey'in günlük notunda tutuklamalar konusu: Listeyi İngilizler vermiş olamaz. Keyif ve heves ve hırs ve intikam listesi... (**Tanin:** 5.10.1945)

3. Padişah, Sulh ve Selamet Fırkası'ndan bir kurulu kabul etti. İstanbul'da hükümet bunalımı giderilemiyor. Yarın da Hükümet'e karşı olan Senato üyelerinden bir grup Padişah'ı ziyaret edecektir. Hükümet'in güçsüzlüğü ve istikrarsızlığı karşısında siyasî çevreler yeni hükümet için Padişah'ı etkilemeye çalışıyor. (**Jaeschke 1:** 14) ★ Cavit Bey'in günlüğünden: Sadrazam, her gün gidip Padişah'a istifasını vermek istiyor, fakat Padişah'ın ısrarı üzerine kalmağa mecbur oluyormuş (**Tanin:** 5.10.1954).

4. Yerine Nurettin Paşa'nın atanması üzerine Vali Ethem Bey, İzmir'den ayrıldı. Nurettin Paşa 26 Ocak'ta valilik görevine başlamıştı. (**Kaygusuz:** 148)

5. Allenby tarafından 19 Ocak'ta Adana Valiliği'ne atanan Brémond 7 kişilik maiyetiyle şehre geldi, Brémond, vali Nazım Bey'le görüşerek yarın hükümet konağındaki bürosuna yerleşecek, her ilçeye kaymakam müşaviri adıyla bir Fransız subayı gönderecektir. Adana'da bu göreve Yarbay Normand atanacaktır. Böylece Türk vali ve kumandanlar göstermelik hale getiriliyor. (**Véou:** 49; **Ener:** 16)

6. İspanya'nın İstanbul Elçisi, Padişah'a güven mektubunu sundu (**TV:** 3461).

7. **Türkçe İstanbul,** İttihatçıların tutuklanmasını alkışlıyor. **Alemdar'**da, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın, Ahmet Rıza Bey'in partileri bir program çevresinde biraraya getirme girişimine karşı açıklaması: "İttihat ve Terakki'nin, zulüm ve hıyanet politikası devam ediyor." **Sabah:** Hükümet'in durumu. **Söz'**de tutuklamalar üzerine ve İttihat Terakki aleyhine yazılar. -Şehrimize Yunan izcileri geliyor. **İstiklal:** İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin tutuklanmaları durumu.**Ati:** İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin tutuklanmasına de-

1919 — ŞUBAT

vam ediliyor. **Mütevakkit:** Tutuklamaların devamı. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Tutuklamalar konusunda bir açıklık yok. Daha çok, siyasetin hakim olduğu görülüyor. Hükümet'e adaletten ayrılmamasını tavsiye ederiz. **İkdam:** İttihat ve Terakki ileri gelenleri tevkif altında. -Avrupa'da açlık. **Journal Depats,** Karasu Efendi'nin tutuklanmasına karşı çıkarak Rum ve Ermenilerin salıverilmesi için teşebbüste bulunulacağını yazıyor. **Petit Gronde** (Fransız): Türkler Rumları katletmeye devam ediyor. Çünkü Müttefik gemileri henüz Karadeniz limanlarına gelmedi. **Halka Doğru** dergisinin İzmir'de ilk sayısı (**Jaeschke 1:** 15) **Karagöz:** Hapishaneden kaçan her bir kişi yerine, eşinden dostundan 10 kişinin deliğe tıkılacağını kulağı delik muhabirimiz haber veriyor. -Karagöz'le Hacıvat, düşmemek için bir ağacın dalına tutunmuş olan Tevfik Paşa'yı sallıyorlar.

2 — PAZAR

1. Dün aldığı karar üzerine Hükümet feshedilmiş İttihat ve Terakki Fırkası'nın bütün mallarına elkoydu. Genel Merkez binası mühürlendi. Partinin İstanbul'daki bazı binaları İngilizlerin emrine verildi. İttihatçıların yönetiminde olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Harbiye Nezareti'ne, Donanma Cemiyeti'nin Bahriye Nazırlığı'na katılması ve her türlü mallarına ilgili bakanlıklarca el konulmasına ilişkin kararname çıkarıldı. Başta gelen yöneticileri 2/3 Kasım gecesi yurdu terkeden İttihat ve Terakki Fırkası, son kongresinin son oturumunu yaptığı 5 Kasım'da, adının tarihe karıştığını kararlaştırmış, 11 Kasım'da da bunun yerine Teceddüt Fırkası kurulmuştu. 30 Ocak'ta da partinin önde gelen kişilerinden 27 kişi tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne kapatılmıştı. (**TV:** 3462; **Tas.Ef., Söz, İstiklal:** 4; **İkdam:** 2,3; **Muvakkit:** 3, 4; **Tanin:** 7.10.1945; **Tunaya** II: 55-56)
2. Merkezi Konya'da olan Yıldırım Birlikleri Müfettişliği'ne Mersinli Cemal Paşa atandı. Nihat Paşa, İngilizlerin ısrarı üzerine 22 Ocak'ta buradaki görevinden ayrılmıştı. Yıldırım Birlikleri Müfettişliği, 2. Ordu'nun lağvedilmesi üzerine 28 Aralık'ta kurulmuştu. Mersinli Cemal Paşa, Hükümet'in çağrısına uyararak 1 temmuz'da İstanbul'a dönecektir. (**Bıyıklıoğlu:** 46; krş. 22 Ocak)
3. Millî kurtuluşa taraftar bey ve paşaların kurduğu Çiftçiler Derneği çalışmaya başladı. Tarım alanında reformlar öngören dernek, daha sonra parti haline gelecek, Mebuslar Meclisi seçimlerine Sosyal Demokrat Fırka ile birlikte katılacaktır. (**İkdam:** 3; **Tunaya:** 458; **Kuran:** 747)
4. Senato üyelerinden bir grup Padişah'a çıkarak Hükümet'i şikâyet etti. Senatörler bir Saltanat şûrası toplanmasını istediler. Padişah, kurulu soğuk karşıladı. Böyle bir şûranın Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri sürdü. Saltanat şûraları, İzmir'in işgalinden sonra durumu değerlendirmek için 26 Mayıs'ta ve Sevr Anlaşması'nı görüşmek için 22 Temmuz 1920'de toplanacaktır (**Vakit:** 4; **Akşin:** 187)

1919 — ŞUBAT

5. İngiliz Savaş Bakanlığı'nın kararına göre, Türkiye'nin Asya bölümünden bundan böyle İngiltere sorumlu... Ayrıca İngiltere, Müttefiklerine danışmadan askerî harekâta da girişebilecek. ★ Türkiye'de İngiliz Malî Eksperi Sir Adam Block'un raporu: Aman Allahım! Burada ne kadar karışık işler var! (Jaeschke 1: 15). ★ Nazım'ın Maliye eski Bakanı Cavit Bey'e aktardığına göre, Nazım, Adam Block'a "Bizim için muayyen bir müddetle İngiliz himayesine girmekten başka çare yoktur" deyince Block "Bana bilmediğim birşey söylemiyorsun Nazım Bey, Bütün memleket bunu istiyor" demiş (**Tanin:** 7.10.1945):
6. Hükümet posta üzretlerine zam yaptı. 20 gramı geçmeyen mektuplar bundan böyle şehir içine 40, başka yerlere ise 60 paraya gönderilecek. (**TV:** 3465)
7. 9. Ordu birlikleri Çıldır'ı boşalttı. Çıldır 17 Şubat 1920'de Ermeniler tarafından işgal edilecek, 25 Şubat 1921'de de Türk Ordusu'nca geri alınacaktır. (**Gnkur:** 40)
8. **Yenigün'**de Yunus Nadi: Gayelerimizi unutmayalım. Millî varlığımızı kurtarmak için el birliği edelim. **Tasviri Efkâr:** İftiraktan (ayrılıktan) kaçınmak lazımdır. **Söz,** Senato Başkanı Ahmet Rıza'nın partileri bir araya getirme çabasının yanlışlığı üzerinde duruyor... -İttihatçıların teker teker toplanması basın tarafından tasvip ediliyor. Eski Lazistan Mebusu Sûdi demişti ki: Elbet bize de sizi tutuklama sırası gelecektir! **Ati'**de Celal Nuri: Gökalp. (30 Ocak'ta diğer 26 ittihatçı ile birlikte tutuklanmıştı). **Alemdar'**da Refi Cevat, İttihatçıların tutuklanmasını beğeniyor: Hep bu kadar mı? **Sabah:** Mustafa Sabri'nin Ahmet Rıza ve Ahmet İzzet aleyhtarlığı. **İkdam:** İttihatçıların tutuklanması konusu. **Mütevakkit:** Polis Müdürlüğü'ndeki tutuklamalar. -Berlin'de son ihtilal. **Patit Parisien:** Yayımlanmamış belgeler: Cemal Paşa'nın Türk filosuna verdiği 24 Ekim 1914 tarihli emir (**Jaeschke 1:** 15).

3 — PAZARTESİ

1. Fransızlar, Pozantı'nın 6 km. kuzeyindeki Akköprü ve Çiftehan'ı işgal ettiler. Fransız kuvvetleri 26 Aralık'ta Türk Ordusu'nun boşalttığı Çukurova'nın Pozantıya kadar olan bölümünü, 27 Aralık'ta da Pozantı'yı işgal etmişlerdi. (**TİH** I: 74; **Bıyıklıoğlu:** 81)

2. Yunan Başbakanı Venizelos, Dört Büyükler'in Yüksek Konseyi'nde isteklerini açıkladı. Batı Trakya, Batı Anadolu ve 12 Ada'nın Yunanistan'a verilmesini istedi. Yarın da Batı Anadolu'dan istediği yerleri belirtecek. (**Jaeschke 2:** 61; **Bayur:** 34; **BTTD** 35: 38; **Evans:** 127)

3. Maliye eski Bakanı Cavit Bey, Abdurrahman Şeref Bey'le Polis Müdürlüğü'ne gitti. Gazeteci Hüseyin Cahit'i ziyaret etti. Ahmet Rıza Bey,

1919 — ŞUBAT

kendisini ziyarete gelen Cavit Bey'e hükümet konusunda Padişah'la yaptığı görüşmeleri anlattı. (**Tanin:** 7.10.1945)

4. İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı'na Aydın (İzmir) eski Valisi İbrahim Ethem Bey atandı. Ethem Bey, 24 Şubat'ta Posta, 4 Mart'ta Ticaret ve Tarım Bakanı olacaktır. (İçişleri Bakanlığı, **Meşhur Valiler:** 84)
5. **Sabah,** eski Başbakan Ahmet İzzet Paşa ile Senato Başkanı Ahmet Rıza Bey'e çatıyor. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Başkanı Mustafa Sabri Efendi'nin açıklamasında Ahmet Rıza Bey'e hücum ediliyor. (Ahmet İzzet ve Ahmet Rıza'nın cevapları: **İstiklal:** 4; Cavit Bey: "Ahmet Rıza pek üzgündü" **Tanin:** 7.10.1945). **Tasviri Efkâr**'da başlığından başka her yeri sansür edilmiş başyazı: Nasıl birleşebilirler? **Mütevakkit:** Millî birlik ve millî siyaset. -Yeni tutuklamalar olacak mı? **Söz**'de Asaf Muammer, İttihatçıların tutuklanmasını benimsiyor. -Yeni tutuklamalar. **Ati:** Yeniden bazı kişilerin tutuklanması düşünülüyormuş. **İstiklal**'de Rauf Ahmet, tutuklamalara gösterdiği gerekçeler üzerine Hükümet'i eleştiriyor. İttihatçıların bir darbe yapacak durumda olmadıklarını, tutuklamalardan bir gün öncesine kadar konunun Hükümet'te ele alınmadığını yazıyor. -Tutuklamalar konusunda gelişmeler, demeçler. -Ahmet Rıza Bey'in çabaları konusunda Hürriyet ve İtilaf'ın bildirisi: Partilerin birleşmesine niçin karşıyız? -Bolşevikler nasıl iş görüyorlar? **Alemdar**'da Refi Cevat: meşrutiyetin ilanından beri en çok kullanılan kelime: kan... un! Memleketi kurtarmak için hızlı icraat yapalım. Adını ne koysak olur. -Hürriyet ve itilaf'ın bildirisi: Partiler arasında birlik için önce İttihatçılar ortaya çıkarılmalı, malları Hükümet'e iade edilmelidir. **Akşam:** Amerika ve Türkiye.

4 — SALI

1. Senato üyelerinden Aristidi, Esseyit Abdülkadir, Elşerif Nasır, Azeryan ve Damat Ferit, bir bildiri yayımlayarak öteki bazı Senato üyelerinin aldıkları kararlara itiraz ettiler. Padişah'ın yetkilerini savundular ve ona bağlılıklarını bildirdiler. Meclis'in açık olmadığı bir zamanda Senato'nun da toplanamayacağını ileri sürdüler, Saltanat Şûrası'nın toplanamayacağını savundular. Önceki gün, başka bir grup Senato üyesi, Padişah'ı ziyaret ederek Hükümet aleyhinde bulunmuş ve Saltanat Şûrası'nın toplanmasını istemişti. Padişah soğuk karşıladığı bu kurula, Şûra'nın toplanmasının Anayasa'ya aykırı olduğunu söylemişti. (**Sabah:** 5)
2. Venizelos, Müttefiklerin toplantısında, Meis adasından Marmara'ya çekilecek bir çizginin batısında kalan toprakların Yunaistan'a bırakılmasını istedi (**BTTD** 35: 39; **Evans:** 127). ★ Faysal, Wilson'un sekreteri House ile görüştü. Faysal, Fransızlardan dert yandı. Amerikan Siyonist önderi Stephen S. Wise, Başkan Wilson'dan, Filistin'de kurulacak Yahudi devleti konusunda Faysal'la görüşmesini istemiş, House, Lawrance aracılığı ile 21 Ocak'ta Faysal'a görüşme çağrısı göndermişti. (**Evans:** 122)

1919 — ŞUBAT

3. Sovyet Hükümeti, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya ve ABD'ye telsizle barış görüşmeleri çağrısı yaptı. Çağrıda, Sovyet halkının kendi hayatını sosyalizm ilkelerine göre kurması ilkesi hariç, birçok ödünler verebileceği belirtildi. Çağrı cevapsız kaldı. (**UİT** 3: 165; krş. 21 Ocak, Yüksek Konsey'in Büyükada toplantısı için Wilson'u görevlendirmesi kararı)

4. Geçtiğimiz Kasım'da kurulan Ahali İktisat Fırkası'nın ilk kongre biçiminde yaptığı ve 60-70 üyenin katıldığı toplantısında, seçim adayları ve ekonomik bunalıma karşı alınacak önlemler üzerinde duruldu (**Tunaya II**: 161).

5. İngilizler, 29 Ocak'ta denetçiler göndererek masalarını mühürlettikleri Türk bankalarının işlemlerine kontrollü olarak izin verdiler (**Tanin:** 9.10.1945).

6. **Alemdar**'da Refi Cevat, partilerin birlik olma çağrısına karşı çıkıyor: Anlaşamayacağız! İttihat ve Terakki'ye sürünenler, kan lekelerini temizleyemezler. Anlaşmaya tenezzül etmeyeceğiz! **İkdam:** İttihatçı manevraları. **Söz**'de Ahmet Cevat: Ahmet Rıza Bey'in teşebbüsü. -İttihat ve Terakki'ye elkoyuş. **Muvakkit:** Ayan delegeleri Padişah'ın huzurunda. -Millî Müdafaa ve Donanma Cemiyetlerine elkoyuş. **Türkçe İstanbul:** Tutuklamalar kanunîdir. **İstiklal**'de Rauf Ahmet, Sabah'ın önceki günkü yayınına karşılık, Ahmet İzzet Paşa ve Ahmet Rıza Bey'i savunuyor: Bunlar seçkin vatanseverlerdir. -İzzet ve Ahmet Rıza'nın Ali Kemal'e cevapları. Ahmet Rıza: Düşmanı memnun edecek yayın. Cevabını memleket kurtulduktan sonra vereceğim. **Yenigün, Ati:** Portekiz ihtilali. Krallık taraftarlarının üstün gelmesi. Fransız **Depats** Gazetesi: Türkiye'de Hıristiyan halklara karşı katliâmlar, işkenceler, her çeşit eziyet sürüp gitmekte(**Akyüz:** 44).

5 — ÇARŞAMBA

1. Gazetelere konan sansür ağırlaştırıldı. Çıkarılan yönetmeliğe göre, sıkıyönetim olan yerlerde her türlü gazete ve kitap yayımı, askerî veya mülî sansür kurulunun izni olmadıkça kesinlikle yasak. Aksine hareket edenler 6 ayla 3 yıl arasında hapis yatacak, 25-100 lira arasında para cezası ödeyecek veya bu iki cezadan birine çarptırılacak. Sansür 1 Aralık'ta konulmuş, 20 Ocak'ta buna Müttefiklerin sansürü de eklenmişti. (**TV:** 3467; **Sabah, İstiklal:** 10; **Ati:** 10 "Basına kelepçe vuruluyor")
2. Ermeni göçettirme olayı sanıkları için kurulan özel divanıharpler İstanbul'da yargılamalara başladı. İlk yargılananlar, Boğazlıyan eski Kaymakamı Kemal Bey, Ankara Jandarma eski Kumandanı Tevfik Bey ve Yozgat eski Evkaf Memuru Feyyaz Efendi. Savcı, sanıklar hakkında iddianamesini okudu. Bundan sonra gazeteler uzun uzun bu mahkemelerin duruşmalarını yazacaklar: Kemal Bey, 9 Nisan'da idama mahkûm edilecek ve 10 Nisan'da karar yerine getirilecektir. (**Ati:** 5,6; **Söz, İkdam, Sabah, YG, Hadisat, İstiklal:** 6)

1919 — ŞUBAT

3. İttihatçılara karşı girişeceği tutuklama ve yargılama hareketinde Padişah İngilizler tarafından desteklenecek. İngiliz Yüksek Komiseri'ne verilen yetkiye göre, bu kesin destek Padişah'a hissettirilecek. Yüksek Komisere ayrıca, Ermenilere kötü davrananların, ateşkes anlaşmasına aykırı hareket edenlerin ve İngilizlere kötü davranmış olanların İngilizlere teslim edilmesini istemesi talimatı da verildi. (**Şimşir 2:** 142; **Jaeschke 2:** 274; **Akşin:** 150) ★ Fransız Gizli İstihbaratı'nın gizli Nigehban Cemiyeti hakkında raporu: İkinci Mabeyinci Refik Bey ve bazı bakanlar tarafından korunuyorlar. Dahiliye, Maarif, Harbiye nazırları ise aleyhinde, Cemiyet bütün gücüyle bir hükümet bunalımı körüklüyor. (**Tunaya II:**352)
4. Paris Barış Konferansı'nda Yunan ve Arnavut sorunlarını incelemek üzere bir komisyon kuruldu. İngiliz, Fransız, ABD ve İtalyanlardan kurulan komisyon, Yunanlıların Arnavutluk'tan ve Türkiye'den toprak isteklerini inceleyerek Konsey'e tavsiyede bulunacak; 6 Mart'ta vereceği raporda, Batı Trakya'nın Yunanistan'a katılmasını tavsiye edecektir. (**Sonyel:** 51; **Jaeschke 2:** 50; **Evans:** 127)
5. **Tasviri Efkâr:** Kırmadık kimse bırakmayacak mıyız? -Tutuklamalar. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Türklük ve Milliyetçilik. **İstiklal:** Tutuklanacaklarla ilgili bir liste daha hazırlanıyor. **Tükçe İstanbul:** Sıra savaş zenginlerinde. **Sabah:** Bir parça temkin lütfen. Malum tutuklamalar konusunda lüzumundan fazla patırtı, yaygara, hatta şarlatanlık var. Bu tutuklamaların lüzumsuzluğunu kimse ileri süremez. Tevfik Paşa'nın kusuru, iki üç ay önce yapması gereken bir şeyi geciktirmiş olmasıdır. İzmir'de yayımlanan **Kosmos**'ta Yunan gazeteci Roda, Türkleri yatıştırmak istiyor: Yunanlılar ve Türkler maziyi unutup, Müttefikler'in vereceği karara bakmadan barış içinde yaşamalıdır (**Roda:** 8). **Karagöz:** Rast geleni tevkif ediyorlarmış. Hacıvat, seni de yakalarlar, vaktiyle diline üç defa ittihat, beş defa da terakki kelimesini almıştı derler...

6 — PERŞEMBE

1. Müttefiklerin Yüksek Konseyi, Türkiye ablukasını 21 Şubat'tan itibaren kaldırma kararı aldı. Müttefikler, 6 Haziran 1915'te, Türkiye'yi deniz ablukası altına almışlardı. (**Tas.Ef:** 27)
2. 25 Ocak'ta Bekirağa Bölüğü'nden kaçan Diyarbakır eski Valisi Doktor Reşit Bey, polis tarafından sıkıştırıldığı Beşiktaş sırtlarında intihar etti. Reşit Bey, Ermeni kırımından suçlanıyordu.Bu suçtan tutuklu olanların ilk yargılaması dün başlamıştı. (**İkdam, Sabah, Hadisat:** 7; **Vakit, Ati, Tas.Ef:** 7.8; **Tİ:** 7; "Dahiliye Nazırı'na ve Polis Müdürü'ne azim teşekkürler!"; **Selçuk:** 35 "Cenazesi çok sönük geçti")
3. Hükümet, Ateşkes'in imzalanmasından bu yana pek az yaptığı bir şeyi yaparak İngilizlerin bir isteğini geri çeviriyor. Bakanlar Kurulu, İngiliz tutsak-

1919 – ŞUBAT

larına kötü devrananların İngiliz makamlarına teslimi isteğini reddetmeyi, isteğin Ateşkes hükümlerine dayanmadığını ve teslimi istenen kişilerin Osmanlı mahkemelerinde yargılanmalarını kararlaştırdı. Bu karara, Fransızların işe karışarak Hükümet'i yüreklendirmiş olması da sebep oldu. İngilizler 1 Şubat'ta 23 kişinin kendilerine teslim edilmesini istemişlerdi. (**Akşin:** 156)

4. İngiliz Karadeniz Ordusu Başkumandanı Milne'in raporu: Kars İslam Hükümeti, İngilizlerle iyi geçiniyor. Yalnız Ermenilerin dönmesini istemiyorlar. Ermenileri Kars'a sokmak için kuvvet kullanmamız gerekiyor. (**Jaeschke 2:** 264)

5. Sabah Gazetesi'nin haberine göre, Hükümet'in yardımıyla 62.721 Rum, 75.749 Ermeni Türkiye'deki yerlerine dönmüş. Kendiliklerinden dönenler ise 35.000. Savaş yıllarının başında Türkiye'deki Ermenilerin büyük bir bölümü ile Rumların bir kısmı mecburî göçe tabi tutulmuş, mallarına savaş sonunda döndüklerinde kendilerine iade edilmek üzere el konulmuştu. Bu yılın sonuna kadar yalnız Çukurova'ya 60.000'i yurtdışından olmak üzere 120.000 Ermeni dönmüş olacak. (**Sabah:** 6)

6. Şerif Paşa, Paris Barış Konferansı'na Kürdistan hakkında bir muhtıra verdi (**Jaeschke 1:** 16).

7. Emir Faysal, Paris Barış Konferansı On'lar Konseyi huzurunda. Arap davasını anlatan Faysal, 1 (31?) Ocak tarihli muhtırasını savunuyor. İskenderun güneyinde kalan bütün Arapların bağımsızlığının tanınmasını istiyor. Bu bölgeye Suriye, Irak, Cezire (Mezopotamya), Hicaz, Necit, Yemen giriyor. (**BTTD** 35: 40; **İstiklal:** 4 Mart; **Mem:** 5 Mart; **Evans:** 124).

8. Genelkurmay Başkanlığı yayımladığı emirde savaş raporlarını ve ceridelerini göndermemiş olan subayların bunları Harp Tarihi Dairesi'ne göndermelerini, raporlar ve cerideler kaybolmuş ise, anılara başvurularak savaş tarihçesinin yazılmasını istedi (**TV:** 3465).

9. Alman Millet Meclisi açıldı. meclis, Sosyalist Ebert'i Cumhurbaşkanı seçecek. Almanya'da cumhuriyet 9 Kasım'da ilan edilmişti (**İkdam:** 8, 14).

10. **İkdam:** Müslüman olmayan unsurların göçettirirlmesi ve öldürülmesi faaillerinin Harp Divanı'nda ilk yargılanması. **Yenigün:** Olağanüstü Harp Divanları yargılamaları başladı. **Söz:** Tutukluların vekâleti meselesi. **Muvakkit** (Vakit): Göçettirme meselesi hakkında Harp Divanı'nda yargılamalara başlandı, Donanma ve Milli Müdafa cemiyetlerinin, mallarına elkonulması olayına karşı teşebbüsleri. **Ati:** Artık bilumum suçlular affediliyormuş... Doğu illerine Ermeni vali atanması düşünülüyormuş. -Celal Nuri: Millet derhal hareket gösterip en radikal bir iç ve dış siyaseti hızla düşünüp uygulamazsa, Türkler için pek yakın bir gelecekte ölüm kesindir. **İstiklal**'de Rauf Ahmet: Millî kuvvetlerin bir araya toplanması nasıl mümkün olabilir? -Kemal Bey'in yargılanması. **Alemdar,** dün gazeteyi kapattıran Polis

1919 — ŞUBAT

Müdürü'ne çatıyor. Recai Nüzhet ve Refi Cevat'ın Polis Müdürü hakkında İçişleri Bakanı'na açık mektupları. -Yarın, Mustafa Kemal Paşa ile yaptığımız mühim mülakatı okuyacaksınız. (Gazete yarın 6 gün süre ile yeniden kapanacağı için bu mülakat yayımlanamayacaktır.) **Sabah:** Dünkü tarihî yargılama. **Türkçe İstanbul**'da Senato Başkanı Ahmet Rıza ve arkadaşlarının çalışmalarına tepki: Âyan'a yakışan susmaktır. **Hadisat**'ın 60. sayısı. Gazete basının karşı karşıya bulunduğu şartlar altında yayıma devam edemeyeceği gerekçesiyle 17 Aralık'tan beri kapalı bulunuyordu. Bugün yeniden yayımlanırken, yurt çıkarları karşısında, daha fazla susmanın doğru olmadığını yazıyor. -Özel Harp Divanı'nın ilk yargılaması. **Ses** (Balıkesir): İhtikâr dolapları: Un meselesi. -İstanbul yazıcımız yazıyor: Vaktiniz olsa da şu sırada gelip İstanbul'u bir görseniz! Seksen sekiz çeşit milletin askerleri burada. Beyaz şapkalı İngilizler, irili ufaklı Fransızlar, kabadayı İtalyanlar, kısa boylu Japonlar, kırmızı Amerikalılar, kahraman Yunanlılar, fistanlılar, çıplak bacaklılar. Hatta, Cezayir'den, Fas Padişahlığın'dan gelen kırmızı fesli Müslüman askerleri, sarıklı, külahlı, ince bacaklı Hint askerleri... **Diken** mizah dergisinin 8. sayısı: İttihatçıların tutuklanmalarını herkes bekliyordu. Onların asıl cinayetleri, fikir hürriyetine meydan vermemeleri, muhalefetsiz meşrutiyet istemeleriydi.

7 — CUMA

1. Suriye ve Kilikya'daki İngiliz Orduları Başkomutanı General Allenby İstanbul'da... İngilizler İstanbul sokaklarında zafer gösterileri yaptılar. Allenby, yarın Dışişleri ve savaş bakanlıklarını ayağına çağırtarak onları aşağılayacak, Güneydoğu'da İngiliz egemenliğini pekiştiren 12 maddelik isteklerini yazdıracak. İsteklerin başlıcaları: General istediği herhangi bir yeri işgal edebilecek, istediği memurları değiştirecek,halkın silahları alınacak, 6. Ordu dağıtılacak. Bu isteklerin çoğu Hükümet tarafından kabul edilecektir. Türkiye'ye hakim olma konusunda İngilizlerle Fransızların yarışı devam ediyor. yarın da Fransız Doğu Orduları başkumandanı, d'Esperey görkemli bir törenle İstanbul'a ikinci defa gelecektir. (**YG:** 7; **İkdam:** 8; **TİH** I: 100; **Sonyel:** 101; **Saip:** 28; **Türkgeldi 2:** 111) ★ Cavit Bey'in günlüğünde: Hariciye Nazırı pek nevmit ve bedbin. Bugün Allenby'yi ziyaret etmiş. Aldığı cevap "münakaşa etmem, istiyorum, yapacaksınız"dan ibaret olmuş... (**Tanin:** 11.10.1945).
2. İngilizler bağdat'ta Musul'dan gelen eski Türk yönetimi görevlileri olan 12 kişiyi İttihatçı olmakla suçlayarak tutukladı. Tutuklular Hindistan'ın Bombay kentine sürülecek, Hint halkının tepkisi üzerine de Türkiye'ye geri verilecektir.
3. 10 Ocak'ta başlayan Medine şehrindeki Türk boşaltması tamamlandı. Yemen ve Asir'den çekilme ise 25 Mart'ta tamamlanabilecek. (**Gnkur:** 145)

1919 — ŞUBAT

4. İngiliz Hükümeti'nin, İstanbul Yüksek Komiseri Calthorpe'a verdiği emir: "6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa'nın teslimini isteyiniz." Allenby de 13 Ocak'ta Ali İhsan Paşa'nın görevden alınmasını istemişti. (**Jaeschke 1** : 16)

5. Amerikan Temsilciler Meclisi'nde milletvekili Little, Ermeniler lehinde uzun bir konuşma yaparak onların Türk idaresinden kurtarılmalarını istedi (**Erol:** 17).

6. Mustafa Kemal kendisini ziyaret ederek "Başımıza geçer misiniz" diyen Trakya Paşaeli Derneği temsilcilerine "Böyle parça parça çalışacağınıza bütün memleket mukadderatını idare edecek, el ele çalışacak bir teşekkül meydana getirip beraber çalışsak nasıl olur?" karşılığını verdi (**Bıyıklıoğlu 2:** 156).

7. **İkdam:** En büyük yargılama (Ermeni göçettirme sanıkları). **Tasviri Efkâr:** İslam ticaretini himaye edelim. **Ati:** Mustafa Kemal Paşa ile bir mülakat yapmak istedik. Kabul etmedi. Harbiye Nezareti'ne verdiği tezkerenin sureti: Saygısız sözlerine karşılık Polis Müdürü Halil Bey cezalandırılmalıdır. **İstiklal:** Suriye'nin geleceği (tamamen sansür). **Muvakkit:** İngiliz askerî postanelerinde yabancı ülkelere (İtilaf ülkelerine) mektup yollanabilecek. **Sabah:** General d'Esperey yarın geliyor. **Türkçe İstanbul,** sıkıyönetimin şiddetlendirilmesini, yalnız İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin değil, savaş yılları hükümetlerinin de tutuklanıp yargılanmalarını istiyor. **Hadisat:** Doktor Reşit en nihayet hayatına kendi eliyle son verdi, fakat cani olarak... —Genel af münasebetiyle: Hatayı tamir. -Gazetemiz yalnız 1 kuruştur.

8 — CUMARTESİ

1. Dünkü İngiliz gösterilerine karşılık olarak, Fransızların Doğu Orduları Başkomutanı d'Esperey İstanbul'a ikinci defa girdi. Fransız İşgal Kuvvetleri Kumandanı unvanıyla gelen d'Esperey ilk olarak 23 Kasım'da gelmiş ve karşılama törenini yeterince parlak bulmamıştı. Bu defa, Rum ve Ermeni azınlıkların gösterileri, 21 parça top atışı, mızıka sesleri arasında Sirkeci'den Beyoğlu'na kadar beyaz bir at üzerinde görkemli bir yürüyüş yaptı. Rum ve Ermeni okulları da karşılamaya çıkarıldı. d'Esperey Dolmabahçe Sarayı'nda oturacağını söyledi. Türklerin maneviyatı bozuk, İstanbul'da Fransızlarla üstünlük yarışması olan İngilizler sinirli. (**Akşam:** 8; **Ati, YG:** 8, 9; **Hadisat, Müvakkit, Tas.Ef., Tİ, Sabah:** 9, **Türkgeldi 2:** 109; **Danışmend:** 456; **Tanin:** 11.10.1945; **Atatürk Ansiklopedisi** 4: 100)

2. İstifa eden Ticaret ve Ziraat Bakanı Kostaki Vayani Efendi'nin yerine Bayındırlık Bakanı Ziya Paşa'nın vekâlet etmesine ilişkin Padişah iradesi çıktı (**TV:** 3469).

3. Donanma ve Millî Müdafaa Cemiyetlerinin mallarına el konulmasına ilişkin Padişah iradesi çıktı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın mallarıyla, parti taraftar-

larının yönetiminde olan bu iki derneğin mallarına 2 Şubat'ta Hükümetçe el konulmuştu. (**TV**: 3472)

4. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, İstanbul Yüksek Komiseri'ne soruyor: Samsun'daki Türklerin silahlanmasını önlemek için gemi, subay yollayarak tedbir alabilir misiniz? (**Jaeschke 2**: 103).

5. **Yenigün**: General Franchet d'Esperey bugün geliyor. Dün General Allenby geldi. **İstiklal**'de Rauf Ahmet, başlamış olan Ermeni kırımı yargılamasını ele alıyor. İttihat ve Terakki'nin Ermeni halkını kırdırmasının hiç bir şekilde mazur görülemeyeceğini anlatıyor, ancak 1914'te Rus ordularına hizmet arzederek Doğu Anadolu'da toplu öldürmelerde bulunmuş Ermeni komitacılarının da yargılanmasını istiyor. **Muvakkit**: General Allenby'nin İstanbul'a gelişi. -Kiyef Direktuarı, Karadeniz Havzası Konfederasyonu, Rusya'daki esirlerimiz konusunda Müfide Ferit Hanım'la görüşme. **İkdam**: Hayatı cinayetlerle dolu olan Diyarbakır eski Valisi Reşit'in firar macerası ve akibeti (Resimlerle). **İstikbal** (Trabzon): Üç İl'de millî hareketler. **Hadisat**'ta Süleyman Nazif önceki gün intihar eden Dr.Reşit'in Diyarbakır'da yapılan Ermeni kırımının tek sorumlusu olduğunu, Ermenilerin de Dr.Reşitleri bulunduğunu, adaletin eşit uygulanması gerektiğini yazıyor. **Akşam**: Kabine ve Partiler. -Donanma ve Millî Müdafaa cemiyetlerine lüzum var mı? **Karagöz**, yolsuzluk yaparak zengin olanlara çatıyor: Bir akıllı öyle her vakitten çok, her vakitten serbest günde 10 bin, hatta 20 bin lira bile kazanacak iş bulur... -Pek mühim bir irtihal; İttihat ve Terakki..

9 — PAZAR

1. İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı Allenby'nin notasına uyularak Nusaybin'deki 6. Ordu, 13. Kolordu'ya çevrildi. 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa İstanbul'a çağrıldı. Ali İhsan Paşa, yerine bırakacak birini bulamadığı gerekçesiyle ayrılışını geciktirmeye çalışacak, 17 Şubat'ta kumandayı Albay Cevdet Bey'e teslim ederek 21 Şubat'ta İstanbul'a hareket edecektir. (**Sabis**: 12; **TİH** I: 101)

2. 20 Ocak'ta İzmir Valiliği'ne atanan Nurettin Paşa, İzmir ve Çevresi Komutanlığı'na getirildi. 17. Kolordu Kumandanlığı da ona verildi. Nurettin Paşa vali vekilliği ile komutanlığı birlikte yürütecek, İtilaf Devletleri'nin Damat Ferit Hükümeti'ni sıkıştırması sonucu, bu görevlerinden alınarak 22 Mart'ta İzmir'den ayrılacak, Valiliğe (Kambur) İzzet Bey, Kolordu Komutanlığı'na da Ali Nadir Paşa atanacaktır (**Bayur** 1: 216; **Taçalan**: 185; "14 Şubat"). ★ İstanbul Muhafızı Ahmet Fevzi Paşa'nın 28 Ocak'tan beri 25. Kolordu Komutanlığı'nı da üzerine almış olduğuna ilişkin kararname çıkarıldı. (**TV**: 3470; **YG**: 13).

3. General Allenby'nin 8 tarihli istekleri İngiliz Yüksek Komiseri tarafından Türk Dışişleri Bakanlığı'na resmen bildirildi. 7 Şubat'ta istanbul'a gelen İn-

1919 — ŞUBAT

giliz Generali, ertesi gün, Güneydoğu'da İngiliz egemenliğini pekiştirecek 12 maddelik bir muhtıra vermişti (**TİH** I: 100; **Bayur 1:** 255).

4. Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlığa verdiği raporda, Allenby'nin kibirli tavrına sebep olarak Mondros Ateşkes Anlaşması hükümlerinin savsaklamasını gösterdi. Raporda Allenby'nin Savaş ve Dışişleri Bakanı'na söyledikleri ve yönelttiği tehditler anlatıldı: Ali İhsan Paşa'nın azledilerek İstanbul'a getirilmesi, Ermeni göçmenlerin dönüşüne yardım edilmesi, şifreli haberleşmenin yasaklanması, silahların teslimi... (**Bayur 1:** 254).

5. Avrupa'da Yunan propagandası çeşitli araçlarla devam ediyor. Fransız Hellenizm Hakları Derneği, bir toplantı düzenleyerek "Yunanistan'ın hakları" konusunda konferans verdirdi. Paris'te Yunanlı profesörlerden bir kurul, Başkan Wilson'u ziyaret ederek ona Atina Üniversitesi onursal hukuk doktoru diploması verdi. (**Akyüz:** 75)

6. İstanbul basınında d'Esperey'in dünkü parlak girişine tepkiler. **Hadisat:** Kara bir gün!.. (Bu yazı d'Esperey'i hiddetlendirmiş, d'Esperey Süleyman Nazif'in yok edilmesini istemiş, Nazif bir süre saklandıktan sonra bazı aracıların ricaları ile öldürülmekten kurtulmuş. **Atatürk Ansiklopedisi** 4: 104; **Göztepe:** 64). **Sabah:** Parlak bir karşılama... **Ati**'de Celal Nuri, azınlık gösterilerini kınıyor, İstanbul'un Türk kalacağı ümidini yazıyor. **İkdam:** Ermeni göçettirme faillerinin ikinci yargılanması (duruşması). **Yenigün:** Özel Harp Divanı'nın ikinci yargılaması. -Esperey'in şehrimize gelişi. **Türkçe İstanbul:** İttihatçılık propagandaları yapılıyor. Cinayet devam ediyor. **Hadisat:** Pek heyecanlı bir yargılama günü. -İstanbul Cemiyet-i Akvam'ın merkezi mi?

10 — PAZARTESİ

1. Dışişleri Bakanı, Adana'daki Fransız zulmüne son verilmesi için bakanlığının girişimde bulunmasını isteyen bir yazıya şu karşılığı verdi: Böyle girişimlerimiz sonuçsuz kalıyor. Devlet işlerine dış müdahale, yalnız Adana'da değil, İstanbul'da da var. Siyaset yoluyla çözümlenemediği için Bakanlar Kurulu'nda ya kabul ediliyor, ya da göz yumuluyor. Böyle olduğu hâlde, Dışişleri'nin görüşüne neden lüzum görülüyor, anlayamıyorum!.. (**TİH** I: 77)

2. Adana'da durum karışık, Türk mağazaları Ermeniler tarafından yağmalandı. Savaş yıllarında Suriye ve Lübnan'a göçettirilen Ermenilerin mallarına Hükümetçe el konulmuş, bunların savaş sonunda Ermeniler geri dönünce kendilerine iadesine karar verilmişti. Ancak bunlar, ilgili yerlerin güçlü kişilerinin eline geçmiş bulunuyor. İşgalcilerle birlikte yurtlarına dönen Ermeniler mallarını, evlerini istiyor, bu ise birçok yerlerde çatışmalara sebep oluyor. (**Tansel** I: 221; **Enver:** 15)

1919 — ŞUBAT

3. Hükümet, evvelce Hıristiyanlara ait olup el konulan, satılan malların sahiplerine geri verilmesini isteyen İngiliz isteğini kabul etti. Bugünkü toplantıda, Süryani Patriği'nin İstanbul vekilince yapılan başvuru uygun görülecek Süryani okul ve kurumlarının ihtiyaçları için örtülü ödenekten 2.000 lira verilmesi de kararlaştırıldı. Süryani Patrik Vekili başvurusunda, Ermenilerle birlikte Süryanilerin göçettirilmesi sebebiyle patrikhane ve manastırların gelirlerinin azaldığını belirtmişti. (**Gökbilgin** I: 32).

4. İngilizler, Almanya'dan, bu ülkede bulunan 10 İttihatçı'nın kendilerine teslim edilmesini istediler. Almanya bu isteği reddedecektir.

5. Trabzon eşrafı toplandı; Trabzon'un Türklerde kalmasını sağlamak için çalışmalar yapmak üzere, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'ni kurarak örgütlenmeye karar verdi. Dernek, yarından sonra 21 kişi tarafından Trabzon'da resmen kurulacak. (**İstiklal:** 4 Mart)

6. Paris'te Müttefikler'in On'lar Şûrası, Askerî Komisyon'un raporunu görüştü. Kafkasya'nın İtalyanlar tarafından işgalini önerdi. (**Evans:** 103; **Jaeschke 1:** 16)

7. **Tasviri Efkâr:** Mesele birleşme meselesi. -İlk kar!.. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Türk birliği için. -İçişleri Bakanı'nın açıklaması: Ermeniler mahkemeye verilmeyecek. * İstanbul'da, İsmail Hami'nin başyazarı olduğu günlük **Memleket** Gazetesi'nin ilk sayısı (14 Ağustos'a kadar 84 sayı çıkacaktır). **Ati:** şehrimizde bir Amerikan iaşe merkezi kuruluyor. —Basına kelepçe vuruluyor. (Polis bu yayın üzerine Ati'yi süresiz olarak kapatacak, yarın onun yerine aynı boy ve biçimde ileri yayına başlayacaktır.) **Muvakkit:** Damat Ferit, Barış Hazırlıkları Komisyonu'ndan ayrılmıştır. **Hadisat** kapatıldı. Süleyman Nazif dünkü imzasız yazısına, d'Esperey'in gelişi dolayısıyla yapılan gösterilerden ötürü "Kara Bir gün!" başlığını koymuştu. Hadisat, 27 Şubat'ta yeniden yayına başlayacaktır.

11 — SALI

1. Fransızlar, İngilizlerin kendi başlarına istedikleri tedbirleri almalarını istemiyor. Fransız işgal kuvvetleri Komutanı d'Esperey, İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'a bir mektup yazdı: "Tutuklama tedbirlerini yalnız Türk makamları alabilir." dedi. İngiliz Yüksek Komiseri, hükümetinden aldığı 5 Şubat tarihli talimatı Türk Hükümeti'ne vermeden önce, Fransız Yüksek Komiseri'ne göstermişti. (**Şimşir 2:** 45; **Jaeschke 2:** 175)

2. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Allenby'nin isteklerini 12 madde halinde Türk Savaş Bakanı'na bildirdi: 6. Ordu Birliklerinin elindeki silahların teslim edilmesi, halkın elindeki silahların toplanması, Ermenilerin geri dönmesi, arazi, mal ve mülklerinin geri verilmesi vb. (**Tansel** I: 65-66; krş. 9 Şubat).

1919 — ŞUBAT

3. René Puaux'un İzmir'den gönderdiği not: Organizatörler, bütün hareketleriyle ve bu arada mülklerin gasbedilmesini teşvik suretiyle halka bir nevi Bolşevizm aşılamak istemekteydiler... (**Véou:** 113. Bkz. 15.9)

4. Dün kapatılan Ati'nin yerine **İleri**'nin ilk sayısı. Celal Nuri, Sabah gazetesinin istediği, itilafçıların hükümet kurmasına karşı çıkıyor: Bu Hükümet'ten ne İttihatçılar memnun ne İtilafçılar. **İkdam:** Göçettirme faillerinin üçüncü yargılaması. Yozgat mutasarrıfı aleyhinde müthiş ithamlar. **Tasviri Efkâr:** Örtünme işine zabıta karışmasın mı? * Sansür tarafından kapatılan Yenigün'ün bugünkü 20. sayısı **Eskigün** adıyla yayımlandı (22'ye kadar). -Hükümet meselesi. -Yozgat göçettirme olayının üçüncü duruşması. **Muvakkit:** Üçüncü duruşma. -Kömürsüzlük yüzünden tramvaylar bir buçuk aydır işlemiyor.

12 — ÇARŞAMBA

1. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Ermenilere verilmesini ve burada Pontos Rum Devleti'nin kurulmasını önlemek amacıyla Trabzon'da Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti, Müftü İmameddin Efendi başkanlığında bir araya gelen 21 aydın tarafından kuruldu. Dernek Trabzon, Rize, Gümüşhane, Giresun, Ordu sancak ve kazalarında şubeler açacak, Barutçuzade Faik Ahmet yönetiminde yayımlanan İstiklal ile düşüncelerini yayacaktır. İlk kongresini 23 Şubat'ta yapacak olan Dernek, Vilayet-i Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesi ile birlikte, 23 Temmuz'da Erzurum Kongresi'ni düzenleyecektir. (**İleri, İkdam:** 20 Mart, **Tunaya:** 506; **Karabekir 2:** 44; **BTTD** 35: 6; **Goloğlu 1:** 18, 143; Goloğlu, **Millî Mücadele Trabzon:** 16)

2. Başbakan Tevfik Paşa, İstanbul'daki yüksek komiserlere barış şartları konusunda bir muhtıra verdi: Wilson ilkeleri kabul edilmelidir. Ermeni çevrelerinin Büyük Ermenistan'la ilgili istekleri kabul edilemez. Ermenilere Doğu İllerinden bir parça toprak verebiliriz. Arap illerinin İmparatorluk'la bağlarını koparmamalı, Boğazlar'dan geçiş serbest olacak... (**İkdam:** 13; **İstiklal, Mem, Tas. Ef, İkdam:** 3 Mart; **Vakit:** 4 Mart, **Bayur 1:** 263).

3. Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı d'Esperey (8 Şubat'ta ikinci defa İstanbul'a gelmişti), Başbakan'ı ayağına çağırdı ve ihtarda bulundu: Jön Türk bakanları tutuklanmalıdır. Yoksa İstanbul'un resmen işgali gerekebilir! dedi. Tutuklanmaları için Hükümet'e verilen listede Sait Halim Paşa, (eski) Şeyhülislam Hayri Efendi, Maliye Bakanı Cavit Bey, Meclis Başkanı Halil Bey, Gazeteci Yunus Nadi ve tanınmış başka İttihatçılar var. (**Akşin:** 174; **Sabah:** 13 "Önceki gün ziyaret ett")

4. Ermeni Cumhuriyeti Başkanı A.Aharonyan, Ermeni meselesi konusunda Paris Barış Konferansı'na sunmak üzere bir muhtıra hazırladı. Muhtırada, 20 yıl süreyle büyük bir devletin himayesi altında Büyük Ermenistan kurul-

1919 – ŞUBAT

ması istendi. Aharonyan ve Nubar Paşa, tezlerini 26 Şubatta Konferans'ta açıklayacaklar. (**TİH** III: 10; **Jaeschke 2:** 41) ★ Faysal, Amerika'ya döneceğini işittiği Wilson'dan kendisine danışmak için bir görüşme rica etti. Wilson, derhal Amerika'ya dönmek zorunda olduğunu bildirerek, buluşamayacaklarından ötürü üzüntülerini belirtti; Paris'te kalacak olan Amerikan delegeleriyle görüşmesini tavsiye etti. (**Evans:** 122)

5. Çerkez Ethem, İzmir eski Valisi Rahmi Bey'in oğlu Alpaslan'ı kaçırarak 53.000 lira kurtarmalık istedi. Ethem, istediği fidyeyi alarak ilk ününü kazanacak ve haziran ayı içinde Rauf Bey'in teşvikiyle Ege'de Yunanlılara karşı çeteciliğe başlayacaktır. (**Mem:** 14; **İkdam, Akşam:** 16; **Taçalan:** 151)

6. İçişleri Bakanlığı, Başbakanlığa gönderdiği bir yazıda, İngilizlerin boşalttığı Batum'da Türklere yardım yapılmasının tehlikeli olduğunu bildirdi. Yazıda, Batum'da sayılır kimselerin özel bir aracı ile Hopa'daki nizamiye taburuna mektup göndererek yardım istedikleri belirtildi. (**BTTD** 20: 7)

7. Celal Nuri, sahibi ve başyazarı olduğu Ati Gazetesi'nin önceki gün kapatılmasını protesto etti. Sabah Gazetesi'nde Ali Kemal, Celal Nuri'ye ağır suçlamalar yöneltti. Celal Nuri, Ali Kemal'i mahkemeye verdi. Sabah ile Celal Nuri'nin yeni gazetesi İleri, birlerini suçlamaya devam edecekler. Ali Kemal, Celal Nuri'nin İttihatçı olduğunu başına kakarken Celal Nuri, Ali Kemal'in Abdülhamit'e ihbarlar yazan bir jurnalcı olduğunu yazacaktır. Diğer gazeteler de işe karışacaklar, bir kısmı Sabah'ı, bir kısmı İleri'yi haklı görürken, bazıları da bu yayının kesilmesini isteyecektir. (**İleri:** 12, 13)

8. Yunan Dışişleri Bakanı Patris, Londra'ya Manchester'de Yurtsuz Kalmış Rumlar Komitesi'nin Ermenilerle genel bir plan üzerinde işbirliği yapması yolunda, Başbakan venizelos'un ricasını bildirdi. Telgrafta Komite'nin Trabzon konusunda bir çatışmaya girmemesi ricası da yer alıyor. Rumlar, Trabzon'u Pontos sınırları içinde gösterirken,Ermeniler de Büyük Ermenistan sınırları içinde sayıyorlar. (**Kitsikis:** 187)

9. Avrupa basını, önemli ölçüde Rum ve Ermeni propagandasının etkisi altında. Fransız basınında bugün yayımlanan bir mektupta "Epir, Trakya, Küçük Asya Rumları" imzasıyla Yunanlılara gösterdiği ilgiden ötürü Fransız basınına teşekkür ediliyor. (**Akyüz:** 72)

10. **İkdam:** Türkler yenilmiştir, lakin suçlanamazlar. **Tasviri Efkâr:** Karşıda (Beyoğlu'nda) Rumlar ve Ermeniler tarafından yayımlanan Fransızca gazeteler, Türkler için iğrenç yalanlar uyduruyorlar. **Eskigün**'de Yunus Nadi, Milliyetçilik ve Türkiye başlıklı yazısında, azınlık faaliyeti karşısında Türklerin tedbir almasını, 10 milyon Türk'ü de dikkate almak gerektiğini yazıyor. **Hukuk-u Beşer**'de Hasan Tahsin bugünkü felaketlerin sebebi olarak gördüğü İttihat ve Terakki'ye şiddetle çatarak, faaliyete devam eden bu parti mensuplarına dikkat edilmesini istiyor. (**Kozanoğlu:** 103). **Muvakkit**'te

1919 — ŞUBAT

Ahmet Emin: Anasır (Milliyetler) siyaseti: Yirminci asırda millet kan bağı anlamına gelmez. Bu kelimenin anlamı, siyasî ve toplumsal bir bağdır. Zorla, başkalarını temsile kalkan herhangi bir millet kendi kuyusunu kazar. Şurası da bir gerçektir ki, Türk olmayan unsurların büyük bölümü memleketin varlığı aleyhindedir. Kuvvetimizi hesap ederken bunu da düşünmeliyiz. **Memleket:** Hürriyet ve İtilaf'ın sorumluluğu. -Yozgat göçettirme ve öldürme davasının dün dördüncü duruşması yapıldı. **İstiklal**'de, duruşmanın geniş tutanakları. Kemal Bey hakkında tanıklar dinleniyor. **Sabah:** İstiklal hakkı ve Türkler. **Türkçe İstanbul**'un d'Esperey'in 8 Şubat'ta İstanbul'a gelişi münasebetiyle yaptığı yorum: Fransa ve Biz: Türkiye Fransa'nın birçok yardımlarını gördüğü halde Genel Savaş'ta Fransa'yı gücendirmişti. Türkler İngiltere'ye, Fransa'ya karşı silah tutmakla cinayet işlemişlerdi. Fransa bir dakika bizi dinlerse beratımıza hükmedecektir. İttihatçılar 10 yıldan beri bize yalnız İngiliz ve Fransız dostluğunu değil, insanlığı unuttturdular. Fransa'dan büyüklük bekliyoruz... **Karagöz**'de, iaşenin ucuz etlerinden istifa etmesini öneren kasaba Karagöz'ün cevabı: Şuna iaşenin etleri deme, kemikleri de. Kemiklerin üzerinde et göremiyorum.

13 — PERŞEMBE

1. Hükümette istikrarsızlık: Danıştay Başkanı Damat Şerif Paşa ile Adalet Bakanı Arif Hükmet Paşa istifa ettiler. Başbakan'ın da istifa edeceği söylentisi dolaşıyor. Tevfik Paşa, kabinesinde geniş değişiklikler yaparak 24 Şubat'ta üçüncü hükümetini kuracak, bu kabinesine İngilizcilerin yanında bazı Fransızcıları da alacaktır. (**İleri:** 14; **YG;** 14, 15; **Tİ:** 15; **İkdam:** 16; **İstiklal:** 14,15,16; **Tanin:** 16.10.1945). Sulh ve Selamet Heyeti'nden bir grup gece Başbakan'ın konağına giderek Hükümet'le ilgili bir muhtıra verdi. Polis, konağının önünde toplanan bir kalabalığı Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın topladığından kuşkulanıyor. (**Alemdar:** 6; **YG:** 16,18)
2. Savaş bakanı Ömer Yavuz Paşa, 9. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa'ya emrinde "Doğu illerinde hiçbir asayişsizliğe meydan verilmemesi son derece istenir." dedi. Ömer Yaver Paşa, Allenby'nin isteklerini de 13. Kolordu Kumandanlığı'na bildirdi. (**TİH** I: 230; **Sabis:** 14)
3. İngiliz Yüksek Komiserliği, hükümetinin 8 tarihli sorusunu cevaplandırdı: Samsun'da normal şartlara dönüş için bütün bölgenin silahtan arındırılması gerekir. Bu ancak, büyük askeri kuvvetlerle yapılabilir (**Akşin:** 242; **Jaeschke 2.** 103).
4. İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri, Hükümet'e ortak bir nota verdiler. Düyun-u Umumiye, Osmanlı Bankası ve Reji'de çalışan İtilaf Devletleri uyruklu kişilerin maaşlarından kazanç vergisi gibi vergilerin kesilmeyeceğini bildirdiler. Böylece kapitülasyonların kaldırılmasıyla son bulan imtiyazlar parça parça yeniden konuluyor. (**Akşin:** 161; **İstiklal:** 15 "Yüksek komiser-

1919 — ŞUBAT

lerin uzun toplantısı"; **Tanin:** 16.10.1945, Cavit Bey: İşte müterekeden beri vurulan en müthiş darbe. Eski iktisadî esaret ki artık bunun altında yaşamak imkânı kalmıyor...)

5. Dışişleri Bakanı, Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı d'Esperey'i ziyaret etti. d'Esperey, Türkiye'yi savaşa sokanlara karşı harekete geçmek gerektiğini söyledi. Davet üzerine Senato Başkanı da d'Esperey'i ziyaret etmişti. (**İleri:** 14, **Akşin:** 174)
6. Faysal, Paris'te Amerikan yetkililerinden William Yale ile görüştü. Bütün Arabistan için "en az çıkar gözeten millet" niteliği ile ABD'nin mandaterliğini istediğini, zorunlu durumda bir İngiliz mandasını da kabul edebileceklerini söyledi. (**Evans:** 123) ★ Arap delegelerden Bliss, Emir Faysal'ın Arap birliğini isteyen 6 şubat tarihli konuşmasını On'lar Şurası'nda savundu. Fransız taraflısı Suriye delegasyonu ise Faysal'a karşı çıkarak, Fransız mandası istedi. (**Evans:** 126)
7. **Tasviri Efkâr:** Yiyecek işleri ne olacak? **Eskigün**'de Yunus Nadi, batı Trakya'nın Türkiye'ye verilmesini istiyor. -Harp Divanı'nda Yozgat tehcirinin 5. duruşması. **Mütevakkit**'te Ruşen Eşref: Ermeni meselesi ve Türk milleti. -Göçettirme suçlarının beşinci duruşması. -Pek önemli bir belge: Hindistan Müslümanları tarafından İngiliz Hükümeti'ne verilen pek önemli bir muhtıra ve cevabı. **Söz:** Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası ve programı. **İstiklal:** Tevfik Paşa Kabinesi'nin 3. buhranı. Durumumuz intihar veya suikastten başka birşey değildir. Milletin istisnasız bütün kuvvetlerinden yararlanmak farz-ı ayindir. -Beşinci yargılama. **Alemdar:** Bugünün meselesi Hürriyet ve İtilaf Hükümeti. (Gazete kapalı olduğu 6 günlük süre içinde sevgi ve İlgilerini esirgemeyen okuyucularına teşekkür ediyor). **Ahenk**'te (İzmir) Şevki Bey: Millet ve devlet hayatının geleceği tehlikede, biliyoruz. Fakat Türk için ümitsizlik yoktur. (**Umar:** 76) **Ses** (Balıkesir): Milletleri yaşatan, ilerleten birinci amil ittifaktır. Ey Müslümanlar, el ele verelim. Başımız üstünde dolaşan felaket ve izmihlalden titreyelim. Bir hareket-i milliye gösterelim, yaşayacaksak elbirliği ile yaşayalım, öleceksek de elbirliği ile ölelim. **Köy Hocası**'nın 6. sayısı.

14 — CUMA

1. Hükümetin basın üzerindeki ağır sansürüne tepki olarak Matbuat Kongresi toplandı. Seçilen 4 kişilik bir gazeteci grubu Hükümet'le görüştü; sansür kaldırılmazsa bütün gazetelerin yayınlarını durduracağını bildirdi. Hükümet, 1 Aralık'ta basına sansür koymuş, daha sonra sansür kurullarına İtilaf Devletleri memurları da alınmış, 5 Şubatta ise, gazete ve kitapların çıkışı sıkıyönetimin iznine bağlanmıştı. Gazetecilerin tehdidi bir sonuç vermeyecek, basın üzerindeki baskılar, ancak Anadolu ayaklanmasının sonucunda hafifleyecektir. Sansür konusu 27 Aralık - 10 Ocak tarihleri arasında yapılan

1919 — ŞUBAT

Matbuat Cemiyeti'nin kongresinde de ele alınmış, ancak Hükümet'ten dış siyaseti ilgilendirdiği, bu sebeple yapılacak birşey bulunmadığı cevabı alınmıştı. (**İleri:** 14, 16; **Vakit, İkdam, YG, İstiklal:** 15, **Tİ:** 16)

2. 9. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa, şifre ile Hükümet'i uyardı: İngilizlerin bize dost olacağını ve bize merhamet edeceğini hiç bir zaman kabul ve ümit etmem. Her teklife itaat edilecekse bunun faydası ve sonu yoktur. Bununla hiç bir tehlike kaldırılamaz. (**TİH** I: 168).

3. Hükümet sarsıntıda... İçişleri Bakan Vekili İzzet Bey, kabine buhranı söylentilerini yalanlayarak "Memleket buhranı var!" dedi.

4. İngiliz Karadeniz Orduları Başkomutanı Milne'in hükümetine raporu: Osmanlı bakanlıklarında pasif direnmeyi yenmek için, oralara İngiliz subayları yerleştirmek gerekir. ★ İngiliz Yüksek Komiseri Webb'in raporu: Yunan askerleri rezalet çıkarıyor. Trakya'da yerleştirilmeleri bugün için gereksizdir. ★ İngilizlerin İzmir'deki Ticaret Odası da Yüksek Komiserliğe başvurarak İzmir'in Yunanistan'a verilmemesini istedi. (**Akşin:** 165, 258; **Jaeschke 1:** 17: **2:** 55)

5. Lord Curzon, Amerika'nın Londra Büyükelçisi'nden İngiliz savaş tutsaklarına kötü davranmış Türkler hakkında, Amerikan arşivlerindeki bilgiyi istedi. Amerikalılar, 16 Nisan'da 5 kişinin adını verecekler. (**Şimşir 2:** 85)

6. Başkan Wilson, Milletler Cemiyeti Anlaşması tasarısını Paris Barış Konferansı'na sundu: "Ve işte kardeşlik ve dostluk anlaşmamız!" Tasarı 28 Nisan'da oybirliği ile onaylanacak. (**UİT** 3: 123; **Evans:** 106)

7. İzmir ve çevresinin Yunanlılara verileceği haberi üzerine **Hukuku Beşer**'de Hasan Tahsin'in yazısı: Türklerin mahvolmaması için propaganda, isyan, herşey meşru olacaktır!... (**Kozanoğlu: 107**) **Eskigün**'de Yunus Nadi, azınlıkların yaşadığı bölgelerin geleceği için tek çıkar yolun genel oya başvurulması olduğunu yazıyor. -Kabine buhranı gerçekleşiyor. -Hindistan'dan yükselen bir yardım sesi: En önemli Hint ileri gelenleri, Hind Müslümanları adına Osmanlı Devleti'ne gadredilmemesini İngilizlerden rica ediyorlar. **Söz:** Bir millete fertlerin tahakkümü nasıl olur? **İleri:** Hâlâ millî birliğe doğru gidemiyoruz ve uyumlu, dayanışan bir kitle teşkil edemiyoruz. **Alemdar:** Göçettirme ve öldürme meselesinin dairesini pek geniş tutalım. O genişliği zaman ile değil, adalet ile, sürat ile, icraat ile dolduralım (Refi Cevat). **Mütevakkit:** Ekmek derdine dair bir feryatname.

15 — CUMARTESİ

1. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Türkiye'ye verdiği muhtırada 3 Mart 1918 tarihli Brest-Litovsk Barış Anlaşması'ndan sonra Türkiye'nin Doğu'da işgallere girişerek anti-Sovyet hareketlerle işbirliği yaptığını, anlaşmayı çiğnediğini öne sürdü. Türkiye'ye dostluk önerdi. (**Yerasimos:** 98)

1919 – ŞUBAT

2. Millî Kongre, Trakya'nın haklarını savunmak üzere Paris Barış Konferansı'na bir delegeler kurulu göndermeye karar verdi (**İstiklal:** 15 "Doğu ve Batı Trakya delegeleri"; **Tas.Ef, YG:** 16: **İkdam:** 17)

3. Anadolu hareketine düşman kesilecek bir dernek daha kuruldu: Mağdurin-i Siyasiye Teavün Cemiyeti. Dernek, İttihat ve Terakki'nin sürdüğü, hapsettiği ya da başka yollarla baskı altına aldığı İtilafçıları toplamayı amaçlıyor. (**Tunaya:** 461; **Tunaya** II: 374)

4. Asker kaçaklarını yakalamak için bazı noktalara yerleştirilmiş polislerden Karaköy'de görevli olanlara, Rum ve Ermeniler saldırdılar. Polisler yaralandı. Kalabalığı İngiliz kuvvetleri dağıtabildi. İngilizler, bir bildiri yayımlayarak bu hareketi hoş görmediklerini belirttiler. (**Akşam, Alemdar:** 16; **İstiklal:** 16, 17)

5. İngilizlerin işgali genişletme hazırlığı üzerine Maraş'taki askerî ağırlığın Ceyhan'ın batısına çekilmesi emri verildi (**Y. Özalp:** 6; **Bağdatlıoğlu:** 23).

6. İngilizlerin 1 Aralık'ta işgal ettiği Yemen ve Asir'den birliklerinin çekilmesi başladı. 4 kafile halinde yapılan çekilme, 25 Mart'ta tamamlanacak. (**Gnkur:** 143,144)

7. Gürcü temsilciler, Paris Barış Konferansı'ndan aldıkları çağrı üzerine İstanbul'dan Paris'e hareket ettiler (**YG:** 16). ★ Savaş Bakanı Churchil, Başbakan L. George'a telsiz mesajında, Rusya'ya müdahaleyi planlarken, Müttefik Devletlerin ve Rus sınırındaki bağımsız devletlerin birlikte hareket olanaklarının araştırılmasını istedi (**Churchill:** 68).

8. Danıştay Başkanı Damat Şerif Paşa ile Adalet Bakanı Arif Hikmet Paşa'nın istifaları kabul edildi. Hükümet buhranı devam ediyor. Şerif ve Arif Hikmet Paşalar, 13 Şubat'ta istifa etmişlerdi. (**Vakit, Tas.Ef:** 16; **İleri:** 17; **Mem:** 18; **Gökbilgin** I: 51) ★ Çeşitli siyasî kuvvetlerin hükümet konusundaki yoğun çalışmaları devam ediyor. Belediye Başkanı Yusuf Ziya Bey, Maliye eski Bakanı Cavit Bey'den acele bazı isimler istedi. (**Tanin:** 14.10.1945)

9. Fransız basınında Türkiye aleyhinde yayın devam ediyor. Fransız Hükümetinin yarı-resmi yayın organı **Le Temps** (Tan)ın İzmir muhabiri bildiriyor: Gizliden çete teşkilatı kuruluyor. Hareketin liderleri, bir nevi Bolşeviklik propagandası yapıp halkı Hıristiyan toprak sahiplerinin topraklarına el koymaya teşvik ediyorlar... (**Akyüz:** 44; **Stratigu I:** 57 "...René Pio'nun Paris'teki **Hronos** Gazetesi'ne telgrafı: Başlıca çare, vakit kaybetmeden kuvvet sevketmektedir").

10. **Türkçe İstanbul:** 1870'de Fransa'da Tiyer'in bağırdığı gibi münferiden bağırıyoruz: "Tevfik Paşa Hükümeti'ne dokunmayınız! Vatan tehlikededir!" **Eskigün:** Tevfik Paşa kabinesi istifa etti mi? -Wilson esasına göre Doğu illerinden Diyarbakır, Nüfus 496.381 Türk, 143.947 Türk olmayan. -Millî

1919 — ŞUBAT

Kongre'nin toplantısı. **İleri:** Nuri Paşa, Batum'dan İstanbul'a getirilip Merkez Komutanlığı'na hapsedildi. -Cezri (radikal) hükümet, cezri idare. **Alemdar'da** Refi Cevat, hükümeti Hürriyet ve İtilaf'ın ele almasını istiyor: Hürriyet ve itilaf ile beraber çektik, ağladık. Gönül ister ki, bu milletin gözyaşlarını yine beraber kurutalım. -Gazetede "mel'un sehpa" başlığı altında İttihat ve Terakki'nin astığı kişilerle ilgili yayın devam ediyor. **Memleket'te** İsmail Hami: Dilsiz Millet! **İstiklal:** Arjantin'de ihtilal. **Karagöz'de** karikatür. Gazete satıcısı: "İkdam, Sabah, yeni gazete, karagöz..." Tevfik Paşa: "Memleket var mı?" Satıcı "....."

16 — PAZAR

1. Hükümet İngilizlerin bir isteğine karşı koyabildi. Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa, 6 Şubat tarihli Hükümet kararına dayanarak, İngiliz Yüksek Komiseri'nin, İngiliz savaş tutsaklarına kötü davranan 23 kişinin, İngiliz makamlarına teslim edilmesini isteyen 1 Şubat tarihli yazısına cevap verdi: Bu durum, Hükümet'in egemenlik haklarıyla çatışır. Ateşkes Anlaşması'nda da böyle bir madde yok, dedi. 4 Mart'ta iktidara gelecek olan Damat Ferit Paşa, Bekirağa Bölüğü'nde tutuklu Türklerin Malta'ya götürülmeleri ve kendileri (İngilizler) isterlerse yargılanmaları için İngilizlere başvuracaktır. (**Şimşir 2:** 62; **Jaeschke 2:** 176)
2. 16 Ocak'ta toplanan Cenevre Türk Kongresi'nin haberi basında: Prens Sabahattin, Reşit Bey, Şerif Paşa, Cemil Paşa, birçok subay, gazeteci, memur ve öğrencinin katıldığı Kongre'nin kararları: Türkiye'nin himayesi, başkentin Türkiye'ye bırakılması, Wilson ilkelerinin 12. maddesinin uygulanması, Türkiye'deki milliyetlerle birlikte Türklerin haklarına da saygı gösterilmesi, Türkiye'deki azınlıklarla birlikte başka ülkelerdeki Türk azınlıkların da korunması, Türk tutsaklarının geri verilmesi, Türkiye'nin doyurulması, savaş başından beri yurt dışında bulunan Türklerin yurda dönmelerine izin verilmesi...(**Eskigün, İstiklal:** 16)
3. Fransa Cumhurbaşkanı Poincaré Kilikya Katolikleri Patriği'ne gönderdiği mektupta, Fransa'nın Ermenilere verdiği sözü unutmadığını, Ermenistan'ın, özellikle de Kilikya'nın barış ve özgürlük nimetlerini tam olarak tatması için görevlerini yapacağını bildirdi. (**Véou:** 625)
4. **Alemdar'da** Refi Cevat: Hürriyet ve İtilaf, hükümeti ele alsın demeyelim, aldıktan sonra orada kalmasını sağlayacak surette davranmasını temenni edelim. **İstiklal'de** Rauf Ahmet: Buhran var. -Cenevre Kongresi. -Yozgat göçettirme davasının 6. duruşması. **İleri:** pek yakında memleketimize erzak ve giyecek gelecek. -Almanya'da Spartaküs hizbi ve siyasî eğilimi. **Memleket:** Yılanlar (Hürriyet ve İtilaf Fırkası). -Barış Konferansındaki delegeler, 32 diplomatın resmi -Çerkez Şevket (!) çetesi tarafından kaçırılan İzmir eski valisi rahmi Bey'in oğlu kurtarılmaya çalışılıyor. **Mütevakkit:** Tek kurtuluş

1919 — ŞUBAT

yolu, asrî zihniyeti hakim kılmak (Ahmet Emin). -Muhtaçlara yardım ve Wilson Prensipleri Cemiyeti konularında Amiral Bristol ile mülakat. **Eskigün**'de Yunus Nadi: Memleketin iç durumunu düzeltmek için barışı beklemeye imkân yoktur. **İkdam:** Vali Rahmi Bey'in oğlu (12 Şubat'ta) nasıl kaçırılmış? (20: Kaçıranların izleri bulunmuş: 21: konu ile ilgili başyazı: Hükümetin en acil, en önemli görevi yolkesiliğin önlenmesi). **Akşam:** Millet ne istiyor, kimi istiyor? Önce bunu anlamalı. Millî arzuyu partiler tesbit ve ilân etmeli. -Rahmi Bey'in oğlu nasıl kaçırıldı?

17 — PAZARTESİ

1. Dünya Savaşı'ndan önce Yunanistan'a sürülmüş Rumlar, bir Kızılhaç gemisiyle silahlı olarak Ayvalık'a döndüler, Halkın hemen tamamı Rum olan Ayvalık'ta büyük gösteriler yapıldı. Fabrikalar düdüklerini çaldı. Yunan bayraklarının asıldığı kasabada "Zito Yunanistan, Zito Venizelos!" sesleri her tarafı çınlattı. Gemide bulunan Mösyö Smith bazı şikâyetleri incelemek için geldiğini söyledi. Rumlar, Türk evlerinde sayım yapmaya ve bazı mallara el koymaya başladılar. Kaymakam Osman Nuri Bey, bu durumun önlenmesi için Metropolitliğe başvurduysa da bundan bir sonuç alınamayacaktır. Bu olaylar üzerine Ayvalık'ta sıkıyönetim ilan edilecektir. (Ses: 27; **TİH** I: 133; **Taçalan:** 178; **Jaeschke 2:** 65)

2. 6. Ordu Komutanlığı'ndan alınmış olan Ali İhsan Paşa, komutayı Albay Cevdet Bey'e devretti. Paşa 21 Şubat'ta trenle İstanbul'a hareket edecek. 9 Şubat'ta 6. Ordu 13. Kolordu'ya çevrilerek, İngilizlerin ısrarlı istekleri üzerine Ali İhsan Paşa görevinden alınmış ve İstanbul'a çağrılmıştı. (**TİH** I: 120, **İstiklal:** 26 "İstanbul'a gelmek üzere hareket etti. Mühim bir göreve atanacak"(!)

3. Hükümet, Fransız Siyasi Temsilcisi'nin İstanbul, Edirne ve Çatalca'da halkın elindeki silahları 15 Mart'a kadar teslim etmesini şart koşan, teslim etmeyenlerin cezalandırılacağını ilan eden kararını uygun buldu (**Gökbilgin** I: 33)

4. Reji memurları ve işçileri, aylıklarına zam isteğiyle İstanbul'da greve başladı. Fabrika kapandı. Telefon Şirketi işçileri de 27-28 Ocak'ta grev yapmışlardı. (**İkdam, YG:** 19; **İkdam:** 23; "İşçileri greve bir Rum işçi kızı teşvik etmiş").

5. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne'in raporu: İngiliz ve Fransız birliklerinin azaltılmamasını tavsiye ederim. 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki'yi attırdım. Yardımcısı Ali Rıfat Bey'i yakalattım. Batum Tümeni Komutanı Mürsel Bey'i tutuklattım. (**Şimşir 2:** 34) ★ İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in Raporu: Samsun ve Trabzon'a gönderilecek birlikleri Milne'den istedim (**Jaeschke 1:** 17).

1919 — ŞUBAT

6. Dışişleri Bakanı ve Barış Konferansı'nda İngiliz delegeleri başkanı Balfour, Paris'ten Dışişleri'ne bildiriyor: "İtalyan temsilcisi beni sıkıştırıyor. Antalya'yı işgal etmeden parlamento önüne çıkamayacağını söylüyor. Anadolu'nun Türk olan yerlerinin işgali, İttihat-Terakki'nin nüfuzunu kırar..." İngiliz Dışişleri, 19 Şubat'ta vereceği cevapta öneriye şiddetle karşı çıkacaktır. (**Akşin:** 259)

7. Darülfünun Rektörü Salih Zeki Bey görevinden alınarak yerine Naim Bey atandı (**TV:** 3476). ★ 15. Kolordu Kumandanı Ali Rıza Paşa, 7. Kolordu Kumandanlığı'na atandı (**TV:** 3477). ★ Cavit Bey'in günlüğünde İstanbul'daki siyasî dedikodular: Saray, Hükümet, Veliahd, Ahmet Rıza, Cavit Bey, Hükümet'ten istifalar hakkında... (**Tanin:** 20.10.1945)

8. **Memleket:** Sansür, Beyoğlu gazetelerini koruyor. Bizim kendimizi savunmamızı bile yasaklıyor. **İstiklal:** İngilizler, Türk zabıtasına karşı yapılacak hareketleri, kendileri için bir hareket sayacaklar. **İleri:** Tutukluların cümlesi Muhafızlığa sevkedilmiştir. -Portugal'da tekrar cumhuriyet ilan edilmiştir. **Alemdar,** devam eden Celal Nuri-Ali Kemal çekişmesinde Ali Kemal'i tutuyor. **Sabah:** Biz meyus değiliz. -İtilaf, zabıtamıza yardımcı. -(üç sütun sansür). **Eskigün'**de Yunus Nadi, her yerde İttihatçılık gören Ali Kemal'e çatıyor: Şu İttihat-Terakki heyülasını, bilhassa harice olan kötü etkileri sebebiyle yeni kalıp ve kıyafetlerde göstermekten vazgeçelim. Particiliğin bu derecesi cidden çirkin oluyor. -Millî Kongre'nin teşkil sureti ve çalışmaları, **Tasviri Efkâr:** Hükümet buhranı giderilmiş (18. Buhranın devamı).

18 — SALI

1. Türk Hükümeti, Ermeni göçettirme olaylarının incelenmesi için tarafsız hükümetlere başvurdu (**Jaeschke 1:** 17; krş. 19: Danimarka Elçisi'ne başvurması).

2. Direnmeyi savunan subaylar hakkında İngilizlerin zorlaması devam ediyor. Yakup Şevki Paşa'nın görevinden alınmasını yeterli görmeyen Karadeniz Ordusu Başkumandanı Milne, 9. Ordu Komutanı'nın İstanbul'a çağrılmasını istedi. Hükümet, İngilizlerin bu isteklerini uygulamaktan kaçınamıyor, ancak geciktirmeye çalışıyor. 28 Şubat'ta, yeni Harbiye Bakanı Ali Ferit Paşa, Yakup Şevki yerine atananın Erzurum'a varmasına kadar beklemesi ricasında bulunacak, iki ay süren yazışma sonunda Yakup Şevki Paşa, 26 Nisan'da İstanbul'a gelecek, 6 Mayıs 1920'de de Malta'ya götürülecektir. (**TİH** I: 169; **Bıyıklıoğlu:** 47)

3. Asayiş sağlamak üzere Adana'ya gönderilen İngiliz tugayının ilk unsurları şehre geldi. Ermenilerle Türkler arasındaki gerginlik ve çatışmalar nedeniyle Adana'nın asayişi, İngilizlerle Fransızlar arasında bir sorun haline gelmiş durumda. (**Véou:** 51)

1919 — ŞUBAT

4. Milne'in, İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'e sözü: Anadolu'nun işgali gerekebilir!... (**Jaeschke 1:** 17) ★ İtibar-ı Millî Bankası'ndaki İngiliz müfettişi, Maliye eski Bakanı Cavit Bey'le görüşerek, bankanın İngiliz sermayesiyle birleşmesini, Cavit Bey'in de bu iş için Londra'ya gitmesini önerdi (**Tanin:** 20.10.1945).
5. **Eskigün**'de Yunus Nadi: Yine hükümet meselesi: Bütün milleti kendi etrafında toplayacak, İttihat ve Terakki ve belki diğer partilerin de dışında kalan değerli kişilerden meydana gelen bir merkez kabinesi lazımdır. Parti vatan içindir, vatan parti için değil. -Rusya'da hakiki vaziyete bir nazar. **Memleket**'te İsmail Hami: Millî Kongre'nin fikir ordusu, İzmir'in kurtulmasına yeter. Bu vilayet için bugün bir tehlike mevcutsa bu, silah kuvvetiyle varedilmiştir. Aynı kuvvetle yokedilebilir. **İleri**'de Celal Nuri: Daha Büyük Britanya. -Memurlara tahsisat yerine Buğday bedeli verilecekmiş. **İstiklal:** Yine o mesele: Kabine buhranı. **Alemdar**'da hemen hergünkü başlık: Kabine buhranı... Hürriyet ve İtilaf son ümittir. Bunda da hayal kırıklığına uğramamak için, Hükümet'i bütünüyle ele almalıdır. **Mütevakkit:** Harpteki kayıplarımız. **Türkçe İstanbul**'da Sait Molla'nın İttihatçılara karşı halka uyarısı: Vatandaşlar! Artık his ile değil akıl ile hareket edelim. Çünkü tehlike büyüktür!

19 — ÇARŞAMBA

1. Hükümet, kapatılan gazetelerin yerine yenilerinin çıkarılmasını da yasakladı. Basın Müdürlüğü'nden yapılan açıklamaya göre yayımlanabilecek Türkçe gazeteler şunlar: İkdam, Sabah, Tasviri Efkâr, Vakit, Ati, Zaman, Yenigün, Alemdar, Söz, Hukuku Beşer, Serbestî, İstiklal, Yeni Gazete, İstanbul, Hadisat, Ceridei Havadis, Tercüman, Akşam, Hakikat, Haftalıklar: Haftalık gazete, Serveti Fünun, Sebilürreşat, Zafer, Karagöz, Diken, Cadı, Deccal, El Adl, Havr, Efkarı Umumiye. Fransızca günlükler: Journal d'Orient, Monitor Oriental, Kurye dö Türki, Varyete, Eökler, Lö Suar, Lö Peyi, İstanbul, Rönesans, de Ostrof Kostantinopl, Spektator Durbon. Bunlardan başka yayınına izin verilen Türkçe edebiyat, meslek dergileriyle Rumca, Ermenice gazete ve dergilerin adları da açıklamada yer alıyor. Sansür tarafından kapatılan gazeteler ertesi gün, yalnız adlarını değiştirerek aynı kalıplarla yayımlanıyordu. Halen Yenigün, Eskigün adıyla; Vakit ise Mütevakkit adıyla çıkıyor. (**İstiklal: 20**)
2. Söke'de ikinci bir Rum ayaklanması başgösterdi. Akköy-Yoran'da Rumlar, bütün büyükbaş ve küçükbaş hayvanları toplayarak Sisam adasına götürdüler, Bir Türk tümeninin deposunu yağma ettiler. Ayvalık'ta da Rumlar gösteri yaptılar. Hapishaneyi basarak 60 Rum tutukluydu serbest bıraktılar. (**TİH** I: 136; **Şefik:** 15; **Gökbel:** 28; **Taçalan:** 176)
3. Ermeni Patriği Zafen Efendi, Mısır'dan İstanbul'a geldi. Kendisine Galata'dan Kumkapı'ya kadar gösteriler yapıldı. Patrik yarın törenle makamına

1919 – ŞUBAT

oturacak, Hükümet bir bildiriyle gösteriyi yasaya aykırı bulduğunu ve soruşturma açtığını açıklayacaktır. (**Vakit, YG, İleri, Mem, Tas.Ef, İstiklal:** 21)

4. Pontosçu Rumların çalışmalarına karşı koymak amacıyla Samsun'da Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Dernek Tokat'a gönderdiği bir yazıda şube açılmasını istedi. Prens Sabahattin'le Şerif Paşa'nın derneğin temsilcileri olarak seçildiğini bildirdi. 25 Şubat'ta bir şube açacak olan dernek, 20 Mart'ta kendini feshedecek, ancak Tokat Şubesi bağımsız bir dernek olarak varlığını devam ettirecektir. (**Asarkaya:** 11).
5. Tevfik Paşa Hükümeti, Danimarka'nın İstanbul elçisinden, savaş sırasında yapılan göçettirme suçlarını araştırmak için kurdukları soruşturma komisyonuna iki Danimarka yargıcının katılmasını istedi. Aynı istek, tarafsız devlet sayılan İsveç, Hollanda ve İspanya hükümetine de yapılacak, ancak İngilizler bu girişimi baltalayacaklardır. (**Şimşir 2:** 68)
6. Fransızlarla İngilizler Türk tutukluları nerede yargılayacaklarını tartışıyorlar. İngiliz diplomatı Derby, Paris'ten Londra'ya bildiriyor: "Fransız Hükümeti, İstanbul'da kurulacak Müttefiklerarası bir mahkemeyi Malta'ya tercih ediyor. Türkiye'nin işgal edilmemiş bölgelerinde Müttefiklerin sanıkları tutuklamasına karşı." İngilizlerin buna verecekleri cevap; "Malta'yı yalnız güvenli bir tutuklama yeri olarak tasarlıyoruz"! Fransızların itirazı kâğıt üzerinde kalacak, İngilizler, işgal edilmemiş yerlerde de tutuklama yapacaklar, bunları Malta'ya götürecekler, ancak yargılayamayacaklar ve Türk tutuklular İngiliz tutuklularla değiştirilecektir. (**Şimşir 2:** 47; **Jaeschke 2:** 176)
7. Adana'da toplanan Fransız İşgal Kuvvetleri Savaş Komitesi, Ermeni Lejyonlarından bir kısmının dağıtılmasını kararlaştırdı. Fransızların İskenderun'da kurdukları askerî mahkeme toplanarak ilk kararlarını vermeye başladı. Ermeni lejyonerlerinden biri 15 yıl küreği, ikisi 10, ikisi 8, biri 5 yıl, on kadar sivil de 1-2 yıl hapis cezasına çarptırılıyor. Adana'da, yurtlarına dönmüş Ermenilerle Müslümanlar arasında çalışmalar eksik olmuyor. Bir süreden beri, Ermenilerin toptan kesilecekleri söylentileri üzerine, şehirdeki Ermeni dükkânları kapanmıştı. 15-18 Şubat'ta gelen İngiliz Generali Laslie komutasındaki Hintli ve İngiliz alayı heyecanı kısmen yatıştırmıştı. Bu yılın sonuna kadar 120.000 Ermeni Çukurova'ya dönmüş olacak.)**Véou:** 42; **Ener:** 18; **Ener 2:** 33)
8. İstanbul'da gerici bir dernek daha: Cemiyet-i Müderrisin. İskilipli Atıf Hoca, Konyalı Hoca Atıf Efendi, Tahirülmevlevi Mustafa Sabri, Said-i Kürdi gibi bazı müderrisler tarafından kurulan dernek, daha sonra Teali-i İslam Cemiyeti adını alacaktır. (**İkdam:** 20; **Tunaya:** 462, **Akşin:** 319) ★ İstanbul'da Kürdistan Teâlî Cemiyeti kuruldu (**Himmetoğlu II:**53; krş. 22 Aralık'ta Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yardıma karar veren "Kürdistan Cemiyeti"; Seyit Abdülkadir Efendi başkanlığında kurulan dernek Diyarbakır, Bit-

1919 – ŞUBAT

lis, Elazığ'da şubeler açacak, görüşlerini Jin ve Kürdistan dergileriyle yayacaktır. Tunaya Derneğin Mayıs 1919'da kurulduğunu tahmin etmektedir. **Tunaya:** 429).

9. Afganistan Emiri Habibullah Han öldürüldü. Bir av gezisinde çadırında ölü bulunan Emir'i kimin öldürdüğü bilinmiyor. Habibullah'ın ölümü üzerine Nasrullah Han Celalabat'ta, Emanullah Han Kâbil'de emirlik ilan edecekler, yanındaki subaylar Nasrullah'ın kısa süren saltanatına son verecekler ve bütün ülke Emanullah Han'ın çevresinde toplanacaktır. Habibullah Han, İngilizlere dost bir siyaset izliyordu. Yeni yönetim ise İngilizlere karşı millî bağımsızlıkçı bir siyaset izleyecektir. (**Mem, Alemdar, İstiklal, İleri:** 26)

10. İngiliz Dışişleri, Balfour'un Paris'ten gönderdiği 17 tarihli yazısına cevap verdi. İtalya'nın Antalya'yı işgalinin doğru olmayacağını, bunun Yunanlıların İzmir'i işgaline kapı açacağını, İngiliz askerî gücünü sarsacağını, Türk misillemesine yol açacağını bildirdi. Balfour önceki gün, İtalyan temsilcisinin, İtalya'nın Antalya'yı işgal etmesi konusunda kendisini sıkıştırdığını yazmıştı. (**Akşin:** 259)

11. Dün İngiliz Dışişleri'ne gelen bir haber üzerine, bugün Memorial Hall'de Ayasofya Komitesi'nin yapacağı miting geri bırakıldı. Haberde, kilise yapılması kararı alınırsa, Türklerin Ayasofya'yı dinamitle havaya uçuracakları bildiriliyordu. (**Salışık:** 48)

12. İngiliz Karadeniz orduları Başkumandanı Milne'in raporu: "Nuri Paşa Batum'da bir İngiliz Savaş Divanı tarafından mahkûm edilecektir." Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa 7 Ağustos'ta bir Azerbaycanlı tarafından Batum'daki İngiliz hapishanesinden kaçırılacaktır. (**Jaeschke 1:** 18)

13. Hukuku Beşer'de Hasan Tahsin'in (Osman Nevres) yazısı: Asla unutmasınlar ki, Türk ölmedi, yaşıyor! Ve burayı Yunan'a vermeyecektir. Vermek isteyecek kuvvetle paylaşacak kozumuz var. Süngülerimiz, silahlarımız olmasa bile, asi ruhumuzla, coşkun kanlarımızla, hararetli vicdanlarımızla, sökülmeyen dişlerimizle bu memleketi savunacağız! (**Taçalan:** 173; **Kaplan** v.d. I: 67)

14. Fransız Başbakanı Clemenceau'ya suikast dezenlendi. Clemenceau yara alarak kurtuldu. (**YG. İstiklal, İleri:** 21)

15. **Tasviri Efkâr:** Basınımızın ilk zaferi (Matbuat Kongresi). **Eskigün:** Piyer Loti'nin Fransız Figaro'da Türkler lehinde yüce yardımı. "Bir an için daire-i vedadımızdan ayrılmış olan bu zavallılara en amansız hasımlarımızdan daha birahmane muamele edilmesin" -Yunus Nadi: Piyer Loti'nin sedası yine yükseldi. **Mütevakkit:** Düştü mü, düşecek mi? Durum gülmeye elverişli olsaydı Tevfik Paşa Kabinesi'nin yerini korumadaki ısrarına bol bol gülebilirdik. Onun bu kabinesine güvenen yok (Ahmet Emin). **Memleket'te**

1919 — ŞUBAT

İsmail Hami; Menfîler Kabinesi: Tevfik Paşa bu gidişle, üçüncü, belki de dördüncü kabinesini kuracaktır. **İleri:** Kabinede yeni istifalar olmamıştır... **İstiklal**'de Rauf Ahmet'in "Geleceğin uğursuzu" başlıklı yazısı bütünüyle sansür. **Alemdar:** Kuvvetli bir hükümet: Hürriyet ve itilaf son ümittir, iktidarı ele almalıdır. -Hürriyet ve İtilaf ile Başbakan arasında görüşmelere devam ediyor. **Türkçe İstanbul:** Kabine buhranı yoktur ve olamaz... "Matbuat Kanunu hakkında gazetelerin **Karagöz**'e bildirdikleri fikirleri. İkdam: "Patates ziraatı ve şalgam istihlakatı hakkında bir kanun yapısı idi daha..." Sabah: "Dedik ki, demiş idik ki, diyoruz ki bunları hep yapan o Talat, Enver, Cemal Talat, Enver, veya ki Enver Cemal ve Talat." Memleket: "Ben evvela kendime bir kanun isterim". Alemdar: "Canına yandığım! Ölüsü kandilli! Vay imanım vay'" Diğer gazeteler: Hısa hısa, yele yesa!..

20 — PERŞEMBE

1. İştirakçi Hilmi, 1910'da kurulan ve İttihat ve Terakki Hükümetince kapatılmış olan Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı, Türkiye Sosyalist Fırkası adıyla yeniden kurdu. İkinci Enternasyonal'e eğilimli parti, 1921'de 1 Mayıs gününü Amele Bayramı olarak ilan edecek, Tramvay grevini yönetecek, Hilmi, Hürriyet ve itilaf Fırkası ve Alemdar gazetesiyle iyi ilişkiler kuracaktır; kendisini değişmez başkan ilan edince parti bölünecek, Hilmi, 15 Kasım 1922'de bilinmeyen bir biçimde öldürecektir. Hilmi'nin İngilizlerden para aldığı söylenecektir. (**YG:** 18 "Tüzüğünü Hükümet'e takdim etti."; **İleri:** 24 "Teşkili Hükümet'çe tasdik edilmiştir."; **Tunaya:** II: 398; **Tunçay:** 70, **Darendelioğlu:** 30; **Tevetoğlu:** 70; **Çapanoğlu** 61; **Sencer:** 73)

2. Polis Genel Müdürlüğü yaptığı açıklamada av tüfekleri dışında bütün silahların üç gün içinde teslim edilmesini istedi. Sıkıyönetim bölgelerinde silah taşıma yasağının bakanlar kurulu kararı ile İstanbul'da da uygulanmasına karar verilmişti. (**Alemdar, İleri, İkdam:** 21)

3. Dün Afgan Emiri Habibullah Han'ın Celalabat'ta bir suikast sonucu öldürülmesinden sonra oğlu Emanullah Han, Kabil'de emirliğini ve Afganistan'ın bağımsızlığını ilan etti (**Cebesoy 2:** 190; İslam Ansiklopedisi: **Efganistan**).

4. Mersin bölgesinde Ermeni çeteleri, Tece köyünü sararak ateşe verdiler. Köyde toplu öldürmeler ve yağma yaptılar. Bu vahşete karşı çıkan köyün Ermeni sığırtmacı da öldürüldü. Olay Mersin'deki Müslüman halk arasında büyük gerginlik yarattı. (**KSİ:** 61)

5. Başbakan Tevfik Paşa, Savaş Bakanlığı'na yazısında General Allenby'nin emirlerinden şimdiye kadar hangilerinin yerine getirildiğini sordu ve getirilemeyenlerin de hemen uygulanmasını istedi... (**TİH** I: 103)

1919 — ŞUBAT

6. Dün Sürgünde olduğu Mısır'dan dönen Ermeni Patriği Zaven Efendi, Ermenilerin düzenlediği törenlerle ve gösteriler arasında makamına oturdu. Zaven Efendi, İtilaf Devletleri'nin siyasetine uygun olarak Türk Kurtuluş Savaşı aleyhine çalışacaktır. (**YG:** 21; **Vakit, İleri:** 22)

7. İtilaf Devletleri'nin İzmir temsilcileri Vali Nurettin Paşa'ya "Polis ve Jandarmanızı bizim kuvvetlerimizle güçlendirelim" teklifini yaptılar. Nurettin Paşa: "Yunanlı kışkırtıcılara imkân bırakılmazsa, hiç bir fiilî yardıma ihtiyaç kalmaz" cevabını verdi. (**TİH** I: 137)

8. Milne, raporunda, izmir'de Yunan işgalinden korkulduğunu bildirdi. Milne Savaş Bakanlığı'na gönderdiği raporda, İzmir Yunanistan tarafından işgal edildiği takdirde, Türklerin ayaklanmasının beklendiğini de yazdı. (**Bel.** XXXII: 568) ★ Curzon'un Lordlar Kamarası'ndaki konuşması: Türk ırkının elbet de bir yurdu olmaya devam etmelidir (**Kürkçüoğlu:** 63). ★ Viscount Bryce, Küçük Asya, Ermenistan ve Suriye'de "Türk Vahşeti"nin yok ettiği uygarlıkların yeniden bağımsızlığına kavuşabilmesi için İngiltere'nin yardım etmesini istedi. (**Kürkçüoğlu:** 66).

9. Padişah, evinde bulunamayan Enver Paşa'nın amcası ve eski Doğu Orduları Grubu Kumandanı Halil Paşa'ya karşı cezaî takibata geçilmesini, Paşa'nın Özel Harp Divanı'nda yargılanmasını bir irade ile emretti. Halil Paşa 2 Nisan'da tutuklanacak, 8 Ağustos'ta hapishaneden kaçarak Sivas'a Mustafa Kemal'in yanına geçecek, ondan aldığı talimatla Sovyetlerle temas etmek üzere Kafkasya ve Rusya'ya gidecektir. (**TV:** 3480)

10. **İkdam:** Geçinme buhranı. **Türkçe İstanbul:** İttihat ve Terakki hortlayacak mı? (**Jaeschke** 1: 18) **İstiklal:** Kilis Türktür, Türk kalmak istiyor. -Portekiz ayaklanması. **İleri:** Yemen'deki birliklerimizi silah bırakmaya davet için memur gidiyor. -Büyük ricalden Millî Blok isminden bir parti kuruluyor. **Memleket:** Kimin etrafında toplanmalı? Kanunî devrinde değiliz. Millet etrafında toplanmalıyız. **Mütevakkit**'te Ahmet Emin. Millî birlik kabinesi kurulmalı. Buna İttihatçılar alınmamalı. **Eskigün**'de Yunus Nadi, Ali kemal'e cevap veriyor: Mugalataya mukabele.-Büyük İngiltere donanmasının devrîâlem seyahati. -**Ses**'in (Balıkesir'de haftalık olarak yayımlanıyor.) İstanbul "yazıcı"sı İstanbul'un durumunu anlatıyor. Divanharplerde yalnız Ermenilerin davalarının görüldüğünden, Türklerin davalarının dinlenmediğinden yakınıyor. "Ne yapacaksın, Ecnebiler böyle istiyor. Bu günler Ermenilerin ve Rumların günleridir". -İlimizdeki Ermeni vatandaşlarımızdan bazıları mallarını mülklerini satmaktadırlar. Bir Ermeni komitesinin onları Van ve Adana'da kurulacak Ermenistan'a göçe teşvik ettiğini işitiyoruz. *15 günlük mizah dergisi **Diken**'in 9. sayısı: Sulh Konferansı yolunda: Herkes hazırlığını bitirmiş hukukunu müdafaaya gidiyor. Biz hâlâ aramızda boğazlaşmakla meşgulüz.

1919 — ŞUBAT

21 — CUMA

1. Müttefiklerin 1915 ve 1916'da Türkiye kıyılarına koydukları deniz ablukası kaldırıldı. Yüksek Konsey ablukayı kaldırma kararını 6 Şubat'ta almıştı. (**Tİ, Alemdar, İleri, Hadisat:** 27)

2. 6. Ordu Kumandanlığı'ndan alınan Ali İhsan paşa, Nusaybin'den istanbul'a hareket etti. 6 Şubat'ta 6. Ordu 13. Kolordu'ya çevrilmiş, komutanlığına da Albay Cevdet Bey atanmıştı. Ali İhsan Paşa, 17 Şubat'ta komutayı devretmişti. Ali İhsan Paşa, 2 mart'ta İngilizlerce tutuklanarak Malta'ya götürülecektir. (**Sabis:** 19; **TİH** I: 102)

3. Afganistan'ın Celalabat şehrinde Nasullah Han emirliğini iian etti. Önceki gün, bilinmeyen kişilerce öldürülen kardeşi Habibullah Han yerine tahta geçtiğini ilan eden Nasrullah'ın bu hükümdarlığı bir hafta sürecek, emrindeki subaylar 27 Şubat'ta onu tahtından indirerek, başkentte Afganistan'ın bağımsızlığını ilan etmiş olan Emanullah'ın çevresinde toplanacaklardır. (İslam Ansiklopedisi: **Efganistan**)

4. **Memleket:** Birbirleri aleyhine dua eden İttihatçılar ve İtilafçılar. Allah ikisinin de duasını kabul etsin. Kabine bunların dışında tarafsız kişilerden kurulmalıdır. **İstiklal:** Devlet buhramından hazer (sakınış) -Tarımımız geçen yıldan eksiktir. **Alemdar:** Hükümet buhranı devam edecek mi? Başbakan boş bakanlıklara Hürriyet ve İtilaf'tan atamalar yapmak istemişse de parti ileri gelenlerinden hiç biri kabul etmemiştir. Hükümet buhranı devam etmektedir. **Sabah:** İttihat ve Terakki'nin mahiyeti. **Eskigün'**de başyazı tamamen sansür. -Ali Kemal'in Abdülhamit'e 1900 tarihli bir jurnali (İleri'den; 22: bu konuda imzasız yorum.) **İleri:** Clemenceau'ya dün Paris'te suikast. (22: Suikasttan dünya nefret ediyor). -Üç gün süreyle silahların toplanması yarın başlıyor. **İkdam:** Silahlar polise teslim edilecek. **Türkçe İstanbul:** Bolşevikler mağlup.

22 — CUMARTESİ

1. Maraş İngilizler tarafından işgal edildi. Çoğu Hintli olan bir süvari alayı şehre girdi. halk, Narlı dolaylarındaki Aksu köprüsü'nü yaktı. 1915'te sürülmüş Ermeniler de dönmeye başladı. Şehir Fransız ve İngilizler arasında yapılan bir anlaşma ile 29 ve 30 Ekim günlerinde Fransızlara devredilecektir. Antep ve Çukurova ise 17 Aralık'ta işgal altına alınmıştı. Maraş, 12 Şubat 1920'de kurtarılacaktır. (**TİH I:** 78; TV: 13, 50; **Gnkur:** 49)
2. Başbakan Tevfik Paşa'nın bugünkü gazetelerde yayımlanan demeci: İstifa edenlerin yerine bağımsız bakanları atayacağız. İngiltere, Fransa, İtalya ve onların Yüksek Komiserleriyle ilişkilerimiz mükemmeldir. yeni kurulan partiler İttihat ve Terakki ile ilgileri olmadığını ilan ediyorlar. Üyeleri arasında ilgili olanları görürsek takip edeceğiz. Hürriyet ve İtilaf'la Sulh ve Selamet

1919 — ŞUBAT

gelişecek gibi görünüyor. İç durumumuz düzeliyor. Valileri değiştirdik. (**Fransızca İstanbul'**dan, **İstiklal, Alemdar, Sabah**)

3. İzmir Valisi Nurettin Paşa, şehirde heyecanın artması üzerine Harbiye Bakanlığı'ndan soruyor: İzmir'i Yunanlılar işgal edecekmiş, doğru mu? (Yarın verilecek cevap: "Uydurma" (!) **TİH** I: 138)

4. Teceddüt Fırkası, teşkilatına genelgesinde, partinin mal varlığına Hükümetçe elkonulmasının kanunsuz olduğunu ileri sürdü.Teşkilatın korunmasını, gereken yerlerde kulüpler kurulmasını istedi. Partinin İzmir Mesul Müdürü Celal Bey'e (Bayar) gönderilen yazıda da belediye seçimlerinde gösterilen başarıdan dolayı teşekkür edildi. (**Tunaya** II: 131)

5. İngiliz Yüksek Komiseri Webb'in raporu: Yeni tutuklamalar için çaba harcıyorum... (**Jaeschke 1:** 18)

6. Macaristan'da halk ayaklanması başladı. Bela Kun 21 Mart'ta bir hükümet kuracak, ancak Romanya'nın saldırısı ve ülkeyi ele geçirmesi üzerine 1 Ağustos'ta ülkeyi terketmek zorunda kalacaktır.

7. Fransız Doğu Orduları Komutanı d'Esperey Rum Patrikliğini ziyaret etti (**İstiklal:** 23, 24; **Alemdar:** 24).

8. İzmir'de yayımlanan İtilafçı **Musavat:** Her İzmirli, memleketin son karış toprağı için kanının son damlasını bile dökmeğe hazırdır. **Le Temps'**da Renan'ın konuşması: Yunan mucizesi. **Eskigün:** Ali Kemal'in jurnalleri. -Hint Müslümanları'nın Türkiye lehinde tezahüratı. Delhi'de Hindistan Millî meclisi'nin müzakereleri. **İkdam:** İhtiyar Kaplan Clemenceau'ya karşı suikastın neticesi, **Tasviri Efkâr'**ın başyazısı bütünüyle sansür. **Memleket:** Mahmut Sadık Bey'e açık mektup: Sabah başyazarı Ali Kemal'i cemiyetimizden (Matbuat Cemiyeti'nden) çıkarınız. **İleri:** Bir fazilet heykeli Ali Kemal Bey! **Alemdar,** Celal Nuri-Ali Kemal çekişmesinde Ali Kemal'i tutuyor. Refi Cevat, Ali Kemal'in Abdülhamit'e taraftar olduğunun söylenemeyeceğini yazıyor. **Karagöz'**de yarım sayfa sansür.

23 — PAZAR

1. 12 Şubat'ta kurulmuş olan Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti kurucularının ve ilçe delegelerinin katıldığı büyük kongresini yaptı. Başkanlığını Müftü imameddin Efendi'nin yaptığı kongreye Trabzon'un bütün ileri gelenleri katılıyor. Kongre İttihatçılarla İtilafçıların çekişmesine sahne oldu. İttihatçılar ağır bastı. Barutçuzade Faik Ahmet başkan seçildi. Trabzon ve çevresinin Rum ve Ermeni egemenliğini istemediğini anlatmak için Avrupa'ya bir kurul gönderilmesi kararlaştırıldı. Dernek Erzurum Kongresi'ne kalabalık bir delege grubuyla katılacak, daha sonra İtilafçılar Padişah, İttihatçılar ise Enver Paşa'nın etrafında toplanmakta diretecekler ve Trabzon ileri gelenlerinin tutumu yüzünden burada Ankara'nın egemenliği uzun

1919 — ŞUBAT

süre kurulamayacaktır. Dernek ikinci kongresini 28 Mayıs'ta yapacaktır. (**Karabekir 2:** 44; **Tunaya:** 506; **İstiklal:** 25, tarih belirtmeksizin; **BTTD** 36: 6; **Goloğlu 1:** 18 ve **Tansel** I: 144 "13 Şubat"; Goloğlu: **Millî Mücadele'de Trabzon:** 17)

2. İzmir'de Rumlar, polis memuru Hamza Efendi'yi öldürdüler. Cenazesi yarın büyük bir törenle kaldırılacak. (**Mem:** 25; **Taçalan:** 175) ★ Cavit Bey, Bekirağa Bölüğü'ndeki arkadaşlarını ziyaret etti. "Ne murdar bir yer, pis rutubetli koğuşlar... Memleketin yüksek simaları en adî mevkuflarla karşı karşıya bulunuyorlar ve bir koridorda dolaşıyorlar." (**Tanin:** 21.10.1945)

3. İtalya'nın İzmir temsilcisi, Nurettin Paşa'yı ziyaret ederek İzmir'in Yunanlılara verileceğini haber verdi "İtalyan yönetimine taraftar olduğunuzu gösteriniz!..." dedi. Nurettin Paşa "Şimdilik hiç bir devletin denetimine girmeyi düşünmüyoruz" karşılığını verdi. (**TİH** I: 132; **Akşin:** 261, **Tansel** I: 170) ★ Nurettin Paşa'nın Savaş Bakanlığı'na dün yönelttiği soruya cevap geldi: İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberi uydurmadır. Hıristiyan çoğunluğu sağlamak için çıkarılmıştır... (**TİH** I: 138; **Tansel:** I: 170)

4. İngilizler Batum'da 5. Kafkas Tümeni Komutanı Albay Mürsel Bey'i (Bakû) tutukladılar. 27 Şubat'ta 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa onun haksız yere tutuklandığını yazacak, 12 Haziran'da Dışişleri Bakanı Safa Bey, İngiliz Yüksek Komiseri'nden Mürsel Bey'in Türk makamlarına teslimini isteyecektir. (**TİH** I: 168).

5. Karadeniz bölgesinde toplanan bazı Rum ileri gelenleri Rum Karadeniz Cumhuriyeti kurulması için çalışmayı kararlaştırdılar. Binyatoğlu, Kolossi, Theodis imzalarıyla bu istek İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine de bildirildi. ★ H.Smith'in raporuna göre Türkler, yenildiklerini ve Yunanistan'ın muzaffer büyük devletlerin bir müttefiki olduğunu o kadar az idrak edebilmişler ki, Muhacirin Müdürlüğü, 1914'deki anlaşma gereğince Rumların Türkiye'ye dönemeyeceğini ileri sürüyormuş. Smith, Yunanistan'dan gelme 91.000 Türk'ün Aydın ilinde yerleştirildikleri evlerden çıkarılıp bunların Yunanistan'dan gelecek eski sahiplerine geri verilmesini önerdi. (**Akşin.** 310)

6. Teceddüt Fırkası'ndan Maraş heyet-i merkeziyesi'ne gönderilen yazıda, Hükümet'in Teceddüt Fırkası'nı tanımadığından, İttihat ve Terakki'nin mallarına el koyma kararından yakınılarak mebus seçiminde güvenilir kişilerin kazanması için çalışılması istendi (**Tunaya** II: 131).

7. Adana İşgal Kuvvetleri Kumandanı İngiliz generali Lezlie, yanındakilerle birlikte şehre geldi. Vali tarafından karşılandı. Yerine 3 mayıs'ta Mac (A.Mudge) geçecek. (**İstiklal:** 7 Mart) ★ Yunanlılar Edirne'ye bağlı Karaağaç'ı işgal ettiler. Karaağaç 15 Eylül 1923'te Türkiye'ye geri verilecektir. (**Gnkur:** 24)

1919 — ŞUBAT

8. 11 Şubat'tan beri yayınını Eskigün adıyla sürdüren **Yenigün,** bugün asıl adını kullanmaya başladı. Yunus Nadi: Hükümet'in varlığı ile yokluğu bir. Ondan kimse memnun değil (Yazının yarısı sansürlü) -Boğazlıyan tehciri davasının 9. duruşması. Tasviri Efkâr: Muhafazakârlar birleşmiyorlar. **İkdam**'ın başyazısı bütünüyle sansür. -Yozgat tehcir ve taktilinin 9. duruş masi. -Reji fabrikalarında bir grev. **Mütevakkit:** Muallimlerin maaşları. Genel Mecliste, sefaletten kurtarılmalarını isteyen telgrafları ele alındı. İtibar-ı Millî Bankası'ndan 30 bin lira borç alınmasına karar verildi. **Memleket:** İzmir (sansürlü): Yüzde 83 Müslüman, yüzde 8-15 Rum... **İleri:** Fransız Hükümeti de ticarî ilişkilere izin vermiştir. -Amerika'dan İstanbul'a yakında 200.000 çuval un geliyor. -Kabine buhranı. **İstiklal:** Hükümet muamması. -İskenderun ile Basra arasında kanal açılıyor. -Matbuat arasında birinci dava. Celal Nuri, örtülü ödenekten para aldığı yolundaki yayını üzerine Ali Kemal Bey hakkında dava açmıştır. Davaya dün başlandı. **Sabah:** Şerif Paşa'nın muhtıraları. **Le Petit Parisien**'de Venizelos'la yapılan görüşme: "Barış Konferansı, Adalardan başka Bursa ve Aydın illerini de Yunanistan'a vermelidir."

24 — PAZARTESİ

1. Kabinesinde değişiklikler yapan Tevfik Paşa, üçüncü hükümetini kurdu. Hükümet'e İngilizcilerin yanında Fransızcıları da aldı. Yeni Hükümet, iktidara geçmeye hazırlanan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı tatmin etmedi. Tevfik Paşa, ilk hükümetini 11 Kasım'da, İkinci hükümetini ise 13 Ocak'ta kurmuştu. 3 Mart'ta başbakanlıktan çekilerek yerini Damat Ferit Hükümlerine bırakacak. Damat Ferit, Ali Rıza Paşa, Salih Paşa, yeniden Damat Ferit Hükümetlerinden sonra 21 Ekim 1920'de dördüncü hükümetini kuracaktır. (**TV:** 3482; **İleri, İstiklal, Tas. Ef, Sabah, İkdam:** 25; **Vakit:** 25, 26; **Alemdar:** 26; **Mem:** 25, 27; **Göztepe:** 101; **Türkgeldi 1:** 184)

2. Üçüncü Tevfik Paşa Hükümeti... **Başbakan** Tevfik Paşa, **İçişleri:** Reşit Bey (Avrupa'dan gelinceye kadar, vekâleten İzzet Bey), **Dışişleri:** Yusuf Franko Paşa, Harbiye: Emekli Topçu Livası Ali Ferit Paşa, **Maliye:** Atâ Bey, **Adliye:** Üryanizade Cemil Molla, **Bayındırlık:** Şevket Turgut Paşa, **Ticaret ve Ziraat:** Abdullah Bey, **Danıştay Başkanlığı** (vekâleten) Cemil Molla; **Posta Telgraf Telefon:** Ethem Bey. Şu dört Bakan ise yerlerini korudular: **Şeyhülislam:** İbrahim Efendi, **Bahriye:** Ali Rıza Paşa, **Eğitim:** Yusuf Ziya Paşa, **Evkaf:** İzzet Bey. (TV: 3482; **İleri, Sabah, Tas.Ef, İstiklal, İkdam, Vakit:** 25; **YG, Alemdar:** 26; **Göztepe:** 101; **Akşin:** 172;**Tanin:** 23.10.1945)

3. Senato Başkanı Ahmet Rıza Bey'in başkanlığında Senato'da toplantı yapılarak Ateşkes döneminin ünlü bazı kişileri tarafından Vahdet-i Milliye Heyeti adıyla bir dernek kuruldu. Başlıca kurucuları Ahmet Rıza Bey, Çürüksulu

1919 – ŞUBAT

Mahmut Paşa, Abdurrahman Şeref Bey. Tevfik Paşa Hükümetine karşı olan Ahmet Rıza ve arkadaşları, bir süreden beri Hükümet aleyhine bazı girişimlerde bulunuyorlardı. 28 Ocak'ta Ahmet Rıza Bey, Senato'da, Hürriyet ve İtilaf'la Sulh ve Selamet'in katılmadığı partilerarası bir toplantı yapmıştı. Amerikan mandası isteyecek olan Vahdet-i Milliye'nin fazla bir siyasî etkinliği olamayacaktır. (**İleri:** 20; **Vakit, İstiklal:** 25; **YG:** 26)

4. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ileri gelenlerinin sürgünden dönüşleri devam ediyor. Gümülcineli İsmail Bey, İstanbul'a geldi. Kütahya eski Mebusu Ferit Bey de döndü. (**YG:** 25; **Alemdar:** 25 "Gümülcineli ihtiyarî sürgününden döndü. İttihatçıları tir tir titretmişti. 'Ümitsiz olmayalım, kesin icraat hükümetine ihtiyaç var' dedi. Hürriyet ve İtilaf'ın toplantısında hazır bulundu.").
5. Dün Rumlar tarafından öldürülen polis memuru Hamza Efendi için İzmir'de büyük bir cenaze töreni yapıldı. Birçok kuruluşun katıldığı tören, Yunanistan aleyhine bir gösteri halini aldı. Şehrin Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberlerinin yoğunluk kazanması üzerine, İzmir'de Türklerin sinirleri iyice gerilmiş bulunuyor. (**Mem:** 25; **Taçalan:** 175; **Islahat** 27'de Hamza Efendi için manzume. (**Kaplan v.d.** I: 71)
6. İngiliz Yüksek Komiserliği, Başbakan'a yazdığı mektupta, Kayseri Mutasarrıfı'nın derhal değiştirilerek yerine İngilizlerin isteklerini yerine getirecek birinin atanmasını istedi; Ankara'da hemen bir düzelme olmazsa, oradaki memurların da görevlerinden alınmasını isteyeceklerini bildirdi. Hükümet yarından sonra vereceği cevapta, isteğin yerine getirildiğini bildirecektir. (**Akşin:** 162)
7. Türkiye, Rusya, İran, Mısır, Suriye, Avrupa ve Amerika Ermenileri temsilcilerinden meydana gelen Ermeni Birliği Kongresi toplandı. Altı kişilik temsilciler kurulunun başkanlığına Bogos Nubar Paşa getirildi. Nubar paşa Ermenistan Cumhurbaşkanı Aharonyan ile birlikte Avrupa'da Ermeni isteklerinin propagandasını ve Ermenilerin temsilciliğini yapacaktır. (**Tansel** I: 121)
8. Veliahd Abdülmecid Fransız **Petit Parisien** gazetesi muhabirine verdiği demeçte Fransa'ya dostluk gösterdi ve Ermeni kırımını kınadı (**Sabah, İkdam, Tas.Ef,Alemdar:** 26).
9. Bugün görevi sona eren Harbiye Nazırı Ömer Yaver Paşa'nın Kâzım Karabekir'e Erzurum'a gitmek üzere hazır bulunmasını isteyen yazısı. Karabekir 12 Nisan günü 15. Kolordu Komutanı olarak İstanbul'dan ayrılacaktır. (**Karabekir** 1: 12)
10. İngilizler, Urfa'ya bağlı Birecik'i işgal ettiler. İngilizler burayı 4 kasım'da boşaltacaklar fakat aynı gün kasabaya Fransız kuvvetleri girecektir. (**Gnkur:** 58; krş 27)

1919 — ŞUBAT

11. Trabzon'da kurtuluş yıldönümü törenleri yapıldı. (**Jaeschke 1:** 18) Trabzon, 17 Nisan 1916'da Rus işgali altına girmiş ve geçen yıl bugün kurtarılmıştı. (**Gnkur:** 55)
12. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Hemen bir millî şûra seçilmelidir. **Memleket**'te İsmail Hami: Mezhep genişliği. Dördüncü kuvvet erkânına: Dünya'nın hiç bir yerinde böyle bir Wilson Prensipleri cemiyeti düşünülemez ki, kurucularından birinin adı Ahmet Emin olduğu halde, üyeleri arasında hâlâ bir de Ali Kemal adı bulunabilsin! **Alemdar**'da Refi Cevat, İstiklal başyazarı Rauf Ahmet'in bir merkez kabinesi kurulması isteğine karşı çıkıyor. Bakanların partilerin programından ayrılamayacaklarını, azınlıkların temsil edilmesinin de mümkün olmadığını bildiriyor. -İki necip sima: Paris'te Türk haklarını savunan büyük simalarımızdan Sebahattin Bey ve Şerif Paşa. **Sabah**'ta Ali Kemal: "Yenigün", eski oyun: İttihat ve Terakki paçavrası. **Söz:** 1918 İlkbaharındaki Ermeni zulümleri hakkında Rus mektupları (**Jaeschke 1:** 18).

25 — SALI

1. İtilaf devletleri'nin karma polis kuvvetleri İstanbul'da göreve başladı. Yüksek Komiser Vekili Webb, asayişin bozuk olmasını bahane ederek İstanbul'da müttefiklerin polis örgütü gerektiğini 14 Aralık'ta hükümetine bildirmiş, 3 Ocak'ta Calthorpe, hükümetinden, yakalanacak Türlerin işgal kuvvetlerince yakalanması iznini istemişti, 11 Ocak'ta İngiliz Hükümeti, İstanbul'da polis ve sağlık örgütüne el konulmasını emretmiş, bu durum 17 Ocak'ta General Wilson tarafından İstanbul Hükümeti'ne bildirilmişti. İstanbul Hükümeti de 30 Ocak'ta bu durumu memnunlukla karşıladığı cevabını vermişti. (**Jaeschke 1:** 18)
2. Karadeniz Türkleri Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti Tokat Şubesi açıldı. Derneğin Merkezi 19 Şubat'ta Samsun'da açılmıştı. Merkez 20 Mart'ta kendini feshedecek, Tokat Şubesi ise bağımsız bir kimlik kazanarak Tokat Müdafaa-i Hukuk Ceniyeti adıyla çalışmasına devam edecektir. (**Asarkaya:** 12)
3. Fransız Doğu Orduları Başkomutanı d'Esperey, İçişleri Bakan Vekili İzzet Bey'e tutuklanmasını istediği kişilerle ilgili 36 kişilik bir liste daha verdi. Listede eski bakanlar da var. Hükümet bu bakanların İngilizler tarafından tutuklanmaması için, Anayasa'ya aykırı olduğu halde bunların da yargılanması konusunda bir kararname çıkaracak, Padişah kararnameyi imza etmeye çekinecek, gelişen olaylar Tevfik Paşa Hükümeti'nin 3 Mart'ta istifa etmesiyle sonuçlanacaktır. (**Akşin:** 174)
4. İtilaf Devletleri, Türkiye'den en fazla payı koparabilmek için kendi aralarında sürtüşmeye devam ediyorlar. Curzon, Fransa'ya, d'Esperey'in İstanbul'da bir yetkisinin olmadığını yazdı. İtilaf Devletleri'nin Türkleri tutuklama yetkisinde diretti. Sürgün yeri olarak Fransa Malta'yı kabul etmiyorsa başka bir yere de razı olacaklarını bildirdi. ★ Midilli'deki İngiliz konsolos

1919 — ŞUBAT

vekilinin raporu: İzmir'de yerleşmiş İngilizler Rumlarla olan ticarî rekabetleri yüzünden Türklerle el ele veriyorlar. İtalyanlar da böyle. Bu durum Türklere cesaret veriyor. ★ Dışişleri Bakanı Balfour, 5 Şubat tarihli talimata göre suçluların iadesini istemesini, İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'tan istedi (**Jaeschke 1:** 18, **2:** 27)

5. Her an Paris'e çağrılmayı bekleyen Hükümet, Barış Konferansı'na sunulmak üzere bir muhtıra hazırladı. 12 maddelik muhtırada, Savaşa girilmesi suçunun millete değil, İttihat ve Terakki Fırkası'na ait olduğu, bu parti ileri gelenlerinin cezalandırılacağı, katliâmı önce Ermeni çetelerinin başlattığı ancak İttihat Terakki Hükümeti'nin gafleti sonucu zarar gören Ermenilere yardım edileceği, Gümülcüne, Doğu'da üç il, Güney'de Kerkük, Musul, Halep, Lazkiye'den geçen sınır içinde bağımsız bir Türkiye'nin kurulması, kapitülasyonların kalkması, Türkiye'de Ermeni yurdu kurulamayacağı, ancak Doğu'da sınır düzeltmesi yapılabileceği, Arap memleketlerine geniş bir idari özerklik verilebileceği, Türkiye'de ve Arabistan'da halife-padişahın siyasi bağımsızlığa sahip olması, Halifeliğin Osmanlı hanedanında bırakılması gerektiği, belirlenecek sınır içindeki yerlere düşen borçların ödeneceği, Boğazların'ın açık olacağı belirtildi ve işgal edilen yerlerin boşaltılması istendi. (**Gökbilgin** II: 219)
6. 29 Ocak'ta Alman askerlerinin ilk kafilesi ile birlikte İstanbul'dan ayrılmış bulunan General Liman Von Sanders, Francet d'Esperey'in isteği üzerine Malta'da tutuklandı. Sanders 21 Ağustos'ta serbest bırakılacak (**Sanders:** 358)
7. Birliği dağıtılmış olan Kafkas Rum Tümeni Kumandanı General Ananyo, Trabzon Rum Metropoliti Hrisantos'a bir mektup yazdı; seçme subayları ve erleriyle hizmete hazır olduğunu, Trabzon'a gelebileceğini belirterek cevap istedi, (**PM** I. ks: 118)
8. Bir süredir Muvakkit, Mütevakkit adlarıyla yayın yapmakta olan **Vakit,** asıl adını kullanmaya başladı. -Tevfik Paşa riyasetinde, yeni bir bakanlar kurulu. **Yenigün**'de Ali Kemal aleyhinde yayın devam ediyor. Yunus Nadi, onun Ermeni kırımı olayları konusundaki yazılarını ele alarak milleti jurnallediğini yazıyor: "Yalancı pehlivan." - Wilson ilkelerine göre Mamuretelaziz (Elazığ): 446.379 Türk, 19.609 Türk olmayan. **İstiklal:** Yeni kabine kuruldu. -Çar İkinci Nikola ve ailesinin akıbeti. **İkdam:** Çar ailesi nasıl katlolundu? **İleri:** Bavyera'da bir Sovyet hükümeti teşkil ediliyor.

26 — ÇARŞAMBA

1. Söke Rumlarının 7 gün önceki ayaklanmasını bastırmak üzere Ödemiş'ten bir alay gönderildi. Silahlarını bırakarak yurdu terketmeleri konusunda isyancılarla anlaşma yapılacaktır. 19 Şubat'ta Akköy-Yoran'da Rumlar, bütün büyükbaş ve küçükbaş hayvanları toplayarak Sisam'a göndermişler, bir

1919 — ŞUBAT

Türk tümeninin deposunu yağma etmişlerdi. (**Şefik** I: 14; **YG:** 4 Mart "Aydın ilindeki şekavet ve Söke'deki cinayet").

2. Paris Barış Konferansı'nda Ermeni sözcüsü Bogos Nubar Paşa ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Aharonyan tezlerini açıkladılar: Çukurova, Kars, Erzurum, Bitlis, van, Diyarbakır, Harput, Sivas, Ardahan'la Trabzon'un bir kısmı Ermenistan'a bırakılsın. Ermenistan 20 yıllık süre için manda altına alınsın... (**TİH** III: 9; **Bayur:** 34; **Sonyel:** 22; **BTTD** 35: 40; **Akyüz:** 82; **Jaeschke 2:**41; **Bıyıklıoğlu:** 4; **Evans:** 129; **Karacebe:** 70) ★ Konsey'de Yahudi temsilcileri de tezlerini açıkladılar. İlerde İngiliz Milletler Topluluğu'na girecek özerk bir Yahudi yurdu istediler. (**Evans:** 130; krş. 27 Şubat)
3. Doğrudan doğruya bir hükümet kurmak isteyen ve Tevfik Paşa'nın bir emri-vaki ile yeni hükümeti kurmasından hoşlanmayan Hürriyet ve İtilaf Fırkası bir açıklama yaparak, yeni kabinenin bir Hürriyet ve İtilaf kabinesi olmadığını, partinin Hükümet'le hiç bir ilişiğinin bulunmadığını ilan etti (**Alemdar:** 27)
4. Hükümet, İngilizlerin 24 tarihli isteklerine cevap vererek Kayseri Mutasarrıfı ve Ankara Valisi'nin değiştirildiğini haber verdi. Yüksek Komiser, Başbakanlıktan mutasarrıfın derhal değiştirilmesini istemiş, Ankara'da durum düzelmezse buradaki memurların da değiştirilmesini isteyeceklerini bildirmişti. (**Akşin:** 162)
5. **İstiklal:** Tevfik Paşa'nın üçüncü denemesi. -Seçkin kumandanlarımızdan Ali İhsan Paşa İstanbul'a geliyor. Önemli bir makama atanacağı söyleniyor (!) **Sabah:** Abdülmecit'in Petit Parisien'e 24 tarihli demeci. **Memleket:** Matin gazetesinin başyazarı: Wilson Bolşevizm düşmanı. **Vakit:** Abdülmecit'in demeci. -Yeni bakanların özgeçmişleri. **Yenigün**'de Yunus Nadi gene Ali Kemal'e çatıyor. -Millî vahdet ve gayrete doğru. -Dış ticaretimiz başlarken (İstatistik). **İleri:** İttihat ve Terakki merkezi, İtilaf jandarmasına verildi. -Afgan Emiri'nin katledildiği haber veriliyor (bkz. 19). -Tevfik Paşa'nın dördüncü sadrazamlığı... **Tasvir Efkâr:** Amerika'dan üç vapur un geldi **Karagöz:** Bekirağa Bölüğü'ndeki misafir-i kiram şu romanları okuyorlarmış: Üç Silahşörler, Matmazel Yüz Milyon, Kırmızı Cüzdan, Arsen Lüpen'in Sergüzeştleri, Fantoma, Para Sevdası, Hayal içinde, Hayat-ı Muhayyel...

27 — PERŞEMBE

1. İngilizler Urfa'nın Birecik kasabasına işgal ettiler (**TİH** I: 104; **Tansel** I: 67; **Gökman:** 99, krş.24)
2. Bahriye Nazırı Ali Rıza Paşa, Hükümet'ten istifa etti. Ali Rıza Paşa'nın d'Esperey'in isteği üzerine Hükümet'in eski bakanları tutuklamak ve Anayasaya aykırı olarak divanıharplerde yargılamak isteyişi yüzünden istifa ettiği sanılıyor. 3 Mart'ta da Tevfik Paşa Hükümeti bütünüyle çekilerek yerini Damat Ferit Kabinesi'ne bırakacaktır. (**Mem:** 28; **YG, Hadisat:** 1 Mart)

1919 – ŞUBAT

3. Bahriye Eski Nazırı Rauf Bey, askerlikten emekliliğini istedi. Rauf Bey, Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalayan Türk kurulunun başkanıydı. Hamidiye kahramanı olarak anılan Rauf Bey, 24 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılarak Bandırma'ya, oradan Ankara yolu ile Amasya'ya gidecek, Mustafa Kemal'le buluşacaktır. (**Cebesoy 1:** 67; **Yak.Tar.** II: 403; **Akşin:** 194)

4. 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa, Beşinci Kafkas Tümeni Komutanı Albay Mürsel Bey'in İngilizler tarafından Bakû'da 23 Şubat'ta tutuklanması üzerine, Erzurum'dan Hükümet'i yeniden uyardı: Yabancı bir hükümet kumandanlarımızı rastgele tutuklayacak ise halimiz neye varacaktır? Bunlara son verilmesi için ciddi teşebbüslerde bulununuz. Hiç olmazsa şeref ve namusumuzu kurtarmak için direnelim. (**TİH** I: 221; **Şimşir 2:** 35)

5. İngiliz Askerî Ateşesi General Deedes'in raporu: Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İngiltere Elçiliği'nin desteğini sağlamak için birçok girişimde bulundu. Bu hükümetin Ermeni kırımı ve Rum sürgünlerinden sorumlu olanları cezalandıramayacağını, bunu kendi partilerinin yapabileceğini söylediler. Bu konuda enerjik davranacak bir hükümeti, enerjik olmayacak hükümete tercih edeceğimizi söyledik... (**Şimşir 2:** 67; **Akşin:** 185) ★ Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: Türkler tarafından eş olarak tutulan Ermeni kadınlarının kurtarılması güç bir meseledir.Bu kadınlar 4 yıl birlikte yaşadıkları, kimseleri terketseler bile, nereye döneceklerini, akrabalarından kimlerin hayatta olduğunu, geri dönerlerse nasıl karşılanacaklarını bilmemektedirler. Bir de çocuklar meselesi vardır. (**Jaeschke 2:** 40)

6. Afganistan'ın Celalabad kentinde ayaklanan subaylar, Nasrullah Han'ın bir haftalık emirliğine son verdiler. Habibullah Han'ın 19 Şubat'ta öldürülmesi üzerine kardeşi Nasrullah Han Celalabat'ta, oğlu Emrullah Han ise başkent Kâbil'de emirliklerini ilan etmişler, Emanullah Han, Afganistan'ın bağımsızlığını ve İngiltere'ye karşı cihat ilan etmişti. Nasrullah'ın tahttan indirilmesiyle Türk kurtuluş hareketinin dostu Emanullah Han bütün Afganistan'a hakim olmuş bulunuyor. Afgan temsilcileriyle Türk delegeleri arasında Moskova'da 1 Mart 1921'de dostluk ve yardım anlaşması imzalanacak. Afgan Elçisi Ahmet Han, ilk yabancı elçi olarak 21 Nisan 1921'de Ankara'ya gelecek ve coşkun gösterilerle karşılanacaktır. (İslam Ansiklopedisi: **Efganistan**)

7. Hacı Hasan Paşa, İzmir Belediye Başkanlığı'na seçildi. Hasan Paşa, İzmir'in İşgalinden sonra Yunanlılarla işbirliği yapacak ve bunun karşılığında işgal kuvvetleri tarafından görevinde bırakılacaktır. (2 Mart tarihli İkdam'dan, **Jaeschke 1:** 19)

8. Paris Barış Konferansı, Yahudilerin isteklerini dinledi. Yahudiler, Milletler Cemiyeti'nin mandası altında Filistin'de bir devlet istiyorlar, Siyonistlerin lideri Weizman ile Emir Faysal, 3 Ocak'ta bir anlaşma imzalayarak sınırın

1919 — ŞUBAT

çizilmesini barıştan sonraya bırakmışlardı. ABD, İngiltere, Fransa, Yahudilerin bağımsız yurt isteklerini kabul ediyor, ancak, Yahudi yurdu olması istenen bölgede Müslüman Araplar çoğunlukta bulunuyor. Yahudi örgütü, Milletler Cemiyeti'nden bu bölgeye Yahudi göçünü sağlamasını da istiyor. (**BTTD** 35: 40 **Evans:** 130 ("26 Şubat")

9. Yemen'deki kuvvetlerin teslimini sağlamak üzere gönderilen kurul, bir İngiliz torpidosuyla İstanbul'a döndü. Yemen'de Türk çekilmesi 15 Şubat'ta başlamış bulunuyor. (**İleri:** 28)

10. İstanbulda 9 kişi daha tutuklandı (**Hadisat:** 28).

11. **Vakit:** Mustafa Kemal Paşa'nın Genelkurmay Başkanlığı'na tayin edildiği işitilmiştir. Mamafi, bakan değişikliği hesabiyle şimdiki Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın istifanamesi henüz kabul edilmemiştir. -Bavyera'da ihtilal hareketi. -Göçettirme suçlularının onuncu duruşması. **Alemdar**'da Refi Cevat 24'te Kurulan Hükümet'teki yeni bakanları övüyor: Eğer bu şahsiyetler de Kabine'ye lazım gelecek faaliyeti bahşetmeyecek ise şimdiden "ört ki ölem!" diyerek yorganı başımıza çekmekten başka bir şey yok! **İleri:** Anadolu sahilleri ve Çanakkale ablukası kalktı (21'de). -Almanya'da yeniden Spartaküs hareketi olmuş. **İkdam:** Şerif Paşa'nın (Paris'te) mühim demeci. **Tasviri Efkâr:** Zavallı memurlarımız. **Yenigün:** Konferans ve Ermeniler. **Memleket**'te İsmail Hami: Her millet söz sahibi olmalı. Adaletin uygulanmasında hiç bir kıta ve denize farklı davranılmamalı. **İstiklâl,** basının yazdıklarından örnekler vererek yeni kabinenin iyi karşılanmadığı sonucuna varıyor. —Yusuf Razi: Kapitülasyonlar. —Türk dostu Piyer Loti'nin yeni bir eseri: Ermeni Kıtalleri. **Türkçe İstanbul**'un başyazısı bütünüyle sansür. **Hadisat**'ın 64. sayısı. 10 Şubat'ta kapatılmış olan gazetenin yayınına izin verildi.

28 — CUMA

1. Henüz ülkeye gelip görevi devralmamış olan İçişleri Bakanı Reşit Bey ile Şerif Paşa Paris'te İngiliz diplomatı Hardinge'e İngiltere'nin Mısır'da üstlendiği görevi Türkiye'de de üstlenmesini önerdiler. İngiltere, Müttefikleri parçalama çabası sayarak bu yalvarmalara kulak asmıyor. (**Akşin:** 167)

2. Ermeniler İskenderun'da bazı saldırılarda bulundular (**Jaeschke 1:** 19).

3. İngiliz haberalma örgütü yüzbaşısı Hoyland, İstanbul'da İngiliz Askerî Haberalma Merkezi'ne verdiği raporda, Mustafa Kemal, Fevzi, Halil, Kâzım Karabekir Paşalarla İsmet Bey'in de içinde bulunduğu bazı kişilerin İstanbul'dan sürülmesini istedi. Yazı 12 Nisan'da İngiltere'ye gönderilecek. (**Şimşir** I: 3)

1919 — ŞUBAT

4. İngiltere'nin Atina Elçisi Granville'ni raporu: Yunan basını, İzmir'de Dickson'un Türklere sempati göstermesini yermiştir. (Gemi Komutanı Dickson, İzmir'de Yunan gösterilerini kınayan bir bildiri yayımlamıştı). (**Jaeschke 1:** 19).

5. **Alemdar:** Söndürülmüş zannedilen fakat için için yanan İttihat ve Terakki ocağının is kokusu. Biz bu kokuyu pek kuvvetle duyuyoruz. Hükümet de derin bir nefes alsa duyar... **İstiklal:** General Franchet d'Esperey Umum Jandarma Kumandanlığı'nı ziyaret ve teftiş etmiştir... **Tasviri Efkâr**'da Ebüzziyade, millet yerine dışardan kurtuluş arayanlara çatıyor: Kendi kendimizi kurtarmaya çalışalım. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Milletin iradesi: Bugünlerin en büyük hamiyet görevi, seçim yaparak milletin iradesini hakim kılmaktır. İmkân olmayan yerlerde seçim yapılmaması, hiç bir engel teşkil etmez. -(Yenigün, Ali Kemal aleyhine yayına devam ediyor). **Vakit**'te Ahmet Emin: Vahdet-i Milliye Heyeti (24'te kurulmuştu) genel güvene layık oldu, güçlendirilmesi bir görevdir. **Memleket**'te İsmail Hami: Hükümet var mı yok mu?Var denemez. *Fransız çevreleri Ermenilerin istedikleri toprakları biraz geniş buluyor. **Le Temps:** Ermeni nüfusu belli bir bölgeye toplamak daha iyidir.

1919 — MART

1 — CUMARTESİ

1. Hükümet, İtilaf Devletleri'yle normal ilişkileri bozarak tahrik yaratan eski Hükümet üyeleriyle Ermeni göçettirme olayları sanıklarının divanıharplerde yargılanmalarına ilişkin bir kararname hazırladı. Anayasa'ya göre bakanlar ancak Yüce Divan'da yargılanabilecekken Hükümet bu hükmü uygulamıyor. Padişah kararnameyi yarından sonra geri çevirecektir. 9 Mart'ta Sait Halim Paşa, Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, Fethi, Rıfat Halil Bey gibi savaş kabineleri üyeleri tutuklanacak, bunlar mahkemeleri devam ederken, İngilizler tarafından 28 Mayıs'ta Malta'ya gönderileceklerdir. (**Türkgeldi 1:** 186; **Bayur I:** 265 "26 Şubat")
2. Harbiye Nezareti'nde, savaş yıllarında yapılmış yolsuzlukları incelemek üzere bir komisyon kuruldu. Komisyon, Başkumandanlık vekilliği'nde seferberliğin ilanından bu yana yapılan yolsuz işlemleri, seferberlik öncesinde yapılan emeklilik ve görevden çıkarma işlemlerini de inceleyecek. (**TV:** 3486; **Türkgeldi 1:** 193)
3. Türkiye'nin mirası üzerindeki kavga kızışıyor: Paris Barış Konferansı'nda, İngiliz delegesi Sir Eyce Crowe, 1917 paylaşma anlaşmasının geçersiz olduğunu söyledi. Anadolu'da kendilerine ayrılmış olan payın Yunanistan'a peş-

1919 – MART

keş çekilmesine kızan İtalya delegesi "Bu bölgedeki haklarımızı çiğnetmeyeceğiz!" dedi. Alınan karara göre, Yunanistan'a istedikleri yerler verilecek olursa bu Ayvalık, Soma, Kırkağaç, Söke çizgisi içinde kalacak. Anadolu büyük devletlerden birinin yönetimine verilirse batı kıyıları da aynı kuvvete bırakılacak. ★ Bugün İtalya Parlamentosu'nda liberal milletvekili Theodoli "Fransa iskenderun üzerinde hak iddia ederse, tazminat olarak Mersin'i alalım" dedi. (**BTDD** 35: 39; **Sonyel: 41: TİH** II/1: 19) ★ Barış Konferansı'nda Yunan İşleri Komisyonu, Doğu ve Batı Trakya'nın Yunanistan'a bırakılmasını önerdi. 11 Mart'ta kararı uygulamaktan vazgeçeceklerdir. (TİH II/1: 20; **Bıyıklıoğlu 2:** 148; **Batıbey:** 44)

4. Ermenilerle Rumlar da Trabzon'u paylaşamıyor. Pontos Millî Ligası Başkanı Oeconomus'un Fransız Le Temps gazetesine demeci: Trabzon Ermenilere verilemez. Ermeniler burada küçük bir azınlıktır. (**Jaeschke 2:** 57)

5. Ermenilerin Adana'daki intikam hareketlerinin artması üzerine, Fransız İşgal Komutanı, Ermeni gönüllülerden meydana gelen 4. Tabur'u dağıtarak Mısır'ın Port Sait şehrine gönderdi. Fransızlar Adana'yı 17 Aralıkta işgal etmişlerdi. Fransız askerleriyle birlikte dönen, daha önce buradan göç ettirilmiş Ermenilerle Türkler arasında ilk günden beri olaylar devam ediyor. Fransızlar Ermeni lejyonerlerin davranışları nedeniyle güç durumda kalıyordu. (**Véou:** 43; **Jaeschke 2:** 46)

6. Azgur ve Ahıska, Gürcüler tarafından işgal edildi. Türk 9. Ordu Birlikleri, Ocak ayının son günlerinde Üç İl'den çekilmelerini tamamlamıştı. İngilizler buraları, Bolşeviklerin önünde bir set olarak gördükleri Menşevik Gürcülerle Ermenilere veriyor. Gürcüler 20 Nisan'da da Ardahan'ı işgal edecekler. (**Danişmed:** 456)

7. İstanbul'daki Alman askerlerinin 200 kadarı daha yurtlarına gönderildi. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un sözü üzerine, gözaltında bulundurulan Alman askerlerinin ilk kafilesi, Alman Askerî Kurulu Başkanı Limon Von Sanders ile birlikte 29 Ocak'ta gönderilmişlerdi. İstanbul'da kalan diğer Alman askerleriyle Avusturyalı askerler de yurtlarına gönderilme sırası bekliyor. (**İstiklal:** 2)

8. Hükümet, altın ve gümüş paraların yurtdışına çıkarılmasını yasakladı (**Jaeschke 1:** 19).

9. ABD Yüksek Komiseri Bristol, Başbakan Tevfik Paşa'yı ziyaret ederek Amerika'nın İstanbul halkına dağıtacağı yiyecek maddeleri hakkında bilgi verdi. 26 Şubat tarihli gazeteler Amerika'dan üç vapur dolusu un geldiğini yazmışlardı. İstanbul yakacak ve yiyecek sıkıntısı çekiyor (**Mem:** 2).

10. **İstiklal**'de Rauf Ahmet: Senato Başkanı Ahmet Rıza'nın bütün kuvayı milliyeyi birleştirerek vatanın kurtuluşunu sağlaması son çaredir. –Trakya'da Bulgar mezalimi. –İstanbul'da Fransız Üniversitesi açılacak mı? **Vakit:** Ka-

1919 — MART

binede ilk istifa: Ali Rıza Paşa. **İleri:** Bahriye Nazırı Ali Rıza Paşa istifa etti. **İkdam:** Rosa Luksemburg vahşice katledilmiştir (resmi). **Yenigün**'de Yunus Nadi İzmir'de Rum taşkınlıklarını önlemek için sıkıyönetimin il çapında yaygınlaştırılmasını öneriyor. **Hadisat:** Trabzon eski Polis Müdürü Nuri Bey tutuklandı. *Genelkurmay Başkanlığı 4. Şubesi'nce yayımlanan aylık **Askerî Mecmua**nın ilk sayısı: Harbiumumî'de Üçüncü Ordu. **Karagöz**'de yarım sayfa sansür.

2 — PAZAR

1. 6. Ordu eski Komutanı Ali İhsan Paşa, Haydarpaşa Garı'nda trenden iner inmez İngilizler tarafından tutuklandı. Allenby'nin notasına uyularak merkezi Nusaybin'de olan 9. Ordu kolorduya çevrilmiş, 9 Şubat'ta Ali İhsan Paşa İstanbul'a çağrılmış, o da 21 Şubat'ta İstanbul'a hareket etmişti. Ali İhsan Paşa, Türk tutuklularının ilki olarak 29 Mart'ta Malta'ya varacak, fakat Sakarya Savaşı'ndan sonra Ankara'ya gelerek Batı Cephesi'nde görev alacak, komuta heyetiyle anlaşamadığı için görevinden alınacaktır. (**YG, Vakit, İstiklal, Tİ:** 4; **Sabis:** 21; **Şimşir 2:** 102)
2. Kars'taki Güney-Batı Kafkas Geçici Hükümeti Dışişleri Bakanı Fahrettin Bey (Erdoğan), cumhuriyeti tanıtmak ve ihtiyaçlarını sağlamak üzere yanında bir yetki belgesiyle Kars'tan Erzurum'a doğru yola çıktı. Fahrettin Bey, 1 Ocak'ta kurulan hükümetin Paris Barış Konferansı'na göndereceği delegelerin ihtiyaçlarını karşılamakla görevlendirildi. İngilizler 12 Nisan'da bu hükümete son verecekler, üyelerini tutuklayacaklar, Fahrettin Bey, 17 Nisan'da Erzurum'da bir bildiri yayımlayarak cumhuriyetin amaçlarını açıklayacaktır. (**Erdoğan:** 195)
3. İstanbul'da Amerikan Robert Kolej Müdürü Dr. Gates, bir arkadaşına gönderdiği mektupta, yalnız Ermenileri değil, Türkleri de "kurtarmak" gerektiğini yazdı. Dr. Gates'e göre ABD'nin Türkiye'de kuvvetli bir yönetim kurması gerekiyor. Birkaç manda yönetimi kurmanın iyi olmayacağını yazan Gates, Türkiye'de nasıl bir yönetim kurulacağı kararlaştırıldıktan sonra, Türkiye'deki Hıristiyan milletler meselesini ele almak gerektiğini ileri sürdü. (**TA** II: 233)
4. Kiyef Elçisi Muhtar, Bey, İstanbul'a döndü (**Jaeschke 1:** 19) ★ Kuzey Kafkas eski Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, karargâhı Bursa'da olan 14. Kolordu Kumandanlığına atandı (**TV:** 3448).
5. Üçüncü Enternasyonal'ın 1. Kongresi Moskova'da açıldı. Kongrede Mustafa Suphi de konuşacak ve şöyle diyecektir: Doğu'da yapılacak devrimler, Batılı sanayi ülkelerini hammaddeden yoksun bırakarak buhranlara yol açacak, işçileri iktidara geçmeye teşvik edecek. Doğu'da devrim, yalnız Doğu'yu emperyalizmden kurtarmak için değil, Rus Devrimi'ni desteklemek için de gereklidir. (**Bursalı:** 20)

1919 — MART

6. **Memleket**'te İsmail Hami: Canlı cenazelerimiz: Böyle bir hükümete malik olan bir milletin evladı, vazifesini yaptıktan sonra, işte ancak, böyle yangın yerlerinde dinlenebilir... **İleri:** Amerika'nın memleketimize yardımı: Bol ve ucuz un geldi. **Yenigün,** Ermeniler lehinde yayınlara karşılık, Savaş'ta Ermenilerin Doğu Anadolu'daki yaptıklarına örnekler veriyor. "Medeniyet âleminin insaf ve ibtretine" -Amerikan unlarının ahaliye dağıtılması. **İstiklal**'de Rauf Ahmet, Türkleri katleden Ermeni çetelerinden ve iaşe yolsuzluğu yapmış onlardan da hesap sorulmasını istiyor. -Fransa'da ilgili komisyonun yaptığı hesaplara göre, savaş hasarları toplamı 119 milyar 101 milyonu bulmuştur. **Hadisat**'ta Süleyman Nazif: Osmanlı hakimiyetinin Doğu illerinde devam etmesini talep ediyoruz. - Urfa'da 142.626 kişilik nüfusun 62.385'i Türk, 54.908'i Kürt, 14.500'ü Arap, Ermeni nüfus ise ancak 7.245'tir. Kalan 3.588 kişiyi ise Musevilerle çeşitli ırklar meydana getirir.

3 — PAZARTESİ

1. Padişah, Hükümetin önceki günkü savaş kabinelerinin divanıharplerde yargılanacaklarına ilişkin kararnamesini geri çevirdi. Suçluların cezalandırılması için yeni mahkemelere ihtiyaç olmadığını, bu konuya kendisinin karıştırılmamasını, Hükümetin, sorumluluğu üzerine alması gerektiğini bildirdi. Savaş yılları hükümetlerinin tutuklanıp divanıharplerde yargılanması isteği Fransızlardan gelmişti. Hükümet, Ermeni göçettirme olayı sanıklarının yargılanması için divanıharpler kurmaya 14 Aralık'ta karar vermiş, bunlardan ilki 16 Aralık'ta Mahmut Hayret Paşa başkanlığında İstanbul'da kurulmuştu. (**Türkgeldi 1:** 193; **Akşin:** 175; **Tanin:** 31.10.1945)

2. Üçüncü Tevfik Paşa Kabinesi istifa etti. İstifanın başlıca sebepleri, d'Esperey'in tehditleri, basının Hükümet'i şiddetle eleştirmesi, Hürriyet ve İtilaf'ın Damat Ferit'i başbakan yapmak için çevirdiği entrikalar ve Padişah'ın savaş yılları hükümetlerinin Yüce Divan yerine divanıharplerde yargılanmalarına ilişkin Hükümet kararnamesini geri çevirmesi. Tevfik Paşa, ilk hükümetini 11 Kasım'da, ikincisini 13 Ocak'ta, üçüncüsünü de 24 Şubat'ta kurmuştu. Tevfik Paşa, 21 Ekim 1920'de yeniden işbaşına getirilecek ve 4 Kasım 1922'de Babıâli dağıtılıncaya kadar bu görevde kalacaktır. (**Vakit, Mem, Alemdar:** 4, **Simavi:** 481; **Türkgeldi 1:** 195; **Tanin:** 31.10.1945)

3. Fransızlar, isteklerini yerine getirmeyen Adana Jandarma Komutanı Haşim Bey'i tutuklayıp Suriye'deki esir kampına sürdüler. Türk jandarmalarının yerlerine Ermeniler, Jandarma Müfettişliği'ne de Yüzbaşı Luppé getirildi. (**Saip:** 16; **TİH** IV: 19; **Ener:** 19; **Véou:** 52) ★ General Allenby, General Hamlin'e, Çukurova'daki bütün Ermeni lejyonunun Fas'a gönderilmesini, boşalacak yerin bir Fransız alayı ile kapatılmasını önerdi (**Véou:** 44).

4. Vilayat-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesi, tüzük ve kuruluş dilekçesini Valiliğe verdi. Dernek 2 Aralık'ta İstanbul'da kurulmuş-

1919 — MART

tu. 10 Mart'ta Valilik'ten yetki alacak şubeyi Hoca Raif, Cevat (Dursunoğlu), Hüseyin Avni ve gazeteci Necati kuruyor. (**BTTD** 35: 6; **Dursunoğlu:** 33)

5. Harbiye Nezareti, 9. Ordu eski Komutanı Ali İhsan Paşa'nın dün İngilizler tarafından Haydarpaşa Garı'nda tutuklanması üzerine Başbakanlığa bir yazı vererek, İngilizlerin böyle istekleri karşısında boyun eğilirse yakında ordunun çökebileceğini bildirdi. (**TİH** I: 215)

6. Aydın'a gelen bir İngiliz deniz subayı, 57. Tümen Komutanı'na Rumlara kötü davranıldığı şikâyetinde bulundu. Tümen Komutanı Mehmet Şefik Bey, İngiliz subayına çarşı - pazarı gezerek Türklerle Rumlar arasında dostça ilişkiyi görmesini söyledi. (**Şefik** I: 15)

7. Rum Patrik Vekili Doretheus, bir kurulla İstanbul'dan Paris'e hareket etti (**Hadisat:** 5).

8. Müttefik Kuvvetleri Başkumandanı d'Esperey ve Yüksek Komiser Amet'in himayesinde, Unyon Fransız Kulübü'nde büyük bir müsamere verildi. Müsamereyi Fransız Hayır Derneği düzenledi. (**İleri:** 4)

9. Yeni Afgan Emiri Emanullah Han, İngiliz Hindistan yönetimine bir mektup yazarak özgür Afganistan ile İngilizler arasında anlaşmalar yapmaya hazır olduğunu bildirdi. Hindistan Valisi buna 15 Mart'ta belirsiz bir cevap verince Afganistan ile İngilizler arasında savaşlar yeniden başlayacaktır. Emanullah Han, babası Habibullah bir suikast sonucu 19 Şubat'ta öldürülünce ertesi gün emir olmuş ve İngiltere'ye cihat ilan etmişti. (İslam Ansiklopedisi, **Efganistan**)

10. **Vakit:** Barış Konferansı'nın kararına göre, Anadolu'nun idaresi, İtilaf Devletleri'nin denetimi altında olacak. -Devletimizin barış şartları. **Alemdar**'da Refi Cevat: Muhalefet bayrağı... Vatanı harabeye çeviren İttihat ve Terakki, vatanını seven bütün Osmanlıları siyasete davet ediyor. Geliniz, koşunuz... **İleri**'de Celal Nuri: Millî mevcudiyet. —Almanya'da grevler günden güne ilerliyormuş. **İkdam:** Osmanlı Hükümeti'nin Barış Konferansı'na teklifini taşıyan muhtıra. **Tasviri Efkâr, Sabah:** Hükümetimizin barış notası (13 Şubat tarihli). **Türkçe İstanbul:** İttihatçıların emellerini bağladıkları mahut blok (Vahdet-i Milliye) resmen teşekkül etmekte imiş (6'da kurulacak). **Hadisat:** Amerikalılar, şehrimizin doyurulması, bilhassa ekmek derdiyle kendilerine has ciddiyetle meşgul olmaya başladılar. Amerikan unlarının dağıtılmasıyla ekmek yüzde 25 oranında daha ucuza, okkası 25 kuruştan yenecek.

4 — SALI

1. Damat Ferit Paşa'nın ilk hükümeti kuruldu. İttihat ve Terakki Kabinesi'nin işbaşından uzaklaşmasından beri bu, 4. hükümet. 14 Ekim'de kurulan İzzet

1919 — MART

Paşa; 11 Kasım, 13 Ocak, 24 Şubat Tevfik Paşa Hükümetleri birer geçiş hükümetleri sayılıyor, İngilizleri ve Hürriyet İtilaf Fırkasını tam olarak memnun edemiyordu. Damat Ferit, İngilizlerle işbirliği halinde önce İttihatçılara, daha sonra Anadolu harekâtına karşı geniş bir kampanya başlatacak, İzmir'in işgalinden sonra istifa edip 19 Mayıs'ta kabinesini yenileyecek, 21 Temmuz'da üçüncü kabinesini kuracak, Anadolu isyanı karşısında yenik düşerek 30 Eylül 1919'da istifa edecek; İstanbul'un işgalinden sonra 5 Nisan'da dördüncü, 31 Temmuz 1920'de beşinci ve son kabinesini kuracak, Anadolu hareketini zorla yok etme siyasetinin yeniden başarısızlığa uğraması üzerine İngilizler tarafından 16 Ekim 1920'de istifa ettirilerek yerini Tevfik Paşa Hükümeti'ne bırakacaktır. (**Alemdar, Tİ, Sabah; İkdam Vakit, Mem, istiklal, Tas.Ef, Hadisat:** 5; **Türkgeldi 1:** 195; **İnal:** 2038; **TV:** 3488; **Göztepe:** 112; **Rey:** 266; **MN** 1922: 165)

2. Birinci Damat Ferit Hükümeti: **Başbakan:** Damat Ferit Paşa; **Harbiye:** (Vekâleten) Bayındırlık Bakanı Avni Paşa (8 Mart Ahmet Abuk Paşa); **İçişleri:** Konya valisi Cemal Bey (7 Nisan'da Mehmet Ali Bey); **Bahriye:** Müşir Şakir Paşa (2 Nisan'da Ahmet Avni Paşa); **Posta ve Telgraf:** Mehmet Ali Bey; **Maliye:** Divan-ı Muhasebat Reisi Tevfik Bey; **Eğitim:** Ali Kemal Bey; **Dışişleri:** Damat Ferit Paşa; **Evkaf:** Şura-yı Evkaf Reisi Vasfi Efendi; **Bayındırlık:** I. Kolordu Askerlik Dairesi Reisi Avni Paşa (2 Nisan'da Şevket Turgut Paşa); **Ticaret ve Tarım:** Posta ve Telgraf Eski Bakanı Ethem Bey; **Şeyhülislam:** Mustafa Efendi; **Adalet:** Aydın Eski Mebusu Sıtkı Bey (21 Nisan'da Cemil Minla Bey); **Danıştay Başkanlığı:** Seyit Abdülkadir Efendi. (**İleri, Alemdar, Tİ, Sabah, İkdam, Tas.Ef, İstiklal, Vakit, Mem, Hadisat:** 5; **Göztepe: 112; MN** 1922; 165; **İnal:** 2038; **Akşin:** 195; **Türkgeldi 1:** 195; Cavit Bey'in günlüğünden: Fena bir liste... Her biri birçok illetlerle malül... **Tanin:** 29.10.1945).

3. Osmanlı illerinin başlıcalarında incelemeler yapmak üzere iki Amerikan kurulu özel bir trenle Derince'den yola çıktı. Kırk kişilik kuruldan biri Halep, Şam, Harput, Tarsus, diğeri Konya, Kayseri, Sivas'ı gezecek. Karadeniz limanlarını gezecek olan 3. bir kurulun da gelecek hafta yola çıkacağı haber veriliyor. (**İleri:** 5)

4. Edremit, Burhaniye ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Umumî Kâtibi Avni İsmail imzasıyla Balıkesir'de yayımlanan Ses Gazetesi'ne bir yazı gönderilerek, Türklerin hakkının her türlü araçla korunacağı bildirildi (**Ses:** 13; krş. 17 Mart).

5. Ege, Marmara ve Trakya'da Türk köylerini basıp soyan Rum çetelerinden biri, Bostancı'da Dışişleri memurlarından Esat Bey'le Nidai Bey'i öldürdü (**İleri:** 6; **Hadisat:** 5 "önceki akşam"; **Gökbilgin** I: 33). ★ Adana'da Dellal Mustafa, evinde öldürülmüş olarak bulundu (**Ener:** 16).

1919 — MART

6. İngiliz Karadeniz Orduları Başkomutanı Milne'nin haberalma memurlarının raporuna göre, bugüne kadar Türkiye'de 200 kadar İttihatçı tutuklanmış bulunuyor (**Jaeschke** 1: 19). ★ Adalet Bakanı Cemil Molla, tutuklukların usulsüz tutuklandığını, kendisine kalsa tutukevinin kapısını ağzına kadar açacağını söylüyormuş. Bunların bir an önce yargılanması için bir mazbata yapılmış. Padişah imza etmediğinden Tevfik Paşa istifa etmiş. (Cavit Bey'in notları, **Tanin:** 31.10.1945).
7. Almanya'da grevler ve sokak savaşları devam ediyor (**İleri:** 8, 10).
8. İstanbul'da yayımlanmaya başlanan **Pontos** Gazetesi: Trabzon çerçevesinde bir Rum cumhuriyetinin kurulmasına hizmet için çıkıyoruz (**Söylev** II: 460). **Korriyese della Sera** adlı İtalyan gazetesi, İtalya'nın, Türkiye siyaseti hakkında bilgi istediğini, eğer İtalya'nın doğal hakları tanınmazsa, gizli anlaşmaların açıklanacağını yazıyor (**Kutay** 3: 222). **Yenigün**'de Yunus Nadi: Yunan iddiaları. —Barış Konferans'ına Osmanlı Hükümeti'nin 13 Şubat tarihli muhtırası. **Türkçe İstanbul**'da Salih Zeki, Millî Blok'a çatıyor. **İkdam:** Türkiye'de azınlıklar. **İleri:** Mesai Fırkası. **Memleket**'te İsmail Hami: Meğer biz de varmışız! Mütarekeden beri, Babıâlinin bir hayat eseri göstermemesi üzerine dünyada Türk isminde bir millet, Osmanlı isminde bir devlet olduğundan şüphelenmeye başlamıştık. Meğer varmışız. 20 gün önce Babıâli, dünyanın gelecekteki şeklini çizmekle meşgul ellere bir muhtıra vermek zahmetine katlanmış... **Vakit:** Yeni bir hükümet değişikliği mi? —Ali İhsan Paşa'nın tutuklanması —Tramvay başlıyor. **Alemdar:** İttihatçı efendiler, küçük büyük taktile, tehcire, ihtikâra karışanınız, karışmayanınız, âyanınızla, mebusanınızla, harp zenginlerinizle, gazetecinizle, memurlarınızla yakanızı maddî cezadan kurtarsanız, talihiniz yerdım etse bile, şüphe altındasınız. Hakkınızda Şüpheliler Kanunu'nun uygulanması lazımdır. **İstiklal**'de R.Ahmet: Cemiyet-i Akvam ve cihanın geleceği. —Amerika, limanlarımızda ticaret muamelesine müsaade etti. —Hicaz Kralı Emir Faysal, Barış Konferansı'ndan bir Arap imparatorluğu istiyor. **Hadisat:** Yunanistan'ın Anadolu hakkındaki istekleri.

5 — ÇARŞAMBA

1. İngiliz Yüksek Komiseri Vekili Webb'in raporuna göre Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiserliğine haber göndererek, bütün umudunun Allah'ta ve İngiltere'de olduğunu, bir miktar malî yardımın şart olduğunu ve İngiltere'nin istediği herhangi bir kimseyi tutuklamaya hazır bulunduğunu bildirdi. Rapora göre dün Başbakanlığa getirilen Damat Ferit, Yüksek Komiserlik Müsteşarı Hohler'in eski bir arkadaşı. Damat Ferit, 9 Mart'ta Webb'i ziyeret ederek bu görüşlerini tekrarlayacak ve bunların İngiltere'ye bildirilmesini isteyecektir (**Akşin:** 229; **Jaeschke** 1: 19)

1919 — MART

2. Edremit'te binlerce kişi bir toplantı yaparak, bu toprakların başkalarına verilemeyeceğini kararlaştırdı. Padişah'a bir tel çekilerek Edremitlilerin Osmanlı sancağı altında yaşamak istedikleri belirtildi. (**Hadisat:** 8; **Ses:** 13)

3. İngiliz Hükümeti'nin Türk savaş suçlularıyla ilgili planı Amiral Webb tarafından Babıâli'ye bildirildi. Sanıkların yakalanması istendi. Önceki hükümet, tarafsız devletlerin katılmasıyla uluslararası bir mahkeme kurulmasını istemiş İngiltere bu girişimi engellemişti. İngilizlerin istediği savaş yılları hükümetlerinin üyeleri, 9 Mart'ta tutuklanacaktır. (**Şimşir 2:** 72)

4. Türk birlikleri, Kars'ın Selim, Susuz ve Digor'unu boşalttı. Digor bir yıl kadar Kars Şûra Hükümeti'nce yönetildikten sonra, 13 Nisan 1920'de Ermenilerce işgal edilecek, Türk birlikleri buraya 21/22 Ekim 1920'de girecektir (**Gnkur:** 40) Türk birlikleri Kağızman'ı da boşalttı. Kağızman'da Türk yönetimi 1 Ekim 1920'de kurulabilecektir. (**Gnkur:** 41)

5. **İstiklal'de** R.Ahmet, millî birliğin önemi üzerinde durarak Vahdet-i Milliye Heyeti'nin daha da önem kazandığını belirtiyor. **Alemdar'**da R.Cevat: Hürriyet ve İtilaf! Sefa geldiniz arkadaşlar. Haydi iş başına! **Memleket:** Barış Konferansın'da Emir Faysal'ın istekleri. **İleri:** Ermeni azınlığı, Kürt-Türk büyük çoğunluğu. **İkdam:** Ferit Paşa Kabinesi. **Sabah:** Uyumlu kabine. Hürriyet ve İtilaf, milletin en iyi temsilcisidir... **Türkçe İstanbul:** Ferit Paşa'nın görev kabul etmesi büyük fedakârlık. Hızla tasfiye yapmalıdır. **Hadisat:** Hürriyet ve İtilaf, Damat Ferit Paşa Kabinesi. **Karagöz:** Hacıvat"Karagöz'üm gözaydın, al sana bir çuval has un..." (Amerikan unu). Karagöz: "Yetiş imdada yetiş! Oklavam, tablam her şeyim hazır. Dört gözle bunu bekliyorum!"

6 — PERŞEMBE

1. Senato Başkanı Ahmet Rıza Bey, Çürüksulu Mahmut Paşa, Cevat Paşa, Nabi Bey, Reşit Sadi Bey, Celalettin Arif Bey, Abdurrahman Şeref Bey'in yönetiminde, bir süredir hazırlığı yapılan Vahdet-i Milliye Heyeti'nin kuruluş ve programı resmen ilan edildi. Kurulun meydana getirilmesi için 24 Şubat'ta Senato'da bir toplantı yapılmıştı Hürriyet ve İtilafçılara göre İttihatçıların yeni bir oyunundan başka birşey olmayan Vahdet-i Milliye, Padişah'ın da tepkisini çekecek ve başarılı olamayacaktır. (**Mem:** 6; **Alemdar, İstiklal, Hadisat:** 7; **Vakit:** 6,7; **Tunaya:** 428)

2. Hükümet adına Beyrut eski Valisi Halil Paşa, İngilizlerin İstanbul eski Elçisi Mallet'e yalvardı. Arnavutluk delegelerinin de başkanı olan Halil Paşa, daha önce aldığı talimat gereğince, Paris'te Mallet'le görüştü. Ona söylediğine göre, Padişah ve Sadrazam, İngiltere'nin etkisini kullanmasını, Osmanlı Devleti'ni yıkımdan kurtararak himayesi ve rehberliği altına almasını istiyorlar. (**Akşin:** 167; İngilizlerin cevabı için bkz. 14 Mart)

1919 – MART

3. İtilaf Devletleri, kapitülasyonları kaldıran 1914 tarihli Türk Hükümeti kararını tanımayacaklarını, kapitülasyonlara engel olan işlemlere karşı yaptırım uygulayacaklarını bildirdiler. 15 Şubat'ta Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit imzasıyla Hükümet, İtilaf Devletleri'nin kapitülasyonlarla ilgili isteklerini barıştan sonraya bırakılmasını istemişti. (**Akşin:** 160) ★ İngiliz Kontrolör Lafontaine, İtibar-ı Millî Bankası'nın Galata Merkez ve İstanbul Şubesi memurlarına, şimdilik yeni hesap açmamaları hakkında emir verilmesi için bir mektup yazdı. (Cavit Bey'in günlüğünden: Bu, bir banka için ölüme hazırlanmaktadır. **Tanin:** 31.10.1945)

4. Vilayet-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi kurucuları, Âsar-ı Terakkî Okulu'nda toplandı. Hacı Fehim, başkanlığa getirildi. Albayrak Gazetesi de cemiyetin sözcülüğünü üzerine aldı. Cemiyet, kuruluş bildirisini Valiliğe 3 Mart'ta vermişti. İzin 10 Mart'ta alınacak. (**Dursunoğlu:** 34; **Goloğlu 1:** 21)

5. Kars'a gelen İngiliz temsilcisi Pate, Şûra Hükümeti'ni tanımayacağını bildirdi. Arpaçay doğusundaki Ermenilerin yerleştirilmesi için yer istedi. Güney-Batı Kafkas Geçici Hükümeti, Pate'nin istelerini reddetti. (**Kırzıoğlu:** 11)

6. 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa, İngilizlerin yıldırma politikasını protesto etti: Türk milleti, onların sevgisini kazanmakla hiç bir zaman hayatını devam ettiremez, dedi. Savaş Bakanlığı'na gönderdiği yazıda Yakup Şevki Paşa "Boyun eğme yolunun sonu yokluktur. Mukavemet yolunun faydasız olduğu ve uçuruma göndereceği ileri sürülüyordu, hiç olmazsa şeref ve namusun korunması vardır. Türk milleti bütün dünya milletlerinin muhabbet ve yardımını kazanmalıdır" dedi. (**Bel. XXI:** 577; **Uluğ:** 20)

7. Paris'te Müttefikler Yüksek Konseyi'nin Yunanistan'ın Türkiye üzerindeki isteklerini incelemek üzere 4 Şubat'ta kurduğu komisyon, Yunan isteklerini kabul ederek Batı Trakya'nın Yunanistan'a bırakılmasını uygun gördü. Yüksek Konsey'de gizli anlaşmalar konusu olduğundan Anadolu için ayrıca çekişme ve pazarlıklar yapılıyor. (**Evans:** 127; **Jaeschke 1:** 20; **BTTD** 35: 39)

8. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, Türk Hükümeti'nden göçettirme sırasında alıkonulmuş Ermeni kadınlarının geri verilmesini istedi (**Jaeschke 1:** 20; **İstiklal:** 7 "İngiliz Yüksek Komiseri, Başbakan'ı ziyaret etti.")

9. İngiliz Tükümeti, Türkmenistan'dan başlayarak birliklerini geri çekmeye karar verdi (**Jaeschke 1:** 20)

10. **Alemdar**'da R.Cevat, Damat Ferit Hükümeti'ni övüyor ve bu zamana kadar boşu boşuna vakit öldürmüş kabinelerin cezalandırılmasını öneriyor. **Vakit:** Millî Blok (Vehdet-i Milliye), Ahmet Rıza Bey'in demeci. **Memleket:** Sadrazam Paşa'ya açık mektup. **İleri**'de Celal Nuri: Vaziyetin vehameti muvacehesinde. –Yunanistan'ın istediği İstanbul Şehri ve İstanbul Vilaye-

1919 – MART

ti. —Dün toplanan Türkiye Sosyalist Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Hükümeti'ni desteklemeye karar verdi! **İkdam:** hal ve istikbal için düşündüklerimiz **Tasviri Efkâr:** Memleketimizin mukadderatı. **Sabah:** Hürriyet ve itilaf Fırkası'nın mevkii. —Hürriyet ve İtilaf'ın iktidara gelmesi yüzlerce telgrafla kutlanıyor. Dün yayımlanan Fransızca İstanbul gazeteleri, Damat Ferit Kabinesi'ni övüyor. Bu, yeni kabinenin İtilaf Devletleri üzerinde iyi duygular bıraktığını gösteriyor. **Yenigün:** Ecnebi emelleri karşısında İstanbul'un geleceği: 604.000 Türk 215.000 Rum; 824 cami, 164 medrese, 600 mektep, 45 kütüphane, 300 tekke —Yunus Nadi: Hükümet'in siyaseti: Hürriyet ve İtilaf Hükümeti, millî birliği kurmaya çalışmalıdır. Başarının sırrı buradadır. İşin şakaya gelir yanı yoktur. Sovyet **İzvestia** gazetesinde Mustafa Suphi'nin Komintern'in 1. Kongresi'ndeki konuşması: Geçen yıl Türk generalleri, Hazer Denizi kıyılarını, İran'ı ve Türkistan'ı işgale kalkıştıklarında, Moskova'da Türk devrimcileri Türk bayrağını yükselterek, generallerin maceracı özlemlerine karşı koydu. (**Tunçay:** 199) Sebilürreşat: İslam memleketlerine göz dikenlerin ihtirasları. **Yeni gazete:** Yeni kabinenin programı. —Medine teslim edilirken. **Ses** (Balıkesir): Ayvalık'ta durum. Yunan Kızılhaç gemisinin gelişiyle Rumların başlattıkları gösteri ve saldırılar Kaymakamın acz ve ihaneti. —İstanbul yazıcımızdan: şu sıra çok müşkül günler geçiriyoruz. Herşeyden çok içimizdeki düşmanların yaptıkları, çekilir dertler değil şimdilik sabredeceğiz. Bu günler gelir geçer. —Bandırma'da Rum çeteleri *Sedat Simavi yönetiminde **Diken** Dergisi'nin 10. sayısı: Enver ve Talat Paşalar (bir Alman'a hitaben) "Biz Almanya'ya boş oturmaya gelmedik. Size yardıma geldik." —Tevkifhanede: "Kuzum efendim. Bizi asacaksanız asın. Burada boş vakit kaybetmeyelim. Hepimiz iş güç sahibiyiz..." *M. Zekeriya'nın müdür ve imtiyaz sahibi olduğu haftalık "edebî ve ilmî" **Büyük Mecmua**'nın ilk sayısı. Tekin Alp, Fatih Rıfkı, Yusuf Ziya, Köprülüzade Mehmet Fuat, Faruk Nafiz, İsmail Hakkı, Mehmet Emin, Sabiha Zekeriya, Ömer Seyfettin'in imzalarıyla.

7 — CUMA

1. Fransızlar Kozan'ı işgal ettiler. Kozan'daki Ermeniler zafer takları kurdular, Fransızlar, iyi bir karşılama yapmayan Belediye Başkanı'nı değiştirdiler. Belediye meclisinin ve jandarmanın yarısını Ermenilere ayırdılar. (**Saip:** 16; **Dalkır:** 16 "8 Mart"; **Gnkur:** 1) ★O zamanki adı Kars olan Kadirli, Feke, Mağara (Tufanbeyli) ve Haçin'de (Saimbeyli) Ermenilerin hakimiyeti kuruldu, Kozan, Kadirli ve Feke'de 2 Haziran 1920'de, Mağara ve Haçin'de 15 Ekim 1920'de Türk yönetimi kurulacaktır. (**Gnkur:** 1, 2) ★ İskenderun'daki Fransız divanıharbi olay çıkaran Ermeniler hakkında hapis cezası veriyor (**Véou:** 43).

1919 — MART

2. Paris'te İngiltere, ABD, Fransa ve İtalyan temsilcileri Suriye, Kilikya ve Ermenistan'ın mandasını tartışıyorlar. Amerika, Kilikya'nın da Ermenistan'ın bir parçası olduğunu ileri sürdü. Yunan isteklerini incelemekle görevli komisyonun raporu, Merkez Komite'ye getirildi. İtalya ve ABD, Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu istemelerine karşı çıkıyor (Daha sonra razı olacaklar). Fransa'nın Suriye'de istediği mandaterliğe İngiltere ve ABD karşı çıktı. (**Evans:** 135; **BTTD** 35, 39)
3. İngiltere ile Fransa, tek bir Doğu politikası izlemeye karar verdiklerini açıkladılar: Long - Berenger Anlaşması... (**Kutay:** 10667; **Kutay 3:** 222; **Jaeschke 1:** 20)
4. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, Samsun'a dönmüş olan gayri müslim mültecilerin sıkıntılarını anlatan bir rapor gönderdi (**Jaeschke 1:** 20).
5. İzmir'de yayımlanan **Hukuku Beşer**'de Hasan Tahsin: Kelimenin bütün manasiyle sosyalistim; ama Bolşevikliği bilmiyorum. **İstiklal,** Vahdet-i Milliye'nin kuruluşu haberini ve bildirisini yayımlıyor, destekliyor. **Alemdar:** Padişah, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na selam gönderdi. Bu, çektikleri acıyı unutturacak bir mahiyettedir. **Vakit:** Ermeni göçettirme suçlularının 13. yargılanması. **Memleket**'te İ. Hami: Millet de tehlikede. **İleri:** Vahdet-i Milliye'nin bildiri ve tüzüğü. **Yenigün:** Vahdet-i Milliye'nin bildiri ve tüzüğü. —Türk İmparatorluğu'nun her tarafında Türklerin nüfus ve medeniyet üstünlüğü. —Yunus Nadi: Türkiye'nin geleceği. **İkdam:** Yozgat göçettirme ve kırım olaylarının yargılanması. **Türkçe İstanbul**'da Salih Zeki, İttihat ve Terakki'nin geçmiş uygulamalarını nefretle anarak, Hükümet'in bunları tasfiye etmesini istiyor. **Hadisat:**Vahdet-i Milliye Heyeti'nin beyanname ve tüzüğü. —Tehcir ve taktil davaları (onikinci duruşma).

8 — CUMARTESİ

1. İtalyanlara kızan Fransızlar bir tabur asker göndererek Zonguldak ve Ereğli'yi işgal ettiler. Gerekçe: İstanbul'un kömür ihtiyacını karşılamak. (**Peker 1:** 198; **Gnkur:** 63 "Ereğli'yi 8 haziran 1920'de"; **TİH** I: 23) ★ Türk askerleri Sarıkamış'tan çekildiler. Sarıkamış'ta 17 Nisan 1919'dan 13 Nisan 1920'ye kadar Şûra yönetimi, bu tarihten 29 Eylül'e kadar Ermeni yönetimi hüküm sürecektir. 1877'den 5 Nisan 1918'e kadar 41 yıl Rus işgalinde de kalmış olan Sarıkamış, 29 Eylül 1920'de kurtarılacaktır. (**Gnkur:** 42)
2. Başbakan Damat Ferit Paşa, Ermeni göçettirme suçları ve yolsuzluk yapmış olanların takip edilmesini emreden bir bildiri yayımladı. Müslüman olmayanlara iyi davranmayanların şiddetle cezalandırılacağını ilan etti. (**İleri, Sabah, Hadisat, İstiklal, Alemdar, Mem:** 9; **TV:** 3491)
3. 16 Aralık'ta kurulan İstanbul Divan-ı Harb-i Örfî Başkanlığı'na Ali Fevzi Paşa, üyeliklerine de Nazım, Mustafa, Zeki paşalarla Recep Bey getirildiler.

1919 — MART

Hükümet, bu mahkemede ülkeyi savaşa sokanların, İslam, Ermeni ve Rumları göçettiren ve öldürenlerin, halkı birbirini öldürmeye teşvik edenlerin, ulaştırma araçlarını vurgun yolunda kullananların da yargılanmasını kararlaştırdı. 3 Mart'ta Padişah, Tevfik Paşa Hükümeti'nin bu konudaki kararnamesini imzalamaktan kaçınmış ve geçmiş hükümet üyelerinin yargılanması işine kendisinin karıştırılmamasını, bunun sorumluluğunun Hükümet'çe yüklenilmesini istemiş, aynı gün diğer sebeplerin de birikmesiyle Tevfik Paşa Hükümeti istifa etmişti. (**TV**: 3493; **Hadisat:** 12; **TİH** I: 192; **Akşin:** 196) ★ Savaş Bakanlığı'na Ahmet Abuk Paşa getirildi. 4 gündür bu görevi vekâleten Ahmet Avni Paşa yürütüyordu. Ahmet Abuk Paşa, 1 Nisan'da görevden çekilecek, yerine 2 Nisan'da Şakir Paşa atanacaktır. (**TSKT** III/6-1: 243)

4. Ekim ayı sonlarında Avrupa'ya gitmiş olan Hahambaşı Hayım Nahum Efendi İstanbul'a döndü. 23 Ekim'de, Hükümet tarafından İtilaf Devletleri'yle ateşkes yapılması için Amerika'yla ilişki kurmak üzere gönderildiğini, Ermenileri öldürme suçlularının bakan bile olsalar cezalandırılacağı yolunda güvence verilmesi üzerine Avrupa'ya gitmiş olduğunu söyledi. (**YG, İstiklal, Alemdar:** 9; **Hadisat:** 9 "evvelki gün")

5. İngilizler, Mısırlı Önder Zağlul Paşa'yı tutukladılar. İngilizlere karşı olan Wafd Partisi önderinin ve arkadaşlarının tutuklanışı Mısır'da tepkilere sebep olacak, İngiliz askerleri halka ateş açacak,halk da grevker ve şiddet hareketleriyle karşılık verecektir. (**Akşin:** 222)

6. Antep'te, İngiliz İşgal Komutanlığı bir bildiri yayımlayarak halkın elindeki bütün silah ve cephanenin teslimini istedi. Evinde ve üstünde silah bulunanların idam edileceğini duyurdu. Yarın kentin çeşitli yerlerine makinalı tüfekler yerleştirilerek halka korku verilecek, 14 araba dolusu silah toplanacaktır. (**Bayur** I: 257; **Ünler:** 14; krş. 12 Mart)

7. İstanbul Üniversitesi'nde 4 fakültenin öğretim üyelerinin katıldığı bir toplantıda, İstanbul'un Türklerden alınamayacağı belirtildi. İstanbul'un Türklerden alınacağı yolunda gelen bir telgraf, öğrenciler arasında da büyük bir heyecan yaratmış, dün de Üniversite'de öğrenciler bir toplantı yapmıştı. (**YG, Hadisat:** 9)

8. Batum Livası Derneği Başkanı ile Batum ve bağlı yerleri halk temsilcileri adına Hopa'dan İstanbul Hükümeti'ne gönderilen telgrafta, Gürcü egemenliği istenmediği, Osmanlı Devleti'ne bağlı kalınmak istendiği bildirildi. Başbakanlık, 15 Mart'ta Savaş Bakanlığı'na bir yazı yazarak, İtilaf Devletleri tarafından Hükümet'e bu konuda bir teklif yapılması için gizli teşvikte bulunmayı uygun gördüğünü bildirecektir... (**BTTD** 20: 19)

9. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: Sultan'ın nüfuzu, tehlikeli kişilerin tutuklanmasıyla artacak. Fethi'nin Minber Gazetesi 23 Aralık'tan beri iflas durumundadır. (**Jaeschke 1:** 20)

1919 — MART

10. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Hükümet Amerika Yardım Kurulu'nun Anadolu gezisinden faydalanma fırsatını kaçırmamalı. (İnceleme Kurulları 4 Mart'ta trenle Anadolu'ya hareket etmişlerdi). **Türkçe İstanbul**'da Sait Molla: Faaliyet, faaliyet, yine faaliyet. Tevfik Paşa, faaliyetsizlikle kabinesini düşürdü. Ferit Paşa da süratle faaliyete geçmezse vatan düşecektir! **İleri**'de C. Nuri: Yetim, zayıf bir millet. **Memleket**'te İ. Hami: Kanun-u Esasî Fırkası: Vahdet-i Milliye. —Açlık tehlikesi. **Vakit:** Vahdet-i Milliye ve Hükümet. **İstiklal**'de Yusuf Razi: Memleketimize reform için getireceğimiz yabancı uzmanlarda ne gibi vasıflar arayacağız? **Spaktator:** Ayasofya Yunanlılara geri verilmeli (**Salışık:** 49). **Hadisat**'ta Süleyman Nazif: Rum Patriği Teodoros ile Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin öpüştükleri bir devrede, Ali Kemal ile Cemal Nuri'nin sövüşmekten başka vatanî vazifesi var. —Ermenilerin azınlık oluşlarının günahı da bizim imiş! **Karagöz**'de şeker tacirleriyle alay: Bir Günde 120'den 220'ye. (Dergi yer yer sansürlü).

9 — PAZAR

1. Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmak, Ermeni göçettirme ve Kırım olaylarını yaratmak ve vurgunculuk yapmakla suçlanan savaş kabinelerinin üyeleri ve tanınmış bazı İttihatçılar tutuklandı. Tutuklananlar arasında Sait Halim Paşa, Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, Fethi (Okyar), Rıfat (Menemenci), Halil (Menteşe) beyler de var. Tutuklananların sayısı 20'nin üstünde. Bundan önceki en büyük İttihatçı avı 30 Ocak günü yapılmıştır. Savaş kabineleri üyeleri de diğer İttihatçılar gibi divanıharplerde yargılanırken, 28 Mayıs'ta İngilizler tarafından 67 kişi Malta'ya götürülecektir. (**Vakit:** 10; **İkdam, Hadisat:** 11; **Tasf.Ef:** 11, 18 kişi resimleriyle; **Tİ:** 10, "Aadalet tecelli ediyor", **Jaeschke 2:** 177; **Korkut:** 222) ★ Cavit Bey saklanıyor (**Tanin:** 2.11.1945).

2. Damat Ferit Paşa, İngiliz Yüksek Komiserliği'ni ziyaret etti. Yüksek Komiser Vekili Webb, bu ziyareti Dışişleri Bakanlığı'na şöyle bildirdi: Daha önce özel olarak bana iletmiş olduğu, kendisi ve efendisi Padişah'ın Allah'tan sonra İngiltere'ye umut bağladıkları yolundaki güvencesini birçok kez tekrarladı. Bu mesajı size iletmemi arzuladı. Savaş tutsaklarına gaddarlıktan ve Ermeni kırımından sorumlu olan kişileri tutuklamak istediğimizi bildiğini, ancak listelerin arşivden kaybolduğunu söyledi. Bu kişilerin yakalanacaklarına ve cezalandırılacaklarına söz verdi. (Damat Ferit verdiği sözü tuttu ve Yüksek Komiserlik'ten çıkar çıkmaz tutuklama emirlerini verdi). (**Akşin:** 229; **Şimşir 2:** 72; **Jaeschke 2:** 9)

3. İngilizler Samsun'a 200 kişilik bir birlik çıkardılar. Sebep: Asayiş!... Bunlardan bir kısmı 30 Mart'ta Merzifon'a gidecek. Merzifon'daki İngiliz Birliği 27 Eylül'de ayrılacak, İngilizlerin Samsun'u boşaltmaları da 4 Ekim'de tamamlanacaktır. (**İHH:** 6; **TİH** I: 174; **Bıyıklıoğlu:** 10; **Gologlu 1:** 22)

1919 – MART

4. Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi bir bildiri yayımlayarak bölgede Ermeni nüfusunun hiç bir zaman yüzde 15'i geçmediğini, buraların "Türk ve Kürtlerin" ortak yurdu olduğunu açıkladı. (**Dursunoğlu:** 147; Goloğlu I: 21)
5. Rum Ortodoks Patriği Mamelis, Patrikhane ile Osmanlı Devleti'nin ilişiğinin kalmadığını, Rumları uyrukluk görevlerinden affettiğini ilan etti (**Jaeschke 1:** 21, **2:** 51).
6. Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası, Damat Ferit Hükümeti'ne yardımcı olacağını bir bildiriyle açıkladı. İştirakçi Hilmi'nin Osmanlı Sosyalist Fırkası da Damat Ferit Hükümeti'ni destekliyor. (**Gökbilgin** I: 71)
7. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in mektubu: Çatalca'ya kadar Trakya'yı Yunanılara verelim. Anadolu Türklerde kalsın. Böylece denetim de kolaylaşır. Türkler de Avrupa'dan çıkarılmış olur... Curzon, mektuba eklediği satırlarda Webb'in görüşlerini doğru bulduğunu belirtecektir. (**Akşin:** 260)
8. **İstiklal,** Yeni Hükümet'in andiçme töreninde Padişah'ın sözlerini ön plana çıkararak Damat Ferit Hükümeti'ni frenlemeye çalışıyor. "Padişah'ın tarihî sözleri: Hasis ve sefil bir menfaat ve intikam hissi ile hükümet idare etmeyeceğinizi ümit ederim..." **İleri'**de Celal Nuri: Rus inkılabına biz Türkler hürmet edelim. **İkdam:** Vahdet-i Milliye Heyeti. **Sabah:** Hükümet'le Parti'nin ilişkisi. **Türkçe İstanbul:** Memurların değiştirilmesi. —İngiltere ve İslam Âlemi. **Memleket:** Alman Polisi'nce öldürülmüş olan Rosa Luksemburg'un resmi. **Yenigün'de** Yunus Nadi: Partiler üstünde: Vahdet-i Milliye Cemiyeti, vatanın ve milletin şu zamanda en büyük ihtiyacının tercümanıdır. **Hadisat:** Hahambaşı'nın üzerine aldığı görev. —İstanbul'umuz için Üniversite'de yapılan toplantı.

10 – PAZARTESİ

1. İstanbul polis baskısı altında. İttihatçı avı devam ediyor. Dünkü tutuklananlara 11 kişi daha eklendi. Dün ve bugün tutuklanan eski hükümet üyelerinin bazıları şunlar: Başbakan Sait Halim Paşa, Danıştay Başkanı ve Milletvekili Halil Bey, Senato Başkanı Rıfat Bey, Bayındırlık Bakanı Ali Münif Bey, İçişleri Bakanı Fethi Bey, Eğitim Bakanı Şükrü Bey, Adalet Bakanı İbrahim Pirzade, Dışişleri Bakanı Ahmet Nesimi Bey, Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi; Ayrıca gazeteci Ahmet Emin ve Celal Nuri Beyler. Ahmet Emin'le Celal Nuri yarından sonra serbest bırakılacak, fakat İstanbul dışına sürüleceklerdir. (**İstiklal, YG, Sabah, Mem, İkdam, Zaman:** 11; **İleri:** 11, 12; **Tas.Ef:** 12; **Hadisat:** 11; **Vakit:** 11, 12, 13; **Danışmend:** 457; **Şimşir 2:** 76; **Okyar:** 278) ★Cavit Bey saklanıyor. Adam gönderilen bir yabancı, dışarıya naklinin mümkün olmadığı cevabını veriyor. (**Tanin:** 2.11.1945)

1919 — MART

2. Erzurum Valiliği, Vilayat-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin 3 Mart'taki başvurusunu kabul ederek Erzurum Şubesi'nin kuruluşunu onayladı. Derneğin merkezi, 2 Aralık'ta İstanbul'da açılmıştı. Bugünlerden başlayarak derneğin asıl çalışması Erzurum'a kayacak, Şube, Trabzon derneği ile birlikte 23 Temmuz'da Erzurum Kongresi'ni toplayacaktır. (**Dursunoğlu:** 33; **Gologlu 1:** 21; **Bıyıklıoğlu:** 10; **BTTD** 35: 7)
3. İtalyan Senatosu'nda konuşan Dışişleri eki Bakanı Tittoni: "Bize Toros'un kayalarını ve Konya çölünü vermek istiyorlar. Tek verimli bölge olan Mersin ve Adana Ovası'nı vermek istemiyorlar. Kömür bölgesi Ereğli'den hiç söz etmiyorlar. Ermenistan'la Antalya arasındaki bölge bizim olacak!..." dedi. (**Sonyel:** 41; **Akşin:** 260) ★ Paris görüşmelerinde Clemenceau Suriye'nin Fransız mandasına verilmesi isteğinde diretti. Bir sonuca varılamadı. (**Evans:** 135)
4. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne, Damat Ferit Hükümeti'nden, Allenby'nin emirlerinin kısa bir süre içinde uygulanmasını istedi. İngilizlerin Suriye ve Kilikya Orduları Başkumandanı Allenby, 7 Şubat günü İstanbul'a gelmiş, ertesi gün Güneydoğu'da İngiliz Egemenliğini pekiştirecek 12 maddelik bir muhtıra vermişti. Bunlardan 6. Ordu'nun lağvedilmesi gibi bazıları uygulanmıştı. (**TİH** I: 106)
5. Kars'ta kalmış olan iki alay da 1878 sınırına çekildi. Böylece Üç İl'de Türk askeri kalmadı. 9. Ordu'nun asıl birlikleri Ocak sonuna kadar üç İl'den çekilmişlerdi. (**İHH:** 6)
6. Odesa Körfezi'ne dökülen Dinyepr Irmağı'nın ağzında bulunan Kerson'da ve Buğ Irmağı'nın ağzındaki Nikolayev'de Bolşevikler, içlerinde Yunanlıların da bulunduğu İtilaf kuvvetlerini sıkıştırdı. Potemkin ve diğer zırhlıların koruyuculuğunda İtilaf kuvvetleri, bu şehirleri topa tutarak zorlukla Odesa'ya çekildi. (**Bujak:** 151)
7. **Türkçe İstanbul:** İngilizler İslamiyet düşmanı değildir. Biz, ne zaman İngiltere'nin Boğazlar ve Doğu meselesi üzerindeki menfaatlerini ihmal edersek bundan zararlı çıkıyoruz... **Tasviri Efkâr:** Hürriyet ve İtilaf iş başında. —İstanbul'un mukadderatı ve Hindistan Müslümanları. **Sabah:** Sadrazam Paşa'nın genelgeleri. —Merkezî Asya'da İslam Birleşik Hükümeti (Bombay'dan Times'e çekilen telgraf ve Times'in yorumu). **Vakit**'te Ahmet Emin: Wilson'un Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalktığını söylemesi, zaten üzüntülü ve heyecanlı bulunan kamuoyunu yeni endişelere düşürmüştür. **İstiklal:** Vahdet-i Milliye. **Hadisat**'ın 3 sütunu beyaz... —Süleyman Nazif, Yunanistan'ın Türkiye'den toprak isteklerini kınıyor. —Mösyö Konye'nin kitabına göre Adana nüfus istatistiği: 93.200 Asıl Osmanlı, 13.200 Çerkes, 39,600 Kürt ve Türkmen, 16.000 Arap, 12.050 Çingene, 56.000 Fellahlar, Nesiriler, Tahtacı veyahut Sarı Nesiriler, 20.000 Süryani, 69.300 Ermeni, 11.550 Ermeni Katoliği, 16.600 Ermeni Protestan, 4.600

1919 — MART

Rum, 4.539 Latin Katoliği, 4.400 İranlı ve Afganlı. **Söz:** Türkiye Sosyalist Fırkası Programı (**Tunaya** II: 413)

11 — SALI

1. Padişah'ın İngiliz Yüksek Komiseri ile görüşmek istediği İngiltere'ye bildirildi. Yüksek Komiser Vekili Webb, tutukluların İngilizler tarafından yargılanması isteğinde diretilmemesini önerdi: Yeni hükümet, övünülecek bir çabayla yeniden tutuklamalara başladı. İtaatli bir ata fazla antrenman yaptırıyoruz. Daha fazla adam tutuklarsak bu hükümet istifa eder. Daha iyisini de bulamayız. Başbakan her bir valiye bir İngiliz danışman atamak istiyor. Bizi mahcup ediyorlar... (**Akşin:** 230; **Şimşir 2:** 75; **Jaeschke 2:** 177)

2. İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour, tutuklamalar konusundan Fransız Komutanı d'Esperey ile anlaşmaya varılması talimatını verdi. İstanbul'da İngilizler ve Fransızlar, tutuklanacak İttihatçılarla ilgili ayrı ayrı listeler veriyorlardı. (**Jaeschke** 1: 21)

3. Aydın (İzmir) Valiliği'ne Tevfik Paşa hükümeti'nde Evkaf Bakanlığı yapmış olan (Kambur) İzzet Bey atandı. İzzet Bey, 23 Mart'ta İzmir'e vararak Nurettin Paşa'dan boşalan göreve başlayacaktır. Nurettin Paşa, İzmir'de Millî örgütlenmeyi desteklediği için İngilizlerin dikkatini çekiyordu. İzzet Bey, İzmir'in işgalinden sonra da bu görevinde kalacaktır. (**TİH** I: 134; **Taçalan:** 195; **Jaeschke 2:** 65) ★ Bursa Valiliği'ne, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ileri gelenlerinden Gümülcine eski Valisi İsmail Bey atandı. Gümülcineli İsmail Bey, 24 Şubat'ta ihtiyarî sürgünden İstanbul'a dönmüş ve o gün Hürriyet ve İtilafın toplantısına katılmış, "kesin icraat hükümetine ihtiyaç var" demişti. Gümülcineli İsmail, Bursa'da valiliği sırasında birçok şikâyetlere sebeb olacak ve görevinden azledilecektir. Valiliği sırasında, Yunan işgaline karşı çete örgütü kurulmasını teklif ettiği için de sorgulanacaktır. (**TV:** 3497; **İleri:** 12; **İkdam:** 13)

4. Müttefiklerin Yüksek Konseyi, Trakya hakkında alacağı kararı daha sonraya bıraktı. Konseyin kurduğu alt komisyon, 1 Mart'ta Batı ve Doğu Trakya'nın Yunanistan'a bağlanmasını önermişti. (**Bıyıklıoğlu 2:** 149; **Batıbey:** 45)

5. Türkocağı, yaptığı olağanüstü bir toplantıda İtilaf Devletleri'ne bir muhtıra verilmesini kararlaştırdı. Toplantıda Türkiye'nin toprak bütünlüğü savunuldu. (**Mem:** 22).

6. Birinci kurtuluş yıldönümünde Erzurum'da törenle yapıldı. Yapılan konuşmalarda neye mal olursa olsun vatanın savunulacağı belirtildi. Şehzade Abdülhalim Efendi de Erzurun'da bulunuyor. (**Dursunoğlu:** 35; **Gökbilgin** I: 74)

1919 — MART

7. **Sabah,** dünkü tutuklamaları savunuyor: İntikam değil, adalet. Telaşa lüzum yok. Kurulan adaletli bir mahkemedir, **Alemdar**'da darağacına asılmış insan manzaraları: Çete mensuplarına (İttihatçılar) ithaf: Bu zulmü beğenir mi idiniz efendiler!... **Vakit:** Kesin icraat başladı. Ahmet Emin Bey tutuklandı. Sebebi bilinmiyor. **İleri:** İttihatçılar zamanında yegâne muhalif yazar olan Celal Nuri Bey, dün İttihatçılarla birlikte tutuklanmıştır. Sebebi bilinmemektedir. **Tasviri Efkâr:** Dünkü tutuklamalar. **Yenigün:** Yeni tutuklamalar. —Milletler Cemiyeti mi, mukaddes birlik mi? **Memleket:** Wilson'un barış Konferansı'na tedvi edilen Birleşmiş Milletler (İttihad-ı Milel) —Amiral Bristol ile mülakat. **Zaman:** Barış Konferansı lehimizde karar verirken: Propaganda kuvveti. —Tutuklamalar başladı (resimler). **The New York Times:** Türkler Bolşevizm'i kolaylıkla kabul edebilirler. Çünkü katliâm ve yağma işinde yüzyılların tecrübesine sahiptiler. (**Ulagay:** 44). * Erzurum'da haftalık **Albayrak**'ın ilk sayısı (**BTTD** 35: 7). **Hadisat**'ta Süleyman Nazif; Ahmet Emin, Celal Nuri ve Yunus Nadi'nin tutuklanmalarına karşı çıkıyor. —İstanbul, bizim ebedî payitahtımız.

12 — ÇARŞAMBA

1. Önceki gün tutuklananlardan Vakit Başyazarı Ahmet Emin ve İleri Başyazarı Celal Nuri Beyler kefaletle serbest bırakıldılar. 15 Mart'ta Hükümet bu iki gazetecinin İstanbul dışına sürülmesini kararlaştıracak ve sürülmek istedikleri yeri kendilerinden soracaktır. (**İleri, İstiklal:** 13)
2. Başbakan Damat Ferit'in bir Fransız muhabirine demeci Fransızca İstanbul Gazetesi'nde: Size Türkiye'den önce, her şeyine borçlu olduğum Fransa'yı anlatabilirm. Üç serserinin Fransa'ya savaş ilan ettiği gün gözyaşı döktük. Fransa'ya savaş ilan etmenin insanlığa karşı savaş ilan etmek olduğunu söyledik. Söyleyiniz mösyö, milletin ve saltanat hanedanının masum olduğunu söyleyiniz... Muhabirin "Türkiye'nin sonu ne olacak?" sorusuna başbakan; "Elimde tahmine yarayacak hiç bir vasıta yok" cevabını verdi. (**Alemdar, Hadisat:** 13)
3. Damat Ferit Paşa, Paris Barış Konferansı'na katılma isteğinin reddedilmesinden ötürü İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'e üzüntülerini bildirdi (**Akşin:** 230, 239; **Jaeschke 1:** 21).
4. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti temsilcileri, yüksek komiserlere verdikleri bir muhtırada, İzmir ve çevresinin Türk olduğunu belirterek Yunanistan'a verilmemesini istediler. Muhtırada, İzmir bölgesinde reform yapılacağı, azınlık haklarının korunacağı da belirtildi. (**Taçalan:** 88; **Gökbel:** 33).
5. Yunanistan'ın Londra elçiliği, İzmir'de katliâm beklenebileceğini ileri sürdü. İzmir'in işgalini haklı göstermek için bir süreden beri Avrupa'da bu yolda

propagandalar yapılıyor. Yunan çevreleri de, Türklerin Rumları katledeceklerine ilişkin sahte evraklar düzenleyip gönderiyor. (**Jaeschke 1:** 2)

6. İngilizler Antep'te sıkıyönetim ilan ettiler. Kimde silah varsa teslim edilmesini isteyen bir bildiri yayımlandı. Halkın bir kısmı silahlarını teslim etmeye başladı. (**Lohanizade:** 25; krş. 8 Mart)

7. İngiliz İmparatorluğu ülküsünün ateşli bir savunucusu olan Binbaşı E.W.C. Noel, Kürt bölgelerinde incelemeler yapmak üzere görevlendirildi (**Akşin:** 534).

8. **Alemdar**'da Refi Cevat, tutuklanan İttihatçıların suçluluk derecesini anlatıyor: Sehpalar bu adamlara layık değildir. Koparılması lazım gelen bu kafalar, kütükler üzerinde kesilip günlerce ibret taşında kalmalı!.. **Vakit**'te Adliye Nazırı'nın açıklaması: Tutuklananların yargılanması nasıl olacak?. **Sabah:** Dün yeni tutuklama yapılmamıştır: **İkdam:** İttihat ve Terakki reislerinin yargılanması. **Tasviri Efkâr:** Tutuklu gazeteci arkadaşlarımız. —Adalet işinde başarlı olunacak mı? **Memleket:** Tutuklamalar konusunda Adliye Nazırı ile mülakat: Bunu bana sormayınız. **Türkçe İstanbul:** Tutuklamalar konusunda (13: Tutuklamalar ve kamuoyu). **Hadisat:** Tutuklamaların nedeni. Maarif Nazırı Ali Kemal Bey'in demeci. **Karagöz**'ün karikatürü. Damat Ferit, bir kanadından Tevfik Paşa'nın indiği merdivene çıkmış. "Şimdi ümit bütün enzar / Merdivene çıkandadır / Bir kılına asla nazar / Değdirmesin Rabb-i kadir..."

13 — PERŞEMBE

1. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti İzmir'de bir ön toplantı yaparak Aydın ilinde Türklerden başka bir hakimiyete izin vermemesini İtilaf Devletleri'nden istemeye karar verdi. Dün de derneğin temsilcileri İstanbul'da Yüksek Komiserlere bir muhtıra vererek, buralarda halkın çoğunluğunun Türk olduğunu bildirmişler ve bölgenin Yunanistan'a verilmemesini istemişlerdi. Derneğin 17 - 19 Mart'ta yapacağı büyük kongresinde aynı konuda kararlar alınacaktır. (**Sabah, YG:** 15; **Taçalan:** 90)
2. Merkezi Erzurum'da olan 9. Ordu Komutanlığı'na Kâzım Karabekir atandı. Görevinden alınan Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa, 26 Nisan'da İstanbul'a gelecek ve 16 Mayıs 1920'de Malta'ya götürülecektir.Karabekir 25 Aralık'ta Tekirdağ'daki 14. Kolordu Komutanlığı'na atanmış, fakat burada kendisine görev yaptırmayacaklarını sezdiği için Doğuda görev istemişti. Karabekir Erzurum'daki görevinde Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar kalacaktır. (**Mem:** 14; **Karabekir 2:** 33)
3. Savaş kabineleri üyelerinin sorgulamaları başladı. Bugün Bekirağa Bölüğü'nden Canbolat, Tevfik Rüştü, Hüseyin Cahit, Hüseyin Tosun, Rıza, Hüseyin Kadri, Tevfik Hadi, Vecihi, Derviş, Polis Müdürlüğü'nden de eski

1919 — MART

Başbakan Sait Halim Paşa ile eski Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, adliye binasına götürülerek sorguya çekildiler. Bunlar 9 ve 10 Mart'ta tutuklanmıştı. Bugün Ağaoğlu Ahmet Bey de tutuklandı. (**YG:** 13, 14; **Mem, İkdam, Tas.Ef, İstiklal, Hadisat:** 14; Ağaoğlu'nun tutuklanması olayını krş. 25 Mart)

4. İçişleri Bakanı Cemal Bey'in Monitor Oriental Gazetesi'ne demeci: İttihat ve Terakki Partisi 800.000 Ermeni'yi öldürttü. 400.000 Rum'u da sürdü. (**Bayur I:** 268; **Bayar:** 7: 2114; **Hadisat:** 17, Süleyman Nazif'in tepkisi)

5. İtilaf Devletleri'nin Dörtler Konseyi'nde İngiliz Başbakanı L. George, niyetinin Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermek olduğunu söyledi. Clemenceau "Benden izin almanız lazımdır" dedi.Bugün Paris'e gelmiş olan ABD Başkanı Wilson "Yunanistan'a bu hediyeyi verebilirseniz değerli bir iş yapmış olursunuz" dedi. (**Kitsikis:** 48)

6. Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol, Karadeniz gezisinde. Bugün Samsun'a geldi. (**Bıyıklıoğlu:** 82)

7. **Alemdar**'da Refi Cevat: Ferit Paşa Hükümeti'ni nasıl görmek isteriz? Tutuklamalar gözümüzü doyurmadı. Daha ziyade şiddet! Daha ziyade şiddet! Daha ziyade şiddet! **Vakit:** Divanıharpler işe başlıyor. —Ahmet Emin ve Celal Nuri Beyler dün üç gün süreyle serbest bırakıldılar: **Memleket:** Celal Nuri ve Ahmet Emin Beylerle mülakat. —Polis Müdürü Halil Bey'in beyanatı: Cavit ve Yunus Nadi'nin nerede olduğunu bilmiyoruz. Öğrenir öğrenmez tutuklayacağız. —Sarı kitap. Osmanlı illeri nüfus istatistiği: Bursa. **İleri**'de Celal Nuri: İstanbulluların hukuku. **Zaman:** Tutuklamalar konusunda. —İçel Türk'tür. **Sabah:** Le Temps (Tan) gazetesinin Başbakan'la mülakatı. **Türkçe İstanbul:** Suçlular cezasını çekmeli. Günahkârlar da kendini bilmelidir. **Tasviri Efkâr:** İstanbul civarındaki Rum çeteleri. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Memleket ve milleti kurtarmak için Wilson prensiplerine dayanarak hakkımızı dakika geçirmeden savunalım. 'Biz mağlubuz, verilecek kararları kabulden başka çaremiz yoktur' gibi miskince görüşlere kendimizi teslim edersek çöküş ve perişanımız mukakkatır.**Hadisat'**ta Süleyman Nazif: Yine o büyük dost: Piter Loti. —Yargılamalar bugün başlıyor. **Ses**'in (Balıkesir) 22. ve kolleksiyonundaki son sayısı: Venizelos, İslam ve Türk memleketlerini Yunanlı yapmak istiyor. Asırlardan beri Müslümanlığıyla Türklüğüyle yaşamış memleketlerimizin hakimiyet hakkı bugün tehlikede bulunuyor. —Karaaysı'nın Türk memleketi (Karesi) hiç bir ecnebiye verilemez. *Haftalık **Büyük Mecmua**'nın 2. sayısı. Haftanın sohbeti tamamen sansür. Mehmet Emin, Tekin Alp, Yunus Nadi, Halide Edip, Yusuf Ziya, Müfide Ferit, Köprülüzade Mehmet Fuat, Sabiha Zekeriya, Ömer Seyfettin imzalarıyla. **Köy Hocası**'nın 8. sayısı.

1919 — MART

14 — CUMA

1. Damat Ferit, 27 Şubat'ta askerlikten istifasını istemiş olan eski Bahriye Nazarı Rauf Bey'le görüşerek istifasını geri almasını istedi. Rauf Bey, Başbakan'a atama ve askerlerle ilgili politikasının yanlışlığını hatırlattı. "Bu gidişle ordu isyan eder" dedi. Dilekçesini geri almayacağını bildirdi. Rauf Bey'in emeklilik dilekçesi Padişah tarafından 8 Mayıs'ta kabul edilecektir. (**Yak.Tar.** II. 403)
2. İzmir Valisi Nurettin Paşa bu görevinden alındı. Nurettin Paşa bu göreve 20 Ocak'ta atanmıştı. Venizelos, Nurettin Paşa'yı İngilizlerle Fransızlara şikâyet etmişti. İşgal arefesinde İzmir'de direnmeden yana unsurlar etkisizleştiriliyor. Nurettin Paşa'nın yerine, Ahmet İzzet Bey atanmış bulunuyor. (**Misailidis:** 37; **YG:** 15 "İzmir Valiliği meselesi", İzzet ve Nurettin'in resimleri; **Vakit:** 15; **Tas.Ef:** 17; **Kutay** 3: 224; **Bıyıklıoğlu:** 82; krş. 11'de İzzet'in atanması; **Roda:** 14: "Nurettin Paşa'nın Yunanlıları katletme niyetiyle ilgili iki belge Mavridis'in eline geçti. Venizelos'u haberdar etti. İngiliz ve Fransızlar Babıâli'den Nurettin'in İzmir'den uzaklaştırılmasını istediler").
3. Görevden alınan ve İstanbul'a çağrılan 9. Ordu eski Komutanı Yakup Şevki Paşa İstanbul'a gitmekten çekiniyor. Bugünkü cevabında yolların kapalı olmasını ve rahatsızlığını ileri sürdü. Dokuzuncu Ordu Komutanlığı'na dün Kâzım Karabekir atanmıştı. Yakup Şevki Paşa, 26 Nisan'da İstanbul'a gelecek, 6 Mayıs 1920'de Malta'ya sürülecektir. (**TİH** I: 169, 225)
4. İttihatçıların, divaniharpte sorgulanmaları sürüyor. Meclis eski Başkanı Halil Bey, kendisi hakkında tutuklama belgesi olmadığı gerekçesiyle resmî polisle sorgulamaya gitmeyi reddetti. Bu isteği kabul edilerek sivil giyinmiş bir polis memuruyla gönderildi. Eski mebus ve sanatörler, ancak Yüce Divan'da yargılanabileceklerini söyleyerek sorgulamada cevap vermeyeceklerini bildirdiler. Sabancalı Hakkı Bey'le kardeşi Baki Bey tutuklandı. Telefon Genel Müdürü Fuat Bey serbest bırakıldı. (**Hadisat:** 15)
5. Menşevik Gürcistan Rize'yi istiyor (**Jaeschke 1:** 21).
6. Milne'in Ege'de Yunanistan'a verilecek yerlerle ilgili raporunu İngiliz Başbakanı L. George, Fransa Başbakanı Clemenceau, İtalyan Başbakanı Orlando ve ABD Başkanı Wilson görüşerek onayladılar. (**Kutay** 3: 224; **KASÖT:** 37 "Venizelos istedi"; **Kutay 1,** I: 44; **Tarih Konuşuyor** I: 143)
7. Fransa'da Yunan propagandası şiddetlendi. Verilen bir konferanstan Yunanistan'ın Küçük Asya'da hakları olduğu savunuldu. Ege kıyılarının Yunanistan'a verilmesinin hazırlığı olarak da İngiltere'de "barbar Türk" kampanyası başlıyor. (**Akşin:** 257)
8. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Osmanlı ülkesini, hele Türk kavmini derin bir şekilde kemiren sefalet... **Sabah:** Tutuklular sorguya çekiliyor. **Vakit:** Tu-

1919 — MART

tukluların sorgulamaları başladı. **Alemdar**'da Refi Cevat, Rumları Venizelos'a hayran olmamaya çağırıyor. "İngiliz taraftarı imiş. Hükümetimiz, bütün vatanını seven Osmanlılar da İngiliz taraftarıdır." —Ahmet Emin'e cevap: Hükümet'e haksızlık etmeyiniz. Serbest bırakıldınız, daha ne istiyorsunuz? **Yeni Gazete:** Mustafa Kemal tutuklandı (!) **İleri:** Şehrimize Amerika'dan külliyetli miktarda manifatura geliyor. **İkdam:** Tutuklu İttihatçıların sorgusu başladı. —Trakya ve Rum iddiaları. Trakya iktisaden kimindir? **Hadisat:** Dün ilk defa olarak tutukluların sorgulanmasına başladı. **The Manchester Guardian**'da Doğu Anadolu'da Türklerin ve Kürtlerin uyguladığı kırım nedeniyle Ermenilerin azınlığa düştüğü, yerlerini terketmek zorunda bırakılmış Ermenilerle birlikte Amerika, Mısır, Singapur, Hindistan ve Doğu Hint Adaları'ndan pek çok Ermeni'nin yerleşmek üzere bu bölgeye döneceği. (**Akyüz:** 52).

15 — CUMARTESİ

1. Damat Ferit Hükümeti'nin, devlet kadrolarına hakim olma çabası devam ediyor. Yozgat eski Mutasarrıfı Muhittin Paşa, Ankara; emekli Miralay Rıza Paşa da Konya Valiliği'ne atandılar. (**TV:** 3498) ★ Divan-ı Harb-i Örfi Başkanı Ali Rıza Paşa ile İstanbul Muhafızı Fevzi Paşa görevlerinden istifa ettiler. Ali Fevzi Paşa bu göreve 8 Mart'ta atanmıştı. (**Akşam, Vakit:** 16; **Tas.Ef, Hadisat:** 17; **Yenigün:** 16, 17)
2. Hükümet üç gün önce kefaletle serbest bırakılan gazeteci Celal Nuri ile Ahmet Emin Beylerin İstanbul dışına sürülmelerini kararlaştırdı. Bunlardan oturmak istedikleri yeri yarına kadar bildirmelerini istedi. Celal Nuri 21 Mart'ta yurt dışına, Ahmet Emin ise 15 Nisan'da Kütahya'ya gidecektir. (**Tas.Ef:** 15: **Mem:** 16)
3. Divanıharpte İttihatçıların sorgulaması devam ediyor. Önceki gün ve dünkülerden sonra bugün de Karasu Efendi, Cevat, Ferit, İzzet, Faik, Nevzat, Nihat Şükrü, Hacı Adil, Kemal, Rıfat, Necati beylerle Vehip ve Mahmut Kâmil Paşalar Bekirağa Bölüğü'nden; İsmail Müştak, İzzet, Reşat, Hüseyin Fehmi, Habip, Ali Münif, Hilmi, Şükrü Beyler Polis Müdürlüğü'nden götürülerek sorgulandı. Tutuklulara iyi davranıldığı, Bekirağa Bölüğü'nün genişletilerek düzenlendiği öğrenildi. Ağaoğlu Ahmet Bey, polis tarafından gözaltına alındı. (**Hadisat:** 16) ★ Cavit Bey ise saklanıyor. Reji ve banka meclisleri, d'Espere'ye Cavit Bey'in savaş sırasında yaptığı hizmetleri anlatan birer rapor vermişler. (**Tanin:** 4.11.1945) ★ İskenderun'daki Fransız Harp Divanı, olay çıkaran Ermeniler hakkında çeşitli hapis cezaları veriyor. Mahkeme 19 Şubat'ta toplanarak ilk kararlarını vermeye başlamıştı. (**Véou:** 43)
4. Jandarma örgütü, İçişleri Bakanlığı'na bağlandı. Örgüt, bundan önce Savaş Bakanlığı'na bağlıydı. (**TV:** 3499)

1919 — MART

5. Fransa'da Yunanistan lehine yoğun propaganda. Sartiauks'un dünkü konferansının yorum — özeti Le Temps'da: Çok sayıda belgeye dayanan, kalabalık bir dinleyici grubu tarafından alkışanan güzel konferansında... Fransa'nın çıkarlarıyla bağdaşan tek çözüm yolunun Küçük Asya Rum halkının otonomiye kavuşup Yunanistan'a katılması olduğunu söyledi. (**Akyüz:** 71)

6. İstanbul'da Arnavut Teavün Cemiyeti kuruldu. Dernek, Londra Konferansı'nda dışarda bırakılan toprağın Arnavutluğa katılmasını, muhtaçlara yardımı amaç ediniyor. Başkan Nezir Bey, 17 Mayıs 1921'de yayımlanan demecinde "Arnavutluk hiçbir zaman Ankara dolaplarına alet olmayacaktır" diyecektir. (**Himmetoğlu** II: 53; **Tunaya** II: 452)

7. İngilizler, Antep'te ikinci bir bildiri yayımlayarak halkın elindeki bütün silahlar teslim edilinceye kadar, 17 Mart'tan başlayarak dükkânların kapalı kalacağını, bütün toplantıların yasaklandığını ilan ettiler. Yasaklar 15 gün devam edecektir. İngilizler 8 Mart'ta bir bildiri yayımlayarak silahların teslimini istemişler ve 14 araba silah toplamışlardı. (**Ünler:** 175)

8. **Yenigün**'de Y. Nadi: Memlekette siyasî şevaketi mahvedecek icraat. Ferit Paşa Kabinesi'nden beklenen hazırlık ve etkili icraat!... —Yeni Divanıharp'in sorgusunda tutuklu bakan ve senatörlerin cevaptan kaçınmaları. —İzmir Türk'tür, Türk kalmalıdır. **İstiklal:** Eğitimde esaslı ıslahat başlıyor. **Vakit:** Hatadan dönmek cesareti: İçişleri Bakanı'nın önemli demeci Monitor Oriyantal'da: İttihat ve Terakki yönetimi Bolşeviklerden farksızdır. Paşalar adaletin elinden kurtulamayacak. Kabine'nin amacı o kanlı maziyi temizlemektir. **Memleket**'te Dr. Cemil Süleyman: Yetim kalan gençlik. **İleri:** Barış görüşmelerine Mart'ın 20'sinde başlanacak ve barış anlaşması bir haftaya kadar hazırlanacakmış. —Dünkü refiklerimizden biri (Yeni Gazete), eski Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın Vehip Paşa ile birlikte Muhafızlık'ta tutuklu bulunduğunu yazmış ise de, belgeli araştırmamıza dayanarak diyebiliriz ki, Mustafa Kemal Paşa tutuklanmamıştır. Ordumuzun pek değerli ricalinden olan adıgeçenin tutuklanma ihtimali de uzak bulunmuştur. **İkdam:** İçişleri Bakanı'nın önemli demeci: Hükümet süratle iş görmek istiyor. Kabine kanlı maziyi temizleyecektir. **Tasviri Efkâr:** Gazeteci arkadaşlarımız sürülürken. —Mazlum milletlerin ümidi, Wilson'da. **Türkçe İstanbul**'da, Millî Blok (Vahdet-i Milliye) aleyhinde yazılar, kanıtlar. **Hadisat:** Tutukluların sorgulamasına dün de devam edildi. **Karagöz**'de halka somunlar atan bir Amerikalı. Hacivat: "Oh oh! Yağma Hasanın böreği!" Karagöz: "Mösyö Wilson'un has börekleri. Çoluk çocuğun yüzleri güldü!..."

16 — PAZAR

1. İstanbul'da Rumlar, kiliselere toplanarak gösteriler yaptılar. Kiliselere Yunan bayrakları çekildi. Bütün Rum kiliselerinde, Rumların, Yunanistan'a

1919 — MART

bağlanmak için açılan kampanyaya imza koyması istendi. Hükümet, yarından sonra bir bildiri yayımlayarak Rumları kanun dairesine dönmeye davet edecek, İngilizlerden de bu konuda yardım isteyecektir. Rumlar 6 Kasım'da Dikson komutasındaki İngiliz gemisinin gelişi ile İzmir'de, d'Esperey ve Allenby'nin gelişlerinde de İstanbul'da gösteriler yapmışlardı. Rum gösterileri Türk kamuoyunun sinirlenmesine ve kaygılanmasına sebep oluyor. (**YG, Hadisat, İkdam:** 17; **İleri:** 17, 18 (Galip Kemali'nin Hükümet adına olayı kınaması); **YG:** 18 "Nankörlük olursa bu kadar olur". **Tas.Ef:** 18, 20; **Gökbilgin I:** 159; **Akşin:** 224)

2. Edirneliler bir kitapçık yayımladılar. Belgede Doğu ve Batı Trakya nüfusunun çoğunluğunu Türklerin meydana getirdiği belirtiliyor.Kitapçık Venizelos'a hitap eden şu cümle ile bitiyor: "Kendinizi Türklere düşman etmeyiniz. Bugünden çok yarını düşününüz. Yarın biz bize kalacağız."
3. İtalya Hükümeti, Rodos'ta bulunan donanmasına, Kuşadası'ndan Antalya'ya kadar olan bölgeyi yönetme yetkisi verdi (**Jaeschke 1:** 21).
4. General Milne'in raporu: Anadolu demiryolu boyunca, belki Sivas'a kadar olan yerlerde de tutuklamalar başlayacaktır. Hükümet, Polise yardımcı olacak İttihatçı aleyhtarı çeteler de kurmuştur. Program, tutuklananları özel divanıharplerde çarçabuk yargılatmaktır. (**Şimşir 2:** 73)
5. Damat Ferit Paşa, güvendiği kişileri Senato'ya alıyor. Şeyhülislam Mustafa Sabri, Maliye Bakanı Tevfik ve Tarım eski Bakanı Kostaki Vayani, Eğitim eski Bakanı Rıza Tevfik, Dışişleri Müsteşarı İzzet Fuat, Darül Hikmetül İslamiye Başkanı Mustafa Asım, Konya eski Mebusu Zeynelabidin, Senato üyeliklerine atandılar. Mebuslar Meclisi 21 Aralık'ta feshedilmiş, fakat Senato açık kalmıştı. Padişah ve Hükümet, Senato Başkanı Ahmet Rıza Bey'in çalışmalarından da memnun değil. 31 Mart'ta Ahmet Rıza Bey bu görevinden alınarak yerine Mustafa Asım Efendi, Başkan yardımcılıklarına da Aristidi Paşa ve Azeryan Efendi atanacaktır. (**TV:** 3499; **YG:** 19; **Hadisat, İkdam:** 19 "Muhterem simalar, Heyet-i Âyan'da; **Gökbilgin** I: 53)
6. Hükümet çıkardığı bir kararname ile memurlara pahalılık zammı adı altında özel bir ödeme yapılmasını kabul etti (**TV:** 3499).
7. Bir süre önce Malta'ya gitmiş olan İtilaf Devletleri Doğu Filoları Kumandanı Amiral Calthorpe, İstanbul'a döndü. İngiliz ve Fransızlarca karşılandı. (**YG:** 17)
8. Polis Müdürlüğü'nde bulunan tutuklular Bekirağa Bölüğü'ne götürüldü. İçişleri eski Bakanı Fethi Bey, Salah Cimcoz, Sabancalı Hakkı Bey, İzmir eski Valisi Rahmi Bey ve diğer bazı sanıkların divanıharpte sorgulamaları yapıldı. (**Akşam:** 16; **Hadisat:** 17)
9. **Alemdar:** Firarî alçaklar (Enver, Talat, Cemal!...) getiriliyor. —Memurlarda değişiklik gereği. **Tasviri Efkâr:** Türkiye Türklerindir. —Mukadderatımız

1919 — MART

ve Mösyö Wilson. **Türkçe İstanbul:** Enver Paşa savaşmak için Almanya'dan 500.000 lira rüşvet aldı. **Yenigün:** Harp Divanı Başkanı (Fevzi Paşa) istifa etti. —Suçluların cezalandırılmasına karşı değiliz. Fakat bu vesile ile Türk milletine leke sürülmemeli. Vatanın geleceğinin söz konusu olduğu böyle bir zamanda kinden uzak durulmalı. **Hadisat:** Dünkü sorgulamalar. —Başyazı bütünüyle sansür. **Akşam:** Yunan istekleri. —İstanbul muhafızının istifası. —İstanbul ve Anadolu hakkında karar.

17 — PAZARTESİ

1. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti büyük kongresi İzmir'de Millî Sinema'da başladı. Kongreye İzmir ve bağlı yerlerden 37'si belediye başkanı, 37'si müftü olmak üzere 165 kişi katılıyor. Dikson Gemisi'nin 6 Kasım'da İzmir'e geldiği gün Rumların gösteriler yapması üzerine kuruluş hazırlıklarına geçilen dernek, 1 Aralık'ta kurulmuş, bölgede Türk egemenliğine son verileceği yolundaki söylentiler üzerine 12 Mart'ta Yüksek Komiserlere bir muhtıra vermiş, ertesi gün de bir ön toplantı yaparak bölgede Türk egemenliğinin devamı için çalışmaya karar vermişti. Kongre 3 gün devam edecek ve 19 Mart'ta sona erecektir. (**İleri:** 17; **Mem:** 22; **Vakit:** 1 Nisan; **Apak:** 17; **Tütenk:** 6 "22 Mart"; **Gökbel:** 33; **Taçalan:** 193; **Mısırlıoğlu:** 111)
2. İzmir'in yeni Valisi (Kambur) İzzet Bey, kendisi göreve başlayıncaya kadar Valilik'te ve Kolordu Komutanlığı'nda kalmasını çok sakıncalı gördüğü Nurettin Paşa'nın İzmir'den hemen uzuklaştırılmasını istedi. İzzet Bey bu göreve 11 Mart'ta atanmıştı. Nurettin Paşa, Rumların İzmir'i Yunanistan'a bağlama çabalarına karşı İzmir'de millî örgütlenmeye yardım ediyordu. İzzet Bey, 28 Mart'ta göreve başlayacaktır.
3. Galip Bey, Trabzon Valiliği'ne atandı. Galip Bey, 23 Aralık'ta Adana Valiliği'ne atanmış; fakat buradaki Fransız işgali sebebiyle görev yapamamıştı. (**TV:** 3502)
4. Urfa'nın Akçakale ilçesi Fransızlarca işgal edildi (**Gnkur:** 58).
5. Vahdet-i Milliye Heyeti, Paris Barış Konferansı'na ulaştırılması ricasıyla İstanbul'da Yüksek Komiserlere bir muhtıra verdi. Başkan Ahmet Rıza imzasıyla verilen muhtırada, Wilson ilkelerinin uygulanması, Konferans'ta Türkiye delegelerinin dinlenilmesi istendi. Ermeni komitacılarının işledikleri cinayetlerin Ermeni kırımından daha az olmadığı bildirilerek bunların da soruşturulması istendi. Vahdet-i Milliye Heyeti, Senato Başkanı Ahmet Rıza Bey'in başkanlığında 24 Şubat'ta kurulmuştu. Ahmet Rıza Bey, 31 Mart'ta Senato Başkanlığı'ndan alınacaktır. İstanbul'da bazı gazeteler Hükümet'in aşırı İngilizciliğine karşı tek alternatifin bu dernek olduğuna inanıyor. (**Vakit, İstiklal:** 31; **Jaeschke 1:** 21 "16 Mart")

1919 — MART

6. Edremit'te Redd-i İlhak Cemiyeti, resmen kuruldu (**G. Yetkin:** 35; krş. 4 Mart).

7. Samsun'da, Rum çetelerine karşı mücadele etmek üzere, Teğmen Hamdi gece (17/18),askerlerini alarak dağa çıktı (**Selek 2,** I: 87; **Tansel** I: 138).

8. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in barış şartlarının ne olduğunu soran yazısına İngiliz Dışişleri Bakan Vekili Curzon'un cevabı: "Haberdar değilim. Balfour'a sordum." Balfour'un cevabı için bkz. 8 Nisan. (**Jaeschke 1:** 20)

9. Divanıharp'te birkaç kişinin daha sorgulaması yapıldı. Askerî tutukevinde 93 İttihatçı var. Senato ve Meclis üyelerinin ancak Yüce Divan'da yargılanabilecekleri yolundaki Anayasa hükümden dolayı istifa eden Divanıharp Başkanı Fevzi Paşa'nın yerine başkası aranıyor. İçişleri Bakanı Cemal Bey'in de istifa ettiği söyleniyor. (**Hadisat:** 18)

10. **İleri:** Tevfik Fikret merhuma açık arıza: Ey 'Sis' şairi, yaşasaydın, bu anlarda ne kadar ızdırap duyacaktın!. (C. Nuri). —Aydın Kongresi bugün toplanıyor. **İkdam:** Sabronya'da Müslüman mebusların soru önergesi: Trakya ve Dobruca meseleleri. **Tasviri Efkâr:** Parti değil, vatan işi. **Sabah'**ta R. Halit: Adalet karşısında. **Yenigün:** İstanbul Muhafızı Fevzi Paşa'nın istifası (15 tarihinde). —Tutukluların sorgusuna dün de devam edilmiştir. Ablukanın kaldırıldığı 20 Şubat'tan beri şehrimize çeşitli Avrupa limanlarından 13 vapur neler getirdi? **Hadisat'ta** Süleyman Nazif, İçişleri Bakanı Cemal Bey'in Moniteur Oriental'a verdiği demeçte, 800.000 Ermeninin katledilmiş olduğu yolundaki sözlerini eleştiriyor.

18 — SALI

1. Hükümet bir açıklama yaparak yolkesicilik yapan, Hükümet aleyhine gösterilerde bulunan Rumları kanun dairesine dönmeye çağırdı. Açıklamanın sonuna eklenen yoruma göre, İtilaf Devletleri de Hükümet zabıtasına bu konuda yarsım etmeye söz vermiş bulunuyor. Önceki gün Rumlar kiliselerde yaptıkları ayinlerde Yunanistan'a katılmak için açılan bir imza kampanyasına bütün Rumların katılmasını istemişlerdi. Yurdun çeşitli yerlerinde bazı vesilelerle de Rumlar Türk egemeliği aleyhine gösteriler yapmışlardı. (**İkdam, İstiklal, Alemdar, Vakit, YG, Mem:** 19; **TV:** 3501)

2. Damat Ferit Paşa, İngiliz Yüksek Komiserliği'ni ziyaret etti. Başbakan'ın Rum gösterilerine karşı İngilizlerin desteğini aradığı sanılıyor. (**İkdam:** 19; **Akşin:** 245)

3. Fransa'nın Suriye — Kilikya Olağanüstü Komiseri George Picot Adana'ya geldi. Fransız bayraklarının yanında Ermenistan bayrakları da asıldı. (**Ener:** 20)

1919 — MART

4. Hindistan karışıklık içinde. Hind Millî Komitesi ve Hind Müslüman Birliği'nin mücadelesine karşılık, İngilizler siyasî çalışmaları kısmak için bazı tedbirler aldılar. (**Bayur 2:** 231)

5 **Yenigün**'de Y. Nadi: Barbar Türkler! Türk Milleti bugün mukadderatı söz konusu olan milletlerin en mazlum ve bedbahtıdır. —Tutuklu bulunanlar tam 92 kişi. **İstiklal**'de R. Ahmet halkın yargılamalar konusunda endişeli olduğunu yazıyor. Siyasî davalar Yüce Divan'da görülmeyecekse Anayasa'nın hükmü ne olacak? İçişleri Bakanı'nın Anayasa'nın ilga edildiğini söylediği rivayet ediliyor. Divanıharp Reisi esrarlı bir şekilde istifa etti. Kamuoyunun biraz nur istemesi şüphesiz müfrit bir İttihatçılık sayılmaz... **Vakit:** Tutukluların Bekirağa Bölüğü'ne nakli. —Senato'nun yeni üyeleri. —İran'ın hakları. **Memleket**'te İ. Hami, Ermeni delegesi Bogos Nubar Paşa'nın isteklerini konu ediyor: Artık yeter! **İleri:** Hükümet, önceki gün şehrimize getirilen Giritli jandarmaların getirilişini protesto etmiştir. —İzmir'de Türk'ün hakkı. —Celal Nuri: Piyer Loti'nin mektubu münasebetiyle. **Tasviri Efkâr**'da Ebüzziyazade, Rumların gösterileri karşısında Türk ve Müslümanların uyanıp birleşmeyişinden yakınıyor (ayrıca, **Kaplan v.d.** I: 80). (20: Rumların gösterileri, münasebetsiz taşkınlıkları).**İstikbal:** Damat Ferit'in İllere telgrafı: Hükümetin emirlerince uymak İslam'ın da emridir (**Jaeschke 1:** 22). **Figaro**'da Piyer Loti'nin Türkleri savunan makalesi (**İstiklal:** 7 Nisan). **Hadisat:** İçişleri Bakanı'nın istifa ettiği söyleniyor.

19 — ÇARŞAMBA

1. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cumhuriyeti'nin önceki gün açılan ve üç gün süren büyük Batı Anadolu Kongresi sona erdi. Dernek başkanlığına İzmir Belediye Başkanı Hasan Paşa, sekreterliğe Cami Bey (Baykut), saymanlığa da Moralızade Halit Bey getirildi. Derneğin Avrupa'ya gitmek üzere daha önce görevlendirdiği bir kurul İstanbul'da Padişah'la görüştü. Vahdettin İzmir'in Türklerden ayrılamayacağını, ilk fırsatta İzmir'e giderek milletiyle görüşeceğini söyledi. Kongre, bildirisini yarın yayımlayacak. (**Sabah, Alemdar:** 20; **YG:** 21; **Tas.Ef:** 22; **Taçalan:** 94; **Simavi:** 486; **Umar** 75; **Akşin:** 245)

2. İngilizler, İzmir'de bütün Rum ve Ermeni tutukluları serbest bırakmak isteyince Türk tutuklular kendilerinin de serbest bırakılmalarını istediler. Rum ve Ermeni mahkûmları bırakmadılar. Askerî birlikler Rum ve Ermenileri Türk tutukluların elinden zorla aldılar. Türk tutuklular, Yunanlılar İzmir'e çıkarma yapmaya başladığı 15 Mayıs sabahı Türk memurlarınca serbest bırakılacaklardır.

3. İstanbul Muhafızı ve 25. Kolordu Kumandanı Miralay Ahmed Fevzi Paşa, Savaş Bakanlığı Müsteşarlığı'na atandı; Ali Fevzi Paşa'nın istifasıyla boşa-

1919 – MART

lan, savaş kabinelerini yargılamak için kurulmuş olan Divanıharp'in başkanlığına da Nazım Paşa atandı. Ali Fevzi ve Ahmet Fevzi Paşalar, görevlerinden 15 Mart'ta istifa etmişlerdi. (**TV:** 3503).

4. Yapacakları miting yasaklanınca İstanbul İnas Darülfünunu (Üniversitenin kız bölümü) ile Asrî Kadınlar Cemiyeti, Fatih Türbesi'nde bir anma töreni düzenleyerek İtilaf Devletleri'nin tutumunu protesto ettiler. İstanbul'un Türklerde kalacağını belirttiler. ★ İstanbul Üniversitesi de konu ile ilgili bir muhtırayı Hükümet'e verdi. İstanbul'da milletlerarası bir yönetim kurulursa Yakındoğu'da karışıklıkların eksik olmayacağı belirtildi. (**İkdam, Mem.** 20; **Gökbilgin** I: 66; **Atatürk Ansiklopedisi** 4: 248).

5. Çorlu Metropoliti, Çorlu'nun Yunanistan'a bağlanmasını isteyen bir muhtırayı Atina, Londra, Paris ve Washington'a gönderdi. Metropolit, Türklerin artık bağımsız bir devlet kurmalarına da engel olunmasını istedi. (**Kutay 4:** 38) ★ Çorlu halkı adına Müftü ve Belediye Başkanı, Çorlu'nun Yunanistan'a bağlanma çabalarını protesto ettiler; Çorlu'da 17.000 Türk, 3.000 Rum'un olduğunu belirttiler. (**Gökbilgin** I: 71)

6. Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Genel Merkezi, Erzurum Şubesi'ne bir yazı göndererek, amaçlarına daha etkili bir biçimde ulaşmak için Le Pays adında Fransızca günlük bir gazete çıkarmaya başladığını, Hadisat Gazetesi'nin yayın hakkını da üzerine aldığını, İtilaf Devletleri başkanlarına gönderilmek üzere Yüksek Komiserlere bir muhtıra verdiğini, Avrupa'ya bir kurul göndermeyi kararlaştırdığını belirtti (**Nutuk,** ves.: 7)

7. İngiliz Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson, Venizelos'a "İngiliz birliklerinin yardımını hiç beklemeyiniz!" dedi (**Jaeschke 1:** 22).

8. Üniversite reformu konusunda, Eğitim Bakanı Ali Kemal'in başkanlığında bir toplantı yapıldı (**Gökbilgin** I: 68). ★ Üniversite, İstanbul'un Türklerden alınamayacağını belirten muhtırasını ilgili yerlere verdi. İstanbul basını bir süre önce, Barış Konferansı alt komisyonlarında Boğazlar ve İstanbul'un uluslararası hale getirilmesi kararının alındığını yazmış, bunun üzerine önce öğrenciler, ertesi hün de öğretim üyeleri toplanarak durumu görüşmüşlerdi. (**Hadisat:** 20)

9. Bursa Valisi Ebubekir Hâzım Bey, görevden alınması üzerine İçişleri Bakanı Cemal Bey'e çektiği, bir suretini de Başbakan'a gönderdiği telgrafta şöyle dedi. Bahtsız memleketin son ümitlerini de kırıp geçirerek fikir ve hamiyet erbabını şaşırtan ve üzen idare tarzınızın buralarda da yüz göstermeğe başlayan üzücü eserlerine tanık olmadan, beni korumadaki acele edişinize teşekkür ederek valilik makamını terkettim. Şifre anahtarı kime verilecekse bildirilmesi. (**Tepeyran 2:** 61)

10. **Yenigün:** Halkın sesi, hakkın sesidir. İstanbul Türk'tür. Türk kalacaktır. **İkdam:** Rumların gösterileri, Hayalperest Rum unsuruna Hükümet'in ihta-

1919 — MART

11. **İleri**'de C. Nuri: Aşkolsun İzmirlilere. —Lenin'e yapılan suikast sonuçsuz kalmıştır. **Memleket:** Türkiye'de bir buçuk milyon Rum, onbir buçuk milyon Türk var. **Vakit:** Nümayişçilik ve istila arayıcılık. **Alemdar:** Son tutuklamalarla millet derin bir nefes aldı. Ferit Paşa Hükümeti'ni daha da cesur görmek isteriz. O bizim son sermayemizdir. **İstiklal:** Barış gecikecek mi? **Söz:** Biz Türkler uyanmalıyız (**Jaeschke 1:** 22). **Sabah:** Calthorpe'un Suberb savaş gemisinde Damat Ferit'i fevkalade samimi kabülü (**Jaeschke 1:** 22). **Tasviri Efkâr:** Milli birliği sağlamak lazım.**Hadisat**'ta Süleyman Nazif, İtilaf Devletleri'ne yaranmak için ihbarcılık yapan gazetecilere çatıyor: İçimizdeki yılanlar. **Karagöz**'ün kapak karikatüründe, limanda bir Amerika gemisi. Karagöz: "Toprak yedik, un bulamadık, karanlıkta kaldık, mum bulamadık." Hacivat: "Karagözüm, ekmek bulduk lezzetle yiyoruz. İşte gaz vapuru da demiri attı. Kandili bir dolduralım. Sonu Allah kerim". —Beş senedir yüzümüzü güldüren tek şey, şimdilik Amerika'dan gelen unlar.

20 — PERŞEMBE

1. 17 Mart'ta açılıp dün sona eren İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti Kongresi, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'dak Yüksek Komiserlerine bir tel çekerek İzmir'in Türklerden alınmamasını istedi. "Türk milleti, tehlikelere karşı kendini koruma kararındadır." denildi. Derneğin İstanbul'daki temsilcileri dün Padişah'la görüşmüştü. (**İstiklal:** 21, 22; **YG, Hadisat, Tas.Ef:** 22; **Gökbel:** 35; **Taçalan:** 196)
2. Trakya—Paşaeli Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti ile Batı Trakya Komitesi karma delegeler kurulu, Trakya'nın Türklerde kalmasının gereğini Paris'te anlatmak üzere istanbul'dan yola çıktı. Kurula verilen talimat: Doğu ve Batı Trakya birleştirilip Osmanlı yönetiminde bırakılsın. Değilse Batı Trakya bağımsız olsun. Doğu Trakya da Türklerden alınacak olursa, her iki Trakya'da İngiltere'nin mandası kabul edilsin... (**İleri:** 31) ★ 19 Şubat'ta çalışmaya başlayan Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kendini feshetti. Samsun'daki dernek merkezinden Tokat Şubesi'ne bugün gönderilen yazıda, Barış Konferansı'nda Pantos devleti diye bir sorun görüşülemeyeceğinden Hükümet'in millet haklarını koruyacağından, Cenevre'de yapılan bir toplantıda Şerif Paşa'nın zaten millet adına delege seçilmiş olmasından dolayı derneğin devamına gerek kalmadığı yazıldı. (**Asarkaya:** 14)
3. Fransa, İngiltere ve İtalya başbakanlarıyla ABD Başkanı ve bu ülkelerin Dışişleri Bakanlarının 15 Mart'ta Londra'da açılan konferansı devam ediyor. İngiltere ve Fransa Türkiye üzerindeki "hak"larını savundular. Fransızlar, Suriye mandasının kendilerine verilmesinde direttiler. Başkan Wilson ise 1917 tarihli Sykes-Picot anlaşmasıyla alay etti. "Üzerinde fikir birliğine varabildiğimiz tek nokta bile yok..." (**UİT** 3: 129; **BTTD** 35: 41; **Evans:** 138)

1919 — MART

4. Hükümet, Şile ve çevresinde saldırılarda bulunan Rumların taşkınlıklarını önlemek için bir öğüt kurulu gönderdi. Hükümet, bu girişimi daha da genişleterek, Nisan içinde Anadolu ve Trakya'ya da öğüt kurulları gönderecektir. (**Gökbilgin** I: 64)

5. Adliye Nazırı Sıtkı Bey; İtilaf Devletleriy'le Türkiye arasındaki ilişkiyi doktor-hasta ilişkisine benzeterek "Hasta hakkında kararı doktor verir" dedi...

6. Fransız Doğu Orduları Başkumandanı Francet d'Esperey Odesa'da. Fransız birlikleri Odesa'ya Bolşevik devrimini bastırmaya gitmişlerdi. (**Jaeschke** 1: 22)

7. Hükümetçe, İstanbul dışına sürgün edilmesine karar verilen İleri Gazetesi başyazarı Celal Nuri, bir gemi ile İstanbul'dan ayrıldı. Avrupa başkentlerinde Türkiye için çalışacağını söyledi. Celal Nuri Hükümet'in 10 Temmuz tarihli kararı üzerine 24 Temmuz'da dönecektir. (**Hadisat, İleri:** 21)

8 **Vakit:** Veliaht'ın Le Temps Gazetesi'ne demeci: Asker savaş istiyor muydu? —Enver Paşa. —Haklarımızı savunmaktan bile mahrum edilmiş bulunuyoruz. **Memleket'te,** İsmail Hami'nin yer yer sansürlü yazısı: İstanbul hem Türklerin hem Müslümanlarındır. **İstiklal'**de R. Ahmet: Hükümet tarafından sürgüne gönderilmekte olan Ahmet Emin ve Celal Nuri Beyler: Selametle... **ileri:**Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti kuruldu (12 Şubat'ta). **Tasviri Efkâr:** Ermenistan imparatorluğu hülyası. **Sebilürreşat:** Matem terennümü. **Le Petit Marseillas:** Venizelos, yeniden kurulma yolundaki dünyanın ön saftaki beyinlerinden (**Akyüz:** 70). **Hadisat'**ta Süleyman Nazif: Ermeni İmparatorluğu. —(Gazete nüfus istatistikleri yayımlamaya devam ediyor). Ne kadarız, ne kadarsınız? ★ 15 günlük **Diken'**in 11. sayısı: Tevkifatın ikinci taksidi de tahsil olundu. İlan-ı harp meselesinden yalnız Talat, Cemal, Enver Paşalar haberdar idiler. Diğerleri kuzu gibi masum. Bilhassa Hariciye Nazırı, dünya ile harp halinde iken harici işlerle nasıl meşgul olabilirdi! Harp zenginlerine gelince, bir insan dört senede beşyüz bin, bir milyon lira kazanırsa çok mudur? Hele Yunus Nadi gibi, hayatını yalan yanlış gazeteciliğe hasretmiş bir adamın bir iki sene zarfında bir büyük matbaa sahibi olması çok mudur?... **Büyük Mecmua'**nın 3. sayısı. İsmail Hakkı, M. Zekeriya, Falih Rıfkı, Köprülüzade Mehmet Fuat, Mehmet Emin, Faruk Nafız, Ömer Seyfettin'in imzalarıyla. —Büyüklerini tanımak mecburiyetinde olan gençlik Mustafa Kemal namını da hafızalarına ilave etmeli ve halaskârlarından birinin de o olduğunu unutmamalıdır. Çanakkale muharebesi bize bir de Mustafa Kemal kazandırmıştı. (**M.Z.**) (ayrıca, **Kaplan v.d.** I: 84)

21 — CUMA

1. İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiltere'ye bugün gönderilen rapora göre Başbakan Damat Ferit, Komiserlik memurlarından Hohler'i Padişah'la

1919 – MART

görüşmeye çağırdı. Damat Ferit, Türkiye, Konferans'a katılmak için çağrı almadığına göre, Türk Hükümeti'nin, görüşlerini gizli ve güvenilir bir kanalla duyurmak istediğini söyledi. 3 Nisan'da İngiliz Dışişleri Bakanlığı görüşme isteğini reddedecektir. (**Sonyel:** 49; **Jaeschke** 1: 22)

2. İtalyan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı, Antalya'ya çıkarma yapılacağını bildirdiler. Orlando ve Tittoni, Londra'da İtilaf Devletleri başbakanı ve dışişleri bakanları toplantısında bulunuyorlar. (**Akşin:** 260) ★ Müttefiklerin Yüksek Konseyi, İtalyanların Konya'yı işgal etmelerini kabul etti (**Jaeschke** 1: 22)
3. Hükümet, azınlıkların da seçilmelerini güvence altına alacak nisbî temsil sistemine göre seçim yasası hazırlamak için bir komisyon kurdu. Tasarı 25 Mart tarihli Hükümet toplantısında kesinleşecek; ancak Damat Ferit Hükümeti, İttihatçılar kazanır korkusuyla seçimlere gitmeyecektir. (**Hadisat:** 22; **YG:** 23; **Gökbilgin** I: 53; **Akşin:** 328 "22 Mart")
4. 16 Kasım'da cumhuriyet ilan edilen Macaristan'da, Bela Kun başkanlığında sosyalist yönetim kuruldu. Romanya'nın 1 Ağustos'ta ülkeyi işgal etmesi üzerine Macaristan'daki sosyalist yönetimi sona erecek ve Bela Kun, ülkesini terketmek zorunda kalacaktır. (**İleri, Mem:** 27)
5. Üniversite ve yüksek okul öğrencileri, bir bildiri yayımlayarak İstanbul'daki Rumların Türkiye aleyhindeki çalışmalarını protesto ettiler (**Hadisat:** 21).
6. **Alemdar**'da Refi Cevat'ın Ağaoğlu Ahmet Bey hakkında şiddetli hücumu: "Vatansız serseri". (25'te tekrar). **İleri**'de Hükümet tarafından İstanbul'dan uzaklaştırılan başyazar Celal Nuri'nin veda mesajı: Avrupa'ya gidiyorum. Büyük İtilaf Devletleri'nin yüksek menfaatlarıyla menfaatimizin eş olduğunu dilim döndüğü kadar ispat edeceğim... **Türkçe İstanbul**'da Celal Nuri aleyhinde yayın. **Vakit:** Türkocağı'nın (11 tarihli) muhtırası: İstanbul, İzmir ve doğu illerini Türkiye'den ayırmak, Türk vatanının başını gövdesinden ayırıp başsız ve organsız bırakmak demektir. **Memleket:** İstanbul'un Çin'e ilhakı... –Rumların İstanbul hakkındaki iddiaları gülünçtür. Nüfus istatistiği: 466.770 Türk, 160.090 Rum, 63.051 Ermeni, 51.536 diğer. **Hadisat:** İstanbul'u kimden aldık, kim istiyor?

22 – CUMARTESİ

1. İzmir Valiliği ve 17. Kolordu Komutanlığı'ndan alınmış olan Nurettin Paşa, İzmir'den ayıldı. Nurettin Paşa'nın alınmasıyla boşalan Valilik görevine (Kambur) İzzet Bey, Kolordu Komutanlığı'na da Ali Nadir Paşa atanmış bulunuyor. Yeni Vali yarın İzmir'e gelecek. (**Belen:** 54; **Misailidis:** 37 "Nurettin Paşa kaçtı!")
2. Hükümet aşireti yatıştırmak amacıyla Milli Aşireti reisleri hakkındaki takibatı durdurmayı kararlaştırdı. Diyarbakır Valiliği, İstenmeyen olayların do-

1919 — MART

ğabileceğini bildirerek bu aşiret reisleri hakkındaki takibatın durdurulmasını istemiş, Adalet Bakanlığı da bunu uygun görmüştü. Milli Aşireti ve Karakeçili Aşireti reisleri asayişi bozacakları endişesiyle Urfa'da tutuklanmışlardı. (**Gökbilgin** I: 62; İngiliz binbaşısı Wolly'nin Milli Aşireti reisi Mahmut Bey'e General Barrow'un dostluk duygularını ve görüşme isteğini bildiren mektubu için bkz. **Véou:** 76)

3. Şerif Paşa, Barış Konferansı'na "Kürdistan" hakkında bir rapor sundu Şerif Paşa, 16 Ocak'ta Cenevre'de Türkiyeli bazı aydınların yaptıkları toplantıda, Barış Konferansı'nda Türkiye'nin haklarını savunmakla görevlendirilen kurulun başına getirilmiş, ancak daha sonra yalnızca Kürt delegeliği sıfatını takınmıştı.Şerif Paşa, bir yıl sonra Kürt delegeliği sıfatından da vazgeçecektir. (**YG:** 27 "Şerif Paşa Türk delegeler kurulu başkanı"; **Jaeschke 1:** 22)

4. İtalyan kuvvetleri Antalya önüne geldi. İtalyan donanmasından çıkan kuvvetler 28 Mart'ta şehri işgal edeceklerdir. (**Akşin:** 260 **Jaeschke 1:** 22).

5. Hükümet, gazetelerde bugün yayımlanan açıklamasında bazı milliyetlerin, özellikle Ermenilerin duygularını incitecek yayın yapılmamasını istedi (**Hadisat:** 22).

6. **Daily Telgraph:** Türkiye'nin geleceği ve İngiliz Müslümanları (**Jaeschke 1:** 22). **Hukuk Beşer'**de Hasan Tahsin yazıyor: Devlet zalim patronlara karşı alt tabakaları korumalı (**Taçalan:** 140; **Kozanoğlu:** 111). **İstiklal:** İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Cami imzasıyla Devletlere telgrafı. **Memleket'**te İ. Hami: Bu da geçer!... **İkdam:** Bizi harbe nasıl sürüklemişler? —Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin açıklaması: Trabzon bizimdir. **Yenigün:** Hükümet bütün işi tutuklamalara ayırmamalı. **Yeni Gazete:** Fırka kabinesi ve muhalefet. **Hadisat'**ın başyazısı bütünüyle sansür.—Seçimler hakkında Hükümet'in kararı: Nisbî temsil. —İzmir'in büyük kongresi. Adil devletlerden imdat isteyiş... —Bursa Valisi Ebubekir Hâzım'ın İçişleri Bakanlığına telgrafı (15 Mart tarihli): Bedbaht memleketin selametine ait son ümitleri de kırıp geçirerek fikir ve hamiyet erbabını meyus eden idare tarzınızın buralarda da yüz göstermeğe başlayan üzücü eserlerine tanık olmaktan beni koruyan acele edişinize teşekkür ederek makamı terk ettim... (Hâzım Bey, bu telgrafından ötürü 26 Mart'ta teslim olacak, yargılanacaktır). **Karagöz'**de rütbeleri, nişanları alınan Talat Paşa ile alay. "Eski müvezziliğe başlayayım, diyor ama bakalım onu da bulabilecek mi? Dünya bu". **Tasvir Efkâr'**da Ebüzziyazade, içerde ve dışarda Türkiye lehine gösteri ve yazılara değiniyor. (**Kaplan v.d.** I: 86)

23 — PAZAR

1. Hükümet'in açıklaması: "Yunanistan'ın bağımsızlık günü dolayısıyla 25 Mart'ta Rumların yapmayı düşündüğü gösterilere karşı Yüksek Komiserler-

1919 – MART

le birlikte her türlü tedbiri aldık..." Açıklamada hiç bir milletin hiç bir sebeple, hiç bir zaman gösteri yapamayacağı da kaydedildi. (**İstiklal:** 24; **Alemdar:** 25)

2. Vali (Kambur) İzzet Bey, İzmir'e geldi. Nurettin Paşa ise dün şehirden ayrılmıştı. 11 Mart'ta bu göreve atanan yeni Vali, Nurettin Paşa'nın bir an önce şehirden ayrılmasını istemişti. Yarından sonra göreve başlayacak olan İzzet Bey, ilk iş olarak, bir Yunan işgalini önlemek için çalışanları baskı altına alacaktır. (**İstiklal:** 25)

3. Hükümet, bir kararname ile 23 Aralık 1918 tarihli genel affın, yayını tarihine kadar olan suçları da kapsayacağını açıkladı. 23 Aralık'ta çıkarılan sözkonusu kararname, Vahdettin'in tahta geçtiği 3 Temmuz 1918 tarihine kadar işlenmiş suçları affetmiş, Ermenileri göçerttirme olaylarını af dışı bırakmıştı. Savaş ve İngiliz esirlerine kötü davranmak suçları da af dışı bırakılmış bulunuyor. (**TV:** 3506; **İstiklal:** 28)

4. İngiliz Başbakanı Lloyd George'un demeci: Almanya ezilmelidir. Fransa'ya Suriye verilmelidir. Amerika, İstanbul ve Suriye'yi işgal etmelidir. İtalya Kafkasya'yı, İngiliz İmparatorluğu Alman sömürgelerini, Irak'ı ve ele geçirilmiş olan Pasifik adalarını almalıdır. (**Bayur 2:** 160)

5. İstanbul'daki Amerikan Komisyonu, Paris Barış Konferansı'ndaki Amerikan delegelerinin isteği üzerine Anadolu'daki aşayişsizlik konusunda bir telgraf gönderdi: Anadolu içinden güvenilir pek az haber alınmaktadır. İstanbul'a gelen bazı bilgilere göre, büyük şehir ve kasabalar dışında kalan bütün Türkiye'de pek büyük karışıklıklar vardır. Hükümet zayıftır, ciddî ve ağır karışıklıklarda düzeni koruyabilecek durumda değildir. Konsoloslar, eski yerlerine ve görevlerine dönmelidir. (**Evans:** 168)

6. **Yenigün:** seçimler yapılırsa şu partiler katılacak 1. (sansür), 2. Hürriyet ve İtilaf, 3. Türkiye Sosyalist, 4. Selamet-i Osmaniye – Sulh ve Selamet, 5. Ahali İktisat, 6. Sosyal Demokrat, 7. Mesai, 8. Çiftçiler Derneği ve ihtimal bizim hatırlamadığımız diğer bazı siyasî kuvvet. **Türkçe İstanbul:** Senato'nun tasfiyesi. **Tasviri Efkâr:** Birleşemeyeceğiz: Hürriyet ve İtilaf Partisi iktidara geleli beri memleketin salameti adına beslediğimiz ümitlerin boşa çıkacağından korkmaya başladık. **İkdam:** Demokrasi için nisbî temsil. **İleri:** Dün Museviler, Hahambaşı aleyhine bir nümayiş yapmışlardır. **Memleket'te** İ. Hami: Türk olmak kabahati. **İstiklal:** Barış anlaşması metni, Mart'ın 29'una kadar hazırlanacaktır. –Yusuf Razi: Memleketimizin parçalanması için yapılan teşebbüs ve niyetlere karşı bu güne kadar sessiz kalmış olan Türkler, nihayet itiraz seslerini yükseltiyorlar. İllerden bildiriler geliyor. İstanbul'da toplantılar yapılıyor, dernekler kuruluyor. **Hadisat'ta** Süleyman Nazif, Refi Cevad'a hitaben yazdığı açık mektup'ta Fransızca İstanbul Gazetesi'nin yayınına karşı niçin Ağaoğlu Ahmet'i savunduğunu anlatıyor (Gazete, 30 Mart'a kadar kapanıyor).

1919 — MART

24 — PAZARTESİ

1. Urfa, 200 kişilik bir İngiliz Piyade bölüğü tarafından işgal edildi. Türk Süvari Alayı Komutanı, işgali protesti etti. Mutasarrıf Nusret Bey, karşılamaya çıkmadığı için İngiliz komutan tarafından azarlandı. Nusret Bey "İşgalcileri karşılamak bir Türk mutasarrıfına yakışmaz" dedi. Ateşkes imzalandığı zaman İngilizler Urfa'nın 200 km. güneyinde Halep'te bulunuyorlardı. Antep ise 17 Aralık 1918'de işgal edilmişti. (**TİH** I: 78; IV: 53; **Bıyıklıoğlu:** 82) ★ Suruç da İngiliz işgali altına girdi (**Gnkur:** 58). ★ İtalyanlar Antalya'ya bağlı Negri'yi (Fethiye) işgal ettiler. Fethiye'de İtalyanlar 21 Haziran 1920'ye kadar kalacaklardır. (**Gnkur:** 49)

2. Damat Ferit'in demeci **Le Temps** gazetesinde: Fransa'ya çok medyunum (borçluyum). Paris'e gitmeye her an hazırım. (**Jaeschke 1:** 32, **2:** 1)

3. Osmanlı Hanımlar Derneği, Paris, Londra, Roma, Washington kadın derneklerine bir mektup yazarak, Türkiye temsilcilerinin Paris Barış Konferansı'nda dinlenilmesini istedi (**İleri:** 26, 29; **Vakit, İkdam, Alemdar:** 29).

4. Başbakan Lloyd George başkanlığında yapılan bir İngiliz Hükümet toplantısında, Amerika'nın önerisi kabul edilerek Osmanlı Asyası'na bir inceleme kurulu gönderilmesi kararlaştırıldı. ABD Başkanı Wilson 20 Mart'ta Suriye için bir komisyon önermişti (**İstiklal:** 7 Nisan). ★ Emir Faysal, Wilson'a yazdığı mektupta, Suriye için bir komisyon kurulmasından ötürü teşekkür etti. "Bu, Araplara seslerini duyurma olanağı sağlayacaktır" dedi. Faysal da bir süreden beri böyle bir kurulun Suriye'de incelemeler yapmasını öneriyordu. (**Evans:** 149)

5. Lozan'da bulunan Türkler, Türkiye'nin parçalanmasına karşı çalışmalarda bulunmak üzere bir Müdafaa Cemiyeti kurdular (**Jaeschke 1:** 23). ★ Edremit'te Redd-i İlhak Cemiyeti bir miting yaptı (**G. Yetkin:** 35).

6. Ercüment Ekrem Bey (Talü), Basın Müdürlüğü'ne atandı (**Vakit:** 26).

7. **Vakit**'te, sürgüne gitmekte olan Ahmet Emin'in son makalesi: Particilik. **Alemdar:** Bursa Valiliği'ne atanmış olan ve bugün görevine gidecek olan Gümülcineli İsmail Bey. **Memleket:** Hükümet'in, yarından sonra Rumların yapmayı tasarladıkları Yunanistan'ın bağımsızlık günü gösterilerini yasaklayan bildirisi. **Tasviri Efkâr:** Tutuklamaların bir sınırı olmalıdır. **Sabah:** Bursa eski Valisi Hâzım Bey'in münasebetsiz tekgrafı.(Bu telgraf sebebiyle yarından sonra teslim olacak, yargılanacaktır). **Le Petit Marseillas:** Marsilya'da Venizelos'a yapılan büyük gösteri. * Mevlanazade Rıgat'ın **Hukuku Beşer**'inde Damat Ferit Hükümeti'ne yöneltilen gerekçeli sorular. Soruların üçüncüsünde kâğıt paranın geçerli olmadığı yerlerde ordu ve mülkiye memurlarının ihtiyaçları için milyonlarca altın ve gümüş para bastırılarak bazan vagon vagon ordu komutanı denilen "âli sefillere, daha doğrusu hay-

1919 — MART

dutbaşlılara teslim edildi" deniyor. Mustafa Kemal, bugünkü tarihle Harbiye Nezareti'ne başvurarak yazı sahibini ahlaksızlık, sefil bir vicdansızlıkla suçluyor, kanunî işlem yapılmasını istiyor. Bakanlık mektubu Hukuku Beşer'e gönderiyor, Mevlanzade Rıfat, Mustafa Kemal'i mahkemeye veriyor, dava görülemeden kalıyor (**Borak 2:** 139; **Atatürk Ansiklopedisi** 3: 213; **Vakit:** 25; **Borak 1:** 286 "14 Mart").

25 — SALI

1. Mustafa Kemal'in ordu komutanları aleyhindeki yayını kınayan yazısı bugünkü **Vakit, Alemdar** ve **Yenigün**'de. Mustafa Kemal, Harbiye Nezareti'ne hitaben yazdığı yazıda, Mevlanzade Rıfat'ın çıkardığı **Hukuku Beşer**'de, ordu komutanlarına "haydutbaşıları", "alçak" diyenlerin cezalandırılmasını istiyor. (**Akşin:** 219, 290; **YG:** 25; **Alemdar:**25 Herkesi kırmayalım. İyi bir asker olduğu cihetle, fırka fikirleriyle hareket etmediğini kesinlikle zannettiğimiz Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'yı da içine alan bu yanlışlığı Hukuku Beşer refikimizin düzeltmelerini bekliyoruz.)

2. İngilizlerin baskısı sonucu Türk alayı Urfa'nın 5 km. kuzeyine çekildi. İngilizler 200 kişilik bir kuvvetle dün Urfa'yı işgal etmişlerdi. (**TİH** IV: 54)

3. Türk askerlerinin Yemen ve Asir illerinden çekilmesi tamamlandı. 1 Aralık 1918'de Yemen, Asir ve Hudeyde İngilizler tarafından işgal edilmiş, Yemen ve Asir'den Türk çekilmesi 15 Şubat'ta başlamıştı. (**Gnkur:** 143, 144)

4. Ağaoğlu Ahmet Bey istanbul'da tutuklandı (15 Mart'ta gözaltına alınmıştı). Ağaoğlu Ahmet, Ateşkes imzalandığı zaman Azerbaycan parlamentosunun önde gelen üyelerinden biriydi. Azerbaycan'a İngiliz desteğini sağlamaya çalışıyordu. Bakû'daki İngiliz generalinin İngiltere'nin Paris Askerî Ateşesi'ne yazdığı tavsiye mektubu ve Azerbaycan diplomatik pasaportuyla, Azerbaycan'ı temsil etmek üzere Paris Barış Konferansı'na gidiyordu. (**Şimşir 2:** 300; krş. 13 Mart)

5. Posta Bakanı Mehmet Ali Bey, İkdam Gazetesi'nin bugünkü sayısında yayımlanan demecinde: Birkaç memurun İttihat ve Terakki'yle ilgisini incelemekteyim, dedi. Bakan istanbul ve İzmir'in Türk kalacağını ve Rum gösterilerine karşı tedbir alındığını da söyledi. (**İkdam:** 25)

6. İngiliz Dışişleri Bakanı Vekili Curzon'un Hükümet üyelerine muhtırası: İttihatçılar hâlâ çalışmaktadır. Eski Türklerle Jön Türkler İstanbul'un harap nöbetçi kulelerinden bakıyorlar. Güçleri yeterse bizi aldatıp zaferi kazanacaklarını sanıyorlar. (**Nicolson:** 79; **Jaeschke 1:** 23; **2:** 53) ★ Fransız ve İngiliz Ortadoğu uzmanları, Suriye sorununu tartıştılar. Suriye mandasında direten Fransa ile Suriye mandasına karşı olan Faysal arasında uzlaşma noktaları arandı. (**Evans:** 144)

1919 — MART

7. Hükümet bir kararname ile hayvan vergisinin 1919 yılında 4 misli olarak alınacağını açıkladı. 11 Ocak'ta bu verginin 2 misli olarak alınacağı açıklanmıştı. 12 Ocak 1920'de açılacak son Mebuslar Meclisi bu vergiyi 8 misline çıkarmak için yasa hazırlarken kapanacak, Türkiye Büyük Millet Meclisi çıkaracağı ilk yasa ile bu verginin eskisi gibi 4 misli olarak alınmasını hükme bağlayacaktır. ★ Başka bir kararnameye göre, dışardan getirilecek şekerin kilosundan 10, petrolün kilosundan 3, kahvenin kilosundan 10, çayın kilosundan 20 kuruş vergi alınacak (**TV:** 3510).

8. Niğde Mutasarrıflığı'na Mersin eski Mutasarrıfı Ziya Paşa atandı. Ziya Paşa, buradan Bitlis Valiliği'ne atanacaktır. (**Erdeha:** 163)

9. **Yenigün:** Paris Barış Konferansı'nda hakkımızın verilmesi için nasıl ağlamalı: "Vatanımızın şu ve bu kısmı için bitip tükenmez projeler içinde yorulacağınıza, onların cümleten yine bir Osmanlı vatanı olarak idaresinde gelin bize yardım edin" demeliyiz. **İkdam:** Millî cereyan münasebetiyle. —Yozgat tehciri muhakemesi. **İleri:** Barış anlaşması gelecek haftaya kadar hazırlanacakmış. **memleket:** Ruble meselesi ve millî servet. **Vakit, Alemdar, Yenigün:** Mustafa Kemal Paşa'nın Hukuku Beşer'in yayını üzerine Harbiye Nezareti'ne başvurusu. **İstiklal:** Tehcir ve taktil yargılamasına yeniden başlandı. —Lehistan'a asker gönderiliyor. **Karagöz**'de İstanbul'un pisliği.

26 — ÇARŞAMBA

1. Urfa'yı işgal eden İngiliz birliğinin komutanı, Urfa'nın 5 Km. kuzeyine çekilmiş olan Türk alayının Siverek'e çekilmesini ihtar etti. Dün geri çekilmiş olan alay, 30 Mart'ta bu isteği de uymak zorunda kalacaktır. (**TİH** IV: 54)
2. Bursa eski valisi Ebubekir Hâzım Bey, teslim oldu. 16 Aralık'ta Bursa Valiliği'ne atanmış olan Ebubekir Hâzım, İçişleri Bakanlığı'na çektiği 15 tarihli telgraftan dolayı divanıharbe verilmişti. (Telgraf için bk. 22 Mart: **Hadisat**) ★ Hüseyin Cahit Bey'in sorgusu yapıldı (**İkdam, YG:** 27).
3. İran'ın Dışişleri Bakanı Muhaveretül Memalik, İngiliz Başbakanı'na gönderdiği bir mektupta, toprak isteklerinin Barış Konferansı'nda görüşülmesini istedi. İran'ın istediği toprakların sınırı Kars ve Erzurum yakınlarına uzanıyor. Bu bölgeyi Ermenilere vermeyi uygun gören İngiltere, İran'ın isteklerini ciddî bulmayacaktır. (**Sonyel:** 42)
4. İngiliz Yüksek Komiserliği, 14 Mart'ta tramvaylarda bulunan bir bildiriyi İngiliz Dışişleri'ne gönderdi: Savunma günü gelmiştir. Yaşasın Bolşevizm!... (**Jaeschke 2:** 167)
5. İngiliz Generali Thompson, Kars'a geldi. Raporu: "Vaziyet çok karışıktır." (**Jaeschke 1:** 23).

1919 — MART

6. **Vakit:** Basın Müdürlüğü'ne Ercüment Ekrem Bey'in tayini. **İleri'**nin karikatürü: Yeni bir tahkir: "—İttihatçı!!..." "—Babandır!..." —Millî Kongre'nin bildirisi. **Zaman:** Mevcudu muhafaza. —Türk şairi Mehmet Emin Bey'in Barış Konferansı'na hitabı. **Yenigün:** Barıştan önce ve sonra, Türkiye — Rusya arasında devamlı ve dostça ilişkiler kurulmalı.

27 — PERŞEMBE

1. Antalya'dan Burdur'a giden posta soyuldu. Antalya'nın Hıristiyan mahallesinde gece (27/28) bir kutu barut patladı... İtalyan savaş gemileri Antalya önünde bekliyor. Yarın Antalya asayiş gerekçesiyle işgal edilecek. (**Şefik** I: 18, 27; **Karacebe:** 67)
2. Harbiye Nezareti, Başbakanlık'tan İngilizlerin Güneydoğu Anadolu'daki ilerlemeleri karşısında, komutanlara nasıl bir talimat vermesi gerektiğini sordu: Kuzeye doğru hareketleri planlı bir biçimde devam ediyor. Yarın Mardin ve Siverek'e, sonra Diyarbakır ve daha sonra kuzeye ilerleyebilirler... 200 kişilik bir İngiliz birliği, 24 Mart'ta Urfa'yı işgal etmişti. (**TİH** I: 105)
3. Trabzon Metropoliti Hrisantos, Barış Konferansı'nda Karadeniz Rumları lehine çalışmalarda bulunmak üzere Paris'e hareket etti. 2 Mayıs'ta Konferans'a muhtırasını sunacak. İstanbul Rum Patriği Doretheus da 3 Mart'ta İstanbul'dan Paris'e gitmişti. (**İleri:** 29)
4. Lağvedilen Yıldırım Orduları Komutanı ve Türkiye'deki Alman Askerî Kurulu Başkanı Liman Von Sanders, Osmanlı Devleti'nin askerî çöküntüsünün sebepleri konusunda bir rapor hazırladı. Raporda Alman Hükümeti'nin, sanıldığı kadar güçlü olmayan ve kişisel çıkarlarını Türkiye'nin çıkarlarından üstün tutan Enver Paşa'ya fazla bel bağladığı, Alman Askerî Kurulu ile uyumlu bir çalışma yapmadığı anlatıldı. Sanders İstanbul'dan 29 Ocak'ta ayrılmıştı. (**Kurat:** 75)
5. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: Samsun'da İngiliz işgali sayesinde intizam var! (**Jaeschke 1:** 23).
6. **The Times**'te "Bir İzmirli" imzalı mektup: Yunanistan Küçük Asya'nın gelişmesini sağlayamaz. Rumların burada çoğunluk olduğu kesinlikle söylenemez. Fakat Türk egemenliği de büyük devletlerden biri tarafından sınırlandırılsın. **Le Temps:** İzmirlilerin tartışmaları (**Akşin** 257). **Alemdar:** Emir Faysal Paris'te bizim de delegemizdir!... Barış Konferansı'nda delegemiz yok demeyelim. **Vakit**'te M. Asım: Partiler üstünde. **Memleket:** Macaristan'da hükümet amelenin elinde. **İleri:** Macaristan'da amele (Bela Kun) tarafından bir ihtilal hükümeti teşkil edilmiş. **İkdam:** Vilayetlerde İslamların ezici çoğunluğu teşkil ettiğine kesin bir delil. **Yenigün:** Eyvah ki!.. (Gazete bugünkü 203. sayısında kapatılmış bulunuyor. 11 Ekim 1919'da 204. sayı ile yeniden yayımlanmaya başlanacak). İstanbul'da 15 günlük **Köy Hocası**

1919 — MART

dergisi'nin 9. sayısı. Haftalık **Büyük Mecmua**'nın 4. sayısı. M. Zekeriya, Köprülüzade Mehmet Fuat, Halide Edip, Yusuf Ziya, Ali Canip, Faruk Nafiz, Cevdet, Sabiha Zekeriya, Tahsin Nahit, Ömer Seyfettin imzalarıyla.

28 — CUMA

1. İtalyanlar, müttefiklerinden habersiz olarak 300 kişilik bir kuvvetle Antalya'yı, Kaş'ı, Silifke'yi işgal ettiler. İtalyan kruvazörü komutanı Antalya'da yayımladığı bildiride, şehri "halkın isteği üzerine" (!) işgal ettiğini bildirdi. Çıkarma Türklerin protestolarıyla karşılandı. İtalyan çıkarması, bu bölgede İtalyan egemenliğinin genişleyeceğinden çekinen Yunanlıları da öfkelendirdi. Antalya ve Kaş 5 Temmuz 1921'de boşaltılacaktır. (**TİH** I: 145; **Şefik** I: 18, 22; **Gnkur:** 8)
2. İzmir Valisi Kambur İzzet, görevine başladı. Verdiği demeçte "Yunan halkının temiz dostuyum" dedi. 11 Mart'ta, Nurettin Paşa'nın yerine bu göreve atanan İzzet Bey, ilk iş olarak Yunan işgalini önlemeye çalışan direniş örgütlerini baskı altına alacak, İzmir'in işgalinden sonra Yunanlılar tarafından görevinde bırakılacaktır. (**Kaygusuz:** 152; **Taçalan:** 208; **Misailidis:** 37 "30 Mart")
3. **İkdam:** Millî Kongre. —Avrupa'daki vatandaşlarımız çalışıyorlar. **Türkçe İstanbul:** Yine Vahdet-i Milliye Heyeti.

29 — CUMARTESİ

1. General Milne, Harbiye Nezareti'ne bir nota vererek 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa'nın derhal İstanbul'a çağrılmasını ve emirleri yerine getirecek bir komutanla değiştirilmesini istedi. 9. Ordu Birlikleri Komutanlığı'na 13 Mart'ta Karabekir atanmıştı. Hükümet Milne'in notası üzerine Yakup Şevki Paşa'yı 3 Nisan'da İstanbul'a çağıracaktır. (**TİH** I: 169; **Uluğ:** 20)
2. Malta'ya götürülen ilk Türk tutuklu Ali İhsan Paşa adaya vardı. Eski 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa, görevini 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey'e teslim ederek İstanbul'a dönünce 2 Mart'ta Haydarpaşa'da İngilizler tarafından tutuklanmıştı. (**Şimşir 2:** 99)
3. Dışişleri Bakanı, İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'a Yunan Kızılhaç Kurulu'nun siyasî propagandasından şikâyet eden bir nota verdi. Yüksek Komiser Vekili Webb, 1 Nisan'da Yunan Yüksek Komiseri'ne bir mektup yazarak bundan çekinmeleri gerektiğini bildirecektir. (**Jaeschke 1:** 23)
4. İbrahim Cihangiroğlu başkanlığındaki Güney-Batı Kafkas Geçici Hükümeti'nin delegelerine verdiği talimat yazısı: Her nerede olursa, Paris'te veya Moskova'da, sosyal-demokrat prensipleri takip etmek. (**Kırzıoğlu:** 40)

1919 — MART

5. İstiklal'de, son bir hafta içinde Türkiye'nin yaptığı ihraç malları listesi. Mal ihraç edilen ülkeler: Amerika, Romanya, İngiltere, Batum, Yunanistan, Rusya, Fransa. İhraç edilen mallar: Afyon, tiftik, yaprak tütün, halı, yastık yüzü, palamut, çekirdeksiz üzüm, sandal küreği, zeytin tanesi, incir, rakı, ipek ve keten tohumu, ayakkabı, potin - iskarpin, gergef levazımı, kamçı başı, deri... (**İstiklal:** 29)
6. **Sabah,** Kadınlarımızın gönderdiği muhtıra. **Memleket:** Memleketimizin en yüksek ailelerine mensup hanımefendiler tarafından Paris, Londra, Roma, Washington kadın cemiyetlerine gönderilmiş olan muhtıra. **Vakit:** Venizelos'un hikâyesi. **İleri:** Amerika'dan şehrimize dün külliyetli miktarda gaz yağı gelmiştir. **İkdam:** Felaket karşısında siyasî ihtiraslar. **Karagöz'**de Karagöz "taktil", "ilan-ı harp", "suistimal", "ihtikâr" vb. çamaşırlarını yıkıyor. Hacivat: Karagözüm, nafile uğraşma. Bu çamaşırların kiri azmış, kimya fıçısına batırsan nafile, temizleyemezsin...

30 — PAZAR

1. Damat Ferit Padişah'la birlikte hazırladığı İngiliz himayesi isteyen gizli bir anlaşma tasarısını İngiliz Yüksek Komiseri'ne sundu. Tasarıda İngilizlerin istedikleri yeri işgal etmesi, 15 yıl Osmanlıları koruması, Ermenistan'ın bağımsız olacağı, İngilizlerin maliyeyi kontrol etmesi, Arabistan'ın özerk olması ama dince Halife'ye bağlı olması gibi maddeler yer alıyor. (**Sonyel:** 49; **Tansel** I: 140; **Akşin:** 233; **Jaeschke 1:** 4; **Bıyıklıoğlu:** 7; **Bayur:** I: 270)
2. Bir İngiliz birliği Merzifon'a geldi. İngilizlerden cesaret alan Pontos çeteleri de çalışmalarını artırıyorlar. İngiliz birlikleri Samsun'a 9 Mart'ta gelmişlerdi. Sivas'ta millî hareketin gelişmesi üzerine İngiliz birliği 27 Eylül'de Merzifon'dan, 4 Ekim'de de Samsun'dan çekilecektir. (**TİH** I: 174)
3. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak), 17. Kolordu Komutanlığı'na, Antalya'yı boşaltmamak için sonuna kadar direnilmesini, ancak silah patlatılmamasını emretti. İtalyanlar Antalya'ya önceki gün asker çıkarmışlardı. Fevzi Paşa Başbakanlığa da şunu sordu: İtalyanlara karşılık olarak Yunanlılar da Anadolu kıyılarına asker çıkarabilirler. Emriniz nedir? (**TİH** I: 147)
4. Venizelos'un 30 Aralık'ta verdiği muhtırayı inceleyen Paris Barış Konferansı'nın Yunan - Arnavut Komisyonu, İzmir ve arkasının Yunanistan'a verilmesini uygun buldu. İtalyanlar rapora itiraz ediyor. (**TİH** I: 148; **Jaeschke 2:** 50; **Bıyıklıoğlu:** 3; **Selek 2,** I: 91)
5. Fransız Yüksek Komiseri olarak atanan Defrance İstanbul'a geldi. Bu zamana kadar Yüksek Komiserlik görevini yürüten Amet, donanma komutanı olarak kaldı. (**Jaeschke 1:** 24)
6. Yüksek Komiserler, Türk Hükümeti'ne deniz trafiğini kontrol konusunda bir nota verdiler (**Jaeschke 1:** 24).

1919 — MART

7. Güney - Batı Kafkas Geçici Hükümeti'nin İstanbul'da bulunan temsilcileri, İstanbul Hükümeti'ne bir yazı vererek amaçlarını anlattılar ve tanınmalarını istediler. İtilaf Devletleri temsilcilerine verilen bildirilerde de Kafkasyalıların Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin yanında savaştığı yazıldı. Ermeniler şikâyet edildi. Bölgeye inceleme kurulları gönderilmesi istendi. Hükümetin ülkeyi Avrupa yasalarına göre yönettiği ifade edilerek Paris Barış Konferansı'na katılmak için izin istendi. Hükümet üyeleri İngilizlerce tutuklanacak ve Malta'ya götürülecektir. (**Kırzıoğlu:** 40)

8. Antep'te İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumandanı W.A.S. Kili imzasıyla yayımlanan bildiride, 17 Mart'tan beri kapalı tutulan dükkânların yarından başlayarak açılmasına izin verildiği açıklandı. Halkın ancak 04 - 21 arası sokağa çıkmasına izin verildi. İşgal kumandanlığı 8 Mart'ta silahların teslimini istemiş, teslim edilen silahları yetersiz görünce, 15 Mart tarihli bildiriyle dükkânları kapatarak halkı cezalandırmıştı. (**Ünler:** 176)

9. Hindistan'ın başkenti Delhi'de, Hindular ve Müslümanlar, İngilizlere karşı boykota gittiler. Matem dolayısıyla bütün işyerleri kapatıldı.Bir Hindu lideri, tarihte ilk defa olarak Cuma Mescit'te konuştu. Buna çok kızan İngiliz yönetimi halka ateş açtı. (**Bayur 2:** 332)

10. **Karadeniz** (?) gazetesinin bugünkü sayısında yazıldığına göre, İstanbul'daki Pontos Gazetesi yöneticileriyle Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet cemiyeti yöneticileri, Trabzon bölgesinin yarı özerkliği konusunda anlaştılar. Bunu sağlamak için Avrupa'ya bir kurul gönderecekler. ★ İstanbul'da, ayrılıkçı bir amaç gütmeyen Laz Tekamül-i Millî Cemiyeti kuruldu (**Tunaya:** 456; **Himmetoğlu** II: 53 "20 Nisan)

11. **İstiklal'de** Rauf Ahmet: Adam kıymeti ne zaman bilinecek? (Sanayi Genel Müdürü'nün azli dolayısiyle). —Trabzon ve Yozgat tehcir ve taktil mahkemesinin duruşmaları (sansürlü). **Vakit:** Yozgat tehciri yargılaması. **İkdam:** Hanımlarımızın muhtırası. —Trabzon tehcir ve taktil muhakemesi. Vehip Paşa'nın yazılı ifadesi. Şayan-ı nefret cinayetler. Bahattin Şakir'in marifetleri. İnsan kasapları. Ermenilerin hıyanetleri. **Türkçe İstanbul:** Kesin ve adil tasfiye. **Hadisat:** Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin teşebbüsleri; şehrimiz İtilaf Devletleri mümessilleri ile Barış Konferansı delegelerine gönderdiği muhtıra.

31 — PAZARTESİ

1. Senato Başkanlığına Mustafa Asım Efendi, başkan vekilliklerine de Aristidi Paşa ve Azeryan Efendi atandılar. İttihatçılar hakkında belgeleri vermediği için Ahmet Rıza Bey, Senato Başkanlığı'ndan alındı. Saray ve Hükümet, Ahmet Rıza Bey'in 24 Şubat'ta kurduğu Vahdet-i Milliye Heyeti çalışmalarından da hoşnut değildi. (**TV:** 3512; **Sabah, Vakit, İkdam:** 2; **Tas.Ef:** 3 Nisan; **Akşin:** 206)

1919 — MART

2. Hükümet, Antalya Mutasarrıfı'nın bir sorusuna verdiği cevapta, İtalyanlarla iyi geçinilmesini istedi. Hükümet, 28 Mart'ta İtalyanların Antalya'yı işgal olayını İngiliz Yüksek Komiserliği'nden sormuş, Yüksek Komiserlik, bunun bir işgal değil, mahallî hükümete yardım için yapılmış bir hareket olduğu cevabını vermişti. (**Şefik** I: 22)
3. Daha sonra İstanbul Yüksek Komiserliği yapacak olan Rumbold'un, görevli olduğu Bern'den, İngiliz Hükümeti'ne raporu: İki buçuk ay önce Mahmut Muhtar Paşa, Münih'e giderek Cemal ve Talat Paşa ile görüştü. İsviçre'de Türk Elçiliği ile işbirliği yaparak Millî Müdafaa Partisi'ni kurdular. Bu, İttihat ve Terakki'nin örtülmüş biçimidir (Bkz. 24 Mart). (**Jaeschke 2:** 167)
4. İstanbul Üniversitesi, Türk dostu Fransız yazarı Piyer Loti'ye fahri doktorluk unvanı verdi (**Vakit:** 1 Nisan).
5. Savaş eski Bakanı Ömer Yaver Paşa, Padişah'a mabeyinci olarak atandı (**TV:** 3511).
6. **İkdam:** Yahudi sosyalistleri, Filistin'de Yahudi devleti istemiyorlar. **Vakit:** Versay Barış Konferansı açılıyor. **Alemdar:** Muhtekirler ne olacak? **İstiklal:** Vahdet-i Milliye'nin Devletlere 17 tarihli notası (1 Nisan: R. Ahmet: Müdafaa yollarında). **Hadisat'ta**, Süleyman Nazif'in şiiri: Nerde Osmanlılar? "Yine daldık zulmüne leylin..."

1919 — NİSAN

1 — SALI

1. İşgaline bir buçuk ay kala, İzmir'de Türklerin katliâm yapacakları söylentisi Avrupa'da yoğunlaştı. İngiliz Savaş Bakanlığı, bu konuda araştırma yapılmasını istedi. Yunanistan'ın Londra Elçisi, 12 Mart'ta İzmir'de katliâm beklenebileceğini ileri sürmüş, basında da bu konuda haberler yayımlanmıştı. (**Jaeschke 1:** 24) ★ Türk Barışı konusu Dörtler Meclisi'ne getirildi (**Bayur:** I: 327).
2. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne ile Thompson Batum'da. Milne, Gelibolu'da Yunan Kızılhaçı'nın 24 Mart'ta açık propaganda yaptığı konusunda bir rapor gönderdi. (**Jaeschke 1:** 24)
3. Le Temps'ın İzmir Muhabiri'nin yazısı: Türklerde yurtseverlik duygusu köksüz olduğu için (!) artık bu kuvvete dayanılamaz. Oysa Helenizm, gücünü ispatlamıştır. Büyük bir Yunanistan, Güney Avrupa'nın ileri hatlarında Batı medeniyetinin güçlü bir bekçisi olabilir. (**Akyüz:** 44)
4. Divanıharp'te 1915'te Trabzon Ermenilerini göçettirmekten sanık olanlar yargılandı. Nazım Paşa'nın başkanlık ettiği duruşmada Erzurum eski Valisi Tahsin Bey, göçettirme sırasında Ermenilere kötü davrananların cezalandırıldığını söyledi. Dinlenen tanıklardan bazıları, nasıl göçe tabi tutulduklarını anlattılar. Ermeni çocuklarının yetimhanelere alınarak bazılarını zehirlendiğini, denize atıldığını, genç kızların evlerde alkonulduğunu söylediler. (**Hadisat:** 2)

1919 — NİSAN

5. **Alemdar**'da Refi Cevat, Hürriyet ve İtilaf'ı eleştirenlere cevap veriyor. —Bir karşılaştırma: İttihatçılar sehpaya sevkediyorlardı. Hükümet mahkemeye sevkediyor. (Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi olayıyla ilgili olarak kurulan darağaçları ve sallanan insan resimleri). **İleri:** Bir haftadan beri hasta olduğu haber alınan Mustafa Kemal Paşa'nın kulak ameliyatının başarı ile sonuçlandığı sevinilerek haber alınmıştır. Doktoru 10 - 15 güne kadar tamamen iyileşeceğini söylemiştir. —Vanlıların, Ermeni azınlığın emrine girmeyeceklerini bildiren ve burada bir nüfus araştırması yapmak üzere İtilaf heyeti isteyen, Başbakanlığa çekilmiş telgrafları. —Urfa Türk ve Kürtlerinin Hükümete bağlılık telgrafları. **İkdam:** Trabzon tehciri yargılaması. **Tasviri Efkâr:** Divanıharpte Yozgat tehciri yargılaması: İdam talebi! (8: Son celsesi). **Hadisat:** Versay'da mühim kararlar. —Süleyman Nazif: İstikbalimiz. —Kemal ve Tevfik Beyler hüküm giyiyorlar mı? —Millî tezahürat. Son zamanlarda çeşitli emellerden müteessir olan taşra halkımız, mahallî hükümete ve basına başvurarak sevdiği toprakların haklarının ayak altına alınmamasını istemektedirler. Bu cümleden olmak üzere Van'dan, Urfa'dan, Ermenek'ten Başbakanlığa ve İçişleri Bakanlığı'na gönderilen telgraflar.

2 — ÇARŞAMBA

1. İngilizler Türkiye ordusunu dağıtma çabalarına devam ediyorlar. İngilizlerin isteği üzerine merkezi Erzurum'da bulunan 9. Ordu Kerargâhı lağvedildi. Yerine 15. Kolordu Komutanlığı kuruldu. 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa yarın İstanbul'a çağrılacak. Yerine ise 13 Mart'ta Kâzım Karabekir Paşa atanmıştı. (**TİH** I: 170; **Karabekir 1:** 17)

2. Donanma ve Millî Müdafaa Cemiyetleri, İttihatçıların elinde olduğu gerekçesiyle, Hükümet tarafından feshedildi (**TV:** 3515; **İleri:** 6, 7; **Tas.Ef:** 9).

3. Padişah'ın İngilizlere başvurusu devam ediyor. Bu başvuruya aracılık yapan Mahmut Muhtar Paşa, İngiliz Dışişleri'ne bir mektup yazdı: "Türkiye küçümsenecek bir güç değil, İngiltere Türkiye'yi kale haline getirmeli. Padişah, İngiliz siyasetinde kararlıdır..." Daha önce de Padişah İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Hohler'i görüşmeye çağırmış (bkz. 11 ve 21 Mart), 30 Mart'ta da Damat Ferit, Padişah'la birlikte hazırladığı Türkiye'yi İngiltere'nin himayesine terkeden bir anlaşma metnini Yüksek Komiserliğe götürmüştü. (**Akşin:** 237).

4. 28 Mart'ta Antalya'ya asker çıkaran İtalyanlar, Konya'ya bir tabur askerle yerleştiler. Konya'ya asıl İtalyan birlikleri 24/25 Nisan'da gelecektir. (**Selek 2,** I: 60)

5. Ahmet Abuk Paşa'nın dün istifasıyla boşalan Harbiye Nazırlığı'na Bahriye Nazırı Şakir Paşa getirildi. Boşalan Bahriye Nazırlığı'na Bayındırlık Bakanı Ahmet Avni Paşa, ondan boşalan Bayındırlık Bakanlığı'na Şevket Turgut Paşa getirildi. (**TV:** 3513; **Tas.Ef, Vakit, Mem:** 3)

1919 — NİSAN

6. Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa İstanbul'da tutuklandı. Halil Paşa Azerbaycan'ın Türk Ordusu tarafından işgalinde komutanlık yapmıştı. İzzet Paşa tarafından Ermenistan'a temsilci olarak atanmış,Enver Paşa'nın 2/3 Kasım gecesi kaçışı üzerine arkasından bir İngiliz kruvazörü yetiştirilerek Karadeniz'den geri çağrılmıştı. Halil Paşa ile birlikte Atıf Bey de tutuklandı. Halil Paşa hakkında Padişah 20 Şubat'ta ceza takibine geçilmesini emretmişti. Halil Paşa 8 Ağustos'ta Bekirağa Bölüğü'nden kaçarak Sivas'a gidecek, Mustafa Kemal tarafından Sovyetlerle ilişki kurmak üzere Moskova'ya gönderilecektir. (**Alemdar, Sabah:** 3; **Tas.Ef:** 4)
7. Urmiye'de Sürvani Kuvvetleri Başkomutanı Aga Petros, Bağdat'taki Ingiliz temsilcisine gönderdiği yazıda Kürtlerin aleyhinde bulundu: "Kendimi, hizmetinize adıyorum. Büyük bir güç olan İngiliz Hükümeti, Doğu milletlerini hep korkutmalıdır. Bir kuvvet toplamaya yardım ederseniz isyancıları bastırmaya söz veriyorum..." Zaho'da Kürtler İngilizlere karşı isyan etmiş bulunuyor. 7 Nisan'da burada bir İngiliz yüzbaşısı öldürülecek, Damat Ferit Hükümeti de, Diyarbakır'daki 13. Kolordu birliklerinin isyanı bastırmada kullanılmasını İngilizlere önerecek, fakat İngilizler güçsüzlüklerine kanıt sayılacağı gerekçesiyle bu teklifi geri çevireceklerdir. (**Duru:** 31)
8. **Sabah**'ta Refik Halit, Senato eski Başkanı Ahmet Rıza ve onun başkanı olduğu Vahdet-i Milliye'ye çatıyor. Hükümet'in önceki gün Senato Başkanlığı ve yardımcılıklarına yaptığı yeni atamalardan ötürü memnunluğunu belirtiyor.**Alemdar**'da Aka Gündüz'ün üzerine suç almayan İttihatçılar için yazısı: Balçık ağızda, güneş havada... **İstiklal:** Trabzon tehciri ve taktili duruşması. **Hadisat**'ta Süleyman Nazif, Boğazlıyan Kaymakamı hakkında bugün verilmesi beklenen karar üzerine görüşlerini yazıyor: Her iki taraf da masumdur. Bir tarafın günahkârlığı tahakkuk edecek olursa, bunun bizim taraf olmadığına eminiz. **Karagöz**'de "haşmetlü gaz hazretleri"ne selam duruş...

3 — PERŞEMBE

1. 9. Ordu eski Komutanı Yakup Şevki Paşa İstanbul'a çağrıldı. Erzurumlular, Paşa'nın Erzurum'da kalarak direnme hareketinin başına geçmesini istiyorlar. O, hareketini geciktirmekle birlikte 9 Nisan'da görevini devrederek 14 Nisan'da Erzurum'dan ayrılacak, 26 Nisan'da İstanbul'a gelecektir. (**TİH** I: 224; **Uluğ:** 21)
2. İngiliz Dışişleri'nin Paris'teki delegelerine önerisi: "İzmir'e İngiliz subayları yönetiminde bir Türk tümeni gönderilsin. Bu asayişi sağlasın. Konferans'ın kararına kadar ABD İzmir'in yönetimini üzerine alsın." Yunanlılar İzmir'de katliâm beklenebileceği yolunda Avrupa'da yoğun bir propaganda yürütürken, İngiliz Savaş Bakanlığı da bu söylentilerin araştırılmasını istemişti. (**Şimşir 2:** 80)

1919 — NİSAN

3. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak) verdiği raporda, ordunun durumunu anlatarak Batı Anadolu'da bir Yunan çıkarmasına karşı Hükümet'i uyardı (**TİH** I: 138).

4. Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'e Padişah tarafından gönderildiğini, Padişah'ın İngiliz dostu olarak yetiştirildiğini söyledi. Padişah demiş ki: Daha sonraki deneyler İngilizlere dostluğumu doğruluyor. (**Bel.** 135: 441; **Alemdar:** 4 "Webb, Damat Ferit'i ziyaret etti.")

5. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Hükümetine bildiriyor: "Hindistan İmparatorluğu'nun doğal sınırları Ege'nin doğu kıyılarıdır... Helen İmparatorluğu'nun Ege Denizi'nin doğu kıyılarına kadar uzanamayacağını ciddî bir suretle ümit ediyorum. Böyle bir hareket, taraftarlarına saadet ve refah değil, tam tersini sağlar. Türkleri düşünelim ama ilk ödevimiz Hıristiyan halka eğilmektir... Daha fazla kişiyi yakalatmağa devam ediyorum (**Şimşir 2:** 80; **Jaeschke 2:** 38, 264; **Bel.** XXXII: 565)

6. **Vakit:** Berlin'de son ihtilal. **İleri:** Mebuslar Meclisi için seçim ertelenmiştir. **Tasviri Efkâr:** Aziller, tayinler, istifalar. **Sabah'ta** Refik Halit, Hürriyet ve İtilaf yöneticilerini övüyor. —Trabzon tehciri yargılaması. **Sebilürreşat:** Bugünün büyük görevi, her türlü ihtirasları, nifakları bırakarak el birliği ile bir kurtuluş çaresi aramaktır. Kurulan partilerin hiç biri milletin ruhunu temsil etmiyor. —Mehmet Akif'in şiiri, tamamen sansür. **Hadisat'ta** Süleyman Nazif: Esirlerimizin çektikleri. *15 günde bir yayımlanan **Dikenin** 12. sayısı: Dünkü Gün'e (Yunus Nadi'ye) cevap. —Vahdet-i milliyeyi temin için, Ermeniler, Rumlar, Museviler, kızlarına koca ararken evvela Türkleri düşünmelidir. Memleketi ancak böyle bir "birleşme" kurtarabilir. Böylece, nüfus meselesine de bir hal çaresi bulunmuş olur... ★ M. Zekeriya (Sertel) yönetiminde **Büyük Mecmua'nın** 5. sayısı.

4 — CUMA

1. Bir Yunan Kızılhaç gemisi Fethiye Limanı'na geldi. Rumlar, iskelede toplandılar. Bir Türk çocuğu, Rumlardan birinin cebine yanmakta olan sigara attı. Kavga çıktı. Asayiş bahane edilerek Yunan torpidosundan karaya asker çıkarıldı. Kaymakam Vekili'nin şiddetli itirazları üzerine İtalyan askeri geri alındı. Olay çıkaranlar, daha önce İtalyanlarla görüşmüştü... (**Şefik** I: 46)

2. İngiliz Genel Kurmay Başkanı Wilson, Başbakan Lloyd George'a bir mektup yazdı: "Yunan kuvvetlerinin Anadolu ve Trakya'da daha ileri gitmesine izin vermeyelim. Barış Konferansı, kararlarını zorla uygulatma gücüne sahip değil. Bu, ilerde daha da zorlaşacak. Ateşkes anlaşmasının Türkiye'ye uygulanmasında aşırı gidilmiştir." (**Sonyel:** 19, 58; **Jaeschke 2:** 61, 296)

3. Milli Aşireti Reisi Mahmut, Hükümete bağlılığını bildirdi. Daha önce asayişi bozabilecekleri gerekçesiyle Urfa'da tutuklanmış olan Millî Aşireti ve Karake-

1919 — NİSAN

çili Aşireti reisleri, bu aşiretleri yatıştırmak amacıyla, 23 Mart'ta Hükümet tarafından alınan bir kararla takibattan kurtulmuşlardı. (**HTVD** 40, ves. 95)

4. Yunan Başbakanı Venizelos, yardımcısı Repulis'e gönderdiği mektupta, Paris Barış Konferansı'nda verdiği söylevden dolayı son iki gece heyecandan sabaha kadar uyuyamadığını bildirdi ve yeni Yunan bölgelerinin yönetimi için önceden hazırlık yapılmasını istedi (**Sonyel:** 36).

5. **Alemdar**'da R. Cevat: Tutuklamalarda noksan var. Ocağı çatanları Hükümet yakaladı. Ya üfleyenler ne olacak? **İstiklal**'de, Barış Konferansı'nda Alman sorunu ile ilgili geniş haberler. **Vakit:** Trabzon tehciri yargılaması. **İkdam:** Trakya: Payitaht'ın mübarek zeyli (tamamlayıcısı). —Trabzon tehciri yargılaması. **Tasviri Efkâr:** İttihatçılıktan kurtulmak için, **Hadisat:** Zavallı Doktor Nazım Bey! Nerede isen sevin ve oyna. Amacın, daha geniş çapta hasıl oldu. Lisanımız, karar verdiğinizden daha aşağıya düşmeye aday bir halde (Süleyman Nazif).

5 — CUMARTESİ

1. Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'i ziyaret ederek taşradaki karışıklığı ve huzursuzluğu sona erdirmek için kuvvetli bir Hükümet komitesi kurulacağını bildirdi. Taşraya gönderilecek 2 öğüt kuruluna (Abdürrahim ve Cemalettin Efendiler, bkz. 16, 28 Nisan) İngiliz subaylarının da katılmasını istedi. Webb, buna imkân olmadığını bildirdi. (**Akşin:** 249)

2. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, Müttefikler içinde üvey evlât muamelesi yapılan İtalya'ya ihtar etti: Antalya'da karaya çıkmanızı (28 Mart) kınıyoruz. Yunanlılar bu hareketinizi örnek alacak. (**Jaeschke 1:** 24)

3. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un raporu: Padişah ve Damat Ferit, hiç kimseye güvenmiyorlar. Bakanlarına bile!.. (**Jaeschke 1:** 24)

4. Asker ve sivil beyaz Ruslardan 20.000 - 30.000 kişi dün ve bugün Odesa'dan gemilere bindirildi. Beyaz Ruslar Novorosisk, Köstence ve İstanbul'a gidiyor. Nüfusu 1 milyon kadar olan Odesa'da 150.000 işçi, Beyaz Rusların Odesa'nın servetlerini götürmemesi için tedbir alıyor. Şehirden ayrılacak olan müttefik askerî kuvvetin sayısı ise 35.000. Bu kuvvetler Basarabya'ya çekiliyor (**Büjak:** 160)

5. **Alemdar**'da Çerkes Hasan, Süleyman Nazif'e soruyor: Peki yüzbinlerce Ermeni'yi kim öldürdü?" **Vakit:** Şehabettin Süleyman Bey, İsviçre'de öldü. **Memleket:** Dünya haritası yeniden tanzim edilirken. **Hadisat**'ta S. Nazif: Adam yetiştirmek. —Nüfus Genel Müdürlüğü'nün yeni bir istatistiği: Erzurum, Adana, Bitlis, Elaziz, Van, Sivas, Diyarbakır, Maraş, İçel'de, halkı tamamen Müslüman olan kasaba ve köy sayısı: 14.055, Ermeni: 649; Rum: 248, karışık: 1655. **Karagöz**'de Ekmek Fırkası...

1919 — NİSAN

6 — PAZAR

1. İtalyanların 28 Şubat'ta işgal ettiği Antalya'da bulunan 57. Tümen Komutanı Şefik Bey, 17. Kolordu Komutanlığı'na yazdığı raporda: İtalyanlar Antalya'yı mülk edinmek için gelmişlerdir. Bombayı kendileri patlatmışlar, sonra da 'asayiş yok' demişlerdir. Halkı kendi saflarına çekmeye çalışmaktadırlar. Bunu önlemek için Hükümet, halkı parasız olarak tedavi ettirmelidir, dedi. Şefik Bey, Antalya'nın 25 km. kuzeyindeki Bademağacı köyünde depoda bulunan mühimmatı, köylülerden sağlanan 200 öküz arabasıyla Burdur'un Çeltikçi köyüne taşıttı. (**Şefik** I: 29; **TİH** VII: 19)
2. Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey görevinden alındı. (Hamdi Bey, Edremit'te bir millis örgütü kurarak 27/28 Mayıs'ta cepheye hareket edecek, 26/27 Ocak 1920 gecesi Gelibolu'daki Akbaş Cephaneliği'ni soyarak Anadolu'ya kaçıracak, 18 Şubat'ta da Anzavur kuvvetleri tarafından öldürülecektir.) (**G. Yetkin:** 35) ★ Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey azledildi. (Nusret Bey , Ermeni kırımından suçlu görülecek, Divanıharpçe 20 Temmuz 1920'de idama mahkûm edilerek 5 Ağustos 1920'de asılacaktır) ★ Osman Şakir Paşa İstanbul Muhafızlığı ve 25. Kolordu Kumandanlığı'na atandı. ★ Emniyet Genel Müdürü değiştirildi. (**TV:** 3518).
3. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un raporu: Birkaç yeni tutuklama yapmaya, fakat hiç birini geri vermemeye çalışıyorum. Ermenilere zulümden suçlu bütün şahısları yakalamak için bütün Türklerin idam edilmeleri gerekirdi. (**Jaeschke 1:** 24; **2:** 178)
4. İtilaf Devletleri'nin işgal birlikleri, Bolşevik devrimini bastırmak için işgal ettikleri Odesa'yı boşalttılar. Teşebbüs böylece sonuçsuz kaldı. İtilaf askerlerini taşıyan gemiler 15 ve 28 Kasım'da İstanbul'dan ayrılmış, 17 Aralık'ta Odesa'ya çıkarma yapılmıştı. 18 Nisan'da da Fransız donanmasında isyan çıkacaktır. (**Bel.** 140: 596; **Büjak:** 161)
5. Bombay halkı, Gandi başta olmak üzere İngilizlere karşı boykot yaptı. İngiliz sömürge yönetimince yasaklanmış bir kitap, gönüllüler tarafından satışa çıkarıldı. Hapsedilmekten korkmayan halk, kitabı kapıştı. İngiliz yönetimi, aciz kalınca satılan kitabın, yasaklananın aslı değil kopyası olduğunu ilan etti. Lahor, Amritzar ve başka kentlerde de Hindularla Müslümanların işbirliği kutlandı. (**Bayur 2:** 333)
6. **Alemdar:** Kabine'den bazı üyelerin istifa ettiği haberi, zavallıların uydurduğu bir yalandır. **Sabah**'ta, Şerif Paşa'nın Ali Kemal'e Paris'ten gönderdiği mektup. Şerif Paşa, lehindeki yayına teşekkür ediyor, İttihat ve Terakki'nin politikasına çatıyor, gelecek siyasî hayatın nasıl olması gerektiğini yazıyor. "Madem vatan ölüm döşeğindedir, Onu ancak zinde ve resin bir millet kitlesi kurtarabilir." **Hadisat**'ta S. Nazif, dünkü Alemdar'da "peki, yüzbinlerce Ermeni'yi kim öldürdü?" diye soran Çerkes Hasan imzalı yazıya cevap veriyor. —Trabzon tehciri davası.

1919 — NİSAN

7 — PAZARTESİ

1. Yunanistan'ın kurtuluş bayramı, Türkiyeli Rumlar arasında Pontos günü olarak kutlanıyor. Özellikle Samsunlu ve İstanbullu Rumlar büyük gösteriler yaptılar. Yarın yapılacak gösteriler ise yasaklandı. (**Tas.Ef:** 7; **İkdam, Sabah İleri, Alemdar:** 8. **Akşin:** 243; **Goloğlu 5:** 240)

2. Harbiye Bakanlığı, Başbakanlığa verdiği raporda, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal ihtimaline karşı ne yapılması gerektiğini sordu. Başbakanlık 19 Nisan tarihli cevabında tedbir alma işinin Harbiye Bakanlığı'na ait olduğunu bildirecektir. 3 Nisan'da Genelkurmay Başkanı, Bakanlığa verdiği raporda ordunun durumunu anlatarak bir Yunan çıkarmasına karşı uyarıda bulunmuştu. (**TİH** I: 139; **Umar:** 80)

3. Hükümet'te kargaşa ve istikrarsızlık devam ediyor. İçişleri Bakanı Cemal Bey ayrıldı. Yerine Mehmet Ali Bey getirildi. Cemal Bey 26 Nisan'da Konya Valiliği'ne atanacaktır. Cavit Bey'in günlüğü: "Kabine'nin en kötü ve edebsiz bir unsuru çekildi." (**TV:** 3517; **Alemdar, Sabah, Vakit, Mem, İleri, Tas.Ef:** 8; **Tanin:** 4.11.1945).

4. Mehmet Ali Bey, Samsun'daki Rum çeteleri hakkında Harbiye Nezareti'ne bir mektup yazdı.

5. Hükümet, Vakit Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Bey'i Kütahya'ya sürgün ediyor, Ahmet Emin Bey, İleri Başyazarı Celal Nuri ile birlikte 10 Mart'ta tutuklanmış, 12 Mart'ta kefaletle serbest bırakılmış ve İstanbul'dan uzaklaştırılacakları, sürgün yerlerini kendilerinin seçmesi bildirilmişti. Celal Nuri Bey, 20 Mart'ta Avrupa'ya gitmişti. Ahmet Emin Bey de 15 Nisan'da Kitahya'ya gidecek, Millî Kongre Başkanı Göz Doktoru Esat Paşa ile birlikte 3 ay sürgünde kaldıktan sonra İstanbul'a dönecek, fakat İngilizlerce tutuklanıp Malta'ya sürülecektir. (**Yalman:** 8)

6. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: Paris'te Türklerin çok aleyhinde bir karar verilirse durum ansızın sorısuz ölçüde kötüleşir... Türkiye'de asayişsizlik artıyor. İçlerinde birçok yer, İtilaf Devletleri'nin zaferinden habersiz. Bunu sözle değil, ancak kuvvet göstererek anlatabiliriz! (**Akşin:** 243, 262)

7. Musul'un kuzeyinde ve şimdiki Türkiye sınırının hemen güneyinde bulunan Zaho'da İngilizlere karşı direniş. Kürtler, bir İngiliz yüzbaşısını öldürdüler. Bu olay üzerine İstanbul Hükümeti, Diyarbakır'daki 13. Kolordu'ya bağlı birlikleri Kürtlerin üzerine göndermeyi teklif edecek, İngilizler, güçsüzlüklerine kanıt sayılır gerekçesiyle bu teklifi kabul etmeyeceklerdir. (**Akşin:** 237)

8. Divanıharpte Yozgat Ermeni göçettirme sanıkları Kemal ve Tevfik Beyler'in son duruşması. 100 kadar kişinin izlediği duruşmada avukat Selahattin Bey, Kemal Bey'in Ermenilerin öldürülmesinde fail olarak suçlanamayacağını, bu öldürmelere engel olmasının da mümkün olmadığını söyledi. Tanık ifadelerini

1919 — NİSAN

reddetti. Kemal ve Tevfik Beyler de uzun uzun hayatlarını anlattılar. Kemal Bey, savunmasını okurken ağladı ve dinleyicileri de ağlattı. (**Hadisat** 8; **Cumhuriyet:** 3.12.1946: Savunmasını Bekirağa Bölüğü'nde tutuklu bulunan Meclis eski Başkanı Halil Menteşe yazmış. Savunma yapılırken Mahkeme Başkanı da ağlamış).

9. Damat Ferit'in Morning Post gazetesine demeci İstiklal'de: İngiliz ve Fransız dostluğuna güvenim vardır. Bir hırsız çetesiyle (İttihat ve Terakki) genç bir zabitin (Enver Paşa) fiillerinden dolayı bir millet mesul tutulamaz. Almanların Barış Konferansı'na delege göndermelerine izin verirlerse aynı izin bize de bahşedilmelidir... (**İstiklal:** 7)

10. Fransızlar, İstanbul Beyazıt'taki askerî misafirhane binasını işgal ettiler. İtilaf gemilerinin İstanbul'a geldiği 13 Kasım'dan beri Müttefik subaylar istedikleri binaları boşalttırıp giriyorlar. (**Karabekir 1:** 17)

11. Almanya'nın Münih şehrinde şûralar cumhuriyeti ilan edildi (**Sabah:** 12, 13; **İleri:** 13).

12. **Memleket:** Türk kızı da millî mücadeleye atılmalıdır. —Anadolu'nun nüfus oranı meselesi. Matin gazetesinin hazırladığı harita. —Lazistan Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Heyeti tarafından hazırlanan muhtıra. **Tasviri Efkâr:** Kendi kendimize acımadıkça... **Sabah:** İttihat reislerinin sorumluluğu. —Lazistan M.H.M. Heyeti'nin Başbakanlığa telgrafı. —**İkdam:** Macar Bolşevikleri: Bulgarlar da taklit etmek istiyorlar (yer yer sansürlü). —Lazistan M.H.M. Heyeti'nin telgrafı: Rum hakimiyeti altına girmeyiz. **Vakit:** Şerif Paşa, Paris'ten iç durumumuz hakkında ikaz ediyor. —Cami Bey: İzmir'de tehlike var. **İstiklal:** Piyer Loti'nin Türkleri savunması. **Hadisat'**ta Süleyman Nazif, Trabzon eski Valisi Cemal Azmi Bey'i suçluyor. —Muazzam Ermeni İmparatorluğu için neler neler iddia olunuyor.

8 — SALI

1. Özel Divanıharp ilk kararını verdi. Boğazlıyan eski Kaymakamı Kemal Bey, 1915 tarihli Ermeni göçettirme olayında kırım yapmaktan suçlu bulunarak Nazım Paşa'nın başkanı olduğu mahkeme tarafından idama mahkûm edildi. Kemal Bey 7 Ocak'ta tutuklanmıştı. Yarından sonra hüküm yerine getirilecek. (**TV:** 3617; **İkdam:** 8; **Şimşir 2:** 87; **Danışmend:** 457; **Cumhuriyet:** 3.12.1946, Halil Menteşe'nin Hatıraları)

2. Antalya'daki İtalyan Kruvazörünün kumandanı ile İtalyan Siyasî Temsilcisi Burdur'da işgal için zemin yokluyorlar. Burdur Mutasarrıfı'nın, işgalcilere okul çocuklarını karşılayıcı çıkarmasına Burdur'da bulunan 57. Tümen Komutanı Şefik Bey engel oldu. (**Şefik** I: 35; **TİH** I: 149)

3. Venizelos, İngilizlere, İngiliz subayları komutasında Yunan askerlerinin İzmir'e çıkarılmasını önerdi (**Akşin:** 263).

1919 — NİSAN

4. Pariste bulunan Dışişleri Bakanı Balfour'un Türk barış şartları konusunda Dışişleri Bakan Vekili Curzon'un sorusuna cevabı: "Resmî cevap vermek mümkün değildir. Gayrıresmîsi bile çok güçtür. Kişisel düşüncem, aşağı yukarı şudur: İstanbul şehri, Milletler Cemiyeti himayesinde tarafsızlaştırılacaktır. Anadolu'nun Türk kısımlarının Osmanlı Hükümeti'nin nüfuzunda kalacağını ummaktayım. Batı kıyısındaki Rumlar hakkında nasıl bir karar alınırsa alınsın Türklere bir ticaret çıkış yolu sağlanacaktır. Bunlar hep müphem şeyler. Sonunda doğruluğu nasıl belirir! Hiç kimse kendini kehanete kaptıramaz..." Barış şartlarının ne olduğunu İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, 8 Mart'ta Dışişleri Bakanlığı'na sormuştu. (**Jaeschke 1**: 20)

5. Meksika köylü devriminin önderi Zapata öldürüldü. 42 yaşında ölen Zapata Diaz'ın öldürülmesini izleyen devrimde Meksika'nın güneyini denetim altına almış, Heurta'nın tutucu kuvvetlerine karşı savaşmış, üç kez başkent kapılarına dayanmıştı. Zapata, ağaların ellerindeki topraklara el koyarak köklü bir toprak reformu uygulamıştı.

6. İngilizlerle Fransızlar dünya petrolleri üzerinde iki ülkenin "hak"larını ayarlayan bir anlaşma imzaladılar: Long - Brenger anlaşması. Anlaşma, savaştan önceki Türk petrol kumpanyalarındaki hisseleri de içeriyor. (**Evans**: 295)

7. **Sabah**'ta Refik Halit, dünkü Rum gösterileri konusunda takındıkları tutumdan ötürü İtilaf Devletleri'ne şükranlarını ve Hükümet'e güvenini belirtiyor. **İkdam**: Trabzon ve Yozgat tehcir davası yargılamaları. **İleri**: Hükümet'te istikrar. —Trabzon, Yozgat - Boğazlıyan tehciri yargılamaları. **Tasviri Efkâr**'ın başyazısı tamamen sansür. **Zaman**: Yozgat tehciri muhakemesinin heyecanlı bir celsesi. Kemal Bey'in savunması. **Vakit**: İçişleri Bakanının istifa ettiğini, İçişlerine Sıtkı'nın, Adliye'ye Cemil Molla'nın atanacağını yazdığı için 6 gün süreyle kapatıldı. **İstiklal**'de Trabzon tehcir ve taktil davası duruşmasından geniş yayın. **Alemdar**: Petersburg'da ameleler bir gösteri yaparak "Kahrolsun Bolşevikler!" diye bağırmışlardır. **Hadisat**: Son celse! Kemal ve Tevfik Beylerin muhakemesi bitti.

9 — ÇARŞAMBA

1. Yunanistan'ın İzmir Siyasî Temsilcisi Albay Mavridis, İzmir Valiliği'nden Çeşme kıyısında küçük bir Türk adası olan Foti'nin Ateşkes şartları gereğince(!) boşaltılmasını istedi. 13 Nisan'da Savaş Bakanlığı adanın hiç bir biçimde boşaltılmamasını emredecek, Yunanlılar da isteklerinde diretmeyeceklerdir. Bu istek, İzmir işgalinden önce Yunanlıların Türk tepkisini yoklama niteliği taşıyor. (**Umar**: 78)

2. Manisa'ya 11 Fransız subayı ile Senegal askerleri geldi. 6 subayla 200 Senegalli Alaşehir'e, 5 subayla 200 Senegalli Afyon'a gönderildi. 200 Senegalli ise Bandırma - Manisa hattına paylaştırıldı. (**Misailidis**: 86)

1919 — NİSAN

3. Merkezi lağvedilmiş olan 9. Ordu'nun komutanı Yakup Şevki Paşa, Erzurum'da Kâzım Karabekir'in gelmesini beklemeden komutayı Albay Rüştü Bey'e devretti. Paşa, 14 Nisan'da da şehirden ayrılacak. 9. Ordu 2 Nisan'da lağvedilerek yerine 15. Kolordu Komutanlığı kurulmuştu. (**İHH:** 6; **TİH** I: 171)

4. İçişleri eski Bakanı Fethi Bey salıverildi. Fethi Bey, 9 Mart'ta tutuklanmıştı. Fethi Bey, 17 Nisan'da yeniden tutuklanacak, daha sonra Malta'ya götürülecektir. (**Hadisat:** 11; **Vakit:** 15)

5. Sağlık Genel Müdürlüğü'ne Doktor Abdullah Cevdet Bey atandı (**TV:** 3522).

6. **Memleket:** Kemal Bey hakkında idam. -İ. Hami: Kurban siyaseti. **İkdam:** Makedonya'nın özerkliği. **İstiklal:** Bolşevikler Litvanya'yı tahliye ediyorlar. **Sabah**'ta Refik Halit, dünkü istifaları yorumluyor: Hükümet'in bir partiye dayandığını, görüş birliği içinde olduğunu yazıyor. **Hadisat**'ta S. Nazif: Hakikat yürüyor (Doğu illeri'nin kaderi) **Karagöz**'de karikatür: Wilhelm, Ay'a kaçmak istiyor. İttihatçı paşalar kendilerinin de götürülmesini istiyorlar. Karagöz "hangi yıldıza gitseniz, talan edersiniz. Nereye kaçarsanız kaçınız, oraya gelir ensenize çullanırım!" diyor.

10 — PERŞEMBE

1. Kemal Bey idam edildi. Boğazlıyan eski Kaymakamı, 7 Ocak'ta tutuklanmış ve önceki gün idama mahkûm edilmişti. Karar bugün akşam üzeri Beyazıt Alanı'nda yerine getirildi. Kemal Bey asılmadan önce "aldığım emri yerine getirdim. Ecnebi devletlere yaranmak için beni asıyorlar. Yaşasın millet!" dedi. Kemal Bey, Ermeni kırımı davalarına bakan Özel Divanıharp'in duruşmalarını sonuçlandırdığı ilk kişi. Yarın cenazesinin kaldırılması sırasında gösteriler yapılacak ve bazı kişiler tutuklanacaktır. (**Sabah, İkdam, Alemdar, Hadisat, Akşam:** 11; 12; **Vakit:** 15; **Türkgeldi** 1: 202; **Şimşir 2:** 88, 89; **Danişmend:** 457; **Cumhuriyet:** 3.12.1946, Halil Menteşe'nin Hatıraları).

2. İzmir'de 17. Kolordu Komutanı Nurettin Paşa görevinden alındı. Yerine, işgal sırasında Hükümet'in emirlerine hiç bir direnme gösteremeyecek olan Ali Nadir Paşa getirildi. Nurettin Paşa, 14 Mart'ta da Aydın (İzmir) Valiliği'nden alınmıştı. (**TV:** 3523; **Akşin:** 253)

3. İngilizler, Mareşal Allenby'nin bütün emirlerinin en kısa zamanda yerine getirilmesini İstanbul Hükümeti'nden bir kere daha istediler. Allenby, 7 Şubat'ta İstanbula gelerek, Güneydoğu'da ordunun dağıtılmasına, halkın silahsızlandırılmasına ve İngilizlerin egemenliklerini pekiştirmeye ilişkin 12 maddelik bir istekler listesi yazdırmıştı. Hükümet, 6. Ordunun lağvedilmesi, Ali İhsan Paşa'nın görevden alınması gibi bazı istekleri yerine getirmiş bulunuyor. (**TİH** I: 106)

1919 — NİSAN

4. Hükümet, Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin memlekette asayiş olmadığı, İslamların silahlandırılarak Ermenilerin tehdit edildiği yolundaki şikâyetlerini görüştü. Milliyetler arasında uyumlu bir geçinmeyi bozabilecek hareketlerden kaçınılmasını yeniden duyurmaya, Patrik'ten de şikâyetlerinin belgelenmesini istemeye karar verdi. (**Gökbilgin** I: 63)

5. Erzurum'da 15. Kolordu Komutanlığı'na atanmış olan Karabekir, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'yı (Çakmak) ziyaret ederek daha fazla beklemeden görevine gideceğini söyledi. Fevzi Paşa, kumandanlar tasfiye edileceği için acele etmemesini söyledi. Karabekir, yarından sonra İstanbul'dan hareket edecek ve 3 Mayıs'ta Erzurum'a varacaktır. (**Karabekir 2:** 34)

6. Eğitim Bakanı Ali Kemal'in genelgesi: Eğitim memurlarının İttihatçılık gütmesi yasaktır. Böyleleri istifa etsin. Yoksa görevlerinden alınacaklardır. (**Sabah:** 11; **Gökbilgin** I: 57)

7. İngiliz sömürge siyasetine karşı geniş bir hoşnutsuzluğun bulunduğu Hindistan'da olayların önü alınamıyor. Amritsar şehri halkı ayaklandı, 5 İngiliz işadamını öldürdü. Halk şehre hakim oldu. 30 Mart'ta İngiliz yönetimi boykot edilmiş, 6 Nisan'da da Bombay'da geniş bir protesto hareketi yapılmıştı. 13 Nisanda İngilizler Pencap'ta büyük bir katliâm yapacaklar. Hindistan'da Hindu ve Müslümanlar İngiliz sömürgeciliğine karşı birleşmiş bulunuyor. (**Bayur 2:** 334)

8. Kemal Bey'in idama mahkûm edilişi üzerine basında Ermeni kırımı sanıklarının yargılanması olayı tartışılıyor. **Alemdar**'da Refi Cevat, diğer gazetelerin bu konuda yazdıklarına cevap veriyor. Ermeni katillerinin yargılanmasını kendisinin de istediğini, ancak onların yaptıklarını gözleriyle görmediği için, daha çok Ermenileri katledenlerin yargılanması üzerinde durmuş olduğunu yazıyor. **İkdam:** Bu ay içinde genel barış kararlaştırılıyor. —Üniversitede Türk kadını. **İleri:** Barış görüşmelerinin bir süre daha uzayacağı, mukadderatımızın da bu arada hal edileceği bildiriliyor. —Ahmet Emin, bin lira kefaletle serbest bırakıldı. **Hadisat:** Mukadderatımız, bugünlerde hal edilecekmiş! —Trabzon tehcir ve öldürme davası.

11 — CUMA

1. Dün Beyazıt'ta idam edilen Boğazlıyan eski Kaymakamı Kemal Bey'in cenazesi, büyük gösterilerle Kadıköy'de toprağa verildi. Mezarı başında konuşan bir Tıbbiye öğrencisi "İngilizleri Odesa'dan attılar. Haydi biz de İstanbul'dan kovalım. Ne bekliyoruz! Felaketimizi hazırlayan İngiliz'i yok etmek zorundayız!" dedi. Gösterilere katılmak suçundan 8 kişi tutuklandı. Damat Ferit, İngiliz Komiserliği'ne, bu gösteriler üzerine dehşet içinde kaldığını söyleyecektir. 1915'te Ermenileri Boğazlıyan'dan göçettirirken kırım yapmaktan yargılanan Kemal Bey, dün idam edilmeden önce suçsuz olduğunu, aldığı emri yerine getirdiğini söylemişti. (**İleri, Mem, Vakit:** 15; **Alemdar:** 12, 14, 15; **Tansel** I: 120;

1919 — NİSAN

Türkgeldi 1: 202; **Selçuk:** 31) ★ Bekirağa Bölüğü'ndeki tutuklular birbirlerinden tecrit ediliyor. Kapılara Türk erlerinin yanına birer Fransız eri veriliyor. (**Cumhuriyet:** 3.12.1946, Halil Menteşe'nin Hatıraları). ★ Ahmet Emin Bey, Muhafızlığa çağrılarak Kütahya'da oturmaya memur edildiği bildirildi. 15'te gidecek. (**Yalman:** 8)

2. İtalyanlar Köyceğiz'i işgal ettiler. İtalyanlar burayı 26 Nisan 1920'de boşaltacaklar. (**Gnkur:** 49)

3. 15. Kolordu Komutanlığı görevine başlamak üzere yarın yola çıkacak olan Kâzım Karabekir, veda ziyaretleri yapıyor. Bugün, Mustafa Kemal'le görüşerek ona da Anadolu'ya geçmesini önerdi. Padişah'la görüşerek teşekkür etti. (**Karabekir 2:** 35, "Sultan büyük bir korku içinde kıvranıyordu!")

4. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in önerisi: Tutukluların bize teslîminde diretmeyelim. Çünkü bu hükümetten daha iyisini ve bize daha dostça davranânını bulamayız. (krş. 11 Mart). ★ İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe İstanbul'a döndü (**Akşam:** 12).

5. Paris'teki İngiliz yetkilileri, hükümetlerine İzmir'le ilgili kaygılarını bildirdiler: Buraya Türk tümenlerinin gönderilmesini kararlaştırırsak ilerde müşkül durumda kalabiliriz. Konferans burayı Yunanistan'a bağlama kararı alabilir... (İngiliz Dışişleri Barış Konferansı'ndaki temsilcilerine 3 Nisan'da şu öneriyi yapmıştı: İngiliz subaylarının yönetiminde bir Türk tümeni asayişi sağlamak üzere İzmir'e gönderilsin).

6. **İleri:** İngiltere ve İslam âlemi. **İstiklal**'de Yusuf Razi: Millî gayeler, millî cemiyetler. **Memleket:** Kemal Bey'in idamı (sansürlü). **Alemdar**'da Refi Cevat, Hükümet'in bugün tutuklamalar yapıp ertesi gün bunlardan birçoğunu serbest bıraktığından şikâyet ediyor; daha az tutuklama, fakat daha şiddetli ve çabuk ceza tavsiye ediyor. **Tasviri Efkâr**'da Kemal Bey'in idamı haberi tamamen sansür. Gazete 10 gün için kapatılıyor. **İkdam:** Refik Halit'in Posta Müdürlüğü'ne atanması. **Hadisat:** Kemal Bey idam edildi. —Divanıharp'te Musul eski Merkez Kumandanı Nevzat Bey'in ve Trabzon tehciri sanıklarının yargılanması. **Akşam:** Kemal Bey'in idam ediliş biçimi. —Ali Naci: Adalet yerini buldu. Böylece dört buçuk senelik tehcir ve taktil faillerinin cezalandırılmasına başlandı.

12 — CUMARTESİ

1. İngilizler Kars'ta Güney - Batı Kafkas Geçici Hükümeti'ne son verdiler. Hükümet üyeleri Malta'ya sürülmek üzere tutuklandı. Güney - Batı Kafkas Geçici Hükümeti, 1.738.478 kişinin yaşadığı topraklar üzerinde Kars'ta yapılan iki Kongre'den sonra 1 ocak'ta kurulmuş, 18 Ocak'ta yapılan 3. Büyük Şûra Kongresi'nde de anayasası, bayrağı tesbit edilmişti. Burada

1919 — NİSAN

kukla yeni bir şûra hükümeti kurulacaktır. İngilizler, Ermenilere verdikleri bu bölgede Oltu ve Kağızman dışındaki bütün şûra hükümetlerine tek tek son vereceklerdir. (**Kırzıoğlu:** 11; **Erdoğan:** 207; **Bıyıklıoğlu:** 82; **Tansel:** 66)

2. Yunanlılar, işgal öncesinde Anadolu kıyılarını yokluyorlar. Averof Zırhlısı İzmir Limanı'na geldi. Gemiden çıkan devriyeler, Kolordu Komutan Vekili Süleyman Fethi tarafından kıyıdan uzaklaştırılacaklardır. (**Ahmet:** 4; **Külçe:** 97; **Akşin:** 263; **Selek 2,** I: 92; **Tansel** I: 175)
3. Yunan Hükümeti, İzmir'in işgali için zemin hazırlamaya devam ediyor. Venizelos, Fransız Başbakanı Clemenceau'ya bir mektup yazarak onu İzmir Rumlarına karşı ilgisizlikle suçladı. "İzmir civarında Türkler katliâm yapıyor"!.. diye yazdı. (**Akşin:** 263; **Tansel** I: 166; **Jaeschke 2:** 69)
4. Kâzım Karabekir, 13 Mart'ta atandığı 15. Kolordu Komutanlığı görevine başlamak üzere İstanbul'dan Gülcemal Vapuru ile ayrıldı. Karabekir 3 Mayıs'ta Erzurun'a varacaktır. (**Karabekir 1:** 18; **2:** 38; **Goloğlu 1:** 27). ★ Trabzon Valiliği'ne atanan Mehmet Galip Bey görevine gitmek üzere Gülcemal Vapuru ile İstanbul'dan ayrıldı. Gemi 19 Nisan'da Trabzon'a varacaktır. (**Karabekir 1: 19**)
5. Hükümet bir kararname ile altından başka Rus parası ve tahvillerinin yurda sokulması ve bunların tedavülünü yasakladı. Bolşeviklerden kaçan Beyazların İstanbul'a yığılması sebebiyle İstanbul'da Rus kâğıt parasının değeri olağanüstü düşmüş bulunuyor. (**TV:** 3524, 3525; **İleri:** 18)
6. Türkiye ile Japonya arasında ticareti düzenlemek amacıyla İstanbul'a bir Japon ticaret kurulu geldi (**İleri:** 13).
7. Jandarma kuvvetlerinin yeniden düzene konması için 1919 yılı bütçesine 1.782.484 lira ödenek konuldu (**TV:** 3525).
8. **Takvimi Vekayi**'de Boğazlıyan eski Kaymakamı Kemal Bey'in idamını onaylayan tarihsiz Padişah iradesi. Kemal Bey, önceki gün idam edilmişti. (**TV:** 3520) **Memleket:** Harpten evvel ve harpten sonra Türk milleti. —Türkiye'nin geleceği ve İngiltere Müslümanları. —Damat Ferit başkanlığında Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin toplantısı. **Alemdar**'da Refi Cevat, Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in idamını savunuyor: O bir kol idi. Şeriatın kuvvetli satırı, insanlık için zararlı bir unsur olan bu kolu kopardı. Sıra onu düşünen dimağlardadır. Bu kafalar, taşın altında ezilmeli, onlar nasıl milletin kadınlarını dul bıraktılarsa, kendi kadınları da dul kalmalı... **İleri:** Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kongresi (23 Şubat). —Fransız sosyalisti Jan Jores hakkında. **İkdam:** Barış Konferansı, hazırlıklarına devam ediyor. —Tarih nazarında İttihat ve Terakki — 2. **Sabah,** Eğitim Bakanı Ali Kemal'in eğitim memurlarının İttihatçılık yaparlarsa meslekten atılacaklarına ilişkin 10 tarihli genelgesini övüyor. **Hadisat:** Anadolu'yu imar.

1919 — NİSAN

—Mehmet Ramazan: Bakınız, Kilikya'nın hakikî tarihî nasıldır? **Akşam:** İngiltere ve İslamlar. **Karagöz**'de, vesika ekmeklerinden ve iki gündür Kadıköy tarafına ekmek verilmediğinden şikâyet edenlere yetkililerin cevabı: Şimdi laf dinlemeyiz. Baklava yiyoruz. Vesika ekmeğini ağzımıza almayız...

13 — PAZAR

1. İngilizler Kars'ı işgal ettiler. İngiliz Generali Thompson, Kars'ta yayımladığı bildiride dün tutukladıkları Şûra Hükümeti üyelerini karışıklık çıkarmakla suçladı. İdarenin İngiliz Kumandanlığında olduğunu bildirdi. Güney - Batı Kafkas Geçici Hükümeti, ilan edildiği 18 Ocak'tan beri İngilizler tarafından da tanınıyordu. Bir hafta sonra Ahıska ve Ardahan'ı Gürcüler, Kars ile Kağızman sancaklarını Ermeniler işgal edecekler, Kars'ta (17 veya 30 Nisan'da) kukla bir şûra hükümeti kurulacaktır. Kars, 50 yıl kadar Çarlık Rusyası'nın idaresinde kaldıktan sonra geçen yıl Türk Doğu Ordusu tarafından kurtarılmıştı. Kars, 1,5 yıl Ermenilerin elinde kaldıktan sonra 30 Ekim 1920'de yeniden Türkiye'ye katılacaktır. (**BTTD** 35: 6; **Bıyıklıoğlu:** 82; **TK** 126: 137; **TİH** III: 70; **Selek 2,** I: 59; **Kırzıoğlu:** 11; ...**Ermeni Mezalimi:** 2 "13 Nisan'dan 3 gün sonra Ermeni generali Osebyan askerleriyle beraber Kars'a girdi.Taşnak Ermenilerden Garganof Hükümet makamını işgal etti." krş. 30 Nisan)
2. İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'i ziyaret eden Mustafa Kemal, onunla bir süre görüştü. Mustafa Kemal, 30 Nisan'da 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği'ne atanacaktır. (**İleri:** 14)
3. Yunan Yardım Kurulu, Adriyatikos Gemisi'yle İzmir'e geldi. Yardım Kurulu, İzmir ve çevresinde Rumlara çeşitli yardımlar yapacak, metropolitlere para da verecektir. (**Misailidis:** 61; **Taçalan:** 183 "Yunan Vatanına Bağlılık Derneği Başkanı Macaraki başkanlığındaki kurul, yiyecek - giyecek perdesi altında çok sayıda silah getirdi. 15 Nisan'da karaya çıktı". İzmir'e gelen Yunan gemileri hakkında bkz. **YOİ** I: 36-39)
4. İngiliz sömürge yönetimi, Hinduların yeni yılbaşını kutlamak için sessiz bir toplantı yapan Pencap Callianvalla Bagh'ta halka ateş açtı. 500-600 kişi öldürüldü. Olayın Hindistan'da büyük yankıları olacak. Hindistan'ın diğer şehirlerinde Hindular ve Müslümanların, sömürge yönetimine karşı eylemleri devam ediyor. (**Sinha:** 60; **Bayur 2:** 334; **Akşin:** 221)
5. Almanya'nın Bavyera kentinde bir sovyet cumhuriyeti kuruldu. Cumhuriyet 17 gün ayakta kalabilecektir. 7 Nisan'da da Münih'te bir sovyet cumhuriyeti kurulmuştu.
6. Gündeliklerinin azlığı sebebiyle tramvay biletçileri bir grev girişiminde bulundular. Olayı haber alan polis, hemen müdahale etti, teşvikçi olarak gördüğü 5 kişiyi gözaltına aldı. Tramvaylara birer polis kondu. (**Hadisat:** 14)

1919 — NİSAN

7. **İkdam:** Divanıharplerde yargılamalar. **Hadisat:** Konferans'a Almanlar da çağrılıyor. —Yargılamalar. —Esirlerimizin hali.

14 — PAZARTESİ

1. Karargâhı lağvedilen 8. Ordu'nun Komutanı Yakup Şevki Paşa, İstanbul'a gitmek üzere Erzurum'dan ayrıldı. 3 Nisan'da İstanbul'a çağrılan Paşa, 26 Nisanda İstanbul'a varacak, bir yıl sonra da Malta'ya sürülecektir. 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir ise 3 Mayıs'ta Erzurum'a gelecektir. (**TİH** I: 171)
2. Kars'ta Meşhedi-Samed Ağa'nın başkan, Çıldırlı Dr. Esat Bey'in (Oktay) başkanvekili bulunduğu ve 6 Türk, 1 Rum, 1 Malakan'dan meydana gelen 8 kişilik kukla bir yönetim kuruldu (**Bel.** 189 - 190: 116; Krş. 30)
3. İngilizlerin işgal ettiği Kilis'te İngiliz Komutan halkı bir alanda toplayarak Kilis'i niçin işgal ettiklerini anlattı: "Yenilmiş insanlar sarhoş gibidir. Çeşitli milliyetleri idare edemez. Çeşitli insanların haklarını korumak için işgal yaptık." dedi. Belediye Başkâtibi halkın tepkisini dile getirerek yazdığı mektupta, Kilislilere yapılan zulüm ve işgali protesto ediyor. (**TİH** IV: 49)
4. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Piyer Loti'ye bir telgraf çekerek fahrî profesörlüğü kabul etmesini istedi. Piyer Loti, Türkiye'nin bölünmemesini isteyen birkaç Fransız aydınından biri. Kendisine Türkiye'den sürekli mektuplar yağıyor. 31 Mart'ta Üniversite, Loti'ye fahri doktorluk (?) unvanını vermişti.
5. Harbiye Nezareti, Kolordu Komutan Vekili Süleyman Fethi Bey'e gönderdiği telgrafta, Averof Zırhlısı'ndan izmir'e devriye çıkarılmasına bundan böyle de izin verilmemesini istedi (**Cumhuriyet:** 19.5.1968; krş. 17 Nisan). ★ İngiliz Yüksek Komiserliği'nin İzmir temsilcisi James Morgan, istanbul'dan İzmir'e gitti (**TİH** I: 132).
6. İnebolu'da, Rum çetelerine karşı ilk millî müfreze kuruldu (**Peker** 1: 433).
7. Paris Barış Konferansı'nda İngiliz Kurulu Sekreteri Horald Nicolson'un not defterinden: Terhislerimizi bu kadar çabuk tamamladığımız için Yunanlıları İzmir'de tutamayacağız. Müttefiklerin desteği olmazsa veya Türkiye'nin geri kalan kısımları Müttefik Devletler tarafından ufalanmazsa, Yunanlılar İzmir'i ellerinde tutamazlar. Fakat İzmir'i alamazlarsa, o zaman da Venizelos iktidardan düşer. (**Kürkçüoğlu:** 73)
8. **Sabah:** Anadolu'ya öğüt kurulları gönderilmesi dışarda lehimize bir durum yarattı. **İkdam:** Avusturya'da neler oluyor? **İleri:** Zavallı Anadolu! **Memleket**'te İ. Hami: Muhbir Sadık! **Alemdar:** 11 Nisan'da Kemal Bey'in cenazesine yapılan gösterilere çatıyor: Milletin gösteri yapanlarla bir ilgisi yoktur. **Hadisat**'ta Süleyman Nazif, Ermeni Patriği Zafen Efendi'nin Spektator

1919 — NİSAN

Dorient'da yayımlanan görüşlerine cevap veriyor. -Türk ili Türkmen ili. Adana ili ve çevresinin millî kimliği. **Akşam:** Asrî devlet.

15 — SALI

1. Türkiye'ye geri dönmüş Rumlara yardım perdesi altında önceki gün İzmir'e gelen Adriyatikos Gemisi'nden Vatana Bağlılık Derneği Başkanı Macaraki başkanlığındaki bir kurul İzmir'e çıktı. Gemiden silah çıkarıldığı ve Rumlara dağıtıldığı ileri sürülüyor. (**Taçalan:** 183; **Misailidis:** 61)
2. Vakit Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Bey, polis nezaretinde Kütahya'ya sürüldü. Hükümet, Ahmet Emin Bey'i ilk kez 10 Mart'ta tutuklamış, 15 Mart'ta kefaletle serbest bırakmış ve 7 Nisan'da da Kütahya'ya sürgün kararı almıştı. Ahmet Emin Bey, Matbuat Cemiyeti'nin başvurusu sonucu 18 Temmuz'da istanbul'a dönecektir. (**Alemdar, İleri:** 16; **Yalman:** 8)
3. Senato üyesi Seyit Abdülkadir, İngiliz Yüksek Komiserliği'ni ziyaret ederek, İngiliz mandası altında özerk bir Kürdistan kurulması olanaklarını araştırdı.
4. Konya'da 12. Kolordu Kumandanı Miralay Fahrettin Bey (Altay) ile Sivas'ta 3. Kolordu Kumandanı Selahattin Bey, birbirlerinin yerlerine atandılar. Fahrettin Bey yeni görevine gitmemek için 3 ay izin alarak Konya'da dinlenmeye çekilecektir. 3. Kolordu Komutanlığı'na 17 Mayıs'ta Refet Bey atanacak; ancak Hükümet'in isteğiyle 12 Temmuz'da görevi Selahattin Bey'e devredecektir. (**TV** 3523; **İleri:** 16; **Altay:** 183)
5. **Times:** Türkiye'nin bazı illerinde çok ağır olan barış şartlarına karşı direnme hazırlıkları yapılıyor. (**Jaeschke 1:** 26) **Sabah,** Boğazlıyan eski Kaymakamı Kemal Bey'e "beş altı" gencin gösterdiği saygıyı kınıyor. Ermeni çetelerinin de Türklere yaptığı zulüm sebebiyle yargılanamayacağını, çünkü bunların şimdi nerede olduklarının bilinmediğini yazıyor. **Alemdar**'da Refi Cevat, Kemal Bey'in cenaze töreninde gösteri düzenleyenler hakkında Hükümet'in takibe geçmesini istiyor: "Onun cenazesi, 4 hamal ile mezarına gönderilmeliydi." (17: gene o konu). **İstiklal**'de Ruşen Eşref: Piyer Loti'ye şükran. **Vakit,** 6 günlük bir zorunlu aradan sonra bugün yeniden yayımlanmaya başladı: Avrupa'daki talebimiz ne halde? —Kemal Bey'in idamı. —Abdurrahman Şeref Bey'in vekanüvislik unvan ve görevi, Ahmet Refik Bey'e verilmiştir. **İleri:** Yine Anadolu... Anadolu'ya gidecek heyetin yola çıkarılmasından vazgeçilerek, bu hususta başka bir tedbir alınmakta olduğu haberi veriliyor. İlk öğüt kurulu bugün Bandırma yoluyla gidiyor. **İkdam:** Divanıharpte dünkü yargılamalar.

16 — ÇARŞAMBA

1. Fransızlar Afyonkarahisar İstasyonu'nu işgal ettiler. 9 Nisan'da Manisa'ya gelen Fransız Subaylarından 5'i 200 Senegalli askerle Afyon'a gönderilmişti. 21 Nisan'da da şehre İtalyanlar gelecek. (**Bıyıklıoğlu:** 82; **Selek 2;** I: 59)

1919 — NİSAN

2. Milliyetlerin birbirleriyle iyi geçinmesini ve Hükümet'e itaat etmesini öğütlemek üzere Şehzade Abdürrahim başkanlığında ilk öğüt kurulu istanbul'dan yola çıktı. Kurul Bursa, Balıkesir, İzmir, Aydın, Burdur, Isparta, Antalya, Konya, Eskişehir'i dolaşarak 18 Mayıs'ta İstanbul'a dönecek, Şehzade Cemalettin Efendi başkanlığındaki ikinci öğüt kurulu da Trakya'da halka konuşmalar yapmak üzere 28 Nisan'da İstanbul'dan ayrılacaktır. (**İstiklal, Hadisat, İkdam, İleri:** 16, 17; **Vakit, Sabah:** 17; **Mem:** 18; **TV:** 3525; **Simavi:** 497).

3. Başbakan Lloyd George, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada başka ülkelerin iç işlerine karışmadıklarını söyledi! Lloyd George'a göre bu ilke İngiliz Hükümeti'nin dış Politikasının temeli imiş... Başbakan, Bolşevizm'in kendine karşı ayaklanan halk üzerinde ordu gücü ile hakimiyet sağlamaya çalıştığını da söyledi. (**Sonyel:** 46; **Churchill:** 163)

4. Amerikan Hükümeti, İngilizlerin 14 Şubat tarihi isteklerine cevap olarak savaş sırasında İngiliz esirlerine kötü davranmakla suçlanan 5 Türk'ün adını verdi. Taşkışla barakalarında Askerî Doktor Süleyman Numan Paşa, Harbiye Nezareti Haberalma Şefi Seyfi Bey, Eğitim Bakanı Şükrü Bey, Ankara Valisi Atıf Bey ve adı kaydedilmeyen Konya Valisi. İngiliz listelerinde de bulunan bu kişiler tutuklanacaklardır. (**Şimşir 2:** 85)

5. Diyarbakır eski Valisi Reşit Bey'in takip ve yakalanmasında hizmetleri görülenlere madalya verildi. Ermeni göçettirme olayları sanığı Reşit Bey, 18 Ocak'ta teslim olmuş, 25 Ocak'ta Bekirağa Bölüğü'nden kaçmış, polis tarafından sıkıştırıldığı Beşiktaş sırtlarında 6 Mart'ta intihar etmişti. (**TV:** 3527)

6. **İleri:** Anadolu'nun mukadderatı bizzat ilgililer arasında halledilecek ve Fransa, Beyrut - İskenderun - Halep - Şam ile Hayfa'ya kadar nüfuz bölgesine malik olacak imiş. —Ahmet Emin Kütahya'ya gönderildi. **İkdam:** Şerif Paşa , Barış Konferansı'nda Osmanlı temsilciliğinden istifa ederek Kürtlerin menfaatını savunmayı üzerine almıştır. (Matin gazetesine yaptığı açıklamalar). **Hadisat:** İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Başkomiserlere istatistikli bir muhtıra verdi. —General Wilson'un silah taşıma yasağı ile ilgili emri. **İkdam**'da Mehmet Ali Bey'in demeci: Bütün illerde asayiş var. **Alemdar**'da Ahmet Emin'in Kütahya'ya sürgüne gittiği. **Memleket**'te ve **Alemdar**'da General Wilson'un, silah taşıma yasağı ile ilgili bildirisi. **Karagöz**'de muhtekir hanına şeker boşaltan bir gemi. "Böyle giderse vadettikleri helvayı akşama değil gelecek seneye bile yiyemeyiz."

17 — PERŞEMBE

1. İzmir Limanı'ndaki Averof Zırhlısı'ndan çıkan 18 kişilik bir Yunan birliği Kordonboyu'nda bir gezinti yaptı. Yunan askerleri, 17. Kolordu Komutan Vekili Albay Süleyman Fethi Bey'in çabasıyla limandan uzaklaştırıldı. Yu-

1919 – NİSAN

nanlılar, böylece küçük bir işgal denemesi yaptılar. İzmir'de Yunan Siyasî Temsilcisi Mavridis de 9 Nisan'da İzmir Valiliği'nden Çeşme kıyısındaki Foti adasının boşaltılmasını isteyerek bir nabız yoklaması yapmıştı. (**TİH** I: 136; **Cumhuriyet:** 19.5.1968; krş. 14 Nisan'da Harbiye Nezareti emri)

2. Başbakanlık, Harbiye Nezareti'nin 7 tarihli sorusuna karşılık Yunanlıların İzmir'e çıkarma yapma ihtimaline karşı gerekli hazırlığın yapılmasını ve tedbir alınmasını istedi. Genelkurmay Başkanlığı'nın bu konudaki sorusunu, Harbiye Nezareti Hükümet'e yansıtmıştı. (**TİH** I: 139)
3. İçişleri eski Bakanı Fethi Bey yeniden tutuklandı. Fethi Bey 9 Mart'ta tutuklanmış, delil yetersizliğinden 10 Nisan'da serbest bırakılmıştı. (**Vakit, İleri, Alemdar, Hadisat:** 19)
4. 12 Nisan'da İngilizlerin tutukladığı Güney - Batı Kafkas Geçici Hükümeti'nin Erzurum'da bulunan ve bu sebeple tutuklanmaktan kurtulmuş olan Dışişleri Bakanı Fahrettin Bey, bir "Uyanış - Name" yayımladı: Dörtyüz milyon Müslüman arasında ayrılık salarak bizi mahvetmek isterlerken Çarlık zulümleri altında bile esirlik zincirini kırmaktan geri durmadık. Düsturumuz Kur'andır. ★ Fahrettin Bey, İngilizlerin İstanbul temsilciliğine gönderdiği bir protestoda da, üyesi olduğu hükümet üyelerinin serbest bırakılmasını, şimdiki durumun normale döndürülmesini istedi. (**Kırzıoğlu** 55; **Erdoğan:** 201) ★ Kars'ta Kafkas Çiftçi Şûrası Yönetimi kuruldu. Yönetim 13 Nisan 1920'ye kadar sürecek. (**Gnkur:** 39; krş. 30 Nisan)
5. Erzurum'da 15. Kolordu Komutanlığı görevine gitmek üzere önceki gün gemi ile yola çıkan Kâzım Karabekir Samsun'a vardı. (**Karabekir 1:** 19) ★ Bahriye eski Nazırı Rauf Bey, Mustafa Kemal ile bir görüşme yaptı.
6. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Başbakan Damat Ferit Paşa'ya bir notayla 44 kişilik bir liste verdi: İngiliz tutsaklarına kötü davranmakla suçladığı bu kişilerin yakalanarak İngilizlere teslim edilmesini istedi. Listede sivil olarak yalnız Kayseri eski Valisi Mustafa Zeki Bey var, gerisi ise asker. (**Şimşir 2:** 84)
7. Savaşta düşman tarafına geçmiş veya sınır dışına kaçmış subay ve erler hakkında ceza takibi ertelendi. 23 Aralık'ta çıkarılan bir kararname ile Padişah'ın tahta geçtiği 4 Temmuz 1918 tarihine kadar işlenmiş suçlar için (Ermeni kırım, savaş ve vurgunculuk... dışında) genel af çıkarılmış, 23 Mart tarihli bir kararname ile de affın kapsadığı süre kararnamenin yayım tarihine kadar uzatılmıştı. (**TV:** 3534)
8. Hükümet, ateşkes hükümlerini uygulamak üzere yurdun çeşitli yerlerine giden İtilaf subaylarının oturdukları ev kirası, yakacak parası, kayık, araba, hamal giderlerinin ödenmesine malî durumun elvermediği, bu durumun Yüksek Komiserlere uygun bir dille anlatılması kararını aldı (**Gökbilgin** I: 63).

1919 — NİSAN

9. Şehzade Abdürrahim başkanlığında dün İstanbul'dan hareket eden Öğüt Kurulu Bursa'da. Kurul için büyük karşılama töreni yapıldı. "Padişahım çok yaşa!" diye bağrıldı. Kurul Bursa'da 3 gün kalarak 20'de Karacabey'e hareket edecektir. (**İstiklal, Mem, Hadisat:** 20)

10. **İstiklal:** Barış Konferansı'nı aydınlatmak için Yakın Doğu'ya gönderilecek İnceleme Kurulu teşekkül etmiştir. **İleri:** Barışa doğru. —Barış Konferansı'nın Anadolu'ya karma bir kurul göndereceği yeniden doğrulanıyor. Amerika üyelerini tayin etmiş. **İkdam:** 31 Mart 1909 olayında Yıldız Sarayı'nda yağmalanan mücevherat. (Yayında Mustafa Kemal Paşa'nın da bir elmaslı, incili kürdanlık aldığı ileri sürülüyor. Mustafa Kemal 19'da yalanlayacak). **Hadisat:** Anadolu'ya dün giden özel kurul. Abdürrahim Efendi Hazretleri, harap bir makbereye benzeyen, halkı refah ve umrana olduğu gibi umuda da ilgisiz Anadolu'nun böyle bir zamanında imdadına koşuyor... **Akşam:** Hükümet mazinin seyyiatına karşı adaleti mi gerçekleştirmek istiyor, yoksa siyaset yapmak mı? —Büyük ve tarihî muhakeme başlıyor. **Diken**'in 13. sayısı: "—Hem yenir, hem yenmez, hem kara, hem kuru, nedir o bil!" "—Vesika ekmeği olmasın?" —Dergi, göçettirme ve kırım sanıklarının, suçlamayı kabul etmeyişiyle alay ediyor.

18 — CUMA

1. Robert Kolej Müdürü Gates, İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Hohler'e bir mektup gönderdi: Barış Konferansı, kurulacak Ermenistan'ın yönetimini büyük devletlerden birine devretmeli. (**Sonyel:** 26)

2. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'un şaşırtıcı demeci: Yunanlılar, Selanik'e 5 mil yakın olan bir yerde bile kendilerini zaptedemezken, İzmir'de düzeni nasıl sağlayacaklar? (**TİH** II/1: 58; **Alemdar:** 9; 20 "Bizi nikbinliğe sevkedecek konuşmalar")

3. İngilizlerin "fazla" silahların toplanması için gönderdikleri kontrol subayı Rawlinson, Yüzbaşı Crawfort'u Trabzon'da bırakarak Erzurum'a hareket etti. 22 Nisan'da Erzurum'a varacak olan Rawlinson, bağımsız bir Ermenistan'ın kurulması şartlarını da araştıracak. (**Jaeschke 1:** 26) ★ Trabzon'a gitmekte olan Gülcemal vapuru Giresun Limanı'na geldi. Karabekir, yeni Trabzon Valisi Galip Bey, Belediye ve Kumandanlık dairesini ziyaret ederek gemiye döndüler. (**Işık:** 21)

4. Fransızların Bolşevik Devrimi'ni bastırmak için hazır bulundurdukları Karadeniz Donanması'nda ayaklanma başladı. Ayaklanma 28 Nisan'a kadar sürecek. (**Bel.** 140: 596; **Alemdar:** 5 Mayıs "Odesa'da neler oldu?")

5. Gazete ve dergi gönderme ücretleri 2 paradan 5 paraya çıkarıldı. Telgraf ücretleri de artırıldı. (**TV:** 3528)

1919 — NİSAN

6. **İstiklal**'in başyazısı, anlamı bozacak biçimde sansür edildiğinden gazete tarafından tamamiyle çıkarılmış. **İkdam:** Anadolu hakkında komisyonlar. **Sabah:** Ferit Paşa Kabinesi, iktidara geleli henüz bir buçuk aya yakın bir zaman geçtiği halde, dış, hele iç durumumuzda on seneden beri asla görülmemiş bir barış eserine şahit oluyoruz... **Memleket**'te İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'in demeci: Öğüt kurulu'nun amacı, Osmanlı milletleri arasında barış sağlamaktır. —Mukadderatımız hakkında adalete doğru. **Hadisat:** Doğu Anadolu'ya verilmek istenen yeni şekle, Ermeniler dışında hiçbir milliyet taraftar değil.

19 — CUMARTESİ

1. Harbiye Nezareti 17. Kolordu Komutan Vekili Albay Süleyman Fethi Bey'e: Buradan sonra Averof Gemisi İzmir'e devriye çıkarırsa karşılık vereceğinizi bildirin, emrini vergi. Önceki gün Averof'tan 18 kişilik bir birlik kıyıya çıkmış, fakat Süleyman Fethi Bey'in çabalarıyla kıyıdan uzaklaştırılmıştı. (**Tansel** I: 176 "14 Nisan"; **Cumhuriyet:** 19.5.1968 "14 Nisan")
2. Fransızların Doğu Orduları Komutanı d'Esperey İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'e keyif bağışladı: "İstanbul, İzmir ve Edirne Türklerde kalacaktır." Mehmet Ali Bey "müşteri kızıştırmak amacıyla" bu haberi gizlice İngiliz Yüksek Komiseri'ne yetiştirdi. (**Akşin:** 238; **Jaeschke** 1: 26)
3. Mustafa Kemal Paşa, 17 tarihli İkdam'da yayımlanan, 31 Mart Olayı'nın bastırılması sırasında, Yıldız Sarayı'ndan gaspolunan mücevherlerden kendisinin de aldığı haberini yalanladı. İleri'ye verdiği demeçte: Bu gülünç ve fecîdir. Namusa saygı kalmadığını görmekle üzüntülüyüm, dedi. (**İleri:** 19; **Milliyet:** 22.5.1968)
4. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un raporu: Vali İzzet, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kapatmak istemiştir (**Jaeschke** 1: 26).
5. 15. Kolordu Kumandanlığı'nı devralmak üzere 12 Nisan'da İstanbul'dan yola çıkan Kâzım Karabekir ile Trabzon yeni Valisi Mehmet Galip Bey, Gülcemal Vapuru ile Trabzon'a ulaştı (**Karabekir** 1: 19; **2:** 44). ★ Erzurum'dan dönmekte olan 9. Ordu eski Komutanı Yakup Şevki Paşa, Gümüşhane'de, Trabzon'dan Erzurum'a gitmekte olan İngiliz kontrol subayı Rawlinson ile karşılaştı (**Jaeschke** 1: 26).
6. Fransız **Lyon Repuplicain:** Bütün Türkiye'de durum aynı derecede kötü. İstanbul'dan birkaç kilometre ötede bile, eşkiya çeteleri memleketi ellerinde tutuyor. Çok korkunç cinayetler işliyorlar. İç kısımlarda halkın çoğu henüz Müttefiklerin zaferinden habersiz bulunuyor.(**Akyüz:** 43) **The Times:** Türkiye'de huzursuzluk sürekli artıyor. Türklerle Rumlar birbirlerinin üzerine atılmaya hazır. Memleketin içinde birçok kişi, İtilaf Devletleri'nin zaferini kabul edemez görünüyor. Sansürün sıkı baskısına rağmen, Odesa, Mı-

1919 — NİSAN

sır ve başka yerlerdeki olaylar öğreniliyor. (**Jaeschke 2:** 168) **Memleket:** Milliyetler arasında barış mayısın 2'sinde imza edilecekmiş. —İtilafçılar Rusya'nın iaşesinden vaz geçiyor. —Ayan'dan Filozof Rıza Tevfik, evvelki akşam, Amiral Bristol ile Robert Kolej Müdürü ve Amerika Yardım Heyeti reisleri şerefine bir ziyafet vermiştir. **Sabah**'ta başyazarlık A. Hikmet ve Rıza Tevfik tarafından sıra ile yerine getirilmeye başlandı (Ali Kemal Eğitim Bakanı olunca yerini Refik Halit almıştı. O da Posta Genel Müdürü oldu). **Karagöz**'de yağma devri hatıraları: Biri yazsa yazmakla bitiremez. —İaşe Müdürlüğü'nden şikâyet.

20 — PAZAR

1. Gürcüler, Ardahan'ı işgal etti. Millî Şûra kuvvetleri dağıtıldı. Millî Şûra şubelerinin kuvvetleri, dağlarda çete savaşlarına başlıyor. Ardahan'ın da bağlı olduğu dağıtılan Güney - Batı Kafkas Geçici Hükümeti'nin Erzurum'da bulunan Dışişleri Bakanı Fahrettin Bey, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Salthorpe'a ve Fransız, Amerikan, İtalyan siyasî temsilciliklerine yazdığı bir yazıda bu saldırılara izin vermemelerini istedi.(**Kırzıoğlu:** 12; **Danişmend:** 458; krş. 17 Nisan'da İngiliz Yüksek Komiseri'ne teli)

2. General Milne'in Yüksek Komiser Calthorpe tarafından rapor edilen görüşleri: Ermenilerin Anadolu'daki yurtlarına dönmelerini sağlamak için çok miktarda Hintli askerin Anadolu'ya gönderilmeleri herekir (**Jaeschke 1:** 26).

3. 21 Aralık'ta İstanbul'da kurulan Kilikyalılar Cemiyeti'nin Adana'da şubesi açıldı (**Şapolyo 2:** 24).

4. İngiliz arşivlerine göre İngiliz Hükümeti, 3 aydan beri Türk Hükümeti'nden 223 kişinin tutuklanmasını istedi. (**Şimşir 2:** 78). ★ Mısır Seytbeşer kampında tutuklu bulunan Diyarbakır eski mebusları Fevzi ve Zülfü Beylere İngiliz karargâhından verilen cevapta, Ermeni kırımından tutuldukları, araştırma bitince kendilerine savunma imkânı verileceği belirtildi (**Yalman II:** 100).

5. Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki Öğüt Kurulu, şereflerine verilen bir ziyafette bulunduktan sonra bugün Karacabey'e hareket etti. Kurul 3 gündür Bursa'da bulunuyordu. (**Alemdar, İstiklal:** 22)

6. **Takvimi Vekayi**'de, eski Şeyhülislam Cemalettin Efendi'nin Mısır'da öldüğü haberi ve hayat hikâyesi(**TV:** 3527; İkdam: 25 toprağa verildiği; Alemdar 19: İttihatçılar tarafından sürgüne gönderilen değerli bir insan olduğu). **İstiklal:** Asaletlü Ağa Han Hazretleri, saadetlü Emir Ali ve Esfehanî Hazretleri'yle diğerleri tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğine dair Hariciye Nazırı Mr. Balfour'a takdim edilen muhtıra: Türkiye İmpara-

1919 — NİSAN

torluğu taksim edilemez. **Vakit:** Hint Müslümanlarının yeni muhtırası. **Sabah:** : Hint Müslümanlarının mühim bir muhtırası (20 Mart tarihli Times'ten). **Yeni Gazete:** Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği ve Hind Müslümanları. **Hadisat:** Divan-ı Harb-i Orfi'de Musul eski Merkez Kumandanı Nevzat Bey'in yargılanması.

21 — PAZARTESİ

1. 264 İtalyan askeri Afyon'da. 5 gün önce de 200 kişilik bir Senegal birliği ile Fransızlar Afyon Demiryolu istasyonunu işgal etmişlerdi.

2. Adalet Bakanı İsmail Sıtkı Bey istifa etti. Yerine adalet eski Bakanı Uryanizade Cemil Minla atandı. (**İleri:** 22; **İkdam:** 22, 23; **Mem:** 23; **Alemdar:** 23; **TV:** 3530)

3. Müttefiklerin Yüksek Konseyi'nde Fransa, Ege Bölgesi'nde geniş bir alanın Yunanistan'a verilmesini istedi. Başbakan Wilson, "Biz Yunanlıları kendi ülkelerinde refah içinde görmek isteriz. İtalyanların Ege bölgesini yönetecek deneyleri yoktur. Bunun için İzmir ve Çevresi Yunanistan'la birleştirilmelidir" dedi (**Jaeschke 2:** 70; **Bıyıklıoğlu:** 3; **Selek 2,** 1: 92) ★ Fiyume ve Dalmaçya işleri yüzünden Kızgın olan İtalyanlar, bugünkü toplantıya katılmalıdır (**Bayur** I: 328).

4. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın hazırladığı ve Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın Başbakanlığa sunduğu rapor: Ordu bugün savaşacak durumda değil. İzmir'de bir Yunan çıkarması tasarılarına meydan verilmemesi için 17. Kolordu'nun geçici bir süre mevcudunun artırılması konusunda İtilaf Devletleri temsilcilerinin rızalarını alalım... (**TİH** I: 219; **Umar:** 81)

5. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un Türk Dışişleri'ne notası: 9. Ordu'nun terhisi doyurucu değildir. Erzurum ile Sivas arasında şûralar tarafından asker kılıklı kişiler silah altına alınmıştır. İlgililere emir verin, yoksa iş ciddiyet kazanır!... (İngilizlerin benzeri şikâyetlerini önlemek üzere Mustafa Kemal, 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği göreviyle Anadolu'ya gönderilecektir). (**Akşin:** 243; **Jaeschke 1:** 26; **2:** 104, 267)

6. Gazetelerde İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'in demeci: Bütün Anadolu'da birkaç yol kesme olayından başka asayişsizlik yoktur (**Sabah, Alemdar:** 21; **Tas.Ef:** 24, başka demeci).

7. **İkdam:** Genel barışa doğru kesin adımlar. —Osman Fuat Efendi'nin Tunus ve Batı Trablus'ta esareti. **Memleket:** Ağa Han, Hatisyan ve Ermenistan. —Barış anlaşması bin madde olacak. **İleri:** Çeşitli partilerle çeşitli unsurlara bir çift söz: Aramızdaki ayrılıkları dışarı aksettirmeyelim. Yoksa vatan elden gider. **İstiklal**'de Yusuf Razi: Millî kuvvetlerden istifa etmiyoruz. **Alemdar**'da Refi Cevat, 31 Mart olayının bastırılması sırasında Yıldız Sarayı'nda

1919 – NİSAN

yağma yapanların ortaya çıkarılmasından memnun: Bize Vahdettin-i Adil gibi bir padişah veren Osmanlı Hanedanı'na musallat olanlar... **Hadisat**'ın başyazısı tamamen sansür. –Perşembe günü Alman delegeleri Paris'te, fakat görüşmek yasak. –Kemah'tan bir ses: Ermeni nüfus kadar cami ve tekkelerimiz var! *İlk sayısı 1 Nisan 1918'de çıkan **Işık**'ın Giresun'da 18. sayısı: Bugün (yarın) İslam'ın muazzam halifesi, Türk'ün sevgili hakanı Sultan Mehmet Vahdettin Efendimiz Hazretleri'nin doğduğu ulu gündür. Işık, bin türlü heyecan ve sergüzeştler içinde bugüne kavuşan bütün İslam ve Türk kardeşlerini öz yürekten kutlular. Gelecek endişesiyle titreyen kardeş millete halife ve hakanlarıyla beraber uzun ve parlak yıllar ihsanını Tanrı'nın azimetinden diler.

22 — SALI

1. İngiliz Dışişleri Bakan Vekili Curzon, Müttefiklerin Türkiye hakkında siyasetinin kendileri için tehlikeli olacağını söylüyor. Bugün de şu uyarıda bulundu: "Barış Konferansı'nın siyaseti tehlikelidir. Bu konuda görüştüğüm herkes fikir birliği içinde. Susarsam görevimi yapmamış olacağım. Türklerin Anadolu'da bir hükümet kurmalarına izin verelim. Yoksa karışıklıklar artar." Curzon 18 Nisan'da da Yunanlıların İzmir'de düzen kuramayacaklarını söylemişti. (**Sonyel:** 58; **Akşin:** 263)
2. Ateşkes şartlarını denetlemekle görevli Albay Rawlinson, 10 kadar İngiliz askeriyle Erzurum'a geldi. İngililer, Rawlinson'un "fazla" silahların teslim edilmesi yolundaki isteklerini çeşitli bahanelerle savsaklayacaklar, Batum'a sevketmek zorunda kalacakları silahları sivil giydirilmiş erlere tren baskını düzenleterek geri alacaklardır. Rawlinson bir ara İngiltere'ye gidip gelecek, İstanbul'un işgalinden sonra, İngilizlerin tutukladığı kişilere karşılık rehin alınacak ve Malta tutuklularıyla 31 Ekim 1921'de takas edilecektir. (**TİH:** 6; **Dursunoğlu:** 71)
3. Padişah'ın 58. doğum günü kutlanıyor. Okullar bir gün tatil edildi. İçinde bulunulan durum nedeniyle top atışından vazgeçildi. (**Akşam, Tas.Ef, İleri, Sabah:** 22; **İkdam:** 23)
4. Ukrayna'nın İstanbul yeni Elçisi Lotofski İstanbul'a geldi (**İleri:** 23).
5. **Albayrak'ta** Süleyman Necati: Doğu illerinin hukukî durumuna dair bir iki söz. **Tasviri Efkâr** (12 Nisan'da kapatılmıştı) yeniden yayımlandı: Padişah'ın doğumunun 58. yıldönümü. **Hadisat:** Almanlar barış anlaşmasını kabul etmezse, şehirleri ve limanları işgal edilecek. **Akşam:** Sevgili Padişahımız VI. Sultan Mehmet Han'ın doğum günü.

23 — ÇARŞAMBA

1. Damat Ferit, Üç Yüksek Komisere bir nota vererek, Yunanlıların İzmir sahiline yapacakları çıkarma için 25.000 kişiyi hazır bulundurdukları söylentisini bildirdi (**Bel. XXXII:** 568).

1919 — NİSAN

2. Başbakan Damat Ferit, yanında Eğitim Bakanı Ali Kemal, işgal kuvvetlerinden bir subay ve müsteşarlarla, Galatasaray Lisesi'ni ziyaret etti. Okulun, öğrencilerinde yarattığı Fransız sevgisini övdü. Padişah'ın selamını iletti. (**İkdam, Mem, İleri, Sabah:** 24; **Alemdar:** 24 "İrfan-ı memlekete selam-ı Şahane")

3. Dün Marmaris'e gelen İtalyanlar, gemi komutanına olumsuz cevap verilmesine rağmen burada bir kömür deposu inşa etmeye başladılar (**Şefik** I: 48; **TİH** I: 148).

4. Batum'da bazı Lazların bağımsızlık için kurdukları derneklerin çalışmaya geçmesi üzerine, Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin Rize Şubesi bir açıklama yaptı. "Lazlar, Osmanlı sancağı altında yaşamak istiyor. Yeni çıkan bir hükümete köle olmaktansa ölümü şerefli görürüz!" (**İkdam** 24; **Gökbilgin** I: 77; **Atatürk Ansiklopedisi** 4: 247)

5. Savaş yıllarında İstanbul Büyükdere'deki Hıristiyanların nakledilmeleri sırasında cinayet işlemek ve yağma yapmakla suçlananların yargılanmasına başlandı. "Büyükdere Tehciri" adıyla alınan davada sanıklar suçlamaları reddettiler. Duruşma yarına ertelendi. Dava 24 Mayıs'ta sonuçlanacak, sanıklardan bir kısmı 2 yıla kadar hapis ve para cezalarına çarptırılacaktır. (**Hadisat:** 24; **Alemdar:** 25)

6. Mustafa Suphi Odesa'ya çekildi. İttihat ve Terakki Hükümeti zamanında sürgün edildiği Sinop Hapishanesi'nden kaçarak Rusya'ya giden Mustafa Suphi, burada komünist olmuştu. Suphi, Rusya'daki Türkler ve savaş esirleri arasında Bolşevik devriminin başarısı için çalışıyor, Kırım'dan da Türkiye'ye çeşitli yayınlar gönderiyordu. Kırım, Denikin ordularının saldırısına uğradığı için Mustafa Suphi, çalışmalarına İtilaf Devletleri'nin 6 Nisan'da boşaltmak zorunda kaldığı Odesa'da devam edecek.(**Mustafa Suphi:** 31; **Yerasimos:** 107; **Bel.** 140: 597; **Tunçay:** 203)

7. Sovyet İzvestia'nın başyazısı: Osmanlı topraklarında gelişen huzursuzluk, Asya'daki ilk sovyet devrimidir. Türk ihtilali, ilk sovyetleşme hareketlerinin tohumlarını Afrika'ya götürecektir. İtilaf Devletleri'ni, Sovyet Rusya'yı boğmak için bir üsten yoksun bırakacaktır. Türk devrimi bize önemli bir müttefik sunmaktadır. (**Yerasimos:** 107; **Yeni İstanbul:** 16.5.1966)

8. Londra Hıristiyan Kiliselerini Birleştirme Derneği tarafından düzenlenen mitingde, Ayasofya'nın yeniden kiliseye çevrilmesi kararlaştırıldı. Bu haberlerin yoğunluk kazanması üzerine, Türk Hükümeti, Ayasofya çevresinde tertibat aldıracak, bir ara, Ayasofya'nın havaya uçurulması da planlanacaktır. (**Tansel** I: 123)

9. **İstiklal:** Almanlar barışı imzalamaktan kaçınırlarsa arazileri daha fazla işgal edilecek. **İleri:** Hükümet barış için İtilaf nezdinde yeniden başvuruda bulundu. **Tasviri Evkâr:** Amerika Yardım Kurulları'nın çalışması. **Türkçe**

1919 — NİSAN

İstanbul: Kabinemizde uyanış. —Köhne insanlığı yeni esaslarla tamire azmetmiş bulunan Başvekil David Lloyd George (aile resmi)... **Hadisat:** Barış yolunda, anlaşma metninin hazırlanması.

24 — PERŞEMBE

1. ABD İstanbul temsilcisinin Barış Konferansı'na raporu: Müttefikler Türkiye'yi kontrol altında tutmak istiyorlarsa, daha çok kuvvet göndermeleri gerekir. ★ Paris Barış konferansı'nda Doğu masası uzmanı Amerikalı Westermann, A sınıfı mandalar konusunda ilk planı hazırladı. Osmanlı toprakları üzerinde model bir mandanın şartlarıyla ilgili ilkeleri açıkladı. Konferans delegelerine 26, Wilson'a 28 Nisan'da sunulacak ilkelere göre, mandater devlet, ülkeyi Milletler Cemiyeti denetimi altında 25 yıl yönetecek, kapitülasyonlar kaldırılacak, din özgürlüğü sağlanacak, istihkâm yapmak yasaklanacak, ancak kamu düzenini koruyacak sayıda asker toplanabilecek. (**Evans:** 201) ★ İtalyanlar, Fiyume ve Dalmaçya sorunundan ötürü Dörtler Meclisi'ni (Yüksek Konsey'i) terkettiler (**Bayur 1:** 329; **Jaeschke 1:** 27).

2. İstanbul Belediye Başkanlığı'na Belediye eski Başkanı Cemil Paşa atandı. Bu görevi, 21 Aralık'tan beri, aynı zamanda İstanbul Valisi olan Yusuf Ziya Bey yürütüyordu. (**TV:** 3635) ★ Hizmet süreleri 25 yılı bulan vali, mutasarrıf, kaymakam, müdür ve polislerin emekliğe sevkedilmelerini öngören yasa, bir kararname ile kaldırıldı. (**TV:** 3535)

3. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'a göre Padişah ve Damat Ferit ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasındaki uyuşma geçici. Birinciler "iyi anlamda" fırsatçı, ikinciler ise kuvvetle "milliyetçi" (**Akşin:** 206)

4. **İstiklal:** Hindistan Hilal-i Ahmeri Londra'dan Sadrazam'a bin ikiyüz seksen yedi lira yirmi beş kuruş göndermiştir. **İleri:** Cihan mukadderatı ve Amerika: Bütün dünyanın barış ve huzur güvencesi Amerika'dır. **Memleket:** İttihatçılığımız. **Sabah:** Firarî Talat'ın Hollanda'dan çıkarılması. **İkdam:** Doretheus'un, Türklerin Rumlara karşı saldırıları hakkındaki iddiası yanlıştır **Vakit:** Almanya İtilaf'ın şartlarını kabul ediyor. **Hadisat:** Silahlanmanın terkine doğru. —Büyükdere tehciri davası dün başladı. **Köy Hocası:** Miraç Kandili, üst baş temizliği. **Büyük Mecmua'nın** 6. sayısı. İsmail Hakkı, Cevdet, Ali Canip, H. Edip, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Yahya Kemal, Musa Süreyya, Reşat Nuri'nin imzalarıyla.

24/25 — PERŞEMBE/CUMA

1. İtalyanlar Anadolu'daki haklarını (!) çiğnetmemek için acele ediyorlar. 1500 kişilik bir İtalyan taburu Konya'ya geldi. İtalyanlar gelecek yılın Martına kadar Konya'da kalacaklar. (**TİH** I: 148; **Gökman:** 100 "26 Nisan")

1919 — NİSAN

25 — CUMA

1. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb, Başbakan Damat Ferit'le görüştü. Damat Ferit, halkı silahsızlandırmaya karar verdiklerini bildirerek bunu yapacak komisyonlarda Müttefik subaylarının da bulunmasını istedi. Webb, bu görevin Osmanlı Hükümeti'ne düştüğünü ve İngilizlerin yalnız orada bulunacakları cevabını verdi. Damat Ferit, İngilizlerin şikâyetçi olduğu çeteler meselesi üzerinde de Harbiye Nezareti'nde durulacağını vadetti. (**Akşin:** 247; **Jaeschke 1:** 27; **2:** 106)
2. Müttefiklerin teşviki ile Polonya orduları Bolşeviklere karşı saldırıya geçti. Savaş, 18 Ekim 1920'de ateşkes yapılıncaya kadar sürecektir. Sovyet - Polonya Savaşı bu dönemde Türkiye basınının en çok sözettiği konulardan biri olacaktır. (**Alemdar, İstiklal:** 27; **UİT** 3: 191)
3. Öğüt Kurulu Manisa'da, Şehzade Abdürrahim Efendi, hükümet konağından Padişah'ın halka, sabretmesini, asayişi korumasını, Hükümet'e itaat etmesini öğütleyen bildirisini okudu. Kurul şerefine bir ziyafet verildi. Efes Metropoliti Yuakim, çevrede Rumlara kötü davranıldığından şikâyet etti. (**Taçalan:** 202; **Misailidis:** 89; **Tütenk:** 7 "Denizli'ye geldiler. Bildiriyi Süleyman Şefik Paşa okudu")
4. Vilayat-ı Şarkiye M.H.C., Erzurum İl Kongresi'nin 17 Haziran'da toplanmasını kararlaştırdı (**Bıyıklıoğlu:** 10).
5. **Alemdar:** Hükümet uyumuyor. Firarî paşa ve beylerin birçoğunun İstanbul'da saklanmış oldukları anlaşılmıştır. Hükümet peşlerinde. **İstiklal'de** Büyükdere tehciri yargılamasının tutanakları. **Vakit:** Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın, Yıldız yağması, firarîler ve İttihatçıların politikası, İtilaf Devletleri'yle ilişkiler konularında demeci. —Mısır'da ölen eski Şeyhülislam Cemalettin Efendi için cenaze töreni. **İleri:** Gelen bir habere göre Petersburg düşmüş. —Şehrimizdeki Ruslar.

26 — CUMARTESİ

1. Şehzade Abdürrahim başkanlığındaki Türk, Rum ve Ermenilerden oluşan Öğüt Kurulu Bursa, Balıkesir, Manisa'da Padişah'ın bildirilerini okuduktan sonra İzmir'e geldi. İzmirliler karşılamayı millî bir gösteriye dönüştürdüler. Kurul İzmir'de 3 gün kaldıktan sonra 29'da Aydın'a geçecek ve Antalya - Konya - Eskişehir'i dolaşarak İstanbul'a dönecektir. (**Hadisat:** 27; **Sabah, İstiklal:** 28; **Tas.Ef, Tİ:** 29; **Taçalan:** 203, **Göztepe:** 142)
2. Yıldırım Birlikleri Müfettişi Cemal Paşa, Konya'ya gelen İtalyan Birlikleri Kumandanı için bina istendiğini bildirerek, ne yapması gerektiğini Harbiye Nezareti'nden sordu. Konya'da 1500 kadar İtalyan askeri bulunuyor.(**HTVD** 39, ves. 925; **TİH** I: 148)

1919 — NİSAN

3. Hürriyet ve İtilaf Partisi İkinci Başkanı Cemal Bey, Konya Valiliği'ne atandı. Cemal Bey, 7 Nisan'da İçişleri Bakanlığı görevinden ayrılmıştı. Bu yeni görevi Sivas Kongresi'nden sonra Temsil Kurulu'nun Anadolu'ya hakim olmasına kadar sürecek, bu tarihlerde İstanbul'a kaçacaktır. (**TV:** 3535; **Alemdar:** 27; **Akşin:** 208)

4. İçişleri Bakanlığı, Harbiye Nezareti'ne yazdığı bir yazıda; Yunanlıların İzmir'e 25 bin kişilik bir kuvvet çıkarmasına İtalyanların engel olduğu yolunda gizli bir haber alındığını, asayişin korunması için Aydın (İzmir) Valiliği'nin uyarıldığını haber verdi. Yazıda, Harbiye Nezareti'nin de gerekenlere bu konuda bildirimlerde bulunması istendi. (**Umar:** 80)

5. Dokuzuncu Ordu Komutanlığı'ndan alınarak 3 Nisan'da çağrılan Yakup Şevki Paşa, İstanbul'a geldi. Yakup Şevki Paşa, gözlerinden tedavi olmak için Haydarpaşa Hastanesi'ne yatacak, 6 Mayıs 1920'de Malta'ya sürülecektir. ★ Şehzade Cemalettin Efendi, Erzurum'dan İstanbul'a döndü (**TİH** I: 171; **Bıyıklıoğlu:** 47; **Jaeschke** 1: 27; **Uluğ:** 22).

6. **Memleket:** Türk milliyetperverliği millî emperyalizm değildir. **Alemdar:** Son yıllarda yapılan yolsuzluklar neden yalnız Türk ve İslamlara yükleniyor? Bunda her unsurun payı var. Dostlarımız da İttihatçıları meşru bir hükümet olarak tanıdıklarını umutmamalıdırlar. **Vakit:** Mahkemelerin bağımsızlığı. **İstiklal:** Macar Bolşeviklerinin yenilgisi. **İleri,** yer yer sansürlü. **Tasviri Efkâr:** Zavallı ilkmektep muallimleri. —Amiral Bristolun demeci. **Sabah:** Macar Bolşeviklerinin yenilgisi. **İkdam:** Macar kızılları. **Hadisat:** Birkaç güne kadar, 600 yıllık Osmanlı Devleti'nin en önemli yargılaması başlayacak. Osmanlı Devleti'nin hayatına indirilmiş darbenin failleri araştırılacak. **Karagöz'**de, Karagöz iaşe müfettişi. —İstanbul sokaklarının pisliği.

27 — PAZAR

1. Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Ryan'la Kürt meselesini görüşüyor (**Sonyel:** 29).

2. Şakir Paşa'nın istifası ile boşalan İstanbul Muhafızlığı ve 25. Kolordu Komutanlığı'na Seyit Paşa atandı (**TV:** 3535).

3. Harbiye Nazırı, Konya'da Yıldırım Orduları Müfettişi Cemal Paşa'nın dünkü sorusunu cevaplayarak bir İtalyan taburunun Konya'ya gelişinin protesto edilmesini, İtalyanlara hiçbir yardım yapılmamasını emretti. Cemal Paşa, İtalyan komutanının kendisi için bina ayrılması isteği karşısında, ne yapmayı gerektiğini sormuştu. (**HTVD** 39, ves. 926).

4. Trabzon'a 500 Rum göçmenini yerleştirmek için gelen bir Yunan savaş gemisinde görevli bir er, kıyıda öldürüldü (**Karabekir** 1: 21; **Gologlu** 1: 32).

1919 — NİSAN

5. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti temsilcileri Padişah'la görüştüler. Dernek 12 Şubat'ta Trabzon'da kurulmuştu. (**Sabah:** 28; **İkdam:** 29)

6. **İkdam:** Cemal Bey'in Konya Valiliği'ne atanması (**Jaeschke 1:** 27). **Hadisat:** İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'in Savaş Bakanı Şakir Paşa ile görüşmesi (Mustafa Kemal'in atanması konusu (?) **İstiklal:** Çeteler Budapeşte önünde. **Vakit:** Macaristan'da Bolşeviklerin hezimeti. **Memleket:** Türk'ün kabiliyeti (Dr. Ali Süha). —Ermenilerin kaç siyaseti var? **Hadisat:** Sibirya'da Kızılordu'nun yenilgisi. —Turan Şarkısı (Halil Nihat'ın şiiri).

28 — PAZARTESİ

1. İttihatçıların yargılanmasına başlandı. 9/10 Mart ve daha sonraki tarihlerde tutuklanan İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinin Nazım Paşa başkanlığındaki Divan-ı Harb-i Orfi'de ilk sorguları başladı. Açık yapılan yargılamada mahkeme salonu hıncahınç doldu. Başkan, başta Celalettin Arif olmak üzere savunma avukatlarının ılımlı davranmalarını ihtar etti. İddianame okundu. İttihatçılar, devleti savaşa sokmak, yolsuzluk yapmak, muhalefete karşı şiddet kullanmakla suçlanıyorlar. Talat, Enver, Cemal Paşa'nın, Doktor Nazım, Bahattin Şakir, Ruhi, Aziz Beylerin firarda oldukları açıklandı. Bugün kimlik tespiti yapılanlar şunlar (Eski) Başbakan Prens Sait Halim Paşa, Danıştay Başkanı Halil Menteşe, Dışişleri Bakanı Ahmet Nesimi, Adalet Bakanı İbrahim, Eğitim Bakanı Şükrü; partinin genel merkez üyeleri: Mithat Şükrü, Kemal, Küçük Talat, Ziya Gökalp, Rıza, Atıf; Merkez Kumandanı Cevat Beyler. (**TV:** 3540, 5 Nayıs; **Tas.Ef, Mem:** 28; **Vakit, İstiklal:** 29; **Hadisat:** 28, 29; **Alemdar:** 29 "Tarihî yargılama. Asmışlar, kesmişler, 10 senede koskoca bir imparatorluğu yıkmışlardı. Yine de bu adamlara acıdık...")
2. Halka birbirleriyle iyi geçinmesini ve Hükümet'e bağlı kalmasını öğütlemek için ikinci bir kurul Trakya'yı dolaşmak üzere İstanbul'dan yola çıkarıldı. Şehzade Cemalettin Efendi'nin başkanlığındaki kurulda Harbiye eski Bakanı Cevat ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak) da var. Kurul İstanbul'a 9 Mayıs'ta dönecek. ★ 16 Nisan'da İstanbul'dan ayrılan ilk öğüt kurulu İzmir'de. Kurul şerefine 100 kişilik bir ziyafet verildi. (**TV:** 3535; **Alemdar:** 27, 28; **İleri:** 28, 29; **İstiklal, Tİ:** 29)
3. Adana'da Fransız işgal yönetimi, bir bildiri yayımlayarak halkın, elindeki silahları 24 saat içinde teslim etmesini istedi, etmeyenlerin idam edileceğini duyurdu. Bir kısım silahlar teslim edildi. Bir kısmı Seyhan Nehri'ne atıldı. Sürenin dolmasında evler aranacak, birçok eşya gasbedilecek, evinin balkonunda mermi bulunan Belediye Başkanı'nın oğlu çırılçıplak soyularak bir ağaca bağlanacak ve bayıltılıncaya kadar kırbaçlanacaktır. (**Ener:** 20; **Arıkoğlu:** 77) ★ İstanbul Hükümeti, halkın elinden silahları toplarken İngilizlerden de yardım istemeye karar verdi.

1919 — NİSAN

4. Paris Barış Konferansı, Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) tüzüğünü oy birliği ile kabul etti. Tüzüğün 22. maddesine göre önceden Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı cemaatler, manda ile yönetilecek. Tüzük önerisini 14 Şubat'ta ABD Başkanı Wilson yapmıştı. (**Erol:** 4; **UİT** 3. 137; **İleri:** 10) ★ 24 Nisan'da Westermann tarafından hazırlanan ve 26 Nisan'da Konferans üyelerine açıklanan Osmanlı toprakları üzerinde A tipi bir mandanın ilkeleri, Wilson'a gönderildi (**Evans:** 201).
5. Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'ya göçen Rumlar dönüyorlar. Bugün Trabzon'a 400 Rum göçmen daha geldi. (**Karabekir 1:** 21; krş. 27)
6. Bolşevik devrimini bastırmak için gönderilmiş olan İtilaf kuvvetleri, Odesa'dan sonra Kırım'ın Sivastopol şehrini de boşalttılar. Odesa 6 Nisan'da boşaltılmıştı. (**Bel.** 140: 596)
7. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: "Bab'âli Almanya'daki öğrencilerinin dönmesine izin istedi." İsteği İngiliz Dışişleri Bakanlığı 1 Mayıs'ta reddedecektir. (**Jaeschke 1:** 28)
8. Türkiye Sosyalist Fırkası yayın organı **İdrak** tek yaprak olarak yayımlanmaya başlandı. —Fırkanın beyannamesi (**Tunçay:** 27; **Tevetoğlu:** 73; **Çapanoğlu:** 66; **Darendelioğlu:** 111) **Sabah:** Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Heyeti Padişah'ın huzuruna kabul olunmuş, Allah'ın yardımıyla muvaffakiyetler temenni buyrulmuştur. **İstiklal:** Tarihî muhakeme bugün başlıyor. **Vakit**'te Ruşen Eşref: Halkı Sevmek.

29 — SALI

1. Harbiye Bakanı Şakir Paşa, Mustafa Kemal'i Bakanlığa çağırarak ona, 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği'ne atandığını duyurdu ve görevinin neler olduğunu söyledi. Onu Damat Ferit'le tanıştırdı. İngilizler bir süreden beri Karadeniz Bölgesi'nde Türklerin Rumlara baskı yaptığından, çetelerden şikâyet ediyorlar ve bunun önlenmesini Hükümet'ten istiyorlardı. Mustafa Kemal'in atanmasına ilişkin kararname yarın Padişah'ın onayından çıkacak. (**Bayur** I: 293; **Us:** 40)
2. Başbakan Damat Ferit Paşa İstanbul'da Fransızca olarak yayımlanan Entent Gazetesi'ndeki demecinde "Herkes için adil bir adalet istiyoruz. Suçlama arasında savunmaya da yer bırakmalıdır" dedi. İttihatçı hükümetlere şiddetle çattı, Fransız dostluğunu övdü. (**Hadisat, Vakit:** 1 Mayıs)
3. İtalyanlarla Yunanlıların paylaşamadıkları İzmir'e bugün de bir İtalyan dretnotu geldi (**Jaeschke 2:** 69; **Danişmend:** 458).
4. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un raporu: Dikson, Yunanlılar İzmir'e çıkacak olurlarsa, katliâmdan korkuyor. ★Webb'in raporu: Türk Hükümeti, 1200 İtalyan askerinin Konya'ya gelişi üzerine endişe içinde bulunuyor. (**Jaeschke 1:** 28)

1919 — NİSAN

5. Şehzade Abdürrahim başkanlığındaki Öğüt Kurulu, İzmir'den Aydın'a geldi. Din adamları, "öğüte ihtiyacımız yok!" diye kurulu karşılamadılar. ★ Şehzade Cemallettin Efendi başkanlığında önceki gün İstanbul'dan yola çıkan İkinci Öğüt Kurulu Edirne'ye geldi. (**İstiklal, Sabah:** 30; **Taçalan:** 204; **Şefik** I: 52; **Mem:** 2 Mayıs; **Bayar** 6: 1765)
6. **Memleket:** Tarihî yargılama dün başladı. Celalettin Arif'in dilekçesinin metni. —İsmail Hami: Divan-ı Harb'in yetkisi. **İstiklal:** Dünkü tarihî yargılama (tutanaklar). **Vakit:** Mahkeme salonunda. —Eski kabine üyeleriyle İttihat ileri gelenlerinin yargılanmasına başlandı. **İleri:** İttihatçıların yargılanması. **İkdam:** Tarihî bir yargılama. Sanıklar adalet huzurunda. Rütbeleri indirilecek subaylarla ilgili liste. (İçlerinde Mustafa Kemal de var. Rütbesi Albay'lığa inecekmiş) (**Milliyet:** 23.5.1968) **Tasviri Efkâr:** İttihat ve Terakki erkânının yargılaması başladı. **Sabah:** Dünkü tarihî yargılama. -A. Hikmet: Ruz-u ceza değil, nevruz-u adalet: Ufacık bir müsamaha gösterirsek mevkiimiz müşkülleşir. İyi niyetimiz hakkında cihan şüpheye düşer. **Türkçe İstanbul:** Kiliselerin birleşmesi. -Şerif Paşa, Dr. Nihat Reşat, Refik Nevzat, Galip Ali ve arkadaşlarınca Barış Konferansı'na verilen muhtıra metni. **Hadisat'ın** hemen tamamı (2 sayfa) dünkü yargılamaya ayrılmış. *Türkiye Sosyalist Fırkası'nın yayın organı **İdrak'ın** 2. sayısında başlık altı yazıları: Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar; Milletim nevi beşerdir, vatanım ruy-i zemin... —Sulh ve sosyalistler. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın, Bern Kongresi murahhasları: Dr. Refik Nevzat arkadaş, Hüseyin (?) Sadi arkadaş. —Tarihî muhakeme başladı. —Devletler sulhu etrafında.

30 — ÇARŞAMBA

1. Mustafa Kemal'in 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği'ne atama kararnamesi Padişah tarafından onaylandı. 5 Mayıs tarihli Takvimi Vekayi'de yayımlanacak olan kararnamenin altında Başbakan Damat Ferit ve Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın imzaları var. 6 aydan beri İstanbul'da görevsiz olarak oturan eski Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Mustafa Kemal, kendisine önerilen 6. Ordu Kumandanlığı'nı kabul etmemişti. Mustafa Kemal, 16 Mayıs'ta İstanbul'dan geniş yetkilerle ayrılacak. (**TV:** 3540; **HTVD** 1, ves: 1; **BTTD** 2: 6; **Tar.Ves.** 2: 401, 404; **Vakit:** 6)
2. Mustafa Kemal yetkilerinin geniş olmasını istiyor. Harbiye Bakanlığı, mülkiye memurlarının Mustafa Kemal tarafından verilen emirlerin yerine getirilmesi için yetkililere bildirimde bulunulmasını Başbakanlık'tan istedi. Bakanlık, Kolordulardan da İngiliz Yüksek Komiseri'nin şikâyette bulunduğu şûralar hakkında rapor istedi. (**HTVD 1, ves: 1; Jaeschke 1:** 28; **Kocatürk:** 24; **Atatürk Ansiklopedisi** 6: 243)
3. İngilizler tarafından Kars'ın Ermenilere devri tamamlandı. 12 Nisan'da dağıtılan Güney - Batı Kafkas Geçici Hükümeti yerine Meşhedî Samed Ağa

1919 — NİSAN

başkanlığında 6 Türk, 1 Rum, 1 Malakan'dan meydana gelen kukla bir hükümet kuruldu. Ermeni generallerden Osebyan Vali, Garganof kumandan oldu. (**TK** 126: 137; **BTTD** 35: 6; krş. 14 Nisan)

4. Kâzım Karabekir, Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanlığı'na başlamak üzere Trabzon'dan yola çıktı. 3 Mayıs'ta Erzurum'a varacak. "Halkın açlığı elem verici idi.Gümüşhane'den geçerken Daltaban'da kadınlar ekmek diye bağırıyorlardı." (**Karabekir 1:** 22)

5. Galatasaray Lisesi, okulun kuruluşunun 50. yıldönümünde Damat Ferit Paşa şerefine bir şölen düzenledi. Törende devlet ileri gelenleri ile İtilaf Devletleri temsilcileri bulundu. Damat Ferit'in burada yaptığı konuşma Fransa'da, Fransa'ya eğilim göstermesi olarak yorumlanacak, Damat Ferit'in İngilizcilikten Fransızcılığa döndüğü yolunda Türkiye'de tartışmalara ve kuşkulara sebep olacaktır. (**Mem:** 30, 27 Mayıs: **Akşam:** 1, **İleri:** 1, 2; **Vakit, İkdam, Sabah:** 2 Mayıs; **İstiklal:** 2 Mayıs "Hükümet'in siyaseti"; **Alemdar:** 2 Mayıs "Mühim bir gece.")

6. **The New York Times** Türkler sürü gibi güdülmekten hoşlanırlar. Kendilerini yönetemezler... Türkiye'de büyük bir kargaşalık var. (**Ulagay:** 45) **L'Entente** Gazetesi'nin 1. sayısında Damat Ferit'in demeci: Herkes için eşit bir adalet istiyoruz. **Alemdar:** Dün Talat Paşa'nın İstanbul'da yakalandığı ısrarla söylendi. Haberi henüz doğrulayamadık. Fakat adaletin yakasından yapışması yakındır. **İstiklal**'de Rauf Ahmet, önceki günkü yargılamaları yorumluyor: Dün ikbal mevkilerinde bulunanlar, bugün süngülü erler arasında sanık sıralarında. Ne elem verici bir manzara... Düşmez kalkmaz bir Allah. Geçmişten ibret alalım...**Vakit:** Piyer Loti'nin şahitliği. **Memleket:** Harp Divanı'nda bir gün: Dün merede idiler, bugün neredeler! **İleri:** Teli-f-i unsur (Milliyetlerin uzlaşması). **İkdam:** Dünya barışının akdi arefesinde. **Alemdar**'da Rıza Tevfik: Tereddütsüz adalet bekliyoruz. Hükmet asıl canileri sıkı tutmalıdır. **Karagöz**'de, Karagöz tavan süpürgesiyle, yargılanmaya götürülen "eski yaran"ı selamlıyor...

1919 — MAYIS

1 — PERŞEMBE

1. Başbakan Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiserliği'ne verdiği notada, İngilizlere teslim edilmesi istenen subaylar için İstanbul'da bir Türk-İngiliz karma sıkıyönetim mahkemesi kurulmasını önerdi (**Şimşir 2:** 105; **Akşin:** 202).

2. Başbakan Damat Ferit, Nişantaşı Dışişleri Köşkü'nde Mustafa Kemal'e bir çay ziyafeti verdi. Mustafa Kemal'in Anadolu'daki görevi görüşüldü. 29 Nisan'da Harbiye Bakanı Şakir Paşa Mustafa Kemal'i Bakanlığa çağırarak ata-

1919 — MAYIS

ma kararını duyurmuş, Padişah da bu atamayı dün imzalamıştı. (**Göztepe:** 180; **Kutay 4:** 166; "27/28 Nisan gecesi"; krş. 11 Mayıs).

3. İtalyanlar Kuşadası'nı işgal ettiler. Selçuk da İtalyanlar tarafından işgal altına alındı. Buralar daha sonra Yunanlılar tarafından işgal edilecek, Kuşadası 6 Eylül 1922, Selçuk 7/8 Eylül 1922'de kurtarılacaktır. (**Gnkur:** 10, 38; Kuşadası'nın işgali konusunda krş. 4, 13 Mayıs)

4. Almanya'ya öğrenim için gönderilmiş olan Türkiyeli gençler Berlin'de Kurtuluş Dergisi'nin ilk sayısını çıkardılar. Sayı 1 ve 2 numarası konarak çıkarılan dergide Almanya'da kurulmuş Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin bütün dünya işçilerine bir çağrısı yer alıyor.Başyazıda "Türkiye proletaryası, dünyadaki bütün kardeşleriyle beraber, muhakkak bir yarını dört gözle bekliyor" deniyor. Parti kurucuları 24 Mayıs'ta İstanbul'a gelecekler. Kurtuluş 20 Eylül'den başlayarak İstanbul'da yayınına devam edecektir. (**Kurtuluş:** 25; **Tunçay:** 294; **Sayılgan:** 103)

5. Üçüncü Enternasyonal Yürütme Kurulu, yayımladığı bildiride, Türkiye işçi, köylü ve askerlerine seslendi. "Başladığınız ihtilali başarıya ulaştırın. Kendi kızıl ordunuzu, işçi, asker ve köylü sovyetlerinizi kurun".

6. İstanbul'da Yüksek Komiserler, Padişah'ı şımartmamak için, selamlık törenlerine hiç bir Müttefik subayının katılmamasını kararlaştırdılar (**Jaeschke 2:** 23).

7. Öğüt Kurulu Burdur'da. İstanbul'dan 16 Nisan'da yola çıkan Şehzade Abdürrahim Efendi'nin başkanlığındaki Kurul Bursa, Balıkesir, İzmir, Torbalı, Aydın, Nazilli, Sultanhisar ve Denizli'ye de uğramıştı. (**Mem, İstiklal:** 5) ★ İzmir'den gelen rapor: Kurul, Türklerde mukavemet niyetini artırmış, Rumlardan ise ilgi görmemiştir" (**Jaeschke 1:** 28).

8. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın yayın organı **İdrak**'ın bugünkü sayısı, Fransız sosyalisti Jan Jaures'e adanmış bulunuyor. **Vakit**'te Damat Ferit'in demeci. İtilaf Devletleri'yle ilişkiler, milletin suçsuzluğu, iç sükûnet meselesi, Öğüt Kurulu'nun görevi hakkında. **İstiklal:** İttihatçıların yargılanması ertelendi. Rauf Ahmet: Tarihî yargılamalar. **Memleket:** Yeniçerilikten sonra yeni yeniçerilik... **Tasviri Efkâr:** Yeni valiler... Ali Galip Bey (Elazığ yeni Valisi, resmi.) **Sabah:** Bolşevikler, her tarafta çöküyorlar ve teslim oluyorlar. **İkdam:** Mustafa Kemal Paşa, Umum Şark Orduları Kumandanlığı'na tayin edildi. **Hadisat:** Tehcir ve taktil işlerinden dolayı tutuklanan gayrimüslimlerin de bir iki güne kadar yargılanmalarına başlanacaktır. Böylece bir kefesi yukarı kalkmış olan adalet terazisinin dengelenmesini görmekle memnunuz. **Akşam:** Hükümet'in siyaseti. Sadrazam Paşa'nın dün akşamki nutku. **Askeri Mecmua**'nın 2. sayısı. **Diken**'in 14. sayısı: Terhisten sonra. Bölük Kumandanı: "Şimdi rahat mısın?" Eski Nefer (köyünde, yıkıntılar içinde): "Serhattan kurtulduktan sonra rahat olunmaz mı yüzbaşım?"

1919 — MAYIS

2 — CUMA

1. Trabzon Metropoliti Hrisantos, "Esaret altındaki Rumların delegesi" sıfatıyla Bağımsız Pontos Devleti konusundaki muhtırasını Paris Barış Konferansı'na sundu. Muhtırada özetle "Güney Rusya'ya göçmüş Rumları da sayarsak Pontos bölgesinde Rum ve Müslümanların sayısı eşittir. Burada özerk bir Rum idaresi kurulmalıdır. Ermenilerin idaresine giremeyiz" deniyor. Hrisantos Trabzon'a döndüğünde Müslümanlarla birlikte yaşamak istediklerini, bu bölgenin Ermenilere verilemeyeceğini söyleyecektir. (**PM** 1. Ks.: 50; **Karabekir 1**: 29; **Gologlu 1**: 147; **Bayar** 8, belge: 147)
2. İngiltere, Fransa ve ABD, İtalya'dan gizli olarak, İzmir'in Yunanlılara verilmesini görüşmeye başladılar. Karar 6 Mayıs'ta alınacak, İzmir 15 Mayıs'ta işgal edilecektir. (**Taçalan:** 212) ★ 24 Nisan'dan beri Paris Barış Konferansı'na katılmayan İtalyanlar, Fyume'ye bir savaş gemisi ve İzmir'e küçük bir filo gönderdiler. (**Evans:** 162). ★ Yunanistan'a orta elçi olarak atanan Nicolson, Venizelos'la akşam yemeğinde. Venizelos, Adriyatik'e karşılık İzmir konusunda Lloyd George ve Wilson'dan garanti aldığını söyledi. İzmir'e karşılık İstanbul'un Yunanistan'a verilmesi fikrine karşı "İstanbul'u reddedebilen tek Yunan benim" dedi. (**Nicolson 1**: 321)
3. İngilizler, merkezi Diyarbakır'da olan 13. Kolordu'nun dağıtılmasını istediler. Yüksek Komiser'in şikâyeti: Samsun Mutasarrıfı Ethem, verdiğimiz emirleri yerine getirmiyor. (**Jaeschke 1**: 28)
4. Fransız ve Yunan birliklerinin yerini almak üzere 100 İtalyan askeri, Tekirdağ'ın Muratlı kasabasına gönderildi. İtalyanlar, halkın elindeki silâhların ve içinde Rus silah ve savaş gereci olan Tekirdağ'daki anbarın kendilerine teslim edilmesini istiyorlar. İtalyanların bu istekleri yerine getirilecektir. (**TİH** I: 150)
5. Nisan'ın 28'inde İstanbul'dan yola çıkan Şehzade Cemalettin Efendi başkanlığındaki Öğüt Kurulu Kırklareli'nde. Kurul 11 Mayısta İstanbul'a dönecek. (**İstiklal:** 50).
6. İngilizler, Hükümet'in Anadolu ile yapacağı şifreli haberleşmeye, bütün telgrafların Harbiye Bakanı tarafından imzalanması şartıyla razı olduklarını bildirdiler (**HTVD** 36, ves. 877).
7. **Times:** Ermenistan felaketleri. **İleri:** Şehrimizde kolera zuhur etti. Dikkat ediniz (3: Hamdolsun, zuhur etmediği anlaşıldı) **Vakit:** Sadrazam Ferit Paşa'nın mühim nutku. -(Başyazı tamamen sansür.) **Tasviri Efkâr:** Karşıyaka gazetelerine zarurî bir cevap (3: Zarurî bir cevap daha) Sabah'ta A.Hikmet: Reddedilen geçmişten mutlu gelecek doğacak. **Türkçe İstanbul'un** tekrar tekrar bastığı resim: İngiliz Kralı V.George, Hindistan İmparatoru kıyafetiyle.

1919 — MAYIS

3 — CUMARTESİ

1. 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir, Erzurum'a vardı. Bu göreve 13 Mart'ta atanmış olan Karabekir, 12 Nisan'da İstanbul'dan yola çıkmıştı. "Umumî kuvvetim 17.860. Ahali elinde de bir hayli silah vardı.", "Silah mevcudumuz 33.323 idi." (**Karabekir 1:** 22; **2:** 46, 47; **Dursunoğlu:** 56)
2. Ali Galip Bey, Elazığ Valiliği'ne atandı. Bundan önce Elazığ Valisi Ali Seydi Bey'di. Ali Galip Bey, daha sonra Sivas Valiliği ve 3. Kolordu Komutanlığı'na atanarak Sivas Kongresi'ni dağıtmakla görevlendirilecek, üzerine gönderilen kuvvetlerden kaçarak İstanbul'a dönecektir. ★ Kastamonu Valiliği'ne Keşfi Bey, Van Valiliğine Mithat Bey, Bitlis Valiliğine de Ziya Paşa atandı. (**TV:** 3544; **Tas.Ef:** 1; **Alemdar:** 12 "Elaziz halkını tebrik ederiz..."; **Erdeha:** 118)
3. 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği'ne atanmış olan Mu stafa Kemal Paşa, Harbiye Bakanı Şakir Paşa ile görüştü. Mustafa Kemal önceki gün de Nişantaşı'ndaki Dışişleri Konağı'nda Başbakan Damat Ferit'le görüşmüştü. (**Göztepe:** 181)
4. Afganistan'ın yeni kralı Emanullah Han, İngilizlerin Hindistan'da düştüğü zor durumdan yararlanarak Hindistan'a saldırdı. Hayber ve Veziristan bölgelerinde uğranılan başarısızlık ve Kâbil'in İngiliz uçaklarıyla bombalanması üzerine Afganistan ateşkes istemek zorunda kalacaktır.(**Bayur 2:** 335)
5. Muallimler Cemiyeti kongresi, Darülfünun konferans salonunda yapıldı. Kongre başkanlığına Selim Sırrı Bey, kâtipliklere Hatice Hanım, Hüseyin Ragıp ve Hüsnü Beyler seçildiler. Halka açık dersaneler açılması, Derneğin buna yardım etmesi kararlaştırıldı. Onursal başkanlığa Rıza Tevfik, yönetim kuruluna Halide Edip, Nakiye Hanımlarla, Selim Sırrı, Ahmet Asım, Sadullah, Hüseyin Hüsnü, Hüseyin Ragıp, Hakkı Tarık, Ahmet Hamdi, İrfan Emin Beyler seçildiler. (**Alemdar:** 4)
6. Ravndal, Amerika Birleşik Devletleri'nin İstanbul Komiserliği'ne atandı (**Jaeschke 1:** 29). ★ Adana'daki İngiliz ve Fransız komutanları arasında değişiklik oldu. İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı General Laslie, Hayfa'ya atandığından yerine General Mac (A. Mudge) getirildi. Ermeni lejyonlarının başına Flye St. Marie, Kilikya Fransız Kuvvetleri'nin başına ise Albay De Piepape getiriliyor. (**Ener:** 21)
7. **İstiklal:** Millî zaafımız atalet galip, teşebbüs fikri yok (Yusuf Razi). **Vakit:** İstanbul'un sağlık durumu. Kolera başgösterdi. Bir haftada 4 ölüm var. (yarın yalanlanacaktır). **Memleket:** Piyer Loti'nin son kitabı (1918 yılı Ermeni saldırıları). Bugünden itibaren tercümesine başlıyoruz.**İkdam:** Mekteb-i Sultanî ziyafeti ve başbakanın demeci **Sabah:** Edirne'de nasihat heyeti şerefine parlak gösteriler. **Karagöz,** "4 yıldır korkudan kimse kimseyi şikâyet ede-

1919 — MAYIS

mediği için işsiz kalan, şimdi ittihatçıların avukatlığını üstlendikleri için sevinçten oynayan avukatlar"ı alaya alıyor.

4 — PAZAR

1. İtalyanlar Kuşadası'nı işgal ettiler (krş. 1 ve 13 Mayıs). İtalyanlar 24 Mart'ta Fethiye'yi, 11 Nisan'da Köyceğiz'i işgal etmişlerdi. 11 Mayıs'ta Bodrum'u, Datça ve Marmaris'i, 25 Temmuz'da da Muğla'yı işgal edecekler. (**Bıyıklıoğlı:** 82; **Selek 2,** I: 59; **YOİ** I: 31; "16 Mayıs'ta çıkarma yaptılar")
2. İstanbul'daki siyasî partilere bir yenisi eklendi: Millî Ahrar Fırkası. İsmail Suphi, Bekir Sami, Cami, Abdülhak Şinasi ve arkadaşlarının kurduğu Millî Ahrar Fırkası, bağımsızlık hareketine yandaş olacak, manda görüşünü reddedecek, son Osmanlı Meclisi ve ilk Büyük Millet Meclisi'ne temsilciler sokabilecektir. Söz ve Tarık gazeteleri partinin görüşlerini yayacaktır. (**İstiklal:** 23; **Vakit:** 30; **Tunaya:** 431; **Sencer:** 71; **Tökin:** 55; **BTTD** 60: 10. Bu tarih, parti programının altındaki tarihtir.)
3. Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi yetkilileri, dün gelen 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'e çıkarak destek istediler. Karabekir yardım etmeye söz verdi. İngilizlerin kontrol subayı Rawlinson da Karabekir'i ziyaret etti. (**Karabekir 1:** 23)
4. Pekin'de öğrenciler, büyük bir yığın hareketi başlattılar. Toplantılar ve gösteriler düzenleyen gençler, Müttefiklerin Paris'te, Çin'in Şantung eyaletindeki Alman "hakları"nı Japonya'ya devretmesini protesto ediyorlar. Gençlik hareketi, daha sonra 4 Mayıs Hareketi diye anılacak ve Çin'in emperyalizme karşı mücadelesinde önemli bir gün sayılacaktır. (Mao Zedung, **Seçme Eserler** II: 240, 243)
5. Divanıharp'te İttihatçıların ikinci duruşması. Talat, Mithat Şükrü, Rıza, Ziya Gökalp, Atıf, Cevat beylerin yargılanması. Nazım Paşa başkanlığındaki mahkeme kurulu, yetkisizlik konusundaki itirazı karara bağlayarak davayı görmeye yetkili olduğunu açıkladı. Bu davada yargılanan savaş kabineleri üyelerinin dosyaları ayrıldı. (**Alemdar, İkdam, Tas-Ef, İleri, İstiklal, Hadisat:** 5) ★ Cavit Bey'in not defterinden: Mehmet Ali, Sapancalı'yı Dahiliye'ye davet ederek güya bir emr-i hayra tahsis edilmek üzere sekiz bin lira iane istemiş. Bunun mukabilinde de tabiî kendisini tahliye ettirecekmiş.Yine Mehmet Ali, Tarihçi Refik'le Zühtü'yü ve bizim Süleyman'ı İttihat ve Terakki'nin mezalimine dair eser yazmağa memur etmiş. (**Tanin:** 6.11.1945)
6. **Alemdar:** Nasihat heyeti Edirne'de. **İstiklal:** Sadrazam Paşa'nın (30 Nisan tarihli) Galatasaray Sultanisi'ndeki nutku birçok yönlerden dikkat çekicidir. (5: Nutka göre dış siyasetimiz). **İleri:** Barışın imzası yakın ihtimalle 1 Haziran'a kalmış. —Fransa'da 1 Mayıs bayramı. —Divanıharpte Musul tehciri

1919 — MAYIS

yargılaması. **Memleket**'in başyazısı ve bir sütunu, **Sabah**'ın 3 sütunu tamamen sansür. **Hadisat:** Bolşevikler ne âlemde? Troçki'nin açıklamaları.

5 — PAZARTESİ

1. Paris Barış Konferansı'nda "Büyük"lerin toplantısı. İngiliz Başbakanı Lloyd George, İtalyanlar aleyhine atıp tuttu, Yunanlıları savundu. "İtalyanların Anadolu'yu istila ettiklerini her an haber alabiliriz. İş olup bittikten sonra onları Anadolu'dan çıkarmak güç olur." dedi. Lloyd George, Fransa Başbakanı ve ABD Başkanından da izin istedi: "Yunanlıların İtalyanlardan önce Anadolu'ya çıkmalarına izin verelim. ABD birlikleri İstanbul'a ve Ermenistan'a, İngiliz birlikleri Kafkasya'ya, Fransız birlikleri Suriye'ye gönderilsin." dedi. (**Bayur:** 161; **TİH** II/1: 22; **Taçalan:** 212; **Jaeschke 2:** 70; **Bıyıklıoğlu:** 3; **Evans:** 162; **YOİ** I: 27)

2. Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. Erzurum Şubesi, Trabzon, Sivas, Diyarbakır, Elazığ, Bitlis, Van ve Erzincan'a çağrıda bulundu: Toplanıp işbirliği yapalım... (Bu çağrı Erzurum Kongresi'yle sonuçlanacaktır). (**Tansel** I: 144).

3. Hükümet, İttihatçılardan oluştuğu gerekçesiyle Teceddüt ve Hürriyetperveran Avam Fırkalarının kapatılmasına, mallarına el konulmasına karar verdi. Teceddüt Fırkası 11 Kasım 1918, Hürriyetperveran Avam Fırkası ise Ekim 1918'de kurulmuştu. Hükümet, İttihatçılığından kuşkulandığı parti ve derneklerin kurulmasına izin vermiyor. (**Akşin:** 202; **Gökbilgin** I: 58; **Tunaya** II: 134)

4. Savaş Bakanlığı'nın Genelkurmay Başkanlığı'na yazısı: Mustafa Kemal Paşa'ya tayini tebliğ edilmiştir (**HTVD** 1, ves. 2). ★ Mustafa Kemal'in atama kararnamesi bugünkü Takvimi Vekayi'de yayımlandı (**TV:** 3540).

5. Dışişleri Bakanı Balfour'un İstanbul'daki İngiliz temsilciliğine talimatı: "Kürtlere tavsiyemiz şu olmalı: Rahat oturun, kışkırtmalara kapılmayın, Barış Konferansı'nın kararlarını bekleyin" (**Sonyel:** 28).

6. Eskişehir'den Fransız Yüksek Komiseri Defrance'a gönderilen rapor: Her yerde silah var. Ayaklanma beklenmelidir. (**Jaeschke 1:** 29)

7. Öğüt kurulu Tekirdağ'da. Resmî bir karşılama yapıldı. Gelenek olduğu üzere halk üç kez "Padişahım çok yaşa!" diye bağırtıldı. (**Hadisat:** 8)

8. Danimarka'nın İstanbul Elçisi Karl Vandel, Padişah'a güven mektubunu sundu (**TV:** 3541; **Alemdar:** 6).

9. Kilikya Fransız Kuvvetleri'nin başına De Piepape getirildi. Çukurova'daki Fransız kuvvetleri Ermeni lejyonlarından meydana geliyor. (**Ener 2:** 35)

10. **İkdam:** İttihat reislerinin yargılanmasına divanıharp selahiyetlidir. -İttihatçıların yargılanması. **İdrak,** bir Mesalik (Meslekler) ve Amele Bakanlığı ku-

1919 — MAYIS

rulmasını istiyor. **İleri, Sabah, Memleket:** İttihatçıların dünkü yargılanması. **Hadisat:** Divanıharbin selahiyet kararı. Nazırlar ve Merkez-i Umumî azaları ayrı ayrı... —Süleyman Nazif, Belediye başkanlığına atanan Cemil Paşa'yı övüyor.

6 — SALI

1. Paris'te, Fransız Başbakanı Clemenceau ve ABD Başkanı Wilson, İngiliz başbakanının dünkü önerisini kabul ettiler. Yunanlılar İzmir'i işgal edecek!... İngiliz Genelkurmay Başkanı bu kararla ilgili olarak anı defterine şu notu yazdı. "Bütün bu iş delice ve adîdir." Üç Büyükler, Yunanistan'a izin vermezlerse İtalyanların daha önce davranıp Anadolu'yu işgal edeceğinden çekiniyorlar. (**Sonyel:** 52; **Kitsikis:** 199; **KASÖT:** 37; **Evans:** 163; **YOİ** I: 28; **Nicolson:** 326)

2. İzmir'in işgaline izin almak için Paris'te olağanüstü bir çaba sarfetmiş olan Yunan Başbakanı Venizelos, işgal izni alması üzerine Yunanistan'a çektiği telgrafta, İzmir'e yapılacak çıkarma için yolcu ve yük gemilerinin hazır bulundurulmasını istedi. İstanbul'daki Yunan temsilcisine de işgal konusunun Fransız Başkumandanı d'Esperey'e anlatılmasını emretti. (**Misailidis:** 108) ★ 60. Tümen Komutanı Kâzım (Özalp) izinli olarak bulunduğu İzmir'de İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti üyeleriyle görüşüyor (**Cumhuriyet:** 20.5.1968).

3. Mustafa Kemal'in 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği görevindeki yetkilerini açıklayan yönetmelik çıkarıldı ve kendisine bildirildi. Mustafa Kemal'den görev yerine gitmekte acele etmesi istendi. Yönetmelikte müfettişliğin görevleri, şu noktalarda toplanıyor: Atandığı bölgedeki asayişsizliği önlemek, ordunun elindeki "fazla" silah ve cephaneyi bir an önce toplattırarak depolatmak, Doğu Anadolu'da kurulduğu ileri sürülen şûraları dağıtmak ve bunların halka silah dağıtmasını önlemek... (**HTVD** 1, ves. 4; **Tar.Ves:** 12: 405; **Uluğ:** 50)

4. Nâzım Paşa Divanı'nda İttihatçıların 3. duruşması. Sanıkların yargıçları reddetme istekleri kabul edilmedi. Mithat Şükrü Bey, çeşitli dernekler ve Teşkilat-ı Mahsusa ile İttihat ve Terakki genel merkezi konusunda sorgulandı. Mithat Şükrü, bunların parti merkeziyle hiçbir ilişkisinin olmadığını, genel merkezin tehcire karşı olduğunu, şirketlerin vurgunculuk yapmadığını söyledi. Ziya Gökalp de genel merkezin Ermeni kırımından geç haberdar olduğunu, bu kırımı herkesin lânetlediğini, şirketlerle partinin ilgisi bulunmadığını söyledi. (**TV:** 3547; **İleri, Hadisat, Sabah, İkdam, İstiklal:** 7)

5. Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiserliği'nden yeniden rica etti: Halkın elinden silahları toplamamıza yardım etmeyecek misiniz? Calthorpe'un cevabı: Müttefiklerimize bağlıyım. Sorayım amma, umutlanmayın! (**Akşin:** 247)

1919 — MAYIS

6. İngiliz Yüksek Komiseri'nin raporu: Sait Molla ile görüştüm. İngiltere Türkiye'nin yönetimine el koysun, diyor.Böylece Saltanat ve Hilafet'in İngilizlerin elinde bulunduğunu gören Hindistan ve Mısır Müslümanlarının da İngiltere'ye dost olmanın gereğini göreceklerini söylüyor. Bu, beni etkileyen tek görüşmedir. (**Akşin:** 238)

7. Genel Savaş sırasında göçetmek zorunda bırakılanların kurumlarıyla, işgale uğramış bölgeler halkının vergi borçları affedildi (**TV:** 3544).

8. Kadıköy'de polisler, şapka giyen bir Müslüman kadını açık giyiniyor diye yakalayarak Divanıharp'e verdi. Önceki gün de aynı gerekçeyle bir kadın gözaltına alınmıştı. (**Tas.Ef, Vakit:** 7; **Hadisat:** 8)

9. **Alemdar'da** Refi Cevat: İttihatçıların vekili olsaydık, müddeiumumîye derdik ki: Efendi, in oradan, sen de müvekkilimin yanına gir... (9: Yazıdan dolayı müddeiumumîlikten davetname aldık. Gidip gerekli izahatı verdik. Evet, cürümler işlenirken müddeiumumîler vazifelerini yapmadı). **İleri:** Azıcık hürriyet (M.R.). **Vakit:** Mustafa Kemal, 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği'ne tayin edildi. —Macaristan'da Bolşevik hükümetin düşmesi. **Sabah'ta** Ali Hikmet: Eski dost düşman olmaz. Samimi bir siyaset, çabucak, eski dostlarımızı bize yaklaştırdı. **Hadisat:** Trabzon tehcir ve taktil davasının dünkü duruşması.

7 — ÇARŞAMBA

1. İtilaf gemileri İzmir'de toplandı. İtilaf Devletleri, 15 Mayıs'ta yapacakları işgale hazırlanıyorlar. Bir İtalyan Kruvazörü de Kuşadası'na demirledi. (**Şefik:** 55; **Külçe:** 102)

2. Paris'teki Müttefiklerin Yüksek Şûrası'nda Venizelos: "Türkleri çok iyi tanıyorum, dedi. Çıkarma harekâtı kararı biraz önce bildirilirse karşı koymayacaklarına eminim." ★ Venizelos, Selânik'te bulunan başkumandanlığa, çıkarma için hazır olunmasını bildirdi. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi kararı İngiliz, Fransız ve Amerikalılarca dün alınmıştı. (**Misailidis:** 114; **Jaeschke 2:** 71). ★ İtalyanlar, 24 Nisan'da terkettikleri Paris Barış Konferasına döndüler (**Evans:** 163; **YOİ** I: 29; **Bayur** I: 332)

3. İngiliz Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson'un raporu: İngiltere'ye bağlı İslam ülkeleri halkı, Türkiye'ye karşı iyi duygular besliyor. Bu, kışkırtıcılar için verimli bir ortam hazırlıyor. İngiltere'nin İslam aleyhtarı bir siyaset izlemesi çılgınlıktır. Türkiye'ye yardımda bulunalım. İslam aleyhtarı siyasetimiz yüzünden, bize dost olması gereken Hindistan, Mısır ve Suriye'de çok sayıda asker bulundurmak zorunda kalıyoruz. (**Sonyel:** 51) ★ Balfour, Türklerin kışkırtmasıyla Hıristiyanları öldüren Kürtler için genel af çıkartılmasını öneren Binbaşı Nowil'in yazısına verdiği karşılıkta, öcalıcı bir siyaset güdülmeyeceği ve Kürt isteklerinin Konferans'ta gözönünde bulundurulaca-

1919 — MAYIS

ğı yolunda özel güvenceler verebileceğini bildirdi. Nowil, Kürt bölgelerinde inceleme yapmak üzere 12 Mart'ta görevlendirilmişti. (**Akşin:** 534)

4. Mustafa Kemal'in atanması ve yetkileri kolordulara bildirildi. Mustafa Kemal, Savaş Bakanlığı'ndan Mondros Ateşkes Anlaşması'nın suretini ve görevi ile ilgili haberalma raporlarını istedi. (**HTVD** 1, ves. 5, 6, 9; **Tar.Ves.** 12: 406; **Atatürk Ansiklopedisi** 6: 246, 251, 259)

5. İstanbul Valisi Yusuf Ziya Bey görevinden alındı. Valilik görevi, vekâleten İstanbul Belediye Başkanı Cemil Paşa'ya verildi. Yusuf Ziya Bey, bu göreve 16 Aralık 1918'de atanmıştı. (**TV:** 3544)

6. Barış şartlarını teslim almak üzere Alman Hükümet temsilcileri Versay'a geldi. Fransız Başbakanı Clemenceau yaptığı konuşmada "Ödeme saati geldi" dedi. Galiplerin hak etmiş olduklarını tam ve eksiksiz olarak almak için ellerindeki bütün araçları tam ve eksiksiz olarak kullanmaya kararlı bulunduklarını belirtti. Almanlar "dehşet"e düştükleri barış şartları yerine, karşı tasarılarını sunacaklar fakat bunlar kabul edilmeyecektir. Anlaşma 28 Haziranda Versay'da imzalanacaktır.(**İstiklal, Alemdar, İkdam, Mem, Tas.Ef, Hadisat:** 9; **UİT** 8: 144)

7. **Sabah:** İttihat ve Terakki adalet huzurunda. **İkdam:** İttihatçıların yargılanması. **Memleket'te** İ.Hami: Hükümet hükümet. —Macar Bolşevikleri sükûtta. **Vakit:** Nuriye ve Saime adlı kadınlar şapka giydikleri için tutuklandılar. **İleri:** Bir kısım ahalinin ekmekleri yarından itibaren kesiliyor. —Barış yaklaşıyor. **İstiklal:** İttihat ve Terakki genel merkezinin üçüncü yargılanması. (Gazetede birinci sayfanın yarısı beyaz!). **Alemdar, Hadisat:** İttihatçıların üçüncü yargılanması. **Karagöz'**de mahalleler delegesi Atika Perişan, yangın yerleri delegesi Munise Viran, Umum Parklar delegesi Metruke Nezafet hanımların Karagöz'ü ziyaretleri. —Çin ü Maçin'den gelen garip mahluk canbazları "Bekirağa Deposu" önünde Karagöz'den garip mahluklar istiyorlar: "Siz on seneden beri çok gördünüz. Bizlere kiralayamaz mısınız? Çin ü Maçin'e götürüp büyükleri beş paraya, küçükleri iki paraya gösterelim..."

8 — PERŞEMBE

1. Padişah, Rauf Bey'in emeklilik isteğini kabul ederek onayladı. Bahriye eski Bakanı ve Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalayan Türkiye delegelerinin başkanı Rauf Bey, emekliliğini 27 Şubat'ta istemişti. 14 Mart'ta Başbakan Damat Ferit, Rauf Bey'le görüşerek dilekçesini geri almasını istemiş, fakat o, isteğinde diretmiş ve Hükümet'in politikasını eleştirmişti. Rauf Bey, 24 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılacak. Ankara yoluyla Sivas'a Mustafa Kemal'in yanına giderek onunla birlikte çalışacaktır. (**Mem:** 16, 17; **TV:** 3549)

1919 — MAYIS

2. Başbakan Damat Ferit, Eğitim Bakanı Ali Kemal'le birlikte Üniversite'yi ziyaret etti. Öğretim üyelerinden Feylesof Rıza Tevfik bir nutuk söyledi. Başbakanı ziyaret eden Üniversite'den bir kurul ona bir altın kalem hediye etti. (**Tas.Ef:** 9; **Sabah:** 9 "Darülfünun dün müstesna ve mesut bir gün yaşadı")

3. Yunan Selânik Birliği'ne, İzmir'i işgal etmek üzere acele hareket etmesi emredildi. Birinci Tümen, birliklerini Elefteros limanına sevketmeğe yarın başlayacak. (**KASÖT:** 429; **YOİ I:** 40)

4. Dün Kuşadası'na demir atmış olan İtalyan Reçina Elena Kruvazörü'nün komutanı kasabaya çıkarak Selçuk'a doğru bir gezi yaptı. İtalyanlar, bozuk olan gümrük iskelesini onardılar. (**Şefik I:** 55)

5. İttihatçıların yargılanmasına devam ediliyor. Bugün dördüncü duruşma yapıldı. Yargılama açık yapılıyor. Sanıkların yargıçları red istemi kabul edilmedi. Mithat Şükrü, Atıf ve Talat beylerin sorgusu yapıldı. Bunlar da Teşkilat-ı Mahsusa ve şirketlerle partinin hiç bir ilgisi olmadığını söylediler. Duruşma pazartesiye bırakıldı. (**TV:** 3549; **Hadisat, Alemdar, İleri, Vakit:** 9)

6. İngiliz Dışişleri Bakan Vekili Curzon'dan Dışişleri Bakanı Balfour'a: Türklere zorla kabul ettirilecek şartları mevsimsiz ortaya atarak Türkiye'deki İngilizlerin hayatını tehlikeye atmayalım... ★ İstanbul'daki Amerikan komisyonunun Paris Barış Konferansı'ndaki Amerikan delegasyonuna gönderdiği raporda, İtilaf Devletleri denetiminin zayıflığından yakınıldı; İngiliz ve Fransızların birbirleriyle geçinemedikleri anlatıldı. "Türkiye'de durum, yeteri kadar memnunluk verici değil" denildi. (**Evans:** 169)

7. İzmir Valisi Kambur İzzet, Hıristiyanlarla Müslümanların elbirliği etmelerini tavsiye etti (**Sabah:** 9).

8. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurucularından Miralay Sadık Bey, Mısır'dan İstanbul'a döndü. Sadık Bey, 14 Haziran'da sandalyesiz bakan olarak Hükümete alınacak, ancak 20 Haziran'da istifa edecektir. (**Alemdar:** 9 "Muhterem mücahit"; **İkdam:** 10 "Muhterem mücahit").

9. İçişleri Bakanı, Kastamonu Valiliği'ne çektiği telde, dönmüş olan Rumların mallarının geri verilmesini istedi. Rumlar, savaş sırasında Ermenilerle birlikte Kastamonu'dan sürülmüştü. (**Peker 1:** 20) ★ Savaş Bakanı Şakir Paşa, 15. Kolordu Komutanlığı'na İngilizlerin Kafkaslardaki durumu, Trakya'da İtalyan, Bulgar harekâtı, Hindistan'la Mısır'da İngilizlere karşı hareket ve benzeri konularda bilgi verdi (**Karabekir 1:** 26)

10. İhracat Müdürlüğü kaldırıldı. İhracat vergilerine karşılık alınan teminat senetleri sahiplerine geri verilecek. İhracatı teşvik için yeni hükümler getirildi. Bazı yiyecek maddelerinin, hayvanların, kereste ve yapı gereçlerinin,

1919 — MAYIS

kömürün, petrolün, yünün ve yünlü dokumanın, çay, kahve, altın ve gümüşün dışsatım yasağı ise devam ediyor. (**TV**: 3561)

11. Şirket-i Hayriye ve Haliç vapurları bilet ücretleri kömür fiyatlarındaki artış sebebiyle üç misline çıkarıldı. Zonguldak kömür yükleme ve taşıma vergisi de artırıldı. (**TV**: 3556)
12. İstanbul'da Türkçe-Kürtçe yayımlanan haftalık Kürdistan dergisinin 7. sayısı. M.Mihri'nin yönetiminde "siyasî, içtimaı, dinî, ilmî ve müstakilel fikir" derginin bu sayısında "Kürtlerin menafi-i umumiyesinin temin ve teshil-i inkişafı maksadiyle" kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti nizamnamesi. —Mirza-yı Ceziri'nin milleti ile hasbihali. —Yüzde doksan nüfusu Kürt olan Bitlis ve onun gibi Van'ın,fidye-i necat olarak Ermenilere verilemeyeceği. —Kürdistan Tealî Cemiyeti Siirt Şubesi'nin açılışı. —Kürt Heyeti Reisi Şerif Paşa, Paris'te Reis Wilson'a Kürtlerin isteklerini anlatmıştır.
13. **Vakit**: Anadolu'da asayiş meselesi. **Memleket, İleri, Tasviri Efkâr**'da, dün İstanbul'a dönmüş olan Jandarma Genel Komutanı Kemal Paşa'nın Ege bölgesi izlenimleri: "Pek memnunum, Rumlar da taşkınlıktan vazgeçmiş bulunuyor. İzmir'de ortalık süt liman. Metropolit, Hükümet'e karşı pek samimî, öğüt kurulu çok iyi bir etki bıraktı." **İkdam**: Paris'teki İran heyeti'nin makul olmayan istekleri. **Sabah**: Romenlerin Macaristan Başkenti Budapeşte'yi işgali. **Hadisat**: İran, nereleri istiyor?... (9: Vay Brutus sen de mi!) **Büyük Mecmua**'nın 7. sayısı. Başyazı sansür edilmiş. **Köy Hocası**'nın 12. sayısı: Zeybeklere nasihat. Fransız **Opinion**, Damat Ferit'i övüyor (**Tunaya** II: 284).

9 — CUMA

1. İstanbul Rum Patriği, Türkiye Rumlarını her türlü uyurkluk haklarından affettiğini, Osmanlı Hükümeti ile ilişkilerini kestiğini, Rumların Türk uyruğundan çıkmış olduklarını ilan etti (**Danişmend**: 459).
2. Şehzade Cemalettin Efendi başkanlığındaki öğüt kurulu İstanbul'a döndü. Bu ikinci öğüt kurulu, 28 Nisan'da, Trakya'yı dolaşmak için İstanbul'dan yola çıkmış ve Edirne'ye kadar gitmişti. Fevzi Paşa (Çakmak) da kurulda bulunuyordu. (**Alemdar, Hadisat**: 10)
3. Fransız işgal yönetimi, Mersin'de halka bir bildiri yayımladı; elde bulunan silahların 12 Mayıs'tan başlayarak 24 saat içinde teslim edilmesini istedi. Köylülere ise bir hafta süre tanındı. Sürenin bitiminde yapılacak aramalarda silahı bulunanlara dayak, altı ay hapis ve 500 liraya kadar para cezası verileceği de duyuruldu. (**KSİ**: 74)
4. Hindistan'ın Bombay kentinde Müslümanlar, Gandi'nin de hazır bulunup desteklediği bir toplantı yaptılar. İngiliz yönetimine verdikleri kararlarda Türkiye'nin parçalanmasına karşı çıktılar. (**Sinha**: 67)

1919 — MAYIS

5. **Alemdar:** İttihatçıların dördüncü yargılanması. **İleri:** Alman delegelerine önceki gün Versay'da tebliğ edilen barış anlaşması metninin çevirisi. —İttihatçıların yargılanması. **Vakit:** İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin dördüncü yargılanması. **Memleket:** Ateşkes bitiyor, barış başlıyor. **İkdam:** Versay Sarayı'nda tarihi oturum. **Tasviri Efkâr:** Versay Sarayı salonunda ilk ortak oturum (10: Versay Sarayı'nda). **Sabah:** Amerikan Yardım Kurumu'nun İzmir, Burdur ve Isparta'da besin maddeleri dağıtması. **Hadisat'ta** Süleyman Nazif, İran'ın Türkiye'den toprak istemesini kınıyor. "Vay Brutus, sen de mi?..." —Tarihin en büyük ve heyecanlı konferansı: Versay Muahedesi...

10 — CUMARTESİ

1. Paris'te İzmir'in nasıl işgal edileceği tartışıldı. Venizelos, Türklerin çıkarma harekâtından yalnızca 12 saat önce haberdar edilmesini, İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un da İzmir'de bulunmasını istedi. İtalya'nın boykot ettiği görüşmelerde Üç Büyükler'in aldığı karara göre çıkarma İtalya'ya 12 Mayıs'ta haber verilecek. Türklerden 32 saat önce tabyaları Müttefiklere teslim etmesi istenecek. Çıkarma yapılacağı ise 12 saat önce bildirilecek. Daha sonra tabyalar Yunan kumandanlığına bırakılacak. (**Jaeschke 1:** 30; **2:** 72; **Bıyıklıoğlu:** 4; **Taçalan:** 214; **YOİ** I: 29)

2. Yunan Başbakanı Venizelos, Paris'ten, Yunan Başkumandanı Pareskevopulos'a verdiği emirde, İzmir'i işgal edecek birliklerin bildirilmesine yarın başlanmasını ve pazartesi günü tamamlanmasını emretti (**Misailidis:** 109; **Nider:** 2 "Birlikler Elefterion limanından bindirilmeye başlandı." **YOİ** I: 40)

3. Türkiye'deki Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Bristol, İzmir'e geldi. 12 Mayıs'ta İstanbul'a dönecek. (**Jaeschke 1:** 30)

4. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne'in Türk Hükümeti'ne emri: Her tümende ancak 1500 tüfek bulundurulacak! (**TİH** I: 179)

5. Yıldırım Birlikleri Müfettişi Cemal Paşa, Konya'dan Savaş Bakanlığı'na gönderdiği şifreli telde, bir binbaşı, bir yüzbaşı ve yedi İtalyan erinin Beyşehir'e gelerek "Türk ve İtalyan jandarması birlikte çalışacak" dediklerini bildirdi. İtalyanların her yana nüfuz edişleri konusunda kendisinin aydınlatılmasını istedi. (**HTVD** 39, ves. 927)

6. İngiliz Generali Thompson, Bolşeviklere karşı yardım isteyen Müsavatçı Azerbaycan Hükümeti'ne İtalyan birlikleri vadetti (**Bıyıklıoğlu:** 18).

7. **Alemdar'da** Aka Gündüz, yargılanan İttihatçıların mahkemedeki ifadeleriyle alay ediyor: Vah! vah! vah! vah! "Görmüyorduk, bilmiyorduk, işitmiyorduk..." Gözlerimizi hırs, kin, buğz, adavet, ateş bürümüştü efendim. Sürmekten, asmaktan, ezmekten, tahrip etmekten başka birşey görmüyor-

1919 — MAYIS

duk. **İstiklal:** Almanların anlaşmayı imza etmeyecekleri tahmin ediliyor. **İleri:** Cemiyet-i Akvam nizamnamesi. **İkdam:** İstanbul'a dönen Hürriyet ve İtilaf Fırkası Başkanı Miralay Sadık Bey'le İkdam'ın mülakatı. "Mücahid-i muhterem Sadık Bey." **Saba** : Almanlara tebliğ edilen barış şartları metni. **Le Temps:** Eski İyonya'nın dirilmesi bekleniyor (**Jaeschke 1:** 30). **Sebilürreşat:** Bugünkü devrim karşısında İslâm âlemi. İslâm âlemi Rus âlemine ancak bir noktada yardımcı olur: Emperyalizm aleyhtarlığı. **Hadisat:** Almanların imzaya mecbur olacağı anlaşma maddeleri. —Yeni Avrupa. —Süleyman Nazif: Barış ve biz. **Karagöz**'de kuru kafalarla dolu bir yatak odasında istirahata çekilen Hindenburg...

11 — PAZAR

1. Yunanlılardan önce davranmak isteyen İtalyanlar, Fethiye, Bodrum ve Marmaris'i işgal ettiler. 130 kişilik bir İtalyan birliği de günboyu Kuşadası'nı gezerek keşiflerde bulundu. Hiç bir olayın olmadığı Fethiye'de İtalyanlar asayişi sağlamak istediklerini söylediler. Kaymakam ve bölük komutanı işgali protesto ettiler. İşgalcilere kalacakları bir yer göstermediler. (**Gnkur:** 49; **Şefik** I: 55; **TİH** II/1: 130; **TİH** I: 150; **A met:** 4; **Bıyıklıoğlu:** 82; **Selek 2,** I: 59)
2. Gece geç vakit bir İtalyan muhribi İzmir limanına geldi. Muhripten gizlice çıkan Cami, Ahmet Dino, Moralı Halit beyler Belediye başkanı ile görüşerek şehrin Yunanlılar tarafından işgal edileceğini haber verdiler. İtalyan mandası kabul edilirse İtalyanların işgale engel olacağını söylediler. Onlara bu görevi Başbakan vermiş. Şehir ileri gelenleri bu öneriyi kabul etmemiş (Kutay'dan nakleden **Tansel I:** 180). ★ Albay Kâzım Bey, Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'yı ziyaret ederek işgal söylentilerini duyup duymadığını ve işgal olursa ne yapacağını sordu. Cevap: "Hükümet ne emrederse onu yaparım." (**Cumhuriyet:** 20.5.1968) ★ Yunan 1. Tümeni'nin Elefterion limanından gemilere bindirilmesi devam ediyor. Yunan genel karargâhı yarın tümenin hareket edeceğini, İzmir'i işgal edeceğini bildirdi. (**YOİ** I: 41)
3. Midyat bölgesinde bir aşiretin reisi olan Ali Batı ayaklandı. Birkaç yüz atlısıyla Nusaybin'i basıp hapishaneyi boşalttı. Ali Batı, İngilizlerle anlaşmış bulunuyor. 18 Haziran'da öldürülecek ve böylece isyanı söndürülecektir. (**HTBD** 74, bel. 1596, rapor; **Uzel** 2: 49; **TİH** IV: 57; VI: 24; VI (1974): 40; **Esengin:** 40)
4. Anadolu'ya geçme hazırlıkları yapan Mustafa Kemal, Damat Ferit'in Nişantaşı'nda verdiği yemeğe gitti. Yemekte Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa da hazır bulundu. Mustafa Kemal, Samsun çevresindeki karışıklığı, yerinde incelemeler yaparak önleyeceğini söyledi. Bugün ayrıca Sivas ve Samsun'da asayişi bozan çeteler hakkında rapor istedi. (**HTVD** 4, ves. 61; **Aydemir 1,** I: 407; **Us:** 42; krş. 1 Mayıs)

1919 — MAYIS

5. Paris'te tebliğ edilen barış şartlarından ötürü Almanya'da 20 Mayıs'a kadar millî yas ilan edildi. Bütün eğlence yerleri tatil edildi. Sinema ve tiyatrolarda ancak millî konuları işleyen oyun ve filmler gösterilmeye başlandı. Müttefikler, 7 Mayıs'ta Versay'a gelen Alman delegelerine ağır barış şartlarını tebliğ etmişler, Fransız başbakanı yaptığı konuşmada "Ödeme saati geldi" demiş ve galiplerin hak ettiklerini elde etmek için ellerindeki bütün araçları eksiksiz ve tam kullanacaklarını söylemişti. Anlaşma 28 Haziran'da imzalanacaktır. (**İstiklal:** 30)

6. Paris Barış Konferansı Dörtler Konseyi'nin İtalyanların katılmadığı oturumunda Wilson, İtalyanlar aleyhinde konuştu. Balfour, İstanbul'daki İngiliz memurlarının İzmir işini Türklere haber verdiklerinden dolayı özür diledi. Venizelos, İtalyanların İzmir'e çıkarma hazırlığı yaptıklarından şikâyet etti. İzmir güneyindeki bölgenin de 10 yıl süreyle Yunanistan mandasına verilmesini istedi. (**Bayur** I: 334)

7. **Türkçe İstanbul:** İttihatçı bakanların yargılanması geleceğe kaldı. **Sabah:** Geçit. **İkdam:** Trakya Cemiyeti'nin Anatol Frans'a hitabı. **İleri:** Almanya'ya yükletilen ağır şartlar. Alman ordu ve donanması büsbütün sınırlandırılıyor. Almanya'da savaş sorumluları İtilaf mahkemelerinde yargılanacak. —Versay Sarayı'nda (M.R.). **İstiklal**'de Yusuf Razi: Türk milliyetperverliği. Türklere düşmanları yüklemedik suç bırakmadılar. Kabiliyetsizlik bizde, medeniyet düşmanlığı bizde, bilgisizlik, taassup hep bizde. Gaddarlık, canavarlıkta bize paye verenler de oldu. Fakat son zamana kadar milliyetperverlikle suçlayanlar olmamıştı. İttihat ve Terakki'nin yaptıkları yüzünden şimdi bununla da suçlanıyoruz. Oysa İttihatçıların yaptıklarıyla gerçek milliyetperverlik arasında uçurumlar vardır. **Hadisat:** İstanbul'un imarı. —İaşe lağvediliyor. Fakat yerine bir Seyyiatı Tetkik Genel Müdürlüğü geliyor mu? O çamurlar (ekmekler) için ne külfetlere katlanılmış...

12 — PAZARTESİ

1. 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği'ne atanan Mustafa Kemal, Padişah tarafından kabul edildi. Padişah, İngilizlerin şikâyetçi olduğu problemleri halletmesini kastederek fahri yaveri Paşa'ya "Paşa Paşa! Devleti kurtarabilirsin!" dedi. Mustafa Kemal, "Elimden gelen hizmette kusur etmeyeceğime inanabilirsiniz, bana emrettiklerinizi bir an unutmayacağım" diye cevap verdi.(**Aydemir 1,** II: 408; **Şapolyo 1:** 214 "14 akşamı")

2. 13. Kolordu'nun bazı kuvvetleri, Ali Batı ayaklanmasını bastırmak üzere Nusaybin yönüne harekete geçti. Ali Batı dün birkaç yüz atlısıyla Nusaybin'i basmış ve hapishaneyi boşaltmıştı. (**TİH** VI: 24; **Esengin:** 41)

3. Paris'teki görüşmelere yeniden katılmış olan Orlando başkanlığındaki İtalyan temsilcileri Yunanistan'ın İzmir'i işgal etme kararını öğrendiler ve

1919 – MAYIS

onayladılar. İşgal kararı 6 Mayıs'ta İtalyanların bulunmadığı toplantıda İngiliz, Fransız ve Amerikalılarca alınmıştı. Anadolu kıyılarında bazı yerleri işgal etmiş bulunan İtalyanlar azçok tatmin olmuş bulunuyor. Konsey de İtalyan işgallerini onayladı. (**KASÖT:** 39; **Kitsikis:** 200; **TİH** I: 151; **YOİ** I: 29; **Bayur** I: 334)

4. İtilaf Devletleri temsilcileri, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi için derhal harekete geçilmesini Venizelos'a resmen bildirdiler. Venizelos, bu kararı İtalya ve Yunan donanmasına bildirdi. Birinci Yunan Tümeni'nin Selânik'te gemilere bindirilmesi tamamlandı. Bu birlikler, Bolşeviklere karşı gönderilmek üzere hazır bekletiliyordu. (**Nider:** 2; **Roda:** 27; **KASÖT:** 41; **Misailidis:** 110, 121; **TİH** II/1: 44; **YOİ** I: 39: Venizelos haberi Paraskevopulos'a ve İzmir'de bulunan Mavrudi'ye 13 Mayıs'ta bildirdi. Mavrudi, Averof'un komutanlığına atandı.)
5. Savaş Bakanı Şakir Paşa, mübadele edilmiş göçmenlerin geri dönmesini ve Türkiye'ye her türlü silah sokulmasını yasaklayan bir emir yayımladı. Böylece Rumların eski yurtlarına dönmesi ve silahlanması önlenmek isteniyor. (**TİH** I: 141) ★ İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey, Şakir Paşa'ya, Samsun'daki Rum çeteleri hakkında bir yazı yazdı. (krş. 7 Nisan)
6. Göz doktoru ve Millî Kongre Başkanı Esat Paşa ile Köprülüzade Mehmet Fuat ve bazı İttihatçılar daha tutuklandı (**Mem:** 13; **Vakit, İleri, Zaman, Alemdar:** 14. (13 tarihini gösterenler var). ★ İttihat ve Terakki Genel Merkez üyelerinin yargılanmasına devam edildi. Mahkeme Başkanı, Teşkilat-ı Mahsusa ile Parti'nin ilişkisini açıklamaya yarayan belgeleri okuttu. (**İleri, Vakit, İkdam, Zaman, Sabah, Hadisat:** 13)
7. İçişleri eski Bakanı ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası ileri gelenlerinden Cemal Bey, vali olarak atandığı Konya'ya gitti. Cemal Bey, 7 Nisan'da İçişleri Bakanlığı'ndan ayrılmış ve 26 Nisan'da bu göreve atanmıştı. Vali Cemal Bey, Sivas Kongresi'nden sonra görevini bırakarak İstanbul'a dönecektir. (**Alemdar:** 13)
8. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Paris'ten aldığı emir üzerine, Yunan işgalini yönetmek için İstanbul'dan İzmir'e hareket etti. Calthorpe 21'de İstanbul'a dönecek. Amiral Bristol ise İzmir'den ayrıldı. Bristol, önceki gün İzmir'e gelmişti. (**İkdam, Alemdar:** 15; **Bel. XXXII:** 569)
9. Şehzade Abdürrahim başkanlığındaki öğüt kurulu Konya'ya vardı. 16 Nisan'da İstanbul'dan ayrılan kurul, Bursa-İzmir-Denizli-Burdur-Antalya çizgisi üzerinde halka Padişah'ın selamını ve milliyetlerin birbirleriyle iyi geçinmesi için tavsiyelerini ulaştırmıştı. Öğüt kurulu Eskişehir'e de uğradıktan sonra 18 Mayıs'ta İstanbul'a dönecek. (**Alemdar:** 14)
10. İzmir Valisi Kambur İzzet, İzmir'de yayımlanan **Anadolu** ve **Duygu** gazetelerini kapattı (**Jaeschke** 1: 31). **Alemdar:** Memlekette varlıkları pek sınırlı

1919 — MAYIS

bulunan idare adamları içinde seçkin bir şahsiyet olan Ali Galip Efendi, Elaziz Valiliği'ne atandı. Elaziz vilayeti halkını tebrik ederiz. **İkdam:** Rumeli'nden dönen öğüt kurulu münasebetiyle. **Tasviri Efkar:** Mesken buhranı. **Vakit:** Rum çeteleri İzmir'de ikinci bir Makedonya hazırlamak istiyorlar (**Jaeschke 1:** 31). **Hadisat**'ta Mirzayı Cezirî imzasıyla "Kürtler Ne İstiyorlar" başlıklı başyazıda, Kürtlerin Ermenilere katliâm yaptığı yolundaki iddialar reddediliyor; aksine, Kürtlerin Ermeniler tarafından zulüm gördüğü, öldürüldüğü savunuluyor. "Önce Kürtleri öldürenler yargılansın" deniyor.

13 — SALI

1. İzmir'de işgal hazırlıkları. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un başkanlığında İron Duke gemisinde yapılan toplantıda, İzmir'in nasıl işgal edileceği planlandı. Amerikalı kaptan Dayton'un İzmir'in Müttefiklerce işgal edilmesi önerisi reddedildi. İtilaf Devletleri donanmalarına bağlı birçok gemi daha İzmir limanına geldi. Bunlar Yunan işgaline bekçilik yapacaklar. (**Jaeshke 2:** 74; **R. 1:** 3; **Belen:** 3)
2. İzmir'i işgal edecek Birinci Yunan Tümeni, 18 gemiyle Selânik'ten yola çıkarıldı. Tümen Komutanı Zafiriu, erlere bir emir yayımladı: Esaret altında yaşayan kardeşlerimizi kurtarmağa gidiyoruz. Türk, Yahudi ve Avrupalılara iyi davranın ki, Yunanlıların başkalarını da idare edebileceğini görsünler!... ★ İngiliz gemileri, Yunan gemilerinin limandan ayrılmasını akşama kadar geciktirdi. Limandan ayrılınca erlere Venizelos'un bir bildirisi okundu. Bunda erlerin Yunan şerefini korumaları, halka iyi davranmaları anlatılıyor; İzmir'e götürüldükleri haber veriliyor. İzmir'e götürülen tümenin mevcudu: 13.000 er, 4.000 hayvan. (**Roda:** 27, 28; **Nider** 3; **Misailidis:** 122:"750 adet iki tekerlekli top yüklenmişti"; **TİH** II/1: 44, 45; **Taçalan:** 218; **Stratigu** I: 46; **YOİ** I: 42)
3. Paris toplantıları devam ediyor. İngiliz Başbakanı, bütün Türkiye'yi İtilaf Devletleri arasında bölüşmeyi önerdi. Başkan Wilson da 12 Ada ve İzmir'den başka Aydın'ın da Yunanistan'a verilmesini önerdi. Türkiye'nin Avrupa'dan ve Ermenistan'dan yoksun bırakılması, Yunanistan'a İzmir ve Ayvalık'ta manda kurma hakkı, Marmaris'ten başlayıp Mersin ve Konya'yı içine alan bölgenin İtalya'ya bırakılması kararlaştırıldı. (**Nicolson 1:** 332; **Kitsikis:** 34; **Jaeschke 2:** 82)
4. Yunanlıların İzmir'i işgal edeceğini öğrenen İtalyanlar bu işgalin güneye doğru sarkmasını önlemek için, Elena savaş gemisinden çıkardıkları kuvvetlerle Kuşadası'nı işgal ettiler. (krş. 1 ve 4 Mayıs) Gerekçe: İlerde asayiş bozulabilir!... ★ İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, İtalyan kuvvetlerinin Kuşadası'na asker çıkarmasını protesto etti. Başka bir devletin (Yunanistan'ın) İzmir'e asker çıkaracağından çekindiğini, yabancı müdahaleyi reddettiğini bildirdi. (**Belen:** 30; **BTTD** 7: 5; **Jaeschke 2:** 75; **Danişmend:** 458; **Karacebe:** 74)

1919 — MAYIS

5. İşgal yönetimi Mersin'de silah aramaya başladı. 9 Mayıs'ta yayımlanan bildiride, 12 Mayıs'tan itibaren 24 saat içinde halkın silahlarını teslim etmesi istenmişti. İngilizler şehir ve kasabalarda, Fransızlar ise köylerde arama yapıyor. Evinde silah bulunanlar çarmıha gerilerek dövülüyor, yargılanıyor, hapse atılıyor ve para cezasına çarptırılıyor. Halkın bir kısmı silahını saklamış bulunuyor. (**KSİ:** 75)
6. Mustafa Kemal, müfettişlik karargâhındakilerin üç aylık maaşlarının peşin ödenmesini, olağanüstü masraflar için bir miktar para, iki binek otomobili verilmesini, karargâhının seferî bir karargâh sayılmasını istedi. Bunlar sağlandıktan üç gün sonra yola çıkacağını Savaş Bakanlığı'na bildirdi. (**HTVD** 1, ves. 11; **Atatürk Ansiklopedisi** 6: 263)
7. Reşit Paşa, Sivas Valiliği'ne atandı. Reşit Paşa, Sivas Kongresi'nin yapılacağı günlerde Hükümet'ten kongreye engel olması emrini alacak, birçok tereddütler geçirecek, sonunda milli direnişten yana tavrını koyacaktır. (**TV:** 3555; **Alemdar:** 12)
8. **İdrak:** Amele teşkilatı. **İleri:** İttihat ve Terakki Cemiyeti genel merkez üyelerinin yargılanması. **Vakit:** İttihatçıların beşinci yargılanması. **Memleket:** Tarihimizde uğradığımız en ağır felaket sebebiyle kadın erkek, genç yaşlı, bütün millet son derece sinirli. Bu, bir tepkidir, olumludur. **İkdam:** İttihat ve Terakki'nin yargılanması. Belgeler karşısında. Harbiumumî'ye nasıl girmişler. **Zaman:** İttihatçıların yargılanması. **Sabah:** İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin yargılanması. **Hadisat:** İttihat ve Terakki genel merkezi, Teşkilat-ı Mahsusa ile alakadar mı idi? Ekmek kârlarının hesabı. (İttihatçıların dünkü yargılanması.)

14 — ÇARŞAMBA

1. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, İzmir'in işgal edileceği yolundaki halk arasında dolaşan söylentileri Savaş Bakanlığı'na bildirdi. Söylentilere göre işgal İtalyanlar, Yunanlılar veya Kızılhaç kılığında İzmir'e girip örgütlenmiş Yunanlılar tarafından yapılacak. Ali Nadir Paşa, Bristol ve Calthorpe'un İzmir'e gelmelerinin iyiye yorulamayacağını bildirerek herhangi bir işgal karşısında kolordunun ne yapması gerektiğini sordu. Vali İzzet Bey de söylentileri Başbakanlığa bildirilerek talimat istedi. İzmir Posta ve Telgraf Başmüdür Vekili Naşit Bey, Maliye Müfettişi Muvaffak Bey'den İzmir'in işgal edileceği haberini aldı ve İstanbul'a bildirdi. Başbakan ve İçişleri Bakanı bu habere inanmadılar. İzmir Valisi'ne şifreli bir tel çekerek "yalan haber yayan" Muvaffak Bey'in tutuklanıp İstanbul'a gönderilmesini emrettiler. Savaş Bakanı Şakir Paşa da Kolordu Kumandanlığı'na verdiği cevapta, işgalin ateşkes hükümlerinden olduğunu bildirerek isteğe uyulmasını emretti. İşgalin Yunanlılar tarafından yapılacağı söylentilerine karşı da bu gibi söylentilere kulak asılmaması cevabını verdi. (**TİH** II/1: 47; **Taçalan:** 220; **R. 1:** 3; **HTVD** 37, ves. 894, 895; 39, ves. 930; **Karay:** 113; **Ahmet:** 4, 5, 12)

1919 – MAYIS

2. İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, öğleden önce, İzmir'in işgal edileceğini Damat Ferit Paşa'ya bildirdi. İzmir'de işgal hazırlıklarını yürüten Yüksek Komiser Calthorpe da aynı saatlerde Vali İzzet Bey ve 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'yı ziyaret ederek istihkâmların Müttefik kuvvetlerce işgal edileceğini haber verdi. (**Sabah:** 16, 25; **Mem, İleri, Zaman:** 16; **İF:** 12; **Ahmet:** 5; **TV:** 3550; **R. 1:** 10; **Roda:** 21; **TİH** II/1: 47, 51, 53; **Arif:** 14; **Türkgeldi 1:** 207; **Taçalan:** 220)

3. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, birliklere yayımladığı emirde, bugün İstihkâmları işgal edecek İtilaf kuvvetlerine karşı konulmamasını, gereken kolaylığın gösterilmesini emretti (**Arif:** 4; **TİH** II/1: 48, 53; **HTVD** 37, ves. 894, 895; **Ahmet:** 4, 5, 12)

4. Akşam İngiliz Amirali Calthorpe, İzmir'in yarın Yunanlılar tarafından işgal edileceğini Ali Nadir Paşa'ya bildirdi. Valiye yaptığı bildirim: Türk kuvvetlerinin kışlalarından çıkmamasını temin ediniz. Sükûneti muhafaza etmenizi ciddî bir şekilde işaret ediyorum. Hiç kimsenin iç bölgelere alarm haberi göndermemesi için telgrafhane yarın erkenden bir İngiliz deniz birliği tarafından işgal edilecek. (**TV:** 3550; **Mem, İleri:** 16; **Apak:** 9; **TİH** II/1: 47-53; **Akşin:** 266; **Jaeschke 2:** 75, 77, 265; **R. 1:** 3; **Bel. XXXII:** 571)

5. İngilizler Uzunada, Fransızlar Foça, İtalyanlar Karaburun, Yunanlılar Yenikale'de karaya çıktılar. Yarınki Yunan işgalinin "güvenlik içinde" yapılabilmesi için istihkâmları tuttular. Yunan Birinci Tümeni ise Midilli'nin Yeros limanında İngilizler tarafından bekletiliyor. Tümen Komutanı, Leon Destroyeri ile İzmir limanına gelerek yarınki çıkarma için keşiflerde bulundu. (**Misailidis:** 131; **İHH:** 12; **Ahmet:** 4; **KASÖT:** 41; **YOİ** I: 43, 47; **Taçalan:** 223; **Cumhuriyet:** 24.5.1968)

6. İtalyanların bir birliği Akşehir'e yerleşti ve burada İngiliz kuvvetlerinin yerini aldı. İtalyanlar Selçuk'u da işgal ettiler. Mahallî yetkililerin protestolarına İtalyanlar şu karşılığı verdiler: Asker çıkarmakla kötü bir maksadımız yok. Asayişsizlik yok ama ilerde olabilir... (**HTVD** 39, ves: 930; **TİH** I: 151; **TİH** II/1: 81, 106)

7. İzmir'in işgal edileceği haberi, halk ve gençler arasında büyük bir öfke yarattı. Vali konağının önünde toplananlardan bir genç, valiye nota vermekten çıkan İngiliz temsilcileri Morgan ve Smith'e bağırdı: Ölmedik. Biz büyük bir milletiz. Uykuda gibi görünüyorsak da uğraş içinde bulunuyoruz. Ülkemizin peşkeş çekilmesini kabul edemeyiz. Bir takım karışıklıklar olacaktır. Biz ölebiliriz, ama başkaları da beraber ölecektir!... (**Taçalan:** 236; **Jaeschke 2:** 79, 266; **Özalp:** 5; **YOİ** I: 47)

8. İzmir'li yetkililer "Başımıza geçin, direnelim!" diyen gençleri susturdular. Bunun üzerine gençler ve direnmeden yana olanlar bir okulda toplandı. Yunanistan'a katılmayı red ilkesini ortaya attılar. Redd-i İlhak Merkez Kuru-

1919 – MAYIS

lu'nu meydana getirdiler. Köprülü Kâzım: Savaşa yarar herkes silahlarıyla dağa çıksın, savaşalım! çağrısında bulundu. Silahlanarak iç bölgelere çekilme kararı alındı. (**Apak:** 16; **Taçalan:** 225)

9. Yunanistan'da halk, büyük gösteriler yapıyor. Atina Belediye Başkanı "Bugünden başlayarak İyonya'nın güzel çiçeği İzmir, Yunanistan'ındır" dedi.Venizelos, halka yayımladığı bildiride, ilahî adaletin gerçekleşmekte olduğunu bildirdi. (**İstiklal:** 24)
10. Venizelos'un İzmir Rumlarına mesajı Albay Mavridi tarafından Metropolithane'de okundu. Rum teşkilatı Aya Fotini kilisesinde toplandı. Venizelos'un mesajı büyük sevinçlere ve gösterilere sebep oldu. Venizelos, mesajında Rumların artık uşaklıktan kurtulduğunu bildirdi. Sevinç gösterilerinin Türklere karşı bir düşmanlığa dönüşmemesini rica etti. "Onlara Yunan hürriyetinin dostluk ve eşitlik getirdiğini her an göstermeliyiz." Metropolit Hrisostomos ve dinleyiciler ağladı. Hrisostomos yayımladığı bildiride, işgali desteklediğini bildirdi. Mavridi, soğukkanlılık tavsiye etti. Bakkalların, meyhanelerin, mağazaların kapatılmasını rica etti. Topluluk "Yaşasın arslan Larissa Tümeni!" diye bağırdı. (**KASÖT:** 45; **MN** 1922: 169; **Misailidis:** 138; **R. 3:** 3; **Roda:** 18, 23; **YOİ** I: 48)
11. İngiliz, Fransız ve İtalyanların Paris toplantısı devam ediyor. Alınan karara göre, İstanbul, Trakya ve Boğazlar Türk egemenliğinden alınacak, İzmir ve çevresi Yunan egemenliğine verilecek. Yapılan manda önerileri: Yunanistan'a İzmir ve arkası, İtalya'ya güneye uzanan bölge, Fransa'ya Ermenistan dışında Anadolu'nun kalan kısmı... Amerika'ya da İstanbul ve Ermenistan kaldı. (**Evans:** 163; **Sonyel:** 25; **Erol:** 11; **Jaeschke 2:** 82; **Bıyıklıoğlu:** 4; **YOİ** I: 30; **Nicolson 1:** "Bu bilgisiz ve sorumsuz kişiler, Anadolu'yu bir kek keser gibi kesiyorlar. Milyonların mutluluğuna böyle karar vermek korkunç değil mi? Balfour'la görüşürken Anadolu'nun bölünmesine karşı çıktım. Dediklerimin doğru olduğunu söyledi. Ancak Paris Konferansı'nda olduğumuzu unutuyorsun... dedi.")
12. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak), Birinci Ordu Birlikleri Müfettişliği'ne, Cevat Paşa (Çobanlı) da ondan boşalan göreve getirildi. Fevzi Paşa bir Yunan işgaline karşı silahla direnme emri vermişti. Harbiye Nazırı buna aykırı davrandığı için, Fevzi Paşa bugün Genelkurmay Başkanlığı görevinden ayrıldı. (**TV:** 3549; **Alemdar, İleri:** 15)
13. Batı Trakya'nın Gümülcine şehrinde ikinci seçmenler arasında Fransız idaresini mi Yunan idaresini mi seçtikleri konusunda bir oylama yapıldı. 1 Türk 1 Yahudi ve 1 Bulgar, Fransız; diğerleri Yunan idaresi lehinde oy kullandılar. Karardan memnun olmayan Türkler miting yaparak 5 büyük devlete duyurulmak üzere kararlar aldılar. 7-8 bin kişiye hitap eden Türk konuşmacı, sarıklı yobazların Yunan idaresini seçmekle Türklere ihanet ettiğini söyledi. Bulgar temsilci de, Batı Trakya'nın Yunanlılara verilmemesi

1919 — MAYIS

konusunda yapacakları mücadelede Türklere yardım edeceklerini söyledi.Türk halkı Fransız yönetiminin geçici olduğunu düşünerek oylamada bunun tercih edilmesini bekliyordu. ★ Gümülcine, Yunanlılar tarafından işgal edildi. Şehir, Fransız kontrolünde bulunuyordu. (**Batıbey:** 117, 148)

14. Mustafa Kemal ve yeni Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, Başbakan Damat Ferit'in konağında. Mustafa Kemal'in görevi ve kumanda edeceği bölge görüşüldü. Damat Ferit'in, Samsun'da ne yapacağı sorusuna Mustafa Kemal, yerinde incelemeler yaptıktan sonra karar vereceği cevabını verdi. Damat Ferit, Mustafa Kemal'e, ayrılmadan önce Padişah'la görüşmesini tavsiye etti (**Atay 2:** 115; **Afet İnan:** 3; **Tar.Ves.** 5: 321; **Us:** 44; **Kınross:** 251). ★ Mevlanzade Rıfat'a göre Padişah Mustafa Kemal'e bir irade verdi. İradeye göre, Mustafa Kemal, atandığı bölgede asayişi sağlayacak, Padişah'ın arzularına aykırı davranışların meydana gelmesini önleyecek, milletin masuniyetini doğrulayacak, mülkünün saldırganlardan korunması için birlik halinde hareket edilmesini askere, memurlara ve halka bildirecek... (**Mevlanzade II:** 36. Mevlanzade bu belgenin aslının 1926'da ölmeden önce Padişah'ın yayımlanması için kendisine gönderdiğini ileri sürüyor.)

15. Divanıharpte İttihatçıların altıncı duruşması. Bugün 12 kişi daha tutuklandı. Doktor Nazım ve Büyük Mecmua sahibi M. Zekeriya bunlar arasında. (**Alemdar, İstiklal, İleri, İkdam, Zaman:** 15; **TV:** 3557)

16. İngiliz Dışişleri'nden İstanbul Yüksek Komiseri Calthorpe'a: Binbaşı Nowil, Kürtlere güvence versin. Kürt çıkarları, konferansta ihmal edilmiyor. (**Sonyel:** 29).

17. Yüksek Komiser Vekili Webb, İngiliz Dışişleri'ne gönderdiği raporda "Damat Ferit'in istifa edeceğinden korkuyorum. İzmir işgalinin daha birtakım felaketlerin başlangıcı olacağından çekiniyor." dedi. (**Jaeschke 2:** 76)

18. İngilizler, Trabzon'a bir Beyaz Rus kurulu getirerek erzak depolarını bağışladılar. Türk yetkililer, Ruslara bazı savaş araçları vadederek onları erzak almaktan vazgeçireceklerdir. (**İHH:** 7)

19. **Ahenk'te** Şevki Bey: Biz kimsenin hakkını çiğnemedik. İnsanlık kurallarını ve duygularını çiğnemedik. Daima insanlığa hizmetkâr olduk. Korkulacak günahımız yoktur. Türklüğü yaşatmak için yaşayacağız (**Umar:** 65) **İleri:** Barış kapımızı çalışıyor. **Hadisat:** Alman Millî Meclisi'nin Versay Anlaşması'nı tasdik ettiği sanılıyor. —Şehir harap ve viran. Belediyemiz ancak yıkılanları tamirle meşgul olabilecek.

14/15 — ÇARŞAMBA/PERŞEMBE

1. Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi, İzmir'de bir bildiri yayımlayarak İzmir halkını millî birliğe ve işgale karşı direnmeye çağırdı: Wilson ilkeleri adı altında hakkın gasp ediliyor ve namusun parçalanıyor. Güzel memleketin Yu-

1919 – MAYIS

nan'a verildi. Burada Rumlar daha fazla mıdır? Artık kendini göster. Bütün kardeşlerin Maşatlık'tadır. Oraya yüzbinlerle toplan ve ezici çoğunluğunu göster. Burada zengin fakir, alim cahil yok. Yunan hakimiyetini istemeyen ezici bir kitle olduğunu ilan ve ispat et!.. (**Taçalan:** 232; **Gökbel:** 73) ★ Türkler bildiriler dağıtırken Yunan konsolosluğunda kurulan istihbarat merkezine de Türklerin çalışmaları aktarıldı. Elde edilen bilgiler Averof gemisine, oradan da Amiral Calthorpe'a ulaştırıldı. Amalthia Matbaası'nda Yunan işgal ordusu kumandanının yarın dağıtılacak bildirisi basıldı. (**YOİ** I: 50)

2. İzmir minarelerinde sela verildi. Kadınlı erkekli İzmir halkı, Maşatlık'taki Yahudi mezarlığına aktı. Gece sabaha kadar ateşler yakılarak limandaki İtilaf gemilerine Yunan işgalinin protesto edildiği gösterildi. Yapılan konuşmalarda İzmir'in Türkiye'den alınamayacağı, Yunanistan'a verilemeyeceği dile getirildi. Maşatlık'ta toplananların 40 bin kişi olduğu tahmin ediliyor. (**Özal:** 6; **R.** 3: **Jaeschke 2:** 41; **Taçalan:** 236)

3. İzmir'de Rumlar da yarınki Yunan işgalini bekliyor. Kıyıdaki bütün pencereler ışık içinde. Yarınki Yunan çıkarmasını karşılamak için evlerde temizlik yapılıyor. Evler Yunan bayraklarıyla süslendi. (**Roda:** 30; **Misailidis:** 140) ★ Yunan kaynaklarına göre İzmir nüfusunun 165.000'i Rum, 80.000'i Türk, 40.000'i Ermeni, 55.000'i Musevi, 3000'i diğer milletlere mensup... (**YOİ** I: 45; Türk iddiaları için bkz. 16, 17 Mayıs tarihli gazete özetleri)

4. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, bütün subayları evlerinden getirterek kışlada topladı. İzmir'in yarın sabah işgal edileceğini duyurdu. Karşı konulmamasını emretti. Subaylardan ikisi emri imzalamayı reddetti. (**Gökbel:** 74; **Özgen:** 24; **Selek 2,** I: 96) ★ İzmir hapishanelerindeki Türkler serbest bırakıldı. Hapishanedeki Rumlar ve Ermeniler İngilizler tarafından daha önce serbest bırakılmıştı. Hapishanenin kontrolü İtalyan Binbaşı Carossini'nin üzerindeydi... Hapishanenin karşısında bulunan silah deposunun mahkûmlar tarafından yağma edilmesi için Türk memurları fırsat yarattılar. (**Roda:** 26; **YOİ** I: 50; **Umar:** 109) ★ Albay Kâzım, sabah erkenden İzmir'den uzaklaşıyor (**Cumhuriyet:** 25.5.1968).

5. Hürriyet ve İtilafçılardan araya adam koşulması üzerine İzmir Valisi şu kısa telgrafın çekilmesine izin verdi: "İzmir Yunanlılara veriliyor. Bütün ümitlerimiz sizdedir. Vatan ordusuna katılmaya hazırlanınız..." İzmir Telgrafçıları sabaha kadar çalışarak, İzmir'in işgal edileceği haberini bütün telgraf merkezlerine duyurmayı başardılar. "Haber kudurmuş bir alev gibi yayıldı!" Denizli'de telgrafhanede bulunan mutasarrıf, aldığı haberi İstanbul'a bildirdi. Denizli ileri gelenleri, sabahleyin bir miting yapmaya karar verdiler. (**İF:** 3; **Şefik** I: 58; **Umar:** 103; **Tütenk:** 8; **TİH** II/1: 63; **Taçalan:** 238; **Hadisat:** 19)

1919 — MAYIS

15 — PERŞEMBE

1. Türkiye Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktası... Sabah saat sekizden başlayarak 12.000 mevcutlu Yunan kuvveti İzmir'e çıkmaya başladı. Kadifekale'ye Yunan topları yerleştirildi. İzmir Başpapazı Hrisostomos, Yunan askerlerini kutsadı. Ellerinde Yunan bayraklarıyla rıhtıma birikmiş Rumlar, coşkun gösteriler yaptılar. Yunan erleri de rıhtımda Venizelos'un tablosu önünde oyunlar oynadılar; İstanbul'a girme özlemleri dile getirildi. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, İtalyanların işgal ihtimaline karşı, İngiliz Başbakanı Lloyd George, Fransız Başbakanı Clemenceau ve ABD Başkanı Wilson tarafından Paris'te 6 Mayıs'ta kararlaştırılmıştı. Karar İstanbul'da Damat Ferit Hükümeti'ne ve İzmir'de Vali ile Kolordu Komutanı'na dün bildirilmişti. Türkiye'nin en önemli ticaret merkezlerinden olan İzmir'e yılda 2.500 buharlı, 3.500 yük gemisi geliyor, bunlar 2.500.000 ton yük taşıyor. (**HTVD** 37, ves. 894; **İF:** 13; **Ahmet:** 7; **Nider:** 6; **Arif:** 15; **Roda:** 31; **Misailidis:** 140; **KASÖT:** 47; **TİH** II/1: 54; **MN** 1922: 169; **Apak:** 10; **Gökbel:** 75; **Taçalan:** 239; **Jaeschke 2:** 80; **Mısırlıoğlu 2:** 178; **Türkgeldi 1:** 208; **YOİ I:** 46, 51)
2. Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Zafiriu'nun İzmir'de işgalle birlikte dağıtılmaya başlanan bildirisi: "İzmir ve dolaylarının işgaline başlıyorum. Amaç, mevcut kanunların korunması ve desteklenmesiyle bütün halkın refahını sağlamaktır. Memurlar işlerine devam etsinler. Şikâyetler için kumandanlığın kapısı daima açıktır..." (**R. 1:** 17; **R. 3:** 7; **Roda:** 25; **Bujak:** 180; **Misailidis:** 163; **Sabah:** 26; **Gökbel:** 82; **Taçalan:** 243)* İzmir'in işgali Atina'da da halka duyuruldu, şenlikler yapıldı; Fransız, İngiliz ve Yunan millî marşları söylendi. Belediye Başkanı Patris, "Bugünden başlayarak İyonya'nın güzel çiçeği İzmir, Yunanistan'a aittir" dedi. ★ Venizelos'un askerlere günlük emri: "Milli ordumuzun uzun tarihinde, tümenlerinden birine sizinki kadar şeref dolu bir görev nadiren verilmiştir. Barış Konferansı'nın güvenine layık olacağınızdan eminim. Asla ümitsizliğe düşmeden asırlarca bugünü beklediniz. Tavır ve hareketlerinizle medeniyetin ön safında bulunduğunuzu göstermelisiniz. Türklere güven veriniz." (**Büjak:** 197; **İstiklal:** 24; **Coşar:** 15; krş. 14 Mayıs)
3. Yunan işgal kuvvetlerine karşı ilk kurşun... Hukuku Beşer gazetesi sahibi Hasan Tahsin, şehirde törenle ilerleyen Yunan İşgal Kuvvetleri'nin bayraktarını tabancayla vurdu. Ortalık birden karıştı. Hasan Tahsin öldürüldü. Bazı kaynaklara göre, Yunan kuvvetleri her yandan tüfek ateşine tutuldu. Hasan Tahsin, bir süreden beri İzmir'in Türklerden alınacağı söylentileri karşısında halkı direnmeye çağıran ateşli yazılar yazıyordu. Maşatlık'ta gece yapılan mitingde de konuşmuştu. (**R. 3:** 8; **Misailidis:** 153; **İF:** 14; **Roda:** 33; **Nider:** 7: **BTTD** 7: 6; **Gökbel:** 78, 91; **Apak:** 11; **Umar:** 119; **Taçalan:** 243; **YOİ** I: 53; **Atatürk Ansiklopedisi** V: 45)

1919 — MAYIS

4. Yunan işgal kuvvetleri ve onlara katılan yerli Rumlar, İzmir'de katliâma ve yağmaya başladılar. Yunan askerleri, 2000 kadar Türk subay ve erinin toplanmış olduğu kışlaya gittiler. Subaylardan 14'ü öldürüldü.Kışla kasaları soyuldu. Subayların evleri de arandı ve ne bulunursa alındı. Askerlik Dairesi Başkanı Miralay Fethi Bey, "Zito Venizelos!" diye bağırmayı reddettiği için süngü ile defalarca yaralandı (daha sonra öldü). 28 yüksek rütbeli subay, 128 subay, 540 er, 2.000'e yakın sivil, elleri başlarının üstünde "Zito Venizelos!" diye bağırtılarak Patris gemisinde gözaltına alındı. Bir Efzon eri, Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'yı tokatladı. Gözaltına alınanlar gemideki ambarlara, hayvanların yanına tıkıldılar. (Bazı kaynaklara göre iki gün içinde öldürülenlerin sayısı 2.000'e varacaktır. Gözaltına alınanların sayısını 3.000 sivil, 1.000 er olarak gösterenler vardır). Gözaltına alınanlar 18 Mayıs'ta serbest bırakılacak, Yunan askerî mahkemesi, karışıklıklardan sorumlu gördüğü bazı Rum ve Yunanlıları cezalandıracak. Yunan idaresi, işgal günü malca zarara uğrayanların bu zararlarını karşılamak üzere bir komisyon kuracak ve 4 ayda soruşturmayı tamamlayarak toplam 2 milyon lira ödeyecektir. (**R. 1:** 11; **R. 2:** 5; **R. 3:** 4, 8; **Ahmet:** 13, 17; **Şefik** I: 74; **Apak:** 13: **Vakit:** 22; **TİH** II/1: 57; **MN** 1922: 169; **Nider:** 7, **Gökbel:** 80; **Roda** 82; **Taçalan:** 250; **Armstrong:** 61; **BTTD** 7: 6; **Umar:** 171; **Mısırlıoğlu 2:** 61; **KASÖT:** 49; **YOİ** I: 54; Askerî Matbaa'da 1335'te basılmış olan resmî bir broşür, İzmir olayında askerî kaybı şehit 10 subay, 131 er, yaralı 23 subay, 33 er, kayıp 24 subay, 32 er olarak açıklamaktadır. HTD Kütüphanesi, İstiklal 234'te).

5. İzmir Valisi İzzet Bey, İngiliz Elçiliği'ne sığındı. Yunan İşgal Kuvvetleri Kumandanı Albay Zafiriu'ya Jön Türklere düşman olduğunu söyledi. Bazı isimler verdi. Göreve devam etmesi için izin verilmesini ve kendisine yardımcı olmak üzere 2 Yunan subayının görevlendirilmesini istedi. Valinin bu istekleri kabul edilerek iki gün sonra görevine dönmesine izin verilecektir. Tevfik Paşa Kabinesi'nde Evkaf Bakanlığı yapmış olan İzzet Bey, Nurettin Paşa'nın yerine İzmir Valiliği'ne 11 Mart'ta atanmıştı. (**İF:** 10, 12; **Nider:** 8; **Misailidis:** 168; **KASÖT:** 51; **YOİ** I: 55)

6. Bakanlar Kurulu İzmir'in işgali olayını görüşmek üzere toplandı ve işgali protesto etmeye karar verdi. Müttefiklerin 14 tarihli notasına cevap verildi: Böyle bir işgali gerektirecek hiç bir durum yoktu. İki aydır, İzmir'de asker sayısını artırmayı önerdik. Kabul etmediniz. Sükûnet böylece sağlanırdı. Hükümet, büyük İtilaf Devletleri'ne saygı duyguları gereğince, büyük devletlerin isteği karşısında boyun eğer... (**Vakit, İleri, Zaman, Alemdar, Sabah, İstiklal, Mem:** 18; **Türkgeldi 2:** 113; **Göztepe:** 146; **Söylemezoğlu:** 96; **Bayar** 6: 1789, 2000)

7. İçişleri Bakanı, İzmir'in işgali haberini gazetelere verdi ve genelgesinde millete sessizlik tavsiye etti. "Hükümet, milletin haklarını savunuyor." dedi. ★

1919 — MAYIS

İşgal karşısında İngiliz elçiliğine sığınmış olan Vali İzzet Bey'in dün verdiği demeç, İzmir'de bugünkü Köylü gazetesinde yayımlandı: Bazı kötü niyetliler, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği söylentisini çıkarmışlardır. Tekzip olunur!... (**İleri, İkdam, Zaman, Sabah:** 16; **TV:** 3350; **Türkgeldi 2:** 113; **Apak:** 9; **TİH** II/1: 52, **Akşin:** 270; **Bel.** 189-190: 171)

8. İzmir telgrafçılarının sabaha kadar vermeye çalıştığı haber, yıldırım hızıyla bütün yurda yayılıyor. İstanbul sakin bir gün yaşıyor. ★ Denizli şehri ve yakın köylüleri halkı toplanarak bir miting yaptı. Müftü Ahmet Hulusi Efendi, yaptığı konuşmada "İşgale uğrayan memleket halkının silaha sarılması ve savaşması farz-ı ayindir. Fetva veriyorum, silah ve cephane azlığı veya yokluğu, mücadeleye mani olamaz. Hıristiyanlara dokunmayınız" dedi. Öğleden sonra Türkocağı'nda toplanan gençler halka heyecanlı konuşmalar yaptılar. Akşam da şehir ileri gelenleri İtilaf Devletleri'ne bir protesto telgrafı gönderdi. (**Tütenk:** 9; **Şefik** I: 64; **Zaman:** 19; **Müftüler:** 5) ★ Merkezi Konya'da bulunan Yıldırım Birlikleri Müfettişi Cemal Paşa, Hükümet'ten bilgi istedi(**HTVD** 36, ves. 890). ★ Ilgın, Karaman, Alaşehir halkı adına Başbakanlığa çekilen telgraflarda bu işgale razı olunamayacağı belirtildi. (**BTTD** 7: 20). ★ Niğde Redd-i İlhak Heyeti, işgalin "yıldırım düşer gibi" duyulduğunu belirterek "İntihar edeceğiz, lakin yalnız değil!" diyen bir telgraf çekti (**BTTD** 8: 3). ★ Keçiborlu halkı adına Belediye başkanı, Başbakanlığa çektiği telgrafta, İzmir için millete emir vermenin yeteceğini bildirdi. İtilaf Devletleri komiserlerine de İzmir için kan dökmeye hazır olduklarını bildirdi. (**İF:** 152; **BTTD** 8: 5) ★ Ezine ileri gelenleri, heyecanda olduklarını, kesin tedbirler beklediklerini bildirdiler. Antalyalıların telgrafında, işgalin Türk milletine hakaret demek olduğu, boynu bükük ölmektense şerefle ölmeyi tercih ettikleri, Hükümet'in kesin ve acele tedbir almasını bekledikleri belirtildi. (**BTTD** 9: 9) ★ Yalvaçlıların telgrafında "Türk milleti zilletle yaşayamaz, namusumuzla yaşayacağız, namusumuzla öleceğiz" denildi. Karacasu'dan çekilen telgrafta, miting yapılarak halkın ölmeye andiçtiği belirtildi. Silifkeliler de işgali protesto ettiler. (**BTTD** 10: 22) ★ İzmir'in işgali olayı Erzurum'da haber alınarak bağlı yerlere duyuruldu (**Bel. XXXIII:** 527). ★ Aydın, Konya ve Burdur'da mitingler yapıldı (**Akşin:** 306; **Gökbel:** 96; 102; **İleri:** 18). ★ Muğla'da yapılan mitingde, Mustafa Kemal Paşa'nın vatanı kurtarmak için Anadolu'ya geçtiği söylendi (!) (**Ü. Türkeş:** 18) ★ Balıkesir'de, İzmir'den gelen telgrafa ne cevap verileceği tartışılırken Leblebici Raşit: "Neye beyhude gürültü ediyorsunuz? Telgrafın cevabı tüfenklerimizin ucundadır!" dedi (**Özer:** 24).

9. Ege Bölgesini Yunanlılarla paylaşmayan İtalyanlar, İzmir güneyine yerleşmeye çalışıyor. Bir İtalyan birliği, Efes'e geldi. İtalyanlar 1 Mayıs'ta Kuşadası ve Selçuk'a gelmişler. 11 Mayıs'ta Fethiye, Bodrum ve Marmaris'i işgal etmişlerdi. (**Misailidis:** 220).

10. Samsun'daki görevine yarın gidecek olan Mustafa Kemal, İstanbul'da veda ziyaretleri yapıyor. Bugün, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'yı, Genelkur-

1919 — MAYIS

may eski Başkanı Fevzi Paşa'yı ziyaret etti. Görüşmek için gittiği Bakanlar Kurulu üyelerini toplantıda buldu. Bekleme salonunda rastladığı İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'den İzmir'in işgal edildiğini öğrendi. "Allah allah, ne küstahlık! Protesto edeceğiz!" diyen İçişleri bakanına "Belki de daha kesin tedbirler düşünülebilir" dedi. Mustafa Kemal, Bekirağa Bölüğü'nde tutuklu olan arkadaşı, eski İçişleri Bakanı Fethi Bey'i (Okyar) ziyaretinde "Hükümet ve Saray benim hakkımda derin bir gaflet içinde bulunuyorlar. Meseleden henüz İngilizlerin haberi yok" dedi. Padişah'a veda etti. (**Atay 2:** 118; **Nadi 1:** 8; **Tar. Ves: 5:** 322; **Bıyıklıoğlu:** 82; **Uluğ:** 51; **Kınross:** 255; **Atatürk Ansiklopedisi** 3: 253; **Bayur** I: 302) ★ Osmanlı Bankası Müdürü Berc Keresteciyan, Mustafa Kemal'i götürecek Bandırma Vapuru'nun İngilizler tarafından batırılacağını Mustafa Kemal'in avukatı Sadettin Ferit Bey'e, o da Mustafa Kemal'e bildiriyor. (**Tarih Konuşuyor** I: 277)

11. İstanbul'da yeni tutuklamalar: Cemal Hüsnü, Memduh, Hasan Fuat, Sait beyler tutuklandılar (**Alemdar:** 16).

12. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un raporu: "İzmir'de öğleden evvel vahim çarpışma oldu. Durum çok endişe vericidir." (**Jaeschke 1:** 32). ★ Silah yapımcısı Zaharof'un, İzmir'in işgalini kendisine yazan Yunanistan'ın Londra Elçisi Kaklamanos'a cevabı: "Verdiğiniz güzel haberler için teşekkürler. Bu haberin, acizane çalışmalarımın eseri olduğunu sanıyorum. Clemenceau ve Lloyd George'a kalpten teşekkürlerimi bildirdim." (**Kitsikis:** 200)

13. Hindistan'ın Bombay kentinde Pasif Direnme Konseyi'nin toplantısında konuşan Gandi "Bir Müslüman devleti olan Türkiye'nin kutsal yerlerinin korunması için Hinduların Müslümanlara yardım elini uzatıp dostluğunu göstermesi gerekir" dedi.

14. **Alemdar:** İttihatçıların dünkü yargılanışı. Dünkü tutuklamalar. **İstiklal:** İttihatçıların dünkü yargılanması. —Başyazı: Muallimler Kongresi. **İleri:** Barışın en son bizimle yapılacağı anlaşılıyor. —İttihatçıların yargılanışı. **Vakit:** İttihat ileri gelenlerinin altıncı yargılanması. Sorgulamalara devam ediliyor. —Amiral Calthorpe'un Aydın valisine iki notası. —Babıâli, milletin hukukunu muhafaza için teşebbüste bulunmuştur. **Zaman:** İttihatçıların yargılanması. **Tasviri Efkâr:** Barışı beklerken. —İttihatçıların yargılanması. **Sabah:** Şark'ta İngiltere: İngiltere bu savaşta yalnız cihanın dengesi için savaştı. Millî sınırları içinde, yalnız Akdeniz devletlerine dayanmaya mecbur, bağımsız bir Osmanlı Devleti, Avrupa dengesi için lazımdır. Bir İngiliz, bir Fransız bir İtalyan, başka türlü düşünebilir mi? —İttihatçıların yargılanması. **Hadisat:** İttihat ve Terakki genel merkez üyelerinin yargılanması. Savaşın ilanı ve Teşkilat-ı Mahsusa'ya dair sorgulamalar. —İzmir'in mühim havadisleri (12 tarihli, gemilerin İzmir'e gelişi.) *Sedat Simavi yönetiminde 15 günlük mizah dergisi **Diken**'in 15. sayısı.

1919 — MAYIS

16 — CUMA

1. Sabah İzmir'de bazı çatışmalar olduysa da Yunanlılarca bastırıldı (**YOİ** I: 61). ★ Dün İzmir şehrini işgal eden Yunanlılar, işgallerini Bornova ve Karşıyaka'ya kadar genişlettiler. Urla iskelesine yanaşan bir Yunan torpidosundan karaya askerler çıktı ve bunlar depoları işgal ettiler. 173. Alay'ın silah deposunu basan Türkler, Yarbay Kasım'ın emrindeki milis örgütüne girerek ilk direnme kuvvetini meydana getirdiler. Seferihisar da Yunanlılarca işgal edildi (krş. 20 Mayıs). Gözaltına alınan subaylar 3 gün sonra yaya olarak İzmir'e gönderilecek. İzmir'in işgali üzerine dağılan 56. Tümen'den 27 subay ve 68 er Tire'ye geldi. Bunlar bir direnme örgütü kurmak istiyor. Manisa Jandarma Komutanı, Jandarma Genel Komutanlığı'na Manisa'nın yakında işgal edileceğinin kesin olduğunu bildirerek işgalden sonra ne yapması gerektiğini sordu. (**İF**: 4, 26, 37; **Hrisohoos**: 3; **Gnkur**: 37, 38; **Ahmet**: 23; **Danişmend**: 459; **Külçe**: 103; **TİH** II/1: 60; **Selek 2**, I: 121; **Tansel** I: 263; **Gökman**: 101; Urla ile ilgili olarak, 56. Fırka'nın raporu, HTD İstiklal 234 numarada kayıtlı 1335 yılında basılmış broşür, s. 29)
2. Anadolu İzmir'in işgalini protesto ediyor. Kastamonu ve ilçelerinde yapılan mitinglerde millî yas ilan edildi.(**Peker 1**: 39; **Kastamonu İl Yıllığı 1973**) Bursa, Tavas, Bayramiç ve Seydişehir'de de mitingler yapıldı. İstanbul'a çekilen telgraflardan birinde, "bütün kasaba ve köylerin halkı, malca ve bedence her türlü fedakârlığa katlanmaya hazırdır" denildi. İnegöl'de yapılan mitinge beş bin kişi katıldı. (**İstiklal**: 18; **Tütenk**: 9) ★ Çorlu'dan çekilen telgrafta "Bu hareketin fiilen isyanımıza sebebiyet vereceğinden emin olunuz" denildi. Pınarhisar, Acıpayam, Ayancık, Silifke, Ordu ve Hayrabolu'dan çekilen telgraflarda da işgal protesto edildi. (**BTTD** 7: 22; 9: 12; 10: 25; 12: 15). ★ Erzurum'da, Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. miting yapmak için Valiliğe başvurdu ve izin aldı (**Bel. XXXIII**: 527) ★ Denizli'den ve yurdun birçok yerinden gönderilen telgrafla işgal protesto edilerek Hükümet'ten kesin tedbirler alması istendi (Bkz. **Kocatürk**: 29; **Müftüler**: 5; **Coşar**: 87). ★ Silivri Müftüsü, İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerini, İzmir'in Türklere geri verilmesi için çalışmaya davet etti! Gördes'ten "umum ahali" imzasıyla Başbakanlığa çekilen telde "Aydın Oğullarının yurdunu baştanbaşa ateş ve kana boğmadıkça başka bir ele teslim etmemeye yemin ettik" denilerek makina başında halkın heyecanla cevap beklediği bildirildi. Osmaneli, İnegöl, Gemlik, Çatalca, Nevşehir, Konya, Beyşehir, Keskin, Babaeski ve Ezine'den de protesto telgrafları gönderildi.(**İF**: 152; **İstiklal**: 18, 19) ★ İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, Londra'ya, 657 adet telgraf aldığını bildiriyor ★ Edremit Redd-i İlhak Cemiyeti, ilk tarihi toplantısını yaptı (**G. Yetkin**: 36).
3. Dün, Patris Gemisi'nde gözaltına alınan Türk subaylarından bazıları serbest bırakıldı. Gözaltında bulunanların tamamı 18 Mayıs'ta serbest bırakılmış olacaktır. (**İF**: 24)

1919 – MAYIS

4. Bu göreve yeni atanan Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa (Çobanlı), Savaş Bakanı adına orduya bir bildiri yayımladı: "Birliklerimiz yerlerini terketmesinler. Bir olupbitti halinde silahlarından tecrit edilmemeleri için toplu olarak silah başında ve disiplinli bir halde bulunsunlar." (**TİH** II/1: 68; **Özalp:** 10; **Şefik** I: 69, 87; **Apak:** 31)
5. Mustafa Kemal, Samsun'a gitmek üzere Bandırma Vapuru'na bindi ve İstanbul'dan ayrıldı. Arkadaşı, eski Deniz Bakanı Rauf Bey, tedbirli olması için Mustafa Kemal'i uyardı. Mustafa Kemal'in karargâhında 23 kişi var. Bazıları: Albay Refet ve Kâzım Beyler, Kaymakam Mehmet Arif, Binbaşı Hüsrev, Kemal, Albay İbrahim Tali, Binbaşı Dr. Refik, Yüzbaşı Cevat, Mümtaz, İsmail Hakkı, Ali Şevket, Mustafa... Mustafa Kemal, 30 Nisan'da 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği'ne atanmıştı. Samsun'a 19 Mayıs'ta varacak. (**İleri, İkdam, İstiklal, Vakit, Mem:** 17; **Atay 2:** 124; **Göztepe:** 182; **Arif:** 26; **HTVD 1,** ves. 9; **MN** 1922: 220; **Uluğ:** 56; **Şapolyo 1:** 208; **Roda:** 75 (İtalyanlar göndertmişti!); **Mevlanzade:** (Padişah, işgallere karşı direnmesi için göndermiş); **Mısırlıoğlu 1:** 56 (Yanında örtülü ödenekten 40.000 lirası varmış); **Evans:** 173 (Onu gönderen Padişah'ın amacı, başkentten uzaklaştırmakmış); **Kinross:** 255; **Atatürk Ansiklopedisi** 3: 232; Bandırma Vapurunda bulunanların biyografileri için bkz. Tevetoğlu: **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**)
6. İzmir'in işgaliyle zor durumda kalan Başbakan Damat Ferit Paşa istifa etti. Birinci Damat Ferit paşa Kabinesi 4 Mart'ta kurulmuştu ve İngiliz yanlısı bir siyaset izliyordu. Padişah, yeni hükümeti kurma görevini gene Damat Ferit'e veriyor. Damat Ferit, görev kabul etmek istemeyen bakanlara "Padişahımızı yalnız bırakmayalım" diyerek 19 Mayıs'ta ikinci hükümetini kuracaktır. (**Vakit, Mem, İleri, İkdam, Zaman, Sabah, İstiklal:** 17; **Göztepe:** 148; **Türkgeldi 1:** 209; **İnal:** 2040)
7. Dün Zafiriu'nun İzmir olayları konusunda çektiği telgrafı Paris'te alan Başbakan Venizelos, Atina'ya, canilerin ve yağmacıların askerî mahkemeye verilmesini, İzmir'e takviye güçlerinin gönderilmesini emretti (**Misailidis:** 172). ★ Zafiriu yayımladığı günlük emirde, din adamlarının, memurların işbaşı yapmasını emretti. Herkesin sıkıyönetim hükümlerine göre hareket etmesini isteyerek asayişi bozacak hareketlerde bulunanların şiddetle cezalandırılacağını bildirdi. İzmir'de askeri mahkeme kuruldu. (**R. 1:** 7: **Roda:** 37; **Misailidis:** 172)
8. Yunanlılar Yörük Ali Efe'ye bir papaz göndererek kendileriyle işbirliği yapmasını teklif ettiler. Bazı zeybekler Yunanlılara teslim oldu. Yörük Ali teklifi kabul etmedi. (**Ahmet:** 70)
9. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Damat Ferit'in 1 Mayıs tarihli notasını cevaplayarak "savaş yasalarıyla törelerini çiğnemiş" Türk subaylarının kendilerine teslim edilmesinde İngiliz Hükümeti'nin direttiğini bildirdi. Damat

1919 — MAYIS

Ferit, bu subayları, İstanbul'da İngilizlerle birlikte yargılamayı önermişti. (**Şimşir 2:** 105) ★ Balfour'un muhtırası: Sultan Bursa veya Konya'da oturacaktır (**Jaeschke 1:** 33). ★ Aydın'da İngiliz yüzbaşısı Whittal'ın demecei: Bu işgal geçicidir (**Jaeschke 1:** 33).

10. İngilizlerin 12 Nisan'da dağıttıkları Güney - Batı Kafkas Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Fahrettin Bey (Erdoğan), İstanbul Hükümeti'ne verdiği, bir suretini de İngiliz, Fransız ve Amerikan Yüksek Komiserliklerine gönderdiği yazıda, barış imzalanıncaya kadar Güney-Batı Kafkas'ta hiç olmazsa İngiliz himayesi istedi. Güney-Batı Kafkas Geçici Hükümeti, 18 Ocak'ta Kars'ta kurulmuş, bu hükümetin üyeleri 12 Nisan'da tutuklanmıştı. Bu sıralarda Erzurum'da bulunan Fahrettin Bey, 30 Mart, 15 ve 20 Nisan'da hükümetinin uğradığı saldırıyı protesto etmişti.

11. Fransa'nın büyük gazetelerinin başlıkları: "Türkiye'nin parçalanışı", "Türk İmparatorluğu ömrünü doldurdu", "Hasta adamın cenaze töreni" (**Akyüz:** 45).

12. **Alemdar:** Hükümet'in dünkü toplantısında, İzmir hakkında dolaşan bazı şayialara dair beyanname hazırlanmıştır. (İzmir'in işgal edildiği haberi yok. Sansürce çıkarılmış bir haberin boşluğu var). —Almanya'ya yükletilen barış şartlarını gördükçe bize daha ağırını yükleyeceklerini düşünüp tüylerimiz ürperiyor. Bizi bu hale düşürenlerin Allah belasını versin! **İstiklal:** Lehistan dirilirken. (İzmir'in işgaliyle ilgili haber yok. Yarım sütun sansür var.) **İleri**'de işgal haberi, bir söylenti gibi veriliyor. "Efkâr-ı umumiye, Garptan doğacak adalet güneşini bekleyerek dahilî işlerle meşgulken, bu acı haberin çıkmasıyla birdenbire endişeye düştü. Ortada koca Amerika'nın sayın başkanının herkesin kabul ettiği yüce ilkeleri var..." **Vakit**'te İzmir'le ilgili nüfus istatistikleri veriliyor. M.Asım: İzmir, Anadolu'nun canevi. Doğu milletleri Wilson ilkelerinin uygulama alanı dışında mıdır? İzmir, bütün manasıyla halis bir Türk şehridir.**Memleket:** İzmir nüfusu: Müslüman: 1.249.067; Rum: 299.097. **İkdam**'da İzmir'in işgali, Hükümet'in verdiği tek sütun kısa bir haber olarak yer alıyor. —Mısır'da İngiliz, Fas'ta Fransız himayeleri. **Zaman**'ın başyazısı: İzmir'imiz için: Bir deva diye ellerimizi uzattığımız Wilson prensiplerinin bir hançer gibi bağrımıza saplanacağını beklemeyelim. Tedbirli ve basiretkâr hükümetimiz, inşallah hakkımızı teslim ettirir. **Sabah**'ta, işgalle ilgili olarak yalnızca Matbuat Umum Müdürlüğü'nün kısa açıklaması var. **Hadisat**'ta, Süleyman Nazif: Adalette eşitlik. (Gazetede İzmir'in işgali haberi yok. Bazı yerler beyaz.) —Mondros Ateşkes Anlaşması metni.

17 — CUMARTESİ

1. İstanbul basını, İzmir'in işgal haberini açık olarak bugün yazabildi. Gazeteler, İzmir nüfus istatistiklerini yayımladılar. Wilson ilkelerinin uygulanmayışından yakındılar. İşgal haberini verirken sansürün emirlerine uymadığı ge-

1919 — MAYIS

rekçesiyle Tasviri Efkâr ve Yeni Gazete, 24 sat süreyle kapatıldı. Yunanlılar da İzmir'de Köylü, Ahenk ve Musavat gazetelerinin idarehanelerine elkoydular. (**Hadisat:** 17; **Misailidis:** 179)

2. Yurdun birçok yerinde, mitingler yapılarak, İstanbul'a telgraflar çekiliyor, İzmir'in işgali protesto ediliyor. Giresun'da yapılan mitingde Padişah'a tel çekilerek "Sıra bize geliyor. İpte değil, süngüde can vermeye hazırız" denildi. Eskişehir, Çal, Kütahya ve Kandıra'da mitingler yapıldı. Kandıralılar, Hükümet'in emirlerine hazır olduklarını bildirdiler. Silvanlılar, Başbakanlığa çektikleri telde bir karış toprağın bile verilmesine seyirci kalamayacaklarını belirttiler. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Boyabat Şubesi Başkanı ve Hasankale Belediye başkanı, Hükümet'in emrine hazır olduklarını bildirdiler. Hınıs ve Pasinler adına İstanbul'a ve Erzurum Valiliği'ne çekilen telgraflarda "Çıkacak boğazlaşmanın sorumluluğunu kabul etmeyiz" dendi. Bozkırlılar da bir telgrafla işgali protesto ettiler. Ezine, Ödemiş, Kırklareli, Anamur, Gördes, Bursa, Kalecik, Keskin ve daha başka yerlerden de protesto telgrafları gönderildi. (**Krş.** 16, 18). (**İstiklal, Zaman:** 19; **Mem:** 20; **Coşar:** 20; **Tütenk:** 10; **BTTD** 7: 22, 11: 16; 12: 15; **Bel. XXXIII:** 528, **Akşin:** 306; **Tansel** I: 243; **Goloğlu 1:** 40; **Atatürk Ansiklopedisi** 6: 51) ★ İçişleri Bakanlığı, genelgesinde, Hükümet'in mitingler yerine İtilaf Devletleri temsilcilerine telgraflar çekilmesini uygun gördüğünü, İzmir'de Türk yönetiminin yeniden kurulduğunu bildirdi, bunun duyurulmasını ve heyecanın yatıştırılmasını istedi. (**Bel.** 189-190: 173).

3. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Genel Merkezi, İzmir'in işgali olayı üzerine toplandı. Toplantıda, İttihatçılığa karşı olan partilerle ortak cephe kurma önerisi yapıldı. (**İkdam:** 18; **Akşin:** 273; **Alemdar:** 18 "Bazı parti ve derneklerle ortak toplantı yaptı.")

4. Yunanlılar Çeşme'yi (**Krş.** 20 Mayıs, 2 Haziran) işgal ettiler. Söke ve Milas da İtalyan birlikleri tarafından işgal edildi. Söke'de, İtalyan komutanı halkı toplayarak "Biz buraya Sultan'ın emriyle geldik. Sizi zorla değil, kalple fethedeceğiz" dedi. Dün iskeleyi kontrol altına alan Yunan askerleri, önce Urla'nın Hıristiyan mahallesine yerleştiler, sonra Rumlarla birleşerek Türk mahallesini kontrol altına aldılar. (Bazı kaynaklar, Seferihisar'ın da bugün işgal edildiğini belirtmektedirler; krş. 16). Söke'yi İtalyanlar 20 Nisan 1922'de boşaltacaklar, ertesi gün Yunanlılar işgal edecek ve kasaba 6 Eylül 1922'de Türklerin eline geçecektir. İtalyanlar Milas'ı 10 Haziran 1920'de boşaltacaklardır. ★ 100 kişilik yeni bir İngiliz birliği de Samsun'a çıktı. Samsun'a ilk İngiliz çıkarması 9 Mart'ta yapılmıştı. (**Şefik:** 81; **Ahmet:** 23, 60; **Danişmend:** 459; **Gnkur:** 11, 49; **Şapolyo 2:** 52, 81; **Tansel** I: 204; HTD **İstiklal 234**'te kayıtlı 1919 tarihli resmî broşür, s. 30)

5. Venizelos, İzmir'deki Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Zafiriu'ya, Aydın'ın İtalyanlardan önce işgal edilmesini emretti. İlk Yunan takviye kuvveti İz-

1919 — MAYIS

mir'e geldi. Birkaç gün sonra 800 Giritli jandarma daha gelecek. (**Misailidis:** 190) ★ İzmir'de dün kurulması kararlaştırılan Yunan askerî mahkemesi toplandı (**KASÖT:** 51; **YOİ** I: 57).

6. İzmir Valisi İzzet Bey, bir bildiri yayımlayarak, İzmir olaylarının büyütüldüğünü, olayın İtilaf Devletleri kararıyla İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden ibaret olduğunu bildirdi. Herkesin iş ve gücüyle meşgul olmasını istedi. İşgal günü İngiliz Elçiliği'ne sığınmış olan İzzet Bey, Yunan İşgal Komutanlığı tarafından bugün görevine başlatıldı. (**İF:** 5)

7. Mustafa Kemal'e verilen müfettişlik göreviyle ilgili talimat yazısı, Bakanlar Kurulu'nda görüşülerek kabul edildi (**BTTD** 2: 7; **Bıyıklıoğlu:** 82) ★ Mustafa Kemal ve karargâhını götüren Bandırma Vapuru, fırtınalı bir havada İnebolu'ya vardı. Burada durulmadan gece Sinop yönünde yolculuğa devam edildi. (**Uluğ:** 57)

8. Nazım Paşa'nın başkanı olduğu Divanıharpte İttihatçıların sorgusu devam ediyor. Mahkeme, İttihatçılara Ermeni kırımını soruyor. Ziya Gökalp sorgusunda "Türkiye'de bir Ermeni kırımı değil, bir Türk-Ermeni vuruşması vardır. Bizi arkadan vurdular, biz de vurduk!" dedi. (**Şimşir 2:** 96; **Jaeschke 2:** 179) ★ Memleket gazetesi yazarlarından Fahri Bey tutuklandı (**Alemdar:** 18).

9. Eski 23. Kolordu Kurmay Başkanı Refet Bey, Sivas'ta bulunan 3. Kolordu Komutanlığı'na atandı. Refet Bey Mustafa Kemal'le birlikte Samsun'a gidiyor. Refet Bey, Calthorpe'un isteği üzerine 13 Temmuz'da görevinden alınacaktır. (**TV:** 3553)

10. Damat Ferit, istifası ile ilgili olarak Padişah'la dört saat süren bir görüşme yaptı. Damat Ferit, dün istifa etmişti. Yarından sonra ikinci hükümetini kuracak. (**Jaeschke 1:** 33; **Akşin:** 299)

11. İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri Ravndal'ın hükümetine telgrafı: Bandırma, İzmir ve Fethiye bölgesindeki memurlardan, Yunan ve İtalyan çıkarmaları iddialarıyla, protesto telgrafları alıyorum. Gene de, Barış Konferansı'nın İzmir konusundaki kararı, fazla kan akmadan uygulanmışa benziyor (**Duru:** 20). ★ İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı Milne'in raporu: Hastanede bulunan Yakup Şevki Paşa vaktinde Malta'ya yollanmalıdır. (6 Mayıs 1920'de gönderilecektir.) (**Jaeschke 1:** 33)

12. Lozan'da Türk Kongresi... (**Jaeschke 1:** 33)

13. Müttefikler'in Paris'teki Yüksek Konseyi'nde Hint Müslümanlarının temsilcileri Ağa Han, Aftah Han ve Yusuf Ali, Anadolu ve Trakya'nın Türklerden alınacağı haberinin Hindistan'da büyük yankılar yarattığını, bu halde büyük tehlikeler doğacağını söylediler. Toplantıda Hindistan Bakanı Montagu da bulundu. İngiliz Başbakanı, ABD, Fransa ve İtalyanlara İstanbul'un

1919 — MAYIS

Türkler'den alınmaması gerektiğini söyledi. (**Evans:** 164; **Akşin:** 364; **Erol:** 12; **Türkgeldi 2:** 115; **Kitsikis:** 41)

14. **Hadisat:** Gözyaşlarımız olsun, bırakınız biraz aksın. Sevgili İzmir'imizin, Anadolu'nun gözbebeği, baştan ayağa Türk ve Müslüman olan en büyük şehrimizin, can ve siyaset hasmımız olan Yunanistan'ın askerî işgali altına girdiğini öğrendik. 1.239.782 Türk ve Müslüman, 298.373 Rum'un zulüm ve esaretine tevdi edildi! Büyük reisicumhurun ortaya attığı prensiplerin aksinin mi tetbiki kararlaştırıldı? Bakınız tepeden tırnağa Türk ve Müslüman olan İzmir'e! —Yeni Gazete ve Tasviri Efkâr refiklerimiz sansürce 24 saat süreyle kapatılmışlardır. Tam zamanıdır ya! **Sabah:** Elemli dakikalar. —Aydın vilayetinde 1.249.067 Türk bulunduğu halde ancak 299.096 Rum var. **Memleket:** Hayat hakkı en büyük haktır (İ. Hami).—Silk-i askeriyeden maalesef istifa etmiş olan eski Bahriye Bakanı Miralay Hüseyin Rauf Beyefendi (resmi). —Şark Kıtaatı Müfettişliği'ne tayin buyurulmuş olan Mustafa Kemal Paşa, maiyetinde Erkanıharp Binbaşısı Hüsrev Bey ve sair bazı zevat bulunduğu halde, dün öğleden sonra Bandırma Vapuru'yla Samsun'a hareket etmiştir. **Vakit'**te Mehmet Asım: İşgalin manası: İşgal efkarumumîye üzerinde korkunç bir tesir yaptı. Acaba bu işgal bir siyasî deneme midir? —İşgale Anadolu ve İstanbul'da tepkiler. —Mustafa Kemal Paşa, dünkü selamlık resminden sonra Mahfel-i Hümayun'da Padişah'ın huzuruna kabul buyurulmuştur. **İleri:** Wilson Prensipleri nerede? Hakkın kuvvete üstün gelmesini istiyoruz. —1912'de Rum göçü başlamadan önceki Aydın ili nüfus istatistiği: İslam: 1.239.793, Rum: 298.373, Ermeni: 20.899, Musevi: 35.784. **İstiklal'**de Rauf Ahmet: Kaç adalet var? İzmir şehrinde bile, 111.480 Müslüman'a karşılık, 87.497 Rum var. İzmir üzerinde Yunanistan nasıl hak iddia edebilir? Anadolu İzmir'siz nasıl yaşar? —Dün Yıldız Camii'nde yapılan ve Mustafa Kemal'in de katıldığı selamlık töreni haberi. (Gazetede İzmir'in işgali haberi gene yok!) **Alemdar'**da Refi Cevat: İzmir'i Yunanlılar, İtilaf Devletleri'nin yardımcı kuvveti olarak işgal ettiler. İzmir'den ümit kesmeğe lüzum yoktur. (**Akşin:** 271) **İkdam:** İzmir'in işgali. —Hükümet'in istifası. **Zaman:** İzmir'de Türkler hakimdir (İstatistik). İzmir'de işgalle birlikte kapatılmış olan **Köylü, Müsavat, Ahenk** gazeteleri yeniden yayımlanmaya başlandı. Bu gazeteler üzerine sansür kondu. **Anadolu** ve **Duygu** gazeteleri sahibi Haydar Rüştü, İzmir'den kaçmış, **Hukuku Beşer** sahibi Hasan Tahsin işgal günü öldürülmüş bulunuyor. İzmir'de diğer Türkçe gazeteler: **Islahat, Sedayı Hak, Şark, Medeniyet.** (**Roda:** 37) **Karagöz'**ün 1171. sayısı: Görmedim, bilmem! Yapmadım, suçum yok!

15. **Times:** İngiliz-Yunan Derneği (**Jaeschke 1:** 33). **The New York Times:** Paris'ten gelen haberlere göre, yakında imzalanacak anlaşmalarla Avrupa'daki Türk egemenliğinin son kalıntıları da temizlenmiş olacaktır (**Ulagay:** 46).

1919 — MAYIS

18 — PAZAR

1. İstanbul Üniversitesi'nin sayıları 4 bini bulan öğretmen ve öğrencileri Dr. Besim Ömer Paşa'nın yönetiminde toplanarak İzmir'in işgali olayını görüştü. Milletin bütün teşkilatından yararlanmak gerektiği belirtilerek bunun başına Üniversite'nin geçmesi istendi. Besim Ömer Paşa, "Felaket o kadar derindir ki, duygulanmayan ne bir Osmanlı, ne bir Müslüman var!" dedi. Rıza Tevfik, sükûnet tavsiye etti. İzmirli Hamdi Şevket Bey, buna karşı çıkarak "Memleket zaten yanmış, yanacaksa şanlı olarak yansın!" dedi. Harekete hazırlanılmasını önerdi. Muslihittin Adil, Dr. Akil Muhtar ve Yusuf Razi'nin konuşmalarından sonra bütün gençlik adına, milletin birliği için gerçek bir seferberlik ilan edilmesi, hudutta, düşman içeri girmişse orda savaşılması önerildi. Fen Fakültesi adına Gıyasettin "Asıl mücadele bundan sonra başlıyor" dedi. Tıp Fakültesi'nden Sırrı "Eğer hakkımızı teslim etmezlerse, buradan bağırıyorum ki, dünya barış yüzü görmeyecektir!" diye konuştu. Hukuk Fakültesi öğrenci temsilcisi "Bütün varlığımızla isyan ediyoruz! Gereken maddî ve manevî teşkilatı yaptık" dedi. Protesto metnini yazmak ve vermek üzere öğretmenlerle öğrencilerden bir kurul oluşturuldu. (**Vakit, Memleket, İstiklal, Sabah, İkdam:** 19; **İF:** 59)
2. İzmir'in işgaline karşı bütün yurtta mitingler ve protestolar devam ediyor. Erzurum'da yapılan mitingde Dursunzade Cevat, Ermeni istilası tehlikesine değinerek "Tek çare silahlanıp saldırgana karşı koymaktır. Bunun dışında kurtuluş yolu yoktur!" dedi. Wilson ve İtilaf Devletleri temsilcilerine, yapılan hatanın düzeltilmesini isteyen telgraflar çekildi. (**Bel. XXXIII:** 529; **AÖAS:** 9, tarihsiz) ★ Bursa, Tire, Havza ve İstanbul Amerikan Kız Koleji'nde yapılan mitinglerle işgal protesto edildi.Denizli eşrafı ve Mutasarrıfı, İtilaf Devletleri temsilcilerine çektikleri telde, İzmir'i terketmedikleri takdirde, Denizli halkının İzmir'i savunacağını bildirdiler. Şebinkarahisarlıların Padişah'a gönderdikleri telgrafta, yurdun işgaline karşı susanların ilerde lanetle anılacağı belirtildi. (**Sabah, İkdam, Vakit, Mem:** 19; **Alemdar:** 26; **Tansel** I: 245; **TİH** II/1: 64; **Adıvar:** 27) ★ Maçkalılar adına gönderilen telgrafta, genel galeyanın yatıştırılması için gerekli çalışmaların şiddetle beklendiği belirtildi. Zonguldak'tan, Mudanya'dan, Üsküdar ve Alaşehir kadınlarından gönderilen telgraflarla işgal lanetlendi. Bafralılar, İzmir'in kurtarılması için emre hazır olduklarını bildirdiler. Beyşehirliler, İçişleri Bakanlığı'na eli silah tutan bütün halk şehitlere katılmadıkça bir karış toprağı vermemeye yeminli olduklarını yazdılar. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Edremit Şubesi Başkanı ve kasabanın ileri gelenlerinden bazıları İçişleri Bakanlığı'na çektikleri telgrafta, Edremit işgal edilecekse , bunun Yunanlılarca yapılmasına engel olunmasını istediler. (**BTTD** 8: 7; 11: 17; 12: 16)
3. Senato olağanüstü bir toplantı yaptı. İzmir'in işgalini protesto eden bir muhtıra taslağı hazırladı. Muhtıra İtilaf Devletleri'ne verilecek. İstanbul Be-

1919 — MAYIS

lediye başkanı da, şehir halkı adına İtilaf Devletleri temsilcilerine verdiği yazıda, İzmir'in Türk olduğunu savundu (**Sabah, İkdam, İstiklal:** 20)

4. Hürriyet ve İtilaf, Sulh ve Selamet, Millî Ahrar, Türkiye Sosyalist, Osmanlı Demokrat partileriyle bazı dernekler ortak bir toplantı yaparak İzmir işgalini görüştüler. Hazırlanan ortak metin İtilaf temsilcilerine sunuldu. İşgal protesto edildi. Doğacak sonuçtan İtilaf Devletleri'nin sorumlu olduğu, Türk milletinin, birliğini ve haklarını koruyacağı belirtildi. (**Mem:** 19; **İstiklal:** 22)

5. Foça, Yunanlılar tarafından işgal edildi (**Misailidis:** 220. Krş. 23). ★ İngilizler Akşehir'i işgal ettiler. Akşehir daha sonra İtalyanlar tarafından işgal edilecek ve 13 Mart 1920'de boşaltılacaktır. (**Gnkur:** 46)

6. Tire Askerlik Şubesi başkanı ve Belediye başkanı, Aydın'daki 57. Tümen Komutanlığı'na, Tire'deki subay ve erlerin kasabadan uzaklaştırılması için halkın ısrar ettiğini yazdılar. Halk, bunların ihtilal yapacağından korkuyormuş... (**Şefik** I: 83) ★ Edremit kaymakamı, millî harekete önayak olan iki öğretmeni tutuklattı. (**G. Yetkin:** 36).

7. İzmir'in işgali günü gözaltına alınıp üç gündür bir Yunan gemisinde tutulan subay ve erler serbest bırakıldı. İzmir'de Türk yönetiminin yeniden kurulduğu ilan edilerek memurlar görev başına çağrıldı. 15 Mayıs günü İngiliz Elçiliği'ne sığınan Vali İzzet Bey, Yunanlılar tarafından dün makamına yeniden oturtulmuştu. (**İF** 11, 18; **Ahmet:** 15)

8. İşgal Kuvvetleri Kumandanı Albay Zafiriu, İzmir Rum halkına yayımladığı bildiride, Rumların Türklere karşı silâh kullandığı ve taşınabilir malların yağma edildiği yolunda her yandan bilgiler geldiğini belirterek bu çeşit olayların tekrarını kesinlikle yasakladığını bildirdi (**R. 2:** 10; **R. 3:** 10; **Umar:** 180). ★ Zafiriu, Yunan erlerinin İzmir'de dolaşmalarını yasakladı. (**Nider:** 13). ★ Zafiriu, Atina'ya ve Paris'te bulunan Venizelos'a çektiği telgrafta, bir çok köylünün isteği üzerine Aydın çizgisine kadar ilerlediğini, yarın da yeni yerler işgal edileceğini, bunun için birlikler yollandığını bildirdi (**Roda:** 18).

9. İzmir'de kurulan Yunan Divanıharbi, Yunan Konsolosluğu'nda çalışmalarına devam etti ve ilk hükümlerini verdi. Bir Türk'ün 90 lirasını zorla alan Evzon eri Dimitris ile işgal günü hırsızlık yapan bir yerli Rum ölüme, bir Türk'ü öldüren Evangelos 10 yıl hapse, hırsızlık suçundan Kiryaki ömür boyu hapse mahkûm edildi. Ölüme mahkûm edilenler yarın Kadifekale'de kurşuna dizilecekler. Mahkeme 15 Ağustos'a kadar çalışacak, 43 Yunan askeri veya yerli Rum, 13 Türk, 12 Ermeni, 1 Musevi hakkında cezalar verecektir. Askerî mahkeme işgal günü ve ertesi gün Yunanlıların ve yerli Rumların yaptığı katliâm ve yağma üzerine Venizelos'un emriyle 16 Mayıs'ta

1919 — MAYIS

kurulmuştu. (**Roda:** 35; **YOİ** I: 57; **Nider:** 9; **Misailidis:** 175; **KASÖT:** 51; **Umar:** 181)

10. Önceki gün İstanbul'dan Bandırma Vapuru ile yola çıkan Mustafa Kemal, Sinop'a geldi. Mutasarrıftan İzmir işgaliyle ilgili gelişmeleri, Hükümet'in istifasını öğrendi Samsun'a karadan yol olmadığı öğrenilince, gemi Samsun yönünde kıyıyı izleyerek harekete devam etti. (**Atay 2:** 125; **Uluğ:** 57; **Kuran:** 717) ★ Mustafa Kemal'e verilen talimat yazısı, Savaş Bakanlığı'na bildirildi (**HTVD** 1, ves. 8). ★ Mustafa Kemal'in görev bölgesinin genişletilmesi konusunda İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'in Savaş Bakanlığı'na yazısı: Müfettişlik hududu civarında bulunan Kayseri ve Maraş müstakil sancaklarına da bildirim yapılmasının gerekip gerekmeyeceğinin bildirilmesi, Cevap: 19. Bildirilmesi uygun olur. (**HTVD** 1, ves. 12; **Atatürk Ansiklopedisi** 6: 265)

11. Balıkesir Jandarma Alay kumandanı, Jandarma Genel Komutanlığı'na çektiği telde, İzmir'deki katliâm ve yağmayı haber verdi. Ayvalık'ta Rumların Hükümet'i işgale hazırlandıklarını, her yanda büyük bir heyecan ve galeyan olduğunu bildirdi (**İF:** 4). ★Ödemiş Jandarma Tabur Kumandanı Tahir Bey, Yunan ilerlemesi konusunda aldığı haberleri aktararak halkın kanının dökülmemesi için Hükümet'in tedbir almasını istedi (**İF:** 5). ★ Manisa Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı M.Fehmi, İzmir'in işgali üzerine, çevre köylerdeki Rumların çeteler kurarak Türklere saldırmaya, mallarına el koymaya başladıklarını bildirdi. "İzmir'in işgali haberi burada derhal müthiş bir galeyan ve sinirlilik uyandırmış, herkes pürtelaş, ne yapacağını şaşırmıştır." (**İF:** 5) ★ Manisa Mevki Kumandanı Ahmet Zeki, Savaş Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, 15 Mayıs'tan beri İzmir'deki 17. Kolordu ile bağlantı kuramadığı için mercisiz kaldığını bildirerek zayıf kuvvetlerle direnmenin mümkün olmadığını belirtti ve işgal durumunda ne yapması gerektiğini sordu (**R. 1:** 10; **Ahmet:** 24) ★ 14. Kolordu Komutanlığı, İzmir telgraf memurlarından Çolak Halil'le güç bela yapılan haberleşmede aldığı bilgileri İstanbul'a ulaştırdı. (**Hayat Tarih Mecmuası:** Ekim 1968)

12. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, İngiliz Askerî Haberalma Teşkilatı'ndan bir subaya: İzmir'in işgalinden, başta İngiltere sorumludur. Türklerin sabrı tükenirse her şeyi göze alıp genel bir ayaklanma çıkarabilirler, dedi. (**Akşin:** 379) ★ İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey, Vali İzzet, mülkî işlere bakmaya devam ettiğine göre, işgal yalnız askerî niteliktedir. İzmir'de bazı olaylar olduğu haberlerine önem verilmemesi fikrindeyim, dedi. Eğitim Bakanı Ali Kemal ise, İtilaf Devletleri'nin mahallî makamlarıyla ilişkilerimiz, bilhassa son günlerde pek samimi idi. Darbe pek anî oldu. İşgal, ateşkes şartlarının bir uygulama biçimidir. İşgalin sebebi, Avrupa'nın İzmir'de asayişsizlik olduğunu sanmasındandır, dedi. (**İstiklal, İleri:** 19; **Akşin:** 271; başka demeçleri: **Alemdar:** 18; **Sabah:** 21)

1919 — MAYIS

13. İzmir'in işgali, Hükümet'i bir parça yumuşattı. İçişleri Bakanlığı, ikinci bir emre kadar kimsenin tutuklanmamasını emretti. Tutuklamalar 24 Mayıs'ta yeniden başlayacaktır. (**Akşin:** 272)

14. İzmir olaylarını öğrenen İngiliz Dışişleri Bakan Vekili Curzon, kabinenin diğer bazı üyeleriyle birlikte alelacele Paris'e gitti. Yapılan toplantıda, Yunanlıların, savunamayacakları toprakları işgal etmemelerini istedi. (**Nicolson 2:** 106) ★ ABD yetkilileri, İstanbul'da bir Amerikan mandası kurulması yolunda henüz bir karara varamadıklarını belirttiler. ★ Amerika'nın İstanbul Yüksek Komiseri Ravndal, Washington'a gönderdiği telgrafta, Damat Ferit'in İngilizce, Ali Kemal'in Fransızcı, Savaş Bakanlığı'na getirilecek generalle bugün gösteri düzenleyeceklerini yazdığı öğrencilerin Amerikancı olduğunu bildirdi. Amerikan Kurulu'nun raporunda Yunan çapul ve yağması anlatıldı. (**Evans:** 178)

15. İtalyanlar, hazırladıkları bir muhtırada, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali karşısında hoşnutsuzluklarını belirttiler. Muhtırada "Yunanlıların karaya çıkması, İzmir'in geleceği hakkında önceden bir hüküm verilmesidir" dendi. Yüksek Konsey, İzmir'in Yunanlılarca işgal kararını İtalya'nın yokluğunda almış, Anadolu kıyılarında bazı yerleri işgal ederek az çok tatmin olmuş bulunan İtalya'nın Orlando başkanlığındaki Konferans temsilcileri, kararı 12 Mayıs'ta onaylamıştı. (**Jaeschke 1:** 33)

16 Genelkurmay Başkanlığı, Kolordu Komutanlığı'nın yurt dışındaki Ermenilerin hangi şartlarda dönüşüne izin verileceği yolundaki yazısını cevapladı. Savaş sırasında Rusya'ya kaçanların, suç işlemiş olup güvenliği bozma ihtimali olanlarla pasaport yasası gereği yurda girmeleri yasaklanmış olanlar dışında kalanların kabul edilmesinde zorunluluk bulunduğunu bildirdi. (**HTVD** 45, ves. 1050)

17. Padişah, öğüt kurulunun başında Antalya ve Konya'ya kadar giderek bugün İstanbul'a dönen Şehzade Abdürrahim Efendi ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası ileri gelenlerinden Sadık Bey'i kabul etti (**Jaeschke 1:** 18). ★ Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiserliği Baştercümanı Ryan'a giderek Padişah'la dünkü görüşmesini anlattı, desteklenceğine güvenmeden başa geçmenin yararsız olduğunu söyledi (**Akşin:** 299).

18. İzmir'in işgali konusunda Batı basınında bazı yorumlar: **The New York Times:** İzmir'in işgali, Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılması yolunda önemli bir adımdır (**Ulagay:** 47). **Le Populaire** (Fransız Sosyalist Partisi organı): Türklerin geleceğini, Yunanlılar, Amerikalılar, İngilizler, Fransızlar tayin edecek. "Milletlerin hakları" için girişilen savaş, işte böyle canice bir düzen getirmektedir. (**Akyüz:** 46) **L'Humanite** (Fransız Komünist Partisi organı): İzmir'in işgali halka karşı bir suçtur (**Jaeschke 1:** 34).

1919 — MAYIS

19. **Akşam**'da Necmettin Sadık: Devlet ve hükümet yardımı olmadan yaşamak zorunda kalabiliriz. Hayatî gücümüzü kendimiz kazanmalıyız. **İleri:** Damat Ferit'in ikinci sadareti (yarın). —Acıklı günlerde (M.R.). -İzmir'in işgali karşısında bütün Anadolu, bütün Türkler birleşti. En son dereceye kadar vatanı savunmaya karar verdi. Anadolu dilaverleri, son yenilginin doğurduğu zehaba rağmen halen zinde olan bütün kudret ve kuvvetini göstermekten kaçınmayacaktır. **İstiklal,** İzmir'in işgalini haber olarak ancak bugün duyurabiliyor. —Hükümet'in Yüksek Komiserlere notası. —Vilayetlerde gösteriler. —R.Ahmet: Kabine meselesi değil, hükümet meselesi. Bugün memleketi, bütün millî kuvvetlerin yardımına mazhar olabilecek bir merkez kabinesi kurtarabilir. **Vakit:** İzmir'de cereyan eden olaylar. —M.Asım: İzmir'in işgali. Gerek İstanbul, gerek taşra kamuoyunda yarattığı şiddetli heyecan. Padişah, Damat Ferit'i yeniden Başbakanlığa tayin ettiğine göre, onun siyasetini benimsiyor. İzmir'le en az ilişkisi olan Kastamonu taraflarından öyle telgraflar geliyor ki, bunların altında Ayşe, Fatma imzaları vardır. Bunlar da Anadolu'nun kahramanları sınıfına katılmaktadır. İzmir işgal edileli, hiç bir Türk'te rahat huzur kalmamıştır. İzmir'i birkaç yıl Anadolu'dan ayırmak, Anadolu'yu baştan başa mezaristan yapmağa yeter. **Memleket:** Amerikan Reisicumhuru Mister Wilson Cenaplarına açık mektup: Hâlâ eminiz ki, siz ve insanlığı kurtarmak için işbirliği yaptığınız büyük milletler, mağluba verilmiş bir sözden dönmeyi, tarihî haysiyetleriyle uzlaşır saymayacaklardır (İ. Hami). **İkdam:** Buhran. —Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın mühim toplantısı. —İllerde vatanseverce gösteriler (16 tarihli telgraflardan bir kısmı). **Sabah:** Görevimiz, vakar ve itidalimizi muhafaza etmek, Hükümet'e yardımcı olmaktır. **Zaman:** Bir millet meclisi tasarlanıyor (**Jaeschke 1:** 33). —Yeni hükümetimizin vazifesi. —Trabzon tehciri yargılaması. **Alemdar:** Genel yas! Bütün eğlence yerleri tatil edildi. -Anadolu baştanbaşa galeyandadır. Yapılan haksızlığın süratle tamir edileceğinden eminiz. —Yeni hükümetin, Hürriyet ve İtilaf ile Sulh ve Selamet tarafından kurulacağı söyleniyor.

19 — PAZARTESİ

1. Üç gün önce Bandırma Vapuru ile İstanbul'dan ayrılmış olan 9. Ordu Birlikleri Müfettişi Mustafa Kemal ve yanındakiler, sabah saat 07.00'de Samsun'a ulaştılar ve mülkî ve askerî ilerî gelenler tarafından karşılandılar. Mustafa Kemal, bir Rum otelinde karargâhını kurdu. Teftiş bölgesinde bulunan idareci ve komutanlardan, bölgelerindeki asayiş durumunu bir telgrafla sordu. Mustafa Kemal, Samsun'da 6 gün kalacak, 24 Mayıs günü Havza'ya gitmek üzere şehirden ayrılacaktır. (**HTVD** 4, ves. 62; **Söylev** I: 1; **Yak.Tar.** I: 356; **Şapolyo 1:** 209, 222; **Selek 2,** I: 89; **Uluğ:** 59; **Atatürk Ansiklopedisi** 6: 14; Tevetoğlu, **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar:** 14)
2. İngilizler, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişinden tedirgin olmaya başladılar. Karadeniz Orduları Başkumandanı Milne, Harbiye Nezareti'ne, "Mus-

1919 – MAYIS

tafa Kemal Kurulu'nun Samsun'a gönderilme sebebi nedir?" diye sordu. Bu yazıya 24 Mayıs'ta cevap verilerek "Ateşkes hükümlerini denetlemek üzere gönderildi" denecektir. İngilizler Mustafa Kemal'in geri çağrılmasını isteyecekler, Hükümet buna boyun eğecek fakat Mustafa Kemal İstanbul'a dönmeyecek, 8 Temmuz günü görevine son verilecektir. (**HTVD** 1, ves. 15; **BTTD** 2: 11; **Yak.Tar.** I: 353; **Jaeschke 2:** 269; **Atatürk Ansiklopedisi** 6: 271)

3. Bütün Türkler ve Türkiyeli Müslümanlar İzmir'in işgalini protesto etmeye devam ediyor. Bugün Fatih'te işgali kınayan ilk miting yapıldı. 70-80 bin kişinin katıldığı mitingde tekbirler getirildi. Halide Edip "Her gecenin sabahı vardır", Profesör Selahattin Bey "Milletler uyanıyor, devlet oluyorlar, hakkını isteyen bir millet ortadan kaldırılamaz!", Hüseyin Ragıp "Hiçbir milletin bize efendi olmasına tahammül edemeyiz" dediler. İstanbul'da dükkânlar, beş gün süre ile kepenklerini kapattılar. İngilizler, miting alanı üzerinden uçaklar uçurarak halkı korkutmak istediler. Üniversite ve Türkocağı'nda da gösteriler yapıldı. İngilizler, Başbakan Damat Ferit'ten mitinglere karşı tedbir almasını istediler. (**Alemdar, İstiklal, İkdam, Sabah, İleri, Vakit, Mem, Tas.Ef.** 20; **İF:** 70; **Arıburnu 1:** 13; **Meray:** 66; **Adıvar:** 29; **Akşin:** 202) ★ Niksar'da 10 bin kişi bir miting yaparak Wilson ilkelerinin uygulanmayışını protesto etti. Gece, Alaşehir'in Ulucami'sinde yapılan kalabalık bir toplantıda Kuvayı Milliye kurulması kararlaştırıldı. (**Bayar** 8: 2501) ★ Edirne'den çekilen telgrafta şöyle denildi: "İzmir'in işgali Edirne'de duyulunca, bütün memleket, yaslı bir ruh haleti içinde gece gündüz baştan başa titredi. Bugün yapılan halk toplantısında bu açık haksızlığın, büyük devletlerin kendi koydukları formüller içinde düzeltilmesini dileriz denildi." (**BTTD** 7: 23) ★ Babaeski'den çekilen telgrafta, 10 bin kişinin miting halinde bulunduğu belirtilerek "işgal operatif amaçla geçici ise, İtilaf Devletleri'nce yapılsın" denildi (**BTTD** 8: 7).

4. Damat Ferit Paşa'nın yeni bakanlar kurulu açıklandı. İlk hükümetini 4 Mart'ta kurmuş olan Damat Ferit, İzmir'in işgali üzerine güç durumda kalınca 16 Mayıs'ta istifa etmiş ve Padişah tarafından yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmişti. Kamuoyunu yatıştırmak için ünlü bazı devlet adamları da sandalyesiz bakan olarak Hükümet'e atanıyor. ★ Damat Ferit, İkinci hükümetini kurması vesilesiyle yayımladığı bildiride "Bu felaketli devrede Padişah'ın kalbi, milletin kalbi ile beraber çarpıyor. Ben tekrar sadrazam oldum, fakat icap ederse yarın vatanın bir eri olarak vazife ifasına hazırım..." dedi. Damat Ferit, bugünden itibaren Mustafa Kemal'in Samsun'a varmasıyla toparlanmaya başlayan Anadolu hareketi aleyhinde şiddetli bir tutum takınacak, üçüncü hükümetini 21 Temmuz'a kuracak, Sivas Kongresi Temsil Kurulu'nun emri ile Anadolu İstanbul'la bağlantısını kesince 30 Eylül'de istifa etmek zorunda kalacak, 5 Nisan 1920'de dördüncü defa başbakanlığa getirilecekse de bu görevi 16 Ekim 1920'ye kadar sürecektir.

1919 — MAYIS

(**Alemdar, İstiklal, Sabah, İkdam, Zaman, Vakit, İleri, Mem:** 20; **TV:** 3553; **Göztepe:** 151; **İnal:** 2041; **Türkgeldi 1:** 213).

5. İkinci Damat Ferit Paşa Hükümeti: **Başbakan:** Damat Ferit Paşa; **Şeyhülislam:** Mustafa Sabri Efendi (yeniden); **İçişleri:** Eğitim eski Bakanı Ali Kemal Bey; **Dışişleri:** Damat Ferit Paşa: **Harbiye:** Bayındırlık eski Bakanı Şevket Turgut Paşa (29 Haziran'da Harbiye eski Bakanı Ferit Paşa); **Maliye:** Tevfik Bey (yeniden); **Adliye:** Evkaf eski Bakanı Vasfi Efendi: **Bahriye** Avni Paşa (yeniden); **Evkaf:** Dar-ül Hikmet-ül İslamiye eski Başkanı Hamdi Efendi; **Eğitim:** Eğitim eski Bakanı Sait Bey; **Bayındırlık:** (vekâleten) Şevket Turgut Paşa (21 Mayıs'ta Ahmet Ferit Bey);**Ticaret ve Tarım:** Ethem Bey (yeniden); **Danıştay:** (vekâleten) Ethem Bey (24 Mayıs'ta Rıza Tevfik Bey); **Sandalyesiz Bakanlar:** Şakir Paşa, Reşit Akif Paşa, Ali Rıza Paşa (20 Mayıs), Tevfik Paşa, İzzet Paşa, Abdurrahman Şeref Efendi (22 Mayıs), Haydarizade İbrahim Efendi, Ahmet Abuk Paşa, Çürüksulu Mahmut Paşa, İsmail Hakkı Paşa (24 Mayıs), Rıza Paşa (25 Mayıs), Sadık Bey (14-20 Haziran) (**Alemdar, İstiklal, Vakit, İleri, Zaman, Sabah, Mem, İkdam:** 20; **Akşin:** 300; **Göztepe:** 149; **İnal:** 2041)
6. İtalyanlar, Burdur'u (krş. 28 Haziran) ve Bucak'ı işgal ettiler. İtalyan kuvvetleri buralardan 6 Mayıs 1920'de çekileceklerdir. İtalyanlar Antalya'yı da 28 Mart'ta işgal etmişlerdi. (**Gnkur:** 18) ★ Yunanlılar Torbalı'yı işgal ettiler (**Misailidis:** 180; **Hrisohoos:** 3 "18 Mayıs").
7. Aydın-Denizli bölgesinde, İzmir'in işgali üzerine yapılan moral kırıcı propaganda, askerlerde panik yaratıyor. Kaçışlara engel olmak için 57. Tümen komutanı vur emri çıkardı. (**Şefik** I: 85; **TİH** II/1: 78)
8. İzmir Jandarma Kumandanı Süreyya Bey, Jandarma Genel Komutanlığı'na gönderdiği raporda, İzmir'in işgali günü nasıl gözaltına alındıklarını ve uğradıkları hakaretleri anlattı.Dün harabe haline gelmiş daireye göreve döndüklerini, fakat kendisinin artık burada görev yapamayacağını bildirdi; başka bir yerde görevlendirilmesini istedi. İşgalciler, 15 Mayıs'ta askerî daireleri basarak bazı subayları öldürmüşler, yaralamışlar, subay, er ve sivillerden toplam 3.000 kadarını "Zito Venizelos!" diye bağırtarak Patris gemisi ambarlarına tıkmışlardı. (**İF:** 11) ★ Urla'daki Türk subay ve er aileleri bir Yunan muhribiyle İzmir'e sevkedildi (HTD'nde **İstiklal 234**'te kayıtlı broşür, s. 30).
9. İngilizler İzmit'i işgal ettiler. İzmit, 17 Haziran 1920'de geri alınacak, aynı yılın 12 Temmuz'unda İngiliz ve Yunanlılarca yeniden işgal edilecek, 25 Eylül'de ikinci defa kurtarılacak, İngilizler tarafından 9 Nisan 1921'de üçüncü defa işgale uğrayacak, 28 Haziran 1921'de kesin olarak kurtarılacaktır. (**Gnkur:** 45)
10. Hindistan Müslümanları ileri gelenlerinin önceki gün Paris Barış Konferansı'nda Türkiye lehine yaptıkları uyarı üzerine Dört Büyükler, Türkiye ve

1919 — MAYIS

Padişah'ın geleceğini yeniden tartıştılar. İngiliz Başbakanı, yeni bir manda planı sundu. İtalyan temsilcisi, bütün Anadolu'nun İtalyan mandasına verilmesini önerdi. Yunanistan'ın işgal edeceği bölge İzmir ve Ayvalık'ta sınırlandı. Dört Büyükler ayrıca, Macaristan'daki proletarya diktatörlüğünü nasıl yıkacaklarını tartıştılar.(**Evans:** 164; **Erol:** 13; **Bıyıklıoğlu:** 8; **Jaeschke 2:** 85) ★ ABD, İngiltere ve Fransa, konferansın yeni İtalyan delegesi Sannino'dan, Anadolu kıyılarına yaptıkları çıkarma konusunda bilgi istediler. Sannino, Londra ve St.Jean anlaşmalarındaki İtalyan haklarının gözetilmediği ve sözü edilen yerlerde karışıklık olduğu için çıkarma yaptıklarını söyledi. Wilson, Lloyd George ve Clemenceau İtalya'nın böyle bir hakkı olmadığını söylediler. (**Evans:** 166; **YOİ** I: 66; **Nicolson 1:** 343)

11. Venizelos, İzmir'i işgal eden kuvvetlerin komutanı Zafiriu'ya düzenin sağlanması ve göçmenlerin dönüp yerleşebilmesi için memleket içine girilmesini emretti (**Jaeschke 1:** 34; krş. 20 Mayıs). ★ Yunanistan'ın İzmir'e siyasî temsilci olarak atadığı Steryadis, Yanya'dan Atina'ya geldi. Bakanlar Kurulu toplantısına katıldı, İzmir'e gitmek üzere Pire'ye hareket etti. (**Roda:** 42).

12. Millî Kongre, Başkan Wilson'a bir muhtıra gönderdi. Ona, adil bir barış için koyduğu ilkeleri ve sözlerini hatırlattı. İzmir işgalinin bu ilkelere aykırı olduğunu bildirdi. 1500 yıllık varlığı olan Türk milletinin imha siyasetine boyun eğmeyeceğini belirtti. Muhtırada "Silahlarımızı, prensiplerinizin doğruluğuna güvenerek terk ettik (!). Sesimiz galiplerin süngüleri altında boğuldu. Ümitlerimiz boşa çıktı. Son karar bizimdir ve o karar, şeref ve namus ile ölmektir!" denildi. (**İF:** 17)

13. İttihatçıların yargılanmasına bir süre için ara verildi. İttihat ve Terakki Fırkası bakanları ve genel merkezi yöneticilerinin Divanıharp'te sorguları yapılıyordu. (**Akşin:** 272)

14. Ateşkes Karma Komisyonu Başkanı Galip Kemali (Söylemezoğlu), İzmir'in işgali olayı üzerine "İtilaf Devletleri'nin aleti olamam" diyerek istifa etti. Karma Komisyon, Türkiye'de Mondros Ateşkes Anlaşması'nın uygulanmasını denetlemek ve çıkacak pürüzleri gidermek amacıyla Türk ve İtilaf Devletleri memurlarından 13 Kasım'da kurulmuştu. (**Alemdar, İleri, İstiklal:** 20)

15. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: "İzmir'in işgali bütün ülkede fırtına kopardı. Sükûnetle yapılan gösterilere izin veriliyor." Başka bir raporu: "Damat Ferit divanıharp yargılamalarından memnun değil, tutukluların Malta'ya götürülmelerini tavsiye ediyor!" Damat Ferit böylece, hem tutukluların serbest bırakılması için girişimde bulunma ihtimallerini önlemek, hem de sorumluluktan kurtulmak istiyor. (**Jaeschke 1:** 34; **Akşin:** 202) ★ Webb'in Milne'e mektubu: "Tutuklular, Türk Hükümeti'nin rızası olmaksızın Malta'ya götürülebilir.Adlarının listesi eklidir." (28 Mayıs'ta götürüle-

1919 — MAYIS

cekler). (**Jaeschke 1:** 34; **2:** 179; **Şimşir 2:** 98, 112) ★ Yüksek Komiser Calthorpe'un İzmir'den raporu: "İzmir tahkimatı Yunanlılara teslim olundu. 21 Mayıs'ta İstanbul'a döneceğim." (**Jaeschke 1:** 34)

16. Kuzey Irak-Süleymaniye'de Kürt aşiret başkanlarından Şeyh Mahmut, İngilizlere isyan etti. Kürtlerin istiklalini isteyen Şeyh Mahmut, İngilizler tarafından sürgüne gönderilecek, Türk ordusunun Büyük Taarruz'da kazandığı başarılar üzerine İngilizler tarafından serbest bırakılarak Süleymaniye'ye geri getirilecek, Revandiz Birliği Komutanı Özdemir Bey aracılığı ile Türkiye'den yardım isteyecektir. (**Kutay:** 10674 "20 Mayıs"; **Véou:** 69 "Mahmut İngiliz Subaylarını yakalamış, 21-26 Mayıs arasında bunları Halebja'dan çıkarmıştı. İngiliz subayları buradan zorlukla kaçtılar.")

17. Fransız Hükümeti'nin yarı resmî organı **Le Temps**'ın yazısı: İngiltere Ortadoğu'da Fransız etki alanını daraltıyor. İmparatorluğun parçalanması, Fransız çıkarlarına uymaz. **Marsilya** gazetesi: Madem ki Türkiye parçalanıyor, ziyafete geç kalanlarından olmayalım (**Akyüz:** 45).

18. **Hadisat:** Ahalimizin millî dayanışması. —Zafiriu'nun bildirisi. —S.Nazif: İnsaf ve basiret. —İşgal hakkında tafsilat.**Memleket:** İstanbul dün matem içindeydi. Bütün mektepler, müesseseler, ticarethaneler, mağazalar, dükkânlar kapalı, bütün yüzler hüznün ve kasvetin bir timsali idi. Bütün gözler ağlıyor, fakat yaşlarını kalplerine gömüyorlardı. —Darulfünun'un azmi. **İkdam:** Heyecan ve buhran devam ediyor. —İzmir olayının İstanbul ve illerdeki tesirleri. **Zaman:** Dünkü matem münasebetiyle. —İzmir'in işgali ve milletin üzüntüleri, Anadolu'nun gözyaşları. **Sabah:** Dünkü millî matem. Taşradaki gösteriler. **İstiklal**'de İzmir işgali konusunda halkın tepkisiyle ilgili haberler. —R. Ahmet, hükümetin kurulmasındaki gecikmeyi eleştiriyor: Tehlikeli tereddütler... Yegâne selamet çaresi, Hilafet makamının, Osmanlı tahtının etrafında yekvücut olarak hükümetimize yardım etmek, dünya medeniyetine karşı millî varlığımızı sükûn ve azimle göstermektir. **İleri:** Hükümet buhranı. —Dün bütün Anadolu'da olduğu gibi, şehrimizde de İzmir işgalinin doğurduğu üzüntüyle birçok millî gösteri olmuştur. Türkler İzmir'i unutamaz. —Türk milleti zindedir (M.R.). **Vakit:** Milletin matemi (M.Asım). —Darulfünun'da heyecanlı bir toplantı. İzmir beşiğimiz, yatağımız ve mezarımızdır. **Tasviri Efkâr**'da Velid Ebüzziya: Bütün bu gösteriler, memleketin gerçek evlatlarının vatanının devam ve varlığına ait meselelerde nasıl sağlam ve azimli olduğunu göstermektedir. Millî kitlenin gösterdiği birlik öyle bir kuvvettir ki, o kuvvet her halde ve her zaman tesir ve hükmünü icra edebilir. (**Ilgar:** 85; **Atatürk Andiklopedisi** 6: 259) **Alemdar**'da, Hürriyet ve İtilaf'ın, İzmir'in işgali üzerine tepkisini dile getiren millete teşekkürü. *İzmir'de Yunanlılar basına sansür koydu.

20 — SALI

1. Üsküdar-Doğancılar'da 30 bin kişinin katıldığı bir miting yapılarak İzmir'in işgali protesto edildi. Halkı mitinge bir bildiriyle Üniversite gençleri çağırdı.

1919 – MAYIS

Şair Talat Bey, Ferruh Niyazi Bey, Sabahat Hanım, Muzaffer Bey, Necdet Hamdi Bey, Naciye ve Zeliha Hanımlar birer konuşma yaptılar. "Yaşamak için ölmeye yemin ettik, yalnız İstanbul değil, köylüler de ayakta. Köylüler çarıklarını ıslatıyor, kepekli undan yol hazırlığı yapıyor" denildi. İki gündür Bursa'da yapılan mitinglerle de işgal protesto ediliyor. İstanbul'da ilk miting dün Fatih'te yapılmıştı. 22 Mayıs'ta Kadıköy'de, 23 Mayıs'ta Sultanahmet'te de birer miting yapılacak, 25 Mayıs'ta Beşiktaş ve Beyazıt'ta yapılacak mitinglere Hükümet'çe izin verilmeyecektir. (**Vakit, Mem, İleri, İkdam, Zaman:** 21; **İF:** 82; **Arıburnu 1:** 23)

2. Mustafa Kemal, dün geldiği Samsun'dan İstanbul'a ilk raporlarını göndermeye başladı: 1) Başbakanlığa telgrafı: İzmir'in işgali, yakından temasta bulunduğum milleti ve orduyu, tasavvur ve tasvir edilemeyecek derecede üzmüştür. Ne millet, ne de ordu, varlığına karşı yapılan bu haksız saldırıyı hazm ve kabul etmeyecektir. 2) Başbakanlık ve Savaş Bakanlığı'na telgrafında İngilizlerin Samsun'a asker çıkarmalarının (9 Mart ve 17 Mayıs) görevini güçleştirdiğini bildirdi, bunlara engel olunmasını ve siyasî durumdan gerektikçe kendisinin haberdar edilmesini istedi. (**HTVD** 4, ves. 68; **BTTD** 5: 9; 7: 23; **ATTB:** 23)

3. Venizelos, Paris'ten, İzmir'deki 1. Yunan Tümeni Komutanı Zafiriu'ya emretti: Asayişin sağlanması için Aydın, Manisa ve Ayvalık sancaklarının işgal edilmeleri gerekir. Aydın'ın işgal etmeyi gerekli görüyorsanız, ediniz. Yerli Rumları silahlandırınız. (**Nider:** 18; **Misailidis:** 188; **TYF** I: 132; **TİH** II/1: 80, 83. krş. **Jaeschke 1:** 34)

4. İzmir'de Köylü gazetesine hücum eden Yunanlıların üzerine bir bomba atıldıysa da patlamadı. Gazetenin başyazarı Rafet, süngülenerek yaralandı. Rafet daha sonra Yunanlılara hizmet edecek, bu sebeple 150'likler listesine alınacaktır. (**Ahmet:** 19; **Şapolyo 2:** 53, 72) ★ İşgal günü yapılan katliâmın Avrupa'da yaptığı olumsuz etki üzerine, bu konudaki şikâyetleri incelemek üzere Yunan Başbakan Yardımcısı Repulis İzmir'e geldi. Repulis, kanlı olaylardan Mavrudis ve Efzon Alayı Komutanı Stavrianopulos'u sorumlu tutuyor. Avrupalı temsilcilere ise Yunanlıların olayların sorumluluğunu kabul etmediğini söyledi. Türk gazetelerine iki milletin dostluğundan sözetti. (**YOİ** I: 66; **Nider:** 17; **Misailidis:** 177; **TİH** II/1: 82) ★ İzmir'de normal ticarî hayat başladı, postanede telgraflar kabul edilmeye başlandı. Yurdun diğer yerlerindeki akraba ve tanıdıklara, sağ olduklarını bildirmek isteyenler postaneye 15.000 kadar telgraf verdiler. Denizden cesetler çıkarılmaya devam ediliyor. (**R. 3:** 12)

5. Yunan kuvvetleri Torbalı (Krş. 19), Turgutlu (krş. 29 Mayıs), Karaburun, Seferihisar (krş. 16 Mayıs) ve Çeşmeyi (Krş. 17 Mayıs, 2 Haziran) işgal etti (**YOİ** I: 64; **Şefik** I: 87; **Ahmet:** 60, 92; **Gnkur:** 37, 38; **Danişmend:** 459; **Şapolyo 2:** 53, 72; **Tansel** I: 204). ★ Zafiriu Menemen'in işgalini emretti

1919 — MAYIS

(**Nider:** 15). ★ Söke'ye gelen bir İtalyan generali, Yunanlılar tarafından işgalini önlemek gerekçesiyle Söke, Kuşadası ve Selçuk'a İtalyan bayraklarının çekilmesini önerdi. Kaymakam durumu alay komutanına, o da Aydın'daki 57. Tümen'e bildirdi. İtalyanların önerisi reddedildi. (**Şefik** I: 92)

6. İstanbul'da bulunan İzmir ve Aydınlılardan 300 kişi, Sirkeci'deki Ali Efendi Tiyatrosu'nda toplanarak Aydın Vilayeti Muavenet-i Hayriye Cemiyeti'ni kurdular. 1 Aralık'ta İzmir'de, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti kurulmuş ve İzmir'in işgal tehlikesine karşı 17 Mart'ta bir kongre toplanmıştı. (**Çarıklı:** 14, **Goloğlu 2:** 35)

7. 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporda, İzmir'in işgali günü meydana gelen olayları, kendisinin ve emrindeki subayların gözaltına alınırken gördükleri hakareti ve çektikleri eziyetleri, Yunanlıların kışlada yaptıkları yağmayı anlattı (**İF:** 12; **R. 1:** 10; **Karacabe:** 82). ★ Ali Nadir Paşa, diğer şifreli raporlarında tutuklu subayların, yapılan girişimler sonucu serbest bırakıldığını bildirdi. Yunanlıların, Kolordu'nun İzmir'i terketmesini istediğini haber verdi ve ne yapması gerektiğini sordu. Ali Nadir Paşa ve Kolordu İzmir'i terkedecektir. (**R. 1:** 16)

8. Damat Ferit Paşa, İngiliz Yüksek Komiserliği yetkililerine İzmir'de Yunan İşgalinin önceden tahmin edilemediğini, bu işgalin kötü bir düşünceye dönüşebileceğini söyledi. Kutsal yerler üzerinde Padişah haklarının saklı kalmasını istedi. Ermenilere Doğu'da özerklik verilebileceğini ekledi. "Devletin akibetini bir an önce bildiriniz" dedi. Damat Ferit, benzer düşüncelerini, verdiği bir demeçte de tekrarladı. (**Akşin:** 300, 304; **İstiklal:** 21) ★ İçişleri Bakanı Ali Kemal, Fransız Yüksek Komiserliği'ne giderek, Fransızlar kabul ederse, Hükümet'in Fransız mandasını kabule hazır olduğunu bildirdi (**Akşin:** 363; **Jaeschke 1:** 35). ★ Ali Kemal, verdiği demeçte, "miting kararları Hükümet programına uygun, mitingler halkın, hakkını sonuna kadar savunmaya azimli olduğunu gösteriyor" dedi. İzmir'in yalnız Yunanlılarca değil, karma İtilaf kuvvetleriyle işgal edildiğini söyledi. (**İstiklal:** 21).

9. Sait Molla'nın öncülük ettiği İngiliz Muhipler Cemiyeti, kuruluş bildirisini İçişleri Bakanlığı'na verdi. 22'de programını ilan edecek olan dernek, İstanbul'dan birçok üye yazacak, İngiliz himayesinin kabulü için geniş bir imza kampanyası yürütülecektir. (**Himmetoğlu** II: 53; **Alemdar:** 21 "cidden şayan-ı şükran bir hareket"; **Akşin:** 314; **Tunaya** II: 472)

10. Senato üyeleri Reşit Akif ve Ali Rıza Paşalar, sandalyesiz bakan olarak Hükümet üyeliğine atandılar. İlerki günlerde, başka devlet adamları da Hükümet'e atanacaklar. (**TV:** 3554; **İleri, İstiklal:** 22)

11. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, İzmir'de yerine getirdiği görevle ilgili raporunu gönderdi. ★ Yardımcısı Webb'in raporları: 1) Damat Ferit, VI. Mehmet için endişeli. 2) İzmir'de yerli Hıristiyan tüccarlar, Yunan idaresini

1919 — MAYIS

reddediyor. 3) Ayvalık'ta panik var. ★ İngiliz Başbakanı Lloyd George, İzmir'den gelen, Yunan zulümleri hakkındaki raporu bildiriyor. (**Jaeschke 1:** 35)

12. 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey, geçici olarak 17. Kolordu Komutanlığı'na atandı. Kolordu merkezi, İzmir'den Bursa'ya alındı. (**TV:** 3555) ★ Savaş Bakanı Şevket Turgut Paşa, yarın yola çıkacak olan Bekir Sami Bey'e ülkenin çıkarları neyi emrediyorsa onu yapmasını, Hükümet'in belki onu koruyamayacağını, çok kötü durumlara düşerse üzülmemesini söyledi (**Selçuk:** 51).

13. Hükümet, Yüksek Komiserlere verdiği bir notayla, yurt içine girecek bütün yolcuların pasaport sahibi olmalarını istedi. Hükümet, Türkiye'ye Rum göçünü önlemek için 1 Haziran'da da bazı tedbirler alacaktır. (**Akşin:** 310)

14. İzmir gazetelerinde Zafiriu'nun emri: Bildiri yayımlamak yasak! (**Umar:** 180). **Vakit:** İşgal mi, yardım mı? (M.Asım). —Yeni Kabine. —Millî Ahrar Fırkası. —Fatih'te 50 bin kadın ve erkeğin katıldığı dünkü miting. **İkdam:** Sevgili İzmir için İstanbul Müslümanlarının dünkü gösterisi. **Zaman:** İzmir'in işgali münasebetiyle bütün memleket dilhun. **Sabah:** (Yeni hükümet hakkında): Bu zamanda bu kadar büyük mesuliyet kabul etmek her yiğidin harcı değildir. Ferit Paşa ve arkadaşları, vatanı tehlikede gördüklerinden büyük bir azim gösterdiler. **Türkçe İstanbul'**da Sait Molla: Memleketimizin hal ve istikbalini kurtaracak yegâne çare İngiliz himayesidir. Millet zaman geçirmeden Hükümet'ten bu himayeyi istemelidir. **Hadisat:** İstanbul dün İzmir için çırpındı (Fatih mitingi). —Bugün hayatımızın en kara bir gününü yaşıyoruz. Sabahı olmayan sonsuz bir karanlık içinde yaşıyoruz. Fakat bu kadar karanlıktan sonra inşallah... —El ele vermek zamanı geçiyor bile. —Anadolu'nun tuğyanı artarak devam ediyor. **Alemda'**da R.Cevat: Hindistan'da bir âdet varmış. Haksızlığa uğrayan bir Hintli, sokağa çıkıp "hak isterim" diye bağırdı mı rastladığı İngiliz şikâyetini halletmek zorundaymış. Bütün dünya, İngiliz adaletine hayrandır. Karşımızda böyle bir yardımcı kuvvet olsun ki, bütün kuvvetimizle "hak isteriz!" diye bağırabilelim. —Partisinde (Hürriyet ve İtilaf) çalışmak için Bursa Valiliği'nden istifa eden Gümülcineli İsmail Bey... **İstiklal'**de Rauf Ahmet: Çok geçmemiş ise: Barışın millet adına, milletin yardımıyla, rızasıyla yapılması gerektiğini görmezlikten gelmeyelim. —Millî Ahrar Fırkası kuruldu. —Galip Kemali Bey'in Ateşkes Komisyonu'ndan istifası. **Tasviri Efkâr:** Büyük olaylar arefesinde. —Dünkü etkili gösteriler, millî heyecan. Millî Kongre'nin Wilson'a gönderdiği telgraf sureti. Çeşitli parti ve dernekler tarafından ortak muhtıra.

21 — ÇARŞAMBA

1. İstanbul'da görevli 3.000 kadar bay ve bayan öğretmen, Üniversite'de toplanarak İzmir'in işgalini şiddetle protesto etti. Emin Ali Bey, Halide Edip,

1919 — MAYIS

Nakiye Hanım, İhsan Bey konuştu: Biz öğretmenler, bu davada haklı olduğumuzu ispat edinceye kadar çarpışacağız. Şanlı bir şekilde ölmeye hazırız! denildi. Muallimler Cemiyeti Başkanı Hüseyin Ragıp Bey: Muallim ordusu, yetiştirdiğimiz neslin başına geçerek vatanını göğsü ile savunacaktır! dedi. İstanbul Lisesi öğretmeni Besim Bey heyecandan konuşamadı. Alınan karar Padişah'a bildirildi: Hayatımızı fedaya hazırız. Terbiyesiyle görevli olduğumuz Türk çocuklarını, ebedî bir istiklal aşkı ve haksızlıklar karşısında en derin isyan hisleriyle donatıp silahlandırmaya and içtik! ★ Üniversite ve yüksek okullar kapatıldı. (**Vakit, İkdam, Tas.Ef, İstiklal:** 22; **İF:** 94)

2. Bursa ve Konya'da işgali protesto eden mitingler yapıldı. (**İleri, İkdam, İstiklal:** 23). ★ Berlin'de Türkiye lehinde gösteri yapıldı (**Jaeschke** 1: 35). Selânik'ten verilen bir habere göre, İzmir'in "kurtarılması" şerefine, şehirde bir miting yapıldı. İyonya'nın kurtarılması istendi. Şehir, İtilaf Devletleri ve Yunan bayraklarıyla donatıldı. Kiliseler sürekli çan çalıyor. (**İstiklal:** 22).

3. Mustafa Kemal, Samsun'dan, Başbakanlığa, Genelkurmay Başkanlığı'na ve Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporda, ateşkesten sonra bölgedeki Rumların şımardığını, 40 kadar Rum çetesinin Pantos devleti kurmak için düzenli bir program altında toplandığını bildirdi. Mustafa Kemal'in verdiği bilgiye göre 13 Türk çetesi de bunlara karşı çalışıyor. (**HTVD** 4, ves. 64; **BTTD** 14: 5)

4. Mustafa Kemal, Erzurum'da bulunan 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'e gönderdiği şifreli telgrafta: Durumdan çok üzüntülüyüm. Millet ve memlekete borçlu olduğumuz son vicdanî görevi yakından işbirliği ile yerine getirmek mümkün olacağı kanaatiyle bu son görevi kabul ettim. Bir an evvel zatıâlinizle buluşmak istiyorum, dedi. (**Nutuk,** ves. 10; **Karabekir 1:** 32; **2:** 50)

5. Başbakan Damat Ferit, Mustafa Kemal'in dünkü telgrafına verdiği cevapta, İngilizlerin Samsun'a asker çıkarmalarının Ateşkes Anlaşması'nın yedinci maddesine dayanıyorsa da gereken girişimlerin yapılacağını, rızası alındığında Hamit Bey'in (Mutasarrıf olarak) hemen gönderileceğini bildirdi. Mustafa Kemal Paşa'ya işlerinde başarılar diledi. (**Karabekir 1:** Belgeler) ★ Harbiye Bakanı Şakir Paşa, İçişleri Bakanlığı'na, Kayseri ve Maraş Mutasarrıflıklarının da 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği çevresinde bulunduğunu bildirerek, buralara da gereken bildirimin yapılmasını istedi (**HTVD** 1, ves. 13).

6. Yunanlılar, yerli Rumların hayatlarının tehlikede olduğunu ileri sürerek Menemen'i işgal ettiler. Yerli Rumlar, istilacıları Yunan bayraklarıyla karşıladı. Menemen'de bir silah deposu ve askerî kuvvet olarak da yalnızca bir askerlik şubesi vardı. Bir Yunan ajanı olan Misailidis, Menemen kaymakamı ile işgale karşı konulmaması konusunda anlaşmıştı. (**Misailidis:** 198, 206; **Nider:** 17; **Hrisohos:** 3; **Ahmet:** 23; **Gökbel:** 189; krş. 22 Mayıs) ★ Yunanlılar Selçuk istasyonunu işgal ettiler (**R. 1:** 20). ★ 252 er ve 2 subay-

1919 — MAYIS

dan kurulu bir İtalyan birliği Afyon'a geldi. ★ Korkuteli'ne varan İtalyan subaylar, "Demiryolu yapacağız. Yolun geçeceği yeri tespit ediyoruz" dediler. (**HTVD** 39, ves. 933, 934). ★ Söke'deki İtalyan komutanı, Yunan işgalinin genişlemesi halinde karşı koyacaklarını söyleyerek Türk askerlerinin de kendilerine katılmasını önerdi. 57. Tümen Komutanı "Herhalde katılırız" cevabını verdi... (**Şefik** I: 92)

7. Venizelos, Paris'ten İzmir'deki Yunan Olağanüstü Komiserine çektiği telde, Ayvalık'a sonradan gelmiş Türklere karşı yerli Rumların ayaklanmalarını hoş karşılamadığını belirterek Türkleri Rum ayaklanmasına karşı korumak için(!) Ayvalık'a kuvvet gönderilmesini istedi (**Ahmet:** 27; **Karacebe:** 100) ★ Venizelos, Lloyd George'un sekreteri Kerr'le akşam yemeğinde. (**Nicolson 1:** 345 "İzmir'deki Yunan disiplinsizliği kendisini çok üzmüştü, süngüsü düşmüştü. İstifa etmek istemişti.")

8. İzmir İşgal Kuvvetleri Komutanı Zafiriu, Türk subaylarının aileleriyle birlikte İzmir'i terketmelerini yeniden istedi. Ali Nadir Paşa, ne yapmaları gerektiğini Savaş Bakanlığı'ndan sordu. Bakan Şevket Tugut Paşa, mecbur kalırlarsa, Manisa-Turgutlu yönüne çekilmeleri karşılığını verdi. İzmir'deki Türk subaylarının ilk kafilesi 24 Mayıs'ta bir Yunan vapuruyla İzmir'den uzaklaştırılacak, ikinci grup da da bir hafta sonra Mudanya'ya gönderilecektir. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, dün bu görevinden alınarak yerine vekâleten Albay Bekir Sami Bey atanmış ve Kolordu karargâhı Bursa'ya alınmıştı. (**R. 1:** 16, 18; **Ahmet:** 21)
9. Dün 17. Kolordu Komutanlığı'na vekâleten atanan ve İstanbul'dan ayrılan Bekir Sami Bey, Yunan işgalini bekleyen Rumların bayraklarla donattıkları, zafer takları yaptıkları Bandırma'ya çıktı. Yunan bayraklarını toplattı. Bekir Sami Bey, Çerkes Reşit'le görüşerek kardeşleriyle birlikte (Tevfik, Ethem) direnmeye katılmalarını istedi. Reşit'ten bu konuda söz aldı. (**Apak:** 21; **Selçuk: 54**).

10. Yunan Olağanüstü Siyasî Temsilcisi Steryadis İzmir'e geldi. Venizelos'un yakın arkadaşlarından olan Steryadis, bu göreve Epir Valiliği'nden getirildi. Aristidis Steryadis'in yardımcısı Drama Müslüman Mutasarrıfı Naipzade... (**Stratigu** I: 47; **Nider:** 18; **Büjak:** 181; **Misailidis:** 184; **İstiklal:** 29; **Hrisohoos:** 3; **KASÖT:** 55; **YOİ** I: 60 "Naipzade 18 Mayıs'ta geldi": **Roda:** 86 "İzmir'de kurduğu idare, Türk idaresinden ağırdı")

11. Aydın'da 57. Tüman Komutanı Albay Şefik Bey, çevre illere gönderdiği genelgede, bazı "alçak"ların telkini sonucu, birliklerde erlerin çoğunun kaçtığını bildirdi. Bunlara ana, baba ve köylüler tarafından etkili öğütlerde bulunulmasını, kaçanların köylere kabul edilmeyerek Aydın'a gönderilmelerini istedi. Albay Şefik önceki gün, kaçaklar için vur emri çıkarmıştı. (**Şefik I:** 85)

1919 – MAYIS

12. İtalyanların giriştikleri işgallerin endişe yaratması üzerine Paris'te Dört Büyükler, Türkiye'yi nasıl paylaşacaklarını bir kere daha görüştüler. Lloyd George, İstanbul, Ermenistan ve Kilikya için Amerikan mandası ve kontrol altında bir Anadolu Türkiyesi önerdi. Böyle bir riske yanaşmak istemeyen Wilson, "Anadolu için imkânsız, Ermenistan için güçtür. İstanbul'un Anadolu'dan ayrılması kötüdür" dedi. Fransızlar ise, Anadolu'dan kendilerine çok az pay ayrıldığını söyleyerek İngiliz planına itiraz ettiler. (**Evans:** 165; **Kitsikis:** 34; **BTTD** 35: 40; **Erol:** 14, 18, **Bayur:** 36)

13. İngiliz Yüksek Komiserliği'nin raporu: "Önderlere yüz vermezsek her yerde olay çıkarabilirler, ya da Türk İmparatorluğu'nu kurtarma savaşına katılabilirler. ★ Samsun'da İngiliz yüzbaşısı Hurst'un Yüksek Komiserliğe raporu: Laz çeteleri dağıtılmadıkça, eşkiyalık sorunu çözümlenemez. İzmir'in işgali üzerine dün bir gösteri yapıldı. Durum sakin. Kâmil (!) Paşa 19 Mayıs'ta buraya geldi. Asayişi sağlamak için memleket içine girecek. (**Şimşir** I: 4; **Sonyel:** 29).★ Allenby, raporunda, Ali İhsan Paşa hakkında suç isnadı olmadığını bildirdi (**Jaeschke 1:** 35)

14. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, İzmir'den ayrıldı. Calthorpe, İzmir'in işgali olayını idare etmek için 12 Mayıs'ta İzmir'e gelmişti. (**Jaeschke 1:** 35)

15. İzmir'in işgali, Hükümet'i bazı tavizlere zorluyor. Polis Müdürü, İçişleri Bakanı ve İstanbul Muhafızı'nı ziyaret etti. Yenigün Başyazarı Yunus Nadi, Köprülüzade Fuat ve 21 tutuklu Bekirağa Bölüğü'nden serbest bırakıldı. Hükümet, Kütahya'da sürgünde bulunan Vakit Başyazarı Ahmet Emin'in (Yalman) İstanbul'a dönmesine izin verdi (krş. 10 Temmuz). Ahmet Emin Bey, 15 Nisan'da Kütahya'ya gönderilmişti. Yunus Nadi, Hükümet'in çok kısa süren yumuşama devresinden sonra 24 Mayıs'ta yeniden tutuklanacak. (**İleri, İstiklal, Alemdar:** 22; **Akşin:** 303)

16. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, önceki gün açıklanan İkinci Damat Ferit Hükümeti'nin parti hükümeti olmadığını, ancak parti programına uygun çalışırsa dışardan destekleyeceğini açıkladı. 25 Haziran'da parti, Hükümet'le hiç bir ilişiğinin kalmadığını ilan edecektir. (**Alemdar:** 23)

17. **İstiklal**'de R. Ahmet: Ortaçağda uygulanan, her bir uzvu bir katırın kuyruğuna bağlanarak insan parçalatmak cezası, Yirminci Asır'da Osmanlı Saltanatı'na, Türk milletine mi tatbik edilmek isteniyor? Beraber yaşamak veya ölmekten başka yol olmadığını kesin, fakat metin bir tavırla cihana anlatmalıyız. –Mustafa Kemal Paşa, göreve başladığını ilgili makama bildirmiştir. **İleri:** Huzur-u Hümayun'da millet ve Hükümet mümessillerinin iştirakiyle fevkalade bir meclis toplanacaktır. (26'da, Saltanat Şûrası). - Türklerin geleceğinden eminiz (M.R.). **Vakit:** Millî İman. –Üsküdar'da ikinci büyük miting. –Mazlum Türk'ün vicdanî sayhaları günlerden beri İstanbul ufuklarını çınlatmaya devam ediyor. İllerde galeyan devam ediyor. **Memleket**'te İ.Hami: İtilaf Devletleri'nin İstanbul mümessillerine açık mektup: Sizleri

1919 — MAYIS

yalnız birer misafir gibi değil, Garb'ın adalet müjdecileri gibi karşıladık. Bu kanaatimizi koruyoruz ve koruyacağız. Altı-yedi aydır adaleti bekliyorduk. İzmir'den mahrum edilmemiz, havsalamızın alamayacağı bir haksızlıktır. Silahını teslim etmiş bir millete taarruz edilmez. Biz Mondros Mütarekesi'ni Yunanlılarla yapmış değildik. Bu emrivakinin düzeltilmesine aracılık etmenizi bekliyoruz... **İkdam:** Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği müzakere ediliyor. —İzmir olayı milletin kalbine kök saldı. **Zaman:** Rumluğun hamisi Osmanlı Saltanatı idi. —İzmir felaketi karşısında millî matem devam ediyor. **Sabah:** Bir ümit ışığı: Dörtler Meclisi'nde İngilizler hakkımızı savunuyorlarmış...Türkiye'nin küçültülmesine karşı imişler. İngilizler zayıf ve bahtsız milletlerin koruyucusu, İslam âleminin büyük bir savunucusudur. İngiltere'nin lütuf ve yardımlarını gören Türkler, vatanın geçirdiği bu müthiş dakikalarda yine İngiltere'nin yardımlarını diliyorlardı. Olaylar, bu ümit ve bekleyişte haklı olduğumuzu gösterdi. **Alemdar**'da Refi Cevat: İngilizleri istiyoruz. Türkler kendi güçleri ile adam olamaz. İngilizler elimizden tutarak bizi kurtaracak. —İngiliz mandası için 24 saat içinde İstanbul'da 40 bin imza toplandı. İngiliz Muhipler Cemiyeti kuruldu. (**Akşin:** 314) **Hadisat**'ta Süleyman Nazif, Ateşkes Karma Komisyonu Başkanı Galip Kemal Bey'in ve Ercüment Ekrem'in istifalarını alkışlıyor: Hasta Adam ölmedi ve ölmeyecek. Hasta Adam bugün buhranların en büyüğünü geçiriyor. Daha zinde ve kuvvetli surette uyanmak için ihtimal ki bir müddet uyuyacak... **Tasviri Efkâr:** Gösterilerin birbirini kovalamasına kalben ne kadar memnun olduğumuzu tarif edemeyiz. Millet, büyüğü küçüğü, kadını erkeği ile durmaksızın, hislerini, değişmez azmini açıklamakta devam etmelidir. (**Ilgar:** 87; **Atatürk Ansiklopedisi** V: 261) **Karagöz**'ün kapak karikatürü sansür. —Osmanlı İzmir'i yaşayacak.

22 — PERŞEMBE

1. İstanbul'da üçüncü miting... Tıbbiye öğrencilerinin çağrısına uyan 20.000 kişi sürekli yağan yağmur altında Kadıköy'de toplandı. Münevver Saime, Halide Edip, Hayriye Melek Hanımlarla Fahrettin Hayri Bey konuştu. Vatan şiirleri okundu. Türklerin 350 milyon Müslüman kardeşi olduğu, bu kudretin yenilemeyeceği söylendi. "Ölmeyi bilmeyen yaşamaz, millet sağanaklar altında toplanıyor ve inliyor. Bu mateme âlem şehit olsun" dendi. İzmit'te de bir miting yapıldı. Sansürün kaldırılması istendi. Yarın da Sultanahmet Alanı'nda büyük bir miting yapılacak. (**İleri, Sabah, İkdam, Vakit, İstiklal:** 23; **Mem:** 23, 25; **İF:** 103; **Arıburnu 1:** 34; **Adıvar:** 31)
2. Yunanlılar, İtalyanların boşalttığı Selçuk'u işgal ettiler. Bir Yunan piyade taburu Menemen'e olaysız girdi. Böylece Manisa ve Turgutlu'nun işgalleri güvence altına alındı. (**Şefik** I: 99; II: 1; **Tütenk:** 10; **TİH** II/1: 107; **Stratigu** I: 47; **YOİ:** I: 65).
3. İzmir'in işgaliyle ortaya çıkan olağanüstü durumu görüşmek üzere, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti, İkinci Trabzon Kongresi'ni topladı.

1919 — MAYIS

Kışkırtılmış azınlıkların hareketlerine ve muhtemel bir işgale silahla karşı konulması, bütün Doğu Anadolu'yu temsil edecek bir kongre toplanması kararlaştırıldı. 12 Şubat'ta kurulan dernek, ilk kongresini 23 Şubat'ta yapmıştı. (**Tunaya:** 507; **Tansel** I: 144) ★ Erzurum M.H.C, Albayrak gazetesi Müdürü, Belediye Başkanı ve diğer 2 imza ile İstanbul'da İngiliz siyasî temsilcisine gönderilen telgrafta, İzmir'de Yunanlıların yaptıkları zulümlere engel olunması istendi. Yazının bir örneği ABD, Fransa, İtalya siyasî temsilcileri ile basın derneklerine de gönderildi. (**AÖAS:** 1)

4. Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği raporda: İngilizler, Hükümet'in varlığına aldırmaksızın yurdun içlerine giriyorlar. Yurdumuzu açık bir sahra gibi görüyorlar, dedi. Başka bir raporunda: Samsun'daki İngiliz temsilcileriyle temas ettim. Türklerin yabancı boyunduruğuna tahammülü olmadığını, ancak İngilizler gibi medenî milletlerden uzman kişileri danışman olarak iyi karşılayacağını anlattım, diye yazdı. Başbakanlığa raporunda da, millet birleşerek egemenlik ilkesini seçmiştir, dedi. (**HTVD** 4, ves. 69; **ATTB:** 245; **BTTD** 14: 8; **Bıyıklıoğlu:** 51; **Bayar** 8: 2579) ★ Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın "vaziyet-i umumiye" hakkında genelgesi. Dokuzuncu Kolordu Kıtaatı Müfettişliği kurulduğu, Müfettiş Mustafa Kemal'in Samsun'a ulaştığı vb. konular hakkında. (**ATBD** 79, bel. 1730)

5. Alaşehir ileri gelenlerinden Mustafa adında bir genç, Kaymakam Bezmi Nusret Bey'e başvurarak gönüllülerden bir müfreze kuracağını bildirdi. Kaymakam, jandarma deposundaki silahlardan istediği kadarını vereceğini söyledi. Belediye başkanı da kaymakamdan, Alaşehir'de bağımsız bir hükümet kurulmasını istedi. Kaymakam, zaten bağımsız olduklarını, istedikleri emirlere uyup istemediklerine uymayacaklarını söyleyerek, Mustafa Bey'in girişimini desteklemelerini istedi. Alaşehir Kuvayı Milliyesi, 30 Mayıs'ta kurulacaktır. (**Kaygusuz:** 169)

6. Albay Bekir Sami Bey Bandırma'da "dipçik tüfek ve tokatla" Yunan bayraklarını indirtti. Bir camide halka seslendi: "Haydi silah başına! Bugün ne bir hükümet ne de bir devlet kalmıştır! Devlet de, hükümet de sizsiniz!" dedi. 17. Kolordu Komutanlığı'na vekâleten atanan Bekir Sami Bey, Bandırma'ya dün gelmişti. (**Selçuk:** 56; **Cebesoy 1:** 125; **Apak:** 21) ★ Aydın'da 57. Tümen Komutanı Şefik Bey, Yunan işgalinin yaklaşması üzerine, halk tarafından yağma edilmesini sağlamak amacıyla silah deposunun kapısını kırdırarak nöbetçisiz bırakmaya başladı. Dağ köylerinden gelen halk, geceleri silahları alıp götürecek. (**Şefik** II: 5) ★ Ramazanpaşa Camii'nde yapılan toplantıların sonuncusunda varlıklıların propagandası sonucu, Yunan kuvvetlerine karşı direnmeme kararı alındı. Mücadeleye taraftar olanlar, teklifllerini kabul ettiremediler. Zenginlerin bir kısmı, kasabadan "savuşmaya" başladı. (**Gökbel:** 120)

1919 – MAYIS

7. Başbakan Damat Ferit, konferansa katılabilmek için Clemenceau'ya başvurdu ve Müttefiklere bir nota verdi: Yunan askerleri İzmir'den geri çekilsin. Yerine gelecek büyük devletlerin kuvvetlerini hoşnutlukla kabul etmeye hazırız. (**Akşin:** 365) ★ İçişleri Bakanı Ali Kemal'in demeci: İzmir'de sükûnet var. İşgal geçicidir... (**Mem, İkdam:** 23)

8. Bayındırlık Bakanlığı'na Kütahya eski Mebusu Ahmet Ferit Bey atandı. 19 Mayıs'ta kurulan İkinci Damat Ferit Paşa Kabinesi'nde bu görevi 3 gündür Şevket Turgut Paşa vekâleten yürütüyordu. (**TV:** 3555). ★ Eski Başbakan Tevfik ve İzzet Paşalar ile Senato üyesi tarihçi Abdürrahman Şeref Bey, sandalyesiz bakan olarak hükümet üyeliğine atandılar. (**TV:** 3556). ★ İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Hamit Bey, Başbakanlığa çağrılarak, kendisine Samsun Mutasarrıflığı'na atandığı bildirildi. Hamit Bey'e, Mustafa Kemal'in Samsun'dan gönderdiği asayişle ilgili bir telgraf da okundu. (**Meşhur Valiler:** 428)

9. Divanıharp, Trabzon eski Valisi Azmi Bey'i, Ermenileri göçettirme ve kırma suçundan, yokluğunda ölüme mahkûm etti. Mahkeme, kararı açıklamayı erteledi. Bazı tutuklular serbest bırakıldı. Hükümet birkaç günden beri İttihatçı avını durdurmuş bulunuyor. Azmi Bey, 16 Nisan 1922'de Berlin'de Bahaaddin Şakir'le birlikte Ermeni intikamcıları tarafından öldürülecektir. (**TV:** 3616; **İstiklal:** 25)

10. İzmir'de Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Zafiriu, hükümetine, Nif (Kemalpaşa) (Krş. 24, 28) ve Menemen'i olaysız zapdettiklerini, Manisa ve Aydın'ı işgale hazırlandıklarını bildirdi Manisa 25, Aydın 27 Mayıs'ta işgal edilecek. (**Roda:** 48)

11. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, gönderdiği raporda "Yarın büyük bir gösteri yapılacağından, asayişsizlikten korkulur" dedi. Karadeniz Orduları Başkumandanı Milne, kaçmaları önlemek için hapishanelerin gözetilmesi emrini verdi. Yarınki miting sırasında halkın hücum edip tutukluları kaçırmaması için Bekirağa Bölüğü'ne İngiliz ve Fransız muhafızlar yerleştirildi. Tutuklular 28 Mayıs'ta Malta'ya götürülecek. (**Jaeschke 1:** 36)

12. Kuruluş bildirisini önceki gün Hükümet'e veren İngiliz Muhipler Zemiyeti, bir bildiri yayımladı ve programını ilan etti. Dernek, İstanbul içinde 20'den çok şube açacaktır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası içindeki bölünme derneğe de yansıyacak, Sait Molla'nın yönetiminden memnun olmayan Miralay Sadık-Gümülcineli İsmail Grubu 9 Eylül'de, Mustafa Sabri-Sait Molla Grubu da 6 Ekim 1921'de yeni bir yönetim kurulu seçecektir.(**Tİ:** 24; **Gökman:** 136, krş. 28 Mayıs; dernek hakkında geniş bilgi: **Tunaya:** 434)

13. Avam Kamarası'nda Herbert, Yunanlıların İzmir'e çıkarılmasını eleştirdi (**Sonyel:** 54)

1919 — MAYIS

14. İstanbul Müslüman Amele Cemiyeti(?), İtilaf Devletleri temsilcilerine sert bir muhtıra vererek, İzmir'in işgalini İtilaf Devletleri'nin adaletiyle bağdaştıramadığını, İzmir'in işgaliyle Türkiye'nin coğrafi birliğinin parçalandığını, "amele ve avam sınıfının refah ve saadete mazhar olduğu bir devrede" Yunan emperyalizmini doğuracak ve yeni bir militarist cereyan açacak işgalin Türkiye'nin idamı demek olduğunu bildirdi. "Beşeriyetin en mağdur sınıfı olan amelelerin" bu haksızlığa dayanamayarak kanlarının son damlasına kadar mücadele edeceklerini ihtar etti. (**İF**: 49)
15. Balıkesir'de **Doğrusöz** gazetesinin ilk sayısı: Gazetemizin başlıca muhatabı köylülerdir. Onun için Doğrusöz, köylü ruhunu, köylü seviyesini, köylülerin sosyal durumunu herşeyden önce dikkate almaya mecburdur. (Coşar, **MMB**: 14) **Hadisat:** Damat Ferit'in demeci: "Paris'te, Yunan askeri İzmir'i terketmeli, diyeceğim" ★ Millî matem karşısında muallim ve muallimelerimiz. Darülfünun'da heyecanlı saatler. —Anadolu ne diyor? Telgraf tufanı karşısındayız. —Saltanat Şûrası. —Fatih toplantısı tertip heyetinin muhtırası. Protestolar. **Sabah:** Hükümetin devletlere müracaatı. **Zaman:** Haksızlığa karşı. —Sevgili İzmir'imizin işgali faciası etrafında. **İkdam:** İstanbul'da gösteriler. —Bolşevizmin iflası. **Memleket:** Millî galeyan her taraftan artıyor. **Vakit**'te M.Asım: Söz milletindir. —Muallimler toplantısında vatan meselesi. Muallimler padişahımızdan Türkiye'yi bölen herhangi bir anlaşmanın imza edilmemesini istirham ediyorlar. —İdareten tutuklu olanlar tahliye edildi: Hasan Rıza, Yunus Nadi... —Yunanlıların işgal esnasında yaptıkları. —İşgal genişliyor. **İleri:** Sevgili İzmir'imiz hakkında sadre şifa verecek bir haber yoktur. Payitahtımızda ve taşrada, İzmir'in işgalinden doğan teessür ve galeyan şiddetle devam etmiştir. —Bugün metanet günüdür (M.R.) —Millî Ahrar Fırkası. **İstiklal**'de R.Ahmet: Ne istediğimizi bilelim. **Alemdar**'da Refi Cevat: Biraz nur, biraz hayat: Elde kuvvet olmadıktan sonra "son neferimize kadar feda-yı hayat ederiz" demek faydasızdır. Şimdiye kadar çok öldük. Artık ölmeyeceğiz. Acele yardıma ihtiyacımız var. İngiltere, uzatacağımız dost elini tutacaktır. Son kozumuzu ortaya fırlatıyoruz. Bizi takviye etmesini istediğimiz İngiltere'nin Şark ile, bilhassa memleketimizle büyük bir alakası vardır. **Sebilürreşat:** Millet birleşiyor da aydınlar neden birlik olamıyor?-İzmir'in işgali ve İslam âlemi. —Millî galeyan. **Le Temps**'da, Türkiye'nin paylaşılmasını öngören 9/16 Mayıs 1916 tarihli Sykes-Picot anlaşması (**Jaeschke 1**: 36). **Tasviri Efkâr:** İngiliz dostluğu meselesi. (Gazetenin birçok yeri sansürlü).

23 — CUMA

1. İstanbul'da dördüncü ve en kalabalık miting... 50'den fazla parti ve derneğin temsil edildiği Sultanahmet mitingine kadınlı-erkekli 200.000 kişi katıldı. Şair Mehmet Emin, Halide Edip, Süleyman Sırrı, Dr.Sabit Fahrettin Hayri, heyecanlı konuşmalar yaptılar. İzmir'in işgali şiddetle protesto edildi. "Yaşa-

1919 — MAYIS

sın İslâm milleti! Bayrağımıza, dedelerimizin namusuna ihanet etmeyeceğiz!" dendi. "İzmir Türk kalacak" yazılı rozetler dağıtıldı. Mitingi görmeye gelen Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa'yı Padişah sanan kalabalık "Padişahım çok yaşa!" diyerek tempo tuttu. Beyazıt'ta bulunan Harbiye Bakanlığı önüne kadar Şevket Turgut Paşa'nın ardından aktı. Şevket Turgut Paşa, miting temsilcilerinden bir grubu alarak Padişah'a götürdü. Padişah: "Bağıralım, fakat elimizi kaldırmayalım" dedi. İşgal Sivas'ta yapılan bir mitingle de protesto edildi. İstanbul'da ilk miting 19 Mayıs'ta Fatih'te, ikincisi 20 Mayıs'ta Üsküdar'da, üçüncüsü dün Kadıköy'de yapılmıştı.Hükümet mitingleri yasaklayınca 25 Mayıs'ta Beşiktaş ve Beyazıt'ta yapılması kararlaştırılan mitingler yapılamayacak, halk 30 Mayıs'ta Sultanahmet'te dua etmek perdesi altında toplanarak gösteriler yapacaktır. (**Zaman, İleri:** 23, 24; **Alemdar, Sabah, Vakit, Mem, İstiklal:** 24; **İkdam:** 24, 25; **İF:** 113; **Adıvar:** 31; **Göztepe:** 160; **Nur:** 505; **Arıburnu 1:** 39)

2. Yunanlılar Foça'yı işgal ettiler (**Krş.** 18). ★ Yunanlıların 2 taburluk 8. Girit Alayı İzmir'e çıktı. (**YOİ I:** 67, "Ardından 500 kişilik bir jandarma taburu çıktı.")
3. Samsun'da bulunan Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya bir tel çekerek Samsun'a gelişini haber verdi, kendisiyle daha sıkı temasta bulunmak istediğini bildirdi (**Söylev I:** 13; **Cebesoy 1:** 65). ★ Mustafa Kemal, Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya çektiği telgrafta da mitingler yapılarak İzmir işgalinin protesto edilmesini istedi (**Karabekir 1:** 33).
4. Aydın'da 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey (Aker), askerlerine Çine'ye çekilme emri verdi. Kötü propagandanın askerlerden yüzde 95'inin kaçmasına sebep olması üzerine, Savaş Bakanlığı'na bir rapor sundu. Fedakârlık yapacak pek az kişi olduğunu, yılgınlık ve korkunun hakim bulunduğunu bildirdi: Durumun düzeltilmesi için bir an önce Kuvayi Milliye teşkilatı kurulması en iyi yoldur, dedi. Aydın'da, Yunan zulmünden kurtulmak için Yunan askerlerinin karşılanması eğiliminin açık bir durum aldığını, İtalyan işgalinin istendiğini belirtti. (**TİH II/1:** 79; **BTTD** 12: 10; **Şefik II:** 4)
5. İngiliz Muhipler Cemiyeti Başkanı Sait Molla, belediye başkanlarına çektiği telde, derneğin kurulduğunu bildirdi. Telgrafta "İngiliz mandası istediğinizi bütün İtilaf temsilcilerine, hükümete ve gazetelere bildirin!" dedi. Derneğin Edirne'de şubesi açıldı. (**Akşin:** 315; **Karabekir 1:** 33; **Alemdar:** 25 "Şubenin açılmasını bütün halk sevinçle karşıladı.")
6. Millî Kongre, 35 dernek ve partinin katılmasıyla olağanüstü bir toplantı yaparak, gerektiğinde bir millî şûra kurulmasını oybirliği ile kararlaştırdı. Bunu gerçekleştirmek için bir komisyon seçildi. Millî Kongre 19 Mayıs'ta Wilson'a bir muhtıra göndermişti. (**BTTD** 21: 8; **Gökman:** 136 "22 Mayıs, toplanması ve kararlarını Dahiliye Nazırı Ali Kemal'e bildirmesi.")

1919 — MAYIS

7. Venizelos, izmir'deki İşgal Tümeni Komutanı Zafiriu'ya, Aydın'ın İtalyanlardan önce her ne pahasına olursa olsun işgal edilmesi emrini verdi. Zafiriu, yarın harekete geçeceği,Turgutlu ve Manisa'nın, ardından Saruhanlı'nın işgal edileceği cevabını verdi. Manisa ve Kasaba'nın işgal emrini birliklerine ulaştırdı. Disiplinsizliklerin cezalandırılacağını ihtar etti. Venizelos, yarın da "Sükûneti geri getirmek için" Ayvalık'a bir jandarma müfrezesi nakledilmesini emredecektir. Manisa, yarından sonra işgal edilecektir. (**Nider:** 19; **Misailidis:** 220, 237; **TYF** I: 133; **TİH** II/1: 83, 84)

8. 20 Mayıs'ta 17. Kolordu Kumandanlığı'na vekâleten atanan Albay Bekir Sami Bey, yanında Vasıf (Çınar), Albay Kâzım (Özalp) ve Hamit Şevket (İnce) olduğu halde Bandırma'dan Yunan bayraklarıyla donatılmış olan Balıkesir'e geldi. Akhisar'a gitmek üzere yola devam etti. (**Selçuk:** 59; **Apak:** 22; **Cebesoy 1:** 125; **Kaygusuz:** 171) ★ Bitlis Valisi Mazhar Müfit'e görevinden azledildiği (3 Mayıs'ta), yerine Niğde eski Mutasarrıfı Ziya Paşa'nın atandığı bildirilerek halefi gelinceye kadar göreve vekâleten devam etmesi istendi. (**Kansu** I: 14)

9. **İkdam:** Millî galeyan. —İzmir işgalinin milletin kalbinde açtığı yara. **Sabah:** Hayat hakkımız. **Alemdar:** İzmir hadisesi üzerine millî galeyan hergün artıyor. —Bugünkü mitinge çağrı: Allah bizimledir. —İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin Genel Merkezi'nde üyelerin toplanması çağrısı. Bütün üyelerin toplanması "izdiham" yaratacağından, toplantıya gelmesi istenen üyelerin adları. Bayan üyeler için ayrı bir toplantı çağrısı. **İstiklal:** Millî galeyan gittikçe artıyor. —Neologos gazetesinden alınan bir habere göre, Batı Trakya'da Venizelos'un partisine mensup bazı Türk mebuslarla muteber şahsiyetler, Türklerle Rumların arasındaki münasebetleri takviye için İzmir'e gönderiliyor. Ronesans gazetesinden alınan habere göre de Atina'daki İtilaf Devletleri elçileri, Dışişleri Bakanı Diyomidis'i, İzmir'in işgalinden dolayı kutladılar. **İleri:** Kalplerimizin matemi devam ediyor. Zavallı İzmir'imiz. Üzüntümüzü yatıştıracak bir haber yok. **Vakit:** Millî kabineye doğru. —Kadıköylülerin muazzam mitingi. —M.Asım: Acaba Avrupa'nın ve Amerika'nın hak ve adalet için harp eden devletleri, Türk'ün mukaddes ve millî heyecanlarla çarpan kalbini süngülerle delmeğe razı olacaklar mı? **Zaman:** Uyuşturucu söylentiler. —Sultanahmet'te bugün muazzam miting var. **Hadisat:** Dünkü Kadıköy toplantısı. Yağmur altında 15.000 kişi. Anadolunun tuğyanı. Ardı alınmayan telgraflar. **Yeni Gazete:** İzmir hadisesi etrafında (tamamen sansür) —Millete güven verme meselesi (Saltanat Şûrası). **The New York Times:** Amerikalı barış delegeleri, Türkiye'de bir Amerikan mandasının kurulmasını kuvvetle arzu ediyorlar. ABD bu fırsattan yararlanarak geri kalmış ülke insanlarının kendi çıkarlarına uygun bir biçimde nasıl yönetilebileceğini Avrupa ve Asya'ya göstermiş olacaktır. **Figaro**'da Piyer Loti'nin Halifelik konusundaki makalesi.

1919 — MAYIS

24 — CUMARTESİ

1. Bahriye eski Bakanı Rauf Bey (Orbay), İstanbul'dan ayrıldı. Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalayan Türkiye delegelerine de başkanlık yapmış olan Rauf Bey, 27 Şubat'ta emekliliğini istemiş, bu isteği 8 Mayıs'ta Padişah'ın onayından geçerek gerçekleşmişti. Rauf Bey, Ege Bölgesi'ni dolaşarak 19 Haziran'da Amasya'da Mustafa Kemal'le buluşacak, Sivas ve Erzurum Kongrelerinde Temsil Kurulu'na seçilecek, bir ara Kurtuluş Savaşı kadrolarının Mustafa Kemal'den sonra iki numaralı adamı olacaktır. (**Yak.Tar.** III: 17; **Cebesoy 1**: 67; **Akşin:** 298)
2. Akdeniz vapuru 1318 kişiyi Almanya'dan İstanbul'a getirdi. Almanya'da Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'ni kuran Şefik Hüsnü ve arkadaşları da aynı gemiyle gelenler arasında. (**Vakit, Zaman, İleri, İstiklal, Sabah:** 25; **Tunçay:** 298)
3. Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafları: 1) Harbiye Bakanlığı'na: Bazı şikâyetleri yerinde incelemek ve tedbir almak üzere karargâhımı geçici olarak yarın Havza'ya nakledeceğim. 2) Genelkurmay Başkanlığı'na: Orduda jandarma kuvvetinin takviyesi için İtilaf temsilcileri nezdinde teşebbüste bulunulması... 3) Genelkurmay Başkanlığı'na: Ermeni saldırılarına karşı 15. Kolordu mevcudunun gerekirse artırılması. (**HTVD** 4, ves. 64, 71, 72, 77) ★ Mustafa Kemal, "kaplıcalarda tedavi görmek için" Havza'ya geleceğini Kaymakam Fahri Bey'e bildirdi (**Uluğ:** 61).
4. Harbiye Bakanlığı, İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı Milne'in 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği'nin niçin kurulduğunu soran 19 tarihli yazısına cevap verdi. Mustafa Kemal'in atanma sebeplerini bildirdi: Emirlerin uygulanıp uygulanmadığını denetlemek, silahların toplanması ve asayişsizliğin önlenmesi... (**HTVD** 1, ves. 16; **Yak.Tar.** I: 353) ★ Harbiye Bakanlığı, İngilizlerin şikâyetlerini önlemek amacıyla, yurdu 3 ordu müfettişliğine ayıran, müfettişlerin denetleyecekleri birlikleri, yetki ve sorumluluklarını gösteren bir talimat tasarısı hazırladı; bunu acele kaydıyla Bakanlar Kurulu'na sundu. Bakanlar Kurulu'nda kabul edilen talimat, 29 Mayıs'ta Harbiye Bakanlığı'na iade edilecektir. (**HTVD** 4, ves. 74)
5. Hükümet, İzmir'in işgaliyle kısa bir süre ara verdiği tutuklamalara yeniden başladı. Daha önce tutuklanıp serbest bırakılanlardan Yunus Nadi, Sinop eski Mebusu İsmail Hakkı, Tokat eski Mebusu Tahsin ve Kâzım Beyler yeniden tutuklandı. (**Alemdar:** 26)
6. Senato üyesi Rıza Tevfik, Danıştay Başkanlığı'na getirildi. Eski Şeyhülislam Haydarizade İbrahim Efendi, Harbiye eski Bakanı Ahmet Abuk Paşa, Senato üyesi Mahmut Paşa, Amasya eski Mebusu İsmail Hakkı Paşa, sandalyesiz bakan olarak Hükümet üyeliğine atandılar. Diyarbakır göçettirme suçlarını yargılayacak divanıharbe atamalar yapıldı. (**TV:** 3557, 3558)

1919 – MAYIS

7. Harbiye Bakanlığı adına Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, Aydın'da 57. Tümen Komutanlığı'na gönderdiği yazıda: Yunanlıların iyi kabul görmesi, Aydın İli'nin geleceği için giderilemeyecek zararlar doğurur. Bunu halka anlatınız. Bizim, Yunan ordusunu istemediğimiz anlaşılmalıdır. Askerin dağılması, pek büyük kötü sonuçlara yol açar, dedi. (**Külçe:** 111) ★ Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, 17. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami Bey'e, "Devletin Yunanlılara kaptıracak fazla ne bir silahı, ne de tek bir fişeği ve askeri vardır, silah ve cephaneyi emin yerlere naklettiriniz" emrini verdi (**HTVD** 37, ves. 899).
8. 17. Kolordu Komutan Vekilliği görevine başlamak üzere yoluna devam eden Albay Bekir Sami, Yüzbaşı Selahattin'le birlikte, Yunan zulümlerinden korunmak için eşrafın Yunan bayrakları astığı Akhisar'a vardı. Ayvalık'taki 172. Alay Komutanlığı'na, silahların ve birliklerin korunması emrini verdi. Bekir Sami Bey, kasaba eşrafını otelde toplayarak Yunan işgaline karşı savunmaya geçmelerini istedi. Eşraf buna yanaşmayınca Bekir Sami Bey, onları aşağıladı ve kovdu. Gece yarısında ise Saruhanoğullarından Halit Paşa ile görüştü. Onun sağlayacağı kuvvetlerle Belen Köyü'nde bir üs kurulması kararlaştırıldı. (**Selçuk:** 62; **Apak:** 22; **Cebesoy 1:** 129)
9. Ödemiş Askerlik Şubesi Başkanı, 57. Tümen Komutanı'ndan, işgal olursa depodaki silahları ne yapması gerektiğini sordu. Cevap: Köylülere dağıtın, bu olmazsa gizlice gömün. (**Selek 2,** I: 122; **Selçuk:** 63)
10. Aydın'da millî bir direniş merkezi kurulamıyor. Sık sık yapılan toplantıların sonuncusu bu gece oldu. Direniş için zenginlerin para vermesi ileri sürülünce, Rumlarla birlikte bazı Türkler de İngiliz subayına gittiler. "Asayişin sağlanması için" milis kuracaklarını söyleyerek depodan kendilerine silah verilmesini istediler. İngiliz komutan bu isteği 57. Tümen Komutanı Şefik Bey'e anlattı. İstek geri çevrildi. Direniş için yapılan toplantıların bundan böyle gizli yapılması kararlaştırıldı. (**Şefik I:** 111; **Apak:** 68)
11. Kâzım Karabekir'in Mustafa Kemal'e verdiği cevaba göre, hiç bir yerde şûra şubesi yok! Asker de toplanmıyor. Mustafa Kemal, Samsun'a çıktığı gün teftiş bölgesindeki mülkî ve askerî yöneticilerden bölgelerindeki asayiş durumuyla ilgili rapor istemişti. Hükümet'in Mustafa Kemal'e verdiği görevlerden biri de Doğu Anadolu'da varlığı ileri sürülen şûraları dağıtmak ve asker alınmasına engel olmaktı. (**HTVD** 4, ves. 67)
12. Paris'te Dört Büyükler, Türkiye'nin mirasına konma görüşmelerine devam ediyorlar. Bugünkü tartışmalar sonucunda, Yunanistan'a ve Ermenilere verilecek topraklar dışında Anadolu'nun bölünmeyerek ya bağımsız olması ya da Amerika'nın mandasına bırakılması kararlaştırıldı. (**Nicolson 1:** 347, Wilson'dan Venizelos'a gönderilen mektup).
13. Venizelos, Paris Barış Konferansı Başkanı Clemenceau'ya hitaben yazdığı mektupta, İzmir olaylarının abartıldığını, çıkarma yapıldığı gün Türkler ta-

1919 — MAYIS

rafından birkaç yerden açılan ateşe karşılık verildiğini, 223 kişinin yaralandığını bildirdi. Mektupta verilen bilgilere göre olaylarda 63 kişi öldü. Yaralananlardan 78'i Türk, 62'si Rum, 1'i Musevi, 22'si de çeşitli milletlere mensup. Venizelos, Yunan askerî idaresinin sükûneti sağladığını ve 2 kişiyi idama mahkûm ettiğini de bildirdi. (**İstiklal:** 13 Haziran; krş. 29 Mayıs)

14. Londra'da Essex Hall'de Hint Müslümanlarının yaptığı bir mitingde, Türkiye'nin parçalanmasına razı olunamayacağı kararı alındı. Karar Barış Konferansı'na da bildirildi. (**Kitsikis:** 237; **Tunaya** II: 33)

15. Zafiriu, Atina'ya ve Paris'te bulunan Venizelos'a, yarın Manisa'yı zaptedecek askerlerin de ilerlediğini bildirdi (**Roda:** 49). ★ Manisa'yı zaptedecek Yunan birlikleri İzmir'den hareket etti (**YOİ** I: 72). ★ Bir Yunan birliği Nif'i (Kemalpaşa) işgal etti (**YOİ I:** 72. Krş. 22, 28 Mayıs).

16. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Sivas'ta yığılmış Ermeni mültecilerinin korunmasının ve Ermenilere kötü davranılırsa sorumlu olacakların Sivas'taki komutan ve mülkî amirlere bildirilmesini bir nota ile Türk Hükümeti'nden istedi (**HTVD** 45, ves. 1052). ★ Calthorpe'un raporu: Hiç bir Yunan askerinin Anadolu'nun içlerine girmesine izin verilmemelidir. ★ 19 Mayıs'ta Ateşkes Kurma Komisyonu Başkanlığı'ndan istifa etmiş olan Galip Kemali'nin İngiliz dostluğu konusundaki bir sorusuna Askeri Ateşe Deedes'in cevabı: Hiç bir güvence veremeyiz! ★ Calthorpe, Damat Ferit'ten, 9. Ordu eski Komutanı Yakup Şevki Paşa'nın yattığı hastanede tutuklanarak kendilerine teslim edilmesini istedi (**Jaeschke 1:** 36, 37).

17. İstanbul'da Divanıharp'te bir süredir görülmekte olan Büyükdere Ermeni göçettirme davası sonuçlandı. Mahkeme sanıkları iki yıla kadar hapis cezasına çarptırdı. (**TV:** 3618)

18. **Vakit:** Yedi yüz senelik tarihine ağlayan minareler önünde dün bütün İstanbul ilahî hakkını korumak için yemin etti. **İkdam:** Dördüncü miting. **Zaman:** (Yarından sonra toplanacak olan) Saltanat Şûrası'na açık mektup. —Felaket karşısında birlik (dünkü miting, birinci sayfa baştan başa, resimli. **Sabah:** Dün İstanbul, yeniden tarihî bir gün yaşadı. **Hadisat'**ta S. Nazif: Türk'ün galeyanı. —İstanbul'un bütün Türk ve Müslüman halkı, hakkını istemek, adaletsizliğe bağırmak için dün Sultanahmet'te toplandı. "Milletim arkadan vurmaz, amana kılıç çekmez. Milletler dostunuz, kalbinizdeki isyan kuvvetinizdir." **Akşam:** Amerika ve Türkiye'nin mukadderatı. Son gelen Amerikan telsiz telgraflarına göre Amerika; Anadolu, İstanbul ve Ermenistan mandasını kabul etmiştir. —Dünkü mitingler: Yüce kalabalık. **Türkçe İstanbul:** İngiliz Muhipler Cemiyeti, dün ve bugün idare heyeti seçmekle meşgul. **İstiklal:** Sultanahmet'te dünkü olağanüstü gösteri. **İleri:** Dünkü muazzam mahşer. **Alemdar:** Dünkü muazzam mitingde 300.000'e yakın Müslüman vardı. —Bazı sefiller, Dörtler Meclisi'nde, Türkiye'nin parçalan-

1919 — MAYIS

masına karar verildiği yalan haberini yayan siyah çerçeveli varakalar bastırıp dün gizlice dağıttılar. Polis bunları topladı. Hükümet bunları yapanları tutuklama kararı aldı. Halkın bu sefillere inanmamalarını rica ederiz. En küçük bir ihtiyatsızlık vahim sonuçlar doğurabilir.**The New York Times:** ABD'nin eski Türkiye Büyükelçisi Morgenthau, Wilson'a bir muhtıra sunarak ABD'nin İstanbul'da bir manda yönetimi kurmasının, İstanbul, Anadolu ve Ermenistan'ın tek bir manda altında toplanmasının yararlı olacağını belirtmiştir (**Ulagay:** 48). **Karagöz,** Wilson ilkeleriyle alay ediyor. —Karikatür'de kaçışan yabancılar. Hacivat: "Aman Karagöz! Nedir bu koşuşma, birbirlerine giriyorlar!" Karagöz: "Bir şey yok canım, ben biraz gürültülü öksürdüm de ondan ürktüler."

25 — PAZAR

1. Yunan işgali genişliyor. 15 Mayıs'ta İzmir'i işgal eden Yunan kuvvetleri, Manisa'ya girdiler. 60 mevcutlu bir piyade taburu ve topçu alayı, Salihli yönüne çekildi. Şehir dışına çıkarılmış 30 top, geri getirilerek Yunanlılara teslim edildi. Depodaki çok sayıda silah da Yunanlıların eline geçti. İşgalcilere karşı herhangi bir direnme yapılamadı. İşgal Kuvvetleri Kumandanı Çakolas bir bildiri yayımlayarak Manisa'da sıkıyönetim ilan etti. Mevcut silahların teslimi için halka 3 gün süre tanındı. Yunan ajanı Misailidis dün, "Hüsnüyadis" diye anılan Mutasarrıf Hüseyin Hüsnü Bey'i ziyaret ederek direnmenin boşuna olduğu konusunda onu ikna etmiş, Hüseyin Hüsnü Bey, işgale karşı konulması için halka çağrıda bulunmuştu. Manisa 3 yıl 3 ay 13 gün Yunan işgali altında kaldıktan sonra 8 Eylül 1922'de kurtarılacaktır. (**YOİ** I: 73; **Misailidis:** 211; **Hrisohoos:** 3; **Stratigu** I: 47; **İzmir Fecayii-Mülhakatta:** 29; **Nider:** 22; **Kaygusuz:** 171; **Roda:** 55; **İleri:** 27; **Alemdar:** 31; **HTVD** 36, ves. 864, 901) ★ Yunanlılar herhangi bir direnme ile karşılaşmaksızın Bayındır'a girdiler (**Misailidis:** 233; **Nider:** 25; **Karacebe:** 111; **TİH** II/1: 93 "22 Mayıs"; **Ahmet:** 63, 94; krş. 27 Mayıs.). ★ Ahmetli kasabası, önce millî kuvvetlerin eline geçtiyse de ardından boşaltıldı.

2. Samsun'da kendini güvenlik içinde hissetmeyen Mustafa Kemal, 6 gündür bulunduğu bu şehri karargâhı ile birlikte terketti. Yollarda arkadaşlarıyla birlikte zaman zaman "Dağ başını duman almış" marşını söyleyerek otomobille, sessizce Havza'ya geldi. Kendisi ve yanındakiler için kiralanan Mesudiye Oteli'ne indi. Mustafa Kemal, 13 Haziran'a kadar Havza'da kaldıktan sonra Amasya'ya geçecektir. (**Söylev** I: 16; **TD** 24: 999; **TD** III: 1000; **Şapolyo** 1: 223)
3. Damat Ferit ve iki arkadaşı Amerikan Barış Komisyonu'ndan ve İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İtilaf Devletleri subaylarının Yunan cephesine gönderilmesini istediler(**Evans:** 172; **Akşin:** 340: Dışişleri, Aydın Valisi'nin bir isteğini İtilaf Devletleri'ne ulaştırıyordu: Asayişi sağlamak üzere bölgeye

1919 – MAYIS

İtilaf kuvvetleri gönderilmesi). ★Dışişleri Bakanlığı, İngilizlerin 21 Nisan tarihli şikâyetlerine cevap verdi. Doğu'da asayişin iyi olduğunu, İslam şûraları ile hiç bir ilişkilerinin bulunmadığını, ateşkes hükümlerinin bütünüyle yerine getirildiğini, suçlamaların Ermeni eseri olduğunu bildirdi ve asayişin bozulmaması için Mustafa Kemal Paşa'nın müfettiş olarak atandığını belirtti. (**Jaeschke 1:** 37) ★ Calthorpe'un raporuna göre, Veliaht Abdülmecit, İngiliz kralına, Fransız başbakanına, Amerikan cumhurbaşkanına ve İtalya devlet başkanına mektuplar göndererek onlardan Yunanistan'a karşı Türkiye'yi korumalarını istedi. Mektuba yalnız İngilizler cevap vermeyeceklerdir. (**Jaeschke 2:** 13, 262; **Akşin:** 368)

4. Yunan işgalini kınamak için Ankara'da büyük bir miting yapıldı (**İleri:** 28; **Cebesoy 1:** 63 "29 Mayıs". Krş. 26). ★ Bugün, Beşiktaş ve Beyazıt'ta yapılacak mitinglere Hükümet'çe izin verilmedi. Hükümet, mitingleri yasakladı. (**Alemdar:** 25, 26)
5. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey'den gelen telgrafları Başbakanlığa sunarak Yunan işgalinin genişlemekte olduğunu bildirdi. Bu başlangıcın kara bir gelecek hazırladığını bildirerek bunun önüne geçmek için acele tedbirler alınmasını istedi. (**BTTD** 12: 8) ★ Albay Şefik Bey, Ödemiş Askerlik Şubesi başkanının yazısına karşılık vererek, depodaki silahların köylülere dağıtılmasını emretti. Silahlar, köylülere ulaştırılacaktır. (**Şefik** II: 7)
6. Zafiriu, Venizelos'un dünkü emri üzerine, Girit Alayı'nın Ayvalık'ı işgal etmesini ve "kötü niyetli" Türklerin tutuklanmasını emretti (**Misailidis:** 238; **Nider:** 37).
7. Yunan Siyasî Temsilcisi Steryadis, İzmir Valisi Kambur İzzet ile görüştü. Vali İzzet Bey, bilgi isteyen gazetecilere, Steryadis'in muktedir, ince bir zat olduğunu, her çeşit kolaylığı göstermeye söz verdiğini söyledi. (**Umar:** 204) ★ İzmir gazetelerinde Zafiriu'nun günlük emirleri: 1) İzinsiz birikmek, konferans vermek ve izinsiz yolculuk yapmak yasaktır. 2) Şehrimizde veya civar köylerde bulunan Türk subayları bugün öğleye kadar Ali Nadir Paşa veya Vali Bey önüne giderek görünmezlerse kanuna aykırı davranmaktan sorumlu tutulacaktır. ★ Vali İzzet Bey'in bildirisi: Bütün memurlar görev başında bulunacaklardır. Bulunmayanlar şiddetle cezalandırılacaktır! (**Umar:** 182)
8. İzmir'den subay, memur ve er olarak 1.060 Türk, bir Yunan ulaştırma gemisiyle Mudanya'ya getirildi (**Alemdar**).
9. Doğu'da Türkiye sınırlarının dışında kalan Oltu'da Şûra Hükümeti yeniden kuruldu. Güney-Batı Kafkas Geçici Hükümeti 12 Nisan'da dağıtılınca Oltulular bir şûra hükümeti kurmuşlar, bir süre sonra İngilizlerin baskısıyla örgüte Rumlardan da üye alınarak şûra, Oltu İdare Meclisi adını almıştı. Şûra, 17 Mayıs 1920'ye kadar bir yıl bağımsız olarak Oltu'yu yönetecektir. Oltu bu tarihte TBMM Hükümeti yönetimine katılacaktır. (**Önal:** 52)

1919 — MAYIS

10. Trabzon Metropoliti Hrisantos, Lloyd George'a bir muhtıra gönderdi. "Pontos bölgesindeki 1.764.000 kişinin 850.000'i Rum'dur. Bunlar ekonomik ve entellektüel yönden daha önemli bir unsurdur. Bölgeyi ancak Rumlar yönetebilir. Trabzon, Samsun, Sinop, Amasya, Karahisar'ı içine alan bölgede tek bir devletin güdümü altında özerk bir Pontos yönetimi kurulmasını, bütün Rumlar adına rica ederim." ★ Patrikhane temsilcileri İstanbul'daki Yüksek Komiserlere gönderdikleri bir mektupta, İzmir'in işgalinden duydukları sevinci bildirdiler (**Coşar:** 27).

11. Canik Mutasarrıflığı'na Hamit Bey atandı (14 Temmuz'da görevden alınacak). ★ Senato üyesi Rıza Paşa, sandalyesiz bakan olarak Hükümet'e alındı. ★ Padişah, 3 Mayıs'ta Elazığ Valiliği'ne atanan Ali Galip Bey'i kabul etti. (**TV:** 3560, 3561; **Bıyıklıoğlu:** 83; **Jaeschke 1:** 37) ★ Bitlis Valisi Mazhar Müfit Bey, İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta, vali vekilliğini mektupçuya bırakarak İstanbul'a hareket etmekte olduğunu bildirdi. Mazhar Müfit Bey, 13 Haziran'da İstanbul'a değil, Erzurum'a hareket edecektir. (**Kansu I:** 15)

12. 17. Kolordu Komutanı Bekir Sami ve Yüzbaşı Selahattin Beyler, Akhisar'dan gizlice ayrılarak Halit Paşa ile buluştular. Halit Paşa, İzmir'e akın yapmak amacıyla köylerden yeni kuvvetler toplamaya çalıştı. Manisa'nın işgali haber alınınca bu kuvvetler de dağıldı. Halit Paşa ve adamları da Bekir Sami Bey'i yalnız bıraktılar. (**Selçuk** 67) ★ Dün İstanbul'dan ayrılan Bahriye eski Bakanı Rauf Bey, Bandırma'da Çerkez Ethem'le buluştu. Ethem ve Rauf Bey, Manyas'ta bulunan Reşit ve Tevfik beylerin yanına gittiler. Rauf Bey, Çerkez kardeşlere Yunanlılara karşı mücadeleye atılmalarını öğütledi. (**Kutay 1,** I. 17)

13. **Memleket**'te İ.Hami: Türkiye himaye edilebilir mi? Edilemez. —Yeni bir Parti: Millî Ahrar. **İkdam:** Millî toplantılar, talepler, kararlar. **Alemdar:** Wilson, sözünü unuttu mu? **İstiklal:** Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Kabine'ye İzzet Paşa ve benzerlerinin alınması üzerine, Hükümet'le ilişiğinin kalmadığını ilan etmiş. Ancak Hükümet Hürriyet ve İtilaf'ın programına uygun çalışırsa dışardan Hükümet'i destekleyecekmiş. Parti'nin illerdeki şubelerine çektiği telgraf. **İleri:** Bize himaye lazım değildir (M.R.). —Akdeniz vapurumuz dün Hamburg'dan geldi. Gemide 205 denizci; askerî levazım hesabına giden 140, İmalat-ı Harbiye ve Darüleytam'a ait 330 kişi, pek çok öğrenci bulunuyordu. **Vakit**'te Yusuf Razi: Himaye değil istiklal. **Hadisat**'ta Süleyman Nazif: İstanbul, Ermenistan ve Anadolu'nun idare vekâleti Amerika'ya tevdi ediliyormuş. Gerçekleşirse memnun olacağız. Kendi mukadderatımızı kendi elimizle tedvire muktedir olmadığımız görüldü... —Anadolu ne diyor? Millî galeyandan bir kaç safha. **Sabah:** İzmir'den gelen ve işgal olayını bizzat görmüş bir zatın notları. **Zaman**'da iki sütun sansür.

1919 — MAYIS

26 — PAZARTESİ

1. İzmir'in işgaliyle doğan durumu görüşmek üzere Saltanat Şûrası toplandı. Bakanlar Kurulu, Devlet ileri gelenleri, Danıştay, Sayıştay, Temyiz Mahkemesi başkanları, din adamları, profesörler, basın temsilcileri, siyasî parti ve dernek temsilcilerinden 130 kişinin katıldığı toplantı, Padişah'ın kısa bir açış konuşmasıyla başladı. Konuşmasından sonra Padişah toplantıyı Damat Ferit'in yönetimine terkederek ayrıldı ve çıkarken "Karılar gibi ağlıyorum!" dedi. Konuşmalar 15 dakika ile sınırlandırıldı. Yalnızca çözüm yolu üzerinde konuşulması şartı konuldu. Damat Ferit, kurtuluş yolunun İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'ye dostluk eli uzatması olduğunu söyledi. Konuşmacıların bazıları İngiliz himayesini, bazıları Amerikan mandasını savundular. Hukuk Fakültesi temsilcisi Profesör Selahattin Bey, açıkça manda görüşüne karşı çıkarak tam bağımsızlığı savundu. Yalnızca görüş alma amacıyla toplanan Saltanat Şûrası'ndan herhangi bir sonuç alınamayacak, şûra sonucu "komedya, maskaralık, fiyasko" gibi sözcüklerle nitelenecektir. Saltanat Şûrası 22 Temmuz 1920'de bir kere daha toplanacak, Topçu Feriki Rıza Paşa dışında şûraya katılanlar Sevr Anlaşması'nın imzalanmasını uygun bulacaklardır. (**Vakit:** 21, 22, 27, 28; **Mem:** 25, 26, 27; **Zaman, İleri, Tas.Ef:** 26, 27; **Alemdar, Sabah:** 27; **TV:** 3538; **İkdam:** 27, 28; **Göztepe:** 164; **BTTD** 22: 28; **Söylemezoğlu:** 120; **Akşin:** 322)
2. Yunan ve İngiliz savaş gemileri Ayvalık'a gelerek keşiflerde bulundular. İngiliz torpido kumandanı, Ayvalık kaymakamını gemiye çağırarak memurların görev başında bulunmalarını istedi. Millî kuvvetler de işgale karşı direnme hazırlığı yapıyor. Ayvalık'ta 172. Piyade Alayı var. Yunanlılar takviye kuvvetleri alarak 29 Mayıs'ta karaya asker çıkaracaklar.(**TİH** II/1: 95; **Apak:** 57; **Bel.** 189-190; **Misailidis:** 239; **Belen:** 63; **İncedayı 2:** 43) ★ Germencik Yunanlılar tarafından işgal edildi. Yarın da Aydın işgal edilecek. (**BTTD** 11: 12; **Külçe:** 110; **YOİ** I: 74, 77)
3. Dün Havza'ya gelen Mustafa Kemal, kendisini ziyaret eden Havza ileri gelenlerine "Hiç bir zaman umutsuz olmayacağız, çalışacağız. Uçurumun kenarındayız. Bizi canlı canlı mezara atmak istiyorlar. Son bir cüret belki bizi kurtarabilir" dedi. (**TD** III: 1001; **Gökbilgin** I: 141). ★ Mustafa Kemal, İngiliz Muhipler Cemiyeti Başkanı Sait Molla'nın 23 Mayıs'ta belediyelere çektiği, İngiliz himayesinin talep edilmesini isteyen telgrafı üzerine, illere ve mutasarrıflıklara bir genelge gönderdi: Millî bağımsızlık ve siyasetimizin kurtarılması milletin bir bütün olarak savunması ile kabil olacaktır. (**Nutuk,** ves. 25; **AÖAS:** 92)
4. Ankara halkı Yunan işgalini bir mitingle protesto etti. Hükümet'in mitingleri yasak etmesine rağmen, dün ve bugün yapılan mitinglerle Bafra, Beyşehir, Haymana, Pazarcık'ta, İzmir'in işgali lanetlendi. Ankara mitingi için Krş. 25. (**Coşar:** 28)

1919 — MAYIS

5. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal'e ilk telgrafını çekerek Manisa'nın işgali haberini ulaştırdı. İzmir'den düzenli bilgi alamadıklarını, bağlantının kesik olduğunu, kolordunun Ereğli'de bulunan kısmını yaya olarak Ankara'ya getirmeye çalıştıklarını, Ankara'da ele geçen erleri Afyon'da bulunan 23. Tümen'e gönderdiklerini bildirdi. (**Söylev** I: 13; **Nutuk,** ves. 11)
6. Aydın'ın Rum ve Türk ileri gelenlerinden bazıları, Yunan komutanına gönderdikleri bir yazı ile Aydın'ın işgal edilmesini istediler (**Şefik** II: 10 "Ahali adına yapılan bu hareketten zavallı halkın haberi yok idi. Nüfuzlu dediğimiz mütegallibe sınıfı idi").
7. 17. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami Bey, Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği yazıda, İzmir Valisi İzzet Bey'in bir genelge ile Yunan birliklerinin özel törenle ve saygıyla kabulünü istediğini bildirerek, bu il'e millî inanç ile donanmış, azimli yöneticiler gönderilmesini istedi. Kâzım Bey'in Balıkesir'deki tümenin komutanlığına atanmasını istedi ve yazıyı Kâzım Bey'le İstanbul'a gönderdi. Subaylar, kendilerini soran Parti Pehlivan'dan kaçtılar. Komutanların geldiğini haber alan Akhisar esnafı, dükkânlarını kapatarak evlerine çekildi. Rauf Bey, Akhisar'da umutsuzluğa kapılarak Bekir Sami Bey'e bir mektup bırakıp Aydın yöresine gittiğini haber verdi. Kaymakam ve jandarma kumandanının kaçtığı kasabada Bekir Sami ve yaveri Selahattin beyler, karınlarını doyurmakta güçlük çektiler. (**Selçuk:** 73; **Apak:** 22)
8. Fransızların Güney bölgesindeki birliklerine ek olarak, Yarbay Chapetrde komutasındaki bir süvari avcı alayı Mersin'e geldi. Şehir, halka zorla süslettirildi. Guvarnör Anfre, kendilerine ayrılan yeri süslemeyen Türk İslam Cemiyeti yöneticilerini tutuklamakla tehdit etti. Avcı alayının gelişi, gazeteyle, duvar ilanıyla ve tellallar çıkartılarak da reklam edildi. (**KSİ:** 78)
9. Müttefikler Amiral Kolçak'a gönderdikleri bir yazıda, kendisine yardım edilmesi şartı olarak bazı hususlarda cevap istediler: Moskova'yı ele geçirdiğinde serbest seçimlerle oluşmuş bir kurucu meclis toplaması, özel ayrıcalıkların yeniden kurulmaması, toprak sistemini yeniden düzenleme konusunda yapılan açıklamaya sadık kalınması, Finlandiya ve Polonya'nın bağımsızlığı vb... (**Churchill:** 180)
10. **Times**'te İzmir İngiliz Ticaret Odası'nın telgrafı: İzmir, Yunanlılara değil, İngiltere, Amerika veya Fransa'nın himayesine verilsin (**Alemdar:** 2 Haziran; **Kitsikis:** 145). **Tercümanı Hakikat,** sansürce 2 gün süreyle kapatıldı. **Alemdar** (Rumca gazetelerden): Zafiriu'nun İzmir halkına bildirisi. **İleri:** Saltanat Şûrası toplanırken. **Memleket:** Vilayetlerin feryadı. Mitingler devam ediyor. **Zaman**'da resimleriyle Saltanat Şûrası'na katılanlar. —Saltanat Şûrası ve devletin alınyazısı. **Hadisat:** Yunan Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı Repulis de İzmir'e gelmiş ve gazetecilere demeçler vermiştir. **Tasvi-**

1919 — MAYIS

ri Efkâr: İzmir'de yaptıklarından sonra Avrupalılar, Yunanlılara hâlâ medenî bir millet diyecek mi? Türk milleti İngiltere'nin, Fransa'nın, Amerika'nın her kararını çaresiz kalırsa belki istemeyerek kabul eder, fakat Yunanlıların elinde esir olmağa, Yunan zulmü altında yok olmağa razı olacak, dünya yüzünde tek bir Müslüman, tek bir Türk bulunamaz. (**Ilgar:** 91; **Atatürk Ansiklopedisi** V: 263)

27 — SALI

1. Yunanlılar, İzmir'in işgalinden 12 gün sonra bugün de Aydın'ı işgal ettiler. Önceki gün de Manisa işgal edilmişti. 57. Tümen Karargâhı, direnme şartları olmadığı için Aydın'ı terketti. İşgal sırasında kan dökülmedi. Yunan işgal kuvvetleri, geçtiği yerlerde örgütlenmiş Rum toplulukları tarafından törenle karşılandı. Yunan askerlerine ikramlar yapıldı. Aydın'da halk evlere kapandı. İşgal tamamlanıp çan sesleri çalmaya başlayınca Rumlar sokaklara döküldü. Ancak, 57. Tümen komutanının ihtarı sebebiyle taşkınlık yapılmadı. Rum ve Türk ileri gelenlerinden bir grup İzmir'e giderek Zafiriu ile görüşmüş ve işgal kuvvetlerini davet etmişti. Aydın, Kuvayı Milliye tarafından 30 Haziran'da kurtarılacak, 3 Temmuz'da ikinci defa işgal edilecek, 7 Eylül 1922'de Türk ordusunca son defa kurtarılacaktır. (**Gnkur:** 10; **TİH** II/1: 88; **İzmir Fecayii-Mülhakatta:** 4; **Stratigu** I: 47; **Roda:** 49; **Misailidis:** 247; **Gökbel:** 129, 131; **Şefik** II: 14; **YOİ** I: 75) ★ Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiserliği'nden, ilerleyen Yunan işgaline karşı acele tedbir istedi. İngiliz Yüksek Komiseri'nin raporu: "Aydın'ın işgali, Damat Ferit'i şaşırttı, Türk milletini üzdü" (**Akşin:** 380; **Jaeschke 1:** 37) ★ Yunanlılar Bayındır'ı işgal ettiler. Bayındır 6 Eylül 1922'de kurtarılacaktır. (**Gnkur:** 36; **Selek 2,** I: 155; **YOİ** I: 68 "Bayındır halkının sevinci sonsuzdu"(!) (Bayındır için krş. 25)
2. Ayvalık limanına dün İzmir'den İperohi gemisiyle gönderilen 2 bölük ve 1 jandarma takımı geldi. Zafiriu, işgalin nasıl yapılacağını 1. Tümen'e bildirdi. Üç savaş gemisinin limanda çıkarmayı desteklemeleri emredildi. İki Yunan torpidosu İngilizlerin müdahalesiyle geri çekildi. ★ Başbakan Damat Ferit, Ayvalık'ın işgaline izin verilmemesini emretti. Yunanlılar, Ayvalık'a yarın asker çıkarmaya başlayacaklar, 72. Alay, Yunanlılara karşı ilk örgütlü direnişi başlatacaktır. (**TİH** II/1: 101; **Özalp:** 9; **Bel.** 189-190: 189; **Misailidis:** 39; **Nider:** 38; **Ahmet:** 30; **YOİ** I: 77; **Roda:** 56). ★ Bir İtalyan birliği Malkara'ya geldi (**Bıyıklıoğlu:** 83).
3. Edirne'de Selimiye Camii avlusunda toplanan binlerce kişi, bir miting yaparak İzmir'den Yunan kuvvetlerinin derhal çekilmesini istedi. (**Alemdar:** 29; **Coşar:** 31). ★ Nazilli Millî Kurulu, İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı Milne'e çektiği telgrafta, Hükümet'le bir ilişiğinin bulunmadığını bildirdi. Telgrafta şöyle denildi: Yunanlıları buradan çıkarmağa and içtik. İti-

1919 – MAYIS

laf Devletleri, Yunanlıları Aydın ilinden tamamen çıkarırsa köylerimize döneriz. Bu gerçekleşinceye kadar silah elde bekleyeceğiz! (**Bayar** 7: 2397)

4. Albay Bekir Sami, Yüzbaşı Selahattin, Yüzbaşı Rasim Beyler, Akhisar'dan Marmara'ya geçtiler. Bekir Sami Bey, Marmara bucağında Türk ve Rum ileri gelenleri toplayarak Hükümet konağına Yunan bayrağı çektikleri için haşladı. Bayrak çekenleri bir seferlik affettiğini bildirerek Yunan bayrağını parçalattı. "Bir daha görürsem, Marmara'yı halkı ile birlikte toprağa gömerim!" dedi. (**Selçuk:** 77)

5. Genel Savaş'ta esir düşen Türk askerlerinden 200 subay ve 1.000 er, Mısır'dan İstanbul'a geldi. Ateşkes yapıldığında düşman devletlerin elinde altı bin kadar subay, üçyüz elli bin kadar er bulunuyordu. (**Alemdar:** 28; **İstiklal:** 29)

6. İngilizler, Bekirağa Bölüğü'nde tutuklu bulunan İttihatçıların 24 saat içinde kendilerine teslim edilmesini istediler. İttihatçılardan kurtulmak isteyen ve onların yargılanması sorumluluğundan kaçınan Damat Ferit Hükümeti, bu isteği tereddütsüz kabul etti. Tutuklular yarın Malta'ya götürülecek. (**Göztepe:** 169) ★ Bekirağa Bölüğü'ndeki nöbetçiler değiştirildi. Böylece tutukluların bu gece kaçma planları suya düştü. (H. Cahit'in anıları, **Yedigün:** 21.11.1934)

7. İstanbul Rum Patrik Vekili Doretheus, İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'a teşekkür etti (**Jaeschke** 1: 38).

8. İsviçre'de Türkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu (**Himmetoğlu** II: 53; **Kuran:** 695, tarih belirtmeksizin, "Türk Menfaatlarını Koruma Derneği"; krş. 28 Mayıs).

9. İşgal sırasında İzmir'de 17. Kolordu Komutanlığı görevinde bulunan Ali Nadir Paşa, İstanbul'a geldi. Başbakanı, İçişleri ve Harbiye bakanlarını ziyaret etti. Ali Nadir Paşa, işgalin yapılacağı günün gecesi subayları kışlaya toplayarak herhangi bir direniş ihtimalini önlemeye çalışmış, işgal günü "Zito Venizelos!" diye bağırtılarak bir Yunan gemisine hapsedilmiş, daha sonra da serbest bırakılmış, ancak Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'nca, diğer subaylarla birlikte İzmir'i terketmesi istenmişti. Ali Nadir Paşa'nın yerine vekâleten Albay Bekir Sami Bey atanmış bulunuyor. (**Alemdar:** 28)

10. Mustafa Kemal Havza'dan, Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı ve Konya'da Yıldırım Birlikleri Müfettişliği'ne gönderdiği telgraflarda, Afyon'da bulunan 23. Tümen'in mevcudu, görevi ve Konya'da kurulduğu işitilen "Vatan Ordusu" hakkında, ayrıca Yıldırım Birlikleri Müfettişliği'nden Manisanın işgali konusunda bilgi istedi. Manisa'nın önceki günkü işgalini dün Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal'e yazmış. 23. Tümenin de takviye edilmekte olduğunu bildirmişti. (**Nutuk,** ves. 12, 13) ★ Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği'ne, Kayseri ve Maraş mutasarrıflıkları-

nın da müfettişliğin yetki alanı içinde sayılması konusunda İçişleri Bakanlığı'na yazı gönderildiğini bildirdi (**HTVD** 1, ves. 14; **Atatürk Ansiklopedisi** 6: 269).

11. Şeyh Mahmut'un Kürdistan bağımsızlığı için ayaklanan birlikleri, Kuzey Irak'taki Süleymaniye'ye girdiler. Şeyh Mahmut, daha sonra İngilizler tarafından sürgüne gönderilecek, 1922'de serbest bırakılarak makamına oturtulacaktır.

12. Lenin, Afganistan'da 21 Şubat'ta emirliğini ilan eden Emanullah Han'a bir kutlama telgrafı göndererek Moskova'ya bir elçi göndermelerini istedi. Yağmacıların her iki milletin topraklarına saldırma ihtimaline karşı yardımlaşma önerdi (**Lenin:** 305).

13. **Akşam:** Türkler ve Rumlar. —Saray-ı Hümayun'da yüce meclis. —Siyah sancak (şiir, O.Seyfi). **Hadisat:** Saltanat Şûrası'nın dünkü toplantısı. **Türkçe İstanbul:** İngiliz Muhipler Cemiyeti, beyanname ve programını yarın neşrediyor. **Sabah:** Yıldız Saray-ı Hümayunu'nda Meşveret Meclisi'nin toplantısı. **Zaman'**da Saltanat Şûrası'nın resimli geniş haberi. —Halk sesi, hak sesi. **İleri,** yer yer sansürlü. —İ.Hami: Zulme karşı. —Millet şûrasını toplayalım. **Vakit'**te Saltanat Şûrası haberi. **Alemdar'**da Cenap Şahabettin: Hâlâ onlar (ittihatçılar). **Karagöz:** Karagöz'ün 14 prensibi: Madde bir: Sus! Otur! Ağzını topla... —Her kafadan bir ses, herkesin derdi bir. —"İstiklal"in istediği manda.

28 — ÇARŞAMBA

1. Yunanlılar Tire'yi işgal ettiler. Nif (Kemalpaşa) (**Krş.** 22,24) de Yunan işgali altına alındı. Bir kısım Tire ileri geleni Yunan kuvvetlerini kasabayı işgale davet etmişti. Salihli ileri gelenleri de Yunanlıların işgal sırasında yapacakları zulme engel olmak gerekçesiyle, kasabayı Yunan bayraklarıyla donattırdılar. (**Ahmet:** 63; **Karacebe:** 111; **Misailidis:** 233,243; **Şapolyo 2:** 53; **Selek 2,** I: 122; **Şefik** II: 28, "Tire 4 Haziran'da işgal edildi". **YOİ** I: 63 "Kemalpaşa 24 Mayıs'ta işgal edildi"; **YOİ** I: 68 "Tire 30 Mayıs'ta işgal edildi".

2. Gece, Yunanlılar Ayvalık'a çıkarma yapmaya başladılar. 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Bey, Yunanlılara saldırmaya hazırlanıyor. İngiliz Albay Hadkinson, Ali Bey'le görüşerek, Yunanlıların Ayvalık'ı işgaline izin vermeyeceğini söylemiş, direnmek için izin alıp almadığını sormuş, aynı gün İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'tan "Türklerle Yunanlıların işine karışmaması" talimatını aldığı için İzmir'e dönmüştü. Yunanlılar, işgal için İzmir'den yeni kuvvet sevkettiler. Ayvalık'ın işgali yarın tamamlanacak, 172. Alay Yunanlılarla savaşmaya başlayacaktır. (**Ahmet:** 31; **Misailidis:** 240; **Arif:** 18; **YOİ** I: 78; **Apak:** 58; **İHH:** 12; **Bel.** 189-190: 194; **Selek 2,** I: 115) ★ Zafiriu, hükümetine gönderdiği raporda, Türk askerlerinin geri püskürtüldüğünü,

1919 — MAYIS

bunların kaçarken kışlaları ateşe verdiğini, dört Türk askerinin öldürüldüğünü, halkın bu işgali kutladığını ve Ayvalık'ta Yunan yönetiminin kurulduğunu bildiriyor (**Roda:** 56).

3. İngiliz Karadeniz Orduları Başkomutanı General Milne'in emri ile, Bekirağa Bölüğü'nde tutuklu olan 67 kişiden 55'i Malta'ya, 12'si Mondros'a götürüldü. Damat Ferit Hükümeti, olayı şeklen de olsa protesto etmedi. Kendilerine danışılmadan yapıldığı için olaydan ötürü Fransızlar, İngilizlere kızdılar. Çoğu 9 Mart'ta tutuklanmış olan bu kişilerin sorgulanmasına bir ay önce 28 Nisan'da başlanmıştı. İngilizler, Türk mahkemelerinin yavaş çalışması ve fazla idam kararı vermeyeceğinin anlaşılması üzerine dün Damat Ferit Paşa Hükümeti'nden tutukluları istemiş, Hükümet de buna razı olmuştu. İngilizler, tutukluların Anadolu'ya kaçırılacağından da kuşkulanmaktaydılar. Götürülenlerden bazıları: (eski) Başbakan Sait Halim Paşa, Şeyhülislam Hayri Efendi, Danıştay Başkanı İbrahim Pirzade, İçişleri Bakanı Fethi, Dışişleri Bakanı Ahmet Nesimi, Prens Abbas Halim Paşa, Hüseyin Cahit, İsmail Canpolat, Mithat Şükrü, Halil Menteşe, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin Kadri... (**İstaiklal, İkdam:** 29; **Sabah, Mem:** 30; **Göztepe:** 170; **İnal:** 1911; **Türkgeldi 1:** 218; **Şimşir 2:** 106, 114; **Yalman:** 101; **Yedigün:** 21.11.1934; **Cumhuriyet:** 3.12.1946; **Danişmend:** 461; **Karabekir 3:** 3) ★ Fransız görevlilerden Weil, Maliye eski Bakanı Cavit Bey'i saklandığı evde ziyaret etti. Kendisi için uğraştıklarını, İngilizler ve İtalyanlar itiraz eder diye birşey yapamadıklarını anlattı. Cavit Bey, Amerikan, İngiliz faaliyetlerine karşılık Fransızların hareketsizliğinden şikâyet etti: "Ben tek başıma Fransız müesseseleri için kendi hükümetimle, Meclis-i Mebusan'la ve Almanlarla mücadele etmişken, onlar buraya gelince, Osmanlı Bankası'nı kurtarmak için tesis etmiş olduğum bir bankayı meydandan kaldırmak istiyorlar". (**Tanin:** 9.11.1945)

4. Mustafa Kemal Havza'dan vali, mutasarrıflık ve kolordulara gönderdiği bir genelgede, İzmir'den sonra Manisa ve Aydın'a da Yunanlıların girişi üzerine, gelecek tehlikenin daha açık görüldüğünü bildirdi, yurt bütünlüğünün korunması için ulusal tepkilerin daha canlı olarak gösterilmesini istedi. Üç gün süre ile diğer işlerin ertelenerek büyük ve coşkun toplantıların yapılmasını, büyük devletlerin temsilcileriyle Hükümet'e etkili telgraflar çekilmesini istedi. (**Söylev I:** 17; **Yularkıran:** 33; **ATBD** 79, ves. 1731)

5. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, Başbakanlığa başvurarak, memleketin akıntı yönü belirsiz bir istila seli altında yaşadığını, ordu birliklerinde bir ihtiyatî tedbir bile alınamadığını bildirdi. "Karşılarına, daima olduğu gibi, apansız kıtalar çıkacak olan ordunun, ne yapacağının düşünülerek açıkça bildirilmesini dilerim". (**BTTD** 12: 11)

6. Mustafa Kemal'in cesaret telkin edici dünkü sözleri üzerine, Havzalılar, bir okul binasında ilk toplantılarını yaptılar. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin

1919 — MAYIS

kurulması kararlaştırıldı. Yarından sonra da kasabada bir miting yapılacak. **TD** III: 1001; **Atatürk Ansiklopedisi** 6: 19)

7. Osmaniye'de Fransızlar, işgali protesto etmek için toplanan halka ateş açtılar. Bu olaylardan sonra Osmaniye'de 5 gönüllü birliği kurulacaktır. Osmaniye 27 Aralık'ta işgal edilmişti. (**TİH** IV: 72)

8. Edremit eski Kaymakamı Hamdi Bey'le birlikte ilk milis kuvveti, gece (27/28) cepheye hareket etti. (**G.Yetkin:** 36).

9. İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin ileri gelenlerinden ikisi, İngiliz Yüksek Komiserliği baştercümanından, İngiltere'nin yardım yapıp yapamayacağını sordular. "Bağımsızlık, olmazsa İngiliz himayesi istiyoruz. Bunu sağlamak için ne yapmalıyız?" dediler. Baştercüman Ryan, "Yanıltıcı ümitleri bırakınız" cevabını verdi. Dernek bir bildiri yayımladı ve programını ilan etti. (**Akşin:** 316; **Tİ:** 27; **Alemdar:** 29; **Gökbilgin I:** 93; Bildiri ve program ilanı konusunda krş. 22 Mayıs)

10. Sultanahmet Camii'nde kadın-erkek binlerce kişinin katıldığı bir tören yapıldı. İzmir şahitleri için mevlit okundu. Damat Ferit Hükümeti, 25 Mayıs'ta bütün mitingleri yasaklamıştı. O gün yapılacak olan Beşiktaş ve Beyazıt mitingleri de yapılamamıştı. (**Tas.Ef:** 28, 29; **Mem, İleri:** 29)

11. Hükümet, İstanbul'da Rum taşkınlıklarını görüşerek polise tembihlerde, Rum Patrikliği'ne de uygun bir dille tavsiyelerde bulunmaya karar verdi (**Gökbilgin I:** 127). ★ Hükümet, Anadolu'da üç genel müfettişlik kurulmasıyla ilgili yönetmeliği ve Mustafa Kemal'in Samsun'dan gönderdiği raporların önemli bir kısmını görüştü. Trabzon ambarlarında bulunan eşya ve gereçlerden Ruslardan ganimet olarak alınanlar varsa bunların geri verilebileceğini kabul etti. Asayişi sağlamak için bazı kimselerin askere alınmasını kabul etmedi. Eşkiya ile mücadele için yapılacak harcamalarda kullanılmak üzere örtülü ödenekten para gönderilmesi de kabul edildi. (**Akşin:** 334; **Gökbilgin I:** 82)

12. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, karargâhı Edirne'de bulunan 1. Kolordu'ya verdiği emirde, Trakya'da Rumlar ihtilal yaparsa, İtilaf Devletleri temsilcileriyle işbirliği yapılarak bastırılmasını, Yunanlılar işgal ederse, duruma göre hareket edilmesini, ancak, silah ve malzemenin bırakılmamasını istedi. (**Özalp:** 16).

13. Samsun Mutasarrıfı Hamit Bey, görevine başladı. Hamit Bey'in atanmasını Samsun'da asayişin düzelmesi amacıyla Refet Bey'in tavsiyesi üzerine Mustafa Kemal istemişti. Hamit Bey, daha önce İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı yapmıştı. Hamit Bey, bu görevde 8 ay kalacak ve buradan Trabzon valiliğine nakledilecektir. (**Meşhur Valiler:** 429; **Erdeha:** 190)

14. Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti, ikinci büyük kongresini tamamlayarak Erzurum Kongresi'ne katılma kararı aldı. Dernek, 12 Şubat'ta kurul-

1919 — MAYIS

muş, 23 Şubat'ta yaptığı ilk kongresinden sonra, Avrupa'ya propaganda yapmak üzere delege göndermişti. (**BTTD** 35: 6)

15. Cenevre'de Türk Menfaatlarını Koruma Derneği kuruldu. Ahmet Bedevi'nin çağrısı üzerine, birkaç kişinin bir araya gelmesiyle kurulan dernek, Türkiye'nin haklarını Avrupa kamuoyunda savunma amacı güdüyor. (**Kuran:** 695, tarih belirtmeksizin "İzmir'in işgalinden sonrá"; **Gökman:** 136; krş. 27 Mayıs)

16. Erivan Ermeni Hükümeti, Büyük Ermenistan Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etti. Buna göre Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır, Sivas, Erzurum ve Trabzon Ermenistan'a katılmış sayılıyor. (**Karabekir 2:** 145; **Jaeschke 2:** 41)

17. 17.Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey ve yanındakiler, Yunan bayrakları ve taklarla süslenmiş Salihli'ye geldiler. 200 kişilik piyade taburuna Alaşehir'e hareket emri verildi. Yunanlılara karşı harekete cesareti olmayan eşrafa emirler verildi. Ödemiş Takip Birliği'ne düşmana tek bir silah ve cephane terketmemesi emredildi. (**Selçuk:** 79)

18. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, raporunda Yunan işgal bölgesinin sınırlanıp sınırlanmadığını sordu. ★ Calthorpe'un İzmir'deki temsilcisi değişti: İan Smith yerine Fitzmaurice. (**Jaeschke 1:** 38)

19. **Alemdar:** İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin programı. **İstiklal:** Türkiye ve Bulgaristan'ın kaderi. **Musavat'**ta (İzmir): Bayındır'ın halkın alkışları arasında işgal edildiği. **İleri:** Sevgili İzmir'de Yunanlılar. İşgal devam ediyor. **İkdam:** Saltanat Şûrası. **Zaman'**ın başyazısı sansür. —İttihat kabinelerinin yargılanması başlıyor. **Sabah:** Barış Konferansı, İslam âlemini unutmak gibi bir büyük hata yapmamalıdır. **Hadisat:** Bugünlerde herhalde halkımızda bir karar verileceği anlaşılıyor. —İslam âlemi ve Paris Konferansı. **Büyük Mecmua'**nın 8. sayısı simsiyah bir kapakla çıktı. Başyazısı da tamamen sansür edilmiş. Derginin imtiyaz sahipliği bu sayıda M.Zekeriya'dan Sabiha Zekeriya'ya geçmiş bulunuyor. —Falih Rıfkı: Sevgili İzmir.

29 — PERŞEMBE

1. Yunanlılar, Ayvalık'ı işgal ettiler. Çıkarma dün gece başlamıştı. 14.Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, işgale karşı askerin karşı koymamasını emretti. 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Bey (Çetinkaya), kaldırılan 17. Kolordu'ya "En mühim tarihî anda bulunuyorum" diye yazdı. 172. Alay, Ayvalık sırtlarında Yunan işgaline karşı direnmeye başladı. İlk Kurşun Savaşı... 1 subay ve birkaç er öldü. Batı Anadolu'da nüfusunun tamamına yakını yerli Rumlardan meydana gelen Ayvalık kasabası, Paris'te Dört Büyükler tarafından İzmir'le birlikte Yunan işgal bölgesi olarak tanınmış ve Venizelos, Zafiriu'ya buranın işgalini emretmişti. Ayvalık 15 Eylül 1922'de kurtarılacaktır.

1919 – MAYIS

(**HTVD** 37, ves. 92; **TİH** II/1: 86; **Ahmet:** 31; **Selçuk:** 85; **YOİ** I: 78; **Özalp:** 15; **Bel.** 189-190: 196; **Nider:** 39; **Stratigu I:** 47; **Misailidis:** 214; **Cebesoy 1:** 133; **İncedayı 2;** 43) ★ İçişleri Bakanlığı, Hükümet Yunanistan'la savaş halinde olmadığı ve gereken protestonun yapıldığı gerekçesiyle, çarpışmalardan kaçınılmasını isteyen Hükümet emrini tebliğ etti. (**Bel.** 189-190; 200). ★ Yunan kuvvetleri 35 bin kişilik nüfusunun yalnız 4.000'i Rum olan Kasaba (Turgutlu) ilçesini de işgal ettiler. Kaymakam Ali Haydar Bey, görevde bırakılacağı sözü üzerine direnme ihtimalini önledi. (**TİH** II/1: 86; **Selçuk:** 91; **Hrisohoos:** 3; **Selek 2;** I: 155; **Misailidis:** 244 "30 Mayıs"; krş. 20 Mayıs) ★ İzmit Muhafız Taburu, Selânik'ten İzmir'e geldi. (**YOİ** I: 69, 73).

2. Mustafa Kemal, 3, 15 ve 20. Kolordu komutanlıklarına Havza'dan gönderdiği kapalı telde, İtilaf Devletleri'nin Samsun ve Trabzon gibi Karadeniz kıyılarını işgal edebileceklerini, idarecilerle elele vererek bağımsızlığın savunulması emrinde gerekli teşkilata girişmenin zorunlu olduğunu bildirdi: Doğu'da yabancı işgali olursa buna karşı jandarma ve askerî birliklerle karşı koyacağız. Köylüler de ellerindeki silahlarla köylerini savunacaklardır. Gerekli hazırlıklar yapılmalı, birlik mevcutları fazlalaştırılmalı, mevcut silahlar birleştirilmelidir. (**Karabekir 1:** 35; **ATTB:** 25; **Karabekir 2:** 51)

3. Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği kapalı bir telde: Kürtlere ve Kürtler üzerinde etkisi bulunan Kürt ümerasından meşhur bazı kişilere resen ve kolordu vasıtasıyla telgraflar yazarak durum ve kendilerince takınılması gereken tutum hakkında gereği gibi beyanat ve etkili öğütlerde bulundum, dedi. İngilizlerin bağımsız Kürdistan için hangi bölgelere ağırlık verdiğini sordu. (**HTVD** 5, ves. 90; **Gökbilgin** I 140)

4. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, ilgili yerlere, 17. Kolordu'nun kaldırıldığını, İzmir ve çevresinin sorumluluğunun bundan böyle merkezi Tekirdağ'dan Balıkesir'e nakledilen 14. Kolordu'ya verildiğini bildirdi. Bekir Sami Bey'in İstanbul'a dönmesini emretti. Böylece Albay Bekir Sami Bey'in 20 Mayıs'tan beri devam etmekte olan 17. Kolordu Komutan Vekilliği ile önceki gün İstanbul'a gelmiş olan Ali Nadir Paşa'nın askerlik hayatı sona ermiş oldu. ★ Bekir Sami Bey,Salihli'den Alaşehir'e geldi. "Tren İzmir'den kaçan göçmenlerle tıka basa doluydu". (**Selçuk:** 81; **Umar:** 182; **Cebesoy 1:** 132) ★ 61. Tümen komutanlığına, vekâleten 60. Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey (Özalp) atandı. Kâzım Bey, İzmir'den, tümenin merkezi Bandırma'ya hareket etti. (**61. Piyade Tümeni:** 9, 163)

5. Genelkurmay'ın raporuna göre Türkiye ordusunda toplam 61.223 er var. Tüfek mevcudu ise 40.878. Ateşkes Anlaşması imzalandığında Türkiye'nin silah altında 400.000 kişilik bir askerî kuvveti vardı... Türkiye'nin bugünkü top sayısı ise 256. (**TİH I:** 179) ★ Başbakanlık, üç ordu müfettişliği ile il-

1919 — MAYIS

gili 24 Mayıs tarihli Savaş Bakanlığı talimatının bazı değişikliklerle kabul edildiğini Savaş ve İçişleri Bakanlıklarına bildirdi. (**HTVD 4,** ves. 75).

6. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa (Çobanlı), 56. Tümen'e Bergama ve Ödemiş'teki savaş araç ve gereçlerinin güvenilir yerlere taşınmasını emretti (**Cebesoy 1:** 133; **Selçuk:** 83).

7. Ödemiş'te kurulan Kuvayı Milliye, düşmanla çarpışmak için kasabayı terketti. Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey, İtilaf Devletleri'nin yüksek komiserlerine bir tel çekti: "Artık kalem değil, silah konuşuyor! Silah patlarsa göreceğiniz sonuç pek acı olacaktır!" Bekir Sami Bey, 8 Temmuz'da görevinden alınacaktır. (**TİH** II/1: 91; **Apak:** 62; **Cebesoy 1:** 135; **Selçuk:** 87)

8. Yunan işgalinin genişlemesi üzerine Ege Bölgesi'nde savunma hazırlıkları yoğunlaşıyor. Denizli'de Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti kuruldu. Dernek, halkı hemen silahlı mücadele etrafında örgütlemeye başladı. ★ Alaşehir ileri gelenleri ve halkı Ulucami'de toplandı. Kaymakam, halkın moralini yükseltmek için Hükümet'in kendileriyle birlik olduğunu söyledi. Toplantıda yeniden direnme kararı alındı. (**Tunaya:** 501); **Kaygusuz:** 173; **Tütenk:** 12; **TİH** II: 127)

9. Matbuat Cemiyeti olağanüstü bir kongre yaptı. Bazılarının tutuklanması ve sürgüne gönderilmesi sebebiyle 3 kişiye düşen yönetim kurulunu yenilemek için Selim Sırrı Bey'in başkanlığı altında yeni seçimler yapıldı. Velit Ebüzziya, Saki, Asım, Ziya Güher, Hakkı Tarık, Rauf Ahmet, Hüseyin Ragıp, Nüzhet Sabit, Necmettin Sadık, Nazım, Ruşen Eşref, Kâzım Şinasi, İbrahim Hilmi, Mahmut Sadık, İsmail Suphi beyler merkez yönetim kuruluna seçildiler. Velit Bey başkanlığa, Nüzhet Sabit Bey, genel sekreterliğe getirildi. (**İstiklal:** 30)

10. Saltanat Şûrası'na katılan parti ve dernekler adına Padişah'a sunulan bir dilekçeyle Millet Meclisi'nin toplanması istendi. Dilekçeyi Sulh ve Selamet Fırkası'ndan Harbiye eski Bakanı Ferit Paşa ve Millî Kongre'den Bursa eski Mebusu Hüsnü Bey götürdü. Padişah İttihatçıların kazanacağı korkusuyla Meclis'i toplantıya çağırmıyor. (**Tas.Ef:** 1 Haziran; **Türkgeldi 1:** 219, 222; **Akşin:** 330)

11. Venizelos, Fransız başbakanına yazdığı mektupta Türklerin Ege'deki direnmesinden şikâyet etti. İzmir'in işgali sırasında sivil ve asker 62 Rum, 78 Türk ve 1 Yahudi'nin diğer milletlerden de 22 kişinin öldüğünü, ikisi Rum 20 kişinin idam edildiğini bildirdi. (**Coşar:** 30; **Aydemir 1,** II: 80; krş. 24 Mayıs)

12. Damat Ferit, Mustafa Kemal'e, iller için istediği ödeneğin örtülü ödenekten acele gönderilmesi konusunun İçişleri Bakanlığı'na bildirildiğini bir telgrafla duyurdu (**HTVD** 5, ves. 88).

1919 – MAYIS

13. Tutuklu İttihatçıları dün İstanbul'dan alan İngiliz Ena gemisi, Limni'ye uğrayarak içindeki 78 kişiden "birinci sınıf" 12'sini Mondros'a bıraktı. Gerisi Malta'ya götürülüyor. Limni'de alıkonanlar: Sait Halim Paşa, Abbas Halim Paşa, Şükrü Bey, Ali Münif Bey, Halil Bey, Hacı Adil Bey, Mithat Şükrü Bey, Ziya Gökalp, mahmut Kâmil Paşa, Kemal Bey, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin Tosun. Bunlar eski bakanlar ya da İttihat Terakki'nin genel merkez üyeleri. Adada bırakılanlar 21 Eylül'de Malta'ya götürülecek. (**Şimşir 2:** 121; **Yalman:** 103; **Yedigün:** 12.12.1934, H.cahit'in Anıları; **F.A.Tansel:** 4)
14. Hükümet'e 22 Mayıs'ta alınan sandalyesiz bakanlardan Tevfik Paşa, İngilizlerin Bekirağa Bölüğü'ndeki siyasî tutukları alıp götürmelerini devletin yargılama hakkına aykırı görerek görevinden istifa etti (**Türkgeldi 1:** 219; **Akşin:** 314).
15. **Akşam:**Türkiye'nin yaşatılıp yaşatılmaması konusunda İngiltere'de iki fikir var. –Dörtler Meclisi'nde beyanatta bulunan Bikanır Mihracesi. –Sevkolunan İttihatçılar. –Wilson, hürriyet kahramanı: Çok güzel sözler, fakat... –Amerika'nın Anadolu'ya yardımı. **Hadisat'**ta başyazı sansür. -Bekirağa'dakiler dün İngilizler tarafından götürülmüşlerdir. –Hasta Adam henüz ölmemiştir. Mukadderatımız hakkında ümitler. **İkdam:** Gittiler... –Tortum'da halkın İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne gösterdiği ilgi. **Alemdar:** Refi Cevat: Dün götürülen İttihatçıları süratle cezalandırmalıydık. Altı aydır icraat icraat diye bağırdık durduk. İngilizler de bıkıp usandı, alıp götürdüler. Şimdi kimin yakasına yapışacağız? İzmir hadisesi üzerine, sebep olanların (İttihatçıların) parça parça edilmesi lazımdı... –İngilizlerin müzaheretini isteyen muhtırayı yayımlıyoruz. Bunu binlerce kişi imza etti: İtilaf Devletleri'nce Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü aleyhinde Avrupa yüksek siyaseti görüşünden dönülmesi mümkün olmayan kararlar alınmış ise, devletin siyasî rüştünü ispata değin, İngiltere devlet-i fehimesinin siyasî müzaheretine mazhar edilerek millet birliği ve hükümet varlığının bekasını teminini istihdaf sadedinde işbu muhzır (bir kelime okunamıyor) umumîye vaz-ı imza eyledik. **İstiklal:** Hint Müslümanları heyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmaması hususunda ısrar ediyor. –General Denikin'in vaziyeti. **Vakit'**in başyazısı sansür. **Memleket:** Toprak bütünlüğümüz. **Zaman:** Fransa âlicenaplık gösterecek mi? **Sabah:** Âlicenap müdafiler. Ümanite ve Times'in insanî yayınları. Bu, unutulmaz. Ümanite'nin, her satırından hak ve adalet fışkıran parlak makalesi. **Doğrusöz** (Balıkesir): Müslümanlar, Türkler şan ve şerefle ölmeyi bilirler (Coşar, **MMB:** 15). **Sebilürreşat:** Felakete karşı. **Morning Post:** İzmir'de kanlı karışıklıklar (**Kitsikis: 149; Salışık:** 267). **Diken:** İttihatçılar tekrar iktidara gelirse (resimlerle): Kendilerinden olmayanları tehcir edecekler. Her nahiyede bir şube açacaklar. Sekiz yaşından itibaren herkes askere alınacak. Enver ve Cemal Efendiler seyyar divan-ı harpler kuracaklar. Talat Efendi İran sefiri tayin edilecek. Turan'ın ne-

1919 — MAYIS

rede olduğu aranacak. Ziya Gökalp Bey her köşe başında konferans verecek... **Köy Hocası**'nın 13. sayısı: Ey ahali, görüyorsunuz ya, ne kara günlere kaldık. Bu belaları başımıza biz getirdik. Allah'ı tanımadık. Peygamber'i tanımadık.

30 — CUMA

1. İkinci Sultanahmet toplantısı. 23 Mayıs'ta 200.000 kişinin katıldığı ilk Sultanahmet mitinginden sonra Hükümet'in bütün mitingleri yasaklanması üzerine halk "dua etmek" bahanesiyle toplandı. Öğretim üyesi İsmail Hakkı, Milaslı İsmail Hakkı, Hamdullah Suphi, Şükûfe Nihal konuştular. "İstiklal isteriz. Belaların sebebi saldırılar karşısında isyan edilmemesidir" dendi. Toplanan 100.000 kişi tekbir getirdi. Havza'da da İzmir şehitleri için dua okundu ve bir miting yapıldı. (**Tas. Ef, Zaman, İleri:** 30, 31; **Mem, Sabah, İstiklal, Vakit, Alemdar:** 31; **İF:** 134; **Tansel** I: 250; **Arıburnu** I: 52) ★ Harput'tan Başbakanlığa çekilen telgrafta, halkın yok olmasını önlemek için her türlü teşebbüste bulunmaya karar verildiği bildirildi. Bu son başvurunun İtilaf Devletleri temsilcilerine bildirilmesi istendi. (**BTTD** 22: 43)

2. Saruhanlı, Yunanlılar tarafından işgal edildi (**R.** 1: 22). ★ İtalyanlar Milas'ı işgal ettiler (**Jaeschke** 1: 39; krş. 17).

3. Hükümet, direnmenin mümkün olmadığı gerekçesiyle, 14. Kolordu Komutanlığı'na, Yunan işgali karşısında Ayvalık'taki birliklerin geri çekilmesini emretti. Ayvalık dün işgal edilmiş. 172. Alay, işgale karşı Ayvalık sırtlarında direnmeye başlamıştı. Bugünkü saldırılarda da Yunanlılara 3 ölü, 3 yaralı verdirildi. (**TİH** II/1: 102; **Ahmet:** 33; **YOİ** I: 78)

4. Eşraftan Mustafa Bey'in önderliğinde, silah dağıtılan gönüllülerden ve mahkûmlardan Alaşehir'de Kuvayı Milliye teşkilatı kuruldu. Kaymakam Bezmi Nusret Bey, 21 Mayıs'ta daire müdürleriyle eşrafı toplamış, direnme kararı aldırmış, ertesi gün Mustafa Bey, Kaymakam'a başvurarak silahlı bir birlik kurmak istediğini söylemişti. (**Kaygusuz:** 173; **Şapolyo 2:** 61 "İlk defa Kuvayı Milliye tabiri burada kullanıldı. Toplantı 13 Haziran'da yapıldı"). ★ Ödemiş Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Tahir Fethi, silah dağıttığı köylülerden bir Kuvayı Milliye birliği kurdu. Bazı kaynaklara göre ilk Kuvayı Milliye birliğinin adı Yiğit Ordusu. 300 kişilik Yiğit Ordusu, İzmir'den gelen treni çevirdi. Yunanlılar bütün gün Kuvayı Milliye çeteleriyle çarpıştılar. (Hacılyaslar - İlkkurşun). Cephaneleri tükenen çeteler Ödemiş'e, oradan da daha geriye çekilmek zorunda kaldılar. (**Ahmet:** 64; **Karacebe:** 111; **Şapolyo 2:** 58; **Gökbel:** 118;**Misailidis:** 235; **Tansel** I: 280)

5. Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. Erzurum Şubesi, Trabzon, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Sivas ve Erzincan'a gönderdiği mektupta, Doğu illerinin Ermenilere verilme planlarına karşı "Türk ve Kürtlerin" birleşmesi ve bir kongre yapılma-

sı çağrısında bulundu. Derneğin bu çağrısı sonucunda 23 Temmuz'da Erzurum Kongresi toplanacaktır. (**Karabekir 1:** 39; 41; **Gologlu 1:** 52, 53; **BTTD** 35: 15)

6. Mustafa Kemal, beliren millî faaliyetin niteliği ve genişliği hakkında bilgi isteyen Harbiye Bakanlığı'na Havza'dan verdiği cevapta şöyle dedi: İstanbul'a çekilen telgraflar, milletin bağrından fışkıran üzüntünün bir yansımasıdır. Bu heyecan yurdun en uzak köşelerini de kapsıyor, geneldir. (**HTVD** 5: 92) ★ Mustafa Kemal'den 15. Kolordu Komutanlığı'na: İtilaf Devletleri illerimizi Ermenilere peşkeş çekebilirler. İzmir'de Yunanlılara yaptıkları gibi bu illerimizde de Ermenilere öncülük edebilirler. Sarılmış bir kaleye benzeyen İstanbul'da, İtilaf temsilcilerinin esiri gibi, millet geleceğini idare etmeye çalışan Hükümet, bu gibi durumlarda hiçbirşey diyemez, yapamaz. (**Karabekir 1:** 36; **ATTB:** 27). ★ Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanlığı'ndan, Anadolu'daki faaliyetlerinin basında tartışılmaması ve eleştirilmemesi için önceden alınan karara, yeni İçişleri bakanının da uymasını rica etti. (**HTVD** 5, ves. 91).
7. Diyarbakır'dan 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği raporda, bölgede İngiliz Binbaşısı Nowil'in ve Kürtçülerin yaptıkları çalışmaları anlattı. Valiliğin bunlara engel olmadığını bildirdi. Önlenmeleri için yeniden emir verilmesini istedi. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa'nın rapora düştüğü not: Doğru! (**HTVD** 6, ves.130)
8. İtilaf Devletleri'nin Paris'te çalışmalarını sürdüren Yüksek Konseyi, konferansta bir Osmanlı delegeler kurulunun dinlenmesini isteyen Damat Ferit'in yazısını görüştü ve bu isteği kabul etti. Yüksek Konsey'e bu kararı aldıran etkenler arasında, Türkiye'de yapılan mitingler, direnişler, Yunanlıların İzmir'de yaptıkları katliâm ve yağmanın Avrupa'da bıraktığı izlenim, Hintlilerin konferanstaki çabaları önde geliyor. Damat Ferit'in başkanlığında bir Hükümet kurulu, 6 Haziran'da İstanbul'dan yola çıkacak, Damat Ferit, 17 Haziran'da On'lar Meclisi'nda bir konuşma yapacaktır. (**Sabah, Tas. Ef, Zaman:** 2 Haziran: **Evans:** 190)
9. Adalet Bakanı Vasfi Bey, İngilizlerin tutuklu İttihatçıları Malta'ya götürmesini, bunlara ceza verilmesinde yavaş davranılmasına bağladı (**İstiklal:** 31). ★ İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un bugünkü raporunda, 67 kişinin niçin gönderildiği anlatıldı: "21 Mayıs günü, Hükümet'in 41 tutukluyu salıvermesi üzerine 67 kişiyi Malta'ya sürmek icabetti". (**Jaeschke 1:** 39).
10. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın yazısı: Karabiber, İzmir'de İyonya devleti teklif etti (**Jaeschke 1:** 39)
11. Yörük Ali Efe ve Kıllıoğlu Hüseyin Efe'yi millî mücadeleye kazanmak için Çine'de görüşmeler yapılıyor. Bu iki Efe, 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey'in çağrısına uyarak 6 Haziran'da mücadeleye katılmayı kabul edeceklerdir (**Gökbel:** 142).

1919 — MAYIS

12. **Alemdar**'ın başyazısı: Yegâne dostumuz olan İngiltere, bugün de bizi şu vaziyetten kurtaracak yegâne halaskârımız olabilir. Evvela tamamiyet ve istiklaliyet, ondan sonra İngiltere'den himaye ve muavenet talebi... **İstiklal,** diğer gazeteler gibi halkı, bugün Sultanahmet'te yapılacak gösteriye çağırıyor. **Vakit**'te Yusuf Razi: Esarete namzet değilim. Himaye ve vesayet olamaz. Ben ümit kesmiş değilim. **İleri:** İslam âleminde. **Zaman:** Kimsenin lütfuna olma talip, bedeli cevher-i hürriyettir. **Sabah:** Malta'ya doğru. **Hadisat**'ta Süleyman Nazif: Doğu İlleri ve Irak. —İtalyanlar Trablusgarp'a özerklik ve seçim hakkı verdiklerini söylüyorlar. **Tasviri Efkâr:** Meşhur Malta adası (resmi) —Matbuat Kongresi'nin dünkü toplantısı. **İkdam:** Ahaliyi teskin ve temin. —Bugün Sultanahmet'teki muazzam mitinge gidiniz. —Şeyhülislam Mustafa Sabri: Ordu'nun vazifesi oruç tutmaktır.

31 — CUMARTESİ

1. Şevket Turgut Paşa, İngiliz Yüksek Komiserliği'nden Hükümet'e gönderilen notanın bir örneğini Mustafa Kemal'e bildirerek Sivas'ta Ermenilere kötü davranıldığı yolundaki söylentilerin araştırılmasını istedi (**Söylev** I: 18).

2. Harbiye Bakanlığı, Mustafa Kemal'den, Diyarbakır'dan Samsun yoluyla İstanbul'a sevkedilmekte olan 31.333 sürgü kolu, 198 makinalı tüfek, 26 top kamasının nerede olduğunu sordu. Cevap 3 Haziran: "Sevki durdurdum". (**HTVD** 5, ves.93)

3. Bir makinalı tüfek bölüğü, Albay Yorgi Skandalis emrinde, Makedonya'dan İzmir'e getirildi (**YOİ** I: 76; **Hrisohoos:** 3). ★ Bir Yunan savaş gemisinin Büyükada'ya yanaşması üzerine Rumlar gösteri yaptılar. "Yaşasın Yunanistan!" diye bağırıldı.

4. Ödemiş Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir, Kolordu'ya sunduğu raporda,"Kuvvetim bir taburu geçti. Adını 'Yiğit Ordusu' koyduk. Turgutlu ve Salihli arasında Kuvayı Milliye kurması için Mustafa Efe'yi 100 kadar zeybekle yola çıkardım" dedi. (**TİH** II/1: 92; **Selek 2,** I: 132) ★ Ayvalık'ta çarpışmalar devam ediyor. Kaymakam, Mutasarrıflığa telgrafında, akın akın gelen gönüllülere engel olamadığını bildirdi. Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey, Havran'da halka, Hükümet'in dağıldığını, herkesin silahlı savunmaya geçmesi gerektiğini söyledi (**Bel.** 189 - 190: 203)

5. Ahmet İzzet, Çürüksulu Mahmut, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa gibi bazı tanınmış kişiler, İstanbul'daki Amerikan Kurulu'na giderek bütün Türkiye için Amerikan mandası istediler. ABD'nin Türk ordusunun desteğine güvenebileceğini söylediler. İngiliz Muhipler Cemiyeti de İngiliz himayesi isteyen bir metni imzalama kampanyasını sürdürüyor. (**Evans:** 172; **Akşin:** 318)

1919 — MAYIS

6. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Damat Ferit'e, bundan böyle mitinglere izin verilmeyeceğini bildirdi. Mitingler, 23 Mayıs Sultanahmet mitinginden sonra yasaklanmış, 25 Mayıs'ta yapılacak iki miting yapılamamıştı. Ancak dün, dua adı altında Sultanahmet'te büyük bir toplantı yapılmıştı. (**Akşin:** 307; **Jaeschke 1:** 39)
7. Dışişleri Bakanı Balfour, General Allenby'ye yazdığı mektupta, komisyonunTürkiye olmadan, Türkiye toprakları üzerinde karar vermede gücü olmadığını, ancak Yüksek Konsey'e kimin son kararı alacağı konusunda tavsiyelerde bulunabileceğini bildirdi (**Woodward** IV: 259).
8. Ramazan başladı (**TV:** 3562; **Çarıklı:** 15).
9. **Hadisat**'ta S.Nazif: Afrika'da İtalya. —Le Temps'dan özet: Zat-ı Şahane Türk kavmi namına olduğu gibi, İslam âlemi için de İstanbul'dadır. **Vakit**'te Prof.Selahattin, manda aleyhinde yazıyor: Koca bir devletin ağzından, bu işi beceremiyorum itirafının çıkması, büyük bir zuldür. Çanakkale'nin savunucuları bu zillete layık değildir. —Himaye ve vekâlet cereyanları: Gazetemiz istiklal ve manda konusunda tartışma açıyor. (A.Selahattin'in yazısı için ayrıca bkz. **Meray:** 7; **Bel.** 149: 126; **Erol:** 52; **Akşin:** 318) -Dünkü Sultanahmet toplantısı: Toprağımızın üstünde yaralarımızı sarmak istediğimiz son kısmı için. **Zaman:** Millî galeyan devam ediyor. (Dünkü Sultanahmet dua toplantısı haberi, resimlerle). **Sabah:** Dünkü halk toplantısı. **Daily Ekspres:** İzmir'de Yunanlıların cinayetleri. Silahsız Türkler soyuldu ve öldürüldü. (**Kitsikis:** 149. Yunanistan'ın Londra Elçisi Kaklamanos'un yalanlaması: 2 Haziran) **Alemdar:** Türk ve Türkiye ölmeyecektir. İngiltere ve Fransa'nın menfaatleri Türklerin elinden tutmaktır. Amerika bu iki muhterem milleti aydınlatacaktır. **Tasviri Efkâr:** Dünkü muazzam toplantı ve ahdü peyman. **İleri**'de Samih Rıfat'ın manzumesi: Güzel Aydın "...Aydın Aydın güzel Aydın/Ah... bir kerre kurtulaydın!" (**Kaplan v.d.** I: 113)

1919 — HAZİRAN

1 — PAZAR

1. Yunanlılar Ödemiş'i işgal ettiler. Yarbay Cevalos komutasındaki Yunan kuvvetleri, 120 kişiden ibaret Yiğit Ordusu'nu yenilgiye uğratarak 30.000 nüfuslu şehre girdi. Ödemiş nüfusunun ancak 8.000'i Rum. Milis kuvvetlerinin ilk çatışmadan yenilgiye uğraması, halk üzerinde kötü bir etki yarattı. Ödemiş, 5 Eylül 1922'ye kadar Yunan işgali altında kalacaktır. (**Kaygusuz:** 174; **Ahmet:** 65; **Nider:** 27; **Misailidis:** 236; **Gnkur:** 38; **Hrisohoos:** 3; **TİH** II/1: 94; **KASÖT:** 59; **YOİ** I: 70 "Yunan birliği 4.000 Rum'un coşkun gösterisine mazhar oldu. Türklerden 80, Yunanlılardan 7 ölü...") ★Büyük Menderes vadisinde Yunan ve İtalyan kuvvetleri arasında gerginlik (**YOİ** I: 81). ★ Yunanlılar, Aydın'da Öğretmen Ahmet Emin Efendi'yi tutukladılar (Gnkur, HTD **İstiklal** 234 numaralı broşürde s.29). ★ İşgale

1919 – HAZİRAN

karşı alınacak tutum konusunda, Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey ile Refik Halit (Karay) arasında telgraf haberleşmesi (**Bel.** 189-190: 206).

2. Mustafa Kemal, Başbakan Damat Ferit Paşa'ya çektiği telgrafta, ulusun, bağımsızlığını korumaya kararlı olduğunu, kötü sonuçlara karşı her türlü özveriyi göze aldığını, ulusal vicdanı yansıtmayan haberlerin kaygı verici tepkiler doğurduğunu bildirdi. Havas-Royter Ajansı, 27 Mayıs tarihli haberinde Saltanat Şûrası'nda konuşan bütün üyelerin, Türkiye'nin büyük bir devletin yardımını sağlaması yolunda görüş bildirdiklerini yaymıştı. Mustafa Kemal, müfettişliği bölgesindeki valiliklere, mutasarrıflara ve 15. Kolordu Komutanlığı'na gönderdiği genelgede de, Havas-Royter'in bu haberine karşılık, İstanbul gazetelerinin, şûraya katılan kişilerden yalnız birinin İngiliz himayesi, diğerlerinin tam bağımsızlık ve bir millet şûrası istediğini yazdığına dikkat çekti ve Başbakan'dan bu farkın nedenini sorduğunu bildirdi. (**Söylev** I: 20; **Nutuk,** ves. 25) ★ Mustafa Kemal, idarecilere gönderdiği telgrafla, bölgelerinde Vilayat-ı Şarkiye M.H.C.'nin teşkilatı olup olmadığını, varsa temsilcilerinin kimler olduğunu, başka illerle bağlantısının olup olmadığını sordu. Trabzon Valiliği'nden de Adem-i Merkeziyet Cemiyeti ve Vilayat-ı Şarkiye M.H.C.'nin ildeki durumu hakkında bilgi istedi. (**Nutuk,** ves. 3,5)

3. Damat Ferit Hükümeti, Paris Barış Konferansı'na çağrıldı. Fransız Yüksek Komiseri Defrance, 30 Mayıs tarihli Yüksek Konsey kararını Damat Ferit'e bildirdi. İtilaf Devletleri, İzmir'in işgali üzerine millette doğan büyük öfke ve gerilimi yatıştırmak istiyor. Saray çevresi bu haberi bir müjde olarak karşılıyor. Damat Ferit, yanındakilerle birlikte 6 Haziran'da yola çıkacak, 12 Haziran'da Paris'e varacak, konferansa iki bildiri sunduktan sonra onur kırıcı bir cevap olarak 15 Temmuz'da İstanbul'a dönecektir. (**Sabah, İkdam, İleri, Alemdar, Mem, İstiklal:** 2; **Hadisat:** 3; **Efkârı Umumiye:** 5; **Göztepe:** 187; **Türkgeldi 1:** 223; **Akşin:** 308)

4. Hükümet bir genelge yayımlayarak, haksız işgalleri kaldırmak için bütün gücüyle çalıştığını, İtilaf Devletleri'ne bu konuda gece gündüz başvurularda bulunduğunu ileri sürdü. Halktan ağırbaşlılığını korumasını (miting yapmamasını) istedi. (**İkdam, Hadisat:** 2; **Bayar** 8: 2554) ★ Hükümet, Mustafa Kemal'le yanındakilerin ödeneklerine, eşkiya takibinde bulundukları ve gezici oldukları için, maaşlarının yarısı kadar bir zam yapmayı kabul etti. Hükümet, kıyılarda Rum çoğunluğu sağlamak için Yunanistan tarafından gönderildiklerini gözönüne alarak bundan böyle gelecek Rum göçmenlerin mülkî ve askerî makamlarca sıkı bir kayıt altına alınmasını kararlaştırdı. (**Gökbilgin** I: 84, 128; **Akşin:** 310, 335)

5. Yıldırım Birlikleri (2.Ordu) Müfettişi Cemal Paşa, Konya'dan Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği yazıda, işgallere karşı direneceğini bildirdi. (**HTVD** 36, ves. 891). ★ İçişleri Bakanı Ali Kemal, Bergama Kaymakamlı-

1919 – HAZİRAN

ğı'na, Yunanlılarla savaş halinde bulunulmadığını, işgallere fiilen karşı koymanın Barış Konferansı'nda Yunanlılara karşı ileri sürülecek fikir ve iddiaları sekteye uğratacağını bildirdi (**Ahmet:** 36)

6. Hükümet toplantısında, seçim yapılmasının imkânsızlığı ileri sürüldü. Hukukçu ve uzmanlara başvurarak, bu gibi durumlarda Avrupa ülkelerinde başvurulan usul hakkında inceleme yapmak, Hükümet'in dayanacağı ve millî amaçları temsil edebilecek bir meclis veya şûra kurulması esaslarını hazırlamak üzere Maliye ve Evkaf Bakanlarıyla Abdurrahman Şeref Efendi görevlendirildi. 26 Mayıs tarihli Saltanat Şûrası'nda millî bir şûra kurulması istenmişti. Çalışmalar sonuçlandırılamayacak ve böyle bir meclis açılmayacaktır. (**Gökbilgin** I: 121; **BTTD** 23: 57; **Akşin:** 331, **Efkârı Umumiye:** 5, "seçimler Arabistan hariç Osmanlı vilayetlerinin bütününe teşmil edilecektir".)

7. Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Muğla ileri gelenleriyle yaptığı toplantıda, Yunan işgal tehlikesine karşı İtalya'nın yardımını istemeye karar verdi. Seçilen bir kurul, Marmaris'te İtalyanlarla görüşmeye gönderildi. İtalyanlarla görüşmeler hakkında bkz. 4, 5, 6, Haziran. Muğla İtalyanlar tarafından 23 Temmuz'da işgal edilecektir. (**TİH** II/1: 130; **Ü.Türkeş:** 205)

8. Takvimi Vekayi'nin bugünkü sayısında, Trabzon Ermenilerini göçettirme ve öldürme sanıklarıyla ilgili Divanıharp kararının Padişah'a sunulduğu belirtildi. Buna göre, Trabzon eski Valisi Cemal Azmi, İttihat ve Terakki Fırkası Trabzon Şubesi Mesul Kâtibi Nail idama, Rüsumat Müdürü Mehmet Ali 10 yıl küreğe, Acenta Mustafa ve Polis Müdürü Nuri birer yıl hapse mahkûm oldular. (**TV:** 3563; **Tas. Ef, Alemdar, İstiklal:** 2)

9. Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'in 30 Mayıs tarihli telgrafına cevap vererek Ermenilerin 30 bin kişilik kuvvetle Van'a yürümekte olduğu haberinin aslı olamayacağını, Ermenilerin kendi dertleriyle meşgul olmalarının muhtemel bulunduğunu, mevcutlarının 10 bini aşamayacağını, kendisinin herhangi bir saldırıya karşı koymaya hazır olduğunu bildirdi. Erzurum valisinden de her işittiği haberi yazmamasını istedi. Bu haberi 29 Mayıs'ta Mustafa Kemal'e Erzurum Valisi Münir Bey yazmıştı. (**Karabekir 1:** 37)

10. Albay İsmet Bey (İnönü), İstanbul'dan Karabekir'e bir mektup gönderdi. İstanbul'da İngiliz ve Amerikan mandacılığı için yapılan çalışmaları anlattı. "Avrupa milletlerinde istila hırsı, kudurmuş bir şekil aldı. Ne karanlık günlerdeyiz Kâzım, İzmir gitti ve teferruatı da hâlâ gidiyor... Kimse ile temasım yok, kendi halimde münzeviyane sonucu bekliyorum. İçimde yine ümitli bir şey var. Bu hadiseyi pek güç fakat yine atlatacağız gibi geliyor..." (**Karabekir 1:** 58) ★ Cavit Bey'in günlüğünden: Halide Hanım ziyarete geldi... Amerika mandası için ümitvar görünüyor. (**Tanin:** 10.11.1945)

11. Türkiye mandaları üzerinde araştırma yapacak olan kurulun Amerikan kolu (King-Crane Komisyonu), Paris'ten ayrıldı. 3 Haziran'da İstanbul'a gelecek

1919 — HAZİRAN

olan kurul, 7 Haziran'da Suriye'ye hareket edecek, 31 Temmuz'da İstanbul'da partileri, dernekleri ve gazetecileri dinlemeye başlayacaktır. (**Jaeschke** 1: 39)

12. **Vakit:** Yunanistan ve medeniyet rehberliği... —Prof. Ahmet Selahattin "mandaların hukuksal niteliği" üzerine duruyor: Manda dolambaçlı bir ilhakçılıktır. (**Meray:** 11). **Memleket**'te İ.Hami: Millet şûrası, **Alemdar:** Vur, fakat dinle! **İstiklal:** Pazartesi şehrimize gelecek Amerikan heyetini karşılamak için pek büyük hazırlık yapılıyor. —R.Ahmet: Vekâlet meselesi: Türkiye mandasını ancak Amerika'nın, o ülkücü milletin üzerine alacağı kanısındayım. **Hadisat**'ta haber başlıkları sansür. —Mukadderatımızın görüşülmesinde Montaqu (Hindistan Bakanı) ve Hint delegelerinin itirazları. **İkdam:** Millî şûra. **Zaman:** Doğu'da Fransız geleneği. —Genelkurmay tarafından çıkarılan **Askerî Mecmua**'nın 3. sayısı.

2 — PAZARTESİ

1. İzmir'in Çeşme ilçesi Yunan işgali altına alındı. İşgalcileri karşılayanlar arasında Yunanistan'ın Sakız genel valisi ve Çeşme'ye dönmüş olan Rumlar da var. Çeşme'nin işgaliyle Çeşme Yarımadası'nın işgali tamamlandı. (**Misailidis:** 247; **YOİ** I: 65. Krş. 17, 20 Mayıs) ★ Yunanlılar Atça kasabasını da işgal ettiler. (**Misailidis:** 246) ★ Mersin'de bir geçit töreni yapan Fransızlar, şehri Fransız bayraklarıyla süslettiler. 26 Mayıs'ta da bir Fransız süvari avcı alayının gelişi nedeniyle şehir süslettirilmişti. 7 Haziran'da Tarsus'a bir süvari alayı gönderilmesi nedeniyle Mersin cadde ve sokakları da süslettirilecektir. (**KSİ:** 77) ★ İtalyan Duilio zırhlısı Kumandanı Malliani, İzmir'de Yunan İşgal Kuvvetleri kumandanı ile görüştü. Söke Ovası'nda Yunan kuvvetleri ilerlerse ateş edileceğini söyledi. Yunan Kumandanlığı, birliklere bir çatışmadan çekinmelerini, Büyük Menderes'e kadar devriye gezmelerini, demiryoluna kadar geri çekilmelerini emretti. (**YOİ** I: 82)
2. 67 Türk tutukluyu götüren İngiliz Princess Ena gemisi Malta adasına vardı. İttihat ve Terakki Fırkası ve savaş yılları hükümetleri ileri gelenleri, çeşitli tarihlerde tutuklanmış ve bunlardan 67'si Bekirağa Bölüğü'nden alınarak 28 Haziran'da İstanbul'dan yola çıkarılmış, bunlardan 12'si Mondros'a bırakılmıştı. Merkezi Kars'ta olan ve İngilizler tarafından 12 Nisan'da dağıtılan Güney-Batı Kafkas Geçici Hükümet üyeleri de sürgünler arasında. İngilizler tutukluları İngiliz esirlerine kötü davranmak ve Ermenileri kırmakla suçluyor. (**Tas.Ef, Sabah:** 9; **Yenigün:** 19.12.1934, H. Cahit'in Anıları; **Cumhuriyet:** 3.12.1946, Halil Menteşe'nin anıları) ★ Fransızların İstanbul Yüksek Komiserliği, İngiliz Yüksek Komiserliği'ne yazdığı yazıda, Türk tutukluların Malta'ya götürülmüş olmasından duyduğu hoşnutsuzluğu belirtti. Damat Ferit, tutukluların götürülmesini istemiş, ancak İngilizlerin tek başına hareket etmesinden hoşlanmayan Fransızlar, bu davranışı Türklerin egemenlik haklarına aykırı bulmuşlardı. (**Şimşir 2:** 128)

1919 – HAZİRAN

3. Hükümet'in, İttihatçılara karşı İzmir'in işgali üzerine tavsayan saldırısı yeniden başladı. Tutukluların duruşmasına kaldıkları yerden devam edildi. Sanıklardan birinin hastaneden getirilememesi üzerine duruşma yarına ertelendi. (**İkdam:** 2; **Alemdar** 3; **İstiklal:** 4) ★ Padişah, lağvedilmiş olan Şark Orduları Grubu eski Komutanı Vehip Paşa hakkında, Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılama yapılmasını emretti. Gerekçe: Ticaretle uğraşmak, ticarî eşyasını nakletmek için erzak naklini tatil ederek görevini kötüye kullanmak. (**TV:** 3571) ★ Elazığ Valisi Ali Seydi Bey, Bitlis Valiliği'nden alınmış olan Mazhar Müfit Bey'e bir tel çekerek, divanıharbe gönderilmesi için emir geldiğini, Elazığ'a gelirse kendisini saklayabileceğini bildirdi (**Kansu** I: 15).
4. Fransız Albayı Demange, Sivas Valiliği'ne bir telgrafla başvurarak İzmir'in işgali üzerine Aziziye'deki Hıristiyanların ölümle tehdit edildiğini bildirdi. Bu hallerin Müttefik askerleri tarafından Sivas'ın işgaline sebep olacağını ileri sürdü. Vali Vekili Hasbi Efendi, durumu Mustafa Kemal'e duyurdu. Mustafa Kemal, kurusıkıya aldırılmaması cevabını verecek, Savaş Bakanlığı'na Hıristiyanların tehdit edildiği gibi bir olay olmadığını bildirecektir. (**Nutuk,** ves. 24; **Erdeha:** 77)
5. Erzurum'da büyük bir miting düzenlenerek Yunanlıların Ege bölgesindeki işgalleri kınandı. Konuşmalarda, halkın kendi başının çaresine bakmaktan başka seçeneği olmadığı belirtildi. Pasinler'de de bir gösteri düzenlendi. Gösteri yarın ve öbürgün de devam edecek. Bayburt'ta büyük bir toplantı yapılarak İngiliz, Fransız, İtalyan, Amerikan temsilcilerine ve Hükümet'e işgalleri kınayan telgraflar çekildi. (**Bel. XXXIII:** 532, 549, 550, 551)
6. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, Samsun ilinin asayişi hakkında İçişleri Bakanlığı'ndan gelen yazıyı hatırlatarak, silahlı erlerle dağa çıkan Üsteğmen Hamdi ve Gürcü, Laz, Rum çeteleri hakkında ne gibi tedbirler alındığını sordu (**HTVD** 4, ves. 63).
7. Albay Kâzım Bey (Özalp), 29 Mayıs'ta atandığı Balıkesir'deki 61. Tümen Komutan Vekilliği görevine başladı. (**Özalp:** 17). ★ Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey, bütün ev ve dükkânlara Yunan bayraklarının asıldığı Ayvalık'a giderek İngiliz Subayı Hadkinson ve Yunan İşgal Kuvvetleri Kumandanı Albay Dimitri Toma ile görüştü, işgali protesto etti. Hadkinson ve Toma, Türk askerlerinin çekilmesini istediler. (**Bel.** 189-190: 208)
8. Mustafa Kemal, Saltanat Şûrası'nda konuşulan şeyler hakkında Samsun yeni Mutasarrıfı Hamit Bey'in getirdiği bilgileri Karabekir'e yazdı. Şûra'nın, Hükümet'e güvensizliği dolaylı olarak anlatan nutuklarla bittiğini, kesin bir karar alınamadığını, Hükümet'in zaafa uğradığını bildirdi. "İstanbul'da yeniden bir inkılap ruhu uyandığı anlaşılmaktadır" dedi. (**Karabekir 1:** 42)
9. İngiliz Yüzbaşısı Hurst, Havza'da Mustafa Kemal ile bir görüşme yaptı. Raporu: "Genel durumu ve asayişi sağlamak için alınacak tedbirleri

1919 – HAZİRAN

görüştük". (**Jaeschke 1:** 40) ★ Rawlinson, Kars'ta İngiliz Haberalma Şefi General Beach ile buluştu (**Rawlinson:** 184).

10. Ali Batı üzerine gönderilen kuvvetler Midyat'tan Tinal'a hareket etti, bir boğazda isyancıların baskınına uğradı. 7,5 saat süren çarpışma sonunda eşkiya, Rudi köyüne sığındı. Aşiret reisi Ali Batı, 11 Mayıs'ta Midyat'ı basmıştı. 18 Haziran'da öldürülecek. (**Uzel 2:** 50; **HTVD** 74, bel. 1596)
11. Elazığ Valiliği'ne atanan Ali Galip Bey, görev yerine gitmek üzere Haydarpaşa'dan hareket etti. 3 Mayıs'ta atanmış olan Ali Galip Bey, 25 Mayıs'ta Padişah'a veda etmişti. Ali Galip, 23 Haziran'da Sivas'a gelecek, Mustafa Kemal'le karşılacak, daha sonra Elazığ'dan Sivas'a giderek Kongre'yi dağıtma görevi alacak, fakat bu çabası sonuçsuz bırakılacaktır. (**İstiklal:** 3)
12. Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. adına Saltanat Şûrası'nda Süleyman Nazif'in verdiği bir muhtırayı cevaplayan Başbakan Damat Ferit Paşa, "Rusya Ermenistanı dışındaki 6 ilimize geniş özerklik verilecektir" dedi (**Hadisat:** 4, muhtıra ve cevabı).
13. İngiliz Ordusu kurmaylarından Nowil Diyarbakır'a, Settel Mardin'e geldi. Settel yarın Nusaybin'e gidecek ve orada Nowil'le görüşecek. (**TİH** IV: 15; **HTBD** 74, bel. 1596)
14. Yunanistan'ın İzmir Siyasî Temsilcisi Steryadis, İngiliz temsilcisi Fitzmaurice'e Yunan kuvvetlerinin İzmir sancağı sınırının ötesine ilerlediğini bildirdi. Fitzmaurice, yarından sonra vereceği cevapta, Yüksek Konsey'in 19 Mayıs tarihli kararına uyulmasını isteyecektir. 19 Mayıs'ta Dört Büyükler, Yunan işgal bölgesini İzmir sancağı ve Ayvalık'la sınırlandırmışlardı. (**Jaeschke 1:** 40)
15. İtilaf Devletleri, Avusturya'ya barış şartlarını bildirdiler. Saint Germain Anlaşması 10 Eylül'de imza edilecektir. (**İstiklal:** 3; **Alemdar:** 4; **Efkârı Umumiye:** 5)
16. Mevlâna postnişliğine, eski postnişin Abdülhalim Çelebi'nin atanması ile ilgili Padişah iradesi çıktı. (**TV:** 3565; **Efkârı Umumiye:** 5).
17. **Hadisat**'ta Hükümet'in bildirisi: İşgalleri Paris Barış Konferansı aracılığı ile kaldırmak için gece gündüz çalışıyoruz. Temkin ve vakarı elden bırakmayınız. **Alemdar:** Türklerde idare kabiliyeti yokmuş diyorlar. Bu doğru olamaz. —İstanbul'un Türklerde kalmasına karar verildi. **Vakit**'te Ahmet Selahattin: Mandaların gerçek mahiyeti: Vekâlet ile himaye aynı şeydir. Bunlar bizim için tehlikelidir. (Ayrıca. **Bel.** 149: 126) **İleri:** Fransız dostlarımıza: İngiliz ve İtalyan dostlarımızın yanında sizin de samimî çehrenizi görmek isteriz. **İkdam:** İzmir işgalinin gerçek safhaları. İstanbul'a dönmüş olan 17. Kolordu eski Komutanı Ali Nadir Paşa'nın anlattıkları. **Tasviri Efkâr:** Nihayet Barış Konferansı'nda haklarımızı savunabilmek imkânı ortaya çıktı.

1919 — HAZİRAN

Mukadderatımız hakkında Hind Müslümanlarının teşebbüsleri. —Şehrimize gelecek Amerikan heyetini olağanüstü bir şekilde karşılamak için çeşitli derneklerden bir heyet kuruldu. **İstiklal:** Nafıa Nazarı Ferit'in demeci: Hükümet bir millî meclisin teşkiline razıdır, fakat seçimin nasıl yapılacağını incelemektedir. (Bkz. dünkü Hükümet kararı). **Sabah:** İzmir'in işgali geçicidir (**Jaeschke 1:** 40)

3 — SALI

1. Bazı dernek ve partiler, Padişah'a bir telgrafla başvurarak Rıza Tevfik, Ali Kemal ve İzzet Fuat'ın, konferansa gidecek kuruldan çıkarılmasını istediler (**Akşin:** 370; krş. 4 Haz.). ★ Bakanlar Kurulu, Paris Barış Konferansı'nda Türkiye'nin görüşlerini açıklamak üzere Başbakan Damat Ferit, eski Başbakan Tevfik Paşa ile Danıştay Başkanı Rıza Tevfik'i görevlendirdi. Damat Ferit'in yokluğunda Başbakanlığa Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, gene Damat Ferit'in üzerinde bulunan Dışişleri Bakanlığı'na da Safa Bey vekâlet edecek. Kararı Padişah da onayladı. Damat Ferit 6 Haziran'da, Tevfik Paşa ise 14 Haizran'da yola çıkacak. (**TV:** 3573; **Tas.Ef:** 3; **İkdam, Sabah:** 4; **İstiklal:** 3,5; **Alemdar:** 4, 5; **Efkârı Umumiye:** 5; **Türkgeldi 1:** 224; **Akşin:** 369)
2. Damat Ferit, İngiliz yüksek komiserini ziyaret ederek, Paris Barış Konferansı'na çağrılmış olduklarından dolayı şükranlarını bildirdi. Kendisi yokken Padişah'ın güvenliğinden endişe ettiğini söyledi. Yüksek Komiser, Padişah'ı koruyacaklarını söyledi. Calthorpe'un bugün gönderdiği rapora göre, Damat Ferit bir konuyu da danıştı: Barış şartları için sorumluluk yalnızca Padişah ve hükümetine mi yüklenmeli, yoksa Meclis toplantıya çağrılıp ona da mı onaylattırılmalı? Damat Ferit'in Meclis'i toplamaya imkân olmadığı düşüncesine Calthorpe da katıldı. (**Akşin:** 333, 371)
3. Mustafa Kemal, Havza'dan gönderdiği bir genelgede, Hükümet'in Paris görüşmelerine çağrılmasının memnunluk verici olduğunu, ancak Paris'e gitmeye hazırlanan kurul ile ulusun istekleri arasında uygunluk olmadığını, Başbakan'ın sınırları belirsiz bir Ermeni özerkliğine razı olduğunu belirtti. Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin, bunların henüz kurulmadığı yerlerde de belediyelerin telgraflarla Hükümet'i uyarmasını, çekilecek telgraflarda ulusal bağımsızlığın tam dokunulmazlığının ve çoğunluğun azınlığa feda edilmemesinin talep edilmesini istedi. (**Söylev I:** 20; **Yularkıran:** 40) ★ Mustafa Kemal, Başbakanlığa gönderdiği yazıda, kendi bölgelerinin de işgal edileceğinden tasalanan halkın, özellikle Doğu İlleri halkının gerçek durum hakkında bilgi istediğini belirterek, bu konularda kendisinin aydınlatılmasını istedi. (**AÖAS:** 94)
4. Mustafa Kemal, İngiliz Yüksek Komiserliği'nden aldığı notayı dün kendisine aktararak mitingler konusunda ne gibi tedbir aldığını soran Harbiye Ba-

1919 — HAZİRAN

kanı'na verdiği karşılıkta: Milletin heyecanını ve gösterilerini yasaklamak için ne kendimde ne de başkasında hiç bir güç göremem! dedi. Mustafa Kemal, İzmir'in işgali üzerine her yanda etkili mitingler yapılmasını 25 Mayıs tarihli genelgesiyle istemiş, Sivas'ta yapılan mitingde Hıristiyanların ölümle tehdit edildiği yolunda bir şikâyet yapılmıştı. (**Söylev I:** 19; **HTVD** 5, ves. 95; **Yularkıran:** 35)

5. Mustafa Kemal, Harbiye Bakanlığı'nın 31 Mayıs tarihli sorusuna verdiği cevapta, Diyarbakır'dan Samsun yoluyla İstanbul'a gönderilmekte olan silahların sevkini Havza'da durdurduğunu bildirdi. Mustafa Kemal, 10.000 sürgü kolu ve 12 top kaması bulunan bu ilk sevki durdurmasına gerekçe olarak, bunları taşıyan asker ve hayvanların çok yorgun olmalarını gösterdi. (**HTVD** 5, ves. 95. Krş.7)

6. Türkiye mandaları üzerinde araştırma yapmak üzere kurulması öngörülen komisyonun Cirane-King adıyla anılan 7 kişilik Amerikan kolu, Paris'ten İstanbul'a geldi. Özellikle tek çıkar yol olarak Amerikan mandasını gören parti ve derneklerin temsilcileri tarafından özel törenlerle karşılandı. Cirane-King Komisyonu, 7 Haziran'da Suriye'ye gidecek, oradaki incelemelerini bitirdikten sonra 21 Temmuz'da İstanbul'a dönerek çeşitli parti, dernek ve yayın organlarının görüşlerini alacaktır. Kurul, günlerdir, İstanbul'da bekleniyor ve karşılamak için olağanüstü hazırlıklar yapılıyordu. (**Tas.Ef:** 3, 4, 5; **İleri:** 3, 6; **İstiklal, Alemdar, Vakit, İkdam:** 5; **Mem:** 5, 7; **Erol:** 61)

7. Aydın'a bağlı 2500 nüfuslu Umurlu ile Köşk ve Sultanhisar kasabaları Yunanlılar tarafından işgal edildi. (**Külçe:** 110).

8. Yunan idaresi, işgalden kaçan Türklerin malları için Aydın'da bir komisyon kuracak. Komisyon, kaçan Türklerin mallarını ve ürünlerini satacak, paralarını İzmir'deki Siyasî Temsilciliğe gönderecektir. Ağustos'ta da Batı Anadolu'da Yunan Merkez Bankası'nın şubeler açması için incelemelere başlanacak, ilk şube Ocak 1920'de İzmir'de açılacaktır. Banka, Drahmi'nin kullanım alanını genişletecek, geri dönmüş olan Rumlara, yüzde 6 faizle üç yıllığına 20 milyon lira kredi verecektir. (**Roda:** 82)

9. Mustafa Nazım Paşa başkanlığındaki divanıharpte İttihatçıların yargılanmasına devam edildi. Eski Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, Senato eski Başkanı Rıfat Bey, Posta Telgraf Telefon eski Bakanı Hüseyin Haşim Bey'in sorguları yapıldı. İngilizlerin Bekirağa Bölüğü'nden 28 Mayıs'ta alıp Malta'ya götürdükleri Sait Halim Paşa ve arkadaşlarının yargılanması ertelendi. (**TV:** 3571; **Hadisat:** 4; **Efkâr ı Umumiye:** 5)

10. 56. Tümen Komutan Vekili Albay Bekir Sami, Alaşehir'de "Yunan ordusu Padişahımızın emriyle geliyor, sakın saygıda kusur etmeyin!" diyerek propaganda yapan 4 hocayı kendi eliyle kurşuna dizdi. Bekir Sami ve Yüzbaşı Selahattin, Eşme'de Yunan bayraklarıyla karşılandılar. Gelen atlıları Yunan-

1919 — HAZİRAN

lı sanıp çocukları koşturduklarını öğrendiler. Bekir Sami, Eşme'de Yunan bayrakları dağıtan 4 Rum aile başkanını kaymakamlıkta sorguya çekti. "Küstahça konuştukları için" dördünü de astırdı. Kasabadaki Yunan bayraklarını toplatarak yaktırdı. (**Selçuk:** 92)

11. Ayvalık'ta Yunan ilerlemesine karşı direnen 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Bey (Çetinkaya), Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği şifrede "Yunan kuvvetlerine karşı konulmayarak her tarafı açık bırakmayı ve yalnız İstanbul'dan siyasî yollarla çözüm aramayı pek tehlikeli görüyorum" dedi. Ayvalık 27 Mayıs'ta işgal edilmiş, 172. Alay, 28 Mayıs'ta Ayvalık sırtlarında direnmeye başlamıştı. Hükümet, 30 Mayıs'ta, direnme mümkün değildir diyerek Ayvalık'taki kuvvetlerin çekilmesini 14. Kolordu Komutanlığı'na emretmişti. (**Bayar** 8: 2417) ★ İzmir jandarma kumandanı, İzmir'in işgali sırasında meydana gelen olayları Jandarma Genel Komutanlığı'na bildirdi: "İzmir'de Osmanlı hakimiyetinin devam ettiği kanaatini göstermek dahi vatan ve millet için büyük bir hiyanettir. Burada durum tahammül edilemeyecek bir şekildedir". (**Atatürk Ansiklopedisi** V: 281)
12. Mustafa Kemal'in, her yanda coşkun gösteriler yapılması yolundaki 28 Mayıs tarihli genelgesi üzerine Sinop'tan İtilaf Devletleri temsilcilerine bir muhtıra gönderildi: "Türkler ilerleyemediler, gelişemedilerse bu, kötü yönetimler yüzündendir. Padişah'ın buyruğu ve egemenliği altında olmak koşuluyla Avrupa'nın gözetim ve denetiminde kurulacak bir yönetim altında yaşayabiliriz". (**Söylev** I: 18)
13. Hintli Müslüman önderlerden Ağa Han ile Emir Ali, Lloyd George'a bir mektup yazarak, Türk toprakları konusunda savaş yılları içinde yaptığı açıklamayı hatırlattılar. Lloyd George, İstanbul'un Türklere bırakılması gerektiğini söylemişti. (**Akşin:** 406)
14. **Memleket**'te Piyer Loti'nin Figaro'dan çevrilen yazısı: İslam Halifesi. **İleri:** Konferansa doğru. —Amerikan heyeti bugün geliyor. Karşılama hazırlıkları yapıldı. **İstiklal**'de Paris Konferansı'na çağrılış ve delegelerle ilgili haber ve yorumlar. **Hadisat**'ta başyazı tamamen sansür. —Delegelerimiz en son pazartesi gününe kadar İstanbul'dan ayrılıyor. —Amerikan Heyeti bugün dokuzda şehrimizde. **İkdam:** Türkiye, Barış Konferansı'nda. **Zaman:** Ümit sahası açılıyor mu? Barış Konferansı'na çağrılış. **Tasviri Efkâr:** Delegelerimiz kimler?

4 — ÇARŞAMBA

1. Aydın'ın geleceğinden endişe eden Yunanlılar, Nazilli'yi olaysız olarak işgal ettiler. Yunanlılar 19/20 Haziran gecesi kasabayı terkedecekler, o tarihe kadar birçok dükkân soyulacak, eşraftan ve gençlerden bazıları tutuklanacaktır. Nazilli 24 Haziran'da ikinci defa işgal edilecektir. (**TİH** II/1: 132; **Misailidis:** 262; **Şapolyo 2:** 53; **İzmir Fecayii-Mülhakatta:** 12 "3 Haziran"; **Jaeschke 1:** 40 "3 Haziran")

1919 – HAZİRAN

2. Çine'de bulunan 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey (Aker), Yörük Ali Efe ile Kıllıoğlu Hüseyin Efe'ye haber gönderdi. Onlardan mücadeleye atılmalarını istedi. Yunanlılar da 16 Mayıs'ta Yörük Ali Efe'ye haber göndererek kendi saflarına katılmasını istemişlerdi. Yörük Ali ve Hüseyin Efe yarından sonra Albay Şefik'in önerisini kabul edeceklerdir. (**Şefik II:** 28)

3. İtalya'nın Antalya eski konsolosu, bir İtalyan subayı ile Konya'ya doğru bir keşif yolculuğuna çıktı. "Antalya-Burdur-Bolvadin arasında demiryolu yapacağız. İncelemelerde bulunuyoruz" dedi. ★ Marmaris'teki İtalyan yüzbaşı, Muğla Kurulu'na, "Yunan işgali halinde savunmaya geçerseniz engel olmayız" dedi. Muğla temsilcileri, Yunan işgaline karşı İtalyan kuvvetlerinin Kuvayı Milliye ile birlikte hareket etmesini istediler. (**Ü.Türkeş:** 211)

4. İstanbul'da bazı kuruluşlar yayımladıkları bildiride ve Padişah'a çektikleri telde, Paris'e gidecek delegelere güvenmediklerini bildirdiler. Rıza Tevfik, Ali Kemal, İzzet Fuat gibi kişiler gönderilirse bunun ağır sonuçlar doğuracağını belirttiler. Padişah telgrafa çok kızdı. Damat Ferit onu yatıştırdı: "Limanda 70 ecnebi gemisi varken ayaklanma çıkacağından telaşlanmamalı!" dedi. Bu tepkiler üzerine Ali Kemal'le İzzet Fuat kuruldan çıkarılacaktır. Damat Ferit, yarından sonra, Tevfik Paşa ise 14 Haziran'da yola çıkacaktır. (**Simavi:** 508; **Türkgeldi 1:** 225; **Akşin:** 370 "3 Haziran) ★ Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. Erzurum Şubesi, Başbakanlığa bir tel çekerek Doğu'da bir Ermeni egemenliğine izin verilemeyeceğini bildirdi. Mustafa Kemal, dün gönderdiği bir genelgede, Başbakan'ın bu bakımdan uyarılmasını istemişti. (**Karabekir 1:** 44)

5. Veliaht Abdülmecit'in 25 Mayıs'ta Fransız başbakanına yazdığı mektuba, Fransız Dışişleri'nden Pichon imzasıyla verilen cevap, İstanbul basınında. "Osmanlı devletinin hayatî menfaatlerine temas eden hiç bir hususu ihmal etmeyeceğiz" (!) İngiliz Başbakanı 7 Haziran'da, Abdülmecit'e cevap verildiği için Fransız Dışişleri bakanına çıkışacak, o da özür dileyecektir. (**Alemdar:** 4; **Efkârı Umumiye:** 9, Fransa cumhurbaşkanı ve İtalya kralının cevapları).

6. Fransa Hükümeti, İngiltere'ye verdiği notada, Türk tutukluların Malta'ya götürülmesi karşısında üzüntülerini bildirdi. Notada, bunları yargılamak için Türkiye dışında hiç bir ülkenin yetkili olamayacağı, bu hareketin sürgünleri şehitlik mertebesine yükseltebileceği, sürgünden önce Fransa'ya haber verilmediği belirtildi. 28 Mayıs'ta götürülen tutuklular için İstanbul'daki Fransız yüksek komiseri de İngiliz yüksek komiserine bu yolda bir yazı göndermişti. (**Şimşir 2:** 131)

7. Jandarma Genel Komutanı Ali Kemal Sırrı, İzmir'in işgal sonrası durumuyla ilgili olarak yazdığı raporda, "İzmir'de Hükümet egemenliğinin yalnız adı var. İzmir'in çevresinden hiç bir haber alınamıyor" dedi. Yarın vereceği raporda da işgal sırasında meydana gelen olayları anlatacak. (**R.2:** 3;

1919 – HAZİRAN

HTVD 37, ves. 907) ★ Yunan işgali karşısında alınacak tedbirleri saptamak üzere İçişleri, Bayındırlık bakanları ile Senato'dan Rıza Paşa, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa ve Ateşkes Komisyonu üyesi Sefa Bey'den oluşan bir kurul meydana getirildi (**Akşin:** 383).

8. Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey, İçişleri Bakanlığı'na, Ayvalık'taki Yunan işgal komutanı ve İngilizlerin temsilcisi Hadkinson ile olan görüşmesini bildirdi. Rapora göre Yunanlılar mutasarrıfı götürürken gözlerini bağlamak istemişler. Yunan komutanı, Yarbay Ali Bey komutasındaki kuvvetlerin 12 km. geriye çekilmesini istemiş, köylülere dağıtılmak üzere mutasarrıfa bir bildiri vermiş. Baştan ayağa Yunan bayraklarıyla donatılmış olan kasabada, kaçamamış birkaç Türk memur, bir odaya kilitlenmiş. Yunanlılar işgalin genişletilmesi emrini alırlarsa bunu haber vereceklermiş. ★ Bugün Gömeç bucak müdürünü çağıran Yunanlılar, aynı isteklerini tekrarladılar ve cevap beklediklerini söylediler. Hükümet 9 Haziran'da raporu görüşerek askerin mevzilerini korumasını, işgalin, konferans kararlarına dayanması halinde İtilaf Devletleri nezdinde gerekli girişimlerin yapılmasını kararlaştıracaktır. (**BTTD** 15: 15; **Bel.** 189-190: 210) ★ Albay Bekir Sami Bey, Genelkurmay'a tel yazısında, Turgutlu'da halktan bazılarının mal ve can güvenlikleri için yerli Rumların koruyuculuğunu istediklerini bildirdi (**Su 2:** 13).
9. İngilizlerin İzmir'deki temsilcisi Fitzmaurice, Yunan Siyasî Temsilcisi Steryadis'ten Dörtler Konseyi'nin 19 Mayıs tarihli kararına uymasını istedi. Yüksek Konsey'de Dört Büyükler, Yunan işgalini İzmir sancağı ve Ayvalık'la sınırlamıştı. (**Jaeschke 1:** 40)
10. Kontrol Subayı Rawlinson ile General Beach, Kâzım Karabekir'le Türk kuvvetlerinin silahsızlandırılması konusunu görüştüler (**Rawlinson:** 184)
11. Romanya'da bulunan 1. Kolordu Komutanı General Nider, Venizelos tarafından, Anadolu'daki Yunan İşgal Kuvvetleri'nin komutasını almak üzere İzmir'e çağrıldı. Nider 15 Haziran'da gelecektir. (**Nider:** 40)
12. Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiserliği Baştercümanı Ryan'a, kendisi Türkiye'de olmadığı zaman yapılacak ahmaklıklardan korktuğunu söyledi (**Jaeschke 1:** 40; **Akşin:** 384, 1 veya 2 Haziran'da görüştü. İstanbul'dan Anadolu'ya geçenlerin karışıklık çıkarabileceklerini söyleyerek, tedbirlerin sıkılaştırılmasını, İstanbul'da karışıklık çıkmaması için sert bir bildiri yayımlanmasını ısrarla önerdi. Ryan bütün nüfuzunu Hükümet'ten yana kullanacağını temin etti).
13. Barış Konferansı'na gidecek delegeler için Maliye Bakanlığı'na ödenek ayrılarak, gerektiği kadar ödeme yapmakla Maliye Bakanı görevlendirildi (**TV:** 3568).
14. Eski Başbakan Prens Sait Halim Paşa, İngilizler tarafından sürüldüğü Mondros'ta, İngiliz komutanına yazdığı mektupta, kendisini Osmanlı Hüküme-

1919 — HAZİRAN

ti'nin elinden kurtardığı (!) için İngiliz Hükümeti'ne "derin ve sarsılmaz minnettarlığı"nı bildirdi... (İkinci mektubu için bkz. 12 Ağustos). 28 Mayıs'ta İstanbul'dan yola çıkan İngiliz Ena gemisi, Sait Halim Paşa'nın da içinde bulunduğu 12 tutukluyu Mondros'a bırakmış, diğer 55 tutukluyu Malta'ya götürmüştü. (**Şimşir 2:** 289)

15. 200 kişilik bir piyade alayı ile 800 sivil, Mardin yöresinde ayaklanmış olan Ali Batı aşiret kuvvetleri üzerine saldırıya geçti. 11 Mayıs'tan beri bu yörede ayaklanma halinde bulunan Ali Batı, 18 Haziran'da öldürülecektir. (**TİH** VI: 24)

16. Üç gündür Pasinler'de yapılan mitingin son günü. Mitinge 7.000 kişi katılıyor. Asayişin sağlanmasında güçlük çekiliyor. Son derece heyecanlı olan halk, Yunan işgallerini protesto ediyor. (**Bel. XXXIII:** 532, 551)

17. Amiral Kolçak, Müttefikler'in 26 Mayıs tarihli önerilerine cevap vererek, bütün amacının Rus halkı serbest seçimle hükümet şeklini belirlesin diye Bolşevikleri ezmek olduğunu, ülkenin çıkarları gerektiriyorsa bir an bile iktidarda kalmaması gerektiğini yazdı. Yüksek Konsey, Kolçak'ı desteklemeye devam etmenin şartları olarak, Rusya'da bir kurucu meclis, serbest seçimler gibi konular ileri sürmüştü. (**Churchill:** 182)

18. **İstiklal:** Amerikan Heyeti dün gelmedi (Gece gelmiş). —Rauf Ahmet: Bizde memleketi iyi yönetecek yeteri kadar adam yok. Milletler Cemiyeti'nin kefilliği altında, geçici bir Amerikan vekâleti tayin olunmalıdır. Amerikan mandasını tercih edişimin sebebi, iki yıl yakından gördüğüm bu memleketin siyasî tarihinin güven verici olmasıdır. Mandayı Amerika kabul etmezse İngiltere'ye veya başka bir memlekete teklif edilmelidir. (**Erol:** 50) **Vakit**'te Ahmet Selahattin: Barış imzalanmaya ehliyet ve Millî Meclis. Türk milleti bağımsız ve Milletler Cemiyeti hesabına yaldızlı vekâletlerden yakasını sıyırmış bir siyasal yaşam ister. Bize bu amacı sağlamayan barış, barış değildir. Bir anlaşmayı kabul etmekten başka çare, kabul etmemektir. Barış şartları ancak Millî Meclis kabul ederse kesinleşebilir. (Ayrıca bkz.: **Meray:** 71) —İttihatçıların yargılanması. Suçlama: Bir dördüncü kuvvet yaparak hükümet usulünü ve şeklini tağyir. **Memleket:** Divanıharp olmamalı, divanısulh olmalı. **Alemdar**'da, Barış Konferansı'na çağrılış ve seçilen temsilciler konusunda haber ve yorumlar. —Türk-Fransız Dostluk Cemiyeti'nin yeniden çalışmaya geçtiği haberi ve toplantı çağrısı. **Hadisat:** Delegeler kurulu henüz kesin olarak belirlenmemiştir. **İkdam:** Konferansa doğru. Kalan İttihatçıların yargılanması. **Zaman:** Amerikan heyetini yakında aramızda göreceğiz. Hürmetle selamlar, tarafsız hareket edeceğini ümit ederiz.

5 — PERŞEMBE

1. Yunanlılar Batı Anadolu'da şehir ve kasabaları teker teker işgal ediyorlar. Bugün de Akhisar ve Ahmetli işgal altına alındı. Akhisar'da bir gönüllü bir-

1919 – HAZİRAN

liği Yunanlılara karşı koymak istediyse de kuvvetin azlığı nedeniyle dağılmak zorunda kaldı. Müttefiklerin planında olmadığı için Yunan kuvvetleri, 9 Haziran'da çekilerek işgale son verecekler, ancak 22 Haziran'da kasabayı yeniden işgal edeceklerdir.(**Şefik** II: 28; **YOİ** I: 80; **Misailidis:** 249; **Ahmet:** 33; **Gökbel:** 147; **Hrisohoos:** 3) ★ Yunanlılarla yarışa çıkan İtalyanların 200 kişilik bir kuvveti de Çine'ye ulaştı. İtalyan generali, 57. Tümen komutanına, halkın isteği üzerine ve Türk Hükümeti'ne yardım etmek amacıyla geldiklerini söyledi. İtalyanlar Çine'yi 26 Nisan 1920'de boşaltacaklar, kasaba bu tarihten sonra kurtuluşuna kadar Yunan işgali altında kalacaktır. (**Şefik** II: 29; **TİH** II/1: 155; **Külçe:** 111; **Gnkur:** 10)

2. İngiliz temsilcisi Binbaşı Hadkinson, Ayvalık Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Yarbay Thomas, yardımcısı Nikola, 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Bey (Çetinkaya) ve Gömeç bucak müdürü, Ayvalık-Gömeç yolu üzerinde biraraya gelerek "Belediye Çeşmesi" protokolünü imzaladılar. Buna göre Ayvalık'ta Türk yönetimi yeniden kurulacak, Yunan kuvvetleri şehir dışına çıkacak, şehire silahlı giriş çıkışlar yasaklanacak, iş sahiplerine giriş-çıkışta iki taraf komutanlığınca belge verilecek, ilçe sınırları yeniden saptanacak... (**TİH** II/1: 103; **Bel.** 189-190: 215)
3. Eşme'de bulunan 17. Kolordu komutan vekili, Genelkurmay Başkanlığı'na, Yunan zulümlerine karşı yalnız Eşme'de birkaç bin gönüllü toplayabileceğini bildirdi. Afyon'daki veya diğer garnizonlardaki bazı birliklerin kaçmış gibi gösterilerek buralara getirilmesi halinde kadro eksikliğinin giderilebileceğini belirtti. Hükümet'in sorumlu duruma düşmemesi için, Kuvayı Milliye'nin Hükümet'i görünüşte tanımaması gibi çarelere başvurulmasını önerdi. (**TİH** II/1: 131). ★ Mıntıka Yüzbaşısı Ziya Bey, İzmir'in işgali sırasında meydana gelen olayları Jandarma Genel Komutanlığı'na bir raporla bildirdi (**Atatürk Ansiklopedisi** V: 277).
4. İstanbul Üniversitesi'nde toplanan yüksek öğrenim gençliği, bazı kararlar alarak bunları yarın Paris'e hareket edecek olan Başbakan'a bildirdi. Osmanlı Devleti'nin çoğunluğunu Türklerin meydana getirdiği kısımlarında (Doğu Anadolu) toprak bütünlüğü ve bağımsızlığının sağlanması, manda ve vesayet gibi yönetim biçimlerinin reddedilmesi, "Türk gençliği bunlara aykırı barışa itaat etmemeye kesinlikle karar vermiştir!" (**İstiklal** 10'da R.Ahmet, gençleri itidale çağırıyor.)
5. Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. Hınıs Şubesi, Erzurum Valiliği'ne çektiği telde, 10 bin Hınıslının makina başında, İzmir'in işgaline son verildiği haberini beklediğini bildirdi (**Bel.** XXXIII: 554). Muğla Belediyesi'nde kalabalık bir halk toplantısı yapıldı. Marmaris'e İtalyanlardan yardım istemeye giden Muğla kurulunun Muğla'da ayrı bir yönetim kuracağı, İtalyanlardan mandaterlik istediği yolundaki söylentiler yalanlandı. Kurulun Marmaris'te İtalyanlarla dün yaptığı görüşmenin tutanağı okundu. (**TİH** II/1: 130; **Ü.Türkeş:** 209)

1919 — HAZİRAN

6. Polis, Millî Kongre'nin geceki (4/5) toplantısını bastı. Millî Kongre'nin yöneticisi Esat Paşa ile gazeteci Talha Ebüzziya tutuklandı. Hükümet, birkaç günden beri muhalefete karşı yeniden sertleşmiş bulunuyor. Esat Paşa, 12 Haziran'da Kütahya'ya sürgüne gönderilecek. 10 Temmuz'da çıkan izin üzerine 13 Temmuz'da İstanbul'a dönecektir. (**Alemdar:** 7; **Akşin:** 312)

7. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Damat Ferit'in isteklerini İngiltere'ye bildirdi: Türkiye, İngiltere'nin gözetimine verilsin. Olmazsa Amerikan mandası... Calthorpe, Damat Ferit ile ilgili görüşlerini de şöyle bildirdi: Dürüst, içten, iyi niyetli, enerjik, kusursuz, tam bir centilmendir. Ondan daha uygun bir delege olamaz. Paris Barış Konferansı'nda özel bir saygıyla davranılması. (**Bel.** 135: 442; **Akşin:** 371; 571: Calthorpe Damat Ferit'le Tevfik Paşa'nın hedeflerinin aynı olduğunu, Tevfik Paşa'nın İngiltere ile gizli bir anlaşmaya varılmasını istediğini bildirdi.)

8. Paris Barış Konferansı'nda Türkiye'yi temsil edecek kuruldan Maliye Bakanı Tevfik Bey'in yerine Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa'nın, Senato Başkanı Rıza Tevfik'in yerine Ticaret ve Tarım Bakanı Ethem Bey'in vekâlet etmesi kararlaştırıldı (**TV:** 3573). ★ Bern Elçisi Fuat Selim Bey'in yerine, Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Reşat Halis Bey atandı (**TV:** 3571).

9. Mustafa Kemal, Samsun, Amasya, Sivas, Erzincan, Erzurum, Van, Trabzon, Gümüşhane ve Tokat'taki asayiş durumu hakkında aldığı bilgileri Harbiye Bakanlığı'na bildirdi. Rum çetelerinin Türk çetelerinden fazla olup siyasî amaç güttüklerini, İngiliz ve Amerikan memurlarıyla içli dışlı olup bunlardan teşvik gördüklerini belirtti. Alınan tedbirlerle Samsun'da çetecilik olaylarının azaldığını yazdı. (**HTVD** 4, ves. 64) ★ Harbiye Bakanlığı'nın 2 Haziran tarihli yazısına verdiği cevapta da Sivas'ta Ermenilere kötü davranılmadığını bildirdi (**HTVD** 45, ves. 1054).

10. Harbiye Bakanlığı, Birinci Ordu ve Yıldırım Birlikleri Müfettişliklerine gönderdiği yazıda, hemen göreve başlanmasını istedi. Yazılara, Bakanlar Kurulu'nun bu göreve ilişkin talimatları da eklendi. (**HTVD** 4, ves. 76)

11. Hükümet'in Türkiye'yi 9 kolordu ve üç müfettişlik bölgesine ayıran **karar**, Genelkurmay tarafından kolordulara bildirildi. Buna göre, ordu müfettişleriyle kolordu kumandanları, mülkiye memurlarına da talimat vermeye yetkili kılınıyor. (**Cebesoy 1:** 523)

12. Balıkesir'de yayımlanan **Doğrusöz** gazetesi mandacılığa çattı: "Müslüman esir olamaz. Bazılarının himaye ve vesayete hazır bir fikir ve kalem kullanması gariptir. İki yol vardır: Ya istiklal, ya ölüm!" (Coşar, **MMB:** 15; **Ilgar:** 94) **Sebilürreşat:** Türk ve Türkiye ölmeyecektir. —İstiklalimiz (yer yer sansürlü). **Memleket**'te İ.Hami: Delegelerimiz kimi temsil etmeli? Hükümet, isteklerini millete açıklamalı. Değilse Konferans'ta Hükümet üyelerinin ancak kişisel kanıları açıklanmış olur. **Alemdar:** Prens Sabahattin

1919 — HAZİRAN

Bey'den Wilson'a açık mektup. (Sabahattin için övücü satırlar). —Amerikan heyetinin gelişi. **İstiklal:** Amerikan heyeti geldi. —Barış Konferansı delegelerimiz belirlendi. **Türkçe İstanbul:** Devlet ve milletimizin en büyük siyasî ricali ve namuskârı olan Tevfik Paşa, gelecek cumartesi, en güzide memurlarından olan maiyetiyle beraber Sulh Konferansı'na azimet edecektir (14'te gidecek). **Hadisat:** Başdelegelerimizle Ali Kemal, Rıza Tevfik ve Tevfik Beylerin tayinine irade-i seniye çıkmıştır. —Mebuslar meclisi değil, bir millî meclis toplantısı düşünülmektedir. **İkdam:** Davamız ne olacak? —Mebusların seçimine başlanıyor. (!) **Zaman**'da Barış Konferansı'na katılış ile ilgili haber ve yorumlar. **Sabah:** Müracaatımız hakkında. **Tasviri Efkâr:** Barış heyeti değil, savunma heyeti. —Delegelerimiz ve Hilafet meselesi. **Moniteur Oriental** (İstanbul): Türkiye, Fransa himayesine verildi (**İstiklal, Alemdar:** 6). **Akşam:** 10 güne kadar genel seçimlere gidilecek. (**Akşin:** 331) İstanbul'da, haftada iki kere yayımlanmakta olan S.Tevfik'in sorumlu müdürü olduğu **Efkârı Umumiye** gazetesinin 26. sayısı: Asırların hastası olan Türkiye bir taze hayat bahşediyor. Paris Konferansı'na giderken Hükümet içte ve dışta kuvvetli olmalıdır. Hükümet'in arkasında, bütün varlığı ile yardımcı olacak millet olmalıdır. —Firarda bulunan İttihat ve Terakki sergerdelerinden Cavit Bey. —Şehrimizdeki Felemenk sefiri vefat etmiştir. ★ Sabiha Zekeriya yönetiminde haftalık **Büyük Mecmua**'nın 9. sayısı. Haftanın sohbeti: Kara günler. —Falih Rıfkı: Sevgili İzmir. —Faruk Nafız, Ruşen Eşref, Yusuf Ziya, Kemalettin Kâmi, Orhan Seyfi, Tahsin Nahit, Cevdet, A.Fikret, Sabiha Zekeriya'nın yazı ve şiirleri.

6 — CUMA

1. İngilizler Anadolu'da Mustafa Kemal'i istemiyor. Müttefiklerin Karadeniz Ordusu Başkumandanı General Milne, Hükümet'e bir yazı göndererek "Mustafa Kemal ve yanındakileri derhal İstanbul'a çağırmanızı talep ederim!" dedi. Yazıda, Mustafa Kemal'in yurt içinde dolaşmasının kamuoyunu (!) tedirgin ettiği ileri sürüldü. Yarından sonra Yüksek Komiser Calthorpe da aynı istekte bulunacak, aynı gün Savaş Bakanı, Mustafa Kemal'in dönmesini emredecek. Mustafa Kemal, Hükümet'i oyalayacak, bu durum bir ay kadar uzadıktan sonra 8 Temmuz'da Padişah tarafından görevine son verilirken Mustafa Kemal de görevinden ve askerlikten istifa etmek zorunda kalacaktır. (**Jaeschke 2:** 125, 270; **HTVD** 1, ves. 17; **BTTD** 2: 11; **Yak.Tar.** I: 354)
2. Paris Barış Konferansı'nda Hükümet'in görüşlerini anlatmak üzere Başbakan Damat Ferit, Maliye Bakanı Tevfik Bey ve Senato Başkanı (Feylesof) Rıza Tevfik, Fransız Demokrasi kruvazörü ile İstanbul'dan yola çıktılar. damat Ferit'le anlaşamadığı için onunla aynı gemide yolculuk yapmaktan kaçınan öbür delege Tevfik Paşa ise 14 Haziran'da yola çıkacak. Müttefiklerin Yüksek Konseyi 30 Mayıs'ta Türkiye delegelerini konferansta dinleme kara-

1919 – HAZİRAN

rı almış, bu durumu 1 Haziran'da Hükümet'e bildirmişti. Damat Ferit ve yanındakiler 12 Haziran'da Paris'e varacaklar, Damat Ferit, İstanbul'a 15 Temmuz'da dönecektir. (**Vakit:** 3, 4, 5, 6; **İleri:** 5, 6, 7; **İkdam, Alemdar, Tas.Ef:** 6, 7; **Zaman, Sabah, İstiklal:** 7; **Efkârı Umumiye:** 9; **Göztepe:** 189)

3. İtilaf Devletleri'nden yardım istemek için Paris'e gitmekte olan Ermenistan Başbakanı ile Maliye Bakanı İstanbul'a geldi (**İstiklal:** 8, **Sabah:** 8, 9).

4. Yörük Ali Efe ile Kıllıoğlu Hüseyin Efe, 57. Tümen Komutanının çağrısına uyarak Çine'ye geldiler. Millî Mücadele'ye atılmaları konusunda öğütleri dinledikten sonra "Sen hiç merak etme, yarın bismillah deyip çıkacağız, bundan sonra işimiz Yunan ile uğmak olacaktır. Milleti hep eşraf aldattı. Yoksa biz şimdiye kadar durmazdık; biz çıkalım, arkamızdan millet gelir, bize yalnız silah, cephane, zabit ver" dediler. Subaylar ve efelerin birleşmesiyle Çine'de Kuvayı Milliye birlikleri kuruluyor. (**Şefik** II: 40; **Gökbel:** 199) ★ Denizli'deki yedeksubaylar bir savaş grubu kurdular (**Tütenk:** 13). ★ Aydın'da bulunan İngiliz kontrol subayları Vitali ve Grand, Çine'ye 57. Tümen karargâhına gelerek Aydın'ın işgalinde bir direniş olmayışını hatırlattılar ve Albay Şefik'le alay ettiler (**Şefik II:** 42).

5. Müttefiklerin Karadeniz Orduları Başkumandanı General Mine, Yunan işgal bölgesindeki İngiliz subaylarını geri çekti (**Jaeschke** 1: 41). ★ İngiliz Temsilcisi Fitzmaurice, Yunan kuvvetlerine Denizli'nin işgalini men etti ve Nazilli'nin boşaltılmasını istedi. Nazilli önceki gün işgal edilmişti. 20 Haziran'da boşaltılıp 24 Haziran'da yeniden işgal edilecek. (**YOİ** I: 80; **Jaeschke** 1: 41) ★ Fransızların 5. Avcı Taburu'na bağlı 2 süvari bölüğü Çukurova'ya geldi (**Véou:** 107).

6. Muğla'da yapılan toplantıda, Yunan işgaline karşı İtalyanlarla işbirliği yapılması kabul edildi. 16 Mayıs'ta gizli kurulmuş olan Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, resmen çalışmaya başladı. (**Ü.Türkeş:** 214) ★ İtalyanlar Ahiköy'ü (Yatağan) işgal ettiler. Muğla il merkezi ise 23 Temmuz'da işgal edilecek. (**Gnkur:** 50)

7. Vilayet-i Şarkiye M.H.C.'nin Erzurum Şubesi yönetim kurulu toplanarak mahalle ihtiyar heyetleriyle birlikte halktan para toplanmasını kararlaştırdı (**Şehidoğlu 2:** 89).

8. İngiliz Yüksek Komiserliği, hükümetine verdiği raporda, Fransızların "entrika"larından şikâyette bulundu. Raporda "Türklerin yaklaşma çabalarına aldanmamız ve Türklerle ilişki kurmamamız yolundaki emirlerinize uyuyoruz" denildi. Raporda ayrıca "Damat Ferit İngiliz mandası istiyor. Yunanlıların Aydın ilinde ilerlemeleri halk arasında hınç yaratıyor. Mustafa Kemal yeni bir örgüt yaratıyor. Durum kaygı verici" deniyor. (**Şimşir** I: 6; **Jaeschke 2:** 24; 264)

1919 — HAZİRAN

9. Jandarma Genel Komutanı Kemal Bey'le İstanbul Mevki Kumandanı Fevzi Paşa, Alaşehir'de buluştular. Biri İstanbul'dan geliyor, diğeri Nazilli'den dönüyor. (**Kaygusuz:** 177) ★ 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, kolordu karargâhı ile birlikte Balıkesir'e geldi (**TİH** II/1: 69).

10. 15 Mayıs'ta Yunanlılar tarafından hapsedilen ve esir muamelesine tabi tutulan Türk subay ve erleri, gemi ile üç kafile halinde İstanbul ve Mudanya'ya nakledilmeye başlandı. Nakil işlemi yarın tamamlanacak. (**TİH** II/1: 62) ★ Geçen perşembe günü Mondros'a getirilen Ziya Gökalp'in, kızlarına mektubu: Ben burada rahatım. Kitap, mecmua, gazete, çamaşır gönderiniz. (**F.A.Tansel:** 6)

11. Rawlinson Erzurum'dan Trabzon'a gitti. İngiliz Generali Beach de Tiflis'e döndü. General Beach Erzurum'a 1 Haziran'da gelmiş, 2 Haziran'da Karabekir'le görüşerek silahların Batum yoluyla naklini istemiş, atla Erzurum'u dolaşacağını söylemişti. Beach, Üçüncü Tümen Kumandanı Albay Halit Bey'in tutuklu olarak Batum'a gönderilmesini de istemişti. (**Karabekir** 1: 42, 45; **Rawlinson:** 184)

12. **Vakit:** Amerikan heyeti şehrimizde (3'te gelmişti). **Hadisat**'ta Süleyman Nazif: İdarede yeteneksizlik gösterişimiz yaratılışımızdan değil, bizi çeviren şartlardan geliyor. — İttihat reislerinden geri kalanların yargılanması. **Tasvir-i Efkâr:** Barış heyetine düşünülenlerden Harbiye eski Müsteşarı İsmet Bey (İnönü, resmi). —Amerikan heyeti İstanbul'da. **Sabah:** İttihatçılardan kalanların yargılanması.

7 — CUMARTESİ

1. (Hüsamettin Ertürk'ün İki Devrin Perde Arkası adlı kitabında ileri sürüldüğüne göre) Mustafa Kemal Havza'da bir Bolşevik temsilcisi ile görüştü. Albay Budiyani (?) ve yanındakiler, Mustafa Kemal'e yardım etmeye söz verdiler. (**Ertürk:** 338; **Yerasimos:** 108 "İhtimal Mustafa Suphi temsilcisi", **Sonyel:** 83; bu tarih kesin değildir).

2. Mustafa Kemal, Samsun yoluyla İstanbul'a gönderilmekte olan 10.000 sürgü kolu ile 12 top kamasına Havza'da el koydu. Havza silah deposundaki silahları evlere taşıttı. Sürgü kolları ile kamaları götüren hayvanları sattırdı. (**TD III:** 1002; **Gökbilgin** I: 141; **Tansel** I: 242; **Şapolyo** 1: 225. Krş. 3) ★ Mustafa Kemal, Savaş Bakanlığı'na bugün gönderdiği 4 tarihli raporda, alınan tedbirlerle Samsun'da asayişin sağlandığını, şimdi Amasya ile ilgilendiğini yazdı. (**HTVD 4,** ves. 65)

3. Eskişehir'de 10 bin kişinin katıldığı mitingde İzmir'in işgali protesto edildi. 24 saat yas ilan edildi. Eskişehirliler 17 Mayıs'ta da bir miting yapmışlardı. (**Alemdar:** 15) ★ Erzurum halk temsilcileri, Başbakanlığa bir tel çekerek, Doğu Anadolu'da azınlıklara üstünlük tanıyacak kararları reddedeceklerini,

1919 – HAZİRAN

Ermenistan özerkliği, büyük devletlerden birinin himayesi gibi çözümleri de kabul etmeyeceklerini bildirdiler. (**AÖAS:** 12).

4. Mustafa Kemal'in kurmay heyetinde haberalma ve siyasî işlerle ilgili Binbaşı Hüsrev Bey (Gerede), Havza'da 15. Kolordu Komutanı Karabekir'e yazdığı mektupta, karargâhtaki arkadaşlarını tanıttı. Yüksek medenî cesaretini, yurda bağlılığını ve zekâsını övdüğü Mustafa Kemal'in yanında görev almakla isabetli bir karar vermiş olduğunu bildirdi. 2 Haziran'a kadar İstanbul gazetelerinde yer alan haberleri aktardı. Bolşeviklerle birlik olunmasını ve onlardan alınacak silah, cephane yardımının "sağlam kazığa" bağlanmasını önerdi. (**Karabekir 1:** 59)

5. Türkiye mandalarını araştırmakla görevli Amerikan Crane-King Kurulu, Suriye'de araştırmalar yapmak üzere İstanbul'dan ayrıldı. Kurul 3 Haziran'da gelmiş ve törenlerle karşılanmıştı. Kurul 10 Haziran'da Yafa'ya varacak, Suriye ile Filistin'de incelemelerini yaptıktan sonra 21 Temmuz'da İstanbul'a dönecek ve burada kamuoyunun görüşlerini alacaktır. (**Tas.Ef.** 7, 8; **Sabah: İstiklal:** 7; **Jaeschke 1:** 41 "6 Haziran")

6. 1. Tümen Komutanı ile Steryadis, Ahmetli, Akhisar ve Araplı'nın boşaltılması sorununu tartıştılar. Steryadis, Amiral Calthorpe ile yapılan anlaşma üzerine Akhisar'ın da boşaltılacağını ve emir almadan işgal eden tabur komutanının durumunun inceleneceğini söyledi. Akhisar ve Ahmetli 9 Haziran'da boşaltılacak. (**YOİ** I: 80)

7. Yeni kurulan 68 kişilik gönüllü bir birlik, Alaşehir'den Salihli'ye uğurlandı. Daha sonra bir yiyecek kurulu da müfrezeye katılacaktır. Yarın Denizli'de kurulan Sarayköy birliği de cepheye uğurlanacak. (**Kaygusuz:** 178) ★ Ege'de bir yandan kuvayı milliye çeteleri kurulurken, bir yandan da askerî birliklerin kalıntılarında, savaştan bıkmış, bu yeni savaşın niteliğini kavrayamamış erler arasında kaçışlar devam ediyor (**Şefik II:** 48).

8. Midyat yakınlarında Ali Batı kuvvetlerinin sığındığı Tinan Köyü işgal edildi. Ali Batı kendi köyü olan Mazırah'a çekildi. 10 Haziran'da buradan da kaçmak zorunda kalacaktır. (**Uzel 2:** 50)

9. Millî Kongre ile Vahdet-i Millîye Heyeti, Padişah'tan seçim istemeye karar verdi. İki gün sonra Türkocağı ve Üniversite çevreleri seçim isteyen yaftaları sokaklara yapıştıracaklardır. Dernek ve partiler adına 1 Haziran'da da Padişah'tan genel seçimlere gidilmesi istenmişti. (**Akşin:** 331; **Jaeschke 1:** 41; **Adıvar:** 37; **Kutay:** 10675)

10. İzmir'in işgal edildiği gün tutuklanan Türk subay ve erlerinden bir kısmı daha İstanbul'a götürüldü. Dün bunlardan bir kısmı Bandırma'ya götürülerek bırakılmıştı. Böylelikle İzmir'de Türk subay ve eri kalmadı (**İstiklal:** 10).

1919 — HAZİRAN

11. İngiliz Başbakanı Lloyd George, Veliahd Abdülmecit'in mektubuna cevap verdikleri için Fransız Başbakanı'na çıkıştı. Clemenceau, özür diledi. Abdülmecit'in 25 Mayıs tarihli mektubuna Fransız Dışişleri Bakanı Pichon'un cevabı 4 Haziran tarihli İstanbul basınında da yer almıştı. (**Jaeschke 1:** 41; 2: 13)

12. **Hadisat:** Her halde bir şeye benzeyelim. —"Demokrasi", dün akşam delegelerimizi alarak hareket etti. —Kolçak Hükümeti gayelerini ilan ediyor. **Memleket'te** İ.Hami: Memleketi kim temsil ediyor? **Alemdar:** Siyasette Türk'ün ilk zaferi. (!) —Mebuslar Meclisi bir ay içinde açılacak. **İstiklal'de:** Doktor Esat Kemal, Rauf Ahmet'e gönderdiği mektupta, Rauf Ahmet'in önerdiği mandanın milletin kaçta kaçı tarafından kabul edildiğini anlamak üzere bir anket yapılmasını öneriyor. Rauf Ahmet verdiği cevapta, anketin faydasız olduğunu savunuyor. "Manda ile istiklal birbirine zıt değildir. Manda tam istiklali sağlar..." **İkdam:** Siyasî abluka devam edecek mi? —Trakya Osmanlı Komitesi'nin çalışmaları. **Zaman:** Giderlerken. **Vakit'te,** Kütahya'da sürgünde bulunan Ahmet Emin'in yazısı: Vekâlet ve istiklal: Amerikalılar bizim muallim ve mürşidimiz olmalıdır. Bu kararımızı Milletler Cemiyeti'ne de bildirelim. Dünya karşısında noksanımızı itiraf etmek ayıp değildir. **Karagöz'de** Karagöz'ün Damat Ferit ve Tevfik Paşa'ya yalvarışı: "Gözümüzün nuru civan paşalar / Malum ki zaman naziktir paşalar / Careyan-ı ahval yaman paşalar / Gayret ve fetanet aman paşalar".

8 — PAZAR

1. Mustafa Kemal'in görevine son verilmesi için İngiliz müdahaleleri devam ediyor. Önceki gün Milne'in Hükümet'ten Mustafa Kemal'in İstanbul'a çağrılmasını istemesinden sonra bugün de Yüksek Komiser Calthorpe aynı konuda bir başvuruda bulundu: Karışıklık çıkaranların başını Mustafa Kemal çekiyor. Çok vahim sonuçlar doğabilir. Tarafıma sık sık bilgi veriniz...
★ İngiliz Askerî Ateşkesi Deedes, Başbakan Vekili Mustafa Sabri Efendi'yi ziyaret etti. Mustafa Sabri Efendi, Mustafa Kemal'i görevden aldırmak için yaptıkları müdahaleden dolayı İngilizlere teşekkür etti. Deedes, Türkiye'nin iç işlerine karışmayıp yalnızca düzen istediklerini ileri sürdü. Mustafa Sabri, Mustafa Kemal'i çağırmaya karar verdiklerini söyledi. İçişleri Bakanı Ali Kemal de Deedes'e muhalifleri şikâyet etti. (**Şimşir** I: 11; **Jaeschke 2:** 125; 270; **Tansel** II: 3; **Akşin:** 342, 385)

2. Savaş Bakanı Şevket Turgut Paşa, Mustafa Kemal'e bir tel çekerek bir istimbot ile İstanbul'a "teşrif etmesi"ni rica etti. Mustafa Kemal, 11 Haziran'da çağrılma nedenini soracak, kendisini çağıranları Padişah'a şikâyet edecek, Hükümet'i oyalayacak, bunun üzerine 8 Temmuz'da görevine son verilecektir. (**AS:** 8 Temmuz 1920; **ZC** I: 10; **Arif:** 27; **HTVD** 1, ves. 19; **Söylev** I: 22; **Yak. Tar.** I: 354)

1919 – HAZİRAN

3. Harbiye Bakanlığı, General Milne'in Mustafa Kemal'in geri çağrılmasını isteyen önceki günkü yazısına cevap verdi: Mustafa Kemal'in tayininde en etkili sebeplerden biri, Calthorpe'un 21 Nisan'da verdiği nota olmuştur. Baştercüman Ryan, bir müfettiş gönderilmesine itiraz etmemiştir. Mustafa Kemal, bir ordu kumandanı değil, müfettiştir. Onun gezmesiyle karışıklık olmaz. Biraz da Türklere, Müslümanlara güvenin. (**HTVD** 1, ves. 18; **Jaeschke 1:** 41) ★ Dışişleri Bakanlığı da verdiği bir notada, Anadolu'yu her biri bir general komutasında 10 bölgeye ayırma projesinden söz etti. Bu sayede asayiş bakımından iyi sonuçlar alınacağını anlattı. Calthorpe 17'de öneriyi reddedecektir. (**Şimşir** I: 27; **Akşin:** 343 "İngilizlerin 26 Mayıs tarihli notalarına karşılıktı. 10 bölgeden söz edilmesi kalem sürçmesi olacak. 3 Müfettişlik bölgesi söz konusuydu").

4. Rauf Bey (Orbay) Ankara'ya ulaştı. 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa Rauf Bey'in geldiğini Havza'da bulunan Mustafa Kemal'e bildirdi. Rauf Bey, 24 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılmıştı. Mustafa Kemal'in çağrısı üzerine 19 Haziran'da Amasya'da buluşacaklar. (**Cebesoy 1:** 68; **Söylev** I: 24)

5. İngiliz Yüksek Komiserliği, hükümetine gönderdiği raporda, "Yunanlıların ilerlemesi Türkleri sinirlendiriyor. Türk subayları Yunanlılara karşı cephe almak üzere İstanbul'u terkediyor. İsyan pek doğal ve genel olduğundan durdurulması imkânsızdır" dedi. (**Cebesoy 1:** 66; **Ulubelen:** 202)

6. 17 Haziran'da toplanacak olan Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. Erzurum Şubesi kongresine sunulmak üzere bir rapor hazırlandı: Böl ve zapdet ilkesine göre hareket edenler, Kürt-Türk ayrılığı körükleyerek yurdu bölmek istiyorlar. Türk ve Kürt'ü ayırmak imkânsızdır. Türk Kürtsüz, Kürt Türk'süz yaşayamaz. Bazı gençlerimizin fitneye aldanmaları doğaldır. Gerçeği görenler onları aydınlatmalı ve uyarmalıdır. Doğu İlleri, birlik bozulduğu gün, bir yabancı ülkesi olmaya mahkûmdur... Şube bugün 22 üyenin katıldığı bir toplantı yaparak yardım toplamayı kararlaştırdı. (**Baykal 1:** 40; **BTTD** 50: 9)

7. Denizli'de kurulan Sarayköy Müfrezesi törenlerle ve dualarla cepheye gönderildi (**Goloğlu 2:** 40). ★ Topçu Binbaşısı İsmail Hakkı Bey komutasındaki kuvvetler, Denizli'yi savunmak için Sarayköy ilerisinde bir cephe kurmaya çalışıyor. (**Tütenk:** 15). ★ Edremit'te milis kuvvetlerinin kollarına "Kuvayı Milliye" bantları takıldı. (**G.Yetkin:** 36)

8. İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson Trabzon'da. Silah sevkini kontrol eden Rawlinson, Türkler tarafından gizlenen modern silahları ele geçiriyor. (**Rawlinson:** 184)

9. Padişah'ın oturmakta olduğu Yıldız Sarayı'nda yangın çıktı. Sarayın bir kısmı yandı. Yangını İngiliz donanması söndürdü. Vahdettin "Benim milletimin ocağı yanıyor. Kendi evim yanmış ne önemi var!" dedi. Yangının elektrik arızasından meydana geldiğinden veya bir sabotaj sonucu çıkarıldığın-

1919 — HAZİRAN

dan kuşkulanılıyor. (**İkdam, Sabah:** 9, 10; **Mem, Tas.Ef:** 10; **Türkgeldi 1:** 276; **Akşin:** 414)

10. **İleri:** Avrupa'da dostlarımız boş durmuyor. **Hadisat**'ın başyazısı tamamen sansür. —Eski Başbakan Tevfik Paşa, çarşamba günü bir İngiliz zırhlısıyla hareket edeceklerdir (14'te gidecek).

9 — PAZARTESİ

1. Yunan İşgal Kuvvetleri Kumandanı Zafiriu'nun emriyle Akhisar ve Ahmetli boşaltıldı. Boşaltma nedeni Yunan kaynaklarına göre İngilizlerden habersiz işgal edilmiş olması ve Yunan Siyasî Temsilcisi Steryadis'in ısrarı. Bazı Türk kaynaklarına göre, Türk Soma Cephesi'nin kurulması. Şehri emirsiz işgal etme suçundan Yüzbaşı Argidus, 20 gün göz hapsi ile cezalandırılacaktır. Akhisar 22, Ahmetli 24 Haziran'da yeniden işgal edilecektir. (**Ahmet:** 34; **Şefik:** II: 69; **TİH:** II/1: 171; **Tas.Ef:** 12; **Roda:** 56; **Nider:** 32)
2. Hükümet, Doğu'da büyük Ermeni kuvvetleri toplandığı, Andranik komutasında 30 bin kişinin Van'a doğru yürütmekte olduğu yolundaki haberler üzerine, savunma için emir verilmesini kararlaştırıldı. Başbakanlık, durumun İtilaf Devletleri temsilcileri ve komutanlara bildirilmesini Harbiye Bakanlığı'ndan istedi. (**Gökbilgin** I: 132; **HTVD** 4, ves. 81). ★ Hükümet toplantısında Ayvalık'taki işgal ve askerî durum görüşüldü. Ayvalık'taki mevzilerin terk edilmemesi, işgalin Barış Konferansı kararlarına dayanması halinde Yüksek Komiserler nezdinde gerekli girişimlerin yapılması kararlaştırıldı. Yunanlılar, 172. Alay'ın 12 km. geri çekilmesini istemişler, Balıkesir mutasarrıfı, bu konudaki Yunan isteklerini 4 Haziran'da İçişleri Bakanlığı'na iletmişti. (**BTTD** 15: 20) ★ Fransızların Afrika Avcı Alayı'ndan 2 süvari bölüğü Adana'ya geldi. "Hıristiyanlar şehre giren bu birlikleri canı gönülden alkışladılar" (**Véou:** 58).
3. Havza ve Merzifon'da gösteriler yapıldı. Havza Camii'nde yapılan toplantıdan sonra meydanda bir miting yapıldı. Doğrudan doğruya işe karışmış görünmek istemeyen Mustafa Kemal, mitingi karargâhı olan Mesudiye Oteli'nin penceresinden seyretti. Konuşmacılar, bütün milletin silaha sarılması gerektiğini söylediler. (**Şehidoğlu 2:** 40; **Bayar** 8: 2591; **Aydemir 1** II: 24; "12 Haziran"; **HTVD** 5, ves. 107'de Merzifon mitinginden sonra Hurst'un Kaymakamlığa gelerek asayişin sağlanmış olmasından ötürü teşekkür ettiği belirtilmektedir).
4. Mustafa Kemal, Eşme'de 17. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey'in 31 Mayıs tarihli telgrafına verdiği cevapta: Bu fecî sonuca teşkilatsızlık ve gaflet sebep oluyor. Ümitsizliğe kapılacak zaman değil. Birlikte çareler yaratmaya mecburuz. Memleketi muazzam bir teşkilat altına almalıyız. Dünya durumu, özellikle son Kafkas olayları ümit verici, dedi. (**ASD** V: 119; **Apak:** 47; **Kocatürk 2:** 6)

1919 – HAZİRAN

5. Nazım Paşa Divanı'nda Eski Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, Senato eski Başkanı Rıfat Bey ve Posta Telefon eski Bakanı Haşim Bey'in yargılanmasına devam edildi. (**TV** 3571; **Hadisat;** 10). ★ Maliye eski Bakanı Cavit Bey, saklandığı evde 3. ayını doldurdu. "Pek asabiyim. Artık bulunduğum mahsur ve mahbus hayatta kalamayacağım". (**Tanin:** 10.11.1945)
6. Kâzım Karabekir, İzmir'in işgali üzerine Trabzon'da yapılan çalışmalar konusunda Üçüncü Tümen'den aldığı bilgileri Mustafa Kemal'e bildirdi. Verilen bilgilere göre, ileri gelenlerle gazeteciler Valilikte toplandılar. Rumların münasebetsizliğine maruz kalınır endişesiyle miting yapılmasından vazgeçildi. Toplantıda hazır bulunan Strati Politis, Rumlar tarafından gösteri yapılmasına izin vermeyeceğine söz verdi. Trabzon'a karşı bir asker çıkarma halinde son damlaya kadar savunma azmi var. Rumlarla İslamların arası gergin. (**Nutuk,** ves. 21) ★ Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey, Mustafa Kemal'in 1 Haziran tarihli sorusuna verdiği cevapta, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'ni kuranları sıraladı. Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin Of ve Lazistan'da şubesi olduğunu belirtti. (ves. 6)
7. İngiliz temsilcisi Smith'in 15 Mayıs İzmir olayları konusunda raporu: Yunanlılar Türklere hakim olamazlar. Buna ilişkin hiç bir anlaşmayı tasdik etmeyeceğiz. (**Jaeschke 1:** 42)
8. İngilizler, Kuzey Irak'ta İngilizlere karşı 19 Mayıs'ta isyan etmiş olan Süleymaniyeli Şeyh Mahmut'u yaralı olarak ele geçirdiler. Şeyh Mahmut, 27 Temmuz'da idama mahkûm edilecek, Hindistan'a sürgüne gönderilecek, 1922'de serbest bırakılacaktır.
9. 6 Haziran'da İstanbul'dan yola çıkan Damat Ferit ve yanındakiler Marsilya'da. Paris Barış Konferansı'nda Türk Hükümeti'nin görüşlerini açıklamaya giden kurul, 12 Haziranda Paris'e varacaktır. (**Alemdar:** 10)
10. **Alemdar**'da R. Cevat: Mağdurin-i Siyasiye Cemiyeti'nin dünkü toplantısından. —Ahmet Rasim Hoca, Musa Kâzım Efendi'ye cevap veriyor: 31 Mart olayı irtica hareketi değildi. **Hadisat:** İtalya Kralı Haşmetlü Emanuel Hazretleri'nin, Veliahd-ı Saltanat Hazretleri'ne cevabı. (12: Wilson'un cevabı). **İkdam:** Mebusan seçimleri. **Zaman:** Seçimlerin hızlandırılması gereği. **Vakit**'te Ahmet Selahattin, "Delege olsa idim" başlıklı yazısında Barış Konferansı'nda ittihatçıları suçlayarak yaltaklanmanın faydası olmadığını, Wilson ilkelerine göre bugünkü Osmanlı Devleti sınırları içinde tam bağımsızlık istenmesi gerektiğini, yazıyor: Özgürlük ve bağımsızlık pazarlığa girmez. (ayrıca bkz: **Meray:** 21; **Bel.** 149: 128) **Efkâr-ı Umumiye,** Sabah gazetesi ile diğer gazeteler arasında, Paris delegeleri konusunda süren tartışmalardan şikâyet ediyor: Biz bizimle uğraşırken Anadolu'nun saf ve biçare köylüsünün de hayatıyla oynadığımızı göz önüne almayacak mıyız? —Trablusgarp'a geniş imtiyaz bahşeden İtalya Kralı Haşmetlü Emanüel Hazretleri, son ıslahat üzerine İtalya ile teşrik-i mesai edeceğini söyleyen Süleyman El Baroni Efendi (resimleri).

1919 — HAZİRAN

10 — SALI

1. Mustafa Kemal İstanbul'a geri çağrılması üzerine bir genelge yayımlayarak millî bağımsızlık uğruna bütün varlığıyla milletle birlikte sonuna kadar çalışacağına kutsal bildiği şeyler adına söz verdi (**ZC** I: 9, tarihsiz; **Nutuk,** ves. 19, Cafer Tayyar'a 18 tarihli telgrafında, tarih belirtmeksizin; **Jaeschke** 1. 42)
2. Mustafa Kemal, Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'yı ve onunla birlikte bulunan Rauf Bey'i, görüşmek üzere Havza'ya çağırdı. Kimliklerini gizli tutmalarını istedi. 3. Kolordu Komutanı Refet Bey'le Canik Mutasarrıfı Hamit Bey'i de çağıracağını belirtti. Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey, 19 Haziran'da Mustafa Kemal'le Amasya'da buluşacaklar ve Amasya kararlarını imzalayacaklardır. (**ASD** V: 120; **Cebesoy 1:** 68; **Yak.Tar.** III: 18) ★ Mustafa Kemal Harbiye Bakanlığı'na, bugün Havza içinde devriye görevine çıkan İngiliz askerlerinin bu tutumuna engel olunduğunu yazdı (**HTVD** 5, ves. 102, 107).
3. 2 Haziran'dan beri ordu birlikleriyle çarpışan Ali Batı kuvvetleri, gece (9/10 Haziran) Midyat'ın Mezirah köyünde sarıldı. Ali Batı kaçtı. Bugün 5. Tümen kumandanı bir bildiri yayımlayarak Hükümet'in Ali Batı'yı takip ettiğini, Ali Batı'ya yardım etmemek şartıyla köylülerin, aşiretlerin serbest olduğunu bildirdi. Ali Batı 18 Haziran'da öldürülecek. (**Uzel 2:** 50; **TİH** VI: 25)
4. Yunanlıların yaklaşması üzerine Denizli Redd-i İlhak Heyeti bir bildiri yayımladı. "Düşmanı evvela Menderes'ten bu tarafa geçirmemeğe ve sonra vilayetten temizlemeğe karar verdik... Bugün ya mertçesine ölmeğe veya şerefle yaşamağa azmettik." İzmir'in işgali gününden beri, işgalcilere karşı tepkisini başta Müftü Hulusi Efendi olmak üzere gösteren Denizlililer, bu derneği 29 Mayıs'ta kurmuşlardı. Dernek 12 Temmuz'da yeniden, ayrıntılı bir biçimde örgütlenecektir. (**Tütenk:** 15; **TİH** II/1: 128; **Arif:** 21; **Şapolyo 2:** 13)
5. Millî Kuvvetler, Yunanlıların 5 Haziran'da işgal edip dün boşalttığı Akhisar'a girdi. Yunanlılar Akhisar'ı 22 Haziran'da yeniden işgal edeceklerdir. (**Tas.Ef:** 12; **Şefik:** 69) ★ Denizli'de bulunan Mızraklı Süvari Bölüğü, Sarayköy'e gitti (**Tütenk:** 15). ★ 5 taburdan kurulu 5. Arhipelagos Alayı, İzmir'e geldi. Yunanlılar, bu alayla Aydın'daki kuvvetlerini, Denizli'yi işgal etmekle görevlendireceklerdir. (**YOİ** I: 76). ★ Romanya'daki Yunan Seferî Kuvvetleri Komutanı General Nider hükümetinden aldığı emir üzerine İzmir İşgal Kuvvetlerinin komutasını üzerine almak için I. Kolordu kurmaylarının bir kısmıyla birlikte İzmir'e hareket etti. (**YOİ** I: 93)
6. Savaş Bakanlığı, Çine'de bulunan 57. Tümen Komutanlığı'na çektiği telde, Yunan işgaline karşı her çareye başvurmak gerektiğini bildirdi. İtalyanların

1919 — HAZİRAN

yardımından da yararlanılmasını, fakat ihtiyatlı davranılmasını istedi (**Gökbel:** 174). ★ 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, İngiliz temsilcileri aracılığı ile Yunan İşgal Kumandanlığına gönderdiği telgrafta, İzmir çevresinde girişilen işgalleri protesto ederek, buraların boşaltılmasını istedi (**Bel.** 189 - 190: 220).

7. Van Valisi Mithat Bey, Erzurum Valiliği'ne, Faik Ali Bey de Diyarbakır Valiliği'ne atandı (**TV:** 3576; **İstiklal:** 16).

8. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'tan Dışişleri Bakan Vekili Curzon'a: Binbaşı Nowil, Kürt şefleriyle anlaşmaya varırsa bundan büyük faydalar sağlayacağını söylüyor. Abdülkadir ile Bedirhan, Kürt bölgelerine şüphe uyandırmamak için Nowil'den ayrı olarak gidecek. Kürtler henüz Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmadı ama Nowil bunu sağlayacağından emin... (**Ulubelen:** 202)

9. 7 Haziran'da İstanbul'dan ayrılan Cirane-King Komisyonu, Yafa'ya geldi. Kurul, Suriye, Filistin ve Lübnan'ı baştanbaşa dolaşacak, buralardaki çeşitli milliyetlerin temsilcilerini dinleyecek, dilekçeler alacak, 10 Temmuz tarihli raporunda Faysal'ın, Suriye Kongresi ve halkının Fransız mandasına karşı olduğunu bildirecektir. (**Evans:** 152)

10. **Hadisat:** Anadolu'daki hakimiyetimizin muhafazasına daha ziyade temayül varmış. Erzurum, İzmir'i unutmuyor. **İleri:** Hilaliahmer Anadolu'ya 50 bin liralık eşya ve erzak gönderiyor. —Nüfusumuzu koruyalım. **Alemdar:** Amiral Kolçak kimdir? **İstiklal**'de Rauf Ahmet, 5 Haziran'da toplanarak manda ve himayenin kabul edilmeyeceğini kararlaştıran Üniversite öğrencilerini eleştiriyor. **İkdam:** Bizden sonra Bulgaristan. **Tasviri Efkâr:** Memlekette yangın (önceki gün Yıldız Sarayı'nda yangın çıkması üzerine Padişah'ın sözleri vesilesiyle).

11 — ÇARŞAMBA

1. Mustafa Kemal, 8 Haziran'da Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa'nın kendisini İstanbul'a çağırması üzerine çağrılma sebebini ondan ve Genelkurmay başkanından ayrı ayrı sordu. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa "İngilizler istedi" diyen bir karşılık verdi. Şevket Turgut Paşa ise 15 Haziran'da vereceği karşılıkta, gerçeği gizleyerek "Hükümet karar verdi" diyecektir. (**ZC** I: 10; **HTVD** 1, ves. 20, 21, 22; **Tas.Ves.** 5: 322; **Yak.Tar.** I: 354)
2. Mustafa Kemal, Padişah'a çektiği telde, İngilizlerin emrindeki kişilerin kendisini İstanbul'a çağırdığını, gitmeyeceğini, millet için gerekirse görevinden ayrılıp çalışmaya devam edeceğini bildirdi: Sizi son ziyaretimde, millet beni ve kendini inşallah kurtarır, demiştiniz. Şimdi görüyorum ki millet baştan ayağa uyanıktır. Bağımsızlık için kuvvetli bir inançla donanmıştır, dedi. (**ZC** I: 10; **ATTB:** 29; **İr.Mil:** 14 Eylül: **Uluğ:** 64) ★ Mustafa Kemal, durumu

1919 – HAZİRAN

Karabekir'e de aktararak istifa ettiği takdirde yardım edip etmeyeceğini sordu. "Emsalimiz gibi İngilizlere esir olmak üzere, İstanbul'a gitmeğe mazurum" dedi. Hükümet, kandırarak İstanbul'a getirmeye uğraştığına göre, kendisinin de mümkün olduğu kadar zaman kazanmak ve karargâhını memleketin içine sokmak için aynı usulde karşılık verdiğini ve haberleşmede bulunduğunu yazdı. Karabekir 16 Haziran'da vereceği karşılıkta, onun tutumunu onayladığını bildirecektir. (**Karabekir 1**: 147; **ATBD** 79, bel. 1732)

3. Aydın'da eşkiyalık yapmakta olan Demirci Mehmet Efe, 57. Tümen Komutanı Albay Şefik'in çağrısını olumlu karşılayarak 200 kişilik kuvvetiyle Aydın –Umurlu'daki Kuvayı Milliye'ye katıldı. Bölgede yaygın bir ünü olan Efe, 20 Temmuz'da komşu il ve ilçelere bir emir yollayarak 1894-1898 doğumluların asker yazılmasını isteyecek, daha sonra Umum Kuvayı Milliye Komutanı unvanını alacaktır. (**Şefik II**: 162)
4. Harbiye Bakanlığı, Hükümet'in önceki günkü kararı üzerine, Ermenilerin bir saldırı ihtimaline karşı dışarıya hissettirilmeksizin hazırlık yapılmasını ve tedbir alınmasını 3. Ordu Müfettişliği'ne ve 15. Kolordu Komutanlığı'na emretti. Bir süre önce Erzurum Valiliği, Ermenilerin doğu sınırına 10.000 kişilik bir kuvvet yığdığı ve 30.000 kişi ile Van üzerine yürüdüğü yolundaki haberleri İstanbul'a bildirmiş, Karabekir ise bunun mümkün olmadığını belirtmişti. (**HTVD** 4, ves. 82; Mustafa Kemal'in cevabı, ves. 83) ★ Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, bir yazı ile Başbakanlığa başvurarak, Bursa Valisi Gümülcineli İsmail Bey'in tutumundan şikâyet etti. Bursa Valisi, 5 Haziran'da Harbiye Bakanlığı'na başvurarak valilikten emir almayı reddeden 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın cezalandırılmasını istemiş, Harbiye Bakanı, 7 Haizran'da valilerin ordu müfettişliklerinin emirlerine bağlı olduğu karşılığını vermişti. (**BTTD** 16: 3)
5. 13 Mayıs'ta Sivas Valiliği'ne atanan Reşit Paşa, il merkezine vardı ve görevine başladı. Reşit Paşa, ilk iş olarak kaza ve sancaklardan asayiş durumunu soracaktır. "Aldığım cevap, akla durgunluk verecek mahiyetteydi. Vilayet eşkiya karargâhına çevrilmiş". Reşit Paşa, İstanbul Hükümeti'yle Mustafa Kemal arasındaki çekişmede bir hayli tereddütler geçirdikten sonra sonunda Mustafa Kemal'in temsil ettiği cephede yerini alacaktır. (**Yularkıran**: 15) ★ Reşit Paşa'nın göreve başlamasıyla, Vali Vekili Hasbi Efendi yargıçlık mesleğine döndü (**Erdeha**: 78).
6. Yunan 1. Tümen komutanı, Siyasî Temsilci Steryadis'ten kuvvetlerin ileri hareketi için izin istedi. İşgal bölgesi dışında Türk isyan hareketleri hazırlandığını, bunların işgal bölgesi içindeki isyan hareketleriyle bağlantılı olduğunu bildirdi. (**YOİ** I: 87)
7. **Times**: Hindlileri gücendirme pahasına da olsa Türkler İstanbul'dan atılmalıdır. **İleri**: Millî Meclis'i bir an önce toplayalım. **İstiklal**: Madam Kol-

1919 — HAZİRAN

çak'ın Paris'te demeci. **Hadisat:** Davamızı çürütüyoruz. **Akşam'da** Necmettin Sadık: Dünya ve Biz: İyi kötü bir barış imzaladıktan sonra da ne bir iş bitmiş, ne de bir iş başlamış olacaktır. Dünyayı yerinden oynatan hareketler karşısında, eski usullerimizle, eski tarz idarelerimizle, hep bu zihniyetle kalmamıza imkân yoktur. **İkdam'ın** başyazısı tamamen sansür (Bugüne kadar fazla sansüre uğramamıştı) **Zaman:** İstanbul'un fetih yıldönümü (Fatih'in resmi): Büyük gün.

12 — PERŞEMBE

1. İzmir'in büyük ilçelerinden Bergama, Yunanlılar tarafından işgal edildi. Yüzbaşı Kemal'in Bergama'yı savunmak için yaptığı çağrıya, eşraftan bazılarının yılgınlık propagandası yapması üzerine ancak 30 kişi katıldı. Bunlar da çok geçmeden dağıldı. Yüzbaşı Kemal, Yunanlılara teslim edildi. Kaymakam işgali resmen protesto etti. Yunan kuvvetleri Bergama'ya karşılayıcı bir kurulla birlikte girdi. İçişleri Bakanı Ali Kemal, işgali protesto ettiğini bildiren kaymakama: Elimiz kolumuz bağlı, ancak Paris Barış Konferansı'nda protesto edebiliriz. Halk sükûnetini korusun, göç etmesin, cevabını verdi. Ali Kemal, 1 Haziran'da da kaymakamlığa, işgale fiilen karşı koymanın Barış Konferansı'nda Hükümet'in Yunanlılara karşı ileri süreceği görüşleri sekteye uğratacağını yazmıştı. Bergama'daki silah deposu, taşıma güçlüğü nedeniyle ateşlenmiş bulunuyor. Milli kuvvetler 15 Haziran'da şehri kurtaracak, ancak Bergama 19 Haziran'da yeniden Yunan işgali altına alınacaktır. 1915'te göç ettirilen Rumlar geri dönecek, 80.000 kadar Türk Bergama'dan göç edecektir. (**İzmir Fecayii-Mülhakatta:** 21; **TİH** II/1: 162; **Hrisohoos:** 3; **Nider:** 40; **Misailidis:** 254; **KASÖT:** 63; **BTTD** 17: 14; **Şapolyo 2:** 65; **YOİ** I: 88; Yunanlıların Bergama'da yaptıkları zulümlerle ilgili olarak: **On Dördüncü Kolordu Kumandanlığı'nın 19.8.35 Tarihli Teskeresine Merbuten Vürud Eden Yunan Fecayiine Muallak Liste:** 3. kitap: 2-8)
2. Türkiye Hükümeti'nin görüşlerini Paris barış Konferansı'nda anlatmak üzere 6 Haziran'da İstanbul'dan yola çıkan Başbakan Damat Ferit ve yanındakiler, Paris'e vardılar; Paris yakınlarında bir köye yerleştirildiler. Delegeler kurulunda bulunan Tevfik Paşa ise yarından sonra İstanbul'dan hareket edecek. Damat Ferit, 17 ve 23 Haziran'da konferansa görüşlerini açıklayacak, 4 Temmuz'da Paris'ten ayrılarak 15 Temmuz'da İstanbul'a gelecektir. (**Sabah:** 13; **Akşam:** 14; **Zaman:** 13, 15; **Tas.Ef, İleri:**16; **Rey:** 244; **Göztepe:** 191; **Alemdar, İstiklal:** 15 "13 Haziranda vardılar").
3. Alaşehir'de kurulup oradan Nazilli'ye, Nazilli'den de Ahmetli'ye gelmiş olan bir gönüllü birlik, Turgutlu'dan gelen bir Yunan taburuyla çarpıştı. Mitralyöz bölükleriyle takviye edilmiş, İskandilis komutasındaki tam mevcutlu piyade taburu ve atlı bölüğü, Türk gönüllülerine saldırdı. Türk kuvvetleri Bozdağ'a çekilmek zorunda kaldı. (**Kaygusuz:** 179)

1919 — HAZİRAN

4. Çine'de Çine Heyet-i Milliyesi kuruldu. 57. Tümen komutanının haber gönderdiği Bozöyüklü Hacı Süleyman Efendi Çine'ye geldi ve kasabada bir kurul meydana getirdi. Müftüye "Hoca hoca! İngiliz, Fransız kim olursa olsun, icap ederse öleceğiz, yeniden biteceğiz!" dedi. Çine'de kurulan bu örgüt, Aydın çevresinde direniş ruhunu canlandırdı. 16 Haziran'da da Çine'de gönüllü birliğe silah dağıtılacak. 5 Haziran'dan beri Çine'yi işgalleri altında bulunduran İtalyanlar, Yunanlılara karşı yapılan bu hareketlere ses çıkarmıyor, el altından destekliyorlar. Albay Şefik'in komutanı olduğu 57. Tümen'in karargâhı da Çine'de bulunuyor. (**Şefik** II: 70)

5. Niksar'da büyük bir miting yapıldı. Camilerde, alanlarda toplanan kasaba ve köyler halkı adına Başkan Wilson'a ve İtilaf Devletleri'ne protesto telgrafları gönderildi: Bizim feryadımıza kulak tıkadınız. Türk olan vatan parçasının Türk kalmasını istiyoruz. Siz de buna söz vermiştiniz. Sözünüzde durmadınız. İnsaniyet ve adalet adına suikasttten vazgeçiniz!.. (**Gökbilgin** I: 130; **Gökman:** 136) ★ Uluborlu'dan Başbakanlığa çekilen telde "Yunanlıları bu toprağa sokmayacağız. İhtiyarımız, gencimiz yemin ediyoruz. Anayurdumuzda bizi rahat bıraksınlar" denildi. (**BTTD** 22: 43)

6. Esat Paşa, Kütahya'da sürgüne gönderildi. Polis 5 Haziran'da Millî Kongre'nin toplantısını basarak Göz Doktoru Esat Paşa'yı tutuklamıştı. Vakit Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Bey de Kütahya'da sürgünde bulunuyor. Esat Paşa'nın dönmesine Hükümet 10 Temmuz'da izin verecektir. (**Türkgeldi** 1: 227; **Yalman** II: 15)

7. Veliahd Abdülmecit, bir mektupla Padişah'a başvurdu: Basın ve kişi özgürlüğünü çiğneyen baskılara son verilmeli. Parti tutkuları içindeki Başbakan, milletin desteğinden yoksun. Paris'e Tevfik Paşa başkanlığında kuvvetli bir delege kurulu gitsin.. (**Jaeschke 2:** 15; **Akşin:** 369)

8. Samsun'da İngiliz yüzbaşısı Hurst, İstanbul Yüksek Komiserliğine yazıyor: Merzifon'a bir gezi yaptım. Arabamız taşlandı. Bölgede bazı Rumlar tutuklanmış. Durum gergin. Mustafa Kemal, telgrafhaneleri tekeli altına almış. Türkler sonuna kadar çarpışacakları propagandasını yapıyorlar. İstanbul'dan sert emirler gönderilirse genel bir patlamanın önüne geçilebilir. (**Şimşir** I: 15)

9. İngilizlerin eski bakanlarından, büyük armatör ve bir gazete grubunun sahibi Runciman, Paris'te oturan Yunanlı armatör Zaharof'a bir mektup yazarak Yunan çıkarları konusunda yapacakları yardım için kimlerle işbirliği yapması gerektiğini sordu. Zaharof, 14 Haziran'da mektubun örneğini Yunanistan'ın Londra elçisine gönderecek, Runciman'la bağlantı kurulmasını isteyecek, kendisine gönderdiği cevapta da öneriden Venizelos ve Dışişleri Bakanı Politis'in sevinç duyduğunu, hizmete koşmaktan zevk alacaklarını bildirecektir. (**Kitsikis:** 197)

1919 — HAZİRAN

10. 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa, Kütahya'da 23. Tümen'i teftiş etti (**Jaeschke** 1: 42).

11. Dışişleri Bakan Vekili Safa Bey, İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'tan, İngilizlerin Batum'da tutukladıkları eski 5. Kafkas Tümeni Komutanı Albay Mürsel Bey'in Türk mahkemesine teslim edilmesini istedi. Mürsel Bey (Bakû), 23 Şubat'ta tutuklanmıştı. (**Jaeschke** 1: 42)

12. İzmir Valisi İzzet Bey, İngiliz temsilcisi Fitzmaurice'e gönderdiği mektupta "Yunan işgal bölgesinin genişlemesi, asayişi tehdit ediyor" dedi (**Jaeschke** 1: 42)

13. Fransız Cumhurbaşkanı Poincaré, Ermeni Kumandanı Antranik'i kabul etti. Ermeni Delegeleri Başkanı Bogos Nubar Paşa aracılığı ile kabul edilen Andranik'e Fransız cumhurbaşkanı nezaket gösterdi ve savaş boyunca Müttefiklerin tarafını tutmuş olmasından ötürü teşekkür etti. (**Gökbilgin** I: 133)

14. **İstiklal:** Mustafa Kemal azledilmemiştir. Bazı konuların müzakeresi için İstanbul'a davet edilmiştir. Yarın İstanbul'a bekleniyor (!) —Fransa cumhurbaşkanı ve İtalya kralından sonra ABD Başkanı Wilson da Veliahd Hazretleri'nin mektubuna cevap verdi. **Hadisat:** Amerika Cumhurbaşkanı Mösyö Wilson'un Veliahd Hazretleri'ne cevapları: Murahhaslarımızla münasebette bulunacağım... **Zaman:** Trakya'nın mukadderatı. **İkdam:** Yunanlıların işgal ettiği yerlerden hicret. **Alemdar**'da R. Cevat, "Seçimlere doğru" başlıklı yazısında İttihatçıların cezalandırılmadığından şikâyet ediyor. **İleri:** Şark heyeti, toprak bütünlüğümüzü istiyor. **Memleket:** İstanbul'un alınışının yıldönümü: İstanbul'un İslamî önemi. **Sebilürreşat:** İslam âleminin yardımı. **Vakit**'te Prof. Ahmet Selahattin'in 9 tarihli "Delege olsa idim" başlıklı yazısının devamı: "Ne söyleyecektim?": Siz yaratmazsanız Doğu sorunu yoktur. Türkiye'yi korumak. Dünya'ya hizmettir. (Ayrıca **Meray:** 28) **Ahenk,** belediye işlerinin iyi yürümediğinden yakınıyor. —Padişah, Hitan Cemiyeti için 25 lira ihsan buyurdu. Milletimiz böyle tarih ve şefik bir hakan celil el unvana malik olmakla asıl şimdi bahtiyardır. —Adriyatikos ve Repolis adlı Yunan gemileriyle Alded adlı İtalyan vapuru dün limanımıza geldi. —Yunan Kızılhaçı'nın bir şubesini açmak için Aydın'a gitmiş olan Sertabib Mösyö Çonakas dün şehrimize dönmüştür. **Köy Hocası**'nın 14. sayısı: Oruç, teravih namazı, din dersi.

13 — CUMA

1. Mustafa Kemal, Havza'dan Amasya'ya geçti. Karşılayıcılar arasında bulunan Müftü Hacı Tevfik Efendi: Paşam, bütün Amasya emrinizdedir, dedi. Mustafa Kemal, yaptığı konuşmada: "Memleket elden gidiyor, eğer düşman Samsun'a ayak basacak olursa, çarıklarımızı giyip dağlara çıkmamız, vatan toprağını son parçasına kadar savunmamız gerekecek!" dedi. Mustafa Kemal Amasya'da Ali Fuat Paşa, Rauf Bey ve Refet Bey'le buluşacak, 21 Ha-

1919 – HAZİRAN

ziran'da Amasya Genelgesi hazırlanacak, 26 Haziran'da Tokat'a, oradan da Sivas'a geçecektir. (**TD** III: 1002; **Söylev** I: 16; **Gökbilgin** I: 142; **Kutay 4**: 278; **Şapolyo 2**: 226; **Bayar** 8: 2595; **Bel.** XXXII: 446 "12 Haziran"; **Atatürk Ansiklopedisi** 6: 27 "12 Haziran)

2. İtalyanlar Antalya'ya yeni kuvvetler çıkardılar; buradaki askerî varlıklarını 3.500 mevcutlu takviyeli bir alay haline getirdiler. İtalyanlar, Antalya'yı 28 Mart'ta işgal etmişlerdi. (**TİH** II/1: 107; **Şefik** II: 158; **Gökbilgin** I: 159)

3. Dikili de Yunanlıların eline geçti. Yunanlıların 50 kişilik bir kuvveti, Bergamalı Hamit Çavuş'un kılavuzluğunda kasabaya hakim oldu. Dikili 14 Eylül 1922'de kurtuluncaya kadar Yunan işgali altında kalacaktır. (**Gnkur:** 37; **Karacebe:** 105)

4. Antalya bölgesinde kurulan milis kuvvetleri, Çine'ye gelmeye başladı. Burdur - Bucak'ta kurulan millî kuvvetler de Çine'ye yollandı. Yunanlılarla çarpışmalar. Bozöyüklü Hacı Süleyman Efendi dün Çine'ye gelerek millî bir kurul meydana getirmişti. (**Şefik** II: 78, 165)

5. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, Paris Barış Konferansı'nda Türkiye'nin görüşlerini açıklamak üzere yarın yola çıkacak olan Tevfik Paşa'ya hitaben bir muhtıra hazırladı. Muhtırada, işgal günü ve ertesinde İzmir'le çevresinde Yunanlıların yaptığı öldürme, soygun, hakaret, ırza geçme vb. olaylar ayrıntılarıyla sıralandı. Yüzde 85'i Müslüman olan bölge halkının başka bir egemenliği kabul etmeyeceği belirtildi. Bunların Barış Konferansı'nda dile getirilmesi istendi. (**İF:** 28)

6. İhtiyat Zabitleri Cemiyeti tarafından Edirne Sultan Selim Camii'nde şehitler için mevlit okutturuldu. Mevlide kalabalık bir topluluk katıldı. (**İstiklal:** 15)

7. Osmanlı Devlet Şûrası, Rusya'da, İtilaf Devletleri'nin yardımıyla devlet kurmuş olan Amiral Kolçak'ı tanıdı. Amiral Kolçak 7 Şubat 1920'de öldürülecektir.

8. İngiltere'nin Bağdat Komiserliği, İngiliz himayesinde, Doğu Anadolu'nun güney kısımlarını içine alan özerk bir Kürdistan planı önerdi. Tasarıya göre Erzurum ve Trabzon, ABD himayesinde Ermenistan'a bırakılıyor, buna almaşık olarak bütün Doğu Anadolu'nun Avrupa gözetimi altındaki bir Osmanlı Devleti'ne bırakılabileceği belirtiliyor. (**Akşin:** 537)

9. Bitlis Valiliği'nden alınan ve yargılanmak üzere İstanbul'a çağrılan Mazhar Müfit Bey, Bitlis'ten Erzurum'a hareket etti. 3 Mayıs'ta yerine Ziya Paşa'nın atandığı Mazhar Müfit Bey'den, halefi gelinceye kadar görevine devam etmesi istenmişti. Ancak o, Ziya Paşa'nın gelmesini beklemeden, vekâleti Mektupçu'ya devretmiş bulunuyor. (**Kansu** I: 15)

10. Silah sevkini kontrol için 6'da Trabzon'a hareket eden Yarbay Rawlinson, Erzurum'a döndü. Karabekir'den, sınır bölgesinde Ermenilerin Türklere

1919 — HAZİRAN

saldırısı hakkında bilgi aldı. İngilizlerin elkoyduğu savaş gereçlerinin İstanbul'a sevki devam ediyor. (**Rawlinson:** 188)

11. **Tasviri Efkâr:** Varlık içinde yok etmeyelim. —Fethin yıldönümü. Abdülhak Hamit'in şiiri: Fatih'in mezarını ziyaret. **Zaman:** Fransa ve mülkümüzün bütünlüğü. —İşgali tahliye takip ediyor. **İkdam:** Bolşevizm saltanatının ufulünden sonra. **Hadisat:** Fatih Türbesi'nde bugün yalnız dua okunacaktır. **İstiklal,** Hükümet'in seçimlerle ilgili vadini ciddye alıyor. Hangi devlet yardımının istendiğinin belli olması açısından seçimin hemen yapılmasını istiyor... **İleri:** Ümitlerimiz artıyor. —Yunanlılar Aydın'dan çekilmiş (!)

14 — CUMARTESİ

1. İzmir'in işgaliyle açıkta kalan subaylardan 15'i Akhisar'a geldi. Bunların herbiri, Akhisarlıların kurduğu bir müfrezenin kumandanlığını üzerine alıyor. (**Ahmet:** 49) ★ Soma bölgesi komutanı Albay Akif, köy köy gezerek millî direnişi örgütlemeye çalışıyor (**TİH** VII: 17). ★ İtalyanlar, Yunan Hükümeti'ne verdikleri bir nota ile işgal kuvvetlerinin Nazilli ve Aydın'ı boşaltmasını istediler (**Gökbel:** 191). ★ Millî kuvvetler, önceki gün Yunanlılar tarafından işgal edilmiş olan Bergama'yı kuşattılar. Yunanlı iaşe erleri öldürüldü. Bergama yarın ele geçirilecek. (**Ahmet:** 38; **Özalp:** 25; **Misailidis:** 254; **Şapolyo 2:** 65) ★ Komiser Hamdi Efendi Müfrezesi, Denizli'den Sarayköy'e hareket etti. Denizli'yi savunmak için Sarayköy'e daha önce de bazı kuvvetler gitmişti. (**Tütenk:** 16)
2. Eski başbakanlardan Tevfik Paşa, Paris Barış Konferansı'nda Hükümet'in görüşlerini açıklamak üzere 6 Haziran'da yola çıkan ve önceki gün Paris'e ulaşan Damat Ferit başkanlığındaki kurula katılmak üzere İstanbul'dan ayrıldı. Bir İngiliz kruvazörü ile yola çıkan Tevfik Paşa'yı büyük bir kalabalık uğurladı. Hoşlanmadığı Damat Ferit'ten ayrı gitmek için hareketini geciktiren Tevfik Paşa, 18 Haziran'da Paris'e varacaktır. (**Akşam, İkdam:** 14; **İstikbal, Tas.Ef:** 14, 15; **Alemdar, Vakit, İleri:** 15)
3. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Başkanı Sadık Bey, sandalyesiz bakan olarak Hükümet'e alındı. Sadık Bey 20 Haziran'da istifa edecektir. (**Akşin:** 374)
4. Diyarbakır'da 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey, Savaş Bakanlığı'na, Silvan eşrafından Sadık Bey'le Ali Ağa'nın kolorduya başvurarak Kürt Tealî Cemiyeti'nin ayrılık siyasetini alçaklık olarak nitelediklerini, derneğin kapatılmasından dolayı teşekkür ettiklerini bildirdi. (**HTVD** 5, ves. 106). ★ Genelkurmay Başkanlığı, Başbakanlığa verdiği raporda, 13. Kolordu bölgesinde Kürtlük propagandasının etkisiz bırakılması için idarî tedbirler alınmasını istedi. (**HTVD** 6, ves. 126).
5. Setron'da Müslümanlar bir miting yaparak Türkiye'nin taksimine karşı çıktılar. Münir İsfehani'nin başkanlığı altında yapılan mitingde Abbas Ali,

1919 – HAZİRAN

Türkiye'nin Hıristiyan devletler arasında paylaşılmasının büyük haksızlık olduğunu bildirdi. Miting yöneticisi de Hint Müslümanlarının bunu protesto etmek için birleşmiş olduğunu söyledi. (Morning Post'tan **İstiklal:** 20.)

6. **İstiklal:** Bugün yola çıkacak olan Tevfik Paşa'ya başarı dilekleri. –Rusya ve Maksim Gorki: Onu herkes Bolşevik zanneder. O ise Rusya'nın içyüzünü Ekselisor gazetesine anlatıyor... **Memleket:** İzmir'de yine Osmanlı bayrağı dalgalanmaktadır. (**Jaeschke** I: 43). **Hadisat:** Fatih Türbesin'de dua. **Sabah:** İzmir muhabirimizin, aleyhinde çeşitli dedikodular yapılan İzmir Valisi İzzet Bey'le görüşmesi: Ben burada padişahlığın kutsal haklarını koruyorum. Yunan Hükümeti, Müslümanlara zulüm yapılmasını önlemeye çalışıyor. Memurlar görevleri başında. **Zaman:** Yaramız kanıyor. –Fatih Türbesi'nde dünkü dua. **İkdam:** Seçim hazırlıkları. **Akşam**'ın 3 sütun başyazısı tamamen sansür. –Mühim bir vesika: Türklerin Venizelos'a cevabı. **İleri:** Akdeniz melikesi İzmir kurtuluyor. **Vakit**'te Yusuf Razi: Bir memleketin istiklali, bütünlüğü, bir kızın iffeti gibidir. Ya vardır, ya yoktur. Bunun bir ucuna tecavüz başladı mı öbür ucundan hayır kalmaz. Fransız dostlarımızdan rica ediyoruz, gelecekteki dostluğumuza gölge düşürmesinler.

15 — PAZAR

1. Bergama Yunan işgalinden kurtarıldı. Dün şehri çeviren 60 nizamiye eri ve çevreden yetişen 500 gönüllü, 3 gün önce işgal edilmiş olan Bergama'yı bir baskınla geri aldı. Olay Türklerin moralini çok yükseltti. Dikili'ye gitmekte iken dün esir alınan Yunan iaşe kolundaki erlerin çoğu öldürüldü. Yunanlılar, bu olayın acısını Bergama'yı 19 Haziran'da tekrar işgal ederek, Bergama ve Menemen'de katliâm yaparak çıkaracaklardır. ★ Soma Cephesi kuruldu. Sultanhisar, Aydın ve Sarayköy'de çarpışmalar... (**Gnkur:** 36; **KASÖT:** 63; **Misailidis:** 256; **Ahmet:** 38; **Hrisohoos:** 5; **TİH** II/1: 167; **Belen:** 80; **Nider:** 43; **Büjak:** 183; **Mısırlıoğlu 2:** 205, 209; **YOİ** I: 95)

2. Mustafa Kemal, Diyarbakır Valiliği'nin 8 Haziran tarihli yazısına cevap vererek, Kürt Kulübü'nün kuruluşuna izin verilmeyişini uygun gördüğünü bildirdi. Ancak bunun yerine Kürt Kulübü üyeleriyle görüşülüp uzlaşılarak Diyarbakır ve çevresinde Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak derneklerinin kurulmasını tavsiye etti. Bu derneklerde her türlü görüş sahibinin birleştiğini yazdı. (**Nutuk,** ves. 9)

3. Mustafa Kemal, Irak Şeyhülmeşayihi Uceymi Paşa'ya bir mektup yazarak kendisine duyduğu saygıyı anlattı. İslam dünyasının iki gözbebeği olan Türk ve Arap milletlerinin ayrılık yüzünden ayrı ayrı zaafa uğradığını bildirdi. Elele vererek Muhammet ümmetinin bağımsızlığı uğrunda mücadele etmenin farzıayin olduğunu, milletlerin saflık ve geleneklerini koruyarak kutsal Halifelik makamı çevresinde toplanıp, kâfirler esaretinden kurtulmala-

1919 – HAZİRAN

rı için vereceği mücadelede kendisiyle beraber olduğunu, bu konularda fikir alışverişinde bulunmak istediğini yazdı. (**TK** 97: 47; **Tarih Konuşuyor** I: 491)

4. Mustafa Kemal Karabekir'e, İngilizler'in 13. Kolordu'yu dağıtmak için yaptığı çabaları, kendisinin Cevat Paşa'ya bu işi geciktirmesi ve zaman kazanmasını yazdığını bildirdi. "Hükümet'in her teklif ve müdahale karşısında mukavemetsizliği cidden esef verici ve şaşırtıcıdır kardeşim". (**Karabekir 1**: 46; **ATTB**: 31)
5. Hükümet'in hazırladığı talimata göre bütün ordu birlikleri, 3 müfettişliğe ayrıldı. Birinci Ordu Müfettişliği İstanbul'da, İkinci Ordu Müfettişliği Konya'da bulunuyor. Üçüncü Ordu Müfettişliği de Mustafa Kemal'in görevli olduğu 9. Ordu birlikleri. (**Gökbilgin** I: 140)
6. Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. Erzurum Şubesi yöneticileri, derneğin İstanbul'daki genel merkezine çektikleri telde, Trabzonlularla görüş birliğine varılarak Erzurum'da toplanacak kongre için doğu illerinden olumlu cevap aldıklarını bildirerek 10 Temmuz'da toplanacak kongre için gerekli işlemin yapılmasını istediler. 17 Haziran'da Başkan Ahmet Nedim imzasıyla verilecek cevapta: "Kararınız isabetlidir" denecek, 10 Temmuz'da toplanacak kongre, delegelerin hepsi ulaşamadığı için 23 Temmuz'a ertelenecektir. (**BTTD** 35: 18)
7. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, Başbakanlığa sunduğu bir yazıda, Trakya'dan Yunan askerlerinin çıkarılmasını, Ege'de, Yunan işgallerine karşı milislerin desteklenmesini, Güneydoğu'da Kürtçülük akımlarına karşı 13. Kolordu'nun yerinde bırakılmasını ve bölgeye öğüt kurullarının gönderilmesini, Doğu'da Ermeni saldırılarına karşı da Müslüman halka yardım edilmesini önerdi (**HTVD** 4, ves. 84; **BTTD** 17: 11 "Harbiye Bakanı Şevket Turgut imzasıyla")
8. 3 Tümenlik 1. Kolordu'nun komutanlığına atanan General Nider, Syria gemisiyle ve karargâhıyla birlikte İzmir'e geldi. Yunan işgal kuvvetlerinin komutasını bu görevi 15 Mayıs'tan beri yürütmekte olan Zafiriu'dan yarın devralacak. Zafiriu, Larissa Tümeni'nin komutanlığı verilerek Aydın'a yollanacak. (**Roda**: 59; **YOİ** I: 101; **Misailidis**: 197; **Nider**: 40; **KASÖT**: 63; **Büjak**: 182; **TİH** II/1: 134; **Hrisohoos** 4; **Macario**: 11)
9. Akhisar'da Redd-i İlhak Cemiyeti kuruldu (**Ahmet**: 47).
10. Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey, İzmit; İzmit Mutasarrıfı Ahmet Anzavur da Balıkesir Mutasarrıflığı'na nakledildi. Anvazur Balıkesir yöresinde topladığı kuvvetlerin başına geçecek, İngilizlerin ve İstanbul Hükümeti'nin teşvikiyle millî kuvvetlere saldıracak, Hükümet tarafından kendisine paşalık rütbesi verilecektir. (**TV**: 3579)
11. Kastamonu'da Açıksöz gazetesinin ilk sayısı. Şimdilik haftada bir yayımlanan gazete, Kurtuluş Savaşı boyunca bağımsızlık için yayın yapacaktır: Her

1919 — HAZİRAN

kalp, particilikten, şahsî ihtiraslardan uzak, hak ve hakikat sesleri işitmek istiyor. Gazetemiz bu görevi yerine getirecektir. (**Açıksözcü:** 10; Coşar, **MMB:** 93)

12. **Memleket'te** İ.Hami: Olimpia kahramanı Venizelos!.. —Denikin muvaffak oluyor (Londra kaynaklı). **İleri:** Mukadderatımızın müzakeresine doğru. **İstiklal'de** Reşat Hikmet, haftada iki gün yazmaya başlıyor. Bugünkü birinci yazısı: İstiklal, Himaye, Müzaheret: Adalete dayanıyoruz. Avrupa ve Amerika Türklerin çoğunlukta olduğu anavatanda Türk bağımsızlığını tanıyacaklardır. Bunu umuyoruz. Her türlü hakları tanındıktan sonra da tatmin olmayan azınlıklar bu yurttan ayrılabilirler. **Hadisat:** İsveç telgraf ajansı, pek tarafsız bir fikirle Wilson ilkelerine dayanarak Türkiye'nin alacağı şekli açıklıyor. **Zaman:** İzmir, Trakya. —Bolşevikler her tarafta sıkıştırılıyor. **Tasviri Efkâr:** Haklarımız dinlenecek mi?

16 — PAZARTESİ

1. Yörük Ali Efe kuvvetleri gece (15-16), Büyük Menderes üzerinde Yunanlılar için önem taşıyan Malkoç köprüsüne bir baskın yaptılar. Köprüyü havaya uçurdular ve Yunan birliğini yok ettiler; teçhizat, eşya ve hafif makinalılara el koydular. Kuvayı Milliye'nin bu başarısı çevre halkı üzerinde çok olumlu bir etki bıraktı. Yörük Ali Efe, 57. Tümen komutanının kendisine gönderdiği haber üzerine 6 Haziran'da Çine'ye gelerek bağımsızlık için mücadeleye atılmayı kabul etmişti. (**Özgen:** 58; **Şapolyo 2:** 78; **Gökbel:** 157; **TİH** II/1: 137; **YOİ** I: 123)

2. Mustafa Kemal Valiliklere gönderdiği ve ilgili kuruluşlara acele ulaştırılmasını istediği bir telde, bugün aldığı bilgiye göre, Yunanlıların İzmir'deki karakollardan çekildiklerini, şehirden çekilmek üzere hazırlık yaptıklarını, halkın millî bayram yapmak için hazırlandığını bildirdi. (**Kocatürk 2:** 7; **Karadeniz** gazetesi 26, Trabzon Valisi Mehmet Galip, Mustafa Kemal'den gelen haberi 16/17 tarihiyle Giresun Kaymakamlığı'na bildiriyor). ★ Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir'e Konya'da İkinci Ordu Müfettişi Cemal Paşa ile olan haberleşmesini aktardı; Cemal Paşa'nın Doğu İlleri için fiilen harekete geçme önerisine karşılık kendisinin hazırlık yapabilmek için zaman kazanmak gerektiği yolunda cevap verdiğini bildirdi. (**Karabekir 1:** 49) ★ Mustafa Kemal, Savaş Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, İngiliz yüzbaşısı Hurst'ün Merzifon'daki mitingden sonra Kaymakamlığa gelerek asayiş konusunda teşekkür ettiğini bildirdi (**HTVD** 5, ves. 107).

3. Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü, Redd-i İlhak dernekleri tarafından verilecek telgrafların çekilmemesini postanelere emretti. Mustafa Kemal, bu emir üzerine 20 Haziran'da postanelerin işgal edilmesini emredecek, Genel Müdür Refik Halit Bey de Mustafa Kemal'i İçişleri bakanına şikâyet edecektir. (**Karay:** 127)

1919 – HAZİRAN

4. Yunan işgallerini protesto etmek için yeni yollar deneniyor. Protesto kartpostalları İtilaf Devletleri'ne gönderilmeye başlandı. Mektup ve kartların sayısı üç gün içinde 130.000'e ulaşacak. (**Tansel** II: 250) ★ Kiğılılar, Başbakanlığa çektikleri telgrafta, İzmir'in Yunanistan'a ilhak kararı iptal edilmezse, her türlü fedekârlığı göze alacaklarını bildirdiler. (**Bel.** XXXIII: 556). ★ Venizelos İzmir Siyasî Temsilcisi Steryadis'in Aydın'a kadar demiryolunun işgal edilmesi önerisini onayladı (**YOİ** I: 122).

5. Çine'de köylülerden meydana gelen gönüllü birliğe silah dağıtıldı. (**Şefik** II: 72, 76). ★ Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey, bütün Redd-i İlhak kurullarına çektiği telgrafta, bugün Ayvalık yönüne yapılan bir keşif saldırısının başarıyla sonuçlandığını, Tanrı'nın yardımıyla düşmanın yenileceğini ve vatanın kurtulacağını bildirdi (**Bayar** 8: 2488).

6. Rodos ve İstaköy Müslüman halkının haklarını savunmak, Türkiye'ye katılmasını sağlamak, bu olmazsa, Yunanistan'a bağlanmasını önlemek amacıyla İstanbul'da, Rodos ve İstanköy Adaları Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti kuruldu (**Tunaya:** 505).

7. İngilizlerin kanısına göre, Mustafa Kemal ile Emir Faysal arasında gizli bir anlaşma imzalandı. Buna göre, taraflar birlikte cihat ilan edecekler, imparatorluğun parçalanması ve yabancı işgali kabul edilmeyecek, Faysal, Araplara dayanan bir ordu kuracak ve Anadolu harekâtına yardım edecek. Faysal, Hicaz Emiri olan babası Şerif Hüseyin'in adına Arapları Barış Konferansı'nda temsil eden kurulun başında bulunuyor; Arapların bölünmesine ve özellikle Fransız egemenliğine karşı mücadele ediyor. Faysal 20 Mart 1920'de Suriye Arap Meclisi tarafından Suriye krallığına getirilecek, ancak Fransızların saldırısıyla bu görevde kalamayacaktır. (**Şimşir** I: 79)

8. Yunan İzmir Siyasî Temsilcisi Steryadis, Türk polisini Osmanlı makamlarına geri verdi (**Jaeschke 1:** 43). ★ I. Kolordu Kumandanı General Nider, İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'nı I. Tümen Komutanı Zafiriu'dan devraldı. Zafiriu Nider'e bazı tavsiyelerde bulunuyor: Türk Hükümeti'ne Türk kuvvetlerinin geri çektirilmesi. İtalyan propagandasına engel olunması, İngiliz ve Fransızların desteklerinin kazanılması, zararlı Türk unsurlarının uzaklaştırılması, kesin sansür uygulanması, Türk savaş araçlarının İngilizlere denetlettirilmesi... (**YOİ** I: 101) ★ Hükümet, yüksek komiserlere verdiği bir notayla anlaşmaya aykırı olarak Türkiye'ye dönen Rumların sınırdışı edilmelerine Müttefik polisi tarafından engel olunduğunu bildirdi ve bu engellemeden vazgeçilmesini diledi. Komiserler 19 Haziran'da notayı görüşerek cevap vermeğe değer bulmayacaklardır. (**Akşin:** 311)

9. İngiliz Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson, Fransız Mareşali Foch'tan, Liman Von Sanders'in tutuklanmasına son verilmesini istedi. Liman Von Sanders, 29 Ocak'ta İstanbul'dan ayrılmış, ülkesi olan Almanya'ya giderken

1919 — HAZİRAN

Fransızlar tarafından 25 Şubat'ta Malta'da tutuklanmıştı. Sanders, 21 Ağustos'ta salıverilecek. (**Jaeschke 1:** 43)

10. **Hadisat:** Versay Anlaşması'nı kabul veya reddetmesi için Almanya'ya 5 gün süre tanınıyor. **Sabah:** Sadrazam Paşa, adilane barış istiyor. **İstiklal**'de Rauf Ahmet, işgal altındaki yerlerde seçim yapılamayacağı, Meclis'te çoğunluk sağlanamayacağı gibi gerekçelerle seçimlere karşı çıkanlara çatıyor: Seçim yapılması bugünün en önemli meselesidir. **Vakit**'te Ahmet Cevat: Felaketli tecrübeler. **Memleket:** Doretheus'un dönüşü. (3 Mart'ta Paris'e hareket etmişti)

17 — SALI

1. Damat Ferit, Paris'te tezlerini açıkladı. Wilson, Lloyd George, Clemenceau ile bunların dışişleri bakanları önünde konuşan Damat Ferit, ülkeyi savaşa sokan İttihatçıları şiddetle suçlayarak, savaşa girmekte milletin bir suçu olmadığını söyledi. "İttihatçılar Bolşeviklerden farksızdır. İslav ırkını Bolşeviklerden nasıl kurtarmaya çalışıyorsanız, bizi de İttihatçılardan kurtarın" dedi. Türkiye'nin savaş öncesi toprak bütünlüğünün korunmasını, işgallere son verilmesini istedi. Bundan sonra asıl görevlerinin iktisadî ve kültürel çalışmalar olacağını belirtti. Müttefiklerin 30 Mayıs tarihli kararı üzerine 6 Haziran'da İstanbul'dan yola çıkan Damat Ferit, 12 Haziran'da Paris'e gelmişti. Damat Ferit, 23 Haziran'da ikinci muhtırasını okuyacak, bu iki muhtıra Müttefikler üzerinde olumlu bir etki yapmayacaktır. (**İleri:** 19-23 Haziran, 8 Temmuz; **Tas.Ef:** 19, 24; **İkdam:** 20, 21; **İstiklal:** 21; **Memleket:** 7 Temmuz; **Sabah:** 20 Temmuz; **Zaman:** 27; **Alemdar:** 20 Haziran, 7 Temmuz; **Bayur:** 37; **Evans:** 191; **Türkgeldi 2:** 116; **Erol:** 55; **Göztepe:** 191; **Rey:** 244; **Akşin:** 396. Bazı kaynaklar, Damat Ferit'in bu konuşmayı Paris'e vardığı 12 Haziran günü yaptığını, bugün İkinci muhtırasını verdiğini yazmaktadırlar).

2. Yunanlılar, Bergama'daki önceki gün yenilmelerinin acısını çıkarmak için Menemen'de katliâm yaptılar. Kaymakam Kemal Bey ve 6 Jandarma, hükümet konağında öldürüldü. Yarın da devam edecek öcalma hareketinde kasaba ve köylerde binden fazla Türk öldürülecek, kadınların ırzına geçilecek, zenginlerin evleri basılarak yağma edilecektir. Yunanlılar Menemen'i 21 Mayıs'ta işgal etmişlerdi. Katliâm sırasında birçok Türk yerli Rumlara sığındı. Birçoğu ise şehri terkediyor. ★ Yunan kuvvetleri Bergama üzerine yürüyor. ★ 40 kadar gönüllü Muğla'dan Çine'ye geldi. (**TİH** II/1: 167; **Selçuk:** 105; **Apak:** 79; **Nider:** 47; **YOİ** I: 107; **Ahmet:** 42, 43; **Kutay 2,** I: 18, Ethem Başbakan'a tel çekmiş). ★ General Nider, Vali İzzet Bey'le görüştü (**Umar:** 230). ★ Nider Atina'ya, Bandırma merkez olmak üzere Soma ve Bergama çevresinde topçu ile takviye edilmiş silahlı Türklerin general ve kolordu komutanlarınca teşkilatlandırıldığını yazdı (**Roda:** 5).

1919 – HAZİRAN

3. Mustafa Kemal, Amasya'dan Karabekir'e yazıyor: Diyarbakır'daki Kürt Kulübü, İngilizlerin teşviki ile, İngilizlerin himayesinde bir Kürdistan amacını güttüğü için kapatılmıştır. Kürdistan'ın tanınmış beylerinden aldığım telgraflarla bu Kürt Kulübü'nün hiç bir Kürt'ü tesmil etmediği, birkaç serserinin teşebbüsü olduğu bildirilmektedir. Ben Kürtleri ve hatta bir öz kardeş olarak tekmil milleti bir nokta etrafında birleştirmek azmindeyim... Mustafa Kemal, ülkenin millî birlikle kurulacağını, bunun da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleriyle gösterilebileceğini belirtti. Erzurum Kongresi için yapılan girişimi olumlu karşıladığını ekledi. (**Karabekir 1:** 49; **ATTB:** 34)
4. 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'in dünkü telgrafına verdiği cavapta, vaktinden önce girişilecek bir askerî harekâtın Birinci Ordu Müfettişliği birlik ve dairelerini ve İstanbul kurumlarını mahvedebileceğini, şimdi hazırlık yapılması gerektiğini, silahların elden çıkarılmaması ve değerli kişilerin İstanbul'dan çekip çıkarılmasının uygun olacağını, Bolşevikler yaklaşınca İtilaf'la Bolşevikler arasında tarafsızlık ilan edilerek, bu tarafsızlığa saygı göstermeyenlere karşı silah kullanmanın iyi bir yöntem olacağını bildirdi. Mustafa Kemal, dün Karabekir'e 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın hemen harekete geçilmesi yolundaki görüşlerini aktarmış, kendisinin ise zamana ihtiyaçları olduğu yolunda cevap verdiğini belirtmişti. (**Karabekir 1:** 50; **2:** 55)
5. Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. Erzurum Şubesi, bütün sancak ve ilçelerden gelen 21 delegenin katılmasıyla bir il kongresi topladı. Kongre 25 Haziran'da kapanacak. (**Dursunoğlu:** 64; **TİH** III: 22; **BTTD** 35: 7; **Goloğlu 1:** 55; **Tansel** II: 9)
6. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, hükümetine verdiği raporda, millî akım yanlılarının Savaş Bakanlığı ve Dışişleri'ni ellerine geçirdiklerini, Abdülmecit'i kendilerine önder seçtiklerini ileri sürdü. "Veliahd'ı ciddi olarak korkutalım, tutuklamalar yapalım. Hükümet ayakta kalsın, patlamayı geciktirsin" tavsiyelerinde bulundu. ★ Yüksek Komiser, Türk Dışişleri'ne verdiği cevapta, Anadolu'yu 10 bölgeye ayırıp her bölgenin başına bir kumandan verilmesi projesinin kabul edilemeyeceğini bildirdi. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının geri çağrılmasını istedi. Calthorpe, Mustafa Kemal'in çağrılması ile ilgili ilk notasını 8 Haziran'da vermişti. (**Jaeschke 2:** 271; **Şimşir** I: 28; **Akşin:** 343, 386)
7. 15 Subay 30 erle birlikte Eşme'den Kula'ya gelen Albay Bekir Sami Bey, mevki komutanının verdiği listedeki eşrafı tutukladı. Bunların idam edileceğini kasabaya yaydı. Tutuklu "yarı derebeyi" eşraf, canları bağışlanırsa üç gün içinde bin kişilik bir kuvvet çıkaracaklarına söz verdiler. Bu söz üzerine tutuklular yarın serbest bırakılacaklar, Kula'da asker, para, araç-gereç toplanırken, Rumlar da Alaşehir'e kaçmaya zorlanacaktır. (**Selçuk:** 103)
8. **İleri:** Milletin iradesini dinleyelim. **İstiklal**'de Reşat Hikmet, himaye ve müzaheret konusundaki ikinci yazısında "Başka bir devletin muavenet ve

1919 — HAZİRAN

müzaheretiyle kendimizi toplamaktansa, mahvolmak iyidir; bizi kendi halimize bıraksınlar, herşeyi kendimiz yaparız" görüşünü eleştiriyor. **Hadisat:** Kiryos Venizelos'un dilinden hakikat. —Almanya'ya şiddetli bir cevap verecekler. Mareşal Foch'un ültimatomu. **İkdam:** Adilane barış istiyoruz. **Zaman:** Seçimler ve partiler (16: seçimler ve gayrımüslimler). —Doğu Avrupa'da mücadele devam ediyor. **The Orient News** gazetesinin 1. sayısı (**Jaeschke** 1: 43)

18 — ÇARŞAMBA

1. Ali Batı ayaklanması bastırıldı. İngilizlerin kışkırtmasıyla 11 Mayıs'ta ayaklanmış bulunan Ali Batı, ordu kuvvetlerinin elinden kurtulmayı iki sefer başarmıştı. Midyat'ta ölü olarak ele geçirilen Ali Batı'nın cesedi kasabada ibret olsun diye halka gösterildi. (**Esengin:** 42)

2. Hükümet, Redd-i İlhak gibi derneklerin kurulmasını ve silahlı kuvvet hazırlanmasını yasakladı. İçişleri Bakanı Ali Kemal, illere bir genelge göndererek, halkı işgallere karşı ses çıkarmamaya çağırdı: "İşgallerden ne derece üzülürse üzülsün, Hükümet bu sıralarda savaşa tutuşamaz. Bugün varlığımızı ancak siyaset yoluyla savunabiliriz. Millî ordu kurmak gibi, devletin selametine son bir darbe vurmak isteyenleri öğütle, olmazsa zorla yola getiriniz!" (**Gökbilgin I:** 143 "17 Haziran"; **Bel.** 189-190: 227; **İkdam, İstiklal, Vakit, Sabah:** 23; **ZC** I: 11)

3. Mustafa Kemal Edirne'de bulunan Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'e yazdığı acele şifre telgrafta, Anadolu halkı, kumandan ve idarecilerinin birleştiğini, millet geleceğinin esir ve aciz bir hükümete bırakılamayacağını, Kürtlerin de Türklerle birleştiğini bildirdi. Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak derneklerinden ortak bir merkez kurulu meydana getirilmesinin kararlaştırıldığını anlatarak Trakya Cemiyeti'nden Sivas'a bir - iki kişi gönderilmesini, onlar gelinceye kadar da kendisinin (M. Kemal'in) Edirne'yi Anadolu'da temsil ettiğine ilişkin bir belgenin gönderilmesini istedi. (**Nutuk,** ves. 19; **ATBD** 82, bel. 1781)

4. Konya'da 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa, Afyon'da bulunan 23. Tümen Komutanlığı'na, halkın İtalyan işgaline karşı direnmeye hazırlanmasını emretti (**HTVD** 6, ves. 124).

5. Barış Konferansı'nda Türkiye'nin görüşlerini açıklamakla görevli kuruldan eski Başbakan Tevfik Paşa, Paris'e vardı. Tevfik Paşa, Damat Ferit'le birlikte yolculuk yapmamak için ondan 8 gün sonra, 14 Haziran'da yola çıkmıştı. Damat Ferit, Konsey'de dün ilk bildirisini sunmuştu. (**Alemdar:** 20)

6. Hükümet Kürt sorununu ele aldı. Bakanlar Kurulu'nda alınan karara göre Kürt kulüplerinin gereksizliği konusunda öğüt verilecek, bölgeye iyi memurlar gönderilecek, Kürt reislerine madalya ve unvan verilecek. Hükümet'e ge-

1919 – HAZİRAN

len raporlara göre İngilizler ve Kürt Tealî Cemiyeti, ayrılma konusunda Kürtleri tahrik ediyor. (**Gökbilgin** I: 133; **Akşin:** 383; **Tunaya** II: 193)

7. Harbiye Bakanlığı, 3. Ordu Müfettişliği'ne, Sivas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı ve Samsun'daki 15. Tümen Kumandanlığı'na, İstanbul'dan Samsun'a 150 Yunanlı öğretmen ve 150 bin lira gönderildiğinin haber alındığını bildirdi. Bunlara karşı gereken tedbirlerin alınmasını istedi. (**HTVD** 5, ves. 109)

8. Kütahya Mutasarrıfı Fevzi Bey, İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir yazıda 14. ve 17. Kolordu ile 8. ve 12. Tümen komutanlıklarının bir isteğini haber verdi. Yazıya göre bu komutanlar 1310-1313 (1894-1897) doğumluların askere alınarak gönüllülerle birlikte Eşme, Kula, Salihli, Soma, Balıkesir'e gönderilmesini, giderlerin de hamiyet sahipleri tarafından karşılanmasını istiyorlar. Mutasarrıf, bu konuda Hükümet'in iznini istedi. Ali Kemal, bunun üzerine 23 Haziran'da bir genelge yayımlayarak asker ve yardım toplayanların gizli amacı olduğunu ileri sürecek ve bunların şiddetle sorumlu olacaklarını bildirecektir. (**BTTD** 7: 12)

9. 61. Tümen Kumandanı, Soma'ya gelerek Bergama Cephesi yönetimini üzerine aldı (**Ahmet:** 42). ★ Sarayköy'de toplanan müfrezelerden bazıları, uygun görülen Yunan karakollarına baskın yapmak üzere Nazilli yönüne gönderildi (**Tütenk:** 17).

10. Demirci Mehmet Efe, Bozdoğan kasabasını basarak jandarmaları öldürdü. Efe bu hareketini birkaç kere tekrarlayınca Yörük Ali çetesi ona karşı köyleri korumaya başlayacak, Yörük Ali, Demirci'yi millî mücadeleye katılmaya çağıracak, Demirci Efe buna Karacasu Ziraat Bankası'nın kasasını soyarak karşılık verecektir. (**Gökbel:** 167; **Şefik:** II: 162'ye göre Demirci Mehmet Efe 11 Haziran'da Umurlu'ya gelerek millî mücadeleye katılmıştır).

11. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, bugünkü raporunda bazı kişileri tanıtıyor: Mustafa Sabri (Şeyhülislam, Başbakan Vekili) namuslu fakat kuvvetli değil, Albay Sadık (Hürriyet ve İtilaf Partisi Başkanı) İngilizlerin samimî dostu, Ali Kemal (İçişleri Bakanı) esrarengiz ilişkileri ve büyük ihtirasları var. Fransızların adamı sayılıyordu ama son zamanlarda İngiliz himayesini savunmaya başladı (**Sonyel:** 76). ★ Calthorpe, bugünkü diğer iki raporunun birinde İtalyan işgal bölgesinin saptanışını, diğerinde de İzmir Valisi İzzet Bey'in Bandırma'da bulunan Nurettin Paşa'nın tutuklanmasını istediğini bildirdi (**Jaeschke** 1: 43).

12. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, Başbakanlığa, Merzifon'daki Rum ve Ermenilerin kışkırtıldığını yazdı. Mustafa Kemal'den aldığı bilgileri aktaran Cevat Paşa, yabancı temsilcilerin siyasî faaliyetlerinin de zararsız hale getirilmesini istedi. (**HTVD** ves. 1055)

1919 — HAZİRAN

13. Venizelos, Fransız Başbakanı ve Paris Barış Konferansı Başkanı Clemenceau'ya gönderdiği mektupta, Türklerin Yunan hatlarına saldırılarda bulunduğu yolunda haberler aldığını bildirerek, Türk yığınaklarına engel olmak amacıyla Edremit, Balıkesir, Akhisar, Salihli ve Nazilli'ye kadar ilerlemelerine izin istedi. Türklerin İtalyanlarca teşvik edildiğini de ekledi. (**Baytok:** 27)
14. **Sabah:** Ağır bir imtihan. **Zaman:** Davamız On'lar Meclisi'nde müzakere ediliyor. —Son safha. **İstiklal:** Biraz da gülelim: Hayvanların Bolşeviklik ilanı. **İleri:** Mukadderatımızın halline başlanırken. —Gayret devresi. **Memleket**'in başyazısı tamamen sansür. **Alemdar**'da R.Cevat, yapılacak seçimlerdeki mücadelede İttihat ve Terakki'nin yeniden ortaya çıkmasına fırsat verilmemesini istiyor (**Akşin:** 332). **Times**'in muhabiri bugünkü haberinde, İzmir'in işgalinden beri İttihat ve Terakki'nin canlandığını, Hindistan, Mısır, Afganistan'daki olayların İslamcılığı güçlendirdiğini, İttihat ve Terakki'nin Bolşevik ajanlarıyla temasta olduğunun kesin olduğunu bildiriyor (**Akşin:** 361). **Karagöz**'de iaşenin ölümü...

19 — PERŞEMBE

1. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey, Mustafa Kemal'in 10 tarihli çağrısına uyarak Amasya'ya geldiler. Amasya'da gösterilerle karşılandılar. Amasya görüşmeleri başladı. Yurdun içinde bulunduğu durum ve çözüm yolları araştırılıyor. Amasya bildirisi 21 Haziran'da kaleme alınacak, 22 Haziran'da kararlardan bazıları gizli bir genelge ile duyurulacaktır. Mustafa Kemal, genel durum hakkında görüştüklerini Karabekir'e de yazdı. (**Karabekir 1:** 51; **2:** 56; **ATTB:** 36; **Cebesoy 1:** 70; **Arif:** 28; **Yak.Tar.** III: 18)
2. Yunanlılar, Akdeniz Tümeni'ne mensup 6. Alay'la Bergama'yı ikinci defa işgal ettiler. Şehrin önlerinde Yunan kuvvetleriyle Albay Kâzım'ın (Özalp) kumanda ettiği 500 kişilik Türk kuvvetleri bütün gün çarpıştılar. Türk kuvvetleri şehri savundu. Halkın çekilmesini sağladıktan sonra bu kuvvetler de Soma yönüne çekildi. Yunanlılar Bergama'yı 12 Haziran'da işgal etmişler, Türkler 15 Haziran'da şehri geri almışlardı. (**İzmir Fecayii-Mülhakatta:** 25; **Ahmet:** 42; **Apak:** 55; **TİH II/1:** 170; **Misailidis:** 262; **Nider:** 49; **KASÖT:** 65; **BTTD** 18; 3; **YOİ I:** 108; Yunanlıların yaptıkları zulümle ilgili olarak; **On Dördüncü Kolordu Kumandanlığının... Yunan Fecayiine Müteallik Liste** 3. Kitap: 8 - 9)
3. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, 14. Kolordu Kumandanlığı'na verdiği şifreli emrinde, bazı millî örgütlerin Yunan işgalindeki bölgeleri geri aldığının ileri sürüldüğünü, bunun aslının olmadığını, böyle söylentilerin barış görüşmelerine zarar vereceğini bildirdi. Bu gibi söylentilere sebep olacak davranışlardan kaçınılmasını, Yunanlılara saldırmaktan sakınılmasını emretti. (**HTVD** 6, ves. 116; **Özalp:** 31; **Apak:** 35)

1919 — HAZİRAN

4. Millî direnişi örgütlemek için, Söke Heyet-i Milliyesi meydana getirildi (**Şefik** II: 81).

5. Paris'te bulunan Damat Ferit, Konferans yazmanlığına bir mektupla başvurarak, Yunan birliklerinde İtilaf Devletleri subaylarının bulunmasını, işgal alanını boşaltıncaya kadar Yunanlıların birliklerini konferansın göstereceği çizgiye kadar geri çekmelerini istedi. **Mem:** 21; **Jaeschke 2:** 86; **Tansel I:** 261; **Akşin:** 399)

6. 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa, Konya'dan, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği raporda, Antalya-Burdur yöresinde İtalyan faaliyetlerini anlattı: Her tarafımızı yeter kuvvetle sardıktan sonra, Hükümet'e ve askeriyemize el koyarak fiiliyata geçecekleri şüphesizdir. (**HTVD** 6, ves. 126)

7. Güvenoyu alamayan İtalyan Orlando kabinesi istifa etti. Yeni hükümeti kurmak için Nitti görevlendiriliyor. (**Jaeschke 1:** 44; **Mem, İstiklal:** 22 "21 Haziran")

8. Bitlis Valiliği görevinden 3 Mayıs'ta azledilen ve Ermeni göçettirme olayından tutuklanıp divanıharbe sevkedilmesi emredilen Bitlis Valisi Mazhar Müfit Bey, 6 gün at sırtında süren bir yolculuktan sonra Bitlis'ten Erzurum'a geldi. Mazhar Müfit Bey'e tutuklanacğı haberini Elazığ Valisi olan arkadaşı Ali Seydi Bey bildirmişti. (**Kansu** I: 15)

9. **Alemdar:** Tehcirin iç yüzü. Çerkes Hasan'ın hatıraları. **İstiklal:** Önümüzdeki pazartesi Almanlarla ya barış kararlaştırılacak ya da yeniden savaş başlayacaktır. **Türkçe İstanbul:** Çorlu'da İngiliz Muhipleri Cemiyeti kurulmuştur. Kasaba ve köy halkının kaydolmak için büyük bir acele ve telaşlık (birbirini çiğneyecekmiş gibi koşuşma) gösterdiği bildiriliyor. —Derneğin merkezi, Maliye eski Bakanı Cavit Bey'in evine naklolunmuştur. **Hadisat'**ın başyazısı tamamen sansür. —Almanya'ya verilen cevap ve mühlet. Harbe doğru mu gidiyoruz? **İkdam:** Vilayetlerimiz ahvaline dair Amerika heyetinin raporu. **Sabah:** Son safha. **Zaman'**da iki sütun tamamen boş... **Diken'**in matbuata bayram hediyeleri: Vakit'e akrepsiz bir saat, Sabah'a fırıldak, Akşam'a bir lamba, İstiklal'e bir tek gözlük, Yenigün'e bir mezar taşı, Hadisat'a genç kalemler, Zaman'a biraz sermaye, Alemdar'a bir maşa, Türkçe İstanbul'a beş okka akıl, üç okka fikir, Söz'e bir gramofon. İkdam'a bir koltuk, Tasviri Efkâr'a bir pertavsız, İleri'ye mücadele, Tercümanı hakikat'e bir dev aynası, Yeni Gazete'ye (edep yerini örtecek) bir yaprak, Diken'e bir gül. **Büyük Mecmua'**nın 10. sayısı. Celal Sahir, Halide Edip, Hüseyin Ragıp, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Ahmet Rasim, Mehmet Asım, Sabiha Zekeriya, Cevdet, Avni Şadi, M. Zekeriya imzalarıyla.

20 — CUMA

1. Dün başlayan Amasya görüşmeleri gizlilik içinde devam ediyor. Mustafa Kemal ve karargâhı, Ankara'dan gelen Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey'le

1919 – HAZİRAN

Üçüncü Kolordu Komutanı Refet Bey'in katıldığı toplantıda bir millî direnme akımının yaratılması, gerekirse Anadolu'da geçici bir hükümet kurulması, Karabekir'le Ali Fuat Paşa'nın sivil ve askerî yönetimi üzerlerine almaları konuları görüşülüyor. Amasya bildirisi yarın kaleme alınacak ve yarından sonra ilgililere bildirilecektir. (**Cebesoy 1:** 71; **Yak.Tar.** III: 19)

2. Yunan kuvvetleri 4 Haziran'da işgal ettiği Nazilli'yi boşalttı. Yunan taburu 18 Türk'ü rehin alarak ve kayıplar vererek Aydın'a çekildi. Yörük Ali çetesi Nazilli'ye girdi. Şehir baştan başa Türk bayraklarıyla donatıldı. Çeteler, gece yarısına kadar yağma yaptılar. Yunan kuvvetleri 24 Haziran'da Nazilli'yi yeniden işgal edecektir. ★ General Nider, İzmir'deki İngiliz İrtibat Subayı Smith ve Fransız temsilcisi Labart'a Nazilli'den aldığı haberleri aktardı; Soma'yı işgal etmek için hareket serbestisi ve Nazilli'de Hristiyanları korumak için bir bölük bırakılmasına izin istedi. (**İzmir Fecayii-Mülhakatta:** 12; **TİH** II/1: 136; **Nider:** 50; **Ahmet:** 71; **Tütenk:** 17; **Apak:** 78; **Şefik** II: 83; **Gökbel:** 167, 186; **KASÖT:** 65; **BTTD** 18: 6; **YOİ** I: 124 "Türk Kuvvetleri terkedilmiş bölgeye tam bir serbestlikle girdiler. Nazilli'de 11 ölü, 16 yaralı, Kılavuzlar'da 47 ölü, Sultanhisar'da 3 ölü, 7 yaralı, Köşk'te 26 ölü ve yaralı... İşkence... Hırsızlık, yağmacılık...")
3. Mustafa Kemal, Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü'nün 16 tarihli emrine karşı valiliklere, kolordulara ve posta telgraf başmüdürlüklerine bir tel çekti: "Milletin sesini boğarak meşru haklarını istemeyi yasaklayan ve vatanın mahvolmasına sebep olan bu emri, hiç bir namuslu telgraf memurunun yerine getirmeyeceğini sanıyorum. Böyle bir namussuzluğa cesaret edenler Divanıharbe verilecek" dedi. Mustafa Kemal, telgrafhanelerin hemen işgal edilerek hükümet emri geri alınıncaya kadar İstanbul'la resmî haberleşmenin kesilmesini istedi. ★ Harbiye Bakanlığı'ndan da milletin sesinin boğulmaktan sakınılmasını, emrin geri alınmasını istedi. Genel Müdürlük, işgale karşı kurulmuş derneklerin telgraflarının çekilmemesini emretmişti. (**ASD** V: 121 - 123; **Karay:** 129, 131; **Nadi 1:** 29; **BTTD** 14: 10; **HTVD** 6, ves. 111; **Kocatürk 2:** 8)
4. Posta Telgraf Genel Müdürü Refik Halit Bey, İçişleri Bakanı'na telgrafla başvurarak kendisinin Aydın Redd-i İlhak Cemiyeti'nin telgrafını çektirmediğini, Mustafa Kemal'in ise buna engel olan memurları divanıharbe vereceğini ilan ettiğini hatırlattı: "Adıgeçen Paşa'nın takındığı şu serkeşçe ve cüretli tavır, memleketi büsbütün yabancı ayakları altında çiğneteceği açıktır. Yarını beklemeden hemen kesin teşebbüslerde bulunmak gerekecek". (**BTTD** 10: 18)
5. İşgallere karşı tepkiler ve hazırlıklar devam ediyor... Akhisar Redd-i İlhak Cemiyeti, Belediye Başkanı ve şehir ileri gelenleri Savaş Bakanlığı'na çektikleri telde, 17 Haziran'da Yunanlıların Menemen'de yaptıkları katliâmı anlattılar. Telgrafta "Türk milleti silaha sarıldı, düşmanı kovuncaya kadar si-

1919 — HAZİRAN

lahlarımızı bırakmayacağız! Hükümetimiz millî ve vatanî haklarımızı koruyacak bir yol tayin etsin" dendi. Akhisar'da Redd-i İlhak Cemiyeti resmen çalışmaya başladı. (**TİH** VII: 18; **Külçe:** 112; **HTVD** 6, ves. 117; **Bayar** 8: 2543) ★ Denizli'de Kuvayı Milliye'nin kuruluşu tamamlandı. 15 Mayıs'tan beri halka bu konuda önderlik yapan Müftü Ahmet Hulusi Efendi, halkı Denizli'nin açacağı silahlı mücadeleye çağırmak üzere Dinar'a gitti. (**Tütenk:** 12). ★ Uzunköprü'de bir camide toplanan halk, Trakya'nın Türkiye'ye ait olduğu konusunda kararlar aldı (**Sabah:** 23). ★ Kırklareli İslam Cemaati adına Müftü Ahmet Bahaaddin, yüzde sekseni Müslüman olan Trakya'nın Yunanlılara bırakılma projesini bir telgrafla protesto etti (**İstiklal:** 22). ★ Isparta halkı, hükümet alanında büyük bir miting yaparak yurt savunması konusunda ant içti. (**Bayar:** 7: 2123)

6. 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa, Afyon'da 23. Tümen kumandanına, İtalyanların Isparta ve Burdur'a ilerlemelerine engel olmak için milis teşkilatı kurulmasını, o taraf eşrafının, köylülerinin ve memurlarının bu konudaki düşüncelerinin acele bildirmesini istedi. (**HTVD** 6, ves. 127) ★ Harbiye Bakanlığı'na da milis kurulmasına Burdur mutasarrıfının engel çıkardığını yazdı (**HTVD** 6, ves. 128).

7. 25 Mayıs'ta yeniden Türklerden kurulmuş olan Oltu Şûra Hükümeti, Ermenilerin Oltu ile ilgili iddialarına bir karşı bildiriyle cevap verdi: "Hiçbirimiz Ermeni boyunduruğu altına girmeye tahammül edemeyiz" (**Önal:** 53).

8. Başbakan Venizelos, Türkiye Hükümeti'ni, Fransız başbakanından sonra İngiliz başbakanına da şikâyet etti: "Ateşkese aykırı olarak Anadolu'da dağıtılan birliklerine Yunan işgal kuvvetlerine karşı yeniden savaşma izni verdi. Birçok yerde cihadı desteklemek için yedeklere özel çağrılarda bulundu". Venizelos aynı şikâyeti 18 Haziran'da Clemenceau'ya yapmıştı. (**Baytok:** 27; **Jaeschke 1:** 44)

9. Hükümetin sandalyesiz bakanlarından Hürriyet ve İtilaf Fırkası lideri Sadık Bey, Bakanlar Kurulu üyeliğinden istifa etti. Gerekçe olarak Padişah'ın isteğini kabul edip memurlar arasında tasfiye şartıyla Hükümet'e girdiğini, şartı Başbakan tarafından kabul edilmiş olduğu halde bu konuda bir gelişme görmediğini ileri sürdü. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 25 Haziran'da toplanarak parti ile Hükümet'in hiç bir ilişiği kalmadığını açıklayacaktır. Sadık Bey, Hükümet'e 14 Haziran'da alınmıştı. (**Alemdar:** 20; **İstiklal:** 21)

10. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na vekâlet eden Curzon, Paris'te bulunan Dışişleri Bakanı ve İngiliz delegeleri başkanı Balfour'a gönderdiği telgrafta, İtalya ve Yunan birliklerinin karaya çıkmalarının Yüksek Konsey'in kararlarına bütünüyle aykırı olduğunu bildirdi. "Yunan ve İtalyanların Anadolu'da sürekli izinsiz olarak ilerlemelerinden kaygı duyuyorum. Bu, ilerde birçok anlaşmazlıklara sebep olacak. Bu işgallere bir sınır konmalı ve geçici olup olmadıkları açıklanmalı". (**Nicolson 2:** 107; **Akşin:** 461)

1919 — HAZİRAN

11. Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol, Manlı Torpidosu ile Trabzon'dan Giresun'a geldi. Kaymakam, müftü, metropolit ve gençleri temsilen bir grup torpidoya giderek Bristol ve yanındakileri karşıladılar. Daha sonra şehri gazmeye çıkan Amerikalılara şehrin açlık çektiği anlatıldı. Halk, Bristol'a sevgi gösterilerinde bulundu, iskeleye kadar uğurladı. Bristol, Türkler için iyi duygular beslediğini söyledi. (**Karadeniz:** 26)

12. **Zaman:** Delegelerimiz Paris'te dinlenirken... Mukadderatımızın tayin edileceği günlerdeyiz (yer yer sansürlü). **İkdam:** Delegelerimizin Dörtler Meclisi'nde kabulü. —Yunanistan'ın Trakya davası. **Akşam:** Herkesin karanlık gördüğü günleri, biz aydınlık görüyoruz. —Toptan fiyatlar: Kaputbezi topu: 750-800, keten metresi 25-30, pazen metresi 25-45 kuruş... **Hadisat:** Delege kurulumuz On'lar Meclisi tarafından dinlenmiş ve Sadrazam Paşa savunmalarda bulunmuştur. —S. Nazif: Diyarbakır vilayeti ahalisine bir hitap. **İstiklal:** Delege kurulumuz On'lar Meclisi'nde. **İleri:** İtilaf-Almanya barışı.

20/21 — CUMA/CUMARTESİ

1. Aydın'ın batısındaki Erbeyli-Erikli'de 40 kişilik bir Türk kuvveti, Yunanlıların iki Efzun bölüğüne gece baskını düzenledi. Yunanlılar 70, Türkler de ölü ve yaralı olarak 20 kayıp verdiler. (**Şefik** II: 85; **Gökbel:** 204; **TİH** II/1: 138; **Ahmet:** 74 "21/22 Haziran"; **Özgen:** 59; **YOİ** I: 125 "200 milisin baskını. Milisler 50 ölü bıraktılar. Yunanlılar 5 ölü ve 15 yaralı verdiler".

2. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, Kâzım Karabekir'e, 3. Ordu Müfettişliği Vekilliği'ni teklif etti. Mustafa Kemal'in üstünde bulunan 9. Ordu birlikleri Müfettişliği, daha sonra 3. Ordu Müfettişliği adını almıştı. Karabekir, 22 Haziran'da Mustafa Kemal'in bu görevden alınmasının tehlikeli olacağı cevabını verecektir. Karabekir'e Müfettiş Vekilliği'ne atandığı 20 Temmuz'da bildirilecek ve bu görevi 18 Ağustos'a kadar sürecektir. (**Karabekir** 1: 54)
3. Yunanlıların Batı Anadolu'daki işgal kuvvetleri olan 1. Kolordu'nun Komutanı General Nider, İzmir'den Paris'te bulunan Başbakan Venizelos'a çektiği telgrafta, hemen tam donanmış bir tümen gönderilmesini ve Yunan ordusuna hareket serbestisi verilmesini istedi: Tam bir Türk seferberliği ve güçlü bir Jön Türk teşkilatı karşısında bulunuyoruz. Her yandan saldırıya uğrayarak, hergün bir parça arazi bırakmaya mecbur oluyoruz... (**Ahmet:** 72; **Gökbel:** 223; **Külçe:** 112; **Şapolyo 2:** 79; **Tansel** I: 284; **YOİ** I: 113)

21 — CUMARTESİ

1. Komutanların Amasya'da aldıkları kararlar: "Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı tehlikededir. Milletin bağımsızlığını, gene milletin kesin kararı ve direnişi kurtaracaktır. Yurtta en güvenilir yer olan Sivas'ta, millî bir kongre toplanmalıdır. Her sancaktan, milletin güvenini kazanan üçer kişi, hemen yola çıkarılmalıdır. Durum, her ihtimale karşı millî bir sır olarak tutul-

1919 – HAZİRAN

malıdır" Kararların açıklanmayacak olan kısımlarına göre ise önce Erzurum Kongresi toplanacak, derneklerin protesto tellerinin çekilmemesi yolundaki Hükümet kararı reddedilecek, gösterilere devam edilecek, askerî ve millî örgütler kaldırılmayacak, silah ve cephane elden çıkarılmayacak, herhangi bir yer işgal edilirse ortak savunma yapılacak. Amasya kararlarını Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, Bahriye eski Bakanı ve Hamidiye Kahramanı Rauf Bey, 3. Kolordu Kumandanı Albay Refet Bey imzaladılar. 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'in Erzurum'dan, 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın Konya'dan telgrafla onayı alındı. 19 Haziran'dan beri yapılan görüşmeler sonucunda alınan kararların bir bölümü yarın gizli bir genelge ile idarecilere ve kumandanlara duyurulacaktır. Sivas Kongresi 2,5 ay sonra 4 Eylül'de toplanabilecektir. (**Söylev** I: 22; **Cebesoy 1**: 73; **Nadi 1**: 72; **TİH** II/1: 117; **Yak.Tar.** III: 48; **Goloğlu 2**: 8; **Selek 2,** I: 183)

2. Mustafa Kemal, İstanbul'da tanınmış bazı kişilere bir mektup göndererek İstanbul'da Kuvayı Milliye'yi dağıtma çabaları ve kötü propagandalardan şikâyette bulundu. Sivas Kongresi'nin toplanacağını haber verdi. Onlara da görevler düştüğünü hatırlattı. Mitinglerle ve gösterilerle büyük amaçlara ulaşılamayacağını, başkent İtilaf Devletleri tarafından boşaltıncaya kadar İstanbul'daki akımların Anadolu'ya tabi olması gerektiğini bildirdi. Kendisinin, millî amaç elde edilinceye kadar Anadolu'dan ayrılmayacağına, bu noktada sonuna kadar milletin bir ferdi olarak çalışacağına ant içtiğini, hiç bir kuvvetin bu millî direnişe engel olamayacağını yazdı. Mektubun gönderildiği kişiler: İzzet, Reşit Akif, Ferit (Sulh ve Selamet Fırkası Başkanı) paşalar, Ahmet Rıza, Kara Vasıf, Cami, Seyit, Abdurrahman Şeref, Ferit beyler, Halide Edip Hanım. Aynı konuda Sivas Valisi Reşit Paşa'ya da bilgi verildi. (**Nutuk,** ves. 27; **Söylev** I: 25; **Yularkıran:** 21; **Nadi 1**: 73; **Kuran:** 744, "22 taraihiyle Ahmet Rıza'ya gönderilen mektup"; **ATBD** 82, bel. 1782)

3. İçişleri Bakanı Ali Kemal, İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Baştercüman Ryan ve Askerî Ateşe Deedes'e, Mustafa Kemal'in telkinlerine uyan bazı subay ve memurların divanıharpte ceza göreceklerini söyledi: Edremit, Burhaniye gibi merkezlerde güçlü ve örgütlü bir hareket var. Bunlar, Yunanlılar kadar Hükümet'e de karşılar. İlhamlarını Harbiye Bakanlığı'ndan, özellikle (Genelkurmay Başkanı) Cevat Paşa'dan alıyorlar... (**Jaeschke 1**: 45; **Akşin:** 387; **Şimşir** I: 23)

4. Hükümet, Trakya'da bozulan huzurun sağlanması için Harbiye Bakanlığı'na bir karar gönderdi. Buna göre, İtilaf Devletleri'ne başvurularak, Trakya'daki Yunan taburunun kaldırılması ve halkın elindeki silahların toplanmasına, Türk Tümeni mevcudunun artırılmasına izin istenecek. Karara göre yeni işgallere askerle karşı konulacak; ancak buna halkın karışması kesinlikle önlenecek. Bakanlık, işgallere karşı direnmenin mümkün olmadığı

1919 — HAZİRAN

gerekçesiyle, bu kararın yeniden görüşülmesini isteyecek ve uygulanmasını geciktirecektir. (**HTVD** 1, ves. 23; **Bıyıklıoğlu 2:** 204; **Akşin:** 388)

5. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'ya verdiği emirde, İtalyan işgaline karşı konulmasının sakıncalı olacağını ileri sürdü. Yalnızca protesto ile yetinilmesini istedi. (**HTVD,** ves. 129) ★ 61. Tümen Komutan Vekili Albay Kâzım Bey'e verilen şifreli emirde, millî kuvvetlerin Menemen ve Aydın'da yaptığı savaşların lehimize olduğu bildirildi. Kuvayı Milliye'nin köylerde kendi halinde yaşayan Rumlara karşı harekette bulunmaması istendi. (**Özalp:** 29; **HTVD** 6, ves. 118) ★ Şevket Turgut Paşa, Soma'da bulunan 14. Kolordu Komutanlığı'na, Ayvalık Bölgesi kumandanının Dikili ve Bergama'ya yapmayı düşündüğü saldırının önlenmesini emretti; 150 milisin 2.000 askere karşı başarılı olamayacağını bildirdi. (**HTVD** 6, ves. 120).
6. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, Başbakanlığa verdiği raporda, Ege Bölgesi'ndeki Yunan zulümlerini bildirdi. "Ya halkı İtilaf Devletleri'nin kefaletine aldırmalı, ya savaş ilan etmeliyiz" dedi. (**HTVD** 6, ves. 12) ★ Cevat Paşa başka bir raporunda, Hükümet'in kendi bağımsızlık ve güvenliğini korumak için depolarda saklanmak üzere her tümen için 1710'ar tüfeğin daha bulundurulması için etkili teşebbüslerde bulunulmasını istedi. (**HTVD** 6, ves. 122).
7. Yunan İşgal Komutanı Nider, Türk saldırıları karşısında savunmada bulunmayarak karşı saldırıya geçilmesini emretti. Aydın'ın ne pahasına olursa olsun elde tutulmasını istedi. (**Nider:** 54) ★ Yunan Başkomutanlığı'nın Edremit, Balıkesir, Akhisar, Salihli, Nazilli ve Menemen'in işgal edilmesini isteyen teli Nider'e ulaştı. Yunanlılar yarın Akhisar'ı yeniden işgal edecekler. (**Nider:** 57) ★ "Hükümet reisi"nden alınan telde Aydın'ın tahliyesini düşündüğü için kolordu kınanıyor. Aydın'ın boşaltılması sonucu Büyük menderes Vadisi'nin İtalyanların eline geçeceği bildirilerek Aydın'ın tahkimi isteniyor. (**YOİ** I: 127)
8. İngiliz yedeksubaylarından Hoder, Aydın Mutasarrıfı Abdürrahim ve Ceza Reisi Nazilli'ye geldiler. Orada bulunan İtalyanlar Jandarma Kumandanı ile birlikte Yunanlıların 3-20 Haziran arasında yaptığı zulümleri incelediler. Nazilli Rumlarından bazıları, İtilaf Devletleri temsilcilerine verdikleri muhtırada, olaylardan Yunan ordusunu sorumlu tutuyorlar. (**İzmir Fecayii-Mülhakatta:** 13; Gnkur HTD Kütüphanesi **İstiklal** 234 numarada kayıtlı 1335 tarihli broşür: 25)
9. Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey, birliklere verdiği emirde, Rumların Trakya'da çoğunluk olduklarını Amerikan İnceleme Kurulu'na göstermek amacıyla kıyılara Rumları çıkarmaya hazırlandıklarını bildirerek, bunlar hakkında idarecilerle birlikte takibatta bulunulmasını istedi (**HTVD** 6, ves. 115).

1919 — HAZİRAN

10. Mustafa Kemal, Erzurum Valiliği'ne, Irak aşiret reislerinden Uceymi Paşa'nın 45 günde deve ile çölü aşarak Diyarbakır'a geldiğini bildirdi. Mustafa Kemal'in verdiği bilgiye göre; Uceymi Paşa Iraklıların gerçek inançlarını insanlık ve uygarlık dünyasına duyurmak için geldi. Iraklıların geleceğine karar vermeden önce tarafsız hükümetler tarafından Irak'ta inceleme yapılması. Mustafa Kemal, Uceymi Paşa'ya 15 Haziran'da ortak mücadele öneren bir mektup yazmıştı. (**TK** 97: 47)

11. Anadolu'ya silah kaçıran Rizeli Hacı Şakir Kaptan başkanlığındaki 25 kişilik grup, Fener'de teravi namazı kılarken İngilizler tarafından yakalandı. Yakalananlar, 1,5 ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılacak. (**Kalkavanoğlu:** 71)

12. Isparta Millî Müdafaa-i Vataniyye Heyeti adına Tahir Paşaoğlu Hafız İbrahim bir bildiri yayımlayarak halkı yurt savunmasına çağırdı (**Bayar** 7: 2126; **Tansel** I: 213).

13. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, raporunda yüzbaşı Hurst'ın Samsun'dan içerilere yaptığı gezi hakkında raporunu bildirdi. Hurst, 2 Haziran'da Havza'da Mustafa Kemal'le görüşmüş, 3-10 Haziran'da Merzifon'da imiş. 11 Haziran'da Kavak'ta Albay Refet ile görüşmüş. Hurst, bu gezi hakkında kendi raporunu 12 Haizran'da göndermişti. (**Jaeschke** 1: 44)

14. **İstiklal**'de "Otuz yıl Dışişlerinde Avrupa'da çalışmış başmebeyinci, mümtaz şahsiyetlerden" Lütfi Simavi yazıyor: Biz kendimizi idareden aciziz. Büyük bir devletin müzaheretine ihtiyacımız var. O bizi çöküşten kurtarır. Bir kılavuza ihtiyacımız var. Kendi kendimize kalsak, her kafadan bir ses çıkar. Son pişmanlık fayda vermez!" **Zaman:** İngiltere'nin sözü. **Sabah:** Barış Konferansı'nda Damat Ferit Paşa'nın müdafaanamesi. **Hadisat**'ın başyazısı tamamen sandür. —Alman teklifine verilen cevap. **Vakit**'in başyazısı tamamiyle sansür. **Işık** (Giresun): İzmir kurtuldu (!) **Alemdar**'da Hürriyet ve İtilaf'ın yeni açılan şubeleri: Sındırgı, Giresun, Avanos, Balâ, Sinop, Filiçe, Perşembe, Bartın, Aziziye, Araç.

21/22 — CUMARTESİ/PAZAR

1. Yunanlılar Kınık'ı işgal ettiler. (**Gnkur:** 37; **YOİ** I: 111, tarih belirtmeksizin "Bergama'nın yeniden işgalinden sonra"). ★ Yunanlılar, Ahmetli'ye bir baskın yaparak buradaki küçük Türk müfrezesini dağıttılar. Millî kuvvetler,25 Haziran'da Ahmetli'ye saldırarak Yunan kuvvetlerinin Turgutlu doğusuna çekilmek zorunda bırakacaktır. (**Karacebe:** 109)

22 — PAZAR

1. Mustafa Kemal; Hüsrev, Kâzım, Ali Fuat, Hüseyin Rauf imzalarını da eklediği bir genelge ile dün (Söylev: 21/22 gecesi) alınan Amasya Kararları'nın

1919 – HAZİRAN

bir bölümünü idarecilere ve kumandanlara duyurdu. Böylece Anadolu direnişi, ilk kez belli hedeflere bağlanmış oldu. Amasya Kararları'nın esası olan milletin bağımsızlığını sağlamak için millî iradeyi egemen kılmak ilkesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin de esas isteğini oluşturacak, bunun sonucu 12 Ocak 1920'de Mebuslar Meclisi toplanacaktır. (**Söylev** I: 22; **Nutuk** III, ves. 26; **Yularkıran:** 22; **Bayar** 7: 2183; **ATBD** 79, bel. 1733) ★ Ali Fuat Paşa, Amasya'dan ayrıldı (**Cebesoy 1:** 77).

2. Başbakan Vekili ve Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi ile İngiliz Yüksek Komiserliği memurları Ryan ve Deedes arasında Mustafa Kemal'in İstanbul'a dönme konusu tartışıldı. Mustafa Sabri "Dönmesi için çalışıyoruz. Ancak İngilizler tarafından tutuklanacağından endişe ediyor. Bunu yapmayacağınıza söz verebilir misiniz?" dedi. Memurların cevabı "Talimat almadan söz veremeyiz" oldu. Baştercüman Ryan, raporunda Mustafa Kemal'in başkomutan gibi hareket ettiğini, bazı öğrencilerin İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek istediğini bildirdi. "Olaylar kendi akışına bırakılırsa güçlü bir milliyetçi hükümet doğabilir" dedi. (**Şimşir I:** 23; **Akşin:** 349)
3. 5 Haziran'da işgal edilip 9 Haziran'da boşaltılmış olan Akhisar, Yunanlılar tarafından ikinci sefer işgal edildi. Yunanlılar, Rumların oturduğu Papazlı Köyü'nü de işgal ederek tahkim ettiler. Ahmetli'nin güneyinde esir alınan 4 subay, 56 sivil ve 3 er, kurşuna dizilmek üzere götürüldü. (**Nider:** 56; **Misailidis:** 348; **Hrisohoos:** 7) ★ Venizelos, 1. Tümen Komutanı Nider'e Türk yığınaklarını dağıtma emri verdi. Aydın'ı terkedecek subayın soru: ılu olacağını bildirdi. Le Temps'in bugünkü sayısında yayımlanan bir konuşmasında da Helenizm davası için Fransa'ya çok şey borçlu olduklarını bildirdi. (**Nider:** 59; **Gökbel:** 206; **Akyüz:** 72)
4. Jandarma yüzbaşısı Edip Bey tarafından Salihli cephesi kuruldu (**İncedayı 2:** 54). ★ Bandırma'dan Edremit'e 3 araba dolusu cephane getirildi (**G. Yetkin:** 37).
5. Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı'ndan derneklerin, ücretsiz telgraf çekmelerinin ve Hükümet'çe tanınmamış derneklerin telgraflarının para ile bile çekilmesinin önlenmesini istedi. Posta Telgraf Genel Müdürü Refik Halit Bey, önceki gün İçişleri Bakanlığı'nın Mustafa Kemal'in aksine hareketlerinin önlenmesini istemişti. (**BTTD** 10: 20) ★ İçişleri Bakanı Ali Kemal, Kastamonu Valiliği'nden, Mustafa Kemal'le haberleşmede kullanılan şifreyi istedi (**Kuran:** 718).
6. Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'e yazdığı 17 tarihli cevabına ek olarak bugün de şunları bildirdi: Kafkaslar'da durum lehimize gelişiyor ama İstanbul'un durumu karar ve hareketlerimizi sınırlıyor. İstanbul'dan mümkün olduğu kadar çok aydının Anadolu'ya gelmesi pek önemlidir. Enver Paşa'nın Bolşevik adı altında Arpaçay'a kadar geldiği bildirilen kuvvetin başında bulunduğu söyleniyor. Bunun hedefini görmek ve buna göre yol çizmek

1919 — HAZİRAN

gerekir. Gelmenizi daha ilk günden istirham etmiştim. (**Karabekir 1:** 53) ★ Karabekir, Savaş bakanının, 3. Ordu Müfettişliği Vekâleti'ni kabul etmesini isteyen önerisine red cevabı verdi. Mustafa Kemal'in müfettişlikten alınmasının tehlikeli olacağını bildirdi. (**Karabekir 1:** 54; **HTVD** 3, ves. 41)

7. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, 14. Kolordu Kumandanlığı'na, Barış görüşmelerine başlandığı ve genel durumun Türkiye'nin lehine döndüğünü ileri sürdükleri şu zamanda, millî teşkilâtın devamının millet için iyi bir sonuç vermeyeceğini ileri sürerek "ordu ile hiç bir ilişiği olmayan" bu gibi teşkilatın hemen önüne geçilmesini emrettiler (**HTVD** 6, ves. 123).

8. Aydın ve Çevresi Umum Kuvvetler Komutanı Demirci Mehmet Efe, Padişah'a gönderdiği telde, Aydın'da Yunanlıların yaptıkları zulümleri anlattı, köylülerin silaha sarıldığını bildirdi. Millî mücadelenin imkânlarının genişletilmesi için Hükümet'e emir vermesini istedi. (**BTTD** 22: 44)

9. İngilizlerin Samsun Kontrol Subayı Yüzbaşı Perring, Amasya'da Mustafa Kemal'i ziyaret etti. Mustafa Kemal Perring'e, Müttefikler'in İzmir'i işgal ettirerek ateşkes anlaşmasını bozmalarından hayal kırıklığına uğradığını söylemiş. (**Jaeschke 1:** 45)

10. Aydın Vilayeti Muavenet-i Hayriye Cemiyeti Kadınlar Kolu'ndan bir kurul, İtilaf Devletleri Doğu Orduları Başkumandanı Franchet d'Esperey'i ziyaret ederek "Kırım savaşında imdadımıza koşan Fransızların yaralarını nasıl sarmışsak, dostumuz Fransa'nın da, İzmir şehitleri çocuklarının yaralarını sarmalarına şiddetle muhtacız" dediler. General, bu sözlerden çok duygulandığını, Fransa'nın Türklere her zaman dost elini uzatmaya hazır olduğunu söyledi. (**İstiklal:** 24)

11. Amerikan Dışişleri Bakanı Hughes, Barış Konferansı'nda yaptığı konuşmada, bütün Ermenistan'ın askerî işgal altına alınmasını istedi. Hughes, Ermenilere verilmek üzere 50 bin silaha, Ermenilerin dönmesi için 60.000 kişilik bir yabancı kuvvete, kurulacak Ermeni hükümetini korumak için de 30.000 kişiye ihtiyaç olduğunu söyledi (**Bıyıklıoğlu:** 4; **Jaeschke 1:** 45)

12. **Tasviri Efkâr:** Almanlar ne yapacak? —Delegelerimiz ve geleceğimiz hakkında. **Memleket'te** İ. Hami: Kabiliyetsizliğimiz. **İstiklal'de** R. Ahmet: Seçimlerde particilik. **Hadisat'ın** (kolleksiyonda) 173. ve son sayısı: Alman Şaydeman kabinesi istifa etti. İtalya Kabinesi de istifa eyledi. **Zaman:** Osmanlı toprak bütünlüğü.

23 — PAZARTESİ

1. Bakanlar Kurulu bugünkü toplantısında, Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'yı, Harbiye Bakanlığı'nın emrine uymayarak İstanbul'a gelmediği ve halkı Hükümet'e karşı kışkırttığı gerekçesiyle görevinden almayı, ye-

1919 – HAZİRAN

rine eski Bahriye Bakanı Hurşit Paşa'nın atanmasını, bununla ilgili işlemin Harbiye Bakanlığı'nca yapılmasını, hiç bir resmî sıfatı kalmadığı için Mustafa Kemal'in genelgelerinin dinlenilmemesi konusunda illere genelge gönderilmesi işinin de İçişleri Bakanlığı'nca yapılmasını kararlaştırdı. İngilizler 6 ve 8 Haziran'da Mustafa Kemal'in geri çağrılmasını istemişler, 8 Haziran'da Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa da onu İstanbul'a çağırmıştı. Mustafa Kemal, zaman kazanmak için Hükümet'i oyalarken, Anadolu'dan hiç bir yere ayrılmayacağını, gerektiğinde milletin bir bireyi olarak mücadeleye sonuna kadar devam edeceğine ant içtiğini genelgelerle duyurmuştu. ★ Hükümet, ancak resmen tanınmış olan derneklerin telgraf hizmetlerinden yararlanabileceğini, diğerlerinin parayla bile telgraf çekemeyeceğini kararlaştırdı (**Gökbilgin** I: 144; **Nadi 1:** 28; **Akşin:** 348).

2. İçişleri Bakanı Ali Kemal, valilere gönderdiği gizli emirde Mustafa Kemal'in emirlerinin dinlenilmemesini istedi: Biz bugün Yunan veya İtalyan, hiç bir devletle savaşa giremeyiz. Girersek, hem halkı ezdiririz, hem de davamızı siyasî olarak kaybederiz. Mustafa Kemal, görevinden alındıktan sonra kusurlarını daha açık ortaya vurdu. Redd-i İlhak gibi Müslüman halkı haraca kesen bazı dernekleri destekliyor. Artık onunla hiç bir iş görülmesin. Emirlerini yerine getirenler de verenler gibi sorumlu tutulacak. Harp ve darp ile bu müthiş dava kazanılamaz... (**ZC** I: 11; **Yularkıran:** 24; **Gökbilgin** I: 149; **Söylev** I: 26; **Cebesoy 1:** 77; **Özalp:** 33; **Arif:** 29; **Gökbel:** 199; **BTTD** 7: 13; **İncedayı 2:** 53)

3. Damat Ferit, Paris Barış Konferansı'na sunduğu muhtırasında Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını ve manda altına alınmasına karşı çıktı. Savaştan önceki sınırları istedi. Batı uygarlığını övdü. İllerde kurulan komitelerin ve İstanbul'da yapılan mitinglerin birlik ve bağımsızlığı savunduğunu, kendilerinin de halkın iradesinin dışına çıkamayacaklarını söyledi. ★ Damat Ferit'in bir demeci Sabah'ta yayımlandı: "Ben ve bütün delegeler, Fransızları severiz". Bu demeç İngiliz ve İngilizciler tarafından tepkiyle karşılandı. (**Sabah:** 23; **Vakit:** 7 Temmuz; **Woodward** IV: 647-651; **Erol:** 57; **Bayar** 7: 2325; **Jaeschke 1:** 45, **Akşin:** 399)
4. Yunan kuvvetleri, İzmir'in Kiraz ilçesini işgal ettiler. Kiraz, 7 Eylül 1922'de kurtulacaktır. (**Gnkur:** 37)
5. Venizelos, Yunan İşgal Kuvvetleri komutanına ilerleme emri verdi: Bandırma-Soma-Akhisar tren hattı ele geçirilsin. Bütün sorumluluğu üzerime alıyorum. Aydın, kesinlikle elde tutulmalıdır. Menderes Vadisi, bizim için hayatî öneme sahiptir. (**Nider:** 59; **YOİ:** I: 128)
6. Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. Erzurum Şubesi'nin yarın sona erecek kongresi kurulu, Başbakan ve Paris'teki Türkiye Hükümeti Delegeleri Başkanı Damat Ferit Paşa'ya çektiği telgrafta, Doğu illerinin yurttan koparılamayacağı-

1919 – HAZİRAN

nı bildirdi. Bu kararın Barış Konferansı'na duyurulmasını istedi (**Baykal 1:** 12). ★ Siirt'ten müftünün imzasıyla Başbakanlığa çekilen telde, Yunan zulümleri karşısında Hükümet'in vicdanına başvurulduğu, 28 bin dilaver, 30 bin yaşlı ve çocukla savaşmaya hazır oldukları, bugün yapılan miting adına bildirildi (**BTTD** 22: 44).

7. Mustafa Kemal, Amasya'da tartışılan bazı konuları Karabekir'e bildirdi. Kumandanların görevlerinden ayrılmayacaklarını, yerlerine gönderilenler aynı amaca hizmet ederlerse onlarla birlikte çalışılmasını, bunlar şüpheli kişiler olursa istifaya veya geri dönmeye zorlanacağını, Bolşeviklerin yurt için bir sakıncasının olmayacağının düşünüldüğünü belirtti. Karabekir'in İtilaf Devletleriyle Bolşevikler hakkında tarafsızlık ilan edilmesini isteyen 17 Haziran tarihli önerisinin uygun görüldüğünü bildirerek, ilk teklifin Bolşeviklerden gelmesini beklemeyerek hemen birkaç kişi gönderip anlaşma yapılmasını istedi. Karabekir verdiği cevapta, Bolşeviklerle anlaşma yapılması için tedbir alındığını bildirdi. (**Karabekir 1:** 55; **ATTB:** 39)
8. Mustafa Kemal'in muhafızlığını yapacak 50 kişilik bir atlı birlik, Malatya'dan Sivas'a gönderildi. 13. Kolordu Kumandanı Albay Cevdet Bey'in 26 Haziran'da Diyarbakır'dan Savaş Bakanlığına göndereceği şifreye göre Mustafa Kemal, zorluklara dayanıklı olan 50 kişilik bir atlı birliğin fedakâr bir subay komutasında gönderilmesini 17 Haziran'da istemiş. (**HTVD** 39, ves. 940). Harbiye Bakanı Şevket Turgut'un Paşa'nın 26'da cevabı: Bu kuvveti kolordunuz dışına çıkarmayın! (ves. 942). 30'da Cevdet'in cevabı: Geri çağırdım. 3. Kolordu'ya siz de emrediniz (ves. 944).
9. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Mustafa Kemal'in görevine son verdirdikten sonra, durumla ilgili raporunu hükümetine bildirdi. "Mustafa Kemal, iyi niyetle atanmıştı. Samsun'a vardıktan sonra kendisini millî ve yabancılara düşman bir merkez yaptı. Dönme emrine uymadı. Rauf da tehlikelidir. En önemli mesele barışı mümkün olduğu kadar çabuk yapmaktır". (**Jaeschke 1:** 45; **Şimşir** I: 26) ★ Calthorpe'un raporunda okunan not: Mustafa Kemal, malta'ya götürülmelidir (**Jaeschke 1:** 46).
10. Kayseri Mutasarrıfı Ali Ulvi Bey, İçişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta, Mustafa Kemal ve Cemal Paşa'nın mitingler yapılması yolundaki tavsiyelerineuymadığını bildirerek ne yapması gerektiğini sordu. Yazıya Ali Kemal'in notu: Hareketiniz uygundur. Müfettişlerin bu hareketi hiç bir semere vermedikten başka, asayişi bozar... (**Nadi 1:** 21)
11. Mustafa Sabri Efendi başkanlığında toplanan Hükümet, Yüksek Komiserlerin savaş yıllarında konulan gümrük vergilerinin kaldırılması isteğini görüştü. Hazinenin olağanüstü sıkıntı içinde bulunması nedeniyle bunun mümkün olmadığını kararlaştırdı. (**Gökbilgin** I: 162)
12. **Sabah**'ta, Damat Ferit'in Paris'te iyi karşılandığı, On'lar Meclisi'nde yaptığı konuşma ile ilgili şifreli uzun telgrafının özeti. **Tasviri Efkâr:** Hürriyet ve

1919 — HAZİRAN

İtilaf Fırkası Başkanı Miralay Sadık Bey'le mülakat (20 Haziran'da Hükümet'ten istifa etmişti). Sadık Bey, partisinin seçimlere katılmasına taraftar olmadığını söylüyor. **Zaman:** Yine seçimler meselesi. **Akşam:** Almanlar barışı imzalamaya karar verdiler. —Kayzer 8 B'yi iltihak sevdasına düşmüş, başımıza ne gelmişse bundan gelmiştir: Berlin, Budapeşte, Belgrad, Bizans, Beyrut, Bağdat, Basra, Bombay. **Alemdar'da** R. Cevat: Müzaheret Meselesi başlıklı yazısında, İstiklal gazetesinin başyazısında müzaherete muhtaç olduğumuzun yazılmasına sevincini anlatarak bunu önce kendisinin söylediğiyle övünüyor: Bir gazeteciye bundan daha kıymetli mükâfat olamaz. Ne ile, hangi kuvvetle doğrulacağız? Aklımızı başımıza alalım. Şunun bunun lakırdısına kulak asmayalım. **İstiklal'de** Reşat Hikmet, Arabistan'ın bağımsızlığının söz konusu olamayacağını, çünkü Türkiye ile birlikte zaten bağımsız olduğunu, söz konusu olanın bu bağımsızlığı koruması olduğunu yazıyor. —Almanya barışı imzalayacak mı? Alman gazeteleri imzalanacağının kesin olduğunu yazıyorlar.

24 — SALI

1. Venizelos, Paris'ten Yunan İşgal Kuvvetleri Kumandanı Nider'e gönderdiği telgrafta "Nazilli'nin tahliyesi beni fazlasıyla endişelendiriyor. Bu gibi kararları alan subayların ordudan çıkarılması şarttır. Makedonya'daki birliklerimiz pek yakında İzmir'e hareket edecektir" dedi. Yunanlılar 4 Haziran'da işgal ettikleri Nazilli'yi 4 gün önce 20 Haziran'da boşaltmışlardı. (**Nider:** 61) ★ Şiddetli bir saldırıya Yunanlılar Nazilli'ye yeniden girdiler. Yunanlılar üstün kuvvetlerle Köşk'e doğru da saldırıya geçtiler. (**Misailidis:** 350) ★ Yunanlılar gece de (23/24) bir baskınla Ahmetli kasabasını işgal ettiler. Ahmetli'yi savunmak için çarpışmalara Kuvayı Milliye'den 60-70 kişi katılabildi. Yunanlıların askerî kuvvetleri yerli Rumlarla da desteklendi. (**TİH** II/1: 157; **YOİ** I: 115, 129)
2. Mustafa Kemal, 18 tarihli genelgesinden dolayı İçişleri Bakanı Ali Kemal Bey'i ve 16 tarihli genelgesinden dolayı Posta Telgraf Genel Müdürü Refik Halit Bey'i Padişah'a şikâyet etti. Bu fikrin, hiç bir yerde kabul görmediğini bildirdi. Sivas Valiliği'ne gönderdiği telde de İçişleri bakanının emrini kınadı. Ali Kemal, genelgesinde işgallere karşı koymanın mümkün olmadığını ileri sürerek, bu yola başvuranların öğütle, olmazsa zorla yola getirilmesini, Refik Halit de Redd-i İlhak derneklerinin çekeceği tellerin kabul edilmemesini istemişti. (**ATTB:** 42; **ZC** I: 11; **Akşin:** 348; **AÖAS:** 57)
3. Mustafa Kemal, Karabekir'e gönderdiği kapalı telde, İngiliz Binbaşısı Nowil'in Urfa dolaylarında Kürtleri Türklere karşı kışkırttığını anlattı: Kürtler, kayıtsız şartsız Türk kardeşlerinden ayrılmayacaklarını, bu uğurda en son nefeslerine varıncaya kadar hayatlarını fedaya hazır olduklarını söylemişlerdir. (**ATTB:** 43) ★ Mustafa Kemal, Karabekir'in kendisini Erzurum'a davet eden yazısına verdiği karşılıkta, başlangıçta İngilizlerin tehlike yaratmasın-

1919 – HAZİRAN

dan ötürü deniz yolu ile gelemediğini, 25 Haziran'da Amasya'dan Sivas'a hareket edeceğini bildirdi. Benzin sıkıntısı çektiğini anlatarak Erzincan'a 4 otomobillik benzin gönderilmesini istedi. Cevap: 350 kilo benzin yola çıkarıldı. (**Karabekir 1:** 53)

4. Elazığ Valiliği görevine başlamak üzere 22 gün önce İstanbul'dan ayrılan Ali Galip Bey, Sivas'a geldi. Mustafa Kemal'in aleyhinde bulundu. Sivas Valisi Reşit Paşa, Ali Galip Bey'e ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası Sivas Şubesi başkanına yüz vermedi. Sivas sokaklarına, Mustafa Kemal'in görevden uzaklaştırıldığına ilişkin yaftalar asıldıysa da bunlar bilinmeyen kişilerce indirildi. (**Yularkıran:** 42)

5. 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa, Isparta Gönüllü Mücahitler adına Hafız İbrahim'in gönderdiği bir teli Harbiye Bakanlığı'na aktardı. Telde, İtalyanların Isparta'ya doğru ilerlemeleri karşısında Hükümet'ten bilgi isteniyor. "Zilletle, meskenetle yaşamaya şehitliği tercih ediyoruz" deniyor. (**HTVD** 6, ves. 125)

6. Dedeağaç Şehbenderi, Hükümet'e gönderdiği raporda, Bulgarların da Yunanlılara son derece kızgın olduğunu, Bulgar esirlerine yapılan zulümden Bulgarların, İzmir işgalinden dolayı da Müslümanların Yunanlılara galeyan duyduğunu, İtalyanların da Yunan düşmanlığını beslediklerini bildirdi. (**Gökbilgin** I: 157).

7. İçişleri Bakanı Ali Kemal Bey, L'Entent muhabirine verdiği demeçte, ad vermeden, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Rumlardan daha tehlikeli düşmanlar olduklarını, halkın aşağı tabakalarını peşlerine sürüklemek için uğraştıklarını söyledi. "İttihatçılar, memleket dahilinde kuvvetli icra vasıtalarına sahiptirler. Soyan, yıkan, katleden çeteler kuruyorlar. Yurtta barış sağlanıncaya kadar seçim yapmak mümkün değildir" diyen Ali Kemal, Mustafa Kemal'in görevinden uzaklaştırılmış olduğunu da söyledi. "Umudumuz Paris'te" dedi... (**İkdam, İstiklal, Sabah:** 26; **Alemdar:** 27)

8. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Türk savunmasının durdurulması için çözüm yolu önerdi. Raporunda "Gerillalardan, işgal bölgesini tespit ederek kaçınabiliriz" dedi. (**Jaeschke 1:** 46) ★ Karadeniz Ordusu Başkumandanı Milne; raporunda Hintli askerlerin (Gurkha'lar), Batum'dan Samsun'a naklolunmakta olduğunu bildirdi (**Şimşir 1,** I: 27).

9. İngilizci **Alemdar,** Damat Ferit Paşa'nın dünkü gazetelerde yayımlanan "Ben ve bütün delege kurulu Fransız muhibbiyiz" sözü karşısında hayretini açığa vuruyor. "İnşallah bu sözler diplomatik mahiyettedir". **İstiklal:** Pek selahiyettar bir zat "Seçimler için henüz kesin bir karar yok" diyor. **Sabah:** Alman barışı imzalanıyor. —Genel barışa doğru. **Zaman:** Veymar'da toplanan Alman Millet Meclisi, 138 oya karşı 230 oy ile barışın imza edilmesine karar vermiştir. **Türkçe İstanbul'un** başyazısı sansür. **İleri:** Alman barışı

1919 — HAZİRAN

imza ediliyor. **Memleket**'in başyazısı sansür. **İkdam:** Seçimlerde partiler. **Times:** Londra'da Anglo-Helenik Derneği'nin bir mitinginde Büyükelçi Kaklamanos, Venizelos'un telgrafına teşekkür etti (**Jaeschke 1:** 46).

24/25 — SALI/ÇARŞAMBA

1. Mustafa Kemal, illere ve kolordulara gönderdiği genelgede, İçişleri Bakanı Ali Kemal'in 18 tarihli genelgesinin geri alınması için ilgili yerlere başvurduğunu, milletin önüne set çekilemeyeceğini, bölgesindeki asayişten sorumlu olan kendisinin buna izin veremeyeceğini bildirdi (**AÖAS:** 59).

25 — ÇARŞAMBA

1. 17 Haziran'da açılan Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. Erzurum Şubesi kongresi sona erdi. Derneğin başkanlığına eski mebus Raif Efendi seçildi. Kongre, hiç bir biçimde Osmanlı ülkesinden ayrılınamayacağı, muhtemel bir Ermeni saldırısına karşı her türlü fedakârlığın yapılarak karşı koymayı, bekçi teşkilatı yapmayı, kooperatif ve şirketler gibi iktisadî teşkilat yapmayı, savaşta kapanmış okulların açılmasını, halkın göç etmemesini kararlaştırdı. (**Dursunoğlu:** 155; **Baykal 1:** 38; **Goloğlu 1:** 56)
2. Kuvayı Milliye, dün gece (23/24) bir baskınla Yunanlıların işgal ettikleri Ahmetli kasabasını geri aldı (**TİH** II/1: 158). ★ Kuvayı Milliye'nin Aydın'a saldırısını önlemek için Aydın'daki Yunan kuvvetleri bir saldırı düzenledi (Tellidede Savaşı). Türk kuvvetleri kayıp vererek geri çekildi. Yunan İşgal Kumandanı, Türk jandarmasının silahlarını aldı. Aydın 30 Haziran'da kurtarılacak, sonra yeniden Yunanlıların eline geçecektir. (**Şefik** II: 97; **Gökbel:** 216; **YOİ** I: 131) ★ İhtiyat Zabitleri Grubu Denizli'den Atça'ya hareket etti (**Tütenk:** 18).
3. Müttefikler, Paris'te Türkiye'ye verecekleri biçimi bir kere daha tartıştılar. Başkan Wilson, Türkiye mandasının bir hata olduğunu söyledi. "İstanbul ve Boğazlar'da herhangi bir devlet, kuvvetli bir rejim meydana getirmeli, Türkler İstanbul'u terketmeli" dedi. Lloyd George, "delegeleri Paris'te olduğuna göre, Türkiye ile kısa ve ağır bir barış yapılabilmesi büyük bir avantajdır. Türkiye'nin sınırlarını çizelim. Savaş durumu iyi değil" dedi. (**Woodward IV:** 643; **Jaeschke 2:** 198; **Ulubelen:** 200; **BTTD** 36: 21)
4. Paris Barış Konferansı adına Fransa Başbakanı Clemenceau, Damat Ferit'in 23 tarihli muhtırasına cevap verdi: "Savaştaki suçlarınız için ileri sürdüğünüz mazeretler yerinde değil. Eski sınırlarınızı koruma talebinizi kabul etmek mümkün değil. Türkler başka ırkları yönetmekte yeteneksiz, Türk ırkına mensup insanlar arasında iktisadî ve fikrî devrim ve gelişmeye öncü olursanız, her türlü yardımı elde edeceksiniz..." (**İstiklal:** 29, 30; **İleri:** 29; **Mem:** 30; **İkdam:** 3, 27 Temmuz; **Alemdar:** 9 Temmuz; **Sabah, Vakit:** 27 Temmuz; **Bayur:** 37; **HTVD** 7, ves. 141; **Bayar** 7: 2115; **Wo-**

1919 – HAZİRAN

odward IV: 645-647; **Türkgeldi 2:** 118) ★ Türkiye delegelerinden Rıza Tevfik Bey, Lozan'da kendisini ziyarete gelen bazı dostlarına şunları söylemiş: "Clemenceau bizi iyi bir haşladı. Yerden göğe de hakkı var. Elinize verilen barış anlaşmasını hemen oracıkta imza etmeliydik. Padişah'a, bakanlara, Senato'ya sormaya ne gerek var..."

5. Damat Ferit'in önceki gün yayımlanan bir demecinde Fransız muhibbi olduklarını söylemesi üzerine Hürriyet ve İtilaf Fırkası genel merkezi olağanüstü bir toplantı yaptı. Yayımlanan bildiride, parti ile Hükümet'in hiç bir ilişiği kalmadığı açıklandı. Partinin lideri Sadık Bey de, Hükümet'in söz verdiği halde memurlar arasında tasfiye yapmayışını gerekçe göstererek 20 Haziran'da, sandalyesiz bakan olduğu Hükümet'ten istifa etmişti. Parti ile Hükümet arasında anlaşmazlık büyüyecek, Damat Ferit Paris'ten döndükten sonra 20 Temmuz'da bu ikinci hükümetini tasfiye edecek, ertesi gün üçüncü hükümetini kuracaktır. (**Alemdar:** 26, 27; **İkdam, Tas.Ef:** 27)

6. İzmir gazetelerinde Vali İzzet Bey'in bildirisi: Çete tertibi, gönüllü suretiyle teşebbüslere kalkışanlar ve bunlara göz yumanlar çok büyük bir sorumluluk altına girdiklerini bilmelidir. Şu kargaşalık ve bunalım hali, Tanrı'nın acıyıp yardım etmesiyle yakında lehimize çözülecek. (**Umar:** 230) ★ Ahenk'te General Nider'in Karşıyaka konuşması: Kanuna aykırı hareket edenleri şiddetle cezalandıracağız. Ben söyleyeceğimi söyledim. Bu yüzden ilerde günahım olmaz. Ben ellerimi yıkıyorum, olaylardan sorumlu değilim. (**Umar:** 230)

7. İngiliz Hükümeti'ne verilen bi raporda, bir Amerikan ticaret ve askerlik kurulunun Samsun'a geldiği bildiriliyor (**Ulubelen:** 201). ★ Başbakanlık bir yazı ile Dışişleri ve İçişleri bakanlıklarına Türkiye'deki Rum örgütlenmeleri ve çalışmalarını bildirerek önlem alınmasını istedi. Yazıda Yunan ihtilal cemiyetleri Kardus ve Etniki Eterya ile Patrikhane'nin çalışmaları konusunda Hükümet'e gelen bilgilere değinildi, bunların yaptığı "fesat" hareketlerine engel olunması için İtilaf Devletleri temsilcilerine gerekli belgelerin verilmesi istendi. (**BTTD** 40: 23; **Atatürk Ansiklopedisi** 4: 196)

8. Rus Kızılordu birlikleri, İngiliz yanlısı beyaz kuvvetleri sürerek Kafkasya'ya inmeye başladı. ★ Denikin Hükümeti adına Paris'e gitmekte olan Dışişleri Bakanı Bokarsof ve bir general İstanbul'a geldiler (**Tas.Ef:** 26).

9. İtilaf Devletleri, Türkiye'nin Almanya ve Avusturya'daki elçilerinin geri dönmelerine, Ateşkes Anlaşması'ndan 8 ay sonra nihayet izin verdiler. Bu iki ülke ile ilişkiler kesildiği halde elçilerin ve yanındakilerin Türkiye'ye dönmeleri bir sorun olmuştu. (**Akşin:** 239)

10. İngilizlerin Irak Komiseri Albay Wilson, Binbaşı Nowil'i Kürt işlerini görüşmek üzere Kahire yoluyla İstanbul'a gönderdi. Nowil, Kürt bölgesinde incelemeler yapmak için 12 Mart'ta görevlendirilmiş ve bölge ile ilgili bazı planlar hazırlamıştı. (**Akşin:** 536)

1919 – HAZİRAN

11. İttihatçıların yargılanmalarına divanıharpte devam ediliyor (**TV**: 3594; **İkdam**: 27) ★ Cavit Bey'in saklandığı yerde, dostları aracılığı ile, yargılamalar, kendisi hakkında yargılar konusunda edindiği bilgiler. Ayrıca: "Mustafa Kemal'in Vilayat-ı Şarkıyye'deki ve teşebbüsatı İngilizleri endişenak etmekte imiş. Azlini talep etmişler. Halbuki o, orada kuvvetli teşkilat vücuda getirmiş ve hükümet-i merkeziye ile rabıta ve alakasını katetmiş diyorlar." (**Tanin**: 21.11.1945)

12. . Hükümet, bir kararla Rum okullarında Türkçe dersini kaldırdı (**Tunaya** II: 303).

13. **Vakit**'te Ahmet Selahattin: Boğazlar sorunu (ayrıca, **Meray**: 33). **İleri**: Rus birliğine doğru. **Alemdar**'da, R. Cevat'ın "Fransız muhibbiyiz" diyen damat Ferit'e tavsiyesi: Söz gümüşse sükût altındır... **İkdam**: İttihatçılar hakkında tahkikat sona erdi.

26 — PERŞEMBE

1. İçişleri Bakanı Ali Kemal, yeni bir bildiri yayımlıyarak halkı orduya karşı kışkırttı. Millî ordu kurmanın ve millî savunma hazırlamak gibi çalışmaların bir felaket olduğunu, ordu müfettişlerinin seferberlik hazırlığı yapmakla ateşkes hükümlerine aykırı hareket ettiklerini ilan etti. Halkı bunlara karşı koymağa çağırdı: Silah ve cephane son derece sınırlı ve ateşkes hükümleriyle elimiz ayağımız bağlıdır. Askerler tarafından verilecek emirleri yerine getirmeyiniz. Bu görevi yapmakta kusur edenlerin şiddetle yola getirileceğini tekrar beyan ederim! (**Cebesoy 1**: 79; **Gökbilgin** I: 149; **Tansel** II: 18). ★ Harbiye Bakanlığı, Menemen, Dikili ve Aydın'daki millî kuvvetlerin düşman üzerine akınlar yapmasının Türkiye lehine bir durum yarattığını bir genelge ile duyurdu. Harekâtın yalnızca Yunanlılara ve onlarla işbirliği yapanlara yönelmesini istedi. (**Gökbel**: 203; **Aydemir 1**, II: 85)

2. Bakanlar Kurulu'nun bugünkü toplantısında, millî direnişe karşı amansız tutumundan ötürü, Şevket Turgut Paşa ve diğer bazı sandalyesiz bakanlar İçişleri Bakanı Ali Kemal'i istifaya zorladılar. Ali Kemal, Hükümet'ten ayrıldıktan sonra Padişah'a giderek bazı bakanları şikâyet etti. Padişah: "Saray her dakika ve kayıtsız şartsız size açıktır. Telkinlerinizi sabırsızlıkla bekleyeceğim" dedi. İngiliz ve bir ara Fransız dostu olarak tanınan Ali Kemal, İkinci Damat Ferit Paşa Kabinesi'ne Sabah gazetesi başyazarlığından getirilmişti. 2 Ağustos'ta Peyam'ın, 1 Ocak 1920'de de Peyamı Sabah'ın başyazarlığını üstlenecek olan Ali Kemal, sonuna kadar Anadolu hareketinin şiddetli bir düşmanı olarak kalacak, 6 Kasım 1922'de İstanbul'dan kaçırılıp Ankara'ya götürülürken Nurettin Paşa tarafından İzmit'te linç ettirilecektir. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa da 29 Haziran'da istifa edecektir. Şevket Turgut Paşa, Mustafa Kemal'in görevden alınmasına ilişkin 23 Haziran tarihli Hükümet kararını imzalamış olmakla birlikte bu kararın uygulanması-

1919 — HAZİRAN

nı savsaklıyordu. (**İkdam, Alemdar:** 27; **İleri:** 27, 28; **Vakit, Tas.Ef:** 28, 29; **İstiklal:** 28; **Söylev I:** 27; **Nutuk,** ves. 28; **Karay:** 140; **Cebesoy 1:** 78, 83; **Kansu I:** 145)

3. Mustafa Kemal, 12 Haziran'dan beri bulunduğu Amasya'dan, sessizce Tokat'a geçti. Hükümet'in Sivas'ta kendisine hazırlattığı komployu önlemek için telgrafaneye el koydurdu. Tokat Belediyesi'nde şehrin ileri gelenleriyle yaptığı toplantıda onlara millî mücadelenin gereğini anlattı: Savaşmak için topumuz, tüfeğimiz olmayabilir. Bu takdirde dişimiz tırnağımızla dövüşürüz! dedi. Mustafa Kemal, bu gece Tokat'ta kalacak, yarın Sivas'a geçecektir. (**Söylev I:** 29; **Akşin:** 23; **Şapolyo 2:** 228; **Aydemir 1, II:** 45; **Selek 2, I:** 185; **Asarkaya:** 18) ★ 22'de Amasya'dan ayrılan Ali Fuat Paşa, Ankara'ya döndü (**Cebesoy 1:** 77).

4. Mustafa Kemal, 2. Ordu Müfettişliği'ne çektiği telde, Alevileri millî mücadeleye kazanmanın önemini belirtti (**HTVD** 6, ves. 113). ★ Sivas Valisi Reşit Paşa, İçişleri Bakanlığı'na, Mustafa Kemal'in 3. Ordu Müfettişi unvanını kullanmaya devam ettiğini bildirerek, azlinden vazgeçmişse bildirilmesini istedi (**Nadi 1:** 33).

5. Aydın'daki Yunan İşgal Kumandanı, halkı toplayarak 18 saat içinde ellerindeki bütün silahları teslim etmelerini istedi. "Vermeyenleri kurşuna dizeceğim" dedi. Aydın Mutasarrıfı, halkın elinde silah varsa toplayacağını, ancak halkın canından emin olmadığını söyledi. Türk kuvvetleri de Aydın'ı geri almaya hazırlanıyor. (**YOİ I:** 131; **İzmir Fecayii-Mülhakatta:** 7) ★ Nider, Manisa Kaymakam Vekili Hüseyin Hüsnü'nün şikâyeti üzerine Manisa'daki Evzon tabur kumandanını değiştirdi. Kaymakamlıkta şehrin ileri gelenleriyle konuşarak onları yatıştırmaya çalıştı. Hüseyin Hüsnü, dün İzmir'e giderek I. Kolordu Komutanı Nider'e Panayat Nasis'i şikâyet etmişti. (**Nider:** 65; **YOİ I:** 117)

6. Müttefiklerin Paris'te, Türkiye üzerine tartışmaları devam ediyor. İngiliz Başbakanı Lloyd George, Türklerin Avrupa'dan, Boğazlar'dan ve denizlerden uzaklaştırılması gerektiğini söyledi. Balfour, İzmir'in manda olarak veya tam egemenlik hakkıyla Yunanistan'a verilmesini istedi. (**Ulubelen:** 195; **Jaeschke 1:** 46) ★ Yüksek Komiser Calthorpe'un İngiliz Dışişleri'ne İstanbul'dan gönderdiği rapor: Amerikan yardım grupları, Anadolu'da ticareti ellerine geçirmek için çalışmaya başladılar. Mamafi İngiliz grupları da faaldir. (**Ulubelen:** 201) ★ Webb'in raporu: Yakup Şevki Paşa'nın iadesini istedim (**Jaeschke 1:** 46).

7. Bursa'dan Albay Bekir Sami'nin gönderdiği Çerkez Ethem, 8 atlısıyla Alaşehir'e geldi. Alaşehir'de ilk Kuvayı Milliye birliğini kuran Mustafa Bey ve Kaymakam Bezmi Nusret'le görüşerek Salihli'ye gitti. Ethem, daha sonra Mustafa Bey'i etkisizleştirerek bu bölgede tek söz sahibi çete kumandanı olacaktır. (**Kaygusuz:** 184)

1919 — HAZİRAN

8. İngiliz Parlamentosu'nda muhafazakâr milletvekili Yarbay Aubrey Herbert, İzmir'in işgalinin İngiltere'den yana olanlara doğrudan bir darbe, düşmanlarına da doğrudan bir teşvik olup olmadığını sordu. Albay Burn da İngiliz donanmasının İzmir'deki olayı önlemek için bir şey yapıp yapmayacağını sordu. (**Akşin:** 361) ★ Curzon, Paris'te bulunan Balfour'a, çektiği telde "Avam Kamarası'nda bize, Yunan birliklerinin İzmir'e çıkmalarının ve içerilere ilerlemenin ne gereği olduğunu soruyorlar. İzmir'le ilgili Müttefiklerin politikası nedir?" dedi. (**Woodward** IV: 652)
9. Ziya Gökalp'in Mondros'tan kızların mektubu: Hepimiz dört gözle iyi bir sulh bekliyoruz. Burada (12 kişi) vecdli bir darülfünun hayatı yaşıyoruz. (**F.A. Tansel:** 7-8)
10. **İstiklal**'de Rauf Ahmet, barış şartlarının ancak seçimler yapılarak millete danışılıp öyle görüşülebileceğini savunuyor: Söz milletindir! İngilizci **Alemdar,** (**Fransa'ya eğilim göstermesinden olacak**) Damat Ferit'e cephe almaya devam ediyor: "Uyumlu kabineye doğru." Ali Kemal, seçimlere karşı çıkıyor. **Türkçe İstanbul:** İttihat ve Terakki'nin Sultan Hamit'e ve memlekete zulmü. **İkdam**'ın başyazısı sansür. **Zaman:** Müstakbel denge. **Tasviri Efkâr:** Paris Konferansı'nda mukadderatımız. *Giresun'da Ali Naci'nin çıkardığı "Giresun Türk gençliğinin millî emellerine hadim" **Karadeniz** gazetesinin 14. sayısı: Hayat ve ölüm kararı karşısındayız. Yunanlıların İzmir'den çekildiği haberi yüzümüzü güldürdü, fakat tatmin olmuş değiliz. Her an başka bir tehlikenin çıkmayacağına kim söz verebilir? Uyumamalı, cemaat teşkilatına çalışmalıyız. —Amiral Bristol cenaplarının şehrimizi ziyareti. —Yeni usul miting, protesto kartpostalı göndererek. —Niyazi Tayyip ve eşinin mektep çocuklarının kollarına taktığı "Ey Türk kızı (oğlu) İzmir senin olmadıkça göz yaşını kurutma" yazısı, meskenetle uyuşmuş bizlere intikam hisleri dağıtmaktadır. **Köy Hocası:** Bayramda şehitleri nasıl anmalıyız?

27 — CUMA

1. Mustafa Kemal, yanındakilerle birlikte Tokat'tan Sivas'a geçti. Şehrin girişinde Vali Reşit Paşa tarafından karşılandı. Mustafa Kemal, kendisini tutuklamak için zemin arayan Elazığ Valisi Ali Galip Bey'i kumandanlık dairesine çağırtarak azarladı. Kendisini pek güvenlik içinde hissetmeyen Mustafa Kemal, yarın Sivas'tan Erzincan'a hareket edecek. (**ZC** I: 11; **Söylev** I: 30; **Yularkıran:** 54; **Nadi** 1: 38; **Şapolyo** 2: 228; **Aydemir** 1, II: 47; **Tarih** IV: 35; **Gologlu** 1: 151)
2. Mustafa Kemal, dün istifa etmek zorunda kalan İçişleri Bakanı Ali Kemal'in 23 tarihli genelgesine karşı bir açıklama yayımladı. 3. Ordu Müfettişliği'nin kendisine Padişah tarafından verildiğini, ondan emir gelmedikçe görevinden ayrılmayacağını, emirlerinin yerine getirilmesinin zorunlu olduğunu bildirdi. Ali Kemal, Mustafa Kemal'in görevden alındığını bildirerek emirlerinin dinlenilmemesini emretmişti. (**Tar.Ves.** 5: 323; **ZC** I: 12)

1919 – HAZİRAN

3. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, Ali Kemal'in dünkü genelgesine sert bir cevap verdi. Kumadanlara ve idarecilere gönderdiği genelgesinde, Ali Kemal'in düşmanla işbirliği yaparak milletin direnme gücünü kırmaya yeltendiğini belirtti. Millî kuvvetlerin hazırlanması ve Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kurulmasına devam edilmesini istedi. Ali Fuat Paşa genelgesinde ayrıca, gereğinde görevinden ayrılarak yurt ve millete bir fert olarak hizmet edeceğine söz verdi. (**Cebesoy 1:** 80; **Apak:** 50; **Tansel** II: 19)

4. Paris Barış Konferansı'nda Türkiye ile ilgili görüşmeler, Türkiye'de manda kabul edip etmeyeceği konusunda ABD'den cevap gelinceye kadar ertelendi. Yüksek Konsey, mandaların biçimini kararlaştırmak üzere bir komisyon kurmaya karar verdi. Damat Ferit'e, Türk delegelerinin Türkiye'ye dönebileceği bildirildi. (**Woodward** IV: 652; **Tas.Ef:** 30; **İstiklal:** 4 Temmuz; **Erol:**15; **Jaeschke 2:** 199; **Bel. XX**: 697; **Tansel** I: 261)

5. Akhisar Millî Cephesi kuruldu. ★ Sarayköy gönüllüleri, Yörük Ali Müfrezesi, Muğla Gönüllüleri Umurlu'da toplandı. Milisler yarın Aydın'daki Yunan kuvvetlerine saldıracaklar. (**Goloğlu 2:** 41; **YOİ** I: 131 "Güneydeki tepelerde Türk gruplarının hareketi sezildi") ★ Afyon'da bulunan 28. Tümen'in komutanı Ömer Lütfi, Alaşehir gönüllülerine 300 silah gönderdi. Rumeli'nin ünlü çetecilerinden Parti Pehlivan, dört arkadaşıyla gönüllülere katıldı. (**Kaygusuz:** 184) ★ 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey, yaveri Yüzbaşı Selahattin'le birlikte Bursa'ya geldi. Bursa Valisi Gümülcineli İsmail Bey, Bekir Sami Bey'in geleceğini duyunca İstanbul'a kaçmış bulunuyor. Bekir Sami Bey, Gümülcineli İsmail Bey'in uygulamalarını durduracak, onun hapsettirdiklerini serbest bırakacak, millî mücadeleye karşı olan kişiler evlerinde ölü bulunmaya başlanacaktır... (**Selçuk:** 111)

6. **Sabah:** Seçimlerin ertelenmesi bizi memnun eder. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Başkanı Sadık Bey'in bildirisi: Partinin Hükümet'le hiç bir ilişiği kalmamıştır. **Zaman'**ın başyazısı tamamen sansür. **Alemdar'**da R. Cevat: Padişahımız. **İstiklal:** Erzurum Vilayeti'nde, bütün mülhakattan seçilmiş heyetlerin iştirakiyle büyük bir kongre akdedilmiştir (17 - 25 Haziran, Erzurum İl Kongresi). Denikin ve Kolçak kuvvetleri arasında telsiz telgraf haberleşmesini sağlamak üzere Paris'e giden bir Rus heyeti İstanbul'da. **Sebilürreşat:** Türkiye'nin paylaşılması aleyhinde Londra'da bir miting. **Times:** Türkiye, sıkı bir ecnebi yönetimine verilir ve Yunanlıların çoğunluk oluşturduğu yerler de aynı idareye tabi tutulursa, birkaç nesil sonra Avrupa ve Amerika, Yani veya Mehmet'in Türkiye veya Yunan yönetiminden hangisini tercih ettiğini anlatacaktır (**Öztoprak:** 94, **Akşin:** 361). **Vakit'**te Ahmet Selahattin, "Savaş Sorumlulukları" başlıklı yazısında yenilenler hakkında verilecek kararın, yargıçları reddedilemeyen, temyizi, istinafı, iadesi, itirazı olmayan mahkemelerin karakuşî hükümlerine benzeyeceğini açıklıyor. "Adaletin bu durumu, tıpkı bizim 'Kadı ola davacı ve muhzır dahi şahit - ol mahkeme-

1919 — HAZİRAN

nin hükmüne derler mi adalet' ünlü beytine tüm uygun düşer." (**Meray:** 41)

28 — CUMARTESİ

1. Versay Anlaşması... İtilaf Devletleri'nin Almanya'ya imzalattıkları ve bu devletlerle Almanya arasında savaşı sona erdiren anlaşmaya göre Almanya; Asya, Afrika ve Okyanusya'daki bütün sömürgelerini kaybettikten başka 75.000 Km toprağını da İtilaf Devletleri'ne veriyor. Almanya'nın ırmakları uluslararası hale getiriliyor, Alman ordusunun mevcudu 100.000 kişiyle sınırlandırılıyor. Almanya savaş tazminatını ödeyinceye kadar Ren Bölgesi işgal altına alınıyor. Milletler Cemiyeti'nin onayı olmadan Almaya'nın Avusturya ile birleşmesi de yasaklanıyor... İstanbul'daki İtilaf donanması, top atışları yaparak Almanya'ya karşı kazanılan zaferi kutladı. Almanya, ateşkes anlaşmasını 11 Kasım 1918'de imzalamıştı. Savaştan yenilen ülkelerden Avusturya 10 Eylül, Bulgaristan 27 Kasım 1919'da, Macaristan 4 Haziran 1920'de barış imzalayacak. 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Anlaşması, Anadolu tarafından tanınmadığı için Türkiye ile 1923 Lozan anlaşmasına kadar geçerli bir barış imzalamak mümkün olmayacaktır. (**İstiklal, İleri, Zaman:** 29; **Mem:** 29, 30; **İkdam, Sabah:** 30; **Türkgeldi 2:** 103; **Bayur** 2: 172; **UİT** 3: 150; **Tarih** IV: 3)

2. Paris Barış Konferansı'na başkanlık eden Fransız Başbakanı Clemenceau ile İngiliz Dışişleri Bakanı, Konsey adına Damat Ferit'e konferansın ertelendiğini bildirdiler. "Türkiye meselesinden başka da görüşülecek meselelerimiz var. Paris'te beklemenizin bir faydası yoktur" dediler. Konferans, Türkiye mandaları konusunda ABD Senatosu'ndan bir cevap gelinceye kadar Türkiye sorununun görüşülmesini dün ertelemişti. Damat Ferit, 17 ve 23 Haziran'da Konferans'ta Türkiye'nin isteklerini açıklamıştı. 30 Haziran'da teşekkür edecek, 4 Temmuz'da Paris'ten ayrılacaktır. (**Akşin:** 402; **İdrak: 2** Temmuz; **Jaeschke 1:** 47; **Evans:** 191; **Sabah:** 27 Temmuz "29 Haziran"; **Véou:** 115 "29 Haziran") ★ ABD Başkanı Wilson, yurduna dönmek üzere Paris'ten ayrıldı. Konferans'ta ABD'yi Dışişleri Bakanı temsil edecek (**BTTD** 58: 8; **İdrak:** 1 Temmuz).

3. Dün Umurlu'da toplanan millî kuvvetler Aydın'ı kuşattı. Yunanlılarla kanlı bir çarpışma başladı. Yunanlılar Aydın şehrine kadar itildi. 57. Tümen Komutanı çarpışmalara katılmayan gayrimüslimlere iyi davranılmasını kesin bir dille rica etti. Savaşa köylü kadınlar da katılıyor. Yunan Komutanı İzmir'den takviye kuvveti istedi. Savaş yarın da devam edecek ve Aydın yarından sonra Yunanlılardan geri alınacaktır. (**Şefik** II: 100, 108; **Ahmet:** 74; **Roda:** 64; **Apak:** 81; **Gökbel:** 220, 230; **TİH** II/1: 148; **Tütenk:** 20; **Özgen:** 64; **Misailidis:** 276; **YOİ** I: 132)

4. İtalyanlar Burdur'u işgal ettiler. İtalyanlar 28 Mart'ta Antalya'yı işgal etmişlerdi; 23 Temmuz'da da Muğla'yı işgal edecekler. Marmaris, Kuşadası,

1919 — HAZİRAN

Bodrum gibi bazı ilçeler de İtalyan işgali altında bulunuyor. İtalyanlar, gittikleri yerlere doktorlar götürerek halkı parasız tedavi ediyorlar, halka yumuşak davranıyorlar ve Yunanlılara karşı mücadeleyi de destekliyorlar... (**TİH** II/1: 107; **Bıyıklıoğlu:** 83; **Tansel** I: 214)

5. Mustafa Kemal, Harbiye Bakanlığına gönderdiği telde, İçişleri Bakanı Ali Kemal'in (önceki gün istifa etmişti), kendisinin görevden alındığı yolunda genelge gönderdiğini, oysa kendisinin böyle bir emir almadığını bildirdi. Ali Kemal'in bu genelgesinin anarşi ve devlet yöneticileri arasında ayrılık doğuracağını bildirdi. Mustafa Kemal, İkinci Ordu Müfettişliği'ne, kolordu ve mülkî makamlara görevden alındığının aslı olmadığını, milletin azim ve kararına hiç bir şeyin engel olmayacağını bildirdi. Mustafa Kemal, 23 Haziran'da Bakanlar Kurulu kararıyla görevinden alınmış, Ali Kemal bu kararı bildirerek artık onun emirlerine uyulmamasını emretmişti. Harbiye Bakanlığı ise kararın uygulanmasını geciktirmişti. (**HTVD** 2, ves. 27; 6, ves. 114, **Gökbilgin** I. 150; **ZC** I: 11; **Tansel** II: 25)

6. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, Mustafa Kemal'e gönderdiği acele telgrafta, olaysız olarak hemen İstanbul'a dönmesini rica etti. İngilizlerin Mustafa Kemal'i kolaylıkla elde edebileceğini, kuşkulu bir yaşayış içinde bulunan kendilerini (İstanbuldakileri) de ortadan kaldırmaya savaşacaklarını yazdı. (**ZC** I: 12, Mustafa Kemal: "Buna cevap dahi vermeğe lüzum görmedim.")

7. Mustafa Kemal, Doğu'ya doğru yolculuğuna devam ediyor. Dün geldiği Sivas'ta uykusuz bir gece geçirdikten sonra otomobille Erzincan'a hareket etti. Mustafa Kemal, 2 Temmuz'da Erzincan'a, 3 Temmuz'da Erzurum'a varacaktır. (**Söylev** 1: 31; **Yularkıran:** 62; **Aşkun:** 43)

8. Harbiye Bakanlığı, 3. ve 15. Kolordulara gönderdiği emirde bundan sonra doğrudan doğruya bakanlıkla haberleşmelerini istedi. Harbiye Bakanlığı böylece ordu müfettişliğini aradan çıkarmak istiyor. (**HTVD** 2, ves. 26)

9. Damat Ferit'in Fransa'ya yanaşıyor görünmesi üzerine Hürriyet ve İtilaf Fırkası genel merkezi, partili bakanların Hükümet'ten istifasını istedi. Karara göre, istifa etmeyenler partiden ayrılmış sayılacak. Parti, 25 Hazira'da yaptığı olağanüstü toplantı sonunda, parti ile Hükümet'in ilişiğinin kalmadığını da ilan etmişti. Sözü edilen bakanlar istifa etmeyince parti içinde tartışma büyüyecek, Damat Ferit Paris'ten dönünce 20 Temmuz'da istifa ederek kabinesini yenileyecektir. (**İkdam:** 29, 30; **Alemdar:** 30; **Akşin:** 375; **İdrak:** 2 Temmuz)

10. Yüksek Komiser Vekili Webb'in Sir R. Graham'a mektubu: İzmir'e çıkışa kadar işler iyi gitmekteydi. Yavaş yavaş, kötü vali ve kumandanların işten çıkarılmalarını sağlıyorduk. Şimdi işler değişti. Mustafa Kemal, Samsun bölgesinde çalışıyor ve şimdiye kadar yola gelmeyi reddetti. Rauf Bey ve

1919 — HAZİRAN

daha birçok kişi, Bandırma yörelerinde çok çalışıyorlar. (**Şimşir** I: 31; **Woodward** IV: 655; **Jaeschke** 1: 47) ★ Calthorpe'un raporu: Hadkinson Soma'da Türk göçmenlerinin korkusunu yatıştırmaya çalışıyor (**Jaeschke** 1: 47).

11. Savaş yıllarında İstanbul Merkez Komutanlığı yapmış olan Albay Ahmet Cevat, tutuklu olduğu Malta'dan, İngiliz Generali Townshend'e bir mektup yazarak kendisi için aracılık yapmasını rica etti. Savaşın son yıllarında İstanbul'da tutsak bulunan General, aracılık yapacak fakat İngilizler Ahmet Cevat'ı serbest bırakmayacaktır. (**Şimşir** 2: 328)
12. **Tasviri Efkâr:** Millî uzlaşma ve merkez heyetine (hükümetine) doğru. **Zaman:** Buhran! —Notamız Paris'te iyi bir etki bırakmamış (29: Notamızın etkileri). **İkdam:** İsviçre'deki vatandaşlarımız da çalışıyorlar. **Memleket:** Piyer Loti. **İstiklal**'de R. Ahmet, hükümet buhranı üzerinde duruyor: Selamete çıkan yegâne yol, millî temsilcilerden kurulu bir millet meclisi, mümkün olduğu takdirde de bir mebuslar heyeti kurulmasıdır. **Alemdar**'ın başyazısı tamemen sansür. **Türkçe İstanbul:** Kabine buhranının giderildiği söylenemez. **Sabah:** Hükümet buhranı: Hükümet üyeleri arasında uyum bulunmalıdır.

29 — PAZAR

1. Çeteler ve halk Aydın önlerinde. Dün başlayan çarpışmalar devam ediyor. Sabahtan akşama kadar çarpışa çarpışa Aydın önüne gelenler, geceyi burada geçiriyor. Efelerin Aydın'a akınlarını gören köy kadınları, omuzlarında testiler, çocuk - ihtiyar binlerce köylü, silahlı - silahsız, baltaları ve çifteleriyle efelerin arkasına takıldılar. "Tam bir halk ayaklanması görünümü". Elinde mavzer, göğsünde fişekleri olan kadınlar da var. Aydın'daki Yunan komutanı, birkaç kez, İzmir'de bulunan General Nider'den acele yardım istedi. Nider, yardımın gönderilmekte olduğunu bildirerek dayanmalarını istedi. Şehre düşen mermiler yangına sebep oldu. (**Şefik** II: 115; **Şapolyo** 2: 82; **Arif:** 22; **Nider:** 68; **Misalidis:** 277; **YOİ** I: 133; **Gökbel:** 236; **Ahmet:** 76) ★ Binbaşı Hacı Şükrü Bey, askerî elbisesini çıkararak Kuvayı Milliye komutanlığını üzerine aldı (**Kısa:** 93). ★ Yunan İşgal Kumandanlığı, Aydın'da bazı memurları tutukladı. Dün de memurlardan birkaçı tutuklanmıştı. Tutuklanan memur ve sivillerden bazılarının cesetleri dağlarda bulunacaktır. (**İzmir Fecayii-Mülhakatta:** 7) ★ Selânik'te teşkilatlanmış bulunan Yunan 2. ve 3. Emniyet Taburları İzmir'e nakledilmeye başladılar. Nakil işlemi 12 Temmuz'da tamamlanacak, bu iki tabur, daha önce kurulan 1. Tabur'la birlikte İzmir'in muhafız ve güvenlik alayını meydana getirecektir. (**YOİ** I: 116)
2. Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa'nın yerine Sulh ve Selamet-i Osmaniye Partisi'nden Ali Ferit Paşa atandı. Ferit Paşa, 25 Şubat - 4 Mart tarihleri arasında da bu görevde bulunmuştu. Bu yeni görevi Damat Ferit'in yeni

1919 – HAZİRAN

hükümetine kuracağı 21 Temmuz'a kadar sürecek. İstifa eden Ali Kemal'in yerine Ethem Bey, Maliye Bakanlığı'na Ferit Bey, Danıştay Başkanlığı'na da Vasfi Efendi vekâleten atandılar. (**TV:** 3588; **Alemdar:** 29; **İleri:** 30; **TİH** II/1: 192; **T.S.K.T.** III/6-1: 243; **Akşin:** 352)

3. Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü, Mustafa Kemal Paşa tarafından verilen telgrafların kabul edilmemesini teşkilata yeniden emretti (**Karay:** 142).

4. Hükümet, Antalya ve Burdur yöresindeki İtalyan işgallerini görüşerek bu hareketi ateşkes hükümlerine ve Wilson ilkelerine aykırı buldu. İtilaf Devletleri temsilcileri nezdinde olayı protesto etmeye karar verdi. İtalyan olarak dün Burdur'u işgal etmişlerdi. (**Gökbilgin** I: 159)

5. Diyarbakır'da bulunan 13. Kolordu'nun kumandanı Albay Cevdet Bey, Harbiye Bakanlığı'na Mustafa Kemal'in verdiği emirleri ve bunlar karşısında kuşku ve tereddüdünü bildirdi. Ne yapması gerektiğini sordu. Albay Cevdet Bey'in sözünü ettiği emir: Sivas Kongresi'ni güvence altına almak için İngilizlerin güneyden gelecek saldırılarına karşı millî kuvvetler kurmak... (**HTVD** 39, ves. 943)

6. İzmir Valisi (Kambur) İzzet Bey, halkın Kuvayı Milliye'ye yardım etmemesini istedi. (**Bayar** 7: 2191).

7. 15. Kolordu Komutanı Karabekir, Erzurum'da İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson ile Amerikalı teğmenin ziyaretlerini iade etti. Rawlinson, Amerikalının cebine vurarak şaka ile "Amerikalıların işi ceplerini dolarla doldurmaktır" deyince "İngilizlerin işi de bütün dünyayı yutmaktır. Burada ne işiniz var?" cevabını aldı. Sonra birbirlerini münasebetsizlik etmekle suçladılar. Denikin ordusunda bir Albay da "manen bitkin bir halde" Karabekir'i ziyaret etti. (**Karabekir** 1: 62)

8. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, halkı teşkilatladığı gerekçesiyle İttihat ve Terakki Fırkası'nın İzmir Genel Yazmanı Celal Bey'in (Bayar) tutuklanmasını 14. Kolordu'ya emretti. 14. Kolordu Komutanlığı, 7 Temmuz'da bu emri yerine getirmeyi reddedecektir. (**Bayar** 7: 2193)

9. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un raporu: Türklerle Yunanlılar arasındaki nefret ve kan dökülmesi hızla artıyor. Mümkün olduğu kadar çabuk barış yapılmasını önemle rica ederim(**Woodward** IV: 657). ★ Balfour'dan Calthorpe'a: Venizelos, Türk kuvvetlerinin ilerlemesine karşılık, Yunan birliklerinin içerilere doğru harekete geçtiğini bildiriyor. Bu ne derece gereklidir? Ne kadarlık bir ilerleme haklı görülebilir? Yunanlılara tam serbest hareket imkânı tanınabilir mi? (**Woodward** IV: 658)

10. Cavit Bey'in saklanmakta olduğu yerde tuttuğu günlükten: Meşrutiyet'in ilanından önce Rumeli ne halde ise, şimdi de Anadolu'nun bir kısmı o halde gibi görünüyor (**Tanin:** 23.11.1945).

1919 — HAZİRAN

11. **Türkçe İstanbul**'da Sait Molla: İngiltere Türkiye'den özel bir menfaat beklemiyor. Taraftar toplamak için propaganda yapmıyor. İngilizlere karşı muhabbetimizi gösterirsek, İngiliz yardımını sağlarız. **Sabah:** İtidal, daima itidal... **Alemdar**'ın başyazısı sansür. **İstiklal:** Barış (Versay) dün imzalandı. **İleri:** Barış bayramı. **Zaman:** Almanlar nihayet barışı imza ettiler (30: İlk barışın imzası). **Tasviri Efkâr:** Tasfiyeden sonra.

30 — PAZARTESİ

1. Üç gün süren şiddetli çarpışmalardan sonra ordu ve milis kuvvetleri Aydın'ı Yunanlılardan geri aldı. Yunanlılar şehri yaktı. Zeybekler ellerinde yatağanları şehre girdiler. Yörük Ali Efe, Üç Minareli Cami'ye Türk bayrağını dikkti. Efeler, ihanetleri görüldüğü gerekçesiyle bazı Rumları, Rum izcileri öldürdüler. Askerler ve Kuvayı Milliye şehri erken yağmaya başladığından kaçan Yunanlıları takip etmedi. Yunanlılar, Aydın'ı 27 Mayıs'ta işgal etmişlerdi. 3 gün sürecek bir yağmadan sonra Kuvayı Milliye köylere dağıldığı ve koruma tedbirleri alınmadığı için Yunanlılar 4 Temmuz'da Aydın'ı yeniden işgal edeceklerdir. Yunanlılar Aydın çevresinde bazı köyleri ateşe verdiler. Canlarını kurtarmak için sokağa dökülen insanlar, Yunan devriyeleri ve nöbetçileri tarafından öldürüldü. (**Nider:** 72, 80; **Misailidis:** 284; **Ahmet:** 78; **TİH** II/1: 151; **YOİ** I: 134; **Apak:** 84; **TİH** II/2: 142; **Şefik** II: 121; **Arif:** 22; **Gökbel:** 243; **Kısa:** 96; **Selek 2,** I: 158) ★ Haziran ayı içinde Yunan kayıpları ölü: 6 subay 166 er; yaralı: 16 subay, 457 er; kayıp: 77 er (**KASÖT** 69; **YOİ** I: 149: "Toplam kayıplar, subay: 22, er 700")

2. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne, Harbiye Bakanlığı'na verdiği notada, karışıklılardan Mustafa Kemal ve Cemal Paşaların sorumlu olduğunu ileri sürerek derhal İstanbul'a çağrılmaları gerektiğini bildirdi. Yazının bir örneğini de Calthorpe'a gönderdi. (**Şimşir** I: 35; **Jaeschke 2:** 33, 271; **Akşin:** 343).★ Padişah, Mustafa Kemal'in bir süre istediği bir yerde hava değişimine ayrılmasını önerdi. Yeni Savaş Bakanı Ali Ferit Paşa durumu telgrafla Mustafa Kemal'e bildirdi: Hükümet'i epey müşkül bir mevkide buldum. Hükümet'le zatıâliniz arasındaki anlaşmazlığın sebebini tamamiyle bilmiyorum. Benim gibi sizi anlamış kimse yoktur. Bu işin iyi surette halli çaresini düşündüm. Düşmanlarımız sizi bu görevden ayırmak istiyorlar. Yenilgi devasız bir illetir. Gerek İstanbul'da, gerek arzu buyrulacak bir yerde hava değişimi için izin istemekle... düşmanlarımızın isteğine de bu surette son verilmiş olacağı... Ellerinizden öperim. (**THVD** 2, ves. 28; **ZC** I: 13; **Gökbilgin** I: 151; **TİH** II/1: 119)
3. Paris'te bulunan Damat Ferit, Paris Barış Konferansı'na gonderdiği mektupta barışın kurulması için Yüksek Konsey'in verdiği güvenceye (!) teşekkür etti. Cemal, Enver ve Talat Paşaların insaniyet adına geri verilmesini istedi. (**Jaeschke 1:** 47; **2:** 173; **Akşin:** 402) ★ Damat Ferit, İstanbul'a çek-

1919 — HAZİRAN

tiği telgrafta "İngilizler Mustafa Kemal Paşa'dan şikâyet ettiler" dedi (**Akşam:** 4 Temmuz).

4. Bir İngiliz generali Adana'ya geldi. Eşrafa bir resmikabul verdi. Müftü Efendi, General'e hitaben yaptığı konuşmada, İngilizlerin bütün İslam âlemi ve Türklerin sevgisini kazandığını söyledi. Bu defa da en müşgül anlarında Türklerin yardımına koştukları için (!) teşekkür etti. General "Türklerin savaşa girmelerine hayret ettik. Askerlerimiz cephede Almanlara kurşun attıklarını zannediyorlardı. Bu bir ilahî cilvedir. Geldi, geçti!" dedi. (Ferda'dan, **Alemdar:** 9 Temmuz) ★ İtalyan Yüksek Komiseri Sforza, yerine Arlotta'yı vekil bırakarak İstanbul'dan ayrıldı (**Jaeschke 1:** 47).

5. **Sabah:** Ali Kemal, Peyam'a makale yazmakla memlekete pek büyük hizmetlerde bulunacaktır. (**Jaeschke** 1: 47. **Alemdar**'da R. Cevat: Hükümet buhranı. Ali Kemal'in istifasıyla seçim yapılmasına engel kalmadı. **İkdam:** Kabine meselesi. **Zaman:** İç ve dış durumumuzda nazik anlar. **Vakit**'te Prof. Ahmet Selahattin: Savaş sorumlulukları ve Türkiye: Dünya savaşını çıkaran biz değiliz. İçimizde sorumlu olması gerekenler, millete karşı sorumludur. Yabancı devletlere karşı değil. Çünkü bu savaştan onlara zarar değil yarar gelmiştir. Kabahatın büyüğü, yenilgidedir. Bir Fransız atasözü vardır: "özür dileyen kendini sanık kılar" (**Meray:** 45)

1919—TEMMUZ

1 — SALI

1. ABD Hükümeti'nin İstanbul'da bulundurduğu komisyonun, hükümetine çektiği telgraf: "Mustafa Kemal ve Rauf Bey, etraflarına bir ordu alarak Amasya'da askerî bir hükümet kurmuşlardır. İstanbul Hükümeti'nin tanımadıklarını, fakat Sultan'a sadık olduklarını, bütün amaçlarının Yunan saldırısına karşı savaşmak olduğunu açıklamışlardır. Her ikisi de yaygın bir sevgi ve üne sahiptir. Hükümet yeni gelişmeler karşısında acınacak kadar güçsüzdür." (**Evans:** 175)

2. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Balfour'dan Yunan işgal bölgesinin sınırlanmasını önemle rica etti. İzmir'deki İngiliz Morgan da Yunanlıların İzmir sancağına çekilmesini rica etti. ★ Avam Kamarası'nda milletvekili, Kennworty Hükümet'in politikasını eleştirdi. "15 Mayıs'ta Yunanlıların karaya çıkarılması gerekli miydi?" Hükümet sözcüsü, soruya karşılık vermedi. (**Jaeschke 1:** 48: **Woodward** IV: 659)

3. 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa, izin alarak Konya'dan ayrıldı. Mersinli Cemal Paşa, İtalyan işgaline karşı mahallî direniş merkezleri kurulmasını teşvik ediyor, işgaller konusunda Hükümet'i de uyarıyordu. İstanbul'a dönmesi için bir süredir sıkıştırılmakta olan Cemal Paşa, 24 Temmuz'da Askerî Okullar Müfettişliği'ne atanacak, Damat Ferit'in istifasıyla kurulan Ali Rıza

1919 – TEMMUZ

Paşa Hükümeti'nde Harbiye Bakanlığı'na getirilerek Hükümet'le Temsil Kurulu arasında aracılık görevini üstlenecektir. (**Jaeschke** 1: 48; **Akşin:** 466)

4. Yunan kuvvetlerinin yeniden saldırma ihtimaline karşı, onları iç yardımcı kuvvetlerden yoksun bırakmak amacıyla 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey, Aydın'daki Rumları iç bölgelere nakletmeye başladı. Tren azlığı nedeniyle bunlardan ancak bin kişi nakledilebilecek, Yunanlılar bu işlemi büyük bir zulüm olarak niteleyeceklerdir. Yunanlılar tarafından 27 Mayıs'ta işgal edilen Aydın, Kuvayı Milliye tarafından dün kurtarılmıştı. (**Şefik** II: 131)

5. Venizelos, Paris'ten gönderdiği telgrafta, Aydın'ın yeniden ele geçirilmesini emretti. Nider, emri Balacık'a kadar çekilen Shınas'a bildirerek yardım gönderildiğini, çekilmekle büyük bir sorumluluk altına girdiğini hatırlattı. Albay, verdiği karşılıkla Elbeyli'de bırakılan cephanenin kurtarılmasına ve karşı hücuma geçmeye imkân olmadığını bildirdi. (**Misailidis:** 289; **Nider:** 75; **Roda:** 66)

6. Diyarbakır'da 13. Kolordu Kumandanı Cevat Bey'in Savaş Bakanlığı'na raporu: "İngilizler Milli Aşireti'ne çok önem veriyorlar. Aşiret reisi Mahmut Bey'i Urfa'ya davet ettiler. Gitmek istemiyor. Ben de Süleymaniyeli Şeyh Mahmut'un başına gelenleri anlatarak gitmemesini söyledim." (19 Mayıs'ta İngilizlere isyan etmiş olan Şeyh Mahmut, 6 Haziran'da yakalanmıştı. 27 Temmuz'da da idama mahkûm edilecek)...Milli Aşireti, daha önce isyan ettiği halde 22 Mart'ta Aşiret hakkında takibat durdurulmuş ve Mahmut 4 Nisan'da İstanbul'a bağlılığını bildirmişti. (**HTVD** 7, ves. 147)

7. 3. Kolordu Kumandanı Refet Bey, Erzurum'da 15. Kolordu Komutanlığı aracılığıyla Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, Erzurum Kongresi için Sivas delegelerinin seçildiğini, hareket etmek üzere olduklarını bildirdi. Hükümet'in telgrafhanelere yaptığı bildirim üzerine yapılacak şeyin hem görevinden, hem de askerlikten istifa etmek olduğunu tavsite etti. Bu takdirde Sivas'a dönmeyerek Erzurum'da kalmasını istedi. (**Karabekir** 1: 65; 2: 62)

8. 30 Ekim 1915'te Çanakkale'de zaptedilmiş ve adı Müstecap Onbaşı'ya çevrilmiş olan Fransız denizaltısı, Fransızlara geri verildi (**TİH** V: 12).

9. **The Times:** İzmir'in işgalinden beri İttihat ve Terakki canlandı. İttihatçılar Bolşevik ajanlarıyla temasta. (**Akşin:** 361) * Türkiye Sosyalis Fırkası organı **İdrak**'ın 18. sayısında başlık attı: "Âlemde fenalık, çok aç, yahut çok tok olandan gelir". –İzmir'i unutmadık, Türkiye sosyalistleri bu gaddar haksızlığı İtilaf Devletleri ve Amerikan nezdinde şiddetle protesto eder. –Dr. Refik Nevzat'ın Bern'deki II. Enternasyonal toplantısına katılışı. –İdrak seçim istiyor. –Şirket-i Hayriye vapurlarındaki ateşçilerin grevi. –Bugün bayramlaşma yapılacağından sosyalist arkadaşların merkez-i umumiye gelmeleri ri-

1919 — TEMMUZ

ca olunur. **Askerî Mecmua**'nın 4. sayısı: Harbiumumî'de Osmanlı Kafkas Cephesi.

2 — ÇARŞAMBA

1. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Türk Dışişleri bakanından, Mustafa Kemal'le 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın İstanbul'a çağrılmalarını ve kanun dışı ilan edilmelerini istedi: "Bu iki generalin kayıtsız şartsız ve süresiz olarak geri çağrılmalarının acil zorunluluğu üzerine bir kere daha dikkatinizi çekmek görevim gereğidir." Calthorpe Mustafa Kemal'in geri çağrılmasını ilk kez 8, ikinci kez 17 Haziran'da istemiş, Hükümet'in bu konudaki emirlerine uymayan Mustafa Kemal sonuna kadar Anadolu'da kalarak mücadele edeceğini genelgeleriyle duyurmuş, Mersinli Cemal Paşa ise izin alarak dün İstanbul'a gitmek üzere Konya'dan ayrılmıştı. (**Woodward** IV: 668; Bıyıklıoğlu: 83; **Jaeschke 2:** 134; **Şimşir** I: 45)

2. 28 Haziran'da Sivas'tan ayrılan Mustafa Kemal ve arkadaşları, Erzincan'a vardı. Padişah'ın, Mustafa Kemal'in bir süre istediği bir yerde hava değişimine ayrılması yolundaki isteği kendisine ulaştı. 30 Haziran'da Milne, Savaş Bakanlığı'na karışıklıklardan Mustafa Kemal ve Cemal paşaların sorumlu olduklarını ileri süren bir yazı göndermiş, yani Harbiye Bakanı Ferit Paşa aynı gün Padişah'a çıkmış, Mustafa Kemal'in hava değişimi için izin alarak bu sorunun çözümlenmesi olurunu almış ve bunu Mustafa Kemal'e bildirmişti. (**ZC** I: 13)

3. Paris'te Bulunan Türkiye delegeler kurulu, Yüksek Konsey'e bir mektup daha vererek Hükümet'in 30 bin jandarma yazmak istediğini, böylece ateşkes anlaşmasında öngörülen 70.000 kişilik asker sayısına ulaşılacağını bildirdi ve Türkiye maliyesinin düzeltilmesi için İstanbul'daki yüksek komiserlere emir verilmesini istedi. Barış Konferansı'nda Hükümet'in görüşlerini açıklamak için 12 Haziran'da Paris'e varmış olan Damat Ferit, yarından sonra Paris'ten ayrılacak. (**Jaeschke 1:** 48; **Akşin:** 402)

4. Bergama'da yeniden bir millî bölük kuruldu (**Çarıklı:** 22). ★ Bir Yunan askerî kolu Tire'ye girdi. Tire 27 Mayıs'ta işgal edilmişti. (**Nider:** 71) ★ Küçük Menderes kıyısındaki Adagide'nin doğusunda Yunan kuvvetleri milislere saldırdı. Milisler 6 ölü vererek dağıldılar. Yunan kuvvetleri (kendi kaynaklarına göre) 3 yaralı verdiler. (**YOİ** I: 121)

5. Çukurova'daki Ortodoks Rumlar ve Latinler, Fransız cumhurbaşkanına bir yazı göndererek Fransa'ya bağlanmalarını istediler. Adana'ya gelen Amerikan İnceleme Kurulu'ndan Türkler, Türkiye ile birleştirilmelerini, Ermeniler, Fransız himayesini, Araplar, Fransa himayesinde Suriye ile birleştirilmeyi istiyorlar. Çerkezler ise Kilikya'nın Fransız mandası altında bağımsız olmasını istiyorlar. (**Véou:** 60)

1919 – TEMMUZ

6. Kastamonu'da Açıksöz gazetesi idarehanesinde İhtiyat Zabitleri Cemiyeti kuruldu. Dernek, Gençler Kulübü'nün ilk çekirdeği olacak ve daha sonra onunla birleşecektir. (**Açıksözcü:** 78)

7. Pontos Merkez Kurulu Başkanı K. Kostantinidis, Paris'ten, Trabzon'da yayımlanan Epoha gazetesi müdürüne yazdığı mektupta, Pontos Devleti için kendisini ve Metropolit Hrisantos'un çalışmalarını anlattı. Bastırılmak üzere Pontos şarkıları istedi. Trabzon'da sanayi ve tarım, Giresun'da ticaret okulu açmaya karar verdiğini bildirdi. Mektupta Konstantinidis'in, Pontos'un Yunan, olmazsa Müttefik askerlerince işgal edilmesini önerdiği, askerî kuvvet yetersizliği sebebiyle bu isteğin reddedildiği de yer alıyor. Trabzon Metropoliti Hrisantos da kurulması düşünülen Pontos devleti hakkındaki muhtırasını vermek üzere 27 Mart'ta Paris'e hareket etmiş, 2 Mayıs'ta muhtırasını konferans'a sunmuştu. (**PM** 1. **Ks.** 88)

8. Banka memurlarının istekleri kabul edilmeyince İstanbul'da 8 bankada birden grev başladı. 17 Şubat'ta reji işçileri grev yapmıştı. Hamallar 13 Temmuz'da, Tramvay Şirketi Şişli atölyeleri içişleri de 16 Temmuz'da greve gidecekler. (**İstiklal:** 3 "Dünden itibaren emrivakî halinde başladı", 4, 6 ve **Alemdar:** 4, 6 "Berdevam"; **Coşar:** 5)

9. Fransız Albayı Despriyer, Erivan'dan Erzurum'a geldi. Karabekir'i ziyaret ederek, İngilizlerin boşalttığı Batum'u yarın İtalyanların işgal edeceğini söyledi. Yarın Trabzon yoluyla Fransa'ya gidecek olan albaya Karabekir "Adalet, adalet ise Türkiye yaşayacaktır. Adalet kuvvet ise Türkiye gene yaşayacaktır!" dedi. Despriyer, Paris'te Türkiye'nin lehine çalışacağına söz verdi. (**Karabekir 1:** 64). ★ Fransızların 412. Piyade Alay'na mensup birlikler "büyük bir sevinç ve heyecan içinde" Çukurova'ya ayak bastılar. Albay Thibault yaptığı konuşmada, "Fransa bugün Kilikya'daki topraklarımız üzerine yüce kanatlarını germiştir. Altı aydan beri, Fransa'nın koruyucu kanatları altında mesut ve müreffeh yaşadığımızı görmekle derin bir haz duyuyoruz" dedi. (**Veou:** 108).

10. İngiliz Temsilcisi Fitzmauriec'nin raporu: "Yunanlıların İzmir sancağına geri çekilmelerinden başka çare yoktur." Morgan da dünkü raporunda aynı görüşleri belirtmişti. (**Jaeschke 1:** 48)

11. Suriye Arap Meclisi açıldı. Hicaz Kralı Hüseyin'in oğlu Emir Faysal, Mayıs başlarında Paris'ten Suriye'ye dönmüş ve Şam alanında yapılan toplantıda isteklerini ve çalışmalarını anlatmıştı. Meclis için yapılan seçimlerde Fransızlar, kendi egemenlikleri altında bölgede zorluklar çıkardılar. Gizli Arap örgütü El Fetih'in kurmuş olduğu Arap Bağımsızlık Partisi seçimlerde etkin oldu. Suriye'de Fransız mandası isteği zayıflamış bulunuyor. King - Crane komisyonunun 10 tarihli raporunda Meclis'in, Faysal'ın ve Suriye halkının Fransız mandası istemediği anlatılacaktır. (**Evsans:** 151)

1919 — TEMMUZ

12. **İdrak:** İzmir'i unutmadık (Trabzon Vilayeti Mğdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin bugün Gülhane Parkı'nda vatandaşları yardım kampanyasına katılmaya çağrısı). —Halkın kuvveti mi, yoksa kuvvetin hakkı mı? (Clemenceau'nun Damat Ferit'e mektubu.) —Şeyhülislam Efendi Hazretleriyle Hüseyin Hilmi'nin mühim mülakatı (Sadık Bey aleyhinde). —Sosyalizm nedir?

3 — PERŞEMBE

1. Yunanlılar Aydın'ı ikinci kez işgal ettiler. Şehir, ilk olarak 27 Mayıs'ta işgal edilmiş 30 Haziran'da milislerce geri alınmıştı. Aydın'ı geri alan kuvvetlerin çoğu köylerine çekilmişlerdi. Şehri ikinci kez işgal eden Yunanlıların kuvvetleri 3 alay ve bir taburdan oluşuyor. Çekilen Türk kuvveti ise 200 kişi.Yunanlılar şehirde Rumlara karşı katliâm yapıldığından şikâyetçi (**YOİ** I: 142; 7.500 Aydınlı ve buraya sığınan 3.500 mültecîden sadece 4.500 çocuk ve kadın kalmıştı. Gerisi boğazlandı, yakıldı, veya rehin olarak götürüldü!) Aydın 3 yıl 2 ay Yunan işgali altında kaldıktan sonra 7 Eylül 1922'de kurtarılacaktır. Bazı kaynaklar, Yunanlıların bu ikinci işgalini 4 Temmuz olarak kaydetmektedirler. (**Şefik** II: 132; 132; **Gökbel:** 253; **Misailidis:** 286; **YOİ** I: 142; **KASÖT:** 19; **BTTD** 19: 49; **Ahmet:** 87; **Gnkur:** 10). ★ 30 Haziran'da Aydın'dan çekilmek zorunda kalan Yunan subayları, İzmir'de Yunan askerî mahkemesinde yargılandı. Komutan Yarbay Shinas ömürboyu hapse mahkûm oldu. Diğerleri beraat ettiler. (**Roda:** 62)

2. 28 Haziran'da otomobille Sivas'tan yola çıkan ve dün Erzincan'a gelen Mustafa Kemal ve yanındakiler, Erzurum'a geldiler. Halk ve askerler tarafından sevgi gösterileriyle karşılandılar. Tam bir buçuk ay önce 19 Mayıs'ta Samsuna'a gelen Mustafa Kemal, daha güvenli bulduğu iç bölgelere doğru yolculuğuna devam etmiş, 25 Mayıs'ta Havza'ya, 13 Haziran'da Amasya'ya, 26 Haziran'da Tokat'a, 27 Haziran'da Sivas'a gelmişti. Mustafa Kemal 8 Temmuz'da görevlerinden alınacak, 23 Temmuz'da Erzurum Kongresi'ne başkan seçilecek, 7 Ağustos'ta, bu kongrenin seçtiği Temsil Kurulu'nun başkanlığına gelecek ve 29 Ağustos'ta Sivas Kongresi'ne katılmak üzere Erzurum'dan ayrılacaktır.(**Söylev** I: 32; **Dursunoğlu:** 87; **Kansu** I: 23; **Tarih** IV: 35)

3. İçişleri eski Bakanı Ali Kemal'in 26 Haziran tarihinde, Hükümet'ten istifa ettiği gün gönderdiği genelgesine karşı Kâzım Karabekir bir genelge yayımladı. Doğunun savunulmasından kendisinin sorumlu olduğunu, kanunun bir tehlike anında kendisine kolordu komutanı olarak seferberlik yetkisi verdiğini, seferberlik emrine uymayanların divanıharbe verileceğini bildirdi. Ali Kemal, adı geçen genelgesinde ordu müfettişleri ve kolordu komutanlarının İttihat Terakki kalıntıları olduğunu ileri sürmüş, seferberlik emri verdikleri takdirde buna uyulmamasını emretmişti. (**Karabekir** 1: 66) ★ Bakanlar Kurulu, Ali Kemal'in 26 Haziran tarihli genelgesine uygun olarak 1894-1897 ve başka doğumlulardan gönüllülerin askere çağrılıp Ege bölgesine

1919 – TEMMUZ

gönderilmesini isteyen kumandanların görevden alınarak cezalandırılmasını kararlaştırdı (**BTTD** 7: 14; **Akşin:** 393).

4. Genelkurmay Başkanlığı, 13. Kolordu Komutanlığı'na, Elbistan'da millî teşkilât kurmanın Kolordu'nun İngilizler tarafından kaldırılmasına sebep olacağını yazdı. Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'ni İngilizlerden gelebilecek bir saldırıya karşı korumak için Elbistan yöresinde millî teşkilat yapılmasını kolordudan istemiş, Komutan Cevdet Bey de bu konuda Harbiye Bakanlığı'nın görüşünü sormuştu. (**HTVD** 39, ves. 945) ★ Mustafa Kemal, 13. Kolordu'ya çektiği telgrafta, çok miktarda para ile Doğu'ya gönderilecek Bedirhanlardan Celadet ve Kâmuran için dikkatli olunmasını emretti (**TİH** VI (1974): 45).

5. Rum ve Ermeni patrikleri, Hükümet'i İngiliz yüksek komiserine şikâyet ettiler: Asayişsizlikten Hükümet sorumludur. Mazlum milletlerin koruyucusu olan (!) Müttefikler tedbir alsın!... (**Jaeschke 2:** 51)

6. Paris Barış Konferansı'nda Tittoni, İtalya'nın Anadolu'da kendi işgal bölgesinde egemenlik istemediğini söyledi. Ereğli'deki bazı kömür madenlerinden ve Van petrol kuyularından imtiyaz istediklerini belirtti. ABD delegasyonu başkanı, Ermenilerin yoksul olduğunu ileri sürerek petrol kaynaklarından yoksun bırakılmamalarını istedi. Fransızlar ise İtalyanların Ereğli'de kendi imtiyazlarına el atmak istediklerini belirttiler. "Kızgınlık, sinirlilik ve ağır bir sertlik içinde" kendi "ulusal haklarını" pazarlık konusu yapmayacaklarını söylediler. (**Evans:** 193) ★ Avam Kamarası'nın olağanüstü birleşiminde Milletvekili Herbert, Hükümet'in Hindistan ve Mısır'da Türkiye lehindeki harekerlerden haberi olup olmadığını sordu. Başbakan Lloyd George, barış anlaşmasını ağır ama haklı bulduğunu söyledi. (**Mem:** 13; **Jaeschke 1:** 48)

7. Bugünkü tarihle yazılan gizli bir İngiliz raporuna göre, Danıştay Başkanı ve Paris Barış Konferansı'nda Türkiye delegesi Rıza Tevfik Bey, İngiliz irtibat subayına şunları söylemiş: Paris Konferansı'na giden delegeler, isteklerinin aşırı olduğunu, gerçekleşmeyeceğini biliyor. Bunları, halkı tatmin etmek için istiyor. Ama batılı devlet adamları, amaçlanan 'iç amacı' sezememiş ve kızmışlardı. Gerçekten Anadolu ile Halife'nin nüfuzunun korunmasından başka bir şey istemiyoruz! (**Akşin:** 410)

8. Üç Gündür İstanbul yanıyor. Karagümrük, Nişantaşı, Kuruçeşme kül oldu. Yangınların sabotaj olduğundan şüpheleniliyor. (**İstiklal, İkdam, Tas.Ef:** 3; **Vakit:** 4, 5 ★ Maliye eski Bakanı Cavit Bey, yangın sebebiyle 114 gündür saklandığı evi terketmek zorunda kalıyor (**Tanin:** 23.11.1945).

9. Kars'ta Ermenilerle Kürtler arasında çatışmalar. (**Jaeschke 1:** 48) ★ Rawlinson elkonulmuş silahların sevkedildiği demiryollarındaki "kaza"ları yerinde incelemek üzere Erzurum'dan sınıra hareket etti (**Rawlinson:** 190).

1919 — TEMMUZ

10. Binbaşı Nowil İstanbul'a geldi. 12 Mart'ta Kürt bölgesinde inceleme yapmak üzere görevlendirilen Nowil, 25 Haziran'da, İngilizlerin Irak Komiseri tarafından Kürt sorununu görüşmek üzere gönderilmişti. (**Akşin:** 536)

11. **Alemdar, Vakit, Memleket, İstiklal** ve **Sabah**'ta Ali Kemal'in, Journal D'Orient'dan alınan demeci: İttihatçıları destekleyen bir iki bakan beni istifaya zorladı. Hükümet buhranı çıkarmamak için istifa ettim. Anadolu'da işgallere karşı İtilaf Devletleri temsilcilerine başvurdum. İstanbul'a gelen Doktor Eşil'in Doğu Anadolu'dan gelen göçmenlere Amerika tarafından araç - gereç verilmesi yolundaki projesinin kabulü için Başbakan'a verilmek üzere tavsiye mektubu verdim. Memleketin içinde bulunduğu şu durumda seçimlerin nasıl olabileceğini anlamıyorum. Peyam'ı çıkararak fikirlerimi yayacağım. **İstiklal:** Sadık Bey iktidara gelirse bir kurucu meclis meydana getirecekmiş. Meclis'in bugünkü toplanma biçimi meşrutiyete uygun değilmiş. Şeyhülislam Mustafa Sabri, Sadık Bey'in Hükümet'e karşı tutumunun hem Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na, hem de Hükümet'e karşı bir suikast olduğunu İdrak gazetesine söylemiş. İstanbul'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası şubelerinden 35 yönetici bunun üzerine bir açıklama yaparak Sadık Bey'i desteklediklerini bildirmişlerdir (ve 3, 4 tarihli **Alemdar**'da, bugünkü **Sabah**'ta). **İleri:** Sabri Efendi - Sadık Bey - Hükümet - Fırka. **Tasviri Efkâr:** Şeker bayramı yangın bayramı. **İkdam:** Barış Konferansı'nda delegelerimiz. **Akşam:** Hürriyet ve İtilaf'ta 3 hizbin ortaya çıktığını yazıyor(**Akşin:** 375). **Diken:** İki kalem arkadaşı arasında: "Düne gelinceye kadar kalem müdürlüğünü kendime yaraştıramıyordum. .....'ın beyanatından sonra nazır olmamı pek tabii görüyorum. —Zavallı iaşenin defni merasimi.

4 — CUMA

1. Dün Erzurum'a gelen Mustafa Kemal, Vilayat-ı Şarkiye H.M.C.'ni ziyaret etti. Erzurum Valiliği'ne ve Telgraf Müdürlüğü'ne gönderdiği yazıda, kendisini ancak Padişah'ın görevden alabileceğini, İçişleri eski Bakanı Ali Kemal'le Posta Telgraf Genel Müdürü Refik Halit Bey'in telgraflarının kabul edilmemesi yolundaki emirlerinin geçersiz olduğunu, bugün Padişah'a ve diğer yerlere çektiği telgraflara engel olmaya kalkışan Erzurum Başmüdürü'nü divanıharbe verdiğini bildirdi. (**ATTB:** 47; **Karay:** 145; **Baykal:** 13)

2. Demirci Mehmet Efe, Nazilli Cephesi'nde Yunanlılara bir baskı yaptı. Yunanlılar 15 ölü, 28 yaralı verdiler. (**Misailidis:** 288, 346; **Gökman:** 137)

3. Harbiye Bakanı Ferit Paşa, Mustafa Kemal'den İstanbul'a dönüşünün çabuklaştırılmasını istedi. Bu dileğini, telgraf başında özel notlarıyla da ileten Ferit Paşa,bu dönüşün sağlanmasını Padişah'a ve İtilaf temsilcilerine karşı üzerine aldığını, döndüğünde saygıdan başka bir davranış göremeyeceğini anlattı. Barış Konferansı'nın kararlarını beklemekten başka yapılacak bir şey

olmadığını ileri sürdü. Mustafa Kemal ise, dönüşü konusunu üzerine almakla hata ettiğini bildirerek, İzmir'in işgalinden önce Nurettin Paşa'nın görevden alınışını hatırlattı. Böylece ikinci bir ihanete alet olmaktansa devlet ileri gelenlerinin milletin arasına karışmasının gerektiğini yazdı. Milletin isteği dışına çıkamayacağını ve dönmeyeceğini bildirdi. (**ZC** I: 13; krş. 5 Temmuz)

4. Başbakan Damat Ferit Paşa, Türkiye'ye dönmek üzere Paris'ten ayrıldı. Konferans'ta hükümetinin görüşlerini anlatmak üzere 6 Haziran'da İstanbul'dan yola çıkarak 12 Haziran'da Paris'e varmış olan Başbakan, verdiği muhtıralarda Osmanlı Devleti'nin korunmasını ve halifeliğin nüfuzunun devamını savunmuştu. Konferans, çalışmalarına 27 Haziran'da ara verirken Damat Ferit'e Türkiye'ye dönebileceği bildirilmişti. Damat Ferit, İstanbul'a 15 Temmuz'da ulaşacaktır. (**Tas.Ef, İkdam, Vakit:** 4; **İleri:** 6; **MN** 1922: 168)

5. Eski bir gelenek yerine getirilerek Padişah'ın tahta çıkışı törenlerle kutlanıyor. Erzurum ve Sivas'ta da törenler yapıldı. Mustafa Kemal de bir telgrafla Padişah'ın tahta çıkışını kutladı. Osmanoğulları'nın son Padişahı VI. Mehmet Vahdettin, Sultan Reşat'ın ölümü üzerine geçen yıl bugün tahta çıkmıştı. (**Alemdar:** 8; **ATTB:** 47; **Yularkıran:** 65)

6. İngiliz Dışişleri Bakan Vekili Curzon, İngiltere'nin Paris Elçisi Derby'ye Fransız ve İtalyanlardan şikâyet etti: Bütün Türkler İngiltere'den af diliyor ve İngiliz himayesini istiyorlar. Fakat yüz vermedik. Fransa da bizimle aynı tutumu takınmıştı. Şimdi Fransızlar Türklere dalkavukluk ediyorlar. İtalyanlar İttihatçılarla oyun oynuyorlar. Biz de aynı oyunu kendi başımıza oynayabiliriz... (**Jaeschke 1:** 48; **2:** 25; **Woodvard** IV: 660)

7. Aydın'ı dün yeniden işgal etmiş olan Yunan kuvvetleri, 125 erkek, 92 kadın, 54 çocuk cesedi gömdüler. Bunlardan 28 erkek ve 7 kadın Türk (**YOİ** I: 142). ★ Menderes kıyılarında Aydın'dan hareket eden Yunanlılarla Yörük Ali Çetesi arasında çatışmalar (**Karacebe:** 127).

8. **İkdam**'da Hükümet ile Hürriyet ve İtilaf'ın kavgası: Hürriyet ve İtilaf Fırkası – Şeyhülislam Efendi. **Zaman,** istifa etmemekte direnen Hükümet'e çatıyor: Memlekete yazık oluyor. –Vazife henüz buhrandan kurtulamadı. –Millî Ahrar Fırkası'nın Hükümet'e protestosu. **Akşam:** Ferit Paşa'nın Paris'ten mühim bir telgrafı (30 Haziran tarihli).-Necmettin Sadık: Ferit Paşa Paris'ten gelince kabineyi yamalı, delik deşik bulacak. Kabine Hürriyet ve İtilaf'a dayanıyordu, parti ise çözülüyor. –Sadık Bey'in fikirleri. **Alemdar**'da Refik Halit, Sadık Bey'in yanında, Damat ferit Hükümeti'nin karşısında yer alıyor. –Sadık Bey'in muazzam cevabı: Mustafa Sabri iktidara gelmek için Hürriyet ve İtilaf'ı basamak yaptı. Clemenceau Damat Ferit'e İstanbul yolunu gösterince onun başbakan yardımcılığından istifa edeceğini sanmıştım. Ayan'a aza yapılmadığım için istifa etmişim. Ben bu şekilde bir ayana bile

1919 — TEMMUZ

karşıyım. Meclis-i müessesan düşünüyorum. **Vakit:** Buhran buhran içinde. —Barış anlaşmasının uygulanmasına başlanıyor (Versay). —Millî Ahar Fırkası'nın bir muhtırası. **Memleket**'te İ. Hami: Delegelerimizin (Paris'ten) dönüş sebebi. **İstiklal**'de Millî Ahrar'ın seçimler hakkında Başbakanlığa muhtırası (Ali Kemal'in Entent gazetesi'ne demecini Hükümet'in yalanlamayışını kınıyor. Seçimlere başlanmasını istiyor). **Tasviri Efkâr:** Yeni durum. —Delegeler Kurulu Paris'ten hareket etti. **Sabah:** Sadık Bey'in Şeyhülislam Mustafa Sabri'ye cevabı. **Türkçe İstanbul:** Parti anlaşmazlığı: Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndaki anlaşmazlık aksine fırkanın genişleme ve kesin kuruluşunu sağlayacaktır. —Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'tan Samsun yoluyla Trabzon'a doğru(!) yola çıktığı haber alınmıştır.

5 — CUMARTESİ

1. Erzurum'da Mustafa Kemal, Karabekir, Rauf Bey, Erzurum Valisi Münir, Sürreyya, Kâzım, Hüsrev, Doktor Refik, Mazhar Müfit Bey'ler bir toplantı yaptılar. Mustafa Kemal, hareketin başına geçecek kişiyi seçmelerini istedi. Toplantıya katılanlar Mustafa Kemal'i önder olarak seçtiler. (**Söylev** I: 32; **Kansu** I: 30) ★ Erzurum Kongresi'ne katılacak olan Trabzon delegeleri, topluca Trabzon'dan Erzurum'a hareket ettiler (**Erdeha:** 179).

2. 29 Haziran'da bu göreve gelen yeni Harbiye Bakanı Ali Ferit Paşa, telgraf başında Mustafa Kemal'le konuştu. Dönmesi konusunu Padişah'a ve siyasî temsilcilere karşı üstlendiklerini, tutuklanmayacağı konusunda güvence aldıklarını bildirdi. "Bizi mahcup etme" dedi. Mustafa Kemal bu ricayı da reddetti. İstifa edebileceği cevabını verdi. Bu cevap üzerine Padişah 8 Temmuz'da Mustafa Kemal'in görevine son verirken Mustafa Kemal de görevinden ve askerlikten istifa edecektir. (**HTVD** 2, ves. 29; **Tar.Ves.** 5: 324; krş. 4 Temmuz) ★ İçişleri Bakanı Vekili Ethem Bey, İstiklal gazetesinin "Mustafa Kemal dönecek mi?" sorusuna "İsyan etmedi ki Hükümet'in davetine uyması garip görünsün. Evvelce kendisine azil durumu bildirilmemişti. Dönüşündeki gecikme bundan doğmuş olsa gerektir" dedi. (**İstiklal:** 6)

3. Mustafa Kemal, Üçüncü Ordu Müfettişi, Fahrî Yaver-i Hazret-i Şehriyarî imzasıyla kolordulara gönderdiği gizli yazıda, Hükümet'in memleket ve millet çıkarlarına aykırı olarak yapması muhtemel tebliğlerini engellemek için haberleşme kanalı olan önemli merkezlerde gerektiğinde uygulanmak üzere hemen tedbir alınmasını, bu noktanın Hükümet'e ve telgraf memurlarına hissettirilmemesini istedi. (**Nutuk,** ves. 29; **Karabekir** 1: 67-68) Posta ve Telgraf Genel Müdürü Refik Halit, Başbakan ve Harbiye bakanından posta memurlarını hapse "cüret" eden Musta Kemal'in hakkından gelinmesini "vatanın selameti namına" "istirham" etti (**Karay:** 145).

4. İçişleri Bakanlığı, Sivas Valiliği'nden bilgi istedi: Sivas'ta bir millî meclis toplanacağını duyduk. Son Mebuslar Meclisi üyelerine özel davetiyeler

1919 – TEMMUZ

gönderilmiş. Acele bilgi verin!... ★ Kütahya Mutasarrıflığı İçişleri Bakanlığı'ndan soruyor: 20. Kolordu, millî teşkilat kurulmasını, Bakanlık ise halkın ne ad olursa olsun teşkilatlanmasına meydan verilmemesini emrediyor. Ne yolda hareket edelim? (**HTVD** 2, ves. 32) İçişleri Bakanlığı yazıyı Harbiye Bakanlığı'na göndermiş, Harbiye Bakanlığı İçişleri Bakanlığı'na verdiği cevapta bu gibi teşkilata askerlerce yardım edilmemesini askerî makamlara bildirdiğini belirtmiştir (**HTVD** 2, ves. 31, 33).★ Karahisar Mutasarrıfı, İçişleri Bakanlığı'ndan Kuvayı Milliye öğütlenmesine engel olunmasını istedi: Ben engel olmaya çalışıyorum, askerler teşvik ediyor. Bu uyumsuzluğun giderilmesi... (**HTVD** 10, ves. 229) ★ Faik Ali Bey, Diyarbakır'da valilik görevine başladı (**Erdeha:** 147).

5. Padişah iradesiyle 8 Mart'ta kurulan Özel Divanıharp, İttihat ve Terakki Fırkası'nın ileri gelenlerini yokluklarında idam, sürgün ve kürek cezalarına çarptırdı. Enver, Talat, Cemal paşalarla Dr. Nazım Bey, diğer bazı arkadaşlarıyla birlikte 2/3 Kasım 1918 gecesi bir Alman denizaltısıyla istanbul'dan kaçmışlardı. Padişah kararı 13 Temmuz'da onaylayacak. (**TV**: 3604)

6. Bolşeviklere karşı savaşan ve Güney Rusya'ya sığınmış olan Müttefikler'in desteklediği Amiral Kolçak Hükümeti'nin delegesi Lvov, Paris Barış Konferansı'ndan, kendi hükümetinin de katıldığı milletlerarası bir yönetimin Boğazlar'a el koymasını istedi (**Alemdar:** 13; **Jaeschke 1:** 49).

7. Amerikan Generali Harbord, Ermeni mandası konusunun incelenmesini önerdi. Harbord'un bu önerisi üzerine 1 Ağutos'ta kendisi bu göreve atanacak, 2 Eylül'de İstanbul'a gelecektir. (**Jaeschke 1:** 49) ★ General Haskel, ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın kendisine verdiği yetkileri üzerinde toplayarak Amerikan Yardım Örgütü Orta Doğu Yardım Komitesi temsilciliğine atandı.Haskel, Ermenilere yapılan yardımı kontrol edecek ve Ermenistan'ın siyasal kaderinin saptanmasında danışmanlık yapacak. (**Akgün:** 15)

8. İngilizler Batum'dan Samsun'a 150 kişilik bir Hintli paralı asker birliği çıkardılar. Samsun'a ilk İngiliz birliği 9 Mart'ta, ikincisi 17 Mart'ta, üçüncüsü 17 Mayıs'ta çıkmıştı. 3. Kolordu Komutanı Refet Bey, İngiliz birliğinin içerlere girmemesini ihtar edecek, bu nedenle İngilizlerin şikâyetine sebep olacak ve Hükümet tarafından görevinden alınacaktır.

9. 150 kadar milis, Aydın doğusundaki Yunan karakollarına saldırdı. "30 ölü verdirilerek püskürtüldü." Germencik çevresinde de çatışmalar oldu (**YOİ** I: 144). ★ Yunan kuvvetleri iki koldan Menderes nehrinin güneyine geçmeyi başardı. Türk çeteleri, Yunanlılara 3'ü subay 150 kayıp verdirerek çekilmek zorunda kaldı. (**Karacebe:** 127) ★ Denizli'de göçmen hayatı yaşayan Dava Vekili İlhami Bey, Aydın ve Nazilli ile çevresinde Yunanlıların yaptıkları zulüm, öldürme, ırza geçme, tutuklama gibi olayları bir rapor halinde bildirdi. (HTD **İstiklal 234** numarada kayıtlı broşür, s. 25).

1919 — TEMMUZ

10. Dün Paris'ten ayrılan Başbakan Damat Ferit, Lozan'a geldi. 15 Temmuz'da İstanbul'a gelecek. (**Jaeschke 1**: 49)

11. Samsun'da İngiliz Kontrol Subayı Yüzbaşı Perring'in raporu: Mustafa Kemal pek az başarılı oluyor, fakat çetelerin zulümleri üzüntü vericidir (**Akşin**: 344; **Şimşir** I: 50; **Jaeschke 1**: 49). ★ İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un raporu: "Aydın, Fitzmaurice'in isteğine aykırı olarak işgal edildi". ★ Calthorpe, başka bir raporunda Brisrol'un 22 Haziran tarihli Samsun ziyareti hakkında bilgi verdi (**Jaeschke 1**: 49)

12. **Türkçe İstanbul**: İttihatçılar bilmelidirler ki, şimdi onun hatıratını rüzgârlayarak kan kokusu yapmaktan başka bir şey yapamadılar. İttihatçıların elinden tutacak kimse yok. İngiltere, Fransa, Amerika'dan hangisi İttihatçılara yardım edecek? **Tasviri Efkâr**: Fırka mı, tefrika mı: Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın zaten sağlam esaslara dayanmadığını görüyorduk. **Sabah**: Fırkanın bu buhranı hayatî uzuvlarına bir zarar vermeden defetmesini dileriz. **İstiklal**'de Rauf Ahmet: Felah yolu: Mevcut imkânlar içinde kuvvetli bir hükümet kurma imkânı kalmadığından, derhal yeni seçimlere gidilmesi için yeni bir hükümet kurulmalı. Kısa zamanda tekliflerimiz devletlere açıklanmalı. —General Denikin kimdir? —Erzurum'da 26 Haziran'da ilk kongre toplandı. Kongre birkaç toplantı daha yapacak. Anadolu delegelerini ihtiva etmek üzere diğer bir kongre yapılacak. **İleri**: Seçimlere başlanacak mı? **Memleket**'in başyazısı bütünüyle sansür. **Vakit**'te M. Asım: Köycülük hareketi. **Alemdar**'da Refi Cevat, Sadık Bey'le Şeyhülislam arasındaki çatlaktan yararlanmak isteyen muhaliflere çatıyor: Hürriyet ve İtilaf iktidarda değil ki, iktidara gelseydi böyle mi olurdu? **İkdam**: Hürriyet ve İtilaf Başkanı Sadık Bey'le Şeyhülislam Mustafa Sabri arasında mübareze devam ediyor. **Zaman**: Meclis-i Vükela'ya memur (sandalyesiz bakan) zat-ı kirama açık mektup: Bir eseriniz görülmüyor. İstifa ediniz... **Akşam**'da Hürriyet ve İtilaf içindeki bölünme. —İzzet Paşa'nın demeci: Millî kıtaatın bir takım yüksek rütbeli zabitan tarafından idare edildiğine kaniim. Gayrı memnunlar, işgali daha ağır şekle sokmak için bu teşkilat tarafında toplanmıştır. Hükümet, bunların genişlemesini önlemeye çalışıyor (**Akşin**: 396) **Karagöz**'de bakanlıktan ayrılan Ali Kemal, Mihran Efendi'nin penceresinin önünde ut çalıyor. —Dergide yarım sayfa sansür.

6 — PAZAR

1. Mustafa Kemal, dün kendisini İstanbul'a çağıran Harbiye Bakanı Ali Ferit Paşa'ya çektiği telgrafta, İstanbul'a gitmeyeceğini bildirdi. İngilizlerin tutuklanmayacağı yolunda verdikleri güvenceye inanmanın saflık olduğunu hatırlatarak, Harbiye Bakanının Doğu halkı arasından çıkıp gelmek konusundaki önerisine uymakta kişisel iradesini kullanmaktan maddî ve manevî bakımdan yasaklanmış bulunduğunu yazdı. "Bulunduğunuz makam, vatan ve milletin selametini sağlamak için güç verici değilse istifa ediniz!" dedi. (**ZC**

1919 – TEMMUZ

I: 15; değişik bir metin: **HTVD** 82, bel. 1782; **Nadi 1,** 75'te 22.7 tarihli benzer bir cevap)

2. Bakanlar Kurulu, Padişah'ın iradesi olmadan asker toplayan kumandanların görevden alınması ve yargılanması, bağış toplanmasının önüne geçilmesi kararlarını aldı. Başbakan Vekili Mustafa Sabri imzasıyla karar İçişleri ve Savaş Bakanlıklarına yazı ile bildirildi. (**HTVD** 9, ves. 186; **Bayar 7:** 2010, 2323) ★ İçişleri Bakanlığı, dernekler adına ücretsiz telgrafların çekilmemesini, Hükümet'ce onaylanmamış dernekler adına çekilecek telgrafların ücretli bile olsalar kabul edilmemesini emretti. Posta Telgraf Genel Müdürlüğü, emri posta merkezlerine bildirdi. (**Karay:** 149) ★ Posta Telgraf Genel Müdürü Refik Halit Bey'den Konya Valisi Cemal Bey'e "Mustafa Kemal'in icabına bakıldı. İstanbul'a getirilecek!" Cemal Bey'in cevabı: "Teşekkür ederim!" İkinci Ordu Şifre Müdürü Hasan, 9 Temmuz'da konuşmayı Üçüncü Ordu Müfettişliği yaverliğine aktaracaktır. (**Söylev** I: 35)

3. Dün Samsun'a getirilen 150 İngiliz Hintli askeri, İngiliz piyade bölüğünü değiştirdi. 3. Kolordu Komutanı Albay Refet Bey, İngiliz Denetleme Subayı Perring'e bir yazı göndererek, bu askerler iç kısma gönderilecek olursa karşı konacağını bildirdi. Harbiye Bakanı Ferit Paşa, yarın Refet Bey'den İngilizlere engel olunmamasını isteyecektir. (**Akşin:** 358)

4. İtalyanlar, Menderes nehrini geçerek Türk köylerine ateş açan Yunanlılara müdahale ettiler; buraların İtalyan arazisi olduğunu söyleyerek Yunanlıların geri çekilmeye mecbur ettiler. Türk kuvvetleri Aydın önlerinde Yunan karakollarına başarısız kalan saldırılarda bulundular. 50 ölü verdiler. (**Şefik** II: 172; **TİH** II/1: 177; **Misailidis:** 288; **YOİ** I: 145, 146; **İncedayı 1:** 11; **Macario:** 12). ★ Türkler Çine'den göç ediyor (**Gökbel:** 277; **Misailidis:** 291).

5. Venizelos kaygılı... Paris'ten General Parakevopulos'a gönderdiği kapalı telde, derhal İzmir'e hareket etmesi emrini verdi. "Ordumuzun taşkınlıkları, bunca emekle kurulmuş yapıyı tamamen yıkabilir" dedi. Başkomutan Paraskevapulos, 11 Temmuz'da İzmir'e gelerek komutayı ele alacak ve 11 Ağustos'ta Selânik'e dönecektir. (**Sonyel:** 54; **Roda:** 71)

6. Vali Ali Galip Bey, Elazığ'da geldi. Ali Galip bu göreve 3 Mayıs'ta atanmıştı. Bu tarihte görevde olan Vali Ali Seyid Bey, Haziran başında görevi Hulusi Bey'e terketmişti. (**Erdeha:** 119). ★ Trabzon Valisi Galip Bey, Ordu'ya geçerken Giresun'da kendisi için verilen bir ziyafette konuştu. Bir Fransız binbaşının da hazır bulunduğu ziyafette, Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti şube başkanı Dizdarzade Eşref Bey ve Lazistan Tekamül-ü Millî Cemiyeti kurucularından Ahmet Tevfik Bey, Vali'nin gelişinden duydukları mutluluğu ifade ettiler. (**Işık:** 13)

7. **İkdam:** Delegelerimizin dönüşü. —Türkiye barışı en sonraya bırakılıyor. **Zaman**'da başyazının yarısı, Ahmet Rasim'in fıkrasının bir kısmı ve bazı

1919 — TEMMUZ

haberler sansür. İngilizci **Alemdar** Paris'te kendisi ve arkadaşlarının Fransız dostu olduğunu söyleyen Başbakan Damat Ferit'in bu sözlerini kastederek Hükümet üyelerinin bir devlete dostluk göstermesini eleştiriyor: Mavi Boncuk... Bir dost, bir delile ihtiyacımız var. Bunun seçimini kimden soruyoruz da kararlaştırıyoruz? **İleri:** Bizim barışımız gelecek ayın ortalarına doğru. **Memleket:** Zavallı Sadık Bey, kendisini savunmak için parti disiplinini ileri sürüyor. Çar'la Kayzer de bu kelimeyi kullanmış, Enver'le Talat da bu sipere sığınmışlardı. —Kayzer Londra'da yargılanacak. **Tasviri Efkâr**'ın bugünkü sayısı da Hürriyet ve İtilaf Fırkası içindeki anlaşmazlıkları inceliyor, yorumluyor. —Fransız Komünist Partisi organı Hümanite'nin bir makalesi: Türklerin de hakkı var. **Sabah**'ın birinci sayfasının yarısı sansür. —Buhran arefesinde. **Türkçe İstanbul:** Doktor Eşil'in projesi ve bir mülakat (yer yer sansürlü).

7 — PAZARTESİ

1. Konya'da 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın 1 Temmuz'da görevini bırakarak İstanbul'a gitmesi üzerine Mustafa Kemal, Erzurum'dan "Üçüncü Ordu Müfettişi, Fahrî Yaver-i Hazret-i Şehriyarî Mirliva" imzasıyla Kolordu Komutanlarına ve Bursa'da Bekir Sami Bey'e kapalı bir genelge gönderdi. Millî ve askerî teşkilatın hiç bir biçimde dağıtılmayacağını, kumanda'nın hiç bir biçimde bırakılmayacağını ve başkasına verilmeyeceğini, yurdun herhangi bir yeri işgal edilirse kumandanların birbirlerini haberdar ederek ordunun birlikte savunmaya geçeceğini, silah ve mühimmatın kesinlikle elden çıkarılmayacağını bildirdi. Buna ek olarak yayımladığı ikinci bir genelgede ise millî kuvvetlerin her türlü saldırıdan masun olduğunu, müfettiş ve kumandanların, yerlerine gelecek kişiler işbirliği yapılabilecek nitelikte ise görevlerini bırakabileceklerini, ancak o bölgeden ayrılmayarak millî görevlerine devam edeceklerini, herhangi bir zorlama karşısında Hükümet herhangi bir askeri birlik veya teşkilatı ilgaya emir verirse uygulanmayacağını, ordunun Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak derneklerine yapılacak müdahalelere engel olacağını, ordu gibi bütün devlet memurlarının da bu derneklerin yardımcısı olduğunu bildirdi. (**Karabekir** 1: 70; **Söylev** I: 36; **Baykal:** 14)
2. 3. Kolordu Komutanı Refet Bey, Savaş Bakanlığı'na İngilizlerin Samsun'a asker çıkarmaları karşısında alınacak tedbirleri bildirdi. Harbiye Bakanı Ferit Paşa, Albay Refet'e uzun bir telgraf çekerek, İngiliz çıkarmasına karşı aldığı tedbirlerin emrini herhalde Mustafa Kemal'den aldığını, İngilizlerin İşgal için değil asayiş için geldiklerini, engel olmamasını, Mustafa Kemal'in İstanbul'a dönmesi için ikna edilmesini, Mustafa Kemal dönmezse İngilizlerin onu askerle İstanbul'a getireceklerini bildirdi. Refet Bey, Hükümet'in emirleri doğrultusunda hareket edeceği, telaş edilmemesi, İngilizlerin kendisine güveni olduğu cevabını verdi. (**HTVD** 6, ves. 133, 134, 135; **Karay:** 150; **Mevlanzade** II: 44, 46; **Tansel:** II: 35)

1919 – TEMMUZ

3. İçişleri Bakanlığı'nın, Sivas Valiliği'nden Sivas'ta bir millî meclis açıldığı yolunda söylentiler bulunduğunu bildirerek bilgi istemesine cevap olarak Vali Reşit Paşa, bu konuda ne bir teşebbüs ne de bir tasavvur bulunduğunu, yalnız Erzurum Kongresi için iki delege seçildiğini bildirdi (**Yularkıran:** 67).
4. 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, Harbiye Bakanlığı'na verdiği cevapta, Celal Bey ve diğer yurtseverleri tutuklayamayacağını bildirdi. "Yoksa yurtsever halk ayaklanır." İttihat ve Terakki Fırkası İzmir Şubesi Yazmanı Celal Bey'in tutuklanması 29 Haziran'da emredilmişti. (**Bayar** 7: 2350)
5. Nigehban-ı Askerî Cemiyeti bugün yayımlanan bir bildirisinde ordunun ve subayların çete savaşlarına katılmış olamayacağını ileri sürdü. Birinci Dünya Savaşı'nda askeri kırdırıp kendileri rahatlarına bakan, servet yığan kumandanları yerdi, bunların, son kılıç artığı askeri de harcayıp baykuşlar gibi vatan viranesinde yaşamak istediklerini ileri sürdü, halkı, silahlı direnme isteklerine katılmamaya çağırdı. (**Alemdar, Tİ:** 7; **Tunaya** II: 350)
6. Denizli Redd-i İlhak Kurulu, gönüllülere silah ve cephane toplamak, işgal ettikleri yerlerde Yunanlıların yaptıkları zulümleri anlatmak amacıyla Isparta, Eğridir ve Burdur'a birer kurul gönderdi. Bunun sonucu Afyon ve Dinar'dan top, tüfek, cephane sağlanarak, 10 Temmuz'da Denizli'ye getirilecek. (**Tütenk:** 22)
7. İstanbul'daki ABD kurulu, Dışişleri'nden soruyor: Duyulduğuna göre İngiltere, Fransa ve İtalya, Türkiye'yi mandası altına almasını ABD'ye teklif etmişler.Türkler de Sivas Kongresi'nde Amerikan mandası isteyecekler. Onlara ne cevap verelim? (**Evans:** 175. Cevap 18'de)
8. Paris'ten İstanbul'a dönmekte olan ve önceki gün Lozan'a gelen Damat Ferit, Cenevre'ye geçti. Başbakan, İstanbul'a 15 Temmuz'da ulaşacak. (**Jaeschke** 1: 49)
9. Ekmeğe narh kondu. İstanbul'da birinci nevî ekmeğin kilosu 21, ikinci nevî ekmeğin kilosu ise 17 kuruştan satılacak.
10. İngiliz Temsilcisi Hadkinson, Edremit'e geldi (**G. Yetkin:** 37).
11. **Alemdar**'da Refi Cevat: İngiltere, seni unutmadık! -Askerî Nigehban Cemiyeti'nin bildirisi, süslü çerçeve içinde. **Sabah**'ın birçok yeri sansürlü. **İstiklal**'in başyazısı tamamen sansür. —Damat Ferit Paşa'nın muhtırası. **Vakit:** Damat Ferit Paşa'nın Barış Konferansı'na verdiği muhtıranın metni. —Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a geleceği hakkında İçişleri Bakanı Ethem Bey'in, İstiklal'e verdiği demeci doğrulanmıştır. **Zaman:** Barış Konferansı'na verilen muhtıramız. **İkdam:** Netice. **The Times,** ilk kez Mustafa kemal'den söz ediyor. Samsun ve Trabzon'a eşkiyalığı kaldırmak için giden Paşa'nın İstanbul'a dönmediğini, Padişah'a saygısız bir tel çektiğini, yerel bir parlamento toplamaya çalıştığını yazıyor. (**Akşin:** 361)

1919 — TEMMUZ

7/8 — PAZARTESİ/SALI

1. Mustafa Kemal gece (7/8 Temmuz) Saray'dan makina başına çağrıldı. İstanbul'a dönmesi istendi. Mustafa Kemal, isteği bu sefer de reddetti. Bunun üzerine, görevine son verildiği bildirildi. Ardından, Mustafa Kemal, peşpeşe Harbiye Bakanlığı'na ve Saray'a istifasını verdi. Hükümet ve Saray, 8 Haziran'dan beri Mustafa Kemal'i İstanbul'a çağırıyor, Mustafa Kemal ise gitmemekte direniyordu. Hükümet 23 Haziranda Mustafa Kemal'i görevinden almıştı. Mustafa Kemal, Padişah iradesiyle atandığını, kendisini görevden almaya da ancak Padişah'ın yetkili olduğunu ileri sürerek vakit kazanmak amacıyla bu kararı da tanımıyordu. Bugünkü tarihle 13 Temmuz'da Takvimi Vekayi'de yayımlayacak olan görevden alma yazısı şöyle: "Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın memuriyetine hitam verilmiştir İşbu irade-i seniyenin icrasına Harbiye Nazırı memurdur." İmzalar: Harbiye Nazırı Ferit, Sadrazam Vekili Mustafa Sabri, Mehmet Vahidettin. (**TV:** 3596; **Vakit:** 12; **Sabah, İstiklal:** 14; **Söylev** I: 35 "8/9 Temmuz"; **Kansu** I: 36; **Karay:** 147, 156; **Arif:** 30; **Tar.Ves.** 5: 324; **BTTD** 14: 12; **Tansel** II: 38; **Yak.Tar.** III: 51; **İncedayı 2:**57; **Bayar** 8: 2637; **Türkgeldi 2:** 120; **ZC** I: 15 "9 Temmuz"; **AÖAS:** 62; **ATBD** 79; bel. 1735, "Harbiye Nezaret-i Celilesine" istifa yazısı: 8/9 Temmuz)

2. Karabekir, Ali Fuat Paşa'ya Erzurum'da durumun iyi olduğunu bildirdi. (**Cebesoy 1:** 96).

8 — SALI

1. Harbiye Bakanlığı, Başbakanlığın habersiz işgallere karşı konulmasını emreden 21 Haziran tarihli yazısına cevap verdi: Bugün devlet, her tarafına kurtlar hücum etmiş bir ağaç gibidir. Bu tahribatın önüne kuvvetle geçecek durumda değiliz. ★ Harbiye Bakanlığı, ordu müfettişlerine, kolordu komutanlarına ve Çine'de 57. Tümen Komutanlığı'na 3 Temmuz tarihli Hükümet kararını bildirdi: Her ne ad altında olursa olsun, hususî birtakım teşkilat kurmaya, halktan bu uğurda malca ve bedence yardım istenmesine askerler ve idarecilerce meydan verilmemesi, teşebbüs edenler hakkında şiddetli takibat yapılacağı Bakanlara Kurulu kararıyla tamim olunur. (**HTVD** 2, ves. 24, 34; **Şefik** II: 177; **Ahmet:** 92; **Külçe:** 114)

2. Dört günden beri, hiç bir direnmeyle karşılaşmaksızın ilerleyen Yunan harekâtını gören İtalyan binbaşı, Büyük Menderes güneyinin kendi işgal bölgeleri olduğunu Yunanlılara bildirdi. Nehirle demiryolu arasının boşaltılarak tarafsızlaştırılmasını önerdi. Yunanlılar bunu kabul etmediler. Köprünün kuzeyinin Yunanlılarca korunması kararlaştırıldı. (**TİH** II/1: 179; **Şefik** II: 146; **Misailidis:** 294; **YOİ** I: 174; **Karacebe:** 127)

3. Akhisar yöresindeki Papaslı köyü yakınında Rum çetelerinin baskınına uğrayan Halit Paşa komutasındaki milis kuvvetleri, kendilerini son kurşunları-

1919 – TEMMUZ

na kadar savunduktan sonra teslim olmamak için bataklığa atladılar. Rum çeteleri, Halit Paşa'yı öldürdüler, başını bir değneğe geçirerek sokaklarda gezdirdiler. (**TİH** II/1: 191; **Ahmet:** 49; **HTVD** 38, ves. 911; **YOİ** I: 120) ★ Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, General Milne'den Yunanlıların Ege'de akıttıkları kana engel olunmasını bir yazı ile istedi (**HTVD** 40, ves. 946). ★ Başbakan vekili ile Dışişleri bakanı vekili, Padişah adına Yüksek Komiser Calthorpe'u ziyaret ederek işgalin sınırlanmasını ve Yunan birliklerinin yanına İngiliz subaylarının verilmesini istediler. Mustafa Kemal hakkında da görüşlerini söylediler. (**Woodward** IV: 666; **Akşin:** 394)

4. General Milne, Yüksek Komiser Calthorpe'a, 3. Kolordu Komutanı Refet Bey'in, Samsun'a çıkan paralı İngiliz askerlerinin memleket içerisine gönderilmesini protesto ettiğini, Askerî Ateşe Deedes aracılığıyla Mustafa Kemal'in geri çağrılmasını istediğini bildirdi (**Jaeschke 1:** 49). ★ Refet Bey, Harbiye Bakanının dünkü telgrafına cevap vererek Samsun'daki Hintli askerlere karşı aldığı tedbirin Mustafa Kemal'le bir ilişiği olmadığını bildirdi (**Karay:** 154). ★ Mustafa Kemal, Harbiye Bakanlığı'na çektiği telde, İngilizlerin Samsun'a artık tek bir asker dahi çıkarmamaları için gereken tedbirlerin alındığını, içerilere tek bir İngiliz askerinin hareketine izin verilmeyeceğini bildirdi. Teşebbüs ederlerse sorumluluğun kendilerine ait olacağının İngilizlere bildirilmesini sitedi. (**HTVD** 5, ves. 98; **Tansel** II: 36)

5. Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey, görevinden alındı. Yerine Nif Kaymakamı Hikmet Bey atandı. Kaymakam Bekir Sami Bey, Yüksek Komiserlere çektiği 29 Mayıs tarihli telgrafta "Artık kalem değil silah konuşuyor, silah patlarsa göreceğiniz sonuç pek acı olacaktır" demişti. (**TV:** 3597)

6. Denizli Redd-i İlhak Heyeti, Aydın çevresinden Denizli'ye gelen göçmenlere yardım için bütün yurda bir bildiri yayımladı. Çağrıya Türklerden başka, Yunanlılarla çekişme halinde olan İtalyanların Antalya'daki kumandanı ve konsolosu da olumlu cevap vererek yardım göndereceklerdir. (**Tütenk:** 22)

7. Fransız Başbakanı ve Paris Barış Konferansı Başkanı Clemenceau, Türkiye'deki Yunan ordusu aleyhindeki şikâyetleri incelemek üzere Konferans'ın bir araştırma kurulu oluşturmasını önerdi. Kurulan bu komisyon 4 Ağustos'ta ilk toplantısını yapacak ve 14 Ekim'de Konferans Yüksek Konseyi'ne raporunu sunacaktır. (**Evans:** 179; **Akşin:** 464 "Mustafa Sabri'nin 15 Temmuz tarihli telgrafı üzerine önerdi.")

8. 13. Kolordu komutanının Diyarbakır'dan Harbiye Bakanlığı'na raporu: Diyarbakır, Bitlis, Elaziz illerinde 50 - 60 bin silahlı aşiret kuvveti var. Yeterli cephaneye de sahipler. Bir dış müdahaleye karşı iyi yönetilirse esaslı bir direnme sağlanması mümkün. (**HTVD** 10, ves. 23) ★ Kolordu Komutanlığı başka bir raporunda Kürtçülük çalışmaları hakkında bilgi verdi (ves. 100). ★ Diyarbakır Valisi Faik Ali Bey, İçişleri Bakanlığı'na Mustafa Kemal'in 13.

1919 — TEMMUZ

Kolordu'dan Erzurum Kongresi delegelerinin adlarını sorduğunu yazdı. Cevap 9: Mustafa Kemal azledilmiştir. Emirlerini reddedin. Erzurum Kongresi'nin amacı konusunda bilgi gönderin. (**Nadi 1:** 42)

9. Amerikan Yüksek Komiseri Bristol, ABD'ye gönderdiği bir mektupta şunları belirtti: Hükümetimize yalnız Ermenistan üzerinde çok pahalıya mal olacak bir manda yerine, Türkiye'nin tümü üzerinde ucuza malolacak bir mandayı kabul ettirmeye çalışıyorum... ★ Calthorpe'un raporu: Yunan işgal bölgesinin sınırlanması lâzımdır.Türkiye otorite ve güvenlik açısından hızlı bir biçimde parçalanma olasılığı ile karşı karşıyadır. Padişah Mustafa Sabri ve Safa Bey'i bana gönderdi. Yunan kıtalarının yanında İngiliz kıtalarının bulunmasını istiyorlar. Abdülmecit, Padişah ile çok hararetli münakaşalar sırasında Aydın ilinin bir mezbaha olduğunu beyan ediyor. (**Woodward** IV: 666; **Şimşir** I: 42, 43; **Akşin:** 415; **Jaeschke 1:** 49)

10. Kâzım Karabekir Ermenilerin sınır boylarında İslam köylerini yağma ettikleri ve katliâm yaptıkları yolunda gelen haberler üzerine, Hasankale'de bulunan İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson'un telefonla dikkatini çekti. Bu duruma son verilmesi ve sonuçtan haberdar edilmesini yazı ile de istedi. (**Karabekir 1:** 71)

11. **Vakit**'te Ahmet Emin 'Müzaherete muhtaç isek bile bunu biz istemeyelim, bunu bize kendileri kabul ettirsinler' diyenleri eleştiriyor (**Uluğ:** 95). ★ Vahdet-i Milliye Heyeti'nin bir teşebbüsü. —Savaştan sorumlu olanların (Kayzer'in) yargılanmasına başlanıyor. —Gazeteci Ziya Gevher ve arkadaşları, gazetelere haber veren bir kuruluş meydana getirdiler. **İstiklal**'de Rauf Ahmet: Girdap önünde: Türkiye 7 - 8 aydır devamlı hükümet buhranı içinde —Osmanlı Debbağlar Amele Cemiyeti adında yeni bir dernek kuruldu. —Macar Sovyet Hükümeti ile Romanya arasında düşmanlık yeniden başladı. **Tasviri Efkâr,** Damat Ferit'in Paris'teki başarısızlığı üzerinde duruyor: Ne istediğimizi bilelim. *Ali Kemal, 2 Ağustos'ta çıkaracağı Peyam'a kadar **Sabah**'ta başyazarlığa devam ediyor. **Türkçe İstanbul:** İngilizlerin muhabbet ve insaniyeti. Yangından zarar görenlere ekmek, yemek ve gerekli şeylerle battaniye veriyorlar. **İleri:** Millî Şûra. **Alemdar:** Yangınlar ve yananlar... —Konya Valisi Cemal Bey'in tutuklandığı da, azledildiği de yalandır. Hürriyet ve İtilaf Hükümet kurarsa kabinede mühim bir göreve gelmesi kuvvetle muhtemelidir. **İkdam:** Bolşevik yıkıntısı.

9 — ÇARŞAMBA

1. Mustafa Kemal, orduya ve millete yayımladığı bildiride resmî göreviyle birlikte askerlik mesleğinden de ayrıldığını belirtti. Bundan sonra kutsal millî amaç uğrunda her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere milletin bağrında savaşçı bir fert olarak bulunduğunu bildirdi. 7/8 Temmuz gecesi Saray tarafından telgraf başına çağrılan Mustafa Kemal'in İstanbul'a dönmesi istenmiş,

1919 — TEMMUZ

kabul etmeyince görevine son verildiği bildirilmişti. Mustafa Kemal de ardından Harbiye Bakanlığı'na ve Saray'a istifasını sunmuştu. Hükümet 9 Ağustos'ta Mustafa Kemal'i askerlik mesleğinden de çıkaracaktır. (**ATTB:** 49; **Tar.Ves.** 5: **HTVD** 2, ves. 37;**ATBD** 79, bel. 1734 "8 Temmuz"; **Yularkıran:** 70; **Nadi 1:** 44; **Saip:** 33: Kozan'da etkisi; **AÖAS:** 64; Kolordulara genelge, 8/9 Temmuz)

2. Mustafa Kemal'le birlikte Erzurum'da bulunan Rauf Bey, illere çektiği bir telgrafta, İstanbul'dan ayrılarak Mustafa Kemal ve arkadaşlarının açtığı millî cihada katıldığını bildirdi. İstanbul ve halkının ve gezdiği Bursa, Balıkesir, Ankara, Sivas, Aydın'da millî tabakaların da bu duygu ile dolu olduğunu anlatarak "Vatan ve milletin halas ve istiklali, makam-ı saltanat ve hilafetin masuniyeti bilfiil temin olununcaya kadar Mustaf Kemal Paşa ile çalışmağa mukaddesatımız namına ahdü peyman eylediğimizi arz ve ilan eylerim" dedi. Bahriye eski Bakanı ve Hamidiye kahramanı olarak tanınan Rauf Bey, 27 Şubat'ta askerlikten emekliliğini istemiş, bu isteği 8 Mayıs'ta kabul edilmişti. 24 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılmış olan Rauf Bey, 19 Haziran'da Amasya'da Mustafa Kemal ile buluşmuş ve Amasya genelgesini imzalamıştı. (**HTVD** 2, ves. 38; **Yularkıran:** 71; **Baykal:** 16; **Cebesoy** 1: 100; **Özalp:** 40; **Bayar** 8: 2650, 2652; **Tansel** II: 42; **Nadi 1:** 45)

3. Harbiye Bakanı Ferit Paşa, 3. ve 15. Kolordulara, Mustafa Kemal'in görevine son verildiğini, yerine atama yapılıncaya kadar haberleşmenin doğrudan bakanlıkla yapılması gerektiğini bildirdi(**HTVD** 2, ves. 30). ★ Harbiye Bakanlığı Müsteşarı Ahmet Fevzi Paşa'nın Vakit gazetesindeki demeci: "Mustafa Kemal Paşa'ya İstanbul'a gelmesi için emir verilmiştir. Söylendiğine göre Azerbaycan - Erivan - Batum yolu ile gelecekmiş!..."

4. İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson, Erzurum'da Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ederek yarın açılması tasarlanmış olan kongre toplanmazsa daha uygun olacağını, İngiliz Hükümeti'nin buna izin veremeyeceğini, diretilirse kuvvet zoruyla kongreyi dağıtmak zorunda kalacaklarını söyledi. Mustafa Kemal, kongrenin kesinlikle açılacağını, saldırırlarsa karşı koyacaklarını bildirdi. Konuşmalarının bittiğini söyleyerek Rawlinson'u dışarı çıkardı. (**Kansu** I: 44)

5. Amiral Calthorpe, Türk Hükümeti'ne verdiği bir nota ile İngiliz askerlerinin Samsun'dan içerilere gönderilmesine karşı gelen 3. Kolordu Komutanı Refet Bey'in derhal İstanbul'a çağrılmasını istedi. Kendisini getirmek üzere bir İngiliz subayının İstanbul'dan yola çıkarıldığını bildirdi. Calthorpe, bu direnme olayında Mustafa Kemal'in parmağı bulunduğunun muhtemel olduğunu bildirerek ona karşı da gereken tedbirlerin alınmasını istedi. (**Şimşir** I: 43; **Akşin:** 358)

6. Harbiye Bakanlığı, Hükümet'e bir tezkere vererek Yunanlıların Aydın'a karşı harekete geçtiğini belirtti, Kuvayı Milliye'yi destekleyemeyeceklerine göre

1919 — TEMMUZ

halkı yalnız bırakmamak için siyasî teşebbüslerde bulunulmasını istedi. Aydın, 3 Temmuz'dan beri Yunan işgal altında bulunuyor... (**Akşin:** 395)

7. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Yunan ordusunun karargâhına İngiliz subayları verilmesi önerisini reddetti. "Bu, Yunan işgalinin İngiliz kararıyla yapıldığı izlenimini güçlendirdi." İstanbul'daki Yunan temsilcisi Kanellopulos "Türk iftiralarına meydan verilmemesi için" böyle bir öneride bulunmuştu. İstanbul Hükümeti de birkaç kez benzer isteklerde bulunmuştu. (**Akşin:** 394)

8. **İstiklal:** Kürt Kadınlar Cemiyeti'nin başkanlığını Paris'te bulunan Şerif Paşa'nın hanımı Leyla Hanım kabul etti. Cemiyet, ona çektiği telgrafta çalışmasından dolayı teşekkür etti. **Memleket**'te İ. Hami: Torosların arkasında kimler var? Damat Ferit, Paris'teki muhtırasında Torosların hudut teşkil ettiğini söylüyor. Bunların çoğunluğu Türk'tür. **Alemdar** da Damat Ferit Paris Barış Konferansı'ndaki sözlerinden hoşnut değil... "İslam âleminden bahsetmesi belki tehdit anlamına alınabilir. Damat Ferit orada 'Ey dünya düzenini tertibe memur olan yüce kişiler! Harbe girdik, hem nefsimize, hem size karşı büyük bir cürüm işledik. Bunda milletin arzu ve iradesi yoktur... Bildiğinizi yapınız... Allah adildir' demeliydi."**Türkçe İstanbul:** Yangından zarara uğrayanlara İngilizlerin yardımı —Hürriyet ve İtilaf'ın Kütahya şubesinin kapandığı yalandır. **Tasviri Efkâr**'ın ve **Vakit**'in başyazısı tamamen sansür. **Zaman:** Tek çare: İlgililer milletin son feryatlarını can kulağı ile dinlemelidirler. Derdimizin çaresini Ferit Paşa, kabinesi ve dağılmak üzere olan bir kabine bulamaz.

10 — PERŞEMBE

1. Bugün açılması kararlaştırılmış olan Erzurum Kongresi, delegelerinin Erzurum'a gelişi tamamlanmamış olmasından dolayı 23 Temmuz'a ertelendi (**Kansu** I: 43; **Dursunoğlu:** 87). ★ Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. Erzurum Şubesi, kongre hazırlığı ile uğraşacak Faal Kurul'un başkanlığına Mustafa Kemal'i, ikinci başkanlığa da Rauf Bey'i seçerek, bu durumu ve Mustafa Kemal'in askerlikten istifasını sevinçle karşıladıklarını bir yazı ile kendilerine bildirdi. Mustafa Kemal, başkan sıfatıyla yönetim kurulunda bulundu. Karabekir'in de katıldığı toplantıda harita üzerinde dünyanın ve Türkiye'nin siyasî durumunu anlattı. Millî bir savunmanın teşkilatlanmasından başka çıkar yol olmadığını, savaşın sonunda çeşitli ayrılıklara düşen İtilaf Devletleri'nin hiç bir şey yapamayacağını anlattı. (**Nutuk,** ves, 36; **Dursunoğlu:** 92; **Tansel** II: 43; **Selek 2,** I: 226; **Baykal:** 17 "16 Temmuz"; **ATBD** 79, bel. 1736)

2. Mustafa Kemal'in Kurmay Başkanı Albay Kâzım Bey, Mustafa Kemal'e, askerlikten istifa ettiğine göre görevini sürdürmesine imkân olmadığını bildirerek evrakı kime teslim etmesi gerektiğini sordu. Mustafa Kemal bir an umutsuzluk geçirdi. Kızdı: "Şu Allah'ın belası Amerikan mandası mıdır,

1919 – TEMMUZ

nedir, bir an önce kabul etseler de kurtulsak!" dedi. Karabekir ise, Mustafa Kemal'e, emrinde olduğunu bildirdi. (**Aydemir 1,** II: 111; **Yak.Tar.** III: 51; **Karabekir** 1: 71, 1102; **HTVD** 82, belge 1784. Karabekir'in bağlılık yazısı 9 tarihlidir). ★ Harbiye Bakanı Ferit Paşa, Mustafa Kemal'e, Padişah tarafından görevine son verildiğini, askerlikten istifa işlemlerinin de yapılmakta olduğunu bildirdi (**HTVD** 82, bel. 1784).

3. Trakya - Paşaeli Müdafa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin birinci kongresi. Dernek 4 kongre daha toplayacak. Bu kongre gibi 16 Ekim 1919 tarihli ikinci kongresinde de merkez kurulunda boşalan başkan ve üyelikler için seçim yapılacaktır. 3. kongre 15 Ocak 1920, 4. kongre 31 Mart 1920, 5. kongee ise 9 - 13 Mayıs 1920'de toplanacaktır. (**Bıyıklıoğlu 2:** 137)

4. Kürt Teâli Cemiyeti ileri gelenleri Seyit Abdülkadir, Emin Ali Bedirhan, Mevlanzade Rıfat, Yüzbaşı Emin ve Binbaşı Avni, hükümet temsilcileri ile görüştüler. İki taraf, Kürt özerkliği konusunda birbirlerini suçladılar. Sonuçta, Kürdistan'a bir Kürt Vali ve Kürt memurlar atanması kararlaştırıldı. (**Akşin** 538) ★ İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un Dışişleri Bakan Vekili Curzon'a teli: "Mezopotamya'nın kuzeyindeki Kürtlere yardım etmemiz, Kürtlerle iyi ilişkiler kurmamız, İngiltere'nin yararınadır. Buralara Kürt ajanlar gönderilmesini İstanbul'daki Bedirhaniler ve diğer Kürtçülerle görüştük. Kürt liderleri, Mustafa Kemal hareketinden kaygı duyuyor ve İngiliz himayesi istiyorlar. Nowil ve Bedirhanlara Mustafa Kemal'e karşı hiç bir harekette bulunulmamasını ihtar ettim." Başka teli: "Samsun çevresinde köy savaşı var" (**Şimşir** I: 39; **Jaeschke** 1: 50). ★ Muş ileri gelenleri Hükümet'e bir telgraf göndererek Türkiye'nin bağımsızlığı, çoğunluğun azınlığa feda edilmemesi için üzerlerine düşen görevi yapmaya hazır olduklarını bildirdiler (**Gökbilgin** I: 164).

5. İki gündür Ayvalık yöresinde Türk kuvvetlerine saldıran Yunanlılar, bazı başarılar elde ettiler. Yunanlıların Akhisar'daki saldırıları ise Salihli yönünden gelen Kuvayı Milliye erlerince püskürtüldü. (**TİH** II/1: 189; 190) ★ Denizli Redd-i İlhak Heyeti'nin çağrısı üzerine Denizli'den, 57. Tümen'den, Muğla, Isparta, Burdur'dan gelen gönüllüler Umurlu'da toplandı (**Tütenk:** 23; **BTTD** 23: 59).

6. Yunan Başbakanı Venizelos, Paris Barış Konferansi Başkanı ve Fransız Başbakanı Clemenceau'ya Yunan kuvvetleriyle Türkler arasında Müttefik birliği konulmasını önerdi: "Bütün Anadolu'da savaşa girilmektedir. Seferberlikten sonra 300.000 Türk askeri mevcut olacak! Mahmut Esat (Bozkurt) ve Şükrü (Saraçoğlu) nüfuzlu jön Türktür. (**Kitsikis:** 147; **Jaeschke** 1: 50)

7. Türk Dışişleri, İngiliz Yüksek Komiseri'nin 2 tarihli isteğine cevap verdi: "Anadolu'daki kaynaşma, Yunan işgalinden ve zulmünden doğuyor. Bununla birlikte yatıştırmaya çalışıyoruz. Mustafa Kemal'in görevine son verildi. Cemal Paşa İstanbul'a döndü." Calthorpe, 2 Haziran'da Dışişleri'nden

1919 — TEMMUZ

Mustafa Kemal ve 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın kayıtsız şartsız İstanbul'a çağrılarak kanun dışı ilan edilmelerini istemişti. (**Şimşir** I: 46; **Jaeschke 2:** 134; **Bayar** 8, belge: 150)

8. İçişleri Bakanlığı, Matbuat Cemiyeti'nin başvurusu üzerine, sürgünde bulunan Ahmet Emin ve Celal Nuri'nin İstanbul'a dönebileceklerini bildirdi. Ahmet Emin 15 Nisan'da Kütahya'ya sürgüne gönderilmiş, Celal Nuri ise bu cezasını yurt dışında çekmek istediğini bildirerek 21 Mart'ta Avrupa'ya gitmişti. Kütahya'da sürgünde bulunan Millî Kongre Başkanı Göz Doktoru Esat Paşa'nın da dönebileceği bildirildi. Esat Paşa, Millî Kongre'nin bir toplantısı basılarak gözaltına alınmış ve 12 Haziran'da sürgüne gönderilmişti. (**İleri, İstiklal, Alemdar, Mem:** 11) ★ Ziya Gökalp'in Mondoros'tan, kızlarına mektubu: Büyük Mecmua'nın onuncu nüshası ile İnci ve Diken mecmualarını da gönderiniz. (**F.A. Tansel:** 10)

9. Osmanlı İmparatorluğu üzerinde kurulacak mandaları araştırmakla ilgili kurulun Amerikan kolu (Cing-Crane). Başkan Wilson'a ve ABD'nin Paris Barış Konferansı delegelerine gönderdiği ilk raporda, Faysal'ın, Suriye Meclisi ve halkının Fransızları istemediğini bildirdi. Maruniler ve Latin grubu dışında kalanların Fransız denetimine kesin olarak karşı olduğunu, mandaterlik Fransa'ya verilirse, Suriye'de savaş çıkabileceğini anlattı. 1 Haziran'da Paris'ten yola çıkıp 3 Haziran'da İstanbul'a, 10 Haziran'da da Yafa'ya gelen Kurul, dönüşte yeniden İstanbul'a uğrayarak parti, dernek ve basın temsilcilerinin manda konusunda görüşünü alacak, 21 Ağustos'ta Paris'e hareket edecektir. (**Evans:** 152)

10. Trabzon'da cephanelik patladı. 2.500 sandık dinamit, bir hayli barut ve mermi yandı. Bütün evlerin camları kırıldı. Bir subay, üç er ve halktan 17 kişi öldü. (**Karabekir 1:** 74)

11. Padişah Vahdettin'in himayesinde Bursa'da bir sanayi sergisi açıldı. Vali Azmi Bey ile Ticaret ve Tarım Bakanı Aristidi Paşa birer konuşma yaptılar. Sergi boyunca Bursa Sergisi adıyla haftalık resimli bir dergi de yayımlanıyor. İlk sayısı bugünkü tarihle çıkarılan dergi 15 Ocak 1920'ye kadar 10 sayı çıkacak. (**Bursa Sergisi, sayı:** 1 - 10)

12. **İstiklal:** Elaziz Valisi Galip Bey kaybolmamış, meraklısı olduğu otomobil, Resulayn'da bozulmuş, yolda kalmış. —Talat, Enver, Cemal "Paşa"lar, Kayzer'le birlikte yargılanacaklar. —Yabancılara dayanarak mevki sağlamak isteyen Ali Kemal'in Eşil projesi, basında uzun uzadıya dedikodulara, tenkitlere uğruyor. Divan'a, mahkemeye sevkedilmesi isteniyor. —Umum dünyadaki amele partileri, 21 Temmuz'da, Rusya'ya yapılan müdahaleyi protesto etmek için 24 saatlik bir grev yapacaklarmış. **Türkçe İstanbul:** Talat, Enver ve Cemal'in idama mahkûmiyetleri dolayısıyla ve kısas-ı adlî ve şerînin gerçekleşmesini beklerken (sıra sıra darağaçları resmi!). **Vakit:** Amerikalılar mandayı nasıl anlıyor? **Alemdar'**ın ve **Zaman'**ın başyazıları tamamen

1919 – TEMMUZ

sansür. **Tasviri Efkâr:** Ali Kemal Bey, Dr. Eşil projesini yayımlamalıdır. Projeyi devletin siyasî hukukuna ve memleket menfaatına aykırı buluyoruz. –İttihat vekillerinin mahkûmiyetleri (5 Temmuz tarihli divanıharp kararı). **Sebilürreşat:** Millet birliğe muhtaçtır. Bulgar **Rapotniçevski Vestnik:** Küçük Asya'da olanlar, emperyalist dünyanın gerçekleri konusunda en büyük delildir (**Velikov:** 127). İstanbul'da haftalık **Küçük Gazete**'nin 2. sayısı: Versay Sarayı'nda ayineler galerisinin hikâyesi. **Köy Hocası**'nın 16. sayısı: Bayram haftası. **Seha**'nın 2. sayısında Mührünnisa Zühdî: Matemzede bayrağıma (**Kaplan v.d.** I: 130)

11 — CUMA

1. Yunan Orduları Başkomutanı Paraskevopulos, Venizelos'un emri üzerine Selânik'ten İzmir'e geldi. Rumların yapmak istediği karşılama törenine Yunan Siyasî Komiseri Steryadis engel oldu. Yarın Aya Fotini kilisesinde konuşacak ve Yunan kuvvetlerinin komutasını bir ay süreyle üzerine alacak olan Başkomutan, Kılkış Zırhlısı'nda Steryadis, General Nider ve Başpiskopos Hrisostomos ile görüştü. (**KASÖT:** 71; **Nider:** 107; **Roda:** 71; **Misailidis:** 35; **YOİ** I: 151)
2. Bakanlar Kurulu, seçim yasası tasarısını görüştü. Bakanların çoğu seçim istediği halde Başbakan Vekili Mustafa Sabri ile Adalet Bakanı Vasfi Efendiler seçimlere karşı çıktıklarından sorun bir sonuca bağlanamadı. (**Akşin:** 333)
3. İngilizlerin Paris Barış Konferansı Başdelegesi ve Dışişleri Bakanı Balfour, Yunanlıların İzmir sancağı ile Ayvalık ilçesine çekilmelerini önerdi. Venizelos buna "çok kötü bir stratejik vaziyet" cevabını verdi. (**Jaeschke** 1: 50; **Bayar** 8: 144)
4. Alman Meclisi, 28 Haziran'da imzalanan Versay Anlaşması'nı 115'e karşı 208 oyla kabul etti (**İleri, İkdam, İstiklal:** 12).
5. 11 Haziran'da Kuvayı Milliye'ye katılmış olan Demirci Mehmet Efe, 200 kişilik kuvvetiyle, diğer bazı yerlerden gönüllülerin dün gelip toplandığı Umurlu'ya geldi. Efe'nin katılmasıyla Aydın doğusundaki Kuvayı Milliye'nin gönüllü sayısı 1.000'e yaklaştı. (**TİH** II/1: 199; **Bayar** 7: 2090)
6. Gediz ovasında Turgutlu - Salihli arasında bulunan Sart çevresinde toplanan 300 Türk milis gece (11/12), Ahmetli'de Yunan kuvvetlerine saldırdı. 20 ölü ve bir kısım yaralı vererek çekildi. Yunan kaynaklarına göre Yunanlılar yalnızca 4 yaralı verdiler. (**YOİ** I: 121)
7. Konya'da postaneden geçecek mektup ve telgraflara kolordu tarafından sansür konuldu (**Karay:** 157).
8. **İkdam:** Parti hayatı. **Zaman:** Tanıtmak için ne kadar çalışırsak çalışalım, Avrupalılar bizi tanımak istemiyorlar. **Alemdar**'da Refi Cevat, buhranın

1919 — TEMMUZ

had safhaya geldiğini belirterek Hükümet'in istifasını istiyor. **Memleket'te İ. Hami:** Millet kendi masuniyetini ve kendi hukukunu yine kendisi müdafaa etmedikçe siyasî teşebbüsler için tesirli olmak imkânı kalmamıştır. **İstiklal:** Sürgün gazeteciler Ahmet Emin ve Celal Nuri beylerin dönmelerine izin verildi. **Tasviri Efkâr,** yurdunu sevmenin ve yurt için çalışmanın İttihatçılıkla karıştırılmaması gerektiğini anlatıyor: Nasıl kurtulacağız? **Times:** Mustafa Kemal ile Rauf'tan korkmaya sebep yoktur (**Jaeschke 1:** 50). **Le Moniteur:** Mustafa Kemal'in istifası kabul olundu. Ordu üstün kabiliyetli bir general(!) kaybediyor (**Jaeschke 1:** 50). Haftalık **İkaz** Gazetesi'nin. 1. sayısı (**Gökman:** 137).

12 — CUMARTESİ

1. İki gündür Ayvalık yöresinde saldırılarına devam eden Yunanlılar, durumlarını güçlendirdiler (**Misailidis:** 352; **Nider:** 168). ★ Haziran'dan beri devam eden Selanik'teki 2. ve 3. Bağımsız Emniyet Taburları'nın İzmir'e nakli tamamlandı. Bu taburlar, daha önce kurulan 1. Tabur'la birleştirilerek İzmir'in korunmasında görevlendiriliyorlar. (**YOİ** I: 116, 75 subay, 3097 er, 575 hayvan)
2. Dün İzmir'e gelen Yunan Başkumandanı Paraskevopulos, Ege'deki Yunan kuvvetlerinin komutanlığını geçici olarak üzerine aldı. Aya Fotini kilisesinde toplanan kalabalık bir Rum kitleye karşı konuştu. Güçlükleri aşacaklarını, bunda sivillere de büyük sorumluluk düştüğünü söyledi. Onlardan Müslümanlara söyle demelerini istedi. "Hak birliği, adalet, hürriyet ve din birliği alameti olan mavi - beyazın altında birleşerek beraber yaşayalım." Paraskevopulos Müslümanlara da seslendi: "Şimdiye kadar nail olamadığınız refaha kavuşacaksınız. Beni üzecek bir hareket yapmayacağınızı umuyorum!" (**Roda:** 71; **Nider:** 107; **KASÖT:** 71)
3. Benizli yurtseverleri Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Heyeti'ni dağıtarak Denizli Millî Heyeti adıyla yeniden teşkilatlandılar. Yiyecek, propaganda, haberalma, ikmal, göçmen işleri, satınalma ve ulaştırma, sevkiyat şubeleri halinde çalışmaya başladılar. Merkezi Nazilli'de olan kurul, Denizli ilinde seferberlik ilan etti. Denizli Redd-i İlhak Heyeti 29 Mayıs'ta kurulmuştu. (**TİH** II/1: 181; **Tütenk:** 23; **Gologlu 2:** 42; **Selek 2,** I: 162)
4. Refet Bey, 3. Kolordu Komutanlığı'ndan alınarak yerine Albay Selahattin Bey atandı. Selahattin Bey, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği raporda, Refet Bey'le Kavak'ta buluşup kumandayı devraldığını, Binbaşı Smith ile görüşmek üzere Samsun'a dönmekte olduğunu bildirdi. Refet Bey de raporunda görevinden alınması karşısında duyduğu üzüntüyü belirtti. 17 Mayıs'ta bu göreve atanan Refet Bey, 6 Temmuz'da, Samsun'daki İngiliz birlikleri ilerlerse ateş açacağını ihtar ettiği için İngilizleri kızdırmış, Harbiye Bakanlığı'ndan ise İngilizlere engel olmaması emrini almıştı. (**HTVD** 7, ves. 153, 154)

1919 — TEMMUZ

5. Harbiye Bakanı Ali Ferit Paşa, Başbakanlık'tan, Ayvalık'ta düşman işgaline uğrayan halkın can ve namuslarının, neyi gerektiriyorsa, o yolla korunması için tedbir alınmasını istedi (**BTTD** 20: 52) ★ İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, bugünkü raporunda "Yunan mıntıkasının sınırlanışına kadar açık harp var" dedi. İstanbul'daki Amerikan Kurulu (Ravndal) da bugünkü raporunda Yunan zulümlerini anlattı. (**Jaeschke** 1: 50)

6. Hükümet, Konya çevresinde İtalyan kuvvetlerine karşı mesele çıkarılmaması kararını aldı. Karara göre, Konya ili ve çevresinde İtalyan varlığı İslam halka bir saldırı biçimine dönüşmediği ve kesinlik kazanmadığı temin edildiğinden, bu sorunların çözümü kuvvet yoluyla değil, Barış Konferansı'nı Hükümet lehine çevirecek siyasî teşebbüslerle mümkün olacak. (**Gökbilgin** I. 159; **Akşin:** 394)

7. Yarbay Thibault emrindeki 2 tabur Fransız askeri Adana'ya geldi. Yakında bir tabur da İskenderun'a gelecek. Adana'ya 9 Haziran'da da 2 süvari bölüğü gelmişti. Taburların içinde Ermeni fedaîler de var. Türkler, Fransız Komutanı Brémond'a giderek bu durumdan şikâyet edeceklerdir. (**Véou:** 58; **Ener:** 22 "13 Temmuz")

8. Uluborlu kaymakamı, posta haberleşmesini sansür altına aldırdı (**Karay:** 160).

9. **Vakit**'in birinci sayfasında tek sütunluk ve resimli haber: "Şark Orduları Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, askerlikten istifa etmiştir. Kalan ömrünü Anadolu'nun uzak bir köşesinde geçirecek"(!) —Müdafaa-i Milliye denen çetelerin dağıtılması hakkında İçişleri bakanının bütün illere genelgesi. **İstiklal**'de Reşat Hikmet: Toplumsal hastalıklarımız I: Programsızlık. —Hamalları greve teşvik etmekten 4 hamal Muhafızlığa sevkedildi. **Sabah:** Geçim derdi. —Banka memurlarının grevi devam ediyor. **İleri:** Daha çok işler var. **İkdam:** Veymar Meclisi anlaşmayı imza etti. **Manchester Guardian**'da Sir Theodore Morison'un önceki gün National Liberal Clup'ta verdiği Türkiye'yi savunan Konferansı. **Spectator**'da Türklerin İstanbul'dan kovulmasını isteyen makale. Morison'un başka bir yazısına cevap olarak. (**Kitsikis:** 238)

12/13 — CUMARTESİ/PAZAR

1. Batum'dan gelip Giresun yakınlarında karaya çıkan bir Rum çetesi, ordu birlikleri tarafından yok edildi. 25 Temmuz'da da jandarma, Görele ile Vakfıkebir arasında karaya çıkmak isteyen Rum göçmenlerin karaya çıkmasını önleyecektir. (**TİH** I: 173)

13 — PAZAR

1. 3. Kolordu Komutanı Refet Bey'i görevinden alan Hükümet kararı. Görevini dün Kavak'ta Selahattin Bey'e devretmiş olan Refet Bey'in suçu Sam-

1919 – TEMMUZ

sun'daki İngiliz birliğinin içerilere girmesi halinde engel olacağını bildirmesi... Harbiye Bakanı Ferit Paşa, Refet Bey'e İngiliz gemisi ile İstanbul'a dönmesinde bir sakınca olmadığını bildirdi. Refet Bey, dünkü telgrafında komutayı Albay Selahattin'e bıraktığını, ancak bir İngiliz gemisiyle dönmesinin sakıncalı olacağını bildirmişti. Refet Bey, durumu Mustafa Kemal'e de bildirdi. (**HTVD** 7, ves. 155; **Söylev** I: 137; **Kansu** I: 52; **TV:** 3600)

2. Kâzım Karabekir, 8 Temmuz'da müfettişlik ve askerlik görevinden istifa eden Mustafa Kemal'e ve 9 Temmuz'da Mustafa Kemal'den ayrı olarak bir genelge yayımlayıp yurt için çalışmaya and içtiklerini belirten Rauf Bey'e saygı ve bağlılıklarını bir yazı ile belgelendirdi. Diğer komutanlar da Mustafa Kemal'e bağlılıklarını bildiriyorlar. (**Karabekir 1:** 76; **Cebesoy 1:** 99)

3. Padişah, 2/3 Kasım gecesi İstanbul'dan kaçan ve Özel Divanıharp tarafından 5 Temmuz'da idama mahkûm edilen Enver, Talat, Cemal Paşalarla Doktor Nazım Bey'in bu cezaları ile kaçak bulunan Maliye eski Bakanı Cavit, Ticaret ve Ziraat eski Bakanı Mustafa Şerif Beylerin 15 yıllık kürek cezalarını onayladı. Eski Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi'nin 15 yıllık kürek cezasını ise geçici sürgüne çevirdi. (**TV:** 3597; **Vakit:** 13; **Akşam:** 14; **İkdam:** 15; **İnal:** 2043; **Tanin:** 29.11.1945; **Kutay:** 10.677)

4. Binbaşı Hacı Şükrü Bey komutasındaki milis kuvvetleri Aydın doğusunda Yunan örtme birliklerine saldırdı. 1 yüzbaşı, 1 teğmen, 31 Yunan eri öldürüldü. 5 saatlik çarpışmadan sonra millî kuvvetler, İtalyan işgal bölgesine çekildiler. (**Nider:** 108; **Tütenk:** 28) ★ Yunan Başkomutanı Paraskevopulos, İzmir'den Paris'te bulunan Venizelos'a çektiği telgrafta, durumun vahim olduğunu, Aydın bölgesindeki Türk yığınaklarının artmakta olduğunu, Soma - Akhisar -Salihli - Alaşehir demiryolu hattının işgal edilmesi gerektiğini bildirdi (**Nider:** 109; **YOİ** I: 149).

5. Harbiye Bakanı, Başbakanlığa Güney Anadolu'daki İtalyan faaliyetlerini bildirerek İtalyanların her gün sessizce işgallerini geliştirmelerine dikkat çekti (**Gökbilgin** I: 161).

6. İstanbul'da Hisar iskelesinde çalışan hamallar greve gittiler. Hamallar ücretlerini az buluyorlar, hamallar kesedarını ve cemiyeti tanımıyorlar. Tüccarların şikâyeti üzerine bazı hamallar gözaltına alındı. Polis grevi önleyemiyor. 2 Temmuz'da banka memurları grev yapmıştı, 16 Temmuz'da da Tramvay Şirketi Şişli atölyesi işçileri greve gidecekler. (**Alemdar: 13; Akşam:** 14; **Tas.Ef:** 12, 15)

7. Kütahya'da sürgünde bulunan Vakit Başyazarı Ahmet Emin Bey ile Millî Kongre Başkanı Esat Paşa, Matbuat Cemiyeti'nin Hükümet'e ricası ve Hükümet'in 10 tarihli açıklaması üzerine İstanbul'a döndüler. Ahmet Emin Bey 15 Nisan, Esat Paşa ise 12 Haziran'da sürgüne gönderilmişlerdi. (**İleri:** 12; **İkdam:** 14; **Yalman II:** 22)

1919 — TEMMUZ

8. Hahambaşı Hayım Nahum Efendi'ye birinci rütbeden Osmaniye nişanı verildi. Hayım Nahum Efendi, 23 Ekim 1918'de ateşkes sağlama göreviyle Hükümet tarafından Avrupa'ya gönderilmiş, 8 Mart 1919'da İstanbul'a dönmüştü. Süryani Kadim Patrikliği İstanbul Vekili Yuhna ve Bulgar Başpiskoposu Mileti efendilere İkinci ve Hahamhane Kapu Kethüdası Sorizon Efendi'ye üçüncü rütbeden Mecidiye nişanları verildi. (**TV:** 3597)

9. İtilaf Devletleri kararıyla bir Amerikan kurulu (Crane - King) İskenderun ve Belen'e gelerek bölgedeki temsilcilere hangi milletin himayesini istediklerini sormaya başladı. Halk Türk yönetimini istiyor, bu durum Fransızları kızdırıyor. (Tayfur Sökmen, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar:** 21)

10. Hestia (Atina) Yunan ordularının Avrupa'da küçük düşürülmesini protesto etti: "Bir iki suçlunun kötülüklerinden bütün ordu sorumlu tutulamaz" (**Jaeschke 1:** 51). ★ Paris'te İngiliz delegelerinin başkanı olarak bulunan Dışişleri Bakanı Balfour, vekili Curzon'un 20 Haziran ve 12 Temmuz tarihli, Yunan işgaline bir sınır konmasını isteyen yazısına cevap verdi. Sınır konması görüşünü takdirle karşıladığını ancak Yunanlıların belgelere dayanarak yaptıkları açıklamalar ışığında Yunan eylemlerinin, İzmir'deki İngiliz makamlarınca onaylandığını, İzmir'den rapor istendiğini bildirdi. (**Akşin:** 462) ★ İngiliz haberalma subayı İan Smith, Calthorpe'a 1-21 Temmuz arasında Samsun, Merzifon, Amasya ve Havza'ya yaptığı gezi hakkında raporunu yazdı. Bölgede güvenliğin iyileşmekte olduğunu, Hükümet'in halkı koruyamadığını, Mustafa Kemal'in vatanın tehlikede olduğu, zamanı gelince çarpışmak üzere hazırlanmak yolunda propaganda yaptığını bildirdi. (**Şimşir** I: 51)

11. **Le Figaro**'da Türkiye Ermeni Patriği ve piskoposlarının telgrafı: Asî general Mustafa Kemal ile gene asîlerden Rauf, Ermenilere saldırmak için Erzurum'da milis alayları topluyorlar. Ermenileri katledecekler. Tehlike ciddîdir. Müdahale ediniz. (**Akyüz:** 49) **Akşam:** İzmir Valisi İzzet Bey'in göç edecek hiç bir sebep bulunmadığı konusunda halka bildirisi. **Sabah:** Firarlar sürüp gidiyor (19: Firar üstüne firar). **Vakit**'te M. Asım: Millî Ahrar Fırkası. —Musa Kâzım Efendi'nin cezası geçici sürgüne çevrilmiştir. Hakkı Behiç Bey, Bursa'daki sürgün yerinde delirmiştir(!) **Zaman:** Trakyalıların meşru davası. Trakya delegesi M. Celal Bey'in önemli beyanatı. * Giresun'da Ayda üç kere yayımlanan **Işık** gazetesinin 25. sayısı: Trabzon valisinin Ordu'ya geçerken Giresun'da yaptığı konuşma üzerine: Hakikatler karşısında.

14 — PAZARTESİ

1. Canik Mutasarrıfı Hamit Bey, Samsun'dan Erzurum'da bulunan Mustafa Kemal'e çektiği telde, görevden alındığı haberini güvenilir yerlerden duyduğunu, emir gelince İstanbul'a gideceğini bildirdi. ★ Önceki gün Refet Bey'in de Mustafa Kemal'e danışmadan komutayı Albay Selahattin'e dev-

1919 — TEMMUZ

retmesi üzerine Mustafa Kemal, komutanların İstanbul'a gitmek konusunda en küçük bir yanılgıya düşmelerinin pahalıya malolduğunu, yerlerine atananların ancak güvenilir kişiler olmaları kaydıyla görev teslimi yapılabileceği ve fakat o bölgeden ayrılmayarak yurt görevine devam edileceği yolundaki programın yürütüleceğini komutanlara bildirdi. Selahattin Bey'e de İstanbul'un kapalı çevresinden milletin kutlu kucağına geldiği için sevinçlerini bildirdi. (Söylev I: 38; **Kansu** I: 60)

2. İngiliz, Fransız ve İtalyanların İzmir'deki temsilcileri, Yunan işgal bölgesi ile Türk kuvvetleri arasına tampon İtilaf kuvvetleri yerleştirilmesini önerdiler. İngilizlerle uzun yazışmalardan sonra Fransızlar bu öneriyi reddedeceklerdir. Daha önce İstanbul Hükümeti de bu yolda bir başvuruda bulunmuş fakat İngilizler reddetmişti (**Jaeschke** 1: 51; 2: 87)

3. 1789 Fransız ihtilalinin yıldönümü İstanbul'da da kutlandı. Fransız millî bayramı nedeniyle Fransız askerleri Taksim'de resmigeçit yaptı. (**Sabah:** 15 "Beyoğlu müstesna bir gün yaşadı") ★ Francet d'Esperey, Milne ve Mombelli'yi "Légion d'Honneur" nişaniyle taltif etti (**Jaeschke** 1: 51). ★ Fransız millî bayramı, Fransız işgal altındaki Türk topraklarında da törenlerle kutlandı. Adana'da Fransız askerleri resmigeçit yaptılar. Şehir Fransız bayraklarıyla süslendi. Albay Brémond, garnizon subayları ve Adana ileri gelenleri önünde yaptığı konuşmada, Çukurova'da yaptıkları reformları ve bundan sonra yapacaklarını anlattı: Liman, gerçek ve modern yollar yapmak, tarım kredileri vermek, mesken buhranını önlemek, ormanları rasyonel işletmek, yeraltı kaynaklarını bulup işletmek, okullar açmak vb... (**Véou:** 98, 108)

4. İngiliz Başbakanlık Sekreteri Kerr, muhtırasında, Yunan işgalinin sınırları konusunda işgal sorumluluğunu konferansa yükledi. "Sonuç olarak Türkler düşmanımızdır. Kendi uyruklarından milyonlarcasını öldürdüler ve insanlarımıza da inanılmaz canavarlıklar yaptılar. Uzun vadede bu çekişilen yerlerin Yunanistan yönetimi altında daha fazla olumlu gelişme ihtimaline sahip olduklarına eminim." (**Jaeschke** 1: 51; **Akşin:** 462 "13 Temmuz")

5. **Albayrak'**ın (Erzurum) Mustafa kemal'in askerlikten istifası ile ilgili yayını: Bu bir azim ve inanç belgesidir. Millette henüz eski kanın sönmemiş olduğunu gösteriyor. Millet, Mustafa Kemal Paşa'nın çevresinde parlak bir hale teşkil ediyor. Böyle temiz, fedakâr ruhların birleşmesinden millerin hürriyeti ve istiklali doğacak. (**Dursunoğlu:** 100; **Bayar** 8: 2655) **Alemdar'**da Üç Yıldız'lı imza: Türkiye'nin bir yabancı devlete dayanması şarttır. Bu devlet İngiltere'den başkası olamaz. İslam kilidinin anahtarını İngiltere'nin güvenilir eline teslim etmekte İslam âlemi için hiç bir tehlike yoktur. Soruyoruz: Geç kalmıyor muyuz?... **İkdam:** Trabzon ve çevresinde açlık ve sefalet. **Zaman:** Esat Paşa ve Ahmet Emin Bey'in İstanbul'da karşılanışı. **Akşam'**da N. Sadık Damat Ferit'in Paris dönüşünü yorumluyor. Ferit Paşa Hazretleri'nin o büyük dirayet ve kıyasetleriyle (zekâlarıyla) Mösyö Klemenso'dan almış

1919 — TEMMUZ

oldukları dersten müstefit olduklarına eminiz... **Vakit:** Ahmet Emin Bey'le Esat Paşa sürgünden döndüler. —Ahmet Emin: Sürgünden dönüş. —Takvimi Vekayi'den: Mustafa Kemal Paşa'nın görevine son verildi.

15 — SALI

1. Damat Ferit ve yanındakiler Paris'ten İstanbul'a döndü. Damat Ferit, Müttefiklerin 1 Haziran tarihli çağrısı üzerine Hükümet'in görüşünü Paris Barış Konferansı'nda açıklamak için 6 Haziran'da İstanbul'dan yola çıkmış, 12 Haziran'da Paris'e varmış ve Yüksek Konsey'de görüşlerini açıklamıştı. Paris'ten eli boş olarak dönmüş bulunan Damat Ferit, doğruca Padişah'ın huzuruna çıktı. Rıza Tevfik ise evine gitti. Damat Ferit'le birlikte Şehzade Ömer Faruk, Şerafettin ve Nurettin efendiler de İstanbul'a döndü. (**Tas.Ef:** 15, 16; **İkdam, Alemdar, Zaman, Vakit, İleri, Mem, İstiklal:** 16; **Tİ:** 15; **Efkârı Umumiye:** 17; **MN** 1922: 167; **Göztepe:** 205)

2. Padişah Vahdettin, İngiliz The Morning Post muhabirini kabul etti. 26 Temmuz'da yayımlanacak görüşmede Padişah özetle şunları söyledi: Ben babam Abdülmecit gibi daima İngiltere'nin dostu oldum. İngiltere'ye hayranlık besledim. İngiltere'nin insaf ile adaleti sağlayacağına inanıyorum. Ben milletimin babasıyım. Halk Rum çeteleri tarafından kırılıyor. Onları kurtarmak teşebbüsünde bulunmak zorundayım. (**İleri:** 6 Ağustos: **İfham:** 6 Ağustos "Sevgili Padişahımız"; **Türkçe İstanbul:** 6 Ağustos, Sait Molla, Morning Post'a da teşekkür ediyor; **Jaeschke 2:** 87, 266; **Akşin:** 417)

3. Mustafa Kemal, görevden alınma yazısı gelir gelmez İstanbul'a gideceğini bildiren Canik Mutasarrıfı Hamit Bey'in dünkü telgrafına cevap verdi. Onu İstanbul'a gitmekten vazgeçirmeye çağırdı. Refet Bey'le birlikte Sivas'a, oradan da gerekirse Erzurum'a gelmesini istedi. İstanbul'a giderse gideceği yerin kesinlikle Malta olduğunu bildirdi. (**Söylev** I: 40; **Nutuk,** ves. 34; **Kansu** I: 57)

4. Denizli'nin Çal ilçesi Müftüsü Ahmet İzzet Efendi, kasabanın ileri gelenlerini toplayarak onlardan millî amaçlar için çalışacaklarını belgeleyen birer kâğıt aldı. Kâğıtta, verilen emirlere uymayanların öldürüleceği de kabul ediliyor. Çal Heyet-i Milliyesi oluşturuldu. (**Tütenk:** 27; **Mısırlıoğlu 1:** 180). ★ Albay Nazım Bey, Köşk Cephesi kumandanlığına atandı. Düzce ve Bolu isyanlarının bastırılmasında da hizmet edecek olan Albay Nazım, 16 Temmuz 1921'de Kütahya - Eskişehir savaşlarında ölecektir. (**İdikut:** 22)

5. Başbakan Vekili Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Fransız Başbakanı ve Barış Konferansı Başkanı Clemenceau'ya bir tel çekerek Yunan zulmünden yakındı ve Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmalarını ve bir soruşturma kurulu gönderilmesini diledi (**Jaeschke 2:** 96; **Bıyıklıoğlu:** 84; **Akşin:** 464; **Gökman:** 137).

1919 — TEMMUZ

6. Harbiye Bakanı Ali Ferit Paşa'nın kumandanlara genelgesi: Yurdun değişik yerlerinde seferberlik ilan edildiğinden bahsolunuyor. Yurdun halini bilmeyen hiç bir asker arkadaşım yoktur. Ecnebi temsilcileri soruyorlar. Bizim zararımıza oluyor. Gerek seferberlik, gerek özel teşkilatlanma dedikodularını yalanlayacak biçimde hareket olunmasını bekliyorum. (**HTVD** 38, ves. 916)

7. Muğla'da sıkıyönetim ilan edildi. "Sıkıyönetim, Kuvayı Milliyecilik adı altında yapılmak istenen herhangi bir çapulculuğa... karşı ilan edilmişti." Muğla 23 Temmuz'da İtalyanlar tarafından işgal edilecek. (Ü. **Türkeş:** 220)

8. Batum'dan 500 İngiliz askerini getirmekte olan bir İngiliz gemisi, Rize - Sürmene açıklarında Türk korsanları tarafından soyuldu.

9. İngiliz Yüksek Komiseri Colthorpe'un Amerikan görevlilerinden Haskell hakkında raporu: Misyoner bakışları var... (**Jaeschke 1:** 51)

10. **Vakit:** Bursa Hanı meselesi. —Rum ve Ermeni göçü. —İttihat reisleri hakkında karar. **Memleket'te** İ. Hami: İktisadı mahkûmiyetimiz. **Tasviri Efkâr'**ın başyazısı bütünüyle sansür. —Grev teşvikçiliğinde bulunan iki hamalın resmi. **Türkçe İstanbul:** İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin İstinye - Yeniköy şubesi törenle açıldı (17: Kadıköy Şubesi açıldı). **Zaman'**ın başyazısı bütünüyle sansür.

16 — ÇARŞAMBA

1. Yüksek Konsey, Venizelos'u dinledi ve Ege'deki işgal sınırı konusunda Yunanlılarla İtalyanların aralarında anlaşmaları gerektiğini kararlaştırdı. (**Akşin:** 463). ★ İtalyan Savaş Bakanı ile Yunan Başbakanı Venizelos Ege'de İtalyan - Yunan işgal çizgisi konusunda bir anlaşmaya vardılar. Anlaşma 29 Temmuz'da imzalanacak. Paris'teki 10'lar Meclisi de 18 Temmuz'da anlaşmaya uygun bir karar alacaktır. ★ Venizelos, Yunan ve Türk birlikleri arasına Müttefik bölüğü konulmasını istedi. ★ Pariste bulunan Balfour'un Curzon'a önerisi: Türklere, belirli bir noktada ileriye hareket yapılmayacağı konusunda güvence verirsek, tehlike ortadan kalkar. Venizelos, durumun huzursuz olduğunu söylüyor. İleri harekât için izin istiyor. ★ Fitzmaurice'in raporu: Venizelos tarafından istenen sınır, yeni katliâmlara sebep olacaktır. ★ Yüksek Komiser Calthorpe'tan Balfour'a: Ege'de muntazam Türk askerlerinin sayısı 2.000'den fazla değildir. Gerisi gönüllülerdir. Eline silah geçiren her şahsın, bölgesi tehdit edilir edilmez savunmaya geçeceği gözden uzak tutulmamalıdır. Babıâli'ye Üç Yüksek Komiser tarafından emir ve talimat verilmesini ısrarla isteyeceğim. Venizelos'un teklif ettiği yeni hudutlara karşı olan İzmir'den Commandare Fitzmaurice ile aynı fikirdeyim. (**Jaeschke 1:** 51, 52; **Bayar** 8, belge: 144, 146)

2. Yunanlıların Ayvalık'ın 20 km. kuzeydoğusundaki Karaağaç güney sırtlarına doğru yaptıkları keşif saldırısı sonuçsuz kaldı. Millî kuvvetler, bir karşı saldı-

1919 — TEMMUZ

rı ile Yunanlıları püskürttüler. (**HTVD** 38, ves, 917; **TİH** II/1: 190; **YOİ** I: 179) ★ İzmir'e bir Yunan piyade alayı geldi (**YOİ** I: 151). ★ Demirci Mehmet Efe ile Umurlu çevresindeki diğer çeteler Aydın yönüne bir saldırı düzenledilerse de başarılı olamadılar. Nider, Köşk'ün işgalini emretti. (**Karacebe:** 133)

3. Denizli Jandarma Taburu kumandanı, Jandarma Genel Komutanlığı'na bir rapor göndererek Kuvayı Milliye ile başedemediğini bildirdi. Çevre taburlardan kuvvet gönderilmesini istedi. (**Bayar** 7: 2270)
4. Banka memurlarının greviyle başlayan işçi hareketleri devam ediyor. Bugün de ücretlerinin artırılmasını siteyen Tramvay Şirketi Şişli atölyesi işçileri işbaşı yapmadılar. 2 Temmuz'da banka memurları, 13 Temmuz'da da hamal lar greve gitmişti. Memur ve subaylar da geçinmenin çok zor olduğu İstanbul'da maaşlarının artırılmasını istiyor. (**Akşam:** 17)
5. Veliahd Abdülmecit Padişah'a bir muhtıra verdi. Hükümet'in politikasını eleştirdi. Alınmasını uygun gördüğü tedbirleri sıraladı: Anadolu'da ikilik çıkaran işgallere göz yuman Damat Ferit Hükümeti'dir. Padişah partiler karşısında tarafsız kalmalıdır. Seçimler yapılmalı, bir merkez kabinesi kurulmalıdır. Dünyaya açık bir görüş bildirilmelidir. Genel af çıkarılmalıdır. Anadolu'da kurulan derneklerin istekleri incelenerek yararlı olanlar kabul edilmeli ve yerine getirilmelidir. Ulusal birlik sağlanmalıdır... (Abdülmecit daha sonra bir açıklama yaparak Anadolu'da milli hareketi yapanlarla hiç bir ilişkisinin bulunmadığını ve bu hareketi benimsemediğini ilan edecek, bununla birlikte evi Hükümet tarafından polis gözetimine aldırılacaktır). (**İr.Mil:** 21 Eylül; **Karabekir** 1: 279; **Cebesoy** 1: 106 - 109; **Bayar** 7: 2117) ★ Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf, Millî Ahrar, Sulh ve Selamet, Sosyal Demokrat fırkalarından ikişer temsilci toplanarak Hükümet sorununu görüştüler (**Efkârı Umumiye:** 17).
6. **Tasviri Efkâr:** Hükümet meselesi. **Vakit:** Trabzon havalisinde sefalet. **Alemdar**'da Refi Cevat, Dün Paris'ten gelen Başbakan'ın başarısız olarak döndüğünü yazıyor: Venizelos'a karşı olsun bir siyasî zafer kazanmış olsaydı, halk geçeceği yollara yatar, öyle karşılardı. **The Times** muhabiri, Mustafa Kemal'in Gürcülerle olan daha önceki temaslarının ve İttihat Terakki'nin birçok asker desteklerince tutulmasının kuşku verici olduğunu ama düşman ve dostlarının onun davranışlarını abartmış olabileceğini yazıyor: "Toplantıya çağırdığı eşraf topluluklarını henüz vilayet meclisleri ya da parlamento olarak nitelemek mevsimsizdir." (**Akşin:** 362) **Karagöz**'de, çiftçilikten başka çıkar yol bulamayan Karagöz, Hacivat'ı da çiftçiliğe davet ediyor... "Bundan sonra yoktur başka tedbir."

17 — PERŞEMBE

1. Yunanlılar, üstün kuvvetlerle Aydın - Umurlu'da saldırıya geçtiler. Boş bir durumda olan Umrulu'yu işgal ettiler. Yunanlılar 2 subay, 9 er ölü, 4 su-

1919 — TEMMUZ

bay, 31 er yaralı verdiler. Millî Kuvvetler Umurlu ve Köşk dereleri arasında tutunmayı başardı. Yunanlılar Köşk'e giremediler. Yunanlıların Umurlu'yu ilk işgalleri 3 Haziran'da olmuştu. (**Nider:** 109; **Misailidis:** 360; **YOİ** I: 173; **Tütenk:** 28; **Gökbel:** 281;**Karacebe:** 133) ★ 100 kadar milis, Uşak'a girerek şehre hakim oldu (**Yak.Tar.** II: 206).

2. Damat Ferit'in Moniteur Oriental ve başka gazetelere demeci: İtifa etmeyeceğim. Kabinede değişiklik de yapılmayacak (21'de kabinesini yenileyecek). Konferanstaki teşebbüsümüz son derece memnunluk vericidir. (**İkdam, Tas.Ef:** 18; **Mem:** 19)

3. Harbiye Bakanlığı, Başbakanlığın 6 Temmuz tarihli yazısına cevap verdi: Kolordulara sorduk, hiç bir yerde kimse askere alınmıyormuş, İçişleri bakanının kendi başına yaydığı genelgeler halkta askerliğe karşı soğukluk yaratıyor. Yapılan hataların onarılmasını dilerim. (**HTVD** 9, ves. 187 - 190)

4. **Akşam**'da N. Sadık: Demedik mi? —Banka memurlarının grevi bütün şirketlere atladı. Şimdi de tramvay Kumpanyası'nın Şişili'deki atölyesinde çalışan işçiler grev yaptılar: **İleri:** Millet bilmek ister, Kabineler milletimizi selamete eriştirmek için ne tedbirler aldı? **Memleket**'in başyazısı tamamen sansür. **Sebilürreşat**'ın iki tam sayfası sansür. —Türk, Arap, Kürt. Bu üç akvam arasında ayrılık gayrılık yoktur. **Tasviri Efkâr:** Ne istediğimizi bilelim. —Hükümet buhranı ve partiler. **Türkçe İstanbul:** Ferit Paşa Hazretleri'nin dirayetleri. —Kabine ne yapacak? Parti ne yapacak? **Moniteur:**Konferansa sunulan Türk muhtırası Fransız siyasî çevrelerince hayretle karşılandı (**Öztoprak:** 52). **Diken:** Memuriyet bulmak kadar kolay ne var? Yazılarını basacak bir gazete bulunursa, atıp tutarsın, bir memuriyet kaparsın... **Efkâr ı Umumiye** gazetesinin 29. sayısı. Gazete "Halk mukadderatını bilmelidir" başlıklı yazıda, devlet işlerinin sır olarak saklanmasına çatıyor.

18 — CUMA

1. Müttefiklerin Yüksek Konseyi, Yunanlılarla İtalyanlar arasındaki anlaşmazlığı görüşerek Ege'de Yunan ve İtalyan işgal çizgilerini saptamayı, bu hattın çizilmesini İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne'den istemeyi kararlaştırdı. Konsey, geçici olarak saptadığı işgal sınırları gerisinde kalan karşı devletin ırkdaşlarına tam ve noksansız bir himaye uygulanmasını da kararlaştırdı. General Milne, saptadığı Yunan işgal çizgisini 3 Kasım'da Savaş Bakanı Cemal Paşa'ya bildirecektir. (**TİH** II/2: 120; **YOİ** I: 187; **Sonyel:** 55; **Jaeschke 2:** 87; **İkdam:** 22; **Akşin:** 463; **Atatürk Ansiklopedisi** 4: 121)

2. ABD Dışişleri Bakanlığı, Yüksek Komiser Bristol'un 7 tarihli sorusuna cevap verdi: "Türklere siyasî planlar konusunda öneride bulunmaktan, mandalarla ilgili görüş belirtmekten kaçının." İstanbul'daki ABD kurulu İngiltere, Fransa ve İtalya'nın ABD'ye Türkiye mandasını önerdiğinin işitildiğini,

1919 — TEMMUZ

Türklerin de Sivas Kongresi'nde ABD mandası istiyeceklerini yazarak, ne cevap vermesi gerektiğini sormuştu. (**Evans:** 175; **Sonyel:** 102)

3. İngilizlerin Sivas'a bir tabur asker göndereceklerini yayması üzerine Mustafa Kemal, bölgede tedbirler alınmasını önerdi. 5. Tümen Komutanlığı'na verdiği bir emirde, bu durumu göz önüne alacak olan Refet Bey'in de belki şimdilik Amasya'da kalmayı daha uygun bulacağını bildirdi. ★ Refet Bey, Amasya'dan Sivas'a gitti. 3. Kolordu Komutanlığı'ndan 13 Temmuz'da alınan Refet Bey'i Mustafa Kemal Amasya'ya çağırmıştı. (**Söylev** I: 41)

4. 12 Temmuz'da yeniden örgütlenen Denizli Heyet-i Milliyesi, ilk toplantısını yaptı. Bir bildiriyle seferberlik kararı ilan etti. 1300 - 1310 (1884 - 1894) doğumluları silah altına çağırdı. Yurt savunmasına katılmayan yedek subayların idam edileceğini açıkladı. Denizli Redd-i İlhak Heyeti, ilk olarak 29 Mayıs'ta kurulmuştu. (**TİH** II/1: 182; **Tütenk:** 26; **Tansel** I: 276)

5. Fransız Başbakanı ve Paris Barış Konferansı Başkanı Clemenceau, İngiliz generali Allenby'nin Suriye'de Fransızlara karşı kasıtlı bir kampanyaya giriştiğini söyledi. Bu hücum, Paris'te bulunan İngiliz Baştemsilcisi ve Dışişleri Bakanı Balfour tarafından sert biçimde reddedildi. Emir Faysal ve Suriyeliler tarafından Fransız mandası aleyhine bir kampanya yürütülüyor. (**Evans:** 213)

6. Karadeniz Orduları Başkumandanı Milne, Harbiye Bakanlığı'ndan yeni bir istekle bulundu: Kuvayı Milliye'ye ve Redd-i İlhak derneklerine baskı yapın. Yunanlılara saldırmasınlar...

7. **Zaman:** Nasıl iyimser olmalı (19: İyimserlik). **İkdam:** İaşe derdi. **Akşam:** Sadrazam Paşa'nın demeci: Kabine istifa etmeyecek. **Alemdar:** Devlet ve din düşmanı İttihat ve Terakki haydutları neleri ayaklar altına almadılar. **Tasviri Efkâr:** Bu didinme nedir? —Sadrazam Paşa neler söylüyor? **Türkçe İstanbul:** Siyasî deha (İngiliz Başbakanı; tekrar, ailece çekilmiş resmi).

19 — CUMARTESİ

1. Mustafa Kemal, Amasya'da 5. Tümen Komutanı ve Sivas'ta 3. Ordu Sağlık Müfettişi İbrahim Tali Bey aracılığıyla Refet Bey'e gönderdiği telgrafta, 3. Kolordu Komutanlığı'nı devralan Selahattin Bey hakkında çeşitli söylentiler bulunduğunu bildirerek, kendisinden millî amaçlara hizmet edip etmeyeceği konusunda kesin söz istenmesini ve vereceği cevaba göre hareket edilmesini istedi. Refet Bey'in cevabı için bkz. 22 Temmuz. (**Söylev** I: 42)

2. İçişleri Bakanlığı, Erzurum Valiliği'ne Mustafa Kemal'in nerede olduğunu ve ne yaptığını sordu. Erzurum Valiliği'nin 20 tarihli cevabı: Buradadır. İstifa yazısını 10 Temmuz'da verdi. Kaldığı evde özel işleriyle uğraşıyor... (**Nadi 1:** 52; **Baykal:** 18)

1919 — TEMMUZ

3. 17 tarihinde Ali Fuat Paşa'nın aracılığı ile İstanbul'dan gönderilen yazıya Hüsrev, Kâzım Karabekir, Hüseyin Rauf, Mustafa Kemal, Miralay Kâzım imzalarıyla cevap verildi. Cevapta Amerikan manda ve müzaheretinin çok dikkatli tahlil edilmesi istendi. Bu durumlara ancak milletin güvenine lâyık hükümetlerin karar verebileceği, Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarının beklenilmesi gerektiği bildirildi. (**AÖAS**: 102; **Cebesoy 1**: 173; **HTVD** 82, belge: 1785)
4. Venizelos Paris'ten Yunan Dışişleri Bakanlığı'na, İzmir'deki Siyasî Temsilciliğe ve İstanbul'daki Yunan Komiserliği'ne çektiği telgrafta, Yüksek Konsey'e önerisini bildirdi: İzmir'e gelen demiryollarının Müttefikler'ce Balıkesir ve Alaşehir'e kadar kontrol edilmesi, onlar buna asker ayıramıyorlarsa Yunan Hükümeti'nin gerektiği kadar asker vereceği, Türk savaş mühimmatının Müttefikler'e teslimi... Venizelos'un bildirdiğine göre bu istekler dün bilirkişiye havale edilmiş. (**Stratigu** I: 54; **Jaeschke 1**: 52 "Balfour'un arzusuna göre Venizelos'un Yunan ilerlemesini durdurması")
5. İzmir'deki Amerikan konsolosu Harton, ABD Dışişleri Bakanlığı'na ve ABD'nin Paris Elçiliği'ne gönderdiği raporda, İzmir'de güç durumda kalan Yunanlıların yardımına koşulmasını istedi: İzmir'in işgali doğru değildir. Küçük Asya Yunanistan'ın mezarı olacaktır!
6. 2. Ordu Müfettişliği, Denizli Askerlik Şubesi'ne gönderdiği emirde, Kuvayı Milliye'nin güçlendirilmesini istedi. (**TİH** II/1: 195).
7. Batum'da Pantos Rumları Kongresi toplandı (**Pallis**: 220).
8. **İstiklal**: Hapishaneden firarlar artıyor. —Madem ki vatanın geleceğine ilişkin meselelerin doğrudan doğruya millet arasında müzakeresinde mahzur görülüyor, bari Hükümet üyeleri ciddî olarak bu işle ilgilensin. **İkdam**: İstanbul'da Türkiye hak ve hakimiyetinin lüzumuna dair Times gazetesinin gayet mühim bir makalesi. **Zaman**: Gelen esirlerimizin İstanbul'daki hali. **Alemdar**: Kürt millet-i necibesinin yüksek tahsil görmüş gençleri tarafından Kürt Millet Fırkası'nın kurulduğu, tüzük ve programını ilgili makama verdiği ve bu partiye Kürtlerin büyük kısmının taraftar olduğu haber alınmıştır. **Vakit**: Kabinede ne istfa var ne tadilat! **İleri**: Sadrazam Paşa, kabine buhranı olmadığını beyan etti. **Tasviri Efkâr**: Dahilî düşman İttihat kalıntıları değildir. İdaresizliktir. **The Times**, Mustafa Kemal'in askerlikten istifa ettiğini, hükümetin de onu yasadışı ilan ettiğini yazıyor. (**Akşin**: 362). **Efkârı Umumiye**'nin 30. sayısı. Gazete, intihar olaylarının arttığına işaret ederek, vatan yas içindeyken gençlerin kendilerini öldürmeye hakkı olmadığını, yaşamak zorunda olduklarını yazıyor. —Suçlarımızdan biri de infirat halinde bulunmamızdır.

20 — PAZAR

1. Başbakan Damat Ferit, Erzurum Kongresi üzerine bir bildiri yayımladı: Paris Barış Konferansı'nda bulunduğum 6 haftalık süre içinde Anadolu'nun

1919 – TEMMUZ

yarattığı karışıklık çok üzücüdür. Millî Kongre hazırlıkları anayasaya aykırıdır. Men edilmelidir. (**TV:** 3604; **İkdam, Zaman, Tas.Ef: Sabah, Tarık, Mem:** 23; **Gökbilgin** I: 169)

2. Damat Ferit'in isteği üzerine, İçişleri bakanı, Erzurum Valiliği'ne Mustafa Kemal'in tutuklanmasını emretti. Vali Vekili Kadı Hurşit Efendi, "Gücünüz yetiyorsa gelin siz tutuklayın" cevabını veriyor. ★ Valiler, Mustafa Kemal'in nerede olduğu ve ne işle uğraştığı yolunda İçişleri bakanının sorusunu cevaplandırıyor. Sivas: Buradan Erzurum'a gitmişti... Bitlis: Erzurum'da Millî Müdafaa cemiyetleriyle uğraşıyor olmalıdır. Van: İstifadan sonra Erzurum'da idi. Şimdi nerede ne yapıyor bilmiyorum. Erzurum: İkametgâhında kişisel işleriyle uğraşıyor. Dışarı ile nadiren görüşüyor... (**Nadi:** 52, 54)

3. Damat Ferit istifa ederek İkinci kabinesini tasfiye etti. Damat Ferit, ilk hükümetin 4 Mart'ta İkincisini ise 19 Mayıs'ta kurmuştu. Diğer siyasî kuvvetlerin yanında bir süreden beri Hürriyet ve İtilaf Fırkası da Hükümet'e cephe almış, partili bakanların istifasını istemiş ancak Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi ve diğer partili bakanlar bu isteğe yanaşmamıştı. Damat Ferit, bazı bakanlarını değiştirerek yarın 3. hükümetini kuracaktır. (**İstiklal, Zaman, Tarık, Alemdar, Vakit, İleri, Mem, Tas.Ef:** 21; **Türkgeldi** 1: 232)

4. Mestan Efe kuvvetleri, Bozdağ üzerinden, Ödemiş yakınlarında bulunan Birgi'de Yunanlılara bir baskın yaptı (**Karacebe:** 137; **Nider:** 114; **YOİ** I: 165: Mustafa Bey'in komutasındaki 400 kişilik bir milis kuvveti Birgi'de Yunan kuvvetlerine baskın yaptı. Köylüler de evlerinden Yunanlılara ateş açtı. Karşı saldırı üzerine milisler Bozdağ geçitlerine çekildiler) ★ Yunan saldırları sebebiyle Umurlu Cephesi'ndeki millî kuvvetlerin karargâhı Köşk'e taşındı. Çal, Acıpayam, Tavas'tan çeşitli müfrezeler de buraya gelecek. (**Tütenk:** 29) ★ Demirci Mehmet Efe, Ege ilçelerine gönderdiği emirde, 1310 - 1314 doğumluların 48 saatte şubelerine giderek asker yazılmalarını istedi. Emre uymayanların vatanın selameti için yargılamasız idam edileceğini bildirdi. (**Ahmet:** 91; **Gökbel:** 288; **Şapolyo 2:** 87) ★ Yunanlıların kurmakta oldukları İzmir Tümeni'nin 28. Piyade Alayı, topçu ve diğer tertipleri İzmir'e geldi (**YOİ** I: 151).

5. Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'e, 3. Ordu Müfettişliği vekâletine atandığı bildirildi. Durum diğer ordu müfettişlerine ve kolordu komutanlarına da yazıldı. 30 Nisan'da Mustafa Kemal'in atandığı bu görev, onun İstanbul'a çağrıldığı halde gitmeyişi üzerine 22 Haziran'da vekâleten Karabekir'e önerilmiş, ancak Karabekir, Mustafa Kemal'in bu görevden alınmasına karşı çıkmıştı. Mustafa Kemal 8 Temmuz'da görevinden alındığı için Müfettişlik görevi boşalmıştı. Karabekir'in Müfettişlik Vekilliği 18 Ağustos'a kadar sürecek. (**HTVD** 2, ves. 35, 36; **Karabekir** 1: 80)

1919 – TEMMUZ

6. Bitlis mutasarrıfı iken görevden alınan ve Erzurum'da Mustafa Kemal'le birlikte bulunan Mazhar Müfit (Kansu), başarıya ulaşıldığı takdirde hangi hükümet biçiminin uygulanacağını sordu. Mustafa Kemal, Mazhar Müfit'in daha önce de çeşitli defalar sorduğu bu soruya gülerek fakat kesin bir ifade ile "Açıkça söyleyeyim, şekl-i hükümet, zamanı gelince, cumhuriyet olacaktır" cevabını verdi. (**Kansu** I: 74)

7. Türkiye Sosyalis Fırkası'nın ilk kongresi yapıldı. Demokratik esasları kapsayan bir tüzük ve program kabul edildi. Tüzük, partiyi, beymelmilel sosyalist fırkasının bir cüzü olarak niteliyor. Parti 20 Şubat'ta kurulmuştu. (**Tunçay:** 76; **Meslek:** 5, 12.5.1925; **Tunaya** II: 402)

8. Samsun Mutasarrıfı Hamit Bey, Mustafa Kemal'e gönderdiği yazıda, Padişah'a bir tel çekilerek 48 saat içinde milletin güvenine layık bir hükümet kurulamaz ve bir kurucu meclis toplanmazsa, Padişah'ın da Hükümet'in de tanınmamasını önerdi. 14 Temmuz'da görevden alındığını duyan Hamit Bey, Mustafa Kemal'e görevden alınma yazısı gelir gelmez İstanbul'a gideceğini yazmış, Mustafa Kemal onun bu hareketinin hatalı olduğu cevabını vermişti. Mustafa Kemal, Hamit Bey'in bugünkü önerisine yarın cevap verecek ve önce güvenilir bir hükümete destek olacak gücün yaratılması gerektiğini, bunun da Erzurum ve Sivas kongreleriyle mümkün olacağını bildirecektir. (**Söylev** I: 40)

9. Başbakan yardımcısı Mustafa Sabri Efendi, İtilaf Devletleri komiserlerinden, Wilson ilkelerine göre İzmir'in boşaltılmasını istedi (**Jaeschke 1:** 52).

10. Harbiye Bakanlığı'ndaki Fransız irtibat subayı Albay Mougin, hükümetine gönderdiği raporda, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün Fransız mandası altında korunmasını önerdi.

11. Paris'te, İngiliz Başdelegesi ve Dışişleri Bakanı Balfour'un Dışişleri Bakan Vekili Curzon'a gönderdiği raporda, Türklerle Arapların ortak bir mücadele anlaşması yaptığı ileri sürüldü. İngilizlerin kanısına göre Mustafa Kemal'le Emir Faysal arasında 16 Haziran'da ortak bir cihat anlaşması imzalanmış. Balfour, bu anlaşma metninin Bogos Nubar Paşa'dan alındığını belirtti ve İstanbul'la Kahire temsilciliklerinden sorulmasını istedi. (**Şimşir** I: 78).

12. İngiliz subaylarından meydana gelen bir öğüt kurulu Kağızman'a gelerek Türklerden Ermenilere itaat etmelerini istedi. ★Doğu'da Ermenilere yapılan bir baskında 1 zırhlı tren, 42 makinalı tüfek ele geçirildi. (**TİH** III: 64)

13. **Açıksöz,** bugünkü 6. sayısında İstanbul'a hücum ediyor: İstanbul bir suçlu, bir günahkârdır. Yazıklar olsun İstanbul'un bu haline! İstanbul'u yola getirecek Anadolu'dur. **İkdam:** Amerikan Yardım Kurulu başkanı huzur-u Hümayun'da. –Barış delegelerimiz ve efkârı umumiye. **Zaman:** Bekleyişten sonra. **Alemdar**'da Refi Cevat: Her sözünün alkışlanmasını isteyenler İttihatçılar değilmiş. Hürriyet ve İtilaf'a girerek iktidara gelenler de bundan

1919 — TEMMUZ

hoşlanıyormuş. **Vakit:** İç göç (28'de de). —Hükümet izahat veriyor. Başbakan nasıl işe başlamış. İzmir olayı. Barış Konferansı'na verilen muhtıra. Delegelerimizin karşılanış biçimi. —Festen başka bir serpuş seçmeliyiz. **İleri:** Delegeler kurulunun blançosu. **Memleket'te** Abdullah Cevdet'in Sebilürreşat'a cevabı: islam kadınları için umumhane açılmasına teşebbüs etmedim. **Tasviri Efkâr:** Tevkifhaneden yeni firarlar. **Sabah:** İşgal mıntıkalarının sınırlanması (26'da da).

21 — PAZARTESİ

1. Dün başbakanlıktan istifa ederek 19 Mayıs'ta kurduğu 2. hükümetini tasfiye eden Damat Ferit Paşa, 3. hükümetini kurdu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan kopan Mustafa Sabri Efendi, kabine'de yerini korudu. Herhangi bir siyasî partiye değil, daha çok İngilizlere ve saraya bağlı olan yeni hükümet, Erzurum ve Sivas kongreleriyle Anadolu'da gelişen direniş örgütü ve hareketlerine karşı tutumunu daha da sertleştirecek, Anadolu'nun İstanbul'la bağlantısını kesmesi sonucunda, İngilizlerin telkiniyle, 30 Eylül'de istifa ederek yerini Ali Rıza Paşa Kabinesi'ne bırakacaktır. Damat Ferit, Müttefikler'in tutumlarını sertleştirmeleri sonucu 5 Nisan 1920'de 4. defa başbakanlığa getirilecektir. Damat Ferit, ilk hükümetini 4 Mart 1919'da kurmuştu. (**TV:** 3604; **Akşam, Alemdar, Tİ:** 21; **İkdam, Sabah:** 21, 22; **Zaman, Tas.Ef, İstiklal, Tarık:** 22; **İdrak:** 23; **İnal:** 2041; **Türkgeldi 1:** 233; **Cebesoy 1:** 104; **MN** 1922: 168; **Akşin:** 436)

2. Üçüncü Damat Ferit Paşa Kabinesi: **Başbakan ve Dışişleri Bakanı:** Damat Ferit Paşa, **Şeyhülislam:** Mustafa Sabri Efendi, **Harbiye:** Mustafa Nazım Paşa (13 Ağustos'ta Süleyman Şefik Paşa), **Bahriye:** Salih Paşa (gelinceye kadar Ali Rıza Paşa), **İçişleri:** Adil Bey, **Maliye:** Tevfik Bey, **Adalet:** Mustafa Efendi, **Eğitim:** Sait Bey, **Bayındırlık:** Ahmet Abuk Paşa, **Ticaret ve Tarım:** Vekâleten Ahmet Abuk Paşa (11 Ağustos'ta Tahir Hayrettin Bey, 11 Eylül'de Hadi Paşa), **Evkaf:** Hamdi Efendi, **Danıştay Başkanı:** Vekâleten M. Sabri Efendi (11 Ağustos'ta Rauf Paşa). **Sandalyesiz Bakanlar:** Tevfik Paşa, İzzet Paşa, Ali Rıza Paşa. (**TV:** 3604; **Akşam:** 21; **Vakit, İleri, Tarık, Zaman, Tas.Ef, Sabah, İstiklal:** 22; **İdrak:** 23; Göztepe: 205; **İnal:** 2041; **Türkgeldi 1:** 233; **Akşin:** 436)

3. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın merkezinde toplanan Hürriyet ve İtilaf, Sulh ve Selamet, Millî Ahrar, Türkiye Sosyalist, Sosyal Demokrat partileri ile bazı dernekler, yeni Hükümet'i gayrimeşru ve güvenilmez ilan ettiler. Ortak protestoyu sansüre rağmen yayımlayan Sosyalist Fırkası yayın organı İdrak gazetesi kapatılacak, polis 23 Temmuz Hürriyet'in ilanı günü Sultanahmet alanında yapılacak gösteriyi dağıtacaktır. (**Tİ:** 22; **Akşin:** 439; **Jaeschke 1:** 52)

1919 – TEMMUZ

4. İşçleri Bakanlığı, ordunun ve subayların her türlü siyasî akımdan uzak bulundurulmasını istedi. 24 Temmuz'da Harbiye Bakanlığı da aynı yolda bir bildirimde bulunacaktır. İçişleri Bakanı Adil Bey, gazetecileri çağırarak Hükümet'e yardımcı olmalarını ve birlik ve anlayış istedi. Bazı gazeteciler sansür ve seçimlerin yaptırılmayışı nedeniyle Hükümet'e güvenleri olmadığını bildirdiler. (**İkdam, Tarık:** 22; **Tas.Ef:** 23, ayrı bir görüşme)

5. İçişleri Bakanı Adil Bey, Sivas Valiliği'nden, Sivas'ta bulunduğunu sandığı Rauf Bey'in Mustafa Kemal lehine "tahrikat"ta bulunmasına engel olunmasını istedi. Cevap 22: Erzurum'a gitmesinden sonra yaptıklarını bilmiyoruz... (**Yularkıran:** 72) ★ Elazığ Valisi, Karabekir'in seferberlik ilan etmeye yetkiliyim, diyen genelgesini İçişleri Bakanlığı'na jurnal etti: Ben böyle teşebbüslere katılmam ama bunlara taraftar olan veya zor karşısında uyacak valiler bulunabilir. Ona göre tedbir alınız. (**HTVD** 8; **BTTD** 7, ves. 17)

6. Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi, Yunanlıların İzmir'deki zulümleriyle ilgili şikâyetleri incelemek üzere bir komisyon kurulmasını kararlaştırdı. Komisyon 15 Mayıs - 20 Temmuz arası olaylarını inceleyecek. Amerikan Yüksek Komiseri Bristol'un başkanlığında kurulacak olan komisyona İngiltere adına Hare, Fransa adına Bunuost, İtalya adına da Dall Olio katılacak. Venizelos, böyle bir kurulun kurulmasına itiraz etmedi, ancak kurula bir Yunan temsilcinin katılmasını önerdi. Yüksek Konsey, oy hakkı bulunmamak kaydıyla bu isteği kabul etti; aynı şartlarla bir Türk temsilcinin de kurula katılmasını kararlaştırdı. Kurul ilk toplantısını 4 Ağustos'ta İstanbul'da, İkinci toplantısını da 23 Ağustos'ta İzmir'de yaparak çalışmalarına başlayacaktır. Avrupa'da Yunan zulümlerinin saklanmaz hale gelmesi ve Türk halkının yoğun şikâyetleri, Hükümet'in de başvuruları üzerine Fransız Başbakanı ve Konferans Başkanı Clemenceau böyle bir kurulun oluşturulmasını 18 Temmuz'da önermişti. Yunan Hükümeti ise, İzmir'in işgali sırasında yapılan katliâm ve yağma için bir askerî mahkeme kurarak suçlu gördüğü bazı kişileri cezalandırmış ve böylece Türk ve dünya kamuoyunu yatıştırmaya çalışmıştı. Komisyon, incelemeleri sonunda, olayların asıl sorumluluğunun Yunan ordusunda olduğunu tespit edecek, Türk ve Yunan temsilcileri de ayrı ayrı raporlarını hazırlıyarak hükümetlerine vereceklerdir. (**TİH** II/1: 203; **YOİ** I: 157; **BTTD** 49: 6; **Jaeschke** 1: 52; **Akşin:** 464 "18 Temmuz")

7. Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. Erzurum Şubesi Başkanı Raif Efendi, derneğin İstanbul'daki merkezine bir tel çekerek, dernek adına Mustafa Kemal'in görüş bildirmeye yetkili sayılmasını istedi. Mustafa Kemal, 10 Temmuz'da, Şube yönetim kurulu tarafından, Erzurum Kongresi'ni toplamakla görevli Faal Kurul'un başkanlığına seçilmişti. (**Dursunoğlu:** 185; **Cebesoy 1:** 117)

8. Mustafa Kemal, görevden alınmış olan Samsun Mutasarrıfı Hamit Bey'in, Padişah'a tel çekilerek 24 saat içinde güvenilir bir hükümet kurulmazsa

1919 – TEMMUZ

kendisinin ve Hükümet'in tanınmayacağının bildirilmesini öneren dünkü telgrafına cevap verdi. Milletin güveneceği bir hükümet kurmak için önce o hükümete destek olacak bir kuvvetin yaratılması gerektiğini, bunun da Erzurum ve Sivas kongrelerinin toplanmasıyla mümkün olacağını bildirdi. (**Söylev** I: 41; **Kansu** I: 58)

9. Gediz Vadisi'nde yaklaşık 150 milis, Devletli köyünde Yunan karakoluna saldırdı. Milisler, çekilirken yöredeki binaları tahrip ettiler. 5 ölü, 25 esir verdiler. Yunanlılar stratejik bir noktada bulunan köye takviyeler göndererek etrafına hendekler kazacaklar, 24 Temmuz'da 300 kişilik bir milis kuvveti köye girmeyi başaracak, ancak Yunan kaynaklarına göre 12 esir, 120 ölü vererek çekilmek zorunda kalacaktır. Saldırı 11 Ağustos'ta yenilenecektir. (**YOİ** I: 77)

10. Kâzım Karabekir, Harbiye Bakanının kolordu komutanlığı için kimi önerdiği sorusuna, kolordunun başından ayrılmayacağı karşılığını verdi. Karabekir, dün, Mustafa Kemal'den boşalan 3. Ordu Müfettişliği Vekilliği'ne atanmıştı. (**Yak.Tar.** III: 52) ★ Karabekir'in Harbiye Bakanlığı'na raporu: Ermeniler sınırda bazı tahriklerde bulunuyor. Asayişi bozuk gösterip Kafkasya'yı yeniden işgal etmek istiyorlar. Buradaki İngilizlerle yanlarındaki Rum ve Ermeni çevirmenlerin söylediğine göre Türkiye'nin bölüşülmesi kararlaştırılmış. Doğu'da 6 il Ermenilere, İzmir, Trabzon, Samsun Rumlara verilecekmiş... (**HTVD** 7, ves. 149)

11. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Nowil'e Kürt propagandasından sakınmasını ihtar etti (**Jaeschke** 1: 52). ★ Mr. Hohler'den Tille'ye başka bir tavsiye: Türkleri zayıflatmak için Kürtleri harekete geçirmek iyi bir plandır. Nowil Kürtlerin peygamberi olmak istiyor. Mezopotamya şimdi bizim olacağına göre Nowil'e bir Kürt devleti kurdurup Kuzey dağlarını koruyabiliriz. Kürtlere fazla güvenilemez. (**Ulubelen:** 203; **Akşin:** 536) ★ Dışişleri Bakanı Balfour, Calthorpe'a gönderdiği yazıda, İtalya'nın Anadolu'da girişti̇ği işgallerin şimdiye kadar Yüksek Konsey'den teşvik görmediğini ve bu işgallerin tasdik edilmediğini bildirdi (**Woodward** IV: 691).

12. İstanbul'da, Muslihittin Adil yönetiminde günlük **Tarık** gazetesinin ilk sayısı. 115 sayı yayımlanacak olan Tarık, yayınına 17 Kasım'da son verecektir. **Akşam'ın** ikinci baskısı: Üçüncü Ferit Paşa Hükümeti ve Hatt-ı Hümayun. —Tarafsız kabine. **Alemdar'da** R. Cevat: Kabine'nin istifa eylediğini görmek bahtiyarlığına da nail olduk. Damat Paşa tekrar kabine mi teşkil edecek? **Memleket'te** İ. Hami: Delegeler Paris'te milleti nasıl savundu? **İstiklal'de** Rauf Ahmet, Damat Ferit'in Paris Barış Konferansı'nda ve bundan sonra barış için tutacağı yol konusunda neyi takip ettiğini öğrenmek için 10 soru yöneltiyor. **Vakit:** Kabine'nin istifası. Yeni Kabine kimlerden teşekkül edecek? **Tasviri Efkâr:** Ferit Paşa'nın istifası. —Memleketin idaresi kimlere tevdi edilmeli: Tevfik Paşa, İzzet Paşa, Reşit Akif Paşa. **Zaman:** Ferit Paşa Kabinesi nihayet istifa etti.

1919 — TEMMUZ

22 — SALI

1. 3. Kolordu Komutanlığı'ndan alınmış olan Refet Bey, Mustafa Kemal'in Kolordu'nun yeni komutanı Selahattin Bey hakkında dikkatli bulunulmasını isteyen 19 tarihli teline Sivas'tan karşılık verdi. Selahattin Bey'in kararsız bir kişi olduğunu, ancak zararlı olamayacağını bildirdi. Mustafa Kemal'den emirlerinde açık olmasını istedi. İngilizlerin Mustafa Kemal'i güçsüz bırakmak için kendisini görevden aldırdıklarını belirterek ihtiyatlı davranılmasını önerdi; Sivas Kongresi'nin toplanmasının tehlikeli olduğunu ileri sürdü, ille toplanması gerekiyorsa kongrenin daha doğuda bir ilde toplanmasını istedi. "Güney yönlerinden Sivas'a gelecek bir baskın, özellikle bu il halkının kansızlığı yüzünden Anadolu'yu ikiye ayırır ve pek tehlikeli olur... Sivas ve Amasya kentleri halkı pek karışık. İlçelerdeki ve köylerdeki halk bunlara göre pek çok iyi. Bundan sonra ona göre çalışmamı düzenleyeceğim." (**Söylev** I: 43; **Kansu** I: 61)

2. Başbakan Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiseri Calhorpe'tan seçimlere engel olunmasını istedi. "Şimdi seçim olamaz. Erzurum'da, İstanbul'dan ayrı bir Anadolu hükümeti kurulacak" dedi. Gazetelerin ve partilerin çoğu, seçimsiz atanmış bir hükümetin milletin isteklerini yansıtamayacağını belirterek seçim yapılmasını, Mebuslar Meclisi'nin açılmasını, bu mümkün olmazsa bir millî şûra kurulmasını istiyor. (**Jaeschke** 1: 52; **Akşin:** 446)

3. Denizli'de 11. Tümen Askerlik Şubesi Başkanı Albay Tevfik Bey, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği kapalı yazıda, 57. Tümen'in çöktüğünü, boşluğu doldurmak için tutulup sevkedilen kaçaklar ve gönüllülerin bir kısmının Kuvayı Milliye'ye katılmakta olduğunu bildirdi. Tevfik Bey'in verdiği bilgiye göre, Aydın'daki işgal kuvvetleri, Kuvayı Milliye önünde ilerleyemiyor. Denizli'ye gelen İngiliz Binbaşı Havlenson ile Fransız deniz binbaşı, Kuvayı Milliye'yi övüyor. (**HTVD** 38, ves. 918; **Bayar** 7: 2319)

4 Bütün Anadolu İtalyan İşgal Kuvvetleri Komutanı Boneivoni, 57. Tümen'den Aydın'ı Yunanlılardan almak için yapılacak bir harekâta engel olunmasını istedi.

5. İstanbul'da İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserleri şu noktalarda uzlaştılar: Ateşkes tam uygulanacak, Padişah desteklenecek ve her çeşit ihtilale karşı korunacak, seçim yapılması tehlikelidir, politikaya karışılmayacak(!). (**Şimşir** I: 48; **Akşin:** 446) ★ İngiliz Dışişleri Bakanlığı: Calthorpe'un 15 Mayıs günlü Yunan işgalinin sınırları hakkında hiç bir talimatı olmaması üzüntü vericidir (**Jaeschke** 1: 52).

6. **Zaman:** Dört ayda Üçüncü Ferit Paşa Kabinesi. **Akşam:** Damat Ferit Paşa Kabinesi'nin millet tarafından memnuniyetle karşılanmadığı görülüyor. **Alemdar**'da Refi Cevat; yer yer sansür edilen başyazısında bir Hürriyet ve İtilaf Fırkası hükümeti istiyor: Öyle bir kabine lazım ki, millet, devlet işleri-

1919 — TEMMUZ

nin başında demir bir el olduğunu hissetsin. **Vakit:** Anadolu işgal mıntıkaları. **İleri:** Yarın sabah başyazarımız Celal Nuri Bey geliyor (Hükümet'in İstanbul dışına sürgün kararı üzerine Avrupa'ya gitmişti). **Memleket'te** İ. Hami: İstanbul hükümeti değil, Osmanlı hükümeti lazım. **İstikal'de** R. Ahmet, Hükümet'in, sözünü tutarak derhal seçim yapmasını, o zamana kadar memleketi yüzyılın gereklerine göre yönetmesini, son dört aylık deneylerden ders çıkarılmasını istiyor. **Tasviri Efkâr:** Damat Ferit Paşa üçüncü defa sadrazam... —Üçüncü Ferit Paşa kabinesi (yer yer sansürlü). **Sabah:** İş kabinesi. **İdrak'in** 23. sayısı: Fırkaların millet beyannamesi: Vaziyet-i hazıra karşısında, Ferit Paşa Kabinesi'ni iskat için bütün fırkalar ittihad eylemişlerdir. —Vah memleketimize; vah milletimize, vah bize!!!... Damad-ı Hazret-i Şehriyarî Ferit Paşa, yeniden Osmanlı milletinin mukadderatını idareye memur edildi. —Kabine buhranı zahiren halledildi. Eski tas, eski hamam (İkinci sayfasını basmamış olan gazete, buranın dökülmüş olduğunu bildirerek okuyuculardan özür diliyor. Gazetenin bu sayısı duvarlara yapıştırılıyor. Gazete partilerin ortak bildirisini sansüre rağmen bastığı için kapatılıyor. Sahibi ve müdürü divanıharbe veriliyor. İlk sayısı 28 Nisan'da yayımlanmış olan İdrak, bir daha yayımlanmayacak).

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Eski yazı gazeteler ve dergilerin incelendiği kütüphaneler, aşağıdaki kısaltmalarla gösterilmiştir.

AK: Atatürk Kitaplığı (İstanbul)

HTD: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi

İBK: İstanbul Belediye Kütüphanesi

MK: Millî Kütüphane

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi

TİTE: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Kitaplığı

TTK: Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi

I. SÜRELİ YAYINLAR

A. GAZETELER

AÇIKSÖZ : Kastamonu, 22 Haziran 1919 — 20 Kasım 1922 (MK)

AHALİ : Edirne, Sayı : 23, 2 Aralık 1919; Sofya, Sayı : 51-57, 18 Haziran 1922, başyazarı Mehmet Behçet. (MK)

AHENK : İzmir, haftada altı gün, Sayı : 7101; 12.6.1919; 9035, 12.9.1922 (MK)

AHRAR : Eskişehir, Sayı : 6-7; 7, 13 Ekim 1919, tek yaprak. (MK)

AKŞAM : İstanbul, günlük, 31 Ekim 1918 — 16 Kasım 1922, başyazarı Necmettin Sadık, (MK ve Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde eksik koleksiyonlar)

AKVAM : İstanbul, Sayı : 1-19; 1-22 Eylül 1919, başyazarı Rıza Nur. (İBK)

ALBAYRAK : Erzurum, haftada iki gün, Sayı : 6-13, 22 Nisan 1919 — 14 Şubat 1921, eksik koleksiyon, Müdürü, baş yazısıcı : Süleyman Necati (TİTE)

ALEMDAR : İstanbul, Sayı : 18-891; 1 Ocak 1919 — 22 Haziran 1921; Yeni dizi : 2-85, günlük, başyazarı Refi Cevat (İBK, TBMM)

ANADOLU'DA ORTODOKS SADASI : Kayseri, haftalık, 22 Temmuz — 11 Ekim 1922. (TİTE)

ARKADAŞ : Bursa, Sayı 12, 30 Teşrinievvel 1922, İmtiyaz sahibi Salih Münir, Sermuharriri R. Rıza Ruşen, Mesul Müdürü Kemal Behçet, tek yaprak (AK)

ATİ : İstanbul, günlük, 30 Ekim 1918 — 10 Şubat 1919, başyazarı : Celal Nuri (TİTE)

BABALIK : Konya, Mart 1921 — Eylül 1922, haftada iki kere, eksik koleksiyon. (MK)

CERİDEİ RESMİYE : Ankara, Kurtuluşu 7 Teşrinievvel 1336, Sayı 2-12, 14 Şubat 1337 — 18 Temmuz 1337, Haftada bir neşrolunur, Matbuat ve İstihbarat Matbaası. (MK)

DERSAADET : İstanbul, 8 Temmuz — 25 Kasım 1920, günlük (MK)

EDEBİ ŞARK : Ankara, Sayı 19, 4 Ağustos 1338, sahib-i imtiyaz Halil Zeki, tahrir müdürü : Hüseyin Avni, müdür-i mes'ul : Ali Rıfkı, Şükufe-i İrfan Mektebi namına edebî, mektebî, ahlakî, içtimaî olarak cuma günleri neşrolunur. 8 s. (TTK Atatürk Araştırmaları Merkezi)

EFKÂRI UMUMİYE : İstanbul, Sayı : 26, 27, 29, 30, 33, 34, 5, 8 Haziran, 17, 19, 31 Temmuz, 2 Ağustos 1919, haftada iki gün, sonra günlük, tek yaprak, sonra 2 yaprak, imtiyaz sahibi : Mehmet Sefa, mesul müdürü : S. Tevfik (MK, AK)

GAYEİ MİLLİYE : Sivas, Sayı : 1-39; 2 Mart — 29 Nisan 1921, haftada 5 gün (TİTE)

GÜNÜ GÜNÜNE İSTİKLAL HARBİ GAZETESİ : Sayı : 1-237; 15 Mart 1919 — 16 Şubat 1919, Hazırlayan : Ömer Sami Çoşar, Yeni İstanbul Yayını.

HADİSAT : İstanbul, günlük, Sayı : 11-173; 30 Ekim 1918 — 22 Haziran 1919, başyazarı : Süleyman Nazif. (AK)

HAKİMİYETİ MİLLİYE : Ankara, 10 Ocak 1920 — 20 Kasım 1922 (TTK, MK)

İDRAK : İstanbul, Sayı : 2, 18, 19, 23; Nisan — Temmuz 1919, Sahibi Hüseyin Hilmi. (MK)

İFHAM : İstanbul, Sayı : 5-204; 27 Temmuz 1919 — 6 Mart 1920, günlük, başyazarları : Hüseyin Ragıp, Ahmet Ferit. (TBMM, İBK)

İKAZ : Afyon, Sayı : 103, 8 Aralık 1919, haftada altı gün, tek yaprak (MK)

İKDAM : İstanbul, 30 Ekim 1918 — 5 Kasım 1922, günlük, başyazarı : Ahmet Cevdet. (İBK)

İLERİ : İstanbul, 11 Şubat 1919 — 28 Haziran 1921, daha sonra düzensiz sayılar, günlük, başyazarı : Celal Nuri. (MK, TBMM)

İRADEİ MİLLİYE : Sivas, Sayı : 1-41; Eylül 1919 — 24 Mayıs 1920, haftalık, daha sonra haftada iki gün; Sahib-i imtiyazı ve müdürü : Selahattin. (TİTE)

İSTİKLAL : İstanbul, 23 Aralık 1918 — 22 Haziran 1921, günlük, başyazarı Rauf Ahmet. (TBMM)

İZMİR'E DOĞRU : Balıkesir, Sayı : 2-74 fotokopisi, 20 Kasım 1919 — 27 Haziran 1920, başyazarı : Mustafa Necati. (TİTE)

KARADENİZ : Giresun, Sayı : 14; 26 Haziran 1919, mesul müdürü : Ali Naci, haftalık, 4 sayfa. (MK)

MEMLEKET : istanbul, Sayı: 1-84; 10 Şubat — 14 Ağustos 1919, günlük, başyazarı İsmail Hami. (İBK)

MESULİYET : İstanbul, günlük, Sayı 12, 7 Eylül 1919, imtiyaz sahibi Şehsuvarzade Hacı Osman (AK)

MİNBER : İstanbul, Sayı: 1-50; 1 Kasım — 21 Aralık 1918, günlük, imtiyaz sahibi Dr. Rasim Ferit. (İBK)

ÖĞÜT : Konya, 5 Ocak 1920 — 20 Kasım 1922, günlük, yer yer eksik koleksiyon. (TİTE)

PEYAM : İstanbul, Sayı: 1-149; 2 Ağustos — 31 Aralık 1919, günlük, başyazarı : Ali Kemal (İBK)

PEYAMI SABAH : İstanbul, 1 Ocak 1920 — 14 Eylül 1922, günlük, başyazarı Ali Kemal (MK, TBMM)

SABAH : İstanbul, 30 Ekim 1918 — 31 Aralık 1919; 11 Eylül — 7 Kasım 1922, günlük, başyazarları : Refik Halit, Ali kemal. (MK, TBMM)

SATVETİ MİLLİYE : Elazığ, Sayı: 8-29; 14 Nisan — 16 Ekim 1922, Haftalık. (MK)

SES : Balıkesir, Sayı: 3,22; 31 Ekim 1918 — 13 Mart 1919, haftalık, imtiyaz sahibi : Çandarlızade H. Basri. (TİTE)

SEYYAREİ YENİ DÜNYA : Ankara, yıl 1, Sayı 75, 77, 78, 80, 82 (14.12.1920 — 28.12.1920), Mesul müdürü ve başyazarı Hakkı Behiç, Ankara Komünist Fırkası Merkez-i Umumisi'nde Yeni Dünya Matbaası.

SÖZ : İstanbul, Sayı: 6-93; 18 Kasım 1918 — 16 Şubat 1919, günlük, başyazarı : Asaf Muammer. (İBK, TBMM)

ŞARKIN SESİ : Ankara, Sayı: 18, 21 Temmuz 1922, günlük, Mesul Müdürü : Ahmet Tevfik (MK)

TAKVİMİ VEKAYİ : İstanbul, 30 Ekim 1918 — 4 Kasım 1922, haftada 6 gün.

TANİN : İstanbul, 14 Ekim — 20 Kasım 1922, günlük, başyazarı : Hüseyin Cahit. (İBK)

TARIK : İstanbul, Sayı: 1-115; 21 Temmuz — 17 Kasım 1919, günlük, başyazarı : Muslihittin Adil, (İBK)

TASVİRİ EFKÂR : İstanbul, Sayı: 2545-3028; 30 Ekim 1918 — 17 Nisan 1920, günlük, başyazarı : Ebüzziyazade. (İBK)

TERCÜMANI HAKİKAT : İstanbul, 1920-1922, 8 sayı, günlük (TTK Atatürk Araştırmaları Merkezi); MK'de 22 Ağustos 1922'ye kadar düzenli koleksiyon

TEVHİDİ EFKÂR : İstanbul, 2 Haziran 1921 — 20 Kasım 1922, günlük, başyazarı : Ebüzziyazade, eksik koleksiyon. (MK)

TÜRK DÜNYASI : İstanbul, Sayı: 1-93; 21 Ağustos — 24 Aralık 1919, günlük, başyazarları : Kâzım Nami, Nabizade Ahmet Hamdi. (AK)

TÜRKÇE İSTANBUL : İstanbul, sayı : 1-289; 9 Kasım 1918 — 25 Eylül 1919, (ilk 29 sayı Yeni İstanbul adıyla), günlük, başyazarı Sait Molla. (İBK)

TÜRKOĞLU : Bolu, Sayı 1-64; 15 Ağustos 1921 — 19 Kasım 1922, haftalık. (TİTE)

YENİGÜN : İstanbul, sayı 119-203, 1 Kasım 1918 — 27 Mart 1919; 204-285, 11 Ekim 1919 — 12 Nisan 1920. 9 Ağustos 1920'den sonra Ankara'da "Anadolu'da Yenigün" adıyla.) Günlük, başyazarı Yunus Nadi (İBK, TBMM; MK'de Anadolu'da Yenigün mikro-film olarak)

VAHDET : İstanbul, Sayı 1-45; 21 Şubat — 12 Nisan 1921, günlük, yöneticisi Cemil Münir. (AK)

VAKİT : İstanbul, 30 Ekim 1918 — 20 Kasım 1922, günlük, başyazarı Ahmet Emin. (AK)

YENİ ADANA : Adana, 9 Aralık 1921 — 20 Kasım 1922. (TTK Atatürk Araştırmaları Merkezi)

YENİ GAZETE : İstanbul, sayı 1568-4'ten 1737-172'ye kadar mevcut 49 sayı; 3 Aralık 1918 — 23 Mayıs 1919, günlük, başyazarları ve müdürleri Abdullah Zühtü, Mahmut Sadık. (AK)

YENİ İSTANBUL (Bkz. TÜRKÇE İSTANBUL)

ZAMAN : İstanbul, Sayı 204-479; 30 Ekim 1918 — 6 Eylül 1919, günlük, (İBK)

B. DERGİLER

ALAY : Haftalık mizah dergisi, kurucuları Ercüment Ekrem, Aka Gündüz, İstanbul, Sayı: 2-12; 17 Ocak — 27 Mart 1920. (TTK Atatürk Araştırmaları Merkezi)

ASKERİ TARİH BELGELERİ DERGİSİ : (Harp Tarihi Vesikaları Dergissi'nin son sayıları)

AYDINLIK : İstanbul, içtimaî terbiyevî edebî aylık mecmua, ilk 10 sayı : 1 Haziran 1921 — 1 Ekim 1922, mesul müdürü Sadrettin Celal (MK)

BELGELERLE TÜRK TARİHİ DERGİSİ : Ankara, aylık, sahibi M. Hidayet Menteş, sorumlu müdürü M. Zekai Ökte, Sayı: 1-76; Ekim 1967 — Ocak 1976.

BELLETEN : Ankara, 1 İkinci Kanun 1937 — Ağustos 1985; C. 1 — XLIX, Sayı: 1-194, Türk Tarih Kurumu Yayını

BÜYÜK MECMUA : İstanbul, edebî ve ilmî mecmua, haftalık, 15 günlük, Sayı 1-18, 6 Mart 1919 — 25 Aralık 1919, ilk 7 sayısı M. Zekeriya, sonrası Zabiha Zekeriya yönetiminde, 16 s. (AK)

DERGÂH : İstanbul, yarım aylık ilim ve sanat mecmuası, Sayı: 1-38; 15 Nisan 1921 — 5 Kasım 1922, mesul müdürü : Mustafa Nihat. (MK)

DİKEN : İstanbul, 15 günlük edebî, siyasi mizah dergisi, 6 Şubat 1919 sayı 8'den başlanarak, sahibi ve mesul müdürü Sedat Simavi (MK)

GÜLERYÜZ : İstanbul, Perşembe günleri intişar eder, edebî siyasî mizah gazetesi, 5 Temmuz 1921'den. 16 Kasım 1922'ye. (AK, MK)

HARP TARİHİ VESİKALARI DERGİSİ : Ankara, üç aylık, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı yayını, Sayı: 1-85

HAYAT TARİH MECMUASI (Çeşitli sayılar)

IŞIK : Giresun, ayda üç kez, 21 Nisan 1919 — 15 Kasım 1922 arasında mevcut 6 sayı, sahip ve müdür-i umuru Cemşitoğlu Osman Nuri, başmuharriri ve mesul müdürü Topaloğlu Osman Fikret (MK)

İNCİ : İstanbul, Sedat Simavi yönetiminde 15 günlük kadın dergisi, No. 1, 5, 8, 17, 19, 22. (AK)

KADINLAR DÜNYASI : İstanbul, Cumartesi günleri neşrolunur. Dokuzucu yıl, sayı 14 (194), 5 Mayıs 1921, Umum müdürü Ahmet Bedevi.

KARAGÖZ : İstanbul, haftada iki gün, mizah dergisi, 25 Ocak 1919 sayı 1139'dan 18 Kasım 1922'ye kadar mevcut sayılar, imtiyaz sahibi Ali Fuat ve şürekâsı, Osmanlı Karagöz Şirketi. (MK)

KÖY HOCASI : İstanbul, 15 günlük, Sayı 1-30, 1 Aralık — 16 Eylül 1920, mesul müdürü Esat Sudi, 12 s. (AK)

KURTULUŞ : İstanbul, aylık, Eylül 1919 – Şubat 1920, 5 sayı. (MK)
KÜÇÜK GAZETE : İstanbul, haftalık, Sayı: 2, 8. (TTK Atatürk Araştırmaları Merkezi)
KÜRDİSTAN : İstanbul, haftalık, Türkçe – Kürtçe, Sayı 7, 8 Mayıs 1335; Sermuharriri Arvaszade Mehmet Şefik, sahib-i imtiyazı ve müdür-i mesulü Mehmet Mihri. Adresi : Cağaloğlu'nda Divan-ı Muhasebat civarında Kürdistan Cemiyeti Kulübü. 16 s. (TTK Atatürk Araştırmaları Merkezi)
MATBUATI ECNEBİYE HÜLASALARI, Ankara, Sayı: 1-105; 19 Şubat 1922 – 30 Kasım 1922, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi. (MK)
MATBUAT HÜLASALARI : Ankara 1921, Sayı: 1-2, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, (MK)
SEBİLÜRREŞAT : İstanbul (sonra Ankara), haftalık, sahibi Eşraf Edip, başyazarı Mehmet Akif, 1918 – 1922 (MK, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi)
SERVETİFÜNUN : İstanbul, Perşembe günleri çıkar, musavver Osmanlı gazetesi, Sayı: 1431-1456, 16 Ekim 1919 – 20 Mayıs 1920, 1921 ve 1922'den çeşitli sayılar. İmtiyaz sahibi ve müdürü Ahmet İhsan. (MK)
TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ : Sayı: 1-12; 1963-1969; DTCF Tarih Araştırmaları Enstitüsü yayını.
TARİH DÜNYASI : İstanbul, C. I-IV; 1950 – 1953, 15 günlük.
TARİH KONUŞUYOR : İstanbul, aylık, sahibi ve yazarı Cemal Kutay, C. I-IV; Şubat 1964 – Ocak 1966.
TARİH VESİKALARI : Maarif Vekâleti, Sayı: 1-12; 1941-1943
TÜRKİYE HÜRRİYET VE İSTİKLAL MÜCADELELERİ TARİHİ : İstanbul, 2 aylık dergi, yöneten Cemal Kutay, C. XIX. 1961 – 1962
TÜRK KÜLTÜRÜ : Ankara, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü.
YAKIN TARİHİMİZ : İstanbul, haftalık, C. I-IV, yazı işleri müdürü Feridun Kandemir
YENİ HAYAT : Ankara, haftalık, Sayı 1-21 (18 Mart – 19 Eylül 1922) Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası yayın organı, sahip ve müdürü Nazım (MK)

C. ZABITLAR, YILLIKLAR

DÜSTUR : Başbakanlık Müdevvenat Müdiriyeti, 3. tertip

C. I : 23 Nisan 1920 — 28 Şubat 1921, İstanbul — 1929, 324 s.

C. II : 10 Mart 1921 — 28 Şubat 1922, İstanbul — 1929, 233 s.

C. III : 8 Mart 1922 — 28 Şubat 1923, İstanbul — 1929, 219 s.

MECLİS-İ AYAN ZABIT CERİDESİ : 4. Dönem, 4. İçtima, 1 Oturum, 1-24, 1336

MECLİS-İ MEBUSAN : Numara 521, Devre-i İntihabiye : 3, İçtima : 5, Sait Halim ve Mehmet Talat Paşalar Kabinelerinin Divan-ı Âliye Sevkleri Hakkında Divaniye Mebusu Fuat Bey Merhum Tarafından Verilen Takrir Üzerine Bera-yı Tahkikat Kur'a İsabet Eden Beşinci Şube Tarafından İcra Olunan Tahkikat ve Zaptedilen İfadatı Muhtevîdir, İstanbul Meclis-i Mebusan Matbaası, 1334, 358 s.

MECLİS-İ MEBUSAN ZABIT CERİDESİ : Dördüncü devre, 12 Ocak — 18 Mart 1336

MİLLÎ NEVSAL 1921, 1922, İstanbul Kanaat Kütüphanesi

TBMM GİZLİ CELSE ZABITLARI : TBMM Basımevi, Ankara — 1980

C. I : 24 Nisan 1336 (1920) — 21 Şubat 1337 (1921), 457 s.

C. II : 17 Mart 1337 (1921) — 25 Şubat 1337 (1921), 894 s.

C. III : 6 Mart 1338 (1922) — 27 Mart 1339 (1923), 1325 s.

TBMM ZABIT CERİDESİ, 1. Devre

C. 1 : 23 Nisan 1920 — 21 Mayıs 1920, 2. bas., 1940, 354 s.

C. 2 : 22 Mayıs 1920 — 28 Temmuz 1920, 2. bas., 1940, 365 s.

C. 3 : 31 Temmuz 1920 — 6 Eylül 1920, 2. bas., 1941, 530 s.

C. 4 : 8 Eylül 1920 — 6 Ekim 1920, 2. bas., 1942, 510+15+2 s.

C. 5 : 9 Ekim 1920 — 20 Kasım 1920, 2. bas. 1942, 420 s.

C. 6 : 22 Kasım 1920 — 23 Aralık 1920, 2. bas., 1943, 39+523+2 s.

C. 7 : 25 Aralık 1920 — 30 Ocak 1921, 2. bas., 1944, 457+93 s.

C. 8 : 31 Ocak 1921 — 28 Şubat 1921, 2. bas., 1945, 554+10 s.

C. 9 : 1 Mart 1921 — 13 Nisan 1921, 2. bas., 1954, 35+477 s.

C. 10 : 16 Nisan — 20 Haziran 1921, 1958, 26+412 s.

C. 11 : 23 Haziran — 3 Ağustos 1921, 1958, 26+412 s.

C. 13 : 24 Eylül — 27 Ekim 1921, 1958, 18+283 s.

C. 14 : 31 Ekim — 1 Aralık 1921, 1958, 27+44 s.

C. 15 : 3 Aralık 1921 — 5 Ocak 1922, 1958, 29+329 s.

C. 16 : 7 Ocak 1922 — 16 Şubat 1922, 1958, 27+283 s.

C. 17 : 18 Şubat 1922, — 28 Şubat 1922, 1958, 13+194 s.

C. 18 : 1 Mart 1922 — 4 Nisan 1922, 1959, 523 s.

C. 19 : 6 Nisan 1922 — 6 Mayıs 1922, 1959, 532 s.
C. 20 : 9 Mayıs 1922 — 22 Haziran 1922, 1959, 30+595 s.
C. 21 : 24 Haziran 1922 — 26 Temmuz 1922, 1959, 504 s.
C. 22 : 27 Temmuz 1922 — 11 Eylül 1922, 1959, 622+4 s.
C. 23 : 13 Eylül — 16 Ekim 1922, 1960, 435 s.
C. 24 : 18 Ekim 1922 — 18 Kasım 1922, 1960, 565 s.
C. 25 : 20 Kasım 1922 — 21 Aralık 1922, 1960, 515 s.

II. KİTAPLAR

(Bu listedeki kaynaklar, kitap içinde kısaltılarak gösterilmişse, nasıl kısaltıldığı köşeli ayraç içine yazılmıştır.)

ABADİ, Fransız Erkânı-ı Harbiye Kaymakamı, **Türk Verdünü Gazi Ayıntab,** çev. Necmettin, Askerî Matbaa, Dersaadet 1339, 103 s. [Abadi]

(ABALIOĞLU); Yunus Nadi, **Kurtuluş Savaşı Anıları,** İstanbul — 1978, Çağdaş Yayınlar, 398 s. [Nadi]

_____, **Mustafa Kemal Paşa Samsun'da,** İstanbul — 1955, Sel Yayınları, 106 s. [Nadi 1]

_____, **Ali Galip Hadisesi,** İstanbul — 1955, Sel Yayınları, 110 s. [Nadi 2]

_____, **Ankara'nın İlk Günleri,** İstanbul — 1955, Sel Yayınları, 91 s. [Nadi 3]

_____, **Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İsyanlar,** İstanbul — 1955, Sel Yayınları, 110 s. [Nadi 4]

_____, **Çerkez Ethem Kuvvetlerinin İhaneti,** İstanbul — 1955, Sel, Yayınları, 128 s. [Nadi 5]

AÇIKSÖZCÜ, Hüsnü, **İstiklal Harbinde Kastamonu,** Kastamonu — 1943, 156 s. [Açıksözcü]

ADIVAR; Halide Edip, **Türkün Ateşle İmtihanı,** 5. bas., İstanbul — 1979, Atlas Kitabevi, 279 s. [Adıvar]

(ADIVAR), Halide Edip ve d., **Yunan Mezalimi** 9, İstanbul — 1970, Yeni İstanbul Yayını, 260 s. [YM]

ANDRE, Prens, **Felakete Doğru,** çev. Hüseyin Rahmi, Askerî Matbaa, İstanbul 1932, 191 s. [Andre]

ANDREA, **Fransızlara Nazaran Suriye ve Kilikya Muharebatı,** 1341, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye İstihbarat Dairesi, 130 s. [Andrea]

ANDREU, Emekli General Vasiopedos, **Eskişehir Sakarya — 1921,** Paris — 1928 den çev. Cemal Tosun, basılmamış çeviri, Gnkur. HTD, 202 daktilo sayfası. [Andreu]

ANFETİNAN, Prof, Dr., **Atatürk'ten Hatıralar,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara — 1950, 198 s. [Afet İnan]

AHMET (bkz. Midillili)

AKER, Mehmet Şefik, **İstanbul Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali,** C. I, II, Ankara — 1937 [Şefik]

AKŞİN, Abdülahat, **Atatürk Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi, 1. Kısım, 1919 — 1923,** İstanbul — 1964, İnkılap ve Aka Kitabevleri, 130 s. [A. Akşin]

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele,** İstanbul — 1976, Cem Yayınevi, 629 s. [Akşin]

AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919 — 1922,** Ankara — 1975, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 247 s. [Akyüz]

Alaşehir Kongresi 16 Ağustos — 25 Ağustos 1919 (O günlerde yayımlandığı anlaşılan, yazarı, yayımlayanı, yayım tarihi belli olmayan, 12 sayfası bulunan, Gnkur. HTD Kütüphanesi, İstiklal 166'da kayıtlı broşür.) [Alaşehir Kongresi]

ALEV, Ali (Çeviren), **Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Bakû 1-8 Eylül 1920,** İstanbul — 1975, Komal Yayınları, 293 s. [Alev]

ALİ RIZA, **Kuruluş ve Kurtuluş Savaşı Üzerindeki Yazılarım,** Devlet Matbaası, İstanbul — 1934, 147 s. [Ali Rıza]

ALİ SAİP (Bkz. URSAVAŞ

ALTAY, Fahrettin, **On Yıl Savaşı 1912 — 1922 ve Sonrası,** İstanbul — 1970, İnsel Yayınları, 543 s. [Altay]

———, **İstiklal Harbimizde Süvari Kolordusu,** 2. baskı, İstanbul — 1949, İnsel Yayınları, 77 s. + 3 harita. [Altay 2]

AMBELAS, Dimitri Timoleondos, **Yeni Onbinlerin İnişi,** Askerî Matbaa, İstanbul — 1943, Genelkurmay X. Şube Yayınları, 166 s. + 1 harita. [Ambelas]

ANADOLU YAYINLARI, **Kurtuluş, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi Yayın Organı,** İstanbul — 1975 — 304 s. [Kurtuluş]

APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu,** Güven Basımevi, İstanbul — 1942, 188 s. [Apak]

———, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları,** EU Basımevi, Ankara — 1957, EU Personel Başkanlığı Moral Şubesi Yayınları, 284 s. [Apak 2]

ARALOV, S. İ., **Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları,** çev H. Ali Ediz, İstanbul — 1967, Burçak Yayınevi [Aralov]

ARAR, İsmail, **Atatürk'ün Halkçılık Programı,** İstanbul — 1963, 48 s. [Arar]

ARAS, Bnb. Kâzım, **İstiklal Savaşında Koaeli Bölgesindeki Harekât,** İstanbuş — 1935, 102 sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 276 s. [Aras]

ARMSTRONG, Haron, **Türkiye Nasıl Doğdu,** çev. Ahmet Rıza, İstanbul — 1928, Kanaat Kütüphanesi, 222 s. [Armstrong]

ARIBURNU, Kemal, **Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri,** 2. Baskı, Ankara — 1975, 78 s. [Arıburnu 1]

———, **Milli Mücadele ve İnkılaplarla İlgili Kanunlar I,** Ankara — 1957, 345 s. [Arıburnu 2]

ARIKOĞLU, Damar, **Hatıralarım,** Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul — 1961, 374 s. [Arıkoğlu]

ASARKAYA, Halis, **Ulusal Savaşta Tokat,** Tokat Basımevi — 1936, 159 s. [Asarkaya]

AŞKUN, Vehbi Cem, **Sivas Kongresi,** 2. Baskı, İstanbul — 1963, İnkılap ve Aka Kitapevleri, 196 s. [Aşkun]

ATAK, M. Sadık, **Bir Komutandan Anılar, Orgeneral Yakup Şevki Subaşı,** Ankara — 1977, 27 s. [Atak]

ATATÜRK, Kemal, **Nutuk,** Türk Devrim Tarihi Enstitüsü. [Nutuk]
C. I, 1919 — 1920, 5. bas., İstanbul — 1962, 432 s.
C. II, 1920 — 1927, 5. baskı, İstanbul — 1962, 433 — 898 s.
C. III, Vesikalar, 5. baskı, İstanbul — 1962, 899 — 1280 s.

_____, **Söylev,** Türk Dil Kurumu Yayınları [Söylev]
C. I, 6. Baskı, Ankara — 1974, 314 s.
C. II, 6. Baskı, Ankara — 1978, 321-729 s.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. [ASD]
C. I, İstanbul — 1945, 398 s.
C. II, 2. Baskı, Ankara — 1959, 290 s.
C. III, 2. Baskı Ankara — 1961, 104 s.
C. IV. (**Tamim Telgraf ve Beyannameleri**) Ankara — 1964, İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 649 s. [ATTB]
C. V. Ankara — 1972, 233 s.

ATAY, Falih Rıfkı, **Atatürk'ün Bana Anlattıkları,** İstanbul — 1955, Sel Yayınları, 127 s. [Atay 1]

_____, **Atatürk'ün Hatıraları** 1914 — 1919, Ankara — 1965, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 125 s. [Atay 2]

AVCIOĞLU, Doğan, **Milli Kurtuluş Tarihi** I, 1974, 416 s.

_____, **Türkiye'nin Düzeni I,** 6. Baskı, Ankara — 1973, Bilgi Yayınevi, 347 s.

AYBARS, Ergun, **İstiklal Mahkemeleri,** Ankara — 1975, Bilgi Yayınevi, 272 s. [Aybars]

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam,** Remzi Kitabevi [Aydemir 1]
C. I, (1881-1919), 6. Baskı, İstanbul — 1976, 433 s.
C. II, (1919-1922), 5. Baskı, İstanbul — 1975, 599 s.

_____, **İkinci Adam,** C. I, 4. Baskı, İstanbul — 1976, Remzi Kitabevi, 504 s. [Aydemir 2]

_____, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa,** C. III, İstanbul — 1972, Remzi Kitapevi, 696 s.

AYHAN, Yusuf, **Mustafa Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu,** Adana — 1963, 11 + XXVI + 7 s. [Ayhan]

AYKUT, Fahri, **İstiklal Savaşında Kütahya ve Eskişehir Muharebeleri,** İstanbul — 1936, 100 sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 167 s. [Aykut]

_____, **İstiklal Savaşında Dördüncü Tümen,** Askerî Matbaa, İstanbul — 1935, 275 s. [Aykut 2]

BAĞDATLIOĞLU, Adil, **Uzun Oluk (İstiklal Harbinde Maraş),** İstanbul — 1942, 122 s. [Bağdatlıoğlu]

BARDAKÇI, Cemal, **Anadolu İsyanları,** İstanbul — 1940, 287 s. [Bardakçı]

BARDAKÇI, İlhan, **Taşhan'dan Kadifekale'ye,** Bahar Matbaası, 1975, Milliyet Yayınları, 193 s. + bibliyografya + resimler. [İ. Bardakçı]

BAŞBAKANLIK KÜLTÜR MÜSTEŞARLIĞI (Yayımlayan), **Büyük Zafer'in 50. Yıldönümüne Armağan,** İstanbul — 1972, Devlet Kitapları, 304 s. [Armağan]

BATIBEY, Kemal Şevket, **Batı Trakya Türk Devleti 1919 — 1920,** İstanbul — 1979, Boğaziçi Yayınları, 150 s. [Batıbey]

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım** [Bayar],
C. VI, İstanbul — 1968, XIV+1725-2073 s.
C. VII, İstanbul — 1969, XIV+2075-2431 s.
C. VIII, İstanbul — 1972, XIII+2433 — 2800 s.

BAYAR, Methi, **İstiklal Savaşında Türk Denizcileri,** İstanbul — 1945, 80 s. [M. Bayar]

BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler,** 1969, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 63 s. [Baykal]

———, **Heyeti Temsiliye Kararları,** Ankara — 1974, Türk Tarih Kurumu Yayını, 83 s. [Baykal 2]

———, **Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti,** Ankara-1986, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 91 s. [Baykal 3]

BAYKOÇ, Kur. Alb. Hulusi, **İstiklal Savaşında Sakarya Meydan Muharebesi,** Askerî Matbaa, İstanbul — 1944, 134 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 259 s., 31 kroki. [Baykoç]

BAYTOK, Taner, **İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı,** Ankara — 1970, 216 s. [Baytok]

BAYUR, Hikmet, **Atatürk Hayatı ve Eseri I. Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar,** Ankara — 1963, 376 s. [Bayur I]

———, **Türkiye Devletinin Dış Siyasası,** Ankara — 1973, Türk Tarih Kurumu Yayını, 181 s. [Bayur]

———, **Yirminci Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyasası Üzerindeki Etkileri,** Ankara — 1974, Türk Tarih Kurumu Yayını, 396 s. [Bayur 2]

BELEN, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı,** Ankara — 1973, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları, 558 s. [Belen]

———, **Büyük Türk Zaferi,** Afyon'dan İzmir'e, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul — 1970, Devlet Kitapları, 121 s. + harita ve resimler. [Belen 2]

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, **Atatürk Anadolu'da,** C. I, Ankara — 1959, Türkiye İş Bankası Yayını, XIII+106 s. [Bıyıklıoğlu]

———, **Trakya'da Millî Mücadele,** Türk Tarih Kurumu Yayını, [Bıyıklıoğlu 2]
C. I, Ankara — 1955, 566 s.
C. II, [Belgeler], Ankara — 1956.

BORAK, Sadi, **Atatürk'ün Resmî Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri,** (Yayımlanmamıştır) Halkevleri Atatürk Enstitüsü Araştırma Merkezi Yayınları, 416 s. [Borak 1]

_____, **Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları,** İstanbul — 1977, Çağdaş Yayınlar, 414 s. [Borak]

_____, **Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları,** İstanbul — 1980, Çağdaş Yayınları, 375 s. [Borak 2]

BURSALI, Fatma (Çeviren), **Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi,** İstanbul — 1979, Aydınlık Yayınları, 251 s. [Bursalı]

BUJAK, Alb., **1918 — 1922 Yunan Ordusunun Seferleri,** çev. Kur. Yzb. İbrahim Kemal, İstanbul, Askerî Matbaa — 1939, 113 Sayılı Askerî Mecmua'nın Lahikası, 264 s. + 10 kroki. [Bujak]

CEBESOY, Ali Fuat, **Millî Mücadele Hatıraları,** İstanbul — 1953, Vatan Neşriyat, 526 s. [Cebesoy 1]

_____, **Moskova Hatıraları,** İstanbul — 1955, Vatan Neşriyatı, 348 s. [Cebesoy 2]

_____, **Siyasî Hatıralar** I. Kasım İstanbul — 1957, Vatan Neşiratı, 350 s. [Cebesoy 3]

CERRAHOĞLU, A., **Türkiye'de Sosyalizm 1848-1925,** 4. Kitap, İstanbul — 1968, 248 s. + fotokopi. [Cerrahoğlu]

_____, **Türkiye'de Sosyalizm Tarihine Katkı,** İstanbul — 1975, May Yayınları, 579+42 s. [Cerrahoğlu 2]

CHURCHILL, Vinston S., **The World Crisis The Aftermath,** London 1929, Thornton Butterwort Lmt, 474 s. [Churchill]

COŞAR, Ömer Sami, **Millî Mücadele Basını,** Gazeteciler Cemiyeti Yayını, 302 s. [Coşar, MMB]

(ÇALIŞLAR), İzzettin, **İkinci İnönü Muharebesi'nde 61. Fırka,** Askerî Matbaa, İstanbul — 1932, 85 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 62 s. + 8 kroki. [İzzettin]

_____, **61. Fırka'nın Gediz ve Kütahya Muharebeleri,** Askerî Matbaa, İstanbul — 1932, 84 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 82 s. + 10 kroki. [İzzettin 2]

_____, **Sakarya'dan İzmir'e Kadar, Birinci Kolordu,** Askerî Matbaa, İstanbul 1932, 87 sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 114 s. + 9 kroki. [İzzettin 3]

_____, **Sakarya Meydan Muharebesi'nde 1. Grup,** Askerî Matbaa, İstanbul — 1932, 86 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 73 s. + 10 kroki + 1 kuruluş. [İzzettin 4]

ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman, **Türkiye'de Sosyalist Hareketleri ve Sosyalist Hilmi,** İstanbul — 1964, Pınar Yayınları, 96 s. [Çapanoğlu]

ÇIRIKLI, Hacim Muhittin, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri,** Ankara — 1967, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, 278 s. [Çarıklı]

ÇAVDAR, Tevfik, **Millî Mücadele başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzarai Umumiye,** Baha Matbaası — 1971, Milliyet Yayınları, 202 s. [Çavdar]

ÇERKEZ ETHEM, **Çerkez Ethem'in Hatıraları,** İstanbul — 1962, Dünya Gazetesi Yayını, 226 s. [ÇEH]

DAHİLİYE NEZARETİ MUHACİRİN MÜDÜR-Ü UMUMİSİ, **Türkiye'de Yunan Fecayii,** İstanbul — 1337, 1. Kitap 134, 2. Kitap 287 s. [TYF]

DALKIR, Recep, **Yiğitlik Günleri — Millî Mücadelede Çukurova,** İstanbul — 1961, 256 s. [Dalkır]

DANİŞMEND, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,** C. IV, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 893 s. [Danişmend]

DARENDELİOĞLU, İlhan, **Türkiye'de Komünist Hareketleri 1910 — 1973,** 4. Baskı, İstanbul — 1976, Toker Yayınları, 592 s. [Darendelioğlu]

DENY, Jean, **Türkiye,** çev. Sencer Kodalbaş, Ankara — 1960, Türkiye İş Bankası Yayınları, 122 s. [Deny]

DOĞANTAN, Kur. Yzb. Tevfik, **Bursa Bölgesinde Yapılan Savaşlar,** Askerî Matbaa, İstanbul — 1940, 116 Sayılı Askerî Mecmua Eki, 50 s. + 9 kroki. [Doğantan]

DURSUNOĞLU, Cevat, **Millî Mücadelede Erzurum,** Ankara — 1946, 170 s. [Dursunoğlu]

DURU, Orhan, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları,** 1978, Milliyet Yayınları, 256 s. [Duru]

DUSMANİS, Korgeneral Victor, **Küçük Asya Harbinin İçyüzü,** çev. Hristo Ertorun, Gnkur. HTD Yayımlanmamış çeviri, 2 cilt, 435 + 16 s. [Dusmanis]

EFE, Cemal, **İstiklal Savaşı'nda Adanalıların Kahramanlık Destanları,** Burhanettin Basımevi — 1937, 96 s. [Efe]

EĞİLMEZ, Mümtaz Şükrü, (Yayına Hazırlayan İhsan Ilgar), **Millî Mücadele'de Bursa,** İstanbul, 1980, Tercüman Yayınları, 223 s. [Eğilmez]

ENER, Kasım, **Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı,** İstanbul — 1963, 174 s. + resimler. [Ener]

———, **Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi,** Ankara — 1970, 303 s. [Ener 2]

ERDEHA, Kâmil, **Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler,** İstanbul — 1975, Remzi Kitapevi, 454 s. [Erdeha]

ERDOĞAN, Fahrettin, **Türk Ellerinde Hatıralarım,** Yeni Matbaa — 1954, 290 s. [Erdoğan]

EROĞLU, Hamza, **Türk Devrim Tarihi,** 4. Baskı, Ankara — 1974, VII + 451 s. [Eroğlu]

EROL, Dr. Mine, **Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919 — 1920,** Giresun — 1972, 163 s. [Erol]

ERTÜRK, Hüsamettin [Antalya], **İki Devrin Perde Arkası,** Yazan Semih Nafiz Tansu, İstanbul — 1964, Pınar Yayınları, 573 s. [Ertürk]

ERİKAN, Celal, **Komutan Atatürk,** Ankara — 1972, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. ve II. ciltleri birarada, 897 s. [Erikan]

———, **Yüz Soruda Kurtuluş Savaşımızın Tarihi,** İstanbul — 1973, Gerçek Yayınları, 264 s. [Erikan 2]

ESAT; Rize Mebusu, **Adana'nın Kurtuluş Mücadelesi Hatıraları,** İstanbul — 1934, 144 s. + resim ve belgeler [Esat]

ESENGİN, Kenan, **Millî Mücadelede Hiyanet Yarışı,** Ankara — 1969, 252 s. [Esengin]

EVANS, Laurence, **Türkiye'nin Paylaşılması, (1914 — 1924)** Çev. Alev Alanay, 1972, Milliyet Yayınları, 424 s. [Evans]

EVREN, Arif, **Atatürk'ün Konya'ya Gelişleri 1920-1937,** Konya — 1940, 27 s. [Evren]

FRUNZE, M. V., **Türkiye Anıları (Kasım 1921 — Ocak 1922),** çev. Ahmet Ekeş, İstanbul — 1978, Cem Yayınevi, 144 s. [Frunze]

GARP CEPHESİ ERKANI HARBİYESİ II. ŞUBESİ, **Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi,** [OAYM]

1. Kısım, Orhaneli Matbaası — 1337, 63 s.
2. Kısım, Orhaneli Matbaası — 1337, 86 s.
3. Kısım, Orhaneli Matbaası — 1337, 95 s.
4. Kısım, Hüsnü Tabiat Matbaası, İstanbul, 6 s.

GARP CEPHESİ İSTİHBARAT ŞUBESİ, **Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri Söke Havalisinde Yunan Askerlerinin Vahşeti,** 64 + 40 s.

GENÇOSMAN, Kemal Zeki, BANOĞLU, Niyazi Ahmet [Hazırlayanlar], **Atatürk Ansiklopedisi Türkiye Cumhuriyeti Siyasî Tarihi,** May Yayınları [Atatürk Ansiklopedisi]

C. III, İstanbul — 1971, 288 s.
C. IV, İstanbul — 1971, 288 s.
C. V, İstanbul — 1972, 288 s.
C. VI, Kemal Zeki Gençosman 288 s.

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI HARP TARİHİ SAİRESİ, **İstiklal Harbi Hülasası,** Basılmamış Etüd, [hazırlayan ve hazırlama tarihi belli değil], VI + 119 s. [İHH]

———, **30 Ağustos Zaferi,** (30 Ağustos Zaferinin 50. Yıldönümü Anısı), (Basıldığı yer ve yıl belli değil), 45 s. resim ve krokiler.

———, **Şehir ve Kasabaların Harp Bölgesi, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri, 1911 — 1922,** Genelkurmay Basımevi, Ankara — 1977, 158 s. [Gnkur]

———, **Türk İstiklal Harbi,** [TİH]

C. I, **Mondoros Mütarekesi ve Tatbikatı,** Tevfik Bıyıklıoğlu, Ankara — 1962, 233 s.

C. II, **Batı Cephesi**

1. Kısım, **15 Mayıs — 4 Eylül 1919,** Hakkı Güvendik, Ankara — 1963, 229 s.
2. Kısım **4 Eylül 1919 — 9 Kasım 1920,** Rahmi Apak, Ankara — 1965, 407 s.
3. Kısım **9 Kasım 1920 — 15 Nisan 1921,** Rahmi Apak, Ankara — 608 s.

4. Kısım, **Kütahya ve Eskişehir Muharebeleri, 15 Mayıs 1921 — 25 Temmuz 1921,** Sadi Sükan, Ankara — 1974, 610 s.

5. Kısım
   1. Kitap, **25 Temmuz — 22 Ağustos 1921,** Kâmil Önalp, Ankara — 1972, 314 s.
   2. Kitap, **Sakarya Meydan Muharebesi, 25 Ağustos — 13 Eylül 1921 ve Sonrası Harekâtı,** Ahmet Timural, Ankara — 1973, 504 + 7 s. 6 Kasım

6. Kısım
   1. Kitap, **Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz, 10 Ekim 1921 — 31 Temmuz 1922,** Şükrü Erkal Niş, Ankara, 1967, 386 s.
   2. Kitap, **Büyük Taarruz,** Kemal Niş, Ankara — 1968, 337 s.
   3. Kitap, **Büyük Taarruzda Takip Harekâtı, 31 Ağustos — 18 Eylül 1922,** Kemal Niş, Reşat Söker, Ankara — 1969, 265 s.
   4. Kitap, **İstiklal Harbi'nin Son Safhası, 18 Eylül 1922 — 1 Kasım 1923,** Abidin Tüzel, Ankara — 1969, 280 s.

C. III, **Doğu Cephesi,** Hüsamettin Tugaç, Ankara — 1965, 326 s.
C. IV, **Güney Cephesi,** Ahmet Hulki Saral, Ankara — 1966, 295 s.
C. V, **Deniz ve Hava Harekâtı,** Sami Besbelli, İhsan Göğmen, Ankara — 1964, 262 s.
C. VI, **İç Ayaklanmalar,** Rahmi Apak, Ankara — 1964, 172 s.
C. VI, **İstiklal Harbi'nde Ayaklanmalar,** Hamdi Ertuna, Ankara — 1974, 360 s. [TİH VI 1974]
C. VII, **İdarî Faaliyetler,** Cevat Timur, Ankara — 1975, XII + 465 s. + ekler.

———, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi,** C. III, 6. Kısım, [1908 — 1920], 1 Kitap, Selahattin Karatamu, Ankara — 1971, 509 s. + ekler. [TSKT]

GEORGES-GAULİS, Bertge **Le Nationalisme Turc,** Paris — 1921, Labreire Plon, 145 s. [Georges-Gaulis]

———, **Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği,** Çev, Cenap Ozansoy, İstanbul, 1981, Rado Yayınları, 156 s. [Georges-Gaulis, 1981]

GLASNECK, Johannes, **Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye,** Çev. Arif Gelen, Ankara — 1976, Onur Yayınları, 332 s. [Glasneck]

GOLOĞLU, Mahmut, **Erzurum Kongresi,** Ankara — 1968, 203 s. [Goloğlu 1]

———, **Sivas Kongresi,** Ankara — 1969, 260 s. [Goloğlu 2]

———, **Üçüncü Meşrutiyet,** Ankara — 1970, 359 s. [Goloğlu 3]

———, **Cumhuriyete Doğru,** Ankara — 1970, 420 s. [Goloğlu 4]

———, **Anadolu'nun Millî Devleti Pontos,** Ankara 1973, 267 s.

GÖĞEM, Ziya, **Kurmay Albay Dadaylı Halit Bey — Akmansü** [1984 — 1953], C. 1 İstanbul, 1954, 287 s. [Göğem]

GÖKBEL; Asaf, **Millî Mücadele'de Aydın,** Aydın — 1964, 435 s. [Gökbel]

GÖKBİLGİN, Muzaffer Tayyip, **Millî Mücadele Başlarken** Türkiye İş Bankası Yayını [Gökbilgin]
C. I, Ankara — 1959, 195 s.
C. II, Ankara — 1965, 440 s.

GÖKMAN, Muzaffer, **Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyoğrafyası,** 2. Baskı, İstanbul — 1968, Devlet Kitapları, 697 s. [Gökman]

GÖNLÜBOL, Doç. Dr. M. — SAR, Dr. C., **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919 — 1965,** C. I, 2. Baskı Ankara — 1969, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını. [Gönlübol]

GÖRGÜLÜ, Fahri, **Yunan İşgalinde Kirmasti (Mustafakemalpaşa),** Mustafakemalpaşa, 96 s. [Görgülü]

GÖZTEPE, Tarık Mümtaz, **Osmanoğullarının Son Padişahı Vahidettin Mütareke Gayyasında,** İstanbul - 1969. Sebil Yayınları, 461 s. [Göztepe]

GÜNDÜZ, Asım, **Hatıralarım,** (Dinleyen ve yazan İhsan Ilgar), İstanbul, 1973, Kervan Kitapçılık, 240 s. [Gündüz]

GÜRALP, Şerif, **İstiklal Savaşı'nın İçyüzü** İstanbul - 1958, 239 s. [Güralp]

GÜRAN, Ali Ergin (Derleyen), **Kuvayı Seyyare'den Kuvayı Milliye'ye Yeni Dünya,** Katkı Belgesel Sosyalizm Serisi No. 3, İstanbul - 1976, 88 s. [Güran 1]

———, (Derleyen), **Bulgar Komünist Partisi'nin Türkçe Gazetesi Ziya,** Katkı Belgesel Sosyalizm Serisi 4, İstanbul - 1976, 67 s. [Güran 2]

GÜRKAN, Kâzım İsmail, **Darulfunun Grevi,** 1971, Harman Yayınları, 84 s. [Gürkan]

GÜVEN, Zühtü, **Anzavur İsyanı,** Ankara - 1965, Türkiye İş Bankası Yayınları, 112 s. [Güven]

HARRIS, George S., **Türkiye'de Komünizmin Kaynakları,** çev, Enis Yedek, 3. Baskı, İstanbul - 1979, Boğaziçi Yayınları, 263 s. [Harris]

HİMMETOĞLU, Hüsnü, **Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları** [Himmetoğlu]
C. I, İstanbul - 1975, 496 s.
C. II, İstanbul - 1975, 472 s.

HRİSOHOOS, Yarbay Tanaş İ., **Yunan Süvarisi Küçük Asya Harekâtında 1919 - 1922,** çev. Teğmen Niko Grigoriadis, Atina - 1943'ten HTD'de daktilo metni 264 s. [Hrisohoos]

ILGAR, İhsan, **Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın,** Toker Matbaası - 1973, Kervan Yayınları, 180 s. [Ilgar]

İDİKUT, İhsan, **İdeal Komutanlarımızdan 4. Fırka Kumandanı Miralay Şehit Nazım Bey,** İstanbul - 1952, 175 s. [İdikut]

İĞDEMİR, Uluğ, **Heyeti Temsiliye Tutanakları 16-28 Kasım 1919,** Ankara - 1975, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 182 s. [İğdemir 1]

_____, **Sivas Kongresi Tutanakları,** Ankara - 1969, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 120 s. [İğdemir 2]

_____, **Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayı [Günlük Anılar],** Ankara - 1973 Türk Tarih Kurumu Yayınları, 124 s. [İğdemir 3]

İ. HAKKI, **Yunanlılarla İstiklal Harbi, Tabiye ve Sevkülceyş Noktai Nazarından Tetkik,** Harbiye Mektebi Matbaası, 1931, 121 + 5 s. şekil + 3 harita [İ. Hakkı]

İLERİ, Rasih Nuri, **Atatürk ve Komünizm,** İstanbul - 1970, Anadolu Yayınları, 388 s. [R. N. İleri]

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, **Son Sadrazamlar,** cüz. 13-14, 2193 s. (tümü), [İnal]

İNCEDAYI, Cevdet Kerim, **Türk İstiklâl Harbi,** (yayım yılı ve yayımlayan belli değil, eski yazı), 220 s. [İncedayı 1]

_____, **Türk İstiklal Mücahedesi Konferansları,** İstanbul - 1927, Maarif Vekaleti Millî Talim Ve Terbiye Dairesi Halk Terbiyesi Şubesi Yayını, 227 s. [İncedayı 2]

İSKİT, Server, **Türkiye'de Matbuat Rejimleri,** İstanbul, 1939, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından, 906 + 257 s. [İskit]

İzmir Fecayii, (İstanbul Hükümeti'nce 1919'da bastırıldığı anlaşılan kitapta basım yılı, matbaa, şehir, yayınevi, hazırlayan adı yok), 170 s. [İF]

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarma Kumandanlığının ve Osmanlı Komisyonu Reisinin Raporları, Dersaadet, Matbaa-i Askerî - 1335, 24 s. [R. 1]

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Olarak Makam-ı Askeriyeden Mevrut Raporlar, Dersaadet, Matbaa-i Askerî 1335, 24 s. [R. 2]

İzmir Fecayii-Mülhakatta, (Yazarı, yayım yeri ve yılı, yayınevi vb. bilgiler yok, eski yazı) 38 s.

İZZETTİN (bkz. ÇALIŞLAR)

JAESCHKE, Gotthard, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi,** Türk Tarih Kurumu Yayını [Jaeschke 1]

C. I, **30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922,** Ankara - 1970, 239 s.

C. II, **Mudanya Mütarekesi'nden 1923 Sonuna Kadar,** Ankara - 1973, 48 s.

_____, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngilizce Belgeleri,** çev. C. Köprülü, Ankara - 1972, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 316 s. [Jaeschke 2]

KALKAVANOĞLU, İlyas Samii **Millî Mücadele Hatıraları,** İstanbul - 1957, 143 s. [Kalkavanoğlu]

KANDEMİR, Feridun, **Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası** İstanbul, Yakın Tarihimiz Yayınları, 192 s. [Kandemir 1]

_____, **Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay,** İstanbul - 1965, Yakın Tarihimiz Yayınları, 208 s. [Kandemir 2]

_____, **İstiklal Savaşı'nda Bozguncular ve Casuslar,** İstanbul - 1964, Yakın Tarihimiz Yayınları, 200 s. [Kandemir 3]

KANELLOPULOS, K.D., **Küçük Asya Mağlubiyeti,** Gnkur. HTD Yayımlanmamış çeviri [Kanellopulos]
C. I, çev. Yorgo Kosko, 89 s.
C. II, çev. Anesti Orelli, 113 s.

KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber,** Türk Tarih Kurumu Yayınları [Kansu]
C. I, Ankara - 1966, 342 s.
C. II, Ankara - 1968, 282 s.

KAPLAN; Mehmet v.d., **Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Mustafa Kemal,** Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1981. [Kaplan vd]
C. I, 624 s.
C. II, 625 - 180 s.

KARABEKİR, Kâzım. **İstiklal Harbimiz,** 2. Baskı, İstanbul - 1969, Türkiye Yayınevi, 1104 s. + belgeler [Karabekir 1]

_____, **İstiklal Harbimizin Esasları,** Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi - 1951, 194 s. [Karabekir 2]

_____, **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı,** İstanbul - 1967, Menteş Kitabevi, 386 s. [Karabekir 3]

KARACEBE, Kur. Bnb. Nizamettin, **Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası [Mondoros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar],** 117 Sayılı Askerî Tarih Mecmuası'nın Tarih Kısmı, 1 Haziran 1940, Sayı 57. Askerî Matbaa, İstanbul - 1940, 203 s. + 30 kroki. [Karacabe]

KARAMAN, Sami Sabit, **İstiklal Mücadelesi, Enver Paşa,** Seliloz Matbaası - 1949, 185 s. [Karaman]

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Ergenekon (Milli Mücadele Yazıları),** İstanbul - 1964, Remzi Kitabevi, 228 s. [Karaosmanoğlu 1]

_____, **Vatan Yolunda (Millî Mücadele Hatıraları),** İstanbul - 1958, Selek Yayınları, 176 s. [Karaosmanoğlu 2]

KARATAMU, Selahattin, Bkz. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi.

KARAY, Refik Halit, **Minelbab İnelmihrab,** İstanbul - 1964, İnkılap ve Aka Kitabevleri, 230 s. [Karay]

KARDEŞ, Sırrı, **Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehir'de,** Ulus Basımevi, Ankara - 1937, CHP Halkevi Yayınları, 45 s.

KARATEKİN, Enver, **Devrim Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi,** İstanbul - 1973, Sinan Yayınları.

KAYGUSUZ, Bezmi Nusret, **Bir Roman Gibi,** İzmir - 1955, 268 s. [Kaygusuz]

KERMAN, Zeynep, **Belçika Temsilciliği Vesikalarına Göre Millî Mücadele,** İstanbul - 1982, Dergâh yayınları, 54 + 104 s. belgeler. [Kerman]

KILIÇ ALİ, **Hatıralarını Anlatıyor,** İstanbul - 1955, Sel Yayınları, 131 s. [Kılıç Ali 1]

_____, **İstiklal Mahkemesi Hatıraları,** İstanbul - 1955, Sel Yayınları, 108 s. [Kılıç Ali 2]

KINROSS, Lord, **Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu,** çev. Ayhan Tezel, Sander Yayınları [Kınross]
C. I, 4. Baskı, İstanbul - 1972, 408 s.
C. II, İstanbul - 1969, 409, 806 s.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, **Milli Mücadele'de Kars,** 1. Kitap, İstanbul - 1960, 230 s. [Kırzıoğlu]

KISA, Leman, **Aydın Tarihi ve Coğrafyası,** Aydın, 156 s. [Kısa]

KİTSİKİS, Dimitri, **Yunan Propagandası,** çev. Hakkı Devrim, İstanbul - 1974, Kaynak Kitaplar, 262 s. [Kitsikis]

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları,** Ankara - 1971, Edebiyat Yayınevi, 48 s. [Kocatürk: 2]

_____, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi, 1918 - 1938,** Ankara - 1973, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 438 s. [Kocatürk]

_____, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi,** 1918 - 1938. Ankara, 1983, Türk Tarih Kurumu Yayını, 674 s. [Kocatürk]

KOÇER, Kemal, **Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul, işgal Senelerinde MM Gruplarının Gizli Faaliyetleri,** İstanbul - 1946, 239 s. [Koçer]

KOMAL YAYINEVİ, **Koçkiri Halk Hareketi 1919 - 1920,** 2. Baskı, Ankara - 1976, 107 s. [Komal]

KORKUT, Refik, **Millî Mücadele Takvimi,** Ankara - 1963, 367 s.

KORKUT, Refik - YİĞİTBAŞ, Sevim, **Cumhuriyet Takvimi,** Ankara, Türkiye Fikir Ajansı, LV + 384 s.

KOZANOĞLU, Zeynel, **Anıt Adam Osman Nevres "Hasan Tahsin",** İzmir [b. yılı yok], İzmir Gazeteciler Cemiyeti yayını, 192 s.

KURAN, A. Bedevi, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele,** İstanbul - 1959, 910 s. [Kuran]

KURAT, Akdes Nimet, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları,** Ankara - 1966, Türk Kültürünü Araştırma Enstütüsü, 92 s. + 8 resim

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇEL TARİHİNİ YAZMA KOMİTESİ, **Kurtuluş Savaşı'nda İçel (Mersin),** İstanbul - 1971, Türkiye Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Mersin Şubesi Yayını, VII + 286 s. [KSİ]

KUTAY, Cemal, **Türkiye Hürriyet ve İstiklal Mücadeleleri Tarihi,** C. XIX [Kutay]

_____, **Çerkez Ethem Dosyası,** Boğaziçi Yayınları, İstanbul - 1973 [Kutay 1]
C. I, 384 s.
C. II, 363 s.

_____, **Çerkez Ethem Hadisesi** [Kutay 2]
C. I, **Kendi Hatıralarıyla,** İstanbul - 1955, Tarih Kütüphanesi Yayınları, 111 s.

C. II, **İsmet Paşa - Çerkez Ethem Çekişmesi,** İstanbul - 1956, 79 s.

_____, **Millî Mücadele'de Öncekiler ve Sonrakiler,** İstanbul - 1963, Tarih Yayınları, 302 s. [Kutay 3]

_____, **Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları,** Ankara - 1973 [?], Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 339 s. [Kutay 4]

_____, **Türk Millî Mücadelesinde Amerika,** İstanbul - 1979, Boğaziçi Yayınları, 211 s.

_____, **Enver Paşa Lenin'e Karşı,** İstanbul - 1955, Ekicigil Yayınları, 119 s.

KÜLÇE, Süleyman, **Mareşal Fevzi Çakmak,** 2. Baskı, İstanbul - 1953, 304 s. [Külçe]

KÜLTÜR BAKANLIĞI, **Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge, 1919 - 1923)** C. I, Ankara - 1981, 628 s.

_____, **Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler,** Haz. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, Ankara - 1981, 148 s. + bazı belge özetleri [AÖAS]

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, **Türk İngiliz İlişkileri 1919 - 1926,** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 350 s. [Kürkçüoğlu]

LAHANAKARDOS, Evangelos, **Küçük Asya Felâketine Dair Yeni Bol Işık ve General Lufas,** çev. Asteğmen Yorgi Kosko, Atina 1928'den Gnkur HTD çevirisi, 74 daktilo sayfası + 13 şekil. [Lahanakardos]

LOHANİZADE, Mustafa Nurettin, **Hubb-u İstiklalin Abidesi Gazi Ayıntab'ın Müdafaası,** İstanbul - 1340, 399 s. [Lohanizade]

LENİN, V. İ., **Doğuda Ulusal Kurtuluş Hareketi,** çev. Tektaş Ağaoğlu, İstanbul - 1970, Ant Yayınları, 414 s. [Lenin]

_____, **Üçüncü Enternasyonal Konuşmaları,** çev. Cemal Eren, İstanbul - 1976, Koral Yayınları, 197 s.

LENİN ve d., **Türkiye Üzerine,** çev. Cafer Topçu, 1977, Aydınlık Yayınları, 185 s. [Türkiye Üzerine]

M. ARİF, **Anadolu İnkılabı, Mücahedat-ı, Milliye Hatıratı** 1335-1339, İstanbul - 1340, 90 s. [Arif]

MACARIO, Baj, **1919-1922 Türk Yunan Harbine Ait Notlar,** çev. Raşit Galip, Gnkur, HTD'de basılmamış daktilo metin, 1936, 111 s. [Macario]

MALKOÇ, Nami, **1920 Yılının Kurtuluş Savaşları,** Askerî Matbaa - 1937, 107 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, numara 48, 155 s. + krokiler. [Malkoç]

MANSFIELD, Peter, **Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası,** çev. Nuran Ülken, İstanbul - 1975, Sander Yayınları, 335 s. [Mansfield]

Matbuat, Dersaadet, Matbaa-i Askerî 1335, 16 s. [Matbuat]

MATBUAT MÜDÜRİYET-İ UMUMİYESİ, **Pontos Meselesi,** Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara - 1338, 51 + 124 + 159 + 15 + 20 + 8 s. [PM]

MATBUAT MÜDÜRİYET-İ UMUMİYESİ, **Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti,** 3. Kısım, Ankara - 1338, 217 + 304 s. + resimler. [AYZV]

MELZİG, Prof. Dr. Herbert, **Atatürk Dedi Ki,** Ankara - 1942, 336 s. [Melzig]

MERAM, Ali Kemal, **Belgelerle Türk - İngiliz İlişkileri Tarihi,** İstanbul - 1969, Kitaş Yayınları, 304 s. [Meram]

MAZARAKİS, Aleksandr, **Hatıralar,** Kısım 2, çev. P. Atğm. Yorgi Kosko, Gnkur. HTD. yayımlanmamış çeviri, 67 s. [Mazarakis]

MERAY, Seha L., **Lozan'ın Bir Öncüsü Ahmet Selahattin Bey [1878-1920],** Ankara - 1976, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 104 s. [Meray]

MEVLANZADE, Rıfat, **Türkiye İnkılabının İçyüzü,** 1. ve 2. Fasıl, Halep 1929, 176 + 144 s. [Mevlanzade]

MISIRLIOĞLU, Kadir, **Kurtuluş Savaşı'nda Sarıklı Mücahitler,** 2. Baskı, İstanbul - 1969, Sebil Yayınevi, 416 s. [Mısırlıoğlu 1]

_____, **Türkün Siyah Kitabı, Yunan Mezalimi,** 2. Baskı, İstanbul - 1977, Sebil Yayınları, 431 s. [Mısırlıoğlu 2]

(MİDİLLİLİ), Ahmet, **Türk İstiklal Harbinin Başında Millî Mücadele,** Ankara - 1928, Büyük Erkânıharbiye Reisliği X. Şube Yayını, 126 s. + resimler. [Ahmet]

MİSAİLİDİS, Kostas, **Küçük Asya Seferi,** çev. S. Karaoğlu, Gnkur. HTD yayımlanmamış çeviri, 443 daktilo sayfası. [Misailidis]

MORALI, Nail, **Mütarekede İzmir Olayları,** Ankara - 1973, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 83 s. [Moralı]

M. ŞEFİK, **İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali,** 1937, Askerî Mecmua'nın 104., 105., 106. sayılarının Tarih Kısımları, 114 + 240 + 276 s. [Şefik]

M. ŞEVKİ, **Büyük Taaruz Nasıl Oldu,** İstanbul - 1933, 90 s. + resimler [M. Şevki]

MUSTAFA SUPHİ, **Türkiye'nin Mazlum Amele ve Rençberlerine,** İstanbul - 1976, Aydınlık Yayınları, 96 s. [Mustafa Suphi]

MÜDDERRİSOĞLU, Alptekin, **Sakarya,** C. I, 1981, Yapı ve Kredi Bankası Yayını, 284 s.

_____, **Sakarya,** C. 2, İstanbul - 1982, Yapı ve Kredi Bankası yayını, 366 + 10 s.

_____, **Kurtuluş Savaşı'nın Malî Kaynakları,** Ankara - 1974, Maliye Bakanlığı 50. Yıl Yayınları, 573 s. [Müderrisoğlu]

MÜFTÜLER Dr. Lütfü, **Millî Mücadelede Aydın Cephesinin Kurucusu Denizli Heyet-i Milliyesi,** Balıkesir - 1947, 32 s. [Müftüler]

MÜMTAZ, [bkz. ULUSOY]

NADİ [bkz. ABALIOĞLU]

NERUÇOS [bkz. YUNAN]

NİDER, General, K., **Küçük Asya Harekâtı,** I. Devre 1919 - 1920, I. Kısım, çev. Lefter Ksontopulus, Gnkur. HTD yayımlanmamış daktilo metni, 191 s. [Nider]

NİCOLSON, Harold, **Peacentaking 1919,** Constable Co. Ltd London - 1933, 378 s. [Nicolson 1]

_____, **Curzon, The Last Phase,** Constable Co. Ltd London - 1937, 416 s. [Nicolson 2]

NİCOLOPULOS, Hristos V., **1921'in Onbinleriyle Beraber,** çev. Dimitri Bizanidi, Gnkur, HTD, yayımlanmamış çeviri, 97 + VII daktilo sayfası [Nicolopulos]

NUR, Dr. Rıza, **Hayat ve Hatıratım,** İstanbul, Altındağ Yayınevi, [Nur]
1. cilt, 1967, 277 s.
2. cilt, 1968, 289-541 s.
3. cilt, 1968, 541-1260 s.
4. cilt, 1968, 1260-2003 s.

OCAK; A. Yaşar. **Millî Mücadelede Çapanoğlu İsyanı,** Ankara - 1973, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü 83 + 149 s. [Ocak]

OKYAR, Fethi, **Üç Devirde Bir Adam,** Yay. Haz.: Cemal Kutay, İstanbul 1980. Tercüman Tarih Yayınları, 606 s. [Okyar]

Ondördüncü Kolordu Kumandanlığının 19.8.35 Tarihli Tezkeresine Merbuten Vürud Eden Yunan Fecayiine Muallak Liste, 3 Eylül sene 335, 3. Kitap, Dersaadet, Matbaa-i Askerî, 1335, 31 s. [HTD İstiklal - 234]

ORHUN, Hayri v.d., **Meşhur Valiler,** Ajans Türk Matbaası - 1969, İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yayınlarından, 628 s.

OKDAY, İsmail Hakkı, **Yanya'dan Ankara'ya,** İstanbul, 1975, Sebil Yayınları, 454 s. [Okday]

ORTAÇ, Yusuf Ziya, **İsmet İnönü 1884 -1922,** İstanbul 1946, 112 s. [Ortaç]

ÖNAL, Sami **Milli Mücadelede Oltu,** Ankara - 1968, 87 s. [Önal]

ÖNDER, Mehmet, **Bilgin Sivaslı Ali Kemali, (Hayatı, Sanatı, Şahsiyeti)** Konya, 1954, 80 s. [Önder]

ÖZALP Kâzım, **Millî Mücadele,** Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara - 1971 [Özalp]
C. I, 268 s.]
C. II, Belgeler

ÖZALP Yalçın, **Millî Mücadelenin İlk Zaferi,** Ankara 1976, 199 s. [Y. Özalp]

ÖZER, Kemal, **Kurtuluş Savaşında Gönen,** Balıkesir - 1964, 152 s. [Özer]

ÖZERDİM, Sami Nabi, **Atatürk Devrimi Kronolojisi,** 3. Baskı, Ankara - 1974, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yayınları, 156 s. [Özerdim]

ÖZGEN, Yzb. Abdurrahman, **Millî Mücadelede Türk Akıncıları,** 3. Baskı, İstanbul - 1973, Tekin Yayınevi, 234 s. [Özgen]

ÖZGÜL, Dr. M. Cemil, **Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920),** Ankara 1989, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 169 s. + Belgeler [Özgül]

ÖZKAN [Melaşvili], Ahmet, **Gürcstan, —Tarih, Edebiyat, Sanat, Folklor—,** İstanbul, 1968, 245 s. [Özkan]

ÖZKAYA, Prof. Dr. Yücel, **Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921),** Ankara-1989, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 112 s. [Özkaya]

ÖZKÖK, Rüknü, **Düzce Bolu isyanları,** Baha Matbaası - 1971, Milliyet Yayınları, 207-343 s. [Özkök]

ÖZKUL, Ali Rıza, **İstiklal Savaşında 7. Tümen** İstanbul - 1952, KKK Yayını, 159 s. + 8 lahika + 34 kroki [Özkul]

ÖZTOPRAK, İzzet **Kurtuluş Savaşında Türk Basını,** Ankara - 1981, Türkiye İş Bankası Yayını, 435 s. [Öztoprak]

PALLİS, S. A., **Greece's Anatolian Venture - And After, 1915 - 1922,** London - 1937, Mathuem And Co. Ltd. 239 s. [Pallis]

PAPULAS, **General Papulas'ın Hatıraları,** çev. İbrahim Halil, Askerî Matbaa, İstanbul - 1928, Erkânı Harbiyei Umumiye Onuncu Şube Yayınları, 56 s. [Papulas]

PASSARİS, Mih. N., **Küçük Asya Ordusunun Parçalanması, Dağılması, Esareti,** Atina 1925'ten Gnkur. HTD çevirisi, yayımlanmamış metin [Passaris]

C. I, 1. Ks. çev. Y. Kundakçıoğlu 84 s.

2. Ks. çev. Ahiliya Anastasiyadis, 64 s. + kroki

PEKER, Nurettin, **İstiklal Savaşı, Resim ve Vesikalarla İnebolu, Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı,** İstanbul - 1955, 522 s. [Peker 1]

_____, **Öl Esir Olma, İstiklal Savaşı'nda Ereğli, Alemdar Kurtarma Gemisinin Kahramanlığı,** İstanbul - 1966, 176 s. [Peker 2]

RAWLINSON, A., **Adventures in the Near East** 1918 - 1922, London 1923, Ernest Heinemann Publisher, 377 s. [Rawlinson]

RENTİS, Konstantin, T., **Kasım 1920'den Sonra Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu,** çev. Anesti Orallı, Atina 1922'den Gnkur. HTD çevirisi, daktilo metni, 93 s. [Rentis]

REY, Ahmet Reşit, **Gördüklerim Yaptıklarım (1890-1922),** İstanbul - 1945, Türkiye Yayınevi, 356 s. [Rey]

RODA, Mihail L., **Yunanistan Küçük Asya'da (1918-1922),** çev. P. Atğm. Yorgo Kundakçıoğlu, Atina 1950'den Gnkur. HTD çevirisi, 195 daktilo sayfası. [Roda]

SABİS, Ali İhsan **Harp Hatıralarım,** C. 5. **İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri,** Ankara - 1951, 390 s. [Sabis]

SALIŞIK, Selahattin, **Tarih Boyunca Türk - Yunan İlişkileri ve Etniki Eterya,** İstanbul - 1968, Kitapçılık Limited Ticaret Şirketi. 398 s. [Salışık]

SANDERS, Liman Von, **Türkiye'de Beş Yıl,** çev. M. Şevki Yazman, İstanbul -1968, Burçak Yayınevi, 359 s. [Sanders]

SANER, Kur. Yzb. F.S.T., **İstiklal Savaşı'nda III. Kolordu, I. Safha Müretep Kolordu,** Askerî Matbaa-1938, 108 sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 214 s. + 62 kroki. [Saner]

SARAL, Hulki - SARAL, Tosun, **Vatan Nasıl Kurtarıldı,** Ankara - 1979, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 372 s. [Saral]

SARİYANİS, **Anadolu Faciası Hakkında General Sariyanis'in Şayan-ı Dikkat İfşaatı,** Gnkur, HTD çevirisi, daktilo metin, 67 s. [Sariyanis]

SAYILGAN, Aclan, **Türkiye'de Sol Hareketler, 1871-1972,** 2. Baskı, 1972, Hareket Yayınları, 576 s. [Sayılgan]

SELAHATTİN, **Türk İstiklal Harbi'nde Birinci İnönü Muharebeleri,** Askerî Matbaa, İstanbul - 1933, 89 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 56 s. + 7 kroki + lahika. [Selahattin 1]

_____, **Türk İstiklal Harbin'de İkinci İnönü Meydan Muharebesi,** Askerî Matbaa, İstanbul - 1933, 90 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 160 s. + 26 kroki. [Selahattin 2]

SELAHATTİN ADİL PAŞA, **Hayat Mücadeleleri, Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları,** (Yayına hazırlayan Enver Koray), İstanbul, 1982, 519 s. [S. Adil Paşa]

SELÇUK, İlhan, **Yüzbaşı Selahattin'in Romanı,** 2. Kitap, İstanbul - 1976, Remzi Kitabevi, 341 s. [Selçuk]

SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali,** 4. Baskı, 1968, iki cilt bir arada, 736 s. [Selek 1]

_____, **Millî Mücadele - Ulusal Kurtuluş Savaşı,** Ağaoğlu Yayınevi [Selek 2]
C. I, İstanbul - 1970, 400 s.
C. II, İstanbul - 1971, 345 s.

SENCER, Muzaffer, **Türkiye'de Siyasî Partilerin Sosyal Temelleri,** 1970, Geçiş Yayınları, 400 s. [Sencer]

SENCER, Oya, **Türk İşçi Sınıfı, Doğuşu ve Yapısı,** İstanbul - 1969, Habora Kitapevi, 315 s.

SEVÜK, İsmail Habib, **O Zamanlar,** Ankara - 1981, Kültür Bakanlığı Yayınları, 304 s. [Sevük]

SINDIRGILI, Süreyya (S. Örge Evren), **Denizli Vakası ve Demirci Mehmet Efe,** İstanbul - 1955, Sel Yayınları 92 s. [Sındırgılı]

SİMAVİ, Lütfü, **Osmanlı Sarayının Son Günleri,** Hürriyet Yayınları, 359 s. [Simavi]

SİNHA R. K., **Mustafa Kemal ve Mahatma Gandhi,** 1972, Milliyet Yayınları, 287 s. [Sinha]

SOĞUCALI, Şevket, **İstiklâl Harbi'nde Olaylar,** Ankara - 1947, 152 s. [Soğucalı]

SONYEL, Dr. Selahi, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I (1918-1920)** Ankara - 1973, Türk Tarih Kurumu Yayını, 283 s. [Sonyel]
C. II, Büyük Millet Meclisi'nin Açılışınan Lozan Anlaşmasına Kadar Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara - 1986, 399 s.+ belgeler

SORGUN, M. Taylan, **Halil Paşa, İttihat ve Terakki'den Cumhuriyete, Bitmeyen Savaş, Kütülamare Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları,** İstanbul - 1972, 7 Gün Yayınları, 381 s. [Sorgun]

SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemali, **Başımıza Gelenler 1918-1922,** İstanbul - 1939, Kanaat Kitabevi, 304 s. [Söylemezoğlu]

_____, **Otuz Senelik Siyasi Hatıralarım,** 3. ve son cilt, **1918 - 1922,** İstanbul - 1953, 512 s.

SSCB BİLİMLER AKADEMİSİ, **Uluslararası İlişkiler Tarihi,** çev. Attila Tokatlı, C. 3. İstanbul - 1979, May Yayınları, 554 s. + notlar + XIV [UİT]

STEİNHAUS, Kurt, **Atatürk Devrimi Sosyolojisi,** çev. M. Akbaş, İstanbul - 1973, Sander Yayınları, 239 s. [Steinhaus]

STRATİGOS, Ks., **Yunanistan Küçük Asya'da,** Gnkur Harp Tarihi Dairesi'nde basılmamış çeviri [Stratigu]

1. Kitap, çev. P. Atğm. Nikolaki Caatazoğlu, 236 s.
2. Kitap, çev. P. Yb. Cemal Tosun, 199 s.

SU, Kâmil, **Sevr Anlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti,** Ankara, 1981, Kültür Bakanlığı Yayınları, 68 s. [Su]

_____, **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları,** Ankara, 1982, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 118 s. [Su 2]

ŞALVUZ, İsmail Ferahim, **Kurtuluş Savaşımızda Kahraman Çukurovalılar,** İstanbul - 1938, 172 s. [Şalvuz]

ŞAPOLYO, Enver Behnan, **İstiklal Savaşı Edebiyatı Tarihi,** 1968, 243 + 231 s.

_____, **Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi,** Ankara - 1944, Berkalp Kitabevi, 415 s. [Şapolyo 1]

_____, **Kuvayı Milliye Tarihi - Gerilla,** Ankara - 1957, 244 s. [Şapolyo 2]

_____, **Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin İç Âlemi,** İstanbul - 1967, İnkılap ve Aka Kitabevleri, 206 s. [Şapolyo 3]

ŞEHİDOĞLU, Süreyya, **Millî Mücadelede Adapazarı Bolu Düzce Hendek ve Yöresi Ayaklanmaları,** Ankara - 1970, 112 s. [Şehidoğlu]

_____, **Millî Mücadelenin Maddî Dayanakları,** Ankara - 1975, 220 s. [Şe-

ŞEMSUTDİNOV, A. ve BAGİROV, Y. A., **Bir Karagün Dostluğu, Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye - Sovyetler Birliği İlişkileri,** çev, A. Hasanoğlu, İstanbul - 1979, Bilim Yayınları, 272 s. [Şemsutdinov]

ŞİMŞİR, Bilal N., **İngiliz Belgelerinde Atatürk,** Türk Tarih Kurumu yayınları [Şimşir]

C. I, Nisan 1919 - Mart 1920, Ankara - 1973, CXXVI + 502 s.
C. II, Nisan - Ankara 1920, Ankara - 1975 CXXX + 550 + 20 s.
C. III, Ocak - Eylül 1921, Ankara - 1979, CLXVI + 702 s.
C. IV, Ekim 1921-Ekim 1922, Ankara - 1984, 661 s. + tıpkıbasımlar

_____, **Malta Sürgünleri,** Yelken Matbaası - 1972, Milliyet Yayınları. 480 s. [Şimşir 2]

_____, **Sakarya'dan İzmir'e,** Sıralar Matbaası - 1972, Milliyet Yayınları, 547 s. [Şimşir 3]

_____, **Dış Basında Atatürk ve Türk Devrimi,** C. I, 1922 - 1924, Ankara - 1981, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 890 s. [Şimşir 4]

_____, **Atatürk'le Yazışmalar,** C. I, [1920, 1923], Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1981, Kültür Bakanlığı Yayını, 552 s. [Şimşir 5]

TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken,** 1970, Milliyet Yayınları, 287 s. [Taçalan]

TANMAN, Sıtkı, Emekli Hava Albay, **Türk Havacılık Tarihi, İstiklal Harbi 1918 - 1923,** Eskişehir 1953, 198 s. [Tanman]

TANSEL, Fevziye Abdullah (Haz.), **Ziya Gökalp Külliyatı II: Limni ve Malta Mektupları,** Ankara - 1965, Türk Tarih Kurumu Yayını, LXII + 624 s. [F.A. Tansel]

TANSEL, Selahattin, **Atatürk ve Kurtuluş Savaşı,** Yayımlanmamış Fotoğraflarla, Ankara - 1965, Türkiye Vakıflar Bankası Kültür Yayını, 117 + 24 s. [Tansel]

_____, **Mondoros'tan Mudanya'ya Kadar,** Millî Eğitim Bakanlığı Yayını [Tansel I, II, III, IV]

C. 1, 2. Bas., Ankara - 1977, 321 s.

C. II, Ankara - 1978, 256 s.

C. III, Ankara - 1978, 279 s.

C. IV. Ankara - 1978, 243 s.

TANSU, Semih Nafız, **İki Devrin Perde Arkası** [bkz. ERTÜRK]

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV DAİRESİ BAŞKANLIĞI, **Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911 - 1921 tarihleri arasına ait 106 belge),** Ankara, 1982, 206 s. [Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri]

T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARAŞTIRMA VE SİYASET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, **Kurtuluş Savaşımız (1919 - 1922),** Basıldığı yer ve yıl belli değil, XI + 212 s.

T.C. GENELKURMAY BAŞKANLIĞI HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, **Türk İstiklal Harbin'de Bir Piyade Tümeninin Muharebeleri (61. Piyade Tümeni),** İstanbul, 1983, 202 + 73 kroki + 13 şema. [61. Piyade Tümeni]

TENGİRŞEK, Yusuf Kemal, **Vatan Hizmetinde,** İstanbul - 1967, 302 s. [Tengirşek]

TEPEYRAN, Ebubekir Hâzım, **Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları,** İstanbul - 1982, Çağdaş Yayınları, 160 s [Tepeyran]

_____, **Zâlimâne Bir İdam Hükmü,** İstanbul 1946, Dağıtım İnkılap Kitabevi, 232 s. [Tepeyran 2]

TERZİOĞLU, Sait Arif, **Atatürk'ün "Ahmet Çavuş"u** Ankara - 1968, 195 s. [Terzioğlu]

TEVETOĞLU, Fethi, **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler,** Ankara - 1967, 720 s. [Tevetoğlu]

TOYNBEE, Arnold, **Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu,** çev. Kasım Yargıcı, 1971, Milliyet Yayınları, 320 s. [Toynbee]

TÖKİN, Firuzan Hüsrev, **Türk Tarihinde Siyasî Partiler ve Siyasî Düşüncenin Gelişmesi, 1939 - 1965,** İstanbul - 1965, Elif Yayınları, 144 s. [Tökin]

TRAKYA CEMİYETİ, **Şarkî Trakya'da Yunan Zulümleri,** 26 Temmuz 1339, 59 s. [ŞTYZ]

TRİKOPİS, **İstiklal Mücadelemizin Kati Zaferi Olan 26-30 Ağustos 338 Muharebatına Dair General Trikopis'in Hatıratı,** Matbaa-i Askerî 1339, 29 s. [Trikopis]

_____, Korgeneral Nikolas, **Harplerimizin Vaka ve Hadiselerine Ait Hatıralar,** Gnkur HTD basılmamış çeviri [Trikopis 2]
C. I, çev. P. Atğm. Haralambos Çiços, 33 s.
C. II, çev. P. Atğm. Anesti Orallı, 44 s.

TÜRK TARİH KURUMU, **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü semineri,** Ankara - 1975, 170 s. [CEYS]

TÜRK TARİHİNİ TETKİK CEMİYETİ, **Tarih IV,** İstanbul - 1934, Maarif Vekâleti, 390 + 152 s. + 12 harita [Tarih IV]

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859 - 1952,** İstanbul - 1952, 799, s. [Tunaya]

_____, **Türkiye'de Siyasi Partiler,** C. II, **Mütareke Dönemi,** İstanbul - 1986, Hürriyet Vakfı Yayınları, 694 s.

_____, **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük,** İstanbul - 1964, 125 s. [Tunaya 2]

_____, **Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Rejimine Geçiş,** İstanbul 1956, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Hususî Hukuku Ord. Profesörü Muammer Reşit Seviğ'e Armağan'dan ayrı bası, 22 s.

TUNÇAY, Mete, **Türkiye'de Sol Akımlar, 1908-1925,** 3. Bas., Ankara - 1978, Bilgi Yayınevi, 556 s. [Tunçay]

_____, **Mesai - Halk Şûralar Fırkası Programı,** Ankara - 1972, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 120 s. [Tunçay-Mesai]

TÜRKEŞ, Ünal **Kurtuluş Savaşı'nda Muğla,** İstanbul - 1973, 463 s. [Ü. Türkeş]

TÜRKGELDİ, Ali Fuat, **Görüp İşittiklerim,** 2. Bas., Ankara - 1951, Türk Tarih Kurumu Yayını, 290 s. [Türkgeldi 1]

_____, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi,** Ankara - 1948, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, 195 s. [Türkgeldi 2]

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ ŞARK CEPHESİ KUMANDANLIĞI X. ŞUBESİ, **335 ve 36 seneleri Kafkasya'da İslamlara Karşı İcra Olduğu Tebeyyün Eden Ermeni Mezalimi,** Kars - 1.1.337, 21 s. [Ermeni Mezalimi]

TÜTENK, Ahmet Akif, **Millî Mücadelede Denizli,** İzmir - 1949, Öğretmen Yardımlaşma Derneği Yayını, 88 s. 5 resim + 1 kroki. [Tütenk]

ULUBELEN, Erol, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye** İstanbul - 1970 [Ulubelen]

ULAGAY, Osman, **Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı,** İstanbul - 1974, 319 s. [Ulagay]

ULUĞ, Hakkı N., **Siyasî Yönleriyle Kurtuluş Savaşı,** 1973, Milliyet Yayınları, 440 s. [Uluğ]

———, **Hemşehrimiz Atatürk,** 2. baskı, İstanbul, 1973, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 399 s. [Uluğ 2]

(ULÜSOY), Mümtaz, **İstiklal Savaşı'nda İkinci Kolordu,** 1. Kitap, Askerî Matbaa - 1935, 96 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 116 s. + 18 kroki [Mümtaz]

———, **İstiklal, Savaşı'nda İkinci Kolordu'nun Harekâtı,** 2. Kitap, Askerî Matbaa - 1939, 113 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 159 s. + 11 kroki + 10 kurtuluş cetveli. [Mümtaz 2]

UMAR, Bilge, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri,** Ankara - 1974, Bilgi Yayınevi, 335 s. [Umar]

UMUR, Hasan - Hasan PASİN, **Samsun'da Müdafaa-i Hukuk,** Tan Matbaası, 1944, 62 s. [Umur]

(URSAVAŞ), Ali Saip, **Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri,** Ankara - 1340, 276 s. [Ali Saip]

US, Asım, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım,** İstanbul 1964, 224 s. [US]

UZEL, Sahir, **Gaziantep Savaşı'nın İç Yüzü,** Ankara - 1952, 347 s. [Uzel]

———, **İstiklal Savaşımız Esnasında Kürtlük Cereyanları ve Irak - Revandiz Harekâtı. Resmi Vesaika Müstenit Harp Tarihi,** Gnkur. THD'nde yayımlanmamış daktilo metni, 334 s. [Uzel 2]

ÜNAYDIN, Ruşen Eşref, **İstiklal Yolunda,** Ankara - 1960, Türk Tarih Kurumu Yayını, 126 s. [Ünaydın]

ÜNLER, Ali Nadi, **Türk'ün Kurtuluş Savaşında Gaziantep Savunması,** İstanbul - 1969, 307 s. [Ünler]

ÜNÜVAR, Em. General Veysel, **İstiklal Harbi'nde Bolşeviklerle Sekiz Ay (1920-1921),** İstanbul - 1948, 87 s. [Ünüvar]

VANDEMİR, Kur. Mrl. Baki, **İstikal Harbi'nde Demirci Akıncıları (Gerilla),** Askerî Matbaa, İstanbul - 1936, Gnkur X. Şube Yayını, 208 s. + 4 foroğraf + 8 kroki. [Vandemir 1]

———, **Türk İstiklal Harbi'nde Sakarya dan Mudanya'ya Kadar,** I. Kısım, İstanbul - 1946, 140 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, 292 s. [Vandemir 2]

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, **Bir Lise Öğrencisinin Millî Mücadele Anıları,** İstanbul - 1971, Varlık Yayınları; 327 s. [Velidedeoğlu]

VELİKOV, Stefan, **Kemalist İhtilal ve Bulgaristan,** çev. Naime Yılmaer, İstanbul - 1969, Kitaş Yayınları [Velikov]

VENİZELOS, **Küçükasya Felaketinden Kimler Mesuldur,** Atina 1932'den çev. Haralambos Çitos, Gnkur. HTD, yayımlanmamış daktilo metni, 47 s. [Venizelos]

VÈOU, Paul Du, **Kilikya Faciası "La Passion de la Cilicié" 1919 - 1920, Siyasî ve Askerî Olaylar,** çev. Reşat Gögen, Gnkur HTD'nde yayımlanmamış daktilo metni, 643 s.

VUTİERİDU, İlia, **Sakarya Ötesi Harekâtı,** Atina - 1922'den çev. Niko Grigoriadis, Gnkur, HTD'nde yayımlanmamış daktilo metni, 30 s. [Vutieridu]

WALDER, David **Çanakkale Olayı,** çev. M. Ali Kayabal, Baha Matbaası - 1970, Milliyet Yayınları, 416 s. [Walder]

WOODWARD, E. L., ve d., **Documents on British Foreign Policy 1919 - 1939,** First Series Volume IV, 1919, London - 1952, Her Majestys Stationari Office, 1952 - 1278 s. [Woodward]

YALMAN, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim,** C. 2, 1918 - 1922, İstanbul - 1970, 334 s.

YERASİMOS, Stefanos, **Ekim Devriminden Millî Mücadeleye Türk - Sovyet İlişkileri,** İstanbul - 1979, Gözlem Yayınları, 660 s. [Yerasimos]

YETKİN, Gıyas, **Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit'te Olup Bitenler,** Balıkesir-1974, 64 s. [G. Yetkin]

YETKİN, Hulusi, **Gaziantep Tarihi ve Davaları,** Gaziantep - 1968, Gaziantep Kültür Derneği, Yayını, 112 s. [Yetkin]

YULARKIRAN, Cevdet, (Neşreden), **Reşit Paşa'nın Hatıraları,** İstanbul - 1939, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 164 s. [Yularkıran]

(YUNAN) GENELKURMAY BAŞKANLIĞI ASKERİ TARİH DAİRESİ BAŞKANLIĞI, **1919 - 1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi,** Atina - 1937'den, Gnkur. HTD çevirisi, yayımlanmamış daktilo metin, 1044 s. [yaprak] [KASÖT]

(YUNAN) ERKÂN-I HARBİYE-İ UMUMİYE RİYASETİ HARP TARİHİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI, **Küçük Asya Harekâtı 1919 - 1922, Yunan Ordusu İzmir'de Mayıs 1919 - 1920,** Atina 1957'den, Gnkur HTD çevirisi yayımlanmamış daktilo metni. [YOİ]

C. I, çev. Koço Teodoridis, Kostantinos İonnis Emirce, 241 s.

C. II, çev. Koço Teodoridis, Konstantinos İonnis Emirce. 255 s.

C. III, çev. Cemal Tosun, 81 s.

(YUNAN) ORDU GENELKURMAYLIĞI HARP TARİHİ DAİRESİ, **Küçük Asya Seferi, 1919 - 1920,** C. IV, Türk Taaruzuna Takaddum Eden Olaylar, [Yazarı: Konstantin Neroços], Atina - 1960'tan Gnkur. HTD çevirisi, yayımlanmamış daktilo metni, 454 s. [Neroços]

ZİYAOĞLU Rakım, **İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi,** 1453-1971, İdari-Siyasi, İstanbul-1971, 783, s.

III. DİZİ YAZILAR, MAKALELER

Muammer AKSOY, "Atatürk Günlerinde Sosyal Demokrasi", **Cumhuriyet,** 1 Temmuz - 23 Ağustos 1973

Münir AKTEPE, "Atatürk'e Dair Bazı Belgeler", **Belleten,** C. XXXII, Sayı 128 (Ekim 1968), s. 441-457

Yahya AKYÜZ, "Lousanne Konferansı Başlarken Fransız Kamuoyu", **Belleten,** C. XLV/1, Sayı (Ocak 1981), s. 257-284

Kâzım ALÖÇ, "İfşa Ediyorum, Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık" **Yeni Gazete,** 16-25 Mayıs ve 1-17 Temmuz 1966

Fahrettin ALTAY, "İzmir Faciasının Muhakemesi", **Belleten,** C. XXIII, Sayı 89, (Ocak 1959), s. 137-156

Hamdi ATAMER, "Millî Direnme" **BTTD,** C. II, Sayı: 7 (Nisan 1968), Sayı: 8 (Mayıs 1968), Sayı 9 (Haziran 1968), Sayı 10 (Temmuz 1968), Sayı 11 (Ağustos 1968)

"Atatürk'ün Açtırdığı İlk ve Son Dâvâ", **Yakın Tarihimiz,** C. I, s. 6-9

Doğan AVCIOĞLU, "Türkiye Millî Kurtuluş Hareketi", **Halkçı Gazetesi,** 1 Temmuz - 23 Ağustos 1973

Kolonel ANDREA, "La Vie Militaric Au Levant En Colonne Pendant Un An Dans Le Nord Syrien Et En Mesopotamie, Mars 1920 - Mars 1921 (Gnkur HTD de Yab. Dil - 169'da "Maraş ve Gaziantep Harekâtına Ait Askerî Hayat" adıyla kayıtlı eserde) s. 325-346

Bekir Sıtkı BAYKAL, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", **Belleten,** C. XXXIII, Sayı 132 (Ekim 1969), s. 517-575

A. Recep BAYSUN, "Enver Paşa Nasıl Şehit Edildi?", **Tarih Dünyası,** C. III, Sayı 29, 30, 31

Hikmet BAYUR, "Mustafa Kemal'in İki Demeci" **Belleten,** C. XXXII, Sayı 128 (Ekim 1968), s. 479-497

_____, "Kuvayı Milliye Devrinde Atatürk'ün Dış Siyasa İle İlgili Bazı Görüş ve Davranışları", **Belleten,** C. XX, Sayı 80 (Ekim 1956), s. 659-699

_____, "TBMM Hükümeti Umur-u Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşek'in 1922 Martında Yaptığı Avrupa Gezisi İle İlgili Anılar", **Belleten,** C. XL, Sayı 160 (Ekim 1976), s. 617-667

_____, "Mustafa Suphi ve Millî Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başı Dışarıda Akımlar", **Belleten,** C. XXXV, Sayı 140 (Ekim 1971), s. 587-654

Tevfik BIYIKLIOĞLU, "Mondros Mütarekenamesi'nde Elviye-i Selase İle İlgili Yeni Vesikalar", **Belleten,** C. XXI, Sayı 84 (Ekim 1967), s. 567-580

_____, "Birinci Dünya Harbinde... Boğazlar Problemi", **Beletten,** C. XXV, Sayı 97 (Ocak 1961), s. 81-93

Sadi BORAK, "İlk Türk Komünistleri İstiklal Mahkemesi'nde", Günaydın, 24 Temmuz - 14 Ağustos 1976)

Hamdi BUYTULLUOĞLU, "İzmir'in İşgali", **BTTD,** C. II, Sayı 7 (Nisan 1968), s. 3-18

_____, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD,** Sayı 11-23 (Ağustos 1968 - Ağustos 1969)

_____, "Mustafa Kemal Millet Meclisi'nin Toplanması Hakkında İstanbul Hükümeti'ni Uyarıyor", **BTTD,** C. III, Sayı 14 (Kasım 1968), s. 33-41

Afif BÜYÜKTUĞRUL, "Kurtuluş Savaşımızda Deniz Harekâtı ve Deniz Kuvvetlerinin Çalışması", **BTTD,** C. IX, Sayı 50, s. 14-18

CAHİT BEY, "Felaket Günleri, Mütareke Devrinin Feci Tarihi", **Tanin** 11.8.1945 ve devamı

Fahri CAN, "Gaziantep Müdafaası ve Selahattin Adil Paşa" **Tarih Dünyası,** C. III, s. 1014 vd.

Ömer Sami COŞAR, (Haz.), "1919 Mustafa Kemal ve İstanbul Basını", **Milliyet,** 19 Mayıs - 23 Mayıs 1968

Semih ÇORUHLU, "İstiklal Savaşı'nda Komünizm Faaliyeti", **Yeni İstanbul,** 16-26 Mayıs 1966, 1-17 Temmuz 1966

Tülay DURAN, "Zaferin İlk 15 Günü, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Yeni Devletin Kuruluşu İle İlgili Gizli Emirleri", **BTTD,** C. VII, Sayı, 72 (Eylül 1973), s. 4-11

_____, "İstanbul'un İşgali" **BTTD,** C. XI. Sayı 66 (Mart 1973), s. 11-20

_____, "Millî Mücadelede İstanbul Hükümeti'nin İlk Tahkik Heyeti", **BTTD** C. X. Sayı 57 (Haziran 1972), s. 7-16

_____, "Son Osmanlı Meclis-i Mebusanında Felah-ı Vatan İttifakı", **BTTD** C. XI, Sayı 61 (Ekim 1972), s. 12-20

Hikmet Yavuz ERCAN, "Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi", **Tarih Araştırmaları,** C. V. s 411-438

A. Hilmi ERGENELİ, "1919'da Ayvalık Savunması ile ilgili anılar", **Belleten,** C. XLVIII, Sayı 189-190, (Ocak - Nisan 1984), s. 109-165.

Ercüment HASIROĞLU, "Millî Mücadelede Sivas'ta Toplanan Kadınlar Kongresi", C. I, Sayı 2 (Kasım 1967), s. 16-19

Hüsnü Himmetoğlu, "Anadolu'ya Silah Kaçakçılığı", **Hürriyet,** 17 - 22 Temmuz 1973

N. Hary HOWARD, "Paris-San Remo-Sevr'de Türkiye'yi Yoketme Planları", çev. Müge Yılmaz, **BTTD,** Sayı 35 - 36 (Ağustos 1970, Eylül 1970)

İhsan ILGAR, "Türk İstiklal Harbi", **BTTD,** Sayı 7-24 (Nisan 1968 - Eylül 1969)

Uluğ İĞDEMİR, "Ahmet Selahattin Bey", **Belleten,** C. XXXVIII, Sayı 24 (Ocak 1969) s. 123 - 128

İsmet İNÖNÜ, "İnönü'nün Hatıraları" **Ulus** 1968

"İstiklal Mahkemesi'nin İlk İdam Kararı", **Yakın Tarihimiz** C. I, s. 53-54

Gotthard JAESCHKE, "Mustafa Kemal General Harrington İle Görüşmek İstemiş Midir?" **Belleten,** C. XXXVI, Sayı 142 (Nisan 1972), s. 169 - 171

_____, "Mustafa Kemal'in Amiral Brock'a Mektubu", çev. Nimet Arsan, **Belleten,** C. XXXVI, Sayı 149 (Ekim 1972), s. 535-539

_____, "Mustafa Kemal'i Alıp Götürmek İsteyenler", **Belleten** C. XXXII, Sayı 18 (Ekim 1968), s. 499-508

_____, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması", **Belleten,** C. XXXII, Sayı 128 (Ekim 1968) s. 567-576

KANDEMİR, "İlk İttihatçılardan Dr. Reşit'in İntiharı", **Yakın Tarihimiz,** C. II, s. 339 - 341

İ. KAYABAŞI ve C. ARSLANOĞLU, "Millî Mücadele Döneminde Kuzey Doğu Anadolu Cephesi",**Türk Kültürü,** C. XI, Sayı 122 (Nisan 1973), s. 122 - 137

"Kâzım Özalp Anlatıyor", **Yakın Tarihimiz** C. II, s. 161 - 365, C. III, s. 2 - 109

Prof. Dr. M. Fahrettin KIRZIOĞLU, "Cihangiroğlu İbrahim Aydın" (1874 - 1948) daki Millî Mücadele'de Kars ve Atatürk ile ilgili Belgeler", **Belleten** C. XLVIII, Sayı 189-190, (Ocak - Nisan 1984), s. 109-165.

_____, "Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. Yılı Dolayısıyla Şarkî Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti Merkezi Karar Defterindeki Kararların Suretleri", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi,** Sayı 5'ten ayrı basım, s. 153-162

_____, "Yayımlanmamış Belgelerle Erzurum Kongresi'nin İlk Günü" **BTTD,** Sayı 35 (Ağustos 1970), s. 4-33

Nimet Akdes KURAT, "Sivas Kongresi ve Amerikalı Gazeteci Edgar Louis Browne", **BTTD** Sayı 62 (Kasım 1972), s. 13 - 16

Yuluğ Tekin KURAT, "Türkiye Topraklarının Paylaşılması Hazırlıkları - Sevr", **BTTD,** C. X, Sayı 58 (Temmuz 1972), s. 7 - 18

Cengiz KÜRŞAT, "23 Nisan Millî Egemenlik Bayramının 50. Yıldönümü", **BTTD,** Sayı 43 (Nisan 1971), s. 4 - 12

Halil MENTEŞE, "Eski Meclisi Mebusan Reisi Halil Menteşe'nin Hatıraları", **Cumhuriyet,** 13 Ekim - 11 Aralık 1946

Hayri MUTLUÇAĞ, "Aciz Bir Hükümet, Küstah Bir Müstevli", **BTTD,** C. II, Sayı 6 (Mart 1968), s. 13 - 22

_____, "Erzurum Kongresi'nin Tutanakları ve Kararları", **BTTD,** C. XI, Sayı 61 (Ekim 1972), s. 3 - 11

_____, "Sivas Kongresi'nin Tutanakları ve Kararları", **BTTD,** C. XI, Sayı 62 (Kasım 1972), Sayı 67 - 68 (Nisan - Mayıs 1973)

_____, "Sivas Kongresi Hazırlıkları, Kongre'nin Tutanak ve Kararları", **BTTD,** C. XI, Sayı 62 (Kasım 1972), s. 4 - 12

_____, "Heyet-i Temsiliye İle Komutanlar Arasında Gizli Görüşmeler", **BTTD,** Sayı 69, (74-75-76) (Haziran 1973) (Kasım-Aralık-Ocak 1974)

Ertuğrul Zekai ÖKTE, "Tarihimizde İlk Öğretmenler Gerevi", **BTTD,** Sayı 28 Ocak 1970), s. 3 - 10

_____, "Anadolu, Harekâtına Kimler Nasıl ve Ne Zaman Katıldılar?", **BTTD,** Sayı 69 - (74-75-76) (Haziran 1974) - (Kasım-Aralık-Ocak 1974)

Beria Remzi ÖZARAN, "İstiklal Harbi Sırasında Kıbrıs Türkünün Anavatana Yardım Kampanyası", **Türk Kültürü,** C. IX, Sayı 106 (Ağustos 1971) s. 47-56

Hasan PULUR, "Muhafızı Atatürk'ü Anlatıyor: Emekli General İsmail Hakkı Tekçe'nin Hatıraları", **Milliyet,** 10 - 22 Kasım 1968

ROSANYI, "Atatürk Özgürlük Savaşı'nın Macar Basınındaki Yankıları", **Belleten,** C. XLV/1, Sayı 177 (Ocak 1981), s. 79 - 86

"Rauf Orbay'ın Hatıraları", **Yakın Tarihimiz,** C. I-IV

Naci SADULLAH (Yazan), Kâzım ÖZALP (Anlatan), "İstiklal Savaşımızın İlk Cephesi Nasıl Kuruldu?", **Cumhuriyet,** 18.5.1968 - 17.6.1968

Kayhan SAĞLAMER, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyonun Raporu", **BTTD,** C. IX. Sayı 49 (Ekim 1971), s. 5 - 10

Mithat SERTOĞLU, "Atatürk'le İlgili Üç Belge", **BTTD,** C. I, Sayı 1 (Ekim 1967), s. 3 - 7

_____, "Millî Mücadelede Kahraman Denizli", **BTTD,** C. I, Sayı 6 (Mart 1968), s. 3 - 7

_____, "Mütareke Devrinde Saltanat Şûrası ve Millî Şûra Hazırlıkları (Gizli Belgeler", **BTTD,** Sayı 22, 23

_____, "Bir İhanetin Belgesi ve Anadolu'da Yükselen Ses", **BTTD,** C. II, Sayı 7 (Nisan 1968), s. 12 - 18

_____, "İstanbul'un İşgali", **BTTD,** C. II, Sayı 9 (Haziran 1968) s. 3 - 8

_____, "Tarihimizde İlk Millî Kongre", **BTTD,** Sayı 21

_____, "Milli Mücadele'de İlk Gerilla Silahlı Mukavemet Hareketi", **BTTD,** C. II, Sayı 10 (Temmuz 1968), s. 18 - 21

_____, "Amasya Protokolünün Tam ve Gerçek Metni", **BTTD,** C. I, Sayı 3 (Aralık 1967), s. 9 - 14

_____, "Trabzon Bölgesi'nde Rum Pontos Cumhuriyeti Kurulması Faaliyetleri", **BTTD,** Sayı 11 (Ağustos 1968), s. 3 - 7

_____, "Osmanlı Devleti Himayesinde Kurulması Tasarlanan Batum - Kars Ardahan Cumhuriyeti", **BTTD,** Sayı 20 (Mayıs 1964), s. 3 - 10

_____, "Erzurum Kongresi'nin Bilinmeyen İki Belgesi", **BTTD,** C, II, Sayı 13 (Ekim 1968), s. 3 - 9

Münir SİREL, "19 Mayıs ve Atatürk", **BTTD,** C. I, Sayı 2 (Kasım 1967), s. 3 - 13

R. Selahi SONYEL, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız", **Belleten,** C. XLI, Sayı 164 "Ocak 1977), s. 657 - 731

_____, "Son Osmanlı Padişahı Vahdettin ve İngilizler", **Belleten,** C. XXXIX, Sayı 154 (Nisan 1975), s. 257 - 264

_____, "İngiliz Belgelerine Göre Medine Müdafii Fahrettin Paşa", **Belleten** C. XXXVI, Sayı 143 (Temmuz 1972), s. 333 - 375, belgeler

___, "İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerinin Işığı Altında 1919 İngiliz -

Osmanlı Gizli Anlaşması", **Belleten,** C. XXXIV, Sayı 135 (Temmuz 1970), s. 437 - 448

_____, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Batı Siyasamız (Nisan 1920 - Mart 1921)" **Belleten,** C. XLV/1, (Ocak 1981), s. 327 -417

_____, "Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı", **BTTD,** C. IX, Sayı 49, (Ekim 1971), s. 11 - 19

_____, "Yunanistan'ın Anadolu Felaketini Sekiz Yıl Önceden Sezen Yunan Generali İonnis Metaksas'ın Hatıralarından", **Türk Kültürü,** C. IX, Sayı 102 (Nisan 1971)

_____, "Mustafa Kemal'in İngiliz Dışişlerini Karıştıran Tutumu ve Bir Mektubu", **BTTD,** C. IX, Sayı 51 (Aralık 1971), s. 4 - 13

Galip Kemali SÖYLEMEZOĞLU, "İzmir'i Size Bırakmayız! Diyen Venizelos'la Bir Konuşma", **Yakın Tarihimiz,** C. I, s. 269 - 271

İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN, "Mustafa Kemal - Talat Paşa Mektuplaşması", **Milliyet,** 15 - 23 Mayıs 1976

Fethi TEVETOĞLU, "Millî Mücadelede Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi", **Türk Kültürü,** Sayı 80

_____, "Fethi Okyar'ın Günlük Hatıraları", **Türk Kültürü,** Sayı 82

Turhan TOKER, "Atatürk'ün Havza'da Bilinmeyen Hatıraları", **Türk Dünyası** C. III (1951), s. 999 - 1005

Faik Reşit UNAT, "Atatürk'ün Toplamak İstediği Meclis-i Müessesan", **Belleten,** C. XXI, s. 83 (Temmuz 1957), s. 484 - 487

Tahsin ÜNAL, "Mustafa Kemal'le Cemal Paşa'nın Muhaberatı", **Türk Kültürü,** Sayı 13

"Yeşilordu Cemiyeti", Yakın Tarihimiz, C. I, Sayı 3 - 10 (15 Mart 1962 - 3 Mayıs 1962) s. 69 - 298

Hüseyin Cahit YALÇIN (Yayımlayan), "Tarihî Mektuplar", **Tanin,** 15 Birinci Teşrin 1944 - 2 Nisan 1945

_____, "Malta Adası'nda Esaret Hatıraları", **Yedigün,** Sayı 87 - 121, 7.11.1934 - 3.7.1945

Zeki CEMAL, "Memleketimizdeki Amele Hareketlerinin Tarihi, **Meslek,** Sayı 21, 22, 24, 25, (5.12, 26 Mayıs, 2 Haziran 1925)

DİZİN

1. Kitaptaki düzenlenişe uygun olarak sıra ile, yıl, ay, gün ve paragrafın sıra numarası belirtilmiştir.
2. Rakam ile başlatılan paragraflarda ★ ile ayrılmış bölümler ve gazetelerden özetlere ayrılmış gün sonundaki paragraflarda ilgili kavram birden çok sayıda geçmiş olabilir. Bu nedenle paragrafın tamamını okumakta yarar vardır.
3. Kavram, olayın geçtiği günün ilgili paragrafında verilmiştir. Olayın öncesi ve sonrası ile ilgili açıklamalar için (o günlerde zaten gösterilmiş olduğundan) ayrıca işaret edilmemiştir.
4. ~ Bakınız anlamındadır.

— A —

Abbas Ali 1919 Haziran 14.5

Abbas Halim Paşa 1918 Kasım 14.10; 1919 Mayıs 28.3; 29.13

ABD, Amerika 1918 Kasım 3.5; 12.3; 24.8; 27.6; 29.5; 30.12; Aralık 8.4; 9.5; 16.5; 17.6; 23.8; 27.7; 28.6; 1919 Ocak 1.8,13; 6.1; 15.13; 18.1,8; 20.6; 27.4; 30.2; Şubat 3.5; 4.3; 5.4; 12.4; 13.6; 14.5; 23.8; 24.7; 26.5; 27.8; Mart 1.9; 2.3,6; 4.2,8; 5.5; 7.2; 8.4; 14.4,9; 19.10; 23.4,5; 24.4; 29.5,6; Nisan 3.2; 17.10; 24.1,4; Mayıs 2.2; 3.6; 5.1; 14.11; 16.12; 17.13; 18.14; 19.10; 23.9; 24.18; 26.10; 29.15; 31.5,9; Haziran 2.5; 3.6; 15.12; 22.11; 27.4,6; 28.2; Temmuz 1.9; 3.6,11; 5.7,12; 7.7; 8.8; 10.9; 19.5

ABD Dışişleri Bakanlığı 1919 Temmuz 18.2; 19.5

ABD Hükümeti 1919 Nisan 16.4; Temmuz 1.1; 8.9

ABD Mandacılığı, mandası 1918 Kasım 6.9; 27.4,6; Aralık 4.2; 5.1; 6-8; 9.5; 16.6; 21.5; 1919 Ocak 6.4,7; 30.2; Şubat 13.6; 24.3; Mart 2.3; Nisan 3.2; Mayıs 18.14; 21.12; 23.9; 24.12,18; 25.13; 26.1,10; 31.5; Haziran 1.10,12; 4.18; 5.7; 7.12; 13.8; 27.4; Temmuz 7.7; 8.9; 10.2,12; 18.2; 19.3

ABD Temsilciler Meclisi 1919 Şubat 7.5

ABD Yüksek Komiserliği 1919 Ocak 18.7; Nisan 24.1; Mayıs 3.6; 16.10; 22.3

Abdulhalim (Şehzade) 1919 Mart 11.6

AbdulkadirEfendi (Esseyit, Senato üyesi) 1918 Aralık 17.3; 1919 Ocak 10.1; Şubat 4.1; 19.8; Nisan 15.3; Haziran 10.8; Temmuz 10.4

Abdullah Bey (Ticaret ve Tarım Bakanı) 1919 Şubat 24.2

Abdullah Cevdet, Dr. 1918 Aralık 6.8; 1919 Nisan 9.5; Temmuz 20.13

Abdullah Paşa (Harbiye Bakanı) 1918 Kasım 11.2; 18.4; 23.2; 30.6,7; Aralık 2.3; 8.2; 10.9; 16.6; 19.6; Ocak 20.4

Abdurrahman Bey (Maliye Bakanı) 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2

Abdurrahman Şeref Bey 1919 Ocak 28.2; Şubat 3.3; 24.3; Mart 6.1; Nisan 15.5; Mayıs 19,5; 22.8; Haziran 1.6; 21.2

Abdülhak Hamit 1919 Haziran 13.11

Abdülhak Şinasi 1919 Mayıs 4.2

Abdülhalim Çelebi (Mevlevi postnişini) 1919 Haziran 2.16

Abdülhamit II 1918 Kasım 1.3; 5.2,9; Aralık 3.5; 1919 Şubat 12.7; 21.4; 22.8; Haziran 26.10

Abdülmecit Çerneyof 1919 Ocak 22.8

Abdülmecit (Padişah) 1918 Kasım 24.1; 1919 Temmuz 15.2

Abdülmecit (Veliahd) 1918 Ekim 30.8; Kasım 19.2; 28.8; Aralık 2.8; 7.2; 1919 Ocak 18.3; Şubat 17.7; 24.8; 26.5; Mart 20.8; Mayıs 25.3; Haziran 4.5; 7.11; 12.7,14; 17.6; Temmuz 8.9; 15.5

Abdürrahim (Aydın Mutasarrıfı) 1919 Haziran 21.8

Abdürrahim Efendi (Şehzade) 1919 Nisan 5.1; 16.2; 17.9; 20.5; 25.3; 26.1; 29.5; Mayıs 12.9; 18.17

Acenta Mustafa 1919 Haziran 1.8

Acıpayam 1919 Mayıs 16.2; Temmuz 20.4

Açıksöz 1919 Haziran 15.11; Temmuz 2.6; 20.13

Adagide 1919 Temmuz 2.4

Adalar 1919 Ocak 15.9

Adana 1918 Ekim 30.7; 31.1,3; Kasım 4.3; 10.4; 12.2; 13.3; 19.4; 22.2; 24.2; 25.1; 26.7; 27.6; 30.7; Aralık 5.3; 11.1,4; 12.2; 13.5; 15.1,2; 16.6; 17.1,6; 21.2,3; 23.6; 26.1,7; 1919 Ocak 1.7; 2.10; 18.7; 19.5; 30.5; Şubat 1.5; 10.1,2; 18.3; 19.7; 20.10; 23.7; Mart 1.5; 3.3; 4.6; 10.7; 18.3; Nisan 5.5; 14.8; 20.3; 28.3; Mayıs 3.6; 9.2; Haziran 30.4; Temmuz 2.5; 12.7; 14.3;

Adana gazetesi 1918 Aralık 25.5

Adana Vilayeti Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1918 Aralık 18.7; 27.8

Adapazarı 1918 Aralık 6.8

Aden 1918 Aralık 6.3

Adil Bey, (İçişleri Bakanı) 1919 Temmuz 21.2,4,5

Adliye Bakanlığı 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2; Şubat 13.1; 24.2; Mart 4.2; 22.2; Nisan 21.2; Mayıs 19.5; 30.9; Temmuz 21.2

Adriyatik 1919 Mayıs 2.2

Adriyatikos gemisi 1919 Nisan 13.3; 15.1; Haziran 12.14
Af 1918 Kasım 16.6; 30.12; Aralık 4.6; 13.2; 22.3; 23.2; 25.2,5; 27.8; 1919 Ocak 3.8; Şubat 6.10; 7.7; Mart 23.3; Nisan 17.7; Mayıs 7,3; Temmuz 16,5
Afganistan 1919 Şubat 19.9; 20.3; 21.3; 26.5; 27.6; Mart 3.9; Haziran 18.14
Afganlı 1919 Mart 10.7
Afrika 1918 Kasım 11.8; 1919 Nisan 23.7; Mayıs 31.9; Haziran 28.1
Afrika Avcı Alayı 1919 Haziran 9.2
Aftah Han 1919 Mayıs 17.13
Afyon 1918 Kasım 17.5; Nisan 9.2; 16.1; 21.1; Mayıs 14.13; 21.6; 26.5; Haziran 5.3; Temmuz 5.4; 7.6
A. Fikret 1919 Haziran 5.12
Agamemnon zırhlısı 1918 Ekim 30.1
Aga Petros 1919 Nisan 2.7
Ağa Han 1919 Nisan 20.6; 21.7; Mayıs 17.13; Haziran 3.13
Ahali İktisat Fırkası 1918 Ekim 31.5; 1919 Ocak 30.6; Şubat 4.4; Mart 23.6
Aharonyan 1919 Ocak 17.5; Şubat 12.4; 24.7; 26.2
Ahenk gazetesi 1919 Şubat 13.7; Mayıs 14.20; 17.1,14; Haziran 12.14; 25.6
Ahılkelek 1918 Aralık 23.4; 1919 Ocak 6.7
Ahıska 1918 Aralık 23.4; 1919 Ocak 7.1; 17.4; Mart 1.6
A. Hikmet 1919 Nisan 19.6; 29.6; Mayıs 2.7; 6.9
Ahmet Abuk Paşa 1919 Mart 4.2; 8.3; Nisan 2.5; Mayıs 19.5; 24.5; Temmuz 21.2
Ahmet Ağaoğlu 1919 Mart 13.3; 15.3; 21.6; 23.6; 25.4; Mayıs 28.3; 29.13
Ahmet Asım 1919 Mayıs 3.5
Ahmet Avni Paşa 1919 Mart 4.2; Nisan 2.5; Mayıs 19.5
Ahmet Bahaaddin Efendi 1919 Haziran 20.5
Ahmet Bedevi 1919 Mayıs 28.15
Ahmet Cevat (Darülfünun öğretmeni) 1918 Kasım 26.7; 1919 Şubat 4.6; Haziran 16.10
Ahmet Cevat (Merkez Komutanı) 1919 Mart 15.3; Nisan 28.1; Mayıs 4.5; Haziran 28.11
Ahmet Dino 1919 Mayıs 11.2
Ahmet Emin (Yalman) 1918 Ekim 31.10; Kasım 1.8; 2.10; 7.9; 11.11; 12.6; 18.9; 19.7; Aralık 4.2; 5.1; 8.4; 14.7; 19.10; 21.5; 30.7; 1919 Ocak 10.6; 11.5; 13.9; 25.7; 28.7; 29.6; Şubat 16.4; 19.15; 20.10; 24.12; 28.5; Mart 10.1,7; 11.7; 12.1; 13.7; 14.9; 15.2,8; 20.8; 24.7; Nisan 7.5; 10.8; 11.1; 15.2; 16.6; 21.15; Haziran 7.12; Temmuz 8.11; 10.8; 11.8; 13.7; 14.5
Ahmet Emin Efendi, Öğretmen 1919 Haziran 1.1
Ahmet Ferit Bey (Bayındırlık Bakanı) ~ Ferit Bey
Ahmet Hamdi Bey 1919 Mayıs 3.5
Ahmet Hulki 1918 Kasım 19.2
Ahmet Hulusi Efendi 1919 Mayıs 15.8; Haziran 10.4; 20.5
Ahmet İzzet Efendi 1919 Temmuz 15.4
Ahmet İzzet Paşa ~ İzzet Paşa
Ahmet Muammer Bey 1919 Ocak 21.7
Ahmet Nedim 1919 Haziran 15.6
Ahmet Nesimi Bey 1918 Kasım 12.5; 13.9; 1919 Mart 10.1; Nisan 28.1; Mayıs 28.3
Ahmet Rasim 1919 Ocak 10.6; Haziran 19.9; Temmuz 6.7
Ahmet Rasim Hoca 1919 Haziran 9.10
Ahmet Refik Bey 1919 Nisan 15.5
Ahmet Reşit 1919 Ocak 10.8; 26.6
Ahmet Rıza Bey 1918 Kasım 6.6; 17.1; 26.7; Aralık 3.5; 7.3; 13.2; 1919 Ocak 15.13; 16.1; 28.2; 29.6; 30.6; 31.5; Şubat 1.7; 2.8; 3.3,5; 5.6; 6.10; 17.7; 24.3; Mart 1.10; 6.1,10; 16.5; 17.5; 31.1; Nisan 2.8; Haziran 21.2
Ahmet Selahattin Bey, Profesör 1919 Mayıs 19.3; 26.1; 31.9; Haziran 1.12; 2.17; 4.18; 9.10; 12.14; 25.13; 27.6; 30.5
Ahmet Şükrü Bey 1918 Kasım 12.5
Ahmet Tevfik Bey 1919 Temmuz 6.6
Ahmet Zeki 1919 Mayıs 18.11
Ahmetli 1919 Mayıs 25.1; Haziran 5.1; 7.6; 9.1; 12.3; 21/22.1; 22.3; 24.1; 25.2; Temmuz 11.6
Aka Gündüz 1919 Nisan 2.8; Mayıs 10.7
Akbaba 1919 Ocak 7.1
Akçakale 1919 Mart 17.4
Akçakoyunlu 1918 Aralık 10.1
Akdeniz 1918 Aralık 30.1; 1919 Mayıs 15.14
Akdeniz vapuru 1919 Mayıs 24.2; 25.13
Akhisar 1919 Mayıs 23.8; 24.8; 25.12; 26.7; 27.4; Haziran 5.1; 7.6; 9.1; 10.5; 14.1; 18.13; 20.5; 22.3; 23.5; 27.5; Temmuz 10.5; 13.4
Akhisar Redd-i İlhak Cemiyeti 1919 Haziran 15.9; 20.5; 21.7
Akif, Albay 1919 Haziran 14.1
Akil Muhtar Bey 1919 Mayıs 18.1
Akköprü 1919 Şubat 3.1
Akköy-Yoran 1919 Şubat 19.2
Akre 1918 Kasım 21.1

Akşam 1918 Ekim 31.10; Kasım 1.8; 5.9; 12.6; 15.7; 16.6; 18.9; 19.7; 23.11; 26.7; 29.5; Aralık 2.8; 3.5; 4.2,6; 5.1; 8.4; 16.6; 29.7; 1919 Ocak 5.3; 13.9; 15.13; 19.6; 30.6; Şubat 3.5; 8.5; 16.4; 19.1; Mart 16.9; Nisan 11.6; 12.8; 14.8; 17.10; 22.5; Mayıs 1.8; 18.19; 24.18; 27.13; 29.15; Haziran 5.12; 11.7; 14.6; 19.9; 20.12; 23.12; Temmuz 3.11; 4.8; 5.12; 13.11; 14.5; 17.4; 18.7; 21.12; 22.6

Akşehir 1919 Mayıs 18.5

Alaşehir 1918 Ekim 31.9; 1919 Mart 1.3; Nisan 9.2; Mayıs 14.6; 15.8; 18.2; 19.3; 22.5; 28.17; 29.4,8; 30.4; Haziran 3.10; 6.9; 7.7; 17.7; 26.7; 27.5; Temmuz 13.4; 19.4

Albayrak 1918 Aralık 25.5; 1919 Ocak 9.1; Mart 6.4; 11.7; Nisan 22.5; Mayıs 22.3; Temmuz 14.5

Alded vapuru 1919 Haziran 12.14

Aleksandropolis 1918 Kasım 27.1

Alemdar 1919 Ocak 1.9,13; 2.10; 4.4; 5.3; 6.7; 7.10; 8.3; 10.8; 12.7; 13.9; 14.8; 16.8; 17.5; 18.8; 20.8; 23.5; 24.4; 26.7; 27.5; 29.6; 30.6; 31.6; Şubat 1.7; 2.8; 3.5; 4.6; 6.10; 13.7; 14.7; 15.10; 16.4; 17.8; 18.5; 19.1,15; 21.4; 22.8; 24.4,12; 27.11; 28.5; Mart 3.10; 4.8; 5.5; 6.10; 7.5; 11.7; 12.8; 13.7; 14.9; 16.9; 19.10; 21.6; 24.7; 25.1,9; 27.6; 31.6; Nisan 2.8; 4.5; 5.5; 6.6; 8.7; 10.8; 11.6; 12.8; 14.8; 15.5; 16.6; 20.6; 21.7; 25.5; 26.6; 28.1; 30.6; Mayıs 4.6; 6.9; 7.7; 9.5; 10.7; 12.10; 15.14; 16.12; 17.14; 18.19; 19.18; 20.14; 21.17; 22.15; 23.9; 24.18; 25.13; 26.10; 27.13; 28.19; 29.15; 30.12; 31.9; Haziran 1.12; 2.17; 4.18; 5.12; 7.12; 9.10; 10.10; 12.14; 18.14; 19.9; 21.14; 23.12; 24.9; 25.13; 26.10; 27.6; 28.12; 29.11; 30.5; Temmuz 3.11; 4.8; 5.12; 6.7; 7.11; 8.11; 9.8; 10.12; 11.8; 14.5; 16.6; 18.7; 19.8; 20.13; 21.12; 22.6

Alevi(ler) 1919 Haziran 26.4

Ali Ağa 1919 Haziran 14.4

Ali Batı 1919 Mayıs 11.3; 12.2; Haziran 2.10; 4.15; 7.8; 10.3; 18.1

Ali Canip (Yöntem) 1919 Mart 27.6; Nisan 24.4

Ali Cenani Bey 1918 Aralık 21.3

Ali (Çetinkaya), Yarbay 1919 Mayıs 28.2; 29.1; Haziran 3.11; 4.8; 5.2

Ali Efendi Tiyatrosu 1919 Mayıs 20.6

Ali Ferit Paşa (Harbiye Bakanı) 1918 Kasım 20.4; 1919 Şubat 24.2; Mayıs 19.5; 29.10; Haziran 21.2; 29.2; 302; Temmuz 4.3; 5.2,3; 6.1; 7.2; 7/8.1; 9.3; 10.2; 12.5; 13.1,5; 15.6

Ali Fethi Bey ~ Fethi Bey

Ali Fevzi Paşa (Divanıharp Başkanı) 1919 Mart 8.3; 16.9; 17.9; 19.3

Ali Fuat Paşa 1918 Kasım 3.8; 4.3; 5.4; Aralık 1.6; 20.1 1919 Mayıs 23.3; 26.5; Haziran 8.4; 10.2; 19.1; 20.1; 21.1; 22.1; 26.3; 27.3; Temmuz 19.3

Ali Fuat (Türkgeldi)1919 Ocak 27.2

Ali Galip Bey 1919 Mayıs 1.8; 3.2; 12.10; 25.11; Haziran 2.11; 24.4; 27.1; Temmuz 6.6; 10.12; 21.5

Ali Haydar (Kaymakam) 1919 Mayıs 29.1

Ali Haydar Efendi (Adliye Bakanı) 1918 Kasım 11.2

Ali İhsan Paşa 1918 Kasım 1.1; 2.1; 3.1; 6.5; 7.2; 8.2; 29.2; 1919 Ocak 13.5; 15.5,7; Şubat 7.4; 9.1,4; 17,2; 21.2; 26.5; Mart 2.1; 3.5; 4.8; 20.2; Mayıs 21.13

Ali Kemal 1918 Kasım 2.10; 9.8; 16.6; 18.9; 20.4; 29.5; 30.12; Aralık 4.2; 5.1; 17.6; 23.8; 29.7; 1919 Ocak 1.13; 10.1,6; 12.7; 19.6; 31.5; Şubat 12.7; 17.8; 20.10; 21.4; 22.8; 23.8; 24.12; 25.8; 26.5; 28.5; Mart 4.2; 8.10; 12.8; 19.8; Nisan 6.6; 10.6; 12.8; 23.2; Mayıs 8.2; 18.12,14; 20.8; 22.7; 23.6; 27.9; Haziran 1.5; 3.1; 4.4; 5.12; 8.1; 12.1; 18.2,8,11; 21.3; 22.5; 23.2,10; 24.2,7; 24/25.1; 26.1,2,10; 27.2,3; 28,5; 29.2; 30.5; Temmuz 3.3,9; 4.1,8; 5.12; 8.11; 10.12

Ali Münif Bey 1918 Kasım 26.1; Aralık 21.3; 1919 Mart 10.1; 15.3; Mayıs 29.13

Ali Naci, Akşam 1919 Nisan 11.6

Ali Naci, Giresun 1919 Haziran 26.10

Ali Nadir Paşa 1919 Mart 22.1; Nisan 10.2; Mayıs 11.2; 14.1,2,3,4; 14/15.4; 15.4; 20.7; 21.8; 25.7; 27.9; Haziran 2.17

Ali Rıfat Bey 1919 Şubat 17.5

Ali Rıza Bey 1918 Aralık 11.8

Ali Rıza Paşa (Bakan) 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2; Şubat 24.2; 27.2; Mart 1.10; Mayıs 19.5; 20.10; Temmuz 21.2

Ali Rıza Paşa (Divanıharp başkanı) 1919 Mart 15.1

Ali Rıza Paşa (Kolordu Kumandanı) 1919 Şubat 17.7

Ali Seydi Bey 1919 Mayıs 3.2; Haziran 2.3

Ali Süha, Dr. 1919 Nisan 27.5

Ali Şevket, Yüzbaşı 1919 Mayıs 16.5

Ali Ulvi Bey 1919 Haziran 23.10

Allenby 1918 Kasım 7.2; 15.6; 19.5; 22.2; Aralık 6.3; 11.4; 18.4; 1919 Ocak 13.5; 16.5;

19.5; Şubat 7.1; 8.5; 9.1,3,4; 11.2; 13.2; 20.5; Mart 3.3; 10.4; Nisan 10.3; Mayıs 21.13; 31.7; Temmuz 13.5

Alman(lar) 1918 Ekim 30.7; Kasım 2.3; 2/3.1; 4.3; 8.8; 9.6; 11.8; 12.4,5; 15.7; 18.5; 23.7,10; 24.7; 25.3; 28.2; Aralık 1.9; 3.4; 5.5; 16.6; 19.5,10; 20.3; 27.8; 1919 Ocak 10.8; 12.3,5; 15.9; 16.4; 18.8; 24.3; 27.4; 29.2,3; Mart 1.6; 6.10; 9.8; 27.4; Nisan 4.5; 13.7; 21.7; 22.5; 23.9; Mayıs 4.4.; 7.6; 9.5; 10.7; 11.5; 28.3; Haziran 19.9; 21.14; 22.12; 23.12; 29.11; 30.4

Alman Hükümeti 1918 Kasım 16.2; 1919 Ocak 16.6; Mart 27.4; Mayıs 7.6; Haziran 22.12

Alman Meclisi 1919 Şubat 6.9; Mayıs 14.20; Haziran 24.9; Temmuz 11.4; 12.9

Almanya 1918 Ekim 30.1,4; Kasım 3.6; 4.5; 6.10; 9.7; 10.6,7; 11.6,8,9; 12.6; 19.6,7; 20.9; 21.5; 26.3,7; 28.8; 30.11; Aralık 1.8,9; 5.7; 6.7; 8.4; 9.5; 10.3; 16.6; 23.8; 29.7; 31.4; 1919 Ocak 5.3; 9.7; 12.7; 13.9; 14.8; 16.6.8; 18.1; 21.12; 24.3; 27.4; Şubat 10.4; 16.4; 27.11; Mart 3.10; 4.7; 6.10; 16.9; 23.4; Nisan 13.5; 24.4; 28.7; Mayıs 1.4; 11.7; 16.12; 24.2; Haziran 16.10; 17.8; 19.9; 20.12; 23.12; 25.9; 28.1

Alpaslan 1919 Şubat 12.5

Alsas-Loren 1918 Kasım 11.8; 30.11

Altı İl (Vilayat-ı Sitte) 1918 Kasım 11.5; 1919 Haziran 2.12

6. Ordu 1918 Ekim 31.1; Kasım 1.1; 8.2; 15.2; Aralık 10.1; 20.2; 1919 Şubat 9.1; 11.2; Nisan 30.1

Altınözü 1918 Kasım 9.1

61. Tümen 1919 Mayıs 29.4; Haziran 2.7; 18.9

60. Tümen 1918 Aralık 31.1

Amasya 1919 Mayıs 25.10; Haziran 5.9; 7.2; 13.1; 17.3; 19.1; 22.1,9; 23.7; 24.3; 26.3; Temmuz 1.1; 13.10; 18.3; 22.1

Amasya genelgesi 1919 Haziran 19.1; 20.1; 21.1; 22.1

Amelthia Matbaası 1919 Mayıs 14/15.1

Amerika Yardım Kurulu, Örgütü 1919 Şubat 10.7; Mart 8.8; Nisan 19.6; 23.9; Mayıs 9,5; Haziran 26,6; Temmuz 5,6; 20.13

Amerikalı, Amerikan 1918 Kasım 23.11; 1919 Ocak 11.4; 15.4; 20.2; Şubat 6.10; Mart 3.10; 15.8; 19.10; 23.5; Nisan 20.1; Mayıs 9.6; 18.18; 23.9; 28.3; Haziran 3.6; 5.9; 7.12; 20.11; 25.7; 29.7

Amerikan Barış Komisyonu 1919 Mayıs 25.3; 31.5; Haziran 19.9; Temmuz 1.1; 7.7; 12.5; 18.2

Amerikan İnceleme Kurulu ~ King-Cirane

Amerikan Koleji Antep 1919 Ocak 23.2

Amerikan Yakın Doğu Yardım Kurumu 1918 Aralık 31.2

Amet, Amiral 1918 Kasım 13.2; 14.3; 21.3; 25.6; 1919 Ocak 10.7; Mart 3.8; 30.5

Amritsar 1919 Nisan 6.5; 10.7

Anadolu 1918 Kasım 5.4; 11.5; Aralık 13.5; 20.1; 26.7; 1919 Ocak 2.10; 4.4; 7.4; 10.1; 16.8; 19.1; Şubat 10.1; 17.6; 18.4; 27.11; mart 1.3; 3.10; 4.8; 8.10; 9.7; 16.4,9; 23.5; 30.3; Nisan 4.2; 7.12; 8.4; 11.3; 12.2,8; 14.8; 15.5; 16.6; 17.10; 18.6; 20.2; 21.6; 22.1; Mayıs 1.2; 2.6; 5.1; 6.1; 8.13; 12.3; 14.11; 15.8; 16.2,12; 17.13,14; 18.19; 19.2,4,10,18; 20.14; 21.12; 22.15; 23.9; 24.12,16,18; 25.13; 28.3,11; 29.15; 30.6; Haziran 4.11,12; 6.1; 8.3; 9.10; 10.10; 17.6; 18.3; 20.1,8,10; 21.2; 22.1; 26.6; 29.10; Temmuz 3.6,7,11; 10.6,7; 12.9; 15.5; 16.5; 20.1,12; 21.11; 22.1,2,6

Anadolu gazetesi 1919 Ocak 23.5; Mayıs 12.10; 17.14

Anadolu hareketi 1919 Mart 4.1; Haziran 16.7

Anadolu Komitesi 1919 Ocak 24.2

Anadolu'ya kaçışlar 1919 Haziran 8.5; 17.4; 22.2,6

Anadolu'ya silah kaçırma 1919 Haziran 21.11; 22.4

Anamur 1919 Mayıs 17.2

Ananyo, General 1919 Şubat 25.7

Anayasa 1918 Kasım 3.9; 22.4; 27.5; Aralık 2.8; 21.1; 1919 Ocak 2.1; 18.2; Şubat 2.4; 27.2; Mart 1.1; 17.9; 18.5; 20.1

Anders, Mc. 1919 Ocak 23.2

Andranik 1918 Aralık 10.5; 1919 Haziran 9.2; 12.13

Anfre 1919 Mayıs 26.8

Anfitriki gemisi 1919 Ocak 19.1

Angilikan Kilisesi 1918 Kasım 26.5

Anglo-Helenik Derneği 1919 Haziran 24.9

Ankara 1919 Ocak 1.13; 2.9; Şubat 24.6; 26.4; Mart 15.1; Mayıs 23.3; 25.4; 26.4,5; Haziran 18.6; 26.3; Temmuz 9.2

Anselme 1919 Ocak 20.7

Antakya 1918 Kasım 9.1; Aralık 7.4

Antalya 1919 Ocak 3.5; Şubat 17.6; 19.10; Mart 10.3; 16.3; 22.4; 24.1; 27.1; 28.1; 30.3; 31.2; Nisan 5.2; 6.1; 8.2; Mayıs 15.8; Haziran 4.3; 13.2; 17.6; 29.4; Temmuz 8.6

Antep 1918 Aralık 17.1; 1919 Ocak 1.2; 8.1; 15.2; 21.8; 23.2; Mart 8.6; 12.6; 15.7; 30.8
Anzavur, Ahmet 1919 Haziran 15.10
Aralık 1918 Ekim 30.6
Arabistan 1918 Kasım 9.4; 1919 Ocak 6.4; 30.2; Şubat 13.6; 25.5; Mart 30.1; Haziran 1.6; 23.12
Araç 1919 Haziran 21.14
Arap(lar) 1918 Kasım 1.1; 2.6; 5.6; 18.4,7; 26.7; Aralık 3.2; 10.1; 20.2; 1919 Ocak 1.12,13; 3.7; 6.4; 13.9; 20.2; 31.3; Şubat 6.7; 12.2; 13.6; 25.5; 27.8; Mart 2.6; 4.8; 10.7; 24.4; Haziran 15.3; 16.7; Temmuz 2.5,11; 17.4; 20.11
Arap Bağımsızlık Partisi 1919 Temmuz 2.11
Araplı 1919 Haziran 7.6
Arappınar 1919 Ocak 14.1
Aras 1918 Aralık 10.5
Aras Hükümeti 1918 Aralık 10.5; 25.4
Ardahan 1918 Ekim 30.6; Aralık 1.4; 4.3; 1919 Ocak 1.1; 3.1; 7.1; 9.1; 21.5; 22.1; 31.1; Şubat 26.2; Nisan 20.1
Ardahan Millî Şûrası 1918 Kasım 2.8; 1919 Nisan 20.1
Argidus 1919 Haziran 9.1
Arian gemisi 1918 Kasım 7.6
Arif Hikmet Paşa 1919 Ocak 13.2; Şubat 13.1; 15.8
Aristidi Paşa 1919 Şubat 4.1; Mart 31.1; Temmuz 10.11
Arjantin 1919 Şubat 15.10
Arlotta 1918 Kasım 22.6; 1919 Haziran 30.4
Arnavutluk 1918 Aralık 14.7; 15.2; 1919 Şubat 5.4; Mart 6.2; 15.6
Arnavut Teavün Cemiyeti 1919 Mart 15.6
Arpaçay 1918 Aralık 4.3; 1919 Ocak 21.5; mart 6.5; Haziran 22.6
Artin 1918 Kasım 19.7
Asaf Muammer Bey 1918 Kasım 9.5; 22.8; 1919 Ocak 14.3; 22.10; 24.4; Şubat 3.5
Asım 1919 Mayıs 29.9
Asir 1918 Ekim 30.1; Kasım 6.5; 10.8; Aralık 1.5; 12.3; 1919 Şubat 15.6; Mart 25.3
Asker kaçakları 1919 Mayıs 21.11; 23.4; Haziran 7.7; Temmuz 22.3
Askerî Mecmua 1919 Mart 1.10; Mayıs 1.8; Haziran 1.12; Temmuz 1.9
Askerî Nigehban Cemiyeti 1919 Ocak 1.9; 7.4,10; Şubat 5,3; Temmuz 7,5,11
Asrî Kadınlar Cemiyeti 1919 Mart 19.4
Associated Press 1918 Kasım 28.8
Asya 1918 Aralık 8.1; 1919 Nisan 23.7; Mayıs 23.9; Haziran 28.1
Atâ Bey (Maliye Bakanı) 1919 Şubat 24.2
Atça 1919 Haziran 2.1; 25.2
Ateşkes, Ateşkes hükümleri - Mondros Ateşkes Anlaşması
Ateşkes Karma Komisyonu 1918 Kasım 13.4 18.1; 22.6; 23.4; 1919 Mayıs 19.14; 20.14; 21.17
Atıf Bey 1918 Aralık 21.5; 1919 Nisan 2.6; 16.4; 28.1; Mayıs 4.5; 8.5
Atıf Hoca, İskilipli 1919 Şubat 19.8
Ati 1918 Ekim 30.10; 31.10; Kasım 1.8; 2.10; 4.7; 5.8; 6.10; 7.9; 12.6; 13.11; 14.9; 15.7; 16.6; 18.9; 19.7; 20.9; 21.5; 22.4,9; 23.11; 24.8; 25.8; 26.7; 27.6; 28.8; 29.5; Aralık 1.9; 2.8; 3.5; 4.2; 5.1,8; 6.8; 8.4; 9.5; 12.5; 13.5; 14.7; 15.2; 16.6; 17.6; 18.7; 20.5; 22.4; 23.8; 24.4; 1919 Ocak 1.13; 3.8; 4.4; 7.10; 10.8; 11.5; 12.7; 13.9; 16.8; 17.5; 18.8; 19.6; 22.10; 24.4; 25.7; 26.7; 29.6; 30.6; 31.6; Şubat 1.7; 2.8; 3.5; 4.6; 6.10; 7.7; 9.6; 10.7; 12.7; 19.1
Atina 1919 Şubat 9.5; Mart 19.5; Mayıs 12.4; 14.9; 15.2; 16.7; 18.8; 19.11; 23.9; Haziran 17.2
Avam Kamarası 1918 Kasım 18.7; Nisan 16.3; Mayıs 22.13; Haziran 26.8; Temmuz 1.2; 3.6
Avanos 1919 Haziran 21.14
Averof zırhlısı 1918 Kasım 23.5; 1919 Nisan 12.2; 14.5; 17.1; 19.1; Mayıs 12.4; 14/15.1
Avni Binbaşı 1919 Temmuz 10.4
Avni İsmail 1919 Mart 4.4
Avni Paşa - Ahmet Avni Paşa
Avni Şadi 1919 Haziran 19.9
Avrupa 1918 Kasım 2.3; 8.8; 11.5; 15.7; 25.8; Aralık 9.5; 13.4; 17.6; 31.4; 1919 Ocak 4.4; 16.8; 18.1,8; 19.3; Şubat 1.7; 9.5; 12.9; 23.1; 24.7; Mart 8.4; 9.7; 12.5; 17.10; 19.1, 16; 20.7; 21.6; 28.3; 30.7,10; Nisan 1.1,3; 15.5; Mayıs 10.7; 13.3; 15.14; 17.15; 18.12; 20.4; 23.9; 28.15; 29.15; 30.8; Haziran 1.6,10; 3.12; 8.10; 13.8; 15.12; 17.8; 21.14; 26.6; 27.6; Temmuz 13.10; 21.6
Avrupalı 1919 Mayıs 13.2; 26.10; Temmuz 11.8
Avusturya, Avusturyalı Ekim 30.4; Kasım 1.4,5; 3.5,7,8; 4.5,7; 5.9; 9.8; 11.9; 13.7; 26.3; 30.8; Aralık 3.5; 5.5; 1919 Ocak 9.7; 15.9; 18.1,8; 29.2; Mart 1.7; Nisan 14.8; Haziran 2.15; 25.9; 28.1
Avusturya - Macaristan İmparatorluğu 1918 Ekim 30.1,4,5,10; 31.10; Kasım 1.4; 3.5; 7.9; 12.4; 1919 Ocak 17.5

Aya Fotini kilisesi 1919 Kasım 6.3; 1919 Mayıs 14.10; Temmuz 12.2
Ayancık 1919 Mayıs 16.2
Ayasofya 1918 Kasım 20.8; 1919 Ocak 23.4; Şubat 19.11; Mart 8.10; Nisan 23.8
Ayazof Sabri 1918 Aralık 18.7
Aydın 1918 Kasım 28.8; 1919 Ocak 18.8; 20.3; 26.2; Şubat 1.1; 23.5,8; 26.1; Mart 3.6; 11.3; 13.1; 17.10; Nisan 26.4; 29.5; Mayıs 13.3; 15.8; 16.9; 17.5,14; 18.8; 20.3,6; 21.11; 22.10; 23.4,7; 24.7,10,15; 26.6,7; 27.1; 28.4; 31.9; Haziran 3.8; 4.1; 6.4; 10.5; 11.3; 12.4,14; 13.11; 14.1; 15.1; 16.4; 19.2; 20/21.1; 21.5,7,8; 22.3,8; 23.5; 25.2; 26.1,5; 28.3; 29.1; 30.1; Temmuz 1.4,5; 3.1; 4.7; 5.9,11; 8.6,9; 9.2,6; 13.4; 16.2; 17.1; 22.4
Aydın Oğulları 1919 Mayıs 16.2
Aydın Redd-i İlhak Cemiyeti 1919 Haziran 20.4
Aydın Vilayeti Muavenet-i Hayriye Cemiyeti 1919 Mayıs 20.6; Haziran 22.10
Ayvalık 1919 Şubat 17.1; 19.2; Mart 1.3; 6.10; Mayıs 13.3; 18.11; 20.3,11; 21.7; 25.6; 26.2; 27.2; 28.2; 29.1; 30.3; 31.4; Haziran 2.7; 4.8; 5.2; 9.2; 16.5; 21.5; Temmuz 10.5; 11.3; 12.1,5; 16.2
Azadamard 1918 Aralık 11.6
Azerbaycan 1918 Ekim 31.6; Kasım 23.2; Aralık 7.6; 1919 Ocak 24.4; Mart 25.4; Nisan 2.6; 10.6; Temmuz 9.3
Azeryan Efendi 1918 Aralık 7.1; 1919 Şubat 4.1; Mart 31.1
Azgur 1919 Mart 1.6
Azınlıklar 1918 Ekim 31.8; Kasım 5.7; 7.9; 8.5; 13.1; 18.7; 20.9; 23.1; Aralık 7.4; 1919 Ocak 15.7; 18.8; 23.5; Şubat 8.1; 9.6; 12.10; 14.7; 15.10; 16.2; 24.12; 25.8; Mart 4.8; 12.4; 21.3; Nisan 28.4; Mayıs 22.3; Haziran 7.3; 15.12
Aziz Bey 1919 Nisan 28.1
Aziziye 1919 Haziran 2.4; 21.14
Azmi Bey (Bursa Valisi) 1919 Temmuz 10.11
Azmi Bey, (ittihatçı) 1918 Kasım 2/3.1; 16.2; 1919 Ocak 9.7; 11.5; Mayıs 22.9

— B —

Babaeski 1919 Mayıs 16.2; 19.3
Babıâli 1918 Kasım 25.4; Aralık 3.5; Mart 4.8; 5.3; 14.2; Nisan 28.7; Mayıs 15.14; 16.1
Bademağacı köyü 1919 Nisan 6.1
Bafra 1919 Mayıs 18.2; 26.4
Bağdat 1919 Ocak 3.4; 6.4; 15.4; Şubat 7.2; Nisan 2.7; Haziran 13.8; 23.12
Bahaddin Şakir 1918 Kasım 2/3.1; 11.6; 16.2; 20.5; 1919 Ocak 9.7; 11.5; Mart 30.11; Nisan 28.1
Bahçe 1918 Aralık 19.1
Bakanlar Kurulu 1918 Kasım 9.6; 20.5; 23.3; 25.2,7; Aralık 14.1; 1919 Ocak 10.4; 23.5; Şubat 6.3; 10.1; Mayıs 15.6,10; 17.7; 24.4; 26.1; Haziran 3.1; 5.10; 18.6; 23.1; 26.2; Temmuz 3.3; 6.2; 8.1; 11.2; 12.6
Bakırköy 1918 Kasım 16.1
Bakû 1918 Ekim 31.1; Kasım 16.4; 17.5; 1919 Mart 25.4
Bâlâ 1919 Haziran 21.14
Balacık 1919 Temmuz 1.5
Balkan(lar) 1918 Aralık 3.5
Balfour A.J. 1918 Aralık 4.5; 27.4; 1919 Şubat 17.6; 19.10; 25.4; Mart 11.2; 17.8; Nisan 8.4; 20.6; Mayıs 5.5; 7.3; 8.6; 11.6; 14.11; 16.9; 31.7; Haziran 20.10; 26.6,8; 28.2; 29.9; Temmuz 1.2; 11.3; 13.10; 16.1; 18.; 19.4; 20.11; 21.11
Balıkesir 1918 Ekim 31.9,10; Kasım 7.8,9; Aralık 19.10; 1919 Ocak 7.10; Şubat 20.10; Mart 13.7; Mayıs 15.8; 18.11; 22.15; 23.8; 26.7; 29.4; Haziran 2.7; 6.9; 15.10; 18.8,13; 21.7; Temmuz 9.2; 19.4
Bandırma 1918 Aralık 30.1; 1919 Ocak 21.8; Mart 6.10; Nisan 9.2; 15.5; Mayıs 17.11; 21.9; 22.6; 23.8; 25.12; 29.4; Haziran 17.2; 18.11; 22.4; 23.5; 28.10
Bandırma vapuru 1919 Mayıs 15.10; 16.5; 17.7,14
Barış 1918 Kasım 7.9; 9.4,8; 12.3,5; 13.9; 15.6; 18.1; 21.3; 22.9; 25.8; 28.7; 29.5; Aralık 1.9; 2.8; 4.6; 6.8; 7.7; 8.4; 14.1; 16.1; 25.7,8; 26.7; 28.6; 29.7; 1919 Ocak 2.1; 4.1,4; 11.1; 12.7; 13.9; 18.1,8; 24.4; 25.7; 26.1,7; 29.4,6; 30.6; Şubat 12.2; 16.4; 25,5; Mart 3.10; 15.8; 17.8; 19.10; 23.6; 25.9; 26.6; Nisan 1.1; 8.4; 10.8; 15.5; 17.10; 18.6; 19.6; 21.7; 23.9; 29.6; 30.6; Mayıs 4.6; 7.7; 9.5; 10.7; 14.20; 15.14; 16.10,12; 18.1; 19.12; 20.14; Haziran 2.15; 3.2; 4.18; 5.4; 11.7; 16.10; 17.8; 19.3,9; 20.12; 22.7; 23.9,12; 24.9; 25.3,4; 26.9,10; 28.1; 29.9.11; 30.3; Temmuz 6.7; 21.12.
Barış Hazırlıkları Komisyonu 1919 Ocak 10.4; 16.8; 29.4; Şubat 10.7
Barrow General 1919 Mart 22.2
Bartın 1919 Haziran 21.14
Barton James L., Dr. 1918 Aralık 31.2

Basarabya 1919 Nisan 5.4
Basın 1918 Kasım 2.10; 4.4; 5.8; 8.9; 25.8; 27.6; Aralık 1.1; 29.7; 30.7; 31.4; 1919 Ocak 1.13; 3.8; 10.6; 11.5; 12.7; 16.8; 18.1,8; 19.4; 20.1; 22.4; 23.5; 28.7; Şubat 5.1; 10.7; 12.7; 14.1; 19.1,15; 23.8; 27.11; Mart 3.2; 19.10; 23.6; 27.6; Nisan 7.5; 11.6; Mayıs 12.10; 14.16; 17.14; 19.18; 22.3; 26.1; 30.6; Haziran 12.7; Temmuz 21.12; 22.6
Basra 1919 Ocak 6.4; Şubat 23.8; Haziran 23.12
Basra torpidosu 1918 Kasım 7.1
Basravî aşireti 1919 Ocak 9.5
Başbakanlık 1918 Kasım 11.4; 17.2,3; 1919 Şubat 9.4; 12.6; 24.2; 26.4; Mart 3.5; 8.8; 27.2; 30.3; Nisan 1.5; 7.2,12; 17.2; 21.4; 30.2; Mayıs 14.1; 15.8; 16.2; 17.2; 20.2; 21.3,4; 22.8; 25.5; 28.5; 29.5; 30.1; Haziran 3.3; 4.4; 7.3; 9.2; 11.4; 14.4; 15.7; 16.4; 18.12; 21.6; 22.5; 23.6; 25.7; Temmuz 4.8; 8.1; 12.5; 13.5; 17.3; 21.2
Batı Anadolu 1918 Kasım 2.9; Aralık 14.2; 1919 Şubat 3.2; Mart 7.2; 19.1; Nisan 3.3; 8.4; Haziran 3.8; 5.1
Batı Trakya 1918 Kısım 2.2; 7.5; 10.5; Aralık 18.3; 1919 Ocak 22.3; 24.4; şubat 3.2; 13.7; Mart 1.3; 6.7; 16.2; 20.2; Mayıs 14.14; 23.9
Batı Trakya Komitesi 1919 Mart 20.2
Batum 1918 Aralık 1.4; 4.3; 16.6; 17.1; 19.4; 24.3; 26.3; 28.3; 29.2; 30.4; 31.3; 1919 Ocak 1.1; 3.4; 6.5; 10.4; 17.2,4; 23.1; 31.1; Şubat 12.6; 15.10; 19.12; 23.4; Mart 8.8; 29.5; Nisan 1.2; 23.4; Haziran 6.11; 12.10; 24.8; Temmuz 2.9; 5.8; 9.3; 12/13.1; 15.8; 19.7
Batum gazetesi 1918 Aralık 18.7
Batum İli İslam Derneği 1919 Ocak 10.4; Mart 8.8
Batum Müstahkem Mevkî Kumandanlığı 1918 Kasım 30.3
Batum Tümeni 1919 Şubat 17.5
Bavyera 1919 Şubat 25.8; 27.11; Nisan 13.4
Bayburt 1919 Haziran 2.5
Bayındır 1919 Mayıs 25.1; 27.1; 28.19
Bayındırlık Bakanlığı 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2; Şubat 24.2; Mart 4.2; Nisan 2.5; Mayıs 19.5; 22.8; Haziran 4.7; Temmuz 21.2
Bayramiç 1919 Mayıs 16.2
Beach, Bach 1918 Aralık 13.1; 26.2; 1919 Haziran 2.9; 4.10; 6.11
Bedevî 1918 Kasım 27.2
Bedirhan 1919 Haziran 10.8
Bedri Bey 1918 Kasım 2/3.1; 11.6; 16.2; 20.5; 1919 Ocak 9.7; 11.5
Bekirağa Bölüğü 1919 Ocak 5.2; 13.8; 25.2; 30.1; Şubat 23.2; 26.5; Mart 13.3; 15.3; 16.8; 18.5; Nisan 7.8; 11.1; Mayıs 7.7; 15.10; 21.15; 22.11; 27.6; 28.3; 29.14,15
Bekir Sami, Albay 1919 Mayıs 20.12; 21.9; 22.6; 23.8; 24.7,8; 25.12; 26.7; 27.4; 28.17; 29.4; Haziran 3.10; 4.8; 5.3; 9.4; 17.7; 26.7; 27.5; Temmuz 7.1
Bekir Sami, Kaymakam 1919 Mayıs 29.7; Temmuz 8.5
Bekir Sami (Kunduk) 1919 Mayıs 4.2
Belçika 1918 Kasım 11.8; 1919 Ocak 18.1
Belediye Çeşmesi Protokolü 1919 Haziran 5.2
Belen 1918 Kasım 15.3; Aralık 12.2; 1919 Ocak 7.9; 20.5; Temmuz 13.9
Belen köyü 1919 Mayıs 24.8
Belgrad 1918 Kasım 13.8; 1919 Haziran 23.12
Bergama 1919 Mayıs 29.6; Haziran 1.5; 12.1; 14.1; 15.1; 17.2; 18.9; 19.2; 21.5; 21/22.1; Temmuz 2.4
Berlin 1918 Kasım 9.7; 10.7; Aralık 6.7; 12.5; 13.5; 22.4; 27.8; 1919 Ocak 9.7; 10.8; 11.5; 14.8; Şubat 2.8; Nisan 3.6; Mayıs 1.4; 21.2; Haziran 23.12
Bern 1918 Aralık 5.7; 1919 Mart 31.3; Haziran 5.8; Temmuz 1.9
Bern Kongresi 1919 Nisan 29.6
Besim Bey 1919 Mayıs 21.1
Besim Ömer Paşa 1919 Mayıs 18.1
Beşiktaş 1919 Şubat 6.2; Mayıs 25.4
5. Arhipelagos Alayı 1919 Haziran 10.5
5. Ordu 1918 Ekim 31.1
5. Tümen 1918 Aralık 25.3; 1919 Haziran 10.3; Temmuz 18.3; 19.1
Beyaz Rus 1918 Aralık 17.4; 1919 Ocak 1.11; Nisan 5.4; 12.5; Mayıs 14.19; Haziran 25.8
Beyazıt (Doğubeyazıt) 1919 Ocak 21.8
Beyazıt (İstanbul) 1919 Ocak 16.8; Nisan 7.10; 10.1; Mayıs 23.1; 25.4
Beylan 1918 Kasım 27.2
Beyoğlu 1919 Kasım 8.5; 13.1; 15.7; 1919 Ocak 1.8; 2.6; Şubat 8.1; 12.10; 17.8; Temmuz 14.3
Beyrut 1919 Nisan 16.6; Haziran 23.12
Beyşehir 1919 Mayıs 10.5; 16.2; 18.2; 26.4
Bezmi Nusret (Kaygusuz) 1919 Ocak 3.8; Mayıs 22.5; 30.4; Haziran 26.7
Bikanır Mihracesi 1919 Mayıs 29.15
Bingazi 1918 Ekim 30.1
Binyatoğlu 1919 Şubat 23.5

1 Mayıs 1919 Mayıs 1.5; 4.6
Birecik 1919 Şubat 24.10; 27.1
Birgi 1919 Temmuz 19.4
Birinci Dünya Savaşı 1918 Ekim 30.1; 31.4; Kasım 13.11; 1919 Şubat 12.10; 17.1; 18.5; Mart 1.10; 2.6; 30.7; Nisan 12.8; 17.7; 28.5; Mayıs 6.7; 13.8; Haziran 30.5; Temmuz 1.9; 7.5
1. Kafkas Kolordusu 1918 Ekim 31.6
1. Kolordu 1919 Mayıs 28.12
1. Ordu Birlikleri Müfettişliği 1919 Mayıs 14.12; Haziran 5.10; 15.5; 17.4
Bitlis 1918 Ekim 30.1; Aralık 17.6; 1919 Şubat 19.8; 26.2; Nisan 5.5; Mayıs 3.2; 5.2; 8.12; 28.16; 30.5; Haziran 13.9; 19.8; Temmuz 8.8; 20.2
Bliss 1919 Şubat 13.6
Block, Adam Sir 1919 Ocak 11.3; 21.9; Şubat 2.5
Bizans 1919 Haziran 23.12
Bodrum 1919 Mayıs 11.1
Bogos Nubar Paşa 1918 Kasım 30.5; 1919 Şubat 24.7; 26.2; Mart 18.5; Haziran 12.13; Temmuz 20.11
Boğaziçi 1918 Kasım 28.1; 1919 Ocak 18.5
Boğazlar 1918 Ekim 30.4; Kasım 7.6; 19.3; Aralık 14.4; 30.7; 1919 Ocak 6.4; Şubat 12.2; 25.5; Mart 10.7; 19.8; Mayıs 14.11; Haziran 25.3,13; 26.6; Temmuz 5.6
Boğazlıyan 1919 Nisan 11.1
Bolivya 1919 Ocak 18.1
Bolşevik(ler), Bolşevizm 1918 Kasım 4.7; 5.9; 8.8; 16.6; 19.7; 25.4,8; 27.6; 29.5; Aralık 1.9; 8.4; 9.5; 11.8; 17.4,6; 1919 Ocak 8.3; 12.5; 14.8; 16.6; 18.5; 20.7; 27.5; Şubat 3.5; 11.3; 15.9; 21.4; 26.5; Mart 1.6; 7.5; 10.6; 11.7; 15.8; 26.4; Nisan 6.4; 7.12; 8.7; 9.6; 12.6; 16.3; 18.4; 23.6; 25.2; 26.6; 27.5; 28.6; Mayıs 1.8; 4.6; 6.9; 7.7; 10.6; 12.4; 19.10; 22.15; Haziran 4.17; 7.1,4; 13.11; 14.6; 15.12; 17.1,4; 18.14; 22.6; 23.7; Temmuz 1.9
Bolvadin 1919 Haziran 4.3
Bombay 1919 Şubat 7.2; Mart 10.7; Mayıs 9.4; 15.13; Haziran 23.12
Boneivoni 1919 Temmuz 22.4
Bornova 1919 Mayıs 16.1
Bosna-Hersek 1919 Ocak 21.3
Bostancı 1919 Mart 4.5
Boyabat 1919 Mayıs 17.2
Bozdağ 1919 Haziran 12.3; Temmuz 20.4
Bozdoğan 1919 Haziran 18.10
Bozkır 1919 Mayıs 17.2
Brémend 1919 Ocak 9.2; 19.5; 30.5; Şubat 1.5; Temmuz 12.7; 14.3
Brest-Litovsk Anlaşması 1918 Kasım 11.8; 13.10; 1919 Şubat 15.1
Brezilya 1919 Ocak 18.1
Bristol Amiral 1919 Ocak 28.3; Şubat 16.4; Mart 1.9; 11.7; 13.6; Nisan 19.6; 26.6; Mayıs 10.3; 12.8; 14.1; Haziran 20.10; 26.10; Temmuz 5.11; 8.9; 18.2
Brown, L.E. 1918 Aralık 17.2
Bryce Viscount 1919 Şubat 20.8
Bucak 1919 Mayıs 19.6; Haziran 13.4
Budapeşte 1918 Kasım 1.4; Aralık 5.8; 1919 Nisan 27.5; Mayıs 8.13; Haziran 23.12
Buduyani Albay 1919 Haziran 7.1
Bulgaristan 1918 Kasım 26.3; 27.6; 29.5; 30,8; Aralık 5.6; 9,5; 18.3; 1919 Ocak 6.4; 28.19; Haziran 10.10
Bulgar(lar) 1918 Kasım 10.5; 29.4; Aralık 28.5; 30.1,7; 1919 Mart 1.10; Nisan 7.12; Mayıs 8.9; 14.14; Haziran 24.6; Temmuz 13.8
Bunoust 1918 Kasım 10.1; 21.6
Burdur 1919 Mart 27.1; Nisan 8.2; Mayıs 1.7; 9.5; 15.8; 19.6; Haziran 4.3; 19.6; 20.6; 28.4; 29.4; Temmuz 7.6; 10.5
Burhaniye 1919 Haziran 21.3
Burn, Albay 1919 Haziran 26.8
Bursa 1918 Kasım 11.5; Aralık 16.4; 1919 Ocak 8.1; 21.8; 23.8; Mart: 2.4; 11.3; 13.7; 19.9; 24.7; Nisan 17.9; Mayıs 16.2,9; 17.2; 18.2; 20.1,12; 21.2; 27.5; Temmuz 9.2; 10.9; 13.11
Bursa Sergisi 1919 Temmuz 10.11
Bükreş Anlaşması 1918 Kasım 11.8
Büyük İskender 1919 Ocak 22.9
Büyük Mecmua 1919 Mart 6.10; 13.7; 20.8; 27.6; Nisan 24.4; Mayıs 8.13; 28.19; Haziran 5.12; 19.9; Temmuz 10.8
Büyük Menderes 1919 Haziran 1.1; 2.1; 16.1; 21.7; Temmuz 8.2
Büyükada 1919 Ocak 21.9; 26.7; Mayıs 31.3
Büyükçekmece 1918 Aralık 9.5
Büyükdere 1918 Aralık 9.5; 1919 Nisan 23.5; 24.4; 25.5; Mayıs 24.17

— C —

Cadı 1919 Şubat 19.1
Cafer Taygar (Eğilmez) 1919 Haziran 18.3; 21.9
Calthorpe 1918 Ekim 30.1,2; 31.2; Kasım 6.1,5,8; 8.3; 9.4; 10.8; 13.2; 14.3; 15.7;

16.1; 18.5; 19.4; 20.7; 21.3; 23.3; 24.2; 25.4; Aralık 18.2,5; 1919 Ocak 2.3; 3.3; 13.6; 15.5,6; 24.1; 25.4; 28.4; 30.1; Şubat 1.2; 7.4; 11.1,2; 25.4; Mart 16.7; 19.10; 29.3; Nisan 3.5; 5.3; 6.3; 11.4; 17.6; 19.4; 20.1,2; 21.5; 24.3; 29.4; Mayıs 2.3; 6.5,6; 10.1; 12.8; 13.1; 14.1,2,4,17; 14/15.1; 15.12,13; 16.9; 19.15; 20.11; 21.14; 24.16; 25.3; 28.18; 30.9; 31.6; Haziran 3.2; 5.7; 7.6; 8.1,3; 10.8; 12.10; 17.6; 18.11; 21.3; 13; 23.9; 24.8; 26.6; 28.10; 29.9; 30.2; Temmuz 1.2; 2.1; 5.11; 8.3,4; 9.5; 10.4,7; 12.5; 13.10; 15.9; 16.1; 21.11; 22.2,5

Cami (Baykut) 1919 Ocak 4.4; 7.8; 14.3,7; 15.13; Mart 19.1; 22.6; Nisan 7.12; Mayıs 4.2; 11.2; Haziran 21.2

Canik ~ Samsun

Carossini, Binbaşı 1919 Mayıs 14/15.4

Cavit Bey 1918 Kasım 2/3.1; 5.2,8,9; 6.6,10; 9.6; 12.5; 17.3; 19.2; 21.4; 23.10; 24.7; 25.7; 26.1; Aralık 2.3; 7.3; 10.9; 13.2; 18.6; 1919 Ocak 5.3; 8.2; 10.6; 15.4; 16.1; 17.3; 20.4; 21.9; 28.2; 29.2; 30.4; 31.5; Şubat 1.2,3; 2.5; 3.3,5; 7.1; 12.3, 13.4; 15.8; 17.7; 18.4; 23.2; Mart 4.2; 6.3; 9.1; 10.1; 13.7; 15.3; Nisan 7.3; Mayıs 4.5; 28.3; Haziran 1.10; 5.12; 9.5; 19.9; 25.11; 29.10; Temmuz 3.8; 13.3

Cebelitarık 1918 Kasım 24.8

Celal (Bayar) 1919 Şubat 22.4; Haziran 29.8; Temmuz 7.4

Celal Muhtar, Dr. 1918 Aralık 4.2; 5.1; 1919 Ocak 10.6

Celal Nuri (İleri) 1918 Kasım 2.10; 6.10; 7.9; 13.11; 15.7; 16.6; 18.9; Aralık 2.8; 4.2; 5.1; 14.7; 23.8; 1919 Ocak 10.6; 26.7; Şubat 6.10; 9.6; 11.4; 12.7; 17.8; 18.5; 22.8; 23.8; Mart 3.10; 6.10; 8.10; 9.5; 11.7; 12.1; 13.7; 15.2,8; 17.10; 18.5; 19.10; 20.7,8; 21.6; Temmuz 10.8; 11.8; 22.6

Celal Sahir 1919 Haziran 19.9

Celalabad 1919 Şubat 19.9; 21.3; 27.6

Celadet 1919 Temmuz 3.4

Celatettin Arif Bey 1919 Mart 6,1; Nisan 28.1; 29.5

Cemal Azmi Bey 1919 Ocak 6.2; Nisan 7.12; Haziran 1.8

Cemal Bey, İçişleri Bakanı, Konya Valisi 1918 Kasım 20.4; Mart 4.2; 13.4; 17.9,10; 18.5; 19.9; Nisan 7.3; 26.3; 27.5; Mayıs 12.7; Temmuz 6.2; 8.11

Cemal Hüsnü Bey 1919 Mayıs 15.11

Cemal Paşa, (Ahmet, Bahriye Bakanı) 1918 Kasım 1.3; 2/3.1; 4.7; 6.10; 11.6; 16.2; 20.5; 26.1,2; 27.5; Aralık 8.4; 12.4; 13.5; 18.7; 1919 Ocak 1.3,13; 9.7; 11.5; 21.12; Şubat 2.8; 19.15; Mart 16.9; 20.8; 31.3; Nisan 25.5; Mayıs 29.15; Haziran 30.3; Temmuz 5.5; 7.1; 10.12; 13.3

Cemal Paşa (Mersinli) 1919 Ocak 22.2; Şubat 2.2; Nisan 26.2; 27.3; Mayıs 10.5; 15.8; Haziran 1.5; 12.10; 16.2; 18.4; 19.6; 20.6; 21.1,5; 23.10; 24.5; 30.2; Temmuz 1.3; 2.1; 10.7

Cemil Molla (Minla) 1919 Ocak 28.2; Şubat 24.2; Mart 4.2,6; Nisan 8.7; 21.2

Cemalettin Efendi (Şehzade) 1919 Nisan 26.5; 28.2; 29.5; Mayıs 2.5; 9.2

Cemalettin Efendi (Şeyhülislam) 1919 Nisan 5.1; 20.6; 25.5; 26.5

Cemil Paşa (İstanbul Belediye Başkanı) 1919 Şubat 16.2; Nisan 24.2; Mayıs 5.10; 7.5

Cemil Süleyman 1919 Mart 15.8

Cemiyet-i Akvam ~ Milletler Cemiyeti

Cemiyet-i Müderrisin 1919 Şubat 19.8

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye 1919 Nisan 12.8

Cenap Şahabettin 1918 Ekim 30.10; Kasım 2.10; 6.10; 10.9; 12.6; Mayıs 27.13

Cenevre 1919 Ocak 16.1; Şubat 16.2; Mart 20.2; Mayıs 28.15; Temmuz 7.8

Cenova 1918 Aralık 14.3

Cenubigarbî Kafkas Hükümet-i Muvakkate-i Milliyesi ~ Güneybatı Kafkas Geçici Hükümeti

Cerablus 1918 Aralık 10.1; 11.1; 20.2; 26.5; 1919 Ocak 3.2

Ceride-i Havadis 1919 Şubat 19.1

Cevalos, Yarbay 1919 Haziran 1.1

Cevat (Dursunoğlu) 1918 Aralık 4.1; 10.7; 1919 Mart 3.4; Mayıs 18.2

Cevat (Gazeteci) 1918 Aralık 4.2

Cevat Yüzbaşı 1919 Mayıs 16.5

Cevat Abbas (Gürer) 1918 Kasım 13.3

Cevat Paşa (Çobanlı) 1918 Kasım 3.4,7; 10.1; 11.2; 26.4; Aralık 1.6; 19.6; 26.4; Mart 6.1; Nisan 28.2; Mayıs 11.4; 14.12,15; 15.10; 16.4; 18.12; 22.4; 24.7; 29.6; 31.5; Haziran 4.7; 11.1; 15.4,7; 18.12; 21.3,6; 22.7; 29.8; Temmuz 8.3

Cevdet, Albay 1919 Şubat 17.2; Mayıs 30.7; Haziran 14.4; 23.8; 29.5; Temmuz 1.6; 8.8

Cevdet (Büyük Mecmua) 1919 Mart 27.6; Nisan 24.4; Haziran 5.12; 19.9

Ceyhan 1918 Aralık 17.1; 1919 Şubat 15.5

Cezayir 1919 Şubat 6.10

Chapetrde, Yarbay 1919 Mayıs 26.8

Chilton (İrtibat Subayı) 1918 Kasım 7.1; 11.4

Churchill, Winston 1919 Şubat 15.7
Cihangiroğlu İbrahim Bey 1918 Aralık 2.1; 1919 Ocak 18.2
Cirane - King ~ King - Cirane
Clark, General 1918 Kasım 12.2
Clark muhribi 1918 Kasım 10.1
Clemenceau 1918 Aralık 17.5; 27.4; 1919 Ocak 3.5; 16.1; 21.12; Şubat 19.14; 21.4; 22.8; Mart 10.3; 13.5; 14.7; Nisan 12.3; Mayıs 5.1; 6.1; 7.6; 15.12; 19.10; 22.7; 24.13; 25.3; 29.11; Haziran 4.5; 7.11; 17.1; 18.13; 20.8; 25.4; 28.2; Temmuz 2.12; 4.8; 8.7; 10.6; 14.5; 15.5; 18.5; 21.6
Cory, General 1918 Kasım 10.1
Crowe, Eyce, Sir 1919 Mart 1.3
Crowfort, Yübaşı 1919 Nisan 18.3
Curzon, Lord 1918 Kasım 18.7; 1919 Ocak 2.9; Şubat 14.5; 20.8; 25.4; Mart 9.7; 17.8; 25.6; Nisan 5.2; 8.4; 18.2; 22.1; Mayıs 8.6; 18.14; 27.7; Haziran 10.8; 20.10; 26.8; Temmuz 4.6; 10.4; 13.10; 16.1; 20.11

– Ç –

Çakolas 1919 Mayıs 25.1
Çal 1919 Mayıs 17.2; 15.4; 20.4
Çanakkale 1918 Kasım 10.2; 11.11; Aralık 17.3; 1919 Ocak 12.4; Mayıs 31.9
Çanakkale Boğazı 1918 Ekim 31.10; Kasım 3.3; 6.1; 9.2; 11.10; 12.1; 20.2; 1919 Şubat 27.11
Çanakkale Savaşı 1919 Mart 20.8
Çarlık 1918 Kasım 15.5; Nisan 17.4
Çatalca 1919 Şubat 17.3; Mart 9.7; Mayıs 16.2
Çeltikçi köyü 1919 Nisan 6.1
Çek(ler) 1918 Kasım 1.4
Çekoslovakya 1919 Ocak 13.9; 18.1
Çerkez(ler) 1919 Mart 10.7; Temmuz 2.5
Çerkez Ethem 1919 Şubat 12.5; 16.4; Mayıs 21.9; 25.12; Haziran 17.2; 26.7
Çerkez Hasan 1919 Nisan 5.5; 6.6; Haziran 19.9
Çerkez Reşit 1919 Mayıs 21.9; 25.12
Çerkez Tevfik 1919 Mayıs 21.9; 25.12
Çeşme 1919 Nisan 9.1; Mayıs 17.4; 20.5; Haziran 2.1
Çete, gerilla 1919 Nisan 20.1; 25.1; 27.5; Mayıs 11.4; 12.10; 14.8; 21.3, 13; Haziran 2.6; 5.9; 20.2; 24.8; 25.6; 27.5; 29.1; Temmuz 5.9; 7.5; 12.9; 12/13.1; 15.2
Çıldır 1919 Şubat 2.7
Çiçerin 1919 Şubat 15.1
Çiftçiler Derneği 1919 Şubat 2.3; Mart 23.6
Çiftehan 1919 Şubat 3.1
Çin 1919 Ocak 18.1; Mart 21.6; Mayıs 4.4
Çine 1919 Mayıs 23.4; 30.11; Haziran 5.1; 6.4; 10.6; 12.3; 13.4; 16.5; 17.2; Temmuz 6.4
Çine Heyet-i Milliyesi 1919 Haziran 12.4
Çingene 1919 Mart 10.7
Çobanbeyli 1918 Aralık 10.1
Çolak Halil 1919 Mayıs 18.11
Çonakas, Dr. 1919 Haziran 12.14
Çorlu 1919 Mart 19.5; Mayıs 16.2; Haziran 19.9
Çukurova 1918 Kasım 4.3; 20.4; Aralık 15.1; 18.7; 21.3; 23.5; 26.1; 1919 Ocak 19.5; 22.2; Şubat 19.7; 26.2; Mart 3.3; Mayıs 5.9; Haziran 6.5; Temmuz 2.5,9

– D –

Dağıstan 1918 Aralık 28.3
Dail Ekspres 1919 Mayıs 31.9
The Daily Mail 1918 Kasım 17.1; 24.1
Daily Telgraph 1919 Mart 22.6
Dalinda, Jozef 1919 Ocak 26.5
Dall Olio 1919 Temmuz 21.6
Damat Ferit Paşa 1918 Ekim 31.10; Kasım 1.2; 2.10; 8.7; Aralık 2.2; 3.5; 4.6; 1919 Ocak 15.8; 21.2; 29.4; Şubat 4.1; 10.7; Mart 3.2; 4.1,2; 5.1,5; 6.10; 8.2,10; 9.2,8; 10.4,7; 12.2,3,8; 13.7; 14.1; 15.1,8; 16.5; 18.2,5; 19.10; 21.1,3; 24.2,4; 30.1; Nisan 3.4; 5.1,3; 7.9; 11.1; 12.8; 17.6; 18.6; 23.1,2; 24.3,4; 25.1; 27.1; 29.1,2; 30.1,5; Mayıs 1.1,2,8; 2.7; 3.7; 4.6; 6.5; 8.2,13; 11.2,4; 14.1,2,15,18; 16.6,9; 17.10; 18.14,17,19; 19.3,4,5,15; 20.8; 11.14; 21.5,16; 22.7,15; 24.16; 25.3; 26.1; 27.1,2,6,9; 28.3; 29.12; 30.8; 31.6; Haziran 1.2,3; 2.12; 3.1,2; 4.4,12; 5.4,7; 6.2,8; 7.12; 9.9; 12.2,7; 14.2; 16.10; 17.1; 19.5; 20.12; 21.14; 23.3,6,12; 24.9; 25.4,5,13; 26.10; 27.4; 28.2,9; 30.3; Temmuz 4.4,8; 5.3,10; 6.7; 7.8,11; 9.8; 14.5; 15.1; 16.5,6; 17.2; 18.7; 19.8; 20.1,2,3, 13; 21.1,2,12; 22.2,6
Danıştay Başkanlığı 1918 Kasım 11,2; 1919 Ocak 13.2; Şubat 13.1; 24.2; Mayıs 19.5; 24.6; 26.1; Haziran 13.7; 29.2; Temmuz 21.2
Danimarka 1919 Şubat 18.1; 19.5; Mayıs 5.8
Darüleytam 1919 Mayıs 25.13
Darülfünun ~ İstanbul Üniversitesi
Dayton 1919 Mayıs 13.1
Deccal 1919 Şubat 19.1

Dedeağaç 1919 Haziran 24.6
Deedes 1918 Kasım 17.6; 22.6; 1919 Şubat 27.5; Mayıs 24.16; Haziran 8.1; 21.3; 22.1; Temmuz 8.4
Defrance 1919 Mart 30.5; Mayıs 5.6; Haziran 1.3
Delhi 1919 şubat 22.8; Mart 30.9
Dellal Mustafa 1919 Mart 4.6
Demange Albay 1919 Haziran 2.4
Demirci Mehmet Efe 1919 Haziran 11.3; 18.9; 22.8; Temmuz 4.2; 11.5; 16.2; 20.4
Demokrasi kruvazörü 1919 Haziran 6.2; 7.12
Denikin 1918 Kasım 15.5; Aralık 18.7; 1919 Ocak 21.10; Nisan 23.6; Mayıs 29.15; Haziran 15.12; 25.8; 27.6; 29.7; Temmuz 5.12
Deniz Bakanlığı 1918 Kasım 7.1; 11.2,4; 12.1; Aralık 26.7; 27.6; 1919 Ocak 13.2; şubat 2.1; 24.2; Mart 4.2; Nisan 2.5; Mayıs 19.5; Temmuz 21.2
Denizli 1919 Nisan 25.3; Mayıs 14/15.5; 15.8; 16.2; 18.2; 29.8; Haziran 6.4,5; 8.7; 10.4,5; 14.1; 20.5; 25.2; Temmuz 8.6; 10.5; 12.3; 19.6; 22.3
Denizli Heyet-i Milliyesi 1919 Temmuz 12.3; 18.4
Denizli Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti 1919 Mayıs 29.8; Haziran 10.4; Temmuz 7.6; 8.6; 10.5; 12.3
Derby, Lord 1919 Şubat 19.6; Temmuz 4.6
Dereleğez 1918 Aralık 10.5
Depats 1919 Şubat 4.6
Derince 1919 Mart 4.3
Derviş Bey (Tutuklu İtihatçı) 1919 Mart 13.3
d'Esperey, Franchet 1918 Kasım 13.2; 20.2; 22.7; 23.1,11; 24.8; 25.3,6; 26.7; 27.6; Aralık 3.1; 8.4; 30.6; 1919 Şubat 7.7; 8.1,5; 9.6; 11.1; 12.3,10; 13.5; 22.7; 25.3,4,6; 27.2; 28.5; Mart 3.2,8; 11.2; 15.3; 20.6; Nisan 19.2; Mayıs 6.2; Haziran 22.10; Temmuz 14.3
Despriéres 1918 Kasım 22.6
Despriyer 1919 Temmuz 2.9
Develi köyü 1919 Temmuz 21.9
Dışişleri Bakanlığı 1918 Kasım 11.2; 19.4; 20.3; Aralık 1.4; 11.4; 1919 Ocak 10.4; 13.2; 16.5; Şubat 1.2; 9.3,4; 24.2; Mart 4.2; 9.2; 10.1; 29.3; Nisan 21.5; Mayıs 19.5; 25.3; Haziran 3.1; 8.3; 17.6; 25.7; Temmuz 2.1; 10.7
Dışalım 1919 Mart 17.10; 25.7; Mayıs 15.1
Dışsatım 1919 Şubat 26.5; Mart 1.8; 29.5; Mayıs 8.10; 15.1
Diaz 1919 Nisan 8.5
Dickson, Allan, Albay 1918 Kasım 6.3; 1919 Şubat 28.4; Nisan 29.4
Digor 1919 Mart 5.4
Diken 1919 Ocak 1.13; Şubat 6.10; 19.1; 20.10; Mart 6.10; 20.8; Nisan 3.6; 17.10; Mayıs 1.8; 15.14; 29.15; Haziran 19.9; Temmuz 3.11; 10.8; 17.4
Dikili 1919 Haziran 13.3; 15.1; 21.5; 26.1
Dimitris 1919 Mayıs 18.9
Dinar 1919 Haziran 20.5; Temmuz 7.6
Divanıharp 1918 Kasım 26.1; Aralık 11.3; 12.4; 14.1; 16.2; 22.3; 1919 Ocak 8.1; 19.6; 20.6; 21.2,8; Şubat 5.2; 6.10; 9.6; 13.7; 19.12; 20.9,10; 27.2; Mart 7.1; 8.3; 13.7; 14.5; 15.1,3,8; 16.4,8; 17.9; 18.5; 26.2; Nisan 1.4; 7.8; 8.1; 10.1; 11.6; 13.7; 15.5; 20.6; 23.5; 28.1; 29.6; 30.6; Mayıs 4.5,6; 5.10; 6.4,8; 14.16; 17.8; 19.15; 22.9; 24.6,17; 29.15; Haziran 1.8; 2.3; 3.9; 4.18; 20.3,4; 21.3; 25.11; Temmuz 3.3; 3.5; 10.12; 13.3; 22.6
Diyadimis 1919 Mayıs 23.9
Diyarbakır 1918 Ekim 30.1; 1919 Şubat 8.5; 15.10; 19.8; 26.2; Mart 22.2; 27.2; Nisan 5.5; Mayıs 2.3; 5.2; 24.6; 28.16; 30.5,7; Haziran 2.13; 3.5; 10.7; 15.1; 17.3; 20.12; 21.10; 23.8; Temmuz 8.8
Dobruca 1919 Mart 17.10
Doğancılar 1919 Mayıs [illegible].1
Doğrusöz 1919 Mayıs 22.15; 29.15; Haziran 5.12
Doğu ~ Doğu Anadolu
Doğu Anadolu 1918 Aralık 4.1; 1919 Ocak 21.1; Şubat 8.5; Mart 2.6; 14.9; Nisan 18.6; Mayıs 6.3; 20.8; 22.3; 25.3; 29.2; Haziran 4.4; 5.4; 7.3; 9.2; 13.8; 15.7; 28.7; Temmuz 3.3,11; 6.1; 20.12; 21.10
Doğu Hint Adaları 1919 Mart 14.9
Doğu İlleri 1918 Kasım 25.2; Aralık 13.4,5; 14.7; 1919 Ocak 28.1; Şubat 6.10; 12.2; 13.2; Mart 2.6; 21.6; Nisan 9.6; 22.5; Mayıs 30.5,12; Haziran 3.3; 8.6; 15.6; 16.2; 23.6; 25.11
Doğu Karadeniz 1919 Şubat 12.1
Doğu politikası 1919 Mart 7.2
Doğu sorunu 1919 Mart 10.7
Doğu Trakya 1918 Kasım 2.2; 4.1; 9.3; Aralık 1.1; 1919 Mart 1.9; 16.2; 20.2
Doktor Nazım 1918 Kasım 2/3.1; 11.6; 16.2; 20.5; 1919 Ocak 9.7; 11.5; Nisan 4.5; 25.5; 28.1; Mayıs 14.16; Temmuz 13.3
9. Ordu 1918 Ekim 31.1,6; Kasım 3.1; 16.4; Aralık 1.4; 5.2; 12.1; 26.2; 1919 Ocak 7.3;

9.1,3; 25.1; Şubat 2.7; 17.2; Mart 13.2; Nisan 2.1; 21.5
9. Ordu Birlikleri Müfettişliği 1919 Nisan 29.1; 30.1; Mayıs 6.3; 17.7; 18.10; 21.5; 22.4; 24.4; 27.10 (~ 3. Ordu Müfettişliği)
Dolhanof 1918 Aralık 10.5; 25.4
Dolmabahçe Sarayı 1918 Kasım 23.5; 1919 Şubat 8.1
Donanma (Türk) 1918 Kasım 20.1; 1919 Şubat 2.8
Donanma Cemiyeti 1919 Şubat 2.1; 4.6; 6.10; 8.3,5; Nisan 2.2
Doretheus 1918 Ekim 30.8; 1919 Mart 3.7; Nisan 24.4; Mayıs 9.1; 27.7; Haziran 16.10
Dört Büyükler 1919 Şubat 3.2; Mayıs 19.10; 21.12; 24.12
Dörtler Konseyi (Meclisi) 1919 Mart 13.5; Nisan 1.1; Mayıs 11.6; 21.17; 24.18; 29.15; Haziran 4.9; 20.12
Dörtyol 1918 Aralık 11.1; 19.2; 1919 Ocak 1.7
Drahmi 1919 Haziran 3.8
Dublin 1919 Ocak 15.12
Duygu 1919 Mayıs 12.10; 17.4
Düyun-u Umumiye 1919 Şubat 13.4

— E —

Ebert 1919 Şubat 6.9
Ebubekir Hâzım (Tepeyran) 1918 Aralık 6.8; 16.4; 1919 Mart 19.9; 22.6; 24.7; 26.2
Ebüzziyazade 1918 Ekim 31.10; 1919 Şubat 8.5; Mart 18.5; 22.6
Eceabat 1918 Kasım 20.2
Edebiyat Fakültesi 1919 Nisan 14.4
Edhem Bey (Beyrut eski valisi) 1919 Kasım 9.5; 22.5; Aralık 1.6
Edip Yüzbaşı 1919 Haziran 22.4
Edirne 1918 Kasım 2.2; 29.5; Aralık 1.1; 30.6; 1919 Ocak 8.1; 21.8; 26.5; Şubat 17.3; 23.7; Mart 16.7; Nisan 19.2; 29.5; Mayıs 3.7; 4.6; 19.3; 23.5; 27.3; Haziran 13.6; 18.3
Edremit 1919 Mart 5.2; 17.6; 24.5; Nisan 6.2; Mayıs 18.2,6; Haziran 8.7; 18.13; 21.3,7; 22.4; Temmuz 7.10
Edremit Redd-i İlhak Cemiyeti 1919 Mart 17.6; 24.5; Mayıs 16.2
Edremit Burhaniye ve Havalisi Müdafa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti 1919 Mart 4.4
Efes 1919 Nisan 25.3; Mayıs 15.9
Efkârı Umumiye 1919 Şubat 19.1; Haziran 5.12; 9.10; Temmuz 17.4; 19.8
Ege, Ege Bölgesi 1919 Mart 4.5; 14.7,8; Nisan 3.5; 21.3; Mayıs 8.13; 15.9; 29.8,11; Haziran 7.7; 15.7; 21.6; Temmuz 8.3; 12.1; 16.1; 17.1
Eğitim 1918 Aralık 14.7; 1919 Mart 15.8; 19.8; Nisan 22.3; Haziran 25.1
Eğitim Bakanlığı, 1918 Kasım 11.2; 12.5; Aralık 10.10; 1919 Ocak 13.2; Şubat 24.2; Mart 4.2; Mayıs 19.5; Temmuz 21.2
Eğridir 1919 Temmuz 7.6
Ekaterinodar 1918 Aralık 31.3; 1919 Ocak 6.6
Ekselisor 1919 Haziran 14.6
Ekvator 1919 Ocak 18.1
Ekvator çizgisi 1919 Ocak 27.4
Elazığ 1918 Ekim 30.1; 1919 Şubat 19.8; 25.8; Nisan 5.5; Mayıs 3.2; 5.2; 12.10; 30.5; Temmuz 6.6; 8.8 (ayrıca ~ Harput)
El Adl 1919 Şubat 19.1
El Fetih 1919 Temmuz 2.11
Elena savaş gemisi 1919 Mayıs 13.4
Elbistan 1919 Temmuz 3.4
Elcezire 1919 Şubat 6.7
Elefterion limanı 1919 Mayıs 10.2; 11.2
Eleftirion Vimo 1918 Kasım 17.7
56. Tümen 1918 Kasım 13.6; 1919 Mayıs 16.1; 20.12; 29.6
57. Tümen 1918 Kasım 13.6; 1919 Mayıs 18.6; 20.5; 24.7; 27.1; Haziran 6.4; 10.6; Temmuz 8.1; 10.5; 22.3,4
Emanuel, İtalya Kralı 1919 Haziran 9.10
Emanuelidi Efendi 1918 Kasım 14.11
Emanullah Han 1919 Şubat 19.9; 20.3; Mart 3.9; Mayıs 3.4; 27.12
Emin, Yüzbaşı 1919 Temmuz 10.4
Emin Ali (Kars İslam Şûrası) 1918 Aralık 8.1
Emin Ali Bedirhanoğlu 1919 Ocak 5.1; Temmuz 10.4
Emin Ali Bey, Öğretmen 1919 Mayıs 21.1
Emir (Amir) Ali 1919 Nisan 20.6; Haziran 3.13
Emniyet Genel Müdürlüğü 1919 Nisan 6.2
Emperyalizm 1919 Nisan 26.6; Mayıs 4.4; 10.7; 22.14; Temmuz 10.12
L'Entente 1919 Nisan 29.2; 30.6; Haziran 24.7; Temmuz 4.8
Enver Paşa 1918 Kasım 2/3.1; 4.7; 6.10; 11.6; 14.11; 16.2; 20.5; 23.4,11; 24.7; 26.1,2; 27.5; Aralık 8.4; 9.5; 10.10; 12.4; 13.5; 18.7; 22.4; 1919 Ocak 1.3; 10.8; 21.12; 22.10; Şubat 19.15; Mart 6.10; 16.9; 20.8; 27.4; Nisan 7.9; 25.5; 28.1; Mayıs 29.15; Haziran 22.6; 30.3; Temmuz 5.5; 6.7; 10.12; 13.3

Eökler 1919 Şubat 19.1
Epir 1918 Kasım 13.11; 1919 Şubat 12.9; Mayıs 21.10
Erbeyli, Elbeyli 1919 Haziran 20/21.1; Temmuz 1.5
Epoha gazetesi 1919 Temmuz 2.7
Erbil 1918 Kasım 11.10
Erciyes gazetesi 1918 Aralık 18.7
Ercümend Ekrem Bey 1919 Mart 24.6; 26.6; Mayıs 21.17
Erdek 1918 Kasım 2.9
Ereğli (Konya) 1919 Mayıs 26.5
Ereğli (Zonguldak) 1919 Mart 8.1; 10.3; Temmuz 3.6
Erikli 1919 Haziran 20/21.1
Erivan 1919 Ocak 4.3; Mayıs 28.16; Temmuz 2.9; 9.3
Ermenek 1919 Nisan 1.5
Ermeni(ler) 1919 Ekim 30.6; Kasım 2/3.1; 4.4; 6.9,10; 9.6; 11.5; 12.3,5; 18.5,7; 23.3,4,9,10,11; 24.1; 25.7; 26.7; 28.2; 30.3,4,5,6,12; Aralık 2.4; 4.1,6; 5.2; 6.2,8; 7.1,7; 10.5,6.10; 11.1,3,6; 12.2,3,5; 13.5; 14.1,7; 16.2; 17.1,2,6; 18.5,7; 19.10; 21.2,5; 24.4; 25.2,4; 26.2; 30.1,4; 1919 Ocak 1.7,13; 3.4; 4.3; 5.1,3; 6.5; 7.5,10; 8.1,2,3; 9.2; 13.9; 15.10; 16.8; 18.1; 19.1,4; 20.5,6,8; 21.2,3,5; 22.1; 23.2,3; 24.1,4; 25.6; Şubat 1.7; 5.2,3; 6.4,5,10; 7.5; 8.1,5; 9.4,6; 10.2,3,7; 11.2; 12.1; 2.4,8,9,10; 13.7; 15.4; 16.3; 18.1,3; 19.7; 20.4,6,10; 22.1; 23,1; 24.7,8,12; 25.5,8; 26.2; 27.5,11; 28.2,5; Mart 1.1,4,5; 2.3,6; 3.3; 5.5; 6.8; 7.1; 8.1,2,3,4,10; 9.4; 10.7; 13.4; 14.9; 15.3; 17.5,10; 18.5; 19.2; 20.8; 21.6; 22.5; 26.3; 30.7,11; Nisan 1.4,5; 3.6; 5.5; 6.3; 7.8; 8.1; 10.4; 13.1; 15.5; 18.6; 20.2.4; 21.7; 26.1; 27.5; 30.3; Mayıs 2.1,7; 3.6.7; 5.9; 8.12; 12.10; 14/15. 3,4; 17.8; 18.2,9,16; 20.8; 24.3,12,16,17; 25.3; 30.5,6; Haziran 1.8,9; 3.3; 4.4; 5.9; 9.2; 11.4; 12.13; 13.10; 15.7; 18.12; 20.7; 22.11; 25.1; Temmuz 2.5; 3.5,6,9; 5.7; 8.10; 12.7; 13.11; 15.10; 20.12; 21.10
Ermeni Birliği Kongresi 1919 Şubat 24.7
Ermeni Cumhuriyeti ~ Ermenistan
Ermeni Hükümeti 1919 Mayıs 28.16
Ermenice 1919 Şubat 19.1
Ermenistan 1918 Kasım 14.6; 30.5; Aralık 5.2; 13.5; 20.4; 1919 Ocak 6.4; 17.5; 30.2; 31.2; Şubat 12.2,4,8; 16.3; 20.8,10; 26.2; Mart 7.2; 10.3; 18.3; 20.8; 30.1; Nisan 7.12; 18.1,3; 21.7; Mayıs 5.1; 13.3; 14.11; 21.12; 24.18; 25.13; 28.16; Haziran 2.12; 6.3; 7.3; 13.8; 22.11; Temmuz 5.7; 8.9
Erzincan 1919 Mayıs 5.2; 30.5; Haziran 5.9; 24.3; 28.7; Temmuz 2.1
Erzurum 1918 Ekim 30.1; Aralık 13.1; 25.5; 26.2; 1919 Ocak 3.4; 13.3; 21.5; 31.1; Şubat 24.8; 26.2; 27.4; Mart 2.2; 3.4; 6.4; 10.2; 11.6; 19.6; 26.3; Nisan 2.1; 3.1; 5.5; 9.3; 14.1; 17.4; 18.3; 19.5; 21.5; 22.2; 25.4; 26.5; Mayıs 3.1; 15.8; 16.2;17.2; 18.2; 28.16; Haziran 2.5; 5.5,9; 6.11; 7.3; 10.7,10; 13.8,9,10; 15.6; 19.8; 21.10; 24.3; 27.6; 29.7; Temmuz 1.7; 2.9; 3.2,9; 4.1,5; 5.1; 7.1; 9.4; 10.1; 13.11; 15.3; 19.2; 20.2; 22.2
Erzurum Kongresi 1919 5.2; 28.14; 30.5; Haziran 15.6; 17.3; 21.1; Temmuz 1.7; 5.1; 7.3; 8.8; 9.4; 10.1; 19.3; 20.1; 21.8
Esat Bey 1919 Mart 4.5
Esât Kemal, Dr. 1919 Haziran 7.12
Esat (Oktay) 1919 Ocak 18.2; Nisan 14.2
Esat Paşa, Dr. 1918 Kasım 29.1; Aralık 6.1; 1919 Mayıs 12.6; Haziran 5.6; 12.6; Temmuz 10.8; 13.7; 14.5
Esfehani 1919 Nisan 20.6
Esir(ler) 1918 Kasım 30.10; 1919 Ocak 1.10; 24.4; Şubat 16.2; Nisan 3.6; 13.7; 21.7; 23.6; Mayıs 27.5; Temmuz 19.8
Eskigün ~ Yenigün
Eskişehir 1918 Kasım 17,5; 1919 Ocak 22.1; Mayıs 5.6; 17.2; Haziran 7.3
Essex Hall 1919 Mayıs 24.14
Estonya 1918 Aralık 8.3
Eşil, Dr. 1919 Temmuz 3.11; 6.7; 10.12
Eşme 1919 Haziran 3.10; 5.3; 17.7; 18.8
Eşref Dizdarzade 1919 Temmuz 6.6
Ethem (Samsun mutasarrıfı) 1919 Mayıs 2.3
Ethem Bey (Ticaret ve Tarım Bakanı) 1919 Şubat 1.4; 3.4; 24.2; Mart 4.2; Mayıs 19.5; Haziran 5,8; 29.2; Temmuz 5.2; 7.11
Etniki Eterya 1919 Haziran 25.7
Evangelos 1919 18.9
Evkaf Bakanlığı 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2; Şubat 24.2; Mart 4.2; Mayıs 19.5; 21.2
Evkat ~ Vakit
Eyfel 1918 Kasım 15.7
Ezine 1919 Mayıs 15.8; 16.2; 17.2

— F —

Fahrettin (Altay) 1919 Nisan 15.4
Fahrettin Hayri Bey 1919 Mayıs 22.1; 23.1

Fahrettin Paşa 1918 Kasım 6.5; 19.5; Aralık 3.2; 8.2; 9.3; 10.2; 14.4; 16.3; 26.4; 28.2; 1919 Ocak 2.4; 7.7; 10.3; 13.7; 15.5; 17.5; 28.5;
Fahrettin Piroğlu (Erdoğan) 1918 Kasım 14.4; 1919 Mart 2.2; Nisan 17.4; 20.1; Mayıs 16.10
Fahri Bey, kaymakam 1919 Mayıs 24.3
Fahri Bey (Memleket gazetesi) 1919 Mayıs 17.8
Faik (İttihatçı) 1919 Mart 15.3
Faik Ahmet (Barutçuzade) 1918 Aralık 10.4; 1919 Şubat 12.1; 23.1
Faik Ali (Ozansoy) 1918 Kasım 8.9; 1919 Haziran 10.7; Temmuz 5.4; 8.8
Falih Rıfkı (Atay) 1919 Mart 6.10; 20.8; 28.19; Haziran: 5.12
Faros 1918 Kasım 17.10
Faruk Nafiz (Çamlıbel) 1919 Mart 6.10; 20.8; 27.6; Nisan 24.4; Haziran 5.12; 19.9
Fas 1919 şubat 6.10; Mart 3.3; Mayıs 16.12
Fatih 1919 Mart 19.4; Mayıs 19.3; 20.14; 22.15
Fatin Ali Han 1918 Aralık 7.5
Fatih Sultan Mehmet 1919 Haziran 11.7; 13.11; 14.6
Fatin Hoca 1918 Kasım 9.5
Faysal 1918 Aralık 4.5; 13.5; 1919 Ocak 1.12; 3.7; 20.2; 31.3; Şubat 4.2; 6.7; 12.4; 13.6; Mart 4.8; 5.5; 24.4; 25.6; 27.6; Haziran 16.7; Temmuz 2.11; 10.9; 18.5
Fazıl Ahmet (Aykaç) 1918 Kasım 9.5; 22.8
Fazıl Efendi 1919 Ocak 14.3
Feke 1919 Mart 7.1
Felemenk ~ Hollanda
Fellah 1919 Mart 10.7
Fen Fakültesi 1919 Mayıs 18.1
Fener 1919 Haziran 21.11
Fener Rum Patrikliği 1918 Ekim 31.8; Kasım 18.9; (ayrıca ~ Patrik, Patrikhane)
Ferda 1919 Ocak 20.8
Ferit (Hamallar Kâhyası) 1919 Ocak 30.1; Mart 15.3
Ferit Bey (Kütahya eski Mebusu, bakan) 1919 Şubat 24.4; Mayıs 19.5; 22.8; Haziran 2.17; 29.2
Ferit Paşa, Harbiye Bakanı ~ Ali Ferit Paşa
Ferruh Niyazi Bey 1919 Mayıs 20.1
Fethi (Okyar) 1918 Ekim 31.5; Kasım 1.8; 5.6; 6.6,7; 11.1; 17.1; 21.4; 30.12; Aralık 7.3; 13.2; 1919 Ocak 20.4; 21.2; 22.5; 26.3; Mart 8.9; 9.1; 10.1; 16.8; Nisan 9.4; 17.3; Mayıs 15.10; 28.3
Fethiye 1919 Mart 24.1; Nisan 4.1; Mayıs 11.1; 17.11
Fevzi Bey (Diyarbakır Mebusu) 1918 Aralık 4.1; 1919 Ocak 15.11; 18.4; Nisan 20.4
Fevzi Bey (Kütahya Mutasarrıfı) 1919 Haziran 18.8
Fevzi Paşa, Ahmet (İstanbul Muhafızı, 25. Kolordu Kumandanı...) 1918 Ekim 31.10; Kasım 9.8; 1919 Ocak 27.5; 28.6; Şubat 9.2; Mart 15.1; 17.10; 19.3; Haziran 6.9; Temmuz 9.3
Fevzi Paşa, Mustafa (Çakmak) 1918 Aralık 24.2; 1919 Ocak 2.1; 27.1; Şubat 27.11; 28.3; Mart 30.3; Nisan 3.3; 10.5; 21.4; 28.2; Mayıs 14.12; 15.10
Feyyaz Efendi 1919 Şubat 5.2
Fırat 1819 Kasım 11.10
Le Figaro 1918 Kasım 28.8; 1919 Şubat 19.15; Mart 18.5; Mayıs 23.9; Haziran 3.14; Temmuz 13.11
Filiçe 1919 Haziran 21.14
Filistin 1918 Kasım 6.7; Aralık 4.5; 29.4; 1919 Ocak 1.13; 3.7; 6.4; 30.2; Şubat 4.2; 27.8; Mart 31.6; Haziran 10.9
Finlandiya 1919 Mayıs 26.9
Fitzmaurice 1919 Mayıs 28.18; Haziran 2.14; 4.9; 6.5; 12.12; Temmuz 2.10; 5.11; 16.1
Fiyat hareketleri 1918 Kasım 16.6; 1919 Şubat 7.7; Haziran 20.12
Foch 1918 Kasım 8.8; Aralık 5.8; 1919 Ocak 12.5; Haziran 16.9; 17.8
Foça 1919 Mayıs 14.5; 18.5; 18.5; 23.2
Folley 1918 Kasım 23.10
Foti 1919 Nisan 9.1
France, Anatole 1919 Mayıs 11.7
Fransa 1918 Ekim 30.10; Kasım 2.10; 4.5; 11.8; 14.6; 16.6; 26.7; Aralık 7.2; 11.7; 13.5; 1919 Ocak 6.4; 15.13; 18.1; 27.4; Şubat 4.3; 12.10; 15.10; 16.3; 22.2; 24.8; 25.4; 27.8; Mart 1.3; 2.6; 7.2,3; 12.2; 14.4,8; 15.5; 18.3; 20.3; 23.4; 24.2; 29.5; Nisan 16.6; 21.3; 30.5; Mayıs 2.2; 4.6; 14.11; 17.13; 19.10; 26.10; 29.15; 31.9; Haziran 4.6; 13.11; 22.3-10; 28.9; Temmuz 2.5,9; 4.6; 5.7.12; 7.7; 10.9; 18.2; 21.6
Fransız(lar) 1918 Ekim 31.4; Kasım 3.2; 4.1; 6.2; 7.4; 8.5; 9.3.8; 11.11; 12.1; 12.3; 13.1; 14.5; 15.1,3,5; 16.1,6; 18.9; 19.3; 20.2; 22.7; 23.3,10; 25.1,6; 26.7; 27.2; 28.1,2; Aralık 1.8; 2.3; 3.1; 7.4; 8.4; 9.2; 11.1, 14,1; 17.1,4; 18.1; 19.1,2,9; 21.2; 24.4; 25.1; 26.1; 27.1; 30.2; 1919 Ocak 3.7; 8.2; 10.7; 15.1; 16.3; 18.5; 19.5; 20.2,5; 21.4;

25.7; Şubat 1.1,5; 3.1; 5.4; 6.3,10; 7.1; 8.1; 10.1; 11.1; 13.6; 17.3,5; 18.3; 19.6,7,15; 22.1; 28.5; Mart 1,5,10; 3.1,3,8; 7.1; 8.1; 10.3; 11.2; 12.2; 14.2; 15.3; 16.7; 17.4; 18.3; 20.3; 25.6; Nisan 7.9,10; 8.6; 9.2; 10.8; 11.1; 12.8; 14.4; 16.1; 18.4; 20.1; 23.2; 28.3; Mayıs 2.4; 3.6; 5.1,9; 8.6; 9.3; 13,5; 14.5,11,14; 15.2,14; 18.18; 19.17; 20.8; 21.12; 22.11; 26.8; 28.3,7; Haziran 1.2,5; 2.17; 6.5,8; 12.4; 16.8; 22.10; Temmuz 1.8; 2.5,9,11; 3.6; 4.6; 6.6; 10.9; 12.7; 13.9; 14.2,3; 17.4; 18.5; 22.3

Fransız basını 1919 Şubat 12.9; 15.9; Mayıs 16.11

Fransız dostluğu, mandası, himayesi 1919 Kasım 16.6; 21.3; 1919 Ocak 26.6; Şubat 12.10; 13.6; 24.1; nisan 23.2; 29.2; 30.5; Mayıs 14.11,14; 16.12; 18.14; 20.8; 26.1,10, Haziran 5.12; 16.7; 18.11; 23.3; 24.9; 25.5,13; 26.10; Temmuz 2.5; 6.7; 18.5; 20.10

Fransız Gizli İstihbaratı 1919 Şubat 5.3

Fransız Hayır derneği 1919 Mart 3.8

Fransız Hükümeti 1919 Şubat 19.6; 23.8; Haziran 4.6

Fransız İhtilali 1919 Temmuz 14.3

Fransız Komünist Partisi 1919 Mayıs 18.18

Fransız Parlamentosu 1918 Ekim 31.4; Aralık 29.4

Fransız Sosyalist Partisi 1919 Mayıs 18.18

Fransız Yüksek Komiserliği 1918 Kasım 28.4; 307; Aralık 2.6; 1919 Ocak 18.7; 23.3; şubat 11.1; 13.4; Mart 12.4; 17.5; 30.5,6; Nisan 23.1; Mayıs 16.10; 20.8,13; 22.3; 25.10; 29.7; Haziran 2.2; 16.8; Temmuz 22.5

Fransızca İstanbul 1919 Şubat 19.1; Mart 12.2; 23.6

Frenk 1919 Ocak 1.13

Fresko 1919 Ocak 10.6

Frew, Rahip 1918 Kasım 22.1; 30.9

Fuat Bey (Divaniye Mebusu) 1918 Kasım 2.7; 3.9; 4.4; 6.7; 9.6; Aralık 12.3; 14.7

Fuat Selim Bey 1919 Haziran 5.8

Fyume 1919 Mayıs 2.2

— G —

Galata 1919 Ocak 3.6; Şubat 19.3; Mart 6.3

Galatasaray Lisesi (Mektebi-i Sultanî) 1918 Kasım 25.3; 26.7; 1919 Ocak 10.8; Nisan 23.2; 30.5; Mayıs 3.7; 4.6

Galip Ali 1919 Nisan 29.6

Galip Bey (Vali) 1918 Aralık 23.6; 1919 Mart 17.3; Temmuz 6.6; 13.11

Galip Kemali (Söylemezoğlu) 1918 Kasım 13.4; 22.6; 1919 Mart 16.1; Mayıs 19.14; 20.14; 21.17; 24.16

Galip Paşa 1919 Ocak 15.5

Gandi 1919 Mayıs 9.4; 5.12

Garbi Trakya Cemiyeti 1919 Kasım 10.5

Garganof 1919 Nisan 13.1; 30.3

Gates, Dr. 1919 Mart 2.3; Nisan 18.1; 19.6;

Gayri Müslimler 1918 Kasım 5.6; 1919 Şubat 6.10; Mart 8.2; Haziran 17.8; 28.3

Gazi Ahmet Muhtar Paşa 1919 Ocak 21.1,2; 22.10; 23.5; 24.4

Gediz 1919 Temmuz 21.9

Gelibolu 1918 Ekim 31.1; Kasım 27.3; 1919 Nisan 1.2

Gemlik 1919 Mayıs 16.2

Gençlik 1918 Kasım 25.2; Aralık 8.4; 1919 Ocak 3.8; 16.8; Mart 8.7; 15.8; 20.8; 21.5; Nisan 7.12; 15.5; Mayıs 1.4; 4.4; 14.7,8; 18.1,14; 21.1; 22.1; 25.13; Haziran 5.3; 8.6; 10.10; 20.11; 22.2; 26.10

Genelkurmay Başkanlığı 1918 Kasım 3.4; 11.2; Aralık 1.7; 3.4; 5.5; 11.1,4; 12.1,2; 24.2; 1919 Şubat 6.8; 27.11; Mart 30.3; Mayıs 5.4; 14.12; 18.16; 21.3; 22.4; 24.3; 26.7; 29.3,5; 30.6; Haziran 1.5; 4.8; 5.3,11; 14.4; Temmuz 3.4

George Davit Lloyd 1918 Kasım 2.9; 9.8; 18.7; Aralık 27.4; 29.6,7; 1919 Ocak 2.10; 12.5; 14.8; 16.1; 20.2; 30.2; 31.2; Şubat 15.7; Mart 13.5; 14.7; 23.4; 24.4; 26.3; Nisan 4.2; 16.3; 23.9; Mayıs 2.2; 5.1; 6.1; 13.3; 15.12; 17.13; 19.10; 20.11; 21.12; 25.10; Haziran 3.13; 4.5; 7.11; 17.1; 20.8; 25.3; 26.6; Temmuz 3.6; 18.7

George V., İngiliz Kralı 1918 Kasım 12.6; 14.11; 17.10; 1919 Ocak 10.2; Mayıs 2.7; 25.3

Germencik 1919 Mayıs 26.2; Temmuz 5.9

Giyasettin 1919 Mayıs 18.1

Giresun 1918 Aralık 10.10; 16.6; 1919 Şubat 12.1; Nisan 18.3; 21.7; Mayıs 17.2; Haziran 16.2; 20.11; 21.14; 26.10; Temmuz 2.7; 6.6; 12/13.1; 13.11

Girit, Giritli 1919 Mart 18.5

Girit Alayı 1919 Mayıs 25.6

Gizli anlaşmalar 1919 Mart 4.8; 6.7

Goharis 1918 Kasım 28.3

Goro 1919 Ocak 23.4

Gorki, Maksim 1919 Haziran 14.6

Gouraud, General 1918 Kasım 14.9

Göç, Göçmenler 1919 Ocak 12.6; Mart 7.3; Nisan 27.4; 28.5; Mayıs 12.5; 19.11; 29.4; Haziran 12.1,14; 17.2.7; 25.1; 28.10; Temmuz 1.4; 3.1; 6.4; 8.6; 12.3; 13.11; 20.13
Gömeç 1919 Haziran 4.8; 5.2
Gördes 1919 Mayıs 16.2; 17.2
Graham, R., Sir 1919 Haziran 28.10
Grand 1919 Haziran 6.4
Granville 1918 Kasım 17.7; 20.8; 1919 Şubat 28.4
Grekof 1918 Aralık 17.4
Grev 1918 Aralık 17.6; 1919 Ocak 5.3; Şubat 17.4; 23.8; Nisan 13.6; Temmuz 1.9; 2.8; 10.12; 12.9; 13.6; 15.10; 16.4; 17.4
Guetemala 1919 Ocak 18.1
Gülcemal vapuru 1919 Nisan 12.4; 18.3; 19.5
Gülhane Parkı 1919 Temmuz 2.12
Gümrük 1918 Aralık 9.4; 1919 Ocak 2.7; 11.1; Haziran 23.11
Gümülcine 1919 Şubat 25.5; Mayıs 14.14
Gümülcineli İsmail Bey 1919 Şubat 24.4; Mart 11.3; 24.7; Mayıs 20.14; Haziran 11.4; 27.5
Gümüşhane 1919 Şubat 12.1; 1919 nisan 19.5; Haziran 5.9
Güney Afrika 1919 Ocak 18.1
Güney Anadolu 1919 Temmuz 13.5
Güneybatı Kafkas Geçici Hükümeti 1919 Ocak 18.2; Şubat 6.4; Mart 2.2; 6.5; 29.4; 30.7; Nisan 12.1; 13.1; 17.4; 20.1; 30.3; Mayıs 16.10; Haziran 2.2
Güneydoğu Anadolu 1919 Mart 27.2; Haziran 15.7
Gürcü(ler) 1918 Kasım 26.4; Aralık 4.1; 5.2; 23.4; 1919 Ocak 7.10; 21.5; 22.7; Şubat 15.7; Mart 1.6; 8.8; Nisan 20.1; Haziran 2.6; 16.6
Gürcistan 1918 Aralık 5.2; 20.4; 22.10; 1919 Mart 14.6

— H —

Habibullah Han 1919 Şubat 19.9
Habip Bey 1919 Mart 15.3
Hacı Adil Bey 1919 Mart 15.3; Mayıs 29.13
Hacı Fehim 1919 Mart 6.4
Hacı Hasan Paşa 1919 Ocak 25.5; Şubat 27.7
Hacı Süleyman Efendi 1919 Haziran 12.4
Hacı Şakir Kaptan 1919 Haziran 21.11
Hacı Şükrü, Binbaşı 1919 Haziran 29.1; Temmuz 13.4
Hacı Tevfik Efendi 1919 Haziran 13.1
Hacılyaslar 1919 Mayıs 30.4
Hacim Muhittin (Çarıklı) 1918 Ekim 31.9; Kasım 7.8; Aralık 26.7
Haçin (Saimbeyli) 1919 Mart 7.1
Hadımköy 1919 Ocak 9.4; 14.2
Hadisat 1918 Ekim 30.10; 31.10; Kasım 1.8; 2.10; 3.9; 4.7; 5.9; 6.10; 7.9; 8.9; 9.8; 10.9; 11.11; 12.6; 13.11; 14.11; 16.6; 17.10; 18.9; 19.7; 20.9; 21.5; 22.9; 24.8; 25.8; 26.7; 27.6; 28.8; 29.5; 30.12; Aralık 1.9; 2.8; 3.5; 4.6; 5.8; 6.8; 7.7; 9.5; 10.10; 11.8; 12.5; 13.5; 14.7; 15.2; 16.6; 17.6; 1919 Şubat 6.10; 8.5; 9.6; 10.7; 19.1; 27.11; Mart 1.10; 2.6; 3.10; 4.8; 5.5; 7.5; 8.10; 9.8; 10.7; 11.7; 12.8; 13.7; 14.9; 15.8; 16.9; 17.10; 18.5; 19.6,10; 20.8; 21.6; 22.6; 23.6; 30.11; 31.6; Nisan 1.5; 2.8; 3.6; 4.5; 5.5; 6.6; 7.12; 8.7; 9.6; 10.8; 11.6; 12.8; 13.7; 14.8; 16.6; 17.10; 18.6; 20.6; 21.7; 23.9; 24.4; 26.6; 27.5; 29.6; Mayıs 1.8; 4.6; 5.10; 6.9; 7.7; 8.13; 9.5; 10.7; 11.7; 12.10; 13.8; 14.20; 15.14; 16.12; 17.14; 19.18; 20.14; 21.17; 22.15; 23.9; 24.18; 25.13; 26.10; 27.13; 28.19; 29.15; 30.12; 31.9; Haziran 1.12; 2.17; 3.14; 4.18; 5.12; 6.12; 7.12; 8.10; 10.10; 11.7; 12.14; 13.11; 15.12; 16.10; 17.8; 19.9; 20.12; 21.14; 22.12
Hadkinson 1919 Haziran 2.7; 4.8; 5.2; 28.10; Temmuz 7.10
Hafız İbrahim 1919 Haziran 21.12; 24.5
Haftalık Gazete 1918 Kasım 28.8; 1919 Ocak 30.6; Şubat 19.1
Haiti 1919 Ocak 18.1
Hakikat 1919 Şubat 19.1
Hakkâri 1918 Aralık 17.6
Hakkı Behiç (Bayiç) 1919 Temmuz 13.11
Hakkı Tarık (Us) 119 Mayıs 3.5; 29.9
Halep 1918 Kasım 11.10; 25.2; Aralık 6.2; 27.5; 1919 Ocak 9.5; 15.2; Şubat 25.5; Mart 4.2; Nisan 16.6
Halepja 1919 Mayıs 19.16
Haliç 1918 Kasım 8.3; 16.6; 1919 Mayıs 8.11
Halide Edip (Adıvar) 1918 Kasım 10.9; Aralık 4.2; 5.1; 1919 Ocak 8.3; Mart 13.7; 27.6; Nisan 24.4; Mayıs 3.5; 19.3; 21.1; 22.1; 23.1; Haziran 1.10; 19.9; 21.2
Halife, Halifelik 1918 Kasım 24.8; 1919 Ocak 10.2; Şubat 25.5; Mart 30.1; Nisan 21.7; Mayıs 6.6; 19.18; 23.9; Haziran 3.14; 5.12; 15.3; 21.10; Temmuz 3.7; 9.2
Halil Bey (Polis Müdürü) 1919 Şubat 7.7; Mart 13.7
Halil Fahri 1918 Kasım 23.6

Halil (Menteşe) 1918 Ekim 30.8; Kasım 23.4; 1919 Şubat 12.3; mart 9.1; 10.1; 14.5; Nisan 7.8; 28.1; Mayıs 28.3; 29.13
Halil Nihat 1919 Nisan 27.5
Halil Nimetullah 1918 Kasım 23.6
Halil Paşa (Beyrut eski valisi) 1919 Mart 6.2
Halil Paşa (Doğu Orduları Grubu Kumandanı) 1919 Şubat 20.9; 28.3; Nisan 2.6
Halit Bey, Albay 1919 Haziran 6.11
Halit Bey, Moralızade 1919 Mart 19.1; Mayıs 11.2
Halit Paşa 1919 Mayıs 24.8; 25.12; Temmuz 8.3
Halka Doğru 1919 Şubat 1.7
Halkalı Tarım Okulu 1919 Ekim 30.9
Halkçılık 1918 Nisan 28.8
Hamburg 1919 Mayıs 25.13
Hamdi Teğmen 1919 Mart 17.7; Haziran 2.6
Hamdi Efendi, Evkaf Bakanı 1919 Mayıs 19.5; Temmuz 21.2
Hamdi Şevket Bey 1919 Mayıs 18.1
Hamdullah Suphi (Tanrıöver) 1919 Mayıs 30.1
Hamit Bey, Mutasarrıf 1919 Mayıs 21.5; 22.8; 25.11; 28.12; Haziran 2.8; 10.2; Temmuz 14.1; 15.3; 20.8; 21.8
Hamit Çavuş 1919 Haziran 13.3
Hamit Şevket (İnce) 1919 Mayıs 23.8
Hamlin, General 1918 Aralık 17.1; 19.1; 1919 Ocak 7.9; Mart 3.3
Hamza Efendi 1919 Şubat 23.2; 24.5
Hanak 1919 Ocak 22.7
Harbiumumî ~ Birinci Dünya Savaşı
Harbiye Nezareti 1919 Kasım 7.1; 8.3; 10.4; 11.2; 17.2; 19.4; 22.2; 23.7; 25.1; 26.2,4; 27.2; 29.2; 30.3; Aralık 1.7; 4.3; 5.3; 7.4; 8.3; 11.1; 12.2; 19.6; 26.2; 30.4; 1919 Ocak 2.4; 4.3; 6.5; 7.4,10; 19.2; 15.6.7; 16.5; 17.1; 21.5; 28.1; Şubat 2.1; 7.7; 11.2; 20.5; 22.3; 24.2; Mart 1.2; 3.5; 4.2; 6.6; 8.3,8; 15.4; 24.7; 25.9; 27.2; 29.1; Nisan 2.5; 7.2,4; 9.1; 14.5; 17.2; 19.1; 25.1; 26.2,4; 27.3; 30.2; Mayıs 5.4; 7.4; 10.5; 13.6; 14.1,13; 16.4; 18.10,11,14; 19.2,5; 20.2,7; 21.3,8; 23.1,4; 24.3,4,7; 27.9; 29.5; 30.6,7; 31.12; Haziran 3.5,11; 5.9,10; 7.2; 8.3; 9.2; 10.2,6; 11.4; 14.4; 16.2; 17.6; 18.7; 19.6; 20.3,5,6; 21.3,4; 22.6; 23.1,8; 24.5; 26.1; 28.5,8; 29.2,5; 30.2; Temmuz 1.6; 6.2; 7.2.4; 7/8.1; 8.1,4; 8.8; 9.3,6; 12.4; 17.3; 18.6; 21.2,10; 22.3
Harbord, General 1919 Temmuz 5.7
Harding 1919 Şubat 28.1
Hare 1919 Temmuz 21.6
Harput 1919 Şubat 26.2; Mart 4.3; Mayıs 28.16; 30.1 (ayrıca ~ Elazığ)
Harran 1918 Ekim 31.9
Harton 1919 Temmuz 19.5
Harty, Yüzbaşı 1919 Ocak 25.3
Hasan (2. Ordu müfettişliği) 1919 Temmuz 6.2
Hasan Fuat Bey 1919 Mayıs 15.11
Hasan Basri (Çantay) 1918 Ekim 31.10; Kasım 7.9
Hasankale (Pasinler) 1919 Mayıs 17.2; Haziran 2.5; 4.16; Temmuz 8.10
Hasan Paşa 1919 Mart 19.1
Hasan Rıza (Soyak), Dr. 1918 Aralık 23.1; 1919 Mayıs 22.15
Hasan Tahsin 1918 Aralık 10.10; 17.6; 1919 Ocak 4.4; Şubat 12.10; 19.23; Mart 7.5; 22.6; Mayıs 15.3 (ayrıca ~ Osman Nevres)
Hasbi Efendi 1919 Haziran 2.4; 11.5
Haskell 1919 Temmuz 5.7; 15.9
Hassa 1918 Aralık 19.1
Haşim Bey, Posta Telefon eski bakanı 1919 Mart 3.3; Haziran 9.5
Hatice Hanım, Öğretmen 1919 Mayıs 3.5
Hatisyan 1919 Nisan 21.7
Havas - Royter Ajansı 1919 Haziran 1.2
Havlenson 1919 Temmuz 22.3
Havr 1919 Şubat 19.1
Havran 1919 Mayıs 31.4
Havza 1919 Mayıs 18.2; 24.3; 25.2; 26.3; 27.10; 28.4,6; 29.2; 30.1,6; Haziran 2.9; 3.3,5; 7.1,2,4; 8.4; 9.3; 10.2; 13.1; 21.13; Temmuz 13.10
Hayber 1919 Mayıs 3.4
Haydar Rüştü 1919 Mayıs 17.14
Haydarizade İbrahim Efendi 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2; Şubat 24.2; Mayıs 19.5; 24.5
Haydarpaşa 1919 Ocak 15.1,9; Mart 2.1; 3.5; Nisan 26.5; Haziran 2.11
Hayfa 1919 Nisan 16.6; Mayıs 3.6
Hayım Nahum Efendi 1919 Mart 8.4; 9.8; 23.6; Temmuz 13.8
Haymana 1919 Mayıs 26.4
Hayrabolu 1919 Mayıs 16.2
Hayri Efendi (Şeyhülislam) 1918 Aralık 10.5; 1919 Şubat 12.3; Mayıs 28.3
Hayriye Melek 1919 mayıs 22.1
Hazar Denizi 1919 Kasım 8.4; Mart 6.10
Heck, Lewis 1919 Ocak 20.5; 30.4
Hekimham 1918 Aralık 5.5
Helenizm 1919 Nisan 1.3; 3.5; Haziran 22.3
Hellenizm Hakları Derneği 1919 Şubat 9.5

Herbert, Aubrey 1919 Mayıs 22.13; Haziran 26.8; Temmuz 3.6
Hestia 1919 Temmuz 13.10
Heurta 1919 Nisan 8.5
Heybeliada 1918 Aralık 19.6
Hıfzı Bey 1918 Kasım 20.5
Hıfzı Tevfik 1918 Kasım 23.6
Hınıs 1919 Haziran 5.5
Hıristiyan(lar) 1918 Ekim 31.8; Kasım 7.9; 13.1; 26.5; Aralık 18.3; 1919 Ocak 20.6,8; Şubat 4.6; 10.3; 15.9; 23.3; Mart 2.3; 27.1; Nisan 3.5; 23.5; Mayıs 7.3; 8.7; 15.8; 17.4; 20.11; Haziran 2.4; 9.2; 20.2
Hıristiyan Kiliselerini Birleştirme Derneği 1919 Ocak 23.4; Nisan 23.8
Hicaz 1918 Ekim 30.1; Kasım 10.8; 1919 Ocak 18.1; 28.5; Şubat 6.7
Hikmet Bey, Kaymakam 1919 Temmuz 8.5
Hilal-i Ahmer 1918 Aralık 6.8; 29.3; 1919 Haziran 10.10
Hilmi Bey, Balıkesir Mutasarrıfı 1919 Mayıs 31.4; Haziran 1.1, 2.7; 4.8; 15.10
Hilmi Bey (İttihatçı) 1919 Ocak 5.2; 15.3
Hilmi Paşa 1918 Kasım 26.2
Hindenburg 1919 Mayıs 10.7
Hindistan 1919 Kasım 9.4; 17.10; 21.5; 24.8; 1919 Ocak 18.1; Şubat 14.7; Mart 3.9; 14.9; 18.4; Nisan 3.5; 6.5; 10.7; 13.4; Mayıs 2.7; 3.4; 7.3; 8.9; 17.13; 20.14; Haziran 1.12; 18.14; Temmuz 3.6
Hindistan Hilal-i Ahmeri 1919 Nisan 24.4
Hindistan Millî Meclisi 1919 şubat 22.8; Mart 18.4
Hindu(lar) 1919 Ocak 1.12; Mart 30.9; Nisan 6.5; 10.7; 13.4; Mayıs 15.13
Hint Müslüman Birliği 1919 Mart 18.4
Hint Müslümanları 1918 Aralık 6.2; 17.1; 1919 Ocak 23.4; Şubat 6.10; 13.7; 14.7; 22.1.8; Mart 10.7; 30.9; Nisan 6.5; 10.7; 13.4; 20.6; Mayıs 6.6; 9.4; 17.13; 19.10; 24.14; 29.15; Haziran 2.17; 3.13; 14.5
Hint yardımları 1918 Kasım 6.9; 1919 Nisan 24.4
Hintli 1919 Nisan 20.2; Mayıs 29.15; 30.8; Haziran 1.12; 11.7; 24.8; Temmuz 5.8; 6.3; 8.4
Hisar İskelesi 1919 Temmuz 13.6
Hitan Cemiyeti 1919 Haziran 12.14
Hoca Atıf Efendi (Konyalı) 1919 Şubat 19.8
Hoca Raif Efendi 1918 Aralık 4.1; 1919 Mart 3.4; Haziran 25.1; Temmuz 21.7
Hoder 1919 Haziran 21.8
Hogart 1918 Kasım 11.5
Hohler 1918 Aralık 5.7; 7.5; 1919 Mart 5.1; 21.1; Nisan 18.1; Temmuz 21.11
Hollanda 1918 Kasım 19.7; Aralık 4.6; 1919 Ocak 8.3; Şubat 19.5; Nisan 24.4; Haziran 5.12
Honduras 1919 Ocak 18.1
Hopa 1919 Şubat 12.6; Mart 8.8
House 1919 Şubat 4.2
Hoyland 1919 Şubat 28.3
Hraçya 1919 Ocak 10.6
Hrisantos 1918 Aralık 31.3; 1919 Şubat 25.7; 27.3; Mayıs 2.1; 25.10; Temmuz 2.7
Hrisostomos 1919 Ocak 1.5; Mayıs 14.10; 15.1; Temmuz 11.1
Hronos 1919 Şubat 15.9
Hudeyde 1918 Aralık 1.5
Hughes 1919 Haziran 22.11
Hukuk Fakültesi 1919 Mayıs 18.1
Hukuku Beşer (İstanbul) 1919 Şubat 19.1; Mart 24.7; 25.1,9
Hukuku Beşer (İzmir) 1918 Aralık 10.10; 17.6; 1919 Ocak 3.8; Şubat 12.10; 14.7; 19.13; Mart 7.5; 22.6
L'Humanite 1919 Mayıs 18.18; 29.15; Temmuz 6.7
Hurşit, Erzurum Vali vekili 1919 Temmuz 20.2
Hurşit Paşa 1919 Haziran 23.1
Hurst, Yüzbaşı 1919 Mayıs 21.13; Haziran 2.9; 9.3; 12.8; 16.2; 21.13
Hükümet değişiklikleri 1918 Ekim 14; Kasım 8.1; 11.1,2; 1919 Ocak 12.1; 13.1,2; Şubat 1.3; 13.1; 14.3; 15.8; 19.15; 22.2; 24.12; Mart 3.2; 4.1,2; Nisan 7.3; Mayıs 16.6; 19.4.5; Haziran 29.2; Temmuz 20.3; 21.1,2
Hürriyet ve İtilaf Fırkası 1918 Kasım 9.5; 17.8; 20.4; Aralık 2.8; 22.2; 23.8; 1919 Ocak 2.10; 7.10; 9.7; 10.1; 12.7; 14.4; 15.8,13; 18.6; 19.6; 22.4; 24.4; 25.7; 26.3,4; 28.2; 30.6; Şubat 1.7; 3.5; 12.10; 13.1,7; 15.10; 16.4; 18.5; 19.15; 21.4; 24.1,4; 26.3; 27.5; Mart 3.2; 5.5; 6.1,10; 7.5; 10.7; 23.6; Nisan 1.5; 3.6; 24.3; 26.3; Mayıs 10.7; 17.2,3; 18.2,4,19; 19.18; 20.14; 21.16; 25.13; Haziran 14.3; 18.11; 21.14; 23.12; 24.4; 25.5; 27.6; 28.9; Temmuz 3.11; 4.8; 5.12; 6.7; 8.11; 9.8; 16.5; 20.13; 21.1; 21.3; 22.6
Hürriyetperveran Avam Fırkası 1918 Ekim 31.5; 1919 Ocak 22,5; 26.3,7; Mayıs 5.3
Hüseyin (Mekke Şerifi) 1918 Aralık 10.1; 1919 Ocak 3.7
Hüseyin Avni Bey 1919 Mart 3.4

Hüseyin Cahit (Yalçın) 1918 Kasım 5.9; 7.9; 1919 Ocak 30.1; Şubat 3.3; Mart 13.3; 26.2; Mayıs 28.3
Hüseyin Canbolat 1919 Ocak 30.1
Hüseyin Fehmi Bey 1919 Mart 15.3
Hüseyin Haşim Paşa (Bey) 1918 Kasım 28.5; 1919 Haziran 3.9
Hüseyin Hüsnü (Manisa Mutasarrıfı) 1919 Mayıs 25.1; Haziran 26.5
Hüseyin Hüsnü Bey, Öğretmen 1919 Mayıs 3.5
Hüseyin Hüsnü Paşa 1918 Kasım 11.3
Hüseyin Kadri Bey 1918 Ekim 31.5; 1919 Ocak 30.1; Mart 13.3; Mayıs 28.3
Hüseyin Ragıp 1919 Mayıs 3.5; 19.3; 21.1; 29.9; Haziran 19.9
Hüseyin Sadi 1919 Nisan 29.6
Hüseyin Tosun 1919 Mart 13.3; Mayıs 29.13
Hüsnü Bey, Öğretmen 1919 Mayıs 3.5; 29.10
Hüsrev (Gerede) 1919 Mayıs 16.5; 17.14; Haziran 7.4; 22.1; Temmuz 5.1; 19.3

— I —

Iğdır 1918 Ekim 30.6; Aralık 26.2; 1919 Ocak 4.3; 17.4
Ilgın 1919 Mayıs 15.8
Irak 1918 Ekim 30.1; Kasım 1.1; 6.7; 10.8; 13.5; 17.9; 25.2; 1919 Ocak 8.3; Şubat 6.7; Mart 23.4; Mayıs 30.12; Haziran 15.3; 21.10; 25.10
Islahat 1919 Mayıs 17.14
Isparta 1919 Mayıs 9,5; Haziran 20.5,6; 21.12; 24.5; Temmuz 7.6
Isparta Millî Müdafaa-i Vataniye Heyeti 1919 Haziran 21.12; Temmuz 10.5
Işık 1918 Aralık 16.6; 1919 Nisan 21.7; Haziran 21.14; Temmuz 13.11

— İ —

İaşe Bakanlığı 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2 ~ Müdürlüğü Nisan 19.6; Mayıs 11.7; Haziran 18.14; Temmuz 3.11
İbrahim Ağa (Kepenekçi) 1918 Kasım 14.4
İbrahim Bey (İbrahim Beyzade) 1919 Ocak 24.4
İbrahim Efendi (Şeyhülislam) ~ Haydarizade
İbrahim Ethem Bey ~ Ethem Bey
İbrahim Hilmi 1919 Mayıs 29.9
İbrahim Pirzade (Adliye eski bakanı) 1918 Kasım 5.9; 10.6; 1919 Mart 10.1; Nisan 28.1; Mayıs 28.3
İbrahim Tali, Albay 1919 Mayıs 16.5; 19.1
İç Anadolu 1919 Ocak 20.6; 24.2
İç Ayaklanmalar 1919 Mayıs 11.3
İçel 1919 Mart 13.7; Nisan 5.5
İçişleri Bakanlığı 1918 Kasım 11.2; Aralık 12.2; 17.3; 29.2; 1919 Ocak 4.4; 10.4; 13.2; 14.5; 29.1; Şubat 3.4; 12.6; 24.2; Mart 4.2; 15.4; 22.6; Nisan 1.5; 7.3; 26.4; Mayıs 17.2; 18.2,13; 19.5; 20.9; 21.5,15; 25.11; 27.10; 29.1,5,12; Haziran 2.6; 4.7,8; 9.2; 18.8; 20.4; 22.5; 23.1,10; 25.7; 26.2,4; 29.2; Temmuz 5.4; 6.1; 8.8; 10.8; 12.9; 19.1; 20.2; 21.2,4
İdam kararları 1919 Nisan 8.1; 18.9; Mayıs 22.9; 24.13; 29.11; Haziran 1.8; 3.10; Temmuz 5.5; 13.3
İdrak 1919 Nisan 28.8; 29.6; Mayıs 1.8; 5.10; 13.8; Temmuz 1.9; 2.12; 3.11; 22.6
İhracat ~ Dışsatım
İhsan Bey, öğretmen 1919 Mayıs 21.1
İhtiyat Zabitleri Cemiyeti, Edirne 1919 Haziran 13.6
İhtiyat Zabitler Grubu 1919 Haziran 25.2
İkaz 1919 Temmuz 11.8
İkbal 1919 Ocak 9.1
İkdam 1918 Ekim 30.10; 31.10; Kasım 1.8; 3.9; 4.7; 5.9; 6.10; 7.9; 8.9; 9.8; 10.9; 12.6; 18.9; 20.9; 21.5; 24.8; 26.7; 27.6; 28.8; 29.5; 30.12; Aralık 1.9; 3.5; 4.6; 5.8; 6.8; 10.10; 11.8; 13.5; 15.2; 16.6; 18.7; 22.4; 24.4; 27.8; 28.6; 1919 Ocak 1.13; 2.10; 4.4; 5.3; 8.3; 9.7; 11.5; 12.7; 13.9; 15.13; 17.5; 18.8; 19.6; 21.12; 23.5; 24.4; 25.7; 28.7; 29.6; 30.6; Şubat 1.7; 2.8; 4.6; 6.10; 8.5; 9.6; 11.4; 12.10; 15.10; 16.4; 19.1,15; 20.10; 21.4; 22.8; 23.8; 25.8; Mart 3.10; 4.8; 5.5; 6.10; 7.5; 9.8; 12.8; 14.9; 15.8; 17.10; 19.10; 22.6; 23.6; 25.5,9; 27.6; 28.3; 29.6; 30.11; 31.6; Nisan 1.5; 4.5; 7.12; 8.7; 9.6; 10.8; 11.6; 12.8; 13.7; 14.8; 15.5; 16.6; 18.6; 19.3; 20.6; 21.7; 22.5; 24.4; 26.6; 27.5; 29.6; 30.6; Mayıs 1.8; 3.7; 5.10; 7.7; 8.13; 9.5; 10.7; 12.10; 16.12; 17.14; 19.18; 19.18; 20.14; 21.17; 22.15; 23.9; 24.18; 25.13; 28.19; 29.15; 30.12; Haziran 1.12; 2.17; 3.14; 4.18; 5.12; 7.12; 9.10; 10.10; 11.7; 12.14; 13.11; 14.6; 17.8; 19.9; 20.12; 24.9; 25.13; 26.10; 28.12; 30.5; Temmuz 3.11; 4.8; 5.12; 6.7; 7.11; 8.11; 11.8; 12.9; 14.5; 18.7; 20.13
İkinci Enternasyonal 1919 Temmuz 1.9
İkinci Meşrutiyet 1918 Kasım 1.3
İkinci Nikola 1919 Şubat 25.8

2. Ordu 1918 Ekim 31.4; Kasım 12.2; 14.5; 19.4; 22.2; Aralık 1.4; 15.1; 28.1
2. Ordu Birlikleri Müfettişliği 1919 Haziran 15.5; 26.4; 28.5; Temmuz 19.6
İleri Ati'nin devamı 1919 şubat 11.4; 12.7; 14.7; 15.10; 17.8; 18.5; 19.15; 20.10 21.4; 22.8; 23.8; 25.8; 26.5; 27.11; Mart 2.6; 3.10; 4.8; 5.5; 6.10; 7.5; 8.10; 9.8; 11.7; 12.1; 13.7; 14.9; 15.8; 17.10; 19.10; 20.7,8; 21.6; 23.6; 25.9; 26.6; 27.6; 29.6; Nisan 1.5; 3.6; 8.7; 10.8; 11.6; 12.8; 14.8; 15.5; 16.6; 17.10; 19.3,6; 20.6; 23.9; 24.4; 25.5; 26.6; 29.6; Mayıs 2.7; 4.6; 5.10; 6.9; 7.7; 8.13; 9.5; 10.7; 11.7; 13.8; 14.20; 15.14; 16.12; 17.14; 18.19; 19.18; 21.17; 22.15; 23.9; 24.18; 25.13; 26.10; 27.13; 28.19; 30.12; 31.9; Haziran 2.17; 3.14; 8.10; 10.10; 11.7; 12.14; 15.12; 17.8; 18.14; 19.9; 20.12; 24.9; 25.13; 29.11; Temmuz 3.1; 5.12; 6.7; 8.11; 12.9; 17.4; 19.8; 22.6
İlhami Bey, Davavekili 1919 Temmuz 5.9
İlyas Sami (Kalkavanoğlu) 1918 Kasım 19.7
İmadiye 1918 Kasım 23.8
İmameddin Efendi 1919 Şubat 12.1; 23.1
İnas Darulfünunu 1919 Mart 19.4
İnci 1919 Temmuz 10.8
İnebolu 1919 Ocak 17.2; Nisan 14.6; Mayıs 17.7
İnegöl 1919 Mayıs 16.2
İngiliz(ler) 1918 Ekim 30.6; 31.10; Kasım 1.1,2; 2.1,5; 3.1,8; 4.6; 5.3,4; 6.1,2,6; 7.1,2,6,7; 8.1,2,6; 9.1,8; 10.2,8; 11.10; 12.1; 12.3,6; 13.1,5; 14.2,6; 15.1,2,5,6; 17.1,5; 18.4,9; 19.3; 20.2,9; 21.1; 22.2,4,7,9; 23.1; 24.1,2; 26.5; 27.3; 28.1,2; 29.2; 30.3,10; Aralık 1.3,4; 2.1,3; 3.1; 4.6; 5.7; 6.2.3; 8.4; 9.1,3; 10.1,2; 11.6; 14.1; 16.1; 17.1; 19.4,9; 20.4; 21.1; 22.1; 23.3,7; 24.3; 26.3,5; 27.5; 29.2; 30.2,14; 1919 Ocak 1.1,2,10; 3.2,7; 4.1; 6.5; 7.6; 9.1; 10.3,7; 12.2; 13.4; 14.1; 15.1,2,7,11; 16.3; 17.3; 18.3; 19.4; 20.2, 4; 21.2,4,11; 22.1,2; 23.2,3; 27.1; 29.2; 30.2,3,4; Şubat 1.1,2; 2.1; 4.5; 5.3.4; 6.3,4,10; 7.1,2; 8.1; 10.3,4; 11.1; 12.6; 14.2,4,5,7; 15.4,5; 16.1; 17,5,8; 18.2,3,4; 19.5,6,10,11; 22.1; 23,4; 24.6.10; 25.4; 26.4; 27.1,4,9; Mart 1.6; 2.1; 3.5,6,9; 4.1; 6.2,6; 8.5,6; 9.3; 10.7; 11,1,2; 12.7; 14.2; 15.7; 16,7; 18.2,4; 19.2,7; 22.6; 24.1; 25.2,4,6; 26.1; 27.2,5; 30.1,2,9; Nisan 2.1,3,6,7; 3.2,4; 5.1; 6.5; 7.7,9; 8.3,6; 10.3,7; 11.1,5; 12.1; 13.1; 14.3,7; 16.4; 17.4,6; 20.4; 22.9; 25.1; 30.3; Mayıs 1.1; 2.3,6; 3.4,6; 5.1; 6.6; 8.6,9; 9.4; 11.3,6; 12.1,2; 13.5; 14.4,5,6,11,19; 14/15,4; 15.2,8,10,14; 16.9; 17.4; 18.5,18; 19.2,3,9,16; 20.2,14; 21.5,12,17; 22.4,11; 24.4,10; 25.3; 26.2; 27.2,6; 28.3; 29.3,14,15; 30.9; Haziran 2.2,5,17; 4.14; 5.9; 6.1,5; 8.1,9; 9.1,8; 10.2,6; 11.1,2; 12.4,9,11; 14.2; 15.4; 16.7,8; 17.3; 18.6; 21.11; 22.2; 23.3; 25.8,11; 26.6.8; 28.6; 29.7; 30.3,4; Temmuz 1.6; 3.7; 5.8; 6.1,3; 7.2; 8.3,4,9,11; 9.5,7,8; 13.1,10; 14.2; 15.8; 18.3; 20.11,12; 21.1,10; 22.1
İngiliz Askerî Haberalma Teşkilatı 1919 şubat 28.3
İngiliz Dışişleri Bakanlığı 1918 Kasım 11.5; 29.4; Aralık 2.5; 3.2; 6.3; 9.3; 14.4; 16.3; 18.2; 1919 Ocak 1.4,12; 13.6; 15.5; 16.5; 23.1; 25.4; 28.4; Şubat 8.4; 17.6; 19.10,11; Mart 14.4; 26.4; Nisan 2.3; 3.2; Mayıs 14.17,18; 30.10; Haziran 26.6; Temmuz 7.7; 9.7; 22.5 (ayrıca ~ Curzon, Balfour)
İngiliz Donanma Bakanlığı 1919 Ocak 23.1
İngiliz Elçiliği 1919 Mayıs 15.5
İngiliz Genelkurmay Başkanlığı 1918 Kasım 19.5 (ayrıca ~ Wilson, Mareşal)
İngiliz Haberalma Teşkilatı 1918 Kasım 28.7; 1919 Şubat 28.3; Mayıs 18.12
İngiliz Himayesi, dostluğu, mandası 1918 Kasım 9.8; 22.3; 24.1; Aralık 16.1,6; 30.2; 1919 Ocak 6.7; 15.4; 17.3; Şubat 2.5; 12.10; 13.6; 24.1; 28.1; Mart 6.2; 14.4,9; 17.5; 20.2; 30.1; Nisan 3.4; 15.3; Mayıs 6.6; 16.10,12; 18,14; 20.9,14; 21.17; 22.15; 23.5; 24.16; 26.1,3,10; 28.9; 29.15; 30.12; 31.5; Haziran 1.2,10; 4.18; 5.7; 6.8; 13.8; 17.3; 18.11; 23.3; 28.9; 29.11; Temmuz 4.6; 7.11; 10.4; 14.5; 15.2
İngiliz Hükümeti 1918 Ekim 31.2; Kasım 10.8; 18.2; 29.4; Aralık 5.1; 1919 Ocak 7.6; 11.2; 12.4; Şubat 7.4; 13.7; Mart 5.3; 6.9; 24.4; 25.6; 31.3; Nisan 2.7; 3.5; 16.3; 20.4; Mayıs 16.9; Haziran 4.14; 6.8; 25.7; Temmuz 3.6; 9.4
İngiliz İşçi Partisi 1919 Ocak 14.8
İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı 1918 Kasım 27.1; Aralık 16.1; 1919 Ocak 15.5; (ayrıca ~ Milne)
İngiliz Milletler Topluluğu 1919 Şubat 26.2
İngiliz Muhipleri Cemiyeti 1919 Mayıs 20.9; 21.17; 22.12; 23.5,9; 24.18; 26.3; 27.13; 28.9,19; 29.15; 31.5; Haziran 19.9; Temmuz 15.10
İngiliz - Osmanlı Derneği 1918 Kasım 7.7

İngiliz Savaş Bakanlığı 1918 Kasım 15.6; Aralık 23.7; 1919 Ocak 3.4; 15.5; 23.1; Şubat 2.5; 20.8; Nisan 1.1
İngiliz Ticaret Odası (İzmir) 1919 Mayıs 26.10
İngiliz Yardım Kurumu 1918 Kasım 30.9
İngiliz - Yunan Derneği 1919 Mayıs 17.15
İngiliz Yüksek Komiserliği 1918 Kasım 28.4; 30.7; Aralık 2.6; 9.3; 16.3; 30.2; 1919 Ocak 1.4; 2.2,8; 5.1; 7.6; 10.2; 11.2; 13.5; 15.6; 16.2; 18.7; 20.4; 23.1,3; 25.6; 30.1 Şubat 5.3; 8.4; 9.3; 13.3,4; 16.1; 23.5; 24.6; 26.4; 27.5; Mart 5.1; 9.2; 11.1; 12.4; 17.5; 18.2; 21.1; 26.4; 30.1,6; 31.2; Nisan 11.1; 14.5; 15.3; 19.2; 22.1; 28.7; 30.2; Mayıs 1.1; 5.5; 6.5; 16.10; 20.8,13; 21.13; 22.3; 25.3,10; 27.1; 29.7; 31.1; Haziran 2.2; 3.4; 6.8; 8.5; 12.8; 16.8; Temmuz 3.5; 22.5 (ayrıca ~ Calthorpe)
İngiltere 1918 Ekim 30.1; 31.2; Kasım 7.7; 9.8; 11.7; 17.1; 18.7; 22.3,10; 24.1,8; 26.7; Aralık 1.9; 4.4,6; 5.1; 7.2; 11.8; 13.5; 14.6; 16.6; 18.2; 23.8; 29.6,7; 1919 Ocak 2.10; 3.8; 4.4; 6,4,7; 10.2,8; 15.13; 18.1; 19.4; 21.11; 22.9; 27.4; Şubat 2.5; 4.3; 12.10; 18.5; 20.8,10; 22.2; 27.8; 28.1,3; Mart 5.1; 6.2; 7.2,3; 9.2,8; 10.7; 11.1; 14.4,8; 20.3; 21.1; 23.4; 25.4; 26.3; 29.5; Nisan 2.3; 11.6; 12.8; Mayıs 2.2; 6.6; 7.3; 15.14; 18.12; 19.10,17; 21.17; 22.15; 26.10; 28.9; 29.15; 31.9; Haziran 4.6; 5.7; 13.8; 21.14; 26.8; 29.11; Temmuz 4.6; 5.7,12; 7.7; 10.4; 14.5; 15.2; 18.2; 21.6
İnkılabı Beşer 1918 Kasım 25.8
İperohi gemisi 1919 Mayıs 27.2
İran 1918 Kasım 9.8; Aralık 25.4; 1919 Ocak 25.7; Şubat 24.7; Mart 6.10; 18.5; 26.3; Mayıs 8.13; 9.5; 29.15
İranlı 1919 Mart 10.7
İrfan Emin Bey 1919 Mayıs 3.5
İrlanda 1918 Aralık 14.6; 1919 Ocak 15.12; 21.11
İron Duke gemisi 1919 Mayıs 13.1
İskeçe 1918 Kasım 7.5
İskenderun 1918 Kasım 3.2; 5.3; 6.8; 7.2; 9.1; 14.5; 15.3; Aralık 12.2; 1919 Ocak 7.9; 31.3; Şubat 6.7; 19.7; 23.8; 28.2; Mart 1.3; 15.3; Nisan 16.6; Temmuz 13.9
İslahiye 1918 Ekim 31.1; Aralık 19.1
İslam(lar) 1918 Kasım 9.8; 18.9; Aralık 7.7; 10.10; 21.5; 1919 Ocak 8.3; 10.4; 30.6; Mart 8.3; 13.7; 27.6; Nisan 10.4; 12.8; 21.7; 26.6; Mayıs 7.3; 23.1; 25.3; Haziran 9.6; Temmuz 8.10; 12.6; 14.5; 20.13
İslam âlemi 1918 Kasım 14.11; 21.5; Aralık 19.10; 1919 Mart 9.8; Nisan 11.6; Mayıs 7.3; 10.7; 21.17; 22.15; 28.19; 30.12; 31.9; Haziran 15.3; 30.4; Temmuz 9.8
İslam Birleşik Hükümeti 1919 Mart 10.7
İslam Cemaati Kulübü 1918 Aralık 30.6
İslamcılık 1919 Haziran 18.14
The İslamic Sosyety 1918 Kasım 6.9
İslamiyet 1919 Ocak 13.9; Mart 10.7; 18.5
İsmail Canbolat 1918 Kasım 11.3; 15.4; 27.5; 1919 Mart 13.3; Mayıs 28.3
İsmail Hakkı (Büyük Mecmua) 1919 Mart 6.10; 20.8; Nisan 24.4
İsmail Hakkı, Milaslı 1919 Mayıs 30.1
İsmail Hakkı, Öğretim üyesi 1919 Mayıs 30.1
İsmail Hakkı, Sinop eski mebusu 1919 Mayıs 24.5
İsmail Hakkı, Topçu Binbaşı 1919 Haziran 8.7
İsmail Hakkı (Vilayat-ı Şarkiye M.H.C. kurucusu) 1918 Aralık 4.1; 1919 Ocak 6.7
İsmail Hakkı, Yüzbaşı (9. Ordu Birlikleri Müfettişliği) 1919 Mayıs 16.5
İsmail Hakkı Paşa (Amasya eski Mebusu, Selamet-i Osmaniye F.) 1918 Aralık 17.3; 1919 Ocak 14.3; Mayıs 19.5; 24.6
İsmail Hakkı Paşa (Levazım başkanı) 1918 Kasım 1.8; 9.8; 20.5
İsmail Hami 1919 Şubat 10.7; 15.10; 18.5; 19.15; 24.12; 27.11; 28.5; Mart 2.6; 4.8; 7.5; 8.10; 18.5; 20.8; 22.6; 23.6; Nisan 9.6; 14.8; 29.6; Mayıs 7.7; 17.14; 18.19; 21.17; 25.13; 27.13; Haziran 1.12; 5.12; 7.12; 15.12; 22.12; Temmuz 4.8; 9.8; 11.8; 15.10; 21.12
İsmail Müştak 1919 Mart 15.3
İsmet (İnönü) 1918 Kasım 22.5; 29.3; 1919 Ocak 29.4; Şubat 28.3; Haziran 1.10; 6.12
İspanya 1918 Kasım 24.8; 1919 Şubat 1.6; 11.5
İstanbul 1918 Ekim 30.2,7; 31.1,2,6,8; Kasım 1.1,2; 2,4; 5,5; 6.1; 7.1; 10.1; 12.1; 13.1,3,4,11; 14.3,9; 15.1,5; 16.6; 17.2; 18.5,9; 19.5,6; 20.2; 21.2; 22.7,8,9; 23.1,9; 24.3; 25.4; 27.1,6; 28.1; 30.8,10; Aralık 1.6; 3.1,4; 4.1; 5.4,5,6,7,8; 6.2,4,5; 7.5; 9.5; 10.2,7,8; 11.6; 13.5; 14.5; 16.5; 17.4; 18.4; 19.5,9; 20.1,3; 23.7,8; 24.1; 26.4; 27.2,3,4; 28.5; 29.2,3; 30.1; 31.2; 1919 Ocak 1.5,10; 3.4; 5.3; 6.3,4,6,7; 7.4,5; 8.1,3; 11.2; 12.3,4; 15.9; 16.3,4,5; 17.1,5; 19.3; 20.1,8; 22.2,8; 23.5; 24.2,3; 28.3,6; 29.3;

30.1,2,3,4; 31.4; Şubat 1.6; 5.2; 6.10; 7.1; 8.1; 9.4,6; 10.1; 12.3; 15.7,10; 17.2,3,4,7; 18.2; 19.3,5; 6,8; 20.10; 21.2; 23.5; 24.4; 25.1,4; 26.5; 27.9,10; 28.3; Mart 1.7,9,10; 2.4,7; 4.8; 6.10; 8.1,4,7; 9.8; 10.7; 11.2,7; 13.7; 15.2; 16.1,7,9; 17.5; 19.1,4,8,10; 20.2,7,8; 21.5,6; 23.4,5,6; 25.4,5,6,9; 29.1; 30.5,7,10; Nisan 2.6; 3.1; 5.4; 7.1; 8.4; 11.1,4; 12.4; 14.1,5; 16.2; 17.4; 19.2,6; 20.3; 23.5; 25.5; 26.5,6; 28.2; 29.2,5; 30.6; Mayıs 1.1,6; 2.2; 3.6,7; 5.1; 6.2; 8.6,8,12,13; 9.2; 11.6,7; 12.8; 14.1,2,11,20; 14/15.5; 15.1,10,11; 16.2,6,9; 17.1,2,13,14; 18.11; 14.17,19; 19.15,18; 20.1,2,9,14; 21.1,9,12,17; 22.1,4,15; 24.1,2,18; 25.10,11,13; 27.5,9; 28.10; 29.4; 30.6; 31.2,5,9; Haziran 1.2,10; 2.8,17; 3.5,6,11,12,14; 4.4,5,12; 6.1,2,9,10; 7.2,4,5,10; 8.2,5; 10.1; 11.1,2,7; 12.8,14; 14.2; 15.5,6; 17.4; 18.7; 20.3; 21.2; 22.2,6; 23.1; 25.3,8,10; 26.6; 27.5,6; 28.1,6; 30.2,3,4; Temmuz 2.1,3; 3.8,10,11; 4.3,8; 6.1,2; 7.11; 7/8.1; 9.2,3,5; 10.4,7,8; 12.9; 13.1,6,7; 14.1,3,5,6; 19.3,8; 20.11,12; 21.7; 22.2,5,6

İstanbul Amerikan Kız Koleji 1919 Mayıs 18.2

İstanbul Belediyesi 1918 Aralık 21.4; 1919 Nisan 24.2; Mayıs 18.3

İstanbul Boğazı 1918 Kasım 12.1; 13.1; 14.1; 15.1; 21.1

İstanbul Hükümeti 1918 Kasım 16.2; Aralık 6.3; 9.3; 10.2; 14.1,4; 16.3; 1919 Ocak 1.1; 10.4; 11.1; Mart 8.8; 30.7; Nisan 7.7; 10.3; 28.3; Mayıs 16.10; Temmuz 1.1; (ayrıca Bakanlar Kurulu ve başbakanlık dönemleriyle ilgili olarak ~ **İzzet Paşa**, Tevfik Paşa, Damat Ferit Paşa)

İstanbul Latin Cemaati 1919 Ocak 26.5

İstanbul Muhafızlığı 1919 Nisan 6.2; 11.1; 27.2; Mayıs 21.15; Temmuz 12.9

İstanbul Müslüman Amele Cemiyeti 1919 Mayıs 22.14

İstanbul Üniversitesi 1918 Kasım 26.7; Mart 8.7; 9.8; 19.4,8; 21.5; 31.4; Nisan 10.8; Mayıs 3.5; 8.2; 18.1; 19.3,18; 20.1; 21.1; 22.15; 26.1; Haziran 5.4; 7.9

İstanbul Valiliği 1918 Aralık 16.4; 1919 Mayıs 7.5

İstihlas-ı Vatan Cemiyeti 1918 Ekim 31.5

İstikbal 1918 Aralık 10.4; 21.5; 1919 Ocak 9.1; şubat 8.5; 12.1; Mart 18.5

İstiklal 1918 Aralık 23.8; 24.4; 25.5; 26.7; 28.6; 31.4; 1919 Ocak 1.13; 2.10; 3.8; 4.4; 6.7; 7.10; 8.3; 10.7; 11.5; 13.9; 14.8; 15.13; 16.8; 17.5; 18.8; 19.6; 20.8; 21.12; 22.10; 24.4; 25.7; 26.7; 27.5; 28.7; 29.6; 30.6; 31.6; Şubat 1.7; 3.5; 4.6; 5.5; 6.10; 7.10; 12.10; 13.7; 16.4; 17.2,7; 18.5; 19.1,15; 21.4; 23.8; 24.12; 25.8; 26.5; 27.11; 28.5; Mart 1.10; 2.6; 4.8; 5.5; 7.5; 8.10; 9.8; 10.7; 30.11; 31.6; Nisan 2.8; 4.5; 7.9,12; 8.7; 9.6; 11.6; 15.5; 17.10; 18.6; 20.6; 21.7; 23.9; 24.4; 25.5; 26.6; 27.5; 28.8; 30.6; Mayıs 1.8; 3.7; 7.7; 10.7; 11.7; 15.14; 16.12; 17.14; 18.19; 19.18; 20.14; 21.17; 22.15; 23.9; 24.18; 25.13; 27.13; 28.19; 29.15; 30.12; Haziran 1.12; 2.17; 3.14; 4.18; 7.12; 10.10; 11.7; 12.14; 13.11; 14.6; 15.12; 16.10; 17.8; 18.14; 19.9; 20.12; 21.14; 22.12; 23.12; 24.9; 26.10; 27.6; 28.12; 29.11; Temmuz 4.8; 5.2,12; 7.11; 8.11; 9.8; 10.12; 11.8; 12.9; 19.8; 21.12; 22.6

İstinye 1918 Aralık 9.1; 1919 Temmuz 19.10

İsveç 1919 Ocak 21.9; Şubat 19.5; Haziran 15.12

İsviçre 1918 Kasım 30.12; 1919 Ocak 16.1; Şubat 19.5; Mart 31.3; Nisan 5.5; Mayıs 27.8; Haziran 28.12

İşçi hareketleri 1918 Ekim 30.9; Aralık 23.1; 1919 Ocak 3.6; 5.3; 27.3; 29.5; Şubat 17.4; 23.8; Nisan 13.6; Mayıs 1.4; 5.10; 13.8; 22.14; Temmuz 1.9; 8.11; 12.9; 13.6; 15.10; 16.4; 17.4

İşgaller (Yalnız işgal günleri belirtilmiştir):

1. **Arap** 1919 Aralık 10.1
2. **Ermeni** 1918 Ekim 30.6; 1919 Ocak 22.1; Mart 7.1; Nisan 30.3
3. **Fransız** 1918 Kasım 4.1; 6.2; 10.3; 12.1; 15.1,3; 16.1; 20.2; 27.3; Aralık 7.4; 9.6; 11.1; 17.1; 18.1; 19.1; 21.2; 25.1; 27.1; 1919 Ocak 1.2; 15.1; Şubat 1.1; 3.1; Mart 7.1; 8.1; 17.4; Nisan 7.10; 9.2; 16.1; 21.1; Mayıs 14.5
4. **Gürcü** 1919 Ocak 20.5; 22.7; Mart 1.6; Nisan 20.1
5. **İngiliz** 1918 Ekim 30.6; Kasım 1.1; 2.1; 3.1; 6.2; 8.8; 9.1; 10.2; 11.10; 12.1; 13.5; 15.1; 17.5; 20.2; 21.1; 23.8; 26.6; 27.3; 28.2; 30.3; Aralık 1.5; 6.1,2; 11.1; 17.1; 19.4; 23.3; 26.3; 1919 Ocak 1.2; 3.2; 10.3; 12.2; 13.4; 14.1; 15.2; 22.1; Şubat 1.1; 22.1; 24.10; 27.1; Mart 9.3; 24.1; 30.2; Nisan 13.1; Mayıs 14.5; 18.5; 19.9
6. **İtalyan** 1918 Kasım 15.1; 27.3; 1919 Mart 24.1; 28.1; Nisan 2.4; 4.1; 11.1;

24/25.1; Mayıs 1.3; 2.4; 4.1; 11.1; 13.4; 14.5,6; 15.9; 17.4; 21.6; Haziran 5.1; 6.6; 13.1; 28.4
7. Yunan 1918 Kasım 7.5; 1919 Ocak 9.4; 14.2; Şubat 23.7; Mayıs 14.5; 15.1; 16.1; 17.4; 18.5; 19.6; 20.5; 21.6; 22.1; 23.2; 25.1; 26.2; 27.1; 28.1,2; 29.1; 30.2; Haziran 1.1; 2.1; 3.7; 4.1; 5.1; 9.1; 12.1; 13.3; 19.2; 21/22.1; 22.3; 23.4; 24.1; Temmuz 3.1; 17.1

İşkence 1919 Ocak 27.5

İştirakçi Hilmi 1919 Şubat 20.1; Temmuz 2.12

İtalya 1918 Kasım 12.3; 24.4; 1919 Ocak 18.1; 20.2; 27.4; şubat 4.3; 19.10; 22.2; 23.3; Mart 4.8; 14.4; 23.4; Nisan 5.2; Mayıs 2.2; 10.1; 13.3; 19.10; 25.3; 31.9; Haziran 1.7; 4.3; 9.10; Temmuz 3.6; 5.7; 7.7; 21.6,11 (ayrıca ~ İtalyanlar)

İtalya Hükümeti 1919 Mart 16.3; Haziran 19.7; 22.12

İtalyan Mandası 1919 Mayıs 11.2; 14.11; 19.10; Haziran 5.5

İtalyan(lar) 1918 Ekim 30.5; Kasım 1.5; 13.1; 15.1; 16.5; 29.4; Aralık 14.1,3; 19.9; 23.7; 29.1; 1919 Ocak 3.5; 4.2; 7.2; 21.4; Şubat 6.10; 10.6; 17.6; 23.3; 25.4; Mart 1.3; 4.8; 7.2; 8.1; 21.2; 22.4; 24.1; 27.1; 28.1; 30.3,4; 31.2; Nisan 2.4; 4.1; 6.1; 8.2; 11.2; 20.1; 21.1,3; 23.3; 24/25.1; 26.2,4; 27.3; 29.3,4; Mayıs 1.3,4; 4.1; 5.1; 6.1; 7.1,2; 8.4,9; 10.5,6; 11.1,2,6; 12.3; 13.4; 14.1,5,6,11; 15.9,14; 16.5; 17.4,5,11,13; 18.15; 19.6,10,11; 20.5; 21.6,12; 22.2; 23.4,7; 27.2; 28.3; 30.2.12; Haziran 1.1,7; 2.1,5,17; 4.3; 5.1,5; 6.6; 10.6; 12.4; 13.2; 14.1; 16.8; 18.4,11,13; 19.6; 20.6,10; 21.5,7,8; 23.2; 24.5,6; 28.4; 29.4; Temmuz 2.9; 3.6; 4.6; 5.4; 8.2,6; 12.6; 13.4,5; 14.2; 16.1; 17.1,2; 22.4

İtalyan Parlamentosu 1919 Mart 1.3

İtalyan Senatosu 1919 Mart 10.3

İtalyan Yüksek Komiserliği 1918 Kasım 28.4; Aralık 2.6; 1919 Ocak 23.3; Şubat 13.4; Mart 12.4; 17.5; 30.6; Nisan 23.1; Mayıs 20.13; 22.4; 25.10; 29.7; Haziran 16.8

İthalat ~ Dışalım

İtibar-ı Millî Bankası 1919 Şubat 18.4; 23.8; Mart 6.3

İtilaf 1918 Ekim 31.9; Kasım 6.10; 7.9; 8.4; 9.2; 10.1,8; 12.1; 13.1,2,3,11; 14.11; 15.1; 16.6; 17.2; 18.1,9; 19.7; 21.2; 22.9; 23.11; 25.4; 30.12; Aralık 5.4; 8.4; 14.1; 25.5; 27.8; 1919 Ocak 4.3; 24.4; Şubat 17.8; 26.5; Mart 10.6; Nisan 1.5; 17.8; 23.9; 24.4; 28.6; Mayıs 7.1; 11,7; 14.3; 14/15.2; 18.4; 20.8; 23.5; 24.3; Haziran 20.12; 28.1; Temmuz 4.3; 14.2 (ayrıca ~ İtilaf Devletleri, Müttefikler)

İtilaf Devletleri 1918 Ekim 30.1,6; 31.8; Kasım 3.5; 4.5; 6.9,10; 7.9; 8.8; 9.2; 11.1,7,8; 12.5; 13.4,8,9,11; 14.11; 16.5; 17.2,3; 20.7; 25.7; 26.3,7; 27.3,6; 29.4; 30.5,8; Aralık 1.1,8,9; 2.8; 5.2; 11.4,5; 12.1; 14.5,7; 18.7; 23.8; 27.2; 1919 Ocak 11.1; 15.1,13; 16.1,6,7; 18.1,8; 20.1,6,7; 23.2; 26.1; 27.2; 28.4; Şubat 1.1; 13.4; 17.8; 19.15; 20.7; 25.1,4; Mart 1.1; 3.10; 6.3,10; 8.8; 11.5; 13.1; 18.1; 19.4,6,10; 20.1,5; 21.2,6; 30.7,11; Nisan 6.4; 7.6; 8.7; 19.6; 21.4; 23.7; 25.5; 30.5; Mayıs 1.8; 7.1; 8.6; 12.4; 13.1,3; 15.8; 17.2,6,14; 18.2,3,4,12; 19.3,14; 21.2,17; 22.14; 23.9; 25.3; 27.3; 28.12; 29.2,7,15; 30.1,6; Haziran 1.3,4; 2.15; 3.12; 4.8; 6.3; 9.2; 12.5; 16.4; 17.4; 19.5; 21.2,4,6,8; 23.7; 25.7,9; 28.1; 29.4; Temmuz 1.9; 3.11; 10.1; 20.9; (ayrıca ~ itilaf, Müttefikler)

İtilafçı (Hürriyet ve İtilaf taraftarı) 1919 Şubat 11.4; 15.3; 21.4; 22.8; 23.1; Nisan 19.6; Mayıs 14/15.5

İttihat ve Terakki Fırkası 1918 Ekim 30.1; 31.4; Kasım 1.3,8; 2/3.1; 3.9; 5.2,8; 6.10; 7.9; 11.3; 15.7; 23.10; 28.7; Aralık 1.9; 7.1,2; 10.10; 18.7; 22.4; 28.4,6; 29.7; 1919 Ocak 1.9; 2.10; 9.6; 14.3; 16.8; 18.8; 19.2,6; 25.4,7; 26.7; 28.2; 30.6; 31.5; Şubat 1.7; 2.1; 4.6; 5.5; 7.7; 8.5; 12.10; 15.3; 17.6,8; 18.5; 20.1,10; 21.4; 22.2; 23.6; 24.12; 25.5; 26.5; 28.5; Mart 3.10; 7.5; 13.4; 15.8; 25.5; 31.3; Nisan 4.5; 6.6; 7.9,12; 12.8; 28.1; 29.6; Mayıs 4.5; 5.10; 6.4; 7.7; 9.5; 11.7; 12.6; 13.8; 15.6; 28.19; Haziran 1.8; 6.12; 18.14; 26.10; 29.8: Temmuz 1.9; 5.5; 15.10; 16.6

İttihatçı 1918 Ekim 30.2; 31.5; Kasım 1.3; 4.4,6; 5.2,9; 6.6; 7.9; 8.1; 11.1,3; 13.9,11; 26.7; 29.5; Aralık 6.8; 7.3; 20.5; 26.6,7; 1919 Ocak 7.1; 14.3; 16.8; 20.8; 21.2; 22.4,10; 26.7; 27.5; 29.1; 30.1; 31.6; Şubat 1.7; 2.1,8; 3.5; 4.6; 5.3; 6.10; 7.2; 8.5; 9.6; 10.4; 11.4; 12.3,7,10; 15.10; 17.8; 18.5; 20.10; 21.4; 23.1; 24.4; Mart 3.10; 4.1,6,8; 9.1; 10.1; 11.2,7; 12.8; 14.5,9; 15.3; 16.4; 17.9; 18.5; 21.3; 25.6; 26.6; 31.1; Nisan 1.5; 2.2,8; 4.5; 9.6; 10.6; 12.8; 24.4; 25.5;

26.6; 28.1; 29.2,6; Mayıs 1.8; 3.7; 4.5; 5.3,9; 6.4,9; 7.7; 8.5; 9.5; 10.7; 11.7; 12.6; 13.8; 14.16; 15.14; 17.3,8; 19.13; 22.9; 27.6,13; 29.10,13,15; 30.9; Haziran 2.3; 3.9; 4.18; 9.10; 12.14; 17.1; 24.7; 25.11,13; Temmuz 1.9; 3.11; 4.6; 5.12; 10.8; 18.7; 19.8; 20.13

İyonya 1919 Mayıs 10.7; 14.9; 15.2; 21.2; 30.10

İzmir 1918 Ekim 31.1,8; Kasım 6.3; 8.6; 10.1; 11.5; 12.6; 13.6; 15.3; 24.4; 28.8; Aralık 1.1.6; 10.10; 14.1; 19.9; 24.1; 30.5; Ocak 1.5; 6.4; 7.2; 8.1; 19.1; 21.8; 23.5; 25.5; 26.2; Şubat 1.4,7; 11.3; 14.4,7; 15.9; 18.5; 19.10; 20.7,8; 22.3,8; 24.5; 25.4; 28.4; Mart 1.10; 11.3; 12.4,5; 13.1; 14.2; 15.8; 17.1,2; 18.5; 19.1,2; 20.1; 21.6; 22.1,6; 23.2; 25.5; 27.6; 28.2; 30.4; Nisan 1.1,3; 3.2; 7.2,12; 8.3; 9.1; 10.2; 11.5; 12.2,3; 13.3; 14.5,7; 15.1; 17.1,2; 18.2; 19.1,2; 21.3,4; 23.1; 26.1,4; 28.2; 29.3,4,5; Mayıs 1.7; 2.2; 6.1,2; 7.1; 8.3,13; 9.5; 10.1,2,3; 11.2,6; 12.3,4,8,10; 13.1,2,3,4; 14.1,2,4,5,7,9,10,11,18; 14/15.1, 2,3,4,5; 15.1,2,4,6,7,8,9,12,14; 16.1,2,6,7,12; 17.1,2,3,6,11,14; 18.1,2,3,7,8,9,10,11,12,13, 14,15,18,19; 19.3,8,10,11,12,15,18; 20.1,2,3, 4,6,7,8,11,12,14; 21.1,2,7,8,10,13,14,15,17; 22.3,7,10,13,14,15; 23.1,7,9; 24.5,7,13,15; 25.8,10,12,13; 26.1,2,10; 27.1,2,3; 28.4,10,19; 29.1,4,11,15; 30.1,4,6,8,10; 31.3,9; Haziran 1.10; 2.1,3,4,14,17; 3.8,11; 4.7,9,11; 5.3,5,12; 6.8; 7.3,10; 9.6,7; 10.4.5; 13.5; 14.1,6; 15.8.12; 16.2,4,8; 18.14; 20.2; 20/21.2; 21.14; 22.9,10; 24.2,6; 26.6,8,10; 28.10; 29.1; Temmuz 1.2,9,10,12; 4.3; 6.5; 11.1,3; 12.1; 13.4,10; 14.2; 16.1,2; 19.4,5; 20.9,13; 21.10

İzmir Jandarma Kumandanlığı 1919 Haziran 3.11

İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti 1918 Kasım 6.3; Aralık 1.2; Mart 12.4; 13.1; 17.1; 19.1; 20.1; 22.6; Nisan 16.6; 19.4; Mayıs 6.2; 13.4; Haziran 13.5

İzmir Reddi-İlhak Merkez Kurulu 1919 Mayıs 14.8; 14/15.1

İzmir ve Havalisi Komutanlığı 1919 Şubat 9.2

İzmit 1918 Kasım 17.5; 20.1; Aralık 9.1; 1919 Mayıs 19.9; 22.1; Haziran 15.10

İzvestia 1919 Mart 6.10; Nisan 23.7

İzzet (ittihatçı) 1919 Mart 15.3

İzzet Bey (İzmir Valisi) 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2; Şubat 14.3; 24.2; 25.3; Mart 11.3; 14.2; 17.2; 22.1; 23.2; 28.2; Nisan 19.4; Mayıs 8.7; 12.10; 14.1,2; 14/15.5; 15.5; 17.6; 18.7,12; 25.3,7; 26.7; Haziran 12.12; 14.6; 18.11; 25.6; 29.6; Temmuz 13.11

İzzet Fuat Bey 1919 Mart 16.5; Haziran 3.1; 4.4

İzzet Paşa 1918 Ekim 30.3; 31.1,6; Kasım 2,3,5; 2/3.1; 3.2; 4.6; 5.3,4; 6,5,6; 8.1; 10.4,8; 11.11; 19.2; Aralık 1.6; 2.3; 10.9; 12.7; 1919 Ocak 17.3; 20.4; Şubat 2.8; 3.5; 4.6; Nisan 2.6; Mayıs 19.5; 22.8; 25.13; 31.5; Haziran 21.2; Temmuz 5.12; 21.2,12

– J –

Jandarma Umum Komutanlığı 1919 Şubat 28.5; Mart 15.4; Nisan 12.7; Mayıs 8.13; 16.1; 18.11; 19.8; Haziran 3.11; 5.3; 16.3

Janin 1919 Ocak 16.7

Japon 1918 Aralık 6.4; 7.7; 8.1; 1919 Şubat 6.10; Nisan 12.6

Japonya 1918 Kasım 24.8; 1919 Ocak 18.1; 27.4; Şubat 4.3; Nisan 12.6; Mayıs 4.4

Jaures, Jean 1919 Nisan 12.8; Mayıs 1.8

Jin 1919 Şubat 19.8

Le Journal 1918 Kasım 1.7; 1919 Ocak 8.2

Journal Depats 1919 Şubat 1.7

Journal D'Orient 1919 Şubat 19.1; Temmuz 3.11

Jön Türk 1919 Şubat 12.3; Mart 25.6; Mayıs, 15.5; Haziran 20/21.3; Temmuz 10.6

– K –

Kâbil 1919 Şubat 19.9; 20.3; Mayıs 3.4

Kadıköy 1918 Kasım 18.5; 20.6; 1919 Ocak 7.10; 15.9; Nisan 11.1; 12.8; Mayıs 6.8; 22.1; 23.9

Kadın hareketi 1918 Kasım 20.6; Aralık 17.6; 24.4; 1919 Mart 24.3; 29.6; 30.11; Nisan 7.12; 10.8; Mayıs 6.8; 18.2,19; 20.1; 22.1; 23.9; Haziran 28.3; 29.1; Temmuz 9.8

Kadifekale 1919 Mayıs 15.1; 18.9

Kadirli 1919 Mart 7.1

Kafkas İslam Ordusu 1918 Ekim 31.1; Kasım 8.4; Aralık 1.4

Kafkas Rum Tümeni 1919 Şubat 25.7

Kafkas Çiftçi Şûrası 1919 Nisan 17.4

Kafkaslar, Kafkasya 1918 Ekim 30.1; 31.6; Kasım 8.3; Aralık 8.4; 9.5; 16.6; 1919 Ocak 3.4; 6.4; 7.10; 10.4; 12.4; Şubat 10.6; Mart 23.4; 30.7; Mayıs 8.9; Haziran 9.4; 22.6; 25.9; Temmuz 1.9; 21.10

Kağızman 1919 Ocak 7.1; Mart 5.4; Nisan 12.1; Temmuz 20.12
Kahire 1918 Aralık 6.3; 1919 Ocak 3.4; 15.5; Haziran 25.10; Temmuz 20.11
Kaklamanos 1918 Aralık 16.6; 1919 Mayıs 15.12; 31.9; Haziran 24.9
Kakolidi, Amiral 1918 Kasım 18.6
Kalecik 1919 Mayıs 17.2
Kandıra 1919 Mayıs 17.2
Kâmil Paşa 1919 Ocak 16.8; 23.5
Kâmuran (Bedirhanoğlu) 1919 Temmuz 3.4
Kanada 1919 Ocak 18.1
Kanelepulos 1918 Kasım 28.3
Kanuni 1919 Şubat 20.10
Kapitülasyonlar 1918 Aralık 11.7; 1919 Ocak 11.1; 19.2; 26.1; Şubat 13.4; 25.5; 27.11; Mart 6.3; Nisan 24.1; Haziran 23.11
Karaağaç 1919 Şubat 23.7
Karabekir, Kâzım 1918 Ekim 31.6; Kasım 5.5; 15.4; 28.1; 29.3; 30.6; Aralık 1.6; 6.5; 25.2; 1919 Şubat 24.9; 28.3; Mart 13.2; Nisan 10.5; 11.3; 12.4; 17.5; 18.5; 19.5; 30.4; Mayıs 3.1; 4.3; 21.4; 23.3; 24.11; Haziran 1.9,10; 2.8; 4.10; 7.4; 9.6; 11.2; 13.10; 15.4; 16.2; 17.3,4; 19.1; 20.1; 20/21.2; 21.1; 22.6; 23.7; 24.3; 29.7; Temmuz 2.9; 3.3; 5.1; 7/8.2; 8.10; 10.1,2; 13.2; 19.3; 20.5; 21.5,10
Karabiber 1919 Mayıs 30.10
Karaburun 1919 Mayıs 14.5; 20.5
Karacabey 1919 Nisan 17.9; 20.5
Karacasu 1919 Mayıs 15.8; Haziran 18.10
Karadağ 1918 Aralık 25.5
Karadeniz 1918 Kasım 15.5; 25.4; 1919 Ocak 17.2, 20.7, 22.6; Şubat 1.7; 23.5; Mart 4.3; 13.6; 27.3; Nisan 2.6; Mayıs 29.2
Karadeniz gazetesi 1919 Haziran 26.10
Karadeniz Havzası Konferadasyonu 1919 Şubat 8.5
Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1919 Şubat 19.4; 25.2; Mart 20.2
Karagöz 1919 Ocak 25.7; 29.6; Şubat 1.7; 5.5; 8.5; 12.10; 15.10; 19.1,15; 22.8; 26.5; Mart 1.10; 5.5; 8.10; 12.8; 15.8; 19.10; 22.6; 25.9; 29.6; Nisan 2.8; 5.5; 9.6; 12.8; 16.6; 19.6; 26.6; 30.6; Mayıs 3.7; 7.7; 10.7; 17.14; 21.17; 24.18; 27.13; Haziran 7.12; Temmuz 5.12; 16.6
Karagümrük 1919 Temmuz 3.8
Karakeçili Aşireti (Urfa) 1919 Mart 22.2
Kara Kemal 1919 Ocak 30.1
Karakol Cemiyeti 1918 Kasım 13.7
Karaköse köyü 1918 Aralık 19.2
Karaköy 1919 Şubat 15.4
Karaman 1919 Mayıs 15.8
Karasu Efendi 1919 Şubat 1.7; Mart 15.3
Karataş 1918 Aralık 17.1
Kardus 1919 Haziran 25.7
Karesi – Balıkesir
Kars 1918 Ekim 30.6; 31.1; Kasım 5.1,5; 28.1; 30.1; Aralık 1.4; 4.3; 13.1; 26.2; 30.4; 1919 Ocak 1.1; 4.3; 6.5; 7.3; 9.1,3; 12.2; 13.3,4; 31.1; Şubat 6.4; 26.2; Mart 2.2; 6.5; 10.5; 26.3,5; Nisan 12.1; 13.1; 14.2; 17.4; 30.3; Haziran 2.9; Temmuz 3.9
Kars İslam Şûrası 1918 Kasım 5.1; 14.4; 30.1; Aralık 2.1; 8.1; 26.2; 1919 Ocak 18.2; Mart 6.5
Kars Kongresi 1918 Kasım 14.4; 30.1; Aralık 2.1; 1919 Ocak 17.4; 18.2
Karşıyaka 1919 Mayıs 16.1; Haziran 25.6
Kasaba – Turgutlu
Kasım, Yarbay 1919 Mayıs 16.1
Kastamonu 1919 Mayıs 3.2; 8.9; 16.2; 18.19; Haziran 22.5; Temmuz 2.6
Kastamonu Gençler Kulübü 1919 Temmuz 2.6
Kastamonu İhtiyat Zabitleri Cemiyeti 1919 Temmuz 2.6
Kaş 1919 Mart 28.1
Katehakis 1918 Kasım 28.3
Katolik 1919 Ocak 19.1; Şubat 16.3; Mart 10.7
Katma 1918 Kasım 1.1; 3.8; 4.3; Aralık 1.6; 20.1
Kavak 1919 Haziran 21.13; Temmuz 12.4
Kayseri 1918 Aralık 7.7; 18.7; 1919 Şubat 24.6; 26.4; Mart 4.3; Mayıs 18.10; 21.5; 27.10
Kayzer 1919 Haziran 23.12; Temmuz 10.12
Kâzım Bey, (İttihatçı, tutuklu) 1919 Mayıs 24.5
Kâzım (Dirik) 1919 Mayıs 16.5; Haziran 22.1; Temmuz 5.1; 10.2; 19.3
Kâzım Karabekir – Karabekir
Kâzım (Orbay) 1918 Aralık 31.1
Kazîm (Özalp), Albay 1919 Mayıs 6.2; 11.2; 14.8; 14/15.4; 23.8; 26.7; 29.4; Haziran 2.7; 19.2, 21.5
Kâzım Paşa Müşir (Divanıharp Başkanı) 1918 Kasım 26.1; Aralık 24.4
Kâzım Şinasi 1919 Mayıs 29.9
Kemah 1919 Nisan 21.7
Keçiborlu 1919 Mayıs 15.8
Kemal Bey, (İaşe eski bakanı) 1918 Kasım 20.5; Aralık 2.7; 7.2; 1919 Mart 15.3; Nisan 28.1; Mayıs 29.13
Kemal Bey, Binbaşı 1919 Mayıs 16.5

Kemal Bey (Boğazlıyan Kaymakamı) 1919 Ocak 7.5; Şubat 5.2; 6.10; 11.4; 12.10; Nisan 1.5; 2.8; 7.8; 8.1,7; 9.6; 10.1,8; 11.1,6; 12.8; 14.8; 15.5
Kemal Bey, Yüzbaşı (Bergama) 1919 Haziran 12.1; 17.2
Kemal Paşa (Ali Kemal Sırrı), Jandarma Umum Komutanı 1919 Mayıs 8.13; Haziran 4.7; 6.9
Kemalettin Kâmi (Kamu) 1919 Haziran 5.12
Kemalpaşa (Nif) 1919 Mayıs 22.10; 24.15; 28.1
Kennworth 1919 Temmuz 1.2
Kerensky 1918 Kasım 18.9
Keresteciyan, Berç 1919 Mayıs 15.10
Kerkük 1918 Kasım 1.2; 11.10; 1919 Şubat 25.5
Kerr 1919 Mayıs 21.7; 14.4
Kerson 1919 Mart 10.6
Keskin 1919 Mayıs 16.2; 17.2
Keşfi Bey 1919 Mayıs 3.2
Kıbrıs 1918 Kasım 13.11; Aralık 11.2; 1919 Mart 13.5
Kılavuzlar 1919 Haziran 20.2
Kılkış zırhlısı 1919 Temmuz 11.1
Kılıoğlu Hüseyin Efe 1919 Mayıs 30.11; Haziran 4.2; 6.4
Kınık 1919 Haziran 21./22.1
Kırıkhan 1918 Kasım 9.1; 1919 Ocak 20.5
Kırım 1918 Kasım 6.10; Aralık 18.7; 1919 Ocak 22.6; Nisan 23.6
Kırkağaç 1919 Mart 1.3
Kırklareli 1919 Mayıs 2.5; 17.2; Haziran 20.5
Kızılhaç 1918 Aralık 8.4; 1919 Şubat 17.1
Kızılordu 1919 Nisan 27.5; Haziran 25.8
Kiauchow 1919 Ocak 27.4
Kibling, Rudyard 1919 Ocak 22.9
Kiel 1918 Kasım 3.6
Kiğı 1919 Haziran 16.4
Kili, W.A.S. 1919 Mart 30.8
Kilikya 1918 Kasım 8.6; 10.8; 11.5; 23.3; Aralık 29.4; 1919 Ocak 9.2; 18.8; 20.8; Şubat 16.3; Mart 7.2; 18.3; Nisan 12.8; Mayıs 3.6; 5.9; 21.12; Temmuz 2.5,9
Kilikyalılar Cemiyeti 1918 Aralık 20.5; 21.3; 1919 Ocak 18.7; 30.6; Nisan 30.3
Kilis 1918 Kasım 8.6; Aralık 6.2; 27.5; 1919 Ocak 13.4; Şubat 20.10; Nisan 14.3
Kilyos 1918 Kasım 21.1
King-Crane Kurulu 1919 Mart 24.4; Haziran 1.11,12; 2.17; 3.6,14; 4.18; 5.12; 6.12; 7.5; 10.9; Temmuz 10.9; 13.9
Kiraz 1919 Haziran 23.4
Kiraz Hamdi Paşa 1919 Ocak 7.4
Kiryaki 1919 Mayıs 18.9
Kiyef Direktuarı 1919 Şubat 8.5
Klodfarer 1918 Aralık 6.8
Kolçak 1918 Kasım 15.5; 1919 Ocak 16.7; 21.10; Mayıs 26.9; Haziran 4.17; 7.12; 10.10; 11.7; 13.7; 27.6; Temmuz 5.6
Kolossi 1919 Şubat 23.5
Koloşef 1918 Aralık 5.6
Komintern 1919 Mart 6.10
Komiser Hamdi Efendi Müfrezesi 1919 Haziran 14.1
Kongreler 1918 Kasım 14.4; 30.1; 1919 Ocak 3.1; 7.1; 18.2; şubat 23.1; Mart 17.1; Mayıs 17.12; 28.14; 29.9; Haziran 17.5; 25.1; 27.6; Temmuz 11.3
Kontantinidis K. 1919 Temmuz 27
Konya 1918 Kasım 8.6; 19.4; Aralık 28.1; 1919 Ocak 22.1; Mart 4.2; 10.3; 15.1; 21.2; Nisan 2.4; 15.4; 16.4; 24/25.1; 26.2,3; 27.3,5; 29.4; Mayıs 10.5; 12.7,9; 13.3; 15.8; 16.2,9; 21.2; Haziran 1.5; 4.3; 15.5; 18.6; 19.6; Temmuz 1.3; 11.7; 12.6
Konye, Mösyö 1919 Mart 10.7
Korkuteli 1919 Mayıs 21.6
Korreyese Della Sera 1919 Mart 4.8
Kosmos 1919 Şubat 5.5
Kostaki Vayani Efendi 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2; Şubat 8.2; Mart 16.5
Kozan 1919 Mart 7.1; Temmuz 9.1
Köprülü Hamdi Bey 1919 Nisan 6.2; Mayıs 28.8; Haziran 16.5
Köstence 1919 Nisan 5.4
Köşk 1919 Haziran 3.7; 20.2; 24.1; Temmuz 15.4; 16.2; 17.1; 20.4
Köy Hocası 1918 Aralık 1.9; 16.6; 19.10; 1919 Ocak 2.10; 16.8; 30.6; Şubat 13.7; Mart 13.7; 27.6; Nisan 24.4; Mayıs 8.13; 29.15; Haziran 12.14; 26.10; Temmuz 10.12
Köyceğiz 1919 Nisan 11.2
Köycülük 1919 Temmuz 5.12
Köylü(ler) 1918 Aralık 5.8; 12.5; 19.2,10; 1919 Ocak 11.4; Mayıs 1.5; 18.8; 20.1; 22.6,15; 24.9; 25.5; 29.2; 30.4; Haziran 9.10; 14.1; 16.5; 20.6; 22.8; 28.3; 29.1; Temmuz 20.4; 22.1
Köylü gazetesi 1919 Aralık 17.6; 1919 Ocak 3.8; Mayıs 15.7; 17.1,14; 20.4
Köysancak 1918 Kasım 1.2
Kudret Haki Bey 1919 Ocak 14.3
Kudüs 1918 Aralık 12.3
Kula 1919 Haziran 17.7; 18.8
Kuleli Burgaz 1919 Ocak 14.2
Kumkale 1918 Kasım 9.2

Kumkapı 1919 Şubat 19.3
Kun, Bela 1919 Şubat 22.6; Mart 21.4; 26.6
Kurtuluş dergisi 1919 Mayıs 1.4
Kuruçeşme 1919 Temmuz 3.8
Kurye dö Türki 1919 Şubat 19.1
Kuşadası 1919 Mart 16.3; Mayıs 1.3; 4.1; 7.1; 8.4; 11.1; 13.4; 20.5
Kuvayı Milliye (Millî Kuvvetler) 1919 Mayıs 19.3; 22.5; 23.4; 25.1; 29.7,8; 30.4; 31.4; Haziran 4.3; 5.3; 6.4; 7.7; 8.7; 10.5; 11.3; 12.3; 13.4; 14.1; 15.1; 16.1,5; 17.2,7; 20.5; 21.2,5; 24.1; 25.2; 26.1; 27.3; 29.1,6; 30.1; Temmuz 2.4; 5.4,12; 7.1,6; 8.8; 9.6; 10.5; 12.9; 13.4; 15.7; 16.2,3; 17.1; 18.6; 19.6; 20.4; 22.3
Kuzey Kafkasya 1918 Kasım 23.2; 1919 Ocak 22.8; 24.4; Mart 2.4
Küba 1919 Ocak 18.1
Küçük Asya 1918 Kasım 13.11; 16.5; 17.7; 29.4; 1919 Şubat 12.9; 20.8; Mart 14.8; 15.5; 27.6; Temmuz 10.12; 19.5
Küçük Gazete 1918 Temmuz 10.12
Küçük Talat 1919 Nisan 28.1; Mayıs 4.5; 8.5
Kürdistan 1918 Aralık 22.2; 1919 Ocak 5.1; 30.2; Şubat 6.6; Nisan 15.3; Mayıs 17.11; 29.3; Haziran 13.8; 17.3; Temmuz 10.4
Kürdistan Cemiyeti 1918 Aralık 22.2; 23.8
Kürdistan dergisi 1919 Şubat 19.8; Mayıs 8.12
Kürdistan Teâli Cemiyeti 1918 Aralık 17.3; 1919 Şubat 19.8; Mayıs 8.12; Haziran 14.4; 18.6; Temmuz 10.4
Kürt(ler) 1918 Kasım 17.8; 18.7; Aralık 4.1; 12.5; 13.4; 17.6; 1919 Ocak 5.1; 6.4; Mart 2.6; 5.5; 9.4; 10.7; 12.7; 14.9; Nisan 2.7; 7.7; 16.6; 27.1; Mayıs 5.5; 7.3; 8.12; 12.10; 14.17; 19.16; 29.3; 30.5; Haziran 8.6; 10.8; 17.3; 18.3,6; 24.3; 25.10; Temmuz 3.9; 10.4; 17.4; 19.8; 21.11
Kürt Kadınlar Cemiyeti 1919 Temmuz 9.8
Kürt Kulübü 1919 Haziran 15.2; 17.3
Kürt Millet Fırkası 1919 Temmuz 19.8
Kürtçe 1919 Mayıs 8.12
Kürtçülük 1919 Mayıs 30.7; Haziran 14.4; 15.7; 18.6; Temmuz 3.4; 8.8; 10.4
Kütahya 1919 Nisan 7.5; 11.1; 15.2; 16.6; Mayıs 17.2; Haziran 12.6,10; 18.8; Temmuz 5.4; 9.8; 10.8

— L —

Labort 1919 Haziran 20.2
Lafontaine 1919 6.3
Lahor 1919 Nisan 6.5
Larissa Tümeni 1919 Mayıs 14.10
Laslie, General 1919 Mayıs 3.6
La Spaza 1919 Ocak 16.4
Latin 1919 Mart 10.7; Temmuz 2.5; 10.9
Lawrance 1919 Ocak 20.2; Şubat 4.2
Laz 1919 Nisan 23.4; Mayıs 21.13; Haziran 2.6
Laz Tekâmül-i Milliye Cemiyeti 1919 Mart 30.10; Nisan 7.12; 20.3; Temmuz 6.6
Lazistan 1919 Haziran 9.6
Lazkiye 1919 Şubat 25.5
Leblebici Raşit 1919 Mayıs 15.8
Lefkoşe 1918 Aralık 11.2
Lenin 1918 Aralık 15.2; 1919 Ocak 8.3; 13.9; 14.8; 21.10; 27.5; Mart 19.10; Mayıs 27.12
Lenthe, Von General 1918 Kasım 19.6
Leon destroyeri 1918 Aralık 19.9; 24.1; 1919 Mayıs 14.5
Leyla Hanım (Paris) 1919 Temmuz 9.8
Letonya 1918 Kasım 18.8
Lezlie, General 1919 Şubat 23.7
Liberya 1919 Ocak 18.1
Liebknecht, Karl 1919 Ocak 15.3; 16.6
Limni 1918 Ekim 30.1; 1919 Mayıs 29.13
Lirof 1918 Aralık 5.4
Litvanya 1919 Nisan 9.6
Little 1919 Şubat 7.5
Lodof, Prens 1919 Ocak 18.8
Long-Berenger Anlaşması 1919 Mart 7.2; Nisan 8.6
Londra 1918 Kasım 14.11; 26.5; Aralık 3.1; 1919 Ocak 2.8; 10.2; 22.9; 23.4; 24.1,2; Şubat 1.2; 12.8; 14.5; 18.4; 19.6; Mart 12.5; 19.5; 21.2; 24.3; 29.6; Nisan 1.1; 23.8; 24.4; Mayıs 16.2; 24.14; Haziran 24.9; 27.6; Temmuz 6.7
Londra Konferansı 1919 Mart 15.6; Mayıs 19.10
Lordlar Kamarası 1919 Şubat 20.8
Loti, Piyer 1918 Kasım 1.7; 22.9; 25.8; 26.7; 27.6; Aralık 6.8; 18.7; 26.7; 31.4; 1919 Şubat 19.15; 27.11; Mart 13.7; 18.5; 31.4; Nisan 7.12; 14.4; 15.5; 30.6; Mayıs 3.7; 23.9; Haziran 3.14
Lotofvski 1919 Nisan 22.4
Lozan 1919 Mart 24.5; Mayıs 17.12; Haziran 25.4; Temmuz 5.10
Luksemburg 1918 Kasım 11.8
Luksemburg, Rosa 1919 Ocak 15.3; Mart 1.10; 9.8
Luppe, Yüzbaşı 1919 Mart 3.3
Lübnan 1918 Aralık 29.4; 1919 Haziran 10.9
Lütfü Simavi 1918 Aralık 17.2; Haziran 21.14

Lvov 1919 Temmuz 5.6
Lyon Repuplician 1919 Nisan 19.6

— M —

Macar 1919 Nisan 26.6; Mayıs 7.7
Macaraki 1919 Nisan 13.3; 15.1
Macaristan 1918 Ekim 30.4; Kasım 1.4; 5.9; 11.9; 13.8; 16.3; 1919 Ocak 9.7; şubat 22.6; Mart 21.4; 27.6; Nisan 7.12; 27.5; Mayıs 6.9; 8.13; 19.10; Temmuz 8.11
Maçka 1919 Mayıs 18.2
Mağara (Tufanbeyli) 1919 Mart 7.1
Mağdurin-i Siyasiye Teavün Cemiyeti 1919 Şubat 15.3; 9.10
Mahma gemisi 1918 Aralık 17.6
Mahmut Bey (Milli Aşireti Reisi) 1919 Mart 22.2; Nisan 4.3; Temmuz 1.6
Mahmut Esat (Bozkurt) 1919 Temmuz 10.6
Mahmut Hayret Paşa 1918 Aralık 16.2
Mahmut Kâmil Paşa 1919 Mart 15.3; Mayıs 29.13
Mahmut Muhtar Paşa 1919 Mart 31.3; Nisan 2.3
Mahmut Nedim Bey 1918 Aralık 4.1
Mahmut Paşa (Çürüksulu) 1918 Kasım 5.9; 6.7; 10.6; 1919 Ocak 29.4; Şubat 24.3; Mart 6.1; Mayıs 19.5; 24.6; 31.5
Mahmut Sadık Efendi 1918 Kasım 9.5; Aralık 4.2; 5.1; 29.7; 1919 Ocak 10.6; şubat 22.8; Mayıs 29.9
Mahmut Şevket Paşa 1918 Aralık 5.8; 1919 Nisan 1.5
Makedonya 1918 Aralık 28.5; 1919 Ocak 28.7; Nisan 9.6; Mayıs 12.10; 31.3; Haziran 24.1
Makedonyalılar Cemiyeti 1919 Ocak 6.3
Makri 1918 Kasım 2.9
Makridis 1919 Ocak 10.6
Malakan 1919 Nisan 14.2; 30.3
Malatya 1919 Haziran 23.8
Maliye Bakanlığı 1919 Kasım 11.2; Ocak 13.2,9; Şubat 24.2; Mart 4,2; Mayıs 19.5; Haziran 4.13; 5.8; 29.2; Temmuz 21.2
Maliye ve malî mevzuat 1918 Kasım 14.9; 16.6; 27.6 Aralık 2.3; 7.5; 11.5,8; 14.7; 27.8; 28.6; 1919 Ocak 1.4; 11.3; 21.9; Şubat 25.5; Mart 5.1; 30.1; Nisan 12.5; Temmuz 2.3
Malkara 1919 Mayıs 27.2
Malkoç köprüsü 1919 Haziran 16.1
Mallet 1919 Mart 16.2
Malliani 1919 Haziran 2.1
Malta 1919 Ocak 23.1; 28.4; 30.1; Şubat 19.6; 25.4,6; Mart 16.7; 29.2; Nisan 12.1; Mayıs 17.11; 19.15; 28.3; 29.13; 30.9,12; Haziran 2.2; 4.6; 23.9; 28.11; Temmuz 15.3
Mamelis 1919 Mart 9.5
Mamure 1918 Aralık 19.1
Manchester 1918 Kasım 12.3; 1919 Şubat 12.8
The Manchester Guardiyan 1919 Mart 14.9; Temmuz 12.9
Manda ve himaye 1918 Aralık 10.3; 19,9; Ocak 10.5; 14.3; 20.2; 30.2; 31.2; Şubat 12.4; 13.6; 16.2; 26.2; 27.8; 28.5; Mart 3.10; 7.2; 10.3; 20.3; 25.6; Nisan 8.4; 18.1; 24.1; 28.4; Mayıs 4.2; 14.11; 19.10; 21.12; 25.13; 26.1; 27.13; 30.12; 31.9; Haziran 1.11,12; 2.17; 3.6,12; 4.18; 5.4,12; 7.3,12; 10.10; 13.8,11; 14.6; 15.12; 17.8; 21.14; 23.3,12; 25.3; 26.6; 27.4; Temmuz 5.6,7; 6.7; 8.11; 10.9; 13.9; 18.2
Mangini Muhribi 1918 Kasım 10.1
Manisa 1919 Nisan 9.2; 25.3; Mayıs 16.1; 18.11; 20.3; 21.8; 22.2,10; 23.7; 24.15; 25.1,12; 26.5; 27.10; 28.4
Manlı torpidosu 1919 Haziran 20.11
Manyas 1919 Mayıs 25.12
Maraş 1919 Şubat 15.5; 22.1; 23.6; Nisan 5.5; Mayıs 18.10; 21.5; 27.10
Mardin 1919 Mart 27.2
Marie, Flye St. 1919 Mayıs 3.6
Marmara 1918 Kasım 7.6; 12.1; 1919 Şubat 4.2; Mart 4.5
Marmara bucağı 1919 Mayıs 27.4
Marmaris 1918 Kasım 24.4; Aralık 29.1; 1919 Ocak 4.2; Nisan 23.3; Mayıs 11.1; 13.3; Haziran 1.7; 4.3; 5.5
Marshall 1918 Kasım 1.1; 2.1; 7.2
Marsilya 1919 Mart 24.7; Haziran 9.9
Marsilya gazetesi 1919 Mayıs 19.18
Maruni 1919 Temmuz 10.9
M. Asım 1919 Mart 27.6; Mayıs 16.12; 17.14; 18.19; 19.18; 20.14; 22.15; 23.9; Haziran 19.9; Temmuz 5.12; 13.11
Maşatlık 1919 Mayıs 14/15.1,2
Matbuat Cemiyeti, Matbuat Kongresi 1918 Aralık 19.7; 27.3; 29.7; 1919 Ocak 10.6; 11.5; 22.5; 26.3; Şubat 14.1; 19.15; 22.8; Mayıs 29.9; 30.12; Temmuz 10.8
Matbuat Umum Müdürlüğü 1919 Şubat 19.1; 24.6; 26.6; Mayıs 16.12
Matin 1919 Şubat 26.5; Nisan 7.12; 16.6
Mavrudi, İlia 1918 Aralık 19.9; Mart 14.2; Nisan 9.1; Mayıs 12.4; 14.10; 21.7
Maydos 1918 Kasım 20.2
Mazhar Bey 1918 Kasım 23.4

Mazhar Müfit (Kansu) 1919 Mayıs 23.8; 25.11; Haziran 2.3; 13.9; 19.8; Temmuz 5.1; 20.6
Mazırah 1919 Haziran 7.8; 10.3
Mebuslar Meclisi 1918 Ekim 30.3; 31.10; Kasım 2.7; 4.4,7; 5.8,9; 10.6; 12.5; 13.9,11; 14.10,11; 17.3; 18.1,2,9; 19.1,7; 20.5,6; 23.4; 24.7; 25.7; 26.1; 27.5; 28.5; Aralık 2.2,7; 3.5; 4.6; 6.8; 7.1,7; 10.6; 12.3,5; 13.2; 14.1; 15.2; 16.6; 18.6; 19.3; 21.1; 22.2,4; 23.8; 25.5; 27.8; 28.4; 1919 Ocak 4.1; 6.7; 27.2; Şubat 4.1; Mart 17.9; Nisan 3.6; Mayıs 28.3; 29.10; Haziran 1.6; 3.2; 4.18; 5.12; 7.12; 9.10; 11.7; 28.12; Temmuz 3.11; 5.4; 22.2
Mc. Donald 1919 Ocak 1.2
M. Celal (Zaman gazetesi) 1918 Aralık 5.1
M.Celal Bey, Trakya Delegesi 1919 Temmuz 13.11
Medeniyet gazetesi 1919 Mayıs 17.14
Medine 1918 Kasım 6.5; Aralık 6.3; 16.1; 28.2; 1919 Ocak 1.4; 10.3; 13.7; 17.5; Şubat 7.3; Mart 6.10
Mehmet Akif (Ersoy) 1918 Kasım 21.5; 1919 Nisan 3.6
Mehmet Ali (Selamet-i Amme Heyeti) 1918 Kasım 9.5; 22.8
Mehmet Ali Bey (İçişleri Bakanı) 1918 Aralık 20.1; 1919 Mart 4.2; 25.5; Nisan 7.3,4; 13.2; 16.6; 18.6; 19.2; 21.6; 27.5; Mayıs 4.5; 8.9; 12.5; 14.1; 15.7, 10; 18.10,12,13
Mehmet Ali Bey (Trabzon Gümrük Memuru) 1919 Ocak 6.2; Haziran 1.8
Mehmet Ali Kasım Bey 1919 Ocak 14.3
Mehmet Arif, Yarbay 1919 Mayıs 16.5
Mehmet Emin (Yurdakul) 1918 Kasım 1.3; Aralık 12.5; Mart 6.10; 13.7; 20.8; 26.6; Mayıs 23.1
Mehmet Fuat (Köprülüzade) 1919 Mart 6.10; 13.7; 20.8; 27.6; Mayıs 12.6; 21.15
Mehmet Galip Bey (Vali) 1919 Nisan 12.4; 18.3; 19.5; Haziran 9.6; 16.2
Mehmet Memduh Bey 1919 Ocak 18.4
Mehmet Ramazan 1919 Nisan 12.8
Mehmet Sadi 1918 Kasım 23.6
Mehmet Şefik Bey ~ Şefik (Aker)
Mehmet Şerif Paşa 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2
Mehmet Refet 1918 Aralık 17.6
Mehmet Refik Bey 1919 Ocak 14.3
Mehmet Şemsettin Bey (Günaltay) 1918 Kasım 1.3; 11.3
Mehmet Tevfik (Jandarma subayı) 1919 Ocak 6.2
Mehmet Ziya Paşa 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2
Meis 1919 Şubat 4.2
Mekke 1918 Kasım 23.11
Meksika 1919 Nisan 8.5
Mekteb-i Sultanî ~ Galatasaray Lisesi
Memduh Bey 1919 Mayıs 15.11
Memleket 1919 Şubat 10.7; 12.10; 15.10; 16.4; 17.8; 18.5; 19.15; 20.10; 21.4; 22.8; 23.8; 24.12; 26.5; 27.11; 28.5; Mart 2.6; 4.8; 5.5; 6.10; 7.5; 8.10; 9.8; 11.7; 12.8; 13.7; 15.8; 18.5; 19.10; 20.8; 21.6; 22.6; 23.6; 24.7; 25.9; 27.6; 29.5; Nisan 5.5; 7.11; 9.6; 11.6; 12.8; 14.8; 16.6; 18.6; 19.6; 21.7; 24.4; 25.6; 27.5; 29.6; 30.6; Mayıs 1.8; 3.7; 4.6; 5.10; 7.7; 8.13; 9.5; 13.8; 16.12; 17.8,14; 18.19; 19.18; 21.17; 22.15; 25.13; 26.10; 29.15; Haziran 1.12; 3.14; 4.18; 5.12; 7.12; 12.14; 14.6; 15.12; 16.10; 18.14; 22.12; 24.9; 28.12; Temmuz 3.11; 4.8; 5.12; 6.7; 9.8; 11.8; 15.10; 17.4; 20.13; 21.12; 22.6
Memurlar 1919 Ocak 30.6; Şubat 17.4; 18.5; 24.6; 27.11; Mart 16.6,9; 24.7; 25.5; Nisan 10.6; 12.8; Mayıs 14.15; 14/15.4; 15.2; 16.7; 17.11; 18.7; 25.7,8; 26.2; Haziran 4.8; 14.6; 20.6,9; 21.3; 29.1; Temmuz 2.8; 5.3; 7.1; 10.4; 12.9; 17.4
Menderes 1919 Haziran 10.4; 23.5; Temmuz 4.7; 5.9
Menemen 1919 Mayıs 20.5; 21.6; 22.2,10; Haziran 17.2; 20.5; 21.7; 26.1
Menşevik 1919 Mart 1.6
Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti 1919 Haziran 1.7; 6.6
Meriç 1918 Ekim 30.6; Kasım 2.2
Merkez Kumandanlığı 1919 Ocak 7.4; Şubat 15.10
Mersin 1918 Kasım 5.4; Aralık 17.1; 19.1; 1919 Ocak 30.5; Şubat 20.4; Mart 1.3; Mayıs 9.3; 13.3,5; 26.8; Haziran 2.1
Merzifon 1918 Kasım 17.5; 1919 Mart 30.2; Haziran 9.3; 12.8; 16.2; 18.12; 21.13; Temmuz 13.10
Mestan Efe 1919 Temmuz 20.4
Meşhedi - Samed Ağa 1919 Nisan 14.2; 30.2
Mevlanzade Rıfat 1919 Mart 24.7; Mayıs 14.15; Temmuz 10.4
Mevlevilik 1919 Haziran 2.16
Mezhepler Nezareti 1918 Kasım 30.12
Mezopotamya 1918 Kasım 9.4; 1919 Ocak 6.4; 23.1; 30.2; Şubat 6.7; 21.11
M. Fehmi 1919 Mayıs 18.11
Mısır 1918 Kasım 6.5; 9.4; 30.10; 1919 Ocak 1.10; 28.5; Şubat 19.3; 24.7; 28.1; Mart

1.5; 8.5; 14.9; Nisan 19.6; Mayıs 6.6; 7.3; 8.8,9; 16.12; 27.5; Haziran 18.14; Temmuz 3.6
Mızraklı Süvari Bölüğü 1919 Haziran 10.5
Midilli 1919 Şubat 25.4
Midyat 1919 Mayıs 11.3; Haziran 2.10; 18.1
Mihail Karoly Hükümeti 1918 Kasım 1.4
Mihran Efendi 1919 Temmuz 5.12
Milas 1919 Mayıs 17.4; 30.2
Milleti Efendi 1919 Temmuz 13.8
Milis 1919 Mayıs 16.1; 24.10; 28.8; 29.2; Haziran 1.1; 8.7; 13.4; 15.7; 20.6; 20/21.1; 21.5; 22.7; 27.5; 30.1; Temmuz 2.4; 5.9; 8.3; 13.4,11; 17.1; 20.4; 21.9
Milletler Cemiyeti 1918 Kasım 26.7; 30.5; Aralık 6.1; 10.3; 1919 Ocak 5.3; 10.5; Şubat 9.6; 14.6; 27.8; Mart 4.8; 11.7; Nisan 8.4; 24.1; 28.4; Mayıs 10.7; Haziran 4.18; 7.12; 28.1
Millî Ahrar Fırkası 1919 Mayıs 4.2; 18.4; 20.14; 22.15; 25.13; Temmuz 4.8; 13.11; 16.5; 21.3
Milli Aşireti 1919 Mart 22.2; Temmuz 1.6
Millî Blok 1919 Şubat 20.10; Mart 4.8
Millî Ekmekçiler Cemiyeti 1919 Ocak 1.13
Millî hakimiyet 1918 Kasım 12.6; 15.7; Aralık 21.5; 1919 Mayıs 22.4
Millî İktisat Bankası 1919 Ocak 1.13
Millî İstihlak Kadınlar Derneği 1918 Aralık 24.4
Millî İthalat Şirketi 1919 Ocak 1.13
Millî Kantarya Şirketi 1918 Aralık 31.4; 1919 Ocak 1.13; 23.5; 26.7
Millî Kongre 1918 Ekim 31.5; Kasım 11.3; 29.1; Aralık 6.1; 7.7; 1919 Ocak 14.3; Şubat 15.2,9; 17.8; 18.5; Mart 26.6; 29.3; Mayıs 19.10; 20.14; 23.6; Haziran 5.6; 7.9
Millî Kuvvetler – Kuvayı Milliye
Millî Mensucat Şirketi 1919 Ocak 1.13; 23.5
Millî Müdafaa Cemiyeti 1918 Aralık 13.4; 1919 Şubat 2.1; 4.6; 6.10; 8.3,5; Mart 31.3; Nisan 2.2
Millî Türk Cemiyeti 1918 Kasım 23.6
Milne 1918 Kasım 18.5; 27.1; Aralık 1.7; 3.1; 16.1; 18.4; 1919 Ocak 12.4; Şubat 6.4; 14.4; 17.5; 18.4; 19.12; 20.8; Mart 4.6; 10.4; 14.7; 16.4; 29.1; Nisan 1.2; 20.2; Mayıs 10.4; 14.13; 17.11; 19.2,15; 22.11; 24.4; 27.3; 28.3; Haziran 6.1,5; 8.1; 24.8; 30.2; Temmuz 8.3,4; 14.3; 18.1,6
Milne Hattı 1919 Temmuz 18.1
Milyakof 1918 Aralık 5.4; 6.4; 8.4
Minber 1918 Kasım 1.8; 2.10; 3.9; 4.7; 5.9; 7.9; 8.9; 9.8; 14.11; 15.7; 16.6; 17.1,10; 18.9; 19.27; 20.9; 21.4,5; 22.9; 23.11; 24.8; 25.8; 26.7; 28.8; 29.5; 30.12; Aralık 1.9; 2.8; 3.5; 4.6; 7.7; 8.4; 9.5; 11.8; 13.5; 14.7; 15.2; 16.6; 17.6; 18.7; 20.5; 1919 Mart 8.9
Mirza-yı Cezirî 1919 Mayıs 8.12; 12.10
Misailidis 1919 Mayıs 21.6; 25.1
Misis 1918 Aralık 17.1
Mithat Bey (Vali) 1919 Mayıs 3.2
Mithat Şükrü Bey 1919 Ocak 30.1; Mart 15.3; Nisan 28.1; Mayıs 4.5; 6.4; 8.5; 28.3; 19.13
Miting 1919 Mayıs 14-14; 14/15.2,5; 15.8; 16.2; 17.2; 18.1,2; 19.3; 20.1,8; 21.1,2,17; 22.1,11; 23.1,3,9; 24.14,18; 25.4; 26,4,10; 27.3; 28.4,7,10; 30.1,8,12; 31.6; Haziran 1.4; 2.5; 3.4,12; 4.16; 5.5; 7.3; 9.3,6; 12.5; 13.6; 14.5; 20.5; 21.2; 23.3,6,10; 24.9; 26.10
M. Mihri 1919 Mayıs 8.12
Moda 1918 Kasım 19.6
Momerial Hall 1919 Şubat 19.11
Mondros 1918 Ekim 30.1,10; Kasım 6.1; Aralık 18.2; 1919 Mayıs 28.3; 29.13, Haziran 4.14
Mondros Ateşkeş Anlaşması 1918 Ekim 30.1; 31.1,4; Kasım 2.4,8; 3.8; 4.1; 3.9; 8.6,7; 9.4; 16.1; 17.1; 18.9; 19.7; 29.1; 1919 Ocak 1.4; 15.6; 16.5; Şubat 9.4; 16.1; Nisan 4.2; Mayıs 7.4; 16.12; 18.12; 21.5,17; 25.3; Haziran 20.8; 22.9; 26.1; 29.4; Temmuz 22.5
Moniteur Oriental 1918 Kasım 21.3; 1919 Şubat 19.1; Mart 13.4; 15.8; 17.10; Haziran 5.12; 17.2; Temmuz 17.4
Montaqu 1919 Mayıs 17.13; Haziran 1.12
Morgon, James 1919 Nisan 14.5; Mayıs 14.7; Temmuz 1.2
Morghentau 1918 Kasım 6.9; 1919 Mayıs 24.18
Morison, Theodore 1919 Temmuz 12.9
The Morning Post 1918 Kasım 23.10; Aralık 7.2; 17.6; 1919 Nisan 7.9; Mayıs 29.15; Temmuz 15.2
Moskova 1918 Kasım 1.6; Mart 2.5; 6.10; 29.4; Mayıs 26.9; 27.12
Mougin, Albay 1919 Temmuz 20.10
M.R. 1919 Mayıs 6.9; 11.7; 18.19; 19.18; 21.17; 22.15; 25.13
Muallimler Cemiyeti 1918 Aralık 19.8; 1919 Mayıs 3.5; 21.1
Mudanya 1919 Mayıs 18.2; 25.8; Haziran 6.10
Mudge, A. (Mac.), General 1919 Şubat 23.7; Mayıs 3.6
Muğla 1919 Mayıs 15.8; Haziran 1.7; 5.5; 6.6; 17.2; 27.5; Temmuz 10.5; 15.7

Muğla Kurulu 1919 Haziran 4.3; 5.5
Muhacirin Müdürlüğü 1919 Şubat 23.5
Muhaveretül Memalik 1919 Mart 26.3
Muhittin Bey (5. Tümen Komutanı) 1918 Aralık 25.3
Muhittin Bey (İttihatçı) 1918 Kasım 20.5
Muhittin Paşa 1919 Mart 15.1
Muhlis Bey 1918 Aralık 11.8
Muhtar Bey (Kiyef Elçisi) 1919 Mart 2.4
Mukaddemat-ı Sulhiye Kongresi 1919 Ocak 16.8
Muratlı 1919 Mayıs 2.4
Murphy (İrtibat Subayı) 1918 Kasım 7.1
Musa Kâzım Efendi 1918 Aralık 12.3; 1919 Mart 9.1; 10.1; 13.3; Haziran 3.9; 9.5,10; Temmuz 13.3,11
Musa Süreyya Bey 1919 Nisan 24.4
Musavat 1919 Şubat 22.8; Mayıs 17.1,14; 28.19
Musevi(ler) 1918 Ekim 31.8; Kasım 23.9; Aralık 30.1; 1919 Mart 2.6; 23.6; Nisan 3.6; Mayıs 14/15.3; 17.14; 18.9; 24.13
Muslihittin Adil Bey 1919 Mayıs 18.1; Temmuz 21.12
Mustafa (Alaşehir) 1919 Mayıs 22.5; 30.4; 31.4; Haziran 26.7
Mustafa (9. Ordu Birlikleri Müfettişliği) 1919 Mayıs 16.5
Mustafa Arif Bey (Davavekili) 1918 Kasım 9.5; 22.8
Mustafa Arif Bey (İçişleri Bakanı) 1918 Kasım 11.2; Aralık 22.3; 1919 Ocak 14.7
Mustafa Asım Efendi 1919 Mart 16.5; 31.1
Mustafa Efendi 1919 Mart 4.2; Temmuz 21.2
Mustafa Hilmi Paşa 1918 Kasım 22.5
Mustafa Kemal Paşa 1918 Ekim 30.7; 31.3; Kasım 1.1,8; 3.2; 4.3; 5.3,6; 6.4; 7.2,3; 8.6; 10.4; 13.3; 15.4; 16.6; 17.1,10; 18.1,2; 19.2; 21.4; 22.1; Aralık 7.3; 13.2; 20.1; 26.7; 27.6; 29.7; 30.3; 1919 Şubat 6.10; 7.6,7; 27.11; 28.3; Mart 14.9; 15.8; 20.8; 24.7; 25.1,9; Nisan 1.5; 11,3; 13.2; 17.10; 19.3; 27.5; 29.1,6; 30.1,2; Mayıs 1.2,8; 3.3; 5.4; 6.3,9; 7.4; 11.4; 12.1; 13.6; 14.14; 15.8,10; 16.5; 17.7,14; 18.10; 19.1,2; 20.2; 21.3,4,5,13,17; 22.4.8; 23.3; 24.3,4,11; 25.3; 26.3,5; 27.10; 28.4,5,11; 29.2,3,12; 30.6; 31.1,2; Haziran 1.2,4,9; 2.4,6,8,9; 3.3,4,5,12; 5.9; 6.1,8; 7.1,2,4; 8.1,2,3,4; 9.3,4,6; 10.1,2,8; 11.1,2,4; 12.8,14; 13.1; 15.2,3,4; 16.2,7; 17.3,4,6; 18.3,12; 19.1; 20.1,3,4; 20/21.2; 21.1,2,3,10; 22.1,2,5; 23.1,2,7,8,910; 24.2,3,4,7; 24/25.1; 25.11; 26.2,3,4; 27.1,2; 28.5,6,7,10; 29.3,5; 30.2,3; Temmuz 1.17; 2.1,2; 3.2,4; 4.1,3,5; 4.8; 5.1,2,3,11; 6.1,2; 7.1,2,11; 7/8.1; 8.3,4,8; 9.1,2,3,4,5; 10.1,2,4,7; 11.8; 12.9; 13.1,2, 10,11; 14.1,5; 15.3; 16.6; 18.3; 19.1,2,3,8; 20.2,6,8; 21.5,7,8; 22.1
Mustafa Paşa 1919 Ocak 5.1; Mart 8.3
Mustafa Nazım Paşa ~ Nazım Paşa
Mustafa Sabri Efendi 1918 Kasım 17.8; 1919 Ocak 15.8; Şubat 2.8; 3.5; 19.8; Mart 16.5; Mayıs 19.5; 30.12; Haziran 3.1; 8.1; 18.11; 22.2; 23.11; Temmuz 2.12; 3.11; 5.12; 6.1; 7/8.1; 8.3,9; 11.2; 15.5; 20.9; 21.1,22
Mustafa Reşit Paşa 1918 Kasım 11.2; 16.1; 18.9; 19.3; 22.3; 23.3; 25.3; 30.4; Aralık 27.2; 30.2 1919 Ocak 2.3; 7.6; 13.2; 21.6; Şubat 16.1
Mustafa Suphi 1919 Ocak 22.6; Mart 2.5; 6.10; Nisan 23.6; Haziran 7.1
Mustafa Şerif Bey 1918 Kasım 27.5; Temmuz 13.3
Mustafa Zeki Bey 1919 Nisan 17.6
Musul 1918 Ekim 31.1; Kasım 1.1; 2.1; 3.1; 7.2; 8.2; 15.2; 21.1; 30.3,7; Aralık 10.1; 30.2; 1919 Ocak 6.4; Şubat 7.2; 25.5; Mayıs 4.6
Muş 1919 Temmuz 10.4
Muvaffak Bey 1919 Mayıs 14.1
Muvakkit ~ Vakit
Muzaffer Bey (İaşe Bakanı) 1918 Kasım 11.2
Muzaffer Bey (Üsküdar Mitingi) 1919 Mayıs 20.1
Müdafaa Cemiyeti 1919 Mart 24.5
Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri (genel olarak) 1919 Haziran 3.3; 15.2; 17.3; 18.3; 27.3; Temmuz 7.1; 16.5; 20.2
Müfide Ferit 1919 Şubat 8.5; Mart 13.7
Mührünnisa Zühdi 1919 Temmuz 10.12
Mümtaz Yüzbaşı 1919 Mayıs 16.5
Münever Saime 1919 Mayıs 22.1
Münih 1919 Mart 31.3; Nisan 7.10
Münir Bey, (Erzurum Valisi) 1919 Haziran 1.9; Temmuz 5.1
Münir İsfehani 1919 Haziran 14.5
Mürsel (Bakû) 1919 Ocak 15.5; Şubat 17.5; 23.4; 27.4; Haziran 12.11
Müslüman(lar) 1918 Kasım 14.11; 23.9; 26.5; 30.12; Aralık 6.2; 11.2; 12.2,3; 15.2; 16.1; 17.1; 18.3; 19.10; 24.4; 25.4; 31.4; 1919 Ocak 4.3; 8.3; 11.4,5; 13.3; 20.5.8; 21.3,5; Şubat 6.10; 13.7; 19.7; 20.4; 23.8; 27.8; Mart 17.10; 18.5; 20.8; Nisan 5.5; 12.8;

17.4; Mayıs 2.1; 6.6,8; 8.7; 15.13; 16.12; 17.14; 18.1; 19.3; 20.14; 22.1; 24.18; 26.10; 29.15; Haziran 5.12; 8.3; 13.5; 14.6; 15.7; 20.5; 23.2; 24.6; Temmuz 12.1

Müslüman Komünistler Kongresi 1918 Kasım 1.6

Mütevakkit ~ Vakit

Müstecap Onbaşı 1919 Temmuz 1.8

Müttefik(ler) 1918 Ekim 30.1,2,4; Kasım 2.2,10; 3.2,5; 4.1; 5.7; 6.3; 11.10; 13.11; 15.5; 16.5; 22.4; 25.8; 30.11; Aralık 14.5 1919 Ocak 16.3,7; 19.2; 20.1,2; 23.3; 25.3; 26.1; Şubat 1.7; 4.2; 5.5; 6.1; 10.6; 15.7; 19.6; 21.1; 25.1; 28.1; Mart 11.4; Nisan 5.2,4; 14.7; 15.6; 22.1; 23.1; 25.1,2; Mayıs 1,6; 4.4; 6.5; 10.1; 13.1; 14.2; 15.6; 22.7; 26.9; Haziran 2.4; 4.17; 12.13; 16.8; 22.9; 25.3; 26.6,8; Temmuz 2.7; 3.5; 10.6; 16.1; 17.4 ~ İtilaf, İtilaf Devletleri

M. Zekeriya 1919 Ocak 4.4; Mart 6.10; 20.8; 27.6; Nisan 3.6; Mayıs 14.16; 28.19; Haziran 19.9

— N —

Nabi Bey 1918 Kasım 2.4; Aralık 21.3; Mart 6.1

Nabizade Hamdi 1919 Ocak 10.6

Naciye Hanım, (Üsküdar Mitingi) 1919 Mayıs 20.1

Nahcivan 1918 Aralık 10.5; 1919 Ocak 17.4

Nahit, Binbaşı 1918 Kasım 9.5

Nail 1919 Haziran 1.8

Naim Bey 1919 Şubat 17.7

Naipzade 1919 Mayıs 21.10

Nakiye Hanım 1919 Mayıs 3.5; 21.1

Narlı 1919 Şubat 22.1

Nasır (Elşerif, Senato üyesi) 1919 Şubat 4.1

Nasis, Panayit 1919 Haziran 26.5

Nasrullah Han 1919 Şubat 19.9; 21.3; 27.6

Nasturi(ler) 1919 Ocak 6.4

Naşit Bey 1919 Mayıs 14.1

National Liberal Clup 1919 Temmuz 12.9

Nazım (Cavit Bey'le ilgili) 1919 Şubat

Nazım (Gazeteci) 1919 Mayıs 29.9

Nazım Bey, (Adana Valisi) 1918 Aralık 17.1; 1919 Şubat 1.5

Nazım Bey, Albay 1919 Temmuz 15.4

Nazım Paşa (Divanıharp Başkanı) 1919 Mart 19.3; Nisan 1.4; 8.1; 28.1; Mayıs 4.5; 6.4; 17.8; Haziran 3.9; 9.5; Temmuz 21.2

Nazım Paşa (Savaş eski Bakanı) 1919 Ocak 5.3; Mart 8.3

Nazilli 1919 Haziran 4.1; 6.5,9; 14.1; 18.9,13; 20.2; 21.7,8; 24.1; Temmuz 4.2; 5.9; 12.3

Nazilli Millî Kurulu 1919 Mayıs 27.3

Nea Ellas 1918 Kasım 13.11

Necati Bey (Erzurum) 1919 Mart 3.4

Necdet Bey (İttihatçı) 1919 Mart 15.3

Necdet Hamdi Bey 1919 Mayıs 20.1

Necit 1919 Şubat 6.7

Necmettin Sadık 1918 Ekim 31.10; Kasım 5.9; 12.6; 16.6; 18.9; 19.7; Aralık 2.8; 3.5; 4.2; 5.1; 1919 Ocak 10.6; 15.13; 19.6; Mayıs 18.19; 29.9; Haziran 11.7; Temmuz 4.8; 14.5

Neologos 1919 Mayıs 23.9

Nesip Servet 1918 Kasım 23.6

Nesiriler 1919 Mart 10.7

Nevşehir 1919 Mayıs 16.2

Nevzat Bey (Musul eski Merkez Kumandanı) 1919 Mart 15.3; Nisan 11.6; 20.6

New York 1918 Kasım 6.9

The New York Times 1918 Ekim 31.10; Kasım 1.7; 3.9; 6.9; 10.9; 27.6; Aralık 14.7; Mart 11.7; Nisan 30.6; Mayıs 17.15; 18.18; 23.9; 24.18

Nicola, Yunan subayı, Ayvalık 1919 Haziran 5.2

Nicolson, Horald 1919 Nisan 14.7; Mayıs 2.2

Nidai Bey (Dışişleri memuru) 1919 Mart 4.5

Nider 1919 Haziran 4.11; 10.5; 15.8; 16.8; 17.2; 20.2; 20/21.3; 21.3; 21.7; 22.3; 24.1; 25.6; 26.5; 29.1; Temmuz 1.5; 11.1; 16.2

Nif ~ Kemalpaşa

Nigehban-ı Askerî Cemiyeti ~ Askerî Nigehban Cemiyeti

Niğde 1919 Mart 25.8; Mayıs 15.8

Nihat Reşat Dr. 1919 Nisan 28.6

Nihat Paşa 1918 Ekim 30.10; Kasım 10.4; 12.2; 14.5; 15.3; 18.4; 24.2; 25.1; 27.2; Aralık 5.3; 7.4; 11.1; 12.2; 15.1; 23.5; 26.1; 1919 Ocak 2.3; 13.5; 15.5; 16.2; 22.2

Nikaragua 1919 Ocak 18.1

Nikolayev 1919 Mart 10.6

Niksar 1919 Mayıs 19.3; Haziran 12.5

Nişantaşı 1919 Mayıs 11.4; Temmuz 3.8

Nitti 1919 Haziran 19.7

Niyazi Tayyip 1919 Haziran 26.10

Nizam 1918 Aralık 11.8

Nizip 1918 Aralık 23.3

Nokrasof 1919 Haziran 25.8

Nowil E.W.C. Binbaşı 1919 Mart 12.7; Mayıs 7.3; 14.17; 30.7; Haziran 2.13; 10.8; 24.3; 25.10; Temmuz 3.10; 10.4; 21.11

Novorosisk 1919 Nisan 5.4

Nurettin Efendi 1919 Temmuz 15.1
Nurettin Paşa 1918 Kasım 6.3; 14.7; Aralık 1.6; 30.5; 1919 Ocak 20.3; 25.5; 26.2; Şubat 1.4; 9.2; 20.7; 22.3; 23.3; Mart 14.2; 17.2; 22.1; Nisan 10.2; Haziran 18.11; 4.3
Nuri Bey (Trabzon eski Polis Müdürü) 1919 Mart 1.10; Haziran 1.8
Nuri Paşa (Hürriyet ve İtilaf) 1919 Ocak 10.1; 14.4
Nuri Paşa (Killigil) 1919 Ocak 15.5; 1919 Şubat 15.10; 19.20
Nuri Sait 1918 Kasım 3.8
Nuriye 1919 Mayıs 7.7
Nusaybin 1918 Aralık 10.1; 1919 Şubat 9.1; 21.2; Mayıs 11.3; 12.2
Nusret Bey (Urfa Mutasarrıfı) 1919 Mart 23.1; Nisan 6.2
Nüfus Genel Müdürlüğü 1919 Nisan 5.5
Nüfus istatistikleri 1918 Kasım 23.9; Aralık 13.5; 14.7; 17.6; 24.4; 30.1; 1919 Ocak 8.3; 22.3; 23.5; 30.6; Şubat 15.10; 23.8; 25.8; Mart 2.6; 6.10; 10.7; 13.7; 20.8; 21.6; Nisan 5.5; 7.12; Mayıs 14/15.3; 16.12; 17.1,14
Nüzhet Sabit 1918 Kasım 9.5; 1919 Mayıs 29.9

– O –

Odesa 1918 Kasım 2/3.1; 22.9; Aralık 17.4, 6; 21.5; 1919 Ocak 20.7; Mart 10.6; 20.6; Nisan 5.4; 6.4; 11.1; 19.6; 23.6; 28.6
Oeconomus 1919 Mart 1.4
Of 1919 Haziran 9.6
Oğuzeli 1918 Aralık 9.2
Okyanusya 1919 Haziran 28.1
Oltu 1919 Ocak 7.1; Nisan 12.1; Mayıs 25.9; Haziran 20.7
15. Kolordu 1918 Ekim 31.6; Aralık 15.1; 1919 Şubat 17.7; Nisan 2.1; 30.4; Mayıs 8.9; 18.16; 24.3; 29.2; 30.6; Haziran 1.2; 11.4; 28.8; Temmuz 9.3; 21.10
15. Tümen 1918 Kasım 8.4; Aralık 28.3; 1919 Haziran 18.7
14. Kolordu 1918 Ekim 31.6; Aralık 25.3; 1919 Mart 2.4; Mayıs 18.11; 29.4; 30.3; Haziran 6.9; 18.8; 19.3; 21.5; 22.7; 29.8
Oniki Ada 1918 Kasım 13.11; 1919 Şubat 3.2; Mayıs 13.3
12. Kolordu 1918 Aralık 15.1; 1919 Nisan 15.4; Temmuz 11.7
12. Tümen 1919 Haziran 18.8
On'lar Konseyi, Şûrası, Meclisi 1919 Şubat 6.7; 10.6; 13.6; Haziran 18.14; 20.12; 23.12
13. Kolordu 1919 Şubat 9.1; 13.2; Nisan 7.7; Mayıs 2.3; 12.2; 30.7; Haziran 14.4; 15.4,7; 29.5; Temmuz 3.4; 8.8
17. Kolordu 1918 Kasım 13.6; 14.7; Aralık 30.5; 1919 Şubat 9.2; Mart 30.3; Nisan 6.1; 10.2; 21.4; Mayıs 18.11; 20.7,12; 29.1,4; Haziran 18.8
Opinion 1919 Mayıs 8.13
Ordu 1918 Ekim 31.1,6; Kasım 4.2; 7.3; 8.1; 13.6; 20.1; Aralık 1.4,7; 6.5; 10.9; 15.1; 26.2; 28.1,3; 1919 Ocak 1.2,9; 2.2; 7.4; 13.3,5; 22.2; 25.1; 27.1; 31.1; Şubat 9.1,2; 15.6; Mart 3.5; 14.1; 24.7; 25.1; Nisan 2.1; 3.3; 10.2,5; 15.4; 21.4; Mayıs 2.3; 3.1; 6.3; 10.4; 20.2; 24.3,4; 28.5,11; 29.2,5,6; 30.12; 31.5; Haziran 5.11; 15.4,5; 18.8; 21.6; 26.1; Temmuz 2.3; 7.1,5; 9.1; 10.6; 16.1; 21.4
Ordu (il) 1919 Şubat 12.1; Mayıs 16.2; Temmuz 6.6
Orhan Seyfi (Orhon) 1919 Mayıs 27.13; Haziran 5.12
The Orient News 1919 Haziran 17.8
Orlando 1919 Ocak 16.1; 20.2; Mart 14.7; 21.2; Mayıs 12.3; Haziran 19.7
Orta Asya 1919 Mart 10.7
Orta Doğu 1919 Mart 25.6; Mayıs 19.17
Orta Doğu Yardım Komitesi 1919 Temmuz 5.7
Ortodoks 1918 Kasım 26.5; 1919 Temmuz 2.5
Osebyan 1919 Nisan 13.1; 30.3;
Oseçin, General 1919 Ocak 31.4
Oskan Efendi 1918 Kasım 11.2
Osman Fuat Efendi 1919 Nisan 21.7
Osman Nevres 1919 Ocak 4.4; 14.3; 24.4; Şubat 19.13 (ayrıca – Hasan Tahsin)
Osman Nuri Bey 1919 Şubat 17.1
Osman Şakir Paşa 1919 Nisan 6.2
Osmaneli 1919 Mayıs 16.2
Osmaniye 1918 Aralık 25.1; 1919 Ocak 1.2; Mayıs 28.7
Osmanlı 1918 Kasım 12.2,6; 16.6; 18.2; Aralık 10.4; 11.5; 15.2; 26.7; 1919 Ocak 1.13; 6.4,7; 15.7; Şubat 6.3; Mart 2.6; 3.10; 4.3; 5.2; 10.7; 13.7; 14.9; 20.2; 24.4; 30.1; 31.6; Nisan 16.6; 18.6; 23.4,7; 24.1; 28.4; Mayıs 18.1; 19.18; 21.17; Haziran 1.6; 3.11; 14.6; 16.8; 22.12; Temmuz 1.9; 22.6
Osmanlı Bankası 1919 Şubat 13.4; Mayıs 28.3
Osmanlı Debbağlar Amele Cemiyeti 1919 Temmuz 8.11
Osmanlı Demokrat Fırkası 1919 Ocak 2.10; 26.3; Mayıs 18.4

Osmanlı Devleti 1918 Ekim 31.10; Kasım 1.3; 4.3; 5.7; 9.4,8; 10.8,9; 11.5; 12.6; 25.8; Aralık 29.4; 1919 Ocak 18.1; Şubat 14.7; Mart 4.8; 6.2; 8.8; 9.1,5; 27.4; Nisan 26.6; Mayıs 15.14; 29.15; Haziran 4.5; 5.4; 9.10; 13.8; 23.3; 25.1

Osmanlı Hanedanı 1919 Şubat 25.5; Nisan 21.7

Osmanlı Hanımlar Derneği 1919 Mart 24.3; 29.6; 30.11

Osmanlı Hükümeti 1919 Şubat 14.4; Mart 3.10; 4.8; Nisan 8.4; 25.1; Mayıs 9.1; Haziran 4.14

Osmanlı (Türk) İmparatorluğu 1919 Şubat 12.2; Mart 10.7; Nisan 20.6; 28.4; Mayıs 16.11; 18.18; 19.17; 21.13,17; 29.15; Haziran 16.7

Osmanlı Maliyesi 1918 Aralık 7.5

Osmanlı Mesai Fırkası 1919 Ocak 29.1; Mart 4.8; 23.6

Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti 1918 Kasım 20.4; Aralık 5.8; 6.8; 1919 Ocak 2.5; 3.6; 10.8; 14.3; 15.13; 24.4; 16.5

Osmanlı Sulh ve Selamet Fırkası 1919 Ocak 14.3

Le Ostrof Kostantinobl 1919 Şubat 19.1

31 Mart Olayı 1919 Nisan 17.10; 19.3; 21.7; Haziran 9.10

– Ö –

Ödemiş 1919 Şubat 26.1; Mayıs 14.13; 17.2; 18.11; 24.9; 25.5; 29,6,7; 30.4; 31.4; Haziran 1.1; Temmuz 8.5; 20.4

Ödemiş Takip Birliği 1919 Mayıs 28.17

Öğretmenler 1918 Aralık 10.8,10; 19.8; 1919 Şubat 23.8; Nisan 26.6; Mayıs 3.5; 15.14; 18.1,6; 21.1; 22.15; Haziran 1.1

Öğüt Kurulları 1919 Mart 20.4; Nisan 14.8; 15.5; 16.2; 17.9; 18.6; 20.5; 25.3; 26.1; 28.2; 29.5; Mayıs 1.7,8; 2.5; 3.7; 4.6; 5.7; 8.13; 9.1; 12.9,10; 18.17; Haziran 15.7

Ömer Faruk, Şehzade 1919 Temmuz 15.1

Ömer Fevzi 1918 Kasım 15.7

Ömer Lütfü 1919 Haziran 27.5

Ömer Seyfettin 1919 Mart 6.10; 13.7; 20.8; 27.6

Ömer Yaver Paşa 1919 Ocak 13.2; 22.2; Şubat 13.2; 24.8; Mart 31.5

Örtülü Ödenek 1918 Kasım 7.9; 21.5; 1919 Ocak 5.3; Şubat 10.3; 23.8; Mayıs 16.5; 28.11; 29.11

– P –

Padişah 1918 Ekim 30.8; Kasım 1.2; 5.5; 7.3,9; 11.1; 12.6; 15.4; 17.1; 19.2.7; 22.1; 23.11; 24.1; 25.3,5; 27.6; Aralık 1.1,7; 4.4; 6.5; 7.1,2; 16.1; 17.2; 20.1; 21.1; 22.4; 26.4,6; 28.4; 29.3; 30.2,7; 1919 Ocak 4.1; 6.7; 8.2,3; 10.2,3; 11.5; 12.1; 18.3; 19.4; 20.1; 21.2,3; 25.4; 26.5; 27.2; 30.6; 31.6; Şubat 1.3,6; 2.4; 3.3; 4.1,6; 5.3; 8.2,3; 20.9; 25.5; Mart 3.2; 4.6; 5.2; 6.1,2; 9.2,8; 11.1; 16.5; 19.1; 21.1; 30.1; 31.5; Nisan 2.3; 3.4; 5.3; 11.3; 12.8; 17.9; 22.5; 24.3; 25.3; 27.4; 28.8; 30.1; Mayıs1.6; 5.7,8; 8.1; 12.1; 14.15; 16.5,6,9; 17.2,4,10,14; 18.2,17,19; 19.4,10; 20.8; 21.1; 22.15; 23.1; 25.11; 26.1; 29.10; 31.9; Haziran 1.8; 2.3,16; 3.1,3,10,12; 4.4; 7.9; 8.9; 10.10; 11.2; 12.7,14; 14.6; 20.9; 22.8; 24.2; 25.4; 26.2; 27.6; 30.2; Temmuz 1.1; 2.2; 4.1,3,5; 5.2; 6.2; 7.11; 8.9; 10.2,11; 13.3; 15.1,2; 16.5; 20.8; 22.5 (ayrıca ~ Vahdettin)

Padişah Hükümeti 1919 Mart 3.1; 14.4; Nisan 22.3; 23.2; Haziran 3.2

Pallavicini 1918 Kasım 30.8

Panama 1919 Ocak 18.1

Papa 1918 Aralık 29.3

Papazlı 1919 Haziran 22.3; Temmuz 8.3

Pareskevopulos 1919 Mayıs 10.2; 12.4; Temmuz 6.5; 11.1; 12.2; 13.4

Paris 1918 Kasım 30.12; Aralık 5.4; 11.8; 13.3; 1919 Ocak 6.6; 17.5; 18.1; 20.2; 24.2; 31.4; Şubat 9.5; 10.6; 12.4; 13.6; 15.7,9; 17.6; 19.6.10; 21.4; 24.12; 25.5; 27.11; 28.1; Mart 3.7; 6.2,7; 7.2; 13.5; 14.4; 19.5; 20.2; 24.2,3; 25.4; 27.3,6; 29.4,6; Nisan 3.2; 6.6; 7.6; 7.12; 11.5; 21.7; Mayıs 4.4; 6.1,2; 8.12,13; 10.1,2; 11.5; 12.8; 16.7; 17.15; 18.8,14; 20.3; 21.7,12; 22.15; Haziran 1.11; 3.3,6; 4.4; 5.4; 6.3; 11.7; 12.2,7,9; 18.5; 20.12; 23.12; 24.7; 25.3,8; 26.6; 27.6; 28.2,12; 30.3; Temmuz 1,5; 2.3,7,9,11; 4.4,8; 6.5,7; 8.11; 13.4; 14.5; 15.1; 19.4

Paris Barış Konferansı 1918 Aralık 12.5; 18.3; 27.2; 30.1,6; 31.3; 1919 Ocak 1.12; 4.4; 6.4; 12.5; 13.9; 15.13; 16.1,2; 18.1; 19.6; 20.6,8; 21.12; 22.8; 23.2; 24.4; 31.3; Şubat 5.4; 6.6,7; 12.4; 14.6; 15.2,7; 16.4; 20.10; 23.8; 25.5; 26.2; 27.8,11; Mart 1.3; 2.2; 3.10; 4.8; 5.5; 10.3; 11.7; 12.3; 17.5; 19.8; 20.2; 21.1; 22.3; 23.5; 24.3; 25.4,9; 26.3,6; 27.3,6; 30.4,7,11; Nisan 3.2; 4.2,4,5; 7.9; 11.5; 12.8; 13.7; 14.7; 16.6; 17.10;

18.1; 22.1; 24.1; 28.4; 29.6; Mayıs 2.1,2; 5.1,5; 7.2,3; 8.6; 11.6; 12.3; 13.3; 14.11,17; 15.3; 17.11; 19.10; 22.7; 24.13,14; 28.19; 30.8; Haziran 13.5; 2.17; 3.1,3,4,14; 4.8,13,18; 5.7,8,12; 6.2; 9.2,10; 12.1,2,7; 13.5; 14.2; 17.1; 18.5; 19.5; 21.14; 22.11; 23.3,6; 24.7; 25.3,4; 26.10; 27.4; 28.2; 30,3; Temmuz 2.3; 3.6,7,11; 4.3; 5.6; 7.11; 8.7; 9.8; 10.9; 12.6; 14.4; 17.1; 20.1,13; 21.12

Parti Pehlivan 1919 Mayıs 26.7; 27.5
Pasif Direnme Konseyi 1919 Mayıs 15.12
Pasifik 1919 Ocak 27.4; Mart 23.4
Pasinler ~ Hasankale
Pate 1919 Mart 6.5
Patrik, Patrikhane 1918 Ekim 30.8; 31.8; Kasım 30.12; 1919 Ocak 8.3; Şubat 16.3; 22.7; Mart 3.7; 9.5; Mayıs 9.1; 25.10; 28.11; Haziran 25.7; Temmuz 3.5; 13.11
Patris (Yunanistan Dışişleri Bakanı) 1919 Şubat 12.8
Patris (Atina Belediye Başkanı) 1919 Mayıs 15.2
Patris gazetesi 1919 Ocak 17.2
Patris gemisi 1919 Mayıs 15.4; 16.2
Payas 1918 Kasım 8.6; 28.1; Aralık 18.4
Le Pays 1919 Mart 19.6
Pazarcık 1919 Mayıs 26.4
Pekin 1919 Mayıs 4.4
Pencap 1919 Nisan 13.4
Perapalas 1918 Kasım 7.1; 1919 Ocak 24.4
Perring, Yüzbaşı 1919 Haziran 22.9; Temmuz 5.11; 6.3
Perşembe 1919 Haziran 21.14
Peru 1919 Ocak 18.1
Petersburg 1919 Ocak 11.5; Nisan 8.7; 25.5
Petit Gronde 1919 Şubat 1.7
Le Petit Marseillas 1919 Mart 20.8; 24.7
Le Petit Paristen 1919 Şubat 2.8; 23.8; 24.8; 26.5
Petrola 1918 Aralık 18.7
Petrovsk 1918 Kasım 8.4
Peyam 1919 Haziran 30.5; Temmuz 3.11
Le Peyi 1919 Şubat 19.1
Pınarhisar 1919 Mayıs 16.2
Pichon, M. (Fransız Dışişleri Bakanı) 1918 Aralık 29.4; 1919 Haziran 4.5
Picot Georges 1918 Kasım 14.6; 1919 Mart 18.3
De Piepape, Alpay 1919 Mayıs 3.6; 5.9
Pire 1919 Mayıs 19.11
Plebisit 1919 Şubat 14.7
Poincaré 1918 Aralık 27.4; Şubat 16.3; Haziran 12.13
Polis (Genel) Müdürlüğü 1919 Şubat 20.2; Mart 15.3; 16.8
Politis (Yunanistan Dışişleri Bakanı) 1919 Haziran 12.9
Politis, Strati (Trabzon) 1919 Haziran 9.5
Polonya (Lehistan) 1918 Kasım 1.4; 11.9; 1919 Ocak 18.1; 29.6; Mart 25.9; Nisan 25.2; Mayıs 26.9
Pontos 1918 Aralık 2.5; 15.2; 17.6; 31.3; 1919 Ocak 17.2; Şubat 12.1; Mart 1.4; 20.2; 30.2; Nisan 7.1; Mayıs 2.1; 21.3; 25.10; Temmuz 2.7; 19.7
Pontos gazetesi 1919 Mart 4.8; 30.10
Pontosçu 1919 Şubat 19.4
Le Populaire 1919 Mayıs 18.18
Portekiz 1919 Ocak 17.5; 18.1; 29.6; Şubat 4.6; 17.8; 20.10
Port Sait 1919 Mart 1.5
Posof 1919 Ocak 21.5
Posta Telgraf Telefon Bakanlığı 1918 Kasım 11.2; Aralık 29.3; 1919 Ocak 13.2; Şubat 24.2; Mart 4.2
Posta Telgraf Telefon Genel Müdürlüğü 1919 Nisan 11.6; Haziran 16.3; 20.3,4; 29.3
Potemkin 1919 Mart 10.6
Pozantı 1918 Kasım 12.2; 19.4; 22.2; Aralık 5.3; 22.1; 26.1; 27.1; 1919 Şubat 3.1
Prens Osman Fuat 1919 Ocak 21.4
Prens Sabahattin 1918 Kasım 9.8; 25.8; 27.6; 29.5; 30.12; Aralık 1.7,9; 7.7; 1919 Ocak 8.3; Şubat 16.2; 19.4; 24.12; Haziran 5.12
Price, G. Ward 1918 Kasım 11.7; 16.5; 17.1; Aralık 1.9; 7.2
Princess Ena gemisi 1919 Mayıs 29.13; Haziran 2.2
Le Progres de Lyon 1919 Ocak 5.3
Propaganda 1918 Kasım 23.11; Aralık 6.8; 1919 Ocak 10.4; 20.4; 22.9; Şubat 9.5,6; 12.9; 14.7; 15.9; 24.7; Mart 11.7; 12.5; 14.8; 15.5; 19.6; 29.3; Nisan 1.2; Mayıs 22.6; 23.4; Haziran 3.10; 12.1,8; 14.4; 16.8; 21.2; 29.11; Temmuz 11.8; 12.3; 13.10; 21.11
Protestan 1919 Mart 10.7
Protesto telgrafları, muhtıraları 1919 Mayıs 15.8; 16.2; 17.2,11; 18.1,2,3,4; 19.3; 21.1; 22.3,14,15; 23.9; 28.4; 30.1,6; Haziran 2.5; 3.12; 10.6; 12.5; 16.4; 20.5; 21.1; 26.10
Poaux Réné 1919 Şubat 11.3; 15.9

— R —

Racu 1918 Ekim 31.1,3
Rafet (Köylü Gazetesi) 1919 Mayıs 20.4
Ragıp Nurettin 1918 Aralık 4.2
Rahmi Bey 1918 Aralık 1.6; 1919 Ocak 1.5; Şubat 12.5; 16.4; Mart 16.8
Raif Efendi ~ Hoca Raif Efendi
Rakka 1918 Kasım 11.10
Rapotniçevski Vestnik 1919 Temmuz 10.12
Rasim, Yüzbaşı 1919 Mayıs 27.4
Resim Ferit, Doktor 1918 Kasım 1.8
Rauf Ahmet 1918 Aralık 23.8; 28.6; 31.4; 1919 Ocak 1.13; 2.10; 6.7; 10.6; 11.5;16.8; 17.5; 18.8; 19.6; 20.8; 24.4; 25.7; 26.7; Şubat 3.5; 4.6; 6.10; 8.5; 16.4; 19.15; 24.12; Mart 2.6; 4.8; 5.5; 18.5; 20.8; 30.11; 31.6; Nisan 30.6; Mayıs 1.8; 17.14; 18.19; 19.18; 20.14; 21.17; 22.15; 29.9; Haziran 1.12; 4.18; 5.4; 7.12; 10.10; 16.10; 22.12; 26.10; 28.12; Temmuz 5.12; 21.12; 22.6
Rauf (Orbay) 1918 Ekim 30.1,2; 31.2; Kasım 1.2,3; 2.3; 2/3.1; 6.1,6; 8.7; Aralık 18.2; 1919 Ocak 17.3; 20.4; Şubat 27.3; Mart 14.1; Nisan 17.5; Mayıs 8.1; 16.5; 17.14; 24.1; 25.12; 26.7; Haziran 8.4; 10.2; 19.1,2; 21.1; 22.1; 23.9; 28.10; Temmuz 1.1; 5.1; 9.2; 10.1; 11.8; 13.2,11; 19.3; 21.5
Rawlinson 1919 Nisan 18.3; 19.5; 22.2; Mayıs 4.3; Haziran 2.9; 4.10; 6.11; 8.8; 13.10; 29.7; Temmuz 3.9; 8.10; 9.4
Ravndal 1919 Mayıs 3.6; 17.11; 18.14; Temmuz 12.5; (ayrıca ~ ABD Yüksek Komiserliği)
Recai Nüzhet 1919 Şubat 6.10
Recep Bey (Divanıharp üyesi) 1919 Mart 8.3
Reçina Elena kruvazörü 1919 Mayıs 8.4
Redd-i İlhak dernekleri (genel olarak) 1919 Haziran 15.2; 16.3,5; 18.2; 23.2; Temmuz 7.1; 18.6
Refet (Bele) 1918 Ekim 31.10; 1919 Mayıs 16.5; 17.9; Haziran 10.2; 20.1; 21.1,13; Temmuz 1.7; 6.3; 7.2; 8.4; 9.5; 12.4; 13.1; 15.3; 18.3; 19.1; 22.1
Refi Cevat (Ulunay) 1919 Ocak 6.7; 10.7; 15.13; 18.8; 26.7; 27.5; Şubat 2.8; 3.5; 4.6; 6.10; 14.7; 15.10; 16.4; 22.8; 24.12; 27.11; Mart 3.10; 5.5; 6.10; 12.8; 13.8; 14.9; 21.6; 23.6; Nisan 1.5; 4.5; 10.8; 11.6; 12.8; 15.5; 21.7; Mayıs 6.9; 17.14; 20.14; 21.17; 22.15; 29.15; Haziran 9.10; 12.14; 18.14; 23.12; 25.13; 30.5; Temmuz 7.11; 11.8; 16.6; 20.13; 21.12; 22.6
Refik Ahmet 1919 Ocak 8.1; Mayıs 4.5
Refik Bey (İkinci Mabeyinci) 1919 Şubat 5.3
Refik Halit (Karay) 1918 Kasım 6.10; Aralık 4.2; 1919 Ocak 10.1,6; 14.5; Mart 17.10; Nisan 2.8; 3.6; 8.7; 9.6; 11.6; Haziran 1.1; 20.4; 24.2; Temmuz 4.1,8; 5.3; 6.2
Refik Nevzat, Dr. 1919 Nisan 29.6; Temmuz 1.9
Refik (Saydam) Dr. 1919 Mayıs 16.5; Temmuz 5.1
Reji 1919 Şubat 13.4; 17.4; 23.8; Mart 15.3
Ren 1918 Aralık 23.8; 1919 Haziran 28.1
Renan 1919 Şubat 22.8
Repolis gemisi 1919 Haziran 12.14
Repulis 1919 Nisan 4.4; Mayıs 20.4; 26.10
Resulayn 1919 Ocak 14.1; Temmuz 10.12
Reşat Bey (İttihatçı) 1919 Mart 15.3
Reşat Fuat Bey 1918 Kasım 9.5
Reşat Halis Bey 1919 Haziran 5.8
Reşat Hikmet 1919 Haziran 15.12; 17.8; 23.12; Temmuz 12.9
Reşat Nuri (Güntekin) 1919 Nisan 24.4
Reşit Akif Paşa 1919 Mayıs 19.5; 20.10; Haziran 21.2; temmuz 21.12
Reşit Bey, Dr. (Diyarbakır eski valisi) 1918 Kasım 7.9; 1919 Ocak 18.4; 25.2; 26.4,7; 27.5; 28.4,7; 29.6; Şubat 6.2; 7.7; 8.5; 16.5
Reşit Bey (İaşe Bakanı) 1918 Kasım 11.2
Reşit Bey (İçişleri Bakanı) 1919 Şubat 16.2; 24.2; 28.1
Reşit Paşa (Sivas Valisi) 1919 Mayıs 13.7; Haziran 11.5; 21.2; 24.4; 26.4; 27.1; Temmuz 7.3
Reşit Sadi Bey 1919 Mart 6.1
Reuter Ajansı 1918 Aralık 15.2; 17.6
Reyhanlı 1918 Kasım 1.1; 2.6; 9.1
Reymond, Albay 1918 Kasım 25.1
Revandiz 1918 Kasım 3.1
Rıfat (Menemencioğlu) 1918 Aralık 21.3; 1919 Mart 9.1; 10.1; 15.3; Haziran 3.9; 9.5
Rıfat Paşa 1918 Kasım 11.6
Rıfat Sabit 1918 Kasım 22.8
Rıza (İttihat Terakki genel merkez üyesi) 1919 Mart 13.3; Nisan 28.1; Mayıs 4.5
Rıza İzzet Bey 1918 Kasım 23.6
Rıza Paşa (Konya Valisi) 1919 Mart 15.1
Rıza Paşa (Sandelyesiz Bakan) 1919 Mayıs 19.5; 25.11; Haziran 4.7
Rıza Tevfik (Bölükbaşı) 1918 Kasım 11.2; 13.9; 19.8; 1919 Ocak 10.1; 16.8; Mart 16.5; Nisan 19.6; 30.6; Mayıs 3.5; 8.2; 18.1; 19.5; 24.6; Haziran 3.1; 4.4; 5.8,12; 6.2; 25.4; Temmuz 3.7; 15.1

Rize 1919 şubat 12.1; Mart 14.6; Nisan 23.4; Temmuz 15.8
Riga 1919 Ocak 5.3
Roda 1919 Şubat 5.5
Rodos 1919 Mart 16.3
Rodd 1918 Kasım 16.5; 29.4
Rodos ve İstankōy Adaları Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti 1919 Haziran 16.6
Roma 1919 Ocak 30.6; Mart 14.4; 24.3; 29.6
Romanya 1918 Kasım 26.7; 1919 Ocak 18.1; Mart 29.5; Haziran 4.11; Temmuz 8.11
Romen 1919 Mayıs 8.13
Romieu 1918 Aralık 19.1; 1919 Ocak 7.9; 20.8
Ronesans gazetesi 1919 Şubat 19.1; Mayıs 23.9
Roosevelt, Theodore 1918 Aralık 23.8; 1919 Ocak 6.1; 9.7; 10.8; 13.9
Rudi köyü 1919 Haziran 2.10
Ruhi Bey (İttihatçı) 1919 Nisan 28.1

Rum 1918 Ekim 30.8; 31.8; Kasım 2.9; 4.4; 6.2; 12.3,6; 14.11; 17.3,4,10; 18.5,7,9; 20.9; 22.9; 23.1,3,9; 26.7; 27.6; 28.3,8; 30.4,12; Aralık 1.9; 6.6,8; 12.5; 13.5; 15.2; 17.6; 24.1,4; 28.5; 1919 Ocak 1.13; 6.5; 8.2,3; 14.2; 17.2; 19.1,4; 20.6,8; 21.2,3; 23.3,5; 24.2,4; 25.5; Şubat 1.7; 6.5; 8.1; 12.8,9,10; 15.4; 17.1,4; 19.2,4; 20.10; 22.7; 23.1,2,5,8; 25.4,7; 26.1; 27.5; Mart 1.4,10; 3.6,7; 4.5,8; 6.10; 8.3; 9.5; 10.7; 12.5; 13.4,7; 14.9; 15.5; 16.1; 17.5; 18.1,2,5; 19.2,5,10; 20.4; 21.6; 23.1; 24.7; 25.5; 27.3,6; Nisan 3.6; 4.1; 5.5; 7.1,4,12; 8.4,7; 12.3; 13.3; 14.2,6; 15.1; 19.6; 24.4; 25.3; 26.1; 27.4; 28.5; 30.3; Mayıs 1.7; 2.1; 8.9,13; 9.1; 12.5,10; 14.10; 14/15.1,3,4; 15.1,4; 16.12; 17.4,14; 18.8,9,11; 19.1; 20.3,13; 21.3,6,7, 17; 23.9; 24.10,13; 25.10; 26.6; 27.1,4; 28.11,12; 29.11; 31.3; Haziran 1.1,4; 2.1,6; 3.8,10; 4.8; 5.9; 9.6; 12.8; 16.8; 17.2,7; 18.12; 21.5,8,9; 22.3; 24.1,7; 25.7,12; 30.1; Temmuz 1,4; 3.1,5; 8.3; 11.1; 12.2; 12/13.1; 15.2,10; 21.10
Rum Edebiyat Derneği 1918 Aralık 27.4
Rumbeyoğlu Fahretin 1918 Kasım 12.6
Rumbold 1918 Aralık 5.7; 1919 Ocak 26.6; Mart 31.3
Rumca 1919 Şubat 19.1; Mayıs 26.10
Rumeli 1918 Kasım 25.2; 1919 Mayıs 12.10; Haziran 18.3; 29.10
Runciman 1919 Haziran 12.9
Rus(lar) 1918 Kasım 12.5; 25.7,8; Aralık 5.8; 6.4; 7.7; 8.4; 15.2; 26.2; 1919 Ocak 7.3; 13.3; 18.8; Şubat 8.5; 24.12; Nisan 25.5; Mayıs 2.4; 10.7; 28.11; Haziran 4.17; 25.13
Rus Geçici Beyaz Hükümeti 1919 Ocak 31.4
Rusya 1918 Kasım 14.10; 15.5; 23.11; 27.6; Aralık 5.4; 11.8; 23.8; 25.5; 31.3; 1919 Ocak 1.13; 5.3; 7.10; 8.3; 10.8; 15.13; 20.7; 21.10; 24.4; Şubat 15.7; 18.5; 19.15; 24.7; Mart 26.6; 29.5; Nisan 19.6; 23.6; 28.5; Mayıs 2.1; 18.16; Haziran 13.7; 14.6; Temmuz 10.12
Ruşen Eşref (Ünaydın) 1919 Şubat 13.7; Nisan 15.5; 28.8; Mayıs 29.9; Haziran 5.12
Rüstem Bey (Elçi) 1918 Aralık 21.3; 1919 Ocak 17.3; 20.4
Rüştü Bey, Albay 1919 Nisan 9.3

Ryan 1918 Kasım 17.6; 1919 Ocak 28.4; Nisan 27.1; Mayıs 18.17; 28.9; Haziran 4.12; 8.3; 21.3; 22.2

— S —

Sabah 1918 Ekim 30.10; 31.10; Kasım 1.8; 3.9; 4.7; 5.9; 7.9; 8.9; 9.8; 10.9; 11.6; 12.6; 13.11; 14.11; 15.7; 16.6; 17.8; 18.9; 19.7; 20.9; 21.5; 23.11; 26.7; 29.5; 30.12; Aralık 1.9; 2.8; 3.5; 4.2,6; 5.1; 7.7; 10.10; 14.7; 16.6; 17.6; 19.10; 21.1,5; 23.8; 25.5; 26.7; 27,6,8; 28.6; 29.7; 31.4; 1919 Ocak 1.13; 2.10; 9.7; 10.8; 12.7; 13.9; 18.8; 19.6; 24.4; 30.6; 31.5; Şubat 1.7; 2.8; 3.5; 4.6; 5.5; 6.5,10; 7.7; 9.6; 11.4; 12.7,10; 15.10; 17.8; 19.1,15; 21.4; 22.8; 23.8; 24.12; 26.5; Mart 3.10; 5.5; 6.10; 9.8; 10.7; 11.7,8; 14.9; 17.10; 19.10; 24.7; 29.6; Nisan 2.8; 3.6; 6.6; 7.12; 8.7; 9.6; 12.8; 14.8; 15.5; 18.6; 19.6; 20.6; 24.4; 26.6; 28.8; 29.6; Mayıs 1.8; 2.7; 3.7; 4.6; 5.10; 6.9; 7.7; 8.13; 9.5; 10.7; 11.7; 13.8; 15.14; 16.12; 17.14; 18.19; 19.18; 20.14; 22.15; 23.9; 24.18; 25.13; 27.13; 28.19; 29.15; 30.12; 31.9; Haziran 2.17; 5.12; 6.12; 9.10; 14.6; 16.10; 18.14; 19.9; 21.14; 23.3,12; 24.9; 27.6; 28.12; 29.11; 30.5; Temmuz 3.11; 4.8; 5.12; 6.7; 7.11; 8.11; 12.9; 13.11; 20.13; 22.6
Sabahat Hanım 1919 Mayıs 20.1
Sabiha Zekeriya (Sertel) 1919 Mart 6.10; 13.7; 27.6; 28.19; Haziran 5.12; 19.9
Sabit, Dr. 1919 Mayıs 23.1
Sabit Bey (eski vali) 1919 Ocak 6.2; 14.6
Sabronya 1919 Mart 17.10
Sadetin Ferit Bey 1919 Mayıs 15.10
Sadık (Muhbir) 1919 Nisan 14.8
Sadık Bey (Hürriyet ve İtilaf) 1919 Mayıs 8.8; 10.7; 18.17; 19.5; Haziran 14.3; 18.11;

20.9; 23.12; 27.6; Temmuz 2.12; 3.11; 4.8; 5.12; 6.7
Sadık Bey (Silvan) 1919 Haziran 14.4
Sadullah Bey (Öğretmen) 1919 Mayıs 3.5
Safa Bey 1919 Haziran 3.1; 4.7; 12.11; Temmuz 8.3,9
Sağlık Genel Müdürlüğü 1919 Nisan 9.5
Said-i Nursi 1919 Şubat 19.8
Saime 1919 Mayıs 7.7
St. Jean Anlaşması 1919 Mayıs 19.10
Saint Paul Katedrali 1918 Kasım 26.5
Sait Bey (Eğitim Bakanı) 1919 Mayıs 19.5; Temmuz 21.2
Sait Bey (İttihatçı) 1919 Mayıs 15.11
Sait Halim Paşa 1918 Kasım 2.7; 4.4; 5.9; 6.7; 9.6; 17.3; 20.8; Aralık 2.8; 1919 Şubat 12.3; Mart 9.1; 10.1; 13.3; Nisan 28.1; Mayıs 28.3; 29.13; haziran 3.9; 4-14
Sait Molla 1918 Kasım 18.9; 20.4; 26.7; 30.12; Aralık 11.8; 16.6; 26.7; 30.7; 1919 Ocak 5.1; 11.5; Şubat 18.5; Mart 8.10; Mayıs 6.6; 20.9,14; 23.5; 26.3; Haziran 29.11; Temmuz 15.2
Sait Paşa 1918 Aralık 6.3
Sakız 1919 Haziran 2.1
Sati 1919 Mayıs 29.9
Salah Cimcoz 1919 Mart 16.8
Salih Paşa 1919 Temmuz 21.2
Salih Zeki (Türkçe İstanbul) 1919 Mart 4.8; 7.5
Salih Zeki Bey (Rektör) 1919 Şubat 17.7
Salihli 1919 Mayıs 25.1; 28.1,17; 29.4; 31.4; Haziran 7.7; 18.8,13; 21.7; 22.4; 26.7; Temmuz 10.5; 13.4
Sallandra 1918 Kasım 16.5
Saltanat 1919 Ocak 4.4; 17.5; Mayıs 6.6; Temmuz 9.2
Saltanat Şurası 1919 Ocak 18.3; Şubat 2.4; 4.1; Mayıs 21.17; 22.15; 23.9; 24.18; 26.1,10; 27.13; 28.19; 29.10; Haziran 1.2; 2.8,12
Samandağ 1918 Kasım 9.1
Samatya 1919 Ocak 7.10
Sami, Dr. 1918 Aralık 16.1
Samih Rıfat 1919 Mayıs 31.9
Samsun (Canik) 1918 Kasım 17.5; 28.2; 30.7; Aralık 5.5; 28.3; 1919 Ocak 8.1; 11.4; 12.3; 15.9; 21.8; Şubat 8.4; 13.3; 17.5; 19.4; Mart 7.4; 9.3; 13.6; 17.7; 20.2; 27.5; Nisan 7.1,4; 17.5; Mayıs 2.3; 11.4; 12.5; 14.15; 16.5; 17.4,14; 18.10; 19.1; 20.2; 21.3,5,13; 22.4,8; 23.3; 25.2,10,11; 28.11,12; 29.2; 31.2; Haziran 2.6; 3.5; 5.9; 7.2; 12.8; 13.1; 18.7; 21.13; 23.9; 24.8; 25.7; 28.10; Temmuz 4.8; 5.8,11; 6.3; 7.2,11; 8.4; 9.5; 10.4; 12.4; 13.10; 21.10
Sanders, Liman Von 1918 Ekim 30.7; 31.3; Kasım 4.3; 19.6; 23.7; 25.5; 27.6; Aralık 3.4; 5.5; 9.3; 1919 Ocak 29.3; Şubat 25.6; Mart 27.4; Haziran 16.9
Sannino 1918 Aralık 23.7; 1919 Mayıs 19.10
Sansaryan Hanı 1919 Ocak 30.1
Sansür 1918 Kasım 4.7; 9.6; 12.5; 22.4; 26.1; Aralık 1.1; 2.8; 3.5; 4.6; 5.8; 11.8; 16.6; 17.6; 19.7; 20.5; 27.3,8; 29.7; 30.7; 31.4; 1919 Ocak 1.13; 3.8; 10.6; 16.8; 18.8; 19.1; Şubat 5.1; 14.1; 17.8; 19.1; 23.6; 27.6; Nisan 18.6; 19.6; Mayıs 2.6; 16.12; 17.1,14; 19.18; 22.1; Haziran 16.8; Temmuz 11.7; 12.8; 21.4; 22.6
Sapancalı Hakkı Bey 1919 Mart 16.8; Mayıs 4.5
Sarayköy 1919 Haziran 8.7; 10.5; 14.1; 15.1; 18.9; 27.5
Sarayköy Müfrezesi 1919 Haziran 8.7; 27.5
Sarıkamış 1918 Kasım 6.7; 1919 Mart 8.1
Sart 1919 Temmuz 11.6
Sartiauks 1919 Mart 15.5
Saruhanlı 1919 Mayıs 23.7; 30.2
Sasanof 1919 Ocak 6.6
Satvet Lütfü 1919 Ocak 8.3
Savaş Bakanlığı ~ Harbiye Nezareti
Sayıştay 1919 Mayıs 26.1
Sebilürreşat 1918 Kasım 21.5; 29.5; Aralık 19.10; 26.7; 1919 Ocak 13.9; 23.5; Şubat 19.1; Mart 6.10; 20.8; Nisan 3.6; Mayıs 10.7; 29.15; Haziran 5.12; 12.14; 27.6; Temmuz 10.12; 17.4; 20.13
Seçim 1918 Kasım 13.9; Aralık 24.4; 1919 Ocak 1.13; 2.1; 4.1; 5.3; 6.7; 17.5; 25.5; Şubat 4.3; 22.4; 23.6; 24.12; 28.5; Mart 21.3; 22.6; 23.6; Nisan 3.6; Mayıs 18.19; Haziran 1.6; 2.17; 5.12; 9.10; 12.14; 13.11; 14.6; 16.10; 17.8; 18.14; 22.12; 23.12; 24.9; 26.10; 27.6; 30.5; Temmuz 1.9; 3.11; 4.8; 5.12; 11.2; 16.5; 21.4; 22.2,5,6
Sedat Simavi 1919 Mart 6.10; Mayıs 15.14
Sedayı Hak 1919 Mayıs 17.14
Sedayı Millet 1919 Ocak 9.1
Seddülbahir 1918 Kasım 9.2
Seeckt, Hans Von, General 1918 Kasım 4.3
Seferberlik 1919 Mayıs 18.1; Haziran 26.1; Temmuz 3.3; 8.1; 10.6; 12.3; 15.6; 17.3; 18.4; 20.4; 21.5
Seferihisar 1919 Mayıs 16.1; 17.4; 20.5
Seha 1919 Temmuz 10.12

8. Ordu 1918 Ekim 31.1; Kasım 13.6
8. Tümen 1919 Haziran 18.8
Selahattin, Albay 1919 Nisan 15.4; Temmuz 12.4; 14.1; 19.1; 22.1
Selahattin Bey, Avukat 1919 Nisan 7.8
Selahatin Bey, Prof. ~ Ahmet Selahattin Bey
Selahattin Adil Bey 1918 Aralık 30.5
Selamet gazetesi 1918 Kasım 15.7
Selamet-i Amme Heyeti 1918 Kasım 9.5; 22.8
Selamet-i Osmaniye Fırkası 1918 Aralık 17.3; 1919 Ocak 2.5; 14.3; 15.13; Mart 23.6
Selânik 1918 Kasım 13.11; Aralık 6.4; 1919 Nisan 18.2; Mayıs 7.2; 12.4; 13.2; 21.2; 29.1; Haziran 29.1; Temmuz 11.1
Selçuk 1919 Mayıs 1.3; 8.4; 14.6; 20.5; 21.6; 22.2
Selim (Kars'ın ilçesi) 1919 Mart 5.4
Selim Paşa 1919 Ocak 26.5
Selim Sırrı (Tarcan) 1919 Mayıs 3.5; 29.9
Senegal 1919 Nisan 9.2
Senato 1918 Ekim 30.3,8; 31.10; Aralık 2.2; 3.5; 4.6; 19.7; 1919 Ocak 31.5; Şubat 2.4; 4.1; 6.10; 24.3; Mart 16.5; 17.9; 18.5; 23.6; 31.1; Nisan 2.8; Mayıs 18.3; Haziran 5.8; 25.4; Temmuz 4.8
Sencar 1918 Kasım 20.2
Serbest Amele Sendikaları İttihadı 1919 Ocak 3.6
Serbesti 1919 Şubat 19.1
Serdarabad 1919 Ocak 4.3
Servetifünun 1919 Şubat 19.1
Ses 1918 Ekim 31.10; Kasım 7.9; 14.11; 21.5; 28.8; Aralık 5.8; 6.8; 12.5; 19.10; 26.7; 1919 Ocak 2.10; 9.7; 16.8; 23.5; 30.6; Şubat 6.10; 13.7; 20.10; Mart 4.3; 6.10; 13.7
Setron 1919 Haziran 14.5
Settel 1919 Haziran 2.13
Seydişehir 1919 Mayıs 16.2
Seyfi Bey 1919 Nisan 16.4
Seyfullah Paşa 1919 Ocak 17.3; 20.4
Seyit Bey 1919 Haziran 21.2
Seyhan nehri 1919 nisan 28.3
Seyit Nuri 1918 Kasım 18.4
Seyit Paşa 1919 Nisan 27.2
Seytbeşer kampı 1919 Nisan 20.4
Sforza 1918 Kasım 13.2; 14.3; 1919 Haziran 30.4
Shınas 1919 Temmuz 1.5; 3.1
Sıkıyönetim 1919 Şubat 7.7; 17.1; Mart 1.10; 12.6; Mayıs 1.1; 16.7; 25.1; Temmuz 15.7
Sındırgı 1919 Haziran 21.14
Sırp 1918 Kasım 26.5
Sırrı (Tıp Fakültesi) 1919 Mayıs 18.1
Sıtkı Bey (Adliye Bakanı) 1919 Mart 4.2; 20.5; Nisan 8.7; 21.2
Sırbistan 1918 Aralık 5.8; 16.6; 25.5; 1919 Ocak 18.1
Sibirya 1919 Ocak 10.8; 16.7; Nisan 27.5
Siftek 1919 Ocak 14.1
Siirt 1919 Mayıs 8.12; 23.6
Silahsızlanma 1919 Nisan 24.4
Silifke 1919 Mart 28.1; Mayıs 15.8; 16.2
Silivri 1919 Mayıs 16.2
Silvan 1919 Mayıs 17.2; Haziran 14.4
Sengapur 1919 Mart 14.9
Sinn Fein 1918 Aralık 14.6; 1919 Ocak 15.12; 21.11
Sinop 1919 Mayıs 17.7; 19.10; 25.10; Haziran 3.12; 21.14
Sirkeci 1918 Kasım 4.1; 22.9; 1919 Şubat 8.1
Sisam 1919 Şubat 19.2
Sivas 1918 Ekim 30.1; Aralık 5.5; 1919 Ocak 1.13; 8.3; Şubat 26.2; Mart 4.3; 16.4; Nisan 5.5; 15.4; 21.5; Mayıs 5.2; 11.4; 13.7; 23.1; 24.16; 28.16; 30.5; 31.1; Haziran 2.4; 5.9; 11.5; 18.3; 23.8; 24.2,3,4; 26.3; 27.1; 28.7; Temmuz 1.7; 4.5,8; 5.4; 8.2; 15.3; 18.3; 20.2; 21.5; 22.1
Sivas Kongresi 1919 Haziran 21.12; Temmuz 5.4; 7.7; 18.2; 19.3; 21.8; 22.1
Sivastopol 1918 Kasım 25.4; 1919 Nisan 28.6
Siverek 1919 Mart 26.1; 27.2
Siyam 1919 Ocak 18.1
Siyonist, Siyonizm 1918 Aralık 4.5; 1919 Ocak 3.7; Şubat 4.2
Skandalis, Yorgi, Albay 1919 Mayıs 31.3; Haziran 12.3
Slavlar 1919 Haziran 17.1
Smith, H. İan, Binbaşı 1919 Şubat 17.1; 23.5; Mayıs 14.7; 28.18; Haziran 9.7; 20.2; Temmuz 12.4; 13.10
Sofokl Hüdaverdioğlu 1919 Ocak 24.2
Sofya 1918 Aralık 18.3; 1919 Ocak 24.4
Soma 1919 Mart 1.3; Haziran 9.1; 14.1; 15.1; 17.2; 18.8,9; 19.2; 20.2; 23.5; 28.10; Temmuz 13.4
Sorizon Efendi 1919 Temmuz 13.8
Sosyal Demokrat Fırkası 1918 Aralık 23.1; 1919 Ocak 10.8; Mart 23.6; Temmuz 21.3
Sosyalizm, Sosyalistler 1918 Kasım 16.6; 1919 Ocak 7.10; 9.7; 15.13; Şubat 4.3; 6.9; Mart 7.5; 21.4; 31.6; Nisan 12.8; 29.6; Temmuz 1.9; 2.12
Sovyet(ler) 1918 Kasım 15.5; Aralık 8.3; 1919 Şubat 25.8; Nisan 13.5; Mayıs 1.5

Sovyet (Rus) Devrimi 1919 Mart 2.5; 9.8; Nisan 23.7
Sovyet Dışişleri Bakanlığı 1919 Şubat 15.1
Sovyet Rusya ve Hükümeti 1918 Kasım 13.10; 1919 şubat 4.3; 15.1; Nisan 23.7
Sovyet yardımı 1919 Haziran 7.4
Soysallıoğlu İsmail Suphi 1918 Kasım 5.8; 13.11; Aralık 3.5; 22.4; 1919 Ocak 14.3; 24.4; Mayıs 4.2; 29.9
Söke 1919 Şubat 19.2; 26.1; Mart 1.3; Mayıs 17.4; 20.5; 21.6; Haziran 2.1
Söke Heyet-i Milliyesi 1919 Haziran 19.4
Söz 1918 Kasım 13.11; 15.7; 18.9; 20.9; Aralık 5.8; 8.4; 15.2; 22.4; 27.6; 29.7; 30.3; 1919 Ocak 6.7; 11.5; 14.7; 15.13; 17.5; 18.8; 22.10; 24.4; 26.7; 30.6; 31.6; Şubat 1.7; 2.8; 3.5; 4.6; 6.10; 13.7; 14.7; 19.1; 24.12; Mart 10.7; 19.10; Mayıs 4.2; Haziran 19.9
Spa 1918 Kasım 9.7
Spaktator Durbon (D'Orien) 1919 Şubat 19.1; Mart 8.10; Nisan 14.8; Temmuz 12.9
Spartaküstler 1919 Ocak 11.5; Şubat 16.4; 27.11
Stavrianopulos 1919 Mayıs 20.4
Steryadis, Aristidis 1919 Mayıs 19.11; 21.10; 25.7; Haziran 2.14; 4.9; 7.6; 9.1; 11.6; 16.4,8; Temmuz 11.1
Le Suar 1919 Şubat 19.1
Suberb savaş gemisi 1919 Mart 19.10
Sudi (Lazistan eski mebusu) 1919 Şubat 2.8
Suistimaller 1918 Kasım 4.3; 5.9; 6.7,10; 8.9; 10.6; 12.5; 16.6; 26.1,2; 27.5; Aralık 3.7; 7.1; 10.10; 28.6; 31.4; 1919 Ocak 1.13; 3.3; 7.10; 9.7; 13.9; 16.8; 17.5; 21.2; 23.5; 26.7; 30.6; Şubat 5.5; 6.10; 8.5; Mart 1.2; 2.6; 4.8; 8.2,3,10; 9.1; 16.9; 20.8; 29.6; 31.8; Haziran 2.3
Sulh ve Selamet gazetesi 1919 Ocak 4.4
Sulh ve Selamet Fırkası 1918 Kasım 9.5; 1919 Mart 23.6
Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası 1919 Ocak 2.5; 26.7; 28.2; Şubat 1.3; 13.1,7; 22.2; Mart 9.6; Mayıs 18.4,19; 29.10; Haziran 29.2; Temmuz 16.5; 21.3
Sultanahmet 1919 Mayıs 23.1,9; 24.18; 28.10; 30.1,12; 31.9
Sultanhisar 1919 Haziran 3.7; 15.1; 20.2
Suriye 1918 Ekim 30.1; 31.3; Kasım 3.2; 9.4; 10.8.9; 11.5; 12.3; 13.6; 14.6; 25.2; Aralık 29.4; 1919 Ocak 1.13; 6.4; 8.1; 23.1; 30.2; 31.2; Şubat 6.7; 7.7; 13.6; 20.8; 24.7; Mart 3.3; 7.2; 10.3; 18.3; 20.3; 23.4; 24.4; Mayıs 5.1; 7.3; Haziran 7.5; 10.9; Temmuz 2.5,11; 10.9; 18.5
Suruç 1919 Ocak 9.5; Mart 24.1
Susuz 1919 Mart 5.4
Süleyman Kâni Bey 1918 Aralık 16.4
Süleymaniye (Kuzey Irak'ta) 1918 Kasım 13.5; 17.9; 1919 Mayıs 19.16; 27.11
Süleyman Fethi Bey 1919 Nisan 12.2; 14.5; 17.1; 19.1; Mayıs 15.4
Süleyman 1919 Mayıs 4.5
Süleyman el Baroni 1919 Haziran 9.10
Süleyman Nazif 1918 Ekim 31.10; Kasım 3.9; 5.9; 7.9; 11.11; 13.11; 16.6; 18.9; 19.7; Aralık 3.5; 4.1; 5.8; 10.10; 13.5; 1919 Şubat 8.5; 9.6; Mart 2.6; 8.10; 10.7; 11.7; 13.4,7; 17.10; 19.10; 20.8; 23.6; 6.6; 7.12; 9.6; 14.8; Mayıs 5.10; 9.5; 10.7; 16.12; 19.18; 24.18; 25.13; 30.12; 31.9; Haziran 2.12; 6.12; 20.12
Süleyman Necati 1919 Nisan 22.5
Süleyman Numan Paşa 1919 Nisan 16.4
Süleyman Radi 1918 Kasım 9.8; Aralık 6.8
Süleyman Sırrı (Sultanahmet Mitingi) 1919 Mayıs 23.1
Süleyman Şefik Paşa 1919 Nisan 25.3; Temmuz 21.2
Süreyya Bey 1919 Mayıs 19.8; Temmuz 5.1
Sürmene 1919 Temmuz 15.8
Süryani(ler) 1919 Mart 10.7; Nisan 2.7; Temmuz 13.8
Süveyş 1919 Ocak 28.4
Sykes-Picot Anlaşması 1919 Mart 20.3; Mayıs 22.15
Syria gemisi 1919 Haziran 15.8

— Ş —

Şakir Bey 1918 Kasım 22.9
Şakir Paşa (Savaş Bakanı) 1919 Mart 4.2; Nisan 2.5; 21.4; 25.5; 27.5; 29.1; 30.1; Mayıs 3.3; 8.9; 12.4; 14.1; 19.5; 21.5
Şam 1918 Aralık 12.3; Mart 4.2; Nisan 16.6; Temmuz 2.11
Şantung 1919 Mayıs 4.4
Şark Demiryolları 1919 Ocak 15.1
Şark gazetesi 1919 Mayıs 17.14
Şaydeman 1919 Haziran 22.12
Şebinkarahisar 1919 Mayıs 18.2; 25.10
Şefik (Beyazıt Mebusu) 1918 Aralık 4.1
Şefik (Aker) Albay 1919 Mart 3.6; Nisan 6.1; 8.2; Mayıs 19.7; 21.6,11; 22.6; 23.4,9,10; 25.5; Haziran 4.2; 5.1; 6.4; 11.3; 12.4; Temmuz 1.4
Şefik Hüsnü (Değmer) 1919 Mayıs 24.2

Şehabettin Süleyman Bey 1919 Nisan 5.5
Şehremini 1919 Ocak 5.3
Şerafettin Efendi 1919 Temmuz 15.1
Şerif (Mekke Emiri) 1918 Aralık 20.2
Şerif Paşa (Damat) 1919 Şubat 13.1; 15.8
Şerif Paşa (Paris) 1918 Aralık 4.6; 1919 Ocak 16.1; 21.12; Şubat 6.6; 16.2; 19.4; 23.8; 24.12; 27.11; 28.1; Mart 20.2; 22.3; Nisan 6.6; 7.12; 16.6; 29.6; Mayıs 8.12
Şevket Bey 1919 Kasım 6.1
Şevket Turgut Paşa 1919 Şubat 24.2; Mart 4.2; Nisan 2.5; Mayıs 19.5; 20.12; 21.8; 23.1; 24.7; 25.5; 27.10; 28.5,12; 29.4; 30.7; 31.1; Haziran 2.6; 3.4; 5.8; 8.2; 11.1; 19.3; 20/21.2; 21.5; 22.7; 23.8; 26.2; 28.6; 29.2
Şevki Bey (Ahenk gazetesi) 1919 Şubat 13.7; Mayıs 14.20
Şeyh Mahmut 1918 Kasım 17.9; 1919 Mayıs 19.16; 27.11; Haziran 9.8; Temmuz 1.6
Şeyhülislamlık 1918 Kasım 11.2; Aralık 14.7; 1919 Ocak 13.2; Şubat 24.2; Mart 4.2; Mayıs 19.5; Haziran 3.1; Temmuz 21.2
Şile 1919 Mart 20.4
Şirket-i Hayriye 1919 Ocak 5.3; Mayıs 8.11; Temmuz 1.9
Şükrü Bey (Eğitim eski Bakanı) 1919 Mart 10.1; 15.3; Nisan 16.4; 28.1; Mayıs 29.13
Şükrü (Saraçoğlu) 1919 Temmuz 10.6
Şüküfe Nihal 1919 Mayıs 30.1

— T —

Tahidromos 1918 Aralık 27.2
Tahir Fethi Bey, Yüzbaşı 1919 Mayıs 18.11; 30.4; 31.4
Tahirülmevlevi 1919 Şubat 19.8
Tahsin Bey (Erzurum eski valisi) 1918 Aralık 4.2; 1919 Nisan 1.4
Tahsin Bey (Tokat eski mebusu) 1919 Mayıs 24.5
Tahsin Nahit 1919 Mart 27.6; Haziran 5.12
Tahtacı 1919 Mart 10.7
Takvim-i Vekayi 1918 Kasım 18.9; 1919 Nisan 12.8; 20.6; Mayıs 5.4; Haziran 1.8; 14.5
Taksim 1919 Temmuz 14.3
Talat Bey ~ Küçük Talat
Talat Bey (Şair) 1919 Mayıs 20.1
Talat Paşa 1918 Ekim 30.3; Kasım 1.3,8; 2.3,7,10; 2/3.1; 4.4,7; 5.9; 6,7; 11.6; 16.2; 18.9; 20.5,9; Aralık 2.7,8; 7.1; 8.4; 9.5; 10.6; 12.3; 13.5; 14.7; 18.7; 22.4; 31.4; 1919 Ocak 9.7; 21.12; Şubat 19.15; Mart 6.10; 16.9; 20.8; 22.6; 31.3 Nisan 24.4; 25.5; 28.1; 30.6; Mayıs 29.15; 30.3; Temmuz 5.5; 6.7; 10.12; 13.3
Talha Ebüzziya 1919 Haziran 5.6
Talim ve Terbiye Cemiyeti 1918 Kasım 29.1
Tarık 1919 Mayıs 4.2; Temmuz 21.12
Tarsus 1918 Aralık 18.1; 19.1; 1919 Ocak 1.7; Mart 4.3
Tarsus gazetesi 1918 Aralık 8.4
Tasviri Efkâr 1918 Ekim 30.10; 31.10; Kasım 1.8; 2.10; 3.9; 4.7; 5.9; 6.10; 7.9; 9.8; 10.9; 11.11; 12.6; 13.11; 14.11; 15.7; 16.6; 18.9; 20.9; 21.5; 22.9; 23.9,11; 24.8; 25.8; 26.7; 27.6; 29.5; Aralık 1.9; 3.5; 4.2,6; 5.1,8; 6.8; 7.7; 9.5; 10.10; 11.8; 12.5; 13.5; 14.7; 15.2; 17.6; 19.10; 20.5; 21.5; 23.8; 25.5; 26.7; 27.8; 28.6; 29.7; 30.7; 1919 Ocak 1.13; 2.10; 3.8; 4.4; 5.3; 6.7; 11.5; 13.9; 14.8; 15.13; 16.8; 17.5; 18.8; 19.6; 20.8; 23.5; 24.4; 25.7; 27.5; 28.7; 29.6; 31.6; Şubat 2.8; 3.5; 5.5; 10.7; 11.4; 12.10; 13.7; 17.8; 19.1,15; 22.8; 23.8; 26.5; 27.11; 28.5; Mart 3.10; 6.10; 10.7; 11.7; 12.8; 13.7; 15.8; 16.9; 17.10; 18.5; 19.10; 20.8; 22.6; 23.6; 24.7; Nisan 1.5; 3.6; 4.5; 7.12; 8.7; 11.6; 22.5; 23.9; 26.6; 29.6; Mayıs 1.8; 2.7; 8.13; 9.5; 12.10; 15.14; 17.1,14; 19.18; 20.14; 21.17; 22.15; 26.10; 30.12; 31.9; Haziran 2.17; 3.14; 5.12; 6.12; 10.10; 13.11; 15.12; 19.9; 22.12; 23.12; 26.10; 28.12; 29.11; Temmuz 3.11; 4.8; 5.1,2; 6.7; 8.11; 9.8; 10.12; 11.8; 15.10; 16.6; 17.4; 18.7; 19.8; 20.13; 21.12; 22.6
Taşnak, Taşnaklar 1919 Nisan 13.1
Tavas 1919 Mayıs 16.2; 20.4
Tebriz 1918 Kasım 17.5; 18.3
Tece köyü 1919 Şubat 20.4
Teceddüt Dergisi 1918 Aralık 9.5
Teceddüt Fırkası 1918 Kasım 5.2,8; 7.9; 11.3; 17.8; Aralık 18.6; 30.3; 1919 Ocak 28.7; Şubat 22.4; 23.6; Mayıs 5.3
Tehcir ve Taktil 1918 Kasım 4.4; 7.9; 9.6; 10.6; 12.5; 14.10,11; 17.3; 23.4,10,11; 24.1; 25.7; 26.7; 28.8; 30.4,12; Aralık 2.4,6; 3.5; 4.6; 7.1; 8.4; 10.6,10; 11.3; 12.3,5; 14.1,7; 16.2; 17.2,6; 18.7; 19.10; 20.5; 21.5; 23.2; 25.2; 28.6; 1919 Ocak 6.2; 7.5,6; 8.3; 9.2,7; 15.10,11; 16.8; 18.1; 20.6; 21.6,8; 23.2; 24.1; 24.4; Şubat 1.7; 4.6; 5.2; 6.2,5,10; 7.7; 8.5; 9.4,6; 10.2,3,7; 11.2,4; 13.6; 14.7; 18.1; 19.5,7; 22.1; 23.5,8; 24.8; 25.5,8; 27.5,11; Mart 1.1,5; 4.9; 6.8; 7.4,5; 8.2,3,4; 9.1,2; 13.4; 14.9; 17.5,10; 25.9;

30.11; Nisan 1.4; 2.8; 3.6; 4.5; 5.5; 6.3,6; 7.8; 8.1,7; 10.1,8; 11.6; 15.5; 17.10; 20.2,4,6; 23.5; 24.4; 25.5; Mayıs 1.8; 4.6; 6.4,6,9; 7.3; 8.9; 10.7; 12.5,10; 17.8; 18.16,19; 22.9; 24.6,17; Haziran 1.8; 12.1; 19.9; 22.11

Tekin Alp 1919 Mart 6.10; 13.7

Tekirdağ 1918 Ekim 31.6; Aralık 25.3; 1919 Ocak 8.1; 21.8; mayıs 2.4; 5.7; 29.4

Telafir 1918 Kasım 20.2

Telefon Şirketi 1919 Ocak 27.3; 29.5

Telgrafçı(Lar) 1919 Mayıs 14/15.5; 15.8; 18.11; 20.3; Temmuz 4.1; 5.3; 6.2

Tellidede Savaşı 1919 Haziran 25.2

Le Temps 1918 Kasım 2.10; 1919 Şubat 15.9; 22.8; 28.5; Mart 1.4; 13.7; 15.5; 20.8; 24.2; 27.6; Nisan 1.3; Mayıs 10.7; 19.17; 22.15; 31.9; Haziran 22.3

Temyiz Mahkemesi 1919 Mayıs 26.1

Teodoros (Rum Patriği) 1919 Mart 8.10

Tercüman 1919 Şubat 19.1

Tercümanı Hakikat 1919 Mayıs 26.10; Haziran 19.9

Terhis 1918 Ekim 31.1,10; Kasım 5.5; 6.2,10; 8.4; 14.1; 15.2; Aralık 1.4; 5.3; 1919 Ocak 1.8; 9.5; 30.2; Nisan 21.5; Mayıs 1.8

Teşkilat-ı Mahsusa 1918 Kasım 4.7; 9.6; 12.5; 13.9; 14.10; 26.1; 1919 Ocak 7.1; Mayıs 6.4; 8.5; 12.6; 13.8; 15.14

Tevfik Bey, ALbay 1919 Temmuz 22.3

Tevfik Bey (Ankara jandarma eski kumandanı) 1919 Şubat 5.2; Nisan 1.5; 7.8; 8.7

Tevfik Bey, Bahriye Yüzbaşısı 1918 Kasım 12.6

Tevfik Bey (Maliye Bakanı) 1919 Mart 4.2; 16.5; Mayıs 19.5; Haziran 5.8,12; 6.2; Temmuz 21.2

Tevfik Fikret 1918 Kasım 4.7; 1919 Mart 17.10

Tevfik Hadi 1919 Mart 13.3

Tevfik Paşa (7. Kolordu Kumandanı) 1919 Ocak 15.5

Tevfik Paşa (Okday) 1918 Kasım 6.6; 11.1,2; 11.7; 12.6; 13.11; 17.1; 18.1; 19.1,7; 20.9; 21.5; 22.1; 25.8; 28.3,8; Aralık 7.3; 26,7; 1919 Ocak 2.8; 8.3; 12.1; 13.1,2; 14.8; 15.8,13; 16.1,8; 17.5; 18.6,8; 21.2; Şubat 1.7; 5.5; 12.2; 13.7; 15.10; 19.5,15; 20.5; 22.2; 24.1,2; 25.8; 26.5; 27.2; Mart 1.9; 3.2; 4.6; 8.10; 12.8; Mayıs 19.5; 22.8; 29.14; Haziran 3.1; 5.7,12; 7.12; 8.10; 12.7; 13.5; 14.2,6; 18.5; Temmuz 21.2,12

Tevfik Rüştü (Aras) Dr. 1918 Kasım 11.3; 1919 Ocak 30.1; Mart 13.3

Theodis 1919 Şubat 23.5

Theolodi 1919 Mart 1.3

Thiabult, Albay 1919 Temmuz 2,4; 12.7

Thomson (İstanbul'da İngiliz subayı) 1919 Ocak 30.4

Thompson (Kars'ta İngiliz Generali) 1919 Mart 26.5; Nisan 1.2; 13.1; Mayıs 10.6

Tıbbiye 1919 Nisan 11.1; Mayıs 18.1; 22.1

Ticaret ve Tarım Bakanlığı 1918 Kasım 11.2; 1919 Ocak 13.2; Şubat 8.2; 24.2; Mart 4.2; Mayıs 19.5; Temmuz 21.2

Tiflis 1918 Aralık 20.4; 1919 Haziran 6.11

Tille 1919 Temmuz 21.11

The Times 1918 Kasım 15.7; 1919 Ocak 6.7; 13.9; 16.8; Mart 10.7; 27.6; Nisan 15.5; 19.6; 20.8; Mayıs 2.7; 17.15; 26.10; 29.15; Haziran 11.7; 18.14; 24.9; 27.6; Temmuz 1.9; 7.11; 11.8; 16.6; 19.8

Tinal 1919 Haziran 2.10; 7.8

Tire 1919 Ocak 7.10; Mayıs 16.1; 18.6; 28.1; Temmuz 2.4

Tittoni 1919 Mart 10.3; 21.2; Temmuz 3.6

Tiyer 1919 Şubat 15.10

Tokat 1918 Aralık 5.5; 1919 Şubat 19.4; 25.2; Mart 20.2; Haziran 5.9; 26.3; 27.1

Tokatlıyan 1918 Kasım 7.1

Toma, Thomas 1919 Haziran 2.7; 5.2

Toprakkale 1918 Aralık 17.1

Torbalı 1919 Mayıs 19.6; 20.5

Toros, Toroslar 1919 Mart 10.3; Temmuz 9.8

Toros Tünelleri 1918 Ekim 30.1; Kasım 3.2; 30.2

Tortum 1919 Mayıs 29.15

Townshend 1919 Haziran 28.11

Tödeks 1919 Ocak 8.2

Trablus, Trablusgarp 1918 Ekim 30.1; 1919 Ocak 18.8; 21.4; Nisan 21.7; Mayıs 30.12; Haziran 9.10

Trabzon 1918 Kasım 15.7; Aralık 10.4,7; 17.6; 24.4; 28.3; 31.3; 1919 Ocak 10.4; Şubat 10.5; 12.1,8; 17.5; 23.1; 24.11; 26.2; Mart 1.4; 4.8; 17.3; 22.6; 30.10; Nisan 11.6; 12.4,8; 18.3; 19.5; 27.4; 28.5; 30.4; Mayıs 5.2; 14.19; 22.3; 25.10; 28.11,16; 29.2; 30.5; Haziran 1.2; 5.9; 6.11; 8.8; 9.6; 13.8; 15.6; 20.11; Temmuz 2.7; 4.8; 5.1; 7.11; 10.10; 14.5; 16.6; 21.10

Trabzon İmparatorluğu 1918 Aralık 6.8

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti 1919 Ocak 25.7; Şubat 10.5; 12.1; 23.1; Mart 20.8; Nisan 12.8; 27.4; 28.8; Mayıs 22.3; 28.14; 30.5; Haziran 9.6; Temmuz 2.12; 6.6

Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti 1919 Ocak 24.4; Mart 22.6; 30.10; Nisan 23,4; Haziran 1.2; 9.6; 16.5

Trakya 1918 Kasım 2.2; 13.11; 17.7; Aralık 18.7; 26.7; 30.6; 1919 Ocak 6.4; 14.1; 16.8; 21.6; 22.3; Şubat 12.9; 14.4; 15.2; Mart 1.10; 4.5; 9.7; 11.4; 14.9; 17.10; 20.2; Nisan 4.2,5; 28.2; Mayıs 8.9; 14.1; 17.13; 28.12; Haziran 12.14; 15.7,12; 20.5,12; 21.4,9; Temmuz 13.11

Trakya - Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1918 Kasım 2.2; Aralık 1.1; 1919 Ocak 5.3; 22.3; Şubat 7.6; Mart 20.2; Mayıs 11.7; Haziran 18.3; Temmuz 10.3

Trakya Osmanlı Komitesi 1919 Haziran 7.12

Tramvay 1919 Temmuz 16.4

Troçki 1919 Ocak 10.8; 13.9; 14.8; 27.5; Mayıs 4.6

Tunus 1919 Nisan 21.7

Turan 1919 Mayıs 29.15

Turgutlu (Kasaba) 1919 Şubat 1.1; Mayıs 20.5; 21.8; 22.2; 23.7; 29.1; 31.4; Haziran 4.8; 12.3

Tutuklama, tutuklu 1918 Aralık 18.7; 1919 Ocak 5.2; 6.2; 7.5; 9.6; 10.2; 11.3; 13.6,8; 14.6; 15.11; 18.4,6; 21.7; 24.1; 29.2; 30.1; 31.5,6; Şubat 1.2,7; 2.8; 3.5; 4.6; 5.3,5; 7.2,7; 11.1; 12.3; 17.8; 19.6; 22.5; 23.2,4; 25.3,4,6; 27.2,4,10; Mart 1.10; 2.1; 4.6,8; 5.1; 8.9; 9.1,2; 10.1,2; 11.7; 12.1,8; 13.3,7; 14.5,9; 15.3,8; 16.4; 18.5; 19.10; 20.8; 22.6; 24.7; 26.2; Nisan 2.6; 3.5; 4.5; 6.3; 9.4; 11.1,6; 12.1; 13.6; 16.4; 17.3; 20.4; Mayıs 6.8; 12.6; 15.11,14; 18.6,13; 19.15; 21.15; 22.9,11,15; 24.5,16,18; 25.6; 28.3; 29.9,14; 30.9; Haziran 2.2; 4.1,6; 5.6; 6.11; 7.10; 12.8,11; 16.9; 17.6,7; 18.11; 21.11; 22.2; 27.5; 29.1,8; Temmuz 5.2,9; 6.1; 7.4; 8.11; 12.9; 13.6; 20.2

Tuzluca 1918 Ekim 30.6

Türk(ler) 1918 Ekim 30.2; 31.8; Kasım 1.8; 3.9; 5.7; 6.8; 7.7; 10.8; 12.3,6; 13.1; 14.1; 15.2,6,7; 16.6; 17.5; 20.7,9; 21.3; 22.3; 23.1,6; 25.2; 28.7,8; 30.3,10; Aralık 1.2,9; 4.2,3,6; 5.7,8; 6.3,6; 7.2; 8.4; 9.5; 12.5; 13.4,5; 14.7; 15.2; 16.6; 18.7; 21.2; 23.4,8; 24.4; 26.2,7; 29.7; 30.1,4; 1919 Ocak 1.1,7; 2.9; 3.3,4; 4.4; 5.3; 6.5; 7.3; 12.4; 13.7; 14.2; 15.7; 16.1; 17.4; 18.1; 19.1; 20.6; 21.5,6; 22.10; 23.1; 25.3,5; 26.7; 31.1; Şubat 1.5,7; 4.5; 5.5; 6.10; 7.2,3,5; 8.1,4; 9.6; 10.2,7; 11.1; 12.6,10; 13.7; 14.5,7; 15.6; 16.2; 17.1,8; 18.3; 19,2,6,10,11,13,15; 20.8,10; 23.5; 24.5; 25.4,5,8; 27.5; 28.4; Mart 2.3,6; 3.3,6; 4.4,5,9; 5.4,5; 6.6,10; 7.5; 8.7; 9.4,7,8; 10.5; 11.7; 12.4,5; 13.17; 14.8,9; 16.1,2,9; 18.5; 19.1,2,4,5,8,10; 20.1,2,8; 21.6; 23.6; 24.1,5; 25.2,3,5,6; 26.1; 27.6; 28.1; 29.2; 31.3,4; Nisan 1.1,3,5; 2.6; 3.2,5,6; 4.1; 6.3; 7.6,12; 8.4,7; 9.1,8; 11.1,5; 12.3,8; 14.2,8; 16.4; 19.2,6; 21.7; 22.1; 23.6; 24.4; 26.1,6; 27.5; 30.3,6; Mayıs 1.1,7; 7.2,3; 8.6; 9.1; 10.5; 11.6,7; 13.2; 14.4,10,11,13,14,19,20; 14/15.3,4; 15.2,4,8; 16.1,2,9; 17.2,4,8,13,14,15; 18.3,4,7,8,9,12,18,19; 19.3,8,12,18; 20.4; 21.3,6,7,8,10,17; 22.1,4; 23.1,9; 24.10,13,18; 25.6,7,8; 26.6,10; 27.1,4,5; 28.2; 29.11,15; 30.5; 31.9; Haziran 1.1; 2,7,17; 3.8,12,13; 4.6,8,10,18; 5.2,4,9,12; 6.8,10; 7,12; 8.3,5,6,8; 9.1; 11,6,7; 12.3,5,8,11; 13,10; 14.6; 15.1,3,12; 16.8; 17.2; 18.3,13; 19.2; 20.2,5,7,11; 20/21.1,3; 21.4,7; 21/22.1; 22.10; 24.3,8; 25.2,3,4; 26.5,6,10; 27.5; 28.10; 29.9; 30.1,4; Temmuz 2.5; 4.6; 6.4,7; 7.7; 8,6; 9.8; 10.5,6; 12.7,9; 13.4,9; 14.2,3,4; 16.1; 17.4; 18.2; 19.4; 20.11,12; 21.6,11

Türk Basmaevi 1918 Aralık 25.5

Türk - Fransız Dostluk Cemiyeti 1919 Haziran 4.18

Türk Hükümeti 1918 Aralık 18.5; 29.5; 1919 Ocak 2.8; 3.3; 13.6; 15.6; 19.2; 20.1; 28.4; Şubat 11.1; 18.1; Mart 6.3,8; 21.1; 30.6; Nisan 20.4; 23.8; 29.4; Mayıs 10.4; 19.15; 24.16; Haziran 5.1; 12.2; 16.8; 20.8; Temmuz 9.5

Türk İhtilali 1919 Nisan 23.7; Mayıs 1.5

Türk İslam Cemiyeti 1919 Mayıs 26.8

Türk Kongresi (Lozan) 1919 Mayıs 17.12

Türk Milliyetçiliği 1919 Nisan 26.6; Mayıs 11.7

Türkocağı 1919 Mart 11.5; 21.6; Mayıs 15.8; 19.3; Haziran 7.9

Türkçe 1919 Ocak 18.2; 23.5; Şubat 19.1; Nisan 4.5; Mayıs 8.12; Haziran 25.12

Türkçe İstanbul 1918 Aralık 8.4; 11.8; 14.7; 15.2; 16.6; 18.7; 20.5; 21.15; 22.4; 23.8; 26.7; 28.6; 30.7; 1919 Ocak 11.5; 12.7; 14.8; 16.8; 20.8; Şubat 1.7; 4.6; 5.5; 6.10; 7.7; 9.6; 12.10; 15.10; 18.5; 19.1,15; 20.10; 21.4; 27.11; Mart 3.10; 4.8; 5.5; 7.5; 8.10; 9.8; 10.7; 12.8; 13.7; 15.8; 21.6; 23.6; 28.3; 30.11; Nisan 23.9; 29.6; Mayıs 2.7; 11.7; 20.14; 24.18; 27.13; Haziran 5.12; 19.9; 24.9; 26.10; 28.12; 29.10; Temuz 5.12; 6.7; 8.11; 9.8; 10.12; 15.10; 17.4; 18.7

Türkçülük 1918 Kasım 8.9; 30.12
Türkistan 1919 Mart 6.10
Türkiye 1918 Ekim 30.1; 31.1,7; Kasım 1.2,7; 2.10; 6.9; 8.3; 9.4; 13.4; 17.5; 20.2; 22.9; 24.1,5; 26.7; 27.4; 28.8; 29.1; 30.12; Aralık 1.1; 3.1; 4.1,2; 5,1,6; 6.8; 7.5; 16.1; 18.2,3,7; 30,2; 1919 Ocak 1.4,13; 2.9; 3.1; 11.3; 16.1; 18.1; 20.2; 20.4; 21.5; 22.8; 25.3; 30.2,6; 31.2; Şubat 2.5; 3.5; 4.6; 5.4; 6.1; 12.10; 13.5,7; 15.1; 16.2; 17.6,8; 19.6; 21.1; 22.8; 23.5; 24.7; 25.4,5; 28.1; Mart 1.3; 2.3; 4.6,8; 6.7; 7.5; 10.7; 11.5; 12.2; 16.9; 17.5; 20.3,5,7; 21.1,5; 22.6; 23.5; 24.3,5; 26.6; 27.4; Nisan 2.1,3; 4.2; 24.1; 30.5,6; Mayıs 1.4,5; 6.6; 7.3; 8.6; 9.1,4,5; 12.5; 13.3; 15.13; 16.11; 17.8; 19.10,17; 21.2,12,17; 22.14,15; 23.9; 24.12,14,18; 25.3,13; 8.15,19; 29.5,15; 30.8; 31.5,7,9; Haziran 1.2; 3.1,14; 4.6,12; 5.7,8,11,12; 8.1; 12,14; 13.5; 14.5; 15.12; 16.6; 17.1; 18.4; 20.5; 22.7; 23.12; 25.3,4,7,9; 26.1; 27.4,6; 28.2; 29.11; 30.5; Temmuz 2.3,5,9; 3.6; 4.4; 6.7; 8.7,9,11; 10.1,4; 12.9; 14.5; 19.8; 20.10; 21.10
Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası 1919 Mayıs 1.4
Türkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1919 Mayıs 27.8; 28.15
Türkiye Sosyalist Fırkası 1919 Şubat 20.1; Mart 6.10; 10.7; 23.6; Nisan 28.8; 29.6; Mayıs 18.4; Temmuz 20.7; 21.3
Türkmen 1919 Mart 10.7; Nisan 14.8
Türkmenistan 1919 Mart 6.9
Türk - Rus Savaşı (1877-1878) 1919 Ocak 21.1

— U —

Uceymi Paşa 1919 Haziran 15.3; 21.10
Ukrayna 1918 Kasım 25.8; 28.6; Aralık 17.4; 1919 Nisan 22.4
Uluborlu 1919 Haziran 12.5; Temmuz 12.8
Umurlu 1919 Haziran 3.7; 11.3; 18.10; 27.5; Temmuz 10.5; 11.5; 16.7; 17.1; 20.4
Unyon Fransız Kulübü 1919 Mart 3.8
Urfa 1918 Aralık 3.3; 27.5; 1919 Mart 2.6; 22.2; 24.1; 25.2; 26.1; Nisan 1.5; 6.2; Haziran 24.3; Temmuz 1.6
Urla 1919 Ocak 19.1; 21.3; Mayıs 16.1; 17.4; 19.8
Urmiye 1919 Nisan 2.7
Uruguay 1919 Ocak 18.1
Uzunada 1919 Mayıs 14.5
Uzunköprü 1918 Kasım 4.1; 7.4; 10.3; 1919 Ocak 9.4; Haziran 20.5

— Ü —

Üç Büyükler 1919 Mayıs 10.1
Üç İl 1918 Kasım 26.4; Aralık 4.3; 12.1; 13.1; 1919 Ocak 1.1; 7.3; 25.1; 31.1; Şubat 8.5; 25.5; Mart 10.5
Üçüncü Enternasyonal 1919 Mart 2.5; Mayıs 1.5
3. Kolordu 1919 Nisan 15.4; Mayıs 29.2; Haziran 18.7; 23.8; 28.8; Temmuz 9.3; 12.4; 13.1
3. Ordu 1918 Ekim 30.1; 1919 Mart 1.10
3. Ordu Müfettişliği 1919 Haziran 11.4; 15.5; 18.7; 20/21.2; 22.6; 26.4; 27.2; 28.8; Temmuz 6.2; 20.4
3. Tümen 1919 Haziran 9.6
Üsküdar 1919 Mayıs 18.2; 20.1; 21.17

— V —

Vahdet-i Milliye Heyeti 1919 Şubat 24.3; 28.5; Mart 3.10; 5.5; 6.1,10; 7.5; 8.10; 9.8; 10.7; 15.8; 17.5; 28.3; 31.6; Nisan 2.8; Haziran 7.9; Temmuz 8.11
Vahdettin (VI. Mehmet) 1918 Kasım 6.6; 8.7; 9.8; 14.11; 16.6; 23.5; Aralık 18.7; 1919 Ocak 6.7; 10.2; 31.5; Mart 19.1; Nisan 21.7; Mayıs 20.11; Temmuz 7/8.1 (ayrıca ~ Padişah)
Vakit 1918 Ekim 30.10; 31.10; Kasım 1.8; 2.10; 3.9; 4.7; 7.9; 8.9; 9.8; 10.9; 11.11; 12.6; 13.11; 18.2,9; 19.7; 20.9; 22.9; 23.11; 25.8; 26.7; 27.6; 29.5; 30.12; Aralık 2.8; 4.2,6; 5.1; 6.8; 7.7; 8.4; 9.5; 10.10; 12.5; 14.7; 15.2; 17.6,7; 19.10; 20.5; 21.5; 23.8; 24.4; 26.7; 28.6; 30.7; 1919 Ocak 1.13; 2.10; 3.8; 5.3; 6.7; 7.10; 8.3; 9.7; 10.7; 11.5; 12.7; 13.9; 14.8; 16.8; 17.5; 18.8; 19.6; 22.10; 23.5; 24.4; 25.7; 28.7; 29.6; 30.6; 31.6; Şubat 1.7; 2.8; 3.5; 4.6; 6.10; 7.7; 8.5; 10.7; 12.10; 13.7; 14.7; 16.4; 18.5; 19.1,15; 20.10; 23.8; 25.8; 26.5; 27.11; 28.5; Mart 1.10; 3.10; 4.8; 7.5; 8.10; 10.7; 11.7; 12.1,8; 13.7; 14.9; 15.8; 18.5; 19.10; 20.8; 21.6; 24.7; 25.1,9; 26.6; 27.6; 29.6; 31.6; Nisan 3.6; 4.5; 5.5; 7.5,12; 8.7; 15.2,5; 20.6; 24.4; 25.5; 26.6; 27.5; 28.8; 29.6; 30.6; Mayıs 1.8; 2.7; 3.7; 6.9; 7.7; 8.13; 9.5; 12.10; 13.8; 15.14; 16.12; 17.14; 18.19; 19.18; 20.14; 21.17; 22.15; 23.9;

24.18; 25.13; 27.13; 29.15; 30.12; 31.9; Haziran 1.12; 2.17; 4.18; 6.12; 7.12; 9.10; 12.14; 14.6; 16.10; 19.9; 21.14; 25.13; 27.6; 30.5; Temmuz 3.11; 4.8; 5.12; 7.11; 8.11; 9.3,8; 10.12; 12.9; 13.11; 14.5; 15.10; 16.6; 19.8; 20.13; 21.12; 22.6

Van 1918 Ekim 30.1; Aralık 17.6; 1919 Ocak 21.3,8; Şubat 20.10; 26.2; Nisan 1.5; 5.5; Mayıs 3.2; 5.2; 8.12; 28.16; Haziran 1.9; 5.9; 9.2; 10.7; Temmuz 3.6; 19.6

Vandel, Karl 1919 Mayıs 5.8

Varşova 1919 Kasım 11.9

Varyete 1919 Şubat 19.1

Vasfi Efendi (Adliye Bakanı) 1919 Mayıs 19.5; 30.9; Haziran 29.2; Temmuz 11.2

Vasıf Bey (Kara Vasıf) 1919 Haziran 21.2

Vasıf (Çınar) 1919 Mayıs 23.8

Vaugh, General 1918 Kasım 10.1

Vecihi Bey 1919 Mart 13.3

Vehip Paşa 1918 Kasım 6.10; 8.9; 10.9; 1919 Mart 15.3,8; 30.11; Haziran 2.3

Velid Ebüzziya 1918 Kasım 10.9; Aralık 4.2; 5.1; 1919 Ocak 1.13; Mayıs 19.18; 29.9

Venizelos 1918 Kasım 2.9; 13.1; 15.7; 18.9; 20.8; Aralık 11.8; 16.6; 27.4; 30.1; 1919 Şubat 3.2; 4.2; 12.8; 17.1; 23.8; Mart 13.7; 14.2,7,9; 16.2; 19.7; 20.8; 24.7; 29.6; Nisan 4.4; 8.3; 12.3; 14.7; Mayıs 2.2; 6.2; 7.2; 10.1,2; 11.6; 12.4; 13.2; 14.9,10; 15.1,2,4; 16.7; 17.5; 18.8; 19.11; 20.3; 21.7; 23.7,9; 24.12,13,15; 25.6; 29.11; Haziran 4.11; 12.9; 14.6; 15.12; 16.4; 17.8; 18.13; 20.8; 20/21.3; 21.7; 22.3; 23.5; 24.1,9; 29.9; Temmuz 1.5; 6.5; 10.6; 11.3; 13.4; 16.1; 19.4; 21.6

Vergi 1919 Mart 25.7; Mayıs 6.7; 8.10,11

Versay 1918 Ekim 30.4; Kasım 4.5; Aralık 24.4; 1919 Ocak 12.5; 18.1; Mart 31.6; Nisan 1.5; Mayıs 7.6; 9.5; 11.7; Temmuz 10.12

Versay Barış Anlaşması 1919 Mayıs 7.6; 9.5; 10.7; 11.5,7; 14.20; Haziran 16.10; 23.12; 24.9; 28.1; 29.11; Temmuz 4.8; 11.4; 12.9

Veziristan 1919 Mayıs 3.4

Veziristan 1919 Mayıs 3.4

Velayat-ı Sitte – Altı İl

Vilayat-ı Şarkiye Müdafa-i Hukuk Cemiyeti 1918 Aralık 4.1; 5.8; 10.7; 13.4; 14.7; 16.6; 26.7; Mart 3.4; 6.4; 9.4; 10.2; 19.6; 30.11; Nisan 25.4; Mayıs 4.3; 5.2; 16.2; 22.3; 30.5; Haziran 1.2; 2.12; 4.4; 5.5; 6.7; 8.6; 15.6; 17.5; 23.6; 25.1; Temmuz 4.1; 5.12; 10.1; 21.7

Vitali 1919 Haziran 6.4

Viyana 1918 Kasım 4.6

– W –

Wafd Partisi 1919 Mart 8.5

Walker 1919 Ocak 7.3

Washington 1919 Mart 14.4; 19.5; 24.3; 29.6; Mayıs 18.14

Webb, R. 1918 Kasım 13.2; 17.6; 27.4; 28.3; Aralık 1.7; 2.4; 4.4; 11.7; 14.5; 28.4; 29.5; 30.2; 1919 Ocak 19.4; Şubat 14.4; 17.5; 18.4; 22.5; 25.1; 27.5; Mart 5.1; 5.3; 6.8; 7.4; 8.9; 9.1,7; 11.1; 12.3; 17.8; 27.5; 29.3; Nisan 3,4; 5.1; 7.5; 11.4; 25.1; 28.7; 29.4; Mayıs 14.2,18; 16.2; 19.15; 20.11; 22.11; Haziran 26.6; 28.10

Weil 1919 Mayıs 28.3

Weizmann 1918 Aralık 4.5; 1919 Ocak 3.7

Westermann 1919 Ocak 20.2; Nisan 24.1

Whittal 1919 Mayıs 16.9

Wilhelm II : 1918 Kasım 9.7; 10.7; Aralık 4.6; 12.5; Nisan 9.6

Wilson, Albay 1919 Haziran 25.10

Wilson (ABD Başkanı) 1918 Kasım 5.7; 12.6; Aralık 1.9; 4.2; 5.1; 10.3; 13.3; 15.2; 16.6; 17.2,5; 23.8; 27.4; 1919 Ocak 3.8; 4.4; 10.5; 12.5; 16.1; 20.2; 21.4; 27.4; 30.2,6; Şubat 4.2; 9.5; 12.14; 14.6; 26.5; Mart 10.7; 11.7; 13.5; 14.7; 15.8; 16.9; 20.3; 24.4; Nisan 21.13; 24.1; 28.4; Mayıs 2.2; 5.1; 6.1; 8.12; 11.6; 13.3; 14/15.1; 18.2,19; 19.10,12; 20.14; 21.12; 24.12,18; 25.3,13; 29.15; Haziran 5.12; 12.5,14; 17.1; 25.3; 28.2; Temmuz 10.9; 16.6

Wilson, General (İstanbul) 1918 Kasım 10.1; 13.2; 20.2; 22.2,7; 1919 Ocak 16.3; 17.1; Nisan 16.6

Wilson, Mareşal, (İngiliz Genelkurmay Başkanı) 1918 Kasım 13.2; 1919 Mart 19.7; Nisan 4.2; Mayıs 6.1; 7.3; Haziran 16.9

Wilson İlkeleri 1918 Kasım 9.5; 26.7; Aralık 4.2; 18.7; 19.10; 30.7; 1919 Ocak 31.3; Şubat 12.2; 15.10; 1919 Mart 13.7; 17.5; Mayıs 16.12; 17.1,14; 19.3,12; 24.18; 25.13; 29.15; Haziran 9.10; 12.5; 15.12; 29.4; Temmuz 20.9

Wilson Prensipleri Cemiyeti 1918 Aralık 4.2; 5.1; 6.8; 7.7; 8.4; 14.7; 15.2; 16.6; 17.5; 1919 Ocak 6.7; 14.5; Şubat 16.4; 24.12

Wingate 1918 Aralık 6.3

Wise, Stephan S. 1919 Şubat 4.2

Wolly, Binbaşı 1919 Mart 22.2

— Y —

Yafa 1919 Haziran 10.9
Yahudi 1918 Kasım 18.7; Aralık 4.5; 1919 Ocak 3.7; 19.1; Şubat 4.2; 26.2; 27.8; Mart 31.6; Mayıs 13.2; 14.14; 14/15.2; 29.11
Yahya Adnan Paşa 1919 Ocak 14.3
Yahya Kemal (Beyatlı) 1919 Nisan 24.4
Yakın Doğu 1919 Ocak 30.2; Nisan 17.10
Yakup Şevki Paşa (Sübaşı) 1918 Kasım 26.4; 30.3; Aralık 1.4; 13.1; 26.2; 30.4; 1919 Ocak 4.3; 6.5; 7.3; 15.5; 21.5; 28.1; Şubat 13.2; 14.2; 17.5; 18.2; 27.4; Mart 6.8; 14.2; 29.1; Nisan 3.1; 9.3; 14.1; 19.5; 26.5; Mayıs 17.11; 24.16; Haziran 26.6
Yale, William 1919 Şubat 13.6
Yalvaç 1919 Mayıs 15.8
Yanya 1919 Mayıs 19.11
Yargılamalar 1919 Ocak 19.6; Şubat 5.2,3; 6.3,10; 7.7; 8.5; 9.6; 11.4; 12.10; 13.6; 16.4; 19.5,6,7; 11.15; 20.9; 23.8; 25.4.4; 27.5,11; 28.5; Mart 3.1; 7.5; 11.1; 12.8; 13.3; 14.5; 15.3,8; 16.4,8,9; 17.9,10; 18.5; 25.9; 30.11; Nisan 1.4,5; 2.8; 3.6; 4.5; 6.6; 7.8; 8.1,7; 9.6; 10.8; 11.4,6; 12.8; 13.7; 15.5; 17.10; 20.6; 23.5; 24.4; 26.6; 28.1; 29.5; 30.6; Mayıs 1.1,8; 4.5,6; 5.10; 6.4,9; 7.7; 8.5; 9.5; 10.7; 11.7; 12.6,10; 13.8; 15.14; 16.9; 17.8; 18.19; 19.13,15; 22.9; 30.9; Haziran 1.8; 2.3; 4.6,18; 6.12; 25.11; Temmuz 5.5; 6.7; 8.11; 10.12; 13.3 (ayrıca ~ Divanıharp)
Yatağan (Ahiköy) 1919 Haziran 6.6
Yavuz gemisi 1918 Kasım 6.10; 20.1; Aralık 9.1
Yayladağ 1919 Kasım 9.1
Yedeksubaylar 1919 Haziran 6.4; 13.6; 25.2; Temmuz 18.4
7. Kolordu 1919 Şubat 17.7
7. Ordu 1918 Ekim 31.1; Kasım 3.1; 4.2; 5.5; 7.3
Yemen 1918 Ekim 30.1; Kasım 6.5; 10.8; Aralık 1.5; 1919 Ocak 18.8; Şubat 6.7; 15.6; 20.10; 27.9; Mart 25.3
Yeni Dünya (Kırım) 1919 Ocak 22.6
Yeni Gazete 1918 Aralık 3.5; 4.2; 5.1; 6.8; 7.7; 8.4; 9.5; 11.8; 14.7; 15.2; 16.6; 17.6; 19.10; 22.4; 24.4; 25.5; 27.8; 28.6; 29.7; 30.7; 31.4; 1919 Ocak 1.13; 2.10; 5.3; 7.10, 8.3; 9.7; 10.8; 12.7; 13.9; 14.8; 15.13; 17.5; 19.6; 20.8; 21.12; 23.5; 24.4; 25.7; 26.7; 27.5; 28.7; 29.6; 30.6; Şubat 15.10; 19.1; Mart 6.10; 14.9; 15.8; 22.6; Nisan 20.6; Mayıs 17.1,14; 23.9; Haziran 19.9
Yenigün 1918 Kasım 11.11; 15.7; 23.11; 26.7; Aralık 4.2; 5.1; 8.4; 9.5; 21.5; 29.7; 1919 Ocak 1.13; 2.10; 4.4; 5.3; 9.7; 10.8; 16.8; 17.5; 18.8; 19.6; 20.8; 21.12; 22.10; 23.5; 24.4; 26.7; 27.5; 31.6; Şubat 1.7; 2.8; 4.6; 5.5; 6.10; 8.5; 9.6; 10.7; 11.4; 12.10; 13.7; 14.7; 15.10; 16.4; 17.8; 18.5; 19.1,15; 20.10; 21.4; 22.8; 23.8; 24.12; 25.8; 26.5; 27.11; 28.5; Mart 1.10; 2.6; 4.8; 6.10; 7.5; 8.10; 9.8; 11.7; 13.7; 14.9; 15.8; 16.9; 17.10; 18.5; 19.10; 22.6; 23.6; 25.1,9; 26.6; 27.6; Nisan 3.6; Haziran 19.9
Yeni İstanbul 1918 Kasım 9.8; 11.11; 13.11; 14.11; 16.6; 17.10; 18.9; 24.8; 25.8; 26.7; 27.6; 28.8; 30.12; Aralık 1.9; 4.6; 5.8; 6.8; 8.4 ~ Türkçe İstanbul
Yeni Zelenda 1919 Ocak 18.1
Yenikale 1919 Mayıs 14.5
Yeniköy 1919 Temmuz 15.10
Yeros 1919 Mayıs 14.5
Yıldırım Birlikleri Müfettişliği 1918 Aralık 28.1; 1919 Ocak 2.3; Şubat 2.2; Mayıs 27.10; Haziran 5.10
Yıldırım Orduları 1918 Ekim 30.7; 31.3; Kasım 3.1,2; 4.2; 5.5; 7.3; 24.2
Yıldız Sarayı 1918 Kasım 23.5; 1919 Nisan 17.10; 19.3; 21.7; 25.5; Mayıs 17.14; 27.13; Haziran 8.9; 10.10; Temmuz 7/8.1
Yiğit Ordusu 1919 Mayıs 30.4; 31.4; Haziran 1.1
21. Kolordu 1918 Kasım 14.7
25. Kolordu 1918 Aralık 30.5; 1919 Ocak 28.6; Şubat 9.2; Nisan 6.2; 27.2
20. Kolordu 1918 Kasım 27.2; Aralık 15.1; 1919 Mayıs 26.5; 27.10; 29.2; Temmuz 5.4
23. Tümen 1919 Mayıs 26.5; 27.10; Haziran 12.10; 18.4; 20.6; 27.5
Yolsuzluklar ~ Suistimaller
Yozgat 1919 Şubat 11.4; Mart 7.5
Yörük Ali Efe 1919 Mayıs 16.8; 30.11; Haziran 4.2; 6.4; 16.1; 18.10; 20.2; 27.5; 30.1; Temmuz 4.7
Yuakim 1919 Nisan 25.3
Yudeniç 1918 Kasım 15.5
Yugoslav(lar) 1919 Ekim 30.5
Yugoslavya 1919 Kasım 1.5; Aralık 31.4; 1919 Ocak 13.9
Yuhna Efendi 1919 Temmuz 13.8
Yumurtalık 1918 Aralık 18.1
Yunan(lılar) 1918 Ekim 30.2; 31.2; Kasım 6.1,3; 7.5; 13.1; 17.10; 21.3; 27.1; 28.8;

29.4; Aralık 14.3; 24.1; 27.2; 30.1; 1919 Ocak 2.6; 7.2; 9.4; 14.2; 19.1; 21.6; 22.3,9; 23.5; Şubat 1.7; 5.4,5; 6.10; 9.5; 12.9; 14.4; 19.10,13; 20.7,8; 22.3,8; 23.3,7; Mart 4.8; 6.7; 7.2; 8.10; 9.7; 10.6; 12.5; 13.7; 14.2,8; 16.1,9; 28.1,2; 30.3; Nisan 3.3; 4.1,2; 5.2; 7.2; 8.3; 9.1; 14.7; 17.1,2; 18.1; 21.3,4; 26.4; 27.4; 29.3,4; Mayıs 2.2,4; 5.1; 6.1,2; 10.1; 11.1,2; 12.4,8; 13.1,2,4; 14.1,5, 10,11; 14/15.1,2,3,5; 15.1,2,3,4,5,9; 16.1,8; 17.4,5,6,11,14; 18.2,7,9,11,14,18; 19.6,8,15,18; 20.4,5,7,8,11; 21.2,6,8,9,17; 22.2,6,7,13,15; 23.2,4,8; 24.7,8,15,16; 25.1,3,4,5,8,12; 26.2,4,6,7,10; 27.1,3,4; 28.1,2,4,12,17,18,19; 29.1,8; 30.2,3,4,6,8; 31.3,9; Haziran 1.1,5,7; 2.1,5,7,14; 3.7,8,10,11; 4.1,3,7,8; 5.1,2; 6.4,5,6,8,10; 8.5; 9.1,2,7; 10.4,5,6; 12.1,3,4,5,9,12,14; 13.3,5,11; 14.1; 15.1,7; 16.1,2; 17.2; 18.7,9,13; 19.2,3,5; 20.5,10; 20/21.1; 21.3,4,8; 21./22.1; 22.3,8; 23.2,4; 24.1,6; 25.2,7; 26.1,8,10; 27.6; 28.3; 29.9; 30.1; Temmuz 1.1,2,4; 2.7,10; 3.1; 4.2,7; 5.9; 6.4; 8.1,3,6,9; 9.6,7; 10.5,7; 11.3; 12.1,5; 13.4,10; 14.2,4; 15.5; 16.1,2; 17.1; 18.1,6; 19.4,5; 20.4; 21.6,9; 22.4,5

Yunan Akdeniz Tümeni 1919 Haziran 19.2

Yunan - Arnavut Komisyonu 1918 Aralık 30.1; Şubat 5.4; Mart 30.4

Yunan Askeri Mahkemesi 1919 Mayıs 15.4; 16.7; 17.5; 18.9; Temmuz 3.1

Yunan Basını (genel olarak) 1918 Kasım 13.11; 17.7; 1919 Ocak 17.2; Şubat 28.4

Yunan Başkumandanlığı 1919 Mayıs 7.2; 11.2; Haziran 21.7

Yunan 1. Tümeni 1919 Mayıs 12.4; 13.2; 14.5; 27.2; Haziran 11.6

Yunan 1. Kolordusu 1919 Haziran 15.8

Yunan Dışişleri Bakanlığı 1919 Temmuz 19.4

Yunan Donanması 1919 Mayıs 12.4

Yunan Hükümeti 1918 Aralık 19.9; 1919 Ocak 22.9; Nisan 12.3; Mayıs 22.10; Haziran 14.1,6

Yunan İşgal Kumandanlığı 1919 Haziran 10.6

Yunan işgal kuvvetleri 1919 Mayıs 15.1,2,3,4; 17.5,6; 20.5; 27.1; Haziran 1.5; 2.1; 4.8,11; 10.5; 14.1; 19.5; 20.2,8; 23.5; 25.2; 26.5; 28.3; 29.1; Temmuz 10.6; 11.6; 12.1; 13.4; 22.3

Yunan İşleri Komisyonu 1919 Mart 1.3

Yunan İzmir Tümeni 1919 Temmuz 20.4

Yunan Kızılhaçı 1919 Ocak 19.1; mart 6.10; 29.3; Nisan 1.2; 4.1; Mayıs 14.1; Haziran 12.14

Yunan Kralı 1919 Ocak 17.5

Yunan Komiserliği (İstanbul) 1919 Temmuz 19.4

Yunan Kulübü 1918 Kasım 18.6

Yunan kuvvet mevcutları ve takviyeleri 1919 Mayıs 13.2; 23.2; 29.1; 31.3; Haziran 10.5; 20/21.3; 24.1; 29.1; Temmuz 12.1; 16.2; 20.4

Yunan Merkez Bankası 1919 Haziran 3.8

Yunan Seferi Kuvvetleri 1919 Haziran 10.5

Yunan Selânik Birliği 1919 Mayıs 8.3

Yunan Siyasî Temsilciliği (İzmir) 1919 Haziran 3.8; 19.4; (ayrıca ~ Steryadis)

Yunan Vatanına Bağlılık Derneği 1919 Nisan 13.3; 15.1

Yunan Yardım Kurulu 1919 Nisan 13.3

Yunan Zulümleri 1919 Mayıs 20.11; 22.3; 23.4; 24.13; 26.10; 30.8; 31.9; Haziran 12.1; 13.5; 17.2; 19.2; 20.5; 21.8; 22.8; 23.6; Temmuz 5.9; 7.6; 8.7; 12.5; 15.5; 21.6

Yunanistan 1918 Kasım 2.9; 12.3; 13.11; 17.7; 26.7; 28.8; Aralık 4.6; 11.2; 13.5; 27.2; 30.1; 1919 Ocak 6.4; 13.9; 18.1; Şubat 3.2; 4.2; 9.5; 14.4; 17.1; 20.8; 23.5,8; 24.5; Mart 1.3; 4.8; 6.7,10; 7.2; 10.7; 12.4,5; 13.5; 14.7,8; 15.5; 16.1; 19.5; 23.1; 24.7; 27.6; 29.5; 30.4; Nisan 1.1,3; 7.1; 11.5; 12.2; 21.3; 23.1; Mayıs 6.1,2; 12.3; 13.3,4; 14.9; 14/15.2,3; 15.3; 17.14; 19.10; 24.12; 25.3; 29.1; 31.3; Haziran 1.4,12; 2.1; 16.4,6; 20.12; 26.6; Temmuz 14.4; 19.5

Yunanistan Mandası 1919 Mayıs 11.6; 13.3; 14.11,14

Yunus Nadi 1918 Kasım 11.3; 15.7; 26.7; Aralık 4.2; 5.1; 8.4; 27.3; 29.7; 1919 Ocak 2.10; 5.3; 9.7; 10.8; 16.8; 17.5; 18.8; 20.8; 21.12; 22.10; 23.5; 24.4; 26.7; 27.5; 31.6; Şubat 1.7; 2.8; 5.5; 10.7; 12.3,10; 13.7; 14.7; 16.4; 17.8; 18.5; 19.15; 20.10; 23.8; 24.12; 25.8; Mart 1.10; 4.8; 6.10; 7.5; 8.10; 9.8; 11.7; 13.7; 14.9; 15.8; 18.5; 20.8; Nisan 3.6; Mayıs 21.15; 22.15; 24.5

Yurtsuz Kalmış Rumlar Komitesi 1919 Şubat 12.8

Yusuf Ali 1919 Mayıs 17.13

Yusuf Franko Paşa 1918 Kasım 11.2; Aralık 29.3; 1919 Ocak 13.2; Şubat 24.2

Yusuf İzzet Paşa 1919 Mart 2.4; Mayıs 29.1; Haziran 6.9; 10.6; 11.9; Temmuz 7.4

Yusuf Kemal (Tengirşek) 1919 Ocak 16.8

Yusuf Razi 1919 Şubat 27.11; Mart 8.10; 23.6; Nisan 11.6; 21.7; Mayıs 3.7; 11.7; 18.1; 25.13; 30.12; Haziran 14.6
Yusuf Ziya Bey 1918 Aralık 16.4; 21.4; 1919 Şubat 15.8; Mayıs 7.5
Yusuf Ziya (Ortaç) 1919 Mart 6.10; 13.7; 27.6; Nisan 24.4; Haziran 5.12; 19.9
Yusuf Ziya Paşa 1919 Ocak 13.2; Şubat 24.2; Nisan 24.2
Yüce Divan 1918 Kasım 2.7; 3.9; 4.4,7; 6.7; 7.9; 8.9; 10.9; 12.5; 15.7; 25.7; 27.5; Aralık 1.9; 2.7,8; 7.1; 12.3; 14.1; 22.3; 1919 Ocak 21.2; Mart 1.1; 3.2; 14.5; 17.9; 18.5; Temmuz 10.12
Yüksek Konsey, Yüksek Şûra 1919 Ocak 21.10; 27.4; 30.2; 31.1; Şubat 3.2; 6.1; 26.2; Mart 6.7; 11.4; 21.2; Nisan 21.3; Mayıs 7.2; 12.3; 17.13; 30.8; 31.7; Haziran 1.3; 2.14; 4.9; 20.10; 28.2; 30.3; Temmuz 2.3; 16.1; 18.1; 19.4; 21.6,11
Yüksek Okullar 1919 Mart 21.5; Mayıs 21.1
Yüzbaşı Selahattin 1919 Mayıs 24.8; 25.12; 26.7; 27.4; Haziran 3.10; 27.5
172. Alay 1919 Mayıs 24.8; 26.2; 27.2; 29.1; Haziran 9.2
173. Alay 1919 Mayıs 16.1

— Z —

Zafer 1919 Şubat 19.1
Zafiriu 1919 Mayıs 13.2; 15.2,5; 16.7; 17.5; 18.8; 19.11,18; 20.3,5,14; 21.8; 22.10; 23.7; 24.15; 25.6,7; 26.10; 27.2; 28.2; Haziran 9.1; 15.8; 16.8
Zağlul Paşa 1919 Mart 8.5
Zaharof 1919 Mayıs 15.12; Haziran 12.9
Zaho 1918 Kasım 26.6; Nisan 2.7; 7.7
Zaman 1918 Ekim 31.10; Kasım 1.8; 5.9; 6.10; 7.9; 8.9; 12.6; 13.11; 14.11; 15.7; 16.6; 19.7; 23.11; 29.5; Aralık 4.2; 5.1; 20.5; 23.8; 25.5; 26.7; 1919 Ocak 13.9; 14.8; 16.8; 19.6; 22.10; 31.6; Mart 11.7; 13.7; 26.6; Mayıs 13.8; 15.14; 16.12; 17.14; 18.19; 19.18; 20.14; 21.17; 22.15; 23.9; 24.18; 25.13; 26.10; 27.13; 28.19; 29.15; 30.12; 31.9; Haziran 1.12; 3.14; 4.18; 5.12; 7.12; 9.10; 11.7; 12.14; 13.11; 14.6; 15.12; 17.8; 18.14; 19.9; 20.12; 21.14; 22.12; 23.12; 24.9; 26.10; 27.6; 28.12; 29.11; 30.5; Temmuz 4.8; 5.12; 6.7; 7.11; 9.8; 10.12; 11.8; 13.11; 14.5; 15.10; 18.7; 19.8; 20.13; 21.12; 22.6
Zapata 1919 Nisan 8,5
Zaven (Matbuat Cemiyeti) 1919 Ocak 10.6
Zaven Efendi (Patrik) 1919 Şubat 19.3; 20.6; Mart 8.10; Nisan 10.4; 14.8
Zehûk 1918 Kasım 23.8
Zeki Paşa, Müşir 1919 Ocak 10.1; Mart 8.3
Zeliha Hanım 1919 Mayıs 20.1
Zengezor 1918 Aralık 10.5
Zeybekler 1919 Mayıs 8.13; 16.8; 31.4; Haziran 30.1
Zeynelabidin Efendi 1918 Kasım 9.5; 1919 Ocak 10.1; Mart 16.5
Zibar 1918 Kasım 20.2
Ziya Bey, Yüzbaşı (İzmir) 1919 Haziran 5.3
Ziya Bey, Yüzbaşı (Medine) 1918 Aralık 8.2; 1919 Ocak 2.4
Ziya Gevher 1919 Temmuz 8.11
Ziya Gökalp 1918 Kasım 8.9; 1919 Ocak 30.1; Şubat 2.8; Nisan 28.1; Mayıs 4.5; 6.4; 17.8; 29.13,15; Haziran 6.10; 26.9; Temmuz 10.8
Ziya Güher 1919 Mayıs 29.9
Ziya Paşa (Bayındırlık Bakanı) 1919 Şubat 8.2
Ziya Paşa (Niğde Mutasarrıfı) 1919 Mart 25.8; Mayıs 3.2; 23.8
Zonguldak 1919 Mart 8.1; Mayıs 8.11; 18.2
Zôhrap Efendi 1918 Aralık 17.6
Zühtü Bey 1919 Mayıs 4.5
Zülfü Bey (Diyarbakır Mebusu) 1918 Aralık 4.1; 1919 Ocak 15.11; 18.4; Nisan 20.4

ISBN 975-16-0517-2 Tk.
ISBN 975-16-0518-0

Fiyatı : 80 000 Lira

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ, ANKARA